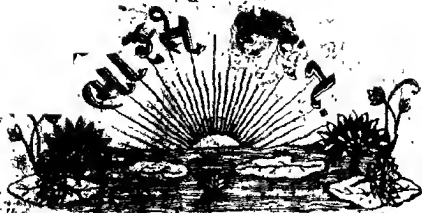

॥ श्री गुरुवे नमः ॥

॥ ३ ॥ जलता मा धामाय । तमसो मा ज्योतिर्गमय । सुधीमाऽमृतं गमय । ॐ

अभिः भूषण-१-३
अभिः भूषण-१-३
अभिः भूषण-१-३

॥ श्री रामकृष्ण जयाष्टक ॥

भव भव भजन, पुरुष निरञ्जन,
रक्षिपति गंजनकारी,
यसि जन रंजन, वनमद खण्डन,
अथ भव वन्दनहारी-१
अथ जनपालक, सुरदल भाषक,
अथ जन विश्वविधाता,
अथ भुवनात्मक, अतिपथ पात्रक,
अथ विश्वसंभवप्रदाता-२
सुरवर कवच, विजय विजयन,
विजय नन्दनकारी,
विजय वन्दन, अथ भवकारण,
अथ जन वन्दनहारी-३
वनरुचि कवच, अथ विश्वतन,
अथ भव विजयप्रदाता,
अथ जनपालक, अथ भवकारण,
अथ जन वन्दनहारी-४

अथ जन भास्कर, अथ परमेश्वर,
सुखकर सुन्दर, भाषी,
अथल सनतान, अथ भव वाहन,
अथ विजयी अविनाशी-५
अथ विमोहन, अथ तनु धारण,
अथ हरि कीर्तन भोला,
अथ गद्गद भाषण, अथ वनतोषण,
अथ वन वन्दन शोला-६
अथ गति वर्द्धन, अथ वल वर्द्धन,
अथ विषय विराग प्रसारी,
अथ जलचित चेतक, अथ जल भेदक,
अथ नरमानसधारी-७
अथ पुरुषोत्तम, अनुपम संयम,
अथ अथ अन्तर्यामी,
अथ साधन, अथ साधन,
अथ रामकृष्ण नमामि-८

श्रीपुत्र देवेन्द्रनाथ मधुमदार.

પ્રાર્થના-ઉદ્દેશ્ય-આગા ।

(૨)

इमे त्वा । उज्जै त्वा । वायम स्थ ।

दैवो वः सविता प्रार्पयतु श्रेष्ठतमाय कर्मण ।

आप्यायन्वमन्या इन्द्राय भागं प्रजावती रत्नमीवा

अयक्ष्मा मा व स्तेन ईशत मावशंसो ध्रुवा

अस्मिन् गोपतौ स्यात् वर्द्धाः । यजमानस्य

पशून् पाहि ॥ ૧ ॥

યજુઃ ૧-૧.

૧ હે દેવ ! અમારા અભિષ્ટ પરિપૂર્ણ કરવો માત્ર આપનું આર્દ્રાન કરીએ છીએ

૨ હે દેવ ! શક્તિ અને પ્રાણ પ્રાપ્ત કરવાની કામનાથી અમે આપનું આર્દ્રાન કરીએ છીએ

૩ હે દેવવૃન્દ ! આપ વાયુવત્ ગતિશીલ હો તેથી જ પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે આપ વાયુગ તિએ શીઘ્ર આવી અમારું રક્ષણ કરો.

૪ સેતુર્ભેના પ્રવર્તક શાનપ્રદ દેવતા, આપના મનથી સર્વ શ્રેષ્ઠ (નગવન આરાધનાદિ) કર્મમાં અમને પ્રપૂર્ણરૂપે પરિચાલિત કરો (જેવી અમે નિયમિતરૂપે સત્કર્મમાં યોગ્યતા મેળીએ) શોભનવળુ કરનાર અગ્રરા, અગ્રરા, વિનાશ નાશિના, દે દેવિયો ! ભગવાત હિંસા પૂર્વક થયેલી અમારી પૂજા (ભક્તિતાન) આપ સર્વ પ્રભુને ઘડિગત કરો પાપના આશ્રય મેળવે તેથી દુઃખિયાદિ ચોરા, આપની કૃપાથી અમારી હિંસા કરના મનર્થ ન થાય સત્ય સ્વરૂપ મુદ્ધિ સમ્રાજ્ય અમારા હૃદયને શાંતના આધાર અવગ્ર જનારી આપને તે મેળવે વદન કરી લાવના મનર્થ થાય ઐ શાન્તિ શાન્તિ શાન્તિ ।

એક વખતનું રાજદારી ઐતિહાસિક. “ભારતજીવન” આજે, ધાર્મિકરૂપે ધારણ કરી ધર્મસેવા, જનવચા પુનઃ ઉદય પામે છે. એક વખત તેમાં કવળ દેશભક્તિનાં લેખો લખાતા, આજે તેમાં ધર્મભક્તિ જોવામાં આવશે. જો કે આશયમાં થોડો ફેર જણાય છે, પરંતુ પરિણામ તો એકજ છે. તે વખતે દેશને, વંદાવાનો ઉપદેશ દેતું. આજે તે ધર્મને, પણ વંદાતાં શિખવશે. ભારતીય પ્રજાની ધારીરિક, માનસિક, અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ યાચ, પ્રજા સનાતન ધર્મનો રહસ્યો સમજે અને ભારતીય પ્રજા પોતાની શિયાળ નહિ પણ મિલકત સમજી પોતાનું જીવન ફેંકી નહિ દેતાં તેને અતિ ઉપયોગી. કલ્યાણકારક માની ગઈને ધર્મતત્ત્વો સમજી તે પુનઃ શ્રદ્ધા કરી સર્વ પ્રકારે સુખી યાચ એવોજ માર્ગ બતાવશે. ધર્મ એજ ભારતવર્ષનું જીવન છે. યુરોપાદિ સુધરેલા દેશો જે સમયે જંગલી સ્થિતિમાં પડી રહી શરીર, રંગ ચોખ્ખી, સંરીર શોભાવતાં, જેને ધર્મનું જ્ઞાન જ નહતું તે સમયે ભારત વર્ષમાં સ્વપૂર્વક વેદજ્ઞાન ચતાં. તે ધર્મ પરાયણ હતાં. ધર્મ પ્રાપ્તિને માટે તે અનેક યત્ન યોગાદિમાં રત રહેતું. પરંપ્રજાના સંસર્ગદોષથી ભારત વર્ષ સ્વધર્મ બૂલું છે. બગવાને શ્રીરામકૃષ્ણદેવે સ્વર્ગસ્વાર્થી વિવેકાનંદજીએ ભારતવર્ષને તેનો પ્રાચીન સનાતન ધર્મ સમજાવી આપ્યો છે. તેમને જગૃત કર્યા છે! જોકે કેટલાક ધર્મચોરોએ પણ ગુજરાતમાં એવા યત્ન સેવ્યા છે અને તેના કષ્ટક સારા પરિણામ જોવામાં આવ્યાં છે. તેમાં થયેલું કાર્ય કેટલેક અંશે ઉત્તમ જ છે.

પરમહંસદેવ અને પૂજ્યપાદ વિવેકાનંદજીએ સર્વ ધર્મ પ્રત્યે સમાન દ્રષ્ટિ રાખી પ્રત્યેકને પોતાનો ધર્મ સમજાવ્યો છે. પરંતુ હિંદુધર્મને વિશેષતા આપી છે. હિંદુ સમીપ થવામાં એ ધર્મને સરસ-સર્વોત્તમ કહ્યા છે. હિંદુ ધર્મનાં રહસ્યો સરસ રીતે સમજાવ્યાં છે. પોતાના વિદ્યાને બતાવે હિંદુ ધર્મને અસાર માનનારા હિંદુઓને ધર્મતત્ત્વ સમજાવી તે માર્ગે લાવ્યા છે. તેમને ધર્મ-પ્રેમી બનાવ્યા છે. બગવાને રામકૃષ્ણદેવનો ઉદ્દેશ્ય તેજ “ભારત જીવન” નો ઉદ્દેશ્ય છે. તે રામકૃષ્ણદેવ કથિત ધર્મ-ધર્મ-ધર્મ-ગુર્જર પ્રજાને અર્પણ કરશે. વિવેકાનંદજીના અમર લેખો પ્રકટ કરશે. વિવેકાનંદજીના ગુરુ ગેય મહાત્મા બ્રહ્માનંદજી, સારદાનંદજી આદિ મહા પુરોહિતો પવિત્ર લેખ-પ્રસાદ ગુજરાતને સમર્પણ કરશે. રામકૃષ્ણ મિશન દ્વારા પ્રકટ થયેલાં બંગાલી અગ્રેજી માસિકો-પુસ્તકોમાંથી સારા ધાર્મિક લેખો ઉપરાંત સનાતન ધર્મનાં સિદ્ધાન્તો-લેખો-પ્રકટ કરી બનતી ધર્મ-સેવા કરશે. રામકૃષ્ણ મિશનનો આદર્શ પેરોપકારી, સન્યાસીઓ દ્વારા બંગાલા, કાશી, દહેરાદુન, હરિદ્વાર, કેનખત, મદ્રાસ. ગિદાર આદિ દેશોમાં ગયું નિઃસ્વાર્થ સેવા કાર્ય ગુજરાતને સમજાવશે. રામકૃષ્ણદેવના ત્યાગી સન્યાસી અને આદર્શ શ્રદ્ધાસ્થાત્રી બક્ષોનાં છબીઓ તથા જીવનચરિત્રો પ્રકટ કરશે. વળી ગુજરાત કાશ્યાપાંડના (હિંદુસ્થાનના) ત્યાગી વિરાગી સાચા સંત મહાત્મા, યોગીઓનાં ચિત્રો, ચરિત્રો સાદર કરી તેમને સંત સમાગમ કરાવશે. સંતસમાગમથી મનુષ્યના ત્રય તોપ રજે છે, એ કથન કોણ અસત્ય દેરવે એમ છે? કલિયુગમાં સંતસમાગમ ફરવ્ય થઈ પડ્યો છે. એવા સમયમાં સાચા-સંતોના ઉપદેશાનુસાર પાન કરી જન્મ-મરણ ચક્ર-ચંપા કોણ નહિ ધ્રુવે?

(અપૂર્ણ.)

॥ ૐ નમો મહાવતે રામકૃષ્ણાય ॥

જંઘવાદમાં ફૂલેલું જંગલ અને તેનો ઉદ્ધાર ।

(૧)

અને મેનન, પ્રકૃતિ અને પુરુષ, માયા અને જ્ઞાન, દેવિ સંપત્તિ અને આશુરી સંપત્તિ આદિ અષ્ટોથી નિરૂપાતી આ જ્ઞાનકોશ લીલાની ગતિ અગમ્ય, આશ્ચર્યકારક અને અવર્ણનીય છે. શ્રુતિ, સ્મૃતિ, પુરાણ ઇન્દ્રિયાસ અને ધર્મશાસ્ત્રો આ જ્ઞાનલીલાનું નિરૂપણ કરતાં ચાલી થયાં છે અને છેવટે વેદ પણ નૈતિ નૈતિ કહી વિરામ્યા છે.

ત્યાં વેદ પણ વિરામ પામે ત્યાં સામાન્ય મનુષ્યનું તો શું ? કહેવું ? જ્ઞાનકોશ લીલાની આ વિચિત્ર ગતિ જગતનાં મનુષ્યોને પોતાની રમતનાં રમકડાં મારફત નચાવે છે. પ્રકૃતિની-માયાની-આ અગમ્ય ત્રીકા મહા સમર્થ તપસ્વીઓની હઠાઈ વર્ષની કડીન તપસ્યોને પણ એક સાફત માત્રમાં ચુકાતી પોતાના રંગમાં રંગાડી શકે છે, કોઈને તપસ્યોના અભિમાનના મોહમાં બૂધાવીને, તો કોઈને રમણીના ચાલણમય મોહમાં મુગ્ધ બનાવીને, તો કોઈને રાજ્ય સમાના લોભથી લોભાતીને પણ પ્રકૃતિ-માયાની આ વિચિત્ર રચના પ્રલોભનમાં નાખી પોતાના રમકડાં મારફત નચાવે છે; ધર્મ પ્રથો, આપણી પ્રજાના અને અન્ય પ્રજાના દુનિદાસો આ સત્યની સાક્ષી પૂરે છે કે-પ્રકૃતિ માયાની આ અગમ્ય લીલા મોહાટા મોહાટા મનિવરોને, મહા જુદિયાળી ચાલુક્ય જેવા કસળ પુરોહોને, સમર્થ તત્ત્વવેત્તાઓને પણ પોતાના ખેત્રમાં નચાવી પોતાના પ્રવાહમાં એક પુતળા મારફત નચાવે છે. પણ પ્રકૃતિનાં આ વિચિત્ર ખેત્રમાં, આ અગમ્ય ઘટનામાં એક, સત્ય પ્રતિપાદિત થાય છે. અર્થાં શાસ્ત્રો, માનવ જીવનના દુનિદાસ. આ સત્યની અવતર સાક્ષી આપશે-આ સત્ય તે એ કે-જ્યારે જ્ઞાનકોશ રાહપિય પ્રદેશના સમર્થ તત્ત્વવેત્તાઓ, ધાર્મિક મહા પુરોહો, રાજ્ય મુરખરો, અને માનવ જીવનના અગ્રણ્ય તેજાઓ માયાના આ વિચિત્ર ખેત્રમાં સત્ય તત્ત્વને જાણી જઈ જ્યાં જનસમૂહને માયાનાં નાશવંત પ્રલોભનોમાં ફગાડી દેવા તૈયાર થઈ રહ્યા હોય તે સમયે જ્ઞાનકોશ માત્રને નિર્વચન. પોષણ, અને ચૈતન્યમય ગાખનાર અખંડ સાતિ; સાક્ષીન પ્રેમ અને અનંત રામના દેવી મહાસાગર રૂપ પરમાત્માના અમર્યાદિત ચૈતન્ય મહાસાગરમાંથી એક અદૃશ્ય શક્તિ અમુક બિંદુ રૂપે કૃત્યન કરી, માયાના આ નાશવંત પ્રલોભનોમાં કૃત્યન કરેલાં હઠાઈ વિધાને કિંમિત્ત કડી, જનસમૂહને જાગૃત કરે છે, અને સત્યના સત્યતા, સાંનિતો માર્ગ બતાવે છે; જે બક્ષિતારા આ દેવી કાંઈ ચાલ છે, તે કાર્યનું પરિણામ જેનાં જંગલ હંમે કદારક તરીકે સ્વીકારે છે, અવતાર તરીકે પૂજે છે, પયગમ્ય તરીકે તેના પરમાત્મા કચેરી આજી પ્રમાણે સ્વીકારે છે.

જગતનાં ધર્મશાસ્ત્રો, અવતારી મહાપુરોહોની જીવન ઘટનાઓ, પ્રકૃતિનું આ વિચિત્ર ચલન અને તેમાંથી જન સમૂહને ઉદ્ધાર થવો, જેની વિગતોથી જ અરૂર છે.

આ પવિત્ર ભારત ભૂમીમાં, આના ઉદ્ધારકો એક જ નહીં પણ અનેક થયા છે. અયોધ્યામાં યથેવા ભગવાન શ્રી રામચંદ્ર, વૃજવિહારી શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન, કપિય વગ્ધુના શ્રીમુદ્ધ ભગવાન, એ આ જમાનાના મહા ઉદ્ધારકો થયા છે, તેજ પ્રમાણે વેદશાસ્ત્ર પ્રજોતા વ્યાસ ભગવાન, યોગશાસ્ત્ર પ્રજોતા પતંજલિ, સામ્ય શાસ્ત્ર પ્રજોતા કપિય ભગવાન, અને કલાદ, ચારુવધ્ય શ્રીશકરાચાર્ય, શ્રીમદ્દાવીડ શ્રી મમલુજીચાર્ય, કપીર, ચૈતન્ય અને આ વગર અનેક પ્રસિદ્ધ સત મહાપુરુષો, અને બકતોએ આ આર્ય ભૂમીને જે સત્યની અનુકૂળ કરી હતી, અને તે પછીના જમાનામાં તેમજ વર્તમાન કાળે પણ અનેક પ્રસિદ્ધ અપ્રસિદ્ધ મન મહા પુરુષો, આ ભારત ભૂમીમાં સનાતન મત્સ્ય, શાશ્વત શાંતિ અને અનન્ય શાંતિના દૈવિ તત્ત્વો પ્રસાદા જ કરે છે.

પાશ્ચાત્ય પ્રદેશમાં જ્યારે આખું યુરપ માત્ર આર્ય, વિષયોપબોગ અને જડ સપત્તિ માત્ર બંધાર લગાડ્યો ઉદ્ધારી રહ્યું હતું, પોતાના આર્ય માત્ર મનુષ્યા મનુષ્યોનો વધ કરવા પાત્ર હતા નહોતા, અને, જન સમુદાયની નીતિ, ધર્મ, પ્રેમ, દયા, શ્રદ્ધા આદિ દૈવિ તત્ત્વો નાશ થવા માડ્યા હતા એ વખતે એ પ્રદેશમાં મુકામકર્તા પ્રાદુર્ભાવ થયા, જેણે જેન સમુદાયને સત્ય તત્ત્વ સમજાવવા અનેક યાતનાઓ સહન કરી શાંતિના માર્ગ મતાવ્યો, અને પ્રભુ પ્રતિ વિશ્વાસ શ્રદ્ધા જગાડવા, - ૧૫ પ્રેમને ખાતર, પ્રભુને ખાતર, સત્યને ખાતર, વગર ધ્યાનપર પોતાનો બોગ આપ્યો હતો તે પાશ્ચાત્ય પ્રજાઓના ઉદ્ધારક હતા. તેજ પ્રમાણે અરમસનાનના વેગન ગેતીના ગ્લોમાં રખડતી જુલમી અજ્ઞાન ટોળીઓ કે જે ધર્મના જંગલી અને ઝનૂની વહેમમાં રખડતી હતી તેને એક પ્રભુ અધાહમાં શ્રદ્ધા, ધર્મીન રાખવાનો મોધ આપી ધર્મ અને નીતિનો મોધ આપનાર, ઇસ્લામ ધર્મના પ્રવર્તક મહાન હજરત મહમ્મદ પયગમર સાહેબ પણ આ વર્ગના એક મહાન ઉદ્ધારક હતા.

આ પ્રમાણે જના જ્યારે જન સમુદાયનો મોટો ભાગ પ્રકૃતિની આ નાશવત ઇમનમાં અંધ મની જન અનાદિ ભૂલી માયાના અજ્ઞાન ખેવનમાં અંધ બની જાય છે અર્થાત્ ધર્મની ધ્યાનિ યાય છે ત્યારે તેના ઉદ્ધાર કરવા કોઈ દિવ્ય બળિ પ્રાદુર્ભાવ પામે છે, જ્યારે તે વ્યકિત હયાન હોય છે, ત્યારે જગત તેને બાએજ પિગની શરૂ છે છતા પણ આ મહા પુરુષનું દૈવિ કાર્ય કોઈ અજ્ઞાન દૈવિ શક્તિથી પૂર્ણ થાય છે, તે અદૃશ્ય થાય છે, અને પછીથી તેના પશિષ્ણામ અનુભવનાં જગત તેને મહા પુરુષ ઉદ્ધારક નરી પ્રજા ત્યાર થાય છે.

વર્તમાન કાળમાં પણ આવા જગદોદ્ધારક મહાપુરુષો થયા છે અને થાય છે, પણ માયાના પ્રયોભનોમાં અંધ અનેથી મનુષ્યજાતિ તેમને પીગની શક્તિ નથી પીગની શક્તિ હોય તો પણ તેમના દિવ્ય સત્યનો આદેશ ઝીનવા જેટલી નૈયાર થયેલી પોતી નથી અને તેથીજ વિદ્યમાન જીવન મહાપુરુષોના દિવ્ય જીવનનો લાભ ઘણીજ થોડી વ્યકિતઓ લઈ શકે છે અને એ મહાપુરુષ અદૃશ્ય થયા પછી તેના દિવ્ય સત્યો ધીમે ધીમે પ્રજાના હૃદયપર અમર રહે છે, ત્યાં પછીજ જગત તેમને પીગની શકે છે, અવનારીક મહા પુરુષ તરીકે તેમની હીના ભૂમીને તીર્થ સ્થળ તરીકે પૂજે છે, તેમના વચનોને ધર્મ વચનો તરીકે સ્વીકારે છે, અને આ રીતે મહા પુરુષના દૈવિ કાર્યના પરીણામ જોનાર જગત તેને મહા પુરુષ તરીકે પૂજે છે.

જ્યારે આપણે ભારત વર્ષના અને જગતની અન્ય પ્રજાના વર્તમાન સંસ્કારો છતિદાસ તરફ દૃષ્ટિ કરીએ તોએ ત્યાં આપણા જોવામાં આવશે કે પાશ્ચાત્ય પ્રજાઓ હંસુ પ્રીસાનો દૈવિ આદેશ બૂલવા વાગી અને માત્ર જડ સપત્તિ, મજબૂત સત્તા, અને શારીરિક સુખોપ-

બંચુર હાડ-માંસની વાત તેમના ધ્યાન હતી ? તેમનું મન તે વખતે શ્રીરામદૂષ્યું-લીલા-સરોવરમાં પ્રકૃષ્ઠિત થયલા “ સદસ્ય-દલ-કમળ ” નું અપૂર્વ માધુર્ય, નયનદાર પાન કરી રહ્યા હતા. ઉત્તર આપવાનો વખતજ ક્યાં હતો ?

સ્વામિછએ સ્વામી પ્રેમાનંદજીને બગવાન શ્રીરામદૂષ્યુંદેવનો પ્રસાદ લાવી નાગ મહાશયને આપવાની આજ્ઞા કરી. તેજ ક્ષણે નાગ મહાશયને બાન આવ્યું. હોય તેમ બે હાથએડી બોલી ઉઠ્યા: “ પ્રસાદ ! બોલો ! સ્વામિછ ! આપનાં દર્શન થવાંજ મહારી લવ-કુધા દર થઈ ગઈ છે ! ” * * * સ્વામીછએ ત્યાં બેઠેલા સર્વ બહતો તરફ દિષ્ટિ ફેરવી કહ્યું: “ જુલો છો ? મહાશય નાગ મહાશયનાં પુણ્ય પવિત્ર દર્શન કરો ! એઓ યદુ-સ્થ છે, તેમ છતાં જગત છે કે નહિં તેનું એમને બાનજ નથી ! સર્વદા ભગવદ્-અંકિતમાં તસ્લીન રહે છે. ” પછી નાગ મહાશયને કહ્યું: “ આપ દયા કરી, આ સર્વ અભિચારીઓને અને મને ભગવાન શ્રીરામદૂષ્યુંદેવ સંપન્ન ઉપદેશ સંભળાવો. ”

નિરાભિમાન અને નમ્રતાથી સાક્ષાત મૂર્તિ નાગ મહાશયે ઉત્તર દીધું: “ એ શું બોલો છો ? શું બોલો છો ? સ્વામિછ ! હું શું સંભળાવું ? હું તો આપનાં દર્શન કરવા આવ્યો છું. પરમહંસ દેવનો ઉપદેશ એની મેળે લોકોના સમજવામાં આવશે ! જય રામદૂષ્યું ! જય રામદૂષ્યું ! ”

સ્વામિછએ યુગ્મ કહ્યું: “ આજે ભગવાન શ્રીરામદૂષ્યુંદેવને મધાર્થ રૂપે જોળખ્યા હતા. આમે તો બહુતા ક્યાં છીએ. ”

નાગ મહાશય: “ એવું શું બોલો છો સ્વામિછ ? આપ તો પરમહંસદેવની ડાયા છો. અને આજી તપાસવામાં આવે તો પણ તેજ જણાશે. જને (દિવ્ય) નેત્રો હોય, તે જુલો ! ”

સ્વામિછએ પૂછ્યું: “ મહં વગેરે જે થાય છે તે યોગ્ય થાય છે કે ? ”

નાગ મહાશય ! “ હું તો જુલો ! શું સમજું વાંદ ? આપ જે કરો છો તેનાથી જંગમનું ભયજ થશે. કદમાલુજ થશે. ”

x x x x x

સ્વામિછએ કહ્યું: “ એક વખત તમારે ગામ આવના ઇચ્છા છે. ”

જે સાંભળી નાગ મહાશયને આનંદ થયો. તેમણે કહ્યું: “ એવો દિવસ આવશે ખરો ? મહા ! આપ જો ત્યાં પધારો તો તે ગામ કાશી જેવું જોવું પવિત્ર થઈ જાય. શું મહારા જાગ્યમાં એવો દિવસ જોવાનું લખ્યું હતું ? ”

સ્વામિછ સદાસ્ય વદને બોલ્યા “ મહારી તો ઇચ્છા છે. મા જંગમના મને લાઈ જાય તો બને. ”

નાગ મહાશય: “ સ્વામિછ ! આજે કોણ જોળખી સંદે ? આપનું સત્ય સ્વરૂપ કોણ સમજી શકે ? દિવ્યદિન-દિવ્યગાન પ્રાપ્ત થયા વગર આપનું સ્વરૂપ સમજવાનું બને એમ નથી. આપને માત્ર શ્રીરામદૂષ્યુંદેવજ જોળખી લીધા હતા. બીજાં સર્વ મનુષ્યો પરમહંસદેવના કથન ઉપર વિશ્વાસ રાખી આપને પવિત્ર બાવે જુલો છે એટલુંજ. ”

સ્વામિછ: “ આ સમયે મને એક માત્ર એવી ઇચ્છા થઈ છે કે: સમસ્તદેશને ભ્રમજ કરી દઉં. મહારીર તો જાણે પોતાની સદ્ગતિ પ્રતિબા પ્રત્યે અનાસ્થાપન થઈ નિહાં વસ થઈ ગયા છે. તેમનું અસ્તિત્વજ જણાવું નથી ! સનાતન ધર્મઆવના દારા જગત

કોઇ પ્રકારે જાગૃત કરી શકાય તો એજ સમજાયું કે: પરમહંસદેવ અને આપણી આ-
શાઓ માર્થિક થઈ, માત્ર એજ એક ધન્ય છે. સુકૃત-કૃતિ સર્વ તુચ્છ જણાય છે. આપ
આશીર્વાદ આપો કે જેથી કૃતકાર્ય થઈ શકાય. ”

નાગ મહાશય: “ આશીર્વાદ પરમહંસદેવનો જોઈએ. આપની ઈચ્છા થતાં તેની ગતિ
ફેરવી શકે એવો મતુષ્ય હું તો કોઈ જોઈ શકતો નથી. આપની ઈચ્છા યશો તે પ્રમાણે
આપ કરી શકશો. એજ રામકૃષ્ણદેવની કૃપા. ”

સ્વામિજી: “ કશુએ થતું નથી ! તેની ઈચ્છા સિવાય કશુએ થતું નથી. ”

નાગ મહાશય: “ તેમની ઈચ્છા અને આપની ઈચ્છા એક થઈ ગઈ છે. આપની ઈ-
ચ્છા તેજ પરમહંસદેવની ઈચ્છા ! જય રામકૃષ્ણ ! જય રામકૃષ્ણ ! ”

સ્વામિજી: “ નાગ મહાશય ! હું શુ કંઈ છું અને શું નથી કરતો તે કશુ સમજતું નથી.
કાંઈ કોઈ સમજે કોઈ કોઈ કાર્ય કરવા પ્રયત્ન ઈચ્છા થઈ આવે છે. બસ, તેજ કાર્ય કરેલાં
મન દોડે છે, તે પ્રમાણે કાર્ય કરી દઉં છું તે સાર થાય છે કે નહીં હું તે સમજ
શકતો નથી. ”

નાગ મહાશય: “ પરમહંસદેવે કશુ છે કે; કુંઘી આપવાની બાકી રહી છે. ” તેથી
જ તેઓ સંમનવા હતા નથી તે તેમની ઈચ્છાનુમાર કાર્ય કરાવ્યે જાય છે. બ્યારે કર્તવ્ય
કર્મતું તમને જ્ઞાન થશે ત્યારે તમારી છવત લીલા શાન્ત થઈ જશે. ”

નાગ મહાશયનું કથન સાંભળી સ્વામિજી વિચારમગ્ન થયા.

આવો, વાચક, આપણે આ સમયે કઈક વિચાર કરી જોઈએ. કદપના તેજ દારા
એકીકરે, એકરૂપના પુણ્ય-મહા-મદિરમા પરમ્પર રૂપે ઉભેલા એ મહાપુરુષોની મૂર્તિ જોઈએ.
મહા ! જૂલો તો ખરા ! વિદ્યા વિજ્ઞાની સન્યાસીયેષ્ઠ સ્વામી વિવેકાનંદ દીન બાવે એ હાથ
જેડી પોતાના કરતાં વિશેષ દીન ગૃહસ્થોત્તમ નાગ મહાશય પાસે આશીર્વાદની કેવી ભિક્ષુ માંગી
રહ્યા છે ! જે વિવેકાનંદનું જાતિ, વર્ણ, નરનારીનો જોડ રાખ્યા વગર પ્રત્યેકને સમાન બાવે,
મનાનન ધર્મ-સાગરનું મન્યન કરી અદ્વૈતાચૂત પીરગી રહ્યા છે, તે પોતાનું કર્મ જનહિત
માટે કલ્યાણકાંક્ષુ છે કે અકલ્યાણકારક તે સજ્જી સદેહ યુક્ત થઈ બોલી રહ્યા છે કે:
“ હું કશુ સમજ શકતો નથી. ” હું વાંચક ! એજ પીર સન્યાસીના હૃદયમાં સ-
માયતી અતિ પ્રયત્ન આત્મગતિની પ્રેરણાથી જ્યેષ્ઠ મનક હસુ કરી તેમને સિંહની પેઠે
નૈર્ભયશાળી વક્ર નેત્રે ઉભા રહેલા તમે ઘણી વખત બાંધ્યું છો. પરંતુ આજે મહિમામય
પુણ્ય પ્રતાપી મતુષ્યત્વ રૂપે તેઓ મહા નમ્રતાપૂર્વક મનક નમાતી કેવી ગીતે હૃદયની
અકૃત્રિમ શ્રદ્ધા નિવેદન કરી ગયા છે તે જૂલો ! તમે જોઈ ગઈશો કે: તેમનામાં આજે તપ,
મયમ કે વિદ્યાનું અભિમાન નથી જાણે અભિમાનને તેમણે સાનમે પાતાણે દારી દીધું
નહોય તેમ તેઓ નમ્ર થઈ હાથ જેડી મનક નમાતી ઉભા છે ! એ મહાપુરુષના વિશાલ
હૃદયમાં, મહાગતિ અને મહા નમ્રતાનું કેવું સુંદર મધુર્ય મિલન થયું છે ? અને મહાત્મા
નાગ મહાશયે ? તેમનું તો કહેવું જ શું ? જેમને માટે સ્વામિજીએ કહ્યું છે કે: “ હું સંમન
પૃથિવિ ક્યો પરંતુ નાગ મહાશય જેવો સાધુ મુગ્ધ મહેં પીળે કોઈ દીકરો નથી ! ” પરં
તુ જ્ઞાતાની રત્નખાણના એ ઉજ્જવળ રત્ન-પુરુષોત્તમ નાગ મહાશયનું છવત ચરિત્ર જો ન

વાંચ્યું હોય તો “ સંસ્તી વાર્તામાળા ” દ્વારા પ્રકટ થયેલું “ આદર્શ ગૃહસ્થ ” નામક પુસ્તક હજી પણ એક વખત વાંચવા સર્વને બલામણુ છે. ગૃહસ્થ ધર્મ સમગ્રનો, સન્યસ્ત ધર્મ પણ સમગ્રનો. વાણી, કર્મમાં પવિત્રતાનો પ્રવેશ થશે. હૃદયમાં શીતળતા, શાંતિ પ્રાપ્ત થશે. “ આદર્શ ” મળી જશે. શ્રીરામકૃષ્ણદેવની જીવન લીલાએ કેવા કેવા સર્વોત્તમ બહતો ઉત્પન્ન કર્યા છે તે બજાવામાં આવશે. વાચકનું જીવન ધન્ય થશે. કૃતાર્થ થવાશે !

ધ્યાનાભ્યાસ-દેવદર્શન. (૫)

વિવેકાનંદજીને બાલ્યાવસ્થાથીજ સન્યાસી થવાનો, ધ્યાન કરવાનો, પૂજન કરવાનો, અને રામાયણ, મહાભારત આદિ ધર્મ શાસ્ત્રો સાંભળવાનો શોખ હતો. તેમાં તેમને રસ પડતો. બાલ્યાવસ્થાના એ શોખનું સુપરિણામ મહોદી વડે સર્વના જોવામાં આવ્યું છે. એ ઉપરથી વાંચકોએ બોધ લેવાનો એ છે કે: પોતાનાં બાળકોને ન્હાનપણથીજ દેવ શાસ્ત્ર ઉપર શ્રદ્ધા ઉપજાવવી, દેવપૂજન તરફ ચિત્ત વાળવું. નીતિ-ધર્મયુક્ત ન્હાની ન્હાની વાર્તાઓ કહેવી, નહારી રેવો ન પાડવી. માથે બોલનાં કેનહારા શબ્દો બોલનાં ન શીખવવું, જેથી તેમનાં બાવિ જીવન ઉત્તમ થાય. બાળકને સારી રેવો પડેલી હોય છે તો તેનું પરિણામ કેવું શ્રેષ્ઠ આવે છે તે વિવેકાનંદજીના જીવન ઉપરથી સારી પેઠે જોઈ શકાશે.

એક સમય વિવેકાનંદજીને રામાયણ સાંભળવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો. કયા કહેનાર પંડિતજીના પ્રભાવથી તેમનાં મનમાં રામ સીતા પ્રત્યે વિશેષ શ્રદ્ધા અને ભક્તિ ઉત્પન્ન થયાં. એક દિવસ થોડા પૈસા બેંગા કરી, પાંડેરાનીના એક છોકરા સાથે તેઓ બજારમાંથી માટીનાં જનાવેલા રામ સીતાની મૂર્તિ એક જોડ લઈ આગ્યાં અને ધરને ખીજે માથે અગારીની બારીએ સાંકળ વાસી, એક ગોખલામાં રામસીતા પધરાવી બન્ને મિત્રો તેમનું પૂજન કરવા લાગ્યા. રામ સીતા સહામે બન્ને બાળકો તેઓ બંધ કરી બેઠા. નરેન્દ્રને ધરમાં નહિ જોવાથી ધરનાં માણસો ચિન્તા કરવા લાગ્યાં. તોડાના છોકરા ! ક્યાંયે ચાલ્યો જાય, નેનું ઠંકારું નહિ, માટે જ ચિન્તાનું કારણ ! ધરમાં અને મહોદામાં શોધ બોળ ચાલી રહી પણ નરેન્દ્રનો પત્તો લાગ્યો નહિ. બંધાના જીવ હંચા થઈ ગયા. તેમની માતા તો અજીબાત કરવા લાગ્યાં. એટલામાં એકજણે કહ્યું: માથે ઉપર અને અગારીમાં તપાસ કરો. જૂલો તો ખરાં વખતે ત્યાં હોય. માથે ઉપર જતાં જણાયું. કે: અગારીનાં બારણાં કોઈએ અંદરથી બંધ કર્યાં છે. બારણાં ધણીએ ખખડાવ્યાં, ઠોક્યાં, પરંતુ જત્રાજ ઢોળ આવે ? અન્ને બારણાં બાંધી નાંખ્યાં. અગારીમાં પહોંચે પાંડેરાનીનો બાલજી બાળક ગભરાઈ મઠઈ સપાટાબંધ નહારી ગયો પરંતુ નરેન્દ્રનાંધ (સ્વામીજી) પૂર્વવત સ્થિર, નિશ્ચલ, ગેરો બંધ કરી ધ્યાનાવસ્થ થઈ રહ્યા હતા. તેમને જાણ જાન ન હતું. પંછીએ ખૂસો પાડવા

x અમારે દીલ્લીની સુધે ફરવું પડે છે કે: વિદ્યાર્થીઓને જ્ઞાન જ્ઞાન આપનાર શિક્ષકોના ધરમાંજ બાળકો ઉત્કૃષ્ટ જોવામાં આવે છે ત્યાંપછી બીજાની મી વાત ? બાળકોનાં સ્થિર ક્ષત્રમ બતાવવાની દ્રષ્ટિ રાખનાર બાળાપિતાએ તેમને બાલ્યાવસ્થાથીજ સારી રેવો પાડી જોઈએ. એ અવસ્થામાં જરાપણ કુટેવ જાણનાં યુક્તિપૂર્વક તે હોવાવનાં જોઈએ.

જતાં બોલ્યા નહિ. જ્યારે તેમનું શરીર હવાથી ચૂસું ત્યારેજ તેમને બાલ ચૈતન્ય આવ્યું. બધાં આશ્ચર્ય થકિત થયાં.

એ પછી કેટલેક દિવસે એક ગમન થયું. આમિછ તો ધણું ખડું અધશાળામાં જ્યાં પોતાના ગાડી ઘોડા બધાના ત્યાંજ બેસી રહેતા. ઘોડાવાળા જોડે તેમને ઘણી ગાઠ મેત્રી બંધાઈ હતી. તેને તેઓ એક “ મહાન ગાની ” માણસ સમજતા. જ્યારે પણ કોઈ ગંભીર વિષય સંબંધી તેમને સવાહ લેવાની આવશ્યકતા જણાતી ત્યારે તેઓ ઘોડાવાળાની જ સવાહ લેતા? સ્વામીજી નિત્ય રામ સીતાની પૂજા કરતા. એક દિવસ રામ મીતાની પૂજા કર્યાં પછી તેઓ અધશાળામાં (તબેલખા) ગયા. ઘોડાવાળા જોડે વાતોના તડાકા ચાલે છે એટલામાં કંઈક વાત નીકળતાં ઘોડાવાળો બોલ્યો કે: “ લગ્ન કરવા એ બહુ ખરાબ છે. પરણું જ ન જોઈએ. ” ઘોડાવાળાને ઘરમાં પોતાની સ્ત્રી સાથે ટોટા ચથો હોવાથી દામ્પત્ય જીવન ઉપર ધિક્કાર ઉપજ્યો હતો. તે પોતાના અનુભવ ઉપરથી સમજી રાખેો હતો કે: લગ્ન કર્યાંથી સંસારમાં ટંકા ઝાડા અને ખારાખારી થાય છે, અનેક પ્રકારનાં તોફાનો અને ક્લેશ થાય છે. પૈસા પેદા કરવા પડે છે અને સ્ત્રી, પુત્ર કન્યાનું પાલન પોષણ કરવું પડે છે. દુકા ખાતરી નોકરીમાં રોકનાં અનેક કટુ વચનો સાંભળવાં પડે છે! તિરસ્કાર સહન કરવા પડે છે એ ઉપરાંત ખીજી પણ અનેક અનવડો વેડવી પડે છે. બાપડી ન હોય તો કશી પચાતજ નહિ. ગમે ત્યાં દરતા દરાય! ખીજું ન બને તો છેવટે બાવાજી થઈ મુખે સ્વરજી સહેલ સપાટા તો ઘાય! બીજા ભાંગનાં પેટ જોઈયું તો મજેજ! લગ્ન થયા કે મનુષ્યનું સર્વ સુખ, સ્વતંત્રતા નાશ પામે છે! ઘોડાવાળાએ આવાં અનેક વૈરાગ્ય વચનો લગ્ન પરત્વે ઉચ્ચાર્યાં. સ્વામીજીના કુમળા મગજમાં તે સઠ દબને ઉતરી પડ્યાં. તેમણે તક્ષણાત પ્રતિગા તરીકે તેઓ (સ્વામીજી) કદી પણ લગ્ન કરશે નહિ. પરંતુ આ વખતે એક મુસ્કેલી ઉભી થઈ. જે રામસીતા ઉપર તેઓ અતિશય ભક્તિ ગમતા, તે તો પરણેલાં હતાં! માતાને મુખેથી સાંભળ્યું હતું કે: રામ મીતાના પ્રેમની તૃપ્તિના થઈ શકે એમ નથી. તે પ્રેમ સ્વર્ગીય હતો. અનિશય મુખાવક હતો. અપાર આનંદમય હતો. તેમનો ખામ સવાહકાર અને ઘોડાવાળો તો તેથી ઉવડુંજ બોલે છે! આ કેવો જોડળગાય! ઘોડાવાળો તો કહે છે કે: વિવાહ કરે છે તેને મુખજ મળતું નથી! સ્વામીજી ઉંડા વિચારમાં પડી ગયા કંઈ પણ નિર્ણય નહિ કરી શકવાથી અધુરપાન કરતા કરતા ઘરમાં ગયા. એક રીતે જોઈ તેમણે બાલ્યસ્વપ્ન ચૂર્ણ થવા બેઠું! મીતા ગમ માટે તેમના અંતઃકરણમાં અતિશય દુખ થવા લાગ્યું. પુત્રના નેત્રમાં જળ જોઈ માતાએ તેનું કારણ પૂછ્યું- આજકે પ્રથમ તો મુખ બેસી રહ્યો. કાંઈપણ ક્ષતર દીધો નહિ. ત્યારપછી હસકા કાંઈ રડવા લાગ્યો. માતાએ તેને પોતાના બોળામાં લીધો એટલે બાળકે માતાની બાળીમાં મુખ મંતાડી પોતાના મનનું દુઃખ નિવેદન કર્યું. એ સાંભળી માતાએ હાથ કરનાં કરના કહ્યું: નરેન્દ્ર! એમાં શું થયું? જો એમ હોય તો તું શિવ પૂજન કર. ”

સંધ્યાના અધકારમાં આજકે નરેન્દ્ર એકલો અગાશીમાં જઈ થોડો વખત ગેમ સીતાની મુર્તિ મહામે જોઈ ઉઠા નિઃશ્વાસ નાખવા લાગ્યો. એક વખતે માતાના ચન્દ્રેયા આવવા લાગ્યા કે: રામ સીતાના પ્રેમની તૃપ્તિ નથી. ખીજી વખતે ઘોડાવાળાના ચન્દ્રે હાથમાં કહેવા લાગ્યા કે: “ પરણનામાં સુખ નથી. અનંતતા નથી. ” આ બન્નેમાંથી

સાચું કોણું ? મનમાં ઘણી બાંજગડ ચાલી. રામાયણ સાંભળું હતું, તેમાં સીતાને રાવણ ઉપાડી ગયો તેથી રામને બહુ સંકેટો સહન કરવા પડ્યાં હતાં અને સીતાજીનો ઉદ્ધાર કરવો પડ્યો હતો, એ પ્રસંગ યાદ આવ્યો. તે ઉપરથી નિશ્ચય થયો કે પરણવામાં બહુ દુઃખ છે. નરેન્દ્રને રામની સ્તીતિ ઉપર દયા આવી. મન કહેવા લાગ્યું કે : પરણવામાં બહુ દુઃખ છે. સ્વામિજીએ રામ સીતાની મૂર્તિયો હાથમાં લઈ ધીમે ધીમે તેના અંતેક કટકા કરી નાંખી રસ્તામાં ફેંકી દીધો !

બીજો દિવસે બગ્ગરમાંથી માટીની શિવ મૂર્તિ લાવી. રામસીતાના આસન ઉપર પધરાવી અને રસમીજી તેમના સમક્ષ બેસી નેત્રો બંધ કરી પુનઃ ધ્યાનાભ્યાસ કરવા લાગ્યા. એ અભ્યાસને પરિણામેજ તેઓ ઉચ્ચપદે સ્થપાયા હતા.

x x x x x x

સન્ધ્યાસી થવાનો શામ પણ તેમને ગાલાવરસાથીજ હતો. તેઓ બગવા રંગનો એક કટકો વસ્ત્ર કમ્બરે વીંટાળી ર્યાં કરતા. માતા પૂજારી કે “ આ શું કરે છે ? ” ત્યારે બાળક આવનું પામી મ્હોરેથી બેલી ઉઠતો કે : “ હું સંકર બન્યો છું. ” એ બેઠકે જઈ મનુષ્યો હાસ્યપિનોહ કરતાં કહેતાં કે : “ ધ્યાન કરશે તો, ઋષિ મુનિયોની પેઠે માથે લાંબી ‘જટા’ ઉગશે અને તે વડના મળની પેઠે ઘણું દૂર મુઠ્ઠી જમીનની અંદર ચાલી જશે. ” સરસ ચિત્તો બાળક નેત્ર બંધ કરી ધ્યાનમાં તો બેસી નેત્રો પરંતુ વચમાં વચમાં નેત્ર ઉપાડી નેત્રો કે માથે જટા ઉગી જમીનમાં પેડી છે કે નહિ ? બ્યારે તેનું કશું. બેવામાં આવતું નહિ ત્યારે તુરનજ તે હસીને જુદો પાસે દોડી જઈ કહેતા કે : ધ્યાન તો કશું પરંતુ જટા કેમ ઉગી નથી ? ” તેમની માતા હાસ્ય કરતાં કહેતાં કે : “ બેટા ! ક્યાક અર્ધા કલાકમાં એમ થઈ જાય કે ? તેને તો પણ દિવસ બેઠકે. ”

આ પ્રમાણે પરનાં માનસે નેત્રો કે નરેન્દ્ર કોઈ વખત પાડેલી બાળકો સાથે એકત્ર બેસી ધ્યાન ધરતો. ધ્યાન ધરતી વખત તે મનમાં શા વિચાર કરતો તે તો પ્રભુ મનુષ્ય પરંતુ કાલ કાલ સમયે તે એવો એકચિત્ત થઈ જતો કે : કોઈ ચોડી ખસે પાડતું, તો તે સાંભળી શકતો નથી. અહા ! સન્ધ્યા સ્નાન કરનારી બાળકો નાક દમણી આંખો માથે છે તે વખત તેઓ એકચિત્ત થઈ આ પ્રમાણે ધ્યાન કરના હોય તો કેવું સાફ ? આજકાલ તો બસબસ આલસ્ય સન્ધ્યા આવતી જાય કરતા જાય, માળા ફેરવતા જાય અને મોરેથી વ્યાપાર રોજગારની, પાપ પ્રપંચની, કોઈકેસની અતેકવાતો પાણ કરતા જાય ! એનું નામ કસિયુગી સન્ધ્યા ! કસિયુગી ધ્યાન !

એક દિવસ સન્ધ્યા સમયે કેરલાંક ગાળકો દોરેજીની ઝોડીમાં બેસી ધ્યાન કરતાં હતાં. એકાએક એક બાળકની ટાંચ ખુલામાં પડેલી ન્હાતી ખાસી ઉપર ગોખુરા જનનિનો મ્હોરો ઝેરી સર્પ હતો તેના ઉપર પડી. તેજે જય પામી “સાપ” “સાપ” કહી ચિત્કાર કર્યો. સ્વામિજી સિવાય અન્ય સર્વ બાળકો ભય પામી ઝોડીમાંથી ગદાર ન્હાતી ગયાં, પરંતુ સ્વામિજી ધ્યાન નિમગ્ન-નનમ્ય હતા. બાળકે મિત્રાએ તેમને ઘમ્મીએ ખસે પાડી પરંતુ કાંઈ ઉતર મળ્યો નહિ. ઉત્તર કોણુ આપે ? તેમનું ચિત્ત હલ્લ થવામાં પડી ગયું હોય એમ જણાતું હતું. બાળકેએ નેત્રો કે : મદાન વિષદ ઉપરિચિત થઈ છે. તેમણે દોડતે પગે જઈ સ્વામિજીના માતા પિતાને સમાચાર ક્યા. તેમણે આવી જોતું તો બચકર દેખાવ

જાણ્યો માળક નરેન્દ્ર (સ્વામી વિવેકાનન્દ) નેના જવ કરી, સ્થીર ચિત્તે ધ્યાનમ
 બેસી ગયા છે મ્હામે એમ મ્હોને નાગ ફેલુ માડી આમતેમ ડોલી રહ્યો છે ઉચે આમ-
 શના કીલુ ચન્દ ગોલી ગ્યો છે નીચે પ્રથિવિ ઉપર અન્ધાર અધમાર બોનચાવ કરનાથી
 રખને મર્ષ મરુકિ અનિષ્ટ દેએ બચથી ધ્યાનમા બેરેના માગમને ખૂસો પાડવાનું સાહમ
 કરી શમયુ નહિ જવા પ્રમૂન મગજુ કરના આ થોડી વાગમા સર્પ એની મેજેજ ત્યાથી
 ચાલ્યો ગયા અદ્ય થયો એમ મિનિ પછી તેને ગોધરા બના ગાઇ પણ મથમેથી તે જડયો
 નહિ દેવની ઝોગડીમા મર્જન તપામ કરના ગોઈ મથમે ગિદ્ર ન હતુ કે તેમા ભગર્જ જ્યા
 ત્યારે તે ગયો આ ? મથા વિગમય વિગ્ન ચિત્ત વિચારવા લાગ્યા ' થોડીવાર પછી સ્વા
 મીજીને બાલ્ય જ્ઞાન થયુ જ્યાએ તેમણે માતાને મુમેથી મર્ જ્ઞતાન્ત સામબુ ત્યાએ કહ્યું
 કે " મ્હને તો મ્શાયે ખમગ નથી "

મનનો ખાતર કરવા બના પણ આના ધ્યાનયોગનુ પગિલામ એ આવુ કે તે મમયે
 સ્વામીજીને નાના પ્રમારના અદ્ભૂત દર્શન થા એ મમધી તેમણે મુખ્યે મ્શુ છે કે
 વિદ્યાબ્યાસ કરતો તે સમયે એમ દિવસ રાત્રે મારણા મધ મરી ધ્યાનમા બેસી ગયો ધ્યાન
 પૂર થયુ હતુ તેમ બના હુ જ્ઞાન ચિત્તે મેગી રહ્યો હતો એનામા જોનામા આવુ કે ઝોર-
 કાની દલિણુ બીત ચિરાઇ તેમાથી એમ દેન તુચ, પ્રજ્ઞાન્ત જ્યોતિર્મય મૂર્તિ મ્હારી મામે
 આવી જ્ઞા રહી છે મન્નાસીની પેડે તેના એ- હાથમા દ્વડ અને બીજા હાથમા કમખડન,
 મન્મ મુખડન કરારેલુ હતુ તે મનાપુરના મુખ ઉપર અનિર્વચનીય શાન્તિના ચિન્હો
 વિગળ ગયા હતા તે અપૂર્વ જ્યોતિર્મય મહાપુરો થોડી વાર પર્ષત મ્હાગ મ્હામે જોયા
 કરું જાણે કંઈક મ્હોવાની ધ્વજા દોષ એવી કપન થતી પ્રથમ તો હુ પણ જ્ઞાન
 ચિત્તે તેમના મ્હામે જોઈ રહ્યો પણ પછી કોણુ જાણે શા મારણથી મ્હને બચ વાગ્યો
 એમ્હે હુ કિનારો પગને મારણુ ઉરાડી મદાર ચલ્યો ગયો પરતુ પાજીથી મનમા
 પચાનાપ થયો અને મનને કહેવા લાગ્યો કે " શા કાગણુથી અજ્ઞાનની પેડે બચ પામી
 નહામી ગયો ' કદાચ તે મદાતમા કંઈ વાનચિત મ્શન " ગમે તેમ હો, તે પછી તે
 મૂર્તિને સ્વામીજીને કહી પણ દર્શન થયા નહિ તેમજ તેમના સમધી વિચાર કરના કંઈ
 નિશ્ચય મરી શમ્ના નહિ માત્ર તેઓ એટલુ મ્હોના કે તે મૂર્તિ દુહ્દેવ ભગવાનની હોવી
 જોઈએ

વળી નિન્દા એ તેમનો અદ્ભૂત વ્યાપાર હતો, અન્ય માળમની પે પથારીમા મુના મ
 તુર્તજ તેમને નિન્દા આરતી નહિ તેમને ઉધા સૂતાને અબ્યાસ હતો એમ સૂતા પછી
 થોડી વાગે તેમને સદજ નિદ્રા થતી અને તે વખતે બાલ્ય જગત કમશ કીલુ અને
 અન્ધાર થતુ જાણાતુ તે ક્ષણે તેઓ જોઈ શમ્તા જાણે એક બાગ એમ ગોળામાર
 જ્યોતિ પિપ્પડો પગ વડે ડેવતો ડેવતો તેમની મ્હામે આવી ગ્યો છે તે દિનામા એમ
 નજરે જોન જાણાતુ કે તે ગોગો (જ્યોતિપિપ્પડ) પોનાની બ્રમગેમા આવી અગ્યો છે
 ત્યાપછી દા ખાનાની પેર તેગોગો એમ્દમશીજીજીચારેદિશામા જ્યોર્તિ પ્રમાશ વિખાર મરી રહે
 તે જ્યોર્તિ-મમુદમા જમના હૂમના તેઓ અતે નિન્દામશ થઈ જતા નિત્ય રાત્રે આવા મનાવ
 મનતો તેઓ અનુનવતા આ તો અતિ આગર્થજનમ વ્યાપાર હતો પરતુ તેઓ તો એ-
 મજ પ્રારતા કે પ્રથેમ મનુષ્યને આરોજ અનુભવ થયો હશે તેથીજ તેમણે એ સબધી

કોઈને કંઈપણ પૂછ્યું નહિ. ઘણા દિવસ પછી જ્યારે દેવેન્દ્રનાથ હાકર પાસે જઈ તેઓ ધ્યાન શિક્ષા કરતા તે સમયે કોને કેવા પ્રશ્નરતું ધ્યાન ચાલે છે અર્થાત્ ધ્યાનાવસ્થામાં તેમને કંઈ જાણાય છે કે કેમ વગેરે જાણવા માટે એક બંધુને તેમણે પૂછ્યું કે : “ ભાઈ, નિદ્રાવશ થતાં પહેલાં તને કોઈ જ્યોતિ જાણાય છે કે ? ” તેણે કહ્યું : “ ના. ” સ્વામિજીએ પુનઃ પૂછ્યું : “ શું કહે છે ? નિદ્રાવશ થતાં પહેલાં એક મ્હોટા અતિ પ્રકાશિત લાંબા માર્ગ ઉપર એક આગકે એક જ્યોતિર્મય ગોલક (જલે દોડા દોડાય તેમ) તેને પગવડે ફેલતો ફેલતો આવતો હોય એવું તારા જ્ઞેવામાં નથી આવતું ? ” મિત્રે કહ્યું : “ ના, ભાઈ. ” સ્વામિજીએ પૂછ્યું : “ એમ કેમ ? વાડું પણ ત્યારપછી તે જ્યોતિર્મય આવી અને બ્રમ્હોત્તરી વચમાં સમાઈ જાય છે ત્યારે તેમાં ભરાઈ જઈ તું નિદ્રાવશ થતો નથી ? ” આગકે મિત્ર સ્વામિજીની વાતચિત સમજી નહિ શકવાથી સ્તબ્ધ થઈ ગયો. સ્વામિજી તો જીવન પર્વત નિદ્રાવશ થતાં પહેલાં એ પ્રમાણે જ્યોતિ દર્શન કરતાં કરતાં નિદ્રાવશ થઈ જતા અંત સમયે એ જ્યોતિ પૂર્વના જોવી અતિશય પ્રકાશિત નહિ પણ સહજ ઝાંખી જાણાતી હતી.

એ જ્ઞાતાન્ત સાંભળી થીરામકૃષ્ણ પરમહંસદેવ કહેતા કે : “ એ પ્રમાણે જ્યોતિ દર્શન થાય ત્યારે તે પુરપને ધ્યાનસિદ્ધ કહેવો જોઈએ.

વાંચકમનુ ! શું તમને એવા ધ્યાનસિદ્ધ ચવાની ઇચ્છા થાય છે ? જો ઇચ્છા થતી હોય તો મન, વાણી અને કર્મ પવિત્ર કરી નિત્ય છટ્ટ દેવનું ધ્યાન ધરા : નિરાશ ન થશો. ધીમે ધીમે એવીજ રીતીતિ પ્રાપ્ત થશે.

કેટલાકે વર્ષ ઉપર સ્વામિજીના એક ગુરૂત્તમને તેમના જેવું જ્યોતિ : દર્શન કરાવવા માટે પ્રાર્થના કરી હતી. તે ગુરૂત્તમ દલ પણ કહે છે કે : તેમણે કપાળ ઉપર સ્પર્શ કર્યો તેજ હાથે બાલ જગત્ સમ્પૂર્ણરૂપે બદલાઈ ગયું. તેને બદલે માત્ર એક અખંડ જ્યોતિ : સમુદ્રનાં મંદને દર્શન થતાં હતાં. અહા ! સ્વામિ વિવેકાનંદજી કેવા સિદ્ધ મહાત્મા હતા ! તેમનો સ્પર્શ થતાં જ મનુષ્યની સ્ત્રીતિ સંપૂર્ણ બદલાઈ જતી ! એ સર્વ મહાગુરૂદેવ થી શમકૃષ્ણ પરમહંસનો પ્રનાય ! ધન્ય ગુરૂ ! ધન્ય શિષ્ય !

એક ચિત્તે ધ્યાન ધરવાનો અભ્યાસ કરવાથી એ પ્રમાણે જ્યોતિ દર્શન થઈ શકે છે. શરૂઆતમાં વિશ્વાસ ન એસે એવાં વિચિત્ર દેખાવ જાણાય છે પરંતુ ધીમે ધીમે અભ્યાસ થતાં, ચિત્તશક્તિ એક સ્થળે રચવાનાં ઝંખો પ્રકાશ જાણાયા પછી વિજ્ઞાનિક રેખા જોવી નહાની નહાની રેખાઓ અને પછી જ્યોતિર્મય સમુદ્ર જાણાશે. અભ્યાસ વિના કંઈ પ્રાપ્ત થતું નથી. પ્રત્યેક વિગતમાં હૃદય કિરરી, તેના સર્વ અંગો જાણી લઈ અભ્યાસ કરવો જોઈએ. સ્વામિજીને આધ્યાત્મચાથીજ ધ્યાનનો અભ્યાસ હતો. પરિણામે તેમને તે વખતથી જ જ્યોતિર્દર્શન થતાં સાંખ્યાં હતાં એ ઉપરથી એમ પણ ધારણા થઈ શકે છે કે : તેમણે પૂર્વજન્મે ઘણું ધ્યાન કર્યું હશે. તેજ કારણથી આ જન્મમાં ધ્યાન જાણે સ્વાભાવિક રીતે જ તેમને સિદ્ધ થઈ ગયું હતું.

જ્યોતિ : દર્શન થતું હોય એવું ધ્યાન કરવાની બાજ્યે જ કોઈને અનિચ્છા થતી હશે !

ડાહ્યામોઈ રામચન્દ્ર મેતા.

॥ ૐ તત્સત્ ॥

ઉપનિષદાવલી ।

(૨)

કેનોપનિષત્ ।

પ્રથમલ્પ્ઠઃ ।

પ્રાર્થના:—મહાર્જ સમસ્ત અંગ, વાદ્, પ્રાણ, ચક્ષુ, કર્ણ અને સર્વ ઇન્દ્રિયો વૃદ્ધિ અને પુષ્ટિ પ્રાપ્ત કરો. ઉપનિષત્ પ્રતિપાદ્ય બ્રહ્મનો મહત્ત્વ સાક્ષાત્કાર થાઓ. હું તે બ્રહ્મનો અસત્કાર અથવા અસ્વીકાર ન કરું. તે બ્રહ્મ મહાર્જ અસત્કાર અથવા પરિત્યાગ ન કરે. મહાર્જ તેની સાથે અને તેનો મહાર્જ સાથે અવિરલ સંબંધ-વિદ્યમાન રહે. હું આત્મશોધક છું. મહાર્જમાં ઉપનિષત્ દર્શિત સર્વ ધર્મ પ્રકટ થાઓ.

૧. મન કોની ઇચ્છાથી પ્રેરણા મન કરે છે અર્થાત્ યોગાના વિષયનું ચિન્તન કરે છે? શરીરમાં રહેલો પ્રાણ કોની પ્રેરણાથી સ્વકાર્ય સમ્પાદન કરે છે? સર્વ મનુષ્યો કોની ઇચ્છાથી પ્રેરણા શબ્દોચ્ચાર કરે છે અને કયા દેવતા ચક્ષુ અથવા કર્ણને સ્વકાર્યમાં પ્રેરે છે?

૨. જે કર્ણમાં કર્ણ, મનમાં મન અને વાક્યમાં વાક્ય છે તેજ પ્રાણના પ્રાણ અને ચક્ષુના ચક્ષુ સ્વરૂપ છે, અર્થાત્ તેજ તેના પ્રેરક છે, એ જ્ઞાનદ્વારા જ્ઞાનિયો ઇન્દ્રિયમાંથી આત્મભાવનો ત્યાગ કરી મનુષ્ય પછી અમરત્વ પ્રાપ્ત કરે છે.

૩. તે સ્થળે અર્થાત્ તે બ્રહ્મપર્યંત ચક્ષુ, વાક્ય અને મન નહીં શકતું નથી. આપણે તેને નહીં શકતા નથી, અને આચાર્યો સિધ્ધાંતે જે પ્રકારે બ્રહ્મતત્ત્વનો ઉપદેશ કરે છે તે પણ સમગ્ર શકતા નથી. તે જ્ઞાત અર્થાત્ સ્વયં વસ્તુથી પૃથક્ અને અંગાત્ અર્થાત્ સદૃશ વસ્તુથી પણ પૃથક્ છે. અમારા સમક્ષ જે પૂર્વાચાર્યોએ એ તત્ત્વની વ્યાખ્યા કરી છે, તે પૂર્વાચાર્યોને મુખેથી અને એ પ્રમાણેજ સાંભળ્યું છે.

૪. જે વાદ્ દ્વારા પ્રકાશિત થઈ શકતો નથી, પરંતુ જેની સહાયતા વડે વાક્ય ઉચ્ચારી શકાય છે તેને જ તું બ્રહ્મ જાણજે. મનુષ્યો જેને ચિન્તન સમ્પન્ન માની જેની ઉપાસના કરે છે તે સાચો બ્રહ્મ નથી, તે નર્કવસ્તુ છે.

૫. જેનું મનદ્વારા ચિન્તન થઈ શકે એમ નથી; છતાં જે મનને નહીં શકે છે, તેને

જ તું મન માનજો. પરંતુ મનુષ્યો બિન્નરૂપ સમ્પન્ન માની જેની ઉપાસના કરે છે તે બ્રહ્મ નથી.

૬. જેને મનુષ્યો ચક્ષુદ્વારા જોઈ શકતા નથી, તથાપિ જેના દ્વારા ચક્ષુ સર્વ વસ્તુઓનું દર્શન કરી શકે છે તેનેજ તું બ્રહ્મ માનજો. પરંતુ મનુષ્યો બિન્નરૂપ સમ્પન્ન માની જેની ઉપાસના કરે છે તે બ્રહ્મ નથી.

૭. મનુષ્યો કર્ણદ્વારા જેને સાંભળી શકતા નથી તથાપિ કર્ણ જેના દ્વારા સાંભળી શકે છે તેનેજ બ્રહ્મ માનવો. પરંતુ મનુષ્યો જેને બિન્નરૂપ સમ્પન્ન માની ઉપાસના કરે છે તે બ્રહ્મ નથી.

૮. મનુષ્યો ઘ્રાણેન્દ્રિય દ્વારા ગંધની પેઠે જેને અદૃશ્ય કરી શકતા નથી, તથાપિ જેના દ્વારા ઘ્રાણેન્દ્રિય સ્વ વિષયમાં પ્રેરાય છે તેનેજ તમે બ્રહ્મ જાણજો. પરંતુ મનુષ્યો જેને બિન્નરૂપ સમ્પન્ન માની ઉપાસના કરે છે તે બ્રહ્મ નથી.

પ્રથમ સ્વરૂપ સમાપ્ત.

દ્વિતીય સ્વરૂપ : ।

૧. તમે એમ પારના હો કે: મને બ્રહ્મને ઉત્તમરૂપે જાણ્યો છે ત્યારે જાણ્યો કે: હજી તમે બ્રહ્મનું સ્વરૂપ અરૂપ પ્રમાણમાં જાણ્યું છે. કારણ કે: બ્રહ્મનું બૂત બોતિરૂપ અથવા દેવનારૂપ, એ બંને અરૂપ છે. તેથી હું (આચાર્ય) શ્રાદ્ધ હું કે: ત્વે (શિષ્ય) જાણ્યું બ્રહ્મ સ્વરૂપ હજી પણ વિચાર અને નર્ક દ્વારા મીઠાસિત થયું નથી, અર્થાત્ તે ત્વારા જાણવામાં હજી પણ ખાજી રહ્યું છે.

૨. હું બ્રહ્મને ઉત્તમરૂપે જાણું છું એમ માનશો નહિ અને તદન જાણતો નથી એમ પણ પારશો નહિ. આપણામાંથી જે વ્યક્તિ (બ્રહ્મને) “ જાણું છું અને નથી જાણતો ” એ કથનનું તાત્પર્ય સમજી શકે છે તેજ વ્યક્તિએ બ્રહ્મને જાણ્યો છે.

૩. જે મનુષ્ય એમ માને છે કે: “ હું બ્રહ્મને જાણતો નથી ” તેણેજ સાચા બ્રહ્મને જોઈપ્રત્યો છે, અને જે માને છે કે: “ હું બ્રહ્મને જાણું છું. ” તે બ્રહ્મના સત્ય સ્વરૂપને જાણતોજ નથી. કારણકે, વિહાનું બ્રહ્મને અજ્ઞેય માને છે, અને અજ્ઞાન મનુષ્યોજ તેને જ્ઞેય (જાણી શકાય એવો) માને છે.

૪. જે પ્રત્યેક ગાનમાં બ્રહ્મ સ્વરૂપનો અનુભવ કરે છે તેજ મોક્ષપ્રાપ્ત કરે છે. બેદ માત્ર એટલોજ છે કે: મનુષ્ય કેવળ છવત્ત્રાંશનાં ગાનથી અભિમાદિ ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત કરે છે અને વિદ્યા અથવા પરમાત્માના જ્ઞાનથી મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

૫. મનુષ્ય જે આ લોકમાંથી બ્રહ્મને જોઈપ્રત્યો શકે છે, તો તેને સત્ય પ્રાપ્ત થાય છે, અને બ્રહ્મને જોઈપ્રત્યો શકતો નથી અર્થાત્ બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી તેનું મંદાન અનિશ્ચય છે, અર્થાત્ તેને પુનઃ પુનઃ જન્મ અને મૃત્યુ બોળવનું પડે છે. જાનિજ્ઞાનો પ્રત્યેક બૂત માત્ર પ્રત્યે-પ્રાણી માત્ર પ્રત્યે-એક બ્રહ્મભાવ સ્થાપે છે તેથી તે મૃત્યુ પછી બ્રહ્મ સ્વરૂપ પામે છે.

અતિ દ્વિતીય સ્વરૂપ : ।

તૃતીય ખંડઃ ।

૧. દેવતાઓના હિતને માટે ધર્મરના નિયમનું ઉત્કર્ષન કરનારા અસુરોનો એક વખત બ્રહ્મે પ્રશ્ન કર્યો હતો, પરંતુ દેવતાઓ બ્રહ્માની જ્યને પોતાનો જ્ય માની લઈ પોતાને ગૌરવાન્વિત માનના હતા. તેમણે અગ્નિનાને લીધે ધાર્યું હતું કે: એ વિજય અને ગૌરવ અમારો છે. અન્યના નહિં.

૨. દેવતાઓની એ અગ્નિના જાણી લઈ બ્રહ્મ તેમના સમક્ષ પ્રકટ થયા. એ રૂપ-જોવા છતાં પણ તે પૂજ્ય મૂર્તિ કાલી છે તે તેઓ સમજી શક્યા નહિં.

૩. તેમણે અગ્નિને કહ્યું કે: હે અગ્નિ! અમારા સમુખ પ્રકટ થયેલા આ પૂજનીય પુરૂષ કોણ છે, તે તમે વિશેષરૂપે જાણી આવો. અગ્નિએ તથાસ્તુ કહી તેમના તરફ ગમન કર્યું.

૪. અગ્નિદેવ તે પુરૂષ શ્રેષ્ઠ સમીપ ઉપસ્થિત થયા, તે સમયે તે પરમપૂજ્ય પુરૂષે કહ્યું અર્થાત્ અગ્નિને કાને એવો શબ્દ સંભળાયો કે: "તું કોણ છે?" અગ્નિએ કહ્યું: "હું અગ્નિ અને જાતવેદાના નામથી પ્રસિદ્ધ છું."

૫. બ્રહ્મે કહ્યું: "તું વિખ્યાત અગ્નિ છે ત્યારે કહે કે તારામાં કૃત્ત્વી શક્તિ છે?" અગ્નિએ ઉત્તર દીધો: "આ વિશ્વ બ્રહ્માપદમાં જોટલી વસ્તુઓ દસ્યમાન થાય છે, તે સર્વને દબા કરવા હું શક્તિમાન છું."

૬. તે સમયે બ્રહ્મે અભિમાની અગ્નિના સ્થાને એક તૃણ મૂકી કહ્યું કે: "આ દબા કર." અગ્નિએ ઉત્સાદપૂર્વક તૃણની પાસે આવી પોતાની સમુદય શક્તિનો ઉપયોગ કર્યો પરંતુ તૃણને દબા કરવા શક્તિમાન થયો નહિં. ત્યારે તે ત્યાંથી પાછો ફરી દેવતાઓની કહેવા લાગ્યો કે: "એ પૂજનીય પુરૂષ કોણ છે તેના હું નિર્ણય કરવા શક્તિમાન નથી."

૭. ત્યારપછી દેવતાઓએ વાયુને કહ્યું કે: "હે વાયુ! એ પૂજનીય પુરૂષ કોણ છે તે તમે જાણી આવો." તથાસ્તુ કહી વાયુએ તે તરફ ગમન કર્યું.

૮. વાયુદેવ તેમની પાસે ગયા. તેમણે વાયુને પૂછ્યું અર્થાત્ વાયુને કાને એવો શબ્દ સંભળાયો કે: "તું કોણ છે?" વાયુએ કહ્યું: "હું નામ વાયુ છે. હું માનરિશ્વાના નામથી પ્રસિદ્ધ છું."

૯. બ્રહ્મે કહ્યું કે: તું આવો વિખ્યાત વાયુ છે ત્યારે કહે કે તારામાં કૃત્ત્વી શક્તિ છે? વાયુએ કહ્યું: આ જગતમાં જોટલા દબા પદાર્થ છે તે સર્વને હું એકલ જીતી શકું છું અર્થાત્ કાઢી શકું છું.

૧૦. તે સમયે બ્રહ્મે વાયુના સમક્ષ એક તૃણ મૂકી કહ્યું કે: "આ તમે એકલ કરો અર્થાત્ કાઢી દો. તાયુ તે સ્થળે જ્યાં ઉત્સાદપૂર્વક પોતાનું સમગ્ર જગ અંગેતમક્રિયા લાગ્યા પરંતુ તૃણને જરાપણ હલાવી શક્યો નહિં. અને તે દેવતાઓ પાસે પાછો ગયો અને કહેવા લાગ્યો કે: એ વંદનીય પુરૂષ કોણ છે તે હું સમજી શકતો નથી."

૧૧. ત્યાર પછી દેવતાઓએ ઇન્દ્રને કહ્યું કે: હે વંદનીય ઇન્દ્ર! એ પૂજનીય પુરૂષ કોણ છે તે તમે જાણી આવો. ઇન્દ્ર "તથાસ્તુ" કહી આજ્ઞા ગયા. તેજ સમયે યજ્ઞ ઇન્દ્રની આગે ચાલ્યો અદશ્ય થઈ ગયો.

સન્ધ્યા ગાયત્રી ઉપાસના પ્રયોજન.

(૨)

ગુરુ: સન્ધ્યા ઉપાસના કરવાથી વિષ્ણુનીજ ઉપાસનાં થાય છે. જે ગાયત્રી છે તેજ સન્ધ્યા છે. એકજ દેવ રૂપે થઈ રહ્યાં છે. જે મનુષ્ય જીવન પર્યંત ત્રણ કાળ સન્ધ્યા કરે છે તેનું તેજ અને તપસ્યા સૂર્યનાં સમાન થઈ રહે છે. તેની અરજી રજા હારા પશુ-પક્ષી પવિત્ર થાય છે. સન્ધ્યા-ગાયત્રીવિત્ત આપણું જીવન-મુક્ત થાય છે એમાં સંદેહ નહિ. (ગુરુદેવે સન્ધ્યાઉપાસન વિધિ કહી સંભળાવી.)

શિષ્ય: મહેં સાંભળ્યું છે કે: ગાયત્રી એજ આભિષેકની પરમ ઉપાસ્ય મહા દેવી છે, પરંતુ શાયત્રી મંત્રની પ્રાર્થના અથવા ગાયત્રીના અર્થ વિશદ રૂપે મહારાજ સંભળવામાં આવતા નથી. આપ મને ગાયત્રી વિશદ રૂપે સંભળાવો.

ગુરુ: ગાયત્રી પરમ પવિત્રકારિણી છે. જે દિવસ નિત્ય ગાયત્રીની ઉપાસના અર્થાત ગાયત્રી મંત્ર જપ કરશે તે અન્ય કોઈ પણ ક્રિયા નહિ કરે તોપણ તેની આત્માન્નતિ યશો એમાં સંદેહ નથી. ગુરુવાચ્ય ઉપર વિશ્વાસ રાખી તે પ્રમાણે વર્તવાથી જ શિષ્યનું પરમ કલ્યાણ થાય છે. અનેક શંકાઓને વશ થવાથી મન વચન બ્રમિત થાય છે. તે આ પાંચ કે પેંચે પાર બેઠાં શકતો નથી, માટે જ વારંવાર કહું છું કે: ત્રણ રાખી ગાયત્રી મંત્રનો જપ કરવો. મનુષ્ય નિત્ય ગમે તેટલાં પાપ કર્મ કરે પણ ગાયત્રી મંત્ર જપ કરવાથી ગાયત્રી દેવી તે પાપ કર્મ જાળી બચ્ચ કરે છે. એ ઉપરથી એમ ન સમજવું કે અનેક પ્રકારનાં પાપ કર્મ કરીને પછી ગાયત્રી મંત્ર જપ કરવો. પાપ કરવું જ નહિં. પુણ્ય કર્મ, સતકર્મજન કરવાં અને ગાયત્રી મંત્રનો જપ કરવો, પછી બૂચો કે: તે મનુષ્યને કેટલું કલ્યાણ સંધાય છે. એ સંમધી એક મુન્દર અને બોલક વાતાં કહું તે સાંભળો:—

ભરત્યમાં એક આદમજી પુત્રક નિવાસ કરતો હતો. તેનો પિતા ધર્મ, કર્મનિષ્ઠ પરમ જ્ઞાની, ગાયત્રીનો ભક્ત હતો. સંસ્કૃતમાં પારંગત, ધર્મ શાસ્ત્રનો અધ્યાત્મી, ત્રિકાળ સંધ્યા, પુષ્ટા ગાયત્રી જપ વગેરે સતકર્મમાં પ્રવૃત્ત રહેતા. પિતાએ પુત્રને સંસ્કાર વિધિ પ્રમાણે સંસ્કારો કરેલા હતા. કુર્મ નીતિનું જ્ઞાન આપ્યું હતું. પાઠશાળામાં ગુરુ મુખેથી સંસ્કૃત વેદાધ્યયન પણ થયું. કુર્મનું હતું. તેને ધર્મ નીતિના સંસ્કાર માત્ર ગર્ભભાષીના પેટલાં હતા, પરંતુ તે જ્ઞાન મુખે પુત્રને અંગ્રેજી વિદ્યાભ્યાસ કરાવ્યો હતો. અંગ્રેજી સંકલમાં બહુતી વખત ખીન સદાધ્યાયીઓની સોજનથી પુત્રની વંતીબુંદ ધણે ધણે બદલાતી જોઈને તેમજ ત્રિકાળ સંધ્યા કરવાને બદલે ધણે ધણે એકજ વખત સંધ્યા કરતી, સ્વર્ણ-સ્વર્ણને ઝાંઝો માનતો, માથે ગાયત્રી રાખી તેના મેંથા પાડતો, બટ રંગદિગ પાટલુન તરફ વિશેષ પ્રેમ થતો, નાટક ચેરક તરફ ચિત્ત વળતું, વગેરે લક્ષણો જોઈ પિતાએ કલ્પના

કરી કે બવિધમાં આ છોકરો સંગતિ દોષથી ધર્મ-ભાગીના ત્યાગ કરશે. એની-સુદ્ધિ બટ
યશે. કુમારોં ચંદ્રો. સંગતિ દોષ લાગ્યા વગર રહેશે નહિ. એમ જાણી અકસોસ કરવા
લાગ્યો. પુત્રને ઉપનયન સંસ્કાર વખતે પિતાએ વિશુદ્ધ સંપ્રદાયાર દ્વારા મંત્રોપદેશ રીતો
હતો. પુત્ર પ્રતિદિન ચાર માળા ગાયત્રી મંત્ર જાપે એવો નિયમ રાખ્યો હતો. પુત્રના અસદા-
ચરણ જોઈ પિતા તેમજ માતાએ તેને વારંવાર શિખામણ આપી હતી પરંતુ તે ઉપર
તેનું લક્ષ્ય બહુ ઝોણું હતું. પિતા દિલગીર યવો સિવાય વિશેષ કાંઈ કરી શક્યો નહિ.

અતે એક દિવસ પિતાએ પુત્રને પોતાની પાસે બોલાવી કહ્યું: “જો બાઈ! હવે મહારી
પદાવસ્થા. યદ્ય છે, તેથી ત્હને એ બોલ શિખામણના કહું છું. તું વિદ્યાભ્યાસ કરે છે,
પરંતુ પ્રથમ જેવી ત્હારી મનોવૃત્તિ હતી તેવી હમણાં જાણાતી નથી. તું અગ્રેજી વિદ્યા-
ભ્યાસે છોડી દેશે તોપણ માતા ગાયત્રીને પ્રતાપે મહારી પાસે એટલી લક્ષ્મી છે કે કાંઈપણ
વ્યાપારમાં પડ્યા વગર પણ તેના વ્યાજબીથી જ તું ત્હારા કુટુંબનું સારી રીતે પોપણ
કરી શકશે. બાગીદાર કરીને કાંઈ વેપારમાં પડવાનો વખત નથી. આજકાલ બાગીદારો
વિશ્વાસુ મળતા નથી. તેઓ માત્ર પોતાનાં જ ગળાં બંધે છે. તું બોજો છે. ત્હને છેતરી લેશે.
માટે હવે મહારી શિખામણ મારી ઘેર બેસી શાસ્ત્રાભ્યાસ-યોગાભ્યાસ કર અને માતા
ગાયત્રીનું ચરણ-ચરણ લે. ભગવાન ત્હારું કલ્યાણ કરશે. મરણનો કંઈ ભય નથી. તે
ક્યારે મનુષ્યને કાંઈ લઈ જશે તે નિશ્ચય નથી. ત્હને મેં ઇશ્વરીના મંત્રોપદેશ કરેલો છે,
માટે હવે તું મહારા કહેવા પ્રમાણે કરે તો મહાઈ મન સંતોષ પામે.”

પિતાનાં વચન સાંભળી યુવાન પુત્રને જરાક હસવું આવ્યું! અગ્રેજી અભ્યાસ; મિત્રો
અને મોજવિલાસને છોડી દેવાય કેમ? શાસ્ત્રાભ્યાસમાં આનંદ ક્યો છે? વગેરે અનેક
વિચારો કરી ઉત્તર દીધો: “મેટ્રીક પાસ થઈ શૂન્ય છોડી દઈશ.”

પિતાએ ઉડો નિશ્વાસ મૂકી કહ્યું: “હજી એ વર્ષ મેટ્રીકને જાકો છે એટલામાં
ત્હારી કુટુંબો વધશે. તું વિશેષ જગડશે માટે હમણાં જ છોડી દે.”

પિતાની આજ્ઞા પુત્રને માન્ય ન હતી તેથી જ તેણે કંઈપણ સંપ્રદાયાર ક્યો નહિ.
તે માન્ય ખારણ કરી ઉભો રહ્યો.

પિતાએ પુત્રનું મન પારખી લીધું. અતે તેમણે કહ્યું: “બાઈ, મહારી શિખામણ
નહિ માને તો બહુ પસ્તારો. નહારા મિત્રોની સંગતિથી ત્હને નહારી રેતો પડશે. ત્હાં અક-
લ્યાણ થશે. તું બહુ પસ્તારો. હજી ચેત. હજી સાચવેત યા.”

પુત્ર હજી નીચું મુખ કરી ઉભો જ રહ્યો હતો. પિતાએ તો પ્રથમથી જ તેનું મન
ખખી લીધું હતું. તેમણે કહ્યું: “વાર, જેવી ત્હારી મરજી. અમારા જેવા સંસારના અનુભવી
અને અનેક કસોટીમાંથી પસાર થયેલા પડીત પદ્ધતિનું કહેવું. જેટલા યુવકોએ નથી માન્યું
તેટલા દુઃખી થયા છે. મહાઈ કહ્યું: નહિ માને તો તું પણ દુઃખી થશે. જેવી ત્હારી મરજી.
પણ ત્હને એક વાન કહું તે સાંભળ. ચું તું મહારોજ પ્રૂત છે?”

આટલી વાર પુત્રે જરા આંખ ઉઘી કરી પિતાના રહામે જોયું, અને ઉત્તર દીધો:
“હા.”

પિતા: “ત્હાં તો ત્હારું મહાઈ એક પચેન માનવું પડશે. કેમ માંનશે?”

પુત્ર: “ હા, માનીશ. ”

પિતાઃ “સાંનજઃ આજત્યી તું-પ્રતિજ્ઞા શ્રે-ત્વં તું ગમે તે સ્થિતિમાં હોય, ગમે તે સ્થળે હોય તોપણ તારે પ્રાનઃકાળમાં સંન્યાસ વંદન-કરવું અને ચારે ‘માળા ગાયત્રી જપ કરવો. કલ્પિયુગમાં ચાર ગણોઃ મંત્ર જપ કરવો બેઘમ્મે. બે તું મ્હારી આટલી આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તશે તો તું ગમે તેવા દુઃખ-સંકટમાં-પડ્યો હશે તોપણ ગાયત્રી ખાતાં તેમાંથી તારો ઉદ્ધાર કરશે. તારાં કલ્યાણ થશે. બે તું મ્હારું વચન નહિ પાળે તો હું જ્યાં હોઈશ ત્યાંથી તને શાપ દઈશ.”

પુત્ર: “ આપનું વચન અવધ્ય પાળીશ. ”

પુત્રે તેજ દિવસથી નિયમિત બ્રાહ્મ મુહૂર્તમાં હાથ સ્નાન કરી પ્રાતઃસન્ધ્યા અને ચાંદ માળા (ચારસો અનિસ) ગાયત્રી જપ કરવાનું શરૂ કર્યું. એ કાર્ય કર્યા પછી તે અન્ય કાર્યમાં પ્રેરાતો.

એમ કરતાં ક્રેટલોક સમય વ્યતીત થયાં. પિતાએ આ નશ્વર સંસ્મારમાંથી માતા ગાયત્રીની કૃપાર્થી અમર ધામ તરફ પ્રયાણ કર્યું. પુત્રે યુવાવસ્થામાં પ્રવેશ કર્યો. પિતાની મિલ્કત વગેરે સંભાળી લીધું. ઘરમાં પત્ની, અને માતા ઉપરાંત એક બાળક-પુત્રની સદૃષ્ટિ થઈ હતી.

થોડા દિવસ તો માતાની આમન્યાને લીધે પુત્રે પોતાની કુટુંબ દુષ્પાત્યાં કરી. સ્કેન્ડલ જવાબુ બહાનું કહાડી દુરાચરણી, દુર્વિસની મિત્રો સાથે ગર્ભ ત્યાં બરકાત માંડ્યું. ધોનેધોને જૂડી, સાક્ષીઓ પૂરવા લાગ્યો. ખોટા પુરાવા કબા કરી, લોકોને ત્રાસ આપવા લાગ્યો. લોકોને છેતરી બમાવી તેમના પંસા ખાઈ જવા લાગ્યો. ખોટા પ્રયત્નો કરી, લોકોને ફસાવવા લાગ્યો, એટલું જ નહિ પણ વેશ્યાને ઘેર રહી પિતાની સમ્પત્તિ ઉડાવવા લાગ્યો! માતાએ તેની ગેરવર્તણૂક જોઈ પોતાનાથી અન્યું તેટલું દ્રવ્ય, વસ્ત્રાભૂષણ સંતાડી રાખ્યાં અને તેને ઘરમાં આવતો અંધ કર્યો. તેને એટલું જ, જોઈતું હતું. તે ઘરમાં આવતો જ નહિ પણ સદૃશણી સુશીલ પુત્રવધુ વૃદ્ધ સાસુની તથા આજકાલ પુત્રની સેવા કરવામાં જ આનંદ માનવી. પતિને બગવાન સદૃઢિ આપે એવી તે પ્રાર્થના કરતી.

આમણુ યુવક યેર્યાને મકાને રહી, દુટ મિત્રોની સંજેતમાં ફરી અનેક અધર્મચરણુ
આચરતો. બધ્યાબધ્યનો નિયમ રહ્યો નહોતો. તેમ છતાં પણ નિત્ય પ્રાતઃકાળમાં પિતાની
આજ્ઞા પ્રમાણે નર્મદા સ્નાન કરી, કિનારા કુપર-ગેસી સેન્ટ્રા ગાયત્રી જપ્ત કર્યા પછી પુનઃ
સ્નાને ઘેર જતો. ઘેર પત્ની અને માતા યુવ વિરહ એકે દુઃખી, થવા લાગ્યાં. પરંતુ પર-
સ્ત્રીવંષટ યુવકને તેમની સ્થિતિનું આરે-ભાન થાય છે ? તે જિવાનાં પરમાત્માની પ્રાર્થના
કરી દિવસો નિર્ગમન કરતાં.

∴ આ સમયે એક ચમત્કારી જન્યા. આશ્વિન યુવક નિત્ય પ્રાતઃ સમયે નદી કિનારે જઈ સંન્યા કરવા બેસતો તેજ સમયે એક સોળ વર્ષની તરણી સાતાં-સુંદર વસ્ત્ર અને એક બે મુવર્ગ રત્ન જડિત અણકારા ધારણ કરેલી, અણક સામાન્ય સુંદર સ્વરૂપા યુવતી, હાથમાં એક કાળી વસ્ત્ર મદણ કરી નર્મદા જળમાં પ્રવેશ કરતી. અને નાગરુક કામળ દયેળીમાં તે કાળી વસ્ત્રને ઘોઘી નખતી.

၁၃၂၆။

અર્વાચીન સતીમણ્ડલ.

૧ સતી મેનાવતી.

(૨.)

પાતાનો પતિ દરે સ્વર્ગપાસી થાય છે, તે પાતાનો ત્યાગ કરી સત્વર ચાલ્યો જાય, એવું જોઈ તે સાધવી પતિવ્રતાએ પતિના કરનાં પશુ પહેલાં પોતેજ દિવ્ય સ્વર્ગનો માર્ગ મેલણ કરવાની ઇચ્છાથી ઘરમાં આવળા કરેલી સમાન વયની યુવતીઓ પાસેથી થોડું કંઈ માગ્યું ત્યારે તેમણે પૂછ્યું કે: “હાથ ચોખ્ખો નથી. કંઈને શું કરશો?” તેના ઉત્તરમાં મેનાવતીએ કહ્યું કે: “તમારે વિશેષ તપાસ કરવાનું પ્રયત્ન કરવું છે ખરું?” બગવાને તેની કુદ્ધિ પશુ હુડી કરી દીધી. તેણે કંઈ આશ્ચર્ય મેનાવતીએ સોભાગ્યાલંકાર કર્પાળમાં સર્વત્ર ચોપડ્યો. કપાળ કંઈથીજ ભરાઈ ગયું, એક વખત વેગળેથી પતિનું મુખ દર્શન કર્યું, મન નમ કર્યું. તેણે કોઈને કંઈપણ કહ્યું નહિ. તેના મુખ ઉપર કુંપ શોભનાં શંકુપિણ ચિન્હ જણાયાં નહિ. પતિનાં દર્શન કરીને પાછડે ખારણે વળી. ધેન્દ્રસુંએ જાના તાવ વખતે માણસ બહુ નિર્જળ થઈ ગય છે. મેનાવતી પશુ અત્યંત નિર્જળ થઈ હતી, પરંતુ દેવી શક્તિએ તેના સરીરમાં સંચાર કર્યો તેથી તેણે ધરતી પાછળનો દાસી કૃતો સાધ્યો. એકાદ મણુનો પત્થર લુગડે બાંધી સોભાગ્યાલંકાર સહિત તેણે કુવામાં બૂસકા માર્યો. સાધવી મેનાવતી સ્વર્ગપાસી થઈ!

જલવારમાં ચાર વાગતાં મુમારે એ જનાવ બન્યો. તે પછી એકાદ કલાક પાંચેક વાગ્યાને મુમારે લંબોદર પશુ (આશ્વિન ગુલા એકાદશાને દિવસે) સ્વર્ગપાસી થયો! સતિ અને પતિએ સહગમન કર્યું. સતી અને પતિ બન્નેએ સાથે સાથે સ્વર્ગગમન કર્યું. બન્નેના અમર આત્મા આ લોકનો ત્યાગ કરી દિવ્ય સ્વર્ગ લોક તરફ સિધાવ્યા! ધન્ય સતી! ધન્ય હારી પતિ પ્રેમ!

પરમાત્માની ઇચ્છા સિવાય કંઈ બનતું નથી. લંબોદરનું જે યયોનું હતું તે થયું. હવે જો જે કેરોનું બોડી હતું તેની તળવીજ કરવામાં અને રોકાયા. મ્હે સર્વને ખંચર આપી માણસો એકત્ર કર્યાં. એમાં કલાકપંછી ચંદ્રરાવને ઘેર આવ્યો. એટલે તેની બાણજન વડુએ કહ્યું કે: “મેનાવતી નથી! કોણે જાણે ક્યાં ગઈ?” તે એવી ખોટી પાડતી બહાર આવી. હું ગમેરાઈ જણો. આસપાસ સર્વત્ર તપાસ કરવા લાગ્યો. તે પાછડે ખારણે ગયાનું બાણજન વડુ કહેતી હતી. તેજ કાણે કપડી કલ્પના મનમાં જાગ્યું થઈ. તુર્તજ કુવામાં ગત નાખી જોતાંજ સાધવી મેનાવતીના ચોટલાનાં વાળ ગતમાં બંધાયા. કલ્પના સત્ય હતી. તેણે કુવામાં પડતું મુઠી હવ અર્પણ કર્યું. બાણજનમાં આવ્યું. હજારી મારનારા તારાને જોવાવ્યા. તેણે સાધવી મેનાવતીનો મૃતદેહ બહાર કાઢ્યો. આવો અગ્નેશ્વરે બનાવ. છાનો કેમ રહે? કાણ વારમાં શંકરરાવના ઘર આગળ હજારો સ્ત્રીપુરમાં એકત્ર થઈ ગયાં. સર્વેએ સતી સાધવીના અંતીમ દર્શન કર્યા. આ વખતે સોભાગ્યવતી જોયેનાં મન ઉપર પાતિવ્રતની અમરકારિક

અસર થઈ હતી, તે તેમના મુખ ઉપરથી જ જણાઈ આવતું. મેનાવતી ક્યાં છે તેની તેના પિતાને કદી ખબર નહતી.

મેનાવતી કુવામાં પડ્યાની ખબર પડતાંજ સર્વે સ્તબ્ધ થઈ ગયાં ! તે પછી સર્વ કાર્ય યથાર્થ કરવામાં આવ્યું. પુષ્કળ વર્ષ થયાં ઘણાં મનુષ્યના જીવોમાં આવે. પ્રસંગ આવ્યો ન હતો તેથી પુષ્કળ મનુષ્યો એક જ થઈ ગયાં. પતિ પત્નીનાં શબ્દ-દેહ એક સાથે સાથે ચલાવવા લાગ્યા. આગળ બળન મંડળીઓ બગવાનનાં બળન ખાતી ચાલતી હતી. માર્ગમાં એકઠો આ પુરો પતિવ્રતા સતી સાધીના શબ્દો નમસ્કાર કરવા લાગ્યાં. બસ, સાધીનું પુણ્ય પવિત્ર ચરિત્ર સમાપ્ત થયું.

સતી મેનાવતીના પિતા રા. સા. દેશપાંડે મામલતદારને મળવા હું પુને ગયો હતો; અને મેનાવતી સંબંધી પુછતાં જ તેમનું મુખ ફિક્કું થઈ ગયું. નેત્ર અશ્રુથી ભરાઈ આવ્યાં. કંઈ કંઈ થઈ ગયો. માત્ર તેમજે એક (મરાઠી બાપામાં) છાપેલી પત્રિકા મારા હાથમાં આપી. તેમાં પુત્રી સતી થવાથી પોતાનાં/બેતાણીશ કુળને ઉદ્ધાર કર્યો વગેરે રમરમુ લેખ હતો.

“કેશ કોકિલ” માસિક પત્રમાં “સતીને પતિ સિવાય અન્ય દેવ નહીં.” એવી મતલબની એક કવિતા પ્રકટ થઈ હતી. તે કવિતા મેનાવતીને બહુ પસંદ પડેલી. હોવાથી વારંવાર તેનું જ તે શરૂ કરતી હતી. “કેશ-કોકિલ” ની એ કવિતાએ મેનાવતીના મન ઉપર સમોટ અસર કરી તેનું અદ્ભૂત પરિણામ આ સમયે જોવામાં આવે છે. કારણ કે કોષપણુ પ્રાણીને પોતાનો જીવ અતિશય બહાસો હોય છે. પ્રાણ કરતાં વિશેષ બહાસું જંગલમાં કોઈ નથી. વળી અંતકાળની વેદના સમાન અન્ય દુઃસહ વેદના કોઈ પણ નથી. જેને મરણુ યજ્ઞની વેદનાનો અનુભવ છે તેનેજ તેનું ખડું જ્ઞાન હોય છે. એમ છતાં પોતાનો અતિ કિમિ પ્રાણ નાશ કરવા અને અંતકાળની ગતિને સહન કરવા માટે મનુષ્ય શરૂ ખુદાથી-પોતાની મેજેજ તૈયાર, યાવ ત્યારે તો એમજ માનવું પડશે કે તે મનુષ્યને બિવિ-ધ્યમા ભોગવવાનું દુઃખ તે વેદનાઓ કરતાં પણ અધિક દુઃખ કરે, દુઃસહ એમજ તે સમજે છે તેમજ જે મનુષ્યને માટે પોતે પ્રાણ અર્પણ કરે છે તે મનુષ્યનો પ્રેમ પોતાના પ્રાણ કરતાં પણ અધિક મહત્ત્વવાન હોવાની તેની માન્યતા દૃઢ થયેલી હોય છે. તેથી જ એવે સમયે આત્મ હત્યાનો શુદ્ધ વિચાર કોષએ મનમાં નહિ પ્રવેશ થવા દેતાં મેનાવતી, જેવી દોષગ અંજાનાના મનોનિગ્રહની, બાવિ વંધવ્ય દુઃખના દુરદર્શિત્વની, અને અતિ ઉજવળ પ્રેમની કલ્પના કરવી જોઈએ. એવા મનોનિગ્રહી અને અનુપમ પ્રેમી મનુષ્યો જંગલમાં બહુ ઘોડા જોવામાં આવે છે. એમ છતાં કવિમિત્ર જોવામાં આવે છે એમાં તો શંકાજ નહિ. ધન્ય છે એ દોષગ અંતઃકરણની સાધીને ! તેના પતિ પ્રેમ અને દૃઢ નિગ્રહ જોજ સમયે રમરમુ પટ પર તરી આવશે તે તે સમયે કોષપણુ મનુષ્યનું અંતઃકરણ ચઢચઢ થવા વિના રહેશે નહિ. તો પછી તેના રમરમુથી તેના જન્મદાતા પિતાની અને સગા સંબંધી જનોની કેવી રીતે થઈ હશે તેની કલ્પના કરી લેવી. અમે તો કદીએ છીએ કે પતિ પ્રેમ પરાયણ, સતી સાધી માના મેનાવતી ! ત્હને ધન્ય છે ! તું સાચી પતિવ્રતા ! ચામાસ છે ત્હને ! તે ઉભય કુળને ઉદ્ધાર કર્યો એમાં જરા પણ શંકા નથી. એક પછી એક આવા અનેક જનાવો ગુજરાત જંગલ વગેરે કેટલેક રથજો દમણું દમણું બન્યાં છે તે એક પછી એક પ્રસંગોપાત “ભારત ઇતિહાસ” માં દર્શાવવાની ઇચ્છા છે.”

કૃષ્ણભક્ત કરમેતિવાઈ.

(૧).

ભાગતર્પ એ ભગવદ્ભક્ત સાધનાની ક્ષીનાભૂમિ છે આ દેશમાં જગ્યા નિષ્કામ સાધુ મન્યાસીઓ જોવામાં આવે છે તેટલા પૃથિવિના કોઈ પણ અથગે જોવામાં આવતા નથી આ દેશમાં, મોટા મોટા રાજમહાલયોમાં સુખે નિવાસ કેળતા ચક્રવર્તી ગણઓએ રાજવેશનો ત્યાગ કરી, ભગનાં વચ્ચે ધારણ કરી હિમાચલની શાત-એમન ગુહાનો આશ્રય લીધો છે આ દેશમાં રાજના મુકામના ગળપુત્રોએ અનેક પ્રકારના ભોગનિવાસને તિલાંજલિ આપી બિહુકો વેશ ધારણ કરી દારે દારે જઈ જીવ માનના ઉદ્ધારને માટ ઉપદેશામૃત વિતરણ કર્યા છે નાનક, કપીંગ, શ્રી ચૈતન્ય, રામાનંદ, દાદ, શ્રી શકુન્તલ, બુદ્ધેવ, શ્રી રામકૃષ્ણ વિવેકાનંદ, મીરાંતાર્પ, પીત્તમગન, રામદાસ, તુમરામ, નરસિંહ મહેતા વગેરે મહાપુરુષોની વાતજ ક્યા ? એ સિવાય ભાગતર્પમાં અનેક શાતઅમીન ભગવદ્ભક્તે જન્મ ગ્રહણ કરી, કેટલાક દિવસ પર્યંત લોકકલ્યાણ કાર્ય કરી પાણીના પરપોટાની પેઠે લોકકલ્યાણી ફર, સાધને ઉચિત એના અમર ધામમાં ચાલ્યા ગયા છે તેની મેણે ગળત્રી રાખી છે ? આજે એના એક કૃષ્ણભક્ત, ભગવદ્ભક્ત, ભક્તિમતી નારી-રત્નનો પરિચય આપવાનો સકંપ કર્યો છે કે જેણે જીવન પર્યંત કેવળ “કૃષ્ણ” “કૃષ્ણ” નામો-આર કરી ચાલે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની ચરણ-કમળ-રંગ દ્વારા પરિત્ર થયેલા શ્રી જન્માનન ધામમાં શરીર ત્યજ્યુ હતુ અહા ! એ કૃષ્ણભક્તિમાં તક્ષીન થયેલી જગદમા-મહાદેવીને, પાર્થિવ ભોગ-સુખ અથવા યાવનને હચિત્ત ઇન્દ્રિય-લાલસા, કોઈપણ પ્રકારે પોતાની સકલિત-સાધનામાંથી પાછી લઠાવી શકી નથી ! તેણે “કૃષ્ણ” “કૃષ્ણ” નામો-આર કરી કૃષ્ણનો સાક્ષાત્કાર કર્યો હતો એ બાગ્યવતી, પુણ્યમયી રમણી શિરોમણીનું નામ કરમેતિવાઈ હતું

કરમેતિ એ દલિલ પ્રદેશના આજલ આમનિવાસી પરશુરામ પડિત નામક એક રાજપૂત-પુરોહિતની કન્યા હતી પરશુરામ પરમૈષ્ણુવ હતા, અને તેમણે પોતાની કન્યાના હૃદય-ક્ષેત્રમાં પણ આસ્થાનચાલીજ રૈષ્ણુવાચાર-વિચારના બીજ રોપ્યા હતા પરિણામે જેમ જેમ તેનું વય વૃદ્ધિ પામતું ગયુ તેમ તેમ તેના હૃદય-ક્ષેત્રમાં પડેલા બીજ વૃક્ષના રૂપમાં વૃદ્ધિ પામ્યા તેથી તે પરમ રૈષ્ણુવી થવા પામી હતી પડિતજીએ પોતાની કન્યાને સર્વ રૈષ્ણુવ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરા પો હતો અને શાસ્ત્રમયિત આચરણો આચરવાનાં ટેવ પાડી હતી અભ્યાસ કરે અને તે પ્રમાણે વર્તવું, એ એ મહાન શુભો જેના હૃદયમાં પ્રવેશ કરે છે તેનોજ અભ્યાસ સાર્થક થાય છે વાચ્યા પછી તે પ્રમાણે વર્તવું નહિ એ માત્ર પોથીમાના રિગણાન કહેવાય ! કરમેતિમાં અભ્યાસ અને અધ્યાસ બન્ને હતા તે વૈષ્ણુધર્મશાસ્ત્ર વાચતી અને તે પ્રમાણે વર્તવા યતન કરતી પિતાએ તેને એલુજ શિક્ષણ આપ્યુ હતું. તે

અન્યમાં વાંચતી કે અસત્ય ભાષણ ન કરવું. તેજ દિવસથી તે અસત્યનો ભાગ કરતી. જે અન્યમાં તે વાંચતી કે ભગવાનને કષ્ટ પશુ વિસરવા નહિ. તે કષ્ટથી તેના હૃદયમાંથી ભગવાનોના અચાર દર યતો નહિ; આ શુભ તેના ચુરનો હતો. પિનારુપ ગુર-શિક્ષકે તેને એવોજ બોધ કર્યો હતો. ગુજરાતની અનેક નિશાળો-સ્કૂલોના શિક્ષકોએ-માસ્તરો-પ્રેરિસરો-એ આવા કેટલા વિદ્યાર્થી તૈયાર કર્યા છે તે કોઈ કહી શકશે ? શિક્ષક નિશાળમાં બોધ આપી આપી ઉભયના મસ્તક દુઃખાવી નાંખે છે ! પરંતુ પરિણામે વિદ્યાર્થીઓ તેમનો એક અંશ નીતિબોધ અહણ કરતા હોય તો ઉભયનું સદ્ભાગ્ય ! વિદ્યાર્થીની વાત બાળુએ મૂંઝીએ અને શિક્ષકોને-જે સદાચારી-નીતિમાન-કહેવામાં આવે તો તેમને પ્રશ્ન કરી શકાશે કે : વિદ્યાર્થીઓને તમે જે બોધ આપો છે તેજ બોધ પ્રમાણે તમે વર્તો છો ? કોઈ શિક્ષક કિતર આપી શકે એમ છે ? ત્યારે શું યોગ્ય શિક્ષક કે વિદ્યાર્થી જેજ નહિ ? કિતર એક ઉડો નિઃશ્વાસ !

કરમેતિનો પિતા યોગ્ય શિક્ષક હતો, યોગ્ય ગુરુ હતો. તેણે છવનમાં એકજ યોગ્ય વિદ્યાર્થી તૈયાર કર્યો હતો. તે કરમેતિઆઈ. ભક્ત પિતા, ભક્ત ગુરુ, તેણે ભક્ત પુત્ર, ભક્ત શિષ્ય તૈયાર કર્યો. એક યોગ્ય શિક્ષક એકજ યોગ્યતાવાળો વિદ્યાર્થી તૈયાર કરે તો પરિણામે કેટલો પરાપકાર થાય ? પિતાના શિક્ષા-અળથી કરમેતિ કિશોરાવસ્થા આવતા પહેલાંજ અતિશય શુદ્ધિમતિ-વિદ્યુધી, ધર્મપરાયણ થઈ ગઈ હતી. શાસ્ત્ર અધ્યયનની સાથેજ તેના હૃદયમાં શુભ રહેતી કૃષ્ણભક્તિનો પ્રવાહ, સેંકડો ધારા દારા વહેવા લાગ્યો. કન્યાની એવી પ્ર-અળ પ્રભુભક્તિ જોઈ પિતા પરશુરામને અતિશય ચિન્તા થઈ. કન્યાના શરીરમાં પ્રતિદિન યુવાવસ્થાનાં સર્વ ચિહ્નો ખિન્નતાં જાય છે, તેમ છતાં તેનું તો તે તરફ દિગ્વિત પશુ લક્ષ્યજ થી. તે તો દેવળ રાત દિવસ કૃષ્ણ ભજનમાંજ તક્ષીન રહે છે, કન્યાનો આવો વૈરાગ્ય ૧૪ પિતા પરશુરામે તેનાં લમ કરી દેવાનો નિશ્ચય કર્યો. 'તત્કાલાત ઇન્દ્રિયનુસાર પતિ પશુ નળી આવ્યો, પરંતુ કરમેતિએ કહ્યું કે : " મહારે લમ કરવાં નથી. " કન્યાનો કિતર સાંભળી પરશુરામ અત્યન્ત વિસ્મય પામ્યા. તેમણે કન્યાને અનેક પ્રકારે બોધ આપ્યો અને એમ પશુ કહ્યું કે : લમ કર્યા પછી કૃષ્ણ ભજનમાં તને જરા પશુ વિદ્યન નહી નહિ. ન્નતે કન્યાએ પિતાની આજ્ઞા પાલન કરવા માટે, પિતાને સંતોષ આપવા માટે લમ કર્યા.

કરમેતિ પિતાને ઘેર હતી ત્યાં સુધી કોઈ પશુ પ્રકારનું મનઃકંટ થવાનું તેને કારણ ન હતું. તે રાતદિવસ માત્ર "કૃષ્ણ ક્યાં છે ? હે કૃષ્ણ ! હે કૃષ્ણ !" હો કૃષ્ણ વિરહે થેલી બનતી. કૃષ્ણ પ્રેમને લીધે તેના નેત્રમાંથી દડ દડ અનુદારો પડતી. તે દેહબાન ભૂકતી ! શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનને માટે તેનું કશુરોદન જોઈ પ્રણાલિ જેવા હૃદયમાં પશુ ક્ષણવારને માટે ભક્તિપ્રવાહ વહન થતો-તે પિગળી જતું, પરંતુ જ્યારથી તે મનિને ઘેર આવી ત્યારથી તેને એક મહોદું વિદ્યન ઉપસ્થિત થયું હતું. તેના પતિ અતિશય વિપત્તિ અને વૈષ્ણવદેવી હતો. કરમેતિઆઈનું સાંધનબળન અને કૃષ્ણ વ્યાકુલતા જોઈ તેના પતિના નેત્રમાંથી વિપત્તિ-વૃષ્ટિ થવા લાગી હતી. વિપત્તિ અને ધર્મદેવી સાથે ભગવદ્ભક્તને બનવું નથી ! સંસારમાં એવું અનેક સ્થળે જોવામાં આવે છે. શાસ્ત્ર-પુરાણમાં એવાં અનેક દૃષ્ટાંતો વાંચવામાં આવે છે. ભક્તિ અને વિપત્તિઓ વચ્ચે ઘણું અંતર હોય છે. આ સ્થળે પશુ તેમજ થયું. ધીમે ધીમે પતિ-પત્ની વચ્ચે ખટખટ જાગી. અંતે તે ખટખટને લીધે બન્ને વચ્ચે વિચ્છેદ થયો. જગતપતિ કૃષ્ણ ભગવાનને જોજો પતિદેવ માની લીધા હતા, તે શું ભોગમુખ વિહારી, ઇન્દ્રિય પરવસ થ-

યજ્ઞ પેનિના પ્રેમમાં આગદ થાય ખરી? નેણે ભક્તિસ્ત્ર ચાખ્યો હોય તેને કાણિક સુખ અર્થે એવા ભોગવિવાસમાં આનંદ થાય ખરો? કરમેનિ કાણે કાણે ભગવદ પ્રેમમાં નિમગ્ન થઈ જતી. પતિદેવ તેને વારંવાર વિંધ્યાસકિત તરફ આકર્ષિતો! કરમેનિને તે જરા પણ ગમતું નહિ! તેતો કેવળ “હા, કૃષ્ણ! ઓ કૃષ્ણ! અરે કૃષ્ણ!” એવોજ નામોચ્ચાર કરતી. વારંવાર તેનું ચિત્ત હૃદયગુહામાં બરાઈ જતું, તે ખોવાઈ જતી! પતિની અતિશય સનામભૂષી થવાથી, જોરજુલમ થવાથી પરિણામે કરમેનિગાથએ પતિનું ઘર ત્યાગ કર્યું. તે પિતાને ઘેર જતી રહી. ત્યાં તે શ્રી કૃષ્ણના સાધનમગ્નમાં લીન રહેવા લાગી. તેમ થવાથી તેનો પતિ ત્યાં આવીને પણ કરમેનિને પોતાને ઘેર લઈ જવા ધોધલ મચવવા લાગ્યો-તોરાન કરવા લાગ્યો. પતિને ઘેર જતાંજ ત્યાં તેની આમુરીવૃત્તિ પરિપૂર્ણ કરવી પડ્યો અને અતિ વિપય-લપટ પતિ તેને પ્રતિદિન વિપયાનુરાગી બનાવી દેગે. એ આશંકાથી કરમેનિએ પતિના ત્રાસ-ભાથી મુક્ત થવાનો માર્ગ યોધવા માંડ્યો. અનેક વિચારો કર્યા પછી અતે તેણે પિતાનું ઘર ત્યાગ કરી શ્રી કૃષ્ણચંદની નિત્ય લીલાભૂમિ શ્રી વૃંદાવનના એકાંત કુજનો આશ્રય લેવાનો નિશ્ચય કર્યો અને એક દિવસ મધ્યરાત્રિને સમયે શય્યા ત્યાગ કરી ઘરમાંથી બહાર નિકળી જવાનો યત્ન કર્યો પરંતુ હાથ! તેનો યત્ન અર્થ ગયો! સર્વ દાર બહારથી બંધ કરેલાં હતાં, તેમ છતાં કરમેનિ નિરાશ થઈ નહિ. તે સામાન્ય સ્ત્રી ન હતી. તે પ્રભૂમક્ત હતી. તેનામાં ભક્તિનું અપૂર્વ બળ હતું. તેનામાં અસાધારણ શુદ્ધિ હતી. તે સાહસિક હતી. તેણે ઘરને ત્રીજો ભાગ જઈ અગામીમાંથી “જય શ્રી કૃષ્ણ” એવો શબ્દોચ્ચાર કરી બહાર બૂ-સકો માર્યો. કૃષ્ણ ભગવાનની કૃપાથી તેને શરીરે જરા પણ આઘાત થયો નહિ. કરમેનિએ ધરમહાર ઉભા રહી નેણુ તો ચારે દિશામાં ઘોર અંધકાર પ્રસર્યો હતો. કયે માર્ગે વૃંદાવન જવું તે પણ તે જાણતી ન હતી. તેના પિતા કિંવા પતિ ને તેના ન્હારસી જવાની વાત જાણે તો તેને પકડી લઈ પુનઃ યરમા યોધી મુકે! એ શંકા ઉત્પન્ન થનાર કરમેનિએ જે માર્ગે સૂઝ્યો તે તરફ મુઠીઓવાળી કાનાવજે પગલે ચાલવા માંડ્યુ. પગ નીચે ફેટલા કાંટા, કાંકરા કુંદાઈ જાય છે, શરીરે કાંટા વાગવાથી ફેટસે ચ્યજે ઉઝરડા બરાય છે, અને લોહી નિકળે છે તેનું પણ તેને બાન નથી! જેના મન, વાસુડીમાં કેવળ “કૃષ્ણ, કૃષ્ણ,” ઉચ્ચાર થઈ રહ્યો છે તેને સૂખ હુખનુ બાન થતુંજ નથી! નદીનો પ્રવાહ સાગરસંગમ માંડે વહન થઈ રહે છે ત્યારે, તેને કોણ અટકાવી રાકે છે? અનેક વિદ્વન વિનાડીને પણ તે તો કંઈ મિહિ નરકજ પ્રવાહિત થાય છે. કરમેનિગાથનું પણ તેમજ થયું. કદમ્બજસ નીચે “રાધા, રાધા” ગાયન સાંભળી જે કૃષ્ણનો સાક્ષાત્કાર કરવા વગ્નંગનાઓ કુલ માનનો ત્યાગ કરી પતિની રાધાનો ત્યાગ કરી, ઉચ્ચ આમે ફાડતી, તેજ પ્રમાણે પ્રેમમગ્ન કરમેનિગાથ પણ આજે તેજ વગ્નમોહન, ગંગીધારીની ચરણરજ પ્રાપ્ત કરવાની આશામાં મનિ, કૃપ, માનને નિવાંતરિ આપી વૃંદાવન નરકે ફાડતી ચાલી.

(અપૂર્ણ.)

શ્રીમદ્ શંકરાચાર્ય અને ઉચ્ચ ભૈરવ.

(૧)

ભગવાન શંકરાચાર્યજી મંડનમિત્ર સહિત મહારાષ્ટ્ર આદિ સ્થાનમાં પેદાન્ત. મતનો પ્રચાર કરતા હાલ જ્યોતિર્લિંગમાંના એક “શ્રીશૈલ” નામક પર્વત ઉપર આવી ઉપસ્થિત થયા. એ સમયે એ સ્થળે શૈવ અને શાક્ત આદિ

તાન્ટ્રિક સમ્પ્રદાયોનું વિશેષ પ્રબળ હતું, ભૈરવ વગેરે અવૈદિક મતને માનનારાઓ વેદને નામે જગતમાં તિરસ્કાર પાત્ર કયોલ કથિત કથાઓ ફેલાવતા આ સ્થાનમાં નિવાસ કરી રહ્યા હતા. એ શ્રોકોને સત્માર્ગે ચક્રાવળી માટેના આજે આચાર્યદેવે શિષ્યા સહિત એ સ્થળે નિવાસ કર્યો હતો. માહિમતી નગરીથી આ સ્થળ પર્વત આવતાં મુઢીમાં તે આચાર્ય દેવ સાથે અસંખ્ય શિષ્ય સેવક મંડળીનો જમાવ થયો હતો. એ સર્વનાં હૃદયે આજે એક નવીન જ્યોતિ વડે પ્રકાશમાન થઈ રહ્યાં હતાં. એમનાં અંતઃકરણો આજે દોષ એક અપાર આનંદ અને ઉત્સાહ વડે ઉત્સાહિત થઈ રહ્યાં હતાં. કેટલાંએ મનુષ્યો ઉન્મત્તની પેઠે આચાર્ય દેવનાં ચરણ કમળમાં મધુકરની પેઠે આકાંક્ષા લાગ્યાં. જોએ એક વખત આચાર્ય દેવનાં દર્શન કરે છે તેમનાં અનેક મનુષ્યો આચાર્યની સંગતિના સોખથી ઘણે દૂર પર્વત તેમની સાથે ચોક્કસ લાગ્યાં છે. વંળી અનેક મનુષ્યો વિપયાસહિત રૂપી વિપયીજ જરિત થઈ મુનઃસ્વચ્છ તરફ પાછા ફરવા લાગ્યા છે. આજે અનેક મનુષ્યો અદ્વૈત-પતાકા નીચે સ્થાન ગ્રહણ કરવા ઉત્સુક થઈ રહ્યાં છે. સખ્યામાં પડેલા વ્યાધિચક્ત મનુષ્યો અને અંતઃપુર નિવાસી, સર્વનાં પણ દર્શન ન કરી શકે એવી, કુલાંગનાઓ મુદ્દાં આજે આચાર્ય દેવનાં દર્શન કરવા ગૃહનો ત્યાગ કરી આવી છે. શ્રીશૈલ ઉપર આજે મોટી-ધામધમ મચી રહી છે. શંકરાચાર્યજીએ જોયું કે શ્રીશૈલ પર્વત આજે શુદ્ધ મનોહર બની રહ્યો છે. સમગ્ર એક સુંદર સરિતા કલ્કલ નાદ કરતી વહન થઈ રહી છે. ચારે દિશામાં સુગંધિત વન-પુષ્પ વડે વૃક્ષ લતાઓ સુશોભિત થઈ રહી છે. પુષ્પાની સુગંધ વડે સ્થાન જોડે રહ્યું છે. શિષ્યોના આગ્રહથી આચાર્યદેવે કેટલાક દિવસ પર્વત-એ સ્થાનમાં નિવાસ કર્યો. આચાર્ય શિષ્યો સહિત નિત્ય સરિતામાં સ્નાન કરી પર્વત ઉપર વસેલા મહિમાર્જુન શિવલિંગનાં દર્શન કરતા. એ સ્થાનમાં એક દિવસ આચાર્ય એક ગિરિ વૃક્ષ નીચે ગિરા-જ્યા હતા. શિષ્યો જૂદે જૂદે સ્થાને ટોળાં મળી વેદાન્ત ચર્ચા કરવામાં અને એક પ્રયત્ન શ્રોતા જતોને ઉપદેશ દાન દેવામાં રોકાયા હતા. આ સમયે એક કાંપાલિક ભરવ ઉપાસકે શુભ વેશ ધારણ કરી આચાર્ય દેવનાં ચરણ સમક્ષ પ્રણામ કર્યા. આચાર્યે આશીર્વાદપૂર્વક કહ્યું: “વત્સ! હારી શી ઇચ્છા છે?” શુભવેશ ધોરણ કરેલા કાપાલિકે ઉત્તર દીધું કે: “મગવન! આપના ચરણનું સરણ હોઈ આપની પાસે નિવાસ કરી, આપનો અમૂલ્ય ઉપદેશ શ્રવણ કરવાની ઇચ્છા છે. આપ મને શિષ્ય બનાવી આપની સાથે જ રહેવાની આગ્રહ કરો.”

ઉદાર હૃદયના આચાર્યદેવે (શંકરાચાર્યજીએ) મહત્તી શક્તિ અંતર-દૃષ્ટિથી જાણી લીધી છેતાં તેને વિશેષ કંઈ નહિ કહેતાં તેની પ્રાર્થના પૂર્ણ કરી અને તેને પોતાની પાસે રહેવાની આજ્ઞા આપી. તેજ સમયથી કાપાલિકે અન્ય શિષ્યો કરતા આગળ પડી આચાર્યની સેવા અને આજ્ઞાપાલન કરવાનો સર્વદા યત્ન કરવા માંડ્યો અને અત્યંત આમલ સહિત તેમનો ઉપદેશ અવશ્ય કરવા લાગ્યો. ધીમે ધીમે આચાર્ય દેવ સમક્ષ તેણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. શિષ્યોમાંથી જો કોઈ તેની ઈર્ષ્યા કરે તો તત્કાલે તે 'તેની પણ સેવા કરતો અને તેને સંતુષ્ટ રાખતો. એમ કરવાથી તે સર્વ શિષ્યોમાં અતિ પ્રિય થઈ પડ્યો. તેનો આચાર વ્યવહાર જોઈ અન્ય શિષ્યોને કોઈ પ્રકારની શંકા થઈ નહિ પરંતુ શંકરાચાર્યજીના એક મુખ્ય શિષ્ય પદ્મપાદને કંઈક શંકા થઈ તેથી તે સર્વદા તેના ઉપર તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિ રાખતો.

એમ તેમ હો પણ કાપાલિક દિન પ્રતિદિન આચાર્ય દેવના મહામેજ ઉઠો રહેતો. આચાર્ય નિદ્રાવસ્થા દિવા સમાધિસ્થ હોય તે સમયે અન્ય શિષ્યો પોતાપોતાનું કાર્ય કરવા ગુંથાતા પરંતુ એમ વેશ ધારણ કરેલો કાપાલિક તે સમયે આચાર્યની પામેજ ઉઠો રહેતો. એક દિવસ આચાર્યદેવ નિર્જનમાં આત્મચિન્તન કરવામાં નિમગ્ન હતા. અન્ય શિષ્યો પોત પોતાના કાર્યમાં હતા. નજીક અન્ય કોઈ નહતું તે સમયે દુષ્ટ કાપાલિકે વિચાર કર્યો કે : " મહારી મનોવાસના પ્રકટ કરવાનો આ ઉત્તમ સમય છે. " એમ કહી તે વિનય-પૂર્વક વારંવાર શુદ્ધ ચરણ મમક્ષ પ્રણામ કરવા લાગ્યો. શ્રી શંકરાચાર્યજીએ કહ્યું : " વત્સ-ત્વારે કંઈ કહેવું છે ? હોય તો કહે. " કાપાલિકે કહ્યું : " ભગવન્ ! આપના ચરણમાં મહારે એક પ્રાર્થના કરવી છે. " આચાર્યે કહ્યું : " કહે જોડ. પ્રાર્થના નિવેદન કરવામાં ભય કેવો ? તું નિર્ભય ચિત્તે કહે. " આચાર્યની અભય વાણી સાંભળી કાપાલિકે નિવેદન કર્યું કે : " પ્રભો ! હું એમ વેશધારી કાપાલિક છું. મહાર નામ હિમ ભૈરવ છે. આપના ચરણમાં મહારી એક નમ્ર પ્રાર્થના છે. " એ સાંભળી આચાર્ય વિસ્મય પામ્યા અને બોલ્યા : "એ શું કહે છે ? તે તો તે દિવસે મહારી પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી છેને. " કાપાલિકે ઉત્તર દીધો : "હા, ભગવન્, એ સત્ય પરંતુ એતો મહારી મનકામના સિદ્ધ કરવા માટેજ. મહારો ઉત્તર તો જૂદો છે. આપને એકાંતમાં મહારી મનચાંચના નિવેદન કરવાના વિચારથી જ મહે આપના હજુરીયા-સેવકનું કામ સ્વીકાર્યું છે. " આચાર્યને વિશેષ આશ્ચર્ય થયું ! તેઓ બોલ્યા કે : " ત્વારી પ્રાર્થના હું શી રીતે પરિપૂર્ણ કરી શકું ? તું સત્પર આચાર્ય-નનો ત્યાગ કર નહિ તો મહારા શિષ્યો જાણ્યા પામશે તો ત્વારે અનિદ્રા થવાનો સંભવ છે. " કાપાલિકે કહ્યું : " ભગવન્ ! આપ દયામય છો. કૃપા કરી મહારી પ્રાર્થના પૂર્ણ કરો. આપના સિવાય મહારી પ્રાર્થના પૂર્ણ કરનાર અન્ય કોઈ નથી. હું આપને સરણે આવ્યા છું હે દીનાનાથ, દીન બધુ ! આપ મને દૂર ઠેલી મુક્તો નહિ. " કાપાલિકના કાલાવાલા જોઈ આચાર્યના હૃદયમાં કષ્ટા ઉત્પન્ન થઈ, તેમણે કહ્યું : " કહે જોડ. ત્વારી શી ઈર્ષ્યા છે ? " તે સમયે કાપાલિકે ધીમે ધીમે પોતાની ખતની ઇચ્છા જણાવી. તે બોલ્યો : " ખૂબ મર્મ પ્રકારની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવાની આજ્ઞાએ પણ વર્ષથી હું મહા ભૈરવના મેઘા અનુ-પ્રાનમાં જોડાયો છું. કેટલાક દિવસ પછી ઈર્ષ્ટદેવ ભૈરવદેવે મને વરદાન આપ્યું છે કે : " જો કોઈ રાજા મન્યકનું અથવા કોઈ મર્વજ શોગી મન્યકનું હોમમાં આહુતિ ધાન કરી રાત્ર તોત્તને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય " તે સમયથી હું અનેક રથો બાંધુ છું. અને અનેક

પત્ની કહી હું પરંતુ સર્વ નિષ્ફળ થયું છે. રાજાનું મસ્તક મળતું મુશ્કેલ છે. સર્વજ્ઞ યોગીનું મસ્તક પણ પ્રાપ્ત ન થઈ શકે એમ છે. આપનું નામ સાંભળી આપની પાસે આવ્યો છું. આપનાં ચરણનું ચરણ મહણ ક્યું છે. આપ ભક્ત, વત્સલ છો. દયામય છો. કૃપાસાગર છો. પરોપકારાર્થેજ આપે જન્મ ધારણ કર્યો છે. આપ સર્વસ્વ ત્યાગી છો. અને સાથે સર્વજ્ઞ સન્યાસી પણ છો. જો આપ દયા કરો તો આ દુર્ભાગી પાપીની બધું દિવસની મન વાંચના પૂર્ણ થાય. પુરાણમાં દર્શાવેલ અને જિમુનવાદનની કથા શ્રવણ કરી છે. આપ ક્રોધપણ અંગે તેમના કરતાં ક્ષિપ્રતા નથી. આપનું હૃદયગાનપૂર્ણ થયું છે. પૂર્ણ જ્ઞાન જ્યોતિ આપના હૃદયમાં પ્રકાશિત થઈ રહી છે. પરોપકારાર્થેજ આપ દેશ વિદેશ ગમણ કરી રહ્યા છો. આપ ધન્ય કરો તો મહારી ધણા દિવસની વાસના પૂર્ણ થાય. હું તો આપને ચરણે છું. ભગવાને ભક્તની મન કામના પૂર્ણ કરવા દેહની માયા મમતા ત્યાગ કરી ભક્તોનાં કામ કર્યાં છે. આપ દયા કરી મહારી વાસના પૂર્ણ કરો. ” કાપાલિકના હાસ્યક વચનો સાંભળતાંજ દયાળુ ભગવાન ચંક્રાચાર્યજીનું હૃદય પીગળી ગયું. તેઓ ગાની હતા. પેદાનિત હતા. અદ્વૈતવાદી હતા. નાશવંત શરીર ઉપર તેમને મોહ ન હતો. આત્મા અમર છે, તે મરતો કે હેદાતો નથી. એ તેમના જ્ઞાનાવામાંજ હતું. તેમણે કહ્યું: “વત્સ! અનિત્ય સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરવા માટે તું આટલો બધો બાકી કેમ થઈ રહ્યો છે? તંને જે મંત્ર મળ્યો છે તેની સાધના કરવાથી સર્વોચ્ચ પરમ પદની તને પ્રાપ્તિ થશે. હૃદયનો સાક્ષાત્કાર થશે. માટે મહારી શીખાણ સાંભળ. જ્યાં કર્મ પાછળ તારા અમૂલ્ય માનવ જીવનનો ક્ષય થા માટે કરે છે? સિદ્ધિઓ એ પરમ પદ નથી. એ ભગવત્ દર્શન નથી. એ નાશવંત છે. પાપાચરણ થતાંજ તેઓ નાશ પામશે. સિદ્ધિઓના બળથી તું ધારેલાં કાર્ય કરશે પરંતુ તેથી માત્ર અર્થ કે માનજ તને મળશે. તેમાં તારા આત્મકલ્યાણ શું? યોગાભ્યાસ હાર આત્મા કંપી પરમ જ્યોતિનાં દર્શન કરવામાંજ તારા કલ્યાણ છે. મંત્ર સાધન હાર આત્મકલ્યાણ થશે. શા માટે ચોર પાપ કર્મ કરી સામાન્ય સત્તા મેળવવા માટે તું તારો પોતાનો અધઃપાન કરે છે? સાંભળ, તારા સાધન બળ નષ્ટ થતાંજ તારા બચકર પાપ કર્મનું ફળ તારે બોગવતુંજ પડશે. તે સમયે તું નરક દુઃખે જઈ દુઃખી થઈશ. એ દુઃખની હમણાં તને કલ્પના થતી પણ મુશ્કેલ છે. મનુષ્ય પાપ કર્મ કરતી વખતે તેનું ફળ કેવું બચકર મળશે તેનો જરા પણ વિચાર કરતો નથી. જો તેનો તેને વિચાર થતો હોય તો તે કદી પણ પાપ કર્મ કરે નહિ તેથીજ હું તને કહું કે નર દન્યા જેવું પાપ કર્મ કરતાં જરા પાછો દાઢ જરા વિચાર કર. વત્સ! એક અદ્વૈત જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યાં સિવાય અન્ય કોઈ કૃપાયજ નથી, માટેજ તને બલમંજ કરું છું કે તું તારો કટ વિચાર બંધ કર અને હું જે માર્ગ દર્શાવું છું તે માર્ગ મહણ કર. તે સિવાય તારા કલ્યાણ નથી. અનેક મનુષ્યો અજ્ઞાનનાગતનિત અનેક વાસનાઓના બંધનમાં બંધાયેજ અનેક પ્રકારનાં કટ બોમી રહ્યાં છે. વત્સ! અજ્ઞાનના દર કર. સત્ માર્ગે ચલ. ” આચાર્યનો સરુપદેશ કાપાલિકના મનમાં નિશાં નહિ. તે વિચારવા લાગ્યો કે; હવે શું કરવું? કયે પ્રકારે આચાર્યને લા કુદવચનવતી? જો એ લા ન કરે તો મહારાં કાર્ય સિદ્ધ થાય નહિ. બધું તેમ પણ એ જવાર નિશ્ચય છે. તેથી મહારે એકદમ નિરાશ પણ થવું ન જોઈએ. (અપર્ણ.)

કાપાલિકામૈ રામચન્દ્ર મેદતા.

પ્રાણાયામ વિધિ.

(૨)

વાચ્ય મધુ ! તુ વ્યાધિમન્ય તે ય વ્યાધિમુક્ત યો શ્રીમત હો ય ગરીય તે, ગમે તે દો, પણ શાન્ત યા યોગશાસ્ત્રમા ગરીય વ્યાધ્યને માટે અને ત્રિ

તત્તી પ્રસન્નતાને માટે ધ્યેના મુખ્ય ઉપાયો તે બિદ્ય નિત પ્રધરના આસનો ધોતિ અને પ્રાણાયામ છે આસન દ્રઢ મરવાવી શરીરના જૂના જૂના અન્યથોને સારી પેઠે મહેનત થાય છે અને આયુ મગનાન થાતે શરીરમા સર્વત્ર લોહી પણ સારી પેઠે હરી જરી જો છે સર્વ શરીર નુદર થઇ પોનાના રચમા રહે કે વળી યોગશાસ્ત્રમાં પ્રતિપાદન કરેલી જૂની જૂની ધાતિ ક્રિયાઓથી અને વ્યાધિયો સાગ થઇ શરીર તદન શુદ્ધ-નિગમી થાય છે પ્રાણાયામ એ તો યોગશાસ્ત્રનો મુખ્ય પાયો છે એમ કહીશુ તો તેમા અતિશયોક્તિ નથી યોગશાસ્ત્રનું મર્મ જ અગ જે મહાધિ અને જે મુમુક્ષુઓને સાધ્ય કરાવવા માટેજ યોગશાસ્ત્રની પ્રગતિ છે તે (સાધ્ય મરવા) માટે યમ નિયમાદિ અંગો સાથેજ પ્રાણાયામની પણ વિશેષ આસપ્તકતા છે તથા મુખ્યતઃ શરીરની અને મનની શુદ્ધિ મિવા પવિત્રતા ધણે અને એ પ્રાણાયામ ઉપરજ આધાર ગમે છે શરીર નિરાંગી રાખના માટે પુષ્કળ પ્રમાણના વ્યાયામ કે ખુબી હવામા ફરવા જલુ ફિટ, કુર્મોન લોનગેનિસ, હોડાતોડી વગેરે અને દેશી વિંગી ગમ્તો, મગહળ મનપ્પભ, લહેસ, હમેશ્વ રંગ અને પ્રધરની હસા તો શરીર સામર્થ્ય પ્રાપ્ત મરવામા સહાયજન થાય છે પરંતુ યોગશાસ્ત્ર મથિત ક્રિયાઓકારા કેવળ શરીરજ નહિ પણ શરીર અને મન બન્નેનો વિકાસ થાય છે બન્ને બગરાન બને છે અને મનુષ્ય ધર્મ પ્રમાણે જાતો હોનાથી સસારયાત્રા સોનાધથી વિના મો પરિપૂર્ણ છે એમા મશ્ય નથી ઉપરોક્ત વ્યાયામ કરવામા પેસા અને સમયનો ભોગ આપવો પડે છે પરંતુ આગમુ મનુષ્યોની દ્રષ્ટિએ જોઈએ તો યોગની ક્રિયાઓ પણ તેને કમિનજ જણાશે તેમ છતા શ્રીમતો અને સામાન્ય મનુષ્યો, સર્વને ઉપરી ખર્ચાશુ મસગતો કરતા સહેલી ક્રિયા તે પ્રાણાયામજ છે એના સિવાય બીજી ક્રિયા તેમને ભાગ્યેજ મળશે માટે આ લેખ મગાર ધ્યાનમા લઇ શાન્ત ચિત્તે શ્રદ્ધા ગમી સર્વ મનુષ્યોએ આ રિાયમા પ્રવેશ કરવો પરમાત્મા તેમનું કલ્યાણુ મરશે

પ્રાણાયામ સાધકને એ બોલ.

સાધ્ય મધુ ! પ્રાણાયામ એ યોગનું એ અગ છે, અર્થાત્ તે યોગવિદ્યા છે તે સાધ્ય મરતા પહેલા યટનીય મામતો ઉપર ધ્યાન આપવું જોઈએ શ્રદ્ધા અને ભક્તિ જેના હૃદયમા છે, જે ધ્યસ્થરને માને છે ધ્યમની મહાન સત્તાનું જેને જ્ઞાન છે, જેને સત્ માર્ગ પ્રિય છે જેને જગત્તી જગલગમા પડી દય મગરાના લોભમા પડી-અનેક ઉધાયતા કરવાની

ધર્મી નથી, દાથોની પેઠે ખતાવવાના અને ચાવવાના દાંત પેઠે જેનું મન અને વાણી જૂદાં નથી, જે દેવળ સત્ત્વશુદ્ધી છે; શાંત છે, ઉદાર છે, પૂર્વનો પૂણ્યશાળી છે, ધર્મ નિષ્ઠ છે, નિર્લોભી, નિર્વ્યસની, નિરાશીભાની છે તેને મારેજ આ વિદ્યા અને ક્રિયા સાધ્ય છે. બીજાએ એમાં પ્રવેશ કરવો નહિ. કારણકે તેમ યુનાથી વિપરીત પરિણામ આપવાનો સંભવ છે. આપણા ઋષિ મુનિઓએ વન વંશોમાં પર્ણકુટીર બાંધી ત્યાં નિવાસ કરી અદ્ય સિદ્ધિ નૃવનિધિને હસ્તગત કર્યા હતા અર્થાત્ જે પંચ મહાભૂત વડે જગતની ઉત્પત્તિ થયના થઈ છે, જે પંચભૂતમાંથી એક પણ ભૂતનો દોષ થતાં-માનવ ચિત્ત બધા પામી જાય છે તે સર્વ પંચભૂતને જેમણે પોતાને વશ કર્યા હતા, તેમણે સમાધિ સ્થિતિમાં જે સાક્ષાત્ અનુભવ કર્યો છે તે યોગ શાસ્ત્રમાં નિવેદન કર્યું છે. એ શાસ્ત્ર તે તપસ્વી ઋષિ મુનિઓની પ્રસાદિ છે. જેમ સોમરસનું પાન, સાવ્યા અન્નપિનું સિવાય કોઈના ઉદરમાં ટકવું નથી તેમ યોગ શાસ્ત્ર અધિકારી વગર ગ્રાણ થઈ શકવું નથી. કેટલાક મનુષ્યો દ્રવ્યાદિના કોણમાં તણાઈ યોગ વિદ્યા શિખવા પ્રયત્ન થાય છે. ચિત્તવૃત્તિ દ્રવ્યમાં હોય છે અને ગોઝ વિદ્યા શિખવા ભય છે ! એ બેને કેમ અને ? સત્ય ક્ષીએ તો એ વિદ્યાર્થી સર્વ વસ્તુઓ એની મેજેજ પ્રાપ્ત થાય છે પરંતુ સાધકને ધૈર્ય રહેવું નથી. થોડી ધણી ક્રિયા કરી કે ચિત્ત દ્રવ્ય તરફ દોડે છે ! તે જે કાંઈ થોડી ધણી દેવી શક્તિ મેળવે છે તેના ઉપયોગ તે હાર્ષભાંજ કરે છે પરંતુ સંજ્ઞન અધુ ! ધૈર્ય રાખવું. બગવાન ઉપર શ્રદ્ધા રાખવી. શાંત ચિત્તે, કુઝ દારિદ્ર્યને તેવું નહિ માનતાં માત્ર સ્થિત્યાંતર માની તે સ્થિતિમાં પણ પૂર્ણ સંતોષથી રહી યોગક્રિયામાં યોગવું. સદૃશરૂપે પ્રાપ્ત કરવા. તેમની સેવા કરવી. બક્ષિ કરવી. વિનય, સદ્-ચુણ અને બક્ષિ વડે શુદ્ધિને પ્રસન્ન કરવા, અને તેમની ઇચ્છાથી-પ્રસન્નનાથીજ યોગ ક્રિયામાં યોગવું. તેમની સાનિધ્યમાંજ એ ક્રિયા કરવી. સદ્ગુણા મળશેજ મળશે.

એ તો સર્વ જનને સુવિદિત છે કે પ્રત્યેક મનુષ્ય સ્ત્રીમંત નથી. પ્રત્યેક મનુષ્ય પુણ્યવાન પામ્ય નથી. પવિત્ર અંતઃકરણ ઢારા વિચારપૂર્વક કરેલાં સત્કર્મ વડે પૂર્ણ સંયમ થઈ શકે છે. પુણ્ય સંયમ કરવો એ મહાન કદિન હાર્ષ છે. તે હાર્ષ પંસા વડે જ થઈ શકતું હોય એમ નથી. તે તો અંતઃકરણ પવિત્ર, શુદ્ધિ નિરહંકારી, મન શુદ્ધ અને શાંત થતું જાય તેમ તેમ ઇન્દ્રિયોના કર્મ પણ હિતમ પ્રકારનાં થતાં જાય છે. કર્મ શુદ્ધ થવા સામે ત્યારે જ પુણ્ય સંયમ થવો જાય છે. એમ સમજવું. શુદ્ધ સાત્વિક કર્મ કરવા મારે શરીર અને મન શુદ્ધ કરવાની આવશ્યકતા છે. શરીરની શુદ્ધિ દેવળ જ્ઞાન ક્રિયા જુલાળ લેવાથીજ થતી નથી. આવશ્યક હોય તેટલાં યોગાસનો સાધ્ય કરવાથી શરીર શુદ્ધ થાય છે. શાસ્ત્રમાં કયા પ્રમાણે અને ગુરૂ દેવના જનાર્યા પ્રમાણે આસનોનો અભ્યાસ થાય તો શરીર શુદ્ધ થઈ સાધક નિરાંગી રહે છે. આહાર-વિહાર પર કાબુ નહિ. રાખનાર-ગમે તેવા પ્રકારના વિષયોમાં મન્યા રહેનારું શરીર-મન શુદ્ધ રહેતું નથી. તેઓ વારંવાર બાધિ-મસ્ત થાય છે અને એક દિવસ અઘળક સહિમ, પુષ્કળ વિનાસ વિનવનો ત્યાગ કરી મરણ શરૂ પામે છે. પરંતુ જેઓ મોગાબાસી છે, પ્રાણુભાગ આદિ થોડી થોડી યોગ ક્રિયાઓ જમ જેને સાધ્ય છે, આંદાર-વિહાર ઉપર જેનો સખ્ત કાબુ છે, મન જેને વશ છે.

(અપૂર્ણ.)

॥ શ્રી ગુરુવે નમઃ ॥

એક સામાજિક-માર્મિક નવનિર્માણ.

યોગાનન્દનો યોગાશ્રમ

અથવા

જીવનમુક્તિનો મહામંત્ર ।

દ્વિતીય અધ્યાય.

શંકા સમાધાન.

કલ્યાણદાસનો પિતા સારી પેઢે બાણુના હતા કેઃ કાલેજમાં વિદ્યાભ્યાસ કરી
 કરીને જ પુલકોના શરીર, મન પાપમાય થઈ ગયાં છે! ધર્મનું જ્ઞાન તો
 તેમને હોય જ ક્યાંથી? અત્રેજી ભણ્યા એટલે હાકોરજીની મેવા તો કરે જ
 કોણ? એ ઘડી એમાંમાં ભગવત આરાધના કરવાનું તેઓ નિશાળમાં ક્યારે શીખે છે? એ
 તો બંધે સમજ્યા પણ દલાલ થયા પછી ગોવર્ધનદાસે દબ્યોપાર્જન કરવાની ધખમાં
 આળક પુત્રના વર્તન ઉપર બેઠાએ તેવી દેખરેખ રાખી નહતી. ગેર દયાવાને કુરસદ ક્યાંથી
 હોય? રાનદિવસ તેનું ચિત્ત પૈસા કમાવામાં? તેનું ચિત્ત શેરબજારમાં! તેનું ચિત્ત પોતાનાં
 ધરાકાને નિયોવવામાં! તેનું ચિત્ત સાચા બુદ્ધિ પાટા ગોઠવવામાં! આળક નિશાળમાં શું
 બંધે છે, ક્યા મિત્રોની સંગતિમાં ક્યા શરે છે અને કેવું વર્તન ચલાવે છે તેનું તેને જરાએ
 બાન નહતું. એ ઘડી વખત મળે ત્યારે તે છોદરાને જરા ધમકાવી પાછો કામે વળગે! માના
 જિયારી વખતો વખત તેને શિખામણ આપતી. તેમાંથી કેટલીક તેને ગળે-ઉતરતી. કેટલીક
 નીકળી જતી! પરિણામ એ આવ્યું કેઃ કલ્યાણદાસને કેટલીક કુરેવો પડી ગઈ હતી. દુઃસ્વસ્થિવાન
 મિત્રોની સંગતિથી એજ રૂળ મળ્યું હતું પરંતુ સહુભાષે એન્નણ વર્ગથી સત્યનિષ્ઠ સત્ય.
 વ્રતની અંગતિ થતાં જ તેના મનનો મેલ ધોવાઈ ગયો હતો! હજી સહજ મલિનતા રહી
 હતી પરંતુ ઝૂઝ ધોવાય તેવી હતી. કલ્યાણદાસે ગેર બજારમાં દલાલી કરવા માંડી! શુભ
 મુહૂર્ત! આપ કરતાં બેટા સવાઈ નિકળ્યા! તેણે અનેકને ઉધા પાટા બંધાવી પિતા કરતાં
 પુરુષદ્રવ્ય મેળવવા માંડ્યું. ત્રણ ચાર વર્ષમાં તો ઘેર ગાડી ઘોડા થયા.

જોનજોતામાં એક મીલ ઉઘી કરી દીધી. લાગવગથી શેરા ભરાઈ ગયા. કલ્યાણદાસનું
 કામ થઈ ગયું! એક દિવસ ગરીબો છોડે ગણાતો તે મીલનો માલિક થયો; ગાડી ઘોડા-
 વાળો થયો એજ માયાની લીલા! એજ પ્રકૃતિ દેવીની રમત! યુદ્ધની શરૂવાત થઈ તેમ તેમ
 મીલે સારો નફો ઝીં! શેર હોદ્દાને ઇચ્છ આપી માખણ તો મિલ એજન્ડો જ ખાઈ જવા

લાગ્યા ! કલ્યાણદાસ એ માખણને લીધે નિત્ય વધારે ફુલવા લાગ્યા.

યુદ્ધ બંધ થયું. અમદાવાદના કેટલાક સદ્ગૃહસ્થોએ મિત્રોનાં પ્રેરણેકૃત-પ્રકટ કર્યા. નવા નવા હુત્તર ઉદ્યોગ ખિલવવા માટે કંપનીઓ ઉભી થઈ. ગુજરાતમાં અન્ય રચણે અને મુંબઈમાં પણ કંપનીઓ નીકળી. શેર દલાલોને સારો તડછો પડ્યો ! લોકો કમાશે ત્યારની વાત ત્યારે પણ અત્યારે તો દલાલોનું કામ થઈ ગયું ! લોકો ખ્યાદાંબ શેરો ખરીદવા લાગ્યા. શેરોની અરજીઓ લેવાનું બંધ થયું કે : બીજે જ દિવસે પ્રિમિયમ બેલાવા લાગ્યું, અર્થાત્ શેર દીઠ બરેલા રૂપિયા ઉપરાંત, પચીસ, પચાસ કે સો રૂપિયા—અરે કેટલીક કંપનીઓમાં તો સો સવાસો રૂપિયા સુધી નફો બેલાવા લાગ્યો ! સટોરીઆઓ ઉપડ્યા ! એકદમ લક્ષાપતિ થઈ નવાની ધારણાથી કેટલીક નવી કંપનીઓના શેરો ઉપડ્યા માંડ્યા ! કેટલાકને તડછો પડ્યો ! પણ કેટલાકના આર પણ વાગી ગયા ! ભાવ ચઢ ઉતર થાય તેમ સટોરીઆઓને લાભ હાની થતી ! હજારો, લાખોની ઉચ્ચપાયણ ! હજારો, લાખોનો નફો ! સોન કેમ રહે ! સદાખજરમાં દલાલોની—સટોરીઆઓની દા જમવા લાગી ! યોડાને લાભ થતો ત્યારે વધારે—અનેકને નુકશાન થતું ! વણી નુકશાની આપવાને બદલે બખરજ છોડ્યા લાગ્યા ! મ્હો સંતાડવા લાગ્યા ! હજી એ તો મધ્યમ સ્થિતિ હતી પરંતુ જેઠા મુદમાં કેટલીક કંપનીઓના ભાવો ગગડી ગયા ! પ્રિમિયમમાં પોણાસો, સો ટકા જેટલો ઘટાડો થઈ ગયો ! બસ, ન પૂછો વાન ! હજારો, લાખો, રૂપિયાનું નુકશાન ! સટોરીઆઓના હાંખ : ગગડી ગયા ! મેંકડો માણસો પાપમાત્ર થઈ ગયા ! કેટલાક દલાલોએ તો સારી દલાલી મેળવી લીધી ! કેટલાકને ખાધ પણ આવી. આ ઉચ્ચપાયણમાં લોકો નિરાશ થઈ ગયા ! કેટલાક દલાલોને અને કેટલાક સટોરીઆઓને ગાળો દેવા લાગ્યા !

કલ્યાણદાસની પણ ઇચ્છા હતી કે : એક મિત્ર છે અને બીજી ઉભી કરવી. દલાલો અને મિત્રોની સહાનુભૂતિ હતી. યોજના થી રાખી હતી, ડિરેક્ટરો તૈયાર હતા, પરંતુ તેમાં સત્યવ્રતને જોડવાની ધારણા હતી. સત્યવ્રતને એ ધામધૂમ પસંદ ન હતી. એજ કારણને લીધે બધું અટક્યું હતું. જ્યાદેવી પણ કંઈક કારણબુદ્ધ હતી. તે કહેતી કે : “ સત્યભાઈ સાથે મ્હારા બાદને પણ તમારામાં જોગવો. તેને તમારો આધાર છે. ” કલ્યાણદાસ મનનો મર્મ આપતો નહિ. કામ અટકાવી રાખ્યું હતું. ધરમાં કહેસ યાજ તેમ કરવાની કલ્યાણદાસની ઇચ્છા ન હતી. કારણ કે જ્યાદેવી સાથે લગ્ન થયા પછી તે મુખી થયો હતો. લગ્ન પછી તેને ઘેર મિત્ર થઈ હતી. ગાડી ઘોડા માંડરો થઈ તેથી તે જ્યાદેવીને સાક્ષાત્ લક્ષ્મીનો અવતાર માનતો, તે વ્યાપારી બચ્ચો હોવાથી કેટલીક વખત તેને ઉડાવતો ખરો પણ પ્રત્યક્ષ રીતે તેનું અપમાન કરતો નહિ. તેને માનજ આપતો. તેને રાજ રાખતો.

કલ્યાણદાસનું તો કલ્યાણ જ થયું હતું. તેણે મિત્ર કાઢી ત્યારથી જ તે સર્વ વાતે મુખી થયો હતો. મિત્રો, કુટુંબીઓ અને સગાં સંબંધીઓને પણ મિત્રના શેરો બચાવી પાછાળી પ્રિમિયમ વધારવાની યોજના રચી તે વખતે તમામનું દળદર નિકળી ગયું હતું ! જે કોઈ કલ્યાણદાસના સ્તુતિ ગાન કરતું આવતું તેને તેમણે પાંચ પચાસ શેરો રખાવી મુખી કરી દીધા હતા ! અરે ! પોતાના ગોર દેવના ઉપર પ્રસન્ન થયા ત્યારે તેને પણ મળી આવના દસ ગોર આપી પ્રિમિયમ વધવાનું હોવાથી ઘોડા વખતમાં વેચવાની સલાહ આપી હતી ! જોનજોનામાં પ્રિમિયમ સો સવાસો રૂપિયા વધી ગયું ! ગોરદેવનું કામ થયું ! ગોરદેવ રોજ કહેના કે કંપનીઓવાળા ધારે તેને ન્યાય કરી દે ! વાન પણ જૂની નથી.

કલ્યાણુદાસે મિલ કરી તેજ વખતે મિલના છે, ચૂનો, ઇંટ અને લાકડામાંથી પોતાનાં ઘર બંગલો બાંધાવી દીધાં હતાં ! મિલના સર સામાનમાંથી ડરનીચર કરાવી લીધાં હતાં. કોપડ સૂતરના દલાલો પાસેથી કમિશન મળ્યાં જ નહોતું ! જે કોષ વેપારી મિલને કામે આવતો તેની પાસેથી કમિશન વિના વાત જ ન ચાલ ! મિલ માટે બેંકમાંથી અને શરારો પાસેથી નાણાની ગોઠવણ કરતી વખતે પણ તેનું કમિશન ખડું ! ગમે તેમ ચાઓ પણ તેને પેસા મળ્યા જ નહતાં ! કહો કે પેસાની નદી વહેતી ! પરંતુ પરમાર્થના કામમાં દ્રવ્ય ખર્ચ કરવાનો વખત આવતાં યમરાજ તેના હાથ ઉપર બેસતા ! અ તે કહેતો કે : “ બાહ ! અમે તે કંટલાકને મદદ કરીએ ! આવાં તો ઘણાંએ આતા નીકળ્યાં છે ! હજી તો ઘણું સાફ કામ ચાલ, ધર્મની કંઠ સંગીન ઉત્તરિ ચાલ તેમ કરો ! હું જોઈએ તેટલી મદદ આપીશ. ” વગેરે કહી કોષ ધર્મમાં પેસા ભરાવવા આવતું તેને ચતુરાઈ ભરેલા આઠા અવળા એવા સવાલ જવાબ કરતો કે જેથી તે બિચારા વિચારમાં પડી જતા ! કોષ કંઠમાં પેસા ભરાવવા આવે તો તેમને કેમ મહાત્ કરવા તે માટે તેણે કંટલાક વાક્યો અને વિચારોની રચના રચી મૂકી હતી. તે પ્રમાણે તેની જોડે વાતચિત કરતો !

કલ્યાણુદાસનું સર્વ વાતે કલ્યાણ થયું હતું. તે સર્વ વાતે સુખી હતો. પરંતુ એક વાત તેના મનમાં ખટકવા કરતી હતી. એક કારણથી તેના મનમાં અસંતોષ રહેતો હતો, તેજ કારણ વારંવાર તેના હૃદય પ્રદુષિત હૃદયમાં ઉદય પામી સંપૂર્ણ વિકસેલા ચંદ્રને આસ કરવા ઉમેલા રાહુની પેડે કલેશ આપી રહ્યું હતું. તેજ કારણ, તેના ખડખડાટ હાસ્ય કરતા તેજસ્વી મુખને કવચિત્ એકદમ મલિન કરી નાંખતું હતું અને તેજ એક કારણ તેને આટલા બધા સુખરૂપ સુગંધિત પુષ્પોમાં ઘુપાઈ રહેલા દુર્ગંધમય કીચડ સમાન થઈ પડ્યું હતું.

એ કારણ કયું હતું ? વાંચક ! અમે તમને એક વખત ના કહી છે કે : તે અમે તમને કહીશું નહિં. અમે જાણુએ છીએ કે તમારી અધિરાધ વધતી જાય છે, પરંતુ અમારો નિશ્ચય જ છે કે અમે તમને એકદમ તે કારણ કહીશું નહિં. ધીમેધીમે તમને તે સમજશે.

પ્રથમ જ અમે કહ્યું છે કે : કલ્યાણુદાસ અને જ્યાદેવી બન્ને જૂદી જૂદી ખુરસી પર મૌન ધારણ કરી બેઠાં છે. કંટલાક દિવસથી બન્ને વચ્ચે શાંત કલહ ઉત્પન્ન થયો છે. મૌન-તાનો બંગ કરી જ્યાદેવીએ નત્ર સ્વરે પ્રશ્ન. “ માત્ર મહને એટલું જ કહો કે : એ સીટીમાં લખેલાં સ્ત્રી કોણ છે અને તે ક્યાં રહે છે ? તમારે તેની સાથે શો મંત્ર થ છે ? આટલા બધા દિવસથી હું પૂછું છું પરંતુ તમે મ્હારી વાન લક્ષ્યમાં બેતા નથી. માત્રો ઉત્તર દેતા નથી. મ્હારા પર દયા કરો. મ્હારો જીવ બજે તેમાં તમે રાજી છે ? ”

કલ્યાણુદાસ સત્ય કહેતાં મંડાવતા. વળતે જ્યા તેમાંથી થીજી રાકાઓ કાઢે અને વાત વધે ! સત્યવ્રત મહાત્મા યોગાનન્દનને ત્યાંજ રહેતા. તેથી તેને ઉપાય સૂજતો નહિ. જ્યાદેવી નિત્ય એજ પ્રશ્ન કરતી અને તેનો અસ્પષ્ટ ઉત્તર સાંભળતી ! તેથી તેને સંતોષ ન થતો છતાં બિચારી મન મારીને સહી જતી ! એક પનિવ્રતા સતી સાધ્વી સ્ત્રી વિશેષ શું કરે ?

સત્યવ્રત હમણાં કલ્યાણુદાસને ઘેર આવ્યો છે, તેથી કલ્યાણુદાસે જ્યાદેવીને સંપૂર્ણ શાંતિ મળે એવો ઉત્તર દીધો. તેણે કહ્યું : “ મત્યવ્રતમાર્ગે સર્વ ખાના જાણુ છે. સત્યવ્રત ત્હને ખાત્રી આપે તો કેમ ? તે સ્ત્રી મ્હારા મિત્રની નિરાધાર સુગંધ વિધવા હર્મપત્નિ છે. મ્હારો તેનો મંત્ર બાહ બગિચા જોયો છે, માત્ર મિત્ર-ધર્મને

ખાતર હું તેનું પાલન કરું છું. તે મ્હારી માતા છે. શંકાને વશ થઇ તેનું ક્ષેષ કરું છે. હું ત્હારી ખાત્રી કરી આપીશ, પછી ત્હને ક્ષેષનું કારણ રહેશે ? ”

સત્યવત્તનું નામ સાંભળતાં જ જ્યાદેવીના હૃદયમાં આનંદ થયો. અહા ! તે પવિત્ર બ્રહ્મચારી ! નિર્મળ મનનો બગવદ્ બક્ષા ! એનું નામ સાંભળતાં જ તે શાંત થઇ ગઇ. પવિત્ર નામનું શ્રવણ થતાં જ તેનું મન પવિત્ર થઈ ગયું ! જ્યારથી સત્યવત્તની મૈત્રિ થઇ છે ત્યારથી કલ્યાણુદાસના દુઃશ્રિતશાળો મિત્રોનો ત્યાં પગ નથી, સત્યવત્તના સત્યવત્તને પ્રતાપે, તેનાં પવિત્ર આચરણને પ્રતાપે, એવી અનેક કોકરો વાગવાથી, કંઈક જ્ઞાન થયેલું હોવાથી, કલ્યાણુદાસને અનીનિમાન મિત્રો ઉપર નિરક્કાર આવ્યો હતો, તેથી ધીમે ધીમે તેણે તેમનો સાગ કર્યો હતો !

જ્યાદેવી બોલી ઉઠી : “ હા, હા, સત્યમાર્ગ જે કહેશે તે હું સત્ય જ માનીશ. ”
કલ્યાણુદાસ, “ ત્યારે અસ, હવે તું પૂર્વના જેવો આનંદો સ્વભાવ ધારણ કર. હું તને સતોષ આપીશ. ત્હારી ખાત્રી કરી આપીશ. નાહક શંકામાં ને શંકામાં તું ક્ષેષ લઇ બેસી છે તે તજ દે. ”

જ્યાદેવીના મનમાં કોણુ જાણે શીયે અસર થઇ કે, તેણે તેજ કલ્યાણુદાસના શાપ કાઢી નાખ્યો, પણ શંકાના અંકુરો ગયા નહિ. પતિને પુનઃ દેવની દ્રષ્ટિએ નિહાળવાં લાગી. ખાત્રી થશે ત્યારની વાત તો ત્યારે છે પણ હમણાં તો પૂર્વનો રંગ પુનઃ જામ્યો. સુસંસ્કારી સ્ત્રીઓનાં મન ગમે તેવા ક્ષેષ દેવથી બરેલાં હોય તોપણ તેમાંથી પવિત્ર સંસ્કારો ઉડી જતા નથી. દયાઇ રહેલી પવિત્ર ભાવના થોડા વખતમાં જ પુનઃ ઉજળી આવે છે. તેના હૃદયમાં પ્રવેશોલા ક્ષેષરૂપ કીચકને ઉચકો દર દેકો દે છે, એટલે શુદ્ધ આત્મ પ્રકાશ પ્રકટી સર્વત્ર આનંદની વૃદ્ધિ કરે છે. જ્યાદેવીના અંતઃકરણમાં આનંદ સરિતા વહેવાં લાગી કે તુરંતજ કલ્યાણુદાસે તેમાં સ્નાન કરી લીધું ! એ આનંદનો પાર ન હતો !

તૃતીય અધ્યાય.

પુનઃ સંતદર્શન.

આજે સત્યવત્ત પ્રાતઃકાળમાં આવી જોવર્ધનદાસ પોસે દેવધરમાં બેસી ધર્મ કથા કહી રહ્યો છે. શુદ્ધ વૈષ્ણવ કેને કહેવો તે વૈષ્ણવ ધર્મ-સમગ્રની રહ્યો છે. ધર્માનુષ્ઠાન વૃદ્ધના દાનમાં રેડી રહ્યો છે. એટલામાં કલ્યાણુદાસે ત્યાં પ્રવેશ કર્યો. તેમણે કહ્યું : “ પિતાજી ! ધન્ય છે સત્યમાધને ! એમણે ગઈ કાલે અમને એક યોગીરાજ મહાપુરુષનાં દર્શન કરાવ્યાં અને થોડો સમાગમ થયો તે ઉપરથી અમને અતિશય આનંદ થયો છે. શાસ્ત્ર અન્યો કેવળ વાંચ્યા જતા એ કાંઈ સાચું જ્ઞાન નથી. એ અન્યોમાં લખા-યેલો જોષ પોતાનાં આચરણમાં ઉતારવો એનું જ નામ જ્ઞાન પ્રાપ્તિ. ધણા શાસ્ત્રીયો, ધણા આચાર્યો, અને ધણા ઉપદેશકો જ્ઞાનની, ધર્મની મ્હોટી મ્હોટી વાતો કરે છે પરંતુ તેમનાં આચરણો સારાં હોનાં નથી. તેઓ શોકોને જોઈ આંખે છે પરંતુ તેમનો કિંચિદ્ અંશ તેઓ પોંને પાળતા નથી, તેથી જ તેમના જોષની અસર થતી નથી. પિતાજી ! અમે કાલે જે મહાપુરુષનાં દર્શન કર્યાં તે સાચા ત્યાગી, વચન સિદ્ધ, અમનકારિક મહાત્મા જ છે.

નદિને કિનારે એકાંતમાં, ન્દાનકડું મંદિર, આસપાસ ન્દાનકડો બગીચો, સર્વત્ર મુગધ, ઉપાધિ રહિત નિવાસ, કોઈની આવગ નહિ. મહાત્મા સાથે એક બ્રહ્મચારી છે. તે સિવાય ત્રિગુણ કોઈ ન મળે. ત્રણ ચાર ગાયો છે તેનું દૂધ અને આસપાસના વૃક્ષો પરથી જે ફળ મળે તેજ તેમના આહાર ! કોઈ પાસે દ્રવ્ય કે અન્ન વસ્ત્ર લેવાં નહિ. કોઈનો વિશેષ સમાગમ રાખવો નહિ ! અહા ! પિતાજી ! જ્ઞાન અને વૈરાગ્યની સાક્ષાત્ મુર્તિ તો તેજ છે ! શાસ્ત્રકારો જેને બ્રહ્મવિત, બ્રહ્મરાની અને બ્રહ્મનિષ્ઠ કહે છે તે એજ છે. મહાન્ તપસ્વી, મહાન્ સંયમકારી, મહાન્ યોગેશ્વર ! જ્ઞાન્ત તેજસ્વી ભવ્ય મુખમુદ્રા ! સુંદર કણ્ઠસ્વર, સચોટ ઉપદેશ, યોડા સમાગમમાં હું તો અતિશય આનંદ પામ્યો. મ્હાં હૃદય પવિત્ર થઈ ગયું. કોણ જાણે શીયે અસર થઈ કેઃ કાલથી હું બદલાઈ ગયો છું. પિતાજી ! સાચું કહું છું કેઃ આટલા દિવસ તો હું વિચિત્ર સ્વભાવનો હતો, ભલભલાને ઉડાવતો, એક રીતે કહું તો હું બધાને હગતો પરંતુ એકાએક મ્હારાં જ્ઞાન ચક્ષુ ઉપડ્યાં છે. એ મહાત્માના દર્શનથી જ મ્હારું ચિત્ત બદલાઈ ગયું છે. મનુષ્ય ગમે તેટલું દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરે પણ ધર્મ પ્રાપ્તિ વગર તેને સાચી શાંતિ મળતી નથી. તમે અને માતાજી એક વખત ત્યાં આવો પછી તમને આ નરક આવવાલું મન થશે નહિ. ત્યાં જ્ઞાનામૃત ભર્યું છે. યોડા સમાગમમાં જ ચિત્તવૃત્તિ બદલાઈ જશે. ”

ગોવર્ધનદાસ : “ શું કહે છે બાઈ ? સાચી વાત ? એવું હોય તો મ્હને હમણાં જ ત્યાં લઈ જા. મ્હને હવે શાંતિ જોઈએ. ” આતુરનેત્રે પુત્ર સ્હામે જોઈ કયું : હાં દ્વાખું તું ભોગવ. મ્હને તો હવે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનીજ હો લાગી છે. મ્હને જ ત્યાં લઈ જા. કહે. શ્વારે જઈશું ? ”

કન્યાણુદાસ : “ કેમ સત્યભાઈ ! જન્મા પછી અતુલ્લભતાએ જઈએ ?

સત્યવ્રતે કેકું ધુણાવી સમ્મતિ દર્શાવી. રસોડામાં રસોઈ કરતી જ્યાદેવી સાંભળતી હતી. તેણે કહ્યું : “ તારે તો આજે વહેલાં પરવારી લેવું પડશે. ”

કન્યાણુદાસ : “ હારતો. ”

સૂર્ય ભગવાને આજે જગત ઉપર કૃપા કરી હતી. અપેાર પછી વાદળોજ થયાં કરતાં હતાં. તાપ છેક નરેમ હતો. શુ તે મહાત્માની કૃપા તો નહિ હોય ? મહાત્માઓ સર્વથા હોય છે તેથી તેમ હોય તો તેમાં આશ્ચર્ય શું ? જાણી પરવાર્યા પછી કન્યાણુદાસ, તેમના પિતા, સત્યવ્રત અને જ્યાદેવી તથા બે પુત્રો સર્વ મોટરમાં બેઠાં. યોડીવારમાંજ મહાત્મા યોગાનન્દજીના યોગાશ્રમમાં જઈ પહોંચ્યા.

યોગાનન્દજી સમાધિ જ્ઞાનદ્વારા પ્રથમથી જ તેમનું આગમન જાણતા હતા. સર્વેએ તેમની ન્દાનકડી ઓરડીમાં પ્રવેશ કર્યો. દરડવત્ પ્રણામ કર્યા પછી ઓરડીની બહાર આવેલા ખુસ્થો યોગાનમાં વૃક્ષોની ઘટામાં બેસવાલું પસંદ કર્યું. આજે સૂર્યદેવ વાદળામાં સંતાઈ રહ્યા હતા તેથી ઠીક થયું હતું. એક મ્હોટા બીવીના વૃક્ષ નીચે યોગાનન્દજી બિરાજ્યા. તેમની સ્હામે કન્યાણુદાસ, ગોવર્ધનદાસ, કન્યાણુદાસની માતા, સત્યવ્રત તથા બે બાળકો બેઠાં. મોની પાજી જ્યાદેવીનું આસન થયું. બ્રહ્મચારીજી જમણા હાથ તરફ ઉભા રહ્યા હતા. થંડું જળ પાન થયા પછી કન્યાણુદાસે કહ્યું : “ પ્રજો ! અર્ધ કાલે આપના દર્શન થયાં ત્યારથીજ આ મેવઝને અનિશ્ચય આનંદ થયો છે. મ્હારા વૃદ્ધ માતાપિતાને આપના દર્શન મમાગમની ઈચ્છા થઈ તેથી હમણાંજ અમે નિશ્ચળ આપ્યાં છીએ. આપની શાંતિમાં બંગ થશે. ક્ષમા કરજો. ”

યોગાનન્દજીએ મૃદુહાસ્ય કરી ઉત્તર દીધો: “ભાઈ! કલ્યાણદાસ! ધન્ય છે તમને અને તમારાં માતાપિતાને! જેને જ્ઞાનની તૃપ્તિ થાય, જેને ઈશ્વર દર્શનની તાલાવેલી લાગે તેને ધન્ય છે. જેના મુખમાંથી ભગવત નામોચ્ચાર થાય, જેનાં ધરમાં દેવ ગૌ બ્રહ્માણુનું પૂજન થાય અને જેના ધરમાં હરિભજનની ધૂન ઉડી રહે તેના જીવનને ધન્ય છે! તમને આ હૃડહૃદની ક્ષિપ્યુગમાં ઈશ્વર ઉપર શ્રદ્ધા થઈ એજ તમારાં પૂર્વ જન્મનાં અનેક પુણ્યોનો સંચય હોવો જોઈએ. ભાઈ! તમારા સર્વના દર્શનથી મહેને પણ અતિ આનંદ થયો છે. આ સ્થળે અધિકારી, સિવાય અવાતું નથી. તમે ભિક્ષના માલિક છો, ધનવાન છો, અનેક પ્રકારના પાપ પ્રપંચયુક્ત આચરણો આચર્યા છે છતાં પણ આજે સદૃશ્ય ઉપજી એજ તમારા ભાગ્યોદયની નિશાની છે. ભાગ્યોદય એટલે માત્ર સ્ત્રી પુત્ર દ્રવ્યાદિક ક્ષણભંગુર વસ્તુઓ પ્રાપ્ત થવાથી કહેવાય તરિક, પણ જેને ઈશ્વર ઉપર શ્રદ્ધા ઉપજે, જેને ઈશ્વર જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની લાલસા થાય, જેમ અનેક દિવસના ક્ષુધાતુર તૃપ્તાતુર દુઃખીમાંને અનન્યજની અનિવાર્ય ઈચ્છા થાય છે તેજ પ્રમાણે મનુષ્યને ભગવત દર્શનની ક્ષુધાતૃપ્તિ લાગવી જોઈએ. ત્યારેજ તેનો ભાગ્યોદય થયો સમજવું. તમને તેવીજ ઈશ્વર તૃપ્તિ લાગી છે. એટલે તમારો ભાગ્યોદયજ થયો છે. ક્ષણભંગુર વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ થવાથી તેનો પ્રારબ્ધ યોગે નાશ થાય છે ત્યારે મનુષ્યને કેટલો શોક થાય છે? અહા! દ્રવ્ય, સ્ત્રી, પુત્રાદિકના નાશથી કેટલો શોક થાય છે તેનો તમને અનુભવ હતો? પરંતુ જેની પ્રાપ્તિથી શોક, દુઃખની નિવૃત્તિ થાય અને નિત્ય અંતરાત્મા આનંદ શાંતિનો અનુભવ કરે, ચિરાનંદ નિત્યાનંદ રહ્યા કરે તેજ સાચો આનંદ. એ સિવાય બીજા બધા આનંદ ક્ષણિક છે. જેટલા પદાર્થો દૃષ્ટિ સ્થાને જણાય છે તે તમામ ક્ષણિક મુખ આપનાર છે. માત્ર ઈશ્વર સાક્ષાત્કારથી જે આનંદ મળે છે તેજ નિત્યાનંદ છે. તે આનંદ કદીપણ લુપ્ત થતો નથી. કલ્યાણદાસ! ત્હાં નામ કલ્યાણદાસ છે. તું ત્હારા નામનો અર્થ સમજ. ત્યારો જન્મ થયો તે વખતે જે જે ગૃહો પડ્યા તે ગૃહોને લીધેજ ત્હાં નામ કલ્યાણદાસ પડ્યું છે. તું કલ્યાણનો દાસ છે, એટલે કલ્યાણ વાચક જે ઈશ્વર-ભગવાન તેનોજ તું દાસ કહેવાય. બીજા રૂપમાં કહીએ તો જ્યાં કોઈ દુઃખી દરિદ્રીઓનું કલ્યાણ સાધવાનું હોય ત્યાં ત્હારે તેના દાસની પેઠે કાર્ય કરવું જોઈએ. કલ્યાણના દાસે કલ્યાણ સધાય તે કાર્યમાં દાસની પેઠે કર્તવ્ય કર્મ બજાવવું જોઈએ. તેમ કરવાથી કલ્યાણ વાચક પરમાત્મા ત્હાં કલ્યાણ કરશે. માનવજીવનમાં સાચો આનંદ ક્યારે થાય છે? જ્યારે તું કોઈ ભિક્ષુકને થોડું દાન કરે છે ત્યારે ત્હને કેટલો આનંદ થાય છે? અહા! તે વખતે ત્હારા મન-પ્રાણમાં એક અપૂર્વ પ્રકારનો આનંદ ઉત્પન્ન થાય છે તેનું કારણ શું? કારણ એજ કે તે વખતે એક દુઃખી દરિદ્રી આત્માને ત્હને શાંતિ આપી છે. આપણે જ્યારે બીજાના આત્માને શાંતિ આપીએ છીએ ત્યારે આપણા મનમાં અભુધારી શાંતિ ઉત્પન્ન થાય છે. આપણે એમ માનીએ છીએ કે એકાગ્ર દાન કરવાથી બીજો જન્મે આપણને અનેક ગર્વ, પુણ્ય ફળ મળશે. એમ માનવાથી જ દાનકર્તાના આત્માને અભુધારી શાંતિ વળી જાય છે. અહા! આત્મ સાક્ષીશૂન છે, તેનો એ કેવો અજ્ઞ મૂઠાવો છે? એક આત્માને તમે મુખ આપો, તેજ ક્ષણે તમને મુખ મળે, એક આત્માને તમે શાંતિ આપો, તેજ ક્ષણે તમને શાંતિ મળે. એક ક્ષુધાતુર આત્માને તમે અન્ન આપો, તેજ ક્ષણે તમે પકવાન ભોજન કર્યું હોય તેટલી તૃપ્તિ થશે; ઉંઢાગાના મધ્યાપ્ન સમયે પ્રખર તાપ દિરંગોથી તપી તૃપ્તાતુર થયેલા કોઈ આત્માને જળપાન કરાવો તેજ ક્ષણે જાણે તમે થંડું જળપાન કર્યું હોય એવી તમારા પ્રાણમાં શીતળતા વળશે. અહા! કેવી વિશ્વરચના! બંધવાને કેવી વિશ્વ વ્યવસ્થા કરી છે? (અપૂર્વ.)

સાહિત્ય સત્કાર ।

નીચે લખેલાં પુસ્તકો તેમના લેખક-પ્રકાશક તરફથી ભેટ મળ્યાં છે. તે ઉપકાર સંદેશીકારીએ છીએ.

૧. પારસમણિ યાત્રે દૃઢયતેજ-અરાધ્ય પ્રાપ્તિના માર્ગ શિર્ષવનાર-લેખક, રા. રા. સાકરચંદ. માણેકચંદ ધડીઆળી. ડૉ. મીરઝાં સ્ટ્રીટ-મુંબઇ. એક્ઝ કાગળ, બહુ મંજૂર પૂર્વ. પૃષ્ઠ ૨૫૬, મૂલ્ય રૂ. ૩. બે.

કુખતુ વહુણુ-લેખક, રા. ધનચંકર હોરાશંકર ત્રિપાઠી, પ્રકાશક, રા. કૃષ્ણશંકર મણીશંકર શાસ્ત્રી, વ્યવસ્થાપક લલિતવાહુ-મયચં-ચમાળા. ડૉ. ખીજડાની પોળ. સાંકડીશેરી. અમદાવાદ, એક્ઝ કાગળ, પાકુ પૂર્વ પૃષ્ઠ ૩૫૦ મૂલ્ય રૂ. અઢી

૩. વિલક્ષણ વેર-અથવા પાપનો પ્રતીકાર-લેખક પ્રકાશક કૃષ્ણશંકર મણીશંકર શાસ્ત્રી-એક્ઝ કાગળ, પાકુ પૂર્વ ૨૧૬, મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦

૪. આરોગ્ય ફર્ષણુ-રેલ કાળીદાસ રણછોડભાઇ, વિગ્નપુર (શુભરાત) એક્ઝ કાગળ, બહુ મંજૂર પૂર્વ, પૃષ્ઠ ૧૫૦ મૂલ્ય ૦-૧૦-૦

૫. શ્રી ગાયત્રી ભાષ્ય ભાષાન્તર-અનુવાદક, રા. રા. મણિલાલ જાદવરાય ત્રિવેદી કપડવંજ, એક્ઝ કાગળ, સાદુ પૂર્વ ૧૨૪ મૂલ્ય અમૂલ્ય.

૬. ગાયત્રી સ્તવરાજ-(ઉપરોક્ત ગ્રંથસ્થ તરફથી) મૂલ્ય ૦-૨-૦

ઉપયોગી વિદ્યાકલા અંધમ જાના પ્રકાશક રા. રા. પેલ શાસ્ત્રી સામલદાસ, સેવક-રામ. સુ. વડાગામ, તલોદ, (એ. પી. રેલ્વે) એમના તરફથી નીચલાં પુસ્તકો રૂ. કાગળ, સાદો પૂર્વ સાચેના મળ્યાં છે.

૭. જંગલની જડીબુટ્ટી ભાગ ૧ પૃષ્ઠ ૧૩૨ મૂલ્ય ૦-૮-૦.

૮. આકાશવાણી અથવા સ્વર્ગીય સુખની પુનઃ પ્રાપ્તિ. (શારીરિક, માનસિક અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિના અપૂર્વ ઉપદેશ, પૃષ્ઠ ૧૬૪ મૂલ્ય ૦-૧૨-૦

૯. પ્લેગ અથવા મરડી, તેનાં કારણો, લક્ષણો તથા અનુભવસિદ્ધ ઉપાયો. પૃષ્ઠ ૧૨૦ મૂલ્ય ૦-૮-૦

૧૦. ઇલૌકિક વિદ્યાઓ. પ્રથમ ભાગ-વિષ્ણુ દિષ્ટિ. પ્રાચીન અર્વાચીન મહાભાષ્યોની વિદ્યાઓ. પૃષ્ઠ ૧૨૪ મૂલ્ય રૂ. ૦-૮-૦.

૧૧. જંગલની જડીબુટ્ટી-દ્વિતીય ભાગ. પૃષ્ઠ ૧૪૫, મૂલ્ય રૂ. ૦-૮-૦

૧૨. જંગલની જડીબુટ્ટી-ભાગ ત્રીજો. પૃષ્ઠ ૧૪૮ મૂલ્ય રૂ. ૦-૮-૦

૧૩. રત્નહાર-પૃષ્ઠ ૧૭૨ મૂલ્ય રૂ. ૦-૬-૦.

ઉપરોક્ત પુસ્તકોમાંથી જંગલની જડીબુટ્ટી ત્રણે ભાગ વાંચવા અમારા ગ્રાહકોને ખાસ ભલામણ છે. વૈદ્યરાજે પ્રકટ કરેલી અંધમાળા ઉત્તમ અને સંગ્રાહ છે. મૂલ્ય પણ સસ્તું છે.

શ્રીયશો વિજય જૈન અંધમાળાના વ્યવસ્થાપક મંડળ તરફથી પ્રકાશક શેઠ પ્રેમચંદ રતનજી તથા શેઠ ચંદ્રલાલ પૂનમચંદ બાવનગર એમના તરફથી નીચલાં પુસ્તકો મળ્યાં છે.

૧૪. ધર્મ દેશના. કર્તા, શાસ્ત્ર વિશારદ જૈનાચાર્ય, શ્રીવિજયધર્મસૂરીજી એ. એમ. એ. એસ. બી. પાકું પૂઠું, એકઝ કાગળ, પૃષ્ઠ ૩૧૨ છતાં મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૧-૮-૦ (પ્રત્યેક ધર્મના મનુષ્યોએ વાંચવા યોગ્ય.

૧૫. બ્રહ્મચર્ય દિગ્દર્શન. જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયધર્મસૂરીજીકૃત. એકઝ કાગળ, સાદું પૂઠું, પૃષ્ઠ ૭૨, જામનગરનિવાસી પારખ બગવાનજી વેલજીના શ્રેયાર્થે તેમના પુત્ર રતીભાઈ સુંદરલાલ બગવાનજી તરફથી મફત ભેટ અપાય છે. ધન્ય છે. એ ઉદાર સંજ્ઞાનને! ગુજરાતમાં કોઈ આવ્યા દાનવીર પુત્રો નીકળે તો તેમાં સ્વપરંતુ કલ્યાણ છે.

૧૬. ઇન્દ્રિય પરાજય દિગ્દર્શન—જૈનાચાર્ય શ્રીવિજયધર્મસૂરીજી કૃત. એકઝ કાગળ, પૃષ્ઠ ૪૮, સાદું પૂઠું. કનસુભરાનિવાસી શેઠ જીઠાલાલ વીરજી તરફથી ભેટ. ધન્ય છે!

૧૭. જૈન દર્શન—મહારાજશ્રી ન્યાયવિજયજીકૃત. એકઝ કાગળ, સાદું પૂઠું, પૃષ્ઠ ૧૦૫, ડાબેસ નિવાસી શા. છવન બાણજી, ખુશાલ બાણજી, તથા ગુલામચંદ અમીચંદ તરફથી ભેટ. ધન્ય! (જેનેતર જતો પાસેથી મૂલ્ય ૦-૮-૦)

૧૮. અહિંસા—મુનિ શ્રીવિદ્યાવિજયજી કૃત. એકઝ કાગળ, સાદું પૂઠું, પૃષ્ઠ ૬૪, પાણેરાવ નિવાસી શેઠ કાનમજીજી પ્રતાપમજીજી તરફથી ભેટ. ધન્ય! (મૂલ્ય ૦-૮-૦)

૧૯. જૈન શિક્ષા દિગ્દર્શન—શ્રી વિજયધર્મસૂરીજીકૃત. એકઝ કાગળ, સાદું પૂઠું પૃષ્ઠ ૩૮. મૂલ્ય ૦-૨-૦

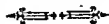
૨૦. છવન પાથેય—સંયોજક—અનુવાદક—રા. રા. મણિભાઈ દિવેરી. પ્રકાશક. કાળી સુબોધ કાર્યાલય—નવસારી. ૨૪ કાગળ, પૃષ્ઠ ૪૪, મૂલ્ય સદુપયોગ (ભેટ) લેખક-પ્રકાશક સાથે એ પુસ્તક છપામણીનો ખર્ચ આપનાર નવસારી કાળી વિદ્યાર્થી આશ્રમના પ્રતિષ્ઠાતા શાંતિ સેવક રા. રા. નિખાભાઈ છીખાભાઈ પટેલને ધન્યવાદ છે. ધન્ય એમનો સાહિત્ય પ્રેમ!

૨૧. કર્તવ્યનો ઉપદેશ—પ્રયોજક રા. સુરભાઈ ચંકરજી દીદખુ. પૃષ્ઠ ૨૭ ૦-૨-૦

૨૨. લાભકારી ધર્મ જ્ઞાન—સંયોજન કરી છપાવનાર—રા. સુરભાઈ ચંકરજી દીદખુ પૃષ્ઠ ૨૮ મફત-ભેટ.

૨૩. શ્રી ગોપાલ કૃષ્ણ સનાતન બ્રહ્મચર્યાશ્રમનો ૧૯૭૩-૭૪-૭૫ નો રિપોર્ટ.

એ ઉપરાંત ગુજરાતી પંચ, મુંદરી સુબોધ, જ્ઞાનવર્ધક અંધમાળા. (અમદાવાદ) સયાજી વિજય, વડોદરા વર્તમાન, દિંદ વિજય, (વડોદરા) બરૂર સમાચાર, (બરૂર) કાળી સુબોધ, પારીદાર પ્રકાશ (નવસારી) ધનવન્તરિ (વિશાનગર) વગેરે અમારા મિત્રોનાં અમને દર્શન થતા રહ્યાં છે. સર્વનો ઉપકાર થયો છે.

આ પુસ્તકનો તમામ નફો “શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસ-માનુષદિ” માં આપી દેવાનો છે માટે પ્રત્યેક શ્રાવકોએ અવશ્ય ખરીદવું.

॥ શ્રી ગુરવે નમઃ ॥

એક અપૂર્વ-આદર્શ-લક્ષ્ય ચરિત્ર ! પ્રત્યેક ગૃહસ્થાશ્રમીજનોએ અવશ્ય વાંચવા યોગ્ય ધર્મગ્રંથ ! આજેજ મંગાવી વાંચો !

શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસદેવના પરમપ્રિય શિષ્ય અને સ્વામી વિવેકાનંદના ગુરુઅંબુ

મહાત્મા રામચંદ્ર.

(એમનું લક્ષિતરસથી ચોતપ્રોત ભરેલું અપૂર્વ સચિત્ર જીવન-વૃતાન્ત.)

પૃષ્ઠ ૧૭૫. ચિત્રણ કાગળ, પાકું સુંદર પૂઠું, મહાત્મા રામચંદ્ર તથા શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસદેવની છબી સહિત, મૂલ્ય અગાઉથી શ્રાવક થનાર માટે રૂા. ૧-૦-૦ પાછળથી રૂા. ૧-૪-૦. પોષ્ટેજ વી. પી. ખર્ચ જૂઠું. આફ્રિકાવાળાઓએ શીર્ષાંગ ૪ નો પોષ્ટલ ઓર્ડર મોકલવો.

(લેખક—હાલાલાઈ રામચંદ્ર મહેતા, સંપાદક ભારત જીવન—અમદાવાદ.)

શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસદેવના પ્રિય શિષ્ય-આદર્શ લક્ષ્ય-મહાત્મા રામચંદ્રનું ઉપદેશ-પ્રદ જીવનચરિત્ર વાંચવાની પ્રત્યેક ગૃહસ્થાશ્રમી નર-નારીઓને અમારી ભલામણ છે. પરમહંસદેવે સ્વામી વિવેકાનંદને જ્ઞાનમિશ્ર લક્ષિત-પ્રેમ-નો અમર ખાલો પાછ જગતને ઉપદેશ દાન કરવા પ્રેર્યા હતા તેજ પ્રમાણે પ્રિય શિષ્ય મહાત્મા રામચંદ્રને લક્ષિતરસનો અમર ખાલો પાછ જગતમાં ભગવાનના નામનો મહિમા વિસ્તારવા અને આજ્ઞાનીજનોને યોધ આપવા-નામ સ્મરણ કરાવવા-પ્રેર્યા હતા. સ્વામી વિવેકાનંદે-પુરોષ અમેરિકાદિ દેશોને જાગૃત કર્યા ત્યારે મહાત્મા રામચંદ્રે અગાળાના જ્ઞાની-અજ્ઞાની, રંદ-શ્રીમંત, નર-નારી સર્વ જનોને સ્વઆચરણ અને યોધદ્વારા લક્ષિત-જ્ઞાન-રચનું પાન કરાવી પરમહંસદેવનો મહિમા સમગ્રની અગર-અમર કર્યો છે. તેમના આચરણથી અનેક પાખંડી, પાપી, લોભી, દ્રોહી, અને વિપત્તી ગૃહસ્થોએ પોતાની કુટેવો છોડી દધ-કામિની-કાંચનનો ત્યાગ કરી-ભગવાનની ભક્તિમાં મનને સમર્પણ કર્યું છે. તેમનો નિઃસ્વાર્ધ-નિર્લોભ-ગુરુપ્રેમ, કામિની-કાંચન ત્યાગ, વૈરાગ્ય, જનકવિદેહીની પેઠે ગૃહસ્થાશ્રમી જતાં ઉદાસિન, સન્તપ્ત ભાવ, અપૂર્વ ગુરુભક્તિ-શ્રદ્ધા-વિશ્વાસ, જનહિત માટે હનરો રૂપિયાનો વ્યય, દીનતા, દયા, ઔશ્વિકિ-ચમત્કારિક શક્તિ, ઉન્નૈમ, પ્રગેરે પ્રત્યેક પ્રસંગે વાંચકને અપૂર્વ ભગવત્ભક્તિ-રસપ્રવાહમાં નિમગ્ન કરી દેશે. વાંચકના હૃદય, વાણી અને કર્મમાં પવિત્રતા ભરી દેશે, તેમને ભગવાનનો માર્ગ જતાવશે.

પ્રત્યેક ગૃહસ્થોએ-નર-નારી-યુવક-વૃદ્ધ-સર્વેએ આ પુણ્યપ્રદ-ધર્મચરિત્ર-ગ્રંથ અવશ્ય વાંચવો જોઈએ.

સર્વ પત્રવ્યવહાર નીચે દારનામે :—

પ્રસિદ્ધ શુદ્ધસેવકોને ત્યાંથી પણ મળશે. } હાલાલાઈ રામચંદ્ર મહેતા, સંપાદક—“ભારતજીવન.” કે. દાણાપીઠ-નોવો વાસ-વચલી પોળ—અમદાવાદ.

“કોમોપથી” અથવા રંગથી રોગો

મટાડવાની વિધા.

મહાન અમેરિકન ડૉ. જોનીટના મ્હોટા અથવા ખાસ આધારે અને અનેક અન્ય શોધકોના અંગુલોથી ‘પ્રજ્ઞ’, લગભગ ૩૫૦ પૃષ્ઠોના આ અત્યંત ઉપયોગી ગ્રંથ ડૉ. મહાદેવભસાદ દ્વારા એમ. ડી. એન ડી. એમ. એન એમ. એ. (ન્યુયોર્ક) એમની દક્ષમથી લખાયેલો છે. તેમણે અમદાવાદમાં પોતાના નવજીવનાલયમાં તેવા ઉપયોગી દરદોઓને આગ્રમ કરેલો છે. એમાં મુશ્કેલી ઉપરો નિર્દોષ, સરળ અને દરેક માણસથી ઘેર એકે વગર પસંદ થઈ શકે તેવા અકસીર છે. દરેક રોગને મટાડવાની સંપૂર્ણ માહિતી આપેલી છે. આગે ઉપયોગી ગ્રંથ અત્યાર સુધી ‘કાશખણ’ ભાષામાં નથી પાશ-પુકાના આઈન્ડિયન-વાળા અથવા ડિ. ૨-૪-૦ ‘પોપ્પેર’ લુદ.

મંગલાનું કેશાવન—

વક્રીસ ભોળીલાલ ત્રીકમલાલ.

એપોલો—‘વિવનતરી’.

વીસનગર (ઉ. ગુજરાત).

સુંદર, મનપસંદ અને આજેહુમ છબીઓ પડાવવા માટે

પરમાનંદ ફોટોગ્રાફરના

રીચીરોડ પરના સ્ટુડીઓમાંજ જાણે.

તમે જે ધધો કરતા હશે, તેના લાયકની સુંદર દેખાઓ એવી બેડક આપનામાં આવે છે. છબી જાણે હમણાંજ ચોલી ઉડશે. જાણે હમણાં જ વાત કરશે એવી મનોહર બને છે. ન્હાની છબી પરથી મ્હોટી, થોમામડ, શેપીઆ અને રંગીન છબીઓ બનાવી આપનામાં આવે છે.

ભાવો મધ્યમ.

ડૉ. સ્ટુડીઓ, રીચીરોડ—અમદાવાદ

॥ श्रीगुरुवे नमः ॥

संभातन धर्म प्रतिपादक

धर्मोपदेशक भासिक भविष्य

भारतछवन.

ॐ तमसो मा ज्योतिर्गमय ॥ (उपनिषत्)

प्रथम वर्ष ८
द्वितीय वर्ष १

ला०-१९७६
सं०-२०१२-१९२०

प्रथम अंक १८
द्वितीय अंक ३

अनुक्रमणिका.

विषय.	पृष्ठ.	विषय.	पृष्ठ.
१. प्रारम्भिक-प्रश्नोत्तर...	... ८८	७. दृष्टान्तक कर्मनिर्माण.	... १०४
२. महात्मा आत्मजीवा-आत्मपथ.	... ९०	८. संन्यास गायत्री कथासुना प्रयोग.	... १०७
३. भारतछवन पुनर्देव, प्रार्थना.	...	९. महासमाधि-द्वारागी आत्मनिर्णय.	... १०८
४. विवेक-आशा (३)...	... ९१	१०. शाक-मानाछ शास्त्राभिनि-महा.	...
५. न्यायवाह्यां श्रुतिं न्याय अने	...	समाधि ११५
६. विवेक-आशा (३)...	... ९४	११. श्रीमद् शंकराचार्य अने कर्मनिर्णय.	... ११६
७. विवेकानंद छवन-प्रसंग.	... ९७	१२. प्राणात्मनिविधि.	... ११८
८. विवेक-पुनर्देव.	... १०२	१३. योगान-ह्नेयोगाश्रम (मानां).	... १२२

वार्षिक मूल्य:

सम्पादक प्रकाशक:

नं. २-८-० (पोस्टेज सहित.)

डा. आभाई रामचंद्र म्हेता.
अमदावाद.

લેખકો-ગ્રાહકો માટે નિયમો.

૧. સનાતન ધર્મપ્રેમી લેખકોએ કાગળની એક આંગુળી શાદીથી સ્વચ્છ અક્ષરે સનાતન ધર્મને અનુકૂળ લેખો-કાવ્યો વગેરે લખી મોકલવાં. લેખમાં અમારી જાગૃતિ માટે પુરૂષ સિદ્ધાન્ત લખવું. ધર્મ-પ્રાણુ સંસ્કૃતિઓએ આ માસિક પત્ર મિત્ર વર્ગમાં ફેલાવી ગ્રાહકો વધારવાં.
૨. વાર્ષિક મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦. (પાંચરૂ સાથે) વી. પી. નંબર ૦-૩-૦ મળી રૂ. ૨-૧૧-૦ ભેટનું પોસ્ટલ વુલ્ફ. ભેટનું પુસ્તક “ભારતચવન” અને શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસદેવ તથા સ્વામીવિવેકાનંદજીની રૂ. ૨૫૦ શોધકમાં એકત્ર લખી હવે પછી પાંચ-૭ અંક સાથે ભેટ મળશે. લવાજમ માટે મનીઓર્ડર મોકલવો.
૩. ફકાલું બદલતાં તુરંતજ અમને ગ્રાહક તંબર સાથે જળર આપવી. છૂટક કોપીના ૦-૮-૬ મોકલવા નમુનો મળશે નહિ. આખા વર્ષનું લવાજમ બરતું પડશે. અમારે માસથી વર્ષ જણાશે. દર મહિને ૩૨ પૃષ્ઠ આપાશે. દર પૂતેમ દિવસ પ્રકટ થશે.
૪. આફ્રિકાના ગ્રાહકોએ ૧૦ શીલીંગના પોસ્ટલ ચેક અમારા નામનો મોકલવો.
૫. કોઈ પણ ગ્રાહકને “ભારતચવન” ખરીદવા પછી પસંદ ન પડે તો અમને પાછું મોકલી લવાજમ મંગાવી લેવું.
૬. જ્યાં માટે હમેશાં રિલાઈ કાર્ડ કે ટીકીટ-ગ્રાહક નંબર સાથે-ખીડવી. મનીઓર્ડર તથા સર્વ પત્રવ્યવહાર સમ્પાદકને નીચલે સિદ્ધાન્તે કરવો:—

અમદાવાદના ગ્રાહકોએ:—
 દેસાઈ બીહારીજી-દાનુષીઃ
 તથા
 બુલરાત સ્વદેશી સ્ટોર્સ કું. લી.
 હ. પાંચકુવા અથવા ચીચીરોડ.

ડાહ્યાભાઈ રામચંદ્ર મહેતા.

સમ્પાદક:—“ભારતચવન”

અમદાવાદ—AHMEDABAD.

ધર્મની સેવા એજ જીવન-કર્તવ્ય !

પુણ્યપાદ વિવેકાનંદજીએ કહ્યું છે કે: ધર્મ એટલે ધ્વજ-ધર્મપ્રાપ્તિ એટલે ધ્વિરપ્રાપ્તિ! ધર્મચિન્તન એટલે ધ્વિરચિન્તન. ધર્મપ્રચાર એટલે ધ્વિર-મદિમા પ્રચાર. ધર્મસેવા એટલે ધ્વિર-સેવા. પાંચકુવા! તમે સનાતન ધર્મ પ્રેમી હો તો તમારે તમારા ધર્મની વૃદ્ધિ કરવી અને તેના પ્રચાર માટે પ્રકટ થતા “ભારતચવન” માસિક પત્રનો મિત્ર સર્ગમાં પ્રચાર કરવો એજ તમારું જીવન-કર્તવ્ય. તમારા એવા પ્રયત્નથી તમારો એક મિત્ર-અંધુ ધર્મ પ્રેમી-ધર્મ સેવી થશે-તો તેનું મદદ પુણ્ય તમનેજ પ્રાપ્ત થશે. પ્રત્યેક મિત્ર-અંધુને “ભારતચવન”ના ગ્રાહક કરવાનો યત્ન કરો. એથીજ પરસ્પર કન્યાણુ થશે.

સમ્પાદક-ભારતચવન.

પ્રકાશક,

ડાહ્યાભાઈ રામચંદ્ર મહેતા.
 હ. દાનુષીઃ, નવો વાસ, વચલીપોળ.
 અમદાવાદ.

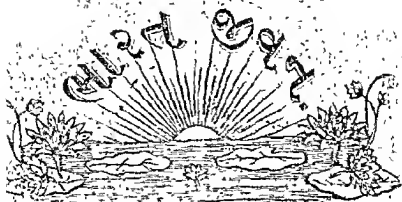
પ્રતિ ૧૦૦.

(કવરખાણું.)
 મનહર પ્રિ. પ્રેસ
 અમદાવાદ.

આ મારિકે પત્ર

અમદાવાદમાં પાંચકુવાનવા દરવાજા,
 સત્યવિજય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં
 સાંકળાયેલ હરિલાલે છાપું.

॥ श्री गुरुवे नमः ॥

ॐ अन्नं मां सधमय । तमसां मा ज्योतिर्गमय । मृत्यामाप्नुवामस्य ॥

श्रुतं ५५ ८

भा. १-१८७६

श्रुतं ५५ ८

श्रुतं ५५ ९

भा. १८-१८२०

श्रुतं ५५ ९

प्रणम्यहम् ।

मखिल भूतन भक्ता दुर्गति त्राणकर्ता ।

लि-कलुष-हन्ता दीन-दुःख-चिन्ता ।

तिरवधि हरिगुणगाता कीर्तनानन्ददाता ।

स्फुरति हृदि नन्द श्रीरामकृष्णाय नमो नमः ॥

श्री-रामदेवी.

निखिलजनहिताय त्यक्त वैकुण्ठयाम

व्रतनवनन्देह दिव्य भातिप्रकाश

विजितविषयचेष्ट दुःख सौख्येनिरास

विभूवनजनपूज्य रामकृष्ण जगामि ॥ १ ॥

परहितसिक्तये दीनभाविकमूर्ति

विकसितकमलास्य हास्यप्राधुर्यवर्ति

द्वन्द्वितद्वन्द्वितद्वन्द्वित विश्वसंस्था कीर्ति

सर्वतः मदयचित् रामकृष्ण जगामि ॥ २ ॥

ममाप्नु गुरुव जस्म इष्टदेव स्वरूपिणे ।

यस्य वाक्योमृतं हन्ति विषं संसारसंश्रितम् ॥

अखंडानन्द वाचाय शिष्य सतापहारिणे ।

मच्चिदानन्दस्वप्ने रामाय-गुरुवो नमः ॥

स्वामी योगेश्वरानन्द.

भक्तिरस ।

भा. १८-१८७६

अथ २२३ १८७६

श्रुतं ५५ ८

श्रुतं ५५ ८

श्रुतं ५५ ८

श्रुतं ५५ ८

श्रुतं ५५ ८

श्रुतं ५५ ८

મહાગાનના ભમ વમતને

ત્યાગી કર્યા શુભ કર્મ,

યોગી એવા ગાત્રી-ધડી ધડી ૨

શુદ્ધ ઇવન-શુદ્ધ બાવના જાહેની

નિર્મળ જાહેતુ ગાન,

માન અપમાનની ગમના ગમે ના

સુખ ડુખ માને મમાન-

હમો એવા રીત-રીતી રીતી ૨

મન પ્રભુના પ્રેમમા કદ

પ્રેમી પરમ પ્રાનિત,

પ્રભુપદ પામે ને પમાડે

પાવન કર પતિત

પરમદસ એવા એવાર-ધડી ધડી ૨

તાપો ગોવ કરી તુષીમા

શુદ્ધ ગોવિંદ બતાવે,

જન્મ મરણનો ફેરા ગાળી

પ્રેમ જ્યોત પ્રગટાવે,

શુદ્ધેવ દયાળુ એવા-ધડી ધડી ૫

અમદાવાદ. વસ જો મેતા, શી વ.

નહારી ભાગ્ય લીલા ।

(ખંભોજ હૈમીર)

એ નદારા દાસીગામી વાસળીનો રહેાર-એ નદારા
કરી ગયા તમરા ને કુજ રવા ગોર-નદારા
દિશે દિશે રતી, રતો, ખુલે ખુલે ખેવો રતો,
બોલી પછી જામિની ને વ્યાપી રતો બોર-નદારા
ખીરી રતો અપા દગી, ખીલી જુદા જુદા પગી,
ખીલી મદ અગમો, મદ મોગ મપોર-નદારા.
કહે નદાર સરવરને, ખેની લાગી જગમગને
સીંચ્યા રસ ગોરસે મોરા, મીઠા ગતો ર-નદારા
મેરો વ્યાલી અગમે નદાર, વાંચો એનો પેગ બારે,
હાથા ઝીણું લેમ મેરો, નોતે બરી નોર-નદારા

જાણુ જાણુ મેરી બહે, ઝીણુ ઝીણુ વાન વણે,

હરિ જાણુ શાથી મહે, ઘેરી મહેલી હોર-મહે

નિશામા નિશાન સજ, જુલાવામા ભાગ્ય ભજ,

ખોંચા ધડી નેન ના ત્યાં, બોર મેળોર-મહારા

વકલ ભાગની

અલ્લહ મમડલાંચાય ધીમજીરુગચાય પ્રણીત

આત્મપંચક :

(હમીગીત.)

નહી નહી નહી નહી, અલ્લહ મમડલાંચાય પ્રણીત,
નહી પ્રાગ પચ મમડ, મરાપત્ય ક્ષેત્ર વચુ નહી
ક મમડ વચુથી અવગ, પ્રાગન ધન પરધમ હું
માત્રી હું, હું નિય હું, હું પ્રત્યક્ષાત્મા અલ્લહ હું
રજા ને ગા અગુનથી, રજા અલ્લહ રજા થતી,
નિવરણના અગાનથી, ધિવમા ધાતી ઇવની ખનિ
અલ્લહ રજા રજા જાણવા, આસ હમિ હિત છે,
નહી સુ હિત્યાદિવી અવમેવ તુરીવાતીવ છે.
મા અગતિ રજા હેત જોમા, બાનિથી દેખાય છે,
નિદ્રાથી અગોદથી જ્યમ સ્વપ અનુભવ થાય છે
તેનજ અગિરા વપ મોહ, જગત આ બોસ્યા કર,
હું શુદ્ધ હું, હું પૂર્ણ હું, હું અલ્લહ અલ્લહ નિય રે
મમ અપમા આ દસ્ય હું મી, છે નહિ અલ્લહ જરી,
આ બાજી વચુ કમના, નતરાદિ શુભ નયથી કરી,
અલ્લહ હું તેમા શુદ્ધ નગર દર્પણ મહી જ્યમ બાસતા,
હું અલ્લહ હું, હું નિય હું, જાણી આ નિશ્ચય સખજ
નહી જન્મ મમ હું અજન્મ મૃત્યુ શાવડે માંડ પ્રેરે
નધા વૃષા નદી પ્રાણ હું, તેથી ન માગમા થો
નહી ચિત્ત તેથી શોક મોહાદિ, ન મારામા મન
મતા નહી અક્રિય છે, નહી મધ મોહ મને નો
આ આત્મ પચમો કરો, અનુમા બાપામાં અગે
રૂપમા મધારી રાયગે, સુ નમ જન પ્રમે તમે
આત્મ જહાન અરપમા નિશ્ચિત અધિમધિક
સિદ્ધાંતમાં આ દત્યની, યાવત મવા આ નીક છે
જહાનજી જહાલજી મહાર જાદનગરવાળા

સોદાયા બોલી ગ-અમનગ

પ્રાર્થના-ઉદ્દેશ્ય-આગા ।

(૩)

વસોઃ પવિત્રર્પસિ । દ્યોરસિ પૃથિવ્યસિ ।

માતરિશ્વનો યમ્મોઽસિ, વિશ્વથા અસિ પરયેન ધામ્ના

દદસ્વ મા ક્ષામ્માં તે યજ્ઞપતિર્દીર્પીત ॥ ૨ ॥ યજુઃ ॥

૧ હે દેવ ! આપ બગનત્ત નિવાસના હેતુજૂત પરાદિકર્મમાં પવિત્રતા સાધન કરો છો. આમારી પ્રાર્થના છે કે, આપ આમાર કર્મ પણ પવિત્ર કરો.

૨ હે દેવ ! આપ જ સુલોચ અને આપજ સુલોક છો. (આપજ ચરાચર-વિશ્વાત્મક સર્વ આપક છો.)

૩, હે દેવ ! આપજ વાયુના દાપક (પ્રકાશક) છો, અર્થાત્ વાયુરૂપે આપ મર્કત પરિવ્યાપ્ત છો. આપના શ્રે તેજદારા આપે વિશ્વને ધારણ કર્યું છે. આપ આમારી શુદ્ધિ-શક્તિ કરો, અર્થાત્ આમાર શ્રેયઃ નાધન કરા આમારી ભૂયયુષ્ જોઈને, આમાર પ્રત્યે કુટિલ (વિશ્વ) થશો નહિ. આપનો કપામક નહીં પણ કુટિલ ન થાય (મદા સરૂન વિગુરુ બાનાનિયત યાય) તેથીજ આમારી પ્રાર્થના છે કે : હુ પણ આપની કપાના પ્રભાવથી નર્વદા મરત, મદતાન નમ્યન્ન મત થરા મમર્થ થાઉં (૨)

આમારા ધર્મ નમજ, કપદરજ નવગ્નિરાણા યાય, દેવમદિગમાં ધર્મપ્રાણ વ્યક્તિયા દારા નિત્ય નિયમિત ધર્મકયાઓ કરવામા આવે નતિઓના રહેલ્ય સમગ્રવાય, ગતાગ બાસમા તેમના શુભગાન યાય, નનારીયો તેના લાભ વે, ધર્મજ યાય, મનુષ્યોમાંથી અમન્ય વિતા, દા અભિમાન, ચેરી, ભૂકે જુ યા અને નર્વન નમુ પ્રેમ જન્યુત થઈ ગુજરાતમા રામકૃષ્ણજીના ભક્તો જન્મે, ગમકૃષ્ણ મંદીર નવપાય ગમકૃષ્ણ-સેવક મહાજી કેપન્ન યાય, અને ગમકૃષ્ણ ભક્તનની પેઠે જન્મળ કોટિયાસાથમા નિજવાર્થ આવે વન મમાવતરી સરા કવવામા આવે ભક્તજીવન જાગરાનો વન્ન એવાય તો એથી રહે શ ? બગનાન શ્રી રામકૃષ્ણજીની મજા હોને તો એ નર્વ કાર્ય અનન્ય-અતભાવન નથી જાતેજ જન્યુત થ જો ! પરમદન્યેવ ધર્મજ ધર્મ જુજગનમા નર્વન પ્રમળવો તેને માટે તન, મન અને વનથી અને નેવડા મહાવના કરા વર્મશ્રેયો મસ્તેમુદયે (અને તો નિના મધ્યે,)

સર્વત્ર પ્રસારનો. જ્ઞાનદાન આપો. જન્ન કરનાં પશુ જ્ઞાન (વિદ્યા) દાન થોડું છે. તમે તે એટલા બદલો. ખંભાલામાં કેટલાક શ્રીમતો અને રામકૃષ્ણ બંદનો. "રામકૃષ્ણ કૃપાસાગર" પુસ્તકની સેઠડી કાપીઓ વિદ્યાર્થિઓને બેઠા આપી દે છે. જંગલોમાં પણ ભોજન કરાવી રામકૃષ્ણદેવનું ઇતિહાસ લખાવે. હાલની આદિ-શ્રીમતોની દક્ષિણ આપે છે. મુજરાતના શ્રીમતો તમે પણ એવું ગાળો! જેનો ધર્મના અન્યો અતિ નરતે, મન વધે છે! તમે કેમ નિરાવશ થઈ રહ્યા છો? કૃષ્ણીઓ સ્થાપી દ્રવ્યપાત્રન કરવા તરફ વળી આપનારા શ્રીમતોએ ધર્મ અન્યો પ્રત્યે કલ્પ આપવું જોઈએ. ખંભાલી રામકૃષ્ણ બંદનો દરબાર કાપીઆનો વ્યય કરી રામકૃષ્ણ-ધર્મ પ્રચાર કરે છે. મુજરાતે એ સત્કાર્યથી વંચિત ન રહેવું જોઈએ. શ્રીમતો! એ ધર્મકાર્યકારા દ્રવ્યનો સહકૃપાસાગર કરો. પદોપકાર કરો! એજ નમારો ધર્મ. એ માંગ નમારો કલ્યાણ! અગાધ સર્વેનું કલ્યાણ કરો! એ મને સંપૂર્ણ નારી છે. મન્ત્રમ્!

ગતિય પ્રતિજ્ઞાના પરિચય સાહિત્યકારા મળી શકે છે. કદાચનિ કેટલીક નિર્ણય થઈ છે તેના સાહિત્યપરથી જાણી આવે. સાહિત્યનું કિર્તિસાધન કરવામાં આવે તો ગતિની ક્ષતિ માધ્ય થઈ છે એમ સમજી શકાય. આપણા બારંવર્ષ, એક સમયે કિર્તિના કુળ સિખર પર આજીવ થયા હતા. ભારતના પ્રાચીન સાહિત્ય-સંસ્કૃત સાહિત્ય પરથી તેનો પરિચય ફરી પામી શકાય છે. અંગ્રેજ ગતિએ આજે માન મોરવમાં કુળ, આસન પ્રાપ્ત રહે છે તેનો પરિચય તેમનું સાહિત્ય જોતાં મળી આવે છે. સાહિત્યની કિર્તિ સાથે ગતિય કિર્તિના અવિચ્છિન્ન સંબંધ છે. સાહિત્ય એજ ગતિય કિર્તિનું નિર્દર્શન છે.

ત્યને વિનવત કહ્યું છે, પ્રકટ કયું છે. સારી પહે પ્રસારવ્યું છે. તેમણે ધર્મની અગ્યાસ ક્યો છે. ધર્મગ્રંથો કુદગ વળ્યા છે, પ્રકટ કર્યા છે. ગુજરાતના અગ્રસર ગણના સાહિત્ય સેવકોએ ધર્મની કટલી સેવા બગાડી છે, તે તેઓજ કહેશે ! જે સાહિત્ય મંદિરમાં ધર્મ સાહિત્ય નથી ત્યાં મિત્રાજ્ઞતા સંસ્કૃતીમાંતા. અલંકાર હત્ય છે એમ જ કહેયું પડશે ! ધર્મસાહિત્ય વડે જ વર્તીય જીવન છે. એ જીવનમાં અમર જળ રેળું બેઠ્યો તો જ જીવનમાં અમરતનો પ્રવાસ થશે. જરા જીવ નાશ પામશે. સાહિત્યોએ કર્તવ્ય વસ્તવ્યમાં ધર્મને સ્થાન આપશે તો તેમાં જ જાનીય કલ્યાણ છે. ધર્મ વગરનું સર્વ નિરસ, નિરર્થક ! ત્યાં ધર્મની સેવા છે, તેમની સેવા સર્વત્ર થાય છે. તેમને સર્વત્ર માન મળે છે, તે સર્વત્ર પૂજાય છે.

જેન બધુઓનો ધર્મ પ્રેમ પ્રસા પાત્ર છે. જેન શ્રીમતો ધર્મના યથા શોધાવી, જાણી સરસે મૂલ્યે પ્રકટ કરવામાં પુષ્કળ દ્રવ્ય ખર્ચે છે. તેઓ જેનધર્મપ્રેમ લેખકોને સાર દેવા બેઠે આપે છે અને તેનું પુસ્તક જેમ જન તેમ સરસે મૂલ્યે વેચાય એવો બદાખત કરે છે. કાંઈ સંજીવેન લેખક જેનોને ઉપયોગી ધર્મ ગ્રંથ રચ્યો તો તેને દ્રવ્યની સહાયતા આપનારા અનેક શ્રીમતો મળી આવે છે. તેમના એ પ્રેમને ધન્ય છે ! બાવનગરથી "વરોવિજયજી જેન અંથમાળા" પ્રકટ થાય છે. તેમણે અમને કટલાક ગ્રંથો અભિપ્રાયાર્થે મોકલ્યા છે. તેના પ્રત્યે લેખકો ઉપરાંત ધર્મે ત્સાહી ચાલકો તથા સહાયકોને ધન્યવાદ છે. એમ ગર્તાકમાં તે ગ્રંથોનો સહાર ક્યો છે. પરંતુ આ સ્થળે અમારા વાંચક ગણુઓને ગુજરાતના શ્રીમત સહયોગીને એ બેઠે કહેવાથી કશું થાય છે ! ગુજરાતમાં ઘણા મનવાન ગૃહસ્થો છે. તેઓ પુષ્કળ દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરે છે અને ખર્ચે છે. પરંતુ તેઓ તરફથી જે આવી સનાતન ધર્મ ગ્રંથમાળાઓ પ્રકટ થાય છે કેવા ધર્મના ગ્રંથો પ્રકટ કરનારાઓને દ્રવ્યની ચર્ચેનું સહાયતા આપવામાં આવે તો ગુજરાતી સાહિત્યમાં ધર્મનો સારા ગ્રંથો વૃદ્ધિ પામે. જેમ હવે મંદિરના ખર્ચ વહેન કરવામાં આવે છે, જેમ હોશિયરો, સેનેટોરિયો, અને અનાથ આશ્રમો સ્થાપી તેના ખર્ચ વહેન કરવામાં આવે છે તેજ પ્રમાણે ધર્મપ્રાણ લેખકોને પૂરતું કિત્તેજન આપી ધર્મ ગ્રંથો રચાવી પ્રકટ કરવા બેઠેએ. અન્નદાન કરતાં પણ વિદ્યાદાનનું મહત્ત્વ વિશેષ છે. અન્નથી એક મનુષ્યને કાલિક તૃપ્તિ થાય છે (જે કે તેનાથી પણ મહદ પુણ્યન થાય છે) પરંતુ વિદ્યાથી તો તે મનુષ્ય જીવન પર્વત તૃપ્ત થશે અનેક મનુષ્યોનો અતીત અધાર દૂર કરી શકે છે. વિદ્યાનું માહાત્મ્ય સર્વથી વિશેષ છે ! સંગ્રહો ! તમારી લક્ષ્મીના સહવ્યવ કરવા સારા ધર્મ ગ્રંથોનું સહાયતા આપો. એને ઘેરેઘેર ફેલાવી ધર્મનું સહત્ત્વ જન મંગલને સમજાવો ! તેમાંજ સર્વનું શ્રેય છે ! જન-સમૃદ્ધ્ય !

ઈન્દ્રીય ભાષામાં સ્વામી શ્રી વિવેકનન્દના અંગે, સ્વામી શ્રી અમેદાનન્દના અંગે, એ ઉપરાંત સ્વામી શ્રી યોગાનન્દના, સ્વામી શ્રી રામકૃષ્ણાનન્દજીનું સાહિત્ય અદિતીય અને અપૂર્વ છે, એટલું જ કહેવું યોગ્ય થઈ પડે છે કે જડવાદમાં એકવાં જગતનો ઉદાર થયા આ સાહિત્ય જગતની પ્રત્યેક ભાષામાં પ્રચલિત થવું જોઈએ. શ્રીમતી મંચત શાઓ!

છેવટે વિનંતિ કે ભારત વર્ષની પ્રગતે ખૂંડ આર્થ છવન પ્રાપ્ત કરવા, ભારતીય સત્યસત્નો ખરે આદર્શ થઈ જઈ શકે, કમ્પોઝિંગ, અક્રિયોગ, રાનધોગ, અને રાજ્યોગની ખરી દિવ્યતા પ્રાપ્ત કરવા તથા રામકૃષ્ણ ભગવાનના દિવ્ય ચારિત્ર્યની, દૈવિ આદેશની અને શ્રી રામકૃષ્ણ મિશનના દૈવિ હિંદુસ્તાની અનિર્વાચ્ય અગત્ય છે અને તેથી જ શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવાનની દૈવિ ભાષનાઓ દરે તેા દિન્દી અને મુંદરી, ગુજરાતી અને ગુજરાતી ભાષામાં પણ પ્રચલિત થવા લાગી છે, અને આજા રહે છે કે ગુજરાતના ધર્મવીર-શ્રીમતી તરફથી દ્રવ્યની ઉદાર સદાયતા થાય તેમજ રસદા-ગુણદા વાચકો તરફથી એ સાહિત્ય ખરીદી વાંચવાની પ્રતિજ્ઞા લેવામાં આવે તેા અગ્ર સમયમાં તેના દિવ્ય ફળ ભારતીય સમગ્ર પ્રાપ્ત કરશે, અને આર્થ મંદિરિઓનાં સનાતન સત્યો જડવામાં મંદિયા જગતનો પન્થ ઉધાર કરવા સમર્થ થશે.

ગુજરાતની પ્રગતે વિનંતી.

છેવટે ગુજરાતની પ્રગતે નમ્ર વિનંતિ કે, શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવાનના દૈવિ આદેશ, ધર્મ મંદેશ, શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસના દિવ્ય ચરિત્ર અને ઉપદેશામૃત (શ્રી ડાહ્યાભાઈ રામચંદ્ર મહેતા દ્વારા રચાયેલ તેાથી) આપણું હૃદયને પવિત્ર કરી શકે છે, તેમ પ્રમાણે સ્વામી શ્રી વિવેકનન્દનાં આશ્વાસનો, અને શ્રી રામકૃષ્ણ કથામૃત દ્વારા શ્રી રામકૃષ્ણ મિશનના દૈવિ સંદેશ ગુજરાતને મળ્યો છે, દરે તેા ગુજરાતના સાહિત્ય સેવક એકવાર પૂર્ણ પતિપ્રાપ્ત થઈ પછી જગતના અસ્તોદય ગ્રંથમાં વિચિત્ર થયેલું "ભારત છવન" માસિક પત્ર પુર્ણ નવજીવન પ્રાપ્ત કરે છે, અને ભગવાન શ્રી રામકૃષ્ણના દિવ્ય આદેશ ગુજરાતની પ્રગતે મમત રજુ કરવા, પોતાની દિવ્ય પ્રસાદી સમર્પણ તરફ થયું છે, એ જગણી હોને આવદ નંતિ "કાચ ? શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવાન અને એ સિવાય ભારત વર્ષમાં પ્રાપ્તિના ડાહ્યામાં થયેલા અનેક આર્થ કપિ મંદિરિઓ, વર્તમાન, હાલનાં દિવ્ય મંદિરિઓ સ્વામી શ્રી રામતીર્થજી, સ્વામી શ્રી વિવેકનન્દ અને એવા જ અનેક દિવ્ય સેવક પોતાની પ્રસાદી "ભારત છવન" દ્વારા સમગ્ર ગુજરાત અંગ્રેજીનાં રાજ્ય મંદિરિને પવિત્ર અને વર્ધમાનની દિવ્યતા ધારણ કરવા યોગ્ય બનાવે અને આર્થ અપિવર્ધની આ દૈવી બુનીકો પન્થ તેા દિવ્યના પન્થના અને મદનો પ્રાપ્ત કરે એ ભાવના નંદર જે શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ:

ગુજરાત આરોગ્ય સંઘ.

શ્રીમ રોશન.

બી. પ્રી. સી. આદ્ય કેવ.

શ્રી. ભારતવર્ષના દિવ્ય મંદા પ્રદેશ

અને

આવ નંતેનો અંગ્રેજી વર્ષ

અંગ્રેજી વર્ષ અંગ્રેજી વર્ષ

વિવેકાનન્દ જીવન-પ્રસંગ.

(૩)

વાલ્ય-લીલા. (૧૬)

સનાતન ધર્મ પ્રચારક, આત્મી વિવેકાનન્દજીની આત્મ-લીલા અતિ આશ્ચર્યકારક અદ્ભુત છે. બગવાન થી રામકૃષ્ણ પરમહંમે અવતાર ગ્રહણ કરી ભારતવાર્ષીમાં મર્મ જાગૃતિ કરી હતી. એ બગવત્-લીલાના પ્રેમ સદાયક સ્વામી વિવેકાનન્દનો પ્રવેશ જીવન પ્રસંગ અતિ અદ્ભુત અને આશ્ચર્ય-કારક બોધક હોય. એમાં આશ્ચર્ય શું? થી કૃષ્ણ બગવાનના જન્મ સાથેજ કૃષ્ણમંદ, અર્જુન, સુધિષ્ઠિર, ઉદય, ગોપ, ગોપીજી આદિ સર્વનો જન્મ થયો હતો. શ્રી કૃષ્ણજીએ જે પ્રેમધર્મ જગતને શિખરો તેમાં કૃષ્ણમંદ અર્જુનાદિ પાત્રોએ અતિ વિસ્મયાર્થ સાંભળી બગવત્-લીલા દર્શાવી આપી છે. તેમ પ્રમાણે પરમહંસદેવ અને તેમના સહાધાર પાત્રોનાં જીવન વિસ્મયાર્થ સાથે રહ્યું. નવ અને બોધક છે. વિવેકાનન્દજીના જીવન-પ્રસંગોમાં આત્મજ્ઞાન-પ્રાપ્તિ તેવું જોવાથી અતિ તેનાં ઉત્કૃષ્ટ કરવામાં આવે છે.

જી. વર્ણિતો નરેન્દ્રનાથ (વિવેકાનન્દજી) એક ન્હાનકડી દોરી ધોતી પહેરી, કમરે બેઠો. ની કમર લટકાવી સાદી બગસમાં લઈ પાંચાળામાં ગયો. પરંતુ એ સાદું દિવસભાગ, શબ્દ, કોણ (કિશોર) માં ન હોય એવાં દેવતાં-પાત્રો બોલતાં લાગ્યો. એ સાંભળી તેમનાં આત્માપિતાએ કહે: એવાજ અતુર મુહિમાન બોલે છે એવી પાંચાળામાં એકપરો ક્ષિપ્ત નથી. તેમને પાંચાળામાં ગોઠાવાનું બંધ કરી, એક શિક્ષકને ઘેર શિષ્યવંશ રાખ્યો. પરંતુ નરેન્દ્રને તો પાંચાળા-પ્રત્યે પ્રેમ હતો. ત્યાં તેને અનેક મિત્રો મળ્યા હતા. તેમની સાથે એવી ધૂળની શાહીયાં તાડપત્ર ઉપર વિચિત્ર પ્રકારનું લખવાનો અભ્યાસ કરવામાં તેને ખૂબ ગમત પડતી. એકાએક તે બહુ છોડી દઈ જે રાજેશ્વરી શિક્ષક મહારાજને એમણે પ્રથમ તો તેમને જુઓ નહિ. પરંતુ તેમના પિતાએ પોતાના સગાંનાં દેવતાં બાળકને તેની સાથે નિત્ય ભણતા આવે એવા અદિષ્ટા કર્યો. તેમ યવાથી પુરમાંજ એક ન્હાનકડી નિ-શાળ બની ગઈ.

પ્રથમજે દિવસે નરેન્દ્ર નિશાળે ગયો તે દિવસ પસા પુરાહિને (જોરદેવતાએ) આવી પાડી ઉપર ધૂળ નાંખી જેનું નરેન્દ્રે લખી, નરે શિષ્યનું કે, આ "ક" આ "ખ" નરેન્દ્ર પણ બોલ્યો કે: આ "ક" આ "ખ." નરેન્દ્ર દરેકમાં મિત્ર વાપણને વરા એતો સંખ્ય બાપા

તે સદન કરી 'સદ્ગતો' નહિ. બાહ્યાપરચામાં પણ એવોજ સ્વાભાવ હતો. શિક્ષક મહારાજ તેમને એટલી 'મારીને કિંવા આંખો લાલચોળ કરી' ધમકાવી તેની પાસેથી પાઠ લઈ ચૂકના નહિ. જે કાંઈ કરી ચૂકના તે માંવે તેમને શરીર દાયકે રેડીનેજ ! બાઈ બાપા કહીને જ !

પોતાના મહેલોનાં બાળકોમાં તે ઉપરી 'થઈ' પડ્યો હતો. રમવા દેવામાં પણ તે સર્વનો આગેવાન હતો. પર્વ-ક્રિસતાદિ દેવ તે સમયે બેસવા લખવાનું એમ કરી સમગ્ર દિવસ-રાત ઉત્સવના આનંદમાંજ મસ્ત થઈ રહેતો. એક વખત મકરસંક્રાંતિને દિવસે વિચાર થયો કે મિત્રો સહિત ટોળાં બંધે 'સંધ' ગંગાજી બર્થ ન્યાં પૂજન કરવું. નરેન્દ્રે પિતાની રજા માંગી. રજા મળી અને સાથે અગ્રય પણ મંગલુર થયો. ચેરથી ધ્યાન નિશાન સહિત બાળક મિત્રોનું ટોળું લઈ, ગંગામાં કુલતી માળા લટકાવી ગંગાજી તરફ પ્રયાણ કર્યું. જાણે એક ન્હાનકડો વરઘોડો ન જતો હોય ! માર્ગમાં ગાતા ગાતા આવતા કે : "જય જય મુરેશ્વરી-અગવતિ ગંગે" ગંગાજી સમક્ષ પદોચ્ચતાંજ બકિતપૂર્વક પુષ્પ અને પુષ્પની માળાઓ જળમાં પાતરાતી. સાંજનો સમય થયો તે વખતે કેળનાં પાંદડાંની ન્હાની ન્હાની નૌકા ખેંચાવી તેમાં ધીના દીપક પ્રકટાવી ગંગાજીમાં તરેલા મૂંઝે દીપ્તા ! અહા ! કેવું મુંઝે રમ્ય ! માતા ગંગાજીના સ્વચ્છ જળમાં અનેક દીપક-નૌકા નરતી આક્રી જાય છે ! એ દિવસે જેંકેડો બાળકોએ ગંગાજીમાં જેંકેડો દીપક પ્રકટાવ્યા હતા ! બહુજ મુંઝે ! શિક્ષક મહારાજ ગાઠ બળીવતા ને વખતે બાળક નરેન્દ્ર નેયો બંધ કરી ચાંત ચિત્તે બેસી રહેતો ! પરંતુ શિક્ષકની તેની જલ્દ બરત જોવી વિચિત્ર રિચિત સારી સાગંતી ન હતી, વાત પણ સાચી છે. ક્યા શિક્ષકને એવો વિચિત્ર વિચારિયે ગમે વાક ? શિક્ષકે શિષ્યને અને વિચારિયે મેત્રો જાંધ કરી ચાંબસા જોયો સ્તમ્ભ થઈ બેસી રહે તે કોને પસંદ પડે ? વાંચક સજ્જન ! શું તમે શિક્ષક છો ? તમે કાદા બાળકને વિદ્યાક્રામસ કરાવ્યો છે ? બીજા કોઈ નહિં તો તમારા બાળકરૂપ વિચારિયે તો કોઈ દિવસ બળાવો છો કે નહિં ? જો બળાવના હો તો કદો વાક, તમને એવો વિચારિયે પસંદ છે ? નરેન્દ્રની સાથે બળનારા બીજાં છેકરું-શિક્ષકના સ્થાને જોઈ રહેતા, અને બળવામાં મન જોડના તેથી શિક્ષકે સર્વના ઉપર સંમુદ્ર રહેતા. માત્ર વિચિત્ર નરેન્દ્ર સ્થાને જો આંખે જોઈ ચક્રતા નહિ ! એક દિવસ તો એકાએક કોથે અગિરમાં, રજા શિક્ષક નરેન્દ્રને કહ્યું : "આ સ્થાને વાંદર લોકોએ હમે ! બેવડક ! બેવડક બાળતી વખતેજ નિત્ય આંખો ખોલી જમી જાય છે !" એમ કહી આલસની સીસી હતાવળા ધીમ નેમ નરેન્દ્રનું શરીર કેટલીકવાર મૂંઝી હતાવળું. સપ્ત રીને હતાવળાથી બાળકને એવન આવ્યું. તેજો આંખો ઉપારી શિક્ષકના સ્થાને જોયું. તેમજો જોયું કે મોઢથી રાતાં થયેલાં નેત્રો કાઠી શિક્ષક તેમના સ્થાને જોઈ રતા છે ! પોતાનો દોષ ટાળવાનો બીજો કાંઈ પણ ઉપાય નહિ જાણતી, શિક્ષકે અન્ય બાળકોને તે સમયે જે કાંઈ-પાંડે શિષ્યઓ હતા ને નરેન્દ્ર અશરે અશરે બોલી ગયો ! તેમજો શિક્ષકની ખાતી કરી આપી કે તેઓ જે કાંઈ શિષ્યવતા હતા તે તરફ પોતાની બેદરસંદી નેદાતી. શિક્ષક પણ નેમના મુખમાંથી પાઠ બજાવતા-સાંમજા અનિશ્ચય આચર્ય પામ્યા અને તેજ દિવસથી તેમને નવીન નેત્ર જોવા લાગ્યા ! કારણ કે તેમજો ચારણ દિવસ પર્વત અનેક વિદ્યાર્થિઓને બળાવ્યાં હતાં આવો મેધાથી બાળક એક પણ દીસી બહતો. તેઓ મનમાંજ તેને મન્યવાદ આપવા લાગ્યા.

રાત્રિને સમયે નરેન્દ્ર એક ફરેલ જુદિના સગાં (ભક્ત રામદત્તાના પિતા) પાસે શયન કરતા. એ માણસ યોદ્ધ સંસ્કૃત બળતા. તેઓ કહેતા કે: કદિન વિષયો બાળકોને ન્હાનપણથીજ મોઢે કરાવ્યા હોય તો બાળકોને સંસ્કૃત ગાન બહુ જલદી થાય. એ વિચારને વશ યદ્ય તેઓ નિત્ય રાત્રે નરેન્દ્રને અમરકોષ, બાળવ્યાકરણમોધી કોષ કોષ વાંચી મોઢે શીખવતા. શિક્ષણનું શુભ પરિણામ એ આવ્યું કે: એકાદ વર્ષમાં તેો નરેન્દ્રે એ પુસ્તકો માંત્રા ધણે ભાગ મોઢે કરી લીધો. ધણા શ્લોકો અને વાંચી તેઓ કક્કડાટ બોલી જતા. આ સમયે તેઓ માત્ર પાંચ વર્ષના હતા. સુજરાતમાં કેટલાં બાળકો એવાં હશે! કેટલ માતાપિતા આવી કાળજી રાખી પોતાનાં બાળકોને ન્હાનપણથીજ સંસ્કૃત ભોધક વાંચી મોઢે કરાવે છે? સુજરાતે બાળકો પ્રત્યે બેદરકરીમાંજ બહુ શુભાવ્યું!

બાલ્યોવસ્થામાંથીજ તેમના હૃદયમાં “આગેવાન” યવાના અકુરો જણાતા હતા. સમાનવયના બાળકો સાથે રમતી વખતે તેઓ “રાજા” બનતા. કોકતાં દોડતાં મંડપમાં બનાવેલા સર્વોચ્ચ આસન ઉપર જઇ બેસતા. નીચેના પગથીઆ તરફ આંગળી કરી બે મિત્રોને કહેતા કે: “અહિં ઉભા રહો.” તેમનાથી નીચે પગથીઆ ઉપર સમાસદોનું આસન રહેતું. ત્યાર પછી ફરજારતો આરંભ થતો. રાજ્યના અમત્તદારો એક પછી એક પ્રથિવિપર નીચા પડી નામરકાર કરી ઉભા થતા ત્યારે રાજા પૂછતા કે: “મંત્રિ! રાજ્યના આ સમાચાર છે? પ્રજાજનો બરાબર શુખી તો છે ને!” મંત્રિ મહારાજ કોષ વખત કહેતા કે: “ના મહારાજ, એક હુદારો ઘણું તોફાન કરતો ફરે છે.” એજ સમયે તે હુદારાને સભામાં લાવી હાજર કરતા. રીતસર તપાસ કર્યા પછી “રાજા” આજ્ઞા કરમાવતા કે: “સિપાહીઓ! આ પોપીનું મસ્તક કાપી નાંખો.” તુરંજ દશપાર વેશધારી સિપાહીઓ અપરાધી હુદારાને વધબુદ્ધિ ઉપર લઇ જવા નતપર થતા પરંતુ હુદારો તેમને વશ નહિ થતાં તીરવેગે દત્ત મહારાજના મકાન તરફ દોડી જતો. કોથે બરાંપલા સિપાહીઓ પહોંતેની પાંચળ પાછળ દોડતા. અધ્યાત્મનો સમય મકાનમાં સર્વ મનુષ્યો નિદ્રાવશ થઇ રહ્યાં છે. નોકરો પહોં નીચલા ભાગમાં નરકોરાં બોલાવી રહ્યાં છે. તેમના નિદ્રાવશ શરીર ઉપર યદ્યને પેશા યોગજ ચેર બૂરો પાડતો દોડી જાય છે. તેમની પાછળ “પકડો” “પકડો” કહી સિપાહીઓ પેશું દોડે છે! ચૂતેલા સિપાહીઓ ચમકી ઉઠી કોથે બરાંધ બાળકોને મારવા દોડે છે પરંતુ બાળકની ઝડપ આંગળી તેમના શાં બાર! હુકે પગે ચપળ બાળકો વિજળીની પેંદ નહાશે તેજ નહાશે! તોફરો ગિચારા નિરાશ થઇ પાછા ફરતાં બગાસાં ખોતા બેસતાં બગાડાટ કરતાં! કોથે બરાંતા! બાળક નરેન્દ્ર પોતાને રથાને (રાજ્યાદી) પર બેસી મહુ દાસ્ય કરતો! તે મનમાં વિચાર કરતો કે: “તોફરો તેને શું કરવાનાં છે? તે તો અત્યારે બાદશાહ છે. સમસ્ત જગત્તો માલિક છે! તેનીજ આજ્ઞા સર્વજન પ્રવર્તે છે!”

એ ઉપરાંત તેઓ એવી અનેક રમત રમતા કે જેમાં ઉડો વિચાર કરવાની આપસ્ય જણાતી એ સમયે જ દલકતામાં આસના દીવા અને સોડાલેખોડની તોજી આવક થઇ હતી! તેમજ પોતાના રમવાના ઓરડામાં આસનું કારખાનું અને સોડા લેખને ત્યાર કરવાનો આરંભ કર્યો, અને કેટલાક નજો વગેરે સાહિત્ય એકત્ર કરી રમવાના ઓરડામાં આંગળાડી ત્યાર કરી. હતી. તેમના વચલા બાઈ કહેતા કે: “કેટલાંક જુનાં નેળના કટકા, સાદરી, ફરતાક લાકડાના

કેટલાં ધોસ ખોરે કમ્પનરમાં પેસવાનાં આવેલાં બાગમાંજ તેમજે આસનાં દીપકનો રંગના
 ફરી હતો. ધાસ સગાવાળો-ધમાડો યેના અને જે નમનાં મુખમાં ચર્મને બદલ નીકળી જાય
 જતો જતો ત્યારે આગક પુલિને કાંઈ નરેન્દ્ર વિચારતો કે શમળ કલકેતા ગહેરના દીપકે
 આ ગાત્રપરેજ સળગે છે, ને સનધે તેજો કમ્પન દાય દ્યોત્તો ઉભો ગંભીર ચિત્તે પેલાં
 નળાંથી નિકળતા ધુમાડા બદાને બેતો તે સમયે જે ધર્મી દુઃખી પિનાં રહેવાતું નહિ!
 બને કોઈ ક્યો એક મોટો પેલાસ જનાવનાર હોતા હોનાં નહાય! કોઈ વખત તો
 નરેન્દ્ર નાક ચડાવી મિત્રોને કહેતો કે " નહિ, નહિ હજી કાંઈ થયું નથી. હજી અગ્નિ
 સગાઓ. પુનઃ દેહો મારા-આસને બદલ ને એકો આવે છે ! "

એ સમયે નરેન્દ્રના પિનાં ચિત્તનાં દત્ત જેઓ વર્ષોસાત કરતાં ગેમનાં પોતે અનેક
 પ્રકારના અસીસો આવનાં તેમાં એક સુસત્રમાન પણ આવેતો એ જાણસ દિવાનખાનામાં
 પ્રવેશ કરી કેટલીક મેનરેલ્લો એક કિપર એક પાથરી તેના કિપર સાંભો ચર્મને ચિત્તો અને
 અર્ધે દેશાણે મેરે દુકાં પીતાં પીતાં જોતો કે " યા અગ્નિ ! " " પુણી તુમીને સત્યે "
 વગેરે વાક્યાંઓ કરતા અને બ્યારે જમાક પીતાં કંટાળતો ત્યારે ઉંડા નિઃશ્વાસ નોખી જતા
 માર્તો અને અગ્નિ તો " તા જોવાલા કશીજા મદમ્મરું રેસુલાકલા. " ફરી ચિત્કાર
 કરી ઉઠતા. બાગ અસીસો તેના એવા ચિત્કાર સાંભળી મુખ ધર્મ જતા અને પાન પોતાની
 ફક્ત પીવા મંડી જતા. પશિખો વિચાર દિવાનખાનું પમાડતા ઝાંટેઝાટ્ટી બ્રહ્મા જતું

એ સુસત્રમાન અગ્નિય નરેન્દ્ર કિપર બદલ પ્યાર ગ્રખેતો. નરેન્દ્ર પણ તેને બેનાજ કહેતો
 આવી " ચાલા, ચાલા, " ફરી બાગી પડતો અને કંદા સસળી સુવાસે મારતા મિયોં સાદે
 જો મુખથી પંતળ, અજવાનિસ્તાન વગેરે દુર્ગમ દેશમાં કેટલાં દોષોનાં મંદાવવાળી
 બાપાર ક્યાંની સાંભો સાંભો વાતો એક ચિત્ત ધર્મ સાંભળતો. એ લાંબાંઓનો આદિ અંતર
 ન દેતો. છતાં જાગકોમિત કાવુદસને વચ ધર્મ તે એવી સર્વ વાતો સાંભળવામાં જીનંદ
 માનવા. વધુ સુસત્રમાન અનર્ગલ જોતો જતો. નરેન્દ્ર મેળુ તેના ધુસપાનથી ગમે મારતા
 મુખ નહક મુખ રાખી, આનુદ મેરે સર્વ આભર્ષકરક જનાનો સાંભળતો. મિયાં સાદે
 કાંઈ કોઈ વખત તેને મિહાઈ પણ ખાવા કામી આપના. તે પણ પ્રદુષ્યચિતે મિહાઈ બ્રહ્મા
 કરી જતો. પરંતુ બાગ કિંદુ અગ્નિય અસીસો એ જોઈ આચર્ષ પામના! તેઓ કહેના કે
 " રામ! રામ! સર્વ નાચ થાય છે! કિંદુ ધર્મ સુસત્રમાને રમક કહેતો મિહાઈ ખવાય
 કે ? " આમ કહેના કહેના વિચાર નિમગ્ન ધર્મ દુઃખોમાંથી ધુમાડા કદાડી તે વડે દિવાન
 ખાનું ફરી દેના! તે સાચેજ મરણવાર જાગકની ખાવી દુર્ગતિનું રમક જ કરી તેના તરફ
 મેનકલા કરવા ચૂકતા નહિ. વિચનાચર્યામુ દિવાનખાનામાં પ્રવેશ કરતા તે સમયે સર્વ
 જનાવ તેમના સમજકીમાં આવી જતો તેઓ પેને આદરસદિ દિવાનખાનાવાર વગેરે પાગ
 ચામાં-કિંમિત ઉગાડીને દેતા. તેથી પૂન નરેન્દ્રનાં એવાં આચરણ વંદ્ય તેને કાંઈ પણ
 નહિ કહેતાં મનમાં ને મનમાંજ દરજા! પણ તેના એક વડે તેના મેડા!

આવી આવ્યા અને દિવાનખાનામાં પેલી હારણધ ગોઠવેલા દુકાની ને સહ એક પછી એક સર્વ પીવા લાગ્યા. પેલા મિયાં સોલંજનો દુકો વિશેષ પ્રેમથી ગુંઝાડ્યો. હારણ કહે તેમની તમાકુમાંથી સુગંધ આવતી હતી !

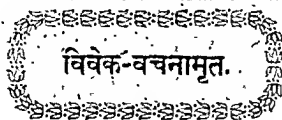
એમ કરવાનું એક હારણ હતું. તે કહેવામાં આવે છે. આજકે મરેનના મનમાં જાત-ભેદ નહતો. આજકે તો બ્રાજકને ગેને મનથી બેઠે હવે ? તે કહે તો કે એક માણસ પીતો માણસનું જોઈને કેમ ન જમે ? એમાં શું બમડી જાય છે ? બિન-જાતિ હોય તેમાં દોષ શો ? જાતિ બેદ ન માનવામાં આવે તો શું યાય ? તેમ કરવાથી શું આકાશ માથા ઉપર ટૂટી પડે ? અથવા માણસ મરણ પામે ? ” આજકે મુદિ નરેન્દ્ર આવા વિચાર કરીને દુકા પીતા અને વિચાર કરતો કે હું તો કાંઈ ખરી ના ગયા એવેવા આકાશ પછે ટૂટી પડીને ન પડ્યું ! તે આશ્ચર્ય ચક્રિત ને આસ્પાસ જોવા લાગ્યો કે દુકા પીવાથી કેઈ કરકાર તો થયો નથી ! જમી વસ્તુઓ પહોંચાની પહેજ પડી છે, એટલામાં તેનો પિતા વિષનાથનાથ આવી પહોંચ્યા અને પુત્રને જોઈ પૂછ્યું કે “ શું કરે છે ? ” પુત્રે તુતજ ઉત્તર દીધો. “ હું જોઉં છું કે જાતિ બેદ ન માનીયે તો શું યાય ? ” પિતાએ ઉચ્ચ સ્વરે હાંસ્ય કરી કહ્યું : દીક, દીક, હું તો જાદુ હટ જણાય છે. એમ કહી પામે, પામે, પીતાની સાંધાસીમાં આમ્યા ગયા.

જ્યાં એક દિવસ ઉપરાંત મુસલમાન અરસિય અન્ય અરસીલો સાથે ગંબીર ચિત્ત સત્રાદ એકબરતો શુભગાન કરવામાં લોકાયા હતો તે સમયે વિષનાથદત્તના મર્યા એકાએક મ્હોટો દાલાહસ મચી રહ્યો. નરેન્દ્ર પોતાના જાળ મિત્રો સાથે જોર, ચોર, રમતો હતો એકાએક તેનો પગ લપસી જવાથી મેડના દાહરથી નામ, જમડી પડ્યા અને અચેત થઈ ગયો ! નક્કીણાત શકટરો બોલાવવામાં આવ્યા. અનેક યેન ઉપચાર કરતાથી એક કલાક પછી બ્રાજકને સ્વનમ્ય અસ્થિ, પિતા માતા અને અચેત આશ્ચર્ય અને શંકાશીલ થયા હતા એક કલાક પછી શકટરે કહ્યું કે જન્મ જન્મ સંસ્ત થયો છે પરંતુ એની જીંદગીને કશા લાય નથી. કપાળ ઉપર ધા પડ્યો હતો એને પરિણામે સ્વામિજીને જીવન પચેત જમણી આંખ ઉપર એક ગ્રંથ પડેલો જણાતો.

પરમહંસદેવ કહેતો કે એ દિવસે જો એ પ્રમાણે એતી (નરેન્દ્ર કહે એવામાં) વિવેકાનંદનીતા, શક્તિ, ઓછી ન થઈ જાત તો તે પ્રથિવિ-દિલ્લ પાલટ કરી નાખત !

(અપૂર્ણ)

હાલોમાર ગમચંદ્ર મ્હતા

વિવેક-વચનામૃત.

(૨)

૧ સંસાર અને અહંભાવ—આ સંસાર એકદમ પિચાય જવો-છે. આ સંસાર જાણે એક રાજ્ય. આપણો કુદર અહંકાર એ જાણે તેનો રાજા. તેને દૂર કરી દેવ યદ્ ઉભા રહો. કામિની, ધ્યાન, માન, યશનો ત્યાગ કરી દેવ બાવે હમરનું શરણુ અહણુ. કરો. અતે આપણે મુખ દુઃખ પ્રત્યે સમ્પૂર્ણ હિદાસીનતા પ્રાપ્ત કરી શકીશું.

૨ સંસારનો ત્યાગ કરવો અર્થાત્ એ અહંકારને તદન બૂઝી જવો. અહંભાવનો તરફ કિંચિત્ પણ મન ન આકર્ષાય. દેહમાં નિવાસ કરવો પરંતુ આપણે દેહને વેધ યદ્ ન જાણું. નાસાયક “ અહં, મમત્વ ” તો તદન નષ્ટ કરી દેવું જોઈએ. લોકો. જ્યારે નમને નહારો કદે ત્યારે તમારે તેને ઓશીવોદ દેવો. ચિચારી. જુએ દે. તેણે તમારો કટયો ઉપકાર કર્યો છે ? જો કાંઈનું પણ અનિષ્ટ યદ્ હોય તો તે કેવળ તેમનું જ પાતાનું યદ્ છે એમ જાનવું. એવા સ્થાનમાં જાઓ કે જે રચણે લોકો તમારો તિરસ્કાર કરે. તેમને હાથે તમારો અહંભાવને ખારી ખારીને તમારો ચિત્તમાંથી બહાર કાઢી નાંખવા દો. તેમ યવાંથી તમે ધમિર બાવનાની, છેક નષ્ટકે સ્થિત યદ્ શકશો. અહંભાવ છે ત્યાં મુખી દેહની પાસે જ રહેવારો.

૩ અહંભાવને નીકળી જવો દો. તેનો નાશ કરી નાંખો. તેને બૂઝી જાઓ. તમારો ચિત્તમાં રહીને હમર કાર્ય કરે એ તો તેનું કર્તવ્ય-છે. તે જ જાણે-તે જ સમજે. આપણે વિરોધ કાંઈ કરવાનું નથી. કેવળ દૂર ઉભા રહી તેને કાર્ય કરવા દેવું જોઈએ. આપણી અહંભાવના જોટલી દૂર યદ્ જરો તેટલા પ્રમાણમાં હમર આપણા હૃદય મંદિરમાં બિરાજશે. અપકવ “અહં” મમત્વ નષ્ટ કરી નાંખો. માત્ર પકવ “અદ” (હૃદિભાવ) રહેવા દો. હું નથી પણ તું હમર છે, એમ જ કદો. એવા જ યદ્ જાઓ.

૪ હું જ સર્વ એક, મહારો પદ, મહાકે યોગ્ય અર્થવા છાંડેલી, એ સંવર્ને જન્મ પવંતને મારે “ દેહનિકાસ ” કરવા જોઈએ. પ્રચિયિની યેકે સર્વ સદન કરવું જોઈએ. એટલું જો કરી શકો તો જગત્ તમારો ગરજ તત્ત્વમાં આપી પડશે.

૫ આગકના જેવી ગંભીરતા તમારી બાવનામાં પ્રિય થવી જોઈએ. સર્વની સાથે દગી મળીને ગાઢવું જોઈએ. અહંભાવ દૂર કરી દેજો. સમપ્રદાયપુદ્ધિવિદિન યનું જોઈએ. તથા તક કરવાથી દૂર રહેવું જોઈએ. તો જ દેજવું અને દેદવું કમાણુ કરવા લાયક થવારો.

૧ આધ્યા અને જગત—અનર્ગત અથવા વાસ્તવિક સત્ય, એ અદિર્ગત કરતાં અનેક ગાઢું વિદ્યાગ છે. અદિર્ગત એ તો માત્ર સત્ય-અનર્ગતનો હાવામળ વાત્ર પ્રકાશ છે. આ જગત્ સત્ય પણ નથી અને પ્રિધ્યા પણ નથી. એ માત્ર સત્યની હાવા સ્વરૂપ છે. હવે કદે છે કે. જો. નો કદના છે. મનની સેલિરી હાવા છે.

૨ આપણે જ્યારે દુઃખ-કષ્ટ અને વિડંબણામાં પડીએ છીએ ત્યારે જગત આપણને એક અતિ જાનક સ્થાન રૂપે જણાય છે. પરંતુ એ કૃતરાંના જન્યને પરસ્પર ગેલ કરતાં અથવા જયકાં ભરતાં જોઈએ છીએ છતાં તે તરફ લક્ષ્ય આપતા નથી. કારણ આપણે જાણીએ છીએ કે તે જન્ય આનંદ ઉપભોગ કરી રહ્યાં છે, એટલું જ નહિ પણ વખતે તેમાંનું કોઈ જન્ય જોરથી જયકાં ભરી બીજાને લોહી કઢાડે છે છતાં પણ જાણીએ છીએ કે તેથી કોઈ તેમનું અનિદ્ય થશે નહિ, તે જ પ્રમાણે આપણી મારામારી, ધમ્યાયકરી વગેરે સર્વ ધ્વિરતી દક્ષિણે એક પ્રકારની ઉપરેક્ષા જેવી રમત સિવાય બીજી કંઈ જ નથી. આ સર્વ જગત માત્ર રમતને માટે જ રચાયું છે, એવી રમત જોઈ મજાવાનને માત્ર આનંદ જ થાય છે. જગતમાં એવું ગમે તેટલું થાય તોપણ તેનું ચિત્ત ચલાવમાન થશે નહિ.

૩ આપણા હૃદયમાં પ્રેમ, કર્મ અને પવિત્ર ભાવના જેટલો દરજ્જો શુદ્ધિ પામશે તેટલો જ દરજ્જો આપણે બધું જગતમાં પ્રેમ, કર્મ અને પવિત્રતાનાં દર્શન કરી શકીશું. પ્રથમ આપણું હૃદય વિશુદ્ધ થઈ જવું જોઈએ. તેમાંથી ખુલ્લું બોચરેથી ક્યારે-કાંઈ નિષ્કામ જન્મ જોઈએ. આપણે બીજાનાં કાર્યની જેટલી નિન્દા કરીએ છીએ તે સત્ય રીતે જોતાં આપણી પોતાની જ નિન્દા કરીએ છીએ. જેવા ચર્ચમાંની કાંઈ તેણે બાલ રૂપે જણાય છે તે જ પ્રમાણે તમારા નેમમાં પવિત્રતા દર્શો તો બીજાને પવિત્ર જોઈ શકશો. તમે તમારા ક્ષુદ્ર શરીર-અક્ષાણને પ્રથમ દુસ્ત કહો, એ તો તમારા હાથમાં જ છે. એમ દરેક સાચી મુહૂર્ત અક્ષાણ-વિષય તમારે માટે પોતાની મેળે જ જોઈએ તેવું સીધું સંદેશ થઈ જશે.

૪ આ જગત બહા સ્વરૂપ અને સત્ય છે. પરંતુ આપણે જગતને તે ભાવે જોતા નથી. જેમ કથિર જોઈ શકાતાં જમ થાય છે તેમ આપણને પણ બહામાં જગત જમ થઈ રહ્યો છે. એવું નામ જ અભ્યાસ કહેવાય છે. જેમ કે પૂર્વે આપણે એક દૃષ્ય જોઈ લેવાય, અને હમણાં તેવું સ્મરણ થાય. જે સત્તા એક સત્ય વસ્તુના અસ્તિત્વ ઉપર આધાર રાખે તેને જ અધ્યક્ષ સત્તા કહે છે.

૫ જગત પ્રપંચ અતર્ગત અવ્યક્ત અને વ્યક્ત શક્તિને માયા કહે છે. એ માત્ર કપિણી મહામાયા આપણા મનને ત્યાગ ન કરી જાય ત્યાં સુધી આપણે મુક્ત થઈ શકીએ નહિ.

૬ હૃદયને સમુદ્રના જેવું મંદાન-વિદ્યાળ-અનન્ત-કરી દો. જગતની ક્ષુદ્ર ક્ષુદ્ર સર્વ ભાગનાઓ તેને મેલે પાર કાઢી નાંખો. ચરે-! અશુભ આવે તોપણ આનંદમાં ઉન્મત્ત બની જાઓ. જગતને એક ઇમિની પેડે બૂલો. તમારે એટલું મનમાં દૃઢ રૂપે કસાવવું કે જગતની કોઈ પણ વસ્તુ કોઈ પણ કારણથી તમને વિચલિત કરી શકે એમ નથી. એમ માનીને જ જગતનાં સોદંબની ઉપભોગ કરો.

૭ ૧. સાક્ષાત્કાર—(અનુભવ) સાક્ષાત્કાર (અનુભવ) એજ ધર્મનો પ્રાણ છે. કેટલાક આચાર-નિયમ સર્વ મનુષ્યો માની (પાળી) શકે છે, કેટલાક વિધિ નિયમ સર્વ મનુષ્યો પાલન કરી શકે છે, પરંતુ સાક્ષાત્કારને માટે કેટલાં મનુષ્યો બાકી જણાય છે? વ્યાકુલ સત્તા, કથિર પ્રાપ્તિ અથવા આત્મ દર્શનને માટે ઉન્માદ (ગાંડ) થવો એજ મર્યાદા ધર્મ પ્રાણતા છે.

જા. રા. મેતા

કૃષ્ણભક્ત કરમેતિવાઈ.

(૩)

રાત્રિ પીતી નહ યાતઃ નમય ચંપા, પુત્રાકાશમાં ઉપાતી રહેતે હેટ જંગમવા વાંગી.
મોઢા ફાટયાં. બાવ સૂર્યની હાસ્ય છટા પડે દિશાઓ સુંદર વંગવાસ લાગી.
સર્વત્ર પશિયાના દિલકાર સાંભળાવા લાગ્યા. શ્રદ્ધાલના રુમધુર કળમાંથી
“ ફફ, ફફ ” સ્વર સંભગાતાં જ રાત્રિનું અવસાન સમગ્રવા સાગ્યું. નિસ્તરૂપ, નિસ્તરૂપ
જગત પુનઃ જગત યદ જગત પ્રપંચમાં વગમવા મંડ્યું. સાધુ મુન્યાશીઓ અંધ ધ્યાનમાં
પીન થતા પાગ્યા. કેવ મંદિરોમાં શંખ-આગ્નિ, ઘંટાના સંભગાવા લાગ્યા. પંદરુરામ
શ્રવ્યાન્યાય કરી જાય તે કરમેતિ વરમાં ન મળે ! જલના મસ્તક પર વળે વજ્રમાત ગણે
જાગે આકાશ દૂરી પડ્યું ! કન્યાના વિરલ દુઃખથી ગારે દિશા તેને અધકારમય જાગવા
પાગી. મામાર અશ્રુપાત થવાથી તેનું વજ્ર પડવાવા સાગ્યું. નેત્ર રાતાં થઈ ગયાં. મરતે
હાથ રૂઢ પદ્મરામ ભેરી પડ્યા. તેનું મસ્તક બમવા સાગ્યું. દેશીક દેશી પડ્યાં તેને પાલ
આગ્યું. નાગ તેને ઘટેના રાગ પ્રાપ્તે જામ કન્યા ગુમ થઈ જવાની પ્રીતિના કરી.
રાંગએ તુર્ત જ પડિત-કન્યાનો ગોપ કરવા ગારે દિશામાં મામુસો મોઢ્યાં.

કરમેતિનાઈ એક વિદ્યાળ મેદાનમાં ગઈને આગળ આસની હતી. એટલામાં એક
એક નેત્રે પાછું કરીને જોયું તો જલ્દાયું કે: થોડે વેગળે મોઢાંકે રાજ ભેવકો 'તેની
પાછળ આવે છે. કરમેતિએ તેમની દરકાર કરી નહિ. તે ખુશ મેદાનમાં જામતા કે પ્રીતિ
ન હતી કે જેથી તેની અંદર સંતોષ જાતે મંજુ પોતાના શરીરને વેળા કરી ચંદ્ર નિર્જા
નિરૂપાય થઈ કરમેતિ અમળા વેગથી માર્ગ વ્યતિત કરવા સાગી. થોડે વેગળે બેનરમાં એક
મરેલું હા પડ્યું તેના વેગમાં અમળ્યું. મન કંઈના શરીરમાંથી અનિશ્ચય રૂંધેલું હતી
હતી. સિપાળ-પેનરમાં તેના શરીરનું મોસ પડી રહ્યું છે. કેવળ આમથી 'દંકાયલ
કાશમાં જોઈ કોઈક ન્હાની છાપરી ન હોય નેમ પડી રહ્યો છે. બાત શિરામળિ કરમેતિ-
નાઈ, તે કંઈના દુઃખમય દેવમાં સંતોષ અંધ. તેના મુખમાંથી, અંતરમાંથી ફૂંજુપનિ
સિવાય અન્ય કંઈ સંભળાતું નહિ. રાગના, સેવકો તેને સર્વત્ર શોધવા લાગ્યા પડે
કાઈ પણ સૂરો તેનો પતો નહિ. પાનચાથી નિરાશ લહે તેઓ રાગવાળી તરફ પાછા
રહેવા નહ તે હર-પિંદુરમાંથી અદાર નિશ્ચય અજવાનને એનેક થનપાન આજની, તેના
મુખમાં જાતી, તેની બંધનસંવવાળી થયેસા કરવી, સરભાગનની વ્હાર કરવાની તેના
હા કોશમાં નહ. મંદુરનું મરણ કમળમાં વારંવાર પ્રગમ કરવા પાગી અને પોતાના
પવિત્ર વડપની નિરૂપર અંધ અને કુદરતના નિવેદન કરવા પાગી. ફૂંજુ પ્રેમમાં આમખાન
અંધી જવામાં કેટલાક સમય વિચે. નિશ્ચય, અજમળાન થતાં પોતાની અવસ્થાને વિદ્યા

હરી પુનઃ તે હોવાળે પગમે વૃન્દાવન તરફ ગમને કરવા લાગી. તેને કૃષ્ણ તથા, વિદ્યામ તથા, યાદ તથા, કરમેતિ રોત દિવસ માર્ગ ક્રમણુ કરી રહી છે.

મારે દિવસ પછી રાત પડે છે. અથવા સવારે રાત પછી દિવસ થાય છે તેનું કરમેતિને બાને તથા મધ્યાહ્નમાં પ્રવણ સૂઈ તાપ અને ગમનીની ક્ષિત્ય શાનગતા એ બન્ને તેને મનથી એક સરખાં જાહે છે. એ સર્વની દરકાર કર્યા વગર કરમેતિ હવે કૃષ્ણાસે પ્રવાસ કરી રહી છે. એ પ્રમાણે માર્ગમાં અતિશય ક્લેશ-દુઃખ સહન કરતી કરમેતિયામ બન્ને તેની કૃષ્ણાસાર થી, વૃન્દાવન ધામમાં આવી પહોંચી. આટલા બધા દિવસ પછી, આટલા બધા ક્લેશ સિદ્ધ પછી આવે તેની મનકામના પરિપૂર્ણ થઈ ગયેા. સંકલ્પની સિદ્ધિ મારે મનુષ્યને કૃષ્ણા વિદ્ય, કૃટલાં દુઃખ અને કૃટલાં ગામ નુંદન કરવા પડે છે. આવી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થતા મારે એક કામળ વચની કન્યાની, કૃટલાં સખન કમેટી થઈ છે. કૃષ્ણા મનુષ્યને કમ સિદ્ધિ માટે થોડાં વિદ્ય આવે છે. થોડાં ક્લેશ સહન કરવું પડે છે. તો તુલ ગભરામ જામ અન્ય માર્ગે ગરી જાય છે. પરંતુ તેમાં તેમનું મહત્ત્વ તથા કૃષ્ણામાં બીધા કામ ત્યજ દેનાર કાયર પુરોથી જગનના મહાન કાય સંધાતા તથા વિદ્ય અને કૃષ્ણ એ તો ભગવાનની ક્રમાંડી છે. એ સમયે જરા પાલ જાય નહિ. પામતાં કૃષ્ણા કરમેતિ કરતી, તીસિ કમચુન યદને ન માનવાત્મા કમ પ્રાપ્તિ મારે મન કરે છે. તેના જ મનીરય સિદ્ધ થાય છે. પ્રતિદાસ તેની સંહારી પડે છે. બક્તિમતી કરમેતિયામ તેની સાક્ષી પડે છે. કન્યા, કરમેતિ ! કન્યા તારી કૃષ્ણ બક્તિ !

ભગવાન કૃષ્ણા કરતી લીલાભૂમિ વૃન્દાવનનાં દર્શન થતાં જ કરમેતિયામના હૃદયમાં અભાવે જામ કિપરિયત થયું. તે અતિશય ક્ષિત્યાળે પગલે ભગવાનનાં દર્શન કરવા ગમને કરવા લાગી. તેનું મન આનંદ મન થયું. આટલા બધા દિવસ પછી હવે મુખેથી થી કૃષ્ણની મુખ અર્ચના અને નામ જાપ કરી શકાશે એવો વિચાર થતાં કરમેતિ, આત્મભાન બક્તિ અને વૃન્દાવનમાં જામ તેજે એક એકાંત આનંદ થોડી ત્યાં નિવાસ કરી ભગવાન ભગવન-સાધનમાં થી ગઈ તેના શરીરના આત્મ આત્મકેટી કૃષ્ણા કૃષ્ણા એવો કૃષ્ણા થવા લાગે. પ્રમોદી ભગવાન સાગરમાં નિમગ્ન થઈ જાય. જગત તેને મનથી મરી ગયું. અવશ્યે જ્યાં આવે તે અને તેના પતિ થીજાય.

કન્યા એકાંત થઈ જવાથી તેના વિરહમાં તેનાં વૃદ્ધ પિતા પરશુરામ મરવા એવો થઈ ગયો. કન્યાનો પ્રતો નહિ લાગવાથી અંતે ખાજલ ગામને ત્યાં કરી તે કન્યાને મુખેથી કૃષ્ણા ભગવાન કરવા લાગ્યા અનેક દેશ કૃષ્ણા પછી આવે તે વૃન્દાવન ધામમાં જામ કિપરિયત થયો ત્યાં એક દિવસ કૃષ્ણાને પોતાની પ્રિય કન્યાની દર્શન કરી આનંદ પામ્યો. તેજે એક એકાંત આનંદમાં થું બેસું? એકાંત કન્યા કરમેતિયામ મુખાસને એટલી નેવ બધા કરી એકાંત બેસવત્ પ્યનમ થી જાય છે. તેમાં તે લીન થઈ ગઈ છે. હૃદયમાં બક્તિ શોગર કૃષ્ણા રહ્યો છે. કૃષ્ણા અને અર્ગાઆરમું મન લમ પામી ગયું છે. મનિયોએ પોતાના સાજા કર્મ ત્યજ દીધા છે. કેવળ આત્મસત્તા બાપી રહી છે. મુખ એક બ્યોતિર્મય ગોલક હાવ તેમ પ્રકાશ મરી રહ્યું છે. તેના નેત્રમાંથી આંસુની મારાઓ પડતી થઈ રહી છે. તેના શરીરના પ્રત્યેક અંગમાં કૃષ્ણ એક અપૂર્વ પવિત્રતાની છંદા

પ્રદુષિત ચયેવી જણાય છે. તે દેવી મૂર્તિનાં દર્શન કરતાં જ, કાલકર્તા બાન જણી જઈ
પરંતુરામે તેને સાથેંગ પ્રણામ કર્યા.

એક દિવસ પ્રાતઃ સમયે પરશુરામે કન્યાદેવી પાસે જઈ તેને પોતાને થેર આવના યજ્ઞી વિનવિત કરી. અનેક કાર્ત્તવાકા કથા, પરંતુ કસેતિએ તે તરફ અત્યંત આધુ નહિ. તેણે માત્ર એટલું જ કહ્યું કે: આ જગતમાં કૃષ્ણ વિના મહાદે કાઈ સંયુ જ નથી. કૃષ્ણ પિતા, કૃષ્ણ કન્યા ? જગતમાં સર્વ સ્વાર્થનાં મુખ છે. ભગવાન એ જ. સાચો સગો છે. ત્રોળ, મોહ, પાપ, પ્રપંચથી સાચું આત્મચુખ નથી. તે સર્વને એક દિવસ પચાનાપામિમાં હોમાં હમ પ્રાયશ્ચિન કરી ભગવદ્ ધ્યાનમાં લીન થવું પડશે. સર્વને વંદવું મોહ ભગવાનને શરણે જવું પડશે ત્યારે પછી ચિલ્લ શા માટે કર્યો ! મિથ્યા ક્ષણિક વિષય રૂપનો ત્યાગ કરી આ કાણથી જ શા માટે ભગવત ભજનમાં ન જોડાવું ! ભગવદ્ ધ્યાન એજ સાચો આનંદ છે.

કન્યાના પ્રતિજિતર સાંભળી નિરાશ હૃદયે-પિતા પરશુરામ સ્વયંદે પાછો ફર્યો તેણે આની રોગને સર્વ લક્ષિત નિવેદન કરી, રાજ્ય અંતિશય વગવડ, ભક્ત હતાં, કર્મેતિની કૃપણ સાંધનાતું જ્ઞાનાત સાંભળી તેનાં દર્શન કરવાનું રોગને અંત થયું તે સ્વયં જ્ઞાનેન ગયા, તેણે બેયું કે એક એકાંત ઓરડામાં, સુંદર સુગંધિત સ્થાનમાં નેત્ર બંધ કરી, ધ્યાનાવસ્થા યથા એક દેવી મૂર્તિ ગિરાણી છે ! તેના મુખ કમળ ઉપર અપૂર્વ જ્યોતિ પ્રકાશી રહી છે, તે દેવી મૂર્તિનાં દર્શન કરતાં જ રાગનું ભક્તક ધીમે ધીમે નમંચો લાગ્યું, તેણે જામિ ઉપર ભક્તક નામાંવી દેવીને સાધ્યંગ પ્રણામ કર્યા, કૃત્તીક વાર બંને હસ્ત જોડી રાગ પ્રાર્થના કરતો ઉભો રહ્યો. દેવીનાં નેત્ર દ્યોત્યાં રાગને ઓળખ્યો, રાગએ એક આશ્રમ-કુદીર બંધાવી આપવા પ્રાર્થના કરી પરંતુ કર્મેતિએ ના સ્વીકાર્યો, તેમ છતાં ભક્ત રાગનું મન રહ્યું નહિ, તેણે ભક્ત કર્મેતિ મદિ એક સુંદર આશ્રમ-કુદીર બંધાવી આપી, રાગની અપૂર્વ ભક્તિને વશ થઈ કર્મેતિએ ત્યાં નિવાસ કર્યો, ભક્તરાગની મનોચાંચના પૂર્ણ કરી, રાગને સન્તોષાનન્દ થયો, ભક્તનું સદા કથ્યાણુ યાચ છે, સદા ચરમી, ક્ષિપર, ભક્ત રાગનું કથ્યાણુ યાચ એમાં આશ્ચર્ય શું ? કન્ય કરતાં ભક્ત લાભ યાચ, પુત્ર અંતતિ કરતાં જ્ઞાન-વૈરાગ્ય લાભ યાચ, એમાં જ ભક્તનું કથ્યાણુ છે, ભક્ત પ્રવર રાગને જ્ઞાનોદય થયો, ભક્ત શ્રી કર્મેતિના કૃપા પ્રસાદથી રાગના હૃદયમાં જ્ઞાન ભક્તિનો ઉદય થયો, કર્મેતિજીના આશ્રમમાં નિરાશ કરી ભગવંદ, ભગવંદ કરતી હતી, તે તેણે કલ્પ કાર્ણથી નશ્વર દેહને ત્યાગ કરી આ લોભમાંથી અંધર, ધામ શ્રી ચૈકુદમાં તેના હૃદયે દેવ, શ્રીકૃષ્ણ ચરણ સમક્ષ ગમન કરી ગઈ છે, પરંતુ તેના પવિત્ર આશ્રમનો કેલોદિ મગ્નિદો દુરેલો વિભાગ, અધ્યાપિ પર્વત, શ્રી વ્રન્દાવન નજીક અસખ્ય યાત્રાલુઓના મંત્રમાં કર્મેતિજીનું પુણ્ય સ્મરણ જાગ્રત કરી દે છે, જગત ભક્તનો જગ ! જગ ભગવાનનો જગ !

डा. रा. भेल्लो

સંધ્યા ગાયત્રી ઉપાસના પ્રયોજન.

(૩)

તે તરણી કાળી વસ્તુને ધોતાં સાચુ કે ખોટું કાંઈ વસ્તુનો ઉપયોગ કરતી નહિ હતા. હાથમાંની કાળી વસ્તુ ઉપર જળ રેડી જરા મળસતાંજ તે ઉગળી દૂધ જેવી થઈ જતી ! જ્યારે આહલ્યુ યુવકે જલ પૂરા કર્યો અને ઘેર જવાની તૈયારી કર્યો ત્યારે યુવતી જળમાંથી બહાર નીકળી હાથમાં પેલી સફેત વસ્તુ ધારણ કરી પોતાના પર તરફ ચાલી જતી. નિત્ય આવે બનાવ બનતો. નિત્ય આહલ્યુ યુવકને સંધ્યા કરવી અને યુવતીએ આવી કાળી વસ્તુ ધોઈ સફેત કરવી ! આહલ્યુ યુવકે વિચાર ક્યો કે, આવી સુંદર રૂપસમ્પન્ન યુવતી કાણુ હશે ? હું સંધ્યા કરવા બેસું છું તેજ કાણુ એ સ્ત્રી કેમ આવતી હશે ? મહારા મહામે કેમ ઉભી રહેતી હશે ? એના હાથમાં કાળા રંગની વસ્તુ હોય છે. તે શું હશે ? એ કાળી વસ્તુ ઉપર જળ રેડી મયમચાવતાં સહજ ધારમાં ઉગળી દૂધ જેવી થઈ જાય છે એનું કારણ શું હશે ? ખીજાં કોઈ સાચુ ધોરે વસ્તુઓયે પછે ધોય છે ત્યારે આ સ્ત્રી માત્ર ઘોડું જળ રેડી કાળી વસ્તુ શી રીતે ઉગળી કરતી હશે ? મહાન કોતુહલ જનકે કહ્યોય ! 'ખીજું બધું ગમે તેમ પણ હું સંધ્યા કરવા બેસું છું તેજ કાણુ આવે છે અને બરાબર હું સંધ્યા કરી રહું છું તેજ કાણુ તે જળ બહાર નીકળી કાણુ જલો ક્યાંએ ચાલી જાય છે ? તે માત્ર એક સાદુ વસ્તુ પહેરે છે અને એક બે અમ્લકારો ધારણ કરે છે છતાં તેની મુખમુદ્રા કેવી શોભાયમાન જણાય છે ? અહા ! તેના મુખ ઉપર કેવી કમનીયતા ! અહા ! તેનું ચરીર કેવું નોખું છે ? કેવું સુંદર છે ? વિધવાએ જલો જગત્તી સુંદરતાનો અર્થ કહાડી, તેના ચરીર ચોપડ્યો ન હોય ! સંધ્ય વિધવા ! આંખે દેવસાવંશ્ય તો જગત્તમાં કાઈ દિવસ દાડું નથી ! તેનું મુખ જેઈ ચંદ્ર પણ બે ધડી યોભા રહે એમ છે ! હીં, પણ હવે આંખે બે તે આવે તો તેની પાછળ પાછળ જઈ તેના આગમનનું કારણ જાણું. આવા અનેક વિચારો કરતો આહલ્યુ યુવક મંગાળમાં સ્નન કરી કિનારે જઈ સંધ્યા કરવા બેઠો. થોડી કાણુ થાંજ પેલી યુવતી હાથમાં એક કાળી વસ્તુ લઈ આવી અને નિત્ય નિયમે પ્રમાણે જળમાં પ્રવેશ કરી પેલી વસ્તુ ધોવા લાગી. કાણુમાંજ તે કાળી વસ્તુ સફેત થઈ ગઈ. આહલ્યુ યુવકે તે જુવું સંધ્યાકાર્ય પૂર્ણ થાંજ યુવતી જળમાંથી નીકળી ઘેર જતા પગથીયો ચંદના લાગી. આહલ્યુ યુવકે પણ ઉત્તરવંશ મુખમુદ્રા પંચપાત્ર લઈ તે યુવતીની પાછળ પાછળ ચાલવા માંડ્યું. થોડે વેગે જતાંજ એક શિયાલયમાં તે યુવતીએ પ્રવેશ કર્યો, અને સંકરને બે હાથ બેડી પ્રણામ કર્યા. ઘણ વગાડ્યો. આહલ્યુ યુવકે પણ ત્યાં પ્રવેશ કર્યો. યુવતી બહાર નીકળતી હતી પણ યુવકે હાથ જોડો કરી ઉભી રહેવા એના કરી. યુવતી ઉભી રહી સ્થિર નેત્ર યુવકે મહામે જોવા લાગી. તેના એ જોવામાં શિયાળા હતી. તેજલિવા હતી. યુવકે તેના

પણ બોલી શક્યો નહિ. પ્રથમ ઘણાંએ વિચારા કર્યો, હતારકે આમ, પૂછીયું ને તેમ પૂછીયું પરંતુ યુવતી સહાને એક શબ્દ પણ બોલવણી શકિત રહી નહિ; ત્યજે કોઈએ તેની જાન અંદરથી ખેંચી નાંખી હોય! થોડીવાર પછી યુવતીએજ પ્રશ્ન કર્યો: “ભાઈ, તારી વી ઇચ્છા છે?” યુવકની ચમક ખાંગી. તેનામાં હવે બોલવાનું કંઈક બાન આવ્યું. તેણે પૂછ્યું: “આઈ, તમે કાણ છો? નિત્ય હું સન્ધ્યા કરવા બેસું છું ત્યારેજ તમે હાથમાં કંઈ કાળી વસ્તુ લઈ જળમાં પ્રવેશ કરો છો, અને થોડું જળ લઈ હાથમાંની વસ્તુ ધોઈ જળથી કરી દો છો, એ બેઈ મને આશ્ચર્ય થવાથી આજે તમને પૂછવાનો વિચાર કર્યો છે. હા, તમને, પુનઃ તેની જાન કોઈએ અટકાવી દીધી ને વિશેષ બોલી શક્યો નહિ. પ્રથમ તેના મનમાં યુવતીનું રૂપલાવણ્ય બેઈ ને આવ હૃદય પામ્યા હતા તે પણ બેઈલાઈ ગયા! યુવતીનું રૂપ પણ આ રથે બદલાઈ ગયું હતું! નેના મુખ ઉપર થોડી દિવ્ય ચિન્હો જણાતા હતાં. પરંતુ યુવકનો પ્રશ્ન થતાંજ યુવતીના મુખ ઉપર જ્યોતિ ત્રિકસિત થતી જણાઈ. તેના મુખ મણકણની આસપાસ જ્યોતિ ફિરલું જણાવા લાગ્યાં. ધીમે ધીમે ચાન્ડ હાથ થયા, જોનં જોનામાં સર્વેગે જ્ઞાનાકાર. ધારણ થઈ ગયા. શરીર મહામુદયવાન. પંટકું ધારણ કરેલું જોનામાં આવ્યું. રાંકરના દેવાલયના એક અધાર ખુલામાં. અને હોમમાં છતાં ત્યાં પ્રકાશ થઈ રહ્યો. અહો! આ શા ચમત્કાર! આ તો કોઈ મહાદેવી જણાય છે! આજણું યુવક અચચકિત થયો. તેણે લાંબા થઈ સાટુંગ પ્રણામ કર્યા. એ હાથ જોડી અવાક થઈ હોમ રહ્યો, દેવીએ કહ્યું: “વત્સ! જો, હું કાણ છું વાઈ? હું મને જાણેથી શકે છે ખરે?” થોડીવાર પુનઃ કહ્યું: “હું ક્યાંથી જાણું? ગાયત્રી ક્રિપાસક પવિત્ર આજણુનો તું સંતાન છે. નર્મદાને પવિત્ર કિનારે અકાશી હજાર ઋષિઓએ તપ કર્યું છે. તેના જળવડે ત્હાં શરીર પોપાયું છે, છતાં તું પૂર્વજન્મની સહજ પાપ વાસનાના ગળથી. આ જન્મે વેશનાગામી થયો. વત્સ, તું આજણુપુત્ર છે. હું ગાયત્રી દેવી છું. હું મને જાણું મહારા હાથમાં ને કાળી વસ્તુ નિત્ય તું જોયે છે તે ત્હાં હૃદય (કાળજી) છે. તું નિત્ય વચ્ચાને ઘેર રહી પાપકર્મ કરે છે તેથી ત્હાં હૃદય કાળું થઈ જાય છે પણ ત્યારે સન્ધ્યા ગાયત્રી જાણ કરે છે. ત્યારે તે પવિત્ર થાય છે તેથી તેટલી ધડી મને તારી ચિન્તા રહે છે. મારેજ મહારે નર્મદાજમાં આવી તારા હૃદયમાં નરાવલ પાપ ધોઈ રવંચ કરવું પડે છે. અર્થાત્ એટલી ધડી ત્હાં હૃદય પવિત્ર રહે છે. તે પછી પુનઃ તું વેશને ઘેર જઈ પાપકર્મ કરે છે એટલે તને કાળું થઈ જાય છે વત્સ! તું વિચાર કર કે તું પાપકર્મ ન કરેતો હોય અને મહાઈ (ગાયત્રીનું) રમણ કરેતો હોય તો ત્હાં હૃદય કેટલું નેજલવી થાય? તે કેવું દિવ્ય બને? આજણો મહારી ક્રિપાસનને પ્રતાપે પંચમહાબૂતને વશ કરી શકે છે અને તપના પ્રભાવવડે તેઓ આ લોકમાં અનંત સુખશાંતિ પ્રાપ્ત કરી મરણ પછી સર્વલોકમાં ગમન કરી જન્મ મૃત્યુના ફેરાને ટાળે છે. શું ત્હાં પર્મશાસ્ત્ર, યોગશાસ્ત્ર વાંચ્યાં નથી? હા, તું શી રીતે વાંચે? તારી ચિત્તવૃત્તિ કરી ગઈ ત્યાં તને ત્હાં દેહનું આનન્દ ક્યાંથી ફેરે? (આપણું.)

મહાસમાધિ ।

સ્વામી અદ્ભુતાનંદ ।

(૧)

કાલિયુગાવતાર બગવાન શ્રી નમદૃષ્ટવેના જન્મ નાથજી ધર્મ પ્રચાર્યે અને જન મેાર્યે આમી વિરેખન ૭ વર્ષે ૧૧ નાક બકતોના પલુ જન્મ થયો હતો. બગવાન શ્રીના વિભારી ધર્મપ્રચાર કર્યો, જનહિત ક્યું સાધુજનોના વર્મ મકષ્ટ દાન્યા મનાતન ધર્મનો જમવજ કરમલ્યા, પછી પોતે અતર્ધાન થયા તેમની પાળજી શ્રવિન રહેયા હીના-પાત્રોએ ધર્મ મર્મ ક્યું જનસેવા કરી અને એ પછી એ અતર્ધાન થઈ બગવાન સાથે અન્ય પ્રદેશમા વિચરી ગયા ૨૭ લાખ પાત્રો અવરોપ ગયા છે તે હજી ધર્મપ્રચાર અને જનમેસાના મહાત્મમા મથી રહ્યા છે-સેવાધર્મ, બળવી રહ્યા છે, પરમહસદેવના એવા પ્રિય બકતોમાન્ય એક, આમી અદ્ભુતાનંદજી (લાડુ મહારાજ) ગત ના ૨૪ મી એપ્રિલ ૧૯૨૦ ને ત્રિવે, લગ્નમ ક્યોને ગોમ્માગરમા હુગ્રાની પવિત્ર કારી ધામમા મહાસમાધિયોને તથગદેહ પરિત્યાગ કરી શ્રી ગુચરણુ કમળાસમય પડાયી ગયા છે તેમના જીવન સમયી નાન'દર્શન નિરેક્ષ કરનામા આવે છે

આમી અદ્ભુતાનંદની અતૌમિક જીવન-કથા એ તો બાવનાકારા સૂક્ષ્મ અનુભવ મેરનાનો વિષય છે એ શમ્ભુ-નાથ કાગ યથાર્થે નમરા કરી સમય નહિ, તેમ જ્યા તેમ પી પુણ્યમય સ્થિતિને મા' બનિન-પુખ્પાજનિ અગ્રમ યોદક લખલુ એ અમાઝ કર્તવ્ય છે. યાડા દિનસ ઉપર પરમહસદેવના એ મન્ત મહોત્તમા પ્રેમાનદજીનો દેહોત્સર્ગ થયો છે તેમની જીવનકથા નખનાના વિચારમાજ છીએ એજતામા પરમહસદેવના પ્રિયબળ અદ્ભુતાનંદ-જીનો દેહ આ નાક ઊડી ચા-યો ગયા પ્રેમાનદજી મળધો અમે હવે પછી લખીયુ. અન્ય ૭ આમી અદ્ભુતાનંદજી મળધો લખલુ ડિવિન જગ્યાય છે ડાપરા જગ્યાના કો-એક દરિન માનાપિતાને યેગ અદ્ભુતાનંદજીનો જન્મ થયો હતો એમનુ પૂર્વ નામ લાડુ હતું ૧૧ વાસ્વાવચામાજ માતાપિતા આ લોખ ઊડી ચા-યો ગયલા હોવાથી નોમરી ગોધવા માટે તેઓ કનમ્તે આ-યા હતા અને મિમલામા શીડુન ગમચન્દ દત્તને ધેન દિહુસ્તાની ભેયાઓ જેમ ધરનુ સર્વ કામમંજ કરે છે તે પ્રમાણે કામમંજ મરના નોકરીએ ગયા તે સમયે રામચાડુ નિલેશ્વર કાની મદિરમા શ્રી ગમદૃષ્ટ પેન્મહાનંદની પામે આવજ મના હતા તેની કાલકા' નખન જા-મિન પાદિ પરમહમંજો પડાચાડા તેઓ લાડુને મો મુતા - ગમિય બિચારો લાડુ ' હુખી દરિદ્રી વાહુ' જુએ મન્તો-કગાય હાનનો લાડુ' ગેની આશા પાનન મવા પગે ચાલીને દક્ષિણેશ્વર જતો આવનો' એ કારણથી તેને પરમ-

અમાઝ લખેનુ "શ્રી ગમદૃષ્ટા પરમહમંજેનુ વિન્દન જીવન ચગિત્ર" વંચનારને વાડુ મહારાજના નામનુ અરજ હમે લેખક.

હંસદેવનાં દર્શનનો અલબ્ધ લાભ થયો. લાડુ એક ધારીના જેવો તોડેર હતો, પરંતુ પરમ-
હંસદેવે અંતઃકિરિયા બાણી લીધું હતું કે તે એક બક્ષનો તોડેર હતો છતાં પોતાની લીલા
કાર્યનો એક સદાયક ચર્ચ પડે એમ છે. એજ દારણથી પરમહંસદેવે તેને ત્યાં આવળ કર-
વાનો આશય કર્યો હતો. પરમહંસદેવ અપરિચિત હોવા છતાં લાડુને પણ તેમના ઉપર
અંતઃકરણથી પ્રેમ ઉપજ્યો હતો. બંને કોઈ અદૃશ શક્તિએ આકર્ષણ કર્યું હોય તેમ તેઓ
પરમહંસદેવ પાસે જવા ઇચ્છતા. તેઓ પરમહંસદેવનાં દર્શન જવાનો સાગ શોધતા. રામ-
બાબુ કળ-મૂળ લઈને જવાનું ક્યોનોઈ લાડુ આનંદપૂર્વક તૈયાર થઈ જતા, અને ત્યાં જઈ
મદારાજશ્રીની સેવામાં જોડાઈ જતા. કોઈ કોઈ વખત તો એક ભે દિવસ તેમની પાસે
રહી પણ જતા. શ્રી માનાજી (પરમહંસદેવનાં મત્નીશ્રી દારદામણીદેવી) તે સમયે દર્શિણે
શ્રવણ-એક મકાનમાં નિવાસ કરનાં હતાં. ગંગાસામાં સ્થાપાન રવાબાવિક રીતેજ સખ
પરો હોવા છતાં તેઓ તોડેર ચાકર સમક્ષ લગ્ન સક્રાય રાખતો નથી. માતાજી પણ
આગક લાડુનો પરો રાખવા ન હતાં. ઉચ્છૃં તેની પાસે જળ મંગાવનાં, લેટ ચળાવનાં અને
અન્નરમાંથી કોઈ વસ્તુઓ મંગાવવી હોય તો તે પણ મંગાવી લેતા. લાડુ પણ ભક્તિપૂર્વક,
આનંદપૂર્વક સર્વ કામ કરી પોતાને દુર્તાર્થ માનતા.

આ પ્રમાણે દિવસો વિવધા સામ્યા અને પરમહંસદેવે એક દિવસ રામચંદ્ર પાસે,
લાડુને પોતાની પાસે રહેવા દેવાની ઇચ્છા દર્શાવી. પોતાના શુદ્ધવની એ ઇચ્છા સાંભળી
રામચંદ્રને અને લાડુને આનંદ થયો. લાડુ તેજ દિવસથી પરમહંસદેવની સેવામાં જોડાઈ.
શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસદેવના સન્નારણી સિંચોમાં શ્રદ્ધત્યાગ કરી શ્રીશુદ્ધેવામાં મન પ્રાણ
અર્પણ કરનાર સર્વથી પહેલાં લાડુ મદારાજ હતા.

લાડુ મદારાજ પરમહંસદેવનાં પ્રત્યેક કામમાં હાજરજ ! તેમનામાં આગમન ન હતું.
તેઓ બળન કીર્તન ને જાડુ મદારાજ રામચંદ્રને ઘેર તોડેર કરતી વખતે પણ રૂનામાં
બળન, કીર્તન કરનાર ટાણું હતું હોયતો હાથમાંનું કામ પડતું મૂકીને પણ તેઓ ઉન્મત્તી
પેડે થઈ બળના સાંભળતા. જોડકું નહિ પણ તે બળન મંડળીમાં જોડાઈ જઈ બળનો
માયામાં મસ્ત બની જતા ! તેમની જેવી દેવને લીધે ધરકામ બગાડતું હોવાથી રામચંદ્ર
યજ્ઞેનો તેને અનિશ્ચય તિરેકાર સહન કરેલો પડતો. દર્શિણેશ્વરમા તો ઘણી વખત બળન
કીર્તન થતા ! લાડુ મદારાજ બળન મંડળીમાં બરાઈ જઈ મહા આનંદ ગ્રહ કરતા !
આગક લાડુનો અગત્ય પ્રેમ જોઈ પરમહંસદેવે કાંઈ માતાને પ્રાર્થના કરી હતી કે : “મા !
જેને ધ્યાનાપરેશા પ્રાપ્ત થાય એવી કૃપા કર.” જે પાત્ર શુદ્ધ હોવતો થોડો અબ્યાસ કરતાંજ
જગ પ્રાપ્ત થાય છે. આ રથજે ખનું તેમજ થયું. અધિષ્ઠાદિની ચિન્તા ન હતી. પેસા મેંસદ
કરી વાડી ગંગા ગંગાવવાની આશા ન હતી. ઉદર પોષણ આનંદ થતું હતું, પછી બગવાન
માં ચિન ન પ્રેરાય તો દુઃખમાં ! પરમહંસદેવે પ્રાર્થના કર્યા પછી થોડા દિવસમાં જ લાડુમદારાજ
નયાંબીન બનેતાં ધ્યાન સમાધિ રવા લાગી હતી.

આ પ્રમાણે પરમહંસદેવની પવિત્ર મેંસલી સદવાંસથી અને તેમની અંતઃકરણપૂર્વક
બક્ષિ સેવાથી લાડુમદારાજ દિવસે દિવસે આધ્યાત્મિક-જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતા લાગ્યા. પરમ-
હંસદેવે પણ ધીમેધીમે તેમને ધ્યાન પ્રાપ્તકરિ ક્રમશઃ દિવસે દિવસે ગિરણ આપવા માંડ્યું.
આને દિવસ મનેન કર્યા પછી. આગક વાગ અને અમને નિદાગા મદારાજ રા.

દિવસ પરમહ સદેવ તેને નિદ્રાવશ થવાની નેચારીમાં જોઈ પૂછ્યું. “આ શું છે લાટ ? સન્યાસી સમયે નિદ્રા કેવી ? સન્યાસી સમયે નિદ્રાવશ થશે તો પછી ધ્યાન ધારણાં ત્યાગ કરશે ?” બસ, જોડ્યું જ બસ, થયું. તે જ દિવસથી તેણે રાત્રિને સમયે નિદ્રાનો ત્યાગ કર્યો તે મનુષ્ય પયન ! એ આત્માનું જ પરિણામ ! આત્માને થતો શું નથી થતું ? પરમહ સદેવ હવે પિતૃ દેવ હતા તે સમયે અને તેમના અતર્કાલ પછી પછું લાટ મહારાજને દેહ દિવસ રાત્રિ નિદ્રા લીધી નથી, તેઓ સમસ્ત રાત્રિ ધ્યાન ધારણામાં જ અતીત કરતા અને મન્યાદેને થોડો સમય નિદ્રા લેતા ગીતાછમાં લખ્યું છે કે :

“યા નિશા સર્વ ભૂતાનાં તસ્યાં જાગર્તિ સંયમી ।

યસ્યાં જાગ્રતિ ભૂતાનિ સા નિશા પ્રવયતો મુનેઃ ॥”

એ વાંચ્ય તેમના છત્રનમાં અક્ષરસઃ સત્ય હતું લાટ મહારાજના ઉત્તર છત્રનમાં જે અદ્વૈત આધ્યાત્મિક શક્તિ વિકાસ પામી હતી તેનું શરણું તેમની એવી દીર્ઘ કાળ પર્વતની કંઠેર સાધના હતું.

લાટ મહારાજ સમસ્ત રાત્રિ ધ્યાન ધારણામાં જોઈ શકતા હતા દિવસે પરમહ સદેવની નિયમિત રૂપે સેવા કરતા. જે સમયે પરમહ સદેવ વ્યાધિમગ્ન થઈ સ્વામીપુત્ર અને કાશી પુરના બગીચામાં નિવાસ કરતા તે સમયે પછું લાટ મહારાજે તેમની સેવા કરવામાં જરા પછું કચ્ચારા રાખી નહોતી એજ સમયે પરમહ સદેવે તેમના ત્યાગી યુવક શિષ્યોને સન્યાસ અને ભગવાં વચ્ચે આપ્યાં તે સમયે લાટ મહારાજે પછું તેમનો કૃપાપ્રસાદ પ્રાપ્ત કર્યો હતો. પરમહ સદેવના દેહ ત્યાગ પછી તેમના યુવક ત્યાગી શિષ્યો થોડા દિવસ સ્વચ્છે જઈ વિદ્યાભ્યાસ પૂર્ણ કર્યા પછી આવું કંઈમણું જ સંસાર-સાગરી સાધન ભગવંતમાંથી શુદ્ધેવ પ્રદર્શિત મોર્ગે મગ્ન કરવું, એવા સંશય દિગ્ગોળે દિગ્ગમ ખાતા હતા તે સમયે સાચી પ્રથમ લાટ, તારક અને વૃદ્ધ મેષાળે, જે પ્રણું જળુંતો ગદ્ સંયમ પદસાધી જ વિચિત્ર હોવાથી અને તેમને મન્દક ખોસવા જેવું સ્થાન ન હોવાથી તેમના નિવાસ માટે વરાહ નગરમાં એક મહાન ભાડે રાખવામાં આવ્યું હતું. એ જ વરાહ નગર (રામ કૃષ્ણ) મેંની સંસ્થાત. તે પછી સૂચ્ય સ્વામી વિવેકાનંદ (નરેન્દ્રનાથ) વગેરે પરમહ સદેવના અન્ય ત્યાગી શિષ્યો એક પછી એક તે સ્થળે આવી એક જ યવા લાગ્યા અને સર્વ મળી કૃષ્ણ પ્રાપ્તિ માટે વ્યાકુળ ચિત્તે આહાર નિદ્રા બહી જઈ ધ્યાન ધારણાં, જપ, નમ અને ભજન કીર્તનમાં લૂખી જવા લાગ્યા. એ સ્થાને જ સ્વામીજીએ સર્વ શુદ્ધ બુદ્ધિજો સહિત વિરજી હોમ કર્યો હતો અને સર્વને સન્યાસીને ઉચિત જોવા નામ આપ્યા હતા. એ સમયે જ લાટ મહારાજનું અદ્વૈત ચરીત્રે, તેમની અદ્વૈત ભાવના, ધ્યાન ધારણાં પ્રત્યે અદ્વૈત પ્રેમ, અને અન્ય અદ્વૈત આધારણું સ્મરણ કરી સ્વામીજીએ તેમનું નામ “અદ્વૈતાનંદ” પાડ્યું હતું.

તે પછી તેઓએ આલમમગ્નર મંદ, જેનું મંદ, કલકત્તાસ્થિત “બલરામ મંદિર” એ સિવાય અન્ય સ્થાને અનેક દિવસ નિવાસ કર્યો હતો અને સ્વામીજી પ્રથમ વિદ્યાપત જઈ આવ્યા પછી થોડા દિવસ તેમની સાથે અલ્પમોહ રાજપુતાનો, કાશીની વગેરે સ્થાને બ્રમણ કર્યું હતું. સ્વામીજીએ વિદ્યાપત જઈ આવ્યા પછી દેશ દેશમાં પ્રાપ્ત મંદ, મિશન વગેરે

નાનાં પ્રકારની લોકહિનકારક પ્રતિભા એકી જાણે તેમાં સુહાસતા કરવા માટે પોતાના અન્ય સુરભ્યુએ ને તેમજો પ્રાર્થનાં કરી હતી. એ વખતે તેમનાં અનેક સુરભ્યુએ તેમની સાથે દર્શકોમાં જાયો હતા, પરંતુ પુણ્યપાદ સોદરપ્રકાર એ કાંઈ જોઈ કોઈપણ પ્રકારે રાંછે થવા નહતા. તેમજો જે ક્રિયાદારાં પોતાનું કંવન-ગંદન કયું હતું, તેજ ધ્યાન-ધારણા કીર્તન આદિ કંચ અંગના ક્રમોનુક્રમ સાથે ધમપ્રચાર અને જનસેવા વગેરે રતોગુણાન્વિત ગાજ દર્શ સાથે એકમન થયા નહિ. તેમનાં અભિપ્રાય એ હતા કે: "પ્રથમ ધ્યાન-ધારણાદિ ભગવત ઉપાસનાદ્વારા આત્મજાગ્ર મેળવવાનો અભ્યાસ કરાવવો. જનસમાજને તેજ શિખે વયું. શ્રી સુરેષે તે કાર્ય કરાવું. મારેજ જનમ મૂઢણ કયોં હતો." સારૂ મદારાજે કંવન પડત ધ્યાન-ધારણાદિ કયું હતું. સંખેધમાં આત્માર અધિકારી ભક્તને તેજ શિખવના હતા.

તેઓ કમળાં વાંચનાં શિખ્યા નહતા, તેન જનાં એકાંચ ચિત્તે મનપૂર્વક પેદ વેદાન્ત પુરાણાદિ જાણ કરતા. અને તેનો બાવાર્થ સદજ્જવારમાં સમજ જતા. તેઓ સદજ્જમાં શાસ્ત્રાર્થ સમજાવી રાક્ષા તેનું મુખ્ય કારણ એ હતું કે; પ્રત્ય કૃપાએ શાસ્ત્રનાં મૂદ અર્થ તેઓ અંતઃકરણમાં જ સમજ રાક્ષા તેથીજ શાસ્ત્રનાં કોઈ પણ અર્થ તેમને ખતથી કીર્તિ કે નવીન જણાતો નહતો. એક વખત કાંઈ એક સાધુ તેમને દોષનિષેડ સંબળાવતો હતો. તેજે વાંચું કે:—

“અંગુષ્ઠ માત્ર: પુરુષોજ્જરાત્મા સદા જનાનાં હૃદયે સન્નિવિષ્ટ: ।

તં સ્વાચ્છરીગત પ્રવૃત્તિજાદિવેપીકાં ધ્યેયં ॥”

અર્થાત્ “જેમ યાત્રી સાયચેનીયાં ક્યે-પૂર્વક મુજ ધ્યાનને તેના હૃદયથી મૂકદ કરે ॥માં આવ છે ને પ્રમાણે ક્યે જર્લક અનન્દાત્માને દેહથી મૂકદ કરવો.” (આત્મજાગ્ર પ્રાપ્ત કરવું.) એ સાંભળી તેમને ખુદ જ આનંદ થયો અને કયું કે: “વાદ, મૂક, જ કામ કયું.” તેમજો એવી અપર્યા પ્રાપ્ત કરી હતી ગાંઠ જ નેઓ એ કીર્તિ કંચનાં અર્થ સદજ્જમાં સમજવા પાના હતા.

તાંપર્ય એ છે કે અન્ય જગતને મુખેથી સાંભળી સાંભળાને સમજત વિષયો મારે તેમજો અનેક સિદ્ધાંત નક્કી કરી રાખ્યા હતા, અને આધુનિક અંગ્રેજી શિક્ષા પ્રાપ્ત બ્રિટિશો તેમને કાંઈ પણ વિષય પરતે પ્રશ્ન પછતા કે તુર્તિજ તેમજો એક એકો સુદર ઉત્તર દેના કે જેથી સર્વ આશ્ચર્ય ચકિત થઈ જતા ! તેમનો મીમાંસા દ્વાય નીજ મીમાંસકો સાથે એક મન ના થઈ પરંતુ તેઓ જે પેલ નરુથી કિતર દેના તે પેલ સરુથી વિચાર કરી જોતો તેમનો કિતર જાનવિદ એક મિદાન જુદિમાન મીમાંસકના જેવા જ માન નામાં જતા પણ મેદેદ રહેતો નહિ, “આરનંદવન” ના પ્રથમ અંકમાં “જાતોષ” શીર્ષકે કરવાંક અમૂલ્ય ઉપદેશ વચનો પ્રકટ થયાં છે ને સ્વામી અત્યુનાનના કમખાંથી નીકળેલાં છે. અમારી પાસે હજી પણ એવાં અનેક જોષ વચનોના સંમદ મૂ, જે આ પંચમાં પ્રમંના પાત પ્રકટ થયો. ને ઉપરથી સુઝ પાસંકા જેજ સામો કે એક સામાન્ય ચારી કે જેવા જેવા મોખમ પરમદસરેવના સત્સંખમાં આવનાં કેવા એક અને મદાન ખની ગયો છે ! નં-નં-નં માદાન્ય માનમાં આવે છે તે અમલ નથી. જેમ પારસેમખીના અપર્યા કોદ

કંચન બની ગયે છે, તેમ અનેક પાપથી ભરેલા આયતી મનુષ્યો મદાસભાષિના મર્મભંગથી જન્મે મરણ જેવા બધાં દુઃખથી રહિત થઈ ગયે છે. પરમહમદેવના એક ભક્ત અતુલ-ચંદ્રે પે પ કહેતા કે. “પરમહમદેવના miracle બનેલાની છંદા થતી હોય તો લાડુ મહારાજના એક વખત ઘટિત કરો. એમના કરતાં મહાન miracle બીજા કોઈ હોઈ શકતો નથી.” પુલ્કણપાદ સ્વામિજી પણ કહેતા કે “ જે પરિસ્થિતિમાં લાડુ મહારાજે પરમહમદેવ પામે નિવાસ કરી આપ સમક્ષમાં જ આધ્યાત્મિક જગતમાં જેટલે દરજ્જે પ્રગતિ સાધ્ય કરી છે અને જે પરિસ્થિતિમાંથી અમે જેટલી ઉન્નતિ કરી છે તે બન્નેની મુખ્યામુખી કરના અમારે કહેવું પડે છે. અમારા કરતાં તેઓ દ્વિતીય ગ્રિયતિ પણ છે. અમે તો કોઈ પેશ જ અને વિદ્યાભ્યાસ કરી મુશુદ્ધિ મુખપ થઈને પરમહમદેવના મમાગમમા આગ્રા હતા, પરંતુ લાડુ તો મટુર્નું નિમ્મજ હતો. ધ્યાન ધ્યાનમાં ચિત્ત ન ચોંટી તો અમે યોગ્યાયોગ્યામાં મન પગેવતા પરંતુ લાડુને તો અમાન જેવો વાચવા વખવાનો આધાર જ ન હતો તેને તો એ જ માત્ર બાના અવલંબન કરી જીવન વ્યતીત કરવું પડ્યું છે. કેવળ ધ્યાન ધારણની મદાવના રહે લાડુએ મન્નક રેકાલે ગળી, અતિ નિમ્ન અવસ્થામાંથી ઉચ્ચતમ આધ્યાત્મિક મુખતિ પ્રાપ્ત કરી છે તે બેમાં તેનામાં શુભ મહેલી આનંદ શક્તિની અને શ્રી પરમહદેવની તેમના પર અતિશય કૃપા દેવાની ખાત્રી થાય છે ”

લાડુ મહારાજના એક વિશેષ હતું ને એ કે સર્વની સાથે નિષ્કપ હૃદયથી વાર્તાલાપ કરતા તેમનું શ્રેય માત્ર અભિમાન નુ હતું બાળક, યુવા, વૃદ્ધ સર્વ તેમની આસપાસ વિટવાઈ આનંદ કરતા અને ચણા, દેવેલો, વગેરે પ્રસાદ મેળવવા મોટી ભીડ મચવા લાડુ મહારાજ આનંદી પ્રકૃતિન હતા તેઓ સરય, તેજસ્વી અને અપ્રવક્તા હતા.

પોતાનું શેષ જીવન, કાશી વિશ્વનાથના ચણા પ્રેરણા બનીત કરવા માટે તેમણે કાશી-નિવાસ કર્યો હતો. આટલી જઘ્નાચર્યામાં પણ તેઓ નમ્રતા રાખી ધ્યાન શ્રોણાદિ કરતા, અને આહાર વિહાર નરહ વસ્ત્ર જ ગાખતા નહિ મર્યાદા ભણે કોઈ એ પ્રમંગની, આવનામાં જ નિમજ રહેતા. બગવત પ્રમંગ મિત્રાય અન્ય વાર્તા તેમની પાસે બાળે જ સાંભળવામાં આવતી પોતાના ગુરુદેવ શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહમદેવ અને સ્વામી વિવેકાનંદનાં પ્રમંગ કહેતાં કહેતા તેઓ આત્મબાન જૂની જગત-ભક્તજનો દિગ્મુદ્ધ થઈ તેમનાં કથામૃતનું પાન કરતા. અને તેઓ સર્વને પ્રનાદ આપી વિદાય કરતા.

આ પ્રમાણે કઠોર તપશ્વરણ માત્ર નામનો જ આહાર અને અનિદ્રાને લીધે તેમનું જઘ્ન શરીર દિન પર દિન ક્ષીણ થઈ જઈ અન્તે કઈન રોગચરિત થઈ, પડ્યું, છતાં શરીર નરહ તેમનું વિશેષ વક્ષ જ ન હતું. “ શરીર ધારણ વિજ્યન ” એ વાચ્ય ધણી વંખત તેમના મુખમાંથી સાંભળવામાં આવતું. હમણે હમણા તો અધિક સમય તેઓ ધ્યાનાવસ્થામાં જ રહેતા. છંદા થતી તો કોઈ માથે વાતચિત કરતા, નહિ - તો મુપચાપ મેસી રહેતા દેહ ત્યાગ પહેલાં એક વર્ષથી તેમને પગે એ ક્રોશી થઈ ધા પ્રથો હતો તેની તેઓ વિશેષ દરમર રાખતા ન હતા તે જ ધાએ બધાંકર રૂપ પડ્યું. ચાર દિવસ પર્વત ગાયગાય ૨-૩ નન્નર મૂંવામાં આવ્યા પરંતુ આધર્મની વાત એ જ છે કે તેમને જગ પણ દુઃખ થયતું જણાતું ન હતું. બાળે કોઈ બીજા માણુમના શરીર ઉપર જ નન્નર મૂંવામાં આવે છે. આની દેહજાનશયના મનુષ્યમાં મંબવે નહિ તેમનું મન, જીવન જગત જ નહિ પણ અતિ પ્રિય દેહનો ત્યાગ કરી, હૃદય-અતિ હૃદય, પરમાનન્દમય સન્ધ-

શિવ. મુન્દરના ધ્યાનમાં તન્મય થઈ રહેતું—“યસ્મિન્ સ્થિતો ન દુઃસ્તેન ગુરુણાપિ
વિચાલ્યતે” તેમના અંતીમ સમયના સમાચાર ગુરુ જીએ પ્રજાની આંખો તુરિયાન્દ-
જ્ઞતા તા. ૨૫-૩-૨૦ ના નિમ્ન શિષિન પત્ર વિપરથી વિશેષ મુન્દર રૂપે જાણી શકાય છે—
“પિયવર !

હાહુ મદારાજના અંતીમ સમાચાર આપ તાર દ્વારા જાણી શકશો.
આતું અદ્ભુત મદા પ્રયાણ પાછુંખડે જ્ઞેવામાં આવતું નથી. હમણાં. હમણાં તો સર્વદા
તેજો અન્નમુખિ જ જ્ઞેવામાં આવતા. દેવ દર્શિ પામવા લાગ્યો ત્યારથી ધ્યાનાવસ્થા રહેતા.
અમધ્ય દર્શિ રાખતા. સર્વ આજ વિગેષમાં મેંજી રૂપે દ્વાસીન જણાતા. સર્વદા સંય-
તન હતા છતાં કથાની ખબર રાખતા નહિ. એક દિવસ પછે પાંચ બાંધતી વખતે દવામાં
દુઝે મહેને પૂછ્યું કે : “હર્દ લયકર છે ? હાકરો શું કહે છે ?” મહેં કહ્યું : “ભયકર
તો કંઈ જ નથી. માત્ર નિર્જળતા છે. આહાર વિના શરીર નિર્જળ કરી નાખ્યું પછી
જળ તે ક્યાંથી હોય ? કંઈક આહાર કરી જળ મેળવશો તો જ દુઃખ હર્દ મરી જશે.”
તેમણે કહ્યું : “શરીર જાય તો સાફ.” મહેં કહ્યું : “એવું શું બોલો છો ? મદારાજની
કન્ઠા પ્રમાણે થશે.” તેમણે કહ્યું : “તે તો જાણું છું. તેથી જ મહેને કંઈ સાચું છે.”
જે પછી કંઈ વાનગિત થઈ નથી. કોઈ કોઈ વખત પન્ને બોલાવતા. પન્ને હાથે બોજન
કરતા. કોઈ દિવસ બોજન કરતા નહિ તે વખતે પન્નેને કહે : હું પણ બોજન નહિ” કંઈ
ને જ કાળે હાહુ મદારાજ બોજન કરી લેતા ! પરંતુ દેહત્યાગની પૂર્વ શત્રિએ તેમણે કંઈ
પણ બોજન લીધું નહિ. પન્ને કહ્યું : “કંઈ-પણ બોજન ન કર્યું ? ત્યારે હું પણ બોજન
નહિ” મહેં. “હાહુ મદારાજે કહ્યું : “મત્ર આ :” અદા કંઈવું તદન માયામુક્ત કયુંતું !”

પીરે દિવસે જ જ્ઞેવું તો તેમને પછે જુવર દનંત નાટી લેખ, નાટી ન હતી.
હાકર આવી લક્ષ્મી પરીક્ષા કરી-સખ્દ જણાવે નહિ. તાર ૧૦૨-૬. સારી પેં સંયતન
હતા છતાં કોઈ પ્રકારની આજ મેષ્ટા ન હતી. પ્રાતઃ સમયે માત્ર એક વખત ઝાટો રાંધે
લેતા. સાગ માણસની પેઠે મયંવિસર્જન થયું. પરંતુ નિત્ય હિને ખેસતા. આજે કોઈવું નહિ.
અનિદ્ર કાલાવાસા, વિનંતિ કરવાથી માત્ર જે ચાર દાણા દામનો રસ અને જે ચાર રીપ
જળ સિવાય કંઈ પણ તેમના પેટમાં ગયું નહિ. દુધ ચાંપવા જતાં અતિશય અમતોષ દર્શા-
વતા. વિશ્વાનાથનું ચરણામૃત અતિ સન્તોષપૂર્વક પાન કરતા. મરતક વિપર અરધ અને
કાલનવોટરનાં પોતાં મુકવા માંડતા. રાત્રી વાગ્યા પછી હું રાંધે લખને ઘેર જતાં પાછો ચાર
વાગે આવવાનું કહી ગયા. લેતા. તે સમયે હાકરે શ્રીપત્નસંવાય પણ આવવાના દના ઘેર
આવી આન બોજન કરી સદેવ વિશ્વાંતિ લીધી એટલામાં ખબર મળી કે હાહુ મદારાજ
જાર ને દશ મિનિટે આ કોઠાનો ત્યાગ કરી અરવાને ગમન કર્યું છે. તુરંત આવેને અને સ-
ને તાર કરવાનું કરી હું તેમના અંતીમ દર્શન કરવા તેમને ચાને વિપરિધન થયું ત્યાં મહેં
જેવું કે : હાહુ પાસ કંઈથી. એસિકે દાય રાખી જાંજે નિદા-સાંપ દેતા છે. શરીરે દાય
વગારી લેતાં જાણું કે તાર વખતે શરીર જેવું ગરમ હતું તેમજ જ. ગરમ છે. કાળ
સમયે કંઈ કે તેજો ગિર નિગમાં મન થઈ દેશ છે. માત્ર અતિશય ધ્યાનાવસ્થા પ્રાપ્ત
થઈ હોય એમ જણાવું હતું. માંના સર્વ મનુષ્યો લાગત-થઈ સારી પેં જળન કીર્તન
ગાવા લાગ્યા. તેજે કલાક પછેત અવધ બોજનની છૂં મચી રહી હતી. સાકા ચાર વાગે
તેમને ખાદ કરી ચધારીનિ પગનાદિક કપો પછી આગનિ દેનારી નીચે વાવવામાં આવ્યા હતા.

જે સમયે તેમને જેસાડી પૂજાદિ કરવામાં આવતું તે મમયે તેમના મુખની બાવના ક્યો સુંદર જાણાતી હતી તે પણ હાલ વર્ષથી ગદાય તેમ નથી. તાહુ મહારાજની આવી શાંત, મંદરણ મહા આનંદમય દષ્ટિ અત્યાગ પહેલાં કદી પણ જોવામાં આવી નથી. આત્યાર પહેલાં અર્ધ મિત્રેયાં મેત્રો મેત્રનાં હતાં, આજે તદ્દન કમરેલાં, વિક્રમેયાં થયાં હતાં. એ તેત્રમાં જે પ્રેમ, પ્રમન્નતા, સામ્ય અને નૈતીબાવ જોવામાં આવ્યો તે વર્ણનાતીત છે. જોણે એ આનંદમય મુર્તિનાં દર્શન કર્યાં છે તે મુગ્ધ થયું છે. તેમના મુખ ઉપર વિષાદનું ચિન્ન ન હતું. અહા! કેરી આનંદની છટા વિકસી રહી છે! જાણે સર્વ પ્રેક્ષકોનું પ્રેમપૂર્વક અભિનંદન કરી રહ્યા છે આ સમયનું દૃષ્ય, સાર્થક હજારા માટે જ જાણે પ્રભુએ આ અદ્ભુત દૃષ્ય દર્શાવ્યું ન હેય. તેમનું શરીર, દાયા નુતન વસ્ત્ર અને માયા ચંદનથી વિભુષિત કરી સર્વ જનસમાજ મમજ સાવચામ આશ્રુ તે વખતની ગોખા જોઇને પ્રેક્ષક બકાટદ વિરમયપૂર્ણ હૃદયે ધન્ય ધન્ય કહેવા વાગ્યા. આવી યમ જ્યોત્નાત્રા અપૂર્વ અને અસાધારણ જ કહેવાય. આ તો પ્રભુના અનન્ત મહિમાનો નુરપટ નિકામ અને જ્યંવ દર્શન એમાં મદદ નહિ. કેટલાક નમય પવેન મર્વ પાડોસીઓ અને હિંદુ મુસલમાનાદિ સર્વ મનુષ્યોએ તેમને દર્શન પ્રણામ કર્યા પછી પ્રભુના સન્ય સી બસે તેમને પાવખીમાં જેસાડી કેદારધાટ પર લઇ ગયા. ત્યાંથી નોકામા જેસાડી ગંગાજીમાં થઇને મણિકુલિંકા થાટે લઈ જવામાં આવ્યા. ત્યાં પૂજન અર્ચનાદિ કૃત્ય મપૂર્ણ કરી તેમને યથાવિધિ જળ-મહાધિ આપવામાં આવી. બમ, એજ અભેદિ ક્રિયા. અહા! જે બાઅશાળી નર-નારીએ આ મમયે તાહુ મહારાજની પરમાનંદ મુર્તિનાં દર્શન કર્યાં છે તેમના મનમાં એક મહાન આધ્યાત્મિક મત્સરી ઊપ દડ રૂપે અક્ષિત થઈ છે. ધન્ય ગુરુમહારાજને અને ધન્ય એમના તાહુ મહારાજને!

વાચક જંધુ! મત્સેગનું માહાત્મ્ય જોયું? મારેજ શાઅકારો કહે છે કે સત્સંગે જરૂર! મત્સેગ હરે! સત્સંગથી ખવપુરણો સાધુ થાય છે! પાગસના સ્પર્શથી લોહ કથન બને છે! જય ભગવાન ગમધૃણુ પરગહન દેવ!

શોક!

અતિશય શોકાક્રિત ચિત્ત લખતું પડે છે ન: આરામદૃષ્ટ્ય પરમદસંધેનાં ધર્મેષ્વરી, ચિંદ્ર બ્રહ્મચારિણિ, સાધાત્ મહાકાલી વ્યગ્ધિણિ, પરમપૂજ્ય, પરમારધ્યા શ્રી શાંદામણી દેવી એ જગતનું અનિરાય કલ્યાણ સાધન કરી આવળુનૃમ્ય, ચોથા ના ૧૭-૮-૨૦ મંગળવારે દિવસે કલકત્તા નજીક મકમાં ગંગે દોડ વાગે, ૧૭ વર્ષની વયે બદા મણડલીને શોકસાગર મા નિમજન કરી મહાસમાધિએ સ્વધાન-પ્રયાણ કર્યું છે.

ખીજે દિવસે સતારે ૧૬૫૫ વર્ષે બન્તાએ માતાજીના પવિત્ર શરીરને ચંદન પુષ્પમાળ વગેરેથી સંસ્કૃત કરી, રામનામ કીર્તન કરતા બરાહનગર લઇ ગયા. લાંથી નોકાદાગ ગંગા-જીમાં થઇને બેનુડ મકમાં પરિચિત થયાં. ત્યાં ગંધ, મુખ્ય, ઘૂપ, દીપ દારા તેમનું પૂજન અર્ચન કર્યા પછી શ્રી ગુરુદેવીની બક્ષિએ શ્રી માતાજીના શરીરને ગંગાજીમાં લઈ મર્દ સ્નાન કરાવી નીલ વસ્ત્રો ધારણ કરેલાં. પછી સ્વામીજી વિવેકનંદજીના સમાધિ મંદિરની ઉત્તર દિશામાં ગંગા કિનારે ચંદનકાંડની ચિના મંદિરની કરી માતાશીના પુરુષદેહને આનંદ સરકાર કરવામાં આવ્યો.

જોતજોતામાં પવિત્ર દહ પદ્મજીમાં મળી નંચા. ન્યૂજાળગતનું અસંગેય ચિન્ન તેમ સમસાથી અનંતાન થયું બકનજોના તેમની પુષ્કરવૃત્તિ કુચમં ધાગણ કરી અનુ ભજનાં ભજના વિદાય થયા.

માતૃની ગાંઠામખીનીંગ હોવન બવિષ્ણમા "ભાગ્યત યવનમાં" આવેખનાની કન્ન છે

દાહામર સાવચંદ્ર મેહતા.

આનન્દની સ્તીમા ન રહી. તે આનન્દ મંજુ થઈ વારંવાર ગુરુચરણમાં મસ્તક નમાવી આલોકેલા લાગ્યો. થોડીવારમાંજ તે સચેત થયો. પશ્ચિમે કોઈ જોવા પોતે અને બાજુ ખમડી જાય ! તે આચાર્ય—ચરણ છોડી દઈ બયથકિત નેત્રે ચારે દિશામાં જોવા લાગ્યો. કોઈ દિશામાં કોઈને દોહું નહિ ત્યારે તે નિશ્ચિત થયો, અને પુનઃ ખોલ્યો. “ભગવન! અગ્ને મધ્ય રાત્રિએ આ અરણ્યમાં હું સર્વ પ્રકારની તૈયારી કરું છું. આપ મધ્ય રાત્રે આ માર્ગે યજ્ઞેતર પસાર થયો. હું માર્ગમાર્થીજ આપનો સંગાન કરી ચંદ્રારથાને લઈ જઈશ.” આચાર્ય કહ્યું: “બહુ સારું તેમજ કરીશું.” કાપાલિક વિચાર્યું કે હમણાંજ જઈને સર્વ તૈયારી કરવી જોઈએ. સર્વ તૈયારી હતાવળે થઈ શકશે નહિ. વખતે કાંઈ બુદ્ધ થઈ જાય, બાન્ય-શિષ્યો પણ સાચે નથી કે જ્યો તે સામગ્રી તૈયાર કરવામાં મહેત સહાયતા કરે. કાપાલિકે આચાર્ય પાસેથી રજા લીધી. શુભ રીતે અરણ્યમાં ચાલ્યો ગયો. તેના મનમાં એકજ ભય હતો કે વખતે મહેત કોઈ જોઈ પૂછપરછ કરે. કાપાલિકના સહબાણે તેને કોઈ જોવા પામ્યું નહિ. કાપાલિકે આગે શંકરાવનાર આચાર્ય માનવ શંકરનું મસ્તક બલિદાન દેવાની સર્વ તૈયારી કરી. થોડીવાર પછી આચાર્યદેવે પણ આશ્રમસ્થાન તરફ ગમન કર્યું.

સાચકાળ થતાં જ આચાર્યના સર્વ શિષ્યો એકજ થઈ ગુરુચરણ સાન્નિધ્ય આવી પ્રણામ કરેલા લાગ્યા. કાંઈ શંખ ઘણા વગેરે વગાડતા ગુરુદેવનું પૂજન કરવા લાગ્યા, પરંતુ કાપાલિકની ગેરહાજરી જોઈ પદપાદ અતિ વિસ્મય પામ્યો. તેણે મનમાં જ વિચાર્યું કે અંદરમાનેથી કંઈ કાપડ્ય હોયું જોઈએ. ગુરુ ભક્તિનો એજ પ્રતાપ ! છટકેવના સાધન બંજનનો એજ પ્રભાવ ! આત્મા સાધીભૂત કહેવાય છે તે આનું નામ ! સદામાના કોરસ્તાની ખખર પડી જાય એજ મતેમન સાધી ! એ તેમ પણ હમણાં તો તેણે પોતાના વિચાર શરૂ રાખ્યા. તેણે ભક્તિપુરસ્કર ચિત્ત ગુરુદેવના ચરણમાં સાદાંગ પ્રણામ કર્યા. આ ચાર્યને પ્રણામ કર્યા પછી શિષ્યો એક પછી એક પોતાના સાધનમાં પ્રેરાયા. કાપાલિકની ભયંકર મનવાંચના કાળના જાણુદામાં ન હતી. આચાર્ય પણ એ સંબંધી કાંઈ સાચે કંઈ વાતચિત કરી નહિ. તેમનું મન નિઃશયમક પરેશમાં વિચરી રહ્યું હતું. તેણે જાણતા હતા કે ભગવંત ઈચ્છા કર્યાલુકારક જ છે. તે ઈચ્છાનું પ્રાણી આવતું ક્યાલુજ કરે છે. સુગ દરિએ જાણતા અનેક અનિષ્ટ પ્રયોગોમાંથી પણ છોડેનું કદવાલું સાધને ચાય છે. માનવ મન માયાવી હોવાથી હુઝદ-જાણતા પ્રસંગ વેપા ધારણ કરતા નથી. પરંતુ તેવા પ્રસંગો પરિણમે કુખંડજ નિવડે છે. ભગવાન ક્યાલુકારક છે. મંગળમય છે. ભક્તવત્સલ છે. ધર્મનું સ્થાપન કરે છે. અધર્મનો નાશ કરે છે. દેવોનું પાલન કરે છે. અસુરોનો નાશ કરે છે. ભગવદ્ ઈચ્છા મહાન છે. “એમ કહી સમપ્રિય થઈ સમય વ્યતીત કરેલા લાગ્યા. ધાર્મિક ધાર્મિક રાત્રિનો અધકાર સર્વજ વ્યાપી ગયો. મધ્યરાત્રિ થતાંજ સર્વ શિષ્યો નિદ્રાવશ થઈ ગયા. પરંતુ આચાર્ય તો પોતાના સ્થાન ઉપરજ ખેરી રહ્યા હતા.

અમાવાસ્યાના ગાઢ અધકારમાં નિર્ભળ આકાશનાં નવત્રોએ અપૂર્વ શાન્તા ધારણ કરી હતી. મધ્યરાત્રિનો શીતળ વન-સમીર વન-કુમુદી સોગંધ વહન કરી ચારે દિશા સુગંધિત કરતો હતો. વૃક્ષમાં, વૃક્ષમાં નિશાયર પણ પક્ષીઓનો શબ્દ કાને સંભળાય છે. સર્વ જંગલ ગળે કોઈ એક મદાન બાવનામાં લમ્બ થઈ રાત્રિના આજામ સૂઈ રહ્યું છે. એક નરક પ્રેરિત દેવીનું માર્ગ, ખીલ તરફ અસાધ્યસ્થાના ગાઢ અધકારમાં સમય જગતનો દેહ

પ્રાણાયામ વિધિ.

(૩)

જેઓ પ્રાણચર્યનું અમુલ્ય મ્ત્ર જે પાલન કરે છે, વીર્યને જે અમૃત સમજે છે તેના જ શરીરની શુદ્ધિ રહે છે અર્થાત્, તેજ નિગમી, રહે છે. તેના મનુષ્યો અકાળ મૃત્યુને મરણ થતા નથી. આહાર વિહારમા નિયમિત રહેનારા યોગાભ્યાસી મનુષ્યોના આચરણ પશુવત્ થતા નથી. તેમના પ્રત્યેક કાર્યમાં દેવત્વ જણાઇ આવે છે. જેનામા દેવત્વ છે તે અંદાજ મરણને શરણ કેમ યાય ? તેના શરીરમાં પાત, પિત્ત કે કાલ પ્રાપ્ત્ય કેમ રોય ? તે નિત્ય નિત્ય ઘડ્યું કે દેવની દ્વાઓ પેટમાં નાખી મમુલ્ય શરીરની કિંવાને નાશુક કેમ કરી મૂકે ! તે શરીરને પ્રાચર્ય રેવોની પ્રશંગ્ગમાં કેમ કરી મૂકે ! એવા યોગાભ્યાસીનાં શરીર-જેમ પ્રણાં શ્રીમંત ગ્રહિયાના પેટ ગોળા જેના-મેષ્યુકત મોડા વગેવા જાણાય છે તેવાં કેમ જાણાય ? તેવા નિયમિત મનુષ્યોની છાતીમા-જાળામાં વારંવાર દેવના લેવા કેમ બગાડ આવે ? વારંવાર તેમની છાતીમાંથી બોખરો અવાજ કેમ નીકળે ? જેઓ કરવામાં મનુષ્યોની જે વારંવાર જો જો કેમ થર ? જેઓને ખેનન કરતાં, એક દાર મુરતી - પાંચ પચાસ ગમવા મારતા હુદારની ધમખ પર જાન કેમ ચડી આવે ? વળી પિત્ત પ્રકૃતિવાળાં મનુષ્યોની જે વાત, પિત્ત, કફને મમાન ગમવાની કિંવા જાગ્રવાવાળા અભ્યાસી પુરો-પિતોત્પાદક વસ્તુઓનું બોજન કરતાં જ જવર દેવનાના મપાટામા મપાટા “આપરે ! મરી ગયોરે !” એમ કરી થર થર મુલ્તે કેમ ? અંતે જો ચાર દિવસમાં તો કેટલાંક માણસો તાવ પછી ક/ વધતા જ સનિપાતને આધિન થઇ ગમમરણ થઈ જાય છે તેમ અભ્યાસી મનુષ્યો મૃત્યુને વશ કેમ યાય ?

વાંચક મધુ ! ઉપગેહન ક્યનનું તાત્પર્ય મમજાય ? જે મનુષ્યો આહાર વિહાર નિયમિત ઉપે રાખતા નથી, જેઓ વિર્યની મહત્તા સમજ્યા વગરજ તેનો દુષપ્રયોગ કરે છે, જેઓ વીર્યને જાળના ફેવાની માફક વાપરી નાંખે છે, જેઓ “લોચ તેડવા રોગ” એ વાંચનું મહત્વ નમજતા નથી, જેઓ સાન્નેપરેહ કાને ધવના નથી, તેમને માટે યોગાભ્યાસ પ્રાણાયામ આદિ-સાધ્ય નથી. તેમને માટે તો જેમની પ્રજા પ્રમાણે વર્તવું અને એક ત્રિવિધ ફનગ-મિલાત જે મળતે સંરણ થવું એજ નિર્ભાગ મરેજ છે.

તેઓ માટે યોગાભ્યાસ નથી ! પરંતુ જેને નાનકે ઉપર-ચુર ઉપર શ્રદ્ધા છે, તેને માટેજ યોગાભ્યાસ છે. તેને જ શરીર શુદ્ધિની અને તેને જ આસન સિદ્ધ કર્યા પછી પ્રાણાયામમાં જે પ્રવાહી આવશ્યકતા છે. આમન સિદ્ધ કર્યાથી પ્રાણાયામ સત્વર સધાય છે. પ્રાણાયામથી અંતઃકરણ પવિત્ર રહે છે, શુદ્ધિ ગિર થાય છે. અંતઃકરણ નાશ પામે છે. ધર્મ વદિ

પામે છે, શરીર તેજસ્વી અને છે, તિ પછી સાધક જે જે કોઈ કરે છે તેમાં તેને સારા થઈ મળે છે.

જેમ ઘેર ઘેર બટાઈ ડ્યોપાર્શન કરેલું અને રાજા મદારાજ પાસેથી ભગોરા મેળવતાં, એ બન્નેમાં જેટલું અંતર છે તેટલું જ ક્ષતર ક્રોધારા પુણ્યપુણ સંચય કરેલો, એમાં અંતર છે.

આજકાલ ઘેર ઘેર બિક્ષા માગતા અને “ જય કલ્યાણ ” કરી પૈપ્રે એકત્ર કરતે. બ્રાહ્મણો ગાપત્રે નેકએ છીએ અને કેટલાકે પચનસિદ્ધ યોગી મદારાજોનો એકે દુર વચનથી ગંધિઓને પત્ર પ્રાપ્ત થતાં હિંવા વંચા સ્ત્રીઓને નુક્ર પ્રાપ્ત થતાં દર્બારો રૂપિયાનો બેઠ પ્રાપ્ત કરતા મદારાજોને પાત્ર નેકએ છીએ. એ બન્નેમાં શરૂ કેટલો છે ? એક મનુષ્ય તપ ક્યાં વગર, શાસ્ત્ર કથિત યોગક્રિયા ક્યાં વગર થોડું થાયું સંધ્યાવંદન કરી ન કરી બિક્ષા માંગવા નિકળી પડે છે, બ્યારે બીજો એક મનુષ્ય શરવાતમાં અનેક પ્રકારના સંકટ સદન કરીને પણ સહયુર પ્રાપ્ત કરી યોગસિદ્ધ થાય છે. સિદ્ધ થતાં જ મદારાજો, મદારાજી અને મદારસરસ્વતી તેના સન્મુખ દાય જેટી હાજર થાય છે. તાપેઈ એ છે કે : પ્રાશ્ન (કથિત, વૈચ) માત્રે યોગનાથી જોને તેટલો પરિશ્રમ કરી શાસ્ત્ર કથિત ગાન, બક્તિ અને યોગ માર્ગમાં યોગજી પુણ્ય સંચય કરેલો. શ્રીમતોનું કવ્ય અને તેમનાં પુણ્ય પણ ખુદી નાય છે, પરંતુ યોગ માર્ગે પ્રાપ્ત કરેલું પુણ્ય કદી પચ ખરતું જ નથી. દુર્વાસા ક્ષત્રિ ક્રોધી હતા, તેથી તેઓ મંત્ર જપ કરતા-યોગક્રિયા કરતા-દૈવ શક્તિ સંચય કરતા અને પ્રાપ્ત દષ્ટ શક્તિનો કાય કરતા પણ વળી પાછા યોગ ક્રિયા દારા તેટલી જ શક્તિ સંચય કરતા ! શ્રીમતો એમ જાણે છે કે : કવ્ય કમાના જલ્દનું અને દર યોગી તીર્થયાત્રા કે યતેયાગાદિ, પ્રાશ્ન મોક્ષ આદિ દાન કરી પુણ્ય સંચય કરતા જલ્દનું પરંતુ તેમની એ પારણા કેવળ બ્રહ્મ બરેલી છે ! નિવ્ય કવ્ય પ્રાપ્ત કરવું અને તેમાંથી ખર્ચ કરેલો એનો અર્થ શો ? જો અને ઉપાર પાસ જરાગર થઈ જાય તેથી લાભ શો ? અમોહ નો એક માનવ છે કે એવા શીમતો દાન કર્મ કરતાં દશે તેના કરતા પાપનું કવ્ય વધતું જ વધતું દશે ! પરિણામે તેમના પુણ્ય સંચય થતો દોષ એ બદ થોડે અંશે ગાતાં શકાય એમ છે. ગમેતેમ પણ યોગ માર્ગે મેળવેલું પુણ્ય અખટ દોષ છે. એ માર્ગે ચરેલો મનુષ્ય પાપ પુણ્યનો વિચાર ક્યાં સિવાય ક્યાં જાણે ભરે નહિ. તેનાં સર્વ ક્રોધો નિર્મળ હોય છે એટલે તેમાં પાપ વાસના તો દોષ ક્યાંથી ? અને ક્યાં પાપ વાસના નથી, જે પ્રભૂના પ્યાનમાં જ અદ્ પ્રદર લેકાવલો છે તેનાં પુણ્ય સંચયનું શું કરેલું ? તેનાં પુણ્યશીલ મનુષ્યો ગંભીર અને નિર્મલ ચિત્તના દોષ છે. તે દુઃખમાં અભરાઈ ન્હા નથી, અથવા સ્વપ્નમાં હુલાઈ જતા નથી. તેઓ સરસ અને કોમળ મનના દોષ છે તેમ ક્યાં વિષય ભોગ ભોગવરામાં બદ કંતુસ-કોર મનના દોષ છે. તે વિષય ભોગને ચમરાજના હોતો સમજે છે-અંર ! તેને વિષય તત્ જ માની તેનાથી દર જ ન્હાસે છે. તેમના મન ઉપર અદકારની સદરીઓ લાગી નથી, તેમ ક્યાં તે પરાક્રમમાં આગળ વધેલા દોષ છે. કન્યામાં તે સનત જગત દોષ ને, કવ્ય છે એ પરાક્રમે !

શ્રીમદ્ બગવદ્ ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણ બગવાદે નરસીદ અર્જુનને ઉપદેશ દાંતા છે કે “ તું જોગી શા. ” અને ક્યાં અપ્યાયમાં વાસનાનું વર્ધન તેને કદી સંભળાવ્યું છે. અર્જુન

આસનો દારૂ શરીર ગંદ થતાં જ પ્રાણાયામનો આરંભ કરનામાં યુગમતા થાય છે. યોગી થતાં પ્રાણાયામ સિદ્ધ-સદગુણી થાય છે તેમ જ દરિદ્રતામાં ચિદન નથી. અત્યારે તો કોઈ મનુષ્ય જગતના પાપ પ્રાણાયામ ત્યાગ કરી મહા પવિત્ર આત્મારૂપનો બને, યોગી થાય, મહાત્મા બને, તો આ પરાયણ થાય તે બંધનોને અને પ્રપંચ પ્રિય મનુષ્યો નિઃપયોગી જાણે છે ! તેમ જ મનુષ્ય જે છે તેના પ્રમાણમાં માન મળતું નથી ! પરંતુ સાચા યોગીને માટે થોડો વખત યોગી રિયાત ગણાવવી તેની અહમ્મત-અમાદારિક-દેવી શક્તિ વડે સફળ જગત આકાંક્ષાને રાજ્ય મહારાજ્ય કરતાં પણ અધિક માન મળે છે ! જગતથી બંધ પામી યોગાભ્યાસમાં ન જોડાયું એ કલ્પ પૂર્વકનાં પાપનું જ ફળ છે. સત્ કર્મમાં જોડાયું એમાં બંધ શા માટે ? અત્યુત્તર એક રાજકુમાર હોય નરમાં વીર હોય, શ્રી કૃષ્ણ બળવાનનો પ્રિય ભક્ત હોય તેને પુરુષાર્થ સાધ્ય કરાવવા માટે તે જગતમાં અપરાજિત બને તે માટે, અને તેના શરીરમાં ધર્મ, શૌર્ય ઉત્પન્ન થાય તે માટે જ યોગનાં આસનો, પ્રાણાયામ, આદિ યોગનાં અંગો શ્રી કૃષ્ણ બળવાને શિખરનાં દર્શનાં ત્યારે જ તેના મન પ્રાણમાં અનંત સંકટ સંચય થયો હતો. ત્યારે જ તે આત્મ દર્શન પામ્યો હતો અને આત્મ લાભ કરી, શ્રદ્ધ યોગી બની શક્યો હતો. એ મહાન શક્તિ તેને કેટલી બધી ઉપયોગી થઈ પડી હતી તે વાંચક અર્ધજોશથી અનુભવે નથી. શ્રી કૃષ્ણ એ સાધ્યાત્ બળવાન હતા. કષ્ટરાવનાર હતા. અત્યુત્તર એ તેમનો પ્રાણપ્રિય મિત્ર હતો. બન્ને મહા સમર્થ હતા. તેઓ યોગ સાધના કરવા સમર્થ હતા આપણાથી તે બંને શકે કેમ ? આવી કોઈ વાંચક શંકા કરશે પરંતુ તેના ઉત્તર સદજ છે. રાજ્યાસન ઉપર બેસી રાજ્ય રાજ્ય ચલાવે છે અર્થાત્ રાજ્ય સત્ રૂપે તે જગત સંસાર નિર્વાહ કરે છે અને આપણે સામાન્ય સ્થિતિનાં મનુષ્યો આપણું ઘર ચલાવીએ છીએ અર્થાત્ નોંધનકે રાજ્ય ચલાવીએ છીએ. એ બન્ને એક પ્રારંભ સરખું જ છે. બન્નેનાં નીતિ રીતિ એક સરખીજ છે. મોટા યોગીઓ મહા પરાક્ષમી થઈ ગયા છે. પરંતુ આપણે થોડો પ્રયત્ન પણ તેવા અભ્યાસ કરી તેવી શક્તિનો સંચય કરવો. એવી છાંયથી યોગાસનોનો અભ્યાસ કરવા અને પ્રાણાયામ શિખરનાં પ્રયત્ન કરવો.

યોગશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે યોગાસનોનો અભ્યાસ કરનાર તરૂણ હો કે વૃદ્ધ હો, અતિ વૃદ્ધ હો કે બાલક હો, દુર્બલ હો કે દક્ષિ હો, પરંતુ તેને નિત્યનાં અભ્યાસથી યોગાસન સાધ્ય થઈ શકે છે. દિબ્બતિ એટલે બ્રાહ્મણ, દાનિય, વૈશ્ય ઉપરાંત સોમ્યા અને શૂદ્ર એ સર્વને આસન-પ્રાણાયામ આદિ યોગ સાધનોનો અધિકાર દેવાળું. ઉદાર યોગશાસ્ત્ર આદર-પૂર્વક આપ્યો છે. ધર્મપૂર્વક સાધન કરવું એકમત.

ગંગા, યમુના, નર્મદા આદિ પવિત્ર નદીઓ જગતને પવિત્ર કરવા માટે રાત્રિ દિવસ એક સરખી વદન થઈ રહી છે. તેજ પ્રમાણે ઉદાર યોગશાસ્ત્ર પણ વિદ્યમાન છે. ધણી દૂર દેશાવરના અનેક મનુષ્યો ગંગા યમુના, નર્મદા આદિ નદીઓનાં આનંદ પાન દારૂ પવિત્ર થાય છે, યોગશાસ્ત્રમાં પ્રવિણ થનાર માટે યોગ સાધન કરનાર માટે પણ દિવ્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી સાધુજન્ય મુક્તિનો સામ થાય છે એ તત્ત્વ-જ્ઞાનીઓને સ્પષ્ટરિચિત છે. (અપૂર્ણ)

યોગાનન્દનો યોગાશ્રમ

અથવા

જીવનમુક્તિનો મહામંત્ર.

દ્વિતીય અધ્યાય. (ચાલુ.)

શંકા સમાધાન.

જેવું હશે તેવું પામે એવું તુર્તજ દયાન્ત ! આપારીને ત્યાં જતા ઉપાર કરતાં જતા વિશ્વેષ પણ જામે પરંતુ હજારના રાજ્યમાં એવું પોસપોસ ખાતું માંસતું નથી ! એના ચોપડામાં જતા ઉપાર ચનાં જરાપણ વિશ્વેષ થતો નથી.

તમે શ્રીમ આત્માને જેવું આપો તેવું તમને મળ્યા વગર રહેશે નહિ. એ માટેજ આપણા તપશ્વીર જાગિ મુનિશોએ લોક કલ્યાણ માટે દાન કેને કેવે પ્રકારે આપતું. તેના નિયમો રચ્યા છે. એ દાન મદિયા ગુદરયાશ્રમીઓને જાણવા જોઈએ અને તે પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ. પૂજ્ય દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરવું પણ પદોપકારાર્થે તેનો વ્યય કરવામાંજ થીમતો સમજતા નથી ! તેથીજ તેઓ અનેક પ્રકારનાં દુષ્ક્રમ જામવે છે ! બાહ્ય કલ્યાણદાસ ! પૂર્વનાં પુણ્યને પ્રતાપે અને આ જન્મના સહર્મ-સદ્ગુણિ-અગત્ય પ્રાર્થનાને પ્રતાપે મનુષ્યને લશ્મી પ્રાપ્ત થાય છે, અને જ્યાં થીમતો માને છે કે અગત્યની કૃપાથી જ અમને લશ્મી મળી છે. તો પછી તે લશ્મીનો સહ ઉપયોગ અગત્યનાં દુષ્ક્રમ દરિદ્રી સંતાનો અને આપણે " દરિદ્ર નારાયણ " હતીએ તેનાં દુષ્ક્રમ ટાળવામાં કરવો એજ દ્રવ્યનું સાર્થક્ય કહેવાય. થીમતોએ ગુદરયાશ્રમમાં ઉતરતાં પદોપકાર ધર્મશાસ્ત્રનો અગત્ય અવ્યાસ કરવો જોઈએ. એટલે તેને ધર્મનાં બીજાં તરવે સારે દાન-મદિયા પણ સમજાય. દાન કેવી રીતે, કેટલું કરવું તે જાણવામાં આવે ત્યારેજ યથાર્થ દાન કરવું કહેવાય. આજકાલ તો શ્રીમતો પોતાનાં જાગ-કેને ગુજરાતી અંગ્રેજ કેવળી આપી કે નાંખ ગુદરયાશ્રમમાં ! તે પિત્રારો ધર્મનું નામ જ સમજતો નથી. તેનો પિત્રાર કહેતો હોય છે કે જદ્દ મરણી ત્યારે ધર્મનો અવ્યાસ કરીશું. જદ્દ મરણી ત્યારે પૈર્ણએ દાન પૂણ્ય-અવિષયમાં થશે ! એજ સંગ્રહ સંતનિમાં જિરે છે અને પછી તે જવ પિત્રારે પગલે ચાલી સંસારનિર્વાદ કરે છે ! પરંતુ બાહ્ય દાન મનુષ્યની

ડોટ્ટી ક્યારે મરડી નાંખશે તે કોણ જાણે છે ? કાળના વિકાળ ચક્રમાં અસખ્ય શ્રીમતો ક્યકાઈ ગયા, વિવાસ વિભવ છોડી અકાળ મૃત્યુને વશ થયા । તેમની, લક્ષ્મી આ લોકમાં એમને એમ પડી રહી ! તેમનાથી કિચિત્ પૈશું દાન-ધર્મ થયું નહિ । તેમનાથી કશો પણ પરોપકાર સધાયો નહિ । પગથી તેમની પછળ રહેલા વારસો પુત્રોએ-તે લક્ષ્મી સારી પેઢે અધર્મ-અનીતિમાં ઉડાવી દીધી । કેટલાક મનુષ્યો પુત્ર સંતતિ વગરના આ લોકનો ત્યાગ કરી ગયા. તેમની પાછળ પિત્રાર્થ ગોત્રાર્થમાં વહી ચૂવા અને સમ્પત્તિ મળી ત્યાગે તેનો ગમે તેવો ઉપભોગ કર્યો । એવા ઘણા દૃષ્ટાન્તો જગતમાં જોવામાં આવે છે લક્ષ્મીનો એ પ્રમાણે ગમે તેવો ઉપભોગ થાય, દાન પુણ્ય થાય નહિ, ધર્મ-ધર સબધી કશું જાન મેળવાય નહિ, કોઈ આત્માને અન્ન વસ્ત્ર કે વિદ્યાનું દાન અપાય નહિ, કોઈના આત્માને શાંતિ અપાય નહિ. ત્યારે પછી એ લક્ષ્મી શા કામની ! એવા લક્ષ્મીનંદનો મરણ પછી સર્પ થાય કે ખીજે કોઈ જન્મ પ્રાપ્ત કરે એમાં આશ્ચર્ય શું ? મરણ પછી ખીજે જન્મ ધારણ કરવો પડે છે એ તો સત્ય જ છે, અપૂર્ણ રહેલી વાસના પૂર્ણ કરવા માટે જ અવતાર લેવા પડે છે એ પણ સત્ય જ છે ત્યારે ભાઈ ! પારકા આત્માને સુખ શાંતિ આપી મનુષ્યે સુખ શાંતિ માધ્ય કરવી એજ જીવન કર્તવ્ય કેળીજી કાંઈ ? શાસ્ત્રકારોએ, ઋષિ મુનિયોએ માત્ર કંઈમળનો આહાર કરી, ઈન્દ્રિયોનું દમન કરી ગુરૂપાથી સમાધિ સિદ્ધ થઈ જેજે સુદૃઢ તત્ત્વોનું અવલોકન કર્યું છે, અતરાત્રમાંજે જેજે પ્રેરણા કરી છે તેજ તેમણે શાસ્ત્રોમાં લખ્યું છે. આજના લોભી મનુષ્યોની પેઢે તેમણે ડબ્બના લોભ-લાલચથી ધર્મ-અન્યને લખ્યા નથી. તેમણે કેવળ પરોપકારની ઇચ્છાથી જ ધર્મ ગ્રંથો લખ્યા છે, તેનો લાભ લેવો જોઈએ કેટલાક અગ્રેજ ભણેલા જીવાનો ધર્મ અન્યને શકાની દૃષ્ટિથી જૂએ છે તે તેમનું દુર્ભાગ્ય છે ! ભાઈ કૃત્યાણુદાસ ! ધર્મગ્રંથો પ્રત્યં શ્રદ્ધા રાખવી । ધર્મ અને ધર એ બન્નેનું તત્ત્વ જાણવું. ધરનો સાક્ષાત્કાર કરવો એજ મનુષ્ય ધર્મ. એથીજ જીવન સારથ્ય છે એમ માનવું. ઓં તત્સત્ ”

આટલું કહી રહેતાંજ મહાત્મા યોગાનન્દનાં નેત્રો બંધ થઈ બન્ને હાથ પેનુમુદ્રા સંહિત ઉભા થયા. જુકડીમાં નેત્રો રચપાઈ ગયા મળાવાળી છુટેલુ ચૈતન્ય બ્રહ્મ રક્ત પર્વત પહોંચી ગયું. શ્વાસપ્રશ્વાસ થતો બંધ પડ્યો. સુપુમ્ણાદારથી પ્રાણવહન થઈ તાનુમાં ગિર થયો. બાહ્ય ચૈતન્ય-બાહ્યજ્ઞાન-હુમ્મ થયું. કેવળ તદાકાર થઈ ગયા, તેમની મ્હામે બેઠેલા સત્યવતે બે હાથ જોડી તેમનું ધ્યાન ધર્યું. કૃત્યાણુદાસ આદિ સર્વ મનુષ્યો બે હાથ જોડી મહાત્માના મ્હામે જોવા લાગ્યા. આ સમયે કાંઈએક પ્રકારનું ચૈતન્ય મહાત્માના શરીરમાંથી નિષ્કળી પ્રસરવા લાગ્યું. ધીમેધીમે તે ચૈતન્યે ત્યાં બેઠેલા સર્વના શરીરમાં પ્રવેશ કરવા માંડ્યો. સર્વનાં મન આકાશવા લાગ્યાં. સર્વ એકચિત્ત થયાં. મહાત્માના મુખ પર પ્રકાશ જણાવા લાગ્યો. સર્વ અનુચ્છ ર્થક ગયા. કૃત્યાણુદાસ તંત્રા તેમના પિતા આદિ મનુષ્યોના હૃદયમાં કંઈક ધીમા ટકોરા વાગતા હોય તેવો અનુભવ થવા લાગ્યો. ચોડીનારમાં કૃત્યાણુદાસના પિતાનાં નેત્રો મિચાઈ ગયાં. તે પછી કૃત્યાણુદાસ અને તેમની પત્ની જયાદેવીનાં નેત્રો મિચાયા કાણુમાં આ શુ થયું વાહ ? ત્રણે જણ જ્ઞાન અન્ય થઈ કાંઈક અપ્રોક્તિ બતાવે જોવા લાગ્યાં. અહા ! તે બનાવ જોતાં તેમને જે સુખ-આશ્ચર્યની વાગણી થાય છે તેનાં ચિન્હ તેમનાં મુખ ઉપર થતાં અપ્રજ જણાય છે !

અહા ! શો યોગેનો પ્રભાવ ! યોગીની કેવી અદ્ભુત શક્તિ ! યોગીનું જેવું અસંતોષકિ સામર્થ્ય ! આ વખતે જાણે કાંઈએ તેમના પ્રાણુની લગામ ખેંચી રાખી ન હોય !

કેટલાક સમય પર્યંત યોગેશ્વર યોગોનન્દ એવીજ સ્થિતિમાં રહ્યા. તેમના મુખ ઉપર અત્યંત આસપાસ પ્રકાશના કિરણો પ્રસર્યા હતાં. તેનો વિસ્તાર વધવા લાગ્યો. જોતજોતામાં આંખા-પાડીયામાં જાણે ચંદ્રની ચાંદની પથરાઈ હોય તેવો દેખાવ થઈ રહ્યો. યોગોનન્દજી મુખ ચંદ્રસદૃશ રિનખ-સુંદર જ્યોતિર્મય થઈ રહ્યું. મસ્તક, નેત્ર કાન વગેરે તે પ્રકાશમાં અંત-માન થઈ ગયું. કંપર જ્યોતિર્મય ગોલક વર્તીત વિસ્તારી રહ્યો છે. નીચે અર્ધો દેહ-ધંડ જો-ખાય છે. કંચા કંચા અર્ધો હાથ પણ જ્યોતિમાં ટકાઈ ગયા છે. કસ્યાજીદાસની શંકા બં-ધેલી દૃષ્ટિએ એક વખત સર્વેજ જોઈ લીધું પ્રથિવિપર, કંચે આકાશમાં, ઘસો અને પર્ણકુટી ઉપર સર્વેજ ચાંદનીજ ચાંદની જણાતી હતી ! આ તે ધંધું શું ? તેને સમજ પડી નહિ. તે સ્તબ્ધ થઈ ગયા હતા. શેર દસાવનિયા ધમેક કરતી વખત અને માત્ર કહાડ્યા પછી તેણે અનેક માળખોને છેનવાં હતા, અનેકને વાદ્યગજમાં ફસાવ્યા હતા, અનેકને ખોટાં બદનાં કાઢી કુશળ્યા હતા, અનેક પ્રકારની ચતુરાઈ ચલાવી અનેકને ઉંડા દુવાથી ઉતાવાં હતાં ! અર્થાત્ તેણે અત્યાર મુખી જાડુ કુશળ્યા-હોંસિયારી ચલાવી હતી પરંતુ આજે તે સ્તબ્ધ થઈ ગયો ! આજે તેણે જે કંઈ જોયું તે જોતાં ચકિતજ થઈ ગયો છે. તેણે ધણેએ ધારી ધારીને જોયું. આસપાસ સર્વેજ ઉપર દશિ કેરવી કે વખતે યોગોનન્દજીએ કંઈ કહ્યાં હતાં તો નથી ગણાવી ! વખતે કંઈ નજરજાળીતો ખેત્ર તો નથી રચ્યો ! કેટલાક જાદુગરો હાથ ગા-ગ્રાણીથી ખારીને ગેદમે મિલાઈ કહારે છે, કસાક માડ ઉપરથી મસ્તક ઉઠાવી કંચે ટંગાવે છે, કેટલાક પેડીમાં ખેસારોસો ઊઠાશે કહાવી દે છે અને વગલથી પાછો બોલાવે છે ! યોગો-નન્દજીએ કંઈ તેણે ખેત્ર તો રચ્યો નથી ! તે પ્રથમથીજ ખેંચી તપાસ રાખતો હતો. સત્યવત અને પ્રજાગારી ધિવપ્રસાદ ત્યાંજ ડબા હતા. ત્યાંથી જરા પણ ખરવા ન હતા. યોગોનન્દજી પપ્પુ વાતો કરતા હતા. એકાંતેક નેચો બંધ થયાં અને જોત જોતાંમાં અસંતોષકિ જનાવ અચેા દત્તો. અદ્ભુત દેખાવ દેખાયો હતો !

ત્યારે આ ધંધું શું ? તેનાથી કહ્યાં નહિ. કસ્યાજીદાસનો પિતો આશ્ચર્યચકિત થઈ મંદાકાજલીનાં દર્શન કરી જાણે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનોજ સાસાંતકાર થયે તેવું એમ માની-ને હાથ જોડી મસ્તક નમણી રહ્યો હતો. કસ્યાજીદાસની પત્ની જગાવેલી તો સ્તબ્ધજ બની ગઈ હતી. પતિજ મનની, પતિવત્ત જગ્યાએ આવું અપર્ય, અમત્કારિક હાથ કાંઈ દિવસ જોયું નહતું. તેણે આ ચરિયો વાંચ્યાં હતાં, તેમાં સીતાજીએ અમિ પ્રવેશ કરી પુનઃ સરીરને તંતું ને નેત્રજ બદાર કાંઈયું પણ વાંચ્યું હતું. તેણે કુવચની કયા વાંચી હતી. પાંચ જઈની તપમાં મેમજે તપ આદરી બગવત દર્શન કર્યો હતાં તે પપ્પુ વાંચ્યું હતું. આ વાંચનાં તેને આશ્ચર્ય થયું હતું પરંતુ તેણી આજે તેને સમજાયું હતું કે સત્યવતની પતિવત્તા સીતાજીને સત્યને પ્રત્યક્ષ અમિ સ્વર્ગ ન કરી શકે. એમ હતું. મુશળી અટલ-અચલ રક્તિને પ્રત્યક્ષ બગવતે દર્શન લીધું હતું. જે પુરા કે આ બગવાન ઉપર અટલ-અચલ શ્રદ્ધા રાખે તેને દર્શન થવા વિના રહે નહિ. અચલ અક્તિને પ્રત્યક્ષ નરસિંદ મહેતાને બારનાને લીંગનો દાર અર્પણ દત્તો. અચલ અક્તિને પ્રત્યક્ષ મંગેનાધના વિપના પાપા

અમૃતમય મેષ્ટ, ગયા હતા ! એ સર્વ દંડ ભક્તિનોજ પ્રતાપ ! એના આશ્ચર્ય જેવું શું ? આશ્ચર્ય એટલુંજ કે ભક્તિ માને વળતું જોઈએ. અનેક સંકટ સહન કરીને પણ, મનુષ્યે પોતાનો દેહ છોડ્યો જોઈએ નહિ. “ ભક્તનો ભગવાન ” કહે છે તે અસત્ય નથી. જ્યાંની માતાના આ શબ્દો તેના સ્મરણમાંથી જૂસાયા ન હતા. આજે આશ્ચર્ય તો થયું પરંતુ તે સાથે નિઃશય માતી લીધું કે : “ દંડ અથવા ભક્તિને પ્રતાપે ભક્ત મરીને દારા ભગવાન અદ્વાઈકે લીધા કરે છે. આપણે મામાન્ય બુદ્ધિના હૃદય ! મામામા રચી પચી મહેસા-બાપ જુને તે આશ્ચર્યમાં ગરક કરી દે ! એમ જાણના છતાં પણ તે ચોડી આકર્ષણ ન હતી. ગંદનું જે કાર્ય તે યોગેશ્વર યોગાનન્દન દ્વારા થયું ! ચંદ્રમાંથી અનુભવી ઋષિ થતે તે કાર્ય યોગાનન્દન દ્વારા થયું ! અહો ! એ કાંઈ સાધારણ વાત છે ! એ કાંઈ મામાન્ય કાર્ય છે ! પ્રકૃતિ દેવીનું જે કાર્ય તે યોગાનન્દન દ્વારા થયું ત્યારે શું એ, મહાભાગે પ્રકૃતિ દેવી ઉપર વિશ્વ વ્યાપક થયો-છે ? હા, તેમજ. હવે એ ન દરે એવું કાંઈ પણ કાર્ય બાળેજ રહેતું હોય ! ધન્ય પરમાત્મા ! ધન્ય તમારી લીલા. ” તે મનમાંને મનમાંજ અનેક વિચારો કરતી હતી અને યોગાનન્દનના મુખપદને મહામે જુનેલી હતી મનમાં તે મનમાંજ ભગવાનનો આર દરતી હતી.

સત્યમેવ ! અહા ! તે જે હાથ જોડી, નેત્રો મીચી, સહચરદેવ યોગાનન્દન દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલા શુદ્ધમંત્ર સ્મરણ કરતો હતો.

શિવપ્રસાદની પણ તેજ રિયતિ હતી.

જોતજોતામાં ચાંદનીનો પ્રકાશ સદ્ગુણવા લાગ્યો. ચાંદની ઓછી થવા લાગી. જોત જતામાં સર્વ પ્રકાશ અદ્યય થઈ ગયો. ગાત્ર યોગાનન્દનનું મુખ પ્રકાશ ખારતું હતું. ધીમે ધીમે તેણે તેજ પણ ઓછું થયું અને પણ મારમાં તો સર્વ તેજ તેમના નેત્રમાંજ સમાઈ ગયું. હવે તેમનું મુખ સ્પષ્ટ જણાવા લાગ્યું. આ કાળે તેમના સંસ્કારમાં એક પ્રકારનો નાદ સંભળાવા લાગ્યો. જાણે કાંઈ ચૂક મંજુલ વીણા ન વાગતી હોય ! અહા ! શા મનુર સ્વર ! આ સ્વર ક્યાંથી નીકળતો હતો તે નિઃશ્ચય સમજાયું નહિ. સ્વરમા જે ત્રણ પ્રકારનો ફેફફાર થઈ બધ પડ્યો. હાથ લેવા હતા તે પાગ નીચે આન્યા. ચોડીવારે પછી નેત્રો ચોડાં ચોડાં ખુલવા લાગ્યાં. નેત્રો સાતાયોજ, અર્ધ વિક્ષિપ્ત, જાણે કંઈ દેવ કરી ન હોય ! ધીમે ધીમે મહેલા લાગ્યો. આ વખતે ઉચ્ચ પ્રકારના અંતરની સુગંધ પ્રસરી ગઈ. અહા ! કેવી મુલ્યવાન ઉચ્ચ પ્રકારના અંતરની સુગંધ મર્વજ પ્રસરી ગઈ છે ! કલ્યાણદાસ મિલનો એ-જન્દ હતો, એટલે તેને ઘેર અત્યંત સેનહી ખેટ ન હતી પરંતુ આના જેવું અંતર તેણે કોણ જોયું ન હતું ! તેને મદ હતી ગયા ! અર્ધ કલાક બધાં મનુષ્યો જોસી ગયાં !

ચોડીવાર પછી યોગાનન્દનને મૃદુ હાસ્ય કરી કહ્યું : “ ભાઈ કલ્યાણદાસ ! એક વખત અહાનન્દમાં લીન થયા પછી તે આનંદમાંથી નિઃશ્વવાનું મન જ થતું નથી પરંતુ શું કરતું ? તેમ ન કરીએ તો જગતને સંતમાર્ગે દોરે નાણ ? શું ત્હમને મત અને અસતતું કાંઈ જાન થયું ? ”

કલ્યાણદાસના મનમાંથી એવ કપાવા લાગ્યો હતો. જગમાં નિર્મળીનો રસ પડતાં જન મન નીચે જેમી ખાવ જે તેમ યોગાનન્દનને આજનો ગમકાર જોઈ તેના મનમાં નિર્મળ.

બીનો રસ જાણે પડ્યો ન હોય ! તેનું મન અત્યારે તો નિર્ભજ થયું હતું. જાણે યોગાનન્દજીના જોયોગ બની ગઈ એવું એવું મને થયું હતું ! :

તેણે ઉત્તર દીધું : “ મહારાજ ! હું સમજી શક્યો છું કે સત્ તે આપ અને સત્ તે અમે ! પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્મા તે આપ અને પ્રપંચી-પાપી-તે અમે ! સ્વર્ગ સમાન સુખના ભોક્તા તે આપ અને સંસારનાં અનેક દુઃખ-ત્રાસ રૂપી નરકના ભોક્તા તે અમે ! જીવનમુક્ત આપ અને વગર દોરડે-વગર સાંકળે-જાણી જોઈને બંધાઈ રહેલા પાપી જીવો તે અમે ! ખગવાન ! સંસારી જીવો કયા પ્રકારનાં સુખ ભોગવવા સંસાર બંધનમાં સુખ માને છે તેનો ભેદ હવે મને સમજાયો. આપની કૃપા થતાંજ આ સુધ્ધ પાપી જીવ કંઈક સમજવા શક્તિમાન થયો છે ! આપ સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ પરમાત્માજ છો ! આપ જીવનમુક્ત છો. આપ જગતના જીવોના ઉદ્ધાર માટેજ અવતર્યા છો ! દયામય ! દયા કરો ! કૃપામય કૃપા કરો ! આપની અમૃતમય દષ્ટિ થતાંજ અમારું કલ્યાણ થશે ! ”

યોગાનન્દજીએ મુદ્દ હાસ્ય કરી પૂછ્યું : “ કલ્યાણ સાધવાની તીવ્ર ઇચ્છા થઈ છે ? ” કલ્યાણદાસ ઠાણુ પર્યંત અનેક વિચારમાં પડ્યો ! તેના મનમાં એક વખત મુંદર સ્વરૂપ ! પત્ની જવાનું સ્મરણ થયું, અહા ! આયું મુંદર રૂપ ! વગી મિત્રમાં બંધાવેલા વિચાર બંધ ગણાવું સ્મરણ થયું ! અહા, કેયું મુંદર બબ્બ મહાસય ! અહા ! કેવા મુંદર કામગી ગિજના સાથેનાં પક્ષગો ! અહા ! મોટરો, ઘોડાગાદીયો ! મુંદર સ્વાદિષ્ટ અનેક ભોજનો ! અનેક દાસ દારીયોની સમાધમ ! સાધુની સંગિની તો આ બધું છોડાવી દે ! કલ્યાણ સાધયું એ પણ નિશ્ચયજ પશુ શું કરવું ? આ બધું કેમ ત્યજીય ? ” રા—મ—રા—મ ! ”

કલ્યાણદાસના મનમાં થતા વિચારો પરમાત્મા યોગેશ્વર યોગદષ્ટિએ જાણી ગયા. તેમણે તુર્તજ કહ્યું : “ બાઈ કલ્યાણદાસ ! જાનવ મન જ્ઞાનવત્ છે. કૂતરાને જેમ ઘેર ઘેર બટ્ટી આહાર મેળવવાની રેવ પડી હોય છે તેમ મન પણ કૂતરા જેવું છે ! જે જે વિષયો ભોગવવાની તેને રેવ પડી છે તેમાંથી પાછા હાલતા તેને બહુ દુઃખ થાય છે. જે જે વિષયોમાં એક વખત તેને સ્વાદ પડ્યો છે તે તે વિષયો પુનઃ પુનઃ ભોગવવા મન દોડ્યાજ કરે છે ! કુચ્છ મન સારી પેઠે જાણે છે કે : “ ભોગ તેટલા રોગ. ” એ ભોગો ભોગવવાથી અનેક રોગના ભોગ થઈ પડે છે, એ ભોગો ભોગવવાની બૂઝી લતમાં તેણે અનેક કષ્ટો સદન ક્યાં છે, તે વારંવાર અનેક કુચ્છ ભોગવે છે ત્યાં પણ એ મહાપાપી મન ભોગોમાંથી-વિષયોમાંથી-ફર ખસતું નથી. બાઈ કલ્યાણદાસ ! તું મને કહેશે કે : કયા વિષય ભોગથી માનવ મનને તમી મજે છે ? કયા વિષય-ભોગથી માનવ મનને શાંતિ મજે છે ! કામિની અને કાંચન પ્રાપ્ત કરવા સમગ્ર જગતના જીવા દોડ્યાજ કરી રહ્યા છે. અરે ! તે માટેજ અનેક પાપ-પ્રપંચો કરી દુઃખ-ત્રાસ ભોગથી રહ્યા છે. જ્યાં પણ તેમને શાંતિ વળતી નથી. નેમનું મન રૂમ થતું નથી ! શિવ ! શિવ ! તું મને કહેશે કે : તને ક્યાં સુખ ભોગથી શાંતિ મજે છે ? ક્યાં સુખ તને અનિત્ય-અખર જગ્યાય છે ? ”

કલ્યાણદાસ : “ મહારાજ ! અમે સંસારી જીવોએ માની લીધેલાં અનેક સુખનો એ ઉપભોગ ક્યાં છે. અમારું ને તું મને જાણ પણ સખમાં શાંતિ મળી નહિ. એ મહારા

મિત્રોને પણ જોયા છે. હું તેમના સમાગમમાં આવ્યો છું. તેમને પણ મ્હેં સુખ-ચાંતિના જોવા નથી. ખરું સુખ "સંતોષ" મા કહેવાય છે. પરંતુ મહારાજ! સંતોષ કોને છે? આપણને વ્યાપાર કરતાં કરતાં ઇંદ્રાસન લેવાનો લોભ થઈ જાય છે. અને નોકરી કરનારને શેઠ થવાનું મન થાય છે! તેને દામત્વ ગમતું નથી! ગમતે ચક્રવર્તિ થવાનું મન થાય છે! પ્રગતિ અનેક બદલે લોહી ચુમી અનેક પ્રકારનાં સુખ ભોગવવાની ઇચ્છા થાય છે અને પ્રગતિ અનેક પ્રકારનાં કષ્ટ સહન કરતી હોવાથી રોજની નત્તા તોડી પાડી એચ્છાપૂર્વક ગભ્ય ચલાવવાની આકાંક્ષા થાય છે! મહત્વાકાંક્ષા પ્રાપ્તી માત્રમા એક સરખી જાણાય છે! એક મળતાં બે, અને બે મળતાં ચાર, એમ વધારેને વધારે વિષયો પ્રાપ્ત કરવા માનવ મન દોડી રહ્યું છે. એજ દૃષ્ટ લોભથી મોહ, અને મોહથી ધાપ, અને ધાપથી ઠપ! યન-મ્હેં એજ જોયું છે! શ્રીમંત યશો કે તેના મનમાં અદઃકામ-મત્વ યી ગાંધન ચડી બેમે છે! પછી તે જોતા મમાગમમા આવે છે તેને પોનાના કર્તા તુલ્ય સમજે છે! તે કેટલીક વખત પ્રકટરૂપે અને કેટલીક વખત ગુપ્તરૂપે, મમાગમમા આવનારાઓ પ્રતિ તિરસ્કાર દર્શાવે છે! શરીર માણુમોને તો તે તિરસ્કાર જનક પ્રાણી સમજ તેમનો અનાદર કરે છે! તે એમ જ જાણે છે કે: આ તો હુબાંગી હવે છે! એમનાં કર્મને પ્રતાપે દુઃખ ભોગવે છે! ભોગવવા દે! આપણે પૂર્વે અનેક સત્કર્મ કર્યાં છે તેથી આ જન્મે આવા શ્રીમંત થયા છીએ! હવે કોઈની દરકાર નથી! લક્ષ્મી છે. પુણ્યદાન કરીશું. સ્વર્ગસુખનો દાન્ડાકલ લેવું હવે વિશ્વજ કેટલો છે? આપણા જેવા ભાગ્યશાળી કોણ છે?"

યોગાનન્દજી: "તું પણ એમજ માને છે કે?"

કલ્યાણુદાસ: "બગવાન! અત્યાર સુધી તો હું એમ જ માનતો હતો. પરંતુ આજથી મ્હારા વિચારો બદલાયા છે. કોણ જાણે કષ્ટ એક અદૃશ્ય શક્તિએ મ્હારા હૃદયમાં પ્રવેશ કર્યો છે. મ્હારાં નેત્ર આગળથી એક પટો ખમી ગયો હોય એમ મને લાગે છે. આ જન્મગતિને આજે હું કંઈક બીજીજ દૃષ્ટિએ જોઈ રહ્યો છું. આપના શરીરમાંથી નિકળેથી કોઈક શક્તિએ મ્હારા હૃદયે સ્વામાં પ્રવેશ કર્યો અનુભવ થયું. મ્હારા શરીરનું લોહી કિનાવળે દોડી રહ્યું છે. મનની ગતિ રિચર ચતી જાય છે. સંભારનાં સુખોની અનિત્યતા સમજતી જાય છે. એ અનિત્ય સુખ પરાગ શા મારે દોડવું તેનાં પણ હવે વિચાર થાય છે! મહારાજ! આપના સમાગમથી આ ભયંકર પાપી જીવને એવજ્ય લાભ થયો છે. આપ મ્હારા પર કૃપા કરો—દયા કરો."

યોગાનન્દજી: "ભાઈ કલ્યાણુદાસ! શાન્ત થા! મંત્ર સમાગમનો પ્રતાપ એવોજ છે. મંત્રનો સમાગમ ચર્તાજ માનવચક્ષુમાં કેન્દ્રાર થઈ જાય છે. પૂર્વના સંસ્કારી—અધિકારી હવેને સત્ અને અસતનો ભેદ બહુ જલદી મમજાય છે. સંત સમાગમને પ્રતાપે, બહુતો અસતનો તુર્ત ત્યાગ કરે છે. સતને ગ્રાહ્ય કરે છે. પેંડી કરોડો ઉપાયે પણ તે સતનો ત્યાગ કરતો નથી અસતને વગમતો નથી. વારં, આજના પ્રમંથથી તમે શો ભોધ લીધો?"

કલ્યાણુદાસ: "મહારાજ! મ્હેં આજે જે અનૌદિક અનાર્વો નજરે જોયા તે ઉપરથી હું તો અનુભવ જ થઈ ગયો છું. આપના સુખ ચક્ર ઉપરથી જે જ્યોતિ દર્શન થયાં તે આ હૃદયમાં કદીપણ બુલાય તેમ નથી. વળી એ દર્શન ચર્ચાજ મ્હારું ચિત્ત બદલાઈ ગયું છે. હું હવે પૂર્વનો કલ્યાણુદાસ જોઈ નથી. મને લક્ષ્મીનો તોડ હતો, હું ગણુતો હતો કે:

શ્રીમંત લક્ષ્મીપતિ-યથા કે અસ. સ્વર્ગે શ્રીમંતોનાજ હાથમાં ! પરંતુ મહારી એ અંદલા પના દર થઇ ગઈ છે ! સાચું મુખ-સંસારમાં સ્વર્ગે સમાન રૂપના ભોજના તો અત પના જેવા ત્યાગી-વિરાગી સતોજ છે. અમે શ્રીમંતો, મરકના કીડા છીએ ! અમે અંદ-હારી, મિથ્યાભિમાની દોઢ કાલા છીએ ! આજે અમે શરીરને સપ્તમાં ગાંધેલા, દશેન્દ્રિયાનું ગોપણ કરવામાંજ-મુખ માની ખેડા છીએ. પરંતુ અમને તાત્તવિક રૂપજ ક્યાં છે ? નિમ નિમ નવીન કૃપામિત્રો-અનેક ચિન્તાઓ-અમારી પૂર્વે શત્રુ પેઠે લાગેલી જ છે ! મહારાજ ! અમે ખડાચી મુખી જાણી છીએ અટલું ! અમે સારા વસ્ત્રો પહેરીએ, મોટરાં મોટાંનીએ, પેસની રેલછેલ કરીએ એટલું ! પરંતુ અમે વ્યારે માંદા પડીએ, કે અમારા પુત્રમાંથી કોઈ માંદો પડે કે અમારા દોસજ ભડી ગય છે ! તે વખતે અમારા પૈસા કાઢકરા ખાય છે છતાં તેમનાથી કંઈ વળતું નથી. પ્રારબ્ધ હોય તો મોઢાં થાય નહિ. તો રામશરણ ! અહા ! આપની અંતોઃકિક-દેવી સના જોઈ આજે મહારો ગર્વ ઉતરી ગયો ! આજે મહારો મદ મદન થઇ ગયો ! આપ એક ઝૂંપડીમાં નિવાસ કરી રહ્યા છો, આપની પાસે એક દોપિન જણાય છે, નથી નિર્ભરી, નથી વાટી જાગ કે ગંગા, નથી મોટાં મોટાં કાળો, નથી મોટરાં છતાં મહારાજ ! આપની પાસે આજે મ્હે અખુટ ભંડાર જોયો છે ! આપની પાસે અપાર અખુટ સના છે ! અરે ! હું પાપી ! વિશેષ શું કદ ? આપ સાક્ષાત્ હાથર છો ! ”

યોગાનન્દજીએ વચમાંજ કહ્યું : “ જસ, જસ કલ્યાણદાસ ! બધું થયું. અમારે મોઢે-અ-મારી પ્રસાદા ન કરવી. અમને ગર્વ થઇ ગય. અમારી નિંદા થાય તેજ દીકરે જાણ ! મહારો સન્મર્શને પ્રતાપે તહારી સાથે અમારો સમાગમ થયો છે. પરમાર્થમાં કમળા કમલ સારીજ હશે. આજે બધું વખત થયો છે. હવે તમે ઘેર જાઓ. ખીજ વખતે અનુજ્ઞતાએ પધારજો ! ”

એટલું કહી મિત્રપ્રનાદજી તરફ નેત્રો ફેરવ્યાં. તુરંજ તે પર્ણિકરીમાં ગયો અને યાદી-તારમાંજ ગાંધી-મુધાદેસાં દળ નથા દૂધના વાટકા લઇ આવ્યો. સર્વના સન્માન, કેળાં પાંદરાં મુક્યાં. તે પર પ્રસાદ મુક્યો. એક એક વાટકી દૂધ આપ્યું. સર્વેએ આનંદપૂર્વક તેના કેળાંના ક્યાં.

ચાંદની રાત નંતી. મધુરમંદ પવન લદરીઓ વાલી હતી. મહારાજા યોગાનન્દજી જાણે સાક્ષાત્ શંકર જગ્યાન ગિરાન્યા દેવ તેમ મિત્રવલ્લ નીચે ગિરાન્યા હતા. રહામે કલ્યાણદાસ આજે બઢો ખેડા હતા. મુખમિત પવનની લહરીઓ-તેમના મનકાને શાંત કરતી હતી. ચાંદનીમાંથી ઝરતું અમૃત તેમના મન-પ્રાણને શીતળ બનાવી રહ્યું હતું.

પ્રસાદનો ઉપેક્ષા કર્યા પછી કલ્યાણદાસ, ગોવર્ધનદાસ, જયા વગેરે સર્વેએ સાધ્યંગ મળેલ પ્રજામ ક્યાં. યોગાનન્દજીએ હાથમરિત મુખે શુભાશિષ આપ્યા.

મત્યવન આગળ રયો. સર્વે દર દલી રહેલી મોટરાં ખેસી સ્વરથાને ચાલ્યાં, દોઢ કે મુનઃ અહંકાર-નગરમાં પ્રવેશ ક્યાં ! ગાત નગર દોઢી જાતિ નગરમાં ખરાયાં !

(અપૂર્ણ)

હાહામાં રામચંદ્ર રહેતા.

“કોમોપથી” અથવા રંગથી રોગો

મટાડવાની વિદ્યા.

મહાન અમેરિકન ડૉ. બેંગીટના મહેનત અને અત્યંત અનુભવ
રોગીઓના અત્યંત પુણ્ય, લગભગ ૩૫૦૦ પૃષ્ઠો આ અત્યંત પુણ્યોથી અત્યંત
ડૉ. મહાદેવસાહેબ એમ ને એમ ડી એમ એમ એમ એ, (ન્યુયોર્ક)
એમની કવમથી લખાયેલ છે તેમજ અમદાવાદમાં રોગીઓના નવજીવનાલયમાં તરત
કુપયોગી દર્દીઓને આત્મ દરેક છે એમ કુચરના ઉપાયો નિર્માણ મળી અને
દરેક માણસથી જે જે વગર પૈસે થઈ ને તેના અમીર છે છે- એમને મટાડવાની
સફળ ભાવિતી આપેલી છે આવી કુપયોગી અત્યંત સુખી માણસો આમાં નથી
પામી પુણ્યના ગામડામાં ગાળા અથવા ૬-૮-૦ થી ૧૦ થી ૧૫

મજાતુ રોકાણ —

વકીલ બોગીલાલ ત્રીકમલાલ.

સપાદક—“ધિવન્તરી”

વીરનગર (૬ ગુજરાત)

સુંદર, મનપસંદ અને આબેહુલ છબીઓ પડાવવા માટે

પરમાનંદ ફોટોગ્રાફરના

રીચીરોડ પરના સ્ટુડીઓમાં જળે.

તમે જે ધંધો કરતા હશો, તેના લાયકની મુદત દેખાઓ
એવી બેઠક આપવામાં આવે છે. છબી જાણે હમણાં બોલી
ઉઠશે, જાણે હમણાં વાત કરશે એવી મનોહર બને છે. ન્હાની
છબી પરથી મોટી, બ્રોમાઇડ, સેપીઆ અને રંગીન છબીઓ
બનાવી આપવામાં આવે છે.

બાર્બા મંદયમ.

૬. સ્ટુડીઓ, રીચીરોડ-અમદાવાદ.

भारतवर्ष

ॐ तमसो मा ज्योतिर्गमय ॥ (इषानिषत्)

पुस्तक वर्ष ८ आश्विन-कार्तिक १९७६-७७. शुभो अंक ६-१०
नवम् वर्ष ९ अकराश्विन-नवेम्बर १९७७ नवो अंक ४-५

अनुक्रमिका

विषय	पृष्ठ	विषय	पृष्ठ
१ श्री गुरु रामकृष्ण भगवत्,		८ गोभोजन	१५५
भारतमो अमे व, (भरिनामो) १०८		१० सतरोप	१५४-१६०
२ भक्तनाम सूर, हिन्दु, श्रीन		११ श्रीगुरुभक्तन अने-भरिनामना १६६	
भक्तन (इतिनामो) . . . १३०		१२ भर्तृ, अर्धभर्तृ अने विभक्त १७०	
३ वेदान्तगु गोप्य-दत्त . . . १३१		१३ गुरु-भक्तु रक्षक १३२	
४ रामगिरि-वसु १३२		१४ भक्तनामो भा भरिनामनी राग १३५	
५ विवेकानन्द शरण प्रसंग १३८		१५ भक्त पदनामो गोप्य वसुतो १३७	
६ श्री गुरुभक्तनना पति १५५		१६ विभावनामा आनेन हिन्दु १८१	
७ "गोपी" राधना अर्थभा १५६		१७ गुरु अने भक्त १८८	
८ भक्तनाम गुरु दर्शन १५३		१८ श्रीभक्त राधायार्थअने अर्थ १८८	

वार्षिक मूल्य

र. २-८-० (पोस्टेजसहित)

सम्पादक प्रकाशक,
डा. बाबाई रामचन्द्र म्हेता,

अमदावाद

॥ परमहंसदेवનો ઉદ્દેશ્ય ॥

“શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસદેવનું છવન ચરિત્ર” એ ધર્મના મૂલ રહસ્યો પ્રકટ કરનાર અદ્ભુત વિવૃત્ત-દીપક હતા. તેના પ્રકાશમાં હિંદુ ધર્મની વ્યાપકતાની અને શ્રેષ્ઠતાની યથાર્થ કલ્પના મનુષ્યને થઈ શકે છે. સાત્ત્વમા કથેલા આપવૃત્તિક જ્ઞાનની પરમહંસદેવ જાણે સાક્ષાત્ સંજીવનત્રિપદતા ! નિશ્ચિનો અને અવતારોના વાસ્તવિક ઉપદેશ, તેમજ પોતાના ઉદાહરણદ્વારા સર્વ જગતને દર્શાવી આપ્યો છે. અન્ય એ માત્ર ભૂતકાળના અનુભવોના સંગ્રહ છે. તે અનુભવની યથાર્થતા, પરમહંસદેવના આચરણોમાં નિત્ય જોવામાં આવતી. એ મહા પુરુષે માત્ર ચોપન વર્ષમાંજ, ગ્રાત પાંચદહાર વર્ષ સુધીના આર્યોના સર્વ આધ્યાત્મિક અનુભવ સ્વઆચરણમાં ઉતારી લઈ તે પ્રત્યક્ષ વ્યવહારમાં દર્શાવ્યા હતા અને એ પ્રકારે તેઓ ભાષી યજ્ઞોના આદર્શ તથા માર્ગદર્શક બન્યા હતા. પરમહંસિ સંગ્રહી કેવળ-શાન્નિદક સદાનુભૂતિ દર્શાવવાથી આપણું કર્તવ્ય પરિપૂર્ણ થતું નથી પણ તેમના ઉપર સંગોભાષા જેટલો પ્રેમ દર્શાવતા આપણે શિખરું નોંધ્યો. તેજ પ્રમાણે સાત્ય એજ સર્વ ધર્મોના પ્રાણ છે અને તત્ત્વની દૃષ્ટિએ જોતાં સર્વ ધર્મ એક જ છે. એ જગતને વિદિત કરવું અને સમજાવવું એજ મહારા ગુરુદેવનો ઉદ્દેશ્ય હતો.”

સ્વામિ વિવેકાનન્દ

હિંદી તરુણોનું કર્તવ્ય:

“હિંદી તરુણો! શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસદેવના અનુયાયી થઈ તેમના ઉદ્દેશ્યાનુસાર તમારે વર્તવું એ હિંદુસ્તાનના નહિ, પણ સર્વ જગતના કલ્યાણની દૃષ્ટિએ પણ અત્યંત આવશ્યક છે. તમારામાં રહેલું દેવત્વ જગત દરેક તેમ થવાથી તમને શીતોપ્પલુતાથી ચતી પીડા થશે નહિ, એટલું જ નહિ પણ તમારી કુલાનુભા પ્રથ જતી રહેશે. ભોગવિલાસમાંજ દિવસનો ધણો ભાગ જતીત દરી, ગમે તે વખતે મૌનને ખાતર ધર્મનોગમાં મારવાં તે છતર દેશોમાં ખેતી સકે પણ આ ધર્મભૂમિમાં તેવું આવશે નહિ. આ દેશમાં તો પણ સ્વાર્થ-ત્યાગ કરવાની તમારી તૈયારી હશે તોજ તમારું જીવન પ્રકરે, અને તમારે હાથે ધર્મકાર્ય અથવા રાષ્ટ્રકાર્ય થશે. સ્વાર્થ ત્યાગ કર્યો સિવાય કોઈ પણ મનુષ્યથી એક પણ મહત્કાર્ય થઈ શક્યું છે. અર્થ કે રીઆ જગતને ઉત્પન્ન કરવા માટે પ્રત્યક્ષ પુરૂષને પણ આભયવંત કરવો પડ્યો હતો. સર્વ મૌન શોષને તિલાંજલિ આપો. માનાપમાનનો વિચાર ખાનગીએ મૂકો. કદાચ પોતાના પંચ પ્રાણોનો ભોગ આપવો પડે તો તેમ પણ કરો, અને સંસાર પ્રારંભ ઉતરવાની તંત્રીની કશી તમે તમારું “કર્તવ્ય” દેશ એટલે ખસ છે. “જન”ની વાટ જોવાનું તમારે પ્રયોજન નથી.”

સ્વામિ વિવેકાનન્દ

પ્રકાશક,

આ. માસિક પત્ર

હાલોભાઈ રામચંદ મહેતા.

અમદાવાદ પાંચકુવા-નેવા દરવાજા

દાણાપીઠ, નવોવાસ, વંચીપોળ.

પ્રત ૨૧૦૦.

સંલગ્નિત્ય પ્રીતીગ પ્રેસમાં

અમદાવાદ.

સાંકલ્યંદ હરિલાલે છાપું.

॥ ॐ श्री गुरुवे नमः ॥

અ મૃ ત ર સ .

અતી ઉત્તમ !

પી ખાત્રી કરો !

શ્રીયુત ગાંધીજી સુવના મુદ્દણ "વા" એ કેરી પીનું છે. તેમજ તે એવી કેરી વેચુ છે કે હમેશના પીનારથી તેને ઊડતી બણી મુરકેલ છે. તેથી અમે એ શ્રીયુત ગાંધીજીની "સુવના મુદ્દણ" કેસારદી મુરચુ ખનાવ્યું છે. જે "વા" ના કેસારે વળેરવાથી આં બહીસા વ્યમનના પંખામાંથી સહેજે મુકત થઇ શકાશે. સ્વાદમાં માત્રા કરતાં અતી ઉત્તમ છે. તેમજ આ મુરચુ સાત્વીક શુભનાથું દોવાથી લોડીને સ્વચ્છ કરી વાહુને પ્રદીપ્ત કરી ગુણ લગારે છે. અને મનને શુદ્ધ સાત્વીક બનાવે છે.

કેપર લખેલ "કેસારદી મુદ્દણ" ખાપરી અમે અમૃતરસ ખનાવીએ છીએ. તેમ મુરચુ પણ વેચીએ છીએ.

રતન એકતા ડગાની કીમત રૂ. ૦-૧૨-૦

રતન અરવાના ડગાની કીમત રૂ. ૦-૧-૬

ઉપસાધન મુરચુમાં "વા" અથવા શુદ્ધ સાળીત કરી આપનારને રૂ. ૫૦૦ આપેલ શ્રીધાસે છીએ.

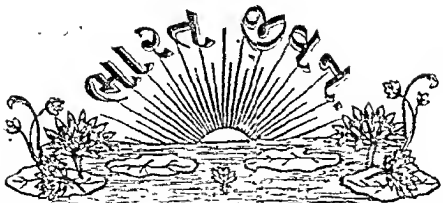
૧. ગુલામનામના સાહસને વી. પી. થી નરત મેડવનામાં આવશે.

૨. રતન ૧૦ સદે મંગલપત્રારને રતન ૩ વધારે આપવામાં આવશે.

સરસ્વતી લુવન હોટેલ

નેપાંઅર રોડ,--કન્યાવી

॥ श्री गुरुवे नमः ॥

ॐ असतो मा सद्गमय । तमसो मा ज्योतिर्गमय । मृत्योर्माऽमृतं गमय । ॐ

જૂનું વર્ષ ૮૦

આર્યભટ્ટ-કર્તૃત્વ-૨૫૭૬-૫૭૬

જૂનું, અર્ધ ૧૦-૧૨

નવું વર્ષ ૧૦

અદ્વૈતાચાર-નવેશ્વર-૧૯૨૦

નવેશ્વર અર્ધ ૪-૫

“જયજય રામરૂણ ભગવંત !”

॥ ૐ ॥

“ તમો ભગવંતે રામરૂણાય. ”

જયજય રામરૂણ ભગવંત !

જન જીવે આરાધના !

પરમ કૃપાનિધિ નાથ પરિશ્રદ્ધ વિશેષાધીશ્વાર !

જયજય રામરૂણ ભગવંત !

સાધી:—

આપ પ્રેમ રૂપી તત્વનો—

શુદ્ધી સખજ આધાર.

હરીયે આ અવનિ વિશે—

હરી મન એકાધાર.

આનંતને વિહારી આજ—

શાન્તિને પ્રસારજી. (૨)

જયજય રામરૂણ ભગવંત.

સાધી:—

આપ સ્વરૂપની દિવ્યતા—

ધરવા અંતર માંદા.

દિવ્ય દર્શ દહ દે ! વિમો—

ટાલો સંઘય ગાંધી !

બેઠીને જીવતા બાવ દિવ્યતામાં આવીએ(૨)

જયજય રામરૂણ ભગવંત.

ૐ શાન્તિ: શાન્તિ: શાન્તિ:

સેવક.

ચત્તપતરાય જયેરીલાલ.

કીમ રેશન.

“ સદગત સ્વામી શ્રી વિવેકાનંદજીનો,
જાપ્રત યતા ભારતને પ્રવોધ. ”

હોને ! જાગે ! બીરા આજ !

જગાવ અમૃત જ્યોતિ પ્રભાત !

તમને ધેરી નિદ્રા આજ—

જગાવે શ્રુતિ પણ દેવિ સાદ.

ઉત્તિષ્ઠ જાપ્રત.

સમય છે, સંસાર સુરોગી દાલ !

જગત આમને ઉત્તર મોર્ગ !

વેદ છે શ્રુતિ પણ દિવ્ય નિતાદ !

પ્રાપ્ય ઘરાગ્નિવોધત.

અંતર હજી એવું આજ !

સુણે છે અંતરના ઉદ્ગાર !

જાહે ઉત્તર મોર્ગ જાણ !

હોને, જાગે, બીરા આજ !

જગાવે ! જ્યોતિ જીવનની દમેય,

પ્રેમ ને શૌર્ય મંત્રનો ટક.

મેઘથી ગધા હલના તાર !

હોને, જાગે, બીરા આજ !

વેદ છે શાંતિ પ્રસારની માર !

હલ અમીરસથી હંધ ઉતરાય !

વેદ છે શાસ્ત્રો પણ એ સાથ,

વેદાન્તનું ગોપ્ય રહસ્ય ।

(રાગ સારંગ.)

વેદાન્ત સિદ્ધાંત, અંતરમાં મુદ્રા કરે નર વિદ્યાસથી.

કરી ચિત્ત નિર્માન્ત, આરંભી સમ દમ સાધન અભિલાષથી;

ચેતન સર્વેમાં એક રહ્યું, યુતી ભગવતીએ ઉપદેશી કહ્યું,

ઉપાધિ વડે ભિન્ન પ્રતીત થયું !

વેદાન્ત સિદ્ધાંત.

જમમ પટ અવચ્છિન્ન અકાશ તણે, મહાકાશ થકી નહિ બેદ ગણે.

મહાકાશ સ્વરૂપે નિત્ય બણે;

વેદાન્ત સિદ્ધાંત.

તદ્વત ચૈતન્ય પ્રતીત થયું, નહિ વાસ્તવિક શિયા ત્યાં ભિન્ન-હયું,

ઉપરોક્ત કથનથી સિદ્ધ થયું;

વેદાન્ત સિદ્ધાંત.

અદ્વિતીય અખડ અવિનાશી, એ યાવત્ સુખ તણે રાશી,

રહ્યો જમત આદિમાં ભાસી ।

વેદાન્ત સિદ્ધાન્ત.

એ અરૂપ અનામ અદશ્ય અરે, નહિ અદિ સમષ્ટિપર્ણ કહે.

ખંધ મોક્ષાદિ કયું એ ન ચહે;

વેદાન્ત સિદ્ધાન્ત.

નહીં ધરા ન સૂત્ર વિરાડે અરે, નહિં પ્રાપ્ત ન તેજસ વિશ્વ અરે,

કદી ભોગ ન જોગ જરીય સરે !

વેદાન્ત સિદ્ધાન્ત.

નહીં 'લેશ પ્રપંચ તણે તેમાં, ભાસેજ પ્રપંચ સદુ એમાં,

એ એક તણે સધળો મહિમા !

વેદાન્ત સિદ્ધાન્ત.

જમત આદિમા તે ભાસે, એ શુદ્ધિ પરિણામ જ ભાસે.

સુખ ગાન વડે નિરૂપમ યારે;

વેદાન્ત સિદ્ધાન્ત.

ગાત્રી જન આસ રહીત સહી, કર્તૃત્વપણાનો લેશ નહીં,

ભોક્તૃત્વ શકે પણ કેમ રહી !

વેદાન્ત સિદ્ધાન્ત.

કરે કર્મ તથા પિ નહિ કરતો, સુધે સ્પર્શે સપ્રણું ગ્રહતો,

એ અમંગ સદા કરતો જ સતો ।

વેદાન્ત સિદ્ધાન્ત.

ગાનિ વૃત્તિ અતિ પામે છે, જન્માદિક દુઃખ સદુ વામે છે,

વાસ્તુથી કહાન વિરામે છે !

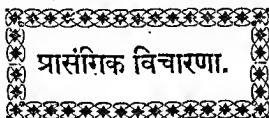
વેદાન્ત સિદ્ધાન્ત.

ગમનગર.

, કદાનજી વહાલજી ટક્કુર.

॥ ૐ ॥

નમો ભગવતે રામકૃષ્ણાય !

જગતના સમર્થ વિચારકો, રાજ્ય પુરંધરો, નીતિશાસ્ત્રવેત્તાઓ અને ન્યાય વિ-
ચારકો સમક્ષ જે મહા પ્રશ્નો નિર્ણય કરવાની ગંભીર જવાબદારી વર્ત-
માન કાળમાં ઉપસ્થિત થઈ છે, તે ગંભીર ફરજ તેઓ જેટલી પ્રમાણિક-
તાથી, સત્યતાથી અને જવાબદારીના ચચાર્થ બાનપૂર્વક અદા કરશે તે ઉપર માનવજીવનની
શાંતિનો મુખ્ય આધાર છે.

*

*

*

*

*

અનેક રાજ્ય સિંહાસનો અત્યારે હગમગી ઉઠ્યા છે ! રાજ્ય સુકુટ ધારણ કરનાર અને રાજ્યદંડ ધારણ કરનાર શહેનશાહો અને રાજ્ય સત્તાધારી પુરુષો ભાવિ વિચારમાં દિશ્મુઢ થઈ ગયા છે ! શું કરવું ? કંઈ રીતીયે પુનઃ સત્તા અને શાન્તિ સ્થાપવાં એ વિચારે અત્યારે રાજ્ય પ્રકરણી મહાપુરુષોની વિચાર શક્તિ અને કર્તવ્ય શક્તિને કંઠિત કરી નાખી છે ! કયા પ્રકારે જગતમાં સર્વ પ્રજા શાન્તિ પામે અને આપણી સત્તા કાયમ રહે એ પ્રશ્ન અત્યારે તો રાજ્યધારી મહાપુરુષોને શલ્ય સમાન થઈ પડ્યો છે !

* * * * *

જગતમાં માનવ જીવનનું અને તે પર શાસન ચલાવનાર રાજ્ય સત્તાધારીઓની આંતર સ્થિતિનું આ અસ્પષ્ટ પણે મથાર્થ ચિત્ર આપણી મનોમય ભૂમિકાપર રચિત કરી આ પ્રશ્નની અન્ય દિશાએ વિચારણા કરીએ.

* * * * *

જગતની સમગ્ર પ્રજાની આવી સ્થિતિ થાયી યદ્યપિ સમગ્ર જગતનું પ્રજાક્રિય જીવન આવી ભયંકર આપત્તિમાં આવી પડવામાં આં મૂખ્ય કારણો છે ? એ પણ અત્યંત વિચારવા જેવું છે. સામાન્ય રીતેજ પ્રત્યુત્તર મળી શકે કે—“ ગરીબ વર્ગમાં ભુખ મરે અને અજ્ઞાનતા, તથાગરો-ધનવાનોની-દુઃખ બહારની લાલસા અને ભોગવિલાસ અને રાજ્ય સત્તાધારીઓને રાજ્ય લોભ, એ બેનાં દેખીતાં કારણો છે. પણ એટલુંજ બસ નથી, પ્રાચીન આર્યોના પ્રજાક્રિય જીવનના અભ્યાસીને, આર્ય ઋષિઓના તત્ત્વજ્ઞાન, ધર્મશાસ્ત્ર અને પવિત્ર જીવનના અભ્યાસીની દૃષ્ટિએ આ આખો વિષય એક જૂઠાજ મહત્ત્વના વિચાર તરફ દોરી જાય છે. માનવ જીવનની શાન્તિ, સુખ, સ્વાતંત્ર્ય અને વિકાસના આદર્શ રૂપે કયાં તત્ત્વોને અને કંઈ પરિસ્થિતિને મહત્ત્વ આપવું, એ ગંભીર પ્રશ્ન તરફ પૂર્વ અને પશ્ચિમની પ્રજા જીવનના સૂત્રધારે કંઈ દૃષ્ટિએ વિચારે છે, અને ગતિ કરે છે, એ ઉપર આ બધા પ્રશ્નો મહાન આધાર છે.

* * * * *

માનવજીવનની શાન્તિ અને સ્વતંત્રતાના આદર્શ તત્ત્વરૂપે પૂર્વની પ્રજાના એટલે એ-સીઆવાસી પ્રજાના સૂત્રધારે અને તેમાં પણ ખાસ કરી આર્ય પ્રદેશના પ્રાચીન વિચારકો (ઋષિવરો) એમ માનતા હતા કે—“ માનવજીવનમાં જીવન નિર્વાહક અનેક ભોગ વૈભવનાં સાધનો પરત્વે જે મનુષ્યની જેટલી જરૂરીઆત યોગી, તેમ તે મનુષ્યની શાન્તિ અને સ્વાતંત્ર્ય વધારે, ” એટલે જે મનુષ્ય પોતાના વિચારોને અંકુશમાં રાખી, મનને કળજે કરિ રહે અને ઇંદ્રીયોની લાલચોથી જેટલે અંશે બચે તેટલે અંશે તે વધારે શાન્તિમય, વધારે સ્વતંત્ર અને વધારે સારી રીતે પોતાના જીવનનો વિકાસ કરી શકે, ” અને આ રીતે ભારતવર્ષમાં અને સમગ્ર એસીઆમાં એક રાજ્ય સિંહાસનધારી શહેનશાહ કરતાં પણ કૌપિન ધારણ કરી જંગમમાં પશુદંડિમાં રહી અક્રિય પણ કેવળ પોતાનાજ આંતર આનંદમાં મસ્ત રહેનાર સન્તપુત્ર વધારે પૂણ્ય, વધારે માનવન અને શ્રેષ્ઠ ગણાતો. બાહ્ય દૃષ્ટિએ એક શહેનશાહ કરતાં તેની મતા, વૈભવ અને સમૃદ્ધિ ન્યૂન જણાય, તેની સ્વતંત્રતા અને શાંતિ ભોગવનાં

સાધનો નિર્જીવ જણાય પણ સત્યની દૃષ્ટિએ જોતાં-મનુષ્ય જીવનના આંતર વિકાસના ઊંડા અભ્યાસીની દૃષ્ટિએ વિચારતાં-એક રાજ્યસુકૃતધારી શહેનશાહ જેટલી અશાંતિમાં-મોહમાં-મમતમાં અને જીંદગીની જરૂરીઆતો વધારી તેને મેળવવાની હાહમારીમાં પોતાની સ્વતંત્રતા અને શાન્તિનો ભંગ કરી પરાધીન જીવન ગાળતો હોય છે, તેના કરતાં અનંત પ્રકારે શ્રેષ્ઠતાથી આ ત્યાગી સન્ત મહાપુરુષ શાન્તિમય-આનંદપૂર્વક અને પ્રેમપૂર્વક-પૂર્ણ સ્વતંત્રતાથી પોતાના જીવનનો વિકાસ કરે છે એટલું જ નહીં પણ એક ચક્રવર્તિ શહેનશાહ પોતાની રાજ્ય સત્તાથી શાંતિ અને સ્વાતંત્ર્યની ભાવના સ્થાપી શકે તે કરતાં પણ અનંત ગણી વધારે શાંતિ અને સ્વતંત્રતા પૂર્વક પ્રજા જીવનની ખીલવણી કરવાની શક્તિ આવા-ત્યાગી કૌપિનધારી-અરણ્ય નિવાસી-સન્ત મહાપુરુષોમાં હોય છે એવું પૂર્વની પ્રજા શ્રદ્ધાપૂર્વક સ્વીકારતી આવી છે. રાજ્ય સત્તાધારી પુરુષો, સમાજ શાસ્ત્રીઓ અને ન્યાય વિશારદો બધાજ આવા સન્ત મહાપુરુષ તરફ અપ્રતિમ પૂજ્યભાવ અને શ્રદ્ધા રાખતા, એટલું જ નહીં પણ તેમની પ્રેરણાનુસાર શાસન ચલાવતા. કેવળ ભારત વર્ષમાં જ નહીં પણ પૂર્વની બધી પ્રજાઓમાં આ ભાવના જીવંત હતી. મુસલમાનો પણ આ સત્યને સ્વીકારી તેમના ફકીરો અને પયગમ્બરો અને ઈશ્નીધારી મસ્ત મૌલાઓ તરફ અપૂર્વ માનપૂર્વક વિશ્વાસ રાખતા અને જગત્પત્ની બાદશાહીને, શહેનશાહી વેઠવોને તેમની દૈવી ફકીરી આગળ તુચ્છ લેખતા અને મોટા મોટા બાદશાહો પણ આવા શરીર-મૌલાની ચરણવંદના કરતા ! એસીયાની ત્રીજી પ્રજા બોધોમાં પણ આ સત્ય માન્ય હતું અને તેઓ એક શ્રમજીન-ત્યાગી સંતને-જે માન આપતા તે એક શહેનશાહના માન કરતાં અપ્રતિમ પૂજ્ય ભાવનાનું ભરકુ હતું.

આથી પૂર્વની બધી પ્રજાઓમાં વિકાસની, ઉન્નતિની, શાન્તિની, સ્વાતંત્ર્યની આદર્શ-ભાવના, ભોગ વિલાસના ત્યાગમાં-ઈન્દ્રિય નિઃશ્વર્ગ-મનની લાલચ-ચંચળતાને અંકુશમાં રાખી મનુષ્યમાં રહેલા પ્રભુના ચૈતન્યરૂપ-આત્મતત્વને-જીવનતત્વને ખીલવવામાં જ રહી હતી. ખીજી બધી શારીરિક ભોગ વિલાસની ભાવનાનો ત્યાગ કરી કેવળ પ્રભુમય જીવન ગાળવામાં-સર્વ મનુષ્ય જીવનમાં દસ્ય અદસ્યરૂપે લીલા કરી રહેલ પ્રભુની પ્રભુતામાં અને એ રીતે સમગ્ર જીવોના હિતને ખાતર શાન્ત-પવિત્ર અને પૂર્ણ પ્રેમમય-પૂર્ણ આનંદમય અને પરિપૂર્ણ શાન્તિમય જીવન ગાળવું એજ આદર્શજીવન ગણાતું એજ જીવન પૂજ્ય ગણાતું.

આથી રાજ્ય સત્તાધારી પુરુષો રાજ્ય લોભને વશ ન થઈ શકતા પણ પ્રજાની શાંતિ અને પવિત્રતાની ભાવના ખીલવી શાન્તિપૂર્વક રાજ્ય શાસન ચલાવી છેવટે આવું અપિ જીવન ગાળવા, પૂર્વનું-આદર્શમય-શાન્તિમય જીવન ગાળવા માટે પ્રથમથીજ પોતાની શારીરિક ભોગવાસના ઓછી રાખતા, મનોદૃષ્ટિઓ પર અંકુશ રાખી, લોભ-મોહ અને ઈંદ્રિય વિલાસનાં સાધનરૂપ બાહ્ય વેળવોને મોહ ઓછો રાખતા અને પશ્ચાત્ જીવન શાન્તિમય-પવિત્રતાથી ગાળતા હતા. ધનવાનો પણ ધન મેળવી પોતાના ભોગ વિલાસ વધારવામાં તેનો ઉપયોગ ન કરતાં પ્રજાની શાંતિ માટે દાન ધર્મમાં ઉપયોગ કરી છેવટે શાન્તિમય-અપિ જીવન-ગાળવા ઇચ્છતા અને આ રીતે સમગ્ર પ્રજાજીવનની આદર્શ ભાવના, ભોગવિલાસના ત્યાગમય-શારીરિક દામનાઓને વશ કરી ઈંદ્રિયોની લાલચોથી

બંધી-પૂર્ણ પવિત્ર-શાન્ત-અને પ્રભુ પ્રેમમય જીવન ગાળવામાં જ હતી. આથી પ્રજામાં ધનલોભ-રાજ્ય લોભ અને-મોહ વિલાસનાં સાધનો મેળવવાની તાલાવેલી નહોતી અને તેથીજ સમગ્ર પ્રજા જીવન શાંતિમય, સ્વતંત્રતા પૂર્ણ અને વિકાસક્રમના નિયમાનુસાર ખીલવણી પામતું હતું.

*

*

*

*

*

પશ્ચિમની પ્રજાઓના જીવનનાં આદર્શ તત્ત્વોમાં, જીવનનાં સાધનોનો ઉપયોગ જેમ જેમ વધારે થાય તેમ જીવન વિકાસ પામે છે એમ માનવામાં આવે છે. જે કે ઇસુ ક્રી. ૪૮૦ સદ્ગોષ્ઠ તો મનુષ્યવૃત્તિને શારીરિક સુખોપયોગનો ત્યાગ કરી પ્રભુ પર વિશ્વાસ રાખી પાવત્ર જીવન-શાન્તિમય જીવન ગાળવા પ્રેરણા કરી રહ્યો હતો; પણ પાશ્ચાત્ય પ્રજાના તેનાઓ અને પ્રજા જીવનના સૂત્રધારોનો આદર્શ તો ભોગ વિલાસના સાધનોનો જેમ વધુ પ્રચાર થાય, જેમ જેમ મનુષ્ય જીવનમાં તેનો વધુ ઉપયોગ થાય, અને એવા સાધનોનો જે મનુષ્ય પોતાના જીવનમાં વધુ ઉપયોગ કરી શક્યો હોય તેનું જીવન વિકાસ પામ્યું ગણે છે, અને જ્યાં એવાં ભોગવિલાસનાં સાધનો ન હોય ત્યાં જીવનની અપૂર્ણતા અને દરિદ્રતા, અજ્ઞાનતા અને આજસતું દોષોગ્રસ્ત કરવામાં આવે છે, એને અપૂર્ણતા માનવામાં આવે છે. એથી વધુ સુખ ભોગવવાની વૃત્તિને ધીમે ધીમે ઉદ્દેશી મળવા લાગી-ભોગવિલાસ અને ઇશ્વરીઓની સુખોપયોગ ભોગવવાની લાલસા વધવા લાગી અને એવા પુષ્કળ ભોગવિલાસના સાધનો ભોગવતું વિકાસમય જીવન-એજ આદર્શ જીવન-પશ્ચિમની પ્રજાઓમાં ગણાવા લાગ્યું. આ દૃષ્ટિએ પશ્ચિમની પ્રજા જીવનના સૂત્રધારોએ શાસનનાં ધોરણ રચ્યાં, ઉદ્યોગ-સાહસની ભાવના ખીલવી, દુનરક્ષણ અને શોધને ઉત્તેજન આપ્યું, પશ્ચિમની પ્રજામાં ભોગવિલાસનાં સાધનો દિવસે દિવસે નવાં નવાં પુષ્કળ વધવા લાગ્યાં તેમતેમ મનુષ્યની ભોગવૃત્તિ પણ વધવા લાગી. એ ભોગવૃત્તિને પોષવા દ્રવ્ય અને સાધનોની જરૂરીઆત વધી તેમ તેમ એ પ્રજાઓએ અનેક દેશો શોધી કાઢ્યા, સમુદ્ર પર્યટણ કરી દ્રવ્ય અને સુખોપ-ભોગના સાધનો વધારવા માંડ્યાં અને એ સાધનો અને ભોગવિલાસ સાચવવા લશ્કરીબળ અને નૌકાબળનો વધારો કરવો પડ્યો. સુધારાને નામે-ધર્મ પ્રચારના બદાને-જ્ઞાન પ્રચારના નિમિત્તે જગતની અન્ય પ્રજાઓમાં-શાંત-પ્રજાઓમાં ભોગવિલાસની વૃત્તિ જાગૃત કરી અને Progress of Civilization ના મોહક નામે, જગતની બધી પ્રજાઓમાં વ્યાપારની ખીલવણીના નિમિત્તરૂપે આવાં અનેક ભોગ વિલાસના સાધનોનો પ્રકાર વધારવા માંડ્યો ! એ ભોગવિલાસનાં સાધનોએ, એ માયા જળ વિસ્તારનાર મયદાનની કળાના વિલાસી નમૂના અને યંત્ર રચનાની સુંદર વસ્તુઓએ તુરત તો પ્રજા જીવનને એવું જાગૃત કરી નાંખ્યું કે મનુષ્યવૃત્તિ ઉદ્યોગમય, સાહસિક અને પૂર્ણ પ્રવૃત્તિમય થઈ ગઈ, જગતના ખૂણેખૂણામાં ફરીવળી, ભોગવિલાસનાં સાધનો એકત્ર કરી દ્રવ્ય મેળવી ભોગવિલાસ ભોગવવાને આવશ્યક સાધનો શોધવા રાત દિવસ પ્રયત્ન શરૂ કરી દીધો. આ રીતે સમગ્ર જગતના માનવ જીવનમાં આ પશ્ચિમના માયાવી સુધારાએ, ભોગવિલાસ ભોગવવાનાં સાધનો મેળવવાનો, દ્રવ્ય મોહનો, રાજ્ય સત્તા ભોગવવાનો, ઉચ્છ્રંખલ સ્વતંત્રતા મેળવવાનો એવ લગાડ્યો ! આમ માનવ જીવનની શાન્તિમાં સુધારાને નામે-પ્રગતિને નામે-ભોગવિલાસની વૃત્તિ લાખલ કરી, એટલું જ નહીં પણ એ પાશ્ચાત્ય સુધારાના સૂત્રધારોએ પોતાની એ ભોગવૃત્તિ અને

વિલાસનાં સાધનો પોતાની સ્વાધીનતામાં રાખવા લશ્કરીબળ અને નૌકાબળ સત્તા વડે જગતભરી અન્ય પ્રજા પર પોતાની સાર્વભૌમ સત્તા જમાવવા માંડી; અધરામાં પૂરું વિજ્ઞાન શાસ્ત્ર (Science) આ પ્રવૃત્તિને નવિજ દિશા અને અપૂર્વ ચેતન પ્રેર્યું. વરાળનાં નવનવાં યંત્રો, એન્જિન, રેલ્વે અને સ્ટીમરો અને અન્ય અવનવાં યાંત્રિક સાધનોની શોધ થઇ અને વિદ્યુત (વિજળી) બળવડે શોધાયેલાં ટેલીગ્રાફ અને ટેલીફોન, ટ્રામ્વે અને મોટરો અને મોટાં કારખાનાંઓ ચલાવી પ્રજામાં ભોગવિલાસ વધારનારું સાધનોદ્વારા પાશ્ચાત્ય પ્રજાને ભોગવિલાસ અને સત્તા વૈભવ ભોગવવાની શક્તિ, આખા જગતભરી બધી માનવ પ્રજાઓમાં પ્રસરી ગઇ ! શાંતિ અને ત્યાગમાં પૂર્ણતા યાનનાર, શારીરિક ભોગવિલાસનો ત્યાગ કરી-પ્રજા પરાયણ જીવન ગાળનાર પૂર્વની પ્રજાઓમાં પણ આ સુખોપભોગ ભોગવવાની શક્તિ જગૃત કરી અને એ રસશક્તિ રેલ્વે, સ્ટીમર, તાર અને ટપાલદ્વારા-એ ભાવના-વિજળીક વેગે પ્રસરી ઉઠી ! દીવો ચોલવતાં મોટા ચાપ, વળી નરમ પડી પાછો મોટા પ્રકાંશ આપી પછી કેવળ અધકાર કરી મૂકે તેમ આ પાશ્ચાત્ય મુદ્દાનવી કળા અને ભોગવિલાસ ભોગવવાના સાધનોની પ્રવૃત્તિ સુધારાને નામે વધવા લાગી ! ઠેરઠેર યાંત્રિક સાધનો વધવા લાગ્યાં, કારખાનાં, મિલો અને વર્તમાન પ્રેમોની વૃદ્ધિ થઇ, અને એ બધાં ઉપર સત્તા વૈભવ ટકાવી રાખવા દરેક સુધરેલી પ્રજા પોતાનો વ્યાપાર અબાધિત રીતે જગદ્વ્યાપી કરવા બયંકર અસ્ત્ર શસ્ત્રથી મુસબિજત રહેવા લાગી અને રેલ્વે, તાર અને લશ્કરી બળ અને નૌકા બળનાં સાધનોથી જગતભરી લક્ષ્મી, સત્તા અને વૈભવ હસ્તગત કરવા તત્પર થઇ ! પરીણામ કેમીતું જ છે-જગત જોઇ રહ્યું છે કે-“ આટલાં ભોગ વિલાસનાં સાધનો છતાં-આટલો વૈભવ-લક્ષ્મી અને સત્તા છતાં-પાશ્ચાત્ય પ્રજાઓ જરાપણ શાંતિમાં નથી ! ખરો વિકાસક્રમ-ખરું મનુષ્ય જીવન-ખરી સ્વતંત્રતા-ખરો આનંદ-અને મનુષ્ય જીવનનો ખરો હેતુ શો, એમાંનું કાંઈ પણ તે સમજી શકી નથી અને આ રીતે પાશ્ચાત્ય પ્રજાના શાસન ચલાવનારા રાજ્ય પ્રકરણી મહા પુરૂષો-માનવ જીવનનાં રાજ્યદારી સુત્રધારો-જગતમાં શાંતિ સ્થાપવાને બદલે ભયંકર અશાંતિ, વિમહ અને ધોર યુદ્ધનું સમર ક્ષેત્ર રચી રહ્યા છે ! અત્યારે કોઇ પણ પ્રજા શાંતિમાં નથી; ગરીબ વર્ગ આધા વગર-અન્ન વસ્ત્ર વગર-હાથ મારી રહ્યા છે ! એટલું જ નહીં પણ મરણીયા થઇ શ્રીમંતોની સત્તા તોડી ભોગ વિલાસનાં સાધનોમાં લાગ પડાવવા એકસંપ થઇ બોલશેવિષમ રૂપે પોતાની વિકાળ સત્તા બતાવી રહ્યા છે ! જગતને કંપાવી રહ્યા છે ! ” રાજ્યદારી મહાપુરૂષો લશ્કરી બળવડે જગતમાં શાંતિ અને સત્તા સ્થાપવા જતાં ઉલટા પોતે જ અવિધાસના નિમિત્તરૂપ થઇ પડ્યા છે, અને વિચારમાં પડ્યા છે કે હવે શું કરવું ? કંઈ રીતે આ સત્તા અને પ્રજા જીવનની શાંતિ ટકાવી રાખવાં ?

જગતનાં માનવજીવનની આ બયંકર અશાંતિએ રાજ્ય સિંહાસનો કંપાવી મૂક્યાં છે ! કેટલાએ રાજ્ય સત્તાધારીઓને આ અશાંતિએ ઊંઘાડી, કરી નાખ્યા છે ! કેટ-

લાકને કમ્પાવી મૂક્યા છે ! એ રીતે સમગ્ર માનવજીવન અશાંતિમાં પસાર થાય છે, સમગ્ર જગત શાંતિ માટે, સ્વાતંત્ર્ય માટે, વિકાસ માટે, મનુષ્ય જીવનની પવિત્રતા, પૂર્ણતા અને સુખ શાંતિ માટે, કોઈ પવિત્ર ભાવના પ્રેરનાર દેવિ તત્વોની આતુર હૃદયે રાહ જોઈ રહ્યું છે.

* * * *

પરંતુ આ અશાંતિમાં પણ એક બાજત બહુ મહત્વતા ભરેલી છે કે, વર્તમાન સુધારાની પ્રગતિએ, વર્તમાન સુધારાનાં સાધનોએ અને જગદ્વ્યાપી અશાંતિએ સમગ્ર જગતના માનવ જીવનને એક સૂત્રમય કરવા માંડ્યું છે, જાણે સમગ્ર જગતની પ્રજાતું જીવન એકતા સાધતું હોય, એક અંગણત જની જતું હોય-એમ ભાસે છે. અત્રેની શાંતિ કે અશાંતિની અસર સમગ્ર જગતના માનવજીવન પર તુરંત જ થાય એવી એકતા સધાવા માંડી છે ત્યારે, અને જ્યારે સમગ્ર જગતનાં માનવ જીવન પર કોઈ પણ બાવનાની મત્વર અસર થાય તેવાં સાધનોની અનુકૂળતા વચ્ચે સમગ્ર જગત ધોર અશાંતિમાં સંક્રાન્તિ દાળમાંથી પસાર થાય છે ત્યારે આ અશાંતિમાંથી શાંતિમાં ગતિ કરવા, અપવિત્રતામાંથી પવિત્રતામાં પ્રયાણ કરવા અને ભયંકર યુદ્ધો અને પરસ્પર સહાર કરનાર લડાયક ભાવનામાંથી અપૂર્વ માનવ પ્રેમ અને વિકાસમાં ગતિ કરવા સમગ્ર જગતના માનવ સમુદાયને જો કોઈપણ વિચારો ઉપકારક થઈ શકે એમ હોય તો તે જાસ્ત વર્ષના ઋષિવિદેશના-આર્ય દેશના-પવિત્ર વિચારો જ માનવજીવનને પ્રગતિમય-સ્વતંત્રતાપૂર્ણ શાંતિમય અને પરમ પવિત્ર કરી શકે એમ છે.

+ + + + +

ભારતવર્ષના પ્રાચીન ઋષિવિદેશ, બપ, આપત્તિ અને જીવન કલહથી મેત્રમ થયેલા સમગ્ર જીવોને મધુર-પ્રેમમય પણ ગંભીર વાણીથી પ્રબોધે છે કે : “ મનુષ્ય જીવનની ખરી ઉન્નતિ, વાસ્તવિક સુખ શારીરિક ભોગવિલાસમાં નથી, તેમ જ મનમોહક સુંદર સાધનો અને યંત્ર રચનાની ભયંકર રમણીયતામાં નથી, પણ મનની ચંચળતા અને ઈદ્રિયોના વિલાસને વશ કરી મનુષ્યની અંદર રહેલી પવિત્રતા, શાંતિ, પ્રેમ અને આનંદની ભાવના ખીલવવામાં અને સમગ્ર જીવોની શાંતિ ઇચ્છવામાં છે, અસત્યને સત્યથી, દ્વેષ અને ક્રોધને પૂર્ણ પ્રેમથી અને અશાંતિને પૂર્ણ શાંતિથી જીતી જગત માત્રમાં કેવળ શાંતિ, પ્રેમ અને આનંદની ભાવના વિસ્તારવામાં જ મનુષ્ય જીવનની શાંતિ-પ્રગતિ અને આનંદ રહેલાં છે.

x x x x x

પરમ પૂજ્ય સ્વામી વિવેકાનંદજીએ આજથી બાવિશ વર્ષ પૂર્વે દર્શાવેલું ભવિષ્ય બરાબર અનુભવાય છે. તેમણે મદ્રાસમાં વ્યાખ્યાન આપતાં જગતનાં ભાવી પદ પર નજર ફેરવતા ભવિષ્યમાં ચનારા મહાન ફેરફારોને મૂલ્યવત્તાં કહ્યું હતું કે : “ આખું પાશ્ચાત્ય જગત એક એવા જવાણમુખીના શિખર પર જોડું છે કે તે મોટા ધડાકાની સાથે જ ફાટી જાય અને એ પ્રજાઓના ચૂરેચૂરા થઈ જાય ! તેઓ (પાશ્ચાત્ય પ્રજા) આખા જગતને શોધી

વળેલ છે પણ શાન્તિ પ્રાપ્ત કરવાનો ઉપાય તેમને મળ્યો નથી ! એમણે વિલાસ અને વૈભવનો ખ્યાલો હસ હસાવીને પીધો છે પણ તેથી તેમને તૃપ્તિ થઈ નથી ! ભારતિય આધ્યાત્મિક ભાવનાઓ પાશ્ચાત્ય પ્રજામાં છેક જાંડાણ સુધી લઈ જવાનો આજે સમય આવી પહોંચ્યો છે. ” વળી એક પ્રસંગે તેઓથી લખે છે કે : “ આ કાર્યને માટે હાલનોજ સમય અત્યંત અનુકૂળ છે, ઉદયનું ચક્ર ફરીથી ગતિમાં આવવા લાગ્યું છે, હિન્દુસ્તાનમાં આધ્યાત્મિક ભાવનાના તરંગો ઉત્પન્ન થવા લાગ્યા છે, અને હું ખાત્રીપૂર્વક માનું છું કે એ દૈવી તરંગો થોડા જ સમયમાં છેક દૂરના દેશમાં પહોંચશે. એવું કુદરતનું નિર્માણ છે; હિન્દમાંથી એક મહાધ્વનિ પ્રકટ થશે છે. તેના પડધા દિવસે દિવસે વધારે બળવાન બનીને જગતમાં પથરાતા જાય છે, તે અવાજમાં તેની પૂર્વેના થયેલા તમામ મહાત્માઓના અવાજનો સરવાળો આવી જાય છે તેથી એ ધ્વનિ મહા પ્રતાપવાન છે. જે મહાધ્વનિ સરસ્વતિને કિનારે વસતા મહર્ષિઓને એક વાર સંભળાયો હતો, જેના પડધા પરંતરાજ હિમાલયના શિખરે શિખરેથી પ્રતિ ધ્વનિત થયાં હતા અને જે ધ્વનિએ નિચેના પ્રદેશોમાં કૃષ્ણ, બુદ્ધ અને ચૈતન્યદ્વારા પ્રકટ થઈને આખા દેશમાં આધ્યાત્મિક ભાવનાની રેલછેલ મચાવી હતી તે દૈવિ ધ્વનિ ફરીથી સંભળાયો છે, જૂના દરવાજા ફરીથી ઉઘડ્યા છે; માનના તેજોમય પ્રદેશમાં સમગ્ર જગતને પ્રવેશ કરવાનો માર્ગ ખુલ્લો થયો છે.

* * * * *

પરમપૂજ્ય સ્વામી વિવેકાનંદની-અરે ! ભારતવર્ષના પ્રાચીન ઋષિવરોની આ પવિત્ર સાયના અત્યારે તો સમગ્ર જગતમાં પ્રસરવા માંડી છે; અમેરિકા અને ઇંગ્લેન્ડ, જર્મની અને જાપાનનાં વિદ્વાલયો અને શહેરોમાં સ્વામિ વિવેકાનંદની આ દિવ્ય વાણીનો પ્રવાહ જાયો છે, અને એ રીતે પ્રાચીન આર્ય ઋષિવરોની સનાતન દૈવી ભાવના પરમપૂજ્ય ભગવંત રામકૃષ્ણદેવદ્વારા પુનઃ પ્રકટ થઈ, સ્વામી વિવેકાનંદજી, સ્વામી રામતિર્થજી અને હવે તો પરમહંસ રામકૃષ્ણ ભગવાનના અનેક સિદ્ધ સ્વામીજીઓ દ્વારા એ દિવ્ય ભાવના પગદ્યોપિતી થવા લાગી છે ! ચેત ! ભારત ચેત ! ત્યારે માટે હિન્દવંશ ભવિષ્ય અને મન્ય કાર્ય ક્ષેત્ર તૈયાર છે ! ! !

* * * * *

પરમહંસ રામકૃષ્ણ ભગવંતની આ પવિત્ર ભાવના “ ભારતજીવન ” દ્વારા શુન્દરાની ભાવિક પ્રજા સન્મુખ રજુ થવાનો સુયોગ એ દયાળુ ભગવાને આપ્યો એજ ભગવંતની અપૂર્વ કૃપા છે ! ચેત શુન્દરાત ! ચેત ! જગતવ્યાપિની દૈવી ભાવનામાં ત્યારે પણ હેરસો ગયો છે ! ! !

શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવંતના દિવ્ય શિષ્યસમુહનો

નમ્ર સેવક.

વૈદ્ય વલ્લપંતરાય દ્વવેરીલાલ.

વિવેકાનન્દ-જીવન-પ્રસંગ.

(૪)

પાલ્ય લોલા । ચાતુ (૬)

સ્વામી વિવેકાનન્દજીની સ્મરણશક્તિ અતિ અદ્ભુત હતી. ખાસાવસ્થામાં કૃત્તિવાસી રામાયણ સાંભળવામાં આવેલું તે સમયથી જ તે તેમને કંઈક યદ્ય ગયું હતું. તેમજ વિદ્યાલયમાં પ્રવેશ કરવા પહેલાંજ, ન્હાની વય છતાં યથેષ

બંગાળી ભાષા પણ તેમને આવડી ગઈ હતી. વળી આર્યાવસ્થાથીજ તેઓ મંગીત વિદ્યાના ભક્ત બન્યા હતા. તેમના ઘર આગળ બિશુક ગાયકોનું ટોળું ખંજરી અને મંજીરા બજાવી ગાયનો ગાઇ બિદ્યા ભાગતા તે વખતે તેઓ એક ચિત્તે તેમનું ગાયન શ્રવણ કરતા. એક દિવસ તેમના ઘર નજીક એક સ્થાનમાં એવીજ એક ટોળી રામાયણનાં ગાયનો ગાતીહતી તે વખતે તેમનાં કેટલાંક પદ તેઓ અશુદ્ધ બોલવા લાગ્યા. એ જોઇ તેમણે (નરેન્દ્રનાથે) તેમની નજીક જઈ તે સર્વ પદ શુદ્ધ ગાઇ સંભળાવ્યાં હતાં. એ સાંભળી ગાયક ટોળાએ તેમને ધન્યવાદ સાથે આદરમાન આપ્યું હતું. એટલુંજ નહિ પણ થોડી મિહાષનો પ્રસાદ પણ આપ્યો હતો.

સ્વામિજીને ખાસાવસ્થાથી જ રામાયણના શ્લોકો અને ગાયનો સાથે ગાદ પરિચય થયો હતો તેમાં આશ્ચર્ય પામવા જેવું કશું જ નથી. આર્યાવસ્થામાં તેઓ જ્યાં રામાયણ-ગાન થતું ત્યાં સાંભળવા જતા કારણકે સર્વ શુભનિધિ ભગવાન રામચંદ્રને તેઓ આદર્શ-પુરુષ રત્ન માનતા. ભક્તશ્રેષ્ઠ, અદ્ભુત કર્મદક્ષ હનુમાનજી ઉપર પણ તેમને અત્ય ઐકા ન હતી. હનુમાનજીના દર્શન કરવા માટે તેઓ અતિ ઉત્સુક થઈ રહ્યા હતા. તેમણે સાંભળ્યું હતું કે: એકાદ્ર ચિત્તે રામસેવક-હનુમાનજીનું ધ્યાન ધરવામાં આવે તો તેમનાં દર્શન ચામ છે. એક વખત એક રામાયણની કથા કરનાર બ્રાહ્મણે કથા કહેતાં કહેતાં કહ્યું હતું કે: “હનુમાનજી કદળી વનમાં નિવાસ કરે છે.” તેજ ક્ષણે ઉત્સુક ચિત્તે નરેન્દ્રે તેમને પૂછ્યું હતું કે: “મહારાજ! ત્યાં જવાથી તેમનાં દર્શન થઈ શકે છે કે ?” કથાકારે બાળકના ડોલુક ભરેલા પ્રશ્નો ઉત્તર દીધો કે: “હા, જઈને જોઈ આવજો.” તે રાત્રે કથા સાંભળી ઘેર પાછાં ફરતી વખતે સ્વામિજીને વિચાર થયો કે: મહારા ધરથી થોડે વેગજેન કેટલાક કદળી જશેની વાડીયો છે, ત્યાં જવું. તેઓ તત્કાલાત તે તરફ ગયા, એક બગિચામાં પ્રવેશ કર્યો અને એક કદળી જુદા નાલે બેસી નેત્રો બંધ કરી એક ચિત્તે હનુમાનજીનું ધ્યાન ધરવા લાગ્યા. તેમજ વારંવાર આગ્રહ સહિત હનુમાનજીને દર્શન માટે બોલાવવા લાગ્યા. ઘણો વખત નિઃશી જતા છતાં દર્શન થયાં નહિ, ત્યારે તેઓ દિલગીરી ભરેલે મુખે ઘેર ચાલ્યા ગયા. તેની દિલગીરીનું કારણ જાણી ધરનાં બધાં કહેવા લાગ્યાં કે: “નરેન્દ્ર! ધારવામાં

આવે છે કે: હનુમાનજી આજે કદાચ પોતાના મૌલિક રામચંદ્રજીનાં કોઈ કામમાં રોકાઈ ગયા હશે. તેથીજ ત્હારી રહામે આવ્યા નહિ.” એ સાંભળી તેમને કાંઈક આશ્વાસન મળ્યું. સન્માસી દશામાં હનુમાન પ્રસંગ કાઢી સ્વામિજી પોતાની એ વખતની સ્થિતિનું વર્ણન કરતાં હસતા! અને તે સાથે મહાવીર હનુમાને ચરિત્રની બહુ સુંદર ઉપદેશજનક આલોચના પણ કરતા. મહાવીરનું મહદ્ ચરિત્ર તેમના હૃદયમાં એટલા બધા દૃઢરૂપે અંકિત થઈ ગયું હતું કે જોયી તેમજો બેલુડ મહામાં તેમની એક ખાણું-મૂર્તિ સ્થાપવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો.

શૈશવ કાલથી જ તેમના ચરિત્રમાં દૃઢતાનાં લક્ષણ જણાતાં હતાં. તે સમયના એક પ્રવીણ વૃદ્ધ પુરુષને તેમનો પરિચય થતાં તે બોલ્યા હતા કે: “સમય આવતાંજ આ બાળક એક મસ્ત પુરુષ થશે.” એમ કહેવાનું કારણ નિમ્નેક્ત પ્રસંગ સાંભળો:—

ઈ. સ. ૧૮૬૯ની સાલમાં દત્તા વંશના વડીલ, નરેન્દ્રનાથનાં પિતામહ ‘કોલીપ્રસન્નદત્તા’ મૃત્યુ શય્યાપર સૂતા હતા. અંતિમ સમય જણી તેમજો પોતાના કુટુંબનાં સર્વ મંત્રીઓને પોતાની નજીક બોલાવ્યાં અને બાલક બાલિકા જે કોઈ હોય તેજો મહાભારતમાંનો કોઈ પણ પ્રસંગ વાંચી સંભળાવવાની ઇચ્છા પ્રકટ કરી. પરંતુ લગ્ન વય થઈ કોઈએ જ્યારે મહાભારત વાંચ્યું નહિ ત્યારે છ વર્ષનો નરેન્દ્રનાથે વૃદ્ધ પિતામહની અંતિમ ઇચ્છા અપૂર્ણ રાખવાને બદલે પરિપૂર્ણ કરવા, ભારે વજનનું મોહું મહાભારત બે હાથે ઉઘાડ્યું અને ધીમે ધીમે રિથર શુદ્ધ કપડે થોડાં પાનાં વાંચી સંભળાવ્યાં. મૃત્યુની ઘોડી લાજ પહેલાં વૃદ્ધની દૃષ્ટિ અતીન્દ્રિય લોક સમક્ષ પ્રસરેલી હતી. તેટલામાં મહાભારતનાં કેટલાક વચનો સાંભળી તેમના પ્રાણવાયુ પરલોક સિધાવ્યા. તેમજોજ ઉપલાં વચનો કહ્યાં હતાં.

બાલકનાં ઉજ્જલ ભવિષ્યનું એ ચિત્ર વૃદ્ધના નેત્રમાં તરી ઉઠ્યું હતું તે નિષ્ફળ ગયું નહતું એવું વાંચકો જોઈ શકશે.

તેમનાંમાં સાહસ અને કાર્ય કુશળતાનાં બીજ પણ બાલ્યવસ્થાથી જ જોવામાં આવતાં. છ વર્ષની વયે તેઓ એક બાળક મિત્રને સાથે લઈ મેળો જોવા ગયા હતા. સાંથી માટીના મહાદેવ ખરીદી બન્ને ઘેર પાછા ફરતા હતા. સાથેનો મિત્ર ચાલતાં ચાલતાં પાછળ પડી ગયો. સર્વત્ર અંધાર થઈ ગયો હતો. એ સમયે એક ઘોડાગાડી ઉતાવળે દોડતી તેમની પાછળ આવતી હતી. નરેન્દ્રે પાછળ ફરી જોતાં જણાવ્યું કે: પોતાનો બાળકમિત્ર ઘોડાના પગ નીચે દબાઈ જવાની તૈયારીમાં છે. ડાબા હાથમાં મહાદેવને ધારણ કરી, જાન-શન્ય થઈ તેઓ તત્ક્ષણાત મિત્રનું જીવન બચાવવા તે તરફ દોડી ગયા. માર્ગમાં ઉભેલા લોકો આશ્ચર્યચકિત નેત્રે તે દેખાવ જોયા ‘કરતા હતા. બનાવ એટલો અપારાધક બની ગયો કે જોયી કોઈ બાળકનું જીવન બચાવવાનો સમયજ મેળની શક્યું નહિ. ગમે તેમ પણ બાળક આ વખતે મૃત્યુના મુખમાંથી બચવા પામ્યો. ત્યાં ઉભેલા વટેમાર્ગીઓ બાળક નરેન્દ્રને ધન્ય વાદ આપી તેની પીઠ ચાળકવા લાગ્યા. કેટલાક તેને આશીર્વાદ દેવા લાગ્યા. તેમજો ઘેર જઈ આ બનાવ માતા બુવનેશ્વરી દેવીને કહી સંભળાવ્યો ત્યારે દેવી આનંદાચુ સારતાં બોલ્યાં હતાં કે: “બેટા! એજ મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે! જ્યારે જ્યારે પ્રસંગ આવે ત્યારે એવાં કર્મ કરી મનુષ્ય થવાનો પ્રયત્ન કરજે.”

વિદ્યાલયમાં. (૭)

સાત વર્ષના નરેન્દ્રનાથને મેટ્રોપોલિટન સ્કૂલમાં મૂકવામાં આવ્યા હતા. અંગ્રેજી ભાષા શીખવા માટે પ્રથમ તો તેઓ બિટુલ નારાજ હતા. તેમની ઇચ્છા જ નહતી. તેઓ કહેતા કે: “એ તો વિદેશી ભાષા છે. શા માટે શીખવી જોઈએ ? એના પહેલાં પ્રથમ આપણી માતૃભાષા શીખવાથીજ કલ્યાણ થાય.” કુટુંબીજનો તેમને અનેક પ્રકારે સમજાવવા લાગ્યા, પરંતુ તેઓ દ્રઢ પ્રતિજ્ઞાવાળા વીર બાળક હતા. તેમણે કહ્યું: “હું કદી પણ પર-ભાષા શીખીશ નહિ.” સર્વે કહેવા લાગ્યા કે: “આજે કાલ અંગ્રેજી ભાષા શીખવાની આવશ્યકતા છે. ન શીખીએ તો ઉદરપોષણ શી રીતે થાય ? એ વિના તો ચાલેજ નહિ ! તેમ છતાં વીરબાળક નરેન્દ્રનાથ પ્રતિજ્ઞામાંથી ચૂક્યા નહિ. તેમણે મન ડગ્યું નહિ. રામચંદ્રદત્તાના પિતા નરેન્દ્રને બહુ વ્હાતા. તેમના ઉપર બહુ પ્રેમ ગમતા. વૃદ્ધ નરેન્દ્રને એકાન્તમાં લાંબુ જાંબુ ધણું સમજાવ્યા. ઘણું ચલ કરવા છતાં તેમને અભિપ્રાય ફેરવવા સફળ થયા નહિ, પરંતુ થોડા મહિના વ્યતીત થનાંજ, ડોણુ જાણે શો વિચાર કરીને વૃદ્ધની શિખામણ પ્રમાણે કાર્ય કરવા તેઓ કયુલ થયા. આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે: નરેન્દ્રે જે દિવસે નિશ્ચય કર્યો કે: અંગ્રેજી ભાષા શીખવીજ છે તે દિવસથી એવા ગાદ આગાધથી શીખવા લાગ્યા કે તેમને વિદ્યા-પ્રેમ જોઈ સર્વ વિરમય પામ્યાં. વિદ્યારાત્રી કેલું અદ્ભુત ચક્ર ! ઉત્તર કાલમાં જે ભાષામાં (અંગ્રેજીમાં) તેમણે સમગ્ર જગતને અપૂર્વ બોધ આપ્યો છે, જે ભાષા-શિક્ષા વિના મુરોપ-અમેરિકાદિ દેશોમાં હિંદુ-ધર્મ આટલો સીધ અને સહજ રીતે વિસ્તાર પામવા શક્તિમાન ચાત નહિ, એક રીતે કહેતાં જે ભાષાની સહાયતાવડે નરેન્દ્રનાથ-સ્વામી વિવેકાનંદજી-જગતમાં પોતાનો જીવન-ઉદ્દેશ્ય અપૂર્ણરૂપે સિદ્ધ કરી ગયા છે, તેજ ભાષાને, વિદ્યારમના પ્રથમ પગથિયા ઉપર પગ મૂકતાં, વિજ્ઞાતીય ભાષા કહી, તિરસ્કાર દર્શાવ્યો હતો !

માતાની પાસેથી તેમણે પ્રથમ અંગ્રેજી વર્ણુમાળા અને અંગ્રેજી શબ્દ-શિક્ષા પ્રાપ્ત કરી હતી, અને તે સાથેજ રામાયણ મહાભારતની વાર્તાઓ પણ સાંભળી યાદ રાખેલી હોવાથી પરિણામે તેઓ એક ઉત્તમ વાર્તા કહેનાર થઈ શક્યા હતા.

પ્રથમ તેઓ પાટલુન પહેરી નિશાળે જતા અને ચંચળ ચિત્ત તથા કાળજરહિત હોવાથી નિત્ય તેના કોઈક વિભાગ કાઢી પણ જતો. તેઓ બાલ્યાવસ્થામાં એટલા બધા ‘ચંચળ-ચિત્ત’ હતા-કે: તેઓ સ્થિર થઈ જાગી ઉપર બેસી શકતા નહિ. ઉમા અને બેહાની વચ્ચે જેવા પ્રકારે ચારીર રાખી શકાય તેમાંથી કોઈ એક સ્થિતિમાં-કોઈએક પ્રકારે તેમને સર્વદા જોવામાં આવતા ! અર્થાત નહિં બેહામાં કે નહિં ઉમામાં ! તેમ છતાં તેઓ અપૂર્ણરૂપે જાળક હતા. રમવાને સમયે તેઓ રમવામાં અત્યંત મદમત જતી જતા. તે સમયે અન્ય કોઈ વિષયનું તેમને બાન રહેતું નહિ. પચેશ કેંકયા, ન્હાસા ન્હામી, દહીંના ઘોડા, મુખાજાણ, કુદાકુદ, એ સર્વ તેમને અત્યંત પ્રિય હતાં. એ સર્વ રમવામાં તેઓ સર્પથી આગેવાન બનતા, અને ખીજે દિવસે કદ કદ રમતા રમી તેની આગેસે દિવસથીજ નિત્ય ગોઠવણ કરતા. બાળકોમા લડાઈ-ટટો ઉપસ્થિત થતાં નરેન્દ્રનાથનેજ મધ્યસ્થ બનાવી ધ-સાધ મેળવતા. મજા તો તેઓ લડાઈ ટટો પર્મદજ કરતા નહતા, તેથી તેઓ તેમની સાથે

નિત્ય રમવા એકત્ર યતા તે સર્વ મિત્રોમાં મારા મારી યતાં જ તેઓ ગુસ્સે બરાતા. ક્વચિત્ મિત્રોમાં એવો બનાવ બનતો તે વખતે તેઓ બન્ને પક્ષની વચમાં ઉભા રહી બન્નેને જુદા પાડી દેતા અને તેમને શાંત પાડતા. પ્રસંગોપાત્ એમ કરવા જતાં તેમને પોતાને પણ એક બે સપાટા સહન કરવા પડતાં ! એટલી ન્હાની વયમાં પણ તેઓ મુક્કા-બાણ (મુષ્ટિ મુદ્) કરવામાં બહુ કુશળ હતા. તેથી સર્વને પોતાના કહેવા પ્રમાણે વર્તવાની સહજો ફરજ પાડી શકતા. ન માને તેને મુષ્ટિ પ્રહાર ! ન માને તો જા્ય ક્યાં ? તેઓ પોતાના શિષ્યોને કહેતા કે : “ હું બાલ્યાવસ્થામાં બહુ તોરાણી અને સાહસિક હતો. તેમ ન હોત તો એક પાઈ પણ લીધા વગર હું આખી દુનિયા શરીને પાછો આવી શકત ખરો કે ? ”

લૌકિક બાપામાં તોરાણી અને સાહસિક શબ્દોના ગમે તે અર્થ કરવામાં આવે પરંતુ વાસ્તવિક રીતે જેતાં બાલ્યાવસ્થાથી જ તેમના ચરિત્રમાં આત્મશક્તિના અનુભવને લીધે ખરી નિર્ભયતા અને ચંચળતાનો આભાસ સ્ફુરણ પામ્યો હતો.

બાલ્યાવસ્થાને ઉચિત એવી ચળવળતા સિવાય એક ખીણ મહત્તર વૃત્તિ નરેન્દ્રમાં જેવામાં આવતી. તે વૃત્તિનું નામ “ દયા. ” તેમના જનની પુણ્યશીલ-પવિત્ર જીવનેશ્વરી માતા અતિશય કષ્ટ જુદ્યનાં હતાં. નરેન્દ્રનાથે પોતાનું કષ્ટ-કોમળ હૃદય પોતાની માતા પાસેથી પ્રાપ્ત કર્યું હતું. એક ક્ષુદ્ર બનાવનો આ સ્થળે ઉલ્લેખ કરી જીવનેશ્વરી માતાના હૃદયનો પરિચય કરાવીશું. નરેન્દ્રનાથના પિતાએ એક ગીરવી રાખેલી જમીન સહધર્મિશ્રીને નામે ચરાવી આપી હતી. રંકાવસ્થામાં આવી પડેલા એક મુસલમાને એ સમ્પત્તિ તેમની પાસે ગીરવી મૂકી હતી. પરંતુ વખતસર તેમને ઝાણ સુકવી આપવાની મુદત યદ્ય તે સમયે પૂરતા રૂપિયા એકત્ર નહિં કરી શકવાથી અતિશય ચિન્તાગ્રસ્ત યદ્ય તેણે કષ્ટ સ્વરે સર્વ હકિગત જીવનેશ્વરી માતાને નિવેદન દ્યાથી તેના અનાહાર પિડિત મલિન મુખની બેયચક્તિ કષ્ટ પ્રાર્થના ઉચ્ચ અંતઃક્રણનાં-દયાળુ રમણીના હૃદયને સ્પર્શ કરવા શક્તિમાન યદ્ય અને તેની દયાબળક સ્પર્શિતનું વર્ણન સાંભળતાં જ તેમનું હૃદય ખીગળા ગયું. તેની રંકાવસ્થા ઉપર દયા ઉપજી. તેમણે વિશેષ વાતચિત નહિં કરતાં તુર્ત જ ગીરવી-ખત લાવી મુસલમાન ગૃહસ્થને પાછું આપી દીધું ! દહેણા પૈસા છોડી દીધા !

નરેન્દ્રનાથ-સ્વામી વિવેકાનંદજી-પણ દયાના વિષયમાં સંપૂર્ણ રૂપે જનની જેવા જ સ્વભાવના હતા. પોતાની સાથે રમનાર, સમાન વયના મિત્રોને તેઓ જીવની પેડે ન્હાતા. તેના ઉપર અતિશય પ્રેમ રાખતા. તે બધામાંથી કોના ઉપર તેમને વિશેષ પ્રેમ છે, એ જાણવા માટે પરસ્પર મ્હોટે વાદવિવાદ યતો. પ્રત્યેક મિત્રો એમ જ જાણતા કે તેઓ અમને જ સૌથી વિશેષ ન્હાય છે. રમતી વખત કોઈને વાગતું કે ખીણ ધગ્ગ યવાતું જાણતા તેજ ક્ષણે રમત બંધ રાખી તેની સેવા સુશ્રુષા કરવા મંડતા. એક વખત વિરા પચિસ બાળક મિત્રોને સાથે લઈ તેઓ ગામ બહાર ખેતરોમાં ફિલ્લો જેવા નિકળ્યા. તેમાંના એક બાળકનું સહજ શરીર બગડ્યું હશે. છતાં અન્ય બાળકો તે બિચારાને ઢોંગી દહી તેની મસ્કરી કરતા શહેર બહાર જતા હતા. પેલો વ્યાધિગ્રસ્ત બગડેલ બાળક ધીમે ધીમે પાંછળ પાંછળ ચાલતો હતો. નરેન્દ્રનાથ પણ અન્ય બાળકોની પેડે ઉચ્ચ હારથ કરી ગગન ગગનવતા સોના આગળ આગળ ચાલતા હતા. એકએક તેમના મનમાં એવોજ

વિચાર મૂલ્યો કે પાછળ ચાલતો છોકરો વ્યાધિગ્રસ્ત છે. તેજ ક્ષણે તેઓ પાછા થયાં. થોડે વગેરે જતાં જ તેમણે બેસું કે: તે બાળક રસ્તાની એક બાજુએ બેસી રહ્યો છે. તેના શરીરમાં સખ્ત તાવ ચઢ્યો હોવાથી તે ચરચરે કમ્પાપમાન યજ્ઞ રહ્યો છે. તેજ ક્ષણે તેમણે તેને ખભે ઉઠાવી લઈ ગાડીમાં બેસાડી તેને ઘેર પહોંચાડી દીધા પછી રમવાને રથળે ચાલ્યા ગયા. તેમના એવા ઉચ્ચ શુભનેલીધે જ અન્ય બાળકો તેમને વશીભૂત થયા હતા અને પ્રત્યેક દાયમાં તેમની આગ્રા માન્ય કરતા.

એ અરસામાંજ એક દિવસ નરેન્દ્રનાથે એક બાળક અને તેની માતાનું એક ભયંકર આક્રમણથી રક્ષણ ક્યું હતું. અકરમાત્ર તે માતા-પુત્ર ઉપર એક ઘોડાગાડી આવી પડવાથી તે બન્ને ગમરાઈ સ્તબ્ધ થઈ ગયાં હતાં. પરંતુ વીર નરેન્દ્રનાથે તુર્તજ ત્યાં દોડી જઈ એક દાયે બાળકને અને અન્ય દાયે તેની માતાને પકડી વેગળાં ખસેડી લીધાં હતાં ! આ કામ તેમણે બહુ જ ચપળતાથી ક્યું હતું. આંખ ખીચીને ઉઘાડનામાં તો બનાવ બની ગયો. ચપળ નરેન્દ્રે માતા-પુત્રને ચૂલુના મુખમાંથી બચાવી લીધાં તેથી તેઓ તેમને અનેક ધન્યવાદ અને આશીર્વાદ આપવા લાગ્યાં. અનેક લોકોએ પણ તેમને શાગ્રાસી આપી હતી.

વિપદમાંથી પારકાનું રક્ષણ કરવાના પરાપકારી હાર્ષ સમયે નરેન્દ્રનાથ કદા, પશુ પોતાના ઉપર વિપદ આવી પડવાનો ભય રાખતા નહિ. પોતાનો જીવ બચમાં નાંખીને પશુ પારકાનું રક્ષણ કરવામાં તેઓ શરા હતા.

તેમની સાથે વિદ્યાભ્યાસ કરનાર મિત્રોને તેઓ પ્રાણુથી અધિક મહાતા, તેજ પ્રમાણે તે મિત્રો પણ તેમના ઉપર પ્રેમ રાખતા. એવું મુખ્ય કારણ એ હતું કે જે શુભ વડે બાલ્યજીવનમાં પૂર્ણ પરિવર્તન અને સાર્થકતા યાવ તેમ હતું તે તેમનામાં પૂર્ણ રૂપે વિદ્યામાન હતા. અતિશય સંચળતા, ક્રીડા, ક્રોધક, હાસ્ય-પરિહાસ્ય વગેરે જે સર્વ ક્ષમનીય ભાવ વડે બાલ્ય જીવનની પરિપુષ્ટિ યાવ એમ હતું તે સર્વ તેમનામાં શોભ્ય પ્રમાણમાં વિકસિત થયા હતા. પોતાના કલાસનાં પ્રત્યેક છોકરાઓને નરેન્દ્રનાથ, એક એક મસ્કરીનાં ઉપનામથી બોલાવતા હતા ! એ બનાવટી નામમાંનાં કેટલાંક તેમના કલ્પના-પ્રવીણ મસ્તકમાંથી જન્મ પામ્યાં હતાં અને કેટલાંક વિવિધ ઉપકથા અને ઉપન્યાસ વગેરેમાંથી શોધી કઢાડેલાં હતાં !

પૂર્વે કહેવામાં આવ્યું છે કે નરેન્દ્રનાથ બાલ્યાવસ્થામાં, બહુ તોફાની હતા. એને લીધે જ બહુ તેમની બાળક મંડળીના સર્વ સાથીઓ તેમના ઉપર અતિશય પ્રેમ રાખતા. બહુવા લખવા તરફ તેમને સામાન્ય પ્રેમ હતો, કારણ કે નિત્ય જે પાઠ શીખી નિશાળમાં શિક્ષકને આપવાનો હોય તે તેયાર કરવામાં તેમને એક કલાકથી અધિક સમય લાગતો નહિ. બાકી રહેલો સર્વ સમય તેઓ કેવળ નવીન રમતો શોધવામાં અને હાસ્ય વિનોદ કરવામાં વ્યતીત કરતા. બપોરે પ્રાણી પીવાની અર્ધા કલાકની રજામાં ખાવાનું લેવા માટે જે પેસા મળતા તે સર્વ વિદ્યાર્થીઓના એકત્ર કરતા અને તેમાંથી પેપરમીટ, મિઠાઈ અથવા નવા બોલ જેટ ખરીદતા. બહુ ન્હાની વયમાં જ તેઓ ક્રિકેટ રમવામાં હૌસિયાર બની ગયા હતા. વર્ષના નવ મહિના એ પ્રમાણે રમતા અને રહી પરીક્ષાને એ ત્રણ મહિના રહેતા તે વખતે વિદ્યાભ્યાસમાં સારી પેઠે ચિત્ત પરાવતા. આટલી વયમાં તેમણે ઇતિહાસ, સંસ્કૃત અને

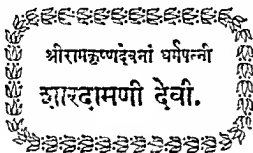
અગ્રેજી ભાષા, એ સર્વ તેમણે ઉત્તમ રીતે શીખી લીધાં હતાં, પરંતુ અંગ્રેજીનું શીખવા તેઓ તદ્દન નારાજ હતા. એ વિષયમાં તેઓ પોતાના પિતાના જેવા જ હતા. ગણિતશાસ્ત્ર માટે તેમના પિતા કહેતા કે: “ એ તો ગાંધીની દુકાનની વિદ્યા ! એમાં તે, શું ? ”

પ્રથમ કેટલાંક વર્ષ મેટ્રોપોલિટન સ્કુલમાં વિદ્યાભ્યાસ કરતા હતા તે સમયે તેમને અછળાની વ્યાધિ લાગુ પડવાથી તેમનું શરીર અત્યંત જીર્ણ થઈ ગયું હતું. તેમ છતાં બાળક-બુદ્ધિને લીધે જે જોરાઈ એ વ્યાધિને અહિતકર હોય તેજ તેઓ લાગ મળતાં ખાવામાં આનંદ માનતા !

કલાસમાં કોઈ નવા વિદ્યાર્થી પ્રવેશ કરતાં જ નરેન્દ્રનાથ સૌથી પહેલાં તેને એવોજ પ્રશ્ન કરતા કે: તેના કોઈ પૂર્વ પુરૂષ સાધુ, સન્માસી થયા હતા કે નહિ ? આશ્વાસરચાથી જ સન્માસ-છવન ઉપરનો પ્રેમ તેમના હૃદયમાંથી કોઈ પણ સમયે જરા પણ ઓછો ચતો ન હતો. સગવડ મળતાં જ સન્માસી થવું એ તેમના મનમાં ને મનમાં રમ્યા કરતું હતું, અને આશ્વસ્ત્રબાવને વશ થઈ મિત્રોને પણ તેઓ કહેતા કે: “ મોટો થતાં જ હું સન્માસી થઈશ, અમુક અમુક સ્થળે ફરીશ અને અમુક અમુક કાર્યો ફરીશ વગેરે. ” ક્વચિત્ સમયે બાળકો એકત્ર થઈ પરસ્પર એક બીજાને હાથ જોતા, પરંતુ હાથ જોવાના કાર્યમાં તો નરેન્દ્રનાથ ઉત્તાહ જ હતા. પેતાના હાથ જોઈને પોતે જ કહેતા કે: “ હું સાધુ થઈશ. એમાં જરા પણ સંદેહ નથી. મહારા હાથમાં સન્માસી થવાની એક મોટી રેખા છે. ” એમ કહી તેઓ કેટલીક હસ્ત રેખાઓ મિત્રોને બતાવતા. એક વૃદ્ધ પુરૂષે કહ્યું હતું કે: “ એના જન્મમાં સન્માસી યોગ લખેલો જણાય છે. ” નરેન્દ્રનાથ સન્માસી થશે એ જાણી બીજા બાળકો પણ સન્માસી થવાની ઇચ્છા દર્શાવતાં. ત્યાર પછી મોટા મોટા સાધુઓ શું કરતા હશે તેની વાતો કરતા. પ્રત્યેક બાળકો પોતાની કલ્પનાના બળ વડે કલ્પિત કાર્યનાં વર્ણન કરતા. તેઓ બોલતા કે: સાધુઓ અમુક કરે છે અને સાધુઓ તમુક કરે છે. પરંતુ નરેન્દ્ર કહેતા કે: “ તમે કોઈ જાણુતા જ નથી. મોટા મોટા સાધુ સન્માસીઓ તો દિમાલય ઉપર નિવાસ કરે છે. તે સર્વ સ્થાને મનુષ્યો જઈ શકે નહિ ! કેલાસ પર્વત ઉપર તેમની સાથે નિત્ય શંકર ભગવાનનો સાક્ષાત્કાર થાય છે. તમારે જે સન્માસી થવું હોય તો એ સર્વ પહાડ અને જંગલોમાં જઈ એવા મહાત્માઓને પગે લાગવું જોઈએ. ત્યાર પછી તેઓ એક લાંબા વાંસ ઉપર નિદ્રા લેવાનું કહે છે. જે તેના ઉપર શયન કરી કોઈ નિદ્રા લઈ શકે તો તેને ભગવાં પહેરાવી એલો બનાવી લે છે. ”

અહા ! આશ્વસ્ત્રચાની કલ્પના કેવી સરલ ! કેવી મધુર ! નરેન્દ્રનાથના એક સહાધ્યાયી મિત્રના ઘરમાં ચંપાતું એક વૃક્ષ હતું. બ્યારે તેમને કાંઈ હીક લાગતું નહિ ત્યારે તે ચંપાના વૃક્ષની ડાળ સાથે પગ બાંધી માથું નીચું કરી ત્યાં હોંચિદા ખાવાનું નરેન્દ્રને બહુ પસંદ પડતું. અરે ! મધ્યાહના સખ્ત તાપમાં પણ એ પ્રમાણે હોંચિદા ખાવાની તેમને ઇચ્છા ચતી. ચંપાતું-કુલ મહાદેવજીને બહુ પ્રિય હોય છે. નરેન્દ્રને પણ તે બહુ પ્રિય હતું. એક દિવસ તેઓ ઉપરોક્ત પ્રકારે વૃક્ષ નીચે હોંચિદા ખાઈ રહ્યા હતા. એટલામાં સહાધ્યાયી મિત્રના વૃદ્ધ દાદાએ નરેન્દ્રનો કપડસ્તર સામગ્રી તે સ્થળે હિપચિત થયાં. આટલા ન્હાના બાળકને આવી વિપદાજનક અવસ્થામાં વૃક્ષની ઉચ્ચ શાખાએ હોંચિદા ખાતાં જોઈ અને ચંપાના પુષ્પોની શોભનીય અવસ્થા જોઈ વૃદ્ધે વ્યાકુલ થઈ નરેન્દ્રને વૃક્ષપરથી નીચે ઉતારવા અને ભવિષ્યમાં પુનઃ વૃક્ષ ઉપર નહિ ચડવાનો બોધ કર્યો. (અપૂર્ણ)

ડા. રા. મેહતા.

શ્રીરામકૃષ્ણદેવનાં ધર્મપત્ની શારદામણી દેવી.

૧-અલ્પ પરિચય.

શ્રીમદ્ ભગવાન રામકૃષ્ણ પરમહંસદેવ એમનું પવિત્ર નામ ક્રમા શુદ્ધિ વાંચકે સાંભળ્યું નહિ હશે? જ્યોત્સે નથી સાંભળ્યું તેઓને પરમહંસદેવના આમ મંડળ, સ્વર્ણ ઇલાહિનો કંઈક પણ અલ્પ પરિચય આપવો અતિ અગત્યનો છે; એમ ધારી આ નીચે તેઓથી વિશેષ કંઈક પ્રિય જાણ આપુ છું.

આપણા પવિત્ર અને શુદ્ધ સનાતન-હિન્દુ-ધર્મના વિજય-ધર્મધ્વજ ઠેક અમેરિકા સુધી ફરકાવનાર મહાન પ્રતાપી પુરુષ કોણ? તે ધર્મનો શુદ્ધ સાત્વિક પડો ત્યાં સુધી પાડનાર કોણ? હિન્દુ ધર્મનાં મૂળતત્ત્વો તે દેશના તેમજ અન્ય સ્થાનોના મનુષ્યોને સમજાવનાર કંઈ મહાન પ્રતિભાશાળી વિભૂતિ? તે મહાન પુરુષ-તે પવિત્ર અને પ્રતિભાશાળી વિભૂતિઓ-વ્યક્તિઓ અનેક હતી, અનેક છે અને અનેક યોગે, પણ મહારે આ સ્વર્ણ જોતું નામ દેવાની આવશ્યકતા છે તે ખીજ કોઈનું નહિ, પણ એક મહાન પ્રતિભાશાળી અને માની તથા યશસ્વી સ્વામીશ્રી વિવેકાનંદની યાદ આપીશ. તે મહાપુરુષની યાદ આપતાં હું પાંદક વર્ગને જાણાવીશ કે તે જ સ્વામીશ્રી વિવેકાનંદજી ઉર્ફે નરેન્દ્રનાથના પરમ શુદ્ધ-તેઓના શ્રી સદ્ગુરુદેવ તે જ શ્રીમદ્ ભગવાન રામકૃષ્ણ પરમહંસદેવ. પરમહંસદેવના પિતાશ્રીનું નામ પ્રદીપરામ ચંદ્રોપાધ્યાય અને જંગમદેશાન્તર્ગત આવી રહેલ દુર્ગા જીલ્લાના કામારપુકુર નામના ગામમાં તે રહેતા.

શિરાભાગપર આલેખાએલ નામ ભગવતિ સ્વરૂપ શ્રીમતિ શારદાદેવી ઉર્ફે શારદા-મણી દેવી તે શ્રીમત્પરમહંસદેવનાં સહધર્મચારિણી ધર્મપત્ની. દેવીશ્રીના પિતાનું નામ રામકમળ ઉર્ફે રામચન્દ્ર મુખોપાધ્યાય અને જયરામજીનાં તે રહેનાર, જયરામજી ગામ કામારપુકુરથી ૩૩૦ ચાર જ માઇલપર છે.

ઉપર કહેલ કામારપુકુર તે શ્રીમદ્ભગવાનદેવની અને જયરામજી તે શ્રીમતિ શારદા-મણી દેવીની બાલ્યાવસ્થા વ્યતિત સ્થાન એટલે તેઓની જન્મભૂમિનાં ગામ છે.

૨-વિવાહ-સમ.

શ્રીમત્પરમહંસદેવ અને શ્રીમતી શારદામણી દેવીનું કંઈ પ્રિય જાણ આપી, હવે દેવીની બાવિ જીવંતી સંજોગે કંઈક માહિતી આપીએ.

શારદાદેવીનો વિવાહ ધી. સં. ૧૮૫૯ ની સાલમાં થયો હતો. તે સમયે શ્રીમંતપરમહંસદેવનું વય ૨૫ વર્ષીય વર્ષનું હતું ત્યારે માતા શારદાદેવીનું તે સમયનું વય માત્ર ૭ વર્ષનું જ હતું.

શ્રીમદ્રામકૃષ્ણદેવ, ધર્મરદર્શનની લાલસાથી દેહબાન બૂલીને એક ગાંડા-ગ્રેમી બ્રહ્મજેવા બની ગયા હતા. તેઓશ્રીના વડીલ અંધુએ તે સમયે પરમહંસદેવની પરિચિત્તિ જોઈને મનથી નક્કી કર્યું કે: “રામ ને ઠેકાણા પર લાવવા માટેની એક રામબાણુ માત્રા માત્ર લમ-દેહલગ્ન જ હોઈ શકે.” અને તેથી કરીને જ પરમહંસદેવના વડીલ અંધુએ શારદામણી દેવી સાથેની લગ્નઅર્ચીરૂપી મૃગલા પરમહંસદેવના પગે ભેરવી દીધી હતી !

૩-પતિ મિલન.

વિવાહ-લગ્ન થયા પછી સુમારે ૧૨ બાર વર્ષ સુધી આ દંપતિનો પરસ્પર મેળાપ (ફરીથી) થયો નહિ. દેવી બાહ્યાવરથા વટાવી તરણાવરથાના તટપર આવ્યાં અર્ચાત તરણી-તારણી સંબંધનું વિશેષણ પામવાને પ્રાપ્ત થયાં, ત્યારે તેઓ પોતાનું હિતાહિત સમજવા લાગ્યાં. તેની તે દેવીને સમજ પડવા લાગી, અને પોતાની છાંદગી પરણેતર થઈ છે અર્ચાત પોતાનાં લમ થયાં છે તે પણ પોતે સમજ્યાં. આ સમયે દેવીએ સુમારે અઢાર ઉન્હાળા ઓળંગેલા હતા. પોતાનાં લગ્ન થયાં છે. એ બાળત સમજ્યા બરાબર જ પોતાના પતિદેવ બ્રહ્મ બની જઈ કલકત્તામાં શ્રી દક્ષિણેશ્વરના દેવાલયમાં રાત્રી દિવસ કાઢી માતાના ભજન પૂજન અને અર્ચનાદિમાં લીન થઈ ગયેલા છે તે પણ તેમને માલમ પડી આવ્યું, અને આ સમયથી જ ‘પતિ એટલે શું? પતિ પત્નીનો સંબંધ શું? વિવાહ અને લગ્ન તે શું? પત્નીનું કર્તવ્ય શું? હિન્દુ સ્ત્રીઓનો ધર્મ શો? એ અને એવી અનેક બાબતો તે દેવીને સમજવા લાગી હતી તે ઉપરાંત તે બાબતો ઉપર દેવીના વિચારો પણ સર થયા હતા અને છેવટમાં તેમને એમ જ જણાયું કે:- ‘સ્ત્રીઓએ લમ થયા પછી લાંબો સમય પિયરમાં રહેવું એ અતિ અયોગ્ય જ છે અને પતિ સાથે જ પોતે રહેવું, પતિનું જે સુખ દુઃખ તેજ પોતાનું પણ સુખ દુઃખ છે.’ આ રીતે તેમને જણાયું, એટલું જ નહિ પરંતુ એજ વિચારો સદા સર્વદા નિશ્ચિત દેવીના હૃદય પ્રદેશમાં રમણ કરવા લાગ્યા.

“મહારા પતિ તે કેવા હશે? હું કેવળ અદાન બાલિકા, અને તે સમયે મહારાં માતા-પિતાએ જેની સાથે મહારી છાંદગી ગાળવાની સાંજળ જેડી દીધી છે, તે પુરુષને મહારી નજરે એકવાર તો મહારે જેવાજ નોંધાશે.” એવું ધારી એક દિવસ ભગવતીદેવીએ તો કલકત્તા જવા પોતાનાં માતૃગ્રામીની રજા માગી પરંતુ વાંચક! ગમે તેમ પણ માતાનું જ હૃદયને! તેઓ દેવીને ‘ના’ તો ન જ કહી શક્યાં, પણ તે સાથે તેથી વિરૂદ્ધ એટલે ‘હા’ પણ કહી ન શક્યાં! તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યાં કે: ‘તે તરણ બાલિકા કલકત્તે એકસી રી રીતે જશે? ત્યાં તેનું શું થશે? વગેરે.” માતાના હૃદયમાં ચતા વિચારો નિર્દોષ દેવી શારદામણીની જાણ બહાર રહેવા ન પામ્યા!

માતૃગ્રામીના ઉપયુક્ત વિચાર પછી પુત્રીને જવાનું કહેવું બહુ દંભિન. લાગ્યું. એટલે પરિણામે ‘ના’ અગર જવા બદલ રજા આપવા ‘હા’ પણ કહી શક્યા નહિ. પરંતુ દેવી શારદામણી પોતાના દૃઢ નિશ્ચય અને પતિદેવ પરની અચળ નિષ્ઠા તથા અતિ

પવિત્ર પતિ પ્રેમના પ્રભાવથી અતે માતાના હૃદયની બીતી દૂર કરવામાં ફોદ પામ્ય પશુએ શારદાદેવીએ માતૃશ્રીની આજ્ઞા અને આશિર્વાદ મેળવ્યાં.

માતૃશ્રીની આજ્ઞા અને આશિર્વાદ લઈને શારદાદેવી પતિદેવના નિવાસસ્થાન કલકતા-દક્ષિણેશ્વરમાં રાસમણીએ બંધાવેલા કાલી માતાના દેવળનો રસ્તો ટૂંકી કરવા તત્પર થયાં, અને કેટલેક દિવસે પતિદેવ શ્રીરામકૃષ્ણદેવ સમિપ આવી પહોંચ્યાં. આ રીતે દેવીશ્રીએ પોતાના જગદારાધ્ય દેવના દર્શન કર્યો. દેવીશ્રીને અતિ આનંદ થયો.

૪-પરસ્પર મિલન-આનંદાનુભવ, (દેવીનું દેવી પતિ-પ્રાર્થન)

શ્રીમતી શારદામણીદેવી અને શ્રીરામકૃષ્ણદેવનું મિલન તો થયું પરંતુ પતિપત્નીના આ મિલન સમયનું વર્ણન કરવાની કોની લેખિની સમર્થ છે? તેમણે પણ સમાધિ સ્થિતિમાં પ્રકૃતિ-પુરુષનો મેળાપ થાય છે તે સમયના આનંદાનુભવનું કથન કયો લેખક કરી સકશે?

પોતાના પ્રાણેશ્વરની વૈરાગ્યપૂર્ણ, (વૈરાગ્યની પૂર્ણતાએ પહોંચેલ) ભક્તિ રસમાં તરણેળ થએલ અને બ્રહ્મજ્ઞાનરૂપ પૂર્ણ અને અનંત એકધર્માદિ પામેલ સુંદર અને પ્રકૃષ્ઠ સુખાકૃતિ નોંધને દેવી આનંદ સાગરમાં સ્નાન કરતાં હુણકાં ખાવા લાગ્યાં! તે સાગરનાં ખરતીઓટનાં મોળાં પર ઝોલા-હિંચકા ખાવા લાગ્યાં અને તેમની પ્રભાવશાળી તેજોમય મૂર્તિ જેતાં જ દેવીશ્રી ક્ષણભર તો તટસ્થતા ધારણ કરીને સમાધિ સુખનો અનુભવ લેવા લાગ્યાં. એકાએક પ્રેમોન્માદ અને ભક્તિથી—પતિભક્તિથી—દેહભાન રહિત બનીને પોતે પતિના ચરણમાં લાંબાં યદ્ પડ્યાં! અર્થાત્ સાદાંગ શિરોવંદનાસહ પતિનો ચરણ સ્પર્શ કીધો અને બન્ને પતિચરણ પોતે બે હાથથી—પ્રેમથી સજ્જડ પકડીને તે ઉપર શિર નમન કરી, આનંદાશ્રુ વડે, શારદાદેવી પોતાના પતિદેવના ચરણોનું પ્રસાદન કરવા લાગ્યાં! કંઈ ગહગહ થયો. એક અક્ષર સુદ્ધાં બોલી સક્યાં નહિ. પોતાની પતિનિષ્ઠા અને પતિભક્તિ તેઓએ પોતાની કૃતિથીજ દર્શાવી! દેવીને આત્માનંદ થયો! આ સમયે દેવીને એમ પણ થયા વિના ન જ રહ્યું કે—“જે ચરણોનું આજે કેટલાંક વર્ષોથી હું ચિંતન કરતી હતી, જે મૂર્તિનું આજ કેટલાંક વર્ષોથી કૃત દર્શન બળે જ મહારા હૃદયપટ પર ચિત્રા-લેખન કરતી હતી, જે હાયાને હું સ્વપ્નમાં વિલોકતી હતી, તે મૂર્તિ, તે વ્યક્તિ અને તે હાયા આજે, હું મહારાં મેત્રો વડે પ્રત્યક્ષ જોઉં છું! તેજ દેવના ચરણકમળો આજ મહારા હાથમાં લઈ તે ઉપર મહાકુંઠસ્તક નમાવી હું આનંદની ઉપલોક્તા બની છું!

આવી સ્થિતિનો અનુભવ કરતાં જે શુદ્ધ પતિ પ્રેમી, અને પતિવ્રતા એટલે પતિ-ભક્ત હોય તેના કંઈ ગહગહ થાય છે તે ન્યાયે આપણા પૂજનિય સાક્ષાત્ ભગવતી સ્વરૂપ શારદામણી દેવીની વાણી ગહગહ થાય એમાં શી નવાઈ?

દેવીની સ્થિતિનું અવલોકન કર્યું. હવે શ્રીરામકૃષ્ણદેવની સ્થિતિ તરફ જુવો! તેઓશ્રીની સ્થિતિ પણ દેવીના જેવી જ થઈ હતી! આ સમયે પરમહંસદેવે ૩૭ શારદોત્સવ ઉજવી દીધા હતા. ‘મહારાં લગ્ન થયાં છે’ એ વાતનું તેમને સ્મરણ પણ રહ્યું ન હતું! પોતાના કષ્ટદેવની આરાધના અને ભજન પૂજનમાં તેઓ એટલા ગરક થઈ ગયા હતા, કે તેમને પોતાનું દેહ ભાન રહ્યું ન હતું. “હું ગૃહગ્યાત્રી છું. મહારો આશ્રમ ધર્મ મહારે પાળ.

વાનો છે. હું એક ભારત વનિતાનો સ્વામી છું. પતિ ધર્મનું પાલન મહેં કહ્યું નથી. પતિ ધર્મના આચાર મહેં શરૂ કર્યો નથી. " વગેરે વિચારોને તેમના વિશ્વવ્યાપી અને અનન્ય ભક્તિરસપૂર્ણ અંતઃકરણના કોઈ પણ એક ખૂણામાં સદાજ પણ સ્થાન મળ્યું હતું ? કિંવા તે વિચારોને તાન જ હૃદય પારની રમ્મ મળી હતી ? એ પ્રશ્નોના પાર પાંખો તે તો આપણા માટે અગમ્ય જ ! વિવાહ પછીનાં બાર તેર વર્ષ પરમદસરેવે કહણ તપશ્ચર્યામાં ગાળ્યાં હતાં. પોતાનું દેહબાન બૂલી જઈને કાલી માતાના તેઓ આત્મચરણો બંધ બંધા હતા. તેવા સમયમાં સારદામણ્ડિવીનું અનાયાસે થયેલું આગમન અને " પતિ એટલે જીના યરણનું અવલંબન " એ બંને બાબતોની પરમદસરેવને સમજ પડી નહિ પણ તેમને પોતાના લગ્નનું રમરણ થયું, કે પુત્ર જ તેમનાં નેત્રોમાંથી શ્રાવણ બાદપદની ધારાઓ વહન થવા લાગી, અશ્રુ પ્રવાહ વહેવા લાગ્યો ! આ પ્રમાણે આંતરિક બાવો પોતાની મેળે જ મહાનુભાવના ઉપર પોતાનું કાર્ય યજ્ઞવધા લાગ્યા. આ પ્રમાણે પરમદસરેવની રિયતિ પણ પહેલાં વર્ણવી ગયા તેમ-દેવીની થયેલી રિયતિ સરખીજ ચર્ચા હતી ! પતિ પત્નીના પવિત્ર પ્રેમ અને મિલનનો પવિત્ર પ્રભાવ હંમેશાં ઓર જ છે.

કેટલોક સમય ઉભય વચ્ચે શાંતિ પ્રસરી રહી. બંને જણે અબોધ રિયતિમાંજ કેટલોક સમય ગાળ્યો, બાદ યોગ સમયે મદ્ગદિત સ્વરે ભગવાને દેવીશ્રીને પોતાની સર્વ કાલી-કલ-કિંબદુના પોતાની સર્વ મનઃ સ્પ્ટિ-મનોરાગ્યના સંચારણની બાબત નિવેદન કરી, અને તેમના મનમાં " શ્રી માત્ર કાલી માતાજ છે " એ બાવના કેવી અને કેટલી દૃઢ બની છે તે બાબતનો ખુલાસો પરમદસરેવે કર્યો, તદુપરાંત વળી કહ્યું કે : " હું પુરણ છું. મું-દરથાત્રમી છું " એ કહ્યતા પણ મહારા મનોવર્તુલમાંથી નાશ પામી છે તેથી હે દેવી ! તમને હવે ' પત્ની ' ચળદથી સંજોષી તમારો અંગિકાર કરવો એ કેટલું અશક્ય છે ? એમ કહી તે વિષય સમગ્રવ્યો, અને છેવટે આવેશમાં આવી તેમણે કહ્યું કે : " આમ વસ્તુ રિયતિ છે છતાં પછી જ્યારે તમારો આગ્રહ હશે તો આજ સુધીની મહારી તપશ્ચર્યા પર પાણી મૂકી, કાલી માતાને દૂર ખસેડી, પતિધર્મનુસાર દર્શન કરવાની મહારી કરજ સમગ્રજ. મહારી સર્વ કાર્યો તમારા તેમજ કાલીમાતાને જ હસ્તક છે. "

સારદાદેવીએ પોતાના પ્રાણેશ્વરની તે અકુપૂર્ણ વાખી સાંભળી, તેજ કાળે તેમના હૃદય પ્રદેશ પર એકદમ જ્ઞાનચંદ્રનો ચિત્તજ પ્રસાર કરી વ્યો ! પોતાના સ્વામીની તેજઃ પુષ્ટિ-તેજોમય મૂર્તિ, તપશ્ચર્યાનું એકર્ષ, ભક્તિમય શાંતિ, અને તેમનું પેરાઅપૂર્ણ શોભ, એ સર્વ તેમણે અનિખિત નજરે નિહાળ્યું. નિહાળીને એ સર્વનો દેવીએ પોતાના નેત્રોથી પૂર્ણપણે સ્વીકાર કર્યો. પનિદેવના ચરણનું ફરીથી વંદન કરી સતોત્રપૂર્ણ ચિત્તથી, વચનદમરી વાણીથી અને પ્રેમમય વલ્લિથી દેવીએ ભગવાન કી પરમદસરેવ સમગ્ર નમન-પૂરક પ્રાર્થના કરી કે:-

ભગવાન ! મારે કાલી માતાને અગ્રની માતા કરી લીધી છે, આપ મદદોની મેવા કરવામાં મદદગર બન્યા છો, આપનું વન, મન અને મર્ચર માત્ર ભક્તિનેજ અર્પણ કહેવું છે, આ નામદંત મનુષ્યો મોલ છોડી દે આપ પરમજ સુખનો અનુભવ છો છો.

એવા આનંદમાંથી, એવા મૌખ્યમાંથી, એવી ગાંનિમાંથી, અને એવી ભક્તિમાંથી વિરક્ત કરવાનું-એ આનંદ, શાંતિ, સૌખ્ય અને ભક્તિ કૃપમાંથી આપને બહાર ખેંચી હ્દયવાનું મહા પાપ આ દાસીના હાથથી ન થાય એની મંભાગ પ્રત્યુએજ રાખવી, એવી મ્હારી નમ્ર પ્રાર્થના છે.

પ્રભૂ! બ્રહ્માનંદ શિખર પરથી આપ નીચે ઉતરવાને બદલે તે શિખર પર સ્થિર થઈ, આ દિન અવગાના શિર પર વરદ હસ્ત મૂકો અને આ નાશવંત અને માયાથી વેશિત બનેલી કલ્પતાપૂર્ણ લોકગળ-સંસાર સમુદ્રમાંથી-મુક્તિ પામવા આ જીવને સમર્થ કરો.

જે વૈરાગ્યનો અને ભક્તિનો આપ અનુભવ લ્યો છો, તેનો થોડો પણ સ્વાદ આ શુદ્ધ સેવિકાને જેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય તે માર્ગનું દિગ્દર્શન કરાવવાની આપ કૃપા કરો. જગત જંગલમાંથી નીકળી જે શિખર પર આપ આરૂઢ થયા છો, તે નરદ જવાનો માર્ગ મને બતાવશે કે જેથી હું પણ તે માર્ગે પ્રમથ્ત દરીશ. સ્વામી ચરણ પાસે એજ પ્રાર્થના છે.

મ્હને આપનો પડછાયો સમજીને નિરંતર પાસેજ રાખો અને આપનો શુદ્ધ ભક્તિપૂર્ણ દેહની સેવા, આપના વૈરાગ્ય પૂર્ણ મનની સંગતિ, અને આપની અમૃત તુલ્ય વાણીનું અવણુ એ સર્વનો લાભ મ્હને નિરંતર આપવાની દયા કરો.

શુદ્ધ મનની સાત્વિક ભક્તિ કહી વિષ્ણુ યતીજ નથી. એ શ્રુતિ વાક્યાનુસાર પવિત્ર હૃદયની શુદ્ધ પ્રાર્થનાનું શુભ ફળ તેમને પ્રાપ્ત થયું. સારદામાતાની મનેચ્છા સરળ થઈ અને નિરંતર તેઓ પતિદેવની પાસેજ રહી અનન્ય ભક્તિભાવથી પોતાના ઇષ્ટ દેવતાની આરાધના કરવા લાગ્યાં, અને પરમહંસદેવ પણ પોતાનો ભૂતકાળથી સ્વારંભાએજ પૂર્વોદ્યોગ અરુપસિત રીતે ચલાવવા લાગ્યા, અર્થાત્ પોતાની પાદ, પૂજન, એવન, અર્ચન, આરાધના વગેરે કાર્યોમાં પાછા મસ્ત બન્યા.

૫-સમાધિ.

આ પ્રમાણે પંદર વર્ષ સુધી આ વિલક્ષણ પરમ પવિત્ર દેવી સ્મૃત્તિ કે જેનો સંબંધ ઐહિક રીતિએ પતિ પત્નીને હતો, પણ આધ્યાત્મિક ટૂંતિથી, તેમના શુદ્ધ આચારથી, તેમની પારમાર્થિક પ્રગતિથી તેમનો સંબંધ શુદ્ધ શિષ્યા-સ્વામી એવિકા તરીકેનો થયો હતો, તે પ્રકૃતિ પુરુષનું મુગલ પોતાનો સર્વ સમય કાળી માતાનો ભજન પૂજન કરવામાં ગાળવા લાગ્યું. તેઓના એ નિશ્ચિતમય જીવનાનંદનું વર્ણન કરવાનો યત્ન કરવો અર્થાત્ તેમની તે સમાધિ સ્થિતિમાં અનુભવેલો આનંદ અહીં બાગ્યા તૃપ્તિ સમ્પદ માત્રથીજ વ્યક્ત કરવો તે અમરોદિત માગરની કલ્પના એકાદ ખાખોલીઆથી અગર તળાવથી કરવી એના જેવુંજ અશક્ય ગણાય !

આ અપૂર્વ યોગને પંદર વર્ષ પસાર થઈ ગયા પછી ઇ. સ. ૧૮૮૬ ની સાલમાં પરમહંસદેવે પોતાના પદ શિષ્ય થી નરેન્દ્રનાથ દત્ત જે પાછળથી સ્વામી ચિવેકાનંદના નામથી વિખ્યાત થયા તેમને પોતાનો કાર્યક્રમ આગળ ચલાવવાનું કામ સોંપ્યું અને પોતાનું અવનાર કાર્ય પુરૂ થયું છે એમ સમાધિ સ્થિતિમાં યોગનર્જે જાણુવથી પોતાના અમૂળ દેહમાંથી આત્માને અન્ય સ્થળે વિચરવા દેવા સદાને માટે સમાધિસ્થ થયા.

૬-સમાપ્તિ.

પરમહંસદેવ સમાધિસ્થ થયા ! માતાજી સારદાદેવી ઉપર આ વખતે આકાશ તૂટી

પડયું પણ પૂર્વ પ્રણયના યોગથી પરમહંસદેવ-સાથેના સતત પંદર વર્ષ સુધીના તેમનો સહવાસ થયો હતો, અર્થાત્ પરમહંસદેવ પોતાનું સ્થૂલ દેહ તટને ગયા છતાં પણ તેઓ પોતાની પાસેજ છે એ બાબતની માતાને પૂર્ણ ખાતરી હતી. એટલે આં જડ દેહની સૃષ્ટિના દર્મનુસાર જોડલા દિવસે ભોગવવાની છે, તેટલો કાળ સતોપબરી વૃત્તિથી અને શાંત ચિત્તથી સ્વામી સ્વરૂપનું ધ્યાન પૂર્ણ અર્ચનાદિ કરવાનું આવશ્યક જ છે. એવા વિષેએ તે દેવીના હૃદયમાં તાબડોતોમ સ્થાન મળ્યું અને વળી પરમહંસદેવની પણ શિક્ષા હતી કે—

“ જનમીઉ તે જવાનું છે, પ્રત્યુતો એક ધારો છે;

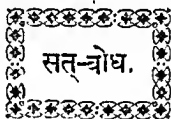
‘ સમદશા ’ પછી પૂઠે, રોનું તે ધખારો છે. ”

ઉપર્યુક્ત બે બાબતોની પ્રાપ્તિ ચએલી હોવાથી તેમની આસપાસ, બમણુ દરી રહેલા વ્યર્થ શોક, દિવંગીરી પથાનાપ વગેરેને આત્મગાનરૂપ સુદર્શન ચક્રે છિન્ન બિન્ન દરી નાંખ્યા બીજી રીતે કહેવામાં આવે તો તે માક્ષ વિકારોને શારદામણી દેવીના શાંત અને શાંતદિપ કથી પ્રકાશમાન યથ રહેલા હૃદયમાં સદજ પણ સ્થાન પ્રાપ્ત થયું નહિ. તે વિકારોને હૃદય પર સત્તા બેસાડવાની અધમ આશાએને અર્થ ચંદ્ર મળ્યો. એમ કહેવાય !

પતિ દેવતાના અન્નદાન થયા પછી માતાજી ઘણું ખંફાં દાશી ક્ષેત્રમાં અને કવચિત્ કસકતે રામરૂપી મહેમાં નિવાસ દરી ભક્ત જનોમાં આત્મગાન વિતરણ કરતાં, બ્રહ્માનંદ અનુભવતાં, ભક્તોપર પુત્રવત્ અનેક કરતાં ભક્તિમાં દિવસો નિર્ગમન કરતાં.

વાંદરા.

માસ્તર શંકરલાલ રણજોડલાલ પંડમા.

(૨)

૧૧—ભગવાનની અંતઃકરણ પૂરક પ્રાર્થના કરવાથી નિઃસ્વાર્થ ભાવના મનમાં ઉદય પામશે.

૧૨—સત્કાર્ય ઉપરચિત્ત કરવાથી તે બરાબર ચાલશે. કારણ કે તે ઇશ્વરનું કાર્ય છે. તેની ચિન્તા તેને જ છે. પણ જે કાર્યમાં સ્વાર્થ છે, અને જેમાં અસત્ય પ્રવેશ છે તે સાદુ ચાલતું સુશ્કિલ.

૧૩—સામાન્ય કર્મ કરવાથી જ મનુષ્ય સામાન્ય જીવ જેવો રહે છે અને ઉત્તમ કર્મ કરવાથી મનુષ્ય દેવ સમાન બની જાય છે. કર્મની જ બધીદારી છે.

૧૪—ગુરુ અને ઇશ્વર પ્રત્યે દ્વંદ્વ નિઝા રાખવી આવશ્યક છે. તેમ ન થાય તો પોતાનાથી ભગવાનનું નામ સ્મરણ થતું નથી અને અન્ય જાતોને પણ ભગવત સ્મરણ દર્શાવતું નથી. ભગવત સ્મરણ ન થાય એનેજ જીવ-ભાવના કહે છે. એજ માયાવી જીવો.

• મરહીમાંથી અનુવાદ.

‘ગાંધી’ શબ્દના અર્થમાં રહેલી ગુપ્ત-ચમત્કૃતિ.

મુખ્ય માત્રનાં નામ છે, પણ તે નામમાં રહેલા અર્થ પ્રમાણે વર્તી જોવા જાય તો અધે જ નિરાશમાં પર્યવશ થાય છે. હવે “ગાંધી” શબ્દમાં શું ચમત્કૃતિ છે તે ઉપનિષદની દૃષ્ટિ જોઈએ.

ગાંધી=ગ+આ+ન+ચ+ઈ ।

અક્ષર.

તેમાં રહેલી ચમત્કૃતિ.

ગઙ્ગાર સર્વ વિદ્યને શમાવનાર અને મહત્તર છે.

આઙ્ગાર આકર્ષક અને સર્વગત છે.

નઙ્ગાર ભુક્તિમુક્તિ આપનાર અને શાન્ત છે.

ધઙ્ગાર વિષ* અને જ્વરનો તદન નાશ કરનાર અને વિપુલ છે.

ઈઙ્ગાર વાણીનો પ્રસાદ કરનાર અને નિર્મલ છે.

* વિષ-અન્યાય અધર્મ-રૂપી વિષ. ભારતમાનાના આખા શરીરે વ્યાપી ગયલું છે.

* જ્વર-ભૂખમરણરૂપી જ્વર, માતાજીના બધાજ બાલકોને ચડેલો છે.

દરેક વાંચનારે આખા શબ્દમાં રહેલું તાત્પર્ય પોતાની મેળે સમજી લેવું.

લી. ચિદેશ્વરસાત્મનઃ

॥ ૐ હરિ ૐ ॥

ગુરુ બ્રહ્મા ગુરુર્વિષ્ણુ ગુરુર્દેવો મહેશ્વરઃ ॥

અક્ષમાલિકોપનિષત્ પ્રમાણે.

(હરે રામ—હરે કૃષ્ણ ।)

રામ નો અર્થ.—

રામ=ર+આ+મ+અ.

ર=રંકાર એ ‘દાહકર’ અને વિકૃત’ છે. (રં બીજ અશિતત્વનું છે).

આ=આંકાર એ ‘આકર્ષક’ અને ‘સર્વગત’ છે.

મ=મંકાર એ ‘વિકૃતિ’ અને ‘બોદનકર’ છે. (શંકર ભગવાને મ ને બધા બંધનોને, અધિપતિ અને સૂર્ય કહેલો છે).

અ=અંકાર એ ‘મૃત્યુજય’ અને ‘મર્વ વ્યાપક’ છે.

(વાણી માત્ર એમાંથી દ્રઢબળેથી છે અન્તરો વ સર્વાંવાક્ । इति शक्तिः)

સનાતન તત્ત્વ દર્શન.

(શ્રી અરવિંદ ધોળના “જાર્વ” ખાસિકના લેખ પરથી.)

પૃથ્વી

અર્થાત્ છે. કાળ અનંત છે, અને તેમાં અનેક તત્ત્વવેત્તા થઈ ગયા છે. જગતમાં ધર્મ, પંથ, તત્ત્વદર્શન અને મત અનેક છે, તે સર્વ પૂર્ણ સત્ય-યુક્ત હિંવા તેમાંનાં તત્ત્વો બધાંજ સલાંચવાળાં હોય છે એવું પણ નથી. દેશ, કાળ અને વર્તમાન પરીસ્થિતિ-બેદાનુરૂપ તેમાંના પ્રત્યેક સત્ય તત્ત્વોમાં અમુક અંશે મનુષ્ય જાતિને આવશ્યક, ઉપયુક્ત અને અવશ્ય આદર્શણીય તત્ત્વો જણાઈ આવે છે, એટલુંજ નહીં પણ એ સર્વમાં ઠાંધક સારભૂત સિદ્ધાંત, એકજ રૂપે સ્થિત રહેતો અનુભવાય છે, પરંતુ અગ અને દુરાગ્રહી લોક આ સામ્ય ન સમજતાં કથા દ્રેષ અને કલહ કરે છે. ઉદાહરણાર્થે:—

“મનુષ્યનું ઇન્દ્રિય સાથે સાદ્ગમ્ય”

એ સિદ્ધાંત વિચારીયે તો તે ઉપર પ્રાચીન અને અવાંગીન કાળના બિન્ન બિન્ન પરિસ્થિતિમાંના સર્વ શ્રેષ્ઠ તત્ત્વજ મહાપુરુષો શું કહે છે તે જોઈએ:—

૧ તત્ત્વમસિ (ઉપનિષદ.)

૨—આકાશમાંનાં અનંત તત્ત્વો (દેવો) પોતાનું સ્થાન છોડીને જતાં નથી, પરંતુ મનુષ્ય (યુદ્ધિ) ત્યાં જઈ તેનું આપ, તેનું સ્થાન મેળવી શકે છે. તે ઉપર શું છે? તે નીચે શું છે? તે સમજી શકે છે. તે ઉપરાંત તે સારી રીતે સમજી શકે છે કે આત્મોદ્ધારના આ દૈવિ પ્રયત્નમાં તેને આ જૂલોક છોડી અન્યત્ર જવાની જરૂર પડતી નથી. *Hermes.*

૩—તેનાથી મહાન કોઈ નથી. ખુદ દેવોને પણ શુક્તિ મેળવવા આ ભૂતળ ઉપર અને તે પણ મનુષ્ય રૂપે જન્મ લેવો પડે છે. દેવોને પણ અગમ્ય એવું પૂર્ણત્વ મનુષ્યને મળવું શક્ય છે. સ્વામિ વિષ્ણુકાન્દજી.

૪—તે તેને યૌગ્ય અને સન્માનતાના શિખરે ચઢાવ્યો છે. તે. વરુણ માત્રને તેના ચરણમાં લીં. દરી છે. *Hebreus.*

૫—સર્વ માંધ ઉદાત્ત અને સર્વ ઠાંધ ત્યાગ્યનાં સંમિશ્રણે બનેલું મનુષ્ય પ્રાણી આ સર્વ રહસ્યમાં અત્યંત રહસ્યમય છે. ફરિદ્-હદોન-અતાર.

૬—સર્વ જગત્ એ આશ્ચર્યથી ભરપૂર છે, અને મનુષ્ય એ સર્વ આશ્ચર્યમાં પણ આશ્ચર્ય રૂપ છે. *Sophocles.*

૭—મનુષ્ય એ ચરાચર વિશ્વ રૂપ જ છે.

Democretas.

૮—કાળ અને અનંતતાની સીમા પ્રદેશ પર મંદાયેક (મનુષ્ય પ્રાણી) મને તે પ્રયત્ને હું પણુને દૂર કરી નિસર્ગની અનંતતાના દિવ્ય પ્રદેશ પર સ્થિત થઈ શકે છે. પૂર્ણત્વ એજ તેનું અંતિમ સાધ્ય છે.

Girlando Bruno.

૯—(મનુષ્ય) એજ નિસર્ગના મહારાજ છે; કાચુ તેજ એક પોતાને ઝાળખી શકે છે. તે સાક્ષાત્ ધમ્મર રૂપેજ છે.

The rose of Bakamate.

૧૦—અનંત તત્ત્વની સાથે એકરૂપ થતાં મનુષ્ય એ પરમેશ્વર રૂપેજ છે.

મગવાન શ્રીરામકૃષ્ણ.

૧૧—તું હવે તારી દિવ્ય પ્રતિભા અને ઉત્તમાંશ પ્રકટ કર્ય, અને સૌંદર્ય અને વૈભવમાં વિરાજમાન થા.

Job.

૧૨—વિશ્વાત્માની દૃષ્ટિએ આપણેજ શક્ત ધમ્મિર સ્વરૂપી છીએ.

Omar Khayam.

૧૩—આ વિશ્વાત્મા એટલે હૃદયરમ્ય આત્મા-રામ; તેના યોગેજ મનુષ્યે દેવત્વ પ્રાપ્ત થયું છે, અને માનવ સમાજ દેવલોક સાથે સામ્ય કરી શકે છે.

Hermes.

૧૪—મનુષ્યને તેના આંતર સ્વરૂપમાં જનાર્દન-રૂપ અનુભવે.

Pythagoras.

૧૫—આ જગતમાં દેવજ શક્ત એકજ છે, અને તે શક્ત મનુષ્ય દેહજ. મનુષ્યથી વિશેષ ઉદાત્ત અન્ય કાંઈ નથી.

Norais.

હા. બળવંતરાય ઝવેરીલાલ.

સારબોધ.

૧૮—જાણ, ધ્યાન કરવાથી શું શ્રદ્ધા મળે ? હૃદયમાં સરસતાનો પ્રવેશ થાય છે. કર્મ વડે જ મનુષ્ય રાજા થાય છે, અને કર્મ વડે જ પ્રજા થાય છે. સાધુ પુરોહિતો દહી પશુ પરનિન્દા અને પર ચર્ચા કરતા નથી. જગતમાં કોઈ સુદ્ર યવા ચ્દાય છે ? સર્વ મદાનુ યવાની આશા રાખો, બગવાન કયા મનુષ્યદ્વારા કયું કાર્ય કરાવે છે તે કોણ જાણી શકે છે ?

૧૯—અંતઃકરણ પૂર્વક બગવાનની પ્રાર્થના કરવાથી તે સર્વ પ્રકારનું જ્ઞાન પ્રકટાવે છે. નિરર્થક વાર્તાગાથ-ગપાટા-ભારવામાં વખત વ્યતીત કરવા કરતાં બગવત્ ચર્ચા અને શાસ્ત્રાભ્યાસના કરો. તેથી જ તમારું હૃદય શુદ્ધ થશે.

૨૦—ત્રિશા માંગી પશુણે સાધુઓ ઉદર પોષણ કરે છે તેથી તે સર્વની ઉન્નતિ થઈ છે ? સંસારી જનો પણ ધનના મદાનુ સદ્-ચરિત્રાળો હોય છે.

૨૧—બળ પૂર્વક કોઈ વિષયનો ત્યાગ થઈ શકતો નથી. તે વિષય ઉપર વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થતાં જ સાચો ત્યાગ થાય છે.

૨૨—મનુષ્ય જન્મનો હૃદય સતતકર્મ દ્વારા સત્ થઈ બગવાનની પ્રાર્થના કરવી, તેનો સાક્ષાત્કાર કરવો એજ છે પરંતુ ધન-માન પ્રાપ્ત થતાં જ આપણે તેને જૂઠી જાંઘે ખીએ. એજ તેની માયા !

ગોરખ જ્ઞાન ।

(૧)

જ્ઞાન પ્રાપ્તિ માટે અનેક મનુષ્યોને દેવ મંદિરોમાં થતી કથાઓ સાંભળવા જતા આવેલો જોઈએ છીએ. અનેક મનુષ્યો ગાન પ્રાપ્તિ માટે કોઈ સાધુ સંત પાસે જતા નેવામાં આવે છે અને કેટલાક મનુષ્યો-શ્રીમંતો-નિત્ય પોતાને ત્યાં કોઈ પુરાણી કે શાસ્ત્રીદ્વારા ગીતા, યોગવાસિક રામાયણ, આત્મ પુરાણ, શિવ પુરાણ, અથવા એવાજ ખીજા ધર્મ ગ્રંથોનું શ્રવણ કરે છે. અનેક શ્રીમંતો શરીરે અશક્ત હોવા છતાં આરામ ખુરસી ઉપર સૂતાં સૂતાં કિંવા પલંગ ઉપર બેઠા બેઠા ધર્મ કથાઓ સાંભળી વખતનો વ્યય કરે છે ! અનેક સ્ત્રીઓ પ્રાતઃકાળમાં જીતાણ કે એવો જ કોઈ ખીજો ધર્મ ગ્રંથ લઈને ઘડી વાંચી પડી ઘર કામમાં ગુંથાય છે અને કેટલીક દેવ મંદિરોમાં થતી કથાઓ સાંભળવા ટોડતી જઈ પહોંચે છે અને પોતે જાણે કેવીકે જીવ-મુક્ત દયા ભોગવવા ઈચ્છતી હોય તેમ એક ચિત્તે સાંભળે છે અને કેટલીક સ્ત્રીઓ એક જ મળી એકાદ પુરાણી કે શાસ્ત્રી પાસે ખાસ ધર્મ કથા વંચાવી તે સાંભળે છે ! વળી કેટલાક ધર્મ જિજ્ઞાસુઓ-શુભરાતના કેટલાક વેદાન્તિયો-તો એકાદ કોઈ સ્વામી સન્યામી સાધુને દોડા કે તેની પાસે જઈ, શાન્ત ચિત્તે પ્રશ્ન કરશે કે : મહારાજ ! બ્રહ્મભાષી માયા ઉત્પન્ન થઈ છે તો પછી માયા અને બ્રહ્મને એક ખીજથી જૂદા પાડવાનું શું કારણ ! વળી કેટલાક પૂછે છે કે : મહારાજ ! બ્રહ્મ સત્ય જગત્ મિથ્યા. આવું કહેનારાએ બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હશે ખરું ? જો બ્રહ્મ-જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હોય તો પછી તેને જગત્નું ગાન જ રહે નહિ, અને તે પછી તેના મુખમાંથી આવું વાંચ્ય નીકળે ખરું ? મહારાજ ! સત્ય સમજાવો. આવી આવી અનેક શંકાઓ, ઉદાસીન મુખે કરતા જણાય છે. વળી કેટલાક એવા પણ નેવામાં આવ્યા છે કે : જો આ ત્યાગી, વિરાગી, ગાની સતો પાસે જઈ કહેના હોય છે કે : “ મહારાજ ! આ સંસારમાંથી તરવાનો કોઈ ઉપાય બતાવો ! હવે તો અમને આ સંસારમાં જ્યાં ત્યાં દુઃખ જ જણાય છે ! હરિ ! હરિ ! મહાગજ ! હવે તો અમે થાક્યા ! પુષ્કળ પેસા છે, બે ચાર છોકરાં પણ છે, વાડી, ગાડી અને બંગલાઓ પણ છે ! પરંતુ કોઈ કોઈ પ્રદાગની ઉપાધિ તો ખરી જ ! કોઈ વખત સૌ ગાંઠતી નથી ત્યારે કોઈ વખત છોકરાઓ કહ્યું માનના નથી ! કોઈ વખત કુટુંબમાં વ્યાધિ ભરાઈ જાય છે ત્યારે કોઈ વખત અનેક અકસ્માત આદરેલાં આવી પડે છે ! ધણીએ યત્ન કરવા છતાં તેમાંથી મુક્ત થવાનું નથી ! શુવાની હતી ત્યાં સુધી તો બધું ઠીક હતું પરંતુ મહારાજ ! હવે વધારવા થઈ ! શરીર નિર્બળ થઈ ગયું ! દરો ઈન્દ્રિયો હવે પેનશન માગે છે ! તેનો પણ વાંક શો ? તેણે ધણા દિવસ

મહારી તાંબેદારી કરી છે ! હવે તે ન દંટણે ? હવે જરા જરામાં શરીરમાં રોગ ભરાઈ જાય છે ! નિત્ય પૈસા મળતા તે વખતે ગાનની કે વૈરાગ્યની વાતો ગમતી ન હતી. શરીર, મન કે આત્મા એ શું તે જાણવાની દરકાર જ ન કરી પણ હવે બ્યારે અનેક પ્રકારનો ત્રાસ પડે છે ત્યારે એ બધું સૂઝે છે ! હવે જ આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છા થાય છે ! મહારાજ ! આપ આ જગતમાંથી તરી ગયા છો ! અમારો હાથ ઝાસો ! અમને તારો ! વગેરે અનેક મિથ્યા પ્રભાવ કરતા જણાય છે ! અહા ! દ્રવ્ય સંપત્તિનો લોભ છૂટતો નથી, સ્ત્રી પુત્રાદિક ઉપરનો મોહ તજતો નથી, વિષય બોગાદિકમાંથી મન પાણું હાલતું નથી, મિથ્યા જણાતા પદાર્થોનો ત્યાગ કરવાની ક્ષુદ્ધિ થતી નથી, જરા જરામાં લડવા તૈયાર થઈ જાય છે, “ મહાઈ-ત્હાઈ ” કરતાં જરાયે કરતા નથી. જેના હૃદયમાંથી, છર્પા દોષ, અહંકાર ગળી જવા બેઠકે તેને બદલે ઉલટા વધતા જાય છે, પોતાના સ્વાર્થને ખાતર બીજાને બારે નુકસાનમાં ઉતારવામાં જ જેઓ રાજી હોય છે, અને જેમના હૃદયમાં ક્ષણે ક્ષણે વિશેષ દ્રવ્ય સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરવાની લાલસા હોય છે તેવાં મનુષ્યો ધર્મ કથાઓ સાંભળવા જતા જણાય છે અને તેઓ જ અધ્યાત્મજ્ઞાનની-અક્ષજ્ઞાનની-વાતો કરતાં જેવામાં આવે છે ! સ્ત્રી પુત્રાદિકમાં વિંટલાઈને રહેતું છે, દ્રવ્ય માટે લોભ અને લાલસા પૂર્વનાં જેટલાં જ તેના મનમાં નિત્ય રમ્યા કરે છે અને બીજી તરફ જઈ અક્ષજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની મ્હોટી મ્હોટી વાતો કરે છે ! આવા અનેક સ્ત્રી પુરુષો જેવામાં આવે છે. તેમને માટે આજે અમે નિયત્તુ દ્રષ્ટાંત આપવાનું ઉચિત ધાર્યું છે. વાંચક સજ્જનો, જે એમાંથી કંઈક પણ મહત્ત્વ કરશે તો તેમની અનેક દિવસની જિજ્ઞાસા તેટલે અશે પરિપૂર્ણ થશે એમ ધારવામાં આવે છે.

એક મહાન દુષ્કાળ પ્રસંગે એક અઘાત જનિત-કુળનો બાળક એક ભરવાડને ઘેર જઈ ગયો. ભરવાડને ત્યાં ગાયોનું મ્હોટું જૂથ હોવાથી તેમની સેવા કરવા એક નોકરી .. ઝાા હતી. પૈસો બાળક પેટ માટે નોકરી કરવા ખુશી હતો. દુષ્કાળમાં જિયારાને પેટ પૂરતું અન્ન મળતું ન હતું. તેથી તે ભરવાડને ત્યાં નોકરીએ રહ્યો. ત્યાં તેને ગાય-માતાની સેવા સોંપી. તે નિત્ય ઉઠતાં ત્યારથી સુતા સુધી ગાયોની સેવામાં જ પોતાનો સમય વ્યતીત કરતો. તેને બદલે તેને સવાર, બપોર, સાંજ બે-ચાર રોટલા અને થોડી ચટણી ખાવા મળતી. ગાયનું દૂધ પણ મળતું. એમ કરતાં કરતાં બાળકની આત્માવસ્થા મડી ગઈ. તે જુવાન થઈ ગયો. તે ગાયોની સેવા કરતો તેથી તેનું નામ પાડ્યું ગોરખેડ તેને સર્વ ગોરખો કહેતાં. તે જિયારાને નિત્ય એકજ દામ કરવાનું હતું, પ્રાનઃકાળમાં જ ગાયોનું છાણ વાસીદું ક્યાં પછી તેમને જંગલમાં ચરાવવા લઈ જવી, અને સાંજ પડનાં ગાયોની સાથે ઘેર આવવું. તેમને ચાર-પાણી આપવાં અને ગો સેવા ક્યાં પછી પોતાની એક ન્હાનકડી ઓરડીમાં ફાટી પટ્ટી ગોઠડીમાં પડી રહેતું. ભરવાડ કુટુંબ કપીલાવાળો હતો. સ્ત્રી પુત્ર પુત્રીઓ હતાં છતાં બીચારો ગોરખો જાણે સંસારમાં તેનું કાંઈ ન હોય તેમ રાત પડે એકસો ઓરડીમાં જઈ આવતો. તે પ્રસંગોપાત્ત ભરવાડના કુટુંબ સાથે હળતો મળતો, તેમનું પર દામ કરતો, દસનો, બોજતો છતાં પણ જગતમાં તે જિયારો એકલો જ હતો ! તેને પોતાનું કહેવા જેવું કાંઈ ન હતું ! તેની પાસે પૈસા ન હતા અને બલિષ્ઠમાં એકલા થવાની આશા પણ ન હતી તેથી સંસારમાં જે સુખનાં સાધનો સ્ત્રી, ધર, ગાડી, થોડા, વગેરે

વસ્તુઓ પ્રાપ્ત કરી સુખી થવાનો તો તેને વિચાર જ ક્યાંથી આવે ? સંસારમાં જે કંઈ ઉત્પાત, મારામારી, કાપાકાપી, વિશ્વાસઘાત, હમાધ, અસત્ય, ચોરી, લૂંટ વગેરે અનર્થો જોવામાં આવે છે તે સર્વ પૈસાથી જ અને પૈસાને લીધે જ થાય છે ! એ પૈસા ગરીબ ગોરખાના મજવામાં કદી પડતા જ નહોતા ! રોટને ત્યાં રોટલા ખાવા અને તેની નોકરી કરવી, રાત પડે નિદ્રાવશ થવું ! ખસ, આટલું જ તેવું નિત્યકર્મ, આટલો જ તેનો વૈભવ ! આટલી જ તેની સ્થિતિ !

ગોરખો પાપ પુણ્યમાં ઝાઝું સમજતો નહિં. પૈસાને માટે પાપ કરવાનું અને પૈસા હોય તો પુણ્ય થાય ! પણ અહિં તો પાપ-પુણ્યનું મળ પૈસા તે જ ન મળે એટલે તે પાપ-પુણ્ય ક્યાંથી કરે ? ગેરને ત્યાં નોકરી કરવામાં તેની સર્વ મહત્વાકાંક્ષાઓ મૃત્યુ વશ યથા ગઈ હતી, ત્યાં પછી બીજું શું હોય ?

સંસારમાં ગોરખાનું કોઈ ન હતું, તેવું માયું દુઃખે તો મસ્તકે હાથ દેરવવા માતા ન હતી, તેનાથી નોકરી ન થાય તો પિતા નોકરી કરી રોટલા ખવડાવે તેમ ન હતું. તે ચમ્પાવશ રહે તો તેની સેવા ચાકરી કરવા સ્ત્રી ન હતી ! દુકંમાં આટલા મોટા વિશાળ સંસારમાં તેવું કોઈ ન હતું પરંતુ શાસ્ત્રકરો કહે છે કે : જેનો કોઈ નહિં તેના ધધર છે. જેનું કોઈ રક્ષણ ન કરે તેની મંભાળ ધધર લે છે. જેની કોઈને ચિન્તા ન હોય તેની ચિન્તા ધધરને હોય છે. આ અનુભવસિદ્ધ વચનો અનેક દષ્ટાન્તોમાં સત્ય નિવડ્યાં છે તેજ પ્રમાણે આ સ્થળે પણ સત્ય નિવડ્યાં. વાંચક બંધુ ! એક ચિત્તે સાંભળો !

ગોરખો નિત્ય ગાયેલું મોટું ટેણું લઈ ગામથી ઘણે દૂર જંગલમાં ગાયો ચરાવવા જતો. એક દિવસ શ્રીમ્મ ઋતુમાં મધ્યાહ્ન સમયે આકાશ માર્ગે વિચારતા યોગીરાજ મત્સ્યેન્દ્રનાથ અદ્વરમાંથી નીચે ઉતરી તેની સમક્ષ ઉભા. આકાશમાંથી અદ્વર ઉતરવા મહાત્માને જોઈ ગોરખાએ ભક્તિપૂર્વક બે હાથ જોડી નમસ્કાર કર્યા. સખ્ત તાપ પડેના હોવાથી મહાત્માજીને તૃપા લાગી હતી. તેમણે પોતાના હાથમાંનું કમણ્ડલુ ગોરખાને આપી કહ્યું : “ જા, બચ્ચા ! જળ લઈ આવ. કણક સુકાય છે. ” ગોરખાએ કમણ્ડલુ લઈ દોટ મૂકી. તે ઉઘે શ્વાસે દોડયો. પોતાના સમક્ષ આવેલા મહાત્માને તૃપા લાગી છે, તેમને જળ પાન કરાવવું જ જોઈએ. એજ આપણો ધર્મ છે. આપણે ગમે તેટલું કષ્ટ મહન કેરવું, તાપ સહન કરેલો, થાક લાગે તો ચિન્તા નહિં, છતાં કોઈ પણ પ્રકારે મહાત્માને જળ-લાવી આપવું એજ આપણું કર્તવ્ય એવો વિચાર કરી ગોરખો દોડતો જઈ જળ લઈ આવ્યો. બે અડી ગાઉ દૂર પધ્ધત જંગલી ગોધમાં તેને જવું આવવું પડ્યું તેથી તે બહુ હારી ગયો હતો ! તેના મોઢામાં શ્વાસ સમાતો નહિં ! મહાત્માને કમણ્ડલુ આપી તે આંખે હાથ દઈ નીચે બેસી ગયો. યોદીવારે તેને શુદ્ધિ આવી.

મહાત્મા મત્સ્યેન્દ્રનાથે જળ પાન કર્યું. કપડું અને હૃદય ચંદુ થયું. ગોરખાને પરિશ્રમ અને સાધુ લક્ષિત જોઈ મહાત્માજી પ્રસન્ન થયા. દુરત જ દાણવાર તેને મીઠા. યોદી વારે ઉધાડ્યાં. તેમણે જોયું કે તે પાત્ર છે. તેમણે કહ્યું : “ બચ્ચા ગોરખા ! અમે સાધુ સોદો ! કોઈની એક દાણો અત્રિનો જો અમારા પેટમા જાય તો અમારે તેનો પડવો

આપવો જ જોઈએ. નહિં તો અમે કૃત્ય દેવવાઈએ. હેં આટલા બધા સખત તાપમાં ધણે દૂર સુધી રખડીને, તાપે બળીને, કષ્ટ સદન કરીને મળે યંદુ જળ પાન કરાવ્યું તેનો બદલો મ્હારે તને આપવો જ જોઈએ. જો એક ખિંદુ જળ પાન કર્યું હોય તો તેનો પણ બદલો આપવો જોઈએ જ્યારે તે તો મળે કમવડતુ બરીને જળ લાવી આપ્યું. ત્યારે હવે બચ્યા ! ત્હારે શું જોઈએ છે ? કહે, હું પ્રસન્ન છું. ”

મહાત્માની પ્રેમ ભરેલી વાણી સાંભળતાં જ સંસારના ચાન વગરનો પણ ગૌભાતા-ઓની સેવા કરી, આત્મ—પ્રેમનો પાઠ બજોલો ગોરખો ગદ્ ગદ્ થઈ ગયો ! તે વિચારમાં પડ્યો. થોડી વારે બોલ્યો : “ ભગવાન ! આપ ભગવાન છો. મ્હારે શું માગવું તે મળે સમજતું નથી. આપ જ વિચાર કરીને મ્હાં કસ્યાણુ યાય તેવું આપો. ”

મહાત્માજીએ આશ્ચર્ય પામી ઉત્તર દીધો. “ અહા ! બચ્યા ગોરખા ! તું જણાય છે તો અચાની, અસમ્ય, પરંતુ તેં જે માગ્યું તેવું તો આજના ભક્તમત્તા વિદ્વાનો દિવા મ્હોટા મ્હોટા અંગણમાં રહેતા લક્ષ્મીના બોળામાં આજોટતા વિદ્વાન લક્ષ્મીપુત્રો પણ માંગતા નહિં હોય ! અહા ! ધન્ય છે તને ! હેં તો બહુ બારે વસ્તુ માંગી ! હેં તો દુર્લભ વસ્તુ માંગી ! સાચા છે તને ! ” એમ કહી મહાત્મા વારંવાર તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા, પછી બોલ્યા : “ સાંભળ બચ્યા ! ત્હાં કસ્યાણુ યાય એવી વસ્તુ હેં માંગી છે. વિચાર કર કે ત્હાં કસ્યાણુ શી રીતે યાય ? બેટા ! જરા ધ્યાન દઇને સાંભળ. જરા ચાંત ચિત્તે વિચાર કર. આજે તો માણસો લાખો કરોડો રૂપિયા મેળવવામાં જ પોતાનું કસ્યાણુ માને છે ! કોઈ વળા સુંદર સ્વરૂપવાન સુંદરીઓ મળે તો જાણે સ્વર્ગ સુખ મળ્યું એમ સમજે છે ! વળા કોઈ પુત્ર સંતતિ મળે તો પછી તેને માટે બીજું કોઈ સુખ અવશ્ય રહેતું નથી એમ માને છે ! ધન, સ્ત્રી, પુત્ર, કે મ્હોટા મકાનો, એ સર્વ નાશવંત છે, એ સર્વ ક્ષણભંગુર છે. એનો ક્યારે નાશ થશે તે કોઈ કહી શકતું નથી ! એ સર્વની ગમે તેટલી પ્રશંસા કરીએ અથવા એ સર્વમાં ગમે તેટલું સુખ માનીએ પણ બચ્યા ! એ તમામ નાશવંત છે, એ વસ્તુઓ પડે સુખ બોગવનાં જ્યારે એમાંનું કોઈ એક નાશ પાને છે ત્યારે માણસને પારાવાર દુઃખ થતું જોવામાં આવે છે ! અરે ! સ્ત્રી, ધન કે પુત્રાદિકનો નાશ થતાં પણ માણસો ગાંડા બની ગયેલા જોઈએ છીએ માટે હેં ત્હારા કસ્યાણું કાર્ય મળે જ સોંપ્યું છે, ત્યારે મ્હારે બહુ ઉંડો વિચાર કરીને જ તને માંગેલી વસ્તુ આપવી પડશે. ધન્ય છે ગોરખા ! તને ધન્ય છે ! હેં બહુ વિચાર કરીને જાણે માંગ્યું હોય તેવા ત્હારા સુખમાંથી શબ્દો નીકળ્યા છે. મ્હેં પણ આટલી વારમાં વિચાર કરી લીધો છે. ત્હાં કસ્યાણુ યાય ક્યારે કે જ્યારે તું જન્મ મરણથી મુક્ત થાય ત્યારે ! બેટા ગોરખા ! મનુષ્યો કસ્યાણુ સાધવા માટે અનેક ક્ષણભંગુર નાશવંત વસ્તુઓ માને છે પણ કોઈ અમર વસ્તુ તો માંગતું જ નથી ! સ્ત્રી, પુત્ર, ધન આદિ નાશવંત વસ્તુઓ કરતાં જે સાધના દ્વારા જન્મ મરણનું બારે દુઃખ ન બોગવતું પડે અને વારંવાર આ નારદી જન્મમાં આવી અનેક પ્રકારનાં દુઃખ અને ત્રાસ ન બોગવતા પડે એવી જે વસ્તુ આત્મજ્ઞાન અને આત્મ સંસ્કારકાર, એ કિમય તો કોઈ માંગતું જ નથી ! શિવ શિવ ! પુત્રી, પુત્ર, ધન આદિ નાશવંત વસ્તુઓ કરતાં જે સાધના દ્વારા જન્મ મરણનું દુઃખ ન બોગવતું પડે અને વારંવાર આ નારદી જન્મમાં આવી અનેક પ્રકારનાં દુઃખ અને ત્રાસ

ન ભોગવવાં પડે એવી જે વસ્તુ આત્મજ્ઞાન અને આત્મસાક્ષાત્કાર, એ ઉભય તો કોઈ ભોગવું જ નથી! વેદ-ઉપનિષદમાં આત્મજ્ઞાન થવાના અને આત્મસાક્ષિ ત્કાર કરવાના માર્ગ દર્શાવ્યા છે. આજકાલ ધણા સાધુ સતો જોવામાં આવે છે પરંતુ તેમને આત્મજ્ઞાન હોતું નથી, ત્યાં પછી આત્મ સાક્ષાત્કારની તો વાતજ શી કરવી? એટા! દીપકવડે દીપક થાય છે! અંધારામાં એકલાને અધાગનોજ અનુભવ થાય છે. તેને દીપકથી ચતા સુખનો અનુભવ કેવો હોય? જેણે આત્મદીપક જોયો છે, જેને એ દીપકનો પ્રકાશનો અનુભવ થયો હોય છે તેનેજ તેના આનંદનું જ્ઞાન રહે છે. ખીજાને એ આનંદનું સુખ ક્યાંથી હોય? એટા! આપણે જેને અદૃષ્ટ સત્તા-દર્શિત-દલીએ છીએ તેનાં દર્શન થઈ શકે છે. જેણે આ જગત રચ્યું છે તે મહાન્ રાજાના દર્શન થઈ શકે છે. જેણે પોતાના આત્માને જોયો છે તેને ખીજું કશું જોવાનું બાકી રહેતું નથી. પછી તેને માટે કાંઈ વસ્તુ અસાધ્ય રહેતી નથી. જે પંચમહાભૂતવડે જગત રચાયું તેજ સાધકને હસ્તગત થાય છે, પછી તે પંચમહાભૂત દ્વારા જગત રચે એટલી સત્તા પ્રાપ્ત કરે છે. શું તે જોયું હતું કે હું ક્યાંથી આવ્યો હતો? આકાશમાંથી હું અદ્ધર ઉતર્યો હતો ત્યાં પગથીઆં ક્યાં છે? જો. પગથીઆં છે? વાઈ, હવે ખીજા ચમત્કાર જો "

એમ કહી કમણ્ડલુ તેના હાથમાં આવ્યું અને કહ્યું કે, "એમ નાજાયું નમાવ. જો તો ખરે કેટલું દુધ નીકળે છે તે." ગોરખાએ કમણ્ડલુ લઈ તેનું નાજાયું નમાવ્યું. બસ, પછી શું? તેમાંથી દુધની ધારા પડવા લાગી. ગોરખાને તેમાંથી ઘોડું પાડ્યું. અહા! જાણે અમૃતજ! ઘોડું દુધ પેટમાં જતાંજ તેને કેટલીબધી ચંડક થઈ! અહા!

મત્સ્યેન્દ્રનાથે કહ્યું: "કેમ બન્યા! અમને જાણતી શી બોલ હોય? માત્ર ત્હારા કે સ્થાણને માટેજ આવવું પડ્યું. કીક, ત્હારે ત્હારું ક્યાં કરવું છે?"

અત્યાર સુધી આશ્ચર્ય ચક્રિત મેત્રે સમ્મથ બની ઓવા ગોરખાએ ઉત્તર દીધું: "હા! પ્રભૂ!"

મત્સ્યેન્દ્રનાથ: "તારે સાબળ! તું મ્હાં ક્યાં માનશે?"

ગોરખો: "હા પ્રભૂ!"

મત્સ્યેન્દ્રનાથ: "જો જો હોં."

ગોરખો: "કબજ છે પ્રભૂ"

મત્સ્યેન્દ્રનાથ: "જો બન્યા! ગુરુમત્ર ચોડા રખેનો હોય છે વળી તેનાં મ્હોટા મ્હોટાં પુસ્તકો હોતા નથી. તે તો એકજ વખત કહેવાથી અધિકારી-પાત્ર-શિષ્ય તુર્તજ તે ગ્રહણ કરી લે છે. ગુરુના બોધ પ્રનાણે શિષ્ય તુર્તજ તે પ્રમાણે વર્તવાનું શરૂ કરે છે. નિત્ય નિત્ય રામાયણ કે મહા બારતની, યોગવાસિષ્ઠી કે આત્મપુરાણની કથાઓ સમજાવી અને ખાલી હાથે ઘેર જવા જેવો તે બોધ હોય નહિ. પાત્ર શિષ્ય હોતો તો એકજ વાક્યના કે એકજ શબ્દના ગુરુમત્રથી તે તરી જાય છે. મનુષ્યને એક વખત કહેતામાં તે ન સમજે તો તેને જનાંવર કહેવું જોઈએ. સામે ગુરુ એકજ બોધ વારંવાર કરતો નથી. એક વખત કહ્યું હોય તે પ્રમાણે શિષ્યે વર્તવું જોઈએ. ના વર્તે તો તે વિષ્ય નકામો! અને એકજ વિષય ઉપર વારંવાર બોધ કરે તે ગુરુ પાત્ર નકામો! ગુરુની આગળ વિધન કરે તેને શિષ્ય કોણ કહે? ગુરુ-આગળ ભંગ કરનારા શિષ્યો નરક નિવાસી થાય છે એમાં

સંદેહ શો? વાઈ પણ વત્સ! હવે તારી ઇચ્છા કહે? શું તું મહારા કહેવા પ્રમાણે વર્તવા તૈયાર છે?”

ગોરખો: “પ્રભૂ! પ્રથમજ ઉત્તર દીધો છે. બોધ મહારા કાળજીમાં લખી રાખીશ.”
મત્યેન્દ્રનાથે તેની દહતા નોંધી કહ્યું: “ધન્ય છે તારી દહતાને! વાઈ, હારે સંભળ મહારો શુરમંત્ર ઓટલોજ છે કે: આ ક્ષણથી ત્હાં મન કહે તે ત્હારે ન કરવું. કેમ સમજ્યો?”

ગોરખો બે હાથ નેડી બોલ્યો: “હા, પ્રભૂ! આપના કહેવા પ્રમાણેજ વર્તિશ.”
મત્યેન્દ્રનાથ! “બેટા! મન એજ બંધન અને મોક્ષનું દારણ છે. મન વડે જ માણસો સારા નકારા વિચારો કરે છે. મન વડેજ માણસ અનેક પાપ પ્રપંચ કરે છે. એ મન નેજ જે વશ થઈ હોય તો પછી દુઃખ જેની કોઈ વસ્તુજ ન રહે. મારેજ “મન કહે તે ન કરવું.” મહાઈ વચન તું પાળશે તો ત્હાં કલ્યાણ થયું જ સમજજે. તું જન્મ મરણથી રહિત થશે એમાં જરા પણ શંકા નહિ. હું હવે જઈ છું. ત્રીજો દિવસે મધ્ય રાત્રે તારી ઓરડીમાં આવીશ.”

પ્રભૂ, એટલું કહી મત્યેન્દ્રનાથ પુનઃ આકાશ માર્ગે ધીમે ધીમે ઉંચે ચડ્યા. જાણે પાંચીઆં ન ચડતા હોય તેમ આકાશતરાર ચડવા લાગ્યા. ઘોડેક ચડ્યા પછી અદ્ધર ઉચે ઉડવા લાગ્યા. જેમ પક્ષીઓ હવામાં ઉડે છે તેમ ગમન કરવા લાગ્યા. ગોરખો અદ્ધિત નેત્રે તેમના તરફ નોંધ રહ્યો, અને આવા મહાન સમર્થ શુર મળ્યા તે જાણી મનમાં ને મનમાં, અતિશય હર્ષ પામવા લાગ્યો.

મત્યેન્દ્રનાથ સૂક્ષ્મ દેહ ધારણ કરી આકાશમાં ઉંચે ઉભા રહી ગોરખાનું વર્તન નિહાળી રહ્યા હતા. ગોરખો જ્યાં ઉભો હતો, ત્યાંજ ઉભો હતો. તેનું મન જે કંઈ કહેતું તે નાહું કરવાનો પ્રયત્ન કરતો. તેનું મન કહેતું કે ગાયોના તરફ જોયાં કરવું. તેજ કહે તેણે તેજો મોંથી દીધાં. ગાયો ચાલી ગઈ. તેનું મન કહેવા લાગ્યું કે ગાયોની પાછળ ઘેર જવું પણ તે ત્યાંથી ખસ્યો નહિ તેને ખજે ચાક લાગ્યો ત્યારે મન કહેવા લાગ્યું કે ખેસી જા. પરંતુ તે તો ઉભોજ રહ્યો. અંતે ધડાક દબને પડી ગયો. પરંતુ મનનું કહ્યું તો તેણે નહિ ક્યું! તેને તૃપ્ત લાગી. મન કહેવા લાગ્યું કે પાણી પીવું. પરંતુ તે તો ત્યાંથી હાલ્યોજ નહિ. તેને મળમૂત્ર ત્યાગ કરવાની ઇચ્છા થઈ પણ તેણે મનની આજ્ઞા માની નહિ. અંતે કુદરતી રીતે મળમૂત્ર વિસર્જન થયાં! પરંતુ મનને વશ કરવાનો મહા મંત્ર પામેલો ગોરખો મનને મારતો ત્યાં જ પડી રહ્યો. તેણે મનની સત્તા મારવા માંડી.

ખીજ તરફ શું થયું તે જોઈએ. સાંજનો વખત થયો એટલે નિત્ય નિયમ પ્રમાણે ગાયો ભરવાડને ઘેર આહી ગઈ. આજે ગાયોના ટોળા સાથે ગોરખો ન હતો. એ નોંધ ભરવાડને તેમજ તેની પત્ની વગેરેને આશ્ચર્ય થયું. તેમણે ધાર્યું કે, “હમણાં આવશે. પાછળ આવતો હશે.” પરંતુ ટાણ આવે? વાટ જોતાં જોતાં રાતના નવ દશ વાગી ગયાં. ત્યારે ભરવાડે ખીજ માણસોને બેગાં કરી વગડામાં શોધ કરવાનો વિચાર જણાવ્યો. હાથમાં મસાલો લઈ ખસી પાડતા બધા ગોરખાને શોધવા ચાલ્યા. તેમને વિચારાઓને શી ખબર કે ગોરખો તો શુર-જાનની ગોળી આધ મસ્ત-ઉ-મસ્ત-દશામાં પડ્યો છે! આમ શોધ કરતાં અંતે ગોરખો એક વૃક્ષ નીચે પડેલો જણાયો. તેજો બંધ છે! મળમૂત્ર વિસ-

જન થઈ ગયા છે ! તેનાં દેહતું કેટલું નથી ! બરવાડ અને તેની સાથેનાં માણસો તેની પાસે બેસી તેને ઢંઢાળવા લાગ્યા. ગોરખાનું મન કહે કે “જવાબ દે.” પણ ગોરખાનો આત્મહેવ કહે કે, ખચરદાર ! ગુરૂ મહારાજે શો બોધ આપ્યો છે ! મન કહે તે ન કરવું. એ ગુરૂ મંત્ર જૂલાય નહિ. ગોરખો બોલ્યો નહિ. બહુએ ઢંઢાળ્યો પણ બોલ્યો નહિ. બધા વિચારમાં પડ્યા. આજે થયું શું ? નિત્ય નિયમિત રૂપે ઘેર આવતો. ગાયોની એવા ચાકરી કરતો, આજે એને થયું શું ? શું એને કોઈ ભૂત પિશાચ વળખું હશે કે એને સાર્વ આદિ કોઈ છવ જંતુનો દંશ થયો હશે ? બધા તેને શરીરે જોવા લાગ્યા. અતે યાદીને તેને ઝાળીમાં નાંખ્યો અને હાથોહાથ ઘેર લઈ જઈ તેની ન્હાનકડી ચોરડીમાં નાંખ્યો ! પછી પૂછું જ શું ? બધા હડાપણીયા ભેગા થયા ! કોઈ કહે એને પેટ, બોચીયે, હાથે હાથા દો. કોઈ કહે જૂવાને ખેલાવી ભૂત ઉતારાવો. કોઈ કહે દારા ધાગા કરાવો. ‘એમ જેની ખરજીમાં જે આવ્યું’ તે ખેલવા લાગ્યું. તુર્ન જ એક બે દાતરડાં તપાવી ખીચારા ભરશેગી ગોરખાને પેટ, હાથે, બોચીયે, હાથા દીધા ! દાતરડાં ચરચર ચરચર ખેલતાં, સખ્ત રૂપે દડાવું, મન કહેતું કે ખૂસ પાડી બેઠો થઈ જ પણ પર્વતના જેવી અડગ નિષ્ઠાવાળો, ગુરૂ ભક્ત ગોરખો મનને વશ થયો નહિ. મન કહે તે નહિ કરવાની દૃઢ પ્રતિજ્ઞા વાળો ગોરખો શાંત ચિત્તે બધું સહન કરતો પડી રહ્યો. અનેક દવાઓ તેના ગળામાં રેડાઈ-પરાણે તેને ગળે ઉતારવા બધાએ પ્રયત્ન કર્યો. પરંતુ દવાઓ શું કરે ? વેધ હકીમો તેને કષ્ટ દવા આપી શકે ? તેને તો ગુરૂદેવે તેના ભવ રોગ સમજાવી દીધો હતો. જન્મ મરણ એજ મહાન વ્યાધિ છે, એજ મહાન દુઃખ છે, એ તેને સમજાવ્યું હતું તેથી તે દુઃખમાંથી મુક્ત થવા જેવી અમર ઔષધીયા તેને કાણુ આપે એમ હતું ? એ રોગ તો મનુષ્ય માત્રને લાગેલો છે પણ કોઈને સમજતો નથી-અરે ! સમજવનારા વૈદ્યો પણ ભાગ્યે જ ! અને સમજાય તોજે રોગ ટાળવા જેવી ઔષધી પણ મળતી વિરલ !

અતે બધા યાડ્યા ! તેને દુઃખે દુઃખી થાય એવું આ વિષમાં તેનું કાણુ હતું વાઈ ! ગરીબ ખિચારો ગોરખો ! માતાપિતા, ભાઈ ભાંડ, મિત્ર સ્વજન વગરનો ગોરખો ! તેનાં દુઃખનો જાણનાર તો માત્ર તે પરમાત્મા જ હતો ! ચોરડીમાં પડ્યો પડ્યો તે અનેક પ્રકારની પીડાઓ ભોગવી રહ્યો હતો, ક્રુધા તૃપ્તથી પીડાતો કેવળ ગુરૂદેવનું ધ્યાન ધરી રહ્યો હતો અને ગુરૂદેવના આગમનની વાટ જોઈ રહ્યો હતો. તેની મન કામના પૂર્ણ થઈ ત્રીજે દિવસે મધ્ય રાત્રિને સખે ગુરૂદેવ ત્યાં આવી પહોંચ્યા. તે સાથે જ અંધારી ચોરડીમાં ચંદ્રના જેવો પ્રકાશ થઈ રહ્યો. ગોરખો તો ખિચારો અનેક પ્રકારના અત્યાચારો સહન કરતો તેજો બંધ કરી પડી રહ્યો હતો. તેનું મન કહે તે કરતો ન હતો. તેના ગુરૂદેવે જે મંત્ર તેને આપ્યો હતો તેનો તે સદ્ ઉપયોગ કરતો હતો.

ગુરૂદેવે જોયું કે શિષ્ય બરાબર આશ્વાધારક છે. અનેક પૂર્વ જન્મના સુસંસ્કારો તેનામાં વિદ્યમાન છે. માત્ર એકાદ જૂવાને લીધે-એકાદ પાપ કર્મને લીધેજ-તે ગોરખો થયો છે. ગુરૂદેવે તેની નજીક જઈ તેને મનકે હાથ મૂકી કહ્યું : “બેટા ગોરખા, ઉઠ, બેઠો ચા !”

ગુરૂદેવનો મુખધુર સ્વર સાંભળતાંજ તે ઝટ બેઠો થયો. તેણે રિમન હાથ વધે ગુરૂદેવનાં ચરણમાં નમસ્કાર કર્યા. ગુરૂદેવે તેને મનકે હાથ મૂક્યો. તેના શરીરે હોલા મ્હોલા ફાયા જોઈ ગુરૂદેવે કહ્યું “બેટા, તારે બહુ દુઃખ સહન કરવું પડ્યું છે ખરું ?”

ગોરખો : “ હા, પ્રભુ! આપની દયા ન હોય તો તે કેમ સહન થાય? આપની કૃપાથી મહને જરા પણ દુઃખ જણાતું નથી. ”

ગુરુદેવ : “ બેટા ! આટલા મોટા કોષા હયા અને દુઃખ ન થાય એ કેમ બને ? ગમે તેમ પણ તું બહુ સહન શક્તિવાળો છે. તું અડગ શ્રદ્ધાવાળો છે. ધન્ય છે તને ! તારાં કલ્યાણને યશો. ”

એમ કહી ગુરુ મત્સ્યેન્દ્રનાથે ખભે બેરવેલી ઝાળામાંથી એક ભરમંતો ગોળો કાઢ્યો, અને તેના ભૂકો કરી ગોરખાને જ્યાં જ્યાં કોષા ઉઠ્યા હતા ત્યાં ભરમંત ચોપડી દીધી. અહા ! શો અત્કાર ! થોડી વારમાં તમામ કોષા ખેસી ગયા. ત્યાંની વેદના શાન્ત ચંદ્ર ગઈ. ગુરુ દેવે કહ્યું : “ બચ્યા ગોરખા ! તહે જગતનો રંગ ભોયો ? એકાદ દિવસ તારી સેવા કર્યા પછી કોણે તારી સંભાળ લીધી છે ? એ પ્રભાણુજ આ સંસારનાં સર્વ મનુષ્યોનું સમજાવેલું. સર્વ એક બીજ સાથે સ્વાર્થના દોરડાંથી બંધાયેલાં છે. ને સ્વાર્થ ન રાખે તો સંબંધ તુટી જાય સમજવું ! પતિ ને સાઈ દ્રવ્ય કમાધને લાવે અને પત્ની યુનાદિકને વસ્ત્રાલંકાર આદિ દ્વારા સંતોષ આપે તોજ પત્ની પતિની નહિ તો યઈ ચૂક્યું ! ને પતિ લાખો રૂપિયા મૂકીને મરણ પામે તો તો હીક નહિ તો તેને અનેક શ્રાપ પડ્યાજ સમજવું ! શ્રીમંતોની વિધવા પત્નીઓ નેહએ છીએ ત્યારે વિચાર થાય છે કે : આ દેવીએને કોઈ કાળે પતિ હશે કે સદાય આવીજ હશે ? તેને જ્યારે નેહએ ત્યારે આનંદ મેળાજ ભોગવાતી નેવામાં આવે છે ! આહાર વિહારનાં સાધનો, ગાડી, ઘોડા મિશાનાદિનો ભોગ જરાયે ભજવેલો જણાતો નથી. તેના મુખ ઉપરથી હાસ્ય વિનાદ સુઝાતાં નથી ! વસ્ત્રાલંકાર નેતાં પણ તે વેધવ્ય દશામાં હોય એવું જણાતું નથી ! મસ્તકેથી જરા ભાર ઉતરી ગયો તો કોઈ તેને આગતું નથી ! વિધવાઓ માટે શાસ્ત્રકારોએ જે ધર્મ નિરૂપ્યું કર્યા છે તેમાંના એક પણ નું પાલન ચતુ હોય એવું ભાગ્યેજ નેવામાં આવે છે ! એટલે આ સંસારમાં જ્યાં ત્યાં સ્વાર્થ, સ્વાર્થ ને સ્વાર્થજ જણાય છે ! વત્સ ! તહે જે કલ્યાણ માટે પ્રાર્થના કરી છે તે આવી કોઈ વસ્તુ પ્રાપ્ત થવાથી સંધાશે નહિ. એમ જાણીનેજ મહે તને અમલ્ય વસ્તુનું દાન કરવાની કળા રાખી છે. ચાલ, તેયાર થા. આ પાવડી ઉપર પગ મૂક મહારી પાછળ ઉભો રહે. મહારો ખભો બરાબર પકડજો. ”

ગોરખાએ તુર્તજ ગુરુદેવની પાછળ ઉભા રહી તેમની પાવડીઓ ઉપર પગ મૂક્યા. મહારાજે તુરતજ બહાર નીકળી આકાશ માર્ગે ગમન કર્યું, કેટલેક દૂર ગયા પછી તેઓ આકાશમાંથી ધીમે ધીમે નીચે ઉતર્યા અને વૃક્ષોની ધીચ ઘટામાં પ્રવેશ કર્યો. ગોરખો પણ પાછળ પાછળ ચાલવા લાગ્યો. થોડે દૂર ગયા પછી એક રમણીય યજુર્ફરી જણાઈ. એક ન્હાનકડો બગીચો જણાયો. જે ચાર શિથો નેવામાં આવ્યા. ગુરુ મત્સ્યેન્દ્રનાથે ગોરખાને યજુર્ફરીમાં લઈ જઈ શીતળ જળ પાન કરાવ્યું. કેટલાંક વનજનો આહાર કરાવ્યો. થોડે દિવસે તેનું ચરીર શુદ્ધ થયું ત્યારે તેને શારીર કંથ કરાવી ચોખ્ખાસને ચોગ્ય અધિકારી બનાવ્યો. તેને ધીમે ધીમે અધ્યાત્મગાન શ્રવણ કરાવ્યું. તેને દેહશુદ્ધિ કરાવ્યા પછી નાડી શુદ્ધિનું કામ ચાલ્યું. સ્વરોદય વિદ્યા સાધ્ય કરાવી શ્રીમે ધીમે આસન, મુદ્રા, પ્રાણાયામ આદિ ક્રિયાઓ કરાવતાં સમાધિ પાદ પર્યંત તેને લઈ જવામાં આવ્યો. અર્થાત તેને આત્મગાન કરાવી આત્મ દર્શન કરાવ્યાં. દીપક વડે દીપક પ્રકટ થયો, છત્ર હતો તે શિવ થયો. એક વખતનો મૂર્ખ ગોરખો ગૌમાતાની સેવા કર્યાથી-સાચો ગોરખો-ગોરક્ષનાથ-અન્યો. (ગાં એટલે

ધન્વિય-રખો એટલે રક્ષણ કરનાર.) ધન્વિયનું રક્ષણ કરનાર આત્મા-ધર્મરૂપ બન્યો. આત્મ દર્શનના પ્રભાવથી તે પ્રાણી માત્રમાં આત્મ દર્શન કરવા લાગ્યો. પ્રાણી માત્રમાં આત્મભાવ યવાથી તે કેવળ દશાને પામ્યો. તે સાક્ષી સ્વરૂપ થઈ રહ્યો.

વાંચક બંધુ ! “ નર કરણી કરે તો નરદા નારાયણ હોય. ” આ કથન સત્ય છે. જીવન પર્વત બન્યો વાંચ્યા કરવા અને તેમાં લખાયેલો બોધ જરા પણ આચરણમાં ન મૂકવો એ જ્ઞાનીનું લક્ષણ નહિ. જ્ઞાની પુરૂષે તો વાંચ્યું કે સાંભળ્યું તેમાંથી હિતકર-કલ્યાણ કર-વચનો તુર્ત જ આચરણમાં મૂક્યાં. માર્યા-બહાના મીમાંસા-ચક્રમાં અટવાયા કરવું તે કરતાં બ્રહ્મ સત્ય, જગત મિથ્યા સમજી ધીમે ધીમે માયાના મોહપાસમાંથી દૂર ખસવા પેરવી કરવી, અન્ન વસ્ત્ર, વિદ્યા કે ધનનું દાન આપી અનેક પ્રકારના દુઃખી, તાપિન જીવોને સંતોષ આપવો, સ્ત્રી પુત્રાદિકમાંથી ધીમે ધીમે મોહ દટિ સંકોચી લેવી, અને આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી આત્મ સાક્ષાત્કાર કરવાનો મત્ત કરવો એજ જીવન કર્તવ્ય.

ગોરખ-મલ્લ્યેન્દ્રનો આ પ્રસંગ વાંચી વાંચકોએ માત્ર સાર, ગ્રહણ કરવાનો છે. વેદાન્તિયોએ બોધ લેવાનો છે. સાચું કલ્યાણ શી રીતે સધાય તે સમજવાનું છે. સત્ય અને મિથ્યા શું છે તે જાણી લેવાનું છે. હરિ ઓ. તત્સત્. ।

જા. રા. મ્હેતા.

સત્યબોધ.

૨૩—સંસારમાં કોઈ કાર્યને માટે ક્રોધ ઉત્પન્ન કરવો એ મહા પાપ છે. જે દ્રોષ કરવો હોય તો ભગવાન ઉપર કરજો. અમુક ભક્ત ઉપર તમે દયા કરી અને મ્હારા ઉપર ન કરી-મ્હને દર્શન ન દીધાં ! એવો દ્રોષ સારો સમજવો.

૨૪—ભગવાને જેટલી સંકિત આપી હોય તેટલાંજ સત્કર્મ કરવામાં જ ઉપયોગ કરો. અને તેટલું કલ્યાણ કરવું. પરંતુ કોઈનું અનિષ્ટ તો કરવું જ નહિં.

૨૫—જીવતાં સુધી કર્મ કરવું જોઈએ. કર્મ કર્યા પિના છુટકો નથી. સાધુ પુરૂષો ભગવાનનું કાર્ય કરે છે. ગૃહસ્થાશ્રમી જનો સંસારનું કાર્ય કરે છે. તેમ છતાં પણ ભગવાનમાં ચિત્ત હોય તો જાસ છે. “ સંસારમા સરસો રહે ને મન મ્હારી પાસ. ” એ ભગવત વચન વારંવાર યાદ રાખવું.

૨૬—શુર પાસે, ભગવાન પાસે, કામકોધનું દમન કરવા માટે અતિશય પ્રાર્થના કરવી જોઈએ. શુરને ભગવાન માની શ્રદ્ધા રાખવાથી સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થશે.

૨૭. પોતાને “ મ્હોટો ” માનવાથી જ અનેક પચાત ઉત્પન્ન થાય છે. જેઓ પોતાને સર્વથી “ મ્હાના ” માને છે તેને કશી પચાતજ નથી.

૨૮. વિદ્વાન કોને કહેવો વાર ? જે વિદ્યાભ્યાસ કર્યા પછી ભગવાનનાં મુતિ સ્તોત્ર ગાય છે, પ્રાર્થના કરે છે, અંતઃકરણનું જન્મ સ્મરણનું દુઃખ વ્યક્ત કરે છે તેજ વિદ્વાન છે.

૨૯. ભાગ્યશાળી કોણ ? જે ભક્ત છે તેજ. જેણે ભગવાનને યોગપ્રિયા છે તેજ ખરો ભાગ્યશાળી કહેવાય.

૩૦. માત્ર મંત્ર-દીક્ષા લેવાથી શું જ્ઞા ? મંત્ર-દીક્ષા લીધા પછી શુરના ઉપદેશ પ્રમાણે કાર્ય કરવું જોઈએ. વર્તવું જોઈએ. ત્યાજેજ શુરનો મહિમા સમજી શકાય. મંત્રોપદેશ લીધા પછી અન્નચર્ચનું નામ નહિ, ચિત્ત સ્થિર નહિં તે મંત્રોક્તારા મિદ્ધિ કેરી હોય ?

શ્રી.

શ્રી ગુરુસ્તવ અને કામવિડમ્બના.

(ગુર્જર અનુવાદ.)

(૧)

આ ભારત જમિમાં અનાદિ કાલથી—આ સંસારમાં—પ્રતીત થતા જડ અને ચેતન પદાર્થોનું ગાન પ્રતિપાદન કરનારાં અનેક શાસ્ત્રો પ્રચલિત છે છતાં પણ તે સર્વ શાસ્ત્રોમાં અધ્યાત્મ શાસ્ત્રનું જ પ્રાધાન્ય સ્વીકારવામાં આવ્યું છે. સામાન્યતઃ આ સંસારમાં ત્રણ પ્રકારના પુરુષો મળી આવે છે, (૧) અચ્છ હોય, અથવા વિષય લોહુષ હોય, (૨) મુક્ત પુરુષો અને (૩) મુમુક્ષુ હોય. પ્રથમ પ્રકારના પુરુષો પોતાના દુઃખ જોઈ ચક્રતા નથી તેમ પોતાનું તાત્ત્વિક સુખ થું છે તે પણ જાણી ચક્રતા નથી; કેમકે તેઓ અદર્શિય વિષયાસક્ત રહીને જન્મ મરણાદિ ત્રિવિધ તાપથી દમ્બપ્રાપ્ત થઈને પોતાનું સ્વરૂપ જોળખતાએ નથી તેમ જોળખવાની ઇચ્છાવાળા પણ નથી. બીજા પ્રકારના પુરુષો સર્વદા કૃતકૃત્ય છે એટલે તેમને પોતાના દેહથી કોઈ પણ પ્રયોજન સિદ્ધ કરવાનું બાકી રહેતું નથી. મુમુક્ષુ પુરુષો આ સંસારના ત્રિવિધ તાપથી પીડિત છે, છતાં પણ પોતાનાં દુઃખ તથા તે દુઃખ ટાળવાની આવશ્યકતા જોઈ શકે છે; અને તે હેતુથી તે દુઃખ ટાળવાની ઇચ્છાવાળા છે. આમ હોવાથી પ્રથમ જેન પ્રકારના પુરુષોનો મોક્ષ શાસ્ત્ર અથવા અધ્યાત્મ શાસ્ત્ર સાથે પ્રત્યક્ સંબંધ નથી, એટલે માત્ર તૃતીય પ્રકારના પુરુષો જ આ શાસ્ત્રને વિષે અધિકાર ધારણ કરી શકે છે.

પ્રારંભિક.

મુમુક્ષુઓનું આત્મતિક ઇષ્ટ એ મોક્ષ છે. આ મોક્ષ તત્ત્વજ્ઞાનથી સાધ્ય થઈ શકે છે. તત્ત્વજ્ઞાન એ સત્ શાસ્ત્રના અવજ્યથી ઉત્પન્ન થાય છે અને એ અવજ્ય ગુરૂ કૃપાથી પ્રાપ્ત થાય છે; તેમ ગુરૂની ભક્તિથી ગુરૂ કૃપા સાધ્ય થઈ શકે છે, અને પોતાના દિનકારક આત્મ વર્તન કરતાં પણ વિચિત્ર દૃશ્યાણુ દેતાં એ, માત્ર ગુરૂ છે, એમ જ્યારે મુમુક્ષુ પુરુષને પ્રતીતિ થાય છે. સમજે છે ત્યારે જ મુમુક્ષુને પોતાના ગુરૂની શ્રેષ્ઠતાની પ્રતીતિ થાય છે. તેથી પોતાના ગુરૂની શ્રેષ્ઠતાનાં જાનને આધીન ગુરૂ ભક્તિ રહે છે. આમ હોવાથી ગુરૂ શ્રેષ્ઠતાના નિરૂપણથી મંથનગમ્યરૂપી સિદ્ધિને અર્થે આચાર્ય શ્રીનરદરિ પોતાના લોચનામાં નામના મંથનમાં આ નીચે આપેલા ગુરુસ્તવ નામના સ્તોત્રનો આરંભ કરે છે.

તેમાં પ્રથમ તો ગુરૂને વિશે રહેલી અદિશય હિદયતાનું નિરૂપણ કર્યા પછી તાત્ત્વિક ગુરૂ સ્વરૂપને સમજામાં રાખી તેમને અભિવંદન કરે છે.

શ્રીગુરુપરમાનન્દ સ્વરૂપાનભિવાદયે ।

તાપત્રયાપદા ચેપાં કૃપા બ્રહ્મામૃતપ્રપા ॥ ૧ ॥

પરમાનન્દ સ્વરૂપવાળા એટલે જેમનું તાત્ત્વિક સ્વરૂપ નિરૂપિત થાય મુખકારક છે એવા શ્રી ગુરુઓને એટલે હિતના ઉપદેશ કરનારા એવા હોય તેજ ગુરુ સંપ્રદાયી બોધિન થાય છે એવા ગુરુઓને; અને સર્વ પ્રાણિ માત્રને પોતાના હિતનો ઉપદેશ કરવા પાછું વેદમાં તે પરમાત્માને વિશે પ્રતિપાદન કરેલું છે; એના આધાર રૂપ યસ્ય નિઃશ્વસિત વેદાઃ । આ સ્મૃતિ વાગ્ય છે, તેમજ અસ્ય મહત્તા મૂતસ્ય નિઃશ્વસિતં યદ્વગ્વેદો યજુર્વેદઃ । એ શ્રુતિ વાગ્ય પણ છે. એથી પરમાનન્દ સ્વરૂપવાળા પરમાત્માને એ ગુરુપણું પ્રાપ્ત થાય છે, કેમકે વેદ એ પરમાત્માનું જ વાગ્ય છે; એટલે પરમાનન્દ રૂપી પોતાના સ્વરૂપનો પાપ ન થતાં સર્વ પ્રાણિઓને પોતાના હિતના ઉપદેશક રૂપે એ પરમાત્માનેજ ગુરુ રૂપ પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી એ પરમાત્માને આ પ્રણામ કરવામાં આવ્યો છે. એવા પરમાત્મારૂપી ગુરુઓને અભિવાદન કરી છઠ્ઠું એટલે પ્રણામપૂર્વક તેમની સ્તુતિ કરી છઠ્ઠું; એટલે સ્તુતિ કરવાની પ્રતિજ્ઞા આ પ્રમાણે આચાર્યશ્રી પોતે કરે છે.

હવે ગુરુની ઉદારતા કહે છે, તે એવી રીતે કે, જે ગુરુઓની કૃપા એટલે કષ્ટાળ માત્ર, પોતાને શરણે આવેલા પશિદાના ત્રિવિધ તાપને (આધિ ભૌતિક, આધ્યાત્મિક અને આધિદેવિક સતાપને) નાશ કરવાવાળી હોય છે તેમજ ભક્તરૂપી અમૃતની પ્રપા (પરમ) એટલે પરિચ્છેદથી રહિત એવાં બ્રહ્માનન્દરૂપી જલના પાનને માટે નિર્માણ કરેલી પરચ હોય છે. એથી શિષ્ય હોય તેણે સન્નિપાત્તિ થઈને શ્રોત્રિય અને બ્રહ્મનિષ્ઠ એવા ગુરુને શરણે તત્ત્વજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે જપું નોંધએ આના આધારમાં “જાતાર્થવાન્ પુરુષો વેદઃ । એ શ્રુતિ છે, તેમજ તદ્વિદ્ધિ પ્રણિપાતેન પરિપ્રચ્છેન સેવયા । એ સ્મૃતિ પણ છે એટલે મોક્ષ સાધનરૂપી તત્ત્વજ્ઞાન, એ ગુરુને આધીન છે એમ શ્રુતિમાં પ્રતિપાદન કરેલું હોવાને લીધે, જ્યારે ગુરુ કૃપા વડે બ્રહ્માનન્દનો આવિર્ભાવ થાય છે ત્યારે જ તાપત્રયાશિની શાન્તિ થાય છે એમ સમજવું નોંધએ.

અથ ગુરુસ્તવઃ ।

શંકા એની ઉપસ્થિત થાય છે કે તે તે સર્વ શાસ્ત્રોને વિશે વિચ્છન્ન જ શ્રેષ્ઠપણું તથા મુક્તિદાતાપણું પ્રતિપાદન કરેલું છે, તેની રીતે ખરેખર વિષ્ણોર્નુક વીર્યાણિ પ્રવોચમ્ એ આદિને વિશે અગણિત વીર્ષ હોવાપણું, નામયજ્ઞાદિધિજ્ઞયાતે એ આદિને વિશે સર્વ પદાર્થનું કારણ હોવાપણું અને બ્રહ્મા વિગેરેથી શ્રેષ્ઠપણું પણ વિચ્છન્નેજ લાગુ પડે છે. માગવતમાં પણ:—

સત્ત્વં રજસ્તમ ઇતિ પ્રકૃતેર્ગુણાસ્તૈર્યુક્તિઃ પરઃ પુરુષ એકઃ હાસ્ય ધત્તે ।

સિયત્યાદયે હરિવિરિઞ્ચિહરંતિ સંજ્ઞાઃ શ્રેયાંસિ તત્ર સ્વહુ સન્વતનોર્નૃગાંસ્યુઃ ॥

એ આદિને વિશે મુક્તિ આપવાપણું જપ્ત કહેલું છે એથી કરીને તે વિચ્છન્નની ભક્તિનો ત્યાગ કરીને ગુરુ ભક્તિથીજ કેવળ મુક્તિની સિદ્ધિ થાય છે એવું વિચ્છન્ન વચન કેવી રીતે માન્ય કરી શકાય ?

આ સંકાના સમાધાનમાં આચર્યશ્રી કહે છે કે:-મોક્ષદાતાપણા રૂપી ધર્મવડે કરીને જે વિષ્ણુપણું પ્રસિદ્ધ છે તેતો માત્ર ગુરને વિશેષ છે, એવા આશયથી આચાર્યશ્રી કહે છે:-

મદમોહાભિષક્રમધુરૈત્તમજિણ્ણવે ।

મોક્ષલક્ષ્મી નિવાસાય નમઃ શ્રીગુરુવિણ્ણવે ॥ ૧ ॥

જે મદ ઉત્પન્ન કરે છે એટલે ચિત્તમાં વિશેષ ઉત્પન્ન કરે છે તે મદઃકહેવાય છે; એ મદ તેજ અહંકાર છે, જે મોહ ઉત્પન્ન કરે છે એટલે સ્વસ્વરૂપ જે પોતાનું આત્મસ્વરૂપ છે તેનું વિસ્મરણ કરાવે છે તેને મોહ કહે છે; એ મોહ એજ અગ્નિ છે. તે મદ અને મોહ એ બન્નેજ દૂર છે, કેમકે જે પ્રાણિએ બન્નેને વશ થાય છે તેને તે અલંકાર દુઃખ દેનારા નીવડે છે. બીજા કોઈ પણ એ પદાર્થોમાં મદ અને મોહના જેટલું દૂરપણું હોતું નથી; કેમકે જ્ઞે બીજા કોઈ પણ એ પદાર્થોમાં દૂરપણું હોય તો તે બન્ને પદાર્થોમાં મદ અને મોહના હોવાપણુંને લીધેજ દૂરપણું રહેલું હોય છે; એટલે તાત્પર્ય એવું છે કે મદ અને મોહમાં રહેલાં દૂરપણા કરતાં કોઈ પણ બીજા એ પદાર્થોમાં રહેલું દૂરપણું ન્યૂન એટલે આજ્ઞા પ્રમાણમાં રહેલું હોય છે, એવો અર્થ સૂચિત થાય છે. એટલા માટે મદ અને મોહ એ બેજ સાક્ષાત્ મધુ અને દેટબ નામના રાક્ષસો છે; માત્ર મધુ અને દેટબ નામ ધારી રાક્ષસો ખરા રાક્ષસ નથી. “એ બન્ને પ્રત્યક્ષ રાક્ષસોને છતવાનો સ્વભાવ છે જે ગુરને એવા ગુરને;” એટલે જે મધુ દેટબ નામ ધારી રાક્ષસોને છતવાનો સ્વભાવ જે બીજા (અંતર ધારી) સામાન્ય વિષ્ણુમાં છે તેતો મદ અને મોહથીજ પ્રાપ્ત થયેલા સ્વભાવ છે, તેથી કરીને ગુરરૂપી વિષ્ણુ કરતાં બીજા વિષ્ણુનું ન્યૂનપણું હતું છે એમ સમજવું જોઈએ. મોક્ષ રૂપી ખરી લક્ષ્મી છે, બીજા સામાન્ય લક્ષ્મી એ લક્ષ્મી નથી, કેમકે શ્રુતિમાં હતું છે કે રૂદ્રેણં ભરમી નિહિતાધિચાચિ । આ શ્રુતિમાં વપરાયેલા મદ્રા શબ્દરૂપી વિશેષણ વડે કરીને ગુર વાક્યમાં રહેલી લક્ષ્મીમાંજ મોક્ષસ્વરૂપ રહેલું છે એમ પ્રતિપાદન હતું છે. બીજા વિષ્ણુમાં રહેલી લક્ષ્મી એ અંધનની હેતુરૂપ હોવાને લીધે એ લક્ષ્મીમાં નિષ્કૃષ્ટતા અથવા ન્યૂનતા રહેલી છે, તેથી કરીને એ ન્યૂન લક્ષ્મીના વાસરૂપી બીજા વિષ્ણુની પણ ન્યૂનતા સમજવી જોઈએ. “તે મોક્ષરૂપી લક્ષ્મીના નિવાસ એટલે આચર્યગુર ગુરને” એથી કરીને પણ થી ગુરરૂપી વિષ્ણુમાં બીજા વિષ્ણુ કરતાં ક્ષિદ્રપણું અથવા અદતાપણું સૂચિત થાય છે એમ સમજવું જોઈએ. થી ગુરરૂપી વિષ્ણુને એટલે સર્વ પ્રાણિઓને પોતપોતાના શુદ્ધ શુદ્ધ દિતના ઉપદેશકપણા વડે કરીને ગુર પોતે સર્વ પ્રાણિઓને વિશેષ બાપી રહે છે, તેથી એ બાપકપણા રૂપી ધર્મને લીધે ગુરને વિશેષપણું રહેલું છે; એટલે બીજા કોઈ અંતર ધારી વિષ્ણુને વિશે તે પોતે ગુર નહિ હોવાને લીધે તાત્પર્યક વિષ્ણુ પાણુંજ પ્રાપ્ત થતું નથી, એવો અભિપ્રાય બોધિત થાય છે. “એવા થી ગુરરૂપી વિષ્ણુને નમસ્કાર એટલે નમ્ર ભાવે પ્રણામ નિવેદન થાએ” એથી કરીને શ્રીગુર એજ સાક્ષાત્ વિષ્ણુ છે, બીજા અંતર ધારી એ કોઈ ખરા વિષ્ણુ નથી, એવો અભિપ્રાય છે. ૧

વળી એવી સંકા થાય છે કે જ્ઞાતા વિશેષને વિશે પણ ગુરપણું ઉગત. તો એ સંકાના સમાધાનમાં હતું છે કે:-જ્ઞાતામાં રહેલું ગુરપણું ગુરથી પ્રાપ્ત થયેલું હોવાને લીધેજ ગુરપણું પ્રાપ્ત થઈ શકે છે; પરંતુ ગુરની કોઈ પણ જાતની અપેક્ષા વિના ગુરમાં રહેલું ગુરપણું તે જ્ઞાતા સિદ્ધ હોવાને લીધે મુખ્ય જૂત કરી શકે છે; તેથી કીતે કે:-

ગુણે ગૌરવમાયાતા હરિવ્રહ્મહરાદ્રયઃ ।

ગુણાતીતતયાસ્માકં ગુરવો ગુરુતાદ્ભતાઃ ॥ ૨ ॥

હરિ એટલે વિષ્ણુ, બ્રહ્મા એટલે પ્રજાપતિ અને હર એટલે રૂઢ એ ત્રણે ગુરૂંપે જે પ્રસિદ્ધ છે તે સત્, રજ અને તમેશુલ્લ વડે કરીનેજ પાલનાદિ કર્મોને વિષે ગુરુભાવને પ્રાપ્ત થયા છે, પરંતુ પોતાની જાતે સ્વતઃ સિદ્ધ ગુરુ નથી. એટલા માટે તેમનું ગુરુપણું એક ખીજની ક્રિયાઓમાં હાથ પ્રાય થઈ જાય છે તેથી તેમનામા ગુરુપણું જ નથી. પરંતુ અમારા ગુરુઓ તો ગુણાતીત એટલે ગુણથી રહિત હોવાને લીધે ગુરુતાને શ્રેષ્ઠતાને પ્રાપ્ત થયા છે; એટલા માટે ગુરુઓનું ગુરુપણું સ્વતઃ સિદ્ધ છે એમ સૂચિત થયું. “હમારા” એ શબ્દથી એવો અર્થ ધ્વનિત થાય છે કે ખીજ પુરુષોને આનું ગુરુપણું પ્રત્યક્ષ થતું નથી છતાં પણ મારી (એટલે આચાર્યશ્રીની) દૃષ્ટિએ તો આનું ગુરુપણું સાક્ષાત પ્રત્યક્ષ થાય છે. ૨.

હવે પરાક્રમથી પણ ખીજ દેવો કરતાં ગુરુનું શ્રેષ્ઠપણું કહે છે:—

પુરાન્તકહરો રુદ્રઃ વંસકેશિદરો હરિઃ ।

ચણ્ડમુણ્ડહરા ચણ્ડી સર્વદ્વંદ્વરો ગુરુઃ ॥ ૩ ॥

રૂઢ એટલે શિવ છે તે પુરુ કહેતાં ત્રિપુરનો અને અન્તક એટલે ચમનો ઘાત કરનારા છે. પુર અને અન્તક એ બે શબ્દોના પ્રયોગ અહિંમાં શિવના પરાક્રમનું પરિમિતપણું એટલે પરિચિત્રપણું અથવા અપ્રપણું જણાવવા માટે થયો છે, એમ સમજવું અને એજ માણે આ શ્લોકમાં આગળ પણ સમજવાનું છે. હરિ એટલે વિષ્ણુ એ કંસ અને કૌશી સામના બે રાક્ષસોના ધાતક છે; અને ચણ્ડી એટલે ક્રોધવાળી દેવી છે તે ચણ્ડ અને મુણ્ડ સામના બે રાક્ષસોની સંહાર કરનારી દેવી છે. પરંતુ ગુરુ છે તેનો સુખદુઃખાદિ સર્વ કંઠોના સંહાર કરવા વાળા છે. ખીજ દેવતાઓ પોતે સુખદુઃખાદિ કંઠોથી મક્ત થયલા હોવાને લીધે તથા તેમનું પરાક્રમ પણ અલ્પ હોવાને લીધે તેમની ન્યુનતા ફલિત થાય છે; પરંતુ ગુરુ તો પોતે એ કંઠોના ત્રાસથી રહિત છે એટલુંજ નહીં પણ ઉલટા એ કંઠોના નાશ સ્વાવાળા છે તેથી તેમનું પરાક્રમ અપરિમિત એટલે મારી નહીં શકાય એવું છે, એટલા માટે ખીજ દેવતાઓ કરતાં ગુરુનું શ્રેષ્ઠપણું સિદ્ધ થાય છે, એવો ભાવ છે ૩

હવે ખીજ દેવતાઓ બન્ધનના કારણુભૂત ધન વિગેરે રૂપ આપવા વાળા છે અને નથી તેઓ અનિષ્ટ હોવાને લીધે ઉપાસ્ય (ઉપાસના કરવા યોગ્ય) નથી; પરંતુ ગુરુ તો વધુ મોક્ષને આપનારા જ્ઞાનના દાતા હોવાને લીધે સુમુક્તઓના (ખરા) ઉપાસ્ય દેવ છે, એમ કહે છે:—

યચ્છન્તિ દેવતાસ્તુષ્ઠા ધનમાયુઃ સુતં યદ્ધઃ ।

જ્ઞાનં કેનામ દાસ્યન્તિ વિના શ્રીગુરુ પાદુકામ્ ॥૪॥

બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને (હર) શંકર આદિ દેવતાઓ તપ વિગેરે માર્ગોથી પ્રમત્ત થાય પારે તેઓ ધન, આયુષ્ય, પુત્ર, અને કીર્તિ આપે છે. ધન વિગેરે પદાર્થો સર્વ વિષયો સ્વયં છે. આ પ્રમાણે બન્ધનના હેતુ રૂપ વિષયો દેવતા આપે છે, માટે મુમુક્ષુઓએ આવા ખીજ (ગુરુથી બિન્ન) દેવતાઓના ભજનને વિષે ચાદર નહીં કરવો જોઈએ એમ કહે.

વાનો આશય છે. “ શ્રી ગુરુ પાદુકા વિના ” આ શબ્દોમાં વપરાયલા “ પાદુકા ” પદ્ધતી એવો અર્થ સૂચિત થાય છે કે જ્યાં સુધી ગુરુના સ્વરૂપના ગાનનો અભાવ છે ત્યાં સુધી મુમુક્ષુઓએ માત્ર ગુરુ પાદુકાનું જ પ્રતિમાની પેઠે પૂજન કરવું જોઈએ, બીજાનું પૂજન કરવું નહિ. ગાન એ આત્મતિક (ઉચ્ચત્વ) મુક્તિ સાધન છે; એ ગાન સાક્ષાત્ જીવ અને જ્ઞાની એકતાને વિષય કરનાર છે અને તે મહા વાક્યથી ઉત્પન્ન થાય છે. “ એવું ગાન તે વળી ખરેખર ગુરુ પાદુકા વિના બીજાનું કોણ આપવા વાળું છે, ” એ વાક્યની અંદર “ વળી ખરેખર કોણ ” એ શબ્દોથી એવો ભાવ બોધિત થાય છે કે એ ગાન, જ્ઞાતા મંત્રે પ્રસિદ્ધ દેવો પણ આપી શકશે નહીં. જ્ઞાતા આદિને વિશે જે પ્રસિદ્ધ ગાનદાતાંપણું છે તે માત્ર તેમના ગુરુ રૂપથી જ તેને પ્રાપ્ત થાય છે, એવો ભાવાર્થ છે. ૪

વળી વધુ શંકા એવી થાય છે કે જ્ઞાતા વિગેરે દેવતાઓ (જગતના ઉત્પત્તિ સ્થિતિ અને લયના) આદિ કારણ હોવાને લીધે તેમનામાં જે શ્રેષ્ઠપણું છે તે સર્વ શ્રેષ્ઠપણને નહીં ગણતાં, કેવી રીતે ગુરુનું શ્રેષ્ઠપણું છે એમ કહી શકાય ? આ શંકાનાં સમાધાનમાં સમજાવવાનું છે કે એ દેવતાઓનું શ્રેષ્ઠપણું તે તે ગુણોના અભિમાનીપણાથી ઉત્પન્ન થયેલું હોવાને લીધે, તે મુમુક્ષુઓને આદર કરવા યોગ્ય નથી; પરંતુ ગુરુનું જે શ્રેષ્ઠપણું છે તે તે ગુણોના નાશ કરીને મુક્તિ આપવા વાળું છે, તેથી આદર કરવા યોગ્ય છે; એવા આશયથી કહે છે કે:—

જયતિ શ્રીગુરુણાં હિ ચરણાન્ન રજોગુણઃ ।

હતા સ્વયો યદેકેન રજઃસત્ત્વ તમોગુણાઃ ॥૫॥

જેથી કરીને શ્રી ગુરુઓના (આદર અર્થે બહુ વચન) ચરણ કમળની (પરાગ) રજની પેઠે રહેલો શિષ્ય ગ્રેમની વાસના રૂપી રજનો પ્રતાપ રૂપી ગુણ સર્વથી શ્રેષ્ઠ હોવાને લીધે જન્મ પામે છે; તેનું કારણ એવું છે કે તે જે કે તદન એકલો ગુણ છે છતાં પણ બીજાં કર્મ વિગેરે સાધનોની બીજાકલ અપેક્ષા તેને રહેતી નથી. રજો ગુણ, સત્ત્વ ગુણ અને તમોગુણ, એ ત્રણે ગુણો કામના હેતુરૂપે તેમજ ગાનને આવરણ કરવાના કારણ રૂપે પ્રસિદ્ધ છે, તે ત્રણે ગુણો તે પોતાના સ્વરૂપના પ્રકાશ રૂપી ગાને કરીને બાધિત થઈ ગયા છે; એટલા માટે મુમુક્ષુઓને માટે માત્ર ગુરુ ભક્તિ જ મુખ્ય છે. બીજા કોઈ ભક્તિ નથી; એમ કહેવાનો ભાવ છે. ૫

હવે મુમુક્ષુઓને માટે ગુરુ ઉપાસનાના પ્રકારનું નિરૂપણ કરવાને અર્થે પોતે કરેલી ગુરુ ઉપાસના રૂપકના આકરમાં કહે છે:—

તાર્યા વયં તરિવૌથ સ્તરણીયો ભવાર્ણવઃ ।

તત્કર્ણ ધાર ક્ષેપે તારકં શ્રી ગુરુ મજે ॥૬॥

“ દબો જે ગુરુના ઉપાસકો છીએ ” તે દબો (આ સંસારમાંથી) તરવાને યોગ્ય છીએ; (આ વાક્યમાં “દબો” શબ્દનો બહુવચનમાં પ્રયોગ થયો છે, તેથી એવું સમજાવવાનું છે કે મારા જેવા બીજા જે કોઈ ગુરુના ઉપાસકો હોય તેમની પણ મુક્તિ થાય છે;) પરંતુ જે બીજા સોદા ગુરુના ભક્ત નહીં હોય તે તરવાને યોગ્ય નથી. ‘બોધ’

એટલે જીવ અને બ્રહ્મની એકતાને વિષય કરવાવાળું મહા વાક્યથી ઉત્પન્ન થનારું જે અપરોક્ષ ગાન છે, તે 'તરિ' એટલે તરવાના સાધન રૂપી નૌકા છે. જીવ (એટલે સંસાર) રૂપી સમુદ્ર છે કેમકે તેમાં વિષય રૂપી જલ ભરેલું છે, રાગ આદિ રૂપી ગ્રાહ (એટલે મગર છે અને ૭ પ્રકારની ઉર્મિઓ તરત છે; એવા સમુદ્ર તરવાને યોગ્ય છે. તે સમુદ્રમાં નાવિકની પેઠે તારક રૂપે રહેતા મુકાની અને તારક એટલે તરાવનાર પ્રજીવ (ઓકાર) ના નામ વાળા શ્રી ગુરૂને એટલે " શ્રી ગુરુ " શબ્દના વાચ્યાર્થ અથવા લક્ષ્યાર્થ (એવા પરબ્રહ્મ) ને હું બહુ હું; અર્થાત્ તેમનું " સોહમ્ " એ પ્રમાણે અભેદભાવથી ચિન્તન કરું છું. ૬

- વળી બીજી શંકા એવી થાય છે કે—સર્વ સ્થળે ઇશ્વરની અધિષ્ઠા પ્રદર્શિત થાય છે, છતાં ઇશ્વર કરતાં પણ ગુરુ અધિક છે એવો યુક્તિહીન આચાર તે વળી કેવી રીતે હોઈ શકે ? આ શંકાના નિવારણર્થે કહે છે કે—

તારકસ્યોપદેશેન ગુરુર્ભૂત્વા વિષુક્તિદઃ ।

કાશ્યામવીશ્વરસ્તસ્માદીશ્વરાદધિકો ગુરુઃ ॥૭॥

પોતે ઇશ્વર છતાં પણ, કાશીપુરીમાં તારક એટલે સસારમાંથી તરાની આપવાને સમર્થ એવા "પ્રજીવ" (ઓકાર) રૂપી મંત્રના ઉપદેશનું નિમિત્ત કરીને પોતે ગુરુ થકીને એટલે ગુરુનું રૂપ ધારણ કરીને, મુકિત દાતા થાય છે. ('ઇશ્વર છતાં પણ' એ શબ્દ વડે પોતાને વિષે ન્યૂનતા જણાય છે.) તેટલા માટે ઇશ્વર પદ કરતાં ગુરુ પદ શ્રેષ્ઠ છે, એવો ભાવ છે. ખરેખર ઓછ પણાને ત્યાગ કરીને ન્યૂનપણું કદી પણ સાધારણ વિદ્વાન (સમજી) માણસથી અંગિકાર થઈ શકે નહીં; તે પછી ગુરુપદ જે ન્યૂન હોત તે સર્વથા એવા ઇશ્વર કેવી રીતે તેના અંગીકાર કરતે ? ૭

એથી પણ વિશિષ્ટ શંકા એવી થાય કે—ઇશ્વર દર્શનના હેતુ રૂપ હોવાને લીધે ગુરુની ઓછતા બચે હોય, તથાપિ ફલરૂપે ઇશ્વર જ તત્ત્વ રૂપ છે તેથી અને ગુરુ પ્રસાદથી જ તત્ત્વ પ્રાપ્તિ થાય છે એમ શાસ્ત્રમાં પ્રતિપાદન કરેલું છે તેથી સર્વ સ્થળે ઇશ્વરનું જ તત્ત્વ સ્વરૂપ હોવાને લીધે તેનું ઓછપણું છે, એ શંકાના સમાધાનમાં કહે છે કે—

યાવન્નાનુગ્રહો સાક્ષાજ્ઞાયતેપરમેશ્વરાત્ ।

તાવન્ન સદગુરું કથિત્સન્છાત્તમપિનો લભેત્ ॥

એ વિગતેને વિષે, ઉપાસનાના ઉપદેશક ગુરુ એ ઇશ્વર પ્રસાદના હેતુ રૂપ છે એમ પ્રતિપાદન કરેલું છે, પરંતુ સદગુરુ તો પોતે ઇશ્વર પ્રસાદના ફલ રૂપે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે તેથી સદગુરુ પોતે તત્ત્વ સ્વરૂપ હોવાને લીધે તેમનું જ ઓછપણું છે એવા આશયથી કહે છે કે—

કર્મ, અકર્મ અને વિકર્મ.

કર્મણોઽપિ ચોદ્ધવ્યં ચોદ્ધવ્યં ચ વિકર્મણઃ ।

અકર્મણથ ચોદ્ધવ્યં ગદના કર્મણો ગતિઃ ॥ ૧૭ ॥

કર્મણ્યકર્મ યઃ પદયેદકર્મણિ ચ કર્મયઃ ।

સત્તુદ્ધિપાન્મનુષ્યેષુ સ યુક્તઃ કૃત્સ્તનકર્મકૃત્ ॥ ૧૮ ॥

અ. ગીતા ૪

“ કર્મ, અકર્મ અને વિકર્મ એમ ત્રણ પ્રકારના કર્મો છે. કર્મની ગતિ ધણી ગદન છે. જે કર્મમાં અકર્મ અને અકર્મમાં કર્મ વ્યુત્પન્ન છે, તેને સર્વ મનુષ્યોમાં શુદ્ધિમાન સમજાવે. તેજ યોગી અને તેજ સર્વ કર્મ દરનાર છે. ”

* * * * *

કર્મ, અકર્મ અને વિકર્મ એવા કર્મના ત્રણ ભેદ છે. પરાપકાર માટે જે કાંઈ કર્મ થાય તેજ કર્મ છે. જેમ સમાજ સેવા, રાષ્ટ્ર માટેના પ્રયત્ન, અથએષ એ સર્વ કર્મ છે. જે કર્મથી અનેક વ્યક્તિનું હિત થાય તેજ કર્મ. યથાગાદિથી મનુષ્ય સમુદાયનું કલ્યાણ થાય છે માટે તેના અંતર્ભાવ કર્મમાં દરેક છે. કર્મમાં સાર્વજનિક દષ્ટિ છે. એટલે તેને આધિક્ષોક્તિ (સામાજિક) ઉત્પત્તિનું સાધન પણ હતી શકીયું. જન સમુદાયના હિત માટેના સર્વ પ્રયત્ન કર્મ સંગ્રહ છે. એક વ્યક્તિના હિતનો જે પ્રયત્ન તે અકર્મ કહેવાય છે. જેમકે જ્ઞાન, ભોજન, શયન, વ્યાયામ, યમનિયમાદિનું પાલન, અધ્યાત્મિક ઉન્નતિ (શરીર, મન, બુદ્ધિ, અને આત્માની ઉન્નતિ) નાં દાર્પ તે સર્વનો સમાવેશ અકર્મમાં થાય છે. અકર્મમાં પાલન કરવું, વિદ્યાધ્યયન કરવું એ સર્વ અકર્મજ છે. જ્યાં સુધી અન્યની ઉન્નતિ માટેના કર્મો થાય નહિ ત્યાં સુધી તેના કર્મો અકર્મ અર્થાત્ જન દર્પા સરખાજ છે. અકર્મ કર્મ ધાર્મિક છે, તેથી સમાજને ઉપદ્રવ થતો નથી, તેમ કાયદો પણ થતો નથી. માટે નિઃશયથી અન્યનાં કલ્યાણ માટેના કર્મ મનુષ્યે કરવાંજાન્યેષ્યે. એવાજ કૃત્યનો અંતર્ભાવ કર્મમાં થાય છે. કર્મ અવશ્ય કરવાં જોઈએ. તે દર્પા સિવાય સમાજ જળવાન થશે નહીં. અકર્મો કરવાં પણ જરૂરનાં છે કારણ તે દર્પા સિવાય વ્યક્તિની કિંચિત્ થશે નહીં અને જગ પણ વધશે નહીં. વ્યક્તિની ઉન્નતિને અકર્મની આવશ્યકતા છે, અને સમાજની ઉન્નતિ માટે કર્મની આવશ્યકતા છે. વ્યક્તિ અને સમાજની હાનિ દરનારા જે જે કર્મો છે તે સર્વ વિપરીત કર્મ એટલે વિકર્મ કહેવાય.

(૧) કર્મ—પરાપકાર, રાષ્ટ્ર સેવા, સમાજહિત, જન સમાજ માટે સ્વાત્માર્પણ કલ્યાણ સમાજની ઉન્નતિનો કર્મ.

(૨) અકર્મ—જ્ઞાન, ભોજન, વિદ્યાધ્યયન, અકર્મમાં વિદ્યાધ્યયન, યમનિયમાદિ પાલન, વ્યાયામ વિગેરે વ્યક્તિની ઉન્નતિના કર્મ.

(૩) વિકર્મ—જેના યોગથી સમાજ અને વ્યક્તિની હાનિ થાય તેવા કર્મ, જેમ કે:—સ્નાન ભોજન ન કરવું, અભ્યાસ ન કરવો, વ્યાયામ ન કરવો એ વ્યક્તિની દૃષ્ટિથી વિકર્મ. તેમજ અન્યને મદદ ન કરવી, સાર્વજનિક કાર્યો ન કરવાં, રાષ્ટ્રધાત કરવો વિગેરે સામાજિક દૃષ્ટિથી વિકર્મ કહેવાય છે.

જેવી આશય વ્યક્તિ વિષયક ક્ષેત્રોમાં બતાવાય છે તેવીજ આશય સાર્વજનિક દૃષ્ટિમાં બતાવવી જોઈએ. એવી દૃષ્ટિને “કર્મમાં અકર્મતા” ની ઉપમા અપાય. સ્વાર્થના કર્મમાં જે આતુરતા સાધારણ મનુષ્ય બતાવે છે તેવી આતુરતા સાર્વજનિક કર્મમાં બતાવવી તે “કર્મમાં અકર્મતા” કહેવાય.

હવે “અકર્મમાં કર્મ” તરફ દૃષ્ટિ કરીએ. વ્યક્તિ વિદ્વાન, શ્રીમાન અને બળવાન છે, એ કર્મનું કારણ છે, પરંતુ અનેક વ્યક્તિ આવી રીતે ઉન્નત થવાથી સમાજ પણ ઉન્નત થાય. વ્યક્તિના અકર્મ થવાથી તેમાંથી સામાજિક કર્મ થાયજ. કારણ એક એક વ્યક્તિ મળી સમાજ થાય છે, જેથી વ્યક્તિના કર્મમાં સામાજિક કર્મ, અને સામાજિક કર્મમાં વ્યક્તિના કર્મ થાય છે. જેથી વ્યક્તિની ઉન્નતિમાં અકર્મ અને સમાજની ઉન્નતિમાં કર્મ જણાય છે. વિકર્મ (વિકૃત કર્મ) બન્નેની ઉન્નતિ નષ્ટ કરનાર છે. માટે તેનાથી દુર રહેવું જરૂર છે. સાર્વજનિક-પરોપકારી કર્મ કરવાથી ઉન્નતિ છે તેથી શાઓમાં કર્મ કરવા આરા કરેલી છે.

સૃષ્ટિ કર્મ પરોપકારી છે. સૂર્ય અન્ય માટે પ્રકાશ છે, વાયુ અન્ય માટે વાય છે, પૃથ્વી અન્ય માટે કુલ જીવ ઉત્પન્ન કરે છે. એ આધિ દૈવિક કર્મ છે. આખ શરીર માટે જીવે છે, કાન-શરીર માટે સાંભળે છે, હાંત શરીર માટે ચાલે છે, પગ શરીર માટે ચાલે છે વિગેરે આધ્યાત્મિક કર્મ છે એમાં સર્વ પરોપકાર છે. એ કર્મ પર અર્થાત્ પરોપકારના કર્મ પર જગત્પતિ સ્થિતિ છે, પણ જ્યાં પરોપકારનો ભાવ નષ્ટ થઈ સ્વાર્થ ઉદ્ધિત થાય ત્યાં સર્વનો નાશ છે. હાંત શરીર માટે અન્ન આવશે નહિ, મોઢું અન્ન મળજી કરશે નહિ અને પેટ શરીર માટે અન્ન પચાવશે નહિ તો અવસ્થ શરીરનો નાશજ થશે.

તે પ્રમાણે બ્રાહ્મણ રાષ્ટ્ર માટે વિદ્યાદાન કરશે નહિ, ક્ષત્રિય રાષ્ટ્રનું રક્ષણ કરશે નહિ, વેશ્ય વ્યાપાર કરી રાષ્ટ્રની સાંપત્તિક દૃશ્ય સુધારશે નહિ અને શૂદ્ર રાષ્ટ્રમાં કારીગરના ધંધા કરી ઉદ્યોગ ધંધાની સ્થિતિ સુધારશે નહિ તે રાષ્ટ્રની સ્થિતિ નષ્ટ થયા શિવાય રહેશે નહિ.

તાત્પર્ય, પરોપકારના ભાવથી સર્વની ઉન્નતિ વધે છે. જુઓ સૂર્ય પોતાના માટે પ્રકાશતો નથી, અગ્નિ પોતાને માટે બળતો નથી, વાયુ પોતાને માટે વાતો નથી, વૃક્ષ અન્યને માટે ફળ ફૂલ અને છાયા આપે છે એ પ્રમાણે સમગ્ર જગત્ પર પરોપકારનું સામ્રાજ્ય છે. માટે સર્વેએ “નિષ્કામ કર્મ યોગ” નોજ આશ્રય કરવો જોઈએ. ઈ ! ઈ ! ઈ !

શ્રી જ્યોતિષ કાર્યોત્સવ.
ઓરપાક.

}

જાડા રામચન્દ્ર રવિદાસ.

જન્મ મૃત્યુ-રહસ્ય.

મુલ પત્ર મૃત્યુ ।

પ્રથમ અધ્યાય.

ધૃતરાષ્ટ્રે કહ્યું: હે વિદુર ! આપની વાતો ઘણી વિચિત્ર છે. તેથી આપને બે કાંધ પીત્તું કહેવું હોય તો કહો. હું પ્રણી શ્રદાથી સાંભળીશ.

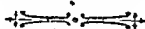
વિદુરે કહ્યું: હે ધૃતરાષ્ટ્ર ! સનત સુગત નામના કુમારે કહ્યું છે કે: મૃત્યુ એ કાંઈ વસ્તુ જ નથી. હું મહારાજ ! તેજ કુમાર સનત સુગત, એ શુભ અને પ્રકટ વિષયોનું વર્ણન આપને કહેશે કારણ કે તેઓ સર્વ બુદ્ધિમાનોમાં શ્રેષ્ઠ છે.

ધૃતરાષ્ટ્ર: હે વિદુર ! જે વિષયો સનત સુગત મને કહેવાના છે તે વિષયો તમે નથી જાણતા ? બે તમે જાણતા હો તો તમેજ કહો.

વિદુર: હું સુદા સ્ત્રીથી ઉત્પન્ન થયો છું તેથી તે વિષય કહી શકીશ નહીં. મહાબુદ્ધિમાન સનત સુગત મુનિને હું આજણું છું. જેઓ આજણું કુળમાં ઉત્પન્ન થયા છે તેઓ સર્વ શુભ જાણતો કહી શકે છે. આપ તેઓનો અનાદર કરશો નહિ. કારણકે દેવતાઓ પણ તેમનો સત્કાર કરે છે.

ધૃતરાષ્ટ્ર: હે વિદુર ! તમે એવા ઉપાયનું વર્ણન કરો કે જે પ્રમાણે વર્તવાથી હું આ શરીર દ્વારા સનત સુગતને જોઈ શકું.

શ્રી વૈશંપાયન મુનિ બોલ્યા કે: હે રાજા જનમેજય ! તેજ સમયે વિદુરે મત ધારણ કરનાર સનત સુગત મુનિનું ધ્યાન ધર્યું. ધ્યાન ધરતાં જ તે મુનિ ત્યાં જઈ પહોંચ્યા. મહા મુનિને જોતાં જ વિદુરજીએ સાત્ર વિધિ પ્રમાણે તેમની પૂજા કરી. મુનિ શાંત થઈને આસન પર બેઠા ત્યારે વિદુરજીએ બે હાથ જોડી કહ્યું કે: હે બ્રહ્મા ! રાજા ધૃતરાષ્ટ્રના મનમાં કંઈક મંદિદ ઉત્પન્ન થયો છે તેનો ઉત્તર હું આપી શકતો નથી. આપ તેનો ઉત્તર કહો કે જે સાંભળી તેમનાં સર્વ દુઃખ દુર થઈ જાય અને તેમનો, લાભ, દાનિ, પ્રિય અપ્રિય રાગ, દોષ, મૃત્યુ અને વૈદ્યાવસ્થા, એ સર્વ નષ્ટ થઈ જાય કારણ કે હમણાં તેમને બપો, ક્રોધ, ભૂખ, તરસ, અભિમાન, અનિદ્રા, આલસ અને કામ, એ સર્વ બધું દુઃખ દઈ રહ્યાં છે !

દ્વિતીય અધ્યાય.

શ્રી વૈશંપાયન મુનિએ કહ્યું: રાજા જનમેજય ! ત્યારે બુદ્ધિમાન રાજા ધૃતરાષ્ટ્રે વિદુરનાં વચનોની પ્રશંસા કરી અને પોતાની બુદ્ધિ કિયર રાખી એકાન્તમાં સનત સુગત મુનિને પૂછ્યું.

ધૃતરાષ્ટ્રે કહ્યું: હે મહામુને ! હે સનત સુગત ! મને સાંભળ્યું છે કે આપ કહો છે

કે મૃત્યુ એ કોઈ વસ્તુ જ નથી, અને એવું પણ સાંભળું છે કે: ઇન્દ્રાદિ દેવતાઓએ ઘણી તપશ્ચર્યાઓ કરી છતાં પણ અમર થવા નહિં, ત્યારે આ બેમાં કય વાત સત્ય છે ?

સનત સુગત સુનિએ કહ્યું: હે રાજા ! આપે મળે જે બે પ્રશ્નો કર્યા છે તે બન્નેના ઉત્તર આપું છું. શંકા કરશો નહિ. હે ક્ષત્રિય ! એ બન્ને વાત સાચી છે. પડિત લોકો વારંવાર કહે છે કે ફલાણા કામમાં તમારી ભુલ થઇ છે. હું એજ ભુલને મૃત્યુ અને નહિં ભુલવાને જ અમૃત-અમર કહું છું. થોડી થોડી ભુલ થતાં જ મૃત્યુ થાય છે. જરા પણ નહિં ભુલવાથી મનુષ્ય અમર થઇ શકે છે. ભુલથી જ રાક્ષસો જેવા વિકટ બળવાન જવાહાઓ મૃત્યુ પામે છે, અને જરા પણ ભુલ (ગદગત) નહિં કરવાથી જ યોગી, તપસ્વી, મહાત્માઓનો નાશ થતો નથી. (શારીરિક, માનસિક અને આધ્યાત્મિક બાબતોમાં બાળક ગર્ભમાં હોય ત્યારથી જ જરા પણ ભુલ થવી ન જોઇએ. કોઇ પણ બાબતમાં, જરા પણ અસાવચેતી, અસાવધપણું રહ્યું કે: તેતું નામ ભુલ અને ભુલ થઈ એતું જ નામ મૃત્યુ.) મૃત્યુ એ કાંઇ સિંહની પેઠે આવીને, કાઠને ખાઇ જતું નથી, કારણ કે આજ સુધીમાં કોઇએ પણ મૃત્યુનું સ્વરૂપ જોયું નથી. ઘણા માણસો યમને મૃત્યુ કહે છે પણ તે સાચું નથી. કારણ કે પોતાના મનમાં યમરાજની કલ્પના એવી રીતે કરી લેવામાં આવે છે કે જેવી રીતે દોરકામાં સર્પની કલ્પના કરવામાં આવે છે તેમ. બ્રહ્મચર્ય એજ અમૃત છે. (જેઓ જન્મથીજ બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરી બાહ્યાવસ્થાથી જ સાવચેત થઈ, યોગ ક્રિયાઓ કરી, મન, વાણી અને કર્મને ભગવત મનનમાં જોડી દે છે, તેઓની ભુલ થતી નથી. તેઓ અમર વસ્તુ-આત્માને ઓળખે છે. તેઓ જ અમર-અમૃત-થઇ જાય છે. આપણા પ્રાચીન ઋષિ યુનિયોના અનેક દૃષ્ટાંતો આપણને એવું જ બતાવી આપે છે. તેઓ હજારો વર્ષ જીવતા હતા. યમરાજે તો પિતૃ-ભોક્તા રહેને પાપ અને પુણ્યનું ફળ આપે છે. યમરાજની જ આગાથી ક્રોધ, લોભ, અને શૂંષ્ણ રૂપી મૃત્યુ, મનુષ્યનો નાશ કરે છે. જે (મનુષ્ય) અહંકારને વશ થઈને નકારાં કામો કરે છે તેમનાથી યોગ કદી થઇ શકતો નથી. મોહમાં પડેલો મનુષ્ય, લોભ અને ભુલ રૂપી મૃત્યુને વશ થઈને, આ લોકમાંથી મરણ પામી નરકમાં પડે છે. પછી ત્યાંથી પણ ઇન્દ્રિયોને વશ થઈ બીજા જન્મમાં જાય છે. એજ કારણને લીધે, મૃત્યુ એ “ મરણ ” નામથી પ્રસિદ્ધ છે. કંઈક ક્ષેત્રો બાજી હોય છે તે ભોગવવાની મનુષ્યની ઇચ્છા થાય છે. તે ભોગવવાની ઇચ્છાને વશ થઈને, મનુષ્ય પુનઃ પુનઃ જન્મ લે છે, અને મરણ પામે છે. પરંતુ યોગાભ્યાસ અને સત્કર્મો કરવાથી જીવનો પુનઃ જન્મ થતો નથી. પહેલાં કહેવામાં આવેલાં કર્મ, જીવને ઇન્દ્રિયો દ્વારા પોતાના વશમાં લઇ લે છે, જેથી ‘જીવ, મિથ્યા ક્ષેત્રો કરવાથી આત્મ શક્તિનો નાશ કરે છે ત્યારે જીવ વિષયોનું ધ્યાન ધરે છે, તેવું ધ્યાન, બુદ્ધિના નાશ કરે છે. બગડેલી બુદ્ધિ, કામ, ક્રોધ એજ શૂંષ્ણ મનુષ્યોને માટે મૃત્યુ રૂપ થઇ જાય છે. જેઓ બુદ્ધિમાન છે તેઓ એ મૃત્યુને જીતી લે છે. કારણ કે તેઓ ધ્યાનને જ સમયે દેવતા થતા કામ અને ક્રોધનો તિરસ્કાર કરે છે. એવા જ વિદ્વાનોને, કામ અને ક્રોધ રૂપી મૃત્યુ દુ:ખ આપતાં નથી. મિથ્યા વિષયોનું ધ્યાન કરનાર મનુષ્ય, વિષયોમાં જ પડીને નષ્ટ થઇ જાય છે. બુદ્ધિવાન મનુષ્યો વિષય-વિષયો મ્ની પણ લપગતા નથી. તેઓ આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી-સાકર્મો કરી મૃત્યુને જીતે છે.

ઉપરના લેખ ઉપરથી વાંચકોને સારી પેઠે જણાયું હશે કે ભુલ સિવાય મૃત્યુ એ કાંઈ વસ્તુ જ નથી. મૃત્યુ એટલે જ ભુલ અને ભુલ એટલે જ મૃત્યુ, હવે એ પણ જાણવું જોઈએ કે એ મૃત્યુની માણખતે બ્હીક કેમ લાગે છે !

શું કાંઈ એવો પણ માણસ હોય છે કે જેને કાંઈ કામ સોંપવામાં આવે અને તે તે કામમાં ભુલ કરીને પોતાના માલીકથી બ્હીએ નહિં ? અમે તો એમ જ સમજીએ છીએ કે એવો કાંઈ જ માણસ નહિં હોય, પણ મૃત્યુથી બ્હીવાતું એજ, એક ખાસ કારણ છે એ તો નક્કી જ છે, અને જેઓથી ભુલ થાય છે તેજ માત્ર મરણની બ્હીએ છે. જેઓ પોતાનાં સત્કાર્યો ભારી પેઠે કર્યાં જાય છે તેમને મરણની જરા પણ બ્હીક લાગતી નથી. ઘણા શ્રીમતો અને રાજા મહારાજાઓ દાન કર્મ કરે છે ખરા છતાં તેમને પગલે પગલે મરણની બ્હીક રહે છે તેનું કારણ એ જ છે કે તેઓ ખર્ચ કર્તવ્ય કરતા નથી. માત્ર કીર્તિદાન અને ખોટા દાંભિક કર્મ જ કારણ કરી રહ્યા છે. તેઓને તેમના માલિકે (જગત કર્તાએ) જે ખરા કર્મો કરવા મોકલ્યા છે તે કામમાં પગલે પગલે ભુલો કરે છે, અને તેથી જ તેઓ મરણને માટે હરે છે. આપણે ઘણા એવા માણસો પણ જોયા છે કે જેઓનાં કાંઈ કામ નજરે જણાતાં નથી છતાં તેઓ દેવ શુદ્ધ વર્તન રાખીને જ આત્માની ઉન્નતિનાં કાર્યો કર્યાં જાય છે અને તેઓ મરણથી જરા પણ બ્હીતા નથી તેમ તેમ મરણ તેમનાથી દોઢ ગાંઠ વેગળે જતું રહે છે ! જે મનુષ્યથી જેટલી વધારે ભુલો થાય છે તેટલું મરણ વહેતું પાસે આવે છે. કામ કરવાની અને તેને ભોગવવાની કળા રાખવી જેને ઉપર કર્મ ગતિ કહેવામાં આવી છે-તેજ જન્મ મરણનું કારણ છે. વારંવાર વિષયોમાં ચિત્ત પરોવતું અને તેને ભોગવી કર્મના ભારે બાંધવો એજ જન્મ મરણનું કારણ.

એજ જન્મ મૃત્યુનું સ્વરૂપ છે. જે માણસ જેટલો વિષય કર્મથી વેગળો તેટલો જ વારંવાર જન્મ મૃત્યુથી વેગળો સમજાવતું. કર્મો કરવા તરફ દોડ્યામ કરવી, અને જગતનાં કાષ્ટકાથી વિરદ વિષયો ભોગવવા, મિથ્યા જાણતા વિષયોમાં લપટાઈ રહેવું એજ જન્મ મરણની પ્રથમ જગ્યામાં લપેટવાનો સંજો છે. જન્મ અને મૃત્યુ એ જેમ ઘણા પ્રાચીન ઋષિ મુનિઓના હાથમાં હતું તેમ તમે પણ તમારા હાથમાં લઈ રહ્યાં છો, અને તે માટે ધધરે બતાવેલાં કામ, વગર ભુલે કર્યાં જાઓ, પછી તમારે તેનાથી ડરવાનું જરા પણ કારણ રહેશે છે નહિં. તે મદાન પ્રજાના કાષ્ટકાનું ઉદ્ધાન તમે જેટલું કરજો તેટલું કરજો તમને સિદ્ધા મગવાની એમાં શંકા જ નથી.

એક અંગ્રેજ કવિએ કહ્યું છે કે—

Death may come and find me ready, Happier man am I,

ભાવાર્થ—મૃત્યુ આવશે તે મને તૈયાર થયેલા જ જોશે. હું આનંદી (સુખી) મનુષ્ય છું.

આવું કહેનારા આપણા દેશના કંટકા વેદાન્તી અને સત્કર્મ કરનારા છે ! જેઓ વિષય ભોગમાં રાત દોડો રમી પચી રહ્યા છે તેઓ કદી પણ ઉપકા સમ્પદા કંઈક નહિં. પરમાત્મા બાહ્ય વર્તની સાત્ત્વિક ભાવો પ્રગટે મહાશક્તિ આપે અને સત્કર્મો કરવાની પ્રેરણા કરે જેથી તેમને મૃત્યુની બ્હીક રાખવાનું કારણ ન રહે !

ડા. રા. મહેતા.

મહાત્મા લાઈકરગસની રાજ-પદ્ધતિ ।

(૧)

યુરપની દક્ષિણ દિશામાં ગ્રીસ નામનો એક ન્હાનો દેશ છે. પ્રાચીન સમયમાં એ દેશ પોતાની સભ્યતા અને ઉન્નતિને લીધે સમસ્ત મંસારમાં પ્રસિદ્ધ હતો. ઇ. સ. પૂર્વે આઠમી અને નવમી સદાબ્દીમાં ગ્રીક લોકોને પોતાની શારીરિક ઉન્નતિ માટે બહુજ દાખલ હતી. માનસિક ઉન્નતિ તો તેમણે પાટળથી કરી. તે સમયે ગ્રીસ રાજ્યકેટલાએ ન્હાનાં ન્હાનાં રાજ્યોમાં વેહેંચાયેલું હતું આ રાજ્યો ઘણું ખર્ચ પોતપોતાનાં જ લડતાં તેટલા માટે જ ગ્રીક લોકો શારીરિક ખર્ચની કદર કરવા લાગ્યા. શારીરિક બળ વગર લડાઈઓ કરવી એ નકામું છે એવું તેઓ સમજતા હતા. તેઓએ સમસ્ત દેશમાં ટેકણે ટેકણે કુમતી કરવાના અખાડાઓ બનાવી દીધા. પ્રત્યેક ગ્રીસ નિવાસી આના અખાડાઓમાં કુસ્તી લડતો, દોડતો અને મુકા બાજી કરતો અને એની અનેક રીતથી શારીરિક કસરત શીખતો. દર ચાર વર્ષે એલિસ રાજ્યના ઓલિમ્પિયા નગરમાં શારીરિક બળની પરીક્ષા માટે એક મેળાવડો કરવામાં આવતો. જે પુરુષ ધણે બળવાન માલમ પડતો તેના માથા ઉપર “ જેટલ ” નામના કુદોથી ગુચેશો મુકટ પહેરવવામાં આવતો. સમસ્ત દેશમાં આ મુકટ મેળવવાનું કામ મહાન ગૌરવ વારેલું સમજવામાં આવતું.

જેમ જેમ ગ્રીસમાં સભ્યતાનો પ્રચાર ચતો એવા તેમ તેમ લાંબા લોકોનું ધ્યાન, શારીરિક ઉન્નતિ તરફથી પાકું હકું ગયું. છેવટે શારીરિક ઉન્નતિનું સ્થાન માનસિક ઉન્નતિએ લાઇ લીધું. દેશમાં મ્હોટા મ્હોટા શસ્ત્ર વેત્તા, લેખક, વક્તા, નીતિજ્ઞ, અને દાર્શનિક વિકાનો ઉત્પન્ન થયા. એ પ્રમાણે ચલાઈ ગ્રીસ દેશની પ્રજાની રહેવા સહેવાની નીતિમાં મ્હોટું પરિવર્તન ચતું ગયું. પરંતુ સ્પાર્ટા નામના એક ન્હાના રાજ્યની પ્રજાએ પોતાની શારીરિક ઉન્નતિનું કામ છોડ્યું નહોતું. તેઓ તો હમેશાં કસરત કરતા જ હતા. એટલે સુધી કે સ્પાર્ટાની ભૂમિ મંસારમાં વિસ્ત્રુતા કહેવાવા લાગી. (જેમ હિંદુસ્થાનમાં મેવાડની ભૂમિ કહેવાય છે તેમ.) સ્પાર્ટા નિવાસી લોકો પશુ શારીરિક ઉન્નતિ કરવાના કામનો ત્યાગ કરી ખીજાં રાજ્યોની પેઠે માનસિક ઉન્નતિ કરવાના કામ તરફ ઢળી પડત પશુ એજ સમયે મહાત્મા લાઈકરગસ ઉત્પન્ન થયો અને તેણે પોતાના દેશ બાહ્યોને પોતાની પૂર્વ પ્રતિજ્ઞા ઉપર ચલાવવાનો આરંભ કર્યો.

મહાત્મા લાઈકરગસનો જન્મ ઇ. સ. પૂર્વે નવમી સદાબ્દીમાં થયો હતો. સ્પાર્ટામાં હમેશાં બે રાજ્યો ગાદીપર બેસતા. એ બેમાં લાઈકરગસનો પિતા એક રાજા હતો. પિતાના મરણ પછી લાઈકરગસનો બાપ પાલીટેક્રીઝ રાજા થયો પરંતુ તે થોડા જ દિવસમાં મરણ પામ્યો. ત્યારનાં લાઈકરગસ રાજા થયો.

ગાદી ઉપર બેસતાં જ તેને ખબર મળી કે તેના બાપ પાલીટેક્રીઝની બી ગર્ભવતી છે. આ ખબર મળતાંજ તેણે પ્રતિજ્ઞા કરી કે જો બાઈની પુત્રીને સુત્ર સાથે તો મ્હારે રાજ-

ગાંધી છોડી દઈ તે જોડારને જ રાજસિંહાસન આપવું, અને તે મોટી ઉમરનો ધામ ત્યાં સુધી એક સલાહકાર મંત્રી તરીકે જ મદારે રાજ ચલાવવું. બ્યારે પાલીકડીકી સ્ત્રીને લાઇકર-ગસની પ્રતિગાની ખખર પડી ત્યારે તેણે શુભ રીતે કહાવી મોકલ્યું કે: “ જો તમને મદારી સાથે લમ, દરી દેશે તો પછી રાજગાદી ભોગવવાની ખાજતમાં તમને અડચણ આવશે નહિ, બાળક ઉત્પન્ન થતાં જ હું તેને મારી નાંખીશ. ” આવી અસ્વાભાવિક વાત સાંભળતાં જ લાઇકરગના હોસ ઉડી ગયા, તેના હૃદયમાં પોતાના બાઇની પત્ની માટે ધણેજ તિરસ્કાર ઉત્પન્ન થયો. પરંતુ આ વખતે શુરસો ખતાવવાથી કામ ખગડી જશે એવું ધારીને લાઇકરગસે પોતાના બાઇની સ્ત્રીએ જે વાત કહાવી હતી તે ઉપર ઉપરથી કબજા રાખી.

દલે મહાત્મા લાઇકરગસને મિંતા થઈ કે બાળીના બાળકની રી રીતે રક્ષા કરવી ? તે ધણે શુદ્ધિમાન હતો, તેણે કેટલાક શુભ નોંધણી (ડીટેક્ટીવો) બાઇની સ્ત્રીના ધરમાં રાખ્યા અને સખ્ત આગ કહી કે તેના ધરની પહેપછી ખખર તેને પહોંચાડે. આ ખાતરી નોંધણીએ પાલીકડીકી સ્ત્રીના નોંધણીને પેસા ટકા આપીને વચ દરી લીધા. એક દિવસ લાઇકરગસ, રાત્રીના મોટા મોટા અમલદારો સાથે બેસીને ભોજન કરતો હતો તે વખતે તેના કેટલાક શુભ નોંધણીએ એક માત-પિતા વગરના તુરતના જન્મેલા બાળકને તેના બોજામાં મૂકી દીધું. ન્હાનકડા બાળકને જોઈ તેનું હૃદય હર્ષથી નાચી ઉઠ્યું, તેજ વખતે લાઇકરગસે બાળકને હાથમાં લઈ ઉંચું કરીને કહ્યું કે: “ જુવો ! આ બાળક તમારો બિવખનો રાજ છે. ” સ્પર્શ લોકોએ પોતાના બાળક રાજને પ્રેમપૂર્વક અભિનંદન કર્યું અને લાઇકરગસના હૃદયની ઉદ્દગતાની ઘણી પ્રસંશા કરી. આ કામથી લાઇકરગસની કીર્તિ ચારે તરફ ફેલાઈ ગઈ; પરંતુ પાલીકડીકી સ્ત્રી અને તેના સહાયક લાઇકરગસના પરમ શત્રુ થઈ ગયા. તેઓએ લોકોમાં એવી વાત ફેલાવી કે: લાઇકરગસનો વિચાર બાળક રાજને મારી નાખવાનો અને પોતે ગાંધી ભોગવવાનો હતો, પરંતુ હુઆંખને લીધે તેને એ નીચ કામમાં સફળતા મળી નહિ ! ” લોકો લાઇકરગસની ઉદાર પ્રકૃતિ જાણતા હતા. તેથી કોઈએ રાણીની એ વાત માની નહિ ! હેવટે લાઇકરગસના શત્રુઓએ તેના ઉપર અનેક પ્રકારના કલંકો મૂક્યાં. એવા લોકો વડે લાઇકરગસ બેદર કંટાળ્યો તેથી તે સ્પર્શ છોડી દેસાંટન કરવા ચાલ્યો ગયો.

કરતો કરતો તે કીટ નામનું ટાપુમાં આવી પહોંચ્યો. તે વખતે તે ટાપુ ધણે સમૃદ્ધિવાન હતો. ત્યાંની રાજનીતિ પણ અંસારની બીજી રાજનીતિ કરતાં જુદી જ હતી. કેટલાક દિવસ લાઇકરગસ ત્યાં રહ્યો. ત્યાંની રાજ્ય પદ્ધતિ અને ત્યાંની પ્રજાઓના રીતરિવાજોને પણ તે વિચારપૂર્વક જોવા લાગ્યો. ત્યાંથી તે એસિયાના ધણે દેશોમાં જ્યો ત્યારપછી તે ગ્રીસ દેશના બિન બિન રાજ્યોમાં જરેના સાંત્રી રાજ્યપદ્ધતિ જોતો રહ્યો.

મહાપુરુષ લાઇકરગસની ગેરહાજરીમાં સ્પર્શ રાજ્યનું સર્વ કામ દીધું પડી ગયું. મોર, ભુટારા, અને ઉડાકીરે વધી પડ્યા. કામતાઓ નકામા સમજવામાં આવ્યાં. સમગ્ર અરાજકતાજ ફેલાઈ ગઈ. એવું પરિણામ એ આવ્યું કે રાજ-કર બોલો થઈ ગયો. પ્રજા બૂલે મરવા લાગી, અને દુરાચાર ધણે વધી ગયો. એ વખતે પ્રજાની દ્રષ્ટિ લાઇકરગસ તરફ ખેંચાઈ. સ્પર્શની પ્રજાએ લાઇકરગસને પાછો દેશમાં આવવાની અને રાજ પદ્ધતિ સમારવાની વારંવાર માગણી કરી. લાઇકરગસ સ્પર્શમાં પાછો આવ્યો, પણ તેણે

લોકો પાસેથી એક વચન પહેલેથીજ લઇ લીધું હતું કે તે જે કાયદા બનાવે તે સર્વેએ માનવા પડશે.

એ સમયે ગ્રીસના ઉદ્દેશી નગરમાં “ એપોલો ” નામના દેવતાનું મંદિર બહુ પ્રસિદ્ધ હતું. કોઇપણ કામ કરતાં પહેલાં સર્વ પ્રજાજનો પ્રથમ તે મંદિરમાં જઈ દેવતાની રજા માગતા હતા. મંદિરના પૂજારીઓ અને પૂજારીની સ્ત્રીઓ, દેવતાના નામથી રજા આપતા. તેમના વચને ઉપર ગ્રીસના લોકોને ધણા વિશ્વાસ હતો. લાઇકરગસે પણ રાજ્ય પદ્ધતિ સુધારવાનું કામ પોતાના હાથમાં લીધા પહેલાં દેવતાની રજા માગવાનું કામ ઉચિત યોજ્યું હતું. એ પ્રમાણે કરવાની તેની મતલબ એવી હતી કે જે દેવતાની પાસેથી રજા મળી તો પછી સ્પાર્ટાના લોકો તેના કામને માનશેજ, તેથી તે ઉદ્દેશી ગયો. તેને ત્યાંથી રજા મળી અને વધારામાં એટલું પણ કહ્યું કે: “ તેના બનાવેલા કાયદા પ્રમાણે વર્તવાથી સ્પાર્ટા રાજ્ય સમૃદ્ધિશાળી અને સુખી થઈ શકશે. ” લાઇકરગસ સ્પાર્ટા ગયો. ત્યાં જતાં જ તેણે રાજ્યના મુખ્ય અમલદારો અને પ્રસિદ્ધ લોકોની એક મેટ્રી સભા બરી. તે સભામાં લાઇકરગસે પોતાના બનાવેલા કાયદા વાંચી સંભળાવ્યા. તેના મુખ્ય સારાંશ એ હતો કે:—

“ પ્રાચીન કાળથી જ સ્પાર્ટામાં જે રાજ્ય ગાદીએ બેસે છે, એ રિવાજ બાહુ રાખવો. વર્તમાન રાજ્યોનાં સંતાનોજ બિવિધમાં સ્પાર્ટાના રાજ્ય યશે. હમણાંના રાજ્ય-ઓની શક્તિ ધણી વધી ગઈ છે તેને ઓછી કરવાની જરૂર છે. ૩૦ મેબરોની એક સભા બનાવવામાં આવશે અને બંને રાજ્ય તેના પ્રમુખ યશે. ૨૮ માણસો-મેમ્બરો-પ્રજામાંથી ચુંટવામાં આવશે. કોઇપણ મતુષ્યની ઉંમર ૬૦ વર્ષ કરતાં ઓછી હશે તો તે સભાને મેમ્બર થઈ શકશે નહિ. દરેક સભાસભે પોતાની જાણી સુધી સભાનું કામ કરવું પડશે. એક મેમ્બરનું મરણ થતાં પ્રજાએ ચુંટી દહાડેલા બીજા મેમ્બરને તેની જગ્યાએ ગોઠવવામાં આવશે. ”

“ આ સભાનું કામ કાયદા રચવાનું અને ન્યાય કરવાનું રહેશે. આ સભા જે કાયદો બનાવશે તે સર્વ પ્રજાની સહામે ચુકવામાં આવશે, અને તે સંબંધી પ્રજાની રજા માગવામાં આવશે. બંને રાજ્યો આ સભાના પ્રમુખ તો બનશે જ પરંતુ તે ઉપરાંત તેમણે રાજ્યની સેનાના સેનાપતિ થવું અને ધાર્મિક કામોમાં મોટા પૂજારીનું સ્થાન ભેળું. રાજ્ય શાસનનું કાર્ય રાજ્ય અને સભા દ્વારા યશે પરંતુ સમ્મર્જિત છે કે એ બંને મળીને પોતાની શક્તિ (સત્તા) તો દુરપયોગ કરે અને પ્રજા ઉપર અભ્યાસાર થાય તેથી પાંચ માણસોની એક બીજી ન્હાની સભા બનાવવી. તે ન્હાની સભાને એવી સત્તા આપવી કે તે કાયદાનો જે કોઈ ભંગ કરે-પછી તે રાજ્ય હાથ કે પ્રજા-પણ તેને યોગ્ય દણ કરે. ”

“ આ સમયે રાજ્યમાં ૪૮ હજાર સ્વતંત્ર કુટુંબો નિવાસ કરે છે. તેથી રાજ્યને ૪૮ હજાર ભાગના વહેંચી નાંખીને એક એક ભાગ પ્રત્યેક કુટુંબને આપી દેવો. પ્રત્યેક ભાગમાં-એટલું અજ તો અવશ્ય ઉત્પન્ન યશે કે જેટલાની આવશ્યકતા પ્રત્યેક કુટુંબને હોય છે. વધારે સમ્પત્તિનો અલિક થવાથી માણસ અહંકારી અને હાઝિલક થઈ જાય છે, અને ધનવાનો ગરિબો ઉપર અભ્યાસાર કરવા માંડે છે. ઉપર બતાવેલી ચોજનાથી સ્પાર્ટા દેશ સર્વ અભ્યાસારથી બચી જશે. ”

(અપૂર્ણ.)

ડા. રા. મેટ્ટા.

મહા પુરુષનાં વૌધ વચનો.

(દ. મહમદ પેગંવર સાહેબ.)

જેને હવે ઉપર દયા નથી તેના ઉપર ઈશ્વર દયા કરતો નથી.

હવ માત્ર ઈશ્વરના કૃતુળીઓ છે. જે મનુષ્ય, સર્વ હવેના મંગલને માટે સર્વ કરતાં વધારે યત્ન કરે છે તેજ ઈશ્વરનો પ્રિયતમ સેવક, અને તેજ ઈશ્વરનો શ્રેષ્ઠ ભક્ત છે.

જે (મનુષ્ય) ગાનની બત્તી સળગાવે છે (અર્થાત્ ગાનરૂપી પ્રદાસ પ્રાપ્ત કરે છે) તેજ મૃત્યુ નથી.

ગાનની લાક્ષ્ય એ મુસલમાનોની નજરે ઈશ્વરી પ્રેરણા છે, ગાનજીવિ શિશુ એ ઈશ્વરની આજ્ઞા છે.

જે મનુષ્ય ગાનનો રસ્તો પકડે છે તેને ઈશ્વર પોતે સ્વર્ગના રસ્તો બતાવી દે છે.

પુનમના ચંદ્રમાં અને ન્દાના તારાઓમાં જે છેડું છે તેના કરતાં ગાની ઉપાસક અને અગાન ઉપાસકોમાં વિશેષ છેડું છે.

ગાનીની કલમને રહોડે જે શાહીનાં દીપાં છે તે ધર્મને માટે કુરબાન કરવામાં આવતાં પ્રાણુ-શહીદનાં શોહીનાં દીપાં કરતાં પણ વધારે પવિત્ર વસ્તુ છે.

ગાન મેળવવા માટે જેઓને ઘર છોડીને બહાર જવું પડે છે તે સ્વર્ગના રસ્તાનો મુસાફર છે.

સી હો કે પૂરૂ હો પણ પ્રત્યેક મુસલમાનોએ વિદ્યા ચર્ચા કરવી એ કરવા જેવા ખાસ કામની અંદર ગણાય છે.

સર્વ પ્રપત્તો કરીને પણ વિદ્યા મેળવ. વિદ્યા એ ન્યાય અને અન્યાયનો ભેદ ખુલી રીતે તોડી આપે છે. સ્વર્ગના રસ્તો સુગમ કરી આપે છે. વિદ્યા એ જ્યાં કોઈ મિત્ર દોતો નથી ત્યાં મિત્ર રૂપ છે અને મર જમિમાં વિદ્યાનું નોકર રૂપ છે. વિદ્યા એ સખત મજ છે અને ફુખત પરમ જોખમ છે. ગાની માણસ જે દરિદ્ર દોષ તો પણ આ લોકમાં રાખની મિત્રતા મેળવે છે અને પરલોકમાં અનન્ત આનંદ મેળવવાનો અધિકારી થાય છે.

(ઈશ્વરની) ઉપાસના કરવી એ વિશ્વાસુ માણસને માટે સાધુજીવ્ય (મુક્તિ) મેળવવા જેવું શ્રેષ્ઠ કર્મ છે.

એકાંતમાં ઈશ્વરને યાદ કર; જૂના રહેતું એજ તારો જોયો ખોરાક છે, અને ઉપાસના એજ તારો કમ્ય વિશ્રામ છે.

જે નમાઝ બજાતાં (માણસનું) હૃદય નમ્ર થાય નહિ તે નમાઝ ઈશ્વરને કશું નથી.

ઉપાસના એ જેને કુકર્મથી છોડાવે નહિ તે મસાલ દાયમાં રાખવા છતાં રસો.

બૂલે છે. એવી ઉપાસના કરવાથી કોઈના પુન્યની વૃદ્ધિ થતી નથી. દરરોજ ફક્ત ઇશ્વર અને તેના પાપી આત્મા વચ્ચે વિરોધજન વધે છે.

શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન-દાનનો ઝરો હૃદયમાં વહેતો હોય છે, તે જીમ વડે બહાર નિકળે છે, અને દુઃખીઓના હૃદયમાં પડેલા ધા ઉપર અમૃતનો વરસાદ વર્ષાવે છે.

જે ખીજને આપીને ખાય છે અર્થાત્ ભીખારીને પાછો ફરવો નથી તેનું દાનજ શ્રેષ્ઠ કહેવાય છે.

શુરસો બતાવવાનો વખત મળવા છતાં પણ જે શુસ્સાને સમાવે છે તેને ઇશ્વર ધનામ આપશે.

માણસને જે એકાએક ફેંકી દઈ શકે છે તે બળવાન નથી. જે શુસ્સાને ફેંકી દઈ શકે છે (સમાવી શકે છે) તેજ બળવાન છે.

ઇશ્વરને યાદ કરી, જે માણસ શુસ્સાને શાંત રીતે ગળામાં ઉતારી શકે છે તેના જેવો ભાગ્યશાળી ખીજને કોઈ નથી. તેણે જે ઉંચામાં ઉચુ શરજત પાંધું છે તેવું આ જગતમાં ખીજનું કોઈ પી શકતું નથી.

એક વેશ્યા એક કુવાની નજીક યજ્ઞને જતી હતી. તે વખતે તેણીએ એક તરસ્યા કૃતરને જોયો. તેની જીમ તરસ વડે ધણી હાલતી હતી. વેશ્યાને કૃતરાની દયા આવી. સ્ત્રીના પાસે કોઈ વાસણુ ન હતું છતાં તેણે પોતાના ઓદેલા કપડા વડે, ઇજારના નાડાના છેડા બાંધી કુવામાંથી પાણી કાઢ્યું અને તરસ્યા કૃતરને પાણી પાંપ તેની તરસ મટાડી. માત્ર આ એકજ દયાનો કારણથી તેની જીદગીનાં સર્વ કલકો ધોવાઈ ગયા હતાં.

પારકાને દુઃખ આપતા માટે જે માણસ ખીજની મદદ માંગવાનું સાદસ કરે છે તેની સાથે મદારો સંબંધ નથી. પોતાના જાત ભાઈઓને અન્યાયની લડાઈમાં શુચાયલા જોવા છતાં પણ જેઓ પોતાના જાત ભાઈઓના પક્ષમાં બળી પુદ કરે છે તેની સાથે મદારો કોઈ સંબંધ નથી. અન્યાય સ્થાપવા જતાં, અધર્મની લડાઈમાં જેઓ પ્રાણુ સુમાવે છે, હ. મદમદ સાહેબ તેઓને પોતાના ટોળામાંના છે એવું ગણશે. નહિ.

તમે માઈ ગેરબ્યાજખી ગારવ વધારશો નહિં. ખ્રીસ્તીઓ જેમ મેરીના પુત્ર ઇસુને “ ઇશ્વરનો એકજ પુત્ર ” એટલુંજ નહિ પણ “ ખુદ ઇશ્વર ” કહે છે તેમ કહેશો નહિ. હું ઇશ્વરનો ફક્ત નોકર છું, મહેને ત્હેનો નોકર કહેજો. ઇશ્વરનો ફક્ત કહેજો.

પહેલી અને બીજી આંગળીમાં જેમ વધારે છેડું નથી તેમજ સ્વર્ગમાં પણ હમેશાં દુઃખ પામતી અને પોતાનાં જાળકોનું પાલન પોણુ કરતી વિધવા સાથે મારા માનને ઠાંઠ વિશેષ છેડું નથી (અર્થાત્ ગુદાઈ રહેશે નહિં.) તે કથી વિધવા છે તે તમે જાણો છો ? જે એક દિવસ પરમ મુંદર હતી, અને છેવટે, તેણીએ પોતાના સુખ, સ્વતંત્રતા અને સમસ્ત સૌંદર્યને તુચ્છ ગણીને માત્ર પોતાનાં જાળકોનું પાલન કરવાનીજ મેહેનત કરવામાં પોતાના દેહનો ત્યાગ કર્યો છે તેવી વિધવા.

ઐશ્વર્યનો બોજો જેની ખાંધ ઉપર છે તેને સ્વર્ગની સુચ્છેલી ભરેલી નિસરણી બાંગી નાંખવાનું મુશ્કિલ છે.

બિજાના દરવાજામાં જેણે ‘ માયુ’ બોલ્યું છે તેને દરિયાના દરવાજામાં પહોંચતા વિવંચ નથી.

જે માણસ વ્યભિચારી છે તેને ધર્મ છોડી દે છે. તેથીજ કહેવામાં આવે છે કે જી-

દગી સુધી ધર્મને છોડવો નહિં. નહારો રસ્તો છોડીને સારો રસ્તો જવાથી (એટલે જલેન્દ્રિય થવાથી) ધર્મ પાછો ફરી આવશે.

ધર્માનનાં ત્રણ લક્ષણ છે. પહેલું:-જે અદ્વિત ધર્મને ક્યુલ કરે છે તેને દુઃખ દેવું નહિં, બીજું:-એકાદ દુર્ગતતાને માટે કોઈને અધર્મી કહેવો નહિં, ત્રીજું:-ફક્ત એક જ નામને કામને માટે કોઈને પણ ન્યાત બહાર કાઢવો નહિં.

જે વ્યભિચાર કરે છે, જે દાર પીએ છે, જે પાશ્વી વસ્તુ હરણ કરે છે, જે કુંડાસ છે અને જે વિશ્વાસધાતી છે તે કદી પણ મુખિન (વિશ્વાસ) ના નામને લાયક થઈ શકતો નથી. સાવચેત ! સાવચેત ! !

જે ધર્મરખાં મસ્ત અને પરલોકમા વિશ્વાસુ છે, તેનાથી બને તો સારી વાતોની ચર્ચા કરવી અને તેમ ના બને તો સુષ રાધને બેસી રહેવું.

આત્માના જગતે માટે જે પ્રકારનું યુદ્ધ કરવાનો ઉદ્દેશ છે તેજ જગતમાં ઉંચામાં ઉંચું નેહાદ કહેવાય છે.

આપું વરસ પવિત્ર અશ્વાહતું (ફક્ત મોરેથી બતાવવા માટે) નામ દેવું તેના કરતાં એક જ પડોર તે પવિત્ર અશ્વાહતું ધ્યાન અને ધારણા કરવી એજ બધું કરનાર છે.

જે બીજા જીવો તરફ દયાળુ છે તેના ઉપર ખુદા પ્રસન્ન રહે છે. માણસ સારો હોય કે નહારો હોય તો પણ તેના ઉપર દયા બતાવવામાં કંઈસાઈ ફરતી નહિં. નહારા માણસ તરફ પણ સારી રીતે વર્તવું એજ માણસને બંધે રસ્તે દોરી જનાર ઉપાય છે, એનાથી વધારે કુળવણી બીજી શી ?

અનાથ (યતીમ) બાળકોને જે મકાનમાં આશ્રય મળે છે તેજ સારા મુસલમાનનું મકાન છે, અને જે ઠેકાણે અનાથનું અપમાન, તે મુસલમાનનું મકાન હોવા છતાં અધિ-આસુ, પરધર્મીને પણ રહેવા લાયક નથી. (તો પછી મુસલમાનને રહેવા લાયક તો હોયજ દયાથી ?)

નમ્રતાપૂર્વકની વર્તણૂક એ શુદ્ધસ્થાને માટે-પિતાનો-ઉંચામાં ઉંચો વારસો છે. જે પિતાએ પુત્રને નમ્રતા ભરેલી-એક શુદ્ધસ્થાને શોભે એવી વર્તણૂક-શીખવી છે તેણે પુત્રને ઉત્તમ વિષયનો વારસ બનાવ્યો છે.

મુખ્ય દરવાજામાં થઈને જેઓને સ્વર્ગમાં જવું હોય તેઓએ પોતાના માતાપિતાને સંપૂર્ણ સતોષ આપવા જેવાં કામો કરવાં.

પિતા અથવા માતા, કદાચ છોકરાઓનું અદ્વિત પણ ફરી ચક્રે છતાં તેઓની સેવા-ભાવજત-સંભાળ કરવી એજ સંતાનોનું અવરજીવ છે.

પિતાને સતોષ આપવાથી ધર્મર સતોષ પામે છે. પિતાને અસતોષ આપવાથી ધર્મરના મોઢરથી અગ્નિમાં ઉતારી લાકડાં પુરાય છે.*

માણસના મરી ગયા પછી તેના દોષ જણાવવા નહિં.

મટે (દર્શનની) પરમ વ્યોતિ (પ્રકાશ) નો દર્શન કર્યા છે, એ વ્યોતિમાંજ મહાઈ રહેલા છે. (કન્ય છે પરમ પવિત્ર દર્શન મદમ્મદ પેગંબર સાહેબ આપને !)

ડા. રા. મેતા.

* મદાન પવિત્ર દર્શન મદમ્મદ પેગંબર સાહેબનો આ ઉપદેશ દરેક મુસલમાન આખરેએ કામને કામને પાળવો ન્દેહએ. જે પાળે તેનો ધર્મ. લેખક.

હિમાલયમાં આવેલ દિવ્ય સિદ્ધાશ્રમ* !

ગંગા પાપં શશી તાપં દૈન્યં કલ્પતરુસ્તથા ।

પાપં તાપંચ દૈન્યંચ સયઃ સાધુ સમાગમઃ ॥

હિમાલય પર્વતને ગંગાધિરાજની ઉપમા આપવામાં આવી છે તે સુયોગ્ય જ છે. આ અનંત રત્ન પ્રભવ હિમગિરિરાજનું જેટલું વર્ણન કરવામાં આવે તેટલું અપૂર્ણ થઈ પડશે; ચમત્કારની બરોબરીમાં તો એ આખા જગતમાં એક દેવી ચત્તમૃતિવત્ જ છે. આ મહાન ગિરિરાજમાં જે અનેક નૈસર્ગિક અને દેવી ચમત્કૃતિ રહી છે એનું સંપૂર્ણવર્ણન કદીપણ થઈ શકે તેમ નથી, તો પણ ક્યુદિ ચાતુર્ણના બળ ઉપર આધાર રાખી જગતના અનેક સંશોધક પુરોએ તેના અપૂર્વ ચમત્કારોનો શોધ કરવા રાત્રત પ્રયાસ આરંભ્યો છે. હાલજ વર્તમાન પત્રમાં વાંચવામાં આવ્યું હતું કે વિમાનો પડે હિમાલયની સંપૂર્ણ મુસાફરી કરવા એક ચોજના તૈયાર થઇ છે. ગમે તેમ હો, પણ હિમાલયની આ દેવી ચમત્કૃતિ પૂર્ણપણે પ્રકટ થવાને હજી કેટલા સૈદ્ધાંતો વિતરે એ કહી શકાય તેમ નથી. હિમાલયનાં હિમાચ્છાદિત શૈલ શિખર પર અનંત પ્રકારની દિવ્ય વનો-પક્ષીઓ, અસંખ્ય વનપશુઓ અને જલુ વિધ સૃષ્ટી ચમત્કારો જોવામાં આવે છે એટલુંજ નહિ પણ તેના અતિ ઉચ્ચ ભાગપર અનેક તપસ્વી યોગિઓના શુભ આશ્રમ હોઈ ત્યાં અનેક પ્રાચીન ઋષિવરો નિવાસ કરે છે એવું કહેવાય છે. આવા દિવ્ય આશ્રમનાં દર્શન સામાન્ય મનુષ્યોને તો દુર્લભજ થઇ પડે છે, તથાપિ એક સંત હૃદયના મહાન પ્રયાસથી તે સુયોગ પ્રાપ્ત થયો છે. એ સંત મહાત્માથીએ આવા એક દિવ્ય સિદ્ધાશ્રમનાં હિમાલયમાં જઈ જાતે દર્શન કર્યાં છે, અને તેની જે વિગત પ્રકાશમાં આપી છે તે સહૃદય શ્રદ્ધાસુ વાચકો સન્મુખ રજુ કરતાં આનંદ થાય છે.

હિમાલય પર્વતના અતિ ઉચ્ચ ભાગ પર પ્રવાસ કરવો ધણેજ સુશ્કલ છે. હિંદુ યાત્રાશુઓ હરિદ્વાર, વરદિનારાયણ અને ગંગોત્રી પર્વત જાય છે, પરંતુ એથી આગળના પ્રદેશમાં તેઓ ગતિ કરી શકતા નથી, કારણ કે સર્વ પ્રદેશ કેવળ બરફમય હોવાથી તેમને અટકી જવુંજ પડે છે. આ ગંગોત્રીના મધ્ય પ્રદેશમાં પણ કેટલાક દેવી મત્સ્ય અને યોગીઓ નિવાસ કરે છે. પરંતુ જે સિદ્ધાશ્રમ સંજ્ઞાથી ઉપર નિર્દેશ કરવામાં આવેલ છે, તે સિદ્ધાશ્રમ ગંગોત્રીનાં શિખરોથી પણ આગળ હોવાથી તેનું દર્શન કરવાના સમા-ચાર અવાપિ પર્વત દ્રોણપણ તરફથી મળ્યા નહિતા; પરંતુ બંગાળ પ્રાંતના શ્રીયુક્ત વાલુ પ્રમોદનાથ મુરુરજી નામક એક વિદ્વાન સદૃશદર્શી સર્વ સંગ પરિત્યાગ કરી, હિમાલય પરના આવા દિવ્ય ઋષિવરોનાં દર્શન કરવાનો દૃઢ નિશ્ચય કર્યો. શરૂઆતમાં કેટલાંક કાર-

ધુસર તેમનું મન સંસાર-સંતાપથી નિહન થયું અને તેમને સત્સંગની લાલસા દર્શાવે. પ્રથમતઃ તેમણે હિમાલયથી આવના જતા સાધુ સન્યાસીઓનાં દર્શન કરી તે દ્વારા હિમાલયમાં કોઈ દિવ્ય યોગી ઋષિવરોની તપાસ આતુર હૃદયે કરવાં માંડી. આતુર હૃદયે અને હૃદયની ખરી પવિત્ર બાવનાપૂર્વક તપાસ કરતાં તેમના આત્મ્ય કે હિમાલયનાં કાંચન ગંગા અને ધવલગિરિ શિખરો વચ્ચે એક દિવ્ય સિદ્ધા છે અને ત્યાં અનેક તપોનિમગ્ન યોગીજનો રહે છે, આ હૃદયગતે સાંમળતાં વારજ બાંધે પ્રમોદનાયે કેટલાક પ્રવાસી સાથે સિદ્ધાશ્રમ તરફ જવાનો નિશ્ચય કર્યો.

હિમાલયની નીચેના પ્રદેશમાં સિકિમ અને બૂતાન એ બે સંસ્થાનોની હદ ઉપર મોટો બજાર ભરાય છે. આ બજારમાં દરવર્ષે કાર્તિક અને ફાગણ મહીનામાં હિમાલયનાં શિખર ઉપર રહેવાંવાળા યોગી લોકો ચોખ્ખા અને ધીની ખરીદી કરવા આવે છે, એવી ખતર બાલુશીને મળતાં એ પ્રસંગે ત્યાં નિવાસ કરી જ્યારે યોગીજનો ખરીદી કરી પાછા વળે ત્યારે તેમની સાથે આગળ પ્રવાસ લાંબાવવાનો વિચાર રાખ્યો. આ બજારમાં તાંદુલ અને ધીની યમ હોમાર્થે ખરીદી કરવા આવનાર આ દિવ્ય યોગીજનો ખરીદી કરી પાછા વળતી વખતે પાંચ છ ગાઉની મજલ એટલી ત્વગથી ગતિ કરે છે કે સામાન્ય મનુષ્ય ગમે તેવો સશક્ત કે બળવાન હોય તે દોડીને પણ તેમના વેગને પહોંચી શકે નહિજ અને રસ્તો ચૂકી જાય એટલી તેમની ઝડપ હોય છે ! એક વખત દિનગિરિરિશ્ત ઉપરાશ્ત—યોગીજનોએ બજારમાંથી યમ સામગ્રી ખરીદી કે તુરંતજ ત્વરિત ગતિથી પ્રયાણ કર્યું અને તે પણ દેવી ઝડપે ! તેમની સાથે જવા તત્પર થયેલા બાલુશીએ પણ હૃદયના આતુરતાવથી શ્રી હરિનું સ્મરણ કરી પ્રયાણ કર્યું. યોગીજનોએ પૂછકજ ત્વરા કરી રસ્તો ચૂકાવવા અનેક પ્રયત્નો કર્યા પણ બાલુશી પ્રમોદનાય અને એક સન્યાસીએ તેમની પૂઠ છોડી નહીં !

એ બજારથી ૩૭ મૈત્ર પર્યંત તો મનુષ્ય વસ્તીનાં કિંચિત્ જિન્દો હોવાનું દૃષ્ટી ગોચર થાય છે, પણ આગળનો સર્વ પ્રદેશ કેવળ બરફમય હોય છે, અને તેથી આગળનો પ્રદેશ તો એટલો ઘન બરફમય અને ગૌર વર્ણ ધવલ-પ્રદેશ જણાય છે કે દૃષ્ટી સંભવ કેવળ મેઘાઝાદિત નીચ વર્ણજ જણાયા કરે છે ! જયો રસ્તો અત્યંત વિષ્ટ અને ઠંડાણે ઠંડાણે અનેક જલ પ્રવાહોથી વ્યાપ્ત હોવાથી તે પસાર કરવો અતિ દુર્લભ થઈ પડે છે. યોગીજનોને આવા પ્રદેશમાંથી ગતિ કરવાની શક્તિ અને માહિતી હોવાથી તેઓ જ આવા માર્ગે પ્રયાણ કરી શકે ! યંડી એટલી બધી પડે છે કે વારંવાર ઝંખરાં પાંદડાં જે મળી આવે તે બાળી ગરમી સાચવવા ધૂણી કરી પડે છે. તેઓ રાત્રે મોટાં મોટાં ઝાડ નીચે વિશ્રાંતિ લે છે, અને નીચે પડેલાં સુકાં ટકા, ડાળાં એકઠાં કરી ધૂળી ચેતારી ગરમી કાપમ રાખે છે. રસ્તે એમને બે ત્રણ મોટા જંગ પ્રવાહ ઉતરતા પડ્યા અને એ માટે લાકડાની નોઠા જેવો આધાર જાતે જનાવીને ઉતરવાની મદદ લેવી પડી; આ પ્રમાણે આ યોગીજનો પાંચ રાત્રી અને પાંચ દિવસનો સતત પ્રવાસ પૂર્ણ કરી મંદાકિની નામના પ્રવાહ પાસે આગ્યા. આ પ્રવાહને સામે તીર આ દિવ્ય સિદ્ધાશ્રમ આવેલો છે. આ આશ્રમમાં પર્ણ-દુટીકા જેવું કંઈજ નથી. આ રક્ષણ મેઘ મંડળથી પણ ઉચ્ચ સ્થાને આવેલું હોવાથી ત્યાં વરસાદની બીકજ ધાસ્તી નથી. અહીં યોગીજનો કોઈ વસ્ત્ર નીચે રહે છે, કોઈ અશ્વઝિનું પામે રહે છે. અને કોઈ કોઈ યોગીજન તો અશ્વઝિનું કુંડમાંજ નિવાસ કરે છે ! આ અશ્વઝિનું સતત સર્વ કાળ પ્રત્યક્ષ રહે છે, અને તેમાંથી પવિત્ર ધુમ્ર પ્રસર્પાં કરે છે.

આ આશ્રમની મધ્ય ભાગે એક નૈસર્ગિક શિલામય મંડપ બનેલો હોય તેમાં દેવનાગરી લીપીમાં લખાયેલા હજારો પ્રાચીન મહાકવિ સંસ્કૃત ગ્રંથ ભંડાર છે. આ પર્વત શિખર ઉપર જે અનેક અમૂલ્ય વનોપધી છે તેમાં જોનકદિલ પણ છે, તેનાં પાન સોપારીનાં પાન પ્રમાણે હોઈ તેનો રસ જિરુમ માદક હોતો નથી, પણ મોખવદિલ રસતું પાન જે કોઈ શુદ્ધ હૃદયના અહ્લનિષ્ઠ દરે તે તો તેથી ચિત્તોત્સાહ વધી પૂરક કર્મ ઉત્તમ પ્રકારે સિદ્ધ થઈ શકે છે, અને મનને અત્રેનાં આનંદ રસનો અનુભવ થાય છે તેથીજ અધ્યાત્મ સિદ્ધિ કરવાવાળા સિદ્ધ યોગીજનો અને આપણા પ્રાચીન ઋષિવરો, આપણા યગ યાગાદિકર્મ-નિષ્ઠ અગ્નિ હોત્રીઓ સોમવહ્નિ ની આટલી બધી સ્તુતિ કરે છે, એ ક્ષીવાય એના વૈદ્ય-ક્રિય શુભ્ર એટલા બધા દિવ્ય અને અનૌકિક છે કે સામાન્ય રીતે એવી અદ્ભુત વાતો ક્યોળ કદપનામાજ ગણાય છતાં આશુવેદ શાસ્ત્ર પણ સોમવહ્નિ રસાયનની દિવ્યતા દેવિ સ્વરે ગાય છે. આ ઉપરાંત હસ્તિકો (હરે) આગ્લકિક (આખળાં) વગેરે અનેક ક્ષો થાય છે, અને યોગિજનો તેનો અહાર પણ દરે છે કેટલાક યોગિ જનો કેવળ મંદા-કિનિના નિર્મળ જળપુંજ પાન દરે છે ! અને કેટલાક યોગિજનો કેવળ વાયુ ભક્ષણ કરી જીવન નિભાવે છે ! ધન્ય છે ! અતિ અદ્ભુત છે પ્રભુ પરાયણ આર્થ ઋષિ વરોત્ત્વ દિવ્ય જીવન !

આશ્રમવાસી યોગિજનો પ્રાતઃકાળે મંદાકિનિના જળ પ્રવાહમાં સ્નાન કરી નિત્ય-કૃત્યમાં લાગી જાય છે. તેમનાં યગ યાગાદિ અને યોગ, ધ્યાન, ધારણ, સમાધિ આદિ સર્વ કાર્ય નિયમ પૂર્વક સતત ચાલુજ હોય છે. આ આશ્રમમાં સુમારે ૮૭ યોગિ રહે છે બાકુશ્રી ત્યાં અતિ કષ્ટે જઈ પહોંચ્યા પરંતુ આ પવિત્ર આશ્રમમાં તેમનો પ્રવેશ થયો નહીં; આશ્રમવાસી યોગિજનો તરફથી તેમને મૂલ્યવાનમાં આવ્યું કે કેવળ આશ્રમમાં પ્રવેશ કરવા પાત્ર તેમણે પંચાગ્નિ પ્રાપ્તિ કરી શુદ્ધ થવું જોઈએ. આવા કદિન પ્રાપ્તિની તેમણે સમ્મતિ આપી અને મુનિવરોએ તેમને મૂળ ચર્મપર બેસાડી તેમનાથી એક હાથ હાથને અંતરે સિદ્ધ કરેલો અગ્નિ પ્રકટ ક્યોં અને તેમાં તેમને ૬૧ દિવસ રાખ્યા પછી પૂર્ણ પાવન થયા પછી દિક્ષા આપી આશ્રમમાં આવવા રજા આપવામાં આવી.

પછીથી એ સાધુ તેમને આશ્રમથી થોડા અંતર પર એક પુણ્ય સ્થાને લઈ ગયા. ત્યાં પદ્માસન સ્થિત બે દિવ્ય યોગિ તેમની દષ્ટીએ પડ્યા. તે અતિશય પ્રચંડ અને બલ્ય પુરૂષ હતા. આ ઉભય મહાત્મા આ દિવ્ય સિદ્ધાશ્રમની પૂણ્ય મૂર્તિ હતા. તેઓ કેવળ સમાધિમાંજ લીન રહે છે, કદાપિ નગ્નતાવસ્થામાં આવતા નથી તોપણ તેની આંતર પ્રેરણા વડે સર્વ વ્યવસ્થા ચાલે છે ! આ દિવ્ય યોગી અતિ પ્રાચીન કાળથી છે. દિવ્ય યોગીઓએ કુરુક્ષેત્રનો રણ સંશ્રામ પણ જોયો છે ! આવા પ્રાચીન અતિ અદ્ભુત અને દિવ્ય મહાપિત્રી, આટલા પરિશ્રમે મૃત્યુ લોહના માનવીઓ સમક્ષ આવી દિવ્ય હઠી-હત રણુ કરવા માટે ક્ષીમાન બાકુશ્રીને અનેક ધન્યવાદ ધરે છે ! અનંતવાર નમસ્કાર હો ! નમસ્કાર હો ! દિવ્ય હિમગિરિરાજ ! અને અનંતવાર સાદાંગ દંડવત હો હિમગિ-રિના દિવ્ય યોગિ સમુદાયને ! પ્રભો ! અમે ખનુષ્ય લોકનાં માનવી, આપની દિવ્યતા, મહતા ન સમજી શકીએ અતિ તેથી આ અનુગ્રહમાં રહેલી કનિને દૂર કરી સત્ય ધરના જન પ્રદે-શના હૃદયમાં સ્થિત થાય ! ૩૦ હરિ ગુરુ સન્તકો જય !

શુન્નશત આરોગ્ય શાળા.

લી. મન્ત ચરણરજ

વૈજ વલ્લભતરામ શંખેરોલલ.
કીમસ્તેશન.

ગુરુ અને ईश्वर.

गुरुर्वक्षां गुरुर्विष्णु गुरुर्देवो महेश्वर ।

गुरुसाक्षात् पर ब्रह्म, तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥

હિન્દુ માત્રના મન ઉપર એવા સંસ્કાર દહીબૂત થયા છે કે ગુરુ એજ હશ્વર છે. ગુરુ અને હશ્વરમાં ભિન્નતા નથી. ગુરુનાં દર્શન થયાં એટલે સાક્ષાત્ ભગવાનનાં દર્શન થવા જેટલો તેમને સંતોષ વળે છે. જે દિવસે ગુરુદેવનાં પવિત્ર ચરણ હ્રય શિષ્યના ધરમાં પહોંચે છે તે દિવસે આસ્તિક શિષ્યના આનંદનો પાર રહેતો નથી. તે દિવસે તેને ખીજું કંઈ આર્થિક કે પૂજન આદિ હર્ષ કરવાનું રહેતું નથી. ગુરુદેવ ક્ષી સાક્ષાત્ હશ્વરનાં દર્શન થયા પછી શિષ્યને આર્થિક, પૂજાદિ નિયમનું પ્રયોગન હોય જ ક્યાંથી ? ગુરુ એજ હિન્દુઓના સમસ્ત ઇચ્છિત ફળદાતા છે. ગુરુ એજ હશ્વર છે, એવા સંસ્કારથી યુક્ત થકનેજ પ્રત્યેક હિન્દુ જન્મ ધારણ કરે છે એમ કહેવું અતિશયોક્તિ બરેલું નથી. પરંતુ પાશ્ચાત્ય વિદ્યાની કેવી બચકર શક્તિ છે ! સાક યોગોસો વર્ષથી પાશ્ચાત્યવિદ્યાન અને શિક્ષા આપણા દેશમાં પ્રવર્તે છે. એટલા અલ્પકાળમાં આપણા સનાતન સંસ્કારો કેવી રીતે બદલાઈ ગયા છે ? તેનો વિચાર કરતાં આપણને વિસ્મય અને દિશગીર થવું પડે છે ! પાશ્ચાત્ય વિદ્યાનેએ તેમના ગ્રન્થોમાં સિદ્ધાન્ત કયો છે કે : “ મનુષ્ય કદી પણ હશ્વર થઈ શકતો નથી. મનુષ્ય ગમે તેવો જ્ઞાની, બુદ્ધિ સમ્પન્ન, ત્યાગી વિરાગી હોય તો પણ તેને હશ્વર માની પૂજા કરવાથી અને હશ્વર સમાન માન આપવાથી હશ્વરનું અપમાન કરવા જેવું થાય છે ! વળી જેઓ મનુષ્યને હશ્વરના આસન ઉપર સ્થાપી તેનું પૂજન અને સન્માન કરે છે તેઓ તદ્દન મૂર્ખ, જંગલી, અસભ્ય અને અન્ધ વિશ્વામુખ છે ! ” પાશ્ચાત્યોના એ અભિપ્રાય પ્રમાણે તો જેઓ ધાર્મિક, પવિત્ર, ચરિત્રવાન, સ્વાર્થ-ત્યાગી, અને પ્રેમી છે તેજ “ આદર્શ-મનુષ્ય ” થવા યોગ્ય અને તેનું સન્માન કરી તેના પ્રત્યે બહિત શ્રદ્ધા દર્શાવવા સર્વ મનુષ્યો જોધાયલા છે. પરંતુ હૃદયમાં તેમને હશ્વરનું સ્થાન રહેવું યોગ્ય નથી અને હર્ષ શકાય પણ નહિ તેમના અભિપ્રાય પ્રમાણે. “ તમે તમારા ઉપદેશક અથવા ગુરુની સેવા મુશ્કેલી કરી શકો અને તેના પ્રત્યે બહિત શ્રદ્ધા દર્શાવી શકો પરંતુ તમારું મન પ્રાણ કે જે દેવગ એક માત્ર હશ્વરનેજ અર્પણ કરી શકાય, તે તમારા ગુરુને તમે અર્પણ કરી શકો ના ! જો તેમ કરશો તો પણ હશ્વર-સાધના તમારાથી થઈ શકશે નહિ. તમારા ગુરુ એ તમારાજ જેવા, હશ્વરે રચેલા એક મનુષ્ય પ્રાણી છે. હશ્વરે રચેલા પદાર્થની પૂજા કરવાથી જગત્કર્તાની પૂજા થઈ કહેવાય કે ? ” પાશ્ચાત્ય વિદ્યાનેનો એ અભિપ્રાય અને ઉપદેશ ધર્મધર્મિને આ દેશના ઇજવાયલા મનુષ્યોના હૃદયમાં પ્રવેશ થવા પામ્યો છે અને આપણા દેશના યુવકોના મનમાં (ન્દોરે બાંધે ઐત્યુએટોના મનમાં) “ ગુરુ

એ ઇશ્વર " હોઈ શકે કે નહિ " એ સંબંધી વિષય સંદેહ ઉપસ્થિત થયો છે ! શાન્ત જાળમાં પત્યર પડતાં તેમાં જોઈ હતો કે કુંડાળાં વળે છે તેમ પ્રકાશ હૃદયમાં અનેક શંકાઓ ઉત્પન્ન થતાં માનવ ચિત્ત વિદ્યુત્ત યથા ગયું છે ! હિંદના યુવકો, ભવિષ્યના નેતાઓ, નાગરિકો અને દેશના શિક્ષકોનાં મન ગંદાગ્રસ્ત થઈ ગયાં છે ! આજકાલ તો ધરમાં કુવચુર, (ગોરદેવના) પધારવાથી જાણે ભગવત્ દર્શન થયાં હોય તેટલો આનંદ કેટલા મનુષ્યોને થાય છે ? અમે તે કદી શકીશું નહિ ' વાંચકોનું મનજ તેમને ઉત્તર આપી દે એ તોપણ અનેક મનુષ્યો આનંદ પામવાને બદલે ગુસ્સે બસાય છે અને તેમના આવવાથી નારાજ થતા જણાયા છે ! એ તો અમે જાણીએ છીએ અને સ્વ મનુષ્યો જોયું પણ છે ! ધણા યુવકો, ગ્રેજ્યુએટો તો જાણે પાશ્ચાત્ય વિદ્યાને પ્રતાપે સર્વવિદ્યાસમ્પન્ન થઈ ગયા હોય તેમ બિચારા શુરદેવની હાથ મસ્તરી કરવા પણ ચૂકતા નથી ! ત્યારે વિચાર થાય છે કે શું આપણા પ્રાચીન ઋષિમુનિઓએ આપણને શુર પૂજા તે ઇશ્વર પૂજા, અને શુરદર્શન તે સાધારણ ઇશ્વર દર્શન, એ બંને એક જ છે, વગેરે અમૃતમય ઉપદેશ દીધા છે તે ઉપદેશ કરવામાં કાંઈપણ સત્ય નથી ? શું એ મહાત્માઓના ઉપદેશ ભ્રાંતમય છે ? એ શંકાઓ એક સમય આપણા હૃદયને તદ્દન હચમચાવી મૂક્યું હતું અને તે શંકારૂપી વૃત્તિદર્શથી આપણે અધીર થઈ અનેક વિદ્યાનેત્રી સહાયા લીધી હતી, પરંતુ કહેતાં લજ્જા ઉપજે છે કે તેમણે આપણી શકામાં વિશેષ વૃદ્ધિ કરી દીધી આપણી શંકા ટાળવાને બદલે ઉલટી દૃઢ કરી દીધી ! તેમના લાંબા લાંબા શ્લોકો, ટીકા, ટીપ્પણીઓ અને ભાષ્ય વાંચનાં અમારું મનક વિદ્વત્ થઈ ગયું ! અમને તેમાં કરી સમજણ જ પડતી નથી ! ઉપરું અમારી અચિરતા અને ચિત્ત ચાંચસ અધિક વૃદ્ધિ પામ્યું હતું. ગમે તેમ હો, અતે કલિયુગાવતાર ભગવાન શ્રીરામકૃષ્ણદેવતું સમગ્ર જીવન ચરિત્ર શાન્ત ચિત્તે વાંચ્યું. તેમનાં ઉપદેશ વચનોના સારી પેઠે અભ્યાસ, મનન અને નિદિધ્યાસન થયું અને એ આદર્શ શુરદેવના સાચા ત્યાગી, વિરાગી, કામિની-લાંગુલથી વિરક્ત, વિદ્યાશુદ્ધિ સમ્પન્ન, ધર્મ નિષ્ઠ શિષ્ય યોગેશ્વર સ્વામી વિવેકાનંદજીનું જીવન, તેમના પત્ર વ્યવહાર, તેમનાં ભાષણો વગેરે લક્ષ્યપૂર્વક વાંચ્યાં, તેમજ રામકૃષ્ણદેવના અન્ય શિષ્યોનાં જીવન ચરિત્રો, રામકૃષ્ણમિસન નિવાસી સન્માસીઓ દ્વારા થતું પરોપકાર કાર્ય નિહાળી અમારા મનને સંદેહ જાણે છિન્નભિન્ન થઈ ગયો. હવે તો તે મોહજાળમાંથી મુક્તિ પ્રાપ્ત કરી અગ્રજી વિદ્યા સમ્પન્ન મિત્રોના ઉપદેશન અભિપ્રાય જાણ્યા પછી તે સંબંધી કાષ્ઠક પ્રુવાઓ કરવાની ધારણા હતી. એટલામાં ભગવાનશ્રી રામકૃષ્ણદેવ અને સ્વામી વિવેકાનંદજી વગેરે પ્રુવકો અમારા વાંચવામાં આવ્યાં. એટલે અમારો સંદેહ સંપૂર્ણરૂપે દૂર થયો. " શુર અને ઇશ્વર " માં ભેદ છે કે નહિ એ પ્રશ્નના ઉત્તર દેતાં પહેલાં એક પ્રશ્ન સ્વતઃ મનમાં ઉદય પામે છે. અને તે પ્રશ્નનો ચથાર્થ ઉત્તર આપવામાં આવે તો શુર અને ઇશ્વરમાં ભેદ જ નથી એવું અનાવાસે સમજવામાં આવે. પ્રશ્ન એ છે કે : " ઇશ્વર પ્રાસિત્વ પ્રયોજન શું ? " ઇશ્વર એ તો સર્વ શક્તિમાન છે, ઇશ્વરજ સ્થાવર, જંગમ, માણસ, નદી, વાદળ, પાતાળ વગેરે ઉત્પાદક કર્તા છે. ઇશ્વર, એક ક્ષણમાં સુર્યની ગતિ બદલ પાડી શકે, જલ્દાણે સસાતકમાં પહોંચાડી શકે, પૃથિવિ ઉપર જંગલનાકાર (પ્રવય) કરી શકે એમ છે. એટલું જ નહિ પણ માનવ મન ન ધારે તેવાં ભયંકર અને આશ્ચર્યકારક કાર્ય કરી ઇશ્વર સર્વને સ્પર્શ કરી શકે એમ છે ! શું તેજ કારણથી આપણે તેમના ભયંકર, અસીમ, માનવચુદ્ધિથી અતીત, અગાધિ ક્રિયા કલાપાદિ

જોઈને તેમનું શરણ મહણ કરવા ઈચ્છીએ છીએ ? તેમનો સાક્ષાત્કાર કરવા માટે આકુળ વ્યાકુળ થઈ આમતેજ બઝીએ છીએ ? કુરુક્ષેત્રના યુદ્ધમાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની વિરાટ મૂર્તિનાં દર્શન કરતી વખતે અર્જુનને કહ્યું હતું કે : “ હે ભગવન ! તમારી સહસ્ર ભૂજ વિશ્વમૂર્તિનાં દર્શન કરી હું બધા પામ્યો છું. હું તો તમારી ચતુર્ભુજ શંખ, ચક્ર, ગદા, પદ્મધારી સુંદર મોરચુક્રપુકત મનોહર મૂર્તિનાં દર્શન કરવા તલસી રહ્યો છું. તમે મને તે સુંદર મૂર્તિનાં દર્શન કરાવો. તેથીજ કહેવું પડે છે કે : ઇશ્વરના પદ્મ ચૈશ્વર્થ પ્રત્યે માનવશુદ્ધિ આંકૃષ્ટ થતી નથી. ત્યારે શું તેમણે આપણને જન્મ આપ્યો છે, આપણું લાલનપાલન કરે છે તેથી કૃતજ્ઞતાના ચિન્હ સ્વરૂપ આપણે ભગવાનની પૂજા કરીએ છીએ અને તેમનો સાક્ષાત્કાર કરવાનો યત્ન કરીએ છીએ ? કદાપિ કોઈ કહે કે : “ દા. તેજ કારણથી અને ભગવાનને હૃદયમાં ધારણ કરવાની ઇચ્છા રાખીએ છીએ. ” તો તેની સાથે એક મત થઈ શકાય એમ નથી. કારણ કે : જ્યારે ભગવાને પોતાનો કોઈ શુભ ઉદ્દેશ્ય પરિપૂર્ણ કરવા માટે અમને તેમણે પૃથિવિ ઉપર લાવી મૂક્યા છે તો પછી તે અમારું લાલન પાલન કરે એમાં આશ્ચર્ય શું ? એટલાજ કારણને લીધે તેની દયા માની લઈ તેને જીવન, મન-પ્રાણ સમર્પણ કરવા બધા થઈએ શી રીતે ? સાંભળ્યું છે કે : એક દિવસ દક્ષિણેશ્વર-કાલીમંદિરમાં કેટલાક પંજાબી લોકો શીખકાલીના દર્શન કરવા આવ્યા હતા. ભગવાન શ્રીરામકૃષ્ણદેવ તે સમયે તે સ્થાનમાં ઉપરિચિત હતા. પંજાબી લોકો પરસ્પર ઇશ્વરની કૃપા સંબંધી કથોપકથન કરી રહ્યા હતા. એટલામાં પરમહંસદેવે પૂછ્યું કે : “ ઇશ્વરની દયા તમે શી રીતે જાણી શક્યા ? ” પંજાબીઓએ કહ્યું : “ કેમ મહારાજ ! ઇશ્વરે તો આપણને અન્ન વસ્ત્ર આપ્યાં છે. ” પરમહંસદેવે ઉત્તર દીધો : “ તે અન્ન વસ્ત્ર નહીં આપે તો કોઈ ખીજે પાંડોરી આપી નથી કે ? તેમ છતાં દયા કારણથી ભગવાનનો સાક્ષાત્કાર કરવાની ઇચ્છા થાય છે ? તે દયામય કારણમય છે, પ્રયજ્ઞ પરાકાન્ત રાજરાજેશ્વર છે તેથી શું થયું ? તેની સાથે અમારે સંબંધ શો ? તે આપણને મુક્તિ આપશે, સાબુજલ, સાલોડક્ય આપશે, સ્વર્ગમાં અપ્સરા કિશોરી આપશે, જોવા લોખને વશ થઈ, ઇશ્વરને શરણે જવું હોયત નથી. હું અને મહારાજ બંધુઓ એવી લાંચ લઈને ભગવાનનાં દર્શન કરવા ઇચ્છતા નથી. ત્યારે દયા કારણને લીધે આપણે ભગવાનનો સાક્ષાત્કાર કરવા ઇચ્છીએ છીએ ?

મનુષ્ય માત્ર સુખ અને આનંદ શોધે છે, અને હુખના-વિક્ષણ કાચામાંથી મુક્તિ પ્રાપ્ત કરવાનો યત્ન કરે છે, એ એક સ્વાભાવિક નિયમજ છે. જ્યારે પૃથિવિમાં કોઈ પણ વસ્તુથી સાચો આનંદ મળતો નથી, જ્યારે સમગ્ર રાજ્યાય છે કે : પૃથિવિની કાળુમંદોર વસ્તુઓ ઉપર આસક્તિ રાખવાથી યોગ્ય દિવસ પછી તેના ઉપર વૈરાગ્યજ ઉત્પન્ન થશે, પ્રત્યેક દ્રવ્ય-વસ્તુઓ, વિષયોમાંથી આનંદ મળતો નથી, અને ઉલટું તે વસ્તુઓ-વિષયોના શેવનથી અન્તે ત્રાસ, ક્ષેષ અને અગ્નિ જ્વાળાનોજ અનુભવ થાય છે ત્યારે તે જ્વાળાના દહનમાંથી મુક્તિ પામવાના હેતુથી એની મેલેજ (બચથી નહિ, કૃતજ્ઞતાથી નહિ, મોક્ષાદિના લોભથી નહિ) મન-પ્રાણ આનંદની ખાણ શોધે છે. ક્યાં છે તે આનંદદાતા ? ક્યાં છે તે શાન્તિ ? અર્થાત્ શાન્તિના સમુદ્રની શોધમાં ગાંડા જની જાત તે સમ્યક્દાનંદનો આશ્રય લઈએ છીએ. આપણે ભગવાનની આનંદમયી મૂર્તિ પ્રત્યેજ આકર્ષાઈએ છીએ. તેમણે પોતાની આનંદમય મૂર્તિમાંજ અબાદિ દેવોને પણ મોદ પમાડી રાખ્યા છે. તેમાંજ વિશ્વ દિવાનું બન્યું છે. તે આનંદમય ભગવાનનો એકાંક આનંદ ઉપજોગ કરવા માટેજ

અર્થે મૂનિયોએ સેંદડો હળશે વર્ષ પર્વત કોર તપશ્ચર્યા કરી હતી. એજ કારણથી પાંચ વર્ષના બાળક કુવળાએ ભયંકર વ્યાધિ સિંહાદિના વિચરણુ સ્થાન ગહન વનમાં કરીન તપસ્યા કરી હતી. બાળક પ્રહલાદે પણ હાવીના પગ તળે અને અગ્નિમાં ભયંકર દુઃખ સહન કર્યાં હતાં. આપણે પણ તે આનંદમય ભગવાન યાસેથી એક કણિકા માત્ર આનંદ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાથીજ ભગવત દર્શનની ઇચ્છા રાખીએ છીએ અને યત્ન કરીએ છીએ. ગુરુદેવનું કારણ લેવાનું કારણ શું તે જોવા જતાં સમજાય છે કે: ગુરુદેવે સાધનદારા બ્રહ્માનંદ મેળવ્યો છે. તેથી જે કર્મ દારા તે આનંદમયની આનંદ દેણિકા પ્રાપ્ત કરી શકીએ અને જે ઉપાયદારા તે મનવીંચના આપણે સિદ્ધ કરી શકીએ તેવાં કર્મ અને ઉપાયો જાણવા માટે મનુષ્ય માત્રને સદ્ગુરુની આવશ્યકતા છે. ગુરુદેવે તે આનંદ મેળવ્યો છે તેથીજ તેમને પ્રસન્ન કરવા જોઈએ. જે આનંદ મેળવવા માટે ઇશ્વર પ્રાપ્તિની આશા રાખીએ છીએ તે આશા તમ કરવા ગુરુ સેવા, ગુરુ પૂજા અને ગુરુચર્યા દારા આપણે પ્રથમ અધિકારી થવું જોઈએ, અને ગુરુદેવની આનંદમય મૂર્તિમાંજ સમ્પ્રદાનંદ ભગવાનની આનંદ-મૂર્તિના અનુભવ-ઉપભોગ કરવો જોઈએ, તેમ થયા પછી ગુરુ અને ઇશ્વરમાં કિચિદ્ અંગે પણ ભેદ જોવામાં આવશે નહિં. વળી મન પ્રાણની એવી સ્થિતિ થાય છે ત્યારે પછી ગુરુદેવ સિવાય અન્ય કોઈ તેના અંતરમાં પ્રવેશ કરી શકતું નથી. તે સમયે સાક્ષાત્ પંચમુખી ચંકર ભગવાન પણ જો ત્યાં ઉપાર્થન થાય તો તેના પણ અસ્વિકાર કરવામાં આવે છે. આ સમયે કોઈ પ્રશ્ન કરશે કે: મનુષ્યને માત્ર ગુરુનાં દર્શનથી ન્યારે એટલે બધો આનંદ અનુભવ થાય છે ત્યારે ઇશ્વરની સેવા અને સાક્ષાત્કારથી તેને કોણ જાણે કેટલેએ અધિક આનંદ થતો હશે? એનો ઉત્તર એજ છે કે: “કીડીને માત્ર સાકરનો એક કણ પૂરતો છે. તેને સાકરના પર્વતની આવશ્યકતા શી છે?” ગુરુદેવના દર્શનથી અને તેમના પૂજનથી ભક્ત મન આનંદ પરિપૂર્ણ થયા પછી વિશેષ આનંદ ઉપભોગ કરવાની શક્તિ ક્યાંથી લાવે અથવા તે માટે સ્થાન ક્યાં? એજ કારણથી ગુરુગીતામાં કહ્યું છે કે: “અગ્નિ તિભિરાન્ધ-સ્ય જ્ઞાનાંજન શલાકયા, ઉન્મીલિતં ચક્ષુર્થેન, તસ્મેશ્ચી ગુરવે નમઃ ॥ ગુરુજ આપણા હૃદયમાંથી અગ્નિ અંધકાર દૂર કરી જ્ઞાનાંજન દારા દિવ્ય ચક્ષુ કરી દે છે એટલે આપણે ઇશ્વરનાં દર્શન કરી અપાર આનંદ ભોગવીએ છીએ. તેથીજ ગુરુ એજ ઇશ્વર અને ઇશ્વર એજ ગુરુ છે. આનો બંધુઓ! આપણે તેજ ગુરુદેવ ભગવાન શ્રીરામકૃષ્ણદેવનાં ચરણમાં નિત્યનિયમિત અનેક દોષ પ્રણામ કરી, તેમનું પૂજન અર્ચન કરી તેમનાં ચરણકમળનું ધ્યાન ધરીએ, અને ઇશ્વર-દર્શન સમાન સુખનો અનુભવ કરીએ. સત્ય છે કે: પરમહંસદેવનું શરીર પંચ ભૌતિક જગતમાંથી ચાલ્યું ગયું છે પરંતુ તેમની જીભી આપણી દષ્ટિ સ્હામે છે. તેમનો અમરઆત્મા આપણો ત્યાગ કરી ગયો નથી. તેમનું ધ્યાન ધરે, તેમનું પૂજન કરે. તેમના ગુણનું સ્મરણ કરી સદાચારી ચાલો, તમારાં દુઃખ કષ્ટ તેમને નિવેદન કરો. અમારી ખાતરી છે કે તમને શાંતિ મળશે. તમારું કલ્યાણ થશે તમને અપાર આનંદ થશે.

ધ્યાન મૂલં ગુરોર્મૂર્તિ પૂજામૂલં ગુરોપદં ।

મંત્ર મૂલં ગુરોર્વાક્યં મોક્ષ મૂલં ગુરુરૂપા ॥

રામકૃષ્ણ ચરણાશ્રિત.

પ્રક સેવક.

શ્રીમદ્ શંકરાચાર્ય અને ઉગ્રભૈરવ ।

(૩)

ભગવાનની લીલા કોણ કળી શકે છે ! નરપિસાય સ્વાર્થોધ દાપાલિકને વિદ્યભ
યવા લાગ્યો. ભગવાનેજ તેને ભૂવધાય ખવાડવા માંડી. માત્ર તેને જ્ઞા-
વામાં નાંખ્યો એટલુંજ નહિ પરંતુ ભગવાન આજે મહાવિપદસ્તન

હોય તેમ વિચારવા લાગ્યા કે શી રીતે આચાર્યદેવનું રક્ષણ કરવું ? ચંદ્ર ભગવાનનું
રક્ષણ તો અવશ્ય કરવું જોઈએ. એક તરફ ચંદ્રાચાર્યજી સમાધિરથ સ્તબ્ધ, શાંત બેઠા
છે. બીજી તરફ ધોરકર્મ કરવાવાળો ધાતકી દાપાલિક સ્વદાર્થમાં ગુણ્યો છે. એ પ્રકારે
આજે તેના દાર્થમાં વિદ્ય નાંખવું ? સાધુજનોનું રક્ષણ અને દુષ્ટોનું દમન એ જ ભગ-
વાનની લીલા. ધર્મનો જય અને અધર્મનો હાય એ જ પ્રભૂની લીલા ! જે દાર્થ
જેવું હોય તેવી તેની અવસ્થા પણ કરવી જ જોઈએ. દસલગના વિનાશ માટે ચંદ્ર ભગવા-
નને દાને સમાચાર નિવેદન કરવા જોઈએ. થોડા વ્યક્તિ ન હોય તો કેટલાંક દાર્થ થઈ
શકે જ નહિ. તેથીજ ભગવાને સર્વજ્ઞ શોધ કરી આચાર્ય દેવના પ્રિય શિષ્ય પદ્મપાદની
એ દાર્થ માટે નિમણૂક કરી. તેમણે અત્યારે નિદ્રાવસ્થામાં પડેલા પદ્મપાદનું હૃદયક
દેસ્વી આપ્યું. જાણે કળા પૂનજાંની દોરી ખેંચી આપી ! તેજ કણે ગુરુમંત્ર પદ્મપાદ
જાણે સ્વપ્ન જોવા લાગ્યો કે તેના પ્રાણથી અધિક પ્રિય ગુરુદેવ ચંદ્રાચાર્યજી થોડે વેગે
અરણ્યમાં સમાધિરથ થયા છે, રક્ષામે સ્થાપન કરેલા ભૈરવ દેવને બલિદાન આપવા માટે
નવીન શિષ્ય દાપાલિક વેગ ધારણ કરી પૂજામાં નિમગ્ન થઈ રહ્યો છે. અહા ! પ્રાણનો
આપાત એ જ મહાન આપાત દહેવાય છે ! ગુરુદેવને ધાત કરવા તેવાર થઈ રહેલા
દાપાલિકનું કૃત્ય જોઈ શિષ્ય કોષિ બરાઈ ઉઠ્યો. તે અમીને તુર્જન મોડા થયો. નિદ્રાનું ગાઢ
આવરણ કોણ જાણે કપાડે છિન્ન ભિન્ન થઈ ગયું. સૂર્યના પ્રવણ કિરણો આગળ વધીને
કાણું વાદળ કોણ જાણે કપાડે ચાલ્યું ગયું ! તેણે અસ્તિ મેલે, આચાર્ય દેવના આસન
રક્ષામે જોયું. અસન ગમ્ય દીડું ! તત્કાલાત તેણે નવીન શિષ્ય દાપાલિકના આસન તર-
ફ જોયું તે પણ તેને ગમ્ય જતાયું ! હવે વિચાર શો ? સ્વપ્ન મિથ્યા નહિ પણ સત્ય
હોયું જોઈએ. તે સૂચના હી આમ તેમ જોવા લાગ્યો. સુરેશ્વર અને અન્ય શિષ્યોને તેણે
જૂમ પાડી બોલાવ્યા. સર્વને તેણે સ્વપ્નની વાર્તા નિવેદન કરી. સર્વ શિષ્યો આકુળ
ચિત્તે, અમાનાસના. પીર અંધકારમાં આમ તેમ શોધ કરવા લાગ્યા. પરંતુ કોઈ પણ ક્ષણે
ગુરુદેવ ભગવાન ચંદ્રાચાર્યજીનો પત્તો લાગ્યો નહિ. પદ્મપાદ મંત્રકે હાય મારતો બેસી પડ્યો !
સમ્પાતો પરિક્રમણ કરી નિરોધાત્મા સાગરમાં ડૂબી ગયો. તે ખાલ જાન ગમ્ય થયો, પરંતુ
તે એવી રિયનિમાં વિશેષ ટાળી રહ્યો નહોતો. તેણે કુચારાનના હાથમાં સપ્તમણી દ્રોણની
પેટે આ સમયે પાનાના પ્રાણથી પગ અધિક તે પ્રકોપરૂપ ગરજ મંડળી હતી. આકાશમાં
જેટલા પગથી પ્રચર હોમવર્ષા વહે છે તેટલાજ બળથી તે નીચે પડે છે. પદ્મપાદની
નિરાશા જેટલા અધિક પ્રમાણમાં હતી, ભગવાન કરજુ પણ તેટલાજ અધિક પ્રમાણમાં હતું. તેણે

મનપ્રાણને દિવાનુ બનાવી, વિશેષ બળપૂર્વક અન્તર્માત્રીનાં ચરણુદય હૃદયમાં જડી રાખ્યાં. તેને બળે બોલવાનો અવકાશ ન હોય, અને બળે નિવેદન કરવાની તેની ખાસે ભાષા ન હોય તેમ હૃદયની વ્યાકુળતા, તેના વિચાર દર્શાવવામાં અન્તરાય સ્વરૂપ થઈ પડી હતી. વાસ્તવિક જોતાં એ વિચારને માટે મુખેથી બોલવાની તેવીજ ભાષાની પણ આવશ્યકતા ન હતી. સર્વાન્તઃકરણવ્યાપક એ વિચારો સારી પેઠે બળથી શકે છે, એ કાર્ય માટે ખીજની સહાય શા કામની ? પહેલું પણ એજ અંતર્માત્રી, ભગવાને, કાપાલિકની બ્રમણાનું કારણ બળથી લીધું અને આચાર્ય દેવના રક્ષણ માટે પદ્મપાદને ઉત્તમ પાત્ર બળથી, પદ્મપાદના પૂર્વ આરાધ્ય દેવતાએ વૃત્તિહર પદ્મપાદની શરીરમાં પ્રવેશ કર્યો. હવે તે પૂર્વનો પદ્મપાદ રહ્યો નહિ. આ વખત તેણે સાક્ષાત્ વૃત્તિહર પદ્મપાદ કર્યું હતું. તેના મુખમાંથી સિદ્ધ સમાન ગર્જના થવા લાગી અને શરીર અપૂર્વ બળ ધારણ કરી ઉઠ્યું ! તુર્તજ તે મ્હોટાં પગમાં બરતો અરણ્યમાં તીર વેગે છૂટ્યો. સુરેશ્વર વગેરે અન્ય શિષ્યો તે સમયે આચાર્યદેવનો શોધ કરી રહ્યા હતા. તેઓ ચારે તરફ જુલોની ધટામાં, પત્થરોની આડમાં અને નદી કિનારે વગેરે સ્થળે ખારિક શોધ કરતા હતા. આ ક્ષણે તેમણે સિંહના જેવી ગર્જના સાંભળી તેથી તેમના હાંખ ગગડી ગયા. તેઓ પદ્મપાદની નજીક આવ્યા, ત્યારે તેમાંના એક જણે બેસું કે : આડા જેવો પદ્મપાદ તીરની પેઠે રહામેની દિશામાં છૂટી રહ્યો છે, તેમ છતાં તે કાંઈ સમજી શક્યો નહિ. તે સુરેશ્વર વગેરેની નજીક આવ્યો હતો છતાં ચક્રિત થઈ ઉભેલા શિષ્યો તેની સ્થિતિ સમજી શક્યા નહિ. તેની બચકર સિંહ ગર્જના સાંભળી સર્વ શિષ્યો પરસ્પર પૂઞા લાગ્યા કે : આનું કારણ શું ? હમણાં એનોજ સખ્દ સાંભળાયો હતો કે ? હમણાંજ અહિં હતો, એટલામાં ક્યાં ગયો ? શિષ્યે ઉત્તર દીધાં હું બચારે આ તરફ આચાર્યદેવને શોધતો હતો તે વખતે મ્હેં જોયું કે અધારમાંથી અરણ્ય તરફ પદ્મપાદ જેવું કોઈ ગયું ખરું. તેનું કથન સાંભળી સર્વ વિચાર કરવા લાગ્યા કે : “ત્યારે તો પદ્મપાદ રહામેની દિશામાં જ ગયો છે. જૂનો તો ખરા વખતે અધકાર હોવાથી પત્થર નેડે પડાઈને તો પડ્યો નથી ? શિવ ! શિવ ! કદાચ તે આચાર્યના શોધ માટે આ દિશામાં જ ગયો હશે. આવો, આપણે પણ એ દિશામાં જ જઈએ.” એમ કહી તેઓ આચાર્યને બદલે હાથ ટુરેતો પદ્મપાદનેજ શોધતા અરણ્યમાં પ્રવેશ કરવા લાગ્યા. એટલામાં તેમના કાનાહવથી અન્ય શિષ્યો પણ બહુત થયા. તેઓ પણ હાથમાં દીપક લઈ આચાર્યના સ્થાન તરફ આવવા લાગ્યા અને મસાથ વગેરે મ્હોટા દીપકો પ્રકટાવી અનેક મત્ત દારા શોધ કરવા લાગ્યા.

પદ્મપાદ પૂર્વે વૃત્તિહર ઉપાસના કરતો. તે ઉપાસ્ય દેવતા આ મંદિર સમયે શિષ્યનું કાર્ય કરતા તેના શરીરમાં ઉતરી પડ્યા. પદ્મપાદ ધોર અધારમાં અરણ્યનો પાપાણ્ણમાં અચડતો અતે ધારેસે સ્થાને જ્યાં સંકર ભગવાન તથા કાપાલિકની અદ્ભૂત લીલા થતી હતી ત્યાં આવી પહોંચ્યો. ત્યાં તેણે શું જોયું ? અહા ! દૈવતી ગતિ કેવી વિચિત્ર છે ! કાપાલિકે પૂજન કરી રહ્યા પુછી હાથમાં ખર્જ લઈ તેને મત્રોચ્ચાર વડે તૈયાર કર્યું છે, અને શંકરાચાર્યજનું મસ્તક છેલ્લે કરવાની ધારણાથી તેમની આમપામ પ્રદક્ષિણા કરીને નેત્રો બધ કરી ભગવતું ધ્યાન ધરતો ઉભો છે ! થોડી વાર પછી નેત્રો ઉઠાડ્યાં તે સાથેજ તે ચક્રિત થઈ ગયો ! સખ્ધ થઈ ગયો ! તેના હોમ હડી ગયા ! તે થર થર કમ્પવા લાગ્યો ! અચાનક આમ કેમ થયું ? એમ થવાનું કારણ પદ્મપાદની સિદ્ધમર્તિનાં દર્શન

આજે તે સાધારણ પદ્મપાદ ન હતો, આજે તેના શરીરમાં નૃસિંહ ભગવાનનો આવેશ હતો તેથી તેનું મુખ ક્રોધાયમાન ભયંકર જણાતું હતું ! નેત્રો રાતાં યોગ યદ્ ગયાં હતાં ! શરીર જાણે બગથી કુટુંબ હોય તેમ જણાતું હતું ! પદ્મપાદે કંઈ પણ વિચાર નહિ કરતાં ભેરવના સ્થાને ખોસેલું ત્રિશૂળ એકદમ ઉપાડી લીધું અને સિંહગર્જના કરીને તે કાપાલિકના હૃદય પ્રદેશમાં ખોસી દીધું ! બીજને હસ્તે જેમ ટીચકનો વધ થયો હતો તેમ અહિં પણ થયું ! નિર્જળ કાપાલિક “ઓ ભેરવ !” કહી-ભયંકર ચીસ પાડી-જાણે મૂળમાંથી વૃક્ષ ઉખડી પડ્યું હોય તેમ પૃથ્વી પર પડ્યો ! વિધાતાનું કેવું વિચિત્ર વિધાન ! ભગવાનની કેવી અપૂર્વ લીલા ! એક સર્વજ્ઞ સન્યાસીના મસ્તકની આહુતિ આપી સર્વ અભિષ્ટ-સિદ્ધિ-લાભ કરવા ક્યાં આજે કાપાલિકનું તત્પર થવું અને ક્યાં તે જ કાપાલિકનું નિષ્ફળતા પ્રાપ્ત કરી મરણ શરણ થવું ! ભગવાનની લીલા ભગવાન, જાણે !

ખીજ તરફ શું બન્યું ? પદ્મપાદરૂપી નૃસિંહદેવના ભયંકર હુકાર ધ્વનિથી સિદ્ધચોગી શંકરદેવની સમાધિ ભંગ થઈ. તેમણે ધીમે ધીમે નેત્રો ઉઘાડી જોયું તો સ્થાને પદ્મપાદના શરીરમાં જ્યોતિર્મય નરહરિ-મૂર્તિનાં દર્શન થયાં ! એ દૃશ્ય જોતાંજ આચાર્યના હૃદયનો ભક્તિ-સમુદ્ર ઉછળી ઉઠ્યો. સમાધિનો સ્થિર-આવ નિમેશ માત્રમાં અંતર્ધાન થઈ ગયો. તેઓ ખે હાય જોડી ગુરૂણીએ પડી નૃસિંહ ભગવાનની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. હાથ પછી નર-સિંહ દેવ અન્તર્ધાન થયા તે સાથે પદ્મપાદ મૂર્છિત થઈ ભૂમિ પર પડ્યો. શંકર દેવે આ સપાસ દષ્ટિ ફેરવી. તેમણે જોયું કે પાછળ ત્રિશૂળથી વિધાયકો કાપાલિક, તેની છાતીમાંથી નીકળેલા રક્ત પ્રવાહમાં ખરડાઈ રહ્યો છે ! તેઓ વિરમય પામી એક વખત પદ્મપાદના મુખ સ્થાને અને ખીજ વખત મરણ પામેલા કાપાલિકના મુખ સ્થાને ફરણ નેત્રે જોતા ! વળી એક વખત ત્યાં એકત્ર થયેલા, સ્તબ્ધ બની ઉભેલા શિષ્ય મંડલ સ્થાને જોતા ! આ વખતે શિષ્યો ત્યાં આવી એકત્ર થઈ ગયા હતા. તેમણે કાપાલિકની તેમજ પદ્મપાદની ભયંકર ચીસો સાંભળી હતી, તેથી તેઓ ભય પામી સ્તબ્ધ થઈ પાપાણ્ય-મૂર્તિની પેઠે ઉભા હતા. નૃસિંહદેવ અંતર્ધાન થયા ત્યારે જ તેઓના શરીરમાં શ્રવ આગ્યો તેથીજ તેઓ ઉઠાવળે પદ્મપાદને ચેતન આપે એવો યત્ન કરવા લાગ્યા. કાપાલિકે એક લોટામાં જળ ભરી મૂક્યું હતું તે ઉઠાવળે લાવી પદ્મપાદના મુખ ઉપર તેઓ છાંટવા લાગ્યા. થોડી વારમાં પદ્મપાદને ચેતન આપ્યું ત્યારે ગુરૂદેવને સ્વસ્થ શરીરે શ્રવિત જોઈ તેને અતિશય આનંદ થયો, અને પૃથિવિ પરથી હરી શંકર દેવના ચરણમાં નમસ્કાર કરવા લાગ્યો.

શંકર ભગવાને પદ્મપાદને જોડો કરી કહ્યું : “વત્સ ! આ શું થયું ? કાપાલિકને કેણે માર્યો ? આ સમયે તમે બધા શી રીતે અહિં આવી પહોંચ્યા ? ત્હારા શરીરમાં મ્હેં નૃસિંહદેવનો આત્મિકાવેશ જોયો તેનો મર્મ શો ! શું ત્હેં નૃસિંહ ઉપાસના કરી નૃસિંહ-સિદ્ધિ પ્રાપ્તિ કરી છે ? આટલા દિવસ તે હું જાણતો ન હતો. વત્સ ! સર્વ હકીકત મ્હને કહી સંભળાવ. ”

પદ્મપાદ હાથ જોડી બોલ્યો : “ ગુરૂ દેવ ! હું નિઢાવણ થઈ રહ્યો હતો તે સમયે એકાએક સ્વપ્ન જોયું. તેમાં એક ભયંકર અરણ્યમાં આપ સમાધિસ્થ થયા હતા. આપનો નવીન શિષ્ય કાપાલિક ભયંકરે મૂર્તિ ધારણ કરી હાથમાં તિલકા ખર્ચી લઈ આપની પાછળ ઉભો હતો. એવું જોતાંજ હું ચમકી ઉઠ્યો, અને આપના આસન સ્થાને જોતાં ને અત્યંત

જાણ્યું. વિચાર થયો કે: સ્વપ્ન કદાચ સત્ય પણ હશે. તે પછી નવીન શિષ્ય-કાપાલિકની શ્રદ્ધા સ્થાપિત થઈ. ત્યાં તે ન હતો, એટલે પછી કંઈ મંદેહ ન રહ્યો. તે સમયે મહેં સર્વ શિષ્યોને બાળ્યું ક્યાં. સર્વે ચારે દિશામાં આપનો શોધ કરવા મંડ્યા પરંતુ આપનો ક્યાંય પત્તો લાગ્યો નહિ તેથી નિરાશ હૃદયે મન-પ્રાણ એક કરી નૃસિંહદેવની મહેં પ્રાર્થના કરી. તેનું શરણુ ગ્રહણ કર્યું. તેઓ પ્રસન્ન થઈ આ શરીરમાં ઉતરી પડ્યા. ભગવન્ ! તે પછી શું બન્યું તે હું જાણતો નથી. હમણા આપને આગળ જોઈ આ આત્મા આનંદમાં છે. ” શંકરદેવે પ્રેમપૂર્વક કહ્યું: “ વત્સ ! હું સમજી શક્યો છું કે: તું શંકરદેવના પ્રસાદથી જ આ કાર્ય કરવા શક્તિમાન થયો છે. એ સમયે મુરેશ્વર આદિ શિષ્યોએ પદ્મપાદની મૂર્તિ અવગ્રહ્યું. વૃત્તાન્ત આચાર્ય શંકરદેવ સમક્ષ નિવેદન કર્યું. તે પછી શંકરદેવે પદ્મપાદને નૃસિંહ-સિદ્ધિ કેવી રીતે પ્રાપ્ત થઈ તે સંબંધી પૂછ્યું. શિષ્યોને પણ તે સાંભળવાની જિજ્ઞાસા થઈ હતી તેથી તેમણે પણ અતિ આગ્રહ કર્યો. સર્વની જિજ્ઞાસા વૃત્ત કરવા પદ્મપાદે કહ્યું કે:—

“ નૃસિંહ દેવનો સાક્ષાત્કાર કરી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાથી ‘ બોલ ’ નામક પર્વત ઉપર મહેં નૃસિંહદેવની ઉપાસના કરવા માંડી. ધણી દિવસ તપસ્યા કરવા છતાં મહેં નૃસિંહ-દર્શન થયાં નહિ, તેથી અતિ મન કષ્ટ સહિને હું ત્યાંજ નિવાસ કરવા લાગ્યો. કેટલાક દિવસ વિત્યા પછી પર્વત ઉપર એક પાર્થી જોવાર્થી આવ્યો. મહેં જોઈ તે મહારી પાસે આવ્યો. હું એકલો તે પર્વત ઉપર કેમ નિવાસ કરું છું તેનું કારણ મહેં પૂછ્યું. પાર્થીએ વારંવાર પૂછ્યું તેથી મહેં મહારા મનનું કષ્ટ તેને કહી સંભળાવ્યું. પાર્થી જિજ્ઞાસે મહારા કુખે કુખી થઈ બોલ્યો: “ બાઈ ! તમે કુખ શા માટે પામો છો ? ચિન્તા ન કરો. હું તમને નૃસિંહ-દર્શન કરાવી-શકીશ. તમે જે મહારી સાથે આવો તો તમારી મન કામના પૂર્ણ થશે. ” મહેં તો એટલું જ જોઈતું હતું. પાર્થીનાં વચનો સાંભળી મહેં બહુ આશ્ચર્ય થયું, અને કુતુહલવશ થઈ હું તેની સાથે થોડે દૂર ચાલી ગયો. કેટલેક દૂર ગયા પછી તેણે મહેં ત્યાંજ ઉભા રહેવાનું કહ્યું. હું ત્યાં ઉભો. પાર્થીએ એક અરણ્યમાં પ્રવેશ કર્યો અને લતા પદ્મ વડે રચાયેલું એક નૃસિંહાકૃતિ મથુ લાવી મહારી સ્થાપિત કર્યું. તેણે કહ્યું: “ બાઈ ! આ રહ્યા તમારા આરાધ્ય નૃસિંહ દેવ. બસ, તમારી મન કામના પૂર્ણ થઈ. ” નૃસિંહાકૃતિ મથુ જોઈ મહેં આશ્ચર્ય થયું અને પાર્થીનાં કથન ઉપર સંદેહ પણ થયો. પરંતુ અતિ આશ્ચર્યની વાત તો એ હતી કે: મહારી શંકા જાણી તે લતાપદ્મના નૃસિંહ શરીરે મહેં પોતાનું સત્ય સ્વરૂપ બતાવ્યું અથવા મહેં સાક્ષાત્ નૃસિંહ દેવનાં દર્શન થયાં. મહાગ આશ્ચર્યની પાર ન રહ્યો. તે જ સમયે નૃસિંહ દેવે મહેં કહ્યું કે: પાર્થીએ મહારી ઉપાસના કરી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી છે. હું તેને પ્રસન્ન છું. એમ કહી પાર્થીનો પરિચય કરાવ્યો. હું જોઈ શક્યો કે: પાર્થી કંઈ સામાન્ય મનુષ્ય તરી. તે સાચો નૃસિંહ ભક્ત છે. ગમે તેમ હો પણ મહારી બહુ દિવસની વાસના પૂર્ણ થઈ તેથી મહેં અપાર આનંદ થયો, અને એક રીતે આત્મ જ્ઞાન બૂમી હું નૃસિંહ દેવનાં અરણ્યમાં પડ્યો. નૃસિંહ દેવે મહેં “ વર ” માંગાનું કહ્યું. મહેં ઉત્તર દીધું કે: “ ભગવન્ ! હું જ્યારે પ્રાર્થના કરું ત્યારે મહેં આપનાં દર્શન થાય. શું કહું ? અહા ! ભક્ત વત્સલ ભગવાને મહારી પ્રાર્થના સ્વીકારી અને “ તથાગુ ” કહી અંતર્ધર્મ થયા.

શિષ્યો સમજી શક્યા કે: વસિંહદેવના વરદાનથી જ પદ્મપાદે આજે શુદ્ધ દેવનું જીવન સંરક્ષણ થયું છે. સર્વે પદ્મપાદને અનેક ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા પરંતુ સંહરાચાર્યજીએ ધીર ગંભીર સ્વરે પદ્મપાદને કહ્યું કે: “ વત્સ ! મહારાં તુજી જીવનને માટે છે શા માટે નરહત્યા કરી ? દાપાસિંહને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થવામાં છે શા માટે વિઘ્ન કર્યું ? ” પદ્મપાદે હાથ જોડી ઉત્તર દીધો: “ ભગવાન ! આપનું જીવન તે શું તુજી દેહવાય ? મર્યાદા વ્યાસદેવે જે જીવનને માટે પોતાનું આયુષ્ય દાન કર્યું હતું તે શું આ હજી દાપાસિંહની વાસના સિદ્ધિ માટે ? જેનું જીવન લાખો માનવીના ધર્મ જીવનનું રક્ષણ કરવા સમર્થ છે, જગતમાંથી અધર્મનો વિનાશ અને ધર્મની સંરચાપના કરતી એજ જે જીવનનો ઉદ્દેશ્ય છે તે શું આ પાપિષ્ઠની સ્વાર્થભય પાપ-વાસના પૂર્ણ કરવા માટે છે ? ભગવાન, હજી દિગ્વિજય સંપૂર્ણ થયો નથી. ભારત વર્ષનાં સમગ્ર નરનારી હજી આપનાં ચરણનું ચરણ પ્રાપ્ત કરી શક્યાં નથી. વ્યાસ દેવનું વરદાન હજી સાર્થક થયું નથી. વિશ્વનાથનો આદેશ હજી પૂર્ણ પાલન કરવામાં આવ્યો નથી. ”

પદ્મપાદનું કથન સાંભળી આચાર્ય સંહરદેવ સદાશ્ય વદને બોલ્યા: “ વત્સ ! તમે સત્ય કહ્યું છે, પરંતુ કહે વત્સ ! તું કોણ ? હું કોણ અને આ દાપાસિંહ કોણ ? શા માટે આત્મતત્ત્વ વિરમ્ભિત થાય છે ? કોણ કોનો વધ કરે છે અને કોણ કોનું સંરક્ષણ કરે છે ? અધર્મનો વિનાશ અને ધર્મનું સંરચાપન એ કોની લીલા છે ? રમણુ કર વત્સ ! આ વર્ષે મગરનું આક્રમણ, સોત્ર વર્ષે ભગવાન વ્યાસદેવ સન્મુખ મણિપ્રલંબના ઘાટ પર દેહ-ત્યાગ-વાસનાને પરિણામે બીજાં સોળ વર્ષનું આયુષ્ય પ્રાપ્ત થવું, એ સર્વ કોની લીલા ? હું કોણ ? શું આપણે કળનાં પૂતળા જેવા નથી ? તે ભગવાન જે દશરથે છે તે જ આપણે કરીએ છીએ એમ હું ધારું છું. ભગવાન વ્યાસદેવના આદેશથીજ દિગ્વિજય માટે ગમન, અદ્વૈતમત સંરચાપન માટે યત્ન, વત્સ ! શું તું જાણતો નથી કે જ્ઞાની સન્યાસીનું જીવન પર-ધન્યા વડેજ પરિચાલિત થાય છે ? વત્સ ! શુદ્ધવધની આરાધનાથી તદાર્થિગિત વિદિષ્ઠ થયું હોય એમ જણાય છે. ચાલ વત્સ ! પ્રાતઃકાલ યવાની તૈયારી છે. આપણે સર્વે રનાન કરી આત્મ સ્વરૂપનું ધ્યાન કરવામાં નિમગ્ન થઈએ. ”

શુદ્ધેવનાં ઉપરોક્ત વચનો સાંભળી પદ્મપાદ લલ્લન પામ્યો. તે શુદ્ધેવને પ્રજ્ઞાન કરી તેમની સાથે સાથે પૂર્વ રથાને આવ્યો. સંહરાચાર્ય દેવના અનુયાયી નાગરિકો તેમનાં દર્શન કરી આનંદ પામ્યા અને શંખ, ઘંટા ધ્વનિ વડે ચારે દિશા ગર્જવા લાગી.

સાત્તથોધ.

ડા. રા. મેહતા.

૩૧. એનું કર્મ કરવું કે જેથી ભગવાન પ્રસન્ન થાય.

૩૨. હચરના દાસ સિવાય બીજા કોના દાસ થવું ! હચરના દાસ થવાથી મનમાંથી દેવ દૂર થાય છે. સર્વ જીવાત્માઓ પ્રત્યે સદ્ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે.

૩૩. મનુષ્ય-જીવની સંગતિ કરવાથી શો લાભ ? હૃદય શા થાય એજ. પોતે સાધન બળત કરે નહિ, અન્યને કરવા પણ કે નહિ. મહાત્માઓની સંગતિજ લાભદાયક છે.

૩૪. પારકા ઉપર ગ્રહા ઉત્પન્ન થાય છે તેનું કારણ શું ? પોતાનું કુલ્પ દર મનું નથી માટે-પોતાના ઉપર વિશ્વાસ નથી માટે.

૩૫. શત્તિ: જે પ્રકારની દોષી જોઈએ. સાધુ શત્તિ અને બગવત શત્તિ.

૩૬. જોઈતા દિવસ પર્વત ભગવાનનો સાક્ષાત્કાર ન થાય ત્યાં સુધી ચિત્તમાંથી માયાનો હોય થયો નથી એમજ સમજવું. દેવ દેવીના ઉપાસકો ક્યારે કરે છે કે અને પશુપત્રે મન:જાપ, બુધ્ધિ રચા કરનાં પ્રક્રિયા દેવ દેવીનો સાક્ષાત્કાર થતો નથી પણ દયાથી થાય. ત્રિ-સોમાં માયાથી મગ્નિતતા રહેલી હોય છે.

આપાર અને ઉદ્યોગ સંબંધી લેખો અને સુંદર કાવ્યોથી ભરપૂર
આજ સુધી વ્યાપારી બંધુઓ જેની અદ્વર શ્વાસે રાહ જોતા હતા એજ
વ્યાપાર-ઉદ્યોગનો અમૃતપ્રવાહ! કર્તવ્યજ્ઞાનનું કલ્પવૃક્ષ!

સંપૂર્ણ વાંચો! આજેજ આહક થાઓ! આજસુ ન કરો!

અત્યુત્તમ માસિક પત્ર.

આ આ વર્ષનું

વી. પી.

પોસ્ટેજ સાથે

લિવાજમ

ફક્ત

રૂ. ૨-૫-૦

લુપ્તો તો ખરા! હિન્દમાતાનાં દર્શન કરીને ઠંડાગાર ખતી જશે! અરે! એ જન્મભૂમિ-મહાદેવીનાં દર્શન કરવામાં વાંચવાનું પંથુ વિસરી જશે! તમારે ન છુટકે પંથુ એકવાર તો વાહ! વાહ! કહેવીજ પડશે.

લેટ:-“દંપતી મોક્ષ મંદિર” નામનું રત્ન-પુસ્તક વિના મૂલ્યે લેટ મળશે. ઘરમાંથી કલેષ-કંકાસ ને દેશપાર કરવો હોય, લાગ્યશાળી-કર્મચીર તેજસ્વી સંતાન મેળવવાં હોય, પત્નીના નિસાસા અને ત્રાસનો અંત આણવો હોય તો દરેક પતિ-પત્નીએ આ પુસ્તક વાંચવુંજ જોઈએ. આગસ્ટ-સુની આખર સુધીમાં ચનાર આહકોનોજ આ લેટ પર હક્ક રહેશે. પાછળથી છુટકે નકલનો પોસ્ટેજ સાથે રૂ. ૧-૪-૦ પડશે. [વિચાર ન કરો!]

બંધુઓ! વર્ષના હબરો રૂપિયા દુકાનોનાં લાડાં ભરે છે! હાંટેલોમાં જઈ સાંજ થતામાં રેહા-પાણીમાં સુમાર વગરનું ખર્ચ કરો છે! તમારા વ્યાપાર ઉદ્યોગના ધંધામાં કાગમાં આવે એવું વ્યાપારિક-ઔદ્યોગિક જ્ઞાન મેળવવામાં શું કરો છે? અમારા ગુજરાતી બંધુઓને પૈસાનો જરીકે હિસાબ નથી! તેઓ લાગ્ય પ્રમાણે વર્ષે દહાડે હબરો રૂપિયા નફો મેળવે છે; છતાંય અમારે લાગારી સાથે કહેવું પડે છે કે:- અંનેક વ્યાપારી બંધુઓને લીખ માગીને પેપરો-પુસ્તકો વાંચવાની ખરાબ આદત પડી ગઈ છે! વિલાયતમાં બાપનું પેપર વાંચતાં છોકરો પોતાને ઝંખ માને છે. ગમે તો એકજ પેપર કેમ ન હોય! પણ તેને તો પોતાનું સ્વતંત્ર હલાયદુંજ જોઈએ! જાપ વાંચે એ વળતે દિકરો રહેાં

ॐ नमो श्री गुरुवे नमः ॥

संज्ञातान् यन्त्रं प्रतिपादयति

ध्यानपद्धतिः आदिना भविष्यति

भारतवर्ष

ॐ तमसो मा ज्योतिर्गमय ॥

(उपनिषत्)

पुस्तकं वर्ष ८-८ भाग्यशीर्ष-पौष १९७७. पुस्तकं वर्ष १२-१
नवम् वर्ष १ ठीसेभर-अनेवारी १९२०-२१ नवम् वर्ष १-७

अनुसंधानिका.

विषयः	पृष्ठ.	विषयः	पृष्ठ.
१ श्री रामकृष्ण-संगीत, राम.		८ देवता आख्यायिका श्री शक्ति	
२ श्री पूर्णविराम, (हविनाम्नो). १८३		९ वाप छे? (अमेरिकाको यन्त्र) २१४	
३ श्री भगवत्, भद्राक्ष विदार.		१० भारतनी उत्तमिना विषय... २१५	
(हविनाम्नो). ... १८४		११ भेनरीनामदाराकोनी भुवनविन... २२२	
४ श्री भगवत् नृपति उत्तम		१२ प्रमन-सप्त राग भुवन... २२३	
भक्तिने प्रभाव... १८५		१३ सिद्धति सामर्थ्य... २२७	
५ परमपुरुष आभी श्री विवेक-		१४ भाग्यं क्वां छे? ... २२८	
नद्वितीया द्वितीय सभाधिने		१५ उपनिषदधनी. ... २३५	
स्त्रीद्वितीय... १८६		१६ भद्राक्ष आहारसंगीत राग	
६ श्री विद्वत्-विचारध्या. ... १८८		पद्धति ... २३६	
७ विवेकमेव-उत्तर प्रभाव... २०१		१७ भद्राक्ष-स्मरण-विचारध्या.	
८ श्री भद्राक्ष अने राम वि-		आयो! ... २४२	
भक्ति... २०६		१८ भद्राक्ष-देवता-भेनवली... २४८	
९ भद्राक्ष... २०७		१९ योगानन्दो योगध्या. (वाता) २४९	

पौषिक मुद्रा:

मन्त्रादयः प्रकाशकः

राजाधारी रामचन्द्र महता.

अमदावाद.

पृ. २-८-८ (पान्थिप्रकाशित)

આ બે સૂચના અવશ્ય વાંચશો.

શ્રી રામકૃષ્ણ જન્મોત્સવ-ફાગણ શુદ્ધિ ૨.

૧—આવૃત્તા ફાગણ શુદ્ધિ ૨, શુક્રવાર તા. ૧૧ મી માર્ચને દિવસે ભગવાન શ્રી રામકૃષ્ણદેવનો જન્મોત્સવ છે. તે દિવસે સર્વ રામકૃષ્ણ-ભક્તોએ તેમજ સાહિત્ય સભાઓએ, ઉત્સાહપૂર્વક-ત્રેમ પૂર્વક—રામકૃષ્ણ જયંતિ ઉજવવી જોઈએ. રામકૃષ્ણ-જન્મ ધારણ-કારણ અને સનાતન ધર્મ સંબંધી ઉત્તમ પ્રકારનાં ભાષણો થવાં જોઈએ, અને દુઃખી-દરિદ્ર નારાયણોને અન્ન, વસ્ત્ર કે વિદ્યાદાન-વયાસક્રિત અપાવું જોઈએ. એ દિવસે કલકત્તા-રામકૃષ્ણ મઠમાં એક લાખ ભક્તો ભગવદ્-ભક્તિમાં રસપૂર્વક ભાગ લે છે અને દરિદ્ર નારાયણોને સત્કાર યાચ છે. યૂગરાત-કામિયાવાડ વગેરે દેશના ભક્તોએ પોતાનું એ દર્શન્ય આત્મ્ય કરવું જોઈએ.

શ્રી રામકૃષ્ણ-વિવેકાનન્દ ભક્તોને, સ્વાસ્થ્યવિનિતિ.

શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ અને સ્વામી વિવેકાનંદજીના તમામ ભક્તોએ એક પોત કાઠે ઉપર પોતાનાં નામ, દામ, કેદારજી અમને લખી જણાવવા કૃપા કરવી. કલકત્તા તથા માયાવતી અદ્વૈતાશ્રમના રામકૃષ્ણ મઠમાંથી અમને મળતા સમાચાર રામકૃષ્ણ-વિવેકાનંદના ભક્તોને જણાવવાની આવશ્યકતા હોવાથી સર્વ ભક્તોનાં નામનું એક લીસ્ટ રાખવાની જરૂર જણાઈ છે. જે ભક્તો રામકૃષ્ણદેવ અથવા વિવેકાનંદજીનું શુદ્ધભાવથી પૂજન-ભજન કરતા હોય તેમને મારે એક શુદ્ધસ્થે કલકત્તા-રામકૃષ્ણ સમાધિ-મંદિરમાંથી, રામકૃષ્ણ પ્રસાદ મંગાવી સર્વ ભક્તોને તે (કલિકા) વહેંચવા કળ્યાં દર્શાવી છે. ભગવદ્ પ્રસાદથી ભક્તોનું સર્વ પ્રકારે કલ્યાણ સંધાય છે અને વ્યાધિ-વિધન દૂર યાય છે, એ ભક્તોના સ્મરણમાં જ હશે. પોતાનાં નામ, દામ, કેદારજી અમને નીચે સરનામે લખી જણાવવામાં આવશે. લીસ્ટ ન કરવા વિનિતિ છે.

સમ્પાદક: કારતકવન—અમદાવાદ.

(લેલિનું કારણ—જાણનામાં ઓછા માણસે વધારે દામ દાવવાનું હોવાથી તેમજ નોટરોની અનિયમિત હાજરીને લીધે માસિકને લીસ્ટ યાચ છે. નિયમિત થવાનો મત્ત આવું છે. માહકાએ શાંતિ રાખવી. સમ્પાદક.)

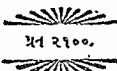
પ્રકાશક,

ડાહ્યાભાઈ રામચંદ્ર મહેતા,
કે. દાબુખીડ, નવોવાસ, વચસીપોળ.
અમદાવાદ.

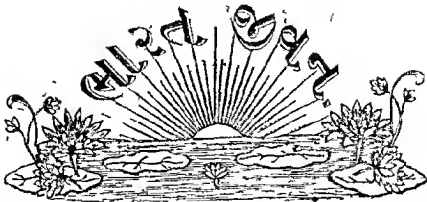
આ માસિક પર

અમદાવાદ પંચકુવા-નવા દરવાજા,
સલવિજય પ્રી-ટીંગ પ્રેસમાં
સાંકલચંદ-હરિલાલે છાપ્યું.

પ્રતિ ૨૧૦૦.

॥ श्री गुरुभ्यो नमः ॥

ॐ असतो मा सद्गमय । तमसो मा ज्योतिर्गमय । मृत्योर्माऽमृतं गमय । ॐ

मूलं पृष्ठा ८-६,
नव पृष्ठा १

भागशीर्ष-पौष १९७७.
रीतिभूष-जनेवारी-१९२१.

मूलो अंक १२-१
नवो अंक ६-७

श्री रामकृष्ण-संगीत ।

देवादि देवं शरणं ब्रजामि ।
श्री रामकृष्ण समाश्रयामि ॥
नर देवमूर्ति, चिदधनरूपं ।
ज्योतिर्मयं ब्रह्मस्वरूप अरूपं ॥
जगतामतीतं जगदेकवन्द्यं ।
श्री रामकृष्णं श्री गुरुं नमामि ॥
चिदम्बरं देवं स्वबोध-स्वरूपं ।
शिवात्मकं शान्तं द्वैताद्वैतहीनं ॥
सत्यं निरालम्बं समाधि-गम्यं ।
श्री रामकृष्णं श्री गुरुं ध्यायामि ॥
अपार सन्निध-नीर निधि-हंस ।
यतीश-मानसे समुद्रं रमन्तं ।
अघोष-वारकं त्रिबाप-हारकं ।
श्री रामकृष्ण श्री गुरुं भजामि ॥
धर्म-समन्वयमुद् घोषयन्तं ।
तत्त्वस्य सारं परिप्रकाशयन्तं ।
शास्त्र-विवादं इह खण्डयन्तं ।
श्री रामकृष्णं श्री गुरुं स्मरामि ॥
करु कृपा-लेशं मयि दीने ह्रीने ।

निपीद निर्मले हृदि-पद्मासने ।

चरण-भेलकं देहि मे सुखदं ।

भवार्णवं भीमं सलीलं तरामि ॥

श्री अमृत्यरत्न काव्यतीर्थ ।

“ राम ” ही पूर्ण विराम..”

राम हों पूर्ण विराम; हो मन ! तेरा,
राम हों पूर्ण विराम !

राम हों ओक आधार तुझारे !
ओहो ह्या के निधान !

हो मन ! तेरा, राम हों पूर्ण विराम !
राम हों पूर्ण विराम !

प्रेम धन्त सग होय अवत है (२)
ओहो हृषाण श्रीगण !.....

हो मन ! तेरा, राम हों पूर्ण विराम !
राम हों पूर्ण विराम !

जग सग जग तोडा, दुःख छुटत है !
रामके प्रेम सभान !

हो मन ! तेरा, राम हों पूर्ण विराम !
राम हों पूर्ण विराम !

ह्या के सागर राम तेरी समीप है । (२)
प्रेमत है जग भाँख !

हो मन ! तेरा, राम हों पूर्ण विराम !
राम हों पूर्ण विराम !

श्रीम स्टेसन.
मुजरीत-
आशियशाया. } (शान्त) डाक्टर
बलधन्तराय-अधेरीलाल

“ ધ્વજમંગ. ”

(શાહુ લ વિહિંહિત.)

ઉઠેલી ધ્વજ ધર્મની ટળી પડી, ચુરેચુરા તે બની,
 રોપી મુનિગને હતી દદ, વળી રેસા રસાળાં વણી;
 સુએશ્રમ પ્રકાશલિત બનના જે જ્યોતિના દિરંગે,
 મૃત્યુ ધ્રુમસથી વિંટાઈ અધુના જાંખી વિભિરે બને.
 ચીરી સોમ પટો ગૂઢા ગગનના દંવિભૂતિ જન્મશે,
 ત્યારે ભારત ઉરને તમસથી જ્યોતપથે દોરશે;
 સાધુ જે જ ખલુ તરી જગતને સંગે સહી તારશે,
 નારો પે અવશેષ કાપુરખને પ્રેમેથી પંખાગશે.
 સાથે ધર્મ દક્ષિત ભારત તણો, છ.યી નિશા નાશની,
 નિધિ મસ્ત સમસ્ત અંગ કરનો, ઘેરી દિશા નાવની;
 વ્યક્તિ દેઠ અભિમુખ દુઃખ દલવા અથે મદડી ધર્મના,
 હરતે પ્રોથ દૃષાણુ ઉઘ ધરશે, ક્ષેત્રે જવા કર્મના,
 શુચિ સૌખ્યવતા સમેત જગને પારો. થવા ધર્મની,
 સિદ્ધિ લીખવશે સજીવ કરનાં વિધ્યા તુડી કર્મની,
 ઘેરાં ગીત ઉદિત બીત ઉરના શ્રુતિપુટે રેડશે.
 હનાં જીવનની કોં વન તમે લીધ્યાં જૂનાં વેડશે,
 જ્યારે ધર્મ અધર્મ રૂપ ધરતાં પૃથા તદા આ ઉગે;
 ભક્તિ બન્ધ બીજી વિરક્ત ઉગતી સક્તિ ખંડુ આ જગે!
 નોતિ મુકુટ આપનો પરપદે માંગી ચુરા ચાપ છે!
 ધમ રોહનુ દારણે ઉતરશે સક્તિ હતિ દર્શ દે!

“ અવકુળિ, ”

મહારો વિહાર.

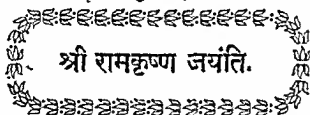
તે આઃસલડીએ હું કુલ્લ, જેના દામખુમાં નજી-કુલ્લ—તે આઃસલડી.
 અનજ દીર દોરી આઃસલડી, નાદુર્ધ નેરે રૂંકે;
 નમ મંદબને આશ્રય વંગી, નજ મંદખમાં મુકે—તે આઃસલડી.
 એ રસી આશ્રય અનિય પૂરમાં, નસલ નિકેત સુદાવે;
 એ આઃસલડી રક્ષે મદડી મે, નેપુ દિનકર રદાપું;
 કીજી પ્રમડે તનડું રાજડું, ક્યાં જાઈ આગ સમાવું—તે આઃસલડી.
 પ્રખર તાપમાં પ્રંદ મુકવે, શુકને સમોરી પકડે;
 લટકે તે તો અપર રહે, રૂંકે તે બાગ્યને રથો—તે આઃસલડી.

પ્રકાશ મારતી.

ધર્મ પ્રેમી વન્ધુઓ !

જાગૃત થાવ !

આનંદ ! આનંદ ! !

શ્રી રામકૃષ્ણ જયંતિ.

(પ્રથમ ઉત્સાહથી-સભ્ય ઠાઠથી-અપૂર્વ પ્રેમ-ભક્તિ પૂર્વક ઉજવવા તૈયાર થાવ.)

“ભારત જીવન” ના ધર્મ પ્રેમી વાચક બન્ધુઓને, અને ગુજરાત કાઠિયાવાડના

સમગ્ર ધર્મ પ્રેમી બન્ધુઓને શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસનું પવિત્ર સંસ્મરણ બાળ્યેજ તાલું કરાવવાની જરૂર હોય ! એમના દિવ્ય ચરિત્રથી, અને એમનાં બોધવચનોથી આખા જગતમાં અર્થ ધર્મ તત્ત્વો પ્રતિ પ્રેમ, અપૂર્વ પ્રભુ ભક્તિ અને દૈવિ ચેતન્ય ભર્યું થયું છે. એમની દિવ્ય શક્તિના પ્રભાવે પરમ પુણ્ય સ્વામિ શ્રી વિવેકાનંદજીએ અમેરિકા અને યુરોપના સુપ્રસિદ્ધ નગરોમાં ઘેરોત સભાઓ અને રામકૃષ્ણ મંદિરોની સ્થાપના કરી પાશ્ચાત્ય પ્રજાને આર્થ સન્તોષ તરફ, ભારત ભૂમિના દિવ્ય મહર્ષિઓ તરફ અને સનાતન ધર્મ તરફ અપૂર્વ શ્રદ્ધા ભક્તિ જાગૃત કરી છે, એ દિવ્ય ચેતન્યનો આશ્ચર્યસ્પર્શ શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસની જયંતિ ફાગણ સુદી બીજ તા. ૧૧ મી માસે આવે છે, એ દિવસે કલકત્તા, મદ્રાસ, મુંબઈ, અલ્હાબાદ, કાશી, હરદ્વાર, બેંગલોર વિગેરે હિન્દનાં સુપ્રસિદ્ધ શહેરો અને તીર્થ સ્થળોમાં તેમજ અમેરિકામાં બોસ્ટન, નીકોગા, ન્યુયોર્ક, સાન્ફ્રાન્સિસ્કો લડન, પેરિસ વિગેરે પાશ્ચાત્ય પ્રદેશનાં મુખ્ય નગરોમાં પણ તેમની જયંતિ અપૂર્વ ઉત્સાહપૂર્વક ઉજવાય છે, એ દિવસે એમની દિવ્ય મૂર્તિનું વિધિ સહ પૂજન થાય છે. તેમના પવિત્ર નામથી અને અનાયોને અન્ન પચ્છતું દાન અપાય છે. અને સભ્યજનો એ દિવસે પ્રમુખ સંકીર્તન કરી તેમના દિવ્ય ચરિત્ર, વચનામૃતો અને સુંદર વ્યાખ્યાનો દ્વારા હરિ કીર્તન કરીને ભગવદ્ કરે છે; એ રીતે તેમનો સનાતન ધર્મ પ્રેમ પુનઃ જાગૃત કરે છે.

ધર્મ પ્રેમી ગુજરાતી બન્ધુઓ અને “ભારત જીવન” ના પ્રેમ સ્વરૂપ વાચક બન્ધુઓ પણ પોતપોતાનાં સ્થાનમાં આ દિવસ મહા પુરુષની જયંતિ પૂણ્ય ઉત્સાહ પૂર્વક ઉજવશે, વિદ્વાન ધર્મ પ્રેમી સભ્યજનો સુંદર વ્યાખ્યાનો દ્વારા આ જન્મોત્સવનાં ભગવદ્ અવતાર રૂપ આ મહા પુરુષના ચરિત્ર ઉપરથી, સ્વામિ શ્રી વિવેકાનંદજી અને શ્રી રામકૃષ્ણ મોશન ના અન્ય સન્યાસી, વન્ધુઓ તરફથી પ્રકટ થયેલા સાહિત્ય પરથી અભ્યાસની પ્રજ્ઞાએ ગૂઢણ કરવા ચોક્કસ બોધવ્ય વ્યાખ્યાનો આપી સ્વયં સ્વયં ધર્મ બળ, અને આત્મભજન જાગૃત કરવાનો યત્ન કરેનાં જોઈએ, અને આશા છે કે આ વર્ષની જયંતિ ઉજવવા ના રીતેથી ગુજરાતના રામકૃષ્ણ ભક્તો તરફથી “ભારતજીવન” માં પ્રસિદ્ધ થવા અનેક સ્થળેથી આવવા જોઈએ કે જેથી “ભારત જીવન” નો ખાત વિશેષ અંક બહાર પાડવાની ફરજ પડે, હૃદય શુભ ! હૃદય શાન્તિ !

શ્રી.

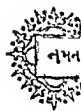
શ્રી ગુજરાત આરોગ્યશાળા
ક્રીમ રોશન.
બી.બી.સી. આઈ રેલે

શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવંતનો દિવ્ય ચરિત્ર અને
વચનામૃતોથી કૃપાથી સ્પર્શે
આર્થ સન્તોષો ચરણરંગ પંકજ
દાવદાર વલ્લભરાય શ્રવેરીલાલ
ના હૃદય પ્રમુખ ! હૃદય શુભ !

॥ ૐ ॥

નમો ભગવતે રામકૃષ્ણાય ॥

પરમપૂજ્ય સ્વામી શ્રી વિવેકાનન્દજીની
દિવ્ય સમાધિને સ્નેહાંજલિ !

નમન ! નમન ! દૃઢપના પૂર્ણ લક્ષિતભાવં સહ અનેક વાર નમન ! ઓ ! દિવ્ય
સિદ્ધાત્મન ! જગદોદારક ઓ દિવ્ય ચૈતન્ય ભૂતિ ! અનેક વાર નમન
હો ! નમનો હો ! ૐ ॥

ચૈતન્યના દેવિ આવિર્ભાવ રૂપ આપના પ્રાકટ્યને અર્ધ સહી વ્યતીત થઇ છે !
જી પ્રભો ! આપનો દિવ્ય ધ્વનિ જગતને ચૈતન્ય પ્રેરી રહેલ છે ! કિંમતા પ્રતિ દોરી
રહેલ છે ! ૐ ॥

ઓ ! ભારતીય પ્રતિભાના દેવિ આદર્શ ! આપની દિવ્ય ભૂતિનું દર્શન અમારા
હૃદયમાં કાંઈ અતોલક ઉત્સાહ, આર્ષ પ્રેમલક્ષિત, અગ્ર અધ્યા; અને 'અનેક ગુરુ-
લક્ષિતને જાગૃત કરે છે ! ૐ ॥

ઓ ! દિવ્ય સિદ્ધાત્મન ! ધન્ય છે ! આપની ગુરુ લક્ષિતને ! એ ગુરુ લક્ષિતએ
ઉપનિષદ કાળનાં ગુરુ લક્ષિતનાં કેયાનકોને પુનઃ તાગ દરાવ્યાં છે. ! ૐ ॥

ઓ ! આધુનિક જાગૃતિના પ્રેરક ! ધન્ય છે ! આપની પ્રતિભાને ! જગતની સમગ્ર
પ્રજાને જગતવાદમાંથી દિવ્યના પ્રતિ દોરનાર આપની દિવ્ય વાણીને ! જેણે આર્ષ મદર્પિ-
ઓનાં દેવિ સત્યો પ્રતિ જગતને નમન દરાવ્યું છે ! જેણે જૂમંડળમાં આર્ષ સન્તાની
પ્રતિભા જગાડી છે ! ૐ ॥

ધન્ય છે ! ધન્ય છે ! આપના દેવિ સન્ધ્યાસને ! જેણે ગુરુદેવની સેવા ખાતર જ-
ગતના સમગ્ર ભોગવિધાસને ત્યાગ કરી ગુરુદેવના નામથી સમસ્ત જૂમંડળમાં સનાતન
ધર્મની વિજય પતાકા સ્થાપિત કરી ! ૐ ॥

* સનાતન ધર્મોદારક, ધર્મધીર મહાત્માશ્રી વિવેકાનન્દજીની પદ્મમાં જયંતિ દસરતા
રામકૃષ્ણમહર્ષી નયા મહાસ, દાસી વગેરે સ્વયં ગઈ તા. ૩૦-૧-૩૧ ને 'દિવસે' જન્મવામાં
આવી હતી. ગુરુદાસમાં તે ઉજવાઈ નથી એ જુદા આર્ષની વાત છે ! કોમમાં રામકૃષ્ણમહર્ષી
જાણી જગતંતરણે જયંતિને દિવસે ધ્યાન-પૂજન કરેલું તે સંમતના ઉદ્ધારો અત્રે પ્રકટ કર્યાં છે.
સરપાદક.

ઓ! દિવ્ય સ્વામિજી ! અત્યારે આપું જગત્ વિષમ સંક્રાંતિ કાળમાં છે, એરે વખતે ઓ દિવ્યાત્મન ! તમારું આરું ભારતવર્ષ, તમારી જ દિવ્ય પ્રેરણાથી ચેતન-વન્તુ યદ્ય ઉચિત પામે છે, એવા વિષમ કાળમાં ઓ દિવ્ય સ્વામિજી ! જગતના સર્વ ધર્મસ્વાર્થોના હૃદયમાં, સર્વ સન્ત મહાપુરુષાના હૃદયમાં, અને ભારતીય પ્રજાના નેતાઓના હૃદયમાં આપ ચૈતન્ય પ્રેરો ! આપ તેમના હૃદયના સારથી થાવ ! આપની પ્રતિભા તેમના અંતઃકરણની નિષામક થાવ ! ઓ ॥

એ જગતનો મહામન્ત્ર જે આર્થ મુશ્વિવરોએ ઉપનિષદના કાળમાં ભારત ભૂમિમાં ગળવ્યો હતો ! જે મહામન્ત્રને આપે સમગ્ર ભૂમંડળમાં શુદ્ધેવના પવિત્ર નામથી જાગ-વ્યો હતો ! જે મહામન્ત્રના પ્રભાવે અત્યારે પણ શ્રીરામરૂપ મગવતનો શિષ્ય સસુદ નિષ્કામ બાવે જગતની સેવા બળવી એ પુનિત મન્ત્રની દિશા અકર્તવ્ય વડેજ આપી રહેવ છે, તે મહામન્ત્રની ગગન લેદી ગર્જના પ્રત્યેક નગરના સંભાવિત મહાગ્નોમાં, પ્રત્યેક આમમાં, અને પ્રત્યેક ભારતવાસીના હૃદયમાં પુનઃ જગૃત થાવ એવી ચૈતન્યમય પ્રેરણા પ્રેરો ! ઓ ॥

અત્યારે પણ અદૃશ્યમાં ભારતવર્ષના ઉન્નત ભાવિની અભિવર્ધા દેવાવતા ઓ દિવ્ય સ્વામિજી ! અમારા હૃદયમાં એવું બળ, એવી શક્તિ, એવી ભક્તિ, એવો વિરાગ અને એવું ચૈતન્ય પ્રેરો કે જેથી અમારી પ્રત્યેક ક્રિયામાં, પ્રત્યેક કાર્યમાં, પ્રત્યેક પ્રસંગમાં, આપની જ દિવ્યતા, આપની જ પ્રતિભા પ્રકાશમાં થાય ! અને અને પ્રત્યેક ભારતવાસીઓ સદ્ગુહતું ચરણ લઈ શ્રીરામરૂપ દેવની જય ! એવો જયજયકાર-કરના પરમશુભાગ પરમાત્માના પ્રેમમાં, જગતની પ્રત્યેક પ્રજાને જાગૃત કરતા આપનો પુનિત મન્ત્ર પ્રબોધીએ કે:-

“ ઊસિષત્ જગૃત્ પ્રાપ્યચરાન્નિવોદ્યત ” ॥ ઓ ॥

ઓ ! દિવ્ય મિહાત્મન ! આપની દિવ્ય સમાધિનું ક્યાં પુષ્પો વડે પૂજન કરું ? જગતને પ્રેમનો, શાન્તિનો, દિવ્યતાનો, અત્યનો સાક્ષાત્કાર કરાવનાર, જ્ઞાનયોગ, રાજયોગ, કર્મયોગ અને ભક્તિયોગ પ્રેરનાર આપની અગ્રાધ શક્તિઓનું ક્યા શબ્દોથી સ્મરણ કરું ?

હુતો આપની મંગળ ચૂંતિને હૃદયમાં ધારણ કરતો, પ્રેમાશુધી દ્રવિત અંતઃકરણે એજ પુકારું છું કે:-

અસિત ગિરિ સમસ્પાત્ કજ્જલં સિન્ધુ પાત્રે
સુર તરુવર શાલા લેખિનીં પત્ર મૂર્તી ।
લિખિત યદિ શુદ્ધિવા શારદા સર્વ કાલમ્
તદપિ તવગુણાનાં મીશપારંનયાતિ ।
ૐ શાન્તિ ! ૐ પ્રશુની ! ૐ ગુરુદેવ !

શ્રી વિવેકાનંદ જર્ણતિ:

તા. ૩૦ ૧-૧૯૨૧.

શ્રી. ગુજરાત આરોગ્ય શાળા,

કીમરેશન,

બી. બી. સી. આશ્રમ, રાંપે.

સી.

શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવંતના દિવ્ય શિષ્ય સમુદનો

દાસીનુદાસ.

ડાક્ટર યલ્લવેનરાય સુવેરીલાલના

ૐ પ્રભુજી ! ૐ ગુરુ ! !

॥ ૩૬ ॥

નમો ભગવતે રામકૃષ્ણાય ।

પ્રાસંગિક વિચારણા ।

નગે છે ! નગે છે ! પ્રભુની દિવ્ય ચૈતન્ય જ્યોતિ સમગ્ર જીવોને શાન્તિ, સત્ય, પ-
વિગતા અને પ્રભુ પ્રેમનો દિવ્ય આનંદનો અનુભવ આપવા મુગે મુગે નમ્રત યાચ છે !
ભયંકર આપત્તિઓથી અશાન્ત અને હલુપિત ચચેલાં માનવ હૃદયોને ચિરદાસિન શાન્તિ
અને સુખનો સ્વાનુભવ કરાવવા પ્રભુની દિવ્ય ચૈતન્ય શક્તિ પુનઃ પુનઃ જગતમાં નમ્રત
યાચ છે ! પ્રભુ પોતે જગતનાં આત્મરૂ હૃદયોને સંબોધી કહે છે કે :-

યદા યદાહિ ધર્મસ્ય ગ્લાનિર્ભવતિ ભારત ।

અભ્યુત્થાનમ ધર્મસ્ય તદાત્માનં સ્જામ્યહં ॥

હે ભારત ! જ્યારે જ્યારે ધર્મની ગ્લાનિ યાચ છે, ત્યારે ત્યારે ધર્મના પુનરુદ્ધાર માટે
હું મંદારી શક્તિને પુનઃ નમ્રત કહું છું. ભયંકર અશાન્તિ અને આપત્તિઓથી ધૈર્યમય
સત્યના પ્રકાશને નિરખવા, ધર્મ-પ્રેમ અને શાન્તિને અઢાવાયાળાં આ માનવ હૃદયો !
શાન્ત યાવ ! શાન્ત યાવ ! પ્રભુની દૈવ પ્રસાદિ તમારો સંતપ્ત હૃદયોમાં શાન્તિ પ્રેરવા પુનઃ
નમ્રત યાચ છે ! અને તેની દિવ્ય જ્યોતિનો રમણીય પ્રકાશ જગતની સમગ્ર માનવજાતિના
પવિત્ર, સરળ અને સહૃદય જીવાત્માના હૃદય પ્રદેશપર નમ્રત યાચ લાગે છે !

જગતની આ ભયંકર ઉચ્છ્વસ પાચસેલી પાછળ, ક્ષેષ અને હલુદના આ ભયંકર
ઉદ્ધાપાતની પાછળ, એક શાન્ત પણ ગંભીર દિવ્ય અને પ્રચંડ દૈવિ શક્તિ-આશુરી
શક્તિના આ ભયંકર તોડાનેને શાન્ત કરતી, માનવ હૃદયપર પોતાની સત્તા જમાવી,
જગતને સત્યનો, ન્યાયનો, પવિત્રતાનો અને પ્રભુની દિવ્ય શક્તિનો સ્વાનુભવ કરાવવા
ગતિમાન યશ્ન ચૂકી છે ! સમગ્ર જગતને પોતાના દૈવ પ્રવાદમાં રેલાયમાન કરવા પ્રવાહિત
યશ્ન ચૂકી છે !

પાશ્ચાત્ય જગત (યુરોપ-અમેરિકા-વિગ્રે પ્રદેશો) માં આ દૈવિયોતનાનો દિવ્ય પ્રવાદ
રેલાવા-એ જગમિષતા પ્રભુની દિવ્ય શક્તિએ-પૂજ્યપાદ સ્વામિશ્રી વિવેકાનંદ સ્વરૂપે
અમેરિકામાં ચિકાગોની ધર્મ મહા પરિષદમાં સમગ્ર જગતના મુખ્ય મુખ્ય ધર્માચાર્યોની
સમગ્ર આર્ષ મંદિરોના આ દિવ્ય સિદ્ધિઓને સ્થાપિત કર્યાં, આર્ષ બ્રહ્મિનાં સનાતન
સત્યોનો દિગ્વિજય કર્યો અને સચ્ચે સચ્ચે અમેરિકાના પ્રત્યેક નગરમાં, પ્રત્યેક પ્રતિષ્ઠિત
મંડિરોમાં, પ્રત્યેક શિક્ષણ સંસ્થાઓમાં સ્વામીજીને નિમંત્રણો દવા લાગ્યાં, સુપ્રસિદ્ધ તત્વ-
વેત્તાઓ, વિખ્યાત ડૉક્ટરો, અને વિદ્વાન, અને પેરેન્ટોએ તેમજ હંમેશા સત્યના જમાણ
આત્માઓએ તેમના પૂતળમાં, પોતાના અર્ચ સત્યનો સ્વાનુભવ કર્યો, અને
એ રીતે પ્રભુની દૈવ ચૈતન્ય શક્તિ પાસે જગતના પ્રવાહિત થવા લાગી ! અમેરિકા,
હવે અને પાશ્ચાત્ય પ્રદેશનાં મુખ્ય મુખ્ય સંસ્કૃતિનાં મોસાડીઓ સ્વપાઈ અને

પાશ્ચાત્ય જગતના શોધમેતે-તત્ત્વવેત્તાઓને અને જ્ઞાન પિપાસુ આત્માઓને પૂર્વની પ્રજામાં કાંઈક અપૂર્વતા રહેલી છે-એ અદ્વાતુ ધીજક રોપાયુ

* * * * *

પૂજ્યપાદ સ્વામિ વિવેકાનંદજી દ્વારા પ્રવાહિત થયેલી આ દિવ્ય ચૈતન્ય શક્તિને તેમજ પશ્ચિમમાં અને સમગ્ર જગતના માનવ હૃદયોમાં શાન્તિનો પ્રવાહ અખડ કાયમ રહેવા પ્રભુની દિવ્ય ચૈતન્ય શક્તિનું એક જ નવલ તત્ત્વ ચૈતન્ય પરમપુજ્ય આમી શ્રી ગમતિથજી દ્વારા પુનઃ પ્રચલિત થયું-અમેરિકા-યુરોપ-મીઝન-જાપાન-અને હિંદુસ્તાનની ભૂમિકા પર પુજ્યપાદ સ્વામીજીનાં દિવ્ય વ્યાખ્યાનો અને સદુપ-દેશથી જે દિવ્ય ચૈતન્ય સત્તા જાગૃત થઈ ચૂકી છે, તેનાં સુંદર દુર્ગોઅત્યારની જાગૃતિ દ્વારા અને ભાવિ ઉન્નતિનાં સુચિન્દો દ્વારા આપણે અનુભવીએ છીએ.

* * * * *

પ્રાચીન આર્ય ઋષિવરોના સનાતન સત્યોનો પ્રચાર, એજ પ્રભુની દિવ્ય ચૈતન્ય શક્તિનો પ્રવાહ છે પ્રાચીન આર્ય ઋષિઓના જેવું પવિત્ર-જીવન ગાળવું એજ પ્રભુની દિવ્યતાનો સાક્ષાત્કાર છે, અને એજ જીવાત્માને સાચી શાન્તિ-સત્ય-અને-આનંદનો સ્વા-નુભવ આપી શકે,—આપુ જ્ઞાન-આત્મા જીવનક્રમ-જે ભારતવર્ષના સન્તોમાં અનાદિકાળથી આસ્થો આવે છે તે સમગ્ર જગતમાં પ્રચલિત કરવા-પાશ્ચાત્ય વિદ્યા-અગ્રજી ભાષા-અને સાહિત્યના-પાશ્ચાત્ય વિજ્ઞાનના અભ્યાસી સન્તોની જરૂર હતી; જેઓ જડવાદની પ્રત્યેક શકાઓનો પૂર્ણ પ્રત્યુત્તર આપી શકે અને-જેમનું હૃદય આર્ય ઋષિઓના પવિત્ર હૃદયની નિર્ણિ જ્યોતિષમાં પ્રભુમય થઈ ચુક્યું હોય-જેઓ આર્ય સન્તોના દિવ્ય ચારિત્ર્યમાં પોતાના અહ ભાવને પૂર્ણ ખોઈ ચુક્યા હોય અને જેમની રજો રમણ ભારત વર્ષના દિવ્ય સનાતન સત્યોનો રણભૂમિ વાગી રહી હોય એવા સન્તોની અત્યારના જમાનાને જરૂર હતી-અને પરમ પૂજ્ય સ્વામિ વિવેકાનંદજી, પરમ પૂજ્ય સ્વામિ રામતિથજી અને જગન્નેત રામકૃષ્ણ દેવના દેવી મીશનના સચાલક સ્વામિ અમેદાનંદજી અને તેમના સહયોગી-રામ-કૃષ્ણ મીશનના સેક્રેટરી ઋષિવરો (મન્યાસીઓ) આ દેવિ ચૈતન્ય જગતમાં પ્રચલિત કરવા પ્રભુના દેવી પ્રવહમાં જીવન સમર્પણ કરી-નિરતર પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે.

* * * * *

અને હવે તો શ્રી ગમકૃષ્ણ મિશનના દિવ્ય સન્યાસી સમુદાયના પ્રવજ પ્રયત્નથી એશીયાના અને પૂર્વની પ્રજાના આદર્શ ઋષિવર મદ્વિજી રવિન્દ્રનાથ ટાગોરનો દેવી કાવ્યો અને વ્યાખ્યાનોથી, વર્તમાન યુગના આર્ય ઋષિરાજ બાસુ ચરિત્ર દર્શાવના દેવી તત્ત્વ-જનથી જગતની સમગ્ર માનવ જાતિમાં, આ દીવ્ય ચૈતન્ય જ્યોતિ જાગૃત થઈ ચૂકી છે, અનેક દેવી આત્માઓ, અમેરિકા અને યુરોપથી, આચાર્યશ્રી પવિત્ર ભૂમિકામાં-સનાતન સત્યનો પ્રભુની દિવ્ય જ્યોતિનો, આ દેવી ચૈતન્ય પ્રવાહનો, સ્વાનુભવ કરવા ભારત ભૂમિ તરફ-હિમગિરિના દિવ્ય શીખરો તરફ પ્રયાણ કરી રહેન છે.

* * * * *

વર્તમાન પત્રમાં હાલ જ સમાચાર પ્રસ્ટ થયા છે કે એક વિદ્વાન ઓગેસ્કિન બાસુ જે શિષ્ય ક્ષણમાં કુશળ છે તે આર્ય ઋષિઓના જેવું પવિત્ર જીવન ગાળવા, અને સનાતન સત્યનો સાક્ષાત્કાર કરવા ભારત વર્ષના આવ્યા છે, અને બનારસ (કાશીસ્વર) ના શ્રી ગમકૃષ્ણ આશ્રમમાં હાલ રહ્યા છે. એવા તો અનેક મુમુક્ષુ આત્માઓ-હજારો માઈલથી, લાખોની સપત્તિના પયાગ કરી આ પવિત્ર જ્ઞાન પ્રતિ-સત્યનો સાક્ષાત્કાર કરવા

ભારતના દિવ્ય સન્તોની દિવ્યતાનો સ્વજીવનમાં સ્વાનુભવ કરવા આવે છે ! જ્ય હો !
ભારતના સન્તોનો ! જ્ય હો ! પ્રભુની ચૈતન્ય શક્તિનો !

* * * * *
આપણે ત્યાં પણ વર્તમાનકાળની જાહેર ચળવળોમાં અને પ્રજાની રાજ્યહારી પ્રમ-
તિમાં આવેલું ચૈતન્ય; આ દિવ્ય ચૈતન્ય શક્તિનું અદૃશ્ય સ્ફુરણ જ છે. જોકે, આર્થ
સન્તોની દૃષ્ટિએ-આર્થ ઋષિવરોની આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ-એમાં ઘણી ઘણી અપૂર્ણતા,
તટીઓ, અને કેટલેક અંગે પાશ્ચાત્ય પ્રજાની આસુરી શક્તિ અને જડવાદી જુરસાનો આરોધ
જણાય છે-તે રાજ્યહારી લડતોમાં છૂપાઇ રહેલા અસત્યનો, અધર્મનો, અને અપ્રમાણિત-
ના અંશોને દૂર કરવા પરમ કૃપાવન્ત પરમાત્મ સત્તા હારા-આદર્શ દર્શનાગિન મહાત્મા
ગાંધીજી હારા હિન્દની રાજ્યહારી લડતોનું ક્ષેત્ર પવિત્ર કરવાનું કાર્ય પ્રભુએ શરૂ કરી દીધું
છે, અને આથી જ તેમની પ્રજા સેવાના આ મદદ યત્નોમાં સામેલ થવા સમગ્ર ભારતવર્ષમાં
હિંસાહ, વેગ અને શ્રદ્ધા પ્રકટી રહ્યાં છે. જ્યાં સુધી તેમની પ્રવૃત્તિમાં-પવિત્રતા-ત્યાગ-દર્મ-
સત્ય-અને અહિંસાનાં શુદ્ધ તત્ત્વો આદર્શ રૂપે સ્વીકારી આવ્યારમાં પ્રચલિત રહેશે ત્યાં
સુધી આ જાગૃતિના સુદર્શન ચક્રને-આ દેવી ચૈતન્યના પ્રબળ પ્રવાહને રોકવા, કોઇ પણ
શક્તિ સમર્થ થશે નહીં એ નિશ્ચિત છે, એટલું જ નહીં પણ પ્રજાની આ જાગૃતિના
પ્રવાહને, આર્થ ઋષિઓના સનાતન સાત્ત્વિક જીવનક્રમને અતુલસરી, વહન કરવામાં આવે તો
આ દેવી ચૈતન્ય ભારતવર્ષની પ્રજાની સર્વ પ્રકારે ઉન્નતિ કરી, સમગ્ર જીવનની પ્રજામાં
શાન્તિ-પ્રેમ અને સત્ય જ્ઞાનનો દેવી પ્રવાહ વહેવાની જગત માત્રને પ્રમુખ્ય જીવનનો દેવી
પ્રસાદ સમર્પી શકે.

* * * * *
આત્મારે જગતનાં બધાં દર યુદ્ધો, રાજ્યહારી કાપટ્ય તંત્રો, અને વ્યાપારી પૂર્વતાથી
ઉત્પન્ન થયેલા ક્લેશ, ભૂખમરો અને સંતાપથી સંતાપિત થયેલાં સત્યનાં હિંસાં આર્થ
હૃદયો પૂર્વની પવિત્ર ભૂમિકા તરફ શાંતિ, પવિત્રતા-પ્રેમ અને સત્ય જ્ઞાનની દેવી જ્યોતિનાં
દર્શન કરવા તત્પર થઇ રહ્યાં છે; ત્યારે એજ ભૂમિના નિવાસીઓએ કેટલી ત્વરાથી ચેતી
જામન થઇ-એ દિવ્ય પ્રભુ ચૈતન્યને પોતાના જીવનમાં ઉતારવા તત્પર થવા કેટલી
અનિવાર્ય અગત્ય છે ! ! ! જગો ! ઓ પ્રભુનાં વ્હાલા આર્થ સંતાનો-જગો ! જગો !
પ્રભુની દિવ્ય ચેતના જ્યારે છે ! ! !

* * * * *
વર્તમાન જામતિના પ્રદેશમાં-ગુજરાત આગળને આગળ વધતું જાય છે ! ત્યારે
એ જામતિના પ્રવાહમાં ચૈતન્યમય થવા ઓ ! ગુજરાત પ્રદેશના નિવાસી અંધુઓ ! જામત
થાવ ! જામત થાવ ! પ્રભુની દિવ્ય ચૈતન્ય શક્તિનો દેવી પ્રવાહ જાતન પ્રકારે કોઇ જોર
રમખાણના સદ્ ગતિમાન થઇ ચુકે છે ! સાવધાન થાવ ! પવિત્ર થાવ ! પ્રાચીન ઋષિ-
વરોના પવિત્ર જીવનનો સ્વાનુભવ કરવો, એ પવિત્ર આર્થ ભૂમિનાં સનાતન સત્યોનો જીવ-
નમાં સાક્ષાત્કાર કરવા-અને જગત માત્રના સમર્થ જીવ સમુદાયમાં-શાન્તિ-પ્રેમ-આનંદ-
પવિત્રતા-સત્ય-અને દિવ્યનાં રેલાવવાના પ્રભુના આદેશમાં સાધનરૂપ થાવ. આવે છે !
આરે છે ! પ્રભુનો દેવી પ્રકાશ, ચૈતન્યમય જ્યોતિનો રમખાણ સાંત પવિત્ર-આવે છે !
જામતનો સમગ્ર જીવન જામત કરે છે. ' હો જ્ય હો ' જગતના સંત મહા પુરોનો !
ભારતના પવિત્ર ઋષિ જીવનનો જ્ય જ્યારે દો !

કીમરેશન.

ગુજરાત આરોગ્યશાળા માર્ગશીર્ષ,
મુમ્બ-એશિયાટી.

ભારતના સન્ત મહા પુરોનો ગુજરાત સેવક,
ચંચલતરાવ જયેરીનાલ યેષ.

ના હો પ્રભુ ! ! !

વિવેકાનન્દ-જીવન-પ્રસંગ.

(૫)

વિદ્યાલયમાં. (૭) માણ

નરેન્દ્રે પૂછ્યું કે: એ વૃક્ષ ઉપર ચઢવાથી શું થાય ? ” વૃદ્ધે કહ્યું: “ એ વૃક્ષ ઉપર એક બ્રહ્મ રાક્ષસ રહે છે. તેનું મુખ બહુ બમંદર છે. મધ્ય રાત્રે એક સફેદ ચાંદર ઓઢી તે બધે ફરે છે. ” બ્રહ્મ રાક્ષસની બૂનની અદ્ભુત વાત માંબળી નરેન્દ્ર આશ્ચર્ય પામી વિચારવા લાગ્યા કે: “ ભૂત આપણને શું કરે, વાઈ ? એ પ્રભાતે ફરવા સિવાય તે ખીલુ કંઈ કામકાજ કરતો હશે કે નહિ ? ” વગેરે. એ સમયે વૃદ્ધે પુનઃ કહ્યું: “ જો માણસ ચપાના વૃક્ષ ઉપર ચઢે છે તેનું રાક્ષસ ગળા મરડી નાંખે છે. ” નરેન્દ્રે તે સમયે તો કંઈ કહ્યું નહિ. યોડીવાર પછી વૃદ્ધે બપોળે કહ્યું: “ જુવાન લાગ્યો ખરો એમ કહી મનમાં ને મનમાં જ હમતા હસતા ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા કે તુર્તજ નરેન્દ્ર પુનઃ ચપાના વૃક્ષ ઉપર ચઢ્યા. એ તે કંઈ બીજા બીડકણુ છોડરાં જેવા હતા ? ત્રીસ નરેન્દ્રને એવા પ્રયોગો કરવા ગમતા હતા, તેથીજ વૃક્ષ ઉપર ચઢ્યા હતા. તેમની ધન્ટા હતી કે: બ્રહ્મરાક્ષસ દેખા દે તો તેના ઉપર મૂત રેડી તેને વશ કર્યો, પણ તેમના સહાધારી મિત્રે કહ્યું કે: “ ના, ના, એવું કામ કરતો નહિ, તેમ કરતો તો તે રાક્ષસ ત્હાઈ ગળા મરડી નાખશે. ” મિત્રને બધ પામેલો જોઈ નરેન્દ્ર હિન્દ દાસ્ય ફરી ઉઠ્યા અને બોલ્યા કે: “ તું કેવો બીડકણુ છોડરા છે ? કોણએ કંઈ વાત કહી તે શું સાચી માની લેતી ? જો એ વૃક્ષની થાલ રાક્ષસની વાત સાચી હોત તો અગેક વખત હું વૃક્ષ પર લટક્યો તે વખતે તેણે મ્હાઈ ગળા મરડી મરડી નાખ્યું નહિ ? એ તો ગપાટા પ્રાપ્ત ગપાટા ! ”

કદાચ એ તો અવસ્થા જાણક છોડરાની વાર્તાજ કહી રાકાગે. હજી પણ અનેક જાણકો સંબધી એની અથવા એથી પણ સારી વાર્તાઓ સાંભળવામાં આવશે, પરંતુ એમાં ધ્યાન ખેંચાય એવો વિષય માત્ર નરેન્દ્રનો ઉત્તર જ છે કે: “ કોણએ કંઈ વાત કહી તે શું સાચી માની લેતી ? ” એવા વિચાર તેમને મુખેથી નિત્ય સાંભળવામાં આવતા. તેઓ વિચાર કર્યા વિના અંધની પેઠે કોઈપણ વસ્તુ ઉપર વિશ્વાસ રાખવાના મદાન વિરોધી હતા. ઉત્તર વયમાં તેઓ કહેતા કે:—“ સુસ્તકમાં વાળ્યું છે તેથી તે સત્ય હોવું જ જોઈએ એમ માની કોઈપણ વસ્તુને સત્ય માનશે નહિ. અસુસ્ત મનુષ્યે કહ્યું છે તેથી તે સત્ય હોવું જોઈએ એમ માની કોઈએક તે વસ્તુને પણ સત્ય માતી લેશે નહિ. સત્ય એ શું છે તેનું માન્યું સ્વરૂપ બાળ્યવા માટે તમે પોતેજ યત્ન કરજો. એવુંજ નામ સત્ય પ્રાપ્તિ અથવા સત્ય-જ્ઞાન માનજો. ”

ઉપરોક્ત સદાધ્યાયી મિત્રના પિતા નરેન્દ્રનાથ ઉપર બહુ પ્રેમ રાખતા, અને બવિધ્યમાં તે એક સુવિધ્યાત મનુષ્ય યશો એવો તેમને વિશ્વાસ હતો. એક દિવસ નરેન્દ્રને ઉપરોક્ત મના દરેલા સંપાના ઇક્ક નીચે લીંચકા ખાતાં જોઇ મૃદ્ધે તેને પોતાની પાસે બોલાવી કહ્યું : “ છોકરા, તું સમસ્ત દિવસ ઘેરેઘેર બટ્ટી આ પ્રમાણે રમતો કરતો હતો, એમ ધાડું છું ? તું વિદ્યાભ્યાસ કરે છે ખરો કે ? ” નરેન્દ્રે ઉત્તર દીધો : “ હા, હા, હું બન્ને કામ કરું છું. રમું છું અને ભણું છું પણ ખરો. ” તેજ વખતે મૃદ્ધે પરીક્ષા લેવાનું શરૂ કર્યું. તેમણે જુગોલ, અંગકણિત, કવિતા વગેરે બોલાવી સર્વ વિષયની પરીક્ષા લેવામાં આવી. નરેન્દ્રે ચટચટ બધા પ્રશ્નના ઉત્તર દીધા. પરીક્ષક મૃદ્ધેએ અત્યંત ખુશી થઇ કહ્યું : “ સાખાશ, સાખાશ. સારી વાત છે. વાડું પણ તારી દેખરેખ કાણુ રાખે છે ? તારા પિતા તો લા-હોરમાં છે. ” નરેન્દ્રે ઉત્તર દીધો : “ હા, પિતાજી લાહોર છે એ ખડું પણ માતા તો અંદર છે ને ! તે મને શીખવે છે, શિખાખણુ આપે છે અને હું પોતે પેણુ વિદ્યાભ્યાસ કરું છું ” તે મૃદ્ધેએ તેને વિશેષ નહિં દહેતાં મનમાં ને મનમાંજ કહ્યું કે : “ ધન્ય છે. વખત આવવાનું તું કિતમ પુરૂષ નિવરશે. તારી ઉન્નતિ યશો. હું અંતઃકરણપૂર્વક તને આશીર્વાદ આપું છું. ” એ સમયથીજ તેઓ નિત્ય નરેન્દ્રની ખબર દાઢતા અને તેના જીવનની નીતિ રીતિ ઉપર વિશેષ આગ્રહપૂર્વક લક્ષ્ય રાખતા.

નરેન્દ્રનાથનું વય જે સમયે નવ દસ વર્ષનું હતું તે સમયે જનસા એક બનાવથી તેમના સાહેસનો વિશેષ પરિચય થાય છે. સાંભળો :-

એ સમયે એક દિવસ તેઓ કેટલાક સદાધ્યાયી ગિરોને સાથે લઇ મેટે-જુરજમાં લખોના બૂનપૂર્વ નશ્વાળ વાગ્દિઅસિરાહની પશુચાળા બેઠાં જતા માટે અંદાખા પાટથી હોડીમાં બેઠા. પશુચાળા જોઇ પાગલ કરતી વખતે એક બાળકનું શરીર દીક નહિં હોવાથી તેને હોડીમાંજ ઉલટી થઈ. એમ ચવાથી સુસલમાન માછીઓ બાળકોપર અત્યંત ગુસ્સે બરાઈ એટલું તેને લાગે હતી સાચ દરાવવાની લઠ લઇ બેઠા. બાળકેએ તે બીજા કોઇ દારા સાથે દરાવી લેવા કહ્યું અને તેને બદલે બમણું ભાડું આપવા કહ્યું. માછી-ઓએ તે કબજ નહિં કરતાં કલકીની જગા તુર્તજ સાથે કરી નાંખવા વારંવાર આદેશ કર્યો. બાળકેએ તેમ કરવા ના પાડી એટલે સુસલમાન માછીઓ બાળકને ગાળો છર્ તિરસ્કાર કરી હોડી કિનારે નહિં લઈ જવાનો બચ બતાવવા લાગ્યા. અને વચ્ચે બોલા-બોલી થતાં છેવટે બન્ને પક્ષ બાંધબાંધ આવવાની તૈયારી થઇ અને કિનારા ઉપર જોટલા માછી દત્તા તેટલા સર્વે એક સંપ થઇ બાળકને મારવા તૈયાર થયા. બધા વિષદમાં પડ્યા. બધામાં નરેન્દ્રનાથ વયમાં ન્હાનો હતો. હોડી કિનારા નજીક ચક્રાવે કરી કિનારે ચોબવાની તૈયારીમાં હતી એટલામાં નરેન્દ્રનાથ ઝપાટબંધ દૂદા મારી કિનારે ઉતરી પડ્યો અને શું કરવું તેના વિચાર કરતો ઉભો હતો એટલામાં મોટે વેગે બે ગોરા પુરો દવાખાવા મેદાન તરફ જતા દલી. એ જોઈ તેમણે ત્યાં હોડી લઇ બાંધીકુટી અંગેજી બાળામાં પોતાની પરિસ્થિતિ

અને તેના લથડના પગને થોડ્ય માર્ગે ચાલવાની સગવડ કરી તેને હોડીની પાસે લાવી ઉભો રાખ્યો. માછી, ખવાસી અને બાળકો, તેમને જોતાંજ સ્તબ્ધ થઇ ગયા ! એક તો તેઓ સાહેબ, તેમાં વળી ગોરા-અને અધુરામાં પૂરું દારૂડીયા ! માછીઓ તો તેમને જોતાં જ ખડી ગયા હતા. ગોરાઓએ હાથમાંની સોડીયો ઉઘી-કરી કોર કણે કણે : “ આશિ લેકે લોગકોં ઉતરને દેઓ, નહિ તો માર કાલેગા. ” એટલે માછીઓ “ આચ્છા સાહેબ, બહુત આચ્છા સાહેબ, આશિ સાહેબ. ” બોલતા-બોલતા તુર્તજ હોડી ઢિનારે લાંબ્યા અને બીજા બધા બધ પામી પોતાપોતાની હોડીમાં ચાલ્યા ગયા. નરેન્દ્રનાથની વર્તણૂકથી બન્ને સાહેબો તેના ઉપર એટલા બધા ખુશી થયા હતા કે તેને તે દિવસે પોતાની સાથે નાટક જેવા આવવાનો આગ્રહ કર્યો પરંતુ તેમણે તે માંગણી ઉપકાર સહિત ના પાડી. કૃતચત્તા-પૂર્ણ હૃદયે તેઓ મિત્રો સાથે ઘેર વિદાય થયા.

નરેન્દ્રનાથના સાહસોના પરિચય મેળવવા તેમના બાલ્યજીવનના એક બે બીજા બનાવો પણ આ સ્થળે પ્રકટ કરવામાં આવે છે. બૃનપૂર્વ શહેનશાહ સમ્રાટ એકવર્ડે જે વર્ષે પ્રિન્સ એક વેક્સ થઇ ભારતવર્ષમાં પ્રવાસ કરવા પધાર્યા હતા, તેજ વર્ષમાં, વિલા-યતથી “ સિરાપિસ ” નામક “ રૂડેનોટ ” જાતની એક મોટી લસરી સ્ટીમર કલકત્તાના બંદરમાં આવી હતી. તે સમયે નરેન્દ્રનું વય માત્ર ૧૧ વર્ષનું હતું. નરેન્દ્રના મિત્રોએ હઠ લીધી કે એ સ્ટીમર જેવા જવું જ જોઇએ, સ્ટીમર જેવા માટે બંદરના ઉપરી અધિકારી ક્ષાલિતો પાસે જોઇએ. પરંતુ નરેન્દ્ર કોઇ પણ કામમાં પાણું પગલું બરે તેમ ન હતા ! તેઓ ચોરંગીમાં ઉપરી સાહેબની ઓફિસમાં પહોંચ્યા. તેમના જેવા ન્હાના બાળકને પહેરે-ગીર ચપરાસીએ આખો ચઢાવી તીરસ્કાર કરતાં કહ્યું કે : “ ચાલો જ અહિંથી ! સાહેબ જોડે વાત કરનાર મોટો માણસ આવ્યો છે તે જોયો તબે ! લસરી સ્ટીમર જેવી છે તે જાણ્યું ! નહાસી જ ! ” ચપરાસીની ધમકીથી પ્રથમ તો નરેન્દ્ર જરા ગભરાયા પરંતુ માત્ર એક ક્ષણને માટે જ ! થોડી વારમાંજ તેમનું મુખ તેજસ્વી થઇ ઉઠ્યું. ઓફીસના પાગલા વિમાગમાં એક લોહાની નિસરણી જોતાંજ તેમણે કહ્યું કે : કદાચ એ-સ્તેથી જ સાહેબની ઓફીસમાં જવાનું હશે. જ્યાં વિચાર થયો કે તુર્તજ ચપરાસીની નજર ચુકવી નિસરણી ઉપર ચઢવા માંડ્યું. વાર કેટલી ? ઉપર જતાંજ જોયું કે થોડ્ય સ્થળે જ પહોંચ્યા છીએ. પડો ખસેડી ચોરસમાં પ્રવેશ કર્યો. ઓફીસમાં બીજા પણ ધણાં માણસો ઉભા હતા. બધા સ્ટીમર જેવાની અરજ લઇને સાહેબ પાસે આવ્યા હતા. નરેન્દ્ર પણ ઉભા રહી વાટ જોવા લાગ્યા. તેમણે પ્રથમથી જ અરજ લખી ગળવામાં રાખી હતી. પોતાનો વાંદો આવતાં જ તેમણે પોતાની અરજ સાહેબના હાથમાં મુકી. માહેબે આના-કાની ક્યાં વગર તેના ઉપર પોતાની સહી કરી. તે લઇને નરેન્દ્રનાથ પાગલે રસ્તે નહિ જતાં બધા લોકોની સાથેજ મોટે રસ્તે ઉત્યા. પેલો ચપરાસી સિપાહી તેમને જોઇ સ્તબ્ધ બની ગયો. આશ્ચર્ય પ્રાપ્તો ! તેણે પૂછ્યું : “ તુમ કિસ તરહસે ઉપરમે ગિયા થા ? ” નરેન્દ્રનાથે જરા મજકરીના રૂપમાં મોઢો મરડી કહ્યું : “ હામ બહુ બનના. ” એમ કહી તેના પર નેત્ર દટાઇ દેંહી ઘેર ચાલ્યા ગયા.

રામકૃષ્ણ મિશનના અધ્યક્ષ અને રામકૃષ્ણમંડળના ચાક્રક સ્વામી સારદાનંદજી એ

સમયના જ એક યનાવતું વર્ણન કરનાં લખે છે-કે " સિમલા મહેલાના આગકોને કસ-
રેન શિખવતા માટે તે સમયે કોનવોલિસ સ્ટ્રીટ (કલકત્તા) માં એક જિમ્નેસ્ટિક
અખાડો હતો. દિન્દુ મેળાના પ્રવર્તક સીયુક્ત નવગોપાલ મિત્રેજ તેની સ્થાપના કરી હતી.
પોતાના ધરતી નહક હોવાથી નરેન્દ્રનાથ નિત્ય ત્યાં આવી સમાન વયના આગકો સાથે
કસરત શીખતા. મહેલાના લોકોને મિત્ર મહાશય સાથે પ્રથમથી જ પરિચય થયેલો હોવાથી
તેમને જ અખાડાની વ્યવસ્થા સોંપવામાં આવી હતી. અખાડામાં એક દિવસ લોકોનો
દ્રાપિજ (દિડોળો) દાટવા માટે આગકો અતિશય યત્ન કરી રહ્યાં હતા. તેના લોકસ્તંભનો
બાર ધજો હોવાથી ચાંબલા ઉભા કરી શકતા નહિ. આગકોની એ મહેનત જોવા રસ્તામાં
અનેક માણસોની દડ જમી હતી. પરંતુ કોઇ તેમને સહાયતા કરવા અગ્રેસર થતા નહિ.
લોકોની વયમાં એક બળવાન અગ્રેજ સેલર (ખડાસી) ને ઉમેલો જોઈ નરેન્દ્રનાથે તેને
સહાય કરવા આગ્રહ કર્યો. તેણે પણ આનંદપૂર્વક હા કહી આગકો સાથે મહેનત કરવા
માંડી. આગકોએ દોરડાં વડે દ્રાપિજનો ઉપજો ભાગ બાંધી ઉંચો કરવા લાગ્યા, અને સાહેબે
તે લોક સ્તંભના બે પગ, ધીમે ધીમે ખાડામાં મેરવવા માંડ્યા, આ પ્રમાણે કામ સુંદર
રીતે ચાલતું હતું, એટલામાં એકએક દોરડું ટુટી ગયું, તેથી દ્રાપિજના લોકસ્તંભ પુનઃ
પૃથિવિ ઉપર પડ્યા અને તેને એક પગ એકએક ખાડામાંથી નીકળી જવાથી સાહેબને
કપાળે સખ્ત આઘાત થયો. સાહેબ તો ચક્રર ખાઇ, ચૈતન્યહીન થઇ, બોંબ ૫૨ પડ્યો.
સાહેબને અચેતન થયેલો અને તેના કપાળના ધામાંથી અનરગળ લોહી નીકળતું જોઇ બધા
શવ લઇને નહાસી ગયા. માત્ર નરેન્દ્રનાથ અને તેમના બે ત્રણ ગાદ મિત્રો ત્યાં ઉભા રહી
વિપદમાંથી ઉદ્ધાર પામવાનો ઉપાય શોધવામાં રોકાયા હતા. નરેન્દ્રનાથે પોતાનું ધૈર્યપુ
દાડી તેને પાણીમાં પલાળી સાહેબને કપાળે ધા ઉપર બાંધી દીધું. તેના મુખ ઉપર પાણી
છાંટી, પવન નાંખી ચેતન લાવવાનો યત્ન કરવા માંડ્યા. થોડી વાર પછી સાહેબને ચેતન
આવતાં જ તેને બધાએ ઉંચકી રડામેની ટ્રેનિંગ એકેડેમી નામક સ્કુલનાં એક ઓરડામાં
લઇ જઇ શયન કરાવી, નવગોપાલ ખાતુને એક ડાક્ટર લઇ ઉતાવળે આવવા સમાચાર
મોકલ્યા. ડાક્ટર આવ્યા. તેમણે ધા તપાસી કહ્યું ધા અસાધ્ય નથી. એક અઢવાડિયા
મુંથી ઉપચાર કરવાથી મરી જશે. નરેન્દ્રનાથની સેવા સુશ્રુષા અને ઔષધ-પથ્યાદિની
સહાયના વડે સાહેબ એટલા વખતમાં જ સાલે થઇ ગયો. તે સમયે મહેલાના કેટલાક
શ્રીમંત સદ્ગૃહસ્થો પામેથી ઉપરાણું કરી તે રકમ નરેન્દ્રે સાહેબને અર્પણ કરી વિદાય કર્યા.
વિપદમાં આવી પડ્યા પછી ગમરાયા વિના તેમાંથી મુક્ત થવા જેવા અને તે વખતે
ચિત્તશાંત રાખી કાર્ય કરવા જેવા અનેક યનાવો નરેન્દ્રનાથના બાહ્ય જીવનમાં અનેકા
અમે સાંભળ્યા છે. "

સર્વ પ્રકારે નરેન્દ્ર આદર્શ આગક હતા, અથવા ખીન રૂપમાં કદીએ તો તેમના
સર્વ કાર્યમાં આગક-મનુષ્ય-માત્રને શિખવતા જેવા સદ્ગુણો જન્માતા હતા. જે કે અન્ય
આગકોની પેઠે તેઓ પણ રમતા-હતા, એટલું જ નહિ પણ અન્ય આગકો કરતાં કોઈક
વિશેષ રમતા, પરંતુ એકાંતમાં તેમના હૃદય પ્રેરણા ઉંડા શ્રમ વિભાગમાં અતિ ઉચ્ચ
આવનાની ધારા સત્તા સર્વદા પ્રવાહિત થતાં કરતી. દેહ, કાવ અને પાતળી વદ ઓડાંગી
જાણે તે કશિત કશિત જાણતી નહોતી. તે સમયે જાણે તેઓ આગક નહિ પણ

યુગ યુગાંતરના જ્ઞાન રાજ્યના એક પુરાણ પ્રવાસી હોય એમજ જાણી શકાતું તેમની બાહ્યાવસ્થાની ધ્યાનાવસ્થામાં, અથવા તન્મયતામાં, કેટલાક દેવતાઓ ઉપરના પ્રેમમાં, સંન્યાસીઓ ઉપરની શ્રદ્ધામાં, અને સંન્યાસજીવન ગાળવાની આનંદશામાં અને એ જ્ઞાનધારાને એક શ્રેણી છે. એ પ્રત્યેક અવસ્થામાં, તેમના ઉત્તર સંન્યાસ જીવનનો આભાસ અદ્ય રીતે જોઈ શકાતો હતો. તેઓ પોતાનામાં એક વિશેષ પ્રમગની શક્તિનો અનુભવ કરતા હતા, અને એવાં એવાં અદ્ભૂત દ્રશ્ય જોઈ શકતા કે તેમની મમાન વયના બાળકોને એવાં દ્રશ્ય જણાતા નહિ એમજ માનવું પડશે તે શક્તિ તેમના હૃદયના ઉગ્ર પ્રેશમાંથી જન્મ પામી હતી અત કશજની એની ગૂઢ શક્તિ પ્રત્યેક ક્ષણે આત્મ પ્રેમશ કરવા કોઈ એક માર્ગ શોધે છે એવો તેમને બાહ્યાવસ્થાના ક્ષુદ્ર સમયથી જ અનુભવ થતો તેઓ બાહ્યરૂપમાં આદ્યા બધા સ્વચ્છ જણાતા હતા પણ તે તેમના હૃદયમાં અત્યુર્ધ્વ આવતું તેનું જ દળ હતું તે શક્તિ, જ્ઞાન દ પ્રાપ્ત કરવાની આશાથી તેમની પ્રત્યેક ઇન્દ્રિયમાં અને પ્રત્યેક અવયવમાં કોડકોડ કરતી અને રમવા કુદવા જેવા બહિર્વિષયમાં તેમને ધકેલીને લાઈ જતી પરંતુ વૈરાગ્ય-સિદ્ધ મહાપુરુષનું મન, બાહ્ય વિષયોમાં કેટલો આનંદ પ્રાપ્ત કરે વાજ ? તેઓ રસ શોધી રહ્યા હતા જે આનંદ-સાગરમાં ડુબી રહેવા માટે તેઓ યત્ન કરી રહ્યા હતા તે તો બાહ્ય જગતમાં હતોજ નહિ તે તો આંતર પ્રદેશમાં જ છુપાઈ રહ્યો હતો તેથીજ નરેન્દ્રનાથ-સ્વામી વિવેકાનંદજી-એ સમયે ધ્યાનમાં તન્મય થઈ જતા તે સમયની તૃપ્તિ આગળ કુદવાની તૃપ્તિ તુરંત જ થઈ જતી નિદ્રાવશ થતા પહેલાં તેમને જે અનૌકિક દર્શન થવાની વાત પૂર્વે લખાઈ છે તેવાં દર્શન તો નિયમિત તેમને થતા જ હતાં પરંતુ તે ઉપરાંત એક વિષયનો ઉદ્દેશ્ય આ સ્થળે દરેક ઉચિત જણાય છે તેઓ ધ્યાન ધરવા બેસતા તે સમયે રાજવાતમાં ન્હાના ન્હાના પ્રકાશના બિંદુ જોઈ શકતા. જાણે અનેક આગીયા-પતંગિયા તો પ્રમથ હોય તેમ અનેક પ્રકાશના (જ્યોતિના) બિંદુ જણાતા, પરંતુ કેટલાક દિવસના અવ્યામ પછી ન્હાના પ્રમથ બિંદુને બદલે એ મહોગ જ્યોતિ પિપ્પમાંથી એક ગરિમપૂર્ણ વાદળ ઉડી આવતું જેવામાં આવતું. ક્રમે ક્રમે તે અતિશય ઉજ્જવલ થઈ ઉડતું અને તે ચતુષ્કોણે કોત્રનો આકાર ધારણ કરતું. એ જ્યોતિ દર્શન સાથે, આધ્યાત્મિક રાજ્યમાં અગ્રેસર થવાનો જે ગૂઢ સંબંધ રહ્યો છે તે પ્રત્યેક દિવ્ય દ્રષ્ટિ સમ્પન્ન મહાપુરુષોના વાક્યથી સિદ્ધ થાય છે.

પિતામાતા દ્વારા નિલેખ. (૮)

સંતાનના જીવન ઉપર સર્વ કળતા, પિતા-માતાનો પ્રભાવ અધિક પડે છે, તે સર્વના જાણવામાજ છે ગ્રામી વિવેકાનંદજીના જીવનમાં પણ એ નિયમ વિરહ કાઈ જોવામાં આવતું નથી સાવાન્જી મીનેજ બાળકો પિતા પામેથી શુદ્ધિ-વૃત્તિ અને જ્ઞાનનો આદર્શ નથા માતાદ્વારા હૃદય વૃત્તિ અને નનિ આદર્શ પ્રાપ્ત કરે છે તેમ જનાં કોઈક અમુક સ્થળે એ સિદ્ધાંતથી વિરહ-ન્યુનાવિત પણ જોવામાં આવે છે. કેટલેક સ્થળે સંગતિથી પગ મલુખમાં ઉચ્ચ-નીચ ગુણ-અશુભનો પ્રેશ જોવામાં આવે છે

વિવેકાનંદજી પોતાના પિતાની વિદ્યા-શુદ્ધિ, ગૌરીપદ અને વિવેચના-શક્તિને એટલી બધી પ્રદાની દૃષ્ટિએ જોતા કે જેથી અન્ય કોઈપણ મનુષ્યને પિતાના સમાન માનતાજ નહિ. તેમ છતાં કોઈ સમયે પિતાનું કોઈ કથન યુક્તિસિદ્ધ નહિ જણાતાં તેજ ક્ષણે તેઓ પિતાના મનનું ખપડન કરી પોતાના મનનું મપડન કરવાનો યત્ન કરતાં જરાપણ સંકાય પામતા નહિ. એટલુંજ નહિ પણ તેમના ધાર્મિક-જીવનનો માર્ગ દર્શાવનાર પરમ-હંસદેવને પણ તેઓ પ્રથમ શરવાતમાં અજ્ઞાન ધારતા નહોતા, અને જે સમયે તેમના મન સાથે મળતા થતા નહિ તે સમયે તત્કાલિત રૂપે વાક્યપ્રકાર તેમના વિરૂદ્ધ મત પ્રકટ કરતા પરંતુ તેમના એવા મતવિરોધને કોઈ આત્મવર્ચસ્વ-પ્રતિકૂલ-આચરણ માની લેતા નહિ. એ કોઈ પોતાનો મન સિદ્ધ કરવા માટે અન્ધવિરોધિતા નહોતી, પરંતુ એ તો માત્ર પોતાની માન્યતા-સત્યપરાયણતા-સત્યને માટે યુક્તિ સાથે યુક્તિનું ઢંઢ હનું, તેઓ વિનાશ કરીનેજ પ્રત્યેક પગલું ખરતા, વિચાર દર્શાવે સિવાય કોઈનું પણ વાક્ય સત્ય માની લેતા નહિ. પોતાના વિચાર અને યુક્તિ-પ્રમાણને અનુકૂળ જણાતું તેજ તેઓ સ્વીકારતા અને જે કોઈ પ્રતિકૂળ જણાતું તેના વિરૂદ્ધ પોતાની સર્વ યુક્તિ તર્કનો ઉપયોગ કરતા. તેમના પિતાના શિક્ષણને લીધેજ તેમનો એવો સ્વભાવ રચાયો હતો. વિશ્વનાથ બાબુએ પુત્રની શુદ્ધિ શક્તિના વિકાસ કરવા માટે વિશેષ યત્ન દર્શાવેલો હતો. જે જે વિષયોની આલોચનાકારા જ્ઞાનની ગંભીરતા, વિચારની ગદનતા અને સુસંદર્શિત, વિચારોની આવસ્થા જણાતી તે સર્વ વિષયોની પુત્ર સાથે લાંબો સમય મુખી ચર્ચા કરતા અને પુત્રને સ્વતંત્ર, અભિપ્રાય દર્શાવવાની હંમેશાં તક આપતા. પોતાનો મત પુત્રને યિર મૂકવાથી તેના બા-રમાં કોમળે શુદ્ધિનું આગલ દયાઈ જઈ ધર્મધીમે જડત્વ પ્રાપ્ત કરે છે એ તેઓ સારી વેડે સમજતા. તેમજા માટેજ સમરણશક્તિના બળવડે કટલાંક પુસ્તકો મોટે ગોખી રાખવાના હાથને તેઓ શિક્ષણ માનતા નહિ. જે શિક્ષણ-જે જ્ઞાન વડે સત્યાસત્યનો નિર્ણય કરવાની શક્તિ જન્મે અને વિચાર-શુદ્ધિ દ્વં યાય તે શિક્ષણનેજ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનું એક પગથિયું સમજતા. શિક્ષણ કાર્યમાં પ્રત્યેક વિષયનાં મૂળ સૂત્ર જ્ઞામીજીએ એ પ્રમાણેજ, પોતાના પિતા પાસેથીજ પ્રાપ્ત કર્યાં હતાં, અને સંદર્ભિતાની હદ યોગ્ય, ઉદાર દીર્ઘ. દૃષ્ટિ વડે સત્યનું અવલોકન કરવાનો અભ્યાસ કર્યો હતો, એ પ્રમાણેજ પ્રત્યેક વસ્તુનો માત્ર ઉપયોગ દેખાવ નહિ જોતાં તેનો તલ-પ્રદેશ-આંતર-આગ, પ્રત્યક્ષ જોવાની આકાંક્ષા આત્માવરથથી જ તેમના હૃદયમાં દૃઢ પામી હતી, અને પિતાની સદાયતાથીજ, તેઓ ગદન યુક્તિ-નર્હની બહુ વિસ્તૃત જાળની મધ્યમાંથી તેનું સારતત્ત્વ સમજી શકતા અને તેને અતિ સરસ, વિશુદ્ધ આપામાં પાણી સદેસામીથી લેકે સમજા નિવેદન કરતાં યોખ્યા હતા. ઇતિદાસ આદિ સતસાદિત્ય ઉપર પ્રેમ તેમજ જે શિક્ષણકારા જીવનનો હૃદય વ્યાપક અને લૌહિક અવદારમાં અદ્વિતિય જોખમદારી અને દર્શનનું જ્ઞાન ખીલી નિહાળે તેવા પ્રકારનું શિક્ષણ તેમજ પિતા પાસેથી પ્રાપ્ત કર્યું હતું. વ્યાવહારિક જીવનના વાસ્તવિક સત્ય સાથે જે શિક્ષણનો સંબંધ અથવા પરિચય ન હોય એવું શિક્ષણ અથવા એવા વિચાર અને જ્ઞાનને વિશ્વતાલગણ્ય અનિશ્ચય જુગઝ જ્ઞાન સમજતા. મારવામાં આવે છે કે તેમજા માટેજ વિવેકાનંદજી પણ મર્મ સંજયી ઉપવૃત્તિ પ્રશસ્તિ મત અથવા અધર્મિયાસ અને વસ્તુ-ન-ત્રેહીન દાર્શનિક શુનિત્વાદને જાહેર સજીવ અને સાદ્યત્ અનુભવ કરવા જેવાં ધર્મના વિશેષ-પ્રકારની ચર્ચા હતા, અને તેજ પ્રાપ્ત કરવા માટે તેમજે સર્વને ઉપદેશ કર્યો છે.

વિશ્વનાથ બાબુનું અંતઃકરણું અતિ ઉચ્ચ હતું, તેઓ બિન્નબિન્ન જાતિ અને બિન્નબિન્ન ધર્મવર્ણી જનોનાં અનેક મનુષ્યો સાથે-મિત્રનાના અંબનથી બધાંયો હતા. જાતિ અથવા વંશકાગ મનુષ્યની મર્યાદા નહીં કરવાનો તેમનો સ્વભાવ નહતો. જે મનુષ્યમાં મનુષ્યત્વ જોવામાં આવતું તેનેજ તેઓ મનુષ્ય આપી તેનોજ આદર કરતા. જે કે પરમ્પરાથી આવતી આવેલી જાતીય નીતિ-રીતિ અને ધર્મનાં અનુશાન આદિને પણ તેઓ અતિશય શ્રદ્ધાની દૃષ્ટિએ જોતા અને તેમાં મોટું ઝોર મૂકતા. આત્મજીવનમાં પિતૃ-પ્રકૃતિનું એવું, સર્વ વિશેષત્વ વિશેષ ચિત્ત રાખીને અવલોકન કરવાનો નરેન્દ્રનાથને સુયોગ પ્રાપ્ત થયો હતો, તેથી પિતાની પ્રત્યેક ભાવનાઓ નરેન્દ્રના હૃદયના પ્રત્યેક પડમાં ઢઠ રૂપે અંકિત થઈ ગઈ હતી.

તે સમયે આ દેશમાં ખ્રિસ્તી-ધર્મનો વિશેષ પ્રભાવ હતો. પાદરીઓ સ્થળે સ્થળે ખ્રિસ્તીધર્મનો ઉપદેશ કરતા અને અનેક લોકોને ખ્રિસ્તીધર્મમાં દીક્ષિત કરતા. ખ્રિસ્તી બનાવતા અંગાલા જેવો મત્સ્ય માસાહારી, અને મદ્યપાન કરનાર દેશ, મૂર્તિ પૂજા તરફ અભાવ ધરાવનારા બ્રહ્મ સંપ્રદાયોના તર્કવાદથી શંકાશીલ થઈ પડેલા દેશ, તેમાં વળી ખ્રિસ્તી ઉપદેશકો, અનેક પ્રકારની લલચાવનારી મધુરી વાણી વડે મુક્તિ અપાવવાનો ઉપદેશ આપી રહ્યા હતા. વિશ્વનાથ બાબુએ તે ઉપદેશો અને ખ્રિસ્તીનું જીવનચરિત્ર વાંચ્યા હતા. તેથીજ તેઓ પુત્ર સાથે વાર્તાવાપ કરતાં હિંદુ ધર્મ અને ખ્રિસ્તી ધર્મની વચ્ચે ક્યા ક્યા વિચારમાં પ્રવેશ છે તેની તુલના કરી બતાવવાનો તેઓ વિશેષ રૂપે યત્ન કરતા હતા, અને કયો સાથે જે પ્રકારે સ્વર્ગ અને જ્વંલતિય સંજ્ઞના પ્રત્યે પોતાની શ્રદ્ધા અને પ્રેમ દૃઢ રહે તે સંગ્રામી પુત્ર પણ સાવચેત રહેતો તેમની દર માન્યતા હતી કે ધર્મ એજ મનુષ્યજીવનમાં પક મૂકે છે. તેથી જેમનો ધર્મ અનેક શતાબ્દોની શિક્ષા અને મતોધિન-મુર્ગદિન સંજ્ઞના ઉપર પ્રતિષ્ઠિત છે તેમણે અશ્વ સમયમાં જન્મ પામેલો વિગતીય ધર્મ ગ્રહણ કે વો એ સંપૂર્ણ અથોગ્ય-થોજન રહિત છે. તેઓ કહેતા કે “ સર્વ ધર્મ પ્રેક્ષ મહત્વ વિચારનું પરિણામ છે કે? સર્વે શું એકજ સંજ્ઞાને બિન્ન બિન્ન સાક્ષાત્ અનુભવ નથી? પ્રત્યેક જાતિને માટે પોતાનો સાત્તા અનુભવ અને વિચારનું પરિણામ એાણ વતુ અનુકૂળ નથી શું? ” વિશ્વનાથ બાબુને દૃઢ વિશ્વાસ હતો, અને પુત્રને પણ તેમણે તેજ વિશ્વાસ-મંત્રમાં દીક્ષિત કર્યા હતા કે “ જે સમયે કોઈ પણ મનુષ્ય જ્વંલતિય અતીત ઝોર મૂકે વિસ્મૃત થશે, તેજ સમયે તેની આત્મ મર્યાદા હુપ થશે, અને તેજ સમયે તે પોતાનો આત્મ-વિશ્વાસ ગુમાવી દેશે ” પરાજય પામશે ” એનો અર્થ, શસ્ત્રના બળ સમક્ષ દૈદિક ચત્રત્રના ગુમાવવી એવો નથી પરંતુ મનની ચત્રત્રના ગુમાવવી-વેદેશિક ભાવના સમક્ષ પોતાના મનને નમન દગવવું, એજ એનો અર્થ થાય છે.

ઉપરોક્ત પ્રમાણે નરેન્દ્રનાથે પોતાના પિતા પાસેથી અનેક વિચારનું શિક્ષણ પ્રાપ્ત થયું હતું. પિતાની નિઘાનુદ્ધિ ઉપર તેમને અગાધ વિશ્વાસ હતો, તે દારણને લીધેજ તેઓ તેમની પ્રત્યે અત્યંત રાખ્યા અને શ્રદ્ધા રાખતા તેમ જ્યાં પગ તેમનું આનંદિક આકર્ષણ તો માતા પ્રત્યે હતું. માતાને તેઓ યથાર્થ દેવી ગાની તેમજ પૂજન કરના અને નુખમાં, હાજમાં, આલાવધમાં, યોવનમાં, સમારમાં, સન્ધ્યામાં, સ્વદેશમાં, વિદેશમાં, સામાન્ય અવસ્થામાં તેમજ સન્મ ન અને યશના સર્વેન્દ્રિય શિખર પર હોમા રહ્યા હતા તે સમયે પણ

તેઓ પોતાની દિવ્ય માતાને અને તેમના દિવ્ય ઉપદેશને કદીપણ ભૂલ્યા નથી. તેઓ અનેક પ્રસંગે માતાનું સ્મરણ કરતા. મહાસત્રમાં નિવાસ કરતા હતા તે સમયે એક વખત માતાની સામ્મત ગિમારીના સમાચાર સાંભળતાં જ તેમનું મન એટલું બધું નિરાશ અને શોકાતુર થયું હતું કે જ્યાંસુધી તારહારા તેમનું દર્દ શાંત થવાના સમાચાર ન સાંભળ્યાં ત્યાં સુધી તેમનું ચિંતાતુર હૃદય શાંતિ પામ્યું નહિ તેમજ તેમની કાંઈ સુખસુદા જતા પાત્ર પ્રસન્ન નહોતું નહિ. તે સમયે શોકાતુર ચહેરે તેઓ માત્ર તારનીજ વાટ બેસ્યા કરતા. તેઓ પોતાના જીવનના છેલ્લા વિભાગમાં પ્રસંગોપાત કહેતા કે: "જે મનુષ્ય સત્ય નિર્ણયી પોતાની માતાનું પૂજન કરતો નથી તે કદીપણ મહાન-સર્વોચ્ચ યર્ષ શકતો નથી." એક વખત તેમજે અનેક વિચાર કર્યા પછી ગર્વ સહિત કહ્યું કે: "માન વિદ્યાએ મારે હું મ્હારી માતાનોજ ઋણી છું."

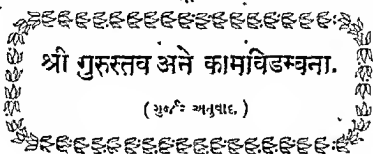
માતા જીવનેશ્વરીદેવી પુત્રોને હમેશાં ઉપદેશ આપતાં કે: "જીવન પર્વત સત્યને માર્ગે સંચરજો. પવિત્ર થજો. પોતાનું સન્માન જાળવજો, અને કદીપણ બીજાનું માન ખંડન કરવાનો યત્ન કરજો નહિ, અથવા અન્યની સ્વતંત્રતામાં હસ્તક્ષેપ કરજો નહિ. અતિશય શાંત થજો પરંતુ આયસ્ક જણાતાં હૃદય દૃઢ કરજો."

"સ્વનત્રતાનું રક્ષણ કરવું" એ અતિશય મહાન માતૃ ઉપદેશ રવામિહતી નસે-નસમાં ઉતરી ગયા હતા, તેનું મૂલ્ય તેઓ સમજતા હતા, તેથીજ તેઓ કિતર વયમાં કોઈ પણ સમયે કોઈને ઉપદેશ દેતી વખતે જાગૃત્વેક પોતાનો અભિપ્રાય અન્યને ગળે ઉતારવાનો તેમજ તેને પોતાના ધર્મ માર્ગ ઉપર ચલાવવાનો યત્ન કરતા નહિ. તેઓ માત્ર ધર્મ-માર્ગ દર્શાવી આપતા, અને સર્વ પ્રમત્ત દિવ્ય ભાવનાઓ પ્રગટ કરતા. તે પછી શ્રેતાજનો ઇચ્છા પ્રમાણે મદજી કરે અથવા કાઈ કરવાનું શરૂ કરે, તેમાં તેમને વાંધા જેવું ન હતું.

ખાસાવરધામાં નરેન્દ્રનાથ માતા પાસે કોઈ વાત શુભ રાખતા નહિ. માતાને પોતાના પ્રાણથી અધિક વ્યત્તા હોવાથી ભાઈ દો, અથવા માડું દો, જે સમયે જે કાર્ય કરતા; જે બેતા અથવા જે સાંભળતા તે દોહતા આવી માતાને સંબળાવ્યા સિવાય તેમનો જીવ શાંત થતો નહિ. મેટ્રેપોલિટન સ્કૂલમાં અભ્યાસ કરતા હતા તે સમયે એક દિવસ કલાસના એક વિચિત્ર વિદ્યાર્થીના આચરણથી વિદ્યાર્થીઓને અત્યંત આનંદ થયો હતો. શિક્ષકે વિદ્યાર્થી બાળકને ઘણા ધમકાવ્યા. તેનાથી શાંત થવાનું તો દૂર રહ્યું પણ ઉઝડું બાળકો નિર્જનજની પેઠે દિવ્ય દાસ્ય કરવા લાગ્યા! એ જોઈ કલાસનાં અન્ય બાળકો પણ દાસ્ય રાહી શક્યા નહિ. નરેન્દ્રનાથ નહોતજ જોશ હતા. તેમને પણ એ દાસ્યમાં બંધવા જોઈ શિક્ષકે ધ્રુસે થઈ તેમના દાન અમળ્યા. દાન આમળતાં આમળતાં અંતે તેમથી પુષ્કળ ફેલી નિકળવા માંડ્યું. અપમાનન અને વ્યથિત નરેન્દ્રનાથે પુસ્તકો લઈ તુર્જન કલાસ બહાર જતા માંડ્યું. એજ સમયે સ્વર્ગસ્થ પૂજ્ય વિદ્યાસાગર મહારાજ એ રસ્તે ચાલે જતા હતા. એની નિરસ્કાર જાતકે વિદ્યા વિધિ બેઠા બસો બનાવે જાણવાની ગિમસાથી તેમજે કલાસમાં પ્રવેશ કર્યા સર્વ રજાન સાંભળ્યા પછી તેમજે શિક્ષકને નિરસ્કાર કરતાં કહ્યું કે: "હું સમજતો હતો કે તમે શિક્ષક એટલે એક "મનુષ્ય" હશે, પરંતુ હવે મારું જોઈ શકું છું, કે તમે અદેખર "પત્ર" જેવો હો અરે! પણ જા દો." આ પ્રમાણે શિક્ષકને પાછો હમો દીધો પછી તેમજે નરેન્દ્રનાથને આશ્વાસન આપ્યું. શાંત પાડવા. (અપૂર્ણ.)

દાદાભાઈ રામચંદ્ર મહેતા.

શ્રી

શ્રી ગુરુસ્તવ અને કામવિહમ્વના.

(ગુરુ: અનુવાદ.)

(૨)

ગુરોરનુગ્રહાદીશ ईश्वरानुग्रहाद् ગુરુઃ ।

શ્રી ગુરોર્દર્શનં હેતુઃ પરંત્વીશ્વરદર્શને ॥ ૮ ॥

ગુરુના એટલે ઉપાસનાના ઉપદેશ દરનાર ગુરુના અનુમદથી ઇશ્વર પ્રાપ્ત થાય છે, અને તે ઇશ્વરના પ્રસાદથીજ, ગુરુ એટલે મુક્તિદાતા સદૃશ મળે છે; એટલા માટે શ્રી ગુરુનું એટલે ઉપાસનાના ઉપદેશક ગુરુનું દર્શન એ (ઇશ્વર દર્શન એટલે) ઇશ્વર પ્રસાદની પ્રાપ્તિનું કારણ છે. તથાપિ શ્રી ગુરુનું દર્શન એટલે મોક્ષ દાતા ગુરુનું દર્શન તો પર કહેતાં અતિશ્રેષ્ઠ છે, કેમકે તે તો માત્ર ઇશ્વર પ્રસાદથી જ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. એટલા માટે શ્રી ગુરુનું જ શ્રોષણ હોવાને લીધે તેમની તત્ત્વ સ્વરૂપતા પણ સિદ્ધ થાય છે, એવો ભાવાર્થ છે. ૮

વળી વધુમાં ઇશ્વર સર્વનું કારણ હોવાને લીધે બંધ અને મોક્ષનું પણ કારણ છે તથા ઇશ્વર, એ અનતસ્વરૂપ છે, પરંતુ ગુરુ તો કેવલ મોક્ષને આપવાવાળા હોવાને લીધે, તેઓ સત્ય તત્ત્વરૂપ છે, એવા આશયથી કહે છે કે:—

ईश्वरः सर्वं हेतुत्वाद्धेतुः संसारमोक्षयोः ।

મોક્ષસ્યૈવ ગુરુ સ્તસ્યાન્નાસ્તિતત્ત્વં ગુરોઃ પરમ્ ॥ ૯ ॥

ઇશ્વર સર્વનો હેતુ હોવાને લીધે એટલે સર્વ પ્રપન્ન માત્રનું કારણ હોવાને લીધે, પરમ યોગિઃ ॥ યતો વા હમાનિ મુક્તાનિ જાયન્તે । એ વિશે શ્રુતિઓમા ઇશ્વર એ સર્વના કારણરૂપે પ્રસિદ્ધ છે. સમષ્ટિના કારણરૂપી હયાધિવાળો અને સર્વશક્તિ આદિ ગુણોવાળો, એવો ઇશ્વર સંસાર (એટલે જન્મ મરણ) અને મોક્ષનું કારણ થાય છે; કેમકે રત્નેશુભ્ય અને તમો શુભ્ય વડે કામ આદિ તથા મોહ આદિ વિકારો ઉત્પન્ન કરીને તે સંસારનું કારણ બને છે અને પ્રકાશરૂપી સત્યશુભ્ય વડે તે મોક્ષનું કારણ બને છે અને તે પણ ગુરુ રૂપે કરીને મોક્ષનું કારણ થાય છે એમ કહેવાનો આશય છે. પરંતુ ગુરુ તો માત્ર મોક્ષનું જ કારણ છે કેમકે બ્રહ્મ અને જ્ઞાત્રમાની એકનાનુ જ્ઞાન આપનાર હોવાને લીધે તે તો કેવલ મોક્ષનું જ કારણ થાય છે. એટલા માટે ગુરુથી બિન્ન બીજું તત્ત્વ એટલે આશય રહિત પારમાર્થિક (સાત્ય) સ્વરૂપ જ નથી; એટલે મુમુક્ષુઓને માટે તો ગુરુ છે એજ વિષય (ઉપાસના કરવા યોગ્ય) દેવના છે, એવો ભાવ છે.

એ ઉપરાંત પણ એવી શંકા પ્રાપ્ત થાય છે કે, કાદ્યાં તુ મરણાન્મુક્તિઃ ॥ એ વિગેરે વચનોમાં દારી વિગેરે શેત્રો પણ મુક્તિદાયક છે એમ પ્રતિપાદન કરેલું છે; તો બ્યારે આમ છે ત્યારે પછી ગુરુને મોક્ષદાતા છે એમ શા આધારે કહેા છે ? આના સં-
માધાનમાં કહે છે કે:—

વિનાપિ ક્ષેત્રમાદ્યાત્મ્યે ગુરુમાદ્યાત્મ્યતઃ કિલ ।

વિમુક્તિર્યેવ કુત્રાપિ ન કાદ્યાં ગુરુણા વિના ॥ ૩૦ ॥

દારી આદિ ક્ષેત્રના માદ્યાત્મ્ય વિનાની એવી અને તે મુક્તિદાયક ક્ષેત્ર શિવાયની બી-
જિમાં પણ; અહિંમાં ‘પણ’ શબ્દથી એવું સમજવાનું છે કે કુમામ, (ઉપર) દારુણીમ
અથવા (કીકટ) દારિશ્વરસ્ત ભૂમિ જેવા કાષ્ટ પુણ્યરહિત દેશમાં પણ કેવલ ગુરુકૃપાથીજ
મોક્ષ થાય છે એ વાત ગોપાલ (ગોવાલીઆ) જેવાને પણ સારી પેઠે જાણીતી છે, પરંતુ
ગુરુ વિના તો મુક્તિદાયક ક્ષેત્ર તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલાં દારીક્ષેત્રમાં પણ મુક્તિ થઈ શકતી
નથી. એટલા માટે અન્યથા વ્યાપ્તિ અને વ્યતિરેક વ્યાપ્તિથી ગુરુનુંજ મુક્તિદાતાપણું સિદ્ધ
થાય છે; અને ક્ષેત્રનું બ્યાં બ્યાં મુક્તિદાતાપણું વર્ણવ્યું છે તે તો માત્ર અર્થવાદન છે (રિચક
વચન માત્ર છે.) ૧૦

તેવે ખીજ દેવતાઓ, કામા અને પ્રસાદ (કૃપા) એ બે શુભોથી રહિત હોવાને
હીધે, તેમજ ‘ઉત્તરતાપણું’ (ન્યૂનપણું,) પરંતુ એથી ઉત્તરી રીતે ગુરુ પોતે આ બન્ને
શુભોથી પરિપૂર્ણ હોવાને હીધે તેનું શ્રેષ્ઠપણું કહે છે:—

ક્ષમ્યતામિતિ કિં વાચ્યં પ્રસીદેતિ વિમુચ્યતામ્ ।

ક્ષમાપ્રસાદસંપૂર્ણઃ સ્વભાવિદેવ મે ગુરુઃ ॥ ૧૧ ॥ ”

સ્વ-ન્યદેવતાઓની પેઠે ગુરુને “ કામા કરો ” એમ શું કામ કહેવું જોઈએ; ‘ગુરુને
એમ કહેવું એ નિરર્થક છે, એવો અર્થ છે. તેવીજ રીતે “ કૃપાકરો, પ્રસન્ન થાઓ ”
એમ પણ શા માટે કહેવું જોઈએ, કેમકે ગુરુને એમ કહેવું એ પણ નિરર્થક છે, એવો
બાવ છે. ‘ શા દારણીથી ગુરુની કામા અને કૃપાની માગણી કરવી નિરર્થક છે ? ’ આવી
શંકા થાય તો તેના સમાધાનમાં કહે છે કે “ મારી દષ્ટિએ એવી માગણી નિરર્થક છે;
કેમકે મોક્ષદાતા એવા જે ગુરુ છે તેતો સાક્ષાત્ પરચક્ત સ્વરૂપ હોવાને હીધે, સ્વભાવથીજ,
પોતાની મેળે કામા અને પ્રસાદ (કૃપા) વડે પરિપૂર્ણ છે; એટલે એમની પાસે
કામા (સંવનથીલતા) અને પ્રસન્નતાની માગણી કરવી એ નિરર્થકજ છે, એવો
બાવ છે. ૧૧.

इति श्री बोधिसारं गुरुस्तवः संपूर्णः ॥

અનુવાદ :—મણિમાર્ગ અંગવાદ્યલ દેસાઈ.

અથ કામવિડમ્બના.

હવે કામ એજ સર્વ સંસારનું મૂળ છે, એ વાત “સોડકામયત ૧ કામો દાતા કામઃ પ્રતિગૃહીતા ૧” એ આદિ શ્રુતિઓમાં પ્રસિદ્ધપણે પ્રતિપાદન કરેલી છે; એટલા માટે કામને વિષેની આસક્તિનો નિષેધ કરવાના હેતુથી તેના દોષો દર્શાવવાને માટે કામ વિડમ્બના નામનું પ્રકરણ શરૂ કરે છે. એ પ્રકરણના પાંચ શ્લોકો છે. તેા હવે એ પ્રકરણમાં મનુષ્યોમાં જે મનુષ્યનો સોમ્ય સ્વભાવ રહેલો છે તેનું તિરોધાન કરીને પિશાચ સ્વભાવ જે દૂરતા આદિ દોષ રૂપી છે અને જે પિશાચો કરતાં પણ અતિ મલિન છે, એવા પિશાચ સ્વભાવરૂપી કામના દોષનું નિરૂપણ કરે છે:—

ચર્ચન્તિ મહામાંસં ગતે પ્રાણે પિશાચકાઃ ।

જીવત્પરસ્પરે માંસે સ્ત્રીપુત્રાશ્વતુરાનનાઃ ॥ ૧ ॥

પિશાચ શબ્દને છેડે આવતાં ક પ્રત્યયથી એવો અર્થ બોધિત થાય છે કે કામિ-પિશાચો કરતાં સામાન્ય પિશાચોમાં જે પિશાચતા રહેલી છે તે ન્યૂન છે. તે પિશાચો પ્રાણવિયોગ થયા પછી પ્રેતેતનું મહામાંસ એટલે પુરૂષ આદિનું માંસ, પોતાનો પ્રાણવિયોગ થયે પિશાચપણું પામીને ચાલે છે (ખાય છે.) એ ખાતું એ એમનો સ્વભાવ હોવાથી એમાં કશી દૂરતા ગણવાની નથી, એવો ભાવાર્થ છે. એ પિશાચો કરતાં પણ કામિ પુરૂષ રૂપી પિશાચોમાં દૂરતાનું અધિકપણું દર્શાવે છે; તે એવી રીતે કે:—(કામિ) સ્ત્રીઓ અને પુરૂષો એક બીજાની સાથે સંયોગ પામીને, જીવતાં છતાંજ અન્યોન્યનું (એક બીજાનું) માંસજ ખાય છે. દોઢ એમ શંકા કરે કે એક બીજાનું માંસ ખાંધાં છતાં કેમ જીવાતું નથી કે માંસ આ બીજું ખાય છે ? અને જાણવામાં આવ્યા છતાં કેમ એક બીજાને નિવારણ કરતાં નથી (અટકાવતાં નથી) ? આ બે શંકાના સમાધાનમાં કહે છે કે એ બન્ને સ્ત્રી અને પુરૂષો ભક્ષણ કરવામાં તો ચતુર મુખવાળાં છે; સર્વ પ્રકારે કરીને સંપાદન કરેલા પ્રાણના જેવા પ્રિય ધનો છે તેજ માંસ તુલ્ય છે અથવા તો એક બીજાના દુઃખનો પરિહાર કરવા વિગેરે તથા જીવન સાધ્ય કરવા વિગેરેની ચિન્તાથી એક બીજાના માંસનું શોષણ થાય છે, તેજ ઉપચારાર્થે ‘ભક્ષણ’ કહી શકાય. આતું ભક્ષકપણું છતાં પણ એક બીજાના ભક્ષકપણાની એક બીજાને પ્રતીતિ નહીં થતી એજ એમના મુખની ચતુરાઈ છે. એવો વિવેક સમજવો જોઈએ. અહીં આ મનુષ્યતાને દૂર કરીને પિશાચપણું જે પ્રાપ્ત થયું, એજ એ કામનો મોટો દોષ દર્શાવે છે, એમ સમજવું. ૧.

કરીથી તેજ વાન બીજ પ્રકારથી જનાવે છે.

નૃદેહૈર્નિશિ નૃત્યન્તિ સ્મગાનેષુ પિશાચકાઃ ।

વિચિત્રેરંગવિન્યાસૈ મૃદેષુ મૃદમેષિનઃ ॥ ૨ ॥

“ પિશાચકો ” એટલે આ પિશાચો જાણે પોતાના દેહથી નૃત્ય કરવાને લગ્નના પામતા હોવાની, તેમ મનુષ્યનું શરીર ધારણ કરે છે; તેમાં પણ રાત્રિના મમથે અને તે રાત્રે પણ સ્વપ્નમાં એટલે સુધી દાદ કરવાના સ્થાનોમાં અને તેમના જેવાં અમંગલ સ્થાનોમાં નૃત્ય કરે છે. “મૃદમેષિનો” નું મુખ્ય શીલ્પ-લગ્નમ્ દિસાથી ભરપૂર એવા મૃદમમાં

(અહણુ કરવું, પકડવું, પકડીને હિંસા કરવી) વાણું છે; એવા ગૃહધર્મવાળા કામિઓ તો પોતાના દેહવડેજ, દિવસે તૈમન રાત્રે કોઈપણ કાળના નિયમ વિનાજ નિર્લજ્જ થઈને ગૃહરૂપી પોતાના સ્થાનોને વિષેજ ચિત્રવિચિત્ર ભિન્નભિન્ન હાવભાવથી યુક્ત એવા હાથ આદિ અવયવોના આળા વડે વૃત્ય કરે છે. એટલે કામિઓમાં તો પિશાચો કરતાં પણ અત્યંત અવિવેક રહેલો છે, તે કામના અનેક દોષમાત્રાનું પરિણામ છે, એવો ભાવ છે. ૨.

આ પ્રમાણે કામિઓને વિષે પિશાચયોદ્ધાનું અનુકરણ દર્શાવીને હવે તેમને વિષે જ્ઞાનયોદ્ધા પણ છે એમ જતાવે છે:—

લિહતિ સ્પૃહતિ भ्रान्तो મુહુર્જિગ્રતિ લાદતિ ।

ग्रामसिंहानुरूपेयं ग्राम्यवर्मन्यवस्थितिः ॥ ૩ ॥

જેવી રીતે કુતરા, કાંઈપણુ અન્ન, માંસ, ચર્મ (ચામડું) આદિ પદાર્થને જોઈને બ્રાન્ત થઈને પ્રત્યેક દિશામાં જામણુ કરતો (દોડતો દોડતો) કરતો, પ્રથમ તો તેના સ્પર્શ કરે છે (સ્પર્શવડે નિશ્ચય કરે છે;) અને ફરીથી તે સ્થળે ભજા કરવા યોગ્ય પદાર્થ છે કે કાંઈ ખીલું છે એવો સંદેહ થતાં મુઠી જુએ છે (એટલે વાસ લઈને નિશ્ચય કરે છે;) અને વળી તેમ છતાં સંદેહ રહે તો ચાટી જુએ છે (એટલે જીભ વડે સ્પર્શિષ્ટ છે કે સ્વાદ રહિત છે એ વાતની ખાતરી કરે છે;) અને છેવટે સંદેહરહિત થયા પછી તેનું ભક્ષણુ કરે છે. આવા પ્રકારની જ્ઞાન સ્વભાવની વ્યવસ્થા સર્વ પુરુષોએ જોઈએ, એવો ભાવાર્થ છે; અને આને મળતીજ ગ્રામ્ય (તુચ્છ) ધર્મવાળી કામિ પુરુષોના સ્વભાવની વ્યવસ્થા (ઘટના) પણ છે. એવી આ ગ્રામ્ય ધર્મવાળી ગ્રામ સિંહ (ગ્રામના સિંહ કુતરા) ને અનુરૂપ (અનુસરતી,) કામિઓની વ્યવસ્થા જ્ઞાનોનેજ યોગ્ય છે એવો ભાવાર્થ છે; આવા પ્રકારનો વિપરીત સ્વભાવ થયો એ દામનન્યજ પરિણામ છે, એવો અર્થ સચિત થાય છે. ૩.

વિષયો અત્યંત દુઃખરૂપ છે છતાં પણ તેમને વિષે મુખરૂપણાનો નિશ્ચય તો કેવલ દામનનિત બ્રાન્ત જુહિવાળા પુરુષોનેજ થાય છે, એના આશયથી કહે છે કે:—

कण्ट्यनेन यत्कण्ट्यसुखं तत्किं भवेत्सुखम् ।

पश्चाद्य महापीडा तथा वैपयिकं सुखम् ॥ ૪ ॥

નખાદિવડે ધર્મણુ કરવાથી (જળવાળવથી) જે સુખ પ્રતીત થાય છે એટલે સુખના એવો આભાસ થાય છે તે શું સુખ હોઈ શકે ? એટલે તે સુખ છેજ નહીં એવો ભાવ છે. “ તે શા ખાટે સુખ નથી ? ” એ ચંકાના નિવારણાર્થે કહે છે કે, જે ધર્મણુ જન્ય સુખ થાય છે તેમાં ધર્મણુ થયા પછી મોટી પીડા એટલે દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે, તેવીજ રીતે વિષયના ધર્મણુથી ઉત્પન્ન થતો અનુભવ એ સત્ય સુખ નથી પરંતુ સુખનો આભાસ માત્ર છે; એટલે તે દુઃખજ છે કેમકે એ દુઃખમાં, નાશ, રોગ, ચિન્તા વિગેરે અનેક દુઃખોનું મિશ્રણ હોવાને લીધે વિષમિશ્રિત અન્નરૂપી વિષની પેડે, તે સુખ તે સાક્ષાત્ દુઃખજ છે, એવો અર્થ છે. ૪.

નામાં અત્યંત સન્નિપાત છે, છતાં પણ તેમનામાં મિત્ર બુદ્ધિ જે આરોપણ થાય છે તે માત્ર કામગનિત ભાન્તિતુંજ ફલ છે, એવા આશયથી કહે છે કે:—

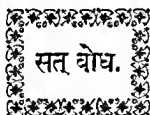
નાદાસક્તં મૂળં વ્યાધ મ્હિનત્તિ નિશિતં શરૈઃ ।

રૂપાસક્તં નરં નારી રતિચ્છુરિકયા ડસકૃત્ ॥ ૫ ॥

વ્યાધ (પાર્શ્વી,) નાદમા આસક્ત થયલાં એટલે પોતે (વ્યાધે) દરેલાં ગાયનના લોભી હરિણને તીક્ષ્ણ બાણોવડે છેદી નાખે છે, એટલે તે તો કદત એક વારજ વિધિ છે. પરંતુ નારી તો પોતાના રૂપમાં (સ્વરૂપમા લુબ્ધ થયેલા) આસક્ત થયવા પુરુષને (રતિ એટલે સુરત કીડા વા) મૈથુનશી છરી વડે અનેક વાર એટલે દરેજા છેલા કરે છે. બ્યારે આવી રીતની વ્યવસ્થા છે ત્યારે અહો ! આ સ્ત્રીઓની કૂરતા, એ વ્યાધની કૂરતા કરતાં પણ કેટલા બધા પ્રમાણમાં અધિક છે, એ મોટી આશ્ચર્યકારક વાત છે ૫

इति श्री कामविदम्बना समाप्त ।

અનુવાદક:—મણિભાઈ અંબેલાલ દેશાઈ.

૩૭ ભગવાનની પ્રાર્થના કરવાથી ઇચ્છિત શક્તિ અવસ્ય પ્રાપ્ત થશે. એ સત્ વચન ઉપર શ્રદ્ધા રાખી.

૩૮ જે પોતાના નહાનકડા સંસારનો હિસાબ રાખી શકતો નથી તે ભગવાનના વિરાટ સંસારનો હિસાબ શી રીતે રાખી શકે ?

૩૯ ભગવાને જેને મ્હોટો જનાબો છે તેજ “મ્હોટો” છે-તેજ મહાત્મા છે. જેની પાસે ભક્તિ રૂપી અખુટ ધન રત્ન છે તેજ “મ્હોટો” છે. લક્ષાધિપતિ કે કરોડાધિપતિ એ કાંઈમ્હોટા નથી. ભક્તો ઉપર ભગવાન પ્રસન્ન હોય છે તેથી તેને કોઈ વસ્તુની વ્યુપ રહેતી નથી. ધનવાનોનું ધન ખુટતા પાર નથી લાગતી. ભક્તિ કદી ખુટતીજ નથી. ભક્તિને પ્રતાપે-સંતના આગીર્વાદથી મ્હોટી મ્હોટી બાદશાહીઓ ઠભો થાય છે. માટે વાસ્તવિક તો તેજ (સતપુરુષા જ) “મ્હોટા” છે. ધનવાનોને લોકો મ્હોટા કહે તેથી શું વળે ?

૪૦ જે સત્ છે તેજ શુદ્ધ ચત્રા ચોગ્ય છે. ઇશ્વર ઉપર શ્રદ્ધા-ભક્તિ વધાવે. સત્-શુદ્ધી પ્રાપ્તિ થશે.

૪૧ ગાંધીજી અનેક મનો લખેલા હોય છે તેથી શું થયું ? મહાત્મા શુદ્ધ પામેથી બિરામર મનોપદેશ શુદ્ધ કરવાથી જીવન કર્તવ્યમાં ફેરફાર થઈ જશે ઠામ કર્તવ્યજન કરવાનાં બાકી રહેશે.

દેશનું અકલ્યાણ શી રીતે થાય છે ?

(અમેરિકાનો પત્ર.)

ભારત વર્ષની કેવી દુર્દશા છે ? જે ભારત વર્ષમાં કુબેરના બંડાર ભરેલા છે, જે દેશમાં અન્નપૂર્ણાની સંપૂર્ણ કૃપા છે, જે દેશમાં મીઠા જળની સરિતાઓ, અનેક કૃષા, વાવ, તળાવ છે, જે દેશમાં વસ્ત્ર ઉત્પન્ન કરવા માટે પુષ્કળ કપાસ અને ઉત્પન્ન થાય છે, જે દેશમાં ધી માટે અનેક ગાયો ભેંસો છે, અને જે દેશમાં તેલ-દિવેલ તૈયાર કરવા માટે સેંકડો મધુ તલ અને દિવેલી પાકે છે તેજ દેશમાં આજે હાહાકાર થઈ રહ્યો છે ! તેજ ધન ધાન્યના બંડાર રૂપ ભારતવર્ષની પ્રજા આજે અત્યંત વસ્ત્ર માટે ટવે છે ! જે ભારત વર્ષમાં હાથનીયા જેવા દુકાળમાં પશુ, અન્ન, વસ્ત્ર, પી, તેજ આજના દરતાં ઘણું સેધું હતું તેજ દેશમાં ધીમે ધીમે આટલી બધી મોંઘવારી શા દારખુથી થઈ ગઈ ? તેજ દેશની સેંકડો સંકડી પ્રજા આજે અત્યંત વસ્ત્ર મરણને શરણુ થાય છે ! અનેક પ્રજાજન એક વખત અને અનેક ગિચારાં તદ્દન બૂખ્યાં રહે છે તેનું શું દારણુ ? દારણુ એજ કે તે ચિર દયાળુ, ચિર-શાંતિ પ્રિય અને ચિર નમ્ર દેશ હજી પણ પોતાની દયાળુતા, શાંતિપ્રિયતા અને નમ્રતાનો ત્યાગ કરતો નથી ! આ દેશમાં ઉત્પન્ન થતા અન્નના બંડાર વડે બીજા દેશોની કૃપા તમ થાય છે, તેમનાં પેટ ટાકાં થાય છે છતાં ભારતવર્ષ તે સદન કરી રહ્યું છે ! આ દેશના કપાસ ઉત્પન્ન બીજા દેશમાં જઈ મોંઘાં વસ્ત્રના રૂપમાં પાછાં આવે છે-તેનો ભારતવર્ષ લાભ લે છે છતાં તે સુખ જ રહ્યું છે ! સેંકડો દળદેર-મજૂરોના રૂબ ચૂસી લઈ યોડાકે મિશોવાળા, યોડાકે દારખાનાઓવાળા સ્વર્ગ સમોન સુખ ભોગવતા જેવામાં આવે છે અને જાણે અદઃકારનાં સાક્ષાત્ પૂતળાં હોય તેમ મૂંઝે તાવ દઈ દેર ભારના જેવામાં આવે છે જ્યારે તેમનાજ દારખાનામાં કામ કરતાં ગિચારા દળદેર મજૂરો, કારિગરો-પેટનો ખાડો પૂરવા શક્તિમાન થતા નથી તેમ છતાં નમ્રતાના નમ્રતારૂપ ભારતવર્ષ, તે સર્વ સદન કરી રહ્યું છે ! ધન્ય ભારતવર્ષ ! ધન્ય ત્હારી દયાળુતા, ધન્ય ત્હારી સદનશીલતા અને ધન્ય ત્હારી નસના !

અમદાવાદમાં “ નૈસર્ગિક ઉપચારો ”-નૈયરોપથી ”-વિનયેશ દવાખાનું-વગેરેથી ભજીના થયેલા ડાકટર મદદેવપ્રસાદ બોગીલાલ દંધારીઆ, જેઓ “ ધન્યભારત ” માસિક પત્રના સંપાદકના પુત્ર છે અને જે સત્કલ્પ-મુદીય જં-ધુએ “ નૈસર્ગિક ઉપચારો ” મંત્રેથી અનેક રોગો લખી-મુર્દ પ્રાણની ગેત જાળવી છે. તેઓ એજ વિદ્યાનો વિશેષ પ્રમાણમાં અદ્ભુત લેવા માટે ધોડા વખતથી અમેરિકા ગયા છે. આ રોગકે નાઈ મદદેવપ્રસાદ

સાથે બંધનાવ હોવાથી તેમને અમેરિકા એક પત્ર લખ્યો હતો અને પૂછ્યું હતું કે — અમેરિકનોએ ધણા ન્હાના ન્હાના ઉદ્યોગો-યંત્રો શોધી કાઢ્યા છે, દલાત તરીકે નારગી, બદામ, ગગદળી, અને કોપરા વિગેરેનું તેન કાઢવા માટે તેમણે ન્હાના ન્હાના સયા તૈયાર કર્યા છે જેથી એક માણસ ઘરમાં બેસી સુખેની એ ઉદ્યોગ ચલાવી પોતાનું ગુજરાન નિભાવે, દોરાની દડીયો અને મ્હોટા દડા બનાવવાની અને કાગળનાં પાછોટા વિગેરે બનાવવાના વળા મંચા તૈયાર કર્યા છે કે જે દારા એક, બે કે ચાર કુટુંબીજનો થોડા કલાક કામ કરી પોતાનો નિભાવ ચલાવી શકે અને કંઈક ગયાવી પણ શકે એવા એના ન્હાનાં યંત્રો ભારત વર્ષમાં દાખલ કરી, “ગ્રહ ઉદ્યોગો” વધારી જુએ મરતા ભાગત વર્ષમાંથી ગરીમાઈ અને ગરીમાઈને લીધે થતાં અનેક બચકર પાપકર્મ ઓળ થાય એ ધારણાથી ભાઈ મહાદેવ પ્રસાદને અને ભવામણુ કરી હતી કે પોતાના અમૂલ્ય વખનમાંથી થોડા થોડા વખત કાઢી તેવા ઉદ્યોગો-યંત્રોની તપાસ કરી અમને જણાવવું અને તે યંત્રોના “પ્રાઈસ લીસ્ટો” વિગેરે મોકલવા, તેના ઉત્તરમાં ભાઈ મહાદેવપ્રસાદ અમને નીચે એક પત્ર લખે છે વાચક બધુઓ ! મિલોના માલિકો અને મ્હોટા મ્હોટા કાખનાઓ સ્થાપવાના લોભમાં પડી, મ્હોટી મ્હોટી કંપનીઓ કાઢનારા લક્ષ્મીનદનો અને લક્ષાધિપતિ, કરોડાધિપતિ થવાના લોભ પ્રવાહમાં તણાતા શ્રીમતો, મ્હોટા મ્હોટા બગિચા, બગવામાં નિવાસ કરવા ઇચ્છનારા વિદ્યાસી સજ્જનો, અને મોટરો દોડાવી હોર ભારવાના અભિવાસી ગૃહસ્થોને પ્રાર્થના છે કે તેમણે નિચયો પત્ર લક્ષ્યપૂર્વક વાચી લીધા પછી શાત ચિત્તે પોતાના દેશની સ્થિતિનો, ગરીબોની હુર્દશાનો અને ભારતવર્ષના ભાવી ઉત્કર્ષનો વિચર કરવાની તક સેવી દેશ-બંધુ દેશભક્ત ભાઈ મહાદેવપ્રસાદનો પત્ર નીચે પ્રમણે છે.—

૭ શ્રી.

શ્રાવણ કૃષ્ણ ૧૨ સવત ૧૯૭૧ તા ૯-૧-૧૯૨૦

દેવી સ પદ વિશુધિન સ્નેહિ ભાઈશ્રી ડાહ્યાભાઈની સેવામાં મુ. અમદાવાદ.

લી, સ્નેહાન્વિત ડૉ. મહાદેવપ્રસાદના શ્રી સદ્ગુરુ પરમાત્માના સ્મરણપૂર્વક મગ્ને પ્રણામ સ્વીકાર્યો તથા ગિરજવી ગુરુપ્રસાદને માગ સ્મરણ સહિત ઉત્તમ આશીર્વાદ પહોંચાડ્યો. આપને સહકુટુંબ પરિવાર સ્નેહશળ બાણી ધણો આનંદ થયો. આપની મારા તથા મારા કુટુંબપ્રત્યેની સદ્ભાવના માટે ધણોજ આભારી છું. આપનો પત્ર માર્ગ કાવ મને મળ્યો છે, પરંતુ તમે લખેલું “ભારતજીવન” મળ્યું નથી, પરંતુ કદાચ આવતે અઠવાડિયે મળશે એવી આશા રાખુ છું. ફક્ત એકાદ માસથી કોણ જાણે ટપાલને શું થઈ ગયું છે. મારા પિતાશ્રીના લાગટ ત્રણ અઠવાડિયાના પત્રો મને મળ્યા નહિ પણ કોણ જાણે ક્યારે મૂક થઈ ગયા. આપ માનિક ઉપર મારા સ્મરનામાંનાં બે “રેપર” ચલાવતે કે એક ફાળી જાય તો બીજું સંવામત રહે, કદાચ સ્મરનામું ફાળી જવાથી પત્ર નહિ મળતા હોય એમ શકા જવાથી આમ લખુ છું. આપનો પત્ર મને એવે સમયે પ્રાપ્ત થાય છે કે જ્યારે થોડાક દિવસમાં મારો M. D નો સખત અભ્યાસ શરૂ થવાની તૈયારી છે. ઉત્તમ વર્ગની તબીબી કોલેજમાં દાખલ થનાર છું મારે મારો સર્વે સમય તેનાજ અભ્યાસમાં રોકાતાં પણ નથી શક્ય, કે કેમ એવો બચ છે કારણ અભ્યાસનું સ્વરૂપ Standard બહુ ઉંચું રાખેલું છે, આથી હિંદુસ્તાનમાં સહેલાઈથી અત્યે નફામારક

રીતે દાખલ કરી શકાય તેવા ધંધા-વિશે તપાસ કરી લખવાનું હાલમાં મારાથી જની શકે તેમ નથી તે માટે દિલ્હીની ધું. હિંદુસ્તાન છોડ્યા પછી સમાજ શાસ્ત્રને જાણે તેટલો સારો અભ્યાસ મેં આજે લગી કર્યો છે, તેને પરિણામે કેટલાક ધર્મજાન હતા તત્વજ્ઞાની અને ભવિષ્યમાં ધણે દૂર સુધી જોઈ શકનારા પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોના નિર્ણયો સ્વીકાર્યા વિના મને ચાલતું નથી, આમાના એક તત્ત્વજ્ઞે લગભગ એકસો વર્ષ ઉપર યાંત્રિક સુધારાનું જે ભવિષ્ય ભાખ્યું હતું તે હવે ખરૂં પડ્યું છે, અને હજી પડતું જાય છે. રૂશીયામાં જે મોટા વિપ્લવ થયો છે, અને તેના જેવાજ વિપ્લવમાં જગતના સર્વે દેશો ઝંપલાતા અટકાવવા દરેકે દરેક રાજ્ય સત્તા આકાશને પાતાળ એકાં કરી રહી છે, તે વિપ્લવ યંત્રોના ઉપયોગનું પરિણામ છે. યંત્રો Machinery ના ઉપયોગ અને બોક્ષો-વિજમ વચ્ચેનો સંબંધ હું દુકામાં સમજાવી શકતો નથી. પરંતુ મહાત્મા ગાંધીજી વરાળ અને પિગ્ગળી કે તેલ જેવા બળતણની શક્તિને લીધે ચાલતાં યંત્રોને અને તેના વડે બનાવેલી ચીજોને અટકવામાં પણ પાપ સમજે છે, અને તેવી યંત્ર-કળા ઉપર રચાયેલા સુધારાને “ રાક્ષસી સુધારો ” કહે છે તે હવે મને અક્ષરશઃ ખરૂં છે એમ સમજાયું છે. હિંદુસ્તાનમાં હતો ત્યાં સુધી તેમના આવા વિચારોનું હાર્દ-રહસ્ય સમજવા માટે મેં ધણો પ્રયત્ન કર્યો હતો પરંતુ તેમાં સફળતા મળી નહોતી, અને હજી એ યંત્રોના મહાન નાશકારક વટાળીયામાં ઝંપલાતાં હિંદુસ્તાનને શી રીતે અટકાવી શકાય તેનો માર્ગ મને જડતો નથી છતાં એટલી તો મારી ખાતરી પૂરેપૂરી થઈ જાય છે કે જેમ જેમ વધારે વધારે મીલો અને કારખાનાં તેમજ “ Labour Saving Machinery ” હિંદુસ્તાનમાં વપરાતી જશે તેમ તેમ ભારત વર્ષની ઉત્તમ વર્ણાશ્રમ વ્યવસ્થાનો નાશ થતો જશે, અને કંલિયુગનો પૂરે-પૂરો પ્રભાવ જામશે! સન ૧૯૧૮ માં “ પ્રજુદ્ધ ભારત ” માસિકમાં પણ આ સંબંધે કેટલાક લેખો પ્રસિદ્ધ થયા હતા. સ્વામી વિવેકાનંદે એક ભાષણમાં કહ્યું હતું કે, દરેક ખંડમાં પ્રથમ બ્રાહ્મણો (ધર્મ યુગ્મોનું) સામ્રાજ્ય હતું, તે પછી હિંદુસ્તાનમાં બ્રાહ્મણો અને યુરોપમાં “ પોપ ” ની સત્તા પ્રબલી અને રાજ્યો (ક્ષત્રીયો) સર્વોપરી બન્યા. તે પછી વેપારીઓ (વેશ્યો)ની સત્તા જામી અને “ હિંદુસ્તાન ઉપર જે સત્તાનો વાવટો ફરકે છે તે ધુમાડો નિકળતી કારખાનાંની ચીમનીઓનો સૂચક છે. ” એવા ચબ્દો સ્વામી વિવેકાનંદે દલા હતા. વરાળ અને વિદ્યુતનાં યંત્રો અને કારખાનાંના બળે વેશ્યોએ સર્વ પ્રગતિ પોતાની સત્તામાં લેઇ લીધી છે; ધર્મ, દર્મ, પ્રેમ, વિદ્યા, મનુષ્યના સર્વ ઉત્તમ ગુણો નીચ રેખાવૃત્તિ અને “ પૈસા ” ના અપરિમિત લોભના શુભામ જની ગયાં છે. જ્યાં મીલો કારખાનાં વધારે ત્યાં શિક્ષ આર્થ આચાર વિચાર—વર્ણાશ્રમ ધર્મ—સાદી વધારે રસાતલ પહોંચેલો તમે જોશો! આગલના વેશ્યો એવા નહોતા. યંત્રો વડે રોજાયેલો પૈસો પાંપનો પૈસો હોવાથી તેના ઉપયોગ કરનાર રાક્ષસી માયાના પાશમાં રાખાય છે! આવી રીતિમાં કેવાં યંત્રોના ધરમય ઉદ્યોગની દુઃખામણી કરી? પાશાત્ય દેશોનો “ વેપાર ઉદ્યોગ ” Industry એ શબ્દજ્ઞ મને તો ભયાનક અર્થનું સૂચન કરે છે! એકદલ દાખલો આપું છું:—યુરોપમાંથી એક તદ્દન બીખારી માણસ પૈસા કમાવા ચિકિત્સા સંકેતમાં આવ્યો.

અને ત્યાં તેણે એક Industry “ વેપાર ધંધા અને ઉદ્યોગ ” જમાવ્યો અને ખરખર કેટલાક કરોડ-લગભગ અનન્ય રૂપિયાનો માસિક ખર્ચો ! તેના સ્થાપેલા આ “ ઉદ્યોગ ” Industry ની બાબતમાં આખી દુનિયામાં ચિકાગો શહેર પહેલે નંબરે આવ્યું છે, અને દુનિયાના ખીખર શહેરો તેની હરિદાઈમાં હતરવા માથાતોડ મહેનત કરી રહ્યાં છે. તેની આ Industry “ ઉદ્યોગ ” તે The Packing Industry “ પેકિંગ ઇન્ડસ્ટ્રી ” છે. ખરખર હજારો તો શુ પણ લાખો ટેરો અને પ્રાણીઓને રોજ ને રોજ કાપી નાંખી તેમનું માંસ વાસણોમાં અને કબાજોમાં “ પેક ” કરી દેશેડેશ હજારો ગાઉ દૂર તેમજ નજીકને સ્થળે સવાના કરવું—વેચવું અને પૈસા કમાવા, એને અહિં નમુનેદાર ઉદ્યોગ Industry કહે છે !! પશ્ચિમના આવા “ ઉદ્યોગ ” Industry થી પવિત્ર ભારત વર્ષને બચાવે તો સાફ ! પશ્ચિમના ઉદ્યોગ ધંધા ગરીબોને વધારે ને વધારે ગરીબાઈમાં દબાવનારા અને તેમનું લોહી ચુરસી થોડાક ધનાઢયોને અનર્ગલ દ્રવ્યાધિપતિ બનાવનારા છે ! હિંદુસ્તાનમાં બનતી એકેએક કારીગરી કે બનાવટના થણા ભાગનું કે બધું કામ યંત્રો વડે જ થઈ જાય તેવાં યંત્રો અને બનાવરાવી શકાય છે. માત્ર માણસના હાથ પગના બળવડે ચાલતો એવો ટોષ પણ સચો તમે મંગાવી વાપરવા લાગો તો ખાનગી સ્વતંત્ર કારીગર તેની હરિદાઈમાં હારી જશે અને તેનો, ધંધો ભાગી પડશે. જેમ દળવા ખાંડવાના સંચાથી નિરાધાર ત્રિધવાઓ અને કેશીઓનો દળ-છાનો ધંધો હિંદુસ્તાનમાં નાશ પામવા લાગ્યો છે તેમ પરંતુ વરાળથી ચાલતું એક કારખાનું સ્થપાય એટલે ધરમાં અલગ અલગ હાથે પગે ચાલતા સંચાનો ધંધો નકામો-નફા વગરનો થઈ પડે; અને નાના કારખાનાને બદલે બે ત્રણ લાખની ચાપણુ વાળી મોલ સ્થપાય એટલે નાનાં કારખાનાં મોટાં વહેલાં ખેસી જાય; અને ‘પછી એક બે, દસ કરોડ કે અબજની ચાપણો ઉપર વાત આવી જવાની ! એક વખત એ માર્ગે ચઢ્યા એટલે જે તદ્દન નવા નવા મંચા અને વધારે ને વધારે મોટી ચાપણુ ન રોકવામાં આવે તો ખોટમાં હતરી, જ જવાય એવી નક્કી વાત કે સિદ્ધાંત સંચા માત્રના મૂળમાં સમાયેલ છે. વધારે ને વધારે માલ બનાવવો, એટલું જ નહિ પણ તેને વધારે ને વધારે પ્રમાણમાં વેચવો, એ વેચાણુ અટકી પડવા લાગે એટલે મોટા ચાપણુવાળાઓ પ્રજાને યુદ્ધ કે લડાઈમાં ઉતારે. યુરોપ અમેરિકાની હિયય પાયવોનો આ મૂળમંત્ર છે. કમનસીબે હિંદુસ્તાન આંખો મીચીતે આ નરકસ્રોત તરફ જ ધસતું જાય છે. આખા દેશમાં માત્ર મહાત્મા ગાંધીજી આ ભયંકર ભવિષ્ય જોઈને દેશને એતાવી રહ્યા છે, પણ પૈસા પૈસા કરી રહેવાં ગાંડા તૂર મનુષ્યો તેમની સવાહ શી રીતે ખાની શકે ! ? બહોળા પાયાપર યંત્રોના ઉપયોગથી પૈસા ખચીત કમાવામાં નાનામાં નાની ગમે તે સીજ બહુજ બહોળા પાયા ઉપર યંત્રો વડે બનાવવા માટે (તેનીજ રીતે મોટી મોટી વસ્તુઓનું પણ સમજવું) અને પછી અનેક પ્રકારે જાહેરાત, લાલચ, કમીશન, વગેરે કરી વેચાણુ વધારે એટલે પૈસાના ઢગ જામતા જરો. ક્રેક ગર્મ કાલેજ મેં ધડીયાળની બનાવટનો ઇતિહાસ વાંચ્યો. કેટલાક વર્ષો પૂર્વે એક કારખાનાના માસિકે એવી મગદૂખી બતાવી કે મારા કારખાનામાં રોજ સંપૂર્ણ રીતે તૈયાર સાત Seven only ધડીયાળો હું બની શકું છું, ત્યારે તેના બધા વેપારી મિત્રો દસી પડ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે અરે મદા માણસ, તારે દેનાણું કાઢવું છે કે શું ? દરરોજ સાત સાત ધડીયાળો તું બનાવે તો જાય છે, પરંતુ રોજ રોજ સાત ધડીયાળો ખરીદનારા ઘરાફો-આહડો તું ક્યાંથી લાવીશ ? ! આવો સવાલ પુછ-

નારા માણસો તે જાનાના બાણીતા વેપારીઓ હતાં. આંજ એવો વખત આવ્યો છે કે અમેરિકામાં “ઇગર સોલ” નામની ધડીયાળો બનાવનારી એક જ કંપની દરરોજ વીસ હજાર ધડીયાળો બનાવે જ નય છે અને તેને ખરીદનારા પણ ઉભા કરતી રહે છે ! !..... હું જરા આડે ઉતરી ગયો—બહુ લંબાણુ થઈ ગયું પરંતુ તમે એક પત્રકાર છો, મંથર્તા છો, સમાજના વિચાર પ્રવાહને દોરવા વાળા છો, અને આપણી પૂર્વની આર્ય સંસ્કૃતિના ખરા પક્ષપાતી છો, તેથી તમારા આગળ મારા વિચારોનો ટુવારો એવા તો જોરથી ઉઠવા લાગે છે કે રોકાતો નથી. પાશ્ચાત્ય પ્રદેશોના અતુલ્ય અને યુક્ત નિરીક્ષણ પછી સ્વામી વિવેકાનંદજીએ કહેલું કે ત્રણ વર્ષના અતુલ્ય સામ્રાજ્ય પછી અંતે શક્તિની સત્તા-જગતપર ભ્રમરો—શરૂ એટલે મનુર વર્ગ (પરિચયભક્ત કર્મ શસ્ત્રાપિ સ્વભાવજન્મ—ગીતા.) આ મનુરપક્ષતું સામ્રાજ્ય એતુંજ નામ “ બોલશેવિજમ.” (આ શબ્દનો અર્થ ત્યાં હિંદુસ્તાનમાં કેવા અર્થમાં સમજવવામાં આવે છે તે મને ખબર નથી.)

x

x

x

x

વાંચક સજ્જન ! ઉપસો પત્ર વાંચી જરાખર વિચાર દરશો તો તમને જણાશે કે મીઠોનાં ભૂંગળાંએ કેટલાં મજૂરોનાં લોહી ચૂસી લીધાં વાઈ ? શેટ દજવાની ધડીયાળોમાંથી જે અનાજ દળાઈને આવે છે તેમાંથી તેનું સત્ત્વ ધરી જવા ઉપરાંત ઘણી વખત તો હલકા અનાજનો ભેળ થઈ જાય છે. ધડી ચાલતી જ હોય છે અને સારાં ઉપર નહાઈ કે નહારા ઉપર સાઈ અનાજ પડી દબાઈ જાય છે. તેથી ઘણી વખત તે ખાનારને રોગો થઈ આવે છે ! પાણીના નળમાં ક્ષાર પડે, પાણી ભરાઈ રહેલું મળે, અનેક પ્રકારની દવાઓ નખાય ! શુદ્ધ નિર્મળ વહેતું જળ ન મળે ! તેલ, દિવેલની મ્હોટી મ્હોટી મીઠો થઈ ગઈ ! તેને પરિણામે ધાંચી લોકોનો ધંધો પાયમાલ થયો ! લોકોને ચોખ્ખું તલનું તેમ જ મગવાનાં વાંધા થઈ પડ્યા ! દિવેલ પણ નહાઈ મળવા લાગ્યું ! ધાસતેલના દિવાથી મળે ગરમી ચંદી લોકો આંખે નિરતેજ Short Sighted થશે લાગ્યા ! દૂધના સંચાએ લોકોને ચોખ્ખું દૂધ દહોના વાખા પડ્યા ! ગામડાનાં ગરીબ લોકો જોએ દુધ, દહીં, ઊંચ ઉપર જીવન ગાળતા અને ‘શરીર નિરોગી રહેતા તેમને તે વસ્તુઓ દુર્લભ થઈ પડી ! અન્નવસ્ત્ર દરતાં પણ દૂધ ઊંચનાં સ્વપ્નાં થઈ પડ્યાં ! જ્યાંની દવા નિરોગી અને જળ પુરીકારક મનાતાં ત્યાં અનેક વ્યાધિઓ ધર કરી બેઠા ! સો, જસો, રૂપિયા કમાનારા અમલદારોની આંખે દુર્દશા જોવી હોય તો તેમના ધરનો હિસાબ જોવો ! તેઓ કહે છે કે અમને ઉલટું દેવું થાય છે ! વાત પણ કંઈક સાચી છે. આવી સ્થિતિ છે ત્યાં વિશ, પચીશ કે ત્રીસ રૂપરડી કમાનાર ગરીબ કારકુનોના ધરમાં કેવા પ્રકારનું અન્ન મળતું હશે તેનો ખ્યાલ કોણ કરે છે ! બારે પગારદારોના પગારો વધ્યા જાય છે પણ લાખો રૂપિયાની મીલ સાચવનાર એક ગરીબ પહેરેગીર જોયા કે સિપાહી મીયાને ૧૫-૨૦ થી વધારે રા. બાગ્યેજ મળતા હશે ! બારે પગારદારોને દર વર્ષે પ્રમોશન હોય, બક્ષિસ હોય પણ એ ગિયારા ગરીબ સિપાહી કે જૈયાનાં (અને મજૂરોનાં) ધરમાં જઈ કોઈ મીલ એજન્ટ તેની ગરીબાઈનું કારણ જૂવે છે ખરા ? અરે મીલ માલિકો ! અરે કારખાનાવાળાઓ ! અરે ! મ્હોટી કંપનીઓના માલિકો ! તમે તો લાખો રૂપિયા દર વર્ષે બેંકમાં જમા કરાવો છો પણ તમારા કારખાનારથી ચરીરના જૂના જૂના અવશેષો રૂપી તમારા તામાના નોકરોની જરા પણ તમે જરદાસ્ત મો છો ખરા ? એક પરમેશ્વરના સર્વે બાળકો છીએ એ યુવ મોરેથી દેડોછો ખરા પરંતુ ખરા લલચી તેનું પાલન કરો છો ખરા ? તમે તેમની સંભાળ લો તેમાંજ તમારું કલ્યાણ છે ! પ્રાણુ તમને સદ્યુદ્ધિ આપે

દા રા. મેતા.

ભારતની ઉન્નતિનો ઉપાય.

(સ્વામી વિવેકાનંદ અને તેમના એક શિષ્ય વચ્ચે થયેલી વાત.)

શિષ્ય—સ્વામીજી, આપ આ દેશમાં વસતા કેમ નથી દર્શાવતા ? વસતાના પ્રભાવથી તો આપે યુરોપ, અમેરિકા આદિ દેશોને મુગ્ધ કરી નાંખ્યા છે, પણ હિંદુસ્તાનમાં આવ્યા પછી આપનો સે પ્રકારનો ઉદ્યમ અને અતુરોગ કાણુ જણે ? કેમ જોઈએ યર્ષિ ગયાં છે. તેનું કારણ શું છે ? મારી સમજ મુજબ તો પાશ્ચાત્ય દેશો કરતાં ભારતમાં તેવા પ્રકારના ઉદ્યમની વિશેષ આવશ્યકતા છે.

સ્વામીજી—આ દેશમાં પહેલાં શેષ તૈયાર કરવું પડશે. સારે ખીજ વાવવાથી અંકુર ઉત્પન્ન થશે. પાશ્ચાત્ય દેશોની જમીન ઘણી ફળદ્રુપ છે, લાં ખીજ વાવવાનું ઉપયુક્ત થઈ ગયું છે. તે દેશનાં મનુષ્યો ભોગની છેવટની સીમા મુખી પહોંચી ગયા છે. ભોગથી હજી તેમને તૃપ્તિ થઈ નથી. છતાં તેઓ હજી એક ભારે અભાવ ખતાવી રહ્યા છે તદ્દમાર દેશમાં તો નથી ભોગ કે નથી. યોગ, ભોગની ઇચ્છા માત્ર યોડી યોડી તૃપ્ત થઈ જવાથી, મનુષ્ય યોગની કયા સાંભળવાની અને સમજવાની ઇચ્છા કરે છે. અભાવાવથી ક્ષીણ દેહ, ક્ષીણ મન ! રોગ-શોક-પરિતાપની જન્મભૂમિ-ભારતમાં કેવળ લેકર્યાથી શું ફળ આવશે ?

શિષ્ય—પણ આપ તો કેટલીક વખતે કહેા છો કે આ દેશ ધર્મ-મુમિ છે. આ દેશના મનુષ્યો જેટલી ધર્મકથા સમજે, છે અને કાર્યતઃ ધર્માનુષ્ઠાન કરે છે; તેટલું અન્ય દેશવાળા નથી સમજતા અને કરતા. સારે આપની જ્વલન્ત વાગ્મિતાના પ્રભાવથી આ દેશ કેમ જલત નહીં શાય અને ફળ પણ કેમ નહિ પ્રાપ્ત થાય ?

સ્વામીજી—શું તમે સાંભળ્યું નથીકે,—“ભૂષે ભક્તિ ન થાય ગોપાળની” ! પહેલે પેઠની પૂજા થતી જોઈએ. તે હંદુ થયા સિવાય તદ્દમારી ધર્મ કર્મની વાતો પર કોઈ ધ્યાન આપશે નહિ. શું તમે નથી જાણતા કે આ સમયે ભારત પેઠની ચિન્તાથી વિરૂદ્ધ યર્ષિ રહ્યું છે ? અનેક કારણોથી તે અસ્થિરમાવશિષ્ઠ થઈ રહ્યું છે ! ધર્મ—કયા શ્રવણ કરાવવા પહેલાં મનુષ્યોના મનમાંથી પેઠની ચિન્તા દૂર કરવી જોઈએ. અન્યથા કેવળ લેકર્યા (ભાષણો) થી કંઈ વળવાનું નથી.

શિષ્ય—સારે અમારે હવે શું કરવું ?

સ્વામીજી—પહેલે તો કેટલાક એવા ત્યાગી મનુષ્યોની આવશ્યકતા છે કે જેઓ સ્વાર્થની ત્યાગ કરીને ખીજને માટે જીવન ઉત્તર્ગ કરવાને માટે તૈયાર થાય. તેટલા માટે મહા સ્થાપના કરીને હું કેટલાક બાળ—સંન્યાસી તૈયાર કરી રહ્યો છું. શિક્ષા સમાપ્ત થયાપછી તેઓ દારે દારે જમણ કરીને અધ્યાને દેશની વર્તમાન શાયનીય રિચિતિનું જ્ઞાન

કરાવશે. વર્તમાન દીનાવસ્યામાંથી કેવી રીતે ઉદ્ધાર થાય તેનો તે ઉપદેશ આપશે. સાથે સાથે ધર્મની મહત્તા પણ લોકોના હૃદય પર અક્ષિત કરશે. આ દેશના લોકો કુમ્ભકર્ણી નિદ્રામાં નિમગ્ન છે. એક તો અહિં શિક્ષાનો અભાવ છે અને જે તેને પ્રાપ્ત કરે છે તે પણ દેશ-હિતના કારણે કંઈ કરી શકતા નથી. કરે પણ કેવી રીતે ? કાલેજમાંથી નીકળતાં નીકળતાં અમારા કેટલાક યુવકો અચ્ચાંના ગાપ બની જાય છે ! તેમની શિક્ષાનું આ ક્ષણ આવે છે. ગૃહસ્થીના ભારના કારણે ઉચ્ચ કર્મ તથા ઉચ્ચ વિચાર કરવાનો તેમને અવકાશ પણ મળતો નથી. તેમના પોતાના સ્વાર્થની સિદ્ધિ પણ કરી શકતા નથી; તો પછી ખીજનું તે શું બહુ કરી શકે ?

શિષ્ય—તો હવે શું કાંઈ ઉપાય નથી ?

સ્વામીજી—ઉપાય તો અવસ્ય છે. આ દેશ સનાતન ધર્મની જન્મભૂમિ છે. અવસ્ય તેનું પતન થયું છે પણ તેનું ઉત્થાન થઈ શકે તેમ છે. તે જાગ્રત થશે ત્યારે ખૂબ જાગ્રત થશે. સમુદ્ર અથવા નદીનું પાણી જેટલું ઓછું થઈ જાય છે, તેટલુંજ પાણી પાછું તેની પ્રજાજ દેહેરોથી આવે છે, ભગવાન જીવનભાસ્કરના ધાર્મિક ઉદ્યમમાં વિશ્વજન્ય નથી. કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થાઓ. આલસ્યથી હવે કામ ચાલશે નહિ. ધર્મ અને શિક્ષા—સમ્બંધિની અધોગતિનો સંદેશ સાંભળી સંભાળીને કહો—બાહ ! કોડા હવે ક્યાં સુધી ચૂન રહેશે ? શાઓની મહત્તા સરળતાપૂર્વક તેમને સમજાવો. હજી સુધી આ દેશના બ્રાહ્મણોએ ધર્મને એકાદ-ગી બનાવી રાખ્યો હતો. કાળના પ્રભાવથી હવે તે વાત રહી નથી. અત્યેવ એવી જવરચા કરો કે સર્વસાધારણથી એ મહાન ધર્મનું રહસ્ય સમજી શકાય. સર્વેને સમજાવો કે બ્રાહ્મણોની મારફત તમારો પણ ધર્મ પર સમાન અધિકાર છે. ચાણક્યથી કરીને તે બ્રાહ્મણ સુધી સર્વેને એ મહામન્યથી દીક્ષિત કરો. મીઠી મીઠી વાતોથી તે લોકોનું ધ્યાન બાપાર, વાણિજ્ય, કૃષિ, આદિ ગૃહસ્થ—જીવનપ્રયોગી વિષયોપરિતેજો. નહિં તો તમારી શિક્ષા અને તમારું વેદ-વેદાન્ત જ્ઞાન પણ વ્યર્થ છે.

શિષ્ય—શુભે ! અમારામાં એવી શક્તિ ક્યાં છે ? આપના શત્રોનો એકાંકિ પણ જો અમારામાં હોત તો અમે અમારી જાતને ધન્ય માનત અને ખીજાઓના પર પણ ઉપકાર કરવાને સક્ષિતવાન થાત.

સ્વામીજી—અરે ! શું શક્તિ કોઈના આપવાથી મળે છે ? જે તમારામાં છે તે સમય આવે સ્વયં વિકસિત થઈ જશે. ત્હમે કાર્યમાં પ્રવૃત્ત તો ચાઓ. દેઓ, એવી શક્તિ પ્રાપ્ત થશે કે જે સંભાળી મુશ્કેલ થઈ પડશે. થોડો પણ પરોપકાર કરવાથી આન્તરિક શક્તિ જાગ્રત થઈ જાય છે. અન્યના જલ્દા માટે થોડું પણ ચિન્તવન કરતાં હૃદયમાં સિંદ—જાગ્રતો સંચાર થાય છે. મગપિ તું ત્હમને આટલો આટલું હું તથાપિ મેંદને એવી ઇચ્છા થાય છે કે ત્હમે ખીજને માટે ત્હમાઈ શરીર અર્પણ કરી દો અને હું તે દેખીને મુખી થાઉં.

શિષ્ય—સ્વામીજી ! જેઓ અમારા ઉપર અવલમ્બિત છે, તેમની શું દયા થાય ?

સ્વામીજી—યદિ ત્હમે પરાધર્મ—સમ્પાદનમાં પ્રવૃત્ત થશો ત્યારે પરમાત્મા તમારા આપ્રિતેને અવસ્ય કંઈ ને કંઈ કરી આપશે. શું ત્હમે ગીતામાં નથી વાંચ્યું—ન હિં કલ્યાણરુત્ત્વ કલિન્તુ દુર્ગતિ તાત મન્વન્તિ । (યિહ પવ્ત્ત સન્કાપ્ત કરન્નારની દુર્ગતિ થતી નથી.)

શિષ્ય—અરે તે અવસ્ય વાંચ્યું છે.

સ્વામીજી—ત્યારે હું કામો કહીએ તો ત્યાગ એ સમજું છે. ત્યાગી જન્યા સીવાય કામ પણ મોટું કાર્ય ચર્ચ શકતું નથી. ત્યાગી સૌને સમદષ્ટિથી દેખે છે અને સૌની સેવા કરવાને સમર્થ થાય છે. વેદાંતમાં ત્હમે જ્યેષ્ઠ છે કે બધાને સમદષ્ટિથી જોવા જોઈએ. પછી ત્હમે ત્હમારી સ્ત્રી અને પુત્રો માટે ખીજ કરતાં શા માટે વધારે અપેક્ષા રાખો છો ? ત્હમારા કાર પર સ્ત્રવ્ય નારાયણ કંગાલ વેશમાં અનાહારી ચઢને મૃતપ્રાય પડી રહે, છતાં તેમને કંઈ ન આપતાં ત્હમે કેવળ ત્હમારી સ્ત્રી અને પુત્રોના ઉદરની પૂર્તિ કરો, એ કેવું પ્રાણવૃત્ય છે ?

શિષ્ય—સ્વામીજી, પરોપકાર કરવાને માટે વિશેષ ધનની પણ આવશ્યકતા છે. તે ક્યાંથી આવે ?

સ્વામીજી—હીક, પહેલે જોઈ શકિત છે તેટલું કેમ નથી કરતા ? ચદિ ધનાભાવથી કંઈ નહિ આપી શકાય, તો શું એકાદ બે મીઠી મીઠી વાતો અથવા થોડો સદુપદેશ પણ નહિ આપી શકો ? શું તેમાં પણ ધનની આવશ્યકતા છે ?

શિષ્ય—હા, તે તો કરી શકીશ.

સ્વામીજી—કરી શકીશ, એમ કેવળ મોંઢાથી કહેવાથી કામ ચાલશે નહિ. જોઈ શકી શકવાને શક્તિવાન છો તેટલું કરી જાવો ત્યારે હું સમજું કે ત્હમારું મારી પાસે આવવાનું સાર્થક થયું. કાર્યમાં જટિલ પ્રવૃત્તિ ચાલે. આ જીવન કેટલા દિવસ માટે છે ? સંસારમાં આગ્યા છે તો કંઈ ચિન્હ મુક્તતા જાણે. નહિ તો પશુ-પક્ષી પણ પેદા થાય છે અને મરે છે. કાર્ય કરીને અમને એ જતાવો કે ત્હમારા વેદાંત પાનનું સાર્થક થયું છે. બધાના કાનમાં એમ પુકો કે ત્હમારી અંદર અનન શક્તિ વર્તમાન છે, તેને ઉદ્દીપ્ત કરો. કેવળ આપણી મુક્તિ પ્રાપ્ત કરવાથી શું થશે ? મુક્તિની ઇચ્છા કરવી તે પણ મહત્તી સ્વાર્થપરના છે, ધ્યાનને તિલાંજલી આપી દો. મુક્તિની કામનાનો પરિચય કરી દો. જે કાર્યમાં હું મંડ્યો છું, તે કાર્યમાં ત્હમે પણ લાગી જાણે.

શિષ્ય—(અવાઝુ સાંભળવા લાગ્યો.) **સ્વામીજી** કરી કહેવા લાગ્યા:—મેં લોકો જાણને શ્વેત તૈયાર કરો. મ્હારા સમાન હજારો વિવેકાનંદ આદેશમાં ઉપદેશ આપવાને માટે શરીર ધારણ કરશે. તે બાબતની બીજકુલ ચિંતા ન કરો. દેખો, મ્હારા સાથીઓ પહેલે કહેતા હતાં કે અમારામાં શક્તિ નથી. પણ આજ કેટલાં અનાચાર્ય, દુર્ભિક્ષ-દંડ આદિ વધડયાં છે ? શું ત્હમે નથી જોતા કે નિવેદિતા એક માત્રાત્ય બાળા ચઢને પણ ત્હમારી સેવા કરવાનું શીખી ગઈ છે ? તો તમે લોક આપણા દેશવાસિઓની સેવા કરવાનું પણ શીખી શકશે નહિ ? જ્યાં મહામારી, દુર્ભિક્ષ આદિ કષ્ટોથી લોક પીડિત થઈ રહ્યા છે ત્યાં જાણે—ધણું થશે તો ખરી જશે. મ્હારા તમારા જોવા કેટલાએ કીટ-પતંગ મરે જવે છે ! એનાથી સંસારમાં શું બાબી આવે છે ? એક દિવસ મરવું છે, તો કોઈ મદાન ઉદેશના સાધનમાં મરવું શ્રેષ્ઠ છે. જાણે, આ મહા-મત્રનો ધરધરમાં પ્રચાર કરો. એનાથી ત્હમારું અને ત્હમારા દેશનું, બનેલું કલ્યાણ થશે. ત્હમે દેશનું આશા ધન છે. ત્હમને કર્મહીન દેખીને મ્હને ઘણું દુઃખ થાય છે. કામમાં લાગી જાણે. મૃત્યુ દિવસે દિવસે નિકટ આવતું જાય છે. પછી કરીશું, એમ કહીને જોશી ન રહેવું. નહિ તો કંઈ નહિ થાય. *

રમણીકલાલ જુનીલાલ દવે.

* * સ્વામીજીના કથન પ્રમાણે ભરતપંડના આગેવાનો, વિદ્વાનો; શુદ્ધિમાનો પ્રથમ જન સમાજમાં સતતાન ધર્મનો પ્રચાર જુરસાથે ચલાવશે ત્યારે જ પ્રગતિ કર્તવ્ય જ્ઞાન થશે—મંપાદક ભારત જીવન.

खेतडीना महाराजनी गुरुभक्ति !

સ્વામી વિવેકાનંદજી અમેરિકાથી હિંદુસ્થાન પધાર્યા પછી મદ્રાસ, અલમોરા, વિગેરે સ્થળે ફરતા ફરતા ખેતડી રાજ્યમાં આવી પહોંચ્યા. ત્યાંના મહારાજ સ્વામીજીના શિષ્ય હતા. રાજાને ગુરુદેવ ઉપર અતિશય પ્રેમ હતો. ગુરુદેવની કૃપાથીજ, તેમના આશીર્વાદથીજ રાજાને ત્યાં પુત્ર રત્નની પ્રાપ્તિ થઇ હતી, રાજા આર્થસભાજી હતા. હિન્દુ સાધુઓ ઉપર દટાફ કરનાર, તેમનો તિરસ્કાર કરનાર થઇ પડ્યા હતા પરંતુ સ્વામીજીએ રાજાના-નિરાકારવાદીને ઉચિત એવા-પ્રશ્નોના જે ઉત્તર આપ્યા હતા તે એટલા સંગોઠા હતા કે જોયી રાજાને પોતાનો આર્થસભાજી. પંચ તજ સનાતન માર્ગ સ્વીકારવો પડ્યો હતો. તેજ રાજા સ્વામીજી ઉપર અતિશય પ્રેમ રાખતા. સ્વામીજી વિદેશથી દેશમાં પધાર્યા ત્યારે પોતાની રાજધાની પવિત્ર કરવા તેમને આમંત્રણ મોકલ્યું હતું પરંતુ સર્વ પ્રત્યે સમાન દષ્ટિ ધરાવનાર સ્વામીજી માર્ગમાં આવતાં સ્થળે રથજે ધર્મજ્ઞાન વિતરણ કરતા કરતા એક દિવસ ખેતડી આવી પહોંચ્યા, મહારાજાએ સ્વામીજીનું પૂજન અર્ચન કરી આનંદ પ્રદર્શિત કર્યો હતો. સમાગમમાં આવનાર પ્રથેક જનોને નિત્ય ધર્મજ્ઞાન આપતા. ત્યાંના જોવા જોવા રથજો જોવા જતા. આત્મ ચિન્તાન કરતા અને આનંદમાં રહેતા. એક દિવસ જે પ્રસંગ બન્યો તે આજના રાજા મહારાજા અને શ્રીમતેને ગુરુભક્તિનો પાઠ શિખવે એવો છે; તેથી વાચકોને સાદર દેરવાની લાક્ષ્ય થાય છે. એક દિવસ રાજા અને સ્વામીજી બંને ઘોડેસ્વાર થઇ શરવા નીકળ્યા. રાજાનો ઘોડો આગળ અને સ્વામીજીનો ઘોડો પાછળ હતો. કેટલેક દૂર ગયા પછી એકાએક રાજાનો ઘોડો યોભેયો જણાયો. રાજામાં જેમ ગુરુભક્તિ હતી તેમ તેમનામાં ક્ષત્રિયને ઉચિત એવા શૌર્ય ધૈર્યાદિ ગુણ પણ વિદ્યમાન હતા. તેમનો સ્વભાવ આનંદી હતો. ક્ષત્રિયોમાં જે ગુણ જોઇએ તે રાજામાં જણાતા. રાજાનો ઘોડો બાજુ પર ઉભો રહ્યો અને સ્વામીજીને આગળ જવા માટે માર્ગ આપ્યો. પછીથી રાજા પાછળ પાછળ આવ્યા. ઘોડી વારે સ્વામીજીએ પાછું કરી જોયું તો રાજાનો હાથ લોહીક્રિદાજી જણાયો, સ્વામીજીએ તેનું કારણ પૂજારી જણાવ્યું કે: રસ્તામાં એક દંડાવાળો ઝંપો હતો તે સ્વામીજીને સુરક્ષિત જવા દેવા માટે રાજાએ પોતાને હાથે ઉઘાડી રાખ્યો હતો. તેના દંડા રાજાને હાથે બોંધાયા હતા. તેથી લોહી નીકળ્યું હતું ! આ દલીલ સાંભળી સ્વામીજીને ખુદ ખેદ થયો, અને કહ્યું કે: “જો મને કહ્યું હોત તો આપણે બંને ગળાને તે ઝંપો દૂર કરી સુરક્ષિત ચાલ્યા જાત. તમે એકલાએ તે હાથ વડે ચા માટે ઝાડી રાખ્યો ? ” રાજાએ સ્વામીજીનું કથન સાંભળી મુઠ્ઠા હાર્ય કરી કહ્યું: “સ્વામીજી ! આપ ધર્મની સાક્ષાત મૂર્તિ છો. ધર્મનું સંરક્ષણ કરનાર ધર્મરાજ છો અને ધર્મનું સંરક્ષણ સંબોધિત કરવું એ અમારું ક્ષત્રિયોનું કર્તવ્ય નથી ? ”

રાજાની ગુરુભક્તિ અને ધર્મપ્રેમ જોઇ સ્વામીજીએ તેમને અનેક ધન્યવાદ આપ્યા.

પ્રજાવત્સલ રાજા સુદર્શન*

પ્રાચીન કાળમાં, દેશલ દેશમાં, ક્રુવસન્ધિ નામનો રાજા ગળ્ય કરતો હતો સચ્ચ નદીને કિનારે આવેલી અયોધ્યા નગરીમાં તેની રાજધાની હતી એ રાજાને એ રાણીઓ હતી મુખ્ય રાણીનું નામ મનોગમા અને બીજી ન્હાની-રાણીનું નામ લીનાવતી હતું. બન્ને રાણીઓ સુંદર રૂપ અને લાવણ્યવતી હતી. લગ્ન થયા પછી, કેટલાક દિવસ વિત્યા માઠ, શુભ સમયે મનોરમાને એક પરમ સુંદર પુત્ર થયો. રાજાએ એ ગજકુમારનું નામ “સુદર્શન” પાડ્યું. સુદર્શનના જન્મ પછી એક મહિનો વિતતાજ, રાણી લીનાવતીને પણ એક પુત્ર જન્મ્યો થયો. રાજાએ જલેનું નામ રાજુગિત પાડ્યું. પ્રથમ તો બન્ને રાજકુમારો ઉપર રાજાનો સમાન ગ્રેહ હતો. રાજુગિત અત્યંત મીઠું બોલનાર હતો. તેથી મંત્રિઓ અને બીજા રાજ સભાસદો તેના ઉપર ધણે પ્રેમ રાખતા હતા, અને રાજા પણ તેના ઉપર અત્યંત પ્રેમ રાખતા હતા.

રાજા ક્રુવસન્ધિને મૃગયા રમવાનો ધણો શોખ હતો. તે સમયે ભારતભૂમિમાં ઘણા ધાડાં અરણ્ય જંગલો હતા. એક દિવસ રાજા મૃગયા રમવા ગયો અને એક ધન્યોદ્ધ અરણ્યમાં પેડાં મૃગોનો શિકાર કરતો હતો. એટલામાં ઝાડીમાંથી એક પ્રયત્ન સિંહ નિકળી આવ્યો. તેના માથા ઉપર લાંબા કેશ હતા. ઝોડામાં વિકાળ દાન જથ્થાતા હતા. તેણે બચક ગજના કમર અને રાજાના શ્વામે આવ્યો. તેને આવતાં જોઈ રાજાએ એક હાથમાં તલનાગ અને બીજા હાથમાં દાલ પકડી તેના શ્વામે થયો. રાજાની સાથેના નોકર શિમરીઓએ સિંહ ઉપર તીરનો વર્ષાદ વર્ષાવ્યો. પરંતુ તે બચકર સિંહે નહિ ગણકારતાં, રાજા ઉપર ધસી આવ્યો. રાજાએ તેના ઉપર તલવારના ધા કર્યા છતાં સિંહે તો પોતાના તિક્ષ્ણ નખદારા, રાજાના શરીરને વનુરી નાખ્યું. રાજાના શરીરની ચામડી ધણે ઠેમણેથી ફાટી ગઈ. તેમાંથી રૂધિરની ધારાઓ પડવા લાગી. છેવટે રાજા જમીન ઉપર ઢળી પડ્યો, અને તેના પ્રાણ પચત્વ પામ્યા. સિંહને પણ રાજાના નોકરોએ ધણી તલવારો મારવાથી મરણ પામ્યો.

રાજાની સાથેના સિપાહીઓ રાજધાનીમાં આવ્યા. તેમણે જંગમમાં મનેલી સર્વ બીના રાજ-મંત્રિઓને કહી મંત્રિઓ જંગમમાં ગયા અને રાજાના શબને અગ્નિગરકાર કર્યો. ત્યારપછી મંત્રિ અને પ્રધાનોએ, પ્રજા તથા વાસિદેવ સાથે સલાહ કરી રાજકુમાર સુદર્શનને રાજા બનાવવાનો નિશ્ચય કર્યો. અમાત્ય વર્ગે પણ સમ્મતિ આપી. રાજકુમાર રાજુગિતના પક્ષમાં પણ ધણા લોકો હતા. રાજુગિતની માતા લીલાવતી એ કલ્પવૃક્ષનીના

* દેવી પુરાણને આધારે

x એ રામચંદ્રના પછી પદરમો પુરુષ હતો હરિવંશના મત પ્રમાણે એનું નામ “અર્ધ સિંહ” છે.

રાજા યુધાનિતની કન્યા હતી. રાજાના મરણ સમાચાર સાંભળી પોતાના બાણેજ યત્રુજિતને રાજા બનાવવાની ઇચ્છાથી ઉજ્જવળી-રાજા, સત્વર પોતાનું સરકર લઈને અયોધ્યામાં આવી પહોંચ્યો. એ સમાચાર સાંભળતાં જ મનોરમાનો પિતા વીરસેન કે જે દક્ષિણ દેશનો રાજા હતો તે પોતાના બાણેજ મુદ્દર્શનને રાજા બનાવવાની ઇચ્છાથી સરકર લઈને અયોધ્યામાં આવી પહોંચ્યો. વિદ્યાળ સરકરનાં પગલાંથી અયોધ્યા નગરી દમ્પી હતી ! પ્રભુ ગમરાધ ગઈ બન્ને રાજાઓ પોતપોતાના બાણેજ રાજકુમારને ગાદીએ બેસાડવાની ઇચ્છાથી રાજના મંત્રિઓને હાથમાં લેવાની ગ્રાહવણ કરવા લાગ્યા. યુધાનિતનો બાણેજ રાજામાં શ્રેષ્ઠ હતો. પરંતુ મુદ્દર્શન એ પટરાણીને બાણેજ પુત્ર હોવાથી રાજગાદી ઉપર હોનો જ હતો. પણ રાજા અમલદારોએ પણ તેઓ અભિપ્રાય આપ્યો હતો. યુધાનિત દામ્પિત હતો તેથી વચમાં કોઈ મધ્યસ્થ પડી નિહાલ લાવવા આગળ આવ્યું નહિ. યુધાનિતે પણ પોતાનો પ્રજા પ્રતાપ બતાવી વીરસેનને બચ બતાવ્યો. અદકારી રાજાઓ એવાજ અભિમાનમાં તણાય છે, અને વિના અપરાધે નિર્દોશોનાં લેહીની નદીઓ વહેવડાવે છે ! તેવા રાજાઓ રાજમદ્દથી છડી જઈ અનર્થ કરી બેસે છે. અયોધ્યાની પ્રભુ, રાજા યુધાનિતના સરકરની તૈયારી જોઈ ગમરાઈ હતી ! કોરાજ રાજના રદામાવાળાના રાજાઓ પણ આટલા દિવસ યયાં યુદ્ધ વગર અટકાઈ ઉઠ્યા હતા. તેઓ આ સમયે વિદ્યાળ કન્યા સાથે તૈયાર થઈ આવ્યા, અને જેની મરજીમાં આવ્યું તે પક્ષમાં ગયા. શુંગમેર પુરીના અનાય નિષાદ લોકો પણ રાજા ધ્રુવસન્મિના મરણ સમાચાર સાંભળી રાજમંદારમાંનું દ્રવ્ય હાંટવાની ઇચ્છાથી, સરકર સહિત તૈયાર થઈ આવી પહોંચ્યા.

નિષાદ લોકો ગંગાને પાર આવી-વચમાં વચમાં-અયોધ્યા નગરી ઉપર હુમલો કરતા હતા. જે રાજા પ્રજા હોય તે તેઓ લેને વધ રહેતા. નહિ તે રાજામાં ઉપદ્રવ મચાવતા, મદારાજ દરરથ એક વખત ગંગા સ્નાન કરવા ગયા હતા. તે સમયે નિષાદ લોકોના રાજા-સરકરે લેખના ઉપર હુમલો કર્યો હતો. પરંતુ નિષાદ રાજા પરાજિત થયો અને તેને ફરી બનાવી રાજા દયરથના રદામું હોય કરવામાં આવ્યો હતો. તેજ વખતે નિષાદ રાજાના પ્રાણ જત પશુ રૂણા સાગર, મહાન દયાળુ, શ્રી રામચંદ્રજીની પ્રાર્થના ઉપરથી નિષાદ રાજાના પ્રાણ જમી ગયા. નિષાદ રાજા રાજપુત રામચંદ્રજીના સહયુજ ઉપર મોહ પામ્યો. તે મુર્ખ હોવા છતાં જીવન પર્વત રામચંદ્રજીનો કૃતજ રહ્યો અને તેમનો તબિયત થઈ રહ્યો.

બન્ને રાજકુમારો દળુ આલાવરથામાં હતા. અયોધ્યામાં બધું જ ગડગડાટ મચી રહ્યો છે આ સમાચાર સાંભળતાં જ દેશ દેશાન્તરોમાંથી ચોર અને હુડારાઓ ત્યાં આવી પહોંચ્યા. બધું જ ઉપદ્રવ અને અસાજતા ચાલવા લાગ્યો. જ્યારે સંધિ થવાનો સંજવ રહ્યો નહિ ત્યારે બન્ને રાજાઓ, હાજ મર્ષણું મરણુ કરી, રજુથેતમાં ઉતરી પડ્યા. લોકોને બચ અને વિશ્રમ પમાડે એનું બધું જ યુદ્ધ ચાલવા લાગ્યું. રજુથેતમાં અનેક સિપાહીઓ પોદાઓ છૂટત વિસર્જન કરતા લાગ્યા. યુધાનિતના આજુરડે વીરસેનનું મરણ હોલ થઈ ગયું, અને તે જગત ઉપર દળ પડ્યો તેના સિપાહીઓ પણ રજુમાં બંગ પડીને નદીમાં ગયા.

- મહારાણી મનોરમાને જ્યારે સમાચાર પહોંચ્યા કે ત્હેનો પિતા રણક્ષેત્રમાં મરણ પામ્યો છે ત્યારે ત્હેને ઘણી બહીક લાગી. તેણીએ ગિદ્દસ નામના મુચતુર મંત્રિને બોલાવી 'હવે શું કરવું?' તે સંબંધી સલાહ પૂછી. મંત્રિએ કહ્યું: "માત: 'મહારી સવાહ પ્રમાણે તો હવે આપે એક ફાણ પણ આ મથળે ગહેવું બેઠએ નહિ. આ રથળે ગહેવાથી રાજા મુધાન્નિત આપના પુત્રને મારી નાખશે. વારાણસી (દારી) ના અરણ્યમાં સુઆહ નામનો એક મામો છે. ત્યાં આપ જશે તો તે તમારું રક્ષણ કરશે." મહારાણીએ પણ તે સલાહ માની. મંત્રિ બહુ ચતુર હતો. તેણે મુધાન્નિતને મળવા જવાનું બહાનું કરી નગરથી બહાર નિકળ્યો. મનોરમા પણ લલીતાને કહીને નગરની બહાર આવી અને મુધાન્નિતને મળી, ત્હેની આજ્ઞા લઈ પોતાના પિતાના પ્રેતનો સત્કાર કર્યો. બે દિવસ પછી એક ચતુર દાસી સાથે મનોરમા, બધા વ્યાકુળ ચિત્તે કમ્પતે હૃદયે બગીચાની કિનારે આવી. પ્રભુ બંકન ગિદ્દસ પણ ત્યાં આવી પહોંચ્યો. બીજી તરફથી નિવાદ છુટારાઓ આવી પહોંચ્યા. તેણે મનોરમા પાસે જે કાંઈ ધન રત્ન હતાં તે છુટી લીધા. એટલું જ નહીં પણ તેનો રથ મુઠ્ઠો લઈ ગયા ! મનોરમા પાસે માત્ર એક પહેરેલું 'લુગડું' જ રહ્યું હતું તે પતિવ્રતા અનંગાંગમ-સાઈ નહિ. તેટલું જ લઈને પણ પોતાના એકના એક પુત્રના પ્રાણ અચાવવા, ગિદ્દસ તથા દાસી સાથે ગંગાને કિનારે આવી પહોંચી. નિવાદ ચોર છુટારાઓ કરતાં તેને મુધાન્નિતનો ઘણો ભય હતો. ચોર, છુટાગઓ માત્ર ધનના લોભી હતા પણ મુધાન્નિત તેના હૃદય-રત્ન પુત્રનો લોભી હતો, તેથી તે બિચારી બહુ યથચતી હતી તેઓ એક તરાપા ઉપર ચઢી બેઠા અને બાગીચાને પેઢે પાર જઈ બરહાજ ઋષિના આશ્રમમાં ગયાં, આ આશ્રમમાં આવ્યા પછી તે સર્વેનો ભય કંઈક ઓછો થયો.

બરહાજ ઋષિના આશ્રમ સાથે અધોધ્યાનો સંબંધ હતો. શ્રી રામચંદ્રજી જ્યારે દક્ષિણના અરણ્યમાં ગયા ત્યારે "બરહાજ આશ્રમ." માં યજ્ઞને ગયા હતા. બરહાજ જ્યારે રામચંદ્રજીને શોધવા ગયો ત્યારે આ આશ્રમનાં દર્શન કરીને ગયો હતો. વનવાસમાંથી રામચંદ્રજી જ્યારે પાંચ આવ્યા ત્યારે બરહાજ આશ્રમમાં રહીને અધોધ્યાના સમયાર પૂછ્યા હતા. રાણી મનોરમાએ પણ તેજ મહા પુરુષ, મહાધૈવી-શક્તિ-સમ્પન્ન ઋષિ બરહાજના આશ્રમમાં આવી આશ્રમ લીધો.

આશ્રમમાં રહેતા તપસ્વીઓએ સાક્ષાત ટ્રેવી સ્વરૂપ રાણી મનોરમાને જોઈ તેની ઓળખાણ પૂછી. રાણીની આજ્ઞાથી મંત્રિ ગિદ્દસે ઓળખાણ આપ્યું. મનોરમા ઉપર જે જે વિપત્તિ આવી પડી હતી તે સામળી તપસ્વીજીના હૃદયમાં પણ દયા ઉત્પન્ન થઈ. ઋષિ બરહાજે મનોરમાને આશ્વાસન આપતાં કહ્યું: "હે દલાણિ ! તું આ રથળે નિશ્ચિંત ચિત્તે રહે અને ત્હારા પુત્રનું પાલન કર. આ આશ્રમમાં રહેવાથી ત્હેને મુધાન્નિત તરફથી કોઈ પણ પ્રકારે ભય થશે નહિ." ઋષિનાં આવાં આશ્વાસન વાંચ્યો સાંભળી ગણી મનોરમાના હૃદયમાં આનંદ થયો અને ઋષિએ આપેલી એક પર્ણિયાગમાં ગંઢી બાળ પુત્રનું પાલન કરવા લાગી.

રાજા મુધાન્નિત સમરક્ષેત્રમાંથી અધોધ્યામાં પાછો આવ્યો અને રાજપુત્ર સુદર્શનને સંહાર કરવા ત્હેને શોધવા લાગ્યો. મનોરમાની તપાસ કરવા લાગ્યો. બેમાથી કોઈતો પણ પત્તો મળ્યો નહિ ત્યારે તેણે ચારે દિશામાં માણુઓ મોકલી શોધ કરાવી. તેણે પોતાના

બાણેજી રાજકુમાર શત્રુજિતને રાજ્યગાદી ઉપર બેસાડ્યો. સર્વ પ્રજામાં મોટા ઉત્સવ થઈ રહ્યો. પુરોહિત અને મંત્રિઓ નવા રાજાના અબ્યુદયની કામના કરવા લાગ્યા. તેમ છતાં મહારાણી મનોરમા અને રાજકુમાર સુદર્શનને માટે શોક કરનારે બાણેસો પણ હતો. તેઓનું અંતઃકરણ શોકાનલયી પ્રવળણું હતું. સમસ્ત અયોધ્યા નગરીમાં કેટલાંક બાણેસો મહા-આનંદમાં પડ્યાં હતાં ત્યારે કેટલાંક શોક પણ કરતાં હતાં ! તે વખતે બલ અને દુર્દશ નામના બે જાણીતા પુરોહો નિયાદ લોકોના ધૂમબેરપુરમાં રાજ કરતા હતા. યુધાનિતે તહેમને પોતાના પક્ષમાં લીધા હતા. યુધાનિતને રાણી મનોરમા અને સુદર્શનની ખબર મળી ગઈ તેથી તેણે નિયાદરાજ બલને પુરુષ લશ્કર સહિત તૈયાર કર્યો અને પોતે બરહાજ ઋષિના આશ્રમ પાસે આવી પહોંચ્યા. યુધાનિત આવી પહોંચ્યાના સમાચાર જાણીતાં જ રાણી મનોરમાના પેટમાં ક્રાંતકો પડ્યો ! તેને પોતાના પુત્રના જીવનની શંકા અને ભય ઉપજ્ય, થયાં ! તેનું મુખ મલીન થઈ ગયું. શરીર ચરચર કમ્પવા લાગ્યું પરંતુ જેની પ્રાંતે તપ રૂપી મહાન શસ્ત્ર અસ્ત્ર હતાં એવા મહા સમર્થ તપસ્વી બરહાજ ઋષિએ મનોરમાને અભય પ્રદાન કર્યું, અને તહેને આશ્વાસન આપ્યું ! ધન્ય ઋષિ મહારાજ ! ધન્ય તમારી તમઃશ્રયા ! ધન્ય તમારી અદ્ભૂત શક્તિ !

તપસ્વી બરહાજ પોતેજ આગળ આવ્યા એટલે રાજા યુધાનિતે કહ્યું કે : “ આપ મનોરમાને અને તહેના પુત્રને મહારા હાથમાં સોંપી દો. ” તપસ્વી બરહાજે રાજાને ઘણો ઉપદેશ આપ્યો અને ઘણી રીતે સમજાવ્યો. તેમજ બાળક સુદર્શન જીવતો રહેશે તો પણ કંઈ ભય નથી એવું પણ સહમતિયું, પરંતુ રાજામદ, અને ધન મદમાં આધુનિકો રાજા યુધાનિત શાંત પડ્યો નહિ—કંઈ સમજ્યો નહિ ! વિનંશ કાળે વિપરિત શુદ્ધિ. તપસ્વીનો એક પણ ઉપદેશ તહેને ગળે ઉતર્યો નહિ. હલકા તે બોલ્યો કે :— “ જો તહે મહાઈ કહ્યું નહિ માનો તો હું બળપૂર્વક સુદર્શનને લઈ જઈશ. ”

બલ, આ શબ્દો સાંભળતાં જ તપસ્વી મહાત્માનો સ્વભાવ બદલાઈ ગયો. તે સમયે ક્ષાત્ર તેજ બ્રાહ્મણના તેજમાં અંગ્રાજ હતું. તે સમયે ક્ષત્રિઓના જોર જીલમથી બચવાની ઇચ્છા રાખનાર પ્રજા બ્રાહ્મણોને આશ્રયે જતી. તપસ્વી બ્રાહ્મણો નિરાધાર પ્રજાને કુખેના પંજામાંથી બચાવના. તે વખતે તપસ્વીઓનાં તપનો એવોજ દેવી પ્રભાવ હતો. અનાય કુંટારાઓ પણ ક્ષત્રિયો કરતાં બ્રાહ્મણો ઉપર પ્રેમ રાખતા હતા. તેઓ તપસ્વી ઋષિઓના અત્યંત પ્રજાળ પ્રભાવને જાણતા હતા. તેમના બ્રહ્મતેજને જાણતા હતા. આજે તો મોટા મોટા અગાર્યો માત્ર નામના જ જણાય છે ! તેમનામાં એક કીડીનું રક્ષણ કરવા જેટલું સામયે નથી ! એટલું જ નહિ પણ જેઓ પોતાના જ માન, ધનનું રક્ષણ કરી શક્તા નથી તેઓ શિષ્યનું કલ્યાણ તો કરે જ શી રીતે ? જ્યાં ત્યાં ઢોંગી સાધુ સન્યાસીઓ થઈ ગયા છે. જ્યાં જૂઓ ત્યાં કાંચન અને કામિનીની જમાન ઉપાસના થઈ રહી છે. જ્યાં જૂઓ ત્યાં દુર્શિઓની લાલસા તૃપ્ત કરનારા સાધુ સન્યાસીઓ જણાય છે ! જે કેટલાક દેવી ગુણ સમર્પક તપસ્વી મહાત્માઓ છે તેમનાં દર્શન બાળે જ કરી શકાય છે.

• (અપૂર્ણ.)

ડા. રા. મહેતા.

ચિદવૃત્તિ સામર્થ્ય

અથવા

“મનસે થિયે સે ધનસે ન થિયે.”

શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતામાં ભગવાન શ્રી કૃષ્ણચંદ્ર પ્રતિ મહાપાહુ અર્જુન મનની અસામાન્ય શક્તિનું સમર્થન કરતાં કહે છે કે:—

“ચંચલે હી મનઃ કુષ્ણ, પ્રમાથી વલવદ્ દૃઢમ્ ।

તસ્પાદં નિગ્રહં મન્યે વાયોરિવ સુદુષ્કરમ્ ॥

ગી. અ. ૬ ઓ શ્લો. ॥ ૩૪ ॥

અર્થ:—હે શ્રીકૃષ્ણ ! આ મન ચંચલ, હલીલું, બલવાન અને દૃઢ છે. વાયુની સમાન, અર્થાત્ હવાની ગાંઠડી બાંધવા સમાન; મનનો નિગ્રહ કરવો મને અત્યંત દુષ્કર લાગે છે.

સારાંશ એ છે કે મન પોતાના ઇચ્છિત વિષયથી કોઈ પણ ઉપાય દ્વારા—પાછુંવાળી શકાતું નથી. અનંત જન્મોની અનેક સહસ્ર વાસનાઓ વાળું હોવાથી નાગપાશની પેઠે નહિ બેદાય એવું છે. મન એવું અતિ દૃઢ હોવાથી અત્યંત બલવાન છે. બલવાન હોવાથી પ્રમાથી અને પ્રમાથી હોવાથી અતિશય ચંચલ છે. એવા મનનો નિગ્રહ વૃત્તિ રહિત સ્થિરભાવ કરવો તે આકાશમાં ચઢાવમાન થઈ રહેલા વાયુના નિબલપણાના જેવો અત્યંત અશક્ય છે.

ભગવાન શ્રી કૃષ્ણચંદ્ર મહાપાહુ અર્જુનને પ્રત્યુત્તર આપતાં વહે છે કે:—

॥ શ્રી ભગવાનુવાચ. ॥

“અસંશયં મહાવાહો, મનોદુર્નિગ્રહં ચલમ્ ।

અભ્યાસેન તુ કૌંતેય, વૈરાગ્યેણચઘૃણતે ॥

ગી. અ. ૬ ઓ શ્લો. ॥ ૩૫ ॥

અર્થ:—ભગવાન શ્રી કૃષ્ણચંદ્ર કહે છે કે:—હે મહાપાહુ અર્જુન ! મન એ દુર્નિ-
ગ્રહ અને ચંચલ છે, એ મંદિર રહિત છે; પરંતુ અભ્યાસથી અને વૈરાગ્યથી તે કૌંતેય,

મનોનિગ્રહ થઈ શકે છે. તાત્પર્ય, પ્રથમ-જે વાત અતિ દૃઢિન પ્રતીત થાય છે, તેજ વાત અભ્યાસથી અને દીર્ઘ પ્રયત્નથી અંતમાં સિદ્ધ થાય છે.

“ અભ્યાસેન સ્થિરંચિતમભ્યાસેન નિલચ્યુત્તિઃ ।

અભ્યાસેન પરાનંદો દ્વ્યભ્યાસેનાત્મદર્શનમ્ ॥ ”

અર્થાત, અભ્યાસ વડે ચિત્ત સ્થિર થાય છે, અભ્યાસ વડે પ્રાણુ ગતિ રહિત થાય છે; અભ્યાસ વડે અજ્ઞાનદંતી પ્રાપ્તિ થાય છે, અને અભ્યાસ વડે આત્માનું દર્શન થાય છે.

“ નિત્યાભ્યાસેન શીલસ્ય, સ્વસંવેદ્યંહી તદ મધેત્ ।

તત્સુક્ષ્મત્વાદનિર્દેશ્યં પરં વ્રહ્મ સનાતનમ્ ॥ ”

અર્થ:-નિત્ય અભ્યાસ કરવાના સ્વભાવ વાળાને બ્રહ્મ સ્વસંવેદ્ય થાય છે. તે સનાતન પરબ્રહ્મ સૂક્ષ્મભણાથી વાણીથી નહિ દૃઢી શકાય એવું છે. અત્ર અભ્યાસ શબ્દ વડે આત્મામાં ચિત્તને વૃત્તિ રહિત સ્થિર સ્થાપવાની ઉત્સાહ પૂર્વક વારંવાર આજ્ઞાતિ સમજાવી, અને શબ્દાદિક વિષયો તથા ત્રણ ગુણમાં નિરુપદપણું અર્થાત સર્વ વિષયોમાં ઇચ્છા વિહીનતા તે વૈરાગ્ય. શ્રી યોગ વાસિષ્ઠ મહા રામાયણમાં આ બે ઉપાયોને જ ચાર રૂપે વર્ણવ્યા છે. તે આ પ્રમાણે: ૧. અધ્યાત્મ વિદ્યાની પ્રાપ્તિ. ૨. મહાત્માઓનો શ્રદ્ધા ભક્તિ પૂર્વક સમાગમ. ૩. વાંસનાઓનો ત્યાગ. ૪. ૧ પ્રાણાયામ અભ્યાસ વૈરાગ્યનું સાથેજ અનુષ્ઠાન કરવું આવશ્યક હોવાથી મૂળમાં ચક્રાર મૂક્યો છે, યોગ સૂત્રકાર ભગવાન પતંજલિએ પણ “અભ્યાસ વૈરાગ્યાભ્યાં તન્નિરોધઃ” અભ્યાસ અને વૈરાગ્ય વડે ચિત્ત વૃત્તિઓનો નિરોધ થાય છે. એ સૂત્રથી એમજ દર્શુ છે. વિશેષ જાણુવા ઇચ્છનારે પાતંજલયોગ સૂત્ર જોવું. અભ્યાસ વૈરાગ્ય વડે મનોનિગ્રહ કરનાર પુરૂષ પરમાવસ્થા પ્રાપ્ત કરી શકે છે. અમૃત ગિંદુ ઉપનિષદમાં પણ દર્શુ છે કે:-

“ મન એવ મનુષ્યાણાં કારણં બંધ મોક્ષયોહોઃ ”

(મન એજ બંધ અને મોક્ષનું મુખ્ય કારણ છે.) તાત્પર્ય, બંધ અને મોક્ષ એ કેવલ મનને જ આધીન છે. યાવત મંપતિતું અધિષ્ઠાન એક મન જ છે. ક્રોધપનિપદની પ્રથમાધ્યાય ગત પ્રથમ વક્ત્રીમાં એક સુંદર આખ્યાયિકા છે. તેનો પ્રસંગાનુસાર સંક્ષેપ આ પ્રમાણે:

વાજશ્રવાના પુત્ર વાજશ્રવસ (ઉદાલક ઋષિ) એમણે સંકલ્પ પૂર્વક સર્વસ્વની દક્ષિણા બ્રાહ્મણોને અર્પણ સર્વમેધ નામક યાગનો પ્રારંભ કર્યો. શ્રી ઉદાલક મહર્ષિએ નિજ પુત્ર નચિકેતા અર્થે ઉત્તમ ગોધન સંગ્રહી; જલપાન કરવાની શક્તિથી, તણુ ભક્ષણની શક્તિથી, અને દુગ્ધ દેવાની શક્તિથી રહિત એસમર્થ વૃદ્ધ ગાયો રૂપી ધનનું, દાન બ્રાહ્મણોને કરવા માંડ્યું. આમ જોઈ બ્રાહ્મ નચિકેતાએ વિચાર્યું કે:-આ યગની કોઈ દાન રૂપ સામગ્રીના અભાવ વડે પિતાને અનિષ્ઠ ફલ પ્રાપ્ત થશે; માટે આ નચિકેતાના શરિરના દાન વડે યગની સામગ્રી સંપાદન કરી અનિષ્ઠ ફલ થતું અટકાવવું યોગ્ય છે. મહાત્મા ઉદાલક ઋષિને નમન કરી નચિકેતા કહે છે કે:-હે મહાત્માન ? મને કયા ઋત્વિકને ત્યાં દક્ષિણા અર્થે આપો છો ? પિતાએ પુત્ર વાક્ય વિશ્રુત કર્યું. પુનઃ નચિકેતાએ પૂર્વવત્ દર્શુ. તથાપિ પિતાએ દુર્લભ કર્યું.

વળી સત્યુત્તર નચિકેતાએ પિતા પ્રતિ કહ્યું: કે હે તાત ? મ્હને ક્યાં અતિશયે ત્યાં આપોછો ? મહર્ષિ ઉદ્ધાલક નચિકેતાના વાક્ય ત્રવણ કરતાં ક્રોધ પૂર્વક બોલ્યા: વૈવસ્વત પુત્ર યમધર્મને ત્યાં તને સમર્પિત કરું છું. મહાત્મા નચિકેતાએ પિતાનું વાક્ય સત્ય કરવા યમ લોકે ગમન કર્યું. યમ ધર્મ દ્વારા વર ત્રય પ્રાપ્ત થતાં પ્રથમ વરદાનથી પિતાનું પોતા પ્રત્યે ક્રોધ રહિતપણું, પૂર્વવત્ વાતસલ્યભાવ, નચિકેતા મ્હારો પુત્ર છે; એ આદિ ઇચ્છ્યું. દ્વિતીયદ્વારા અગ્નિ વિદ્યા સંપાદન કરી. અવશેષ તૃતીય વરદાન પૂર્ણ કરવાના હેતુથી સત્ય સંકલ્પ યમ ધર્મ નચિકેતા પ્રતિ કહે છે કે:—હે નચિકેતા ? પ્રસન્ન થયેલ મારા વડે તૃતીય વર માંગ અર્થાત તૃતીય વર નહિ આપ્યા પર્્યંત હું રહ્યાવન છું. નચિકેતા કહે છે:—હે મૃત્યો ? મૃતક મનુષ્ય વિશે આ સંશય છે, ત્યાં કોઈ વાડી આત્મા છે; એમ કહે છે, કોઈ ચરિર ઇન્દ્રિય મન અને બુદ્ધિથી અભિન્ન અન્ય દેહને સંબંધી આત્મા છે; અને કોઈ આત્મા નથી, એમ કહે છે. (આ સંશય છે) માટે મને આત્માના નિર્ણયનું જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી નથી થતું, અનુમાનથી પણ નથી થતું, અને પરમ પુરુષાર્થ આત્મજ્ઞાન હોવાથી આપતુલ્ય અન્ય વક્તા દુર્લભ હોય એ નિઃસંશય સમગ્ર આપ દ્વારા એ તત્ત્વ જાણવા ઈચ્છુ છું. મહાત્મા નચિકેતાના અધિકારની પરિક્ષાર્થે અનેક પ્રલોભન જાગાવતાં યમ ધર્મ નચિકેતા પ્રતિ કહે છે કે:—

૧ “ શતાયુષઃ પુત્ર પૌત્રાન્ દૃણીન્વ વહૂન્ પશુન્ દસ્તી હિરણ્યમધ્વાન્ ।

૨ “ ભૂમેર્મહદાયતનં દૃણીન્વ સ્વયશ્ચ જીવશરદોયાવદિચ્છસિ ॥

ક. મ. મ. વહ્લી મં. ॥ ૨૩ ॥

અર્થાત:—હે નચિકેતા ? તું સો વર્ષની આયુવાવા પુત્ર પૌત્ર માંગ, કિંવા માગ્યો આદિ બહુ પશુઓ માંગ, તેમજ હસ્તિ મુવણું અને અથાદિ માંગ કિંવા પૃથ્વીનું ચક્રવર્તી રાજ્ય માંગ, તું સ્વયં જેટલા વર્ષ પર્્યંત જીવવા ઇચ્છતો હોય તેટલા વર્ષ પર્્યંત જીવ, મનુષ્ય લોકમાં ઇચ્છવા યોગ્ય દુર્લભ વસ્તુઓ ઇચ્છાનુસાર માંગ, રથ સહિત વર્ષમાન, અને વાદિત સહિત આ દિવ્ય અપ્સરા વડે ત્હારી પાદ પ્રક્ષાલનાદિ રૂપ સેવા દર્શાવ.

પરંતુ અલ્લોભ ચિત્ત નિષ્પાપ નચિકેતા કહે છે કે:—

હે અંતક ?

“ સ્વોભાવા મર્ત્યેસ્યયદન્ત કેતત્, સર્વેન્દ્રિયાણાજ્જરયન્તિ તેજઃ ।

અપિસર્વજીવિતમલ્પ મેવ, તૈવેવ વાહાસ્તવ નૃત્યર્ગીતે ॥”

ક. મ. મ. વહ્લી મં. ॥ ૨૪ ॥

અર્થ:—આપના દીધેલા ભોગો આવતી કાલ પર્્યંત હશે કિંવા નહિ હોય એવા સંશય વાળા છે. કિંવા આ અપ્સરા આદિ ભોગો તો મનુષ્યની મર્ત્ય ઇન્દ્રિયના પ્રક્ષાલને નાશ કરનાર છે. માટે ધર્મ, બુદ્ધિ, અને યથાદિના વિનાશક હોવાથી અનર્થ રૂપ છે. આપ દીધાં આયુ પ્રદાન કરો છો ત્યાં પણ દોષ છે. જ્ઞાતાનું આયુ પણ અધ્ય છે ત્યાં પછી મનુષ્ય જીવનથી અલ્પતા વિશે શું કહેવું ? અર્થાત આપના રથાદિ નથા નૃત્ય અને ગીત આપને જ મુજારક હો. નચિકેતાને તો માત્ર આત્મ વસ્તુ સિવાય અન્ય ઇન્દ્રિય નથી વળી,

“ ન વિત્તેન તર્પણીયો મનુષ્યો વસ્તુમે વરણીયસ एव. ”

અર્થાત દ્રવ્યથી મનુષ્યને કીર્તિ મળતી નથી. મારે અન્ય કોઈ વર નથી જોઈતો, ધન નથી જોઈતું, —મારે તો એજ વર બ્રહ્મ વિદ્યા, જોઈએ. ભગવાન યાગવલ્ક્ય પ્રતિ મૈત્રેયીએ ક્યું:—

‘ યેનાઽહં નાઽમૃતં સ્યામ્ કિમહં તેન કુર્યામ. ’

અર્થ, જે પાર્થિવ દ્રવ્યથી હું અમર ન થાઉં તે દ્રવ્યને મારે શું કરવું છે ? તાર્પણ દ્રવ્યાદિની શ્રેષ્ઠતા મહાપુરુષોના અંતઃકરણમાં કેટલે અંશે પોતાની સત્તા ચલાવી શકે છે તે સ્પષ્ટ કરવામાં ઉક્ત પ્રસંગ કહેવાયો છે.

આદિ કવિ વાલમીકીએ મનની અગ્રાધ શક્તિને ઉદય પમાડી સર્વોદ્કૃષ્ટ મહર્ષિપદ પ્રાપ્ત કરી રામાયણ નિર્માણ ક્યું. શ્રી વિશ્વામિત્રે બ્રહ્મર્ષિપણું પ્રાપ્ત કરવામાં એજ શક્તિનો આશ્રય ગ્રહણ કર્યો. ઈન્દ્રિયાકુલોત્પન્ન ભગીરથ રાજાએ પતિત પાવની ત્રિલોક તારિણી ભાગીરથીને સગર રાજાના સાઠ હજાર પુત્રોના ઉદ્ધાર અર્થે મનના તિવ સંકલ્પદ્વારા મૃત્યુ લોકમાં આવિભવ પમાડી.

મહાત્મા વે પશુ શુદ્ધ મન વડેજ નારાયણનો સાક્ષાત્કાર પામી કૃપ પદ પ્રાપ્ત ક્યું.

ભૂપાલ ચક્ર ચૂડામણી મહારાજ ભર્તૃહરિએ સકલ રાજા વૈભવને તુચ્છ ગણી; કોંકરા વાળી ભૂમિ પર શયન કરવું પસંદ ક્યું. ચાતી પુરુષો વિવેકાદિ સાધનો ઉદય પમાડી આ દ્રવ્ય જગતને મનમાંથી કચરાની માફક કાઢી નાંખે છે. પદ દર્શન પ્રણેતા વ્યાસાદિ મહર્ષિઓએ, સ્મૃતિકાગોએ, અને અન્ય મહાત્માઓએ, મનના અગ્રાધ સામર્થ્યનો આશ્રય ગ્રહણ કરી જગતમાં યથ સંપાદન કરી અમરત્વ પ્રાપ્ત કરેલ છે.

પ્રાતઃ સ્મરણીય રાણા પ્રતાપસિંહ, મહારાજ શિવાજી હનુપતિ, શુરતેગ બહાદુરજી, તત્પુત્ર ગોવિન્દસિંહજી તથા તેમના અને કુમારો કે જેમણે પોતાના શરીર પર્યંતરું ધર્માર્થે બલિદાન ક્યું છે.

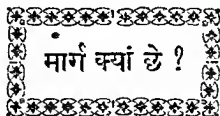
સત્યાગ્રહ શિક્ષક-મહાત્મા મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધીજી, પ્રાતઃ સ્મરણીય લોકમાન્ય મહાત્મા-બાલ ગંગાધર તિલક, કે જેમણે દારાગૃહમાં (કે જેમાં હુમ્મ સિવાય અન્ય પ્રતિતિનો અભાવ હોય ત્યાં) ભગવદ્ગીતા જેવા આર્ષે અંધ પર પોતાની અપૂર્વ બુદ્ધિમતાને કામે લગાડી અત્યુત્તમ રહસ્ય નિખોણ ક્યું છે અને સ્વરાજનો વિજય ધ્વનિ અખિલ ભારતવર્ષમાં ગર્જાવી અમરત્વ પ્રાપ્ત કરી ગયા છે. શુભ સ્મરણ વશિષ્ઠ મહાત્મા ગોંધલે, દેશમક્ત લાલાલાજીપતરાય, પંજાવના સિંહ, વાલુ વિપિનચંદ્રપાલ, સર રવિંદ્રનાથ દામોર આદિ મહાન વિરાગણી પુરુષોએ મનના અગ્રાધ સામર્થ્ય વડે જ અખિલ ભારતવર્ષમાં નવચવન અર્પી સચેતન ક્યું છે.

(અપૂર્ણ.)

• • • • • ફહાનગી વહાણગી ટકકુર જામનગરવાલા.

॥ ૐ ॥

નમો ભગવતે રામકૃષ્ણાય ॥

જેના હૃદયમાં દર્મની બાવનાનો સહજ પશુ રંગ લાગ્યો હોય, ખડ્ડી જીવન આ જગતના ભોગવિલાસ ભોગવવામાં નથી, અને માનવજીવનનો યથાર્થ જીવનમય પ્રદેશ આ હૃદયોના આચર્યમય મુખો પર છે, એવું સહજ પશુ જેને સમજાયું હોય, આર્થ રૂપીઓના સનાતન ધાર્મિક તાત્વની સહજ માત્ર પશુ વિચારણા જે જીવનમાં હૃદયમાં થઈ હોય, તેના હૃદયોમાં આ પ્રશ્ન વારંવાર અને સ્વાભાવિક રીતે જ ઉદ્ભવે છે કે—માર્ગ ક્યાં છે ? ખડ્ડી જીવન જીવવા માટે, યથાર્થ મનુષ્યત્વ પ્રાપ્ત કરવા માટે, અને સનાતન આર્થ રૂપીઓએ પ્રત્યેષિત પ્રભુમય જીવન ગાળવા માટે માર્ગ ક્યાં છે ? ક્યે માર્ગે જવાથી આ કુર્લભ બાવના સુવશ થાય ? અને આ વિચાર પરપરાનો કંટકમય માર્ગ પ્રભુ પ્રેમનાં દેવિ કુમુદ જેવો સુખપ્રદ થાય ? વિષમય મસાર અમૃતમય થાય ? જીવનમાં હૃદયોમાં આવા પ્રશ્ન વારંવાર ઉદ્ભવે છે, પરંતુ એના મતોપકારક પ્રત્યુત્તર પરમ કૃપાળુ પ્રભુ તેમનાં પવિત્ર હૃદયમાં ક્યારે પ્રેરશે ?

જીવાત્માએ મનુષ્ય દેહ ધારણ કર્યા પછી એની અભાવિક ગતિ “સુખ, શાંતિ અને આનંદ” પ્રાપ્ત કરવા તરફ હોય છે. માતાના ગર્ભમાંથી ભૂમિપર આવ્યા પછી, ત્યાં સુધી યતિદય થતો નથી, ત્યાં સુધી, અજ્ઞાનાવસ્થાની બાહ્યચેષ્ટામાં પશુ, તેવું સ્વાભાવિક વક્ષણ સુખ-શાંતિ અને આનંદ પ્રાપ્ત કરવા તરફ હોય છે, એટલું જ નહીં પણ એ સુખ-શાંતિ અને આનંદ ચિરકાલિન હોય એવું શોધવા તરફ તેવું વાસ્તવિક રીતે વહન હોય છે; અને તે માટે એક સૂત્ર પણ છે કે આનન્દાત્ સ્વભિન્ન માનિ ભૂતાનિ જાયન્તે—ઈત્યાદિ. આ રીતે આનંદની શોધ કરવામાં પ્રથમ માનીની ગોદમાં અને પાનમાં તેના આનંદનું સ્થાન આવી રહેલું હોય છે, પણ જેમ જેમ આનંદ જ્ઞાનનો વિકાસ થતો જાય છે, તેમ તેમ માતાની ગોદ કરતાં વિશેષ આનંદમય, વિશેષ સુખકર પાંચો તેની દૃષ્ટીએ પડે છે, અને તે તે પદાર્થો, તે તે વિષયો તેના આનંદનું કારણ થઈ પડે છે, આમ માતાની ગોદમાંથી શરૂ થયેલી જીવાત્મા આનંદની, શાંતિની અને સુખની શોધ-જગતના અનેક વિષયોમાં, અનેક ભોગવિલાસોમાં, અનેક પ્રકારના માન, મોહ, અને પ્રલોભનીય

પ્રસંગોમાં તેને ખેંચી જાય છે, અને આ બધા પદાર્થોમાંથી તેને તો—એકજ વસ્તુ શોધવાની હોય છે. “ આનંદ-શાંતિ-સુખ—અને તે પૈકી ચિરકાલિન રહે તેવું, ” પ્રથમ તો જીવાત્માને જગતના ભોગવિલાસમય પ્રસંગો અને ઈન્દ્રિય વિલાસને ઉત્તેજન આપનારા પદાર્થો આનંદજનક જણાય છે, અને તે તે પદાર્થો મેળવવા ભોગવવા અને તે દારા—સુખ-શાંતિ અને આનંદ પ્રાપ્ત કરવા જીવાત્મા અનેક પ્રકારના પ્રયત્ન પ્રયત્નો કરે છે. એ પ્રાપ્ત કરવા તે વિદેશ જાય છે, અગર શરીર શોધી નાખનાર દહીન અભ્યાસ કરે છે, અગર દરદોષની તોફારી સ્વીકારે છે, અનેક પ્રકારે સાચું-જીવું—કરી જો તે પ્રકારે ચિરકાલિન આનંદ-શાંતિ અને સુખ આપનાર પ્રસંગો પ્રાપ્ત કરવા ઉપરજ તેના સર્વ પ્રયત્નો હોય છે, આ પ્રમાણે સ્થુળ પદાર્થોમાં આનંદોપભોગ કરતાં-કરતાં, વિષયોપભોગો અને ઈન્દ્રિય વિલાસોમાં વાસ્તવિક આનંદ-શાંતિ અને સુખનો અનુભવ લેતાં લેતાં તેને ભાસે છે કે, “ આનંદ ” મેળવવાની, “ શાંતિ ” મેળવવાની, “ સુખ ” મેળવવાની આશાએ જીવ-તોડ પ્રયત્ન કરી તેણે જે કંઈ મેળવ્યું, તેથી તેને કંઈ દર્શાવે. આનંદ મળ્યો નથી, ખરી “ શાંતિ ” મળી નથી, ખરું “ સુખ ” મળ્યું નથી, દારણ કે પ્રત્યેક પદાર્થ, પ્રત્યેક ભોગ વિલાસ, સુખમય ભાસવા છતાં દુઃખના અનેક પ્રકારના અનુભવોથી ભરપૂર છે, અને આવો અનુભવ હૃદયને થયા પછીજ જીવાત્મા જગતના નાશવંત પદાર્થો અને ભોગવિલાસોમાંથી આનંદ પ્રાપ્ત કરવાની આશા છોડી દઈ, બીજા વિષયમાં “ આનંદ ” પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરે છે, તેમાંથી પણ નીરાશા મળે છે ત્યારે ત્રીજા પ્રકારના વિષયમાં “ આનંદ ” પ્રાપ્ત કરવા દોડે છે, અને આ પ્રમાણે મુગ્ધજન જેવા અસત્ય વિષયોમાં “ આનંદ ” મેળવવા અનેક પ્રયત્નો કર્યા પછી, અનેકવાર નિરાશાઓનો અનુભવ કર્યા પછી જીવાત્માનું હૃદય આનંદ પ્રાપ્ત કરવાની બાવનાથી દૂર રહે છે, અને આંતરવૃત્તિ ખરે આનંદ, ખરી શાંતિ, ચિરકાલિન સુખ ક્યાં હશે ? એ વિચારણામાં ઘેરાએડી રહે છે ! આવી અતૃપ્ત મનોબાવનાની માર્મિકવેદના જીવાત્મા અનુભવે છે, ત્યારેજ છેવટે તેને સમજાય છે કે—સતત પરીવર્તનશીલ એવા આ બાહ્ય જગતમાં લેશ માત્ર પણ આનંદ નથી, અને આ પછી તેની દહી ખરી દિશામાં ગતિ કરે છે. આ જગતના બાહ્ય વિષયમાં જ્યારે તેને જરાપણ આનંદજનક કંઈ ભાસતું નથી ત્યારે તે કઈ દિશામાં ગતિ કરે છે ? તેને એક વિચાર એવો પણ આવે છે કે આપણી બહાર જ્યારે આનંદ આપનાર કંઈ નથી ત્યારે અંદર તો આનંદજનક શું હશે ? અને પછી એને એ વિચારણા થાય છે કે—“ આ વિરાટ વિશ્વકીર્તાના બાહ્યજીવન પ્રસંગોના પડદાની અંદર કંઈ આનંદજનક છે કે નહીં ? ”

જે જીવાત્મા ભાગ્યવાન હોય છે, પૂર્ણ સદૃશ્યો વડે જેનો અર્જાનાંધકાર સત્તર નહીં થવાનો હોય છે, તેના હૃદયમાં સ્વાભાવિક રીતેજ આ વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે કે—“ આ પરીવર્તનશીલ વિશ્વકીર્તાના રમણીય પ્રસંગોમાં ખરું સુખ, ખરી શાંતિ અને ખરો આનંદ નથી, પણ આ વિશ્વકીર્તાથી પર, આપણા હૃદયના આંતર પ્રદેશમાં, આપણા બાહ્યજીવન (ભોગ વિલાસમય) ના વિવિધ રંગોથી પર, આપણા આંતર પ્રદેશમાં વાસ્તવિક આનંદ-પ્રદ કંપક હોવું જોઈએ; ” અને આમ વિચાર પરંપરા હૃદયમાં ચર ચતાં તેઓ બાહ્ય જગતના રમણીય ભાસતા પ્રસંગોમાંથી આનંદ શોધવાની પ્રવૃત્તિથી વિરામ પામે છે, અને શાંત ચિત્તે પોતાના હૃદય પ્રદેશ પ્રતિજ વળે છે. ૐ

પણ જે “ બદ્ધ છવો ” હોય છે, તેઓ આ મનોબુદ્ધિદર ભોગવિલાસના પ્રસંગોમાં આનંદ મેળવવા પ્રયત્નશીલ રહે છે, અને જગતના રમણીય પ્રસંગોથી આનંદ મેળવવાની આશામાં કામ, ક્રોધ, મોહ, અને પાશવતામય ઉત્પન્ન વ્યતિત કરે છે, અને વાસનાનુભવ વધાર્યો જાય છે, એવી વાસનામાં દેહભાગ દરી તે વાસના બદ્ધતા વડે શરીર અને તેની કાળજી દેહવાની વૃત્તિવાળી હવરૂપે દરી જન્મ કારણ કરે છે, અને છતી આખે અથ વૃત્તિ રાખી શુભ માર્ગ કયો ? અને અશુભ માર્ગ કયો ? એનો વિચાર કર્યા વગર નાશ વત જગતના નાશવંત ભોગવિલાસમાં સુખની આશાએ મિથ્યા આશરે છે, અને અનેક પ્રકારે દેહ ભોગવે છે.

જેના પૂર્ણ ભાગ્યે સારાસાર વિચાર કરવાની શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે, તે ‘બાહ્ય-જગતમાંથી અને ભોગવિલાસમાંથી આનંદ કે સુખ પ્રાપ્ત કરવાની ક્ષેષપણુ આશા રાખ્યા વગર નિશ્ચિત માત્ર રૂપે સસાર કાર્ય વહન કરે છે, પરંતુ એની સંપૂર્ણ ભાવના અને વિચારણા અદર અને અદર ચોતાના પ્રદેશમાં જીડી ને જીડી ઉતરે છે અને તેને બારે છે કે બહાર કાઢી નહીં પણ આનંદપ્રદ કાષ્ટિક છે, અને જેમ તે ચોતાના હૃદય પ્રદેશથી પણ જીડો ને જીડો ઉતરે છે ત્યારે તેને સ્વાભાવિક રીતે જ લાગે છે કે-અરેરે ! આ જગતમાં આવીને આ શુ કયું ? જોગી આરાઓમાં આયુષ્ય વ્યર્થ વ્યતિત કયું ! હવે કયે માર્ગે જવું ? કયે રસ્તે જતાં ખર્ચ સુખ, શાશ્વત શાન્તિ અને અનંત આનંદ પ્રાપ્ત થશે ?

જીવાત્માની આટલી સ્થિતિ થયા પછી તેને કાષ્ટક ઉપદેશ કરનાર ઉપયોગી થઈ શકે છે, આ સ્થિતિ કે આવી વિચારણા ખરેખરી હૃદયમાં જગ્યા વગર તો જીવાત્માની વૃત્તિઓ સંસારમાં એટલી બધી બદ્ધ હોય છે કે ગમે તેવા પ્રખર ઉપદેશ કે અનંત મહાત્માની તેને ઓળખ થતી નથી, અને હૃદય ઓળખ થાય તોપણ તેમના સદ્બોધની હૃદયપર કાઠજ રથથી અસર થતી નથી; પણ જ્યારે ઉપર દશવિધી વિચારણા અને ભાવના જગત જીવાત્માના હૃદયમાં સતત જગત રહે છે, ત્યારે તો તે ગમે તે પ્રકારે ગમે ત્યાંથી આવી પૂર્ણ શાન્તિમય, અનંત આનંદમય, અને દૈવી સુખપ્રદ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરાવી આપનારને અગર એ માર્ગે પ્રયાણ કરાવી આપનારને ચોતાના શુદ્ધેવ તરિકે સ્વીકારી તેના પ્રત્યેક સંબોધને પ્રશ્નની પ્રેરણા પ્રમાણે સ્વીકારી અનુસરવા તત્પર થાય છે. આવી પ્રશ્ન પરાયણતા પ્રાપ્ત કરવા જીવાત્માને અનુભવી શુદ્ધેવની જરૂર છે, અને તે માટે ચોગ્ય સદ્ગુરુની આવૃત્તિ હૃદયે જગત જીવાત્મા શોધ કરે છે, કયા માર્ગે—કોની પાસે જવાથી, કેને અનુસરવાથી હૃદય પ્રેરણા રહેવા આ અનંત આનંદના સામાન્યને પ્રાપ્ત કરી શકાય, અને, આ અપૂર્વ દૈવી આનંદમય સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી સસારના પાપ, તાપ, દુઃખ, શોક, મોહ વિગેરે ત્રિપુ-ઓનો પરાજય કરી શકાય ? આવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા જગત જીવાત્મા ‘સદ્ગુરુ દેવ’ની ખરા હૃદયથી શોધ કરે છે, અને તેમનાં દર્શન માટે ખરી જાગૃત્તીથી પ્રયત્ન કરે છે. સદ્ગુરુ કંઈ દર નથી, તે તો સદાય જગત જીવાત્માઓ પર અપાર દરણા ગણે છે, અરે ! જગત જીવાત્માને તો તેઓ જોધે છે ! અને આવી પ્રયત્ન આવૃત્તિ, હૃદયના ખરા પેરાંચ અને વિવેકની ભાવના સદ્ જગતની સદ્ગુરુ દર્શનની તીવ્ર ભાવના થતા જગત જીવાત્માને સદ્ગુરુ દેવની સત્તર પ્રાપ્તિ થાય છે, અને શુદ્ધ મહારાજ દૃષ્ટા કરી તેને અનંત આનંદ, અપાર શાન્તિ અને ચિરકાલિન સુખ પ્રાપ્ત કરવાનું શુદ્ધ દાર બતાવી

આપે છે, અને આ રીતે સદ્ગુરુ દેવની અપાર કૃપા વડે જીવાત્મા પોતામાંજ અનંત આનંદ, શાશ્વત શાન્તિ અને અપાર-સુખનો સ્વાતુભવ કરે છે, સર્વ ભાવનાઓ અંતરમુખ કરી મનની સધળી વાસનાઓ નષ્ટ કરી તે જીવાત્મા દીન સ્વરે તે હૃદય વિહારી સમિચ્છાનંદ વામ્હેવને એકવાર પણ હૃદયની ખરી આવર ભાવનાથી પ્રાર્થના કરે છે કે તુરંતજ ત્યાંજ તેને પરમ દયાળુ પરમાત્માની અપાર કૃપાનો સ્વાતુભવ થાય છે, ત્યાંજ તેને આનંદમય શાશ્વત શાંતિની પ્રાપ્તિ થાય છે. અને, પરમ દયામય ભગવન્ત તેના લાડીલા ભક્તના હૃદયમાં નિરંતર અનેક પ્રકારે પોતાની દિવ્યતા અને શાન્તિનો અનુભવ કરાવે છે ! અને આ રીતે પ્રભુની પરમ-દિવ્યતાનો સાક્ષાત્કાર કરતો જગાસુ જીવાત્મા બીજા અનેક જગાસુ આત્મબંધુઓને પ્રભુની પરમ પુનિત દિવ્યતાનો આનંદ અનુભવાવિ શકે છે. ભક્ત પ્રવર તુકારામ, એકનાથ, પરમહંસ શ્રીરામકૃષ્ણ ભગવંત, પરમપૂજ્ય સ્વામિ વિવેકાનંદજી, પરમપૂજ્ય સ્વામિશ્રી રામતિર્થજી અને અન્ય અનેક ભગવદ્ ભક્તોનાં ચરિત્રો અને સન્તોનો સ્વાતુભવ આ સત્યનો સાક્ષી કરાવે છે.

પરમકૃપાળુ શ્રીરામકૃષ્ણ ભગવંત કહે છે કે:—“ જે પ્રભાણે મોટી મોટી સ્ત્રીઓ ભયંકર મહાસાગરનું પોતે ઉલ્લંઘન કરે છે, અને સાથે અન્ય અનેક જીવોને પણ મહા-સાગરનું ઉલ્લંઘન કરાવે છે તેમ જે જગાસુ જીવાત્મા આ દિવ્ય આનંદના અપાર મહા-સાગરનું એકવાર પાન કરે છે તે સ્વતઃ જીવન સુકૃત થાય છે એટલુંજ નહીં પણ અના-યાસેજ બીજા અનેક જીવોને એ અનંત દૈવ આનંદનો માર્ગ બતાવી પોતા જેવા બનાવી શકે છે. ”

“ બદ્ધ જીવોની ” રિયતિ ઠેક સુધી દસ્તુરી મૂગ જેવી હોય છે. પોતાના નાબી ગંધથી દિનમત્ત યર્ષ જેમ દસ્તુરી મૂગ એ સુવાસ શોધવા જંગલે જંગલ ભટકે છે, અને છેવટે એ ગંધની વાસનામાંજ મરણ પામે છે તેમ ‘ બદ્ધ જીવ, ’ પોતાના હૃદયમાં અનંત આનંદ, અપાર શાંતિ અને દિવ્ય સુખના પરમ ધામ પરમાત્મેવ વિલસી રહ્યા છતાં જગતના બાહ્ય વિષયોમાં આનંદ પ્રાપ્ત કરવાની આશાએ મરણ પર્વત વાસનામાં ભટકે છે, અને અર્થાંતિ અને દલેષમય જીવન વ્યતીત કરે છે.

સંસ્કારી જગાસુને, સત્સંગથી અને સાધુ પુરુષોની સંગતથી, ચિત્તવૃત્તિ અંતરમુખ થતાંજ સદ્ગુરુ મળે છે, અને ત્યારેજ તે અનુપમ આનંદની દેવી મહત્તા સમુજાય છે. ધીમેધીમે સદ્ગુરુ કૃપાવડે તે અનંત આનંદનો સ્વાતુભવ કરતાં કરતાં સ્વયં આનંદમય, શાંતિમય અને દિવ્ય યર્ષ જાય છે. હવે એવો પ્રશ્ન સ્વાભાવિક થશે કે ક્યો માર્ગ ? કયાં પંચાઃ ક્યો આશ્રય લેવાથી સદ્ગુરુ પરમાત્માનો લાભ યર્ષ ભગવદ્ પ્રાપ્તિ સત્વર થાય ? આ જગતના સાંસારિક પ્રસંગો અને તેના અનુભવોનો વિચાર કરતાં જણાય છે કે જગતના દરેક વિષયોમાંથી બે પ્રકારનો અનુભવ મળે છે. એક સત્. બીજો - અસત્, એક સારૂપ, બીજો અસારૂ; એક આદર્શજી, બીજો પ્રતિક્ષેપ; અને આ પ્રમાણે જોનાં આ સમગ્ર વિશ્વધીલાના મૂળ દારણ રૂપ જે “ મહામાયા શક્તિ ” તેજ પરા અને અપરા શક્તિરૂપે વિલસી-રહી છે. આ આંતર જગત અને બાહ્યજગત માત્ર. તેનુંજ બેલન છે, આ તેજ-મહામાયા શક્તિનું બેલન છે, જે કોઈને સત્રૂપ, કોઈને અસત્રૂપ, કોઈને પરિશ્લેષ રૂપ, તો કોઈને માપારૂપે જણાય છે.

(અપૂર્ણ.)

॥ ૐ તત્સત્ ॥

ઉપનિષદાવલી.

(૩)

કેનોપનિપત્ । તૃતીય સ્વરૂપ—(૨)

૧૨. તે સમયે ઇન્દ્રે જોયું કે : ઉઘે આકાશમાં સ્ત્રી સ્વરૂપે, અતિશય ગોભાસમ્પન્ન, હિમાલય દુહિતા ઉમા જન્મ્યા છે, તેને જ્ઞેતા જ દેવરાજે દક્ષના કરી કે, એ (ઉમા) નિશ્ચય પેલા મહાપુરુષનું જ્ઞતાન્ત કહેવા સમર્થ થશે. ઇન્દ્રરાજ ઉમા સમક્ષ જઈ પૂજવા લાગ્યા કે : એ પૂજનીય પુરુષ કોણ છે ?

તૃતીય ખણ્ડ સમાપ્ત.

ચતુર્થ સ્વરૂપ : ।

૧. ઉમાએ ઇન્દ્રને ઉત્તર દીધો કે : એ બ્રહ્મ છે. એમના વિનયથીજ (અર્થાત્ એમણે અમુરોનો પરાજય કર્યો હતો તેથીજ) તમને જોશવ પ્રાપ્ત થયું છે. એ સાંભળતાંજ સુરરાજે તે પૂજનીય પુરુષને બ્રહ્મરૂપે ઓળખ્યા.

૨. અગ્નિ, વાયુ, અને ઇન્દ્ર, એ ત્રણે દેવતા બ્રહ્મની સમીપ ગયા હતા, અને એમ-જોજ પ્રથમ તેમને બ્રહ્મરૂપે ઓળખ્યા હતા. તેટલા મારેજ તેઓ અન્ય દેવતાઓ કરતાં શ્રેષ્ઠ છે.

૩. ઇન્દ્રે જ સદામે હોવા બ્રહ્મ સાથે વાર્તાલાપ કર્યો હતો, અને સોથી પહેલાં ઉમાના વાગ્ધોન્યારથી તેમને બ્રહ્મરૂપે ઓળખ્યા હતા માટે તે અન્ય દેવતાઓ કરતાં શ્રેષ્ઠ છે.

૪. આ (મૂળ) મંત્રમાં ઉપમાદ્વારા બ્રહ્મના આધિભાવ અને તિરોભાવ સંબંધી ઉપદેશ એ છે કે : “ વિદ્યુત્ સ્ફુરણ અને ચમુની પલ્લડની પેઠે તેમને (બ્રહ્મને) આધિ-ભાવ અને તિરોભાવ થયો હતો. એ તો સાધકના અનુભવનો વિષય છે એ દેવના વિષયક ઉપદેશનું નામ અધિદેવત કહેવામાં આવે છે.

૫. હવે બ્રહ્મ સંબંધી આપાત્મ (આત્મતત્ત્વ વિષયક) ઉપદેશ દેવામાં આવે છે. સાધકે સંકલ્પ કરવો કે : ‘અમારૂં મન બ્રહ્મ જ્ઞાનના વિષયી જૂન બનાવે, અર્થાત્ બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી તેના સત્ય સ્વરૂપને સમજવા પામે. જો કે મનમાં એવું સામર્થ્ય નથી, તથાપિ સાધક જાત્રિ તે મન દ્વારાજ બ્રહ્મનું ધૃ : પુનઃ અમરણ કરે છે એવી મનમિત્ત ધારણા એજ બ્રહ્મ સંબંધી અધ્યાત્મ ઉપદેશ છે.

૬. પૂર્વોક્ત શ્રદ્ધ એજ “તદ્વન.” નામથી પ્રસિદ્ધ છે, અર્થાત્ સર્વને બંજવા થોમ્ય છે, તેથી જ “તદ્વન” કહી શ્રદ્ધની ઉપાસના કરવામાં આવે છે. જે શ્રદ્ધની એ પ્રભાણે ઉપાસના કરે છે તે ઉપાસકની પાસે સર્વ પ્રાણીઓ પોતાના અભીષ્ટની પ્રાર્થના કરે છે.

૭. આચાર્યદેવને મુખેથી ઉપરોક્ત પ્રભાણે ઉપદેશ પ્રાપ્ત કર્યા પછી શિષ્યે કહ્યું કે “ભગવન્! આપ મને ઉપનિષત્ (શ્રદ્ધ વિદ્યા) સંબંધી ઉપદેશ આપો.” આચાર્યે ઉત્તર દીધો કે: “તને જે પરમાત્મ વિષયક ઉપનિષત્ કહ્યું તેજ શ્રદ્ધગાન નામ્યુત્.”

૮. તપ, દમ, કર્મ, વેદ, વેદાંગ અને એ જાતિના અન્ય સર્વ સાધનો, શ્રદ્ધવિદ્યા પ્રાપ્તિના ઉપાય છે અને સત્યનિષ્ઠ એ તેનો આશ્રય છે.

૯. જે મનુષ્ય પૂર્વોક્તરૂપે-ઉક્ત-શ્રદ્ધવિદ્યા પ્રાપ્ત કરે છે, તે પોતાના સર્વ પાપથી મુક્ત થઈ અનન્ત સુખાત્મક અને સર્વ શ્રેષ્ઠ શ્રદ્ધમાં અવસ્થાન કરે છે, અર્થાત્ તે મનુષ્ય પુનઃ સંસારમાં જન્મ ધારણ કરતો નથી.

ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

કૌટોપનિષત્ ચતુર્થ અણ્ડ મુર્ચર અનુવાદ સંમાપ્ત.

॥ કૌટોપનિષત્ ॥

મથમાવહ્ની ।

ૐ સહ નાવતૃત્ । સહ નૌ ધુનક્તુ । સહ વીર્યં કરવાવૃહૈ ।

તેજસ્વિનાવધીતમસ્તુ મા વિદ્વિપાવૃહૈ ॥ ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

“ઉપનિષત્ પ્રતિપાદ્ય શ્રદ્ધ અમારૂં (ગુરુ શિષ્ય ઉભયત્) રક્ષણ કરે. તેઓ અમારૂં સમાન ભાવે પાલન કરે. જેથી અમે ગુરુ અને શિષ્ય ઉભય અધ્યાપન અને અધ્યયનમાં સમર્થ થઈએ. અમારો અધીત વિષય તેજસ્વી-ધાઓ, અર્થાત્ વિસ્તાર પામે, અમે પરસ્પર વિદેય પરાયણ ના થઈએ.”

૧. શ્રદ્ધવિદ્યા પરત્વે ઓતાને શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરાવવા માટે સ્વયં વેદજ એ કથા આરંભ કરે છે:-અનદાન આદિદ્વારા યજ્ઞથી એવા વાજગ્રવાના પૌત્ર ઊદાલકના પુત્ર ઔદાલકિએ, વિશ્વજિત નામક યજ્ઞનું અનુદાન કરી સ્વર્ગની ઇચ્છાથી તે યજ્ઞમાં સર્વસ્વ દાન દઈ દીધું હતું. તેમને નચિકેતા નામક એક પુત્ર હતો.

૨. નચિકેતાના પિતા ઔદાલકિ વ્યારે આશ્વિનોને યજ્ઞદક્ષિણા સ્વરૂપ વ્યાધિયસ્ત અને શુર્ણ ગાયેતું દાન કરતા હતા તેજ સમયે નચિકેતા બાલક હોવા છતાં તેના મનમાં શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઈ. તે સમયે તે મનમાં ને મનમાંજ વિચાર કરવા લાગ્યો કે:-

૩. જે ગાયો દન્વિય-શક્તિ રહિત યજ્ઞ છે, એટલુંજ નહિ પણ જે ગાયો આ જન્મમાં જન્મપાન, તણુમણુ અને દધ-દાન કરે એવી નથી તેવી ગાયેતું જે મનુષ્ય દાન કરે છે તે અનન્દ અર્થાત્ નિરાનન્દ (દુઃખમય) લોકમાં ભગન કરે છે.

૪. “પિતાનો યજ્ઞ પરિપૂર્ણ યતો નથી, અને એમ ચતુર્થી (કપરોક્ત પ્રકારના દાનથી) તેમને અશુભ ફળ પ્રાપ્ત થયો, તેથી આત્મદાન દહને એ દાનનો પ્રતિહાર કરવો

ઉચિત છે. ” એવો વિચાર કરી નચિકેતાએ ઐદાક્ષિને કહ્યું : “ હે પિતાશ્રી ! આપે સર્વસ્વ દાન કર્યું છે. હવે મ્હને દક્ષિણા—સ્વરૂપ કયા પુરોહિતને અર્પણ કરશો ? ” પિતા ઐદાક્ષિએ તે સાંભળવા છતાં પણ જાણે ન સાંભળ્યું હોય એમ કર્યું. તથાપિ નચિકેતાએ એજ કથન બે વાર, ત્રણ વાર તેમને કહી સંભળાવ્યું. એટલે ઐદાક્ષિ ક્રોધાયમાન થઇને બોલી ઉઠ્યા કે : “ હું ત્હને યમને દાન કરીશ. ”

૫. ક્રોધાયમાન ઐદાક્ષિનું એ કથન સાંભળી નચિકેતા વિચાર કરવા લાગ્યો કે : “ પિતાના અનેક શિષ્યો અને પુરોમાં હું પ્રથમ સ્થાને અથવા મધ્યમ સ્થાને છું, પરંતુ અધમ સ્થાને નથી. તેમાં પણ હું તો અનેક વિશેષ ગુણ-યુક્ત પ્રિય પુત્ર છું. પિતાને યમ પાસે એવું શું પ્રયોજન છે, કે જ્યાં તેઓ મ્હારું દાન કરી પોતાની ઇચ્છા પાર પાડશે ? પિતાએ, એવું વચન ક્રોધના આવેશમાંજ કહ્યું છે અને કલા પછી શોક મગ્ન પણ થયા છે. ગમે તેમ હો, એ પિતૃવાક્ય મિથ્યા ન થાય, એજ મ્હારું કર્તવ્ય છે. એવો વિચાર કરી નચિકેતાએ શોકમગ્ન પિતાને કહ્યું કે :—

૬. “ પિતાશ્રી ! પૂર્વ પુરોએ જે પ્રકારે યમાલયમાં ગમન કર્યું છે તેમના ચરિત્ર એક પછી એક તપાસો અને વર્તમાન કાલમાં સાધુ પુરોએ જે પ્રકારનો વ્યવહાર કરે છે, તેના પણ વિચાર કરી જાઓ. આપે તેમનોજ માર્ગ ગ્રહણ કરવો જોઇએ. કદીપણ સત્યનો ભંગ કરશો નહિ. કારણ કે મનુષ્ય માત્ર, ધાન્યની પેટે જીવું થઇને પોતપોતાનાં કર્મનુસાર સમય આવર્તાનું ચતુરને વશ થાય છે, અને ધાન્યની પેટેજ અત્યુ પછી પુનઃ જન્મ પ્રાપ્ત કરે છે. અર્થાત્ ધાન્ય આદિ પદ્ધત યતાજ રક્ષા ઉપરથી ખરી પડે છે અને પુનઃ તેમાંથીજ રક્ષા ઉત્પન્ન થાય છે. તેજ પ્રમાણે જીવોમાં જન્મ અને મૃત્યુ યતા જીવોમાં આવે છે. તેથી જ સત્યનું ઉલ્લંઘન કર્યા પછી શોક કરવો એ ઉચિત નથી. આપ મ્હને યમને ત્યાં જવાની રજા આપો. તે સ્થળે જતાં મ્હને જરાપણ ભય દતો નથી. ”

૭. પુત્રનાં એવાં વચન સાંભળી ઐદાક્ષિએ પોતાના સત્ય (વચન) નું રક્ષણ કરવા માટેજ પુત્ર નચિકેતાને યમપુરમાં જવાની રજા આપી, અને નચિકેતા પણ યમ-પુરમાં જઈ ઉપસ્થિત થયો. એ સમયે યમ ઘરમાં ન હતા. નચિકેતાએ યમને દીક્ષા નહિ તેથી અન્ન લીધા વગરજ તેમણે ત્યાં નિવાસ કર્યો. ત્રણ દિવસ પછી યમ ઘેર આવ્યા ત્યારે તેમનાં પત્નિ અને મનિકે તેમને કહ્યું કે : “ સાક્ષાત્ અગ્નિદેવતાજ જાણે અતિથિ ક્ષાણ્યુત્તરૂપ લઘુ આપણે ઘેર પધાર્યા છે. અતિથિ ઘેર પધારતાંજ સન્નજન શુદ્ધરો આસન પૂજન દારા (પોતાના આશ્રમના દરવાજાને માટે) અતિથિને શાન્તિ આપે છે. * તેથી હે સૂર્ય પુત્ર ! અતિથિ દેવતા યગ ધોવા માટે જજ લાવ. ”

* આજ કાલ તો શ્રીમત શુદ્ધરો પોતાને ઘેર ગમે તેવા વિદ્વાન ક્ષાણ્યુત્તરૂપ કે, સાધુ સંત પધારે છતાં તેનાં પ્રત્યે જે વિવેકી વામ્બો બોલી સેતે યાત્રિ આપત્રાનો યત્ન દેખા નથી ત્યાં પછી આસન—પૂજન કે ભોજનદ્વારા તેમને શાંત પાડી તેમની શ્રુત અશિષ પ્રાપ્ત કરવાની તો વતજ કયા રહી ? ધનમદમાં મગ્ન બનેલા રણા શ્રીમત શુદ્ધરો મર્મ-કર્મ અને નીતિ ત્રાયે વિવેક પણ જૂલ્યા છે !—લેખક.

૮. જે ગૃહસ્થને ઘેર અતિથિ આહ્વાણ અનાહાર રહે, તે અધ્ધપ્રુદ્ધિ મનુષ્યની પ્રભૂ પ્રાર્થના, પ્રતીક્ષા, સત્સંગ, યજ્ઞ આદિ દિવા, જળાશય ઉદ્યાન આદિનાં દાન, પુત્ર, પશુ અને અન્ય સર્વ સમ્પત્તિ નષ્ટ થાય છે.

૯. એ સાંભળી યમ નચિકેતાની સમીપ ગયા અને તેમનું પૂજન આદિ કરી બોલ્યા કે, “ હે બ્રહ્મા! તમે મહારા અતિથિ છો, નમન કરવા ચોગ્ય છો, માટે તમને હું નમસ્કાર કરું છું. મહાર! કૃપાથી થાય એમ કરો. તમે મહારે ઘેર ત્રણ દિવસ ભોજન કર્યા વગર નિવાસ કર્યો છે, તેથી મહારો અપરાધ ચર્યો છે, તેથી હું આપને પ્રત્યેક દિવસને માટે એક એક કરીને ત્રણ વરદાન કરવા તત્પર છું. તમે તે વરદાન માંગો. ”

૧૦. એ સમયે નચિકેતાએ કહ્યું: “ હે યમ ! આપે કહેલાં ત્રણ વરદાનમાં પ્રથમ વરમાં હું એજ પ્રાર્થના કરું છું કે; પિતા ગૌતમને મહારે માટે જે શોક થાય છે, તે દૂર થાય. તેઓ મહારા પ્રત્યે પ્રસન્નચિત્ત અને ક્રોધશૂન્ય થાય અને આપની પાસેથી હું જ્યારે સ્વગૃહે ગમન કરું ત્યારે તેઓ મૃતને ઓળખી શકે અને મહારી સાથે વાર્તાલાપ કરે. ”

૧૧. યમે કહ્યું: “ તમારા પિતા પૂર્વે જેટલા સ્નેહ-સમ્પન્ન હતા તેટલાજ, મહારી આજ્ઞાનુસાર, તમારા પ્રત્યે સ્નેહવાન ચશે. અત્યારથી તેઓ રાત્રિએ શુષ્કપૂર્વક નિદ્રાવશ ચશે અને પરદેશથી પાછા આવેલા સ્વજનની પેઠે તેઓ તમને ઓળખશે. તેઓ તમને મૃત્યુ... શુષ્કમાંથી મુક્ત થયલા બેઠ ક્રોધ કરશે નહિ. ”

૧૨. દ્વિતીય વરદાન માગતાં નચિકેતાએ કહ્યું: “ હે મૃત્યો ! સ્વર્ગલોકમાં કોઈ પ્રકારનો ભય નથી. ત્યાં તમારો અધિકાર નથી. ત્યાં વૃદ્ધાવસ્થાનો પણ કોઈને ભય નથી કારણ ત્યાંના નિવાસીઓ ક્રુધા વગાના દુઃખથી મુક્ત હોય છે અને આનન્દનો ઉપભોગ કરે છે ”

૧૩. “ હે મૃત્યો ! જેની સેવાથી સ્વર્ગ પ્રાપ્ત થાય છે, તે અગ્નિનો વિષય આગ સારી પેઠે જાણે છે એવી મૃતને શ્રદ્ધા છે, માટે આપ મૃતને તે વિષયનું જ્ઞાન આપો. કારણ કે એજ અગ્નિની સદાપતા (ઉપાસના) વડે લોકો સ્વર્ગલોકમાં ગમન કરી શકે છે, અને તેઓને અમરત્વ પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી ખીજ વરદાનમાં-હું તેજ અગ્નિતત્ત્વ જાણવાની કૃપા કરું છું. ”

૧૪. એ સમયે યમે ઉત્તર દીધો: “ હે નચિકેતા ! સ્વર્ગ લોકનું પ્રાપ્તિ સાધન અગ્નિ (તત્ત્વ) ને હું વિશેષરૂપે જાણી શક્યો છું. તેજ તમને કદી સંબળાવું છું તે તમે સ્થિર ચિત્તે શ્રવણ કરો. તમારે નિશ્ચયરૂપે માનવું કે; એજ અગ્નિ અનન્ત સ્વર્ગ-લોકની પ્રાપ્તિનું એક માત્ર સાધન છે. એ (અગ્નિજ) વિરાટરૂપે સર્વ વિધના આશ્રયરૂપ અને સર્વ પ્રાણીમાત્રની હૃદયગુદામાં અવસ્થાન કરી રહ્યો છે. ”

૧૫. એમ કહી યમે નચિકેતાની પ્રાર્થનાનુસાર સર્વ લોકની આદિ બુદ્ધ અગ્નિ વિદ્યા કદી સંબળાવી, તેમજ યજ્ઞસ્થાન પ્રવૃત્ત કરવા માટે જેવા પ્રકારની જેટલી ઇચ્છાની તથા જે પ્રકારે તેઓ અગ્નિ સ્થાપન કરવાની આશ્ચર્યજ્ઞા હોય છે તે સર્વ કદી સંબળાવું.

(અપૂર્વ.)

જ્ઞા. રા. મેટના.

મહાત્મા લાઈકરગસની રાજ-પદ્ધતિ !

(૨)

હું હું બોમાં પણ અન્તર હોય છે. કોઈ કુટુંબ મોટું અને કોઈ ન્હાનું હોય છે. તેથી સમજાવિત છે કે કોઈ ન્હાનું કુટુંબ પોતાની જમીનની પેદાશથી થોડા વખતમાં વખતે ધનવાન થઈ જાય અને તેમ થવાથી વિલાસી-પણું થઈ જાય. એ અનુચિતથી બચવાને માટે સ્પાર્ટામાં લોકોના સિક્કા ચલાવવામાં આવશે. એ સિક્કા બીજા દેશના વેપારીઓ લેશે નહિ. એથી પરિણામ એ આવશે કે સ્પાર્ટાના લોકો, પોતાના દેશમાં વિદેશથી આવતી સર્વ વિલાસી વસ્તુઓથી વેગળા રહેશે ! (અર્થાત્ પરદેશીથી આવતી મોજ-શોખની વસ્તુઓ ખરીદી એક આરામ દગ્તાં શીખશે નહિ !) કદી કોઈ કુંજસ સ્પાર્ટા-નિવાસી, એ લોકોના સિક્કા એક દરીને પોતાના કોઈ દેશનિવાસી ભાઈ ઉપર બલાચાર કરે તેથી એ સિક્કા એવા લોકોના બનાવવામાં આવશે કે તેના ઉપર વધારે દબાણ આવતાં જ ભાંગી જાય અને થોડા દિવસ રાખી ચુંકવાથી ઉધાઈ તદ્દને ખાઈ જાય !

સ્વાદિષ્ટ ભોજન એ સ્વાસ્થ્ય અને સત્યચિત્રતાને માટે હાનિકર્તા થઈ પડે છે તેથી પ્રત્યેક સ્પાર્ટાનિવાસીએ સાદું ભોજન કરવું જોઈએ. ધરમા ભોજન કરવાથી દરેક મનુષ્ય મોતાની મરણ પ્રમાણે ભોજન કરી શકશે. ભોજનથી રક્ષણ મેળવવા માટે રાજ્યની તરફથી એવાં ‘હુધા શાંતિ ગૃહો’ અથવા “ભોજનાલય” બનાવવામાં આવશે કે જેમાં પ્રત્યેક સ્પાર્ટાનિવાસીને વિધિ પ્રમાણે નક્કી કુલ્લું ભોજન કરવું પડશે. “ભોજનાલય”ના અર્થ નિભાવવા માટે તેમાં ભોજન કરનાર લોકોએ ભોજન—સામગ્રી પોતાં પોતાની પડશે. ભૂખ હોય કે ન હોય તોપણ જમતી વખતે પ્રત્યેક મનુષ્યે “ભોજનાલય”માં હાજરી આપવી પડશે. જમતી વખતે કોઈ મોટાથી બોલી શકશે નહિ. તે વખતે જો અસબ્યતા બતાવશે તો તેને ચોગ્ય દણ કરવામાં આવશે. રાંધેલું માંસ, જવની રાટલી, દાળ અને થોડાંક અંજીર; બસ, એટલી ચીજો ખાવાને મળશે. હા, કોઈ કોઈ વખત માંસ, અને મરધાનું માંસ, રાટલી અને ફળો પણ મળશે.

સ્પાર્ટાના લોકો ઉપર વિદેશીઓનો નફારો પ્રભાવ પડી જાય છે (અર્થાત્ વિદેશીઓના સમાગમમાં આવતાં લોકો નફારો સ્વભાવના થઈ જાય છે) તેથી તુરતજ સઘળા વિદેશીઓને રાજ્યની બહાર કાઢી મૂકવા જોઈએ. તે સાથે હવે પ્રજાથી સ્પાર્ટાના લોકો પણ કોઈ બીજા રાજ્યમાં અથવા દેશમાં જઈ શકશે નહિ.

રામસ્ત સ્પાર્ટાનિવાસીઓએ શરીર બળવાન થવાની દષ્ટિએ જરૂર છે. અમારા રાજ્યમાં નિર્જળ (મનુષ્યો)નું કંઈ કામ નથી. જ્યારે કોઈ બાળક ઉત્પન્ન થાય ત્યારે તેને રાજ્યના અમલદારો - પાસે લાવવું જોઈએ. જો રાજ્યના અમલદારો તે બાળકને બળવાન બનાવશે તો રાજ્ય તરફથી નિમવામાં આવેલી ધાત્રી (ધવારનરી)ઓને સોંપવામાં આવશે, કે જે જાણે તો બાળકને પાળવામાં અને તેનું શરીર બળવાન બનાવવામાં હોશિયાર હશે. અગર જો તે બાળક નિર્જળ બનાવવામાં આવશે તો તેને નિર્જન વન-જંગલમાં ફેંકી દેવામાં આવશે !

વહાલાનું સ્મરણ—

—વિદ્યાદાન આપો !

અન્નદાનં મદોદાનં વિદ્યાદાનં મહત્તરં ।

અન્નેન ક્ષણિકા વૃત્તિર્યાવજ્જિવતુ વિદ્યયા ॥

“ અન્નદાન એ મદોદાન છે પરંતુ વિદ્યાદાન તેથી વિશેષ-મહત્તર દાન છે. કારણ કે અન્ન વડે તો મનુષ્યને થોડો વખત વૃક્ષી રહે છે પરંતુ વિદ્યાથી તો (જેને દાન મળ્યું હોય તે મનુષ્ય) જીવન પર્યંત વૃક્ષ થાય છે. ” (એટલું જ નહિ પણ તે બીજાઓને પણ વિદ્યાદાન આપી શકે છે.)

વિદ્યા ચ મુખ્યં દાનાનામ્ ।

“ સર્વ દાનમાં વિદ્યાદાન એ શ્રેષ્ઠ છે. ”

ભારત વર્ષમાં પ્રાચીન કાળથીજ દાન-આપતું શ્રેષ્ઠ મનાય છે. કાળક્રમે તે દાન-ધર્મ અને દાનપ્રથા જૂદા રૂપમાં જલદાઈ ગયાં છે ! જેવી વિદ્યા તેવો ધર્મ ! જેવા શુદ્ધ તેના સિદ્ધિ ! જેવી વિદ્યા મણુવામાં આવી તેવો ધર્મ માનતા થયા અને જેવા શુદ્ધનાં આચરણ તેવા શિષ્યોનાં થયાં ! એવા કાળમાં પણ પ્રાચીન આર્ય ધર્મ દયિત શોધ પ્રમાણે કેટલાક મનુષ્યો જાણે અજાણે પણ સ્વધર્મ બળબે જાય છે, એ જોઈ સંતોષ જ થાય છે. દાનની શ્રેષ્ઠતા સંજયી એક જૂદોજ લેખ હવેના અંદથી વાચકોને સાર કરવામાં આવશે. આ સ્થળે “ વહાલાંઓનું સ્મરણ ” કેવી રીતે રાખી શકાય અને એ દ્વારા “ વિદ્યાદાન ” જેવું શ્રેષ્ઠદાન કેવી રીતે વિતરણ થઈ શકે એટલોજ અન્ન ઉદ્દેશ કરવાનો હેતુ છે.

જૈન ભાઈઓમાં વિદ્યાદાન વિશેષ રૂપે ગણાતું જેવામાં આવે છે. જૈનોમાં કેટલાક સાધારણ સ્થિતિના માણસો પણ સારા ધર્મ ગ્રંથો છપાના જાણી રહેાગે મોટે તે પવિત્ર દાન કાર્યમાં પેસાતી મદદ કરવા જાય છે અને તે ગ્રંથ જેમ અને તેમ સસ્તે વેચાય તેવી વ્યવસ્થા થાય છે. કેટલાક જૈન શ્રીમતોએ “ વિદ્યાદાન ” માટે પુસ્તક પ્રસારક ડોકી ઉનાં કરી ઉત્તમ ધર્મ ગ્રંથો શોધાવી છખાવી જૈન સમાજમાં ઘણુંજ સસ્તે વેચવાની અને કેટલાંક પુસ્તકો “ વિના મૂલ્યે ”, આપવાની વ્યવસ્થા કરી છે ! કેટલાક પોતાના

“સગા-વહાલાંના ઐય નિમિત્તે” ઐય પ્રકાશકોને દ્રવ્યની સહાયતા કરે છે અને કેટલાક કોઈ પણ જાતના સ્વાર્થ વગર દ્રવ્યની સહાયતા કરી અતિશય પુણ્ય સંચય કરી રહ્યા છે !

શુન્દરાતના આકર્ષણ, દાનિ, વૈશ્ય, સમાજમાં એવા પ્રકારનો “વિદ્યા પ્રેમ” બહુજ ઓછો-નહિ જેવો-જેવામાં આવે છે ! મુંઝવિ અમઘવાદના મોટા મોટા મીલ માલેકો, લક્ષાપતિ શ્રીમંતો પોતાની લક્ષ્મી ઉપરોક્ત પ્રકારે વિદ્યાદાનમાં ખર્ચ કરતા જણાયા નથી ! તેમના તરફથી કોઈક કોઈક સગા, સોસાયટી, કે ક્લબોમાં સારી રકમો આપ્યાનું અમારા જાણુવામાં છે, તેમના તરફથી મોટા અમલદારોને હસ્તે ઉપડેલાં રૂડોમા, બાવલાં ગોઠવવામાં, કે મોટા લોકોને માનપત્રો આપવામાં, મોટા લોકોનાં રમારક રાખવામાં કિંવા એવાંજ બીજાં ઓછા મહત્વના કામોમાં દ્રવ્યની સારી રકમો આપેલી જાણવામાં છે પરંતુ તેમણે “વિદ્યાદાન” માટે શું ક્યું છે ? તેમણે પોતાના ધર્મ ઐયો સંશોધન કરાવી, જેમ અને તેમ સસ્તી કિંમતે પ્રકટ કરવા-કરાવવા પાછળ ક્યારે લક્ષ્ય આપ્યું છે ? જગદ્ગુરુ શ્રી સંકરાચાર્યજીના અનેક શ્રીમંત અનુયાયીઓ મોટરોમાં સહેનસપાટા કરે છે પરંતુ તે બહુતોએ પોતાના પૂજ્ય આચાર્ય દેવ રચિત ઐયો સસ્તી કિંમતે પ્રકટ થયેલા જેવાની અને તે મહાન પવિત્ર દાર્મમાં દ્રવ્યની સહાયતા આપવાની જરૂરે પરવાહ રાખી છે ખરી કે ? સનાતન ધર્મ ઉપર હમણાં હમણાં કેટલા આધાત થાય છે ? કેટલા કલંક ચરે છે પરંતુ કોઈ પણ શ્રીમંત સનાતન-ધર્મોલ્લંઘી તરફથી દ્રવ્યની ઉદાર સહાયતા આપી તેવા આધાત પ્રત્યે પ્રત્યાધાત કયો છે ? કિંવા ચરેલાં કલંકોને ધોઈ નાંખવા શો મત્ત કયો છે ? માત્ર એક બે ચર્ચા પત્રો પ્રકટ થયા હોય અથવા તો ધર્મધીર, વિદ્વાર્ન, શ્રીયુત નગીનદાસ પુરોતમદાસ સંધવીજીનાં બાપણો દ્વારા તે કલંક ટાળવાનો યત્ન થયો હોય એજ કે બીજું ? શુન્દરાતના સંખ્યામંધ સનાતન બાહ્યોમાં એકજ સંધવીજી ધૂમ્પા કરે એના કરતાં બીજાં ચોડાક વધુ અભ્યાસીઓ નીકળે અને સનાતન ધર્મપ્રચાર કરે અથવા સારા ધર્મ-મંથો, સારા ધર્મ-માસિકો અથવા સારા ધર્મિક-વર્તમાન પત્રો દ્વારા સનાતન ધર્મનો પ્રચાર કરવા માટે સતત પ્રયત્ન થાય ત્યારેજ કોઈ કાર્ય માધ્ય થાય ! આવીજ સ્થિતિ કેટલેક અંશે વૈષ્ણવ સમ્પ્રદાયની પણ છે. જો કે તેમાં એક બે માસિકપત્રો પ્રમુદ થઈ સામ્પ્રદાયિક સેવા બજાવે છે તેમજ કેટલાક વિદ્વાન વક્તાઓ વૈષ્ણવ સમ્પ્રદાય વિરુદ્ધ થના આક્ષેપો ધોઈ નાંખવા કટિ બદ્ધ થતા હોવાથી એ સમ્પ્રદાયને જટ સહાયતા મળી જાય છે તેમ છતાં હજી અનેક વૈષ્ણવ-ધર્મ ઐયો સસ્તે મૂલ્યે પ્રકટ થાય તો સામ્પ્રદાયિક જોનાનું વિશેષ કથાણુ સધાય. એ સમ્પ્રદાયમાં ઘણા લેખકો છે છતાં હજી ક્ષી કૃષ્ણ ચરિત્ર જોષએ તેવું-આધ્યાત્મિક રહસ્ય સમજાવે તેવું-સુંદર પ્રકટ થયેલું જેવામાં નથી, એ આશ્ચર્યની વાત છે ! એ પ્રમાણેજ સાધારણ જન સમાજને ઉપયોગી થઈ પડે એવા ઘણા વૈષ્ણવ ગ્રંથો સસ્તે મૂલ્યે પ્રકટ કરી શકાય એમ છે. દેવી સમ્પ્રદાય પણ શુન્દરાતમાં મોટો છે. તેના અનુયાયીઓ પણ પુણ્ય છે. પરંતુ “દેવી ભાગવત” અને “ચંડીગાથ” સિવાય એ સમ્પ્રદાયને માટે બીજા અનેક ઉપયોગી-પ્રામાણિક મંથો એ સમ્પ્રદાયમાં જેવામાં આવતા નથી ! એ પોતાને દેવીમક્તો કહેવડાવનારા શ્રીમંત સદ્ગુહરોને પણ વિચારવા જેવું છે ! સંસ્કૃત ભાષામાં અને અંગ્રેજી વગેરે પરબાષામાં દેવી સમ્પ્રદાયને ઉપયોગી થઈ પડે એવા

ધણા-અતિ ઉપયોગી ગ્રન્થો જોવામાં આવે છે છતાં તે ગુર્જર બાપામાં પ્રકટ થવા પામતા નથી ! અમદાવાદ અને તેની આસપાસનાં ગામ-સહેરો ઉપરાંત દાહિયાવાડના કેટલાંક ગામ-સહેરમાં દેવીના અનેક ભક્તો જોવામાં આવે છે, કેટલાક રાજ-મહારાજઓ* પણ દેવીના ભક્તો જણાય છે પણ તેમણે ચોક્કસ-સાહિત્યનો ઉદ્ધાર કરવા માટે કેટલો યત્ન કર્યો છે ? અમદાવાદમાં ૨૫. સર ચીનુભાઈ બેરોનેટ સાહેબ દેવીના ભક્ત હતા. તેમના ઘરમાં ધણાં વર્ષથી અદ્યતન દેવીની મૂર્તિ-પૂજા થતી તેમ છતાં તેઓ સાહેબે દેવી-ઉપાસના-સાહિત્ય તરફ દિવા વેદ. ઉપનિષદ, પુરાણ જેવા સનાતન-ધર્મ ગ્રંથોનો ઉદ્ધાર કરવા, તે સસ્તે મૂલ્યે પ્રકટ થઈ જન સમાજમાં પ્રસાર પામે એવો યત્ન કર્યો હોત તો તેથી ગુર્જર પ્રજા ઉપર તેમનો મહાન ઉપકાર થાત-વિદ્યાદાન દીધું હોવાત, એટલું જ નહિ પણ એ સાહિત્ય-સેવા-એ સાહિત્ય પ્રેમથી, ગુર્જર પ્રજામાં તેમનું નામ ચિરમરણીય થાત* હજી પણ ગં. ૨૫. લેડી ચિનુભાઈ એ સંબંધી યોગ્ય કરશે તો દેવીની પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત કરશે. આર્યોના પવિત્ર ધર્મ ગ્રંથ વેદ, ઉપનિષદો અને દર્શન શાસ્ત્રો છે પરંતુ ગુજરાતના શ્રીમન્ત બ્રાહ્મણોને (શત્રિયો-રાજાઓને) પૂજીયું તો બાળ્યે જ તેમના ઘરમાંથી એ કશું મુનિયોનો વારસો ચારે વેદ,

દેવીગત દાંતાનરેશ પરથી અંબાજી પ્રસન્ન છે, અંબાજીમાતાની તમામ ઉપજ ધણાં વર્ષથી દાંતાનરેશની ત્રિજેરીમાં જાય છે તેમ છતાં એ નરેશ તરફથી પણ દેવી સંગમી કાષ્ટ પ્રામાણિક-શાસ્ત્રગ્રંથો રચાયા કે પ્રકટ થયા હોય એમ જણાતું નથી. પ્રાચીન રાજાઓ સત્ વિદ્યા-ધર્મગ્રંથોની વૃદ્ધિ કરવામાં જ પોતાનું કર્તવ્ય માનતા-જીવન સાર્થક માનતા ! દર્શનો-લેખકોને પુષ્કળ ધન-રત્ન આપી ધર્મ ગ્રંથો રચાવતા પરંતુ આજે યુગધર્મ બદલાયો છે. રાજાઓ અને શ્રીમતોનો દાનધર્મ બદલાઈ ગયો છે ! શાસ્ત્રકારોના ઉપદેશ પ્રમાણે દાન કરવાનું એ દુર્લભ્ય સ્વપ્ન પડ્યું છે ! દાંતા નરેશ લાખ્ખો રૂપયા અંબાજી માતામાંથી પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે દેવીનો મહિમા વિસ્તાર પામે, દેવી જગદંબા-આદ્ય જનની આદ્ય શક્તિ-દશ મહા વિદ્યાચક્રિત સર્વ પ્રજાના જીવનમાં આવે, દેવી ઉપાસનાનું રહસ્ય સર્વનાં સમજવામાં આવે, પંચમહારને મૂર્ખ લોકોનું કથન કહી કટક યદાવનાર વિરૂદ્ધ પક્ષવાદીઓને તેનું અધ્યાત્મ રહસ્ય સમજાવાય એ શું દેવી ભક્તોનું કર્તવ્ય નથી ? હિંમ પીઠ અને સિદ્ધ પીઠ રહસ્ય, દેવી મંદિરો રચવાયાનું કારણ, દેવી-ઉત્પત્તિ રહસ્ય પ્રકટ કરી ધર્મ વાતાં સર્વત્ર નિવેદન કરવી એ શું દેવી ભક્તોનું કર્તવ્ય નથી ? દેવી ભક્તો માને છે કે અમને શ્રી જગદંબાની કૃપાથી જ લક્ષ્મી અને સર્વ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે તો પછી પોતાની આરાધ્યા જનનીનો મહિમા-વિસ્તાર પમાડવા જેવા મહા પવિત્ર દાર્પમાં તેઓ લક્ષ્મી ખર્ચ કરનાં પાછા હોં છે તેનું કારણ શું હશે ? અમારું તો એમજ માનવું છે કે તેમની બક્તિ અને શક્તિમાં જ ખામી છે ! મોરેથી કહેવાની બક્તિના જ તેઓ ઉપાસક છે. અંતરના સાચા પ્રેમથી નહિ ! સાચા ભક્તો પોતાના હૃદયને માટે જ સર્વજનોનો ભોગ આપવા નૈવાર હોય છે.

* અમદાવાદમાં કેટલાક શ્રીમન્ત દેવીભક્તો, પોતાના વ્યાપારમાંથી અમુક રકમ દર વર્ષે દેવીની સેવા-પૂજનાં ઉપયોગ માટે જુદી હદો છે, અને તેમાંથી એકભોજન કરાવે છે, કેટલાક દેવીનાં સ્થાનમાં ધર્મશાળાઓ બંધાવે છે, પરંતુ શાસ્ત્ર-સાહિત્ય અને નન્દ શાસ્ત્રનો ઉદ્ધાર કરવો એ તેમની પટેલી કરજ છે. એ ધર્મમાં રહેલાં પંચ-મહાર આદિ વિધિની કેટલાક નિંદા કરે છે તે દૂર કરવાનો યત્ન કરવો જોઈએ - લેખક.

ઉપનિષદો કે દર્શન શાસ્ત્રો મંપૂર્ણ રૂપે નીકળી આવશે ! અમદાવાદમાં મોટા મોટા શ્રીમંત આહણો છે, તેમને લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરવાનો જોડલો મોઢ લોભ છે તેટલો જ ધૂર્મતા અંધો સંશ્લેષ કરવાનો અને તે જન સમાજ સમક્ષ પ્રચાર કરવાનો-વિદ્યાદાન દેવાનો-લોભ-મોહ હોત તો આજે ધર્મ-વિશ્વપ્ર ચતી પ્રગ્નને કંઈક સહાયતા મળી શકી હોત ! નહીંઆદ. વડોદરા, સુરત, ભરૂચ, ગુનર્ધ જેવાં મોટાં શહેરોમાં સુદાં શ્રીમંત આહણુ ક્ષત્રિય, વૈશ્યોત્તે-અરે ! મોટા મોટા રાજ્યોને સુદાં-પોતાના ધર્મ અંધોનો પ્રચાર વધે અને તેનો લાભ જન સમાજ લે એવી કર્તવ્ય-નિષ્ઠા જ ક્યાં છે ? મોટી મોટી મીલો ઉભી ચાપ છે, મોટી મોટી કંપનીઓ દારા, મોટાં મોટાં કારખાનાં કાઢવામાં આવે છે પરંતુ ધર્મના અંધોનો ઉદ્ધાર કરવા, તેનો સસ્તે મૂલ્યે પ્રચાર કરવા કેમ કોઈ શ્રીમંતો આગળ પડતા નથી ? શું તેમની ધર્મ-આરથા શિયિય થઈ ગઈ છે કે તેમનામાં ધર્મ નિરા ઝોઢી થઈ ગઈ છે ? શું તેઓ ધર્મને જૂલતા જમ છે કે તેઓ ધર્મ તરફ શંકાની દષ્ટિએ જૂલે છે ? સત્ય શું છે તે તો પરમાત્મા જલે પરંતુ એટલુ તો કહી શકશે કે જે શ્રીમંતો અન્ય પ્રકારે ધર્મ દાન કરે છે તેમલે ધર્મના અંધોનો ઉદ્ધાર અને વિદ્યાદાન-ધર્મ દાનને જૂલણું જોઈલું નથી. ધર્મ દાન વડેજ મનુષ્યનુ કલ્યાણ છે.

વહાલાઓનું સ્મરણ રાખવા શું કરવું ?

આટલું લખ્યા પછી મૂળ વાત ઉપર આવીશું. થોડા દિવસથી જૂદા જૂદા લેખકોના એ 'ત્રણ ચાર અંધો હમારા હાયમા આવતાં જ તે નિમિત્તે " ભારત જીવન " ના વાંચકો સમક્ષ અમારા વિચારો દર્શાવવાની ફરજ સમજવામાં આવી છે. આ લેખ તે ફરજનું પરિણામ છે. સુરતનિવાસી આર્થસમાજ વયોજીવ-વૈદરાજ શા. તિલકચંદ તારાચંદ તરફથી " આયુર્વેદ નિર્મધમાળા " નામક અથ (પૃષ્ઠ ૧૧૫૦ નો) અખતે ભેટ મળ્યો છે. તે જોઈ આનંદાશ્રય ચાપ છે. વૈદરાજ તિલકચંદમાઠએ વૈદકમાં જ પોતાનું જીવન સમર્પણ કરી પોતાના જ્ઞાનનો લાભ જન સમાજને આપવા ઉપરાંત જૂદા જૂદા વૈદ્યશ્રુઓ દારા અનુભવસિદ્ધ વૈદક ઉપચારો લખાવીમંગાવી તેના એ મોટા અંધો બનાવી-જાપાવી ગુજ-રાતના દેવાને વિના મૂલ્યે ભેટ આપ્યા છે ! આ અંધો વૈદ્ય શ્રુઓને બહુ ઉપકારી છે. એટલું જ નહિ પશુ વિચક્ષણ જ્ઞાનવાળો મનુષ્ય એના ઉપરથી એકાદ નહાનો વૈદ્ય પશુ બની જમ એમ છે ! રા. તિલકચંદમાઠએ પ્રસ્તાવનામા લખ્યુ છે કે : " મહારી નાણા મંમંથી સ્થીતિ સારી નહિ હોવા છતાં આ અંધ વૈદ્ય શ્રુઓને ભેટ આપવા છપાવ્યો છે વિગેરે. " વૈદરાજની દ્રવ્ય મંમંથી સ્થીતિ સારી નહિ હોવા છતાં તેમલે વિદ્યાદાન આપવા માટે જે સાહસ કર્યુ છે અને જે ઉદારતા દર્શાવી છે તે ભવ્યભા કંબુસ શ્રીમંતોને પાઝ હલાવે. તેમને નિસ્તેજ બનાવે એવી છે ! અમે વૈદરાજને અનેક ધન્યવાદ આપીએ છીએ, અને ગુજરાતના શ્રીમંત વૈદરાજએને તિલકચંદમાઠનું અનુકરણ કરવાની ભપામણ કરીએ છીએ ! ખીએ અંધ ભારત વર્ષનો ધાર્મિક ઇતિહાસ છે કાનપુર નિવાસી શા દેવજી લગ્નમાઠ તરફથી તે લખાઈ પ્રકટ થયો છે, અને લાઈબ્રેરીઓને પેઠે જ લઈને ભેટ આપવામાં આવે છે, જો કે એક અર્થસમાજી દષ્ટિએ આ અંધ લખાણ છે છતાં પશુ શા. દેવજીએ પોતાના રત. બહુ મહિમાય લગ્નમાઠના સ્મરણાર્થે જ પ્રકટ કર્યો છે. અમારા મન પ્રમાણે

તો ધાર્મિક ઇતિહાસ પ્રત્યેક ધર્મનો ઉડો અભ્યાસ કર્યો હોય તેને જ હાયે તખ્તોને
 નેહએ. ભારતગીઆ ગાનથી નહિ. તે કેવી રીતે વખાણે નેહએ, તેમાં ક્યા ક્યા વિષયો
 હોવા નેહએ અને કેવા ધર્માભ્યાસીને હરતે, હરિશ્વર-નિષ્વરપાતપણે-તે લખાવો નેહએ
 તેનો વિચાર ક્યાં વગર જે ઇતિહાસ કેવળ ભાષાંતરીયા જ-લખાય તે અપૂર્ણ અને પડપા-
 તથી ભરપૂર જ ગણાય. ગમે તેમ પણ શા. દેવજનો બાનુ પ્રેમ નેહો અમને આનંદ થાય
 છે. ત્રીનું: મુંગઈથી પ્રકટ થતું “બાલજીવન” નામક માસિક પત્ર. મુંગઈનાં રોજનરી
 મર્યદ રા. બગવાનદાસ હર્ષભદાસે પોતાના સ્વ. અંધુ શેઠ હગગલાલના સ્મરણાર્થે આ
 માસિકપત્ર તેના સમ્પાદક રા. રા. મુનિવાલ કુબેરદાસ શાહ મારંગરને હરતે પ્રકટ કરાવ્યું
 છે અને તેનો તમામ ખર્ચ રા. બગવાનદાસે વહન કરી પોતાના અંધુના સંભારક સાથે
 બાળકોની સેવા અનુવધાનું નિરવાર્ય-પવિત્ર ધર્મકૃત્ય આદર્યું છે. તેમનો એ સાહિત્ય-પ્રેમ
 નેહો અમને આનંદ થયો છે. અમે તેમને ધન્યવાદ જ આપીએ છીએ. એ સન્મરનો ઉપચોંડ
 એક ચોથું પુસ્તક હિંદી ભાષામાં “ગાયત્રી માળ્યકા” હિંદી અનુવાદ, ગૌરભાઈ
 પ્રસાદક મંડળી મુંગઈ તરફથી સર્વને ભેટ મળે છે. આ ધર્મ મંથમાં ગાયત્રી મંથના
 જૂઠા જૂઠા ચોવિસ વિદ્વાતા પૂર્ણ અર્થ કરવામાં આવ્યા છે. પરિશિષ્ટમાં ગાયત્રી કથ,
 સપ્રભુવ ગાયત્રી વ્યાખ્યા, ગાયત્રી ધ્યાન, સાધન પંચક, પ્રકટ કરવામાં આવ્યાં છે, અનુવાદ
 કર્તા છે શ્રી જગન્નાથ મિશ્ર અને પ્રકાશક છે પંડિત હરિહરચાર્ય દીક્ષિત તથા શેઠ
 હરગોવિંદદાસ જીવનદાસ આ જણે ધર્મ પ્રાણુ ઉદર સન્મરનેએ, વેદમાતા ગાયત્રીના
 અર્થ સહિત ન્હાનો મંથ પ્રકટ કરી વિના મૂલ્યે વહેંચવાની કદારતા દર્શાવી છે તેમને
 અનેક ધન્યવાદ જ છે. આવી ઉદારતા મુંગઈના અનેક શ્રીમતો બતાવી શકે એમ છે. ને
 તેમ થાય તો ધર્મ-સાહિત્યનો વિશેષ પ્રચાર થવા પામે. એજ જોવા અમે આગર છીએ

એમાં ધાર્મિક-નૈતિક-સાહિત્યનો પ્રચાર થવા માટે “ભારત જીવન” ના મુંગઈ
 વાચકોને એક પ્રાર્થના કરી આવરણક ન્જાય છે. અનુ રોજો, ધર્મશાળાઓ, દવાખાનાઓ
 ખુલા છે પણ હવે ધર્મ-નીતિનાં પુસ્તકો વિના મૂલ્યે અથવા તો પડતર કિંમતે-સમી
 કિંમતે-પ્રકટ કરી સાહિત્યની ધર્મની ઉન્નતિ કરવાની આવશ્યકતા છે. મિનવારસ મરજી પામતા
 શ્રીમતો ને પોતાની તમામ પૂંજ આવા સત્કાર્મમાં આપતા હોય તો “વિદ્યાદાન” નું
 મદદા પુણ્ય તેમને પ્રાપ્ત થાય એ ચાત્રસિદ્ધ છે. વળી જેઓ પાસે લક્ષ્મી છે, અને તેનો
 ઉપયોગ જેઓ પોતાના વ્યાપારમાં કરતા હોય તેમાંથી ને. કોઈ વ્યાપારીઓ એક હજાર
 જે હજાર અને સઘિન હોય તો પાંચ કે દસહજાર રૂપિયા જૂઠા કાઠી ને તેઓ પોતાની
 મજીહાનુસાર સારા સારા ધર્મમંથો સસ્તે મૂલ્યે પ્રકટ કરવાના પવિત્ર કાર્યમાં રોકશે તો
 તેમના રોકેલા રૂપિયા અનામન રોકેશે અને કુલ વ્યાજના બદલામાં જ જન સમાજમાં સારા
 સારા ધર્મ મંથો ફેલાવી મદદ પુણ્ય પ્રાપ્ત કરી શકશે. કોઈ પણ શ્રીમંત મૂલ્યે
 આજમાં આજ એકાદ હજાર રૂપિયા તો સદાજે જૂઠા કાઠી રોકે અને તેમાંથી
 સારા ધર્મ મંથો છપાવી પડતર કિંમતે વેચી દઈ પોતાના રોકેલા રૂપિયા

• ને કોઈ સન્મરનો “વિદ્યાદાન” કરવા જ-હતા હોય તો પુત્રોની પનેહી,
 પુત્રને કો લખવું. બાપનાં અને વેચાવવાનું તદન મરજ અવરથા અમે તેમને તમજદારી થઈએ.
 હિંજ: હોય તેમને અમારી માટે પણ કર્યે સમ્પાદક ભારત જીવન-અમદાવાદ.

(વગર વ્યાજે) પાછા મેળવી શકે એમ છે. પોતાના પિતા, માતા કે પુત્ર-અંધ, ભગિનીના સ્મરણાર્થે જો શ્રીમંત સજ્જનો તરફથી એક એક હજાર રૂપિયાજ ચોડા સમય માટે પણ રોકવામાં આવશે તો-ચોડા શ્રીમંતોના પ્રપૂતથી દર વર્ષે ઘણા ધર્મ-અર્થો પ્રકટ થવા પામશે ! વારસામાંથી એકાદ હજાર રૂપિયા (કે તેથી વિશેષ રકમ) વગર વ્યાજે જાણે ત્રીજેરીમાં પડ્યા રહેવા દીધા છે એમ સમજી જો તેઓ સાહિલ-સેવા કરવા તત્પર થશે તો તેથી તેમને “વિદાદાન” નું મહાન પુણ્ય પ્રાપ્ત થશે. જો પોતાના વહાલાંના સ્મરણાર્થે” શ્રીમંતો એક એક અંશમાળા પ્રકટ કરે અને ધર્મ સાહિલ સેવામાં ભાગ લે તો સાહિલમ સંગીને પ્રદારે વધારે થાય એમાં મંદેદ શો ? કેટલાક ગર્ભ શ્રીમંતોને પિતા-પ્રપિતા વગેરે સર્ગા તરફથી લાખો રૂપિયાની રકમો અને જમીન-જગીરા મળેલી હોય છે છતાં તેમનું સ્મારક રાખવામાં, પોતાના પૂજ્ય-વડિલોના અમર-આત્માની શાંતિને ખાતર વિદાદાન આપવા જેવા શાસ્ત્ર-સમ્મત પુણ્ય કર્મથી ઘણા સજ્જનો વિમુખ રહ્યા છે. તેમજે અમારી પ્રાર્થના ઉપર વિચાર કરી “વિદાદાન” પ્રત્યે લક્ષ્ય દોરવું જોઈએ. મુમુક્ષુમાં ઓનરેમલ વિકૃલ્લદાસ દાકરસીનાં મ તુશ્રી પ્રાતઃસ્મરણીય સ્વગરિય નાથીવાઈનું” નામ અનેક ધર્મ અર્થો વિના મૂલ્યે વહેંચવાથી અમર થઈ ગયું છે. વડોદરા નરેશ અનેક અર્થોને ઉત્તેજન આપીને અને “સર સયાજી સાહિલ માળા” પ્રકટ કરીને નામના મેળવી છે, કેટલાંક વર્ષ ઉપર બાવનગર નરેશ સ્વ. નારાયણ હેમચંદ્રને સાહિત્ય સેવામાં સહાયતા કરેલી પણ પછીથી તે રિવાજ બાવનગર રાજ્યમાંથી બંધ પડી ગયો છે ! ગુજરાતના કેટલાક શ્રીમંતોએ પણ સ્વ. નારાયણને સહાયતા કરેલી તેથી જ તેમને હસ્તે ઘણા અર્થો પ્રકટ થવા પામ્યા છે પરંતુ કેટલાંક વર્ષથી સાહિત્યને એ પ્રમાણે ઉત્તેજન અપાતું થઈ પડી ગયું છે ! અત્યારે રાજદારી સાહિત્ય જુરસાળંધ પ્રસરે છે, જ્યાં ત્યાં રાજદારી ચર્ચા ચાલી રહી છે એવા સમયમાં જો ધર્મ-સાહિત્ય પ્રકટ થાય અને ઘેર ઘેર ધર્મની ચર્ચા થાય, લોકો પોત પોતાનો ધર્મ સમજે તો તેથી જન સમાજનું કલ્યાણ સધાય. તે સાથે સાહિત્ય સેવા ખર્ચવરા ઇચ્છનાર ગુજરાત દાડીયાવાડના રાજ, મહારાજાઓ, દાકોરો અને શ્રીમંતોના “વહાલાંઓનાં સ્મરણ” રહે અને ધાર્મિક, નૈતિક, કે ઐતિહાસિક સાહિત્ય સમૃદ્ધિમાં વૃદ્ધિ થાય. એનું પુણ્ય તેના ઉત્તેજકોને જ પ્રાપ્ત થાય. આશા છે કે વાંચક શ્રીમંત સજ્જનો આ વિષય ઉપર વિચાર કરશે. હરિઃ ૐ તત્સત્.

હાહ્યામાઈ રા. મ્હેતા.

સતબોધ,

૪૨. શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ દેવના પ્રિય ભક્ત મહાત્મા રામચંદ્ર મહિને હજાર-બારમો રૂપિયા પ્રાપ્ત કરતા અને તે ગુરના દાર્પ-કારણમાં જ બચ કરી દેતા. ગુર અંધઓમાં જોને અન-વસ્ત્ર ન હોય તેને હુંદાવી દેતા. જુઓ તરસ્યાને અનવસ્ત્ર આપનાં એનું નામ ગુર બકિત !

૪૩. મનુષ્ય તો સર્વે એક જ હૃદયનાં બાળકો છે. માત્ર કર્મ બેદ વડે જ નીતિબેદ થયો છે. ઉચ્ચ દર્જવ્યથી વાદિમક જેવો હુંદારો તપિ પદને પ્રાપ્ત થયો હતો. એ કર્મના પ્રતાપ ! માટે જ સત્કર્મ કરો. સત્કર્મ કરો.

ઋતુમાં ફેરફાર.

ચેતવણી.

સર્વે લોકોને ખબર આપવામાં આવે છે કે આ વર્ષે તા. ૨૨-૧૨-૨૦ ને દીવસે મહાર સંક્રાંતિની શરૂઆત થઈ એટલે શિશિર ઋતુ બેડી પણ શિશિરમાં શ્રોષ્મનો મિથ્યાયોગ થવાથી પિત્તનો અતિયોગ, કફનો દિનયોગ અને વાયુનો મિથ્યા યોગ થશે તેને લીધે પ્રજામાં ત્રિદોષ (ન્યુમોનીયા) ના તાવે નેર માથું એટલે મહાર સંક્રાંતિનો અર્ધ ભાગ ૨૫ મી જાનેવારી સુધી પહોંચશે તેથી ૨૫ મી તારીખથી ન્યુમોનીયા (ત્રિદોષ) ના કેસ થતા અટક્યા પણ કારણ મેલે દવા સુધરી નહીં. જાનરમાં તપાસ કરતાં જણાય છે કે શ્રોષ્મ ઋતુના ફળદ્રુપ દેખાય છે. દાખલા તરીકે સફરેડી, કાળા બીજના દહીંગઠ, દરમદાં, માણીને ત્યાં સફેદ જાંઘ જીર સાહેલીના તથા દરખુના કુલો કે જે ચેત્ર સુદી પછી ઉત્પત્ત થતાં જોઈએ તે આ યોગ મરીનામાં મળે છે અને યોગ માસમાં પાકતાં દળ દોળ અને ફળદ્રુપનો નાશ થાય છે. જેથી નહીં થાય છે કે શિશિર ઋતુમાં શ્રોષ્મનો મિથ્યાયોગ થશે છે એટલે મહાર સંક્રાંતિના પાછલા ભાગમાં ત્રણ પ્રકારના તાવ ઉત્પત્ત થવાનાં છે. (૧) તાવ આવશે તેની સાથે જીલ્ડી થશે. (૨) તાવ આવશે તેની સાથે ખાંસી ઉત્પત્ત આવશે. (૩) તાવ આવશે તેની સાથે છાતીમાં ગમરામજુ થશે. ગળામાં ગરમી જણાશે, ખાંસી થશે. અને શરીરનાં હાડકાં દુખશે તથા સોંધામાં ફળતર થશે.

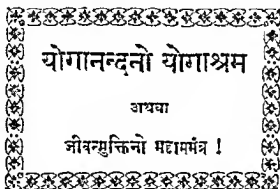
જેને તાવ આવે તેણે વેધ, લકિમ, કે કાકર ગમે તેની દવા કરવી પણ એટલી વાત યાદ રાખવી કે તાવ આવ્યો કે તુરંત ન્હાવાનું તથા ખાવાનું બંધ કરી દેવું અને જો તે ઊંઘડી વાળો તાવ હોય તેણે દરેક જીલ્ડીયે બે બે આની બાર "ચક્ર દ્યુરો" વાડી પાણી દરીને પીવે. જો ખાંસી ઉત્પત્ત આવના હોય તો "દ્યુર દાયરી" બે બે આની બાર પાણીમાં વાડીને દલાદ દલાદે પીવી. અને છાતીમાં ગમરામજુ થતી હોય તેણે માણ, જાવંત્રી અને અન્નિસુ વાડીને પીવું. જેથી જીલ્ડી, કળા અને ગમરામજુ નરમ પડી જશે પછી એસડ ગમે તેનું કરો. પણ લીલું દુધ, તેમાં ટેડી, દહીંગઠ, દરમદા, રાયજુ તો ખાતાં જ નહીં. બરાબર જૂખ લાગે ત્યારે આપણે ચાનુ ખોરાક ખાવો, પણ મોંના રવાદ માટે સુદીયાં, બજબાં, સેવ ગાંડીઆ, દરાખ, મોસંખી, સંજા વગેરે ખાવું નહીં. જો મુખ રવાદવાળું કરવું હોય તો કાળી દરાખની રાઉમ છાત્ર સાફ કરીને ખાવી. દારબુકે, આ ઋતુમાં પ્રદ દ પિત્ત, મધ્ય દર અને દીન વાતનો યોગ થશે છે. તેમાં વાયુની પ્રકૃતિ વાજાને છાતીમાં ગમરામજુ થશે. પિત્તની પ્રકૃતિ વાજાને જીલ્ડી થશે. કફની પ્રકૃતિવાજાને ખાંસી ઉત્પત્ત આવશે. માટે તે પ્રમાણે વિચારીને ખાનપાન રાખવું. વાયુની પ્રકૃતિવાજાએ તીખા રસનું સેવન કરવું અને પિત્ત પ્રકૃતિવાજાએ ખાટા રસનું સેવન કરવું. કફની પ્રકૃતિવાજાએ ખાટા રસનું સેવન કરવું. વાયુની પ્રકૃતિવાજાએ મધ્યા અને ખારા પદાર્થો ખાવા નહીં. પિત્તની પ્રકૃતિવાજાએ તીખા અને મધ્યા પદાર્થો ખાવા નહીં અને કફની પ્રકૃતિવાજાએ ખારા તથા ખુર પદાર્થો ખાવા નહીં.

જેને ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેના તાવ આવશે અને તે જો દબારી કુચના પ્રમાણે વડશે તો જરૂર તે જલ્દી સારો થશે.

શ્રી ૦ આપનો મુનેશ્વર,

॥ શ્રી ગુરુવે નમઃ ॥

એક સામાજિક ધાર્મિક નવલકથા.

યોગાનન્દનો યોગાશ્રમ

અથવા

જીવન્મુક્તિનો મહામંત્ર !

(ગત ત્રીજા અંકથી ચાલુ.)

તૃતીય અધ્યાય,

ચિદ્વિના બેઠ.

યોગેશ્વર યોગાનન્દજીનાં દર્શન સમાગમ કરી સર્વ ઘેર આગ્યાં. જન્મવાની કોઈની કળ્થા ન હતી તેથી સર્વ નિદ્રા લેવાની તૈયારી કરવા લાગ્યાં. નવેક વાગ્યાનો સમય હતો. કૃષ્ણ મિલ્કની રદામે આવેલા બંગવાના વચલા દિવાનખા-

નામાં જ બેઠાં બેઠાં આશ્ચર્ય ચક્રિત ચિત્તે સર્વે મહાત્મા યોગાનન્દજીએ આજે જે અદ્ભુત યોગ-લીલા બતાવી હતી તેની જ ચર્ચા કરનાં હતાં. દયાલાલે પુષ્પા લક્ષ્મીને પ્રતાપે અદ્ભૂત-અભિમાનમાં છટી ગયો હતો. 'તેના મસ્તકનો પવન આજે હૃદય ઉતરી પડ્યો હતો. તેના મનમાં અનેક વિચારો ધોળાયા કરતા હતા. અત્યારે તે વિશેષ બોલતો નહતો. તે તો વિચારમાં જ પડ્યો હતો કે: "આજે મહેં જોયું શું? અહો! યોગનો આવો ચમત્કાર છે? એક વખત મહેને એક પરમદંસ સન્યાસીનો સમાગમ થયો હતો. તેઓ જ્ઞાનથી જ મુક્તિ મળે છે અને જ્ઞાનથી જ સમાધિ થાય છે વગેરે ઘણી જ્ઞાનચર્ચા કરતા, ઘણા ઉપદેશ દેતા પણ તેમનામાં આવો કંઈવળુ ચમત્કાર જનવામાં આવ્યો નહતો.' પરંતુ આ મહાપુરુષનાં દર્શન કરનાં જ ચિત્તરત્તિ શાન પડી ગઈ. બે દિવસના સમાગમમાં તો આજે મહાઈ ચિત્ત બહુ જ ફેરવાઈ ગયું છે. ત્યાં જઈને બેઠા પછી મહાત્માજીએ મહારા ઉપર દૃષ્ટિ ફેરવી તે દૃષ્ટિમાં જ જાણે કંઈ જાદુ ન હોય! તેમની દૃષ્ટિ થઈ ત્યારથી મહાઈ મન જ તેમના તરફ ખેંચાવા માંડ્યું. કાંઈ વાગ્યાં તો જાણે હું તેમને જ દેખવા લાગ્યો. જાણે મહારામાં કંઈ ભાન જ ન હોય તેમ થયું! મહાત્માજીના મુખની આસપાસ પ્રકાશ જણાતાં હું કેવળ જડવત બની ગયો! અહો! એ કયી શક્તિ? ઘન્ય યોગીસજ યોગાનન્દજી! લોકો કહે છે કે બાવા સાધુઓનો સમાગમ બહુ ન કરવો, વધારે તેમનો કેડો ન લેવો, તેનું કારણ તેમની અજ્ઞાનતા જ છે. સાચા સંતો, નિરુદ્ધી, નિર્લેબી, કલ્પનર સમાન સંતો ધાન્યુ દરનાર સંતોનો સમાગમ કેના બાગ્યામાં લખ્યો છે! આજે એવા

સન્તો છે પણ ક્યાં ? હરિ ! હરિ ! શીમતો મદમાં સાતમે આસમાને, જ મરી બેઠા છે ! જાણે લક્ષ્મી તેમને મુક્તિ અપાવનાર ન હોય ! મહાભાણ ! આજથી આ જન, મન, ધન અને સર્વસ્વ આપને જ અર્પણ—” એમ કહી વિચારમાં ખુરસી ઉપરથી લી ઇનમાં આમનેમ ટેલેકવા લાગ્યો થોડીવારે પથારીમાં પડ્યો.

તેના પિતાએ આજથી જાન ધારણ કર્યું અને કેવળ કૃષ્ણ નામેન્યાર સિવાય કંઈ પણ બોલવું જ નહિ, અથવા ખીજ કોઈ લોકુષ્ણમાં ચિત્તપરોવવું નહિ એવો જ સંકલ્પ કર્યો. તે મનમાં જ સમજી ગયો કે : હવે આપણે વહેલે મોડે મૃત્યુના વિકાળ પંજમાં સપડાવવાના છીએ. અત્યાર સુખી થાવું કર્યું છે. હવે મરણ સમયે પણ તે વાસનાના બંધનમાંથી છુટાય તો શાંતિના અનુભવ થાય નહિ તો મરણ સમયે મહા ખૂરી દશા ! મનુષ્યનું મન સંસારની અનેક જગ્ગણ-બોગ વિષય-વાસના આદિમાં લપટાયલું હોવાથી મરણ સમયે પણ તે વાસનાઓ તેની ચિત્તરત્નિને કન્થિત વસ્તુઓ તરફ આકર્ષી લેતી છે એટલે મનુષ્ય પ્રાણીના હવ સદ્ગતિ પ્રાપ્ત કરતો નથી. યુવાવસ્થામાં કરેલાં અનેક રુક્ષમતિ લીધે શરીર રોગનું પર દષ નવ્ય છે અને તે રોગો વૃદ્ધાવસ્થામાં મનુષ્યને જરા પણ જાંપવા દેતાં નથી. આંખ, કાન, નાક, વગેરે દરેન્દ્રિયોની શક્તિ ધસાઈ જવાથી કીણ થઈ જઈ મનુષ્યને દુઃખના દુઃખર નીચે ધકેલી દે છે ! તેથી જ તે આનંદ પૂર્વક હમ્મર બાજન કરતો નથી ! જો મનુષ્યને યુવાવસ્થાથી જ સારી શીખામણ મળે, નીતિ મુખરિ માર્ગે ચાલે, સત્યનો આશ્રય કરે, અસત્યને તરછોડે, સંતોષનું સેવન કરે, અને સ્વાર્થ સાથે પરમાર્થ સાધી નિવ્ય, અતિ આનંદમાં દિવસો નિર્ગમન કરે, હવન પરોપકાર માટે જ છે એમ સમજી ઉઠર પોષણ નિમિત્ત ધર્મ માર્ગે ક્રમોપાર્જન કરી બાળિતો વખત પરોપકાર સાધવામાં નિર્ગમન કરે તોજ તેને સાચી શાંતિ અને સુખ મળે ! બસ, એજ મત્ય છે. મહારાજ યોગાનન્દજીનો સમાગમ થતાં જ આ સેવકની રૂત્તિ શાંત થઈ ગઈ ! સંસારી લેણા પાસે શું છે ? પૈસા છે ? હું તો એને પત્યરના દુકાડા બેઠું છું ! જેના ઘરમાં પુષ્કળ લક્ષ્મી પડી છે છતાં તેને દુઃખી દરદી “ દરિદ્ર નારાયણો ” ની સંભાળ લેવાની કુરુશ નથી તેનું હવનર કેવું ? જેની પાસે અદ્યત્ત લક્ષ્મી છતાં અનેક પરમાર્થ કાર્યોમાં એક પણ પરિપૂર્ણ કરવાની રૂત્તિ યતી નથી તેની વસ્ત્રી શા કામની ? વાઈ, હું તો ખદારી વસ્ત્રી મદાત્મા થી યોગાનન્દજીને સમર્પણ કરી દઈશ. એમની ક્ષિત્તિમાં આવે તે કાર્કમાં તેઓ વાપરી દે ! કર્યું કામ સાઈ અને કર્યું નરમું છે તે વજુવા તેઓ જ સમર્થ છે. હવે ખદારે સંસારની કાંઈ પણ જાટપરમાં પડવાની આવશ્યકતા નથી. બદ્ધ પ્રેમ, હવે કલ્યાણ કોડયા કરશે. હવે હું કૃષ્ણ બજલમાં જ ગુંથાઈ જઈ તો ખદારે કલ્યાણ માવ. પૈસા કોડના સાથે આવ્યા નથી અને આવવાના પણ નથી. કલ્યાણ કામ સાઈ અને કલ્યાણ તો ગેરજાણી છે એમ કહી શીમતો પોતાની ક્ષિત્તિમાં આવે તે સાઈ અને ખીલ સારા સારા મનુષ્યો કોનનગમજી કરે છતાં તે કામ તરફ લક્ષ્ય જ ન થાય એ તેમનો અવકાર નહિ તો ખીલું શું ? કીક ! આપણે શું ? ” એમ કહી તેઓ પોતાના શયનશુદ્ધમાં જઈ કૃષ્ણ નામેન્યાર કરવા લાગ્યા.

જાણેલીએ પતિના શયનશુદ્ધમાં ચાલ્યા વગેરેની વપાસ કરી તે પછી પોતાના શયનશુદ્ધમાં બાજેલીને મુલાકાત, અને પુનઃ દિવાનખાનામાં આવી સમ્બવતની રજાને બેઠી. તેના

મનમાં અનેક ઉચ્ચપાયાલ થતી હતી પણ સાંચિત્ત યથા સિવાય પૂછે શી રીતે ? કલ્યાણ-દામ સત્યવ્રતની નિર્મળ વૃત્તિ જાણુતો હતો, તેથી જ જ્યાંને તેના સમાગમમાં રહેવા દેતો હતો. એમ યવાથી જ્યાંને પણ આનંદ જ થતો હતો. તેને ધર્મ-ચાન મળતું. તેના મનમાં વારંવાર ઉત્પન્ન થતી શંકાઓએલું સમાધાન થવા પામતું. સત્યવ્રત તે સત્ય-મન ધારી જ હતો. સનાતન ધર્મ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કર્યા પછી તેને પરમાત્મા યોગા-નન્દજીનો સમાગમ થયો હોવાથી ત્યાં તેને વાચેવા વિધિનો સાક્ષાત્કાર થવા લાગ્યો. સાંખ્ય દર્શન અને પતંજલ યોગ દર્શન વાંચ્યાથી તેના મન ઉપર જે છાપ પડી હતી તે છાપમાં એતેન શુરાવનાર મહાત્મા યોગાનંદજી મળી ગયા પછી પૂછવું જ શું ? દૂધમાં સાકરનો સંગોગ થયો. આત્મચાન સિવાય મુક્તિ નથી એ તેણે વાંચ્યું હતું પણ આત્મ દર્શન-આત્મ સાક્ષાત્કાર સિવાય મુક્તિ સાથે અધૈકિક આનંદ દુર્લભ છે એમ પણ તેના મનમાં ઠસી ગયું હતું. એ બન્ને વિષયોમાં તે કષ્ટ શું ચલાતો હતો. તે શું મહાત્મા યોગાનંદજી-નાં દર્શન અને સમાગમથી નીકળી ગઈ હતી. આત્મ સાક્ષાત્કારના તેણે અનેક ચમત્કારો જોયા હતા. તે એક ક્ષેત્રે સંન્યાસી જેવો જ હતો પરંતુ દેવયોગે કલ્યાણદાસના કુટુંબ સાથે જોડાઈ રહ્યો હતો.

કલ્યાણદાસ વગેરે સર્વ એક પછી એક નિદ્રાવશ થવા લાગ્યાં. પરંતુ સત્યવ્રત પોતાના ઓરડામાં ખેસી ધૃશ્વર બજન કરતો હતો. જ્યાં દેવી પણ સીતાજીનું ચરિત્ર વાંચતી બેઠી હતી. બન્ને પોતપોતાના તાનમાં શુદ્ધતાન થઈ ગયાં હતાં એટલામાં ચતિનો ભંગ કરનાર ધડીઆળે ટનનન કરતા એક પછી એક બાર ટોરાર વગાડ્યા. જ્યાં દેવીએ જોયું તો ધડીયાળમાં બાર ઉપર બે કંઠા જાણ્યા. તેણે આસપાસ દૃષ્ટિ ફેરવી તો અધાં નિદ્રાવશ થયેલાં જોયાં. કલ્યાણદાસના ઓરડામાં જોયું તો તેનાં નસકોરાં ઝીણું સ્વરે કંઈક અટપટુ ગાન ગાતાં સભળાયાં ! ખીમં નર્મ પશુ નિદ્રામાં હતા. અતે તેણે સત્ય-વ્રતનાં ઓરડામાં ડોકિયું કર્યું. ત્યાં તો તે નૈરિકિ અલચારીજી ધૃશ્વર-ધ્યાનમાં લીન થઈ રહ્યા હતા. તેના સુદર સુકેમળ મહેરો, બન્ને પાણીદાર ચળકતાં નેત્રો, મુંદર શુદ્ધાબ્ધી બાવ, ત્રવીન કુટતી ઝીણી મુઝો, ભવ્ય કપાળ, વગેરે જોઈ તે બે ધડી સ્તબ્ધ થઈ ગઈ. એક ચોખ્ખામાં દીપક જાંભેર બળતો હતો. તેનાં જાંભેર પ્રમથ સત્યવ્રતનાં મીઝાચપાં જેવો ઉપર પડી તેના મુખને વિશેષ મનોહર બનાવી રહ્યો હતો. સત્યવ્રત નાસાત્ર દૃષ્ટિ સ્થાપી ધૃષ્ટ ચિન્તન કરી રહ્યો હતો. શો બજનનો પ્રતાપ ? જ્યાંદેવી શ્રીમંત-પત્ની હતી છતાં તે ઓરડામાં જઈ શકી નહિ. તે દાર આગળ જ લબી ગઈ. તેના પવિત્ર-મનોહર મુખ કમળ સ્વરૂપે જોઈ રહી હતી. તે ક્યાં સુધી લબી રહી તે પોતે જ જાણી શકી નહિ. કેટલીકવાર સત્યવ્રતે મોં ઉઘાડી “ હરિઃ ઓં તત્સત ” કહ્યું ત્યારે જ તેને બાન આવ્યું. તે જરાક ચમકી, ટટાર થઈ, સાવધ થઈ, સત્યવ્રતે ધામે ધામે મેત્રા નિરાડ્યા, બે હાથે ઇંદ્રિયને પ્રણામ કર્યાં. ઉભો થઈ બારણાં વાસવા જતો હતો એટલામાં તેણે જ્યાંને મીંગી. બન્નેની ચાર આંખો એકત્ર થઈ બન્ને સુદર મુંદર બન્નેનાં હૃદય પ્રથુ પ્રેમ વતલીના ! બન્ને પ્રેમ મંદિરને હિડાળે હિડાળ ખાતા ! બન્ને તરણ બન્ને યુવાચારને વગેરે ! બન્નેનાં નેત્રમાં પ્રેમ ધર્મનું અંજન ! અહો ! બન્નેમાં દિગ્માર ! સત્યવ્રતના ઓરડામાં પ્રવેશ કરી નજીક પડેલી એક સુરશી પર આમન લેતાં નમન કરી આંખોએ કહ્યું : ‘ અહો ! તપસ્વીજી,

અહો અહસ્યારીછ ! તમે તો ધધર—ધ્યાનમાં લીન થઇ ગયા હતા ને ! શું કહેવાય ? ”

સત્યવ્રતનું ચિત્ત હજી અહીં ધ્યાનમાંથી સંપૂર્ણરૂપે જગત્-વ્યવહાર તરફ વળ્યું ન હતું. તેમ છતાં તેને શુદ્ધિ હતી. તેણે ગંભીર અંદરે ઉત્તર દીધું : “ હા, બહેન ! કંઈક એમ જ હતું. ”

જ્યા : “ એમ જ હતું ? ત્યારે તો મહેને કહો જોડે, તેનો મીઠાઈ કે પછી તમને શું જણાય છે વાઈ ? તે વખતે તમને કોના દર્શન થાય છે ? કોણ કોણ યાદ આવે છે વાઈ ? સાચું કહેજો હો—”

સત્ય : “ બહેન ! એ બધું પ્રાતઃકાલમાં પૂજાને, અત્યારે તો હવે નિદ્રા લેવાની ઇચ્છા છે. મધ્યરાત થઇ છે. ”

જ્યા : “ પ્રાતઃકાલમાં બીજું ઘણું પૂજવાનું છે. નિદ્રા પણ કાંઈ નહાસી જવાની નથી. તમે તપસ્વી, અહસ્યારીછ છો, તમારી પાસે ધર્મના પ્રત્યોગ્નિ પૂજવા આવે તેને તો ઉત્તર દેવો જ જોઈએ. ”

સત્ય : “ બહેન ! રાત્રિને સમયે આપણે આ સ્થળે એકાંતમાં વાર્તાલાપ કરવો ઉચિત નથી. જો કે તમારા અને મહારા સંબંધ બ્રાતૃ-ભગિની જેવો છે, અને તે સર્વ જાણે છે, છતાં શાસ્ત્રકારોનું કથન આપણે માનવું જોઈએ. એકાંતમાં પરસ્પરી સમાગમ કદી પણ ન રાખવો એજ શાસ્ત્રારા છે. ભાઈ-બહેન હોય કે માતા પુત્ર હોય તો પણ તેણે સુદાં મુલાં વસ્ત્રામાં એકાંત સમાગમથી દૂર રહેવું. જ્યા બહેન ! અત્યારે તમે નિદ્રાવશ થાઓ. પ્રાતઃકાલમાં તમારી શંકાનું સમાધાન કરીશ. ”

જ્યા : “ પણ મહારી શંકાનું સમાધાન નહિં થાય તો મહેને જરાયે નિદ્રા નહિ આવે તેનું શું ? ”

સત્ય : “ તમે તેનો મીઠો નિદ્રાદેવીનું આદવાન કરજો. નિદ્રા આવી જશે. ”

જ્યા : “ નહિં આવે. ત્રાઈ પણ હવે એક બીજી શંકાનું સમાધાન-કરો, તે કંઈ વિના ચાલશે નહિં. સાંભળો, થોડા દિવસ ઉપર તમારા મિત્રના ગળવામાં એક સ્ત્રીની સહીવાળી મહેં ચિઠ્ઠી વાંચી છે, તમે જાણો છો કે એમને કાઈ પરસ્પરિ ત્યાં આવવા જવાનો સંબંધ છે ? ”

સત્ય : “ હા, હું જાણું છું. મિત્રમાં કામ કરતા કેટલાક ગરીબ મજૂરો મરણ પામ્યા પછી તેનાં કુટુંબો નિરાશ્વાર થઇ પડ્યાં છે, તેમનો ઘર-ઘણી મૃત્યુ પામ્યો ત્યારથી તેમના ઘરમાં અન્નવસ્ત્ર નથી. એ વાત મહારે કાને આવતાં જ મહેં શેઠને તેમની ફરજ સમજાવી. મિત્રમાં કામ કરતાં મરણ પામેલા માણસના ગરીબ-હુખી કુટુંબોનું પોષણ કરવાની મહેં જ એમને સલાહ આપી છે ! શેઠ તે ગરીબ કુટુંબોની સંભાળ લે છે, તેમનાં ન્હાનાં બાળકોને ઉકેરાતી અને મેહાડાં બાળકોને વિદ્યાબ્યાસ કરવાની સગવડ કરી આપી છે. એક દિવસ શેઠ એક વિધવા બાળકને અન્ન માટે મોકલેલા રૂપિયા નહિં પડેયવાયા તેણે ચીઠ્ઠી લખી હતી, શેઠે તે મહેને બતાવી છે. ”

જ્યા: “ભાઈ! હવે જ મ્હારી ખાત્રી થઈ. અત્યાર સુધી હું શંકા કરતી હતી. હીક, પણ શેઠે એ વાત કબૂલ કરી એ તો નવાઈ !”

સત્ય: “બહેન! સત્ય કહું તો મિલના માલિકોનો એજ ધર્મ છે કે: તેમણે પોતાને ત્યાં કામ કરનાર મજૂરોની દરકાર રાખતી જ નોંધ્યો. ગરીબ મજૂરો ગિયારા રૂપિયો દોઢ રૂપિયો રોજ કમાતા હોય તેમા ધરનાં ત્રણ ચાર માણસોનું શું પૂરું થાય? તમે મજૂરોના કુપડામાં જઈ તેમની સ્થિતિ જુઓ તો તમારાં નેત્રમાંથી આંસુ નીકળી પડે! અરે રે! ગરીબોનું કોઈ જ નહિં? શ્રીમંત મિલ માલિકો લાખો રૂપિયા પેદા કરે છતાં ગરીબ મજૂરોની જરા પણ સંભાળ ન રાખે? એના જેવા નિર્દય, નિષ્ઠુર મનના ખીખ કોણ હોય? શરીરના જૂઠાં જૂઠાં અંગોમાંથી કાંઈ એક અંગમાં બગાડો થાય તો આપણે તુરંત જ, વૈધ ડાક્ટરની સહાયતા લઈએ છીએ અને સેડો રૂપિયા ખર્ચી નાંખીએ છીએ પરંતુ સમાજના એક અંગ જેવા ગરીબ મજૂરો, તેની મિલ માલિકો જરાપણ દરકાર ન રાખે? એ તેમનો કેવો સ્વભાવ દેવેલય? તેમને રહેવા માટે સારાં હવા ઉત્તમચાળાં મકાનો, તેમને સારો-પૌષ્ટિક ખોરાક મળે તેવી વ્યવસ્થા, તેમને સારે માટે અવસર પેસાની આવશ્યકતા જણાતાં તે ધીરવાની એક મજૂર-એક, તેમને અન્નવસ્ત્ર મળ્યા કરે તેનો એક મજૂર-સ્ટોર, તેમનાં આળકોને વિદ્યાભ્યાસ કરવા એક મજૂર-શાળા અને તેમના જ્ઞાનનો વિકાસ થાય તે માટે એક પુસ્તકાલય (લાઈબ્રેરી), એટલું તો પ્રત્યેક મિલમાં અથવા જે ચાર મિલોનાં-મજૂરો વચ્ચે પણ હોવું જોઈએ. મિલના માલિકોએ કરવું જોઈએ. શાળા, લાઈબ્રેરીનો ખર્ચ મિલ તરફથી થવો જોઈએ. મકાનો મિલ તરફથી બંધાવાં જોઈએ. અને મકાન પાછળ ખર્ચાંથેલા રૂપિયાનું બ્યાજ ઉપજે એટલું જ માત્ર ભાડું કરાવવું જોઈએ. બેંકમાંથી એછે બ્યાજે નાણાં ધીરવાં જોઈએ, સ્ટોરમાંથી ધણેજ એછે નફે અન્નવસ્ત્ર મળવા જોઈએ, શાળાઓમાં મફત મજૂર-આળકોને વિદ્યાભ્યાસ કરાવવો જોઈએ, અને એ સર્વ કામ ઉપર હોશિયાર, કર્મદક્ષ, બુદ્ધિશાળી અને લાગણીવાળા કારકુનોની દેખરેખ હોવી જોઈએ કે જેથી તેમાં કાંઈ લાંચસ્વત લે નહિં અને મજૂરોને કાંઈ જતનનો અડચણ વેઠરી, પડે નહિં. જ્યાં બહેન! મજૂરો વડેજ મિલના માલિકો કરોડધિપતિ થાય છે! ખીખ ચપ્પોમાં કહીએ તો તેમના લોહી વડેજ મિલવાળાઓ શ્રીમંત બની લહેર ઉડાવે છે! મિલના મલિકોને ગાડી ઘોડા અને વાડી-બગિચામાં સહેલ કરવાની જોઈએ, તેમને ઉત્તમ વસ્ત્રાલંકારો ધારણ કરવાની ઈચ્છા થાય, તેમને નિત્ય મિથાન્ન ભોજનો જોઈએ અને ગિયારા મિલ મજૂરોએ જ પાપ કર્યાં ખરૂં કે? તેમને નશાના પ્રમાણમાં સારો પગાર મળવો જોઈએ, તેને પદેલે તેમના જ ઘરમાં ખાવાનું ન મળે! અરે રે! પછી વસ્ત્રાભૂષણની તો વાત જ કર્યાં રહી? તેમની ગરીબાઈનો, તેમની લાચારીનો, તેમની દુઃખી સ્થિતિનો ખ્યાલ જ ક્યા મિલ માલિકને છે? મિલ માલિકો તો એમજ સમજે છે કે: મજૂરો મરે કે જીવે, તેમનું ગમે તે થાય! માત્ર અમારી મિલો ચાલે અને અમે લાખો રૂપિયા કમાઈએ! ધણાં વર્ષ પર્યંત તેમણે આવી નિષ્ઠુર વર્તણૂક ચલાવી છે તેથી જ આજે સર્વત્ર મજૂરોમાં અસંતોષ પ્રસર્યો છે! તેઓ પોતાનું કર્તવ્ય અને પોતાના હક્ક સમજતા થયા છે! હવે ધીમે ધીમે તેઓ અગ્રન થયા છે! પરિણામ મહા વસમું આવશે! એટલું માદ રાખજો.”

જ્યા: “સત્ય છે ભાઈ! તમે કહો છો તે મ્હેં સંધ્યાનાં ધ્યાનમાં ઉતરે છે. આપણે આપણા

કુટુંબમાં કોઈ દુઃખી દરિદ્રી હોય છે તો તેને પૈસા ટકાની મદદ કરીએ છીએ અને તેનું દુઃખ નિવારણ કરવાના યત્નો કરીએ છીએ પરંતુ મજૂરો એ પણ મિત્રવાળાઓના એક પ્રકારનાં કુટુંબી જોના જોવાજ ગણાવા જોઈએ. કારણ કે લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરવાનું સાધન જે મિત્ર, તે તેમના વગર અંધ બારણે કટાઈ જ નય ! એટલે એ આપણા એક પ્રકારના કુટુંબી જોનાને બનતી દરેક સગવડ કરી આપવી જ જોઈએ. તેમની ઉન્નતિ યાપ એવા દરેક પ્રયાસો મિત્ર માલિકોએ કરવા જ જોઈએ. ”

સત્ય : “ અને તે પ્રમાણે ન કરે તો ? ”

જવાબ : “ તેમણે દ્રોહ કર્યો છે, તેમણે પાપ કર્યું છે એમજ કહેવાય. ”

સત્ય : “ ત્યારે બહેન ! ભારતચંપન-ગુજરાતના મિત્રવાળાઓનાં વર્તન જે તપાસીએ તો એવા અનેક દ્રોહી, અને પાપી માણસ પડી આવે છે. ”

જવાબ : “ એ પાપમાંથી મિત્ર માલિકોનો ઉદ્ધાર કેમ કાઢ કરવું નથી ? તેમને તેમની દરજ્જા કેમ કોઈ દેશ-નાયક સમજાવી આપના નથી ? પેપરોવાળા શું કરે છે ? તે કેમ કંઈ કાન ઉઘાડતા નથી ? ”

સત્ય : “ બહેન ! બનરમાં મસ્ત ચર્ચ કરતાં સાંઠ તમે જોયા છે ? મદતનું ખાદ્યન અલમસ્ત બનેલા હોય છે તે ગમે તેના ટેપલામાંથી અન્ન કે શાક ખાઈ નય છે. તેને ગમે તેટલું હકિકે ક્રારે તો પણ જાણે ચરીર પરથી ધૂળ ખાંચેરાઈ. ગઈ ! તેજ પ્રમાણે ‘સાંઠ’વાળા ગમે તેટલું લખે અને ઉપદેશકો, વક્તાઓ ગમે તેટલું કહે તો પણ તેનું સાંભળે છે કોણ ? તેમને લક્ષ્મીવડે એટલો બધો અહંકાર ચર્ચ ગયો છે કે તેઓ એવાં કૃત્યમાં પાપ—પુણ્ય કર્યું સમજતા જ નથી ! તેઓ તો માત્ર પોતાની ત્રિભેરી ભરાયા દરે એટલુંજ ઇચ્છે છે ! તેઓ અલમસ્ત ચર્ચ ગયા છે ! તેમણે પુષ્કળ પૈસા એકત્ર કર્યા છે એટલે હવે જો કોઈ સિખામણ દેવા નય છે તો ઉલટા તેનાપર રીસે બળે છે ! તેને કનડા ગન કરવા તત્પર યાય છે ! માટે જ તેમને કોઈ કહેવું નથી ! પરમપ્રમા તો તેમનાં કૃત્ય બૂનું છે જ અને એક દિવસ તેનો ઇન્સાફ પણ તે કરશે જ. હવે એવો જ વખત આવી પહોંચ્યો છે. ”

જવાબ : “ હા, બાઈ ! તમે સત્ય કહો છો. ગરીબ મજૂરોની સંભાળ લેતીજ જોઈએ. તેમને સુખી કરવા માટે બનતા યત્નો કરવા જ જોઈએ. ”

સત્ય : “ બહેન ! તમને શું કહું ? ગરીબ મજૂરોના કષ્ટમાણની વાત શું કહું ? અમદાવાદના એક મિત્રમાં બિચારો એક બેયો છે. તેને ‘ગ્રીહથી’ પદરમો રૂપિયો મળતો નથી ! આ મદારી નજરે લેવડી વાન છે ! મિત્રમાં મોંઘવારી બધું બધાને આપાણું, એટ્ટેરી, એ-જનિયર, મેનેજર, સ્ટીનિંગ માસ્ટરને દબ્બર દબ્બર, પાંચસો પાંચસો રૂપિયા બકિસ આપાયા, કારકુનોના પગર વધારા, મજૂરોને પણ વધારો મળ્યો પરંતુ ગરીબની દાદ કરીઆદ કોણ સોનવે ? જેની કોઈ મિદારસ ન કરે તેનો પગાર કોણ વધારે ? સ્ત્રી પુત્રાદિનો ત્યાગ કરી, સેંકડો ગાઉથી તે મિદારો અમદાવાદ જોડે આપ્યા છે. મિત્રમાલિકની નોરી કરે છે પણ તેની ગી રૂપિયા છે ? તે શું બચાવી ઘેર મોકલતો રહે ? તે શું ખાનો પડેરનો રહે ? અને તેનાં ખાતા પિતા પત્ની મૃતે ઘેર શું મોકલતો કરે તેની મિત્રમાલિક જરા

પણ ખમર છે છે ખરો ? ના, ખેન, જરા પણ નહિ. એક વખત તે મિત્રારાને મરડા થયો, સખ્ત દર્દ થયું છતાં તે નોકરી પર હાજર ! તેણે ઉપરીને પોતાની સ્થિતિ જણાવી પણ નિમ્નુર હુદયના ઉપરીએ તેના પર દયા ન કરી ! ગીલભાઈ દવાના બાટલા અપાય પણ તેનાથી આરામ કેવો ? છેવટે પરમેશ્વરે જ તેની દયા જાણી ! તેણે દવા છોડી દીધી ! ઈશ્વરેનું કમરણું કરવા લાગ્યો. દર્દ મટી ગયું. મિત્ર માલિકોના સળધમાં આવનારા નોકર-રેના કાળજી પણ તેમના જેવા જ કહણુ યર્ધ જાય છે. ”

જ્યા : ‘ રામ, રામ, ગરીબ મિત્રારા બધાને આપણી મીલમાં નોકરી અપાવે તો રૂબ વાર ? પગાર તમને યોગ્ય લાગે તે દેરવજો. ’

સહા : “ ખેન ! તેને તો મ્હે ક્યારનોએ બીજે ઠેકાણે નોકરી પર મૂક્યો છે. મ્હારો કહેવાનો બાવાઈ એ છે કે ગરીબ મજૂરોની કોઈ દાદ જ લેતું નથી. શેઠને મ્હે વારંવાર શિખામણ આપી, તેમને તેમનો ધર્મ સમજાવ્યો. ગરીબ મજૂરો પ્રત્યે દયા ઉપજાવી, સારે જ તેમણે સચામાં અકસ્માત મરણ પામેલા મજૂરોના નિગદાર કુટુંબી—જેનોતુ યોગ્ય કરવાનું કળણુ છે. તેમાંની એક બાઈની ચિઠ્ઠી હતી. તમે દશી શકા ન કરશો. નહારા મિત્રોની સગતિ ક્યારનોએ છુટી ગઈ છે. નોકરી ટેવો પણ એક પછી એક છૂટી છે. હવે તેઓ ધર્મ માર્ગે વળ્યા છે. દુઃખી દરિદ્રોને જોતાં જ તેમનું મન દયાર્દ્ર થઈ જાય છે. ”

જ્યા : “ જે થીમતો દુઃખી દરિદ્રોએ પ્રત્યે દયા નહિ દર્શાવે તેનો ઈશ્વર ઈન્સાફ કરે છે તેમ કરશેજ. આત્મા માત્ર ઈશ્વરનો અંશ છે. દુઃખીના દુઃખ ટાળવા ચલન કરવો જ જોઈએ. ”

સહા : “ ખેન ! વારાહરતી હાથડી છે. દિવસ પછી રાત છે, ટાઢ પછી તાપ છે, મુખ પછી દુઃખ છે. પ્રભુની એવીજ લીલા છે. વિધિનું એવું જ વિધાન છે. ઈશ્વરની એવીજ જગ રચના છે. જો એમ ન હોય તો રંકના રાય અને રાયના રંક થતા જોવામાં આવે છે તે શી રીતે બને ? કુહિમાન પુરો ઈશ્વરની એવી લીલા સમજે છે તેથી તેઓ ધર્મમાર્ગ લંઘતા નથી. દુઃખી દરિદ્રોએ પ્રત્યે દયાલાવ દર્શાવી તેમને યથાશક્તિ સહાયતા કરે છે, ધણા અન્નદોરો, જળાશયો, ધર્મશાળાઓ, ઔપધશાળાઓ, અને વિદ્યાશાળાઓ, નિર્માણ કરે છે, એ સર્વ પુણ્યપ્રાપ્તિના માર્ગ છે. પરમેશ્વરે જેને લક્ષ્મી આપી છે તે એવાં એવાં પુણ્યકર્મ કરી સર્વ સુખના જોડના થાય છે, દુઃખી જીવો તેમના પુણ્યકર્મના લાભ લઈ તૃપ્ત થાય છે અને તે દાન-દાતાને આશીર્વાદ આપે છે, જ્યારે કેટલાક એવા પણ પાપી થીમતો છે કે જેઓ ઉપર કહ્યાં તેવાં દાન-પુણ્ય કરવાનાં તો બાગુએ રહ્યા પણ ઉચટો તેવી પુણ્ય-પ્રશ્નોએ બંધ કરવા તપર થઈ જાય છે ! અરે ! જો કોઈ ઉદાર ગૃહસ્થ કોઈ ગરીબને અન્નપત્ર કે વિદ્યાનું દાન કરતો હોય છે તો તે પાપી જીવ વચમાં જીમ દવાવી તેને દાન દેતો અટકાવે છે ! લોકોની આવી દુષ્ટચિત્તિ લીધે જ પરમાત્માએ સુદર્શન ચક્ર ચલાવી દુષ્ટનું દમન અને શિષ્ટોનું રક્ષણ કરવા માંડ્યું છે ! ખેન ! શું તમે દિંદુસ્તાનની સ્થિતિ જાણના નથી ? ”

જ્યા ! “ હા, બાઈ હું મર્વ સારી ખેં જાણું છું. મહાત્મા ગાંધીજીએ જે ઉચવ પાથવ કરવા માંડી છે તે હું વાંચતી રહું છું. દિંદુસ્તાનમાં એક પ્રકારનું ચેતન જ પ્રસરી ગયું છે. ”

જાણે કોઈ દેવી હવે જ આવેયો છે. અહા ! શું એમનું—આત્મચળ ! હિંદુસ્તાનની તેનીશ કરોડ પ્રેમ તોમનું નામ સાંભળી નમન કરે છે ! જાણે કોઈ દેવ ન હોય ! ”

સત્ય ! ” હા, એમ જ છે. રાંચદાસી વાતાવરણ તો ગાંધીજીએ ફેરવી નાંખ્યું છે. એજ પ્રમાણે ભારતવર્ષમાં ધર્મનું વાતાવરણ ફરી જશે તોજ પ્રજાને લાભ છે. આ વખતે પૂજ્યપાદ મહાત્મા વિવેકાનંદજીનો જન્મ થયો જોઈએ. તેઓ રામકૃષ્ણ પરમહંસના પ્રિય શિષ્ય હતાં તેમજ પ્રથમ અમેરિકામાં બાપજીદાસ ભારત વર્ષના સનાતન ધર્મ સિદ્ધાંતો દર્શાવે સિદ્ધાંત અને દાખલા—હીલો સહિત એવી ખુબીથી રચ્યું. ક્યાં હતાં કે જ્યાં હજારો અમેરિકાનો—હિંદુ ધર્મ પ્રત્યે પ્રેમ રાખતા થયા. તે પછી સ્વામીજીએ યુરોપ, જાપાન, અને છેવટે હિંદુસ્તાનમાં કેટલેક સ્થળે વિચરી ધર્મનાં બાપજી આપી નિદ્રિત ભારતવર્ષને જાગૃત કર્યું હતું. ખ્રીસ્તી ધર્મમાં વટી જતાં બંગાલાને તો તે વખતે ક્રિસ્ટી-ગા અવતાર, પતીત પાવન ભગવાન શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસદેવે પોતાની અમૃતમય વાણી-સચોટ ઉપદેશને પ્રતાપે જ બચાવ્યું છે ! પરમહંસ દેવની ધર્મ વ્યાખ્યા—ધર્મોપદેશ શ્રવણ કરનાર કોઈ પણ હો, પણ તેનું ચિત્ત સનાતન હિંદુ ધર્મ તરફ વળ્યા વગર રહેતું નહિ. ખડેનું ! બંગાલામાં લાખો ઘેર આજે પરમહંસદેવનું પૂજન થાય છે ! તેમની હૃદયચરિત્રો અને ઉપદેશાવૃત્તોની કથાઓ થાય છે ! ભક્તોને આધિન ભગવાન કહેવાય છે તે પ્રમાણે હજી પણ પરમહંસદેવનો અમર આત્મા ભક્તોને દર્શન દઈ તેમનાં હૃદય દારિદ્ર દૂર કરે છે. બંગાલા અને હિંદુસ્તાનના ખીજા વિભાગોમાં, અરે ! કેહ યુરોપ, અમેરિકાદિ અને કે દેશદેશાન્તરમાં તેમના ભક્તો છે, તેમને પરમહંસદેવે ચમન્કારો, જતાવી ધર્મ માર્ગે વાળ્યા છે ! પરમહંસ દેવનો દેહાવસાન થયા પછી પણ તેમજ પોતાનાં ભક્તોને સ્વદેહે દર્શન દીધાં છે, તેમને આશ્વાસન આપ્યાં છે ! અહા ! ક્યાં છે તે પરમહંસદેવ અને ક્યાં છે તે વિવેકાનંદજી ! આવો ! મહાપુરો ! આવો ! પૃથિવિ પર પુનઃ જન્મ ધારણ કરો, અને હોવોને ધર્મ-શ્રુતનું પાન કરાવો. આજે ધર્મોપદેશની જ સર્વિ આવરકતા છે ! રાંચદાસી જાગૃતી કરનારા ધણા નિદ્રાળી પડ્યા છે પણ એ સત્ત્વા સ્વદેશ પ્રેમી સન્યાસી ! આ નિર્ભય વૈરાગી ! આ સાચા ધર્મ ભક્ત ! આ સાચા આત્મજાની વિવેકાનંદજી ! પધારો ! પધારો ! તમારા જેવા ધર્મોપદેશકની જ આજે અમને ખરી જરૂર છે ! શુન્દરાને તમારી વિશેષ આવશ્યકતા છે ! પધારો ! પધારો ! ”

એટલું કહેતાં કરેતાં તો સત્યજનની આંખમાંથી અશ્રુધારા જીલેવા માંડી. તેની એવી સ્થિતિ જોઈ જ્યાં બોલી : “ ભાઈ ! શા માટે અશ્રુપાન કરો છો ? શું પરમાત્માને તેની ચિન્તા નહિ હોય ! શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને અર્જુનને કહ્યું છે કે : “ જ્યારે જ્યારે ધર્મની ગ્તાનિ થાય છે ત્યારે હું જન્મ ધારણ કરું છું. દુષ્ટોનું દમન કરું છું અને સાધુજનોનું રક્ષણ કરું છું. ” શું તમને આ ભવવૃત્તાંત ઉપર વિશ્વાસ નથી ? સાંન થાઓ. ”

(અપૂર્ણ)

હાથમાં રામચંદ્ર મ્હેતા.

ગ્રાહકોને સૂચના.

૧—વાર્ષિક મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦ પોસ્ટેજ સાથે વી. પી. ખર્ચ ૦-૩-૦ જૂદું. આ-
ફ્રિકાનાં ગ્રાહકોએ રૂ. ૩-૩-૦ અથવા ૮ સીવીંગનો પોસ્ટલ ઓર્ડર મોકલવો લેટનું પુસ્તક
તથા છબી હવે પછી પ્રકટ થયે મોકલવશે. અંગ્રે પૂનેમ ઉપર પ્રકટ થયે જવાબ મારે
ગ્રાહક નમર સાથે રિપ્લાય કાર્ડ કે મીટીંગ બીડવી. મેગેના ૦-૨-૦ વધુ આપવા પડશે.
મનિઓર્ડર તથા પત્ર વ્યવહાર:—

ડાહ્યાભાઈરામચંદ્ર મહેતા.

સમ્પાદક-ભારતજીવન—અમદાવાદ.

“સસ્તી વાર્તામાળા” નાં થોડાં પુસ્તકો સીલીક છે.
જોઈએ તો ઝટ મંગાવી લેશો.

૧-મહારાણા પ્રતાપસિંહ-પાક પૂર્વ ગા. ૧, ૨-અનુપકુમારી રૂ. ૧, ૩-બ્રહ્મ-
ચારીણી રૂ. ૧, ૪-મહારાષ્ટ્રીય કથાકુંજ રૂ. ૦-૧૨-૦, ૫ શહેનશાહ જહાંગીર
ગા. ૦-૮-૦, ૬-ઉમાશ નાયક ગા. ૦-૮-૦. ૭-મોંતિનિકેતન રૂ. ૧-૦-૦. ૮-
રાજા છત્રસાલ રૂ. ૧-૪-૦. ૯-યુરોપનો રણરંગ ગા. ૦-૧૪-૦. ૧૦-સુધરેલી
સીતા ગા. ૧-૪-૦. ૧૧-આનંદ મંદિર ગા. ૧-૦-૦. ૧૨-છત્રપતિ રાજરામ ગા.
૧-૪-૦. ૧૩-આદર્શ શુદ્ધ અને જાપાની જાસુસ ગા. ૧-૪-૦. ૧૪-સતી ત્રિવેણી
ગા. ૧-૪-૦. ૧૫-દેવી-અન્નપૂર્ણા, ગા. ૧-૪-૦ ૨-સાંઘી શરીરિકલા ગા. ૧-૦-૦.
૩-મહાત્મા રામચંદ્ર (છપાય છે) ગા. ૧-૦-૦ ૪-શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસનું
વિસ્તૃત જીવન ચરિત્ર ૧૪ ૮૨૫ ગા. ૨-૮-૦. (અધાય છે) પોસ્ટેજ વી. પી. ખર્ચ
જૂદું પડશે. સીલીકનાં હશે તે જાતના જાડા-કાચા અથવા પાકા પૂઠાનાં પુસ્તકો મોકલવશે.
આફ્રિકાના ગ્રાહકોએ કીમત ઉપરાંત દરેક પુસ્તક દીઠ આઠ-નાર આના વધુ મોકલવા.
પત્રવ્યવહાર-ડાહ્યાભાઈ રામચંદ્ર મહેતા સમ્પાદક-ભારત જીવન—અમદાવાદ.

સુંદર, મનપસંદ અને આખેહુબ છબીઓ પડાવવા મારે

પરમાનંદ ફોટોગ્રાફરના

રીચીરોડ પરના સ્ટુડીઓમાં જ જાઓ.

તમે જે ધધો કરતા હશો, તેના લાયકની સુંદર દેખાઓ એવી બેઠક
આપવામાં આવે છે. છબી જાણે હમણાં જ બેલી ઉઠશે. જાણે હમણાં જ વાત
કરશે એવી મનોહર થાને છે. ન્હાની છબી પરથી મોટી, ધ્રોમાઈક, શેષીઆ
અને રંગીન છબીઓ જાનાવી આપવામાં આવે છે.

લાવો મંથમ.

કે. સ્ટુડીઓ, રીચીરોડ—અમદાવાદ.

આ પુસ્તકનો તમામ નફો “શ્રી રામકૃષ્ણ માર્ગ મંદિર” માં ધર્મોદાર જમીન
 તુરત નામ નોંધાવો! મત્વર પ્રકટ થશે
 એક અપૂર્વ આદર્શ ભક્ત ચરિત્ર ! પ્રત્યેક ગૃહસ્થોશ્રમી માટે ધર્મ ગ્રંથ !
 શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસદેવના પ્રિય શિષ્ય અને વિરક્તનંદણના ગુરુજી

મહાત્મા-રામચન્દ્ર

એમનું ભક્તિરસથી ચોતપ્રોત ભરેલું અપૂર્વ સચિત્ર જીવનવૃત્તાન્ત.
 મૂલ્ય-અગાઉથી આહાર્ક થનાર માટે રૂ. ૧-૦-૦ પાછળથી રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ
 વી. પી. ખર્ચ જુદું. સુંદર છાપ. સારા કાગળ-પાકું પૃષ્ઠ. આફ્રિકાના આહારોએ જે શાર્કીંગ
 પરમહંસદેવના આ પ્રિય શિષ્યે જનકવિદેહીની પેઢે આદર્શ ભક્તજીવન મોળી કેવળ
 ગુરુસેવા અને ગુરુભક્તિમોજા જીવન વ્યતીત કર્યું હતું. ગૃહસ્થાશ્રમી છર્તાં દેદાસિન, સન્નિધિ
 આવનાં, અપૂર્વ ગુરુભક્તિ, જનહિત માટે હજારો રૂપિયાનો વ્યય, દીનતા, દયા, સિદ્ધશાનો
 અભાર, અપૂર્વ જોષ, વગેરે પ્રત્યેક પ્રંગેના વાંચકા અને જીવનમાં ઉતારવા જેવા લખાણ
 છે. ભક્તિ જીવન જતવું હોય તો વાંચો. પત્ર વ્યવહાર—

શાહ્યાલાલ રામચન્દ્ર મહેતા-સમ્પાદક-ભારતજીવન-અમદાવાદ.

“ભારતજીવન” ના ધર્મ જિજ્ઞાસુ વાંચકોને વિના મૂલ્યે ભેટ !

મુમુક્ષુ વિચારણા

જાહેનાર—(સાગર)-રા. જગન્નાથ દાગોદર ત્રિપાઠી. પ્રમુખ ભક્તિનો દેવીપ્રવાહ પ્રેરનાર
 આ અપૂર્વ પુસ્તક અર્ધા આનાની ટીકાટ મોકલનારને વિના મૂલ્યે મોકલવામાં આવશે.
 પુરુષોત્તમદાસ રણછોડદાસ—મુ. ટીમ સ્ટેશન. (વી. પી. સી. આર્થ રેલવે.)

તૈયાર છે! કરણા કુમારી તૈયાર છે!
 દિવા

ચોથા સંક્રાન્તિ હિન્દ અથવા ગુપ્તવંશનો મધ્યાન્હ અને અસ્ત.

(સ્વર્ગસ્થ ત્રંબકલાલ જીવરાજ જોશી દ્વારા નવલકથા.)

સાહિત્ય પત્રના અધિપતિ રા. દરગોવિંદ દાંડાવળા લખે છે કે, ૨૧૦ બાઈ. ત્રંબક-
 લાલ ઘણી નાની વયમાં આટલી સુંદર રીતે અસત્ત્વ રસ અને જુસ્સા સાથે આપણી
 બોધમાં આ નવલકથા ફતારવામાં પ્રાપ્ત છે. તે માટે તેમને અભિનંદન લે છે. આ
 નવલકથા વાંચનારના મન ઉપર ઘણી ઉડી છાપ પાડે છે.

‘પારદ’ પત્રના અધિપતિ રાજગૃહ રા. જીવરામ દાળીદાસ લખે છે કે સ્વરાજ્ય
 વાદીઓ, હોમાલસો અને બીજા સ્વદેશપ્રેમી સ્ત્રી પુરુષો આ પુસ્તક વાંચવું જ જોઈએ.
 આથી બાન થાય છે કે હાલના ઇંગ્લેન્ડના સામાજ્ય પ્રભાણે જ આપણે ૧૫
 મી. વર્ષ પહેલાં સ્વરાજ્ય જ નહીં પણ સામાજ્ય સ્થાપવાને પણ સમર્થ હતા. અને તે
 સામાજ્ય સ્થાપવાનું બળ હમણાં હોય તો ૧૫૦ વર્ષના અંગ્રેજોના સહવાસથી જ
 તેમ થયું છે તે ઉપરાંત રા. ઇન્દુલાલ કન્યાવાલ યાચિકે પણ સારા આભારાય આપ્યા છે.
 પાકું પુકું પૃષ્ઠ ૪૫૦. ટી. સામાન્ય ૩-૮-૦ મદદ દાખલ રૂ. ૫-૦-૦

મળવાનું દેકાઝું—જીવનલાલ અમરશી મહેતા, પીરગણદ રોડ—અમદાવાદ.

भारतज्वन

ॐ तमसो मा ज्योतिर्गमय ॥ (उपनिषत्)

प्रथम वर्ष ६
द्वितीय वर्ष १

भाष-१९७७
इ.स.आरी-१९२१

प्रथम भाग २
द्वितीय भाग ८

अनुक्रमिका

विषय.	पृष्ठ.	विषय.	पृष्ठ.
१ राम राम नाम राम. कविता. २५७		७. यिदृष्टि साधन...	२७२
२. देव ज्वन दान. विनयी		८. भाग्य क्या है ?...	२७४
विश्वनाथ. प्रभुजनु. शंकर		९. दान भदिभा. ...	२७८
(अविनाथ) ...	२५८	१०. स्वामी प्रभानन्दना पत्रो ...	२८१
३. धर्म अति. ...	२५९	११. पुनर्जन्म संयमि अनुभव	
४. शक्ति क्षेत्र निपासी योगेश्वर		गेली प्रेमना. ...	२८४
ज्योती भूदाता, महासमाधि २६०		१२. अंक दमनो साधु ...	२८७
५. श्रीगुरु विवेकानन्द...	२६४		
६. प्राप्त गिह विचारणा. ...	२६९		

वार्षिक मूल्य:

रु. २-८-० (पोस्टेज सहित)

सम्पादक प्रकाशक,

दादाभाई रामचंद्र म्हेता

अमदावाद.

આ બે સૂચના અવશ્ય વાંચશો.

શ્રી રામકૃષ્ણ જયન્તી નિમિત્ત “આરોગ્ય પ્રસાદી.”

“ભારતચૂવન” ના કોષપણ, આદર આપું કે ભગિનિને જે કાંઈ રોગ-વ્યાધિ હોય અને જેમને ભગવાન શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસદેવમાં શ્રદ્ધા હોય તેમજ નીચલે શરનામે પોતાના કોષપણ શારીરિક વ્યાધિની તમામ હકીકત સાથે પોતા પેરીંગ ખર્ચ માટે રૂ. ૦-૮-૦ ની પોષ્ટની ટીકીટ મોકલવાથી, કદરના નિદેશ તત્તેવાળી, અમૃતમયી ભાવનાં યુક્ત, પ્રસાદીય નિર્મય અંપુથી-પ્રસાદી-પિન મૂલ્યે મે કલવામાં આવશે તેના બદલામાં કોષપણ મૂલ્ય લેવામાં આવશે નહિ. શ્રી રામકૃષ્ણ જયન્તીને પવિત્ર દિવસે મહત્ત્વનોએ પવિત્ર કાર્યોને આરંભ કરવો જોઈએ. તેથીજ વૈદ્ય ભાઈશ્રી બળવંતરામ ઝવેરીલાલે આ પ્રમણે સેવાધર્મ બળવવાની વ્યવસ્થા કરી છે. આથી છે કે સર્વ બધુઓ તેનો લાભ લેશે. જોયલ મંગાવવાનું અને પત્રવ્યવહારનું સરન.મું:-

વૈદ્ય બળવંતરાય ઝવેરીલાલ

મુ. કીમ.-રોડન (ખી. ખી. સી. આંધ રેલ્વે.)

શ્રી રામકૃષ્ણ-વિવેકાનન્દ મક્તોને, શ્રાસ વિનિતિ ।

શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ અને સ્વામી વિવેકાનંદજીના તમામ ભક્તોએ એક પોતા કાંઈ ઉપર પોતાનાં નામ, કામ, ઠેકાણું અમને લખી જણાવવા કૃપા કરવી. કલકત્તા તથા માયાવતી અદ્વૈતાશ્રમના રામકૃષ્ણ મઠમાંથી અમને મળતા સમાચાર રામકૃષ્ણ-વિવેકાનંદના ભક્તોને જણાવવાની આવશ્યકતા હોવાથી સર્વ ભક્તોનાં નામનું એક લીસ્ટ રાખવાની જરૂર જણાઈ છે. જે ભક્તો રામકૃષ્ણદેવ અથવા વિવેકાનંદજીનું ગરભાવથી પૂજન-બજન કરતા હોય તેમને માટે એક શુદ્ધરૂઢી કલકત્તા-રામકૃષ્ણ સમાધિ-મંદિરમાંથી, રામકૃષ્ણ પ્રસાદ મંગાવી સર્વ ભક્તોને તે (કલિકા) વહેંચના છઠ્ઠા દસાંસી છે. બગવદ્ પ્રસાદથી ભક્તોનું સર્વ પ્રકારે કલ્યાણ સધાય છે અને વ્યાધિ-વિધ્ન દૂર થાય છે, એ ભક્તોના રમરણમાં જ હશે. પોતાનાં નામ, કામ, ઠેકાણું અમને નીચલે શરનામે લખી જણાવવામાં આવશે. લીલ ન કરવા વિનિતિ છે.

સમ્પાદક: ભારતચૂવન-અમદાવાદ.

(લીલનું કાંઈ—જાપખાનામાં જોઈ માણસે વધારે કામ કાઢવાનું હોવાથી તેમજ નોકરીની અનિયમિત હાજરીને લીધે માસિકને લીલ થાય છે. નિમિત્ત થવાનો યત્ન ચાલુ છે. આદરકાએ શાંતિ રાખવી. સમ્પાદક.)

પ્રકાશક.

હાલ: ભાઈ રામચંદ્ર મહેતા.
ઠેકાણાપીઠ, નરોવામ, વચ્ચીપોળ.
અમદાવાદ.

પ્રત ૨૧૦૦.

આ માસિક પત્ર

અમદાવાદ પંચકવા-નવા દરવાજા,
સહ્યવિજય પ્રીંટીંગ પ્રેસમાં
સાંકલ્યક હરિલાલે છાપું.

॥ श्री गुरुवे नमः ॥

ॐ असतो मा सद्गमय । तमसो मा ज्योतिर्गमय । मृत्योर्माऽमृतं गमय । ॐ

श्रुतं वर्ष ६
नव वर्ष १

भाष-१९७७.
इष्टुआरी-१९२२.

जाने, अंक २
नव वर्ष ६.

॥ ॐ ॥

राम राम भज राम!

राम राम भज राम! भज मन राम राम भज राम!

जग जगजनी जगणि विषे जस-राम नाम अभी धार!

पण पण राम रही हो मनरा! अब सागरन नाव!

भज मन राम राम भज राम!

मोड भगतनी अजग रगतमा-होव सुखावो भाव!

अथवातो, आधार भरेभर! राम हृदयमा धार!

भज मन राम राम भज राम!

सन्त, महन्त कापि मुनि सरवे-यथा नाम, आधार!

मङ्ग प्रभुना अहं लाडिआ-तथा राम-ने नाम!

भज मन राम राम भज राम!

घेसो या मुसादिर भनवा! राम भजनमा आन!

साचू सार्थक छवनन हरी! भोज जगतमा भाव!

भज मन राम राम भज राम!

वेद भण्या पुराण भण्या हे, शाल हनरो वार!

गुरु कृपाथी राम रथा विष, सर्व नशमा धार!

भज मन राम राम भज राम!

मुनरात अशोक शाणा,

डीम-रेशन.

पी. पी. सी. आर. देव.

ॐ गुरुदेव ॐ प्रभु!

वैद्य बलवतराय ज्ञेयलाल.

દે નવજીવન દાન !

દે નવજીવન દાન, દયામગ્ન ! દે નવજીવન દાન ! (૨)

શાન્તિ સુધાની સુખદ્ ઇષ્ટિયા,

શીતળ રો મન પ્રાણ—

હૃદયાસન પર સુમતિ વિરાજે,

દેરે કૃમતિ કૃપાણ—

દયામગ્ન ! દે નવજીવન દાન ! (૨)

સ્નેહ સંલિપમાં રનાત કરે સૌ,

સુખથી સુજન સુખણ—

વિશ્વવાટિકામાં સુશેખિત,

હો ! નર નીતિ નિધન !—

દયામગ્ન ! દે ! નવજીવન દાન ! (૨)

સુમધુર સન્ત પદન વિધુ વર્ણિત,

ઉપદેશામૃત પાન—

મનોમધુપતું પ્રભુપદ પંક્જ,

—પર-અવિચળ હો ધ્યાન—

દયામગ્ન ! દે ! નવજીવન દાન ! (૨)

વિકુળે જગ કુંજ ભવનમાં,

હો-હલકંદ સમાન—

પ્રેમ પૂર્ણ સ્વરથી ગણે નિત,

હરિ ગુણ ગૈરવ ગાન—

દયામગ્ન ! દે ! નવજીવન દાન ! (૨)

૫-૧૦-૨૦ } યૈષ્ઠ વલ્લયંતરાય દ્વાવેરીલાલ.
શ્રીમદ્દેશન.

નઃવિજયી વિવેકાનંદઃ—

હરિગીતઃ—

મામિતીના અન્ધારમાં જ્યાં ભક્તિનો ચંચાર ના,
રંગાવધી રજની હરી તે કાજી ક્યાં તે છન્દુના !
જે મયૂરના ફેરારે મેધાવનાર ધરી સુગો,
તે અક્ષગિરિ શૃંગેથી આન વિવેક ક્યાં છે નિર્કર્યો !
આ વિશ્વરૂઢા આંધળોને મુદિત કરમાં દહ,
જે જ્યોતિર્માંથી અવતરિતે જ્યોતિર્જ્યોતિમય યજ્ઞ !
દેવી વસન્ત વિરાગતી જે અંગનું યૌવન બની,
તે પ્રખર યૌવન અતરે યૌવનમાં વિદા પશું અણી !
આંધળગઢ પર દૃષ્ટ યદ્ આન્ધ બળો યોગેન્દ્ર એ,
મન્ત્રે વિગ્નેતા માનનારાઓનું તિમિર હેર્યું છે !
ભારત તણી ભગવી ધ્યાન નવ ખણમાં ફાવવો,

કડો સંગતન સિદ્ધ ધર્મચાર્યનો વજ્રાવનો.
પ્રતિ આર્પનિકેતન વિગે એની પૂજન દોરમ કડે,
વિન્ન વિવેકાનન્દના સ્મરણે હળુ થે હિલે.
દુર્ગમ ગડો પણ વિંધનારો ધર્મ સ્મરણાણુ ધરી,
પ્રણય અસિધી કેંકના શિવ નિમ્ન દરેતો એ હસી,
મધુકર અમર ગુરુ રામકૃષ્ણપદાર્વિન્દે ગુંજતો,
મંજન હરી યાનાંજને ભવબેદ ભંજન નિતરેતો.
યોગી વિવેકાનન્દના એ યોગસૂત્રો અમર છે,
પાશાત્મના પૂજન તણી રેખા હળુ પણ રજત છે !
વિમળ વિવેકાનન્દનો વિવેક જગપ્રિચિત છે,
આનન્દને વિવેકનો, સુયોગ અમી નવનીત છે.
જેના અનુયાયી હળુ એનાજ સ્મરણે તરરે,
એ રશિર યૌવન વિલસતું, વિદ્યસો અમર ભારત પરે

‘જયકૃષ્ણ’

“પ્રમુજાનું શરણ.”

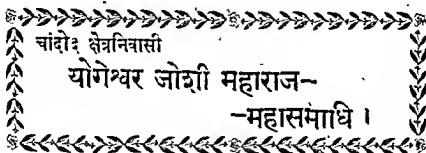
(રાગ-ભક્ત મદાદવિશ્વ દયારામનું અંતિમ સમયનું
પદ-ભોક્ષાચેત્ સાંભળવામાં આવેલું—તેની ઠાલા.)
શરણાગત પ્રભુ રે ! શરણ સ્વીકારજો !
નથી રહારે અપર દ્રાઈ આધાર !
નાય દયાનિધિ રે ! દયાણુ દિપાવજો !
શરણાગત પ્રભુ રે.
પ્રભુ હું પાપી રે ! કરતો બહુ બકવાદ,
મોદ મમનને રે, ક્રોધ કહું ધણો !
પવક ન મળતી રે ! નારની સેવા કાન,
તાન ! હવે તો રે ! શરણ સ્વીકારજો !
શરણાગત પ્રભુ રે.
અતિ અમીને રે ! નિચ દોન હું કર્યો !
હરી નવ સેવ્યા રે ! સન્ત સુખાણુ પવિત્ર !
“હું-મદારામાં”-રે ! રમન રમ્યા કર્યો !
શરણાગત પ્રભુ રે.
દેજો દયન રે ! નિન નિન સન્ત સ્વરૂપ !
કર્યા હરીને રે ! આળખ આપજો !
બૂધ બરેણો રે ! તેમજ હું તમ ભાણ !
તાન ! હવે તો રે ! શરણ સ્વીકારજો !
શરણાગત પ્રભુ રે !

શ્રીમ દેશન

સુન્દાન આરોગ્યચાણા

પ્રમુનો વાજ

॥ ॐ નમઃ શ્રી રામકૃષ્ણાય ॥

ચાંદોડ ક્ષેત્રનિવાસી

યોગેશ્વર જોશી મહારાજ-

-મહાસમાધિ ।

बंधुरात्मा SS त्मनस्तस्य येनात्मै वात्मनांजितः ।

अनात्मनस्तु शत्रुत्वे वर्तेतात्मैव शत्रुवत् ॥ ६ ॥

जितात्मनः प्रशान्तस्य परमात्मा समाहितः ।

शीतोष्ण सुख दुःखेषु तथा मानापमानयोः ॥ ७ ॥

ज्ञानविज्ञान वप्तात्मा क्लृप्त्यो विजितेन्द्रियः ।

युक्त इत्युच्यते योगी सम लोष्टाશ્મકાંચનઃ* ॥ ૮ ॥

સંસારપી મહા બળદર સમુદ્રમાં જે મહાપુરુષ, જે દિવ્ય પ્રતિભા સમ્પન્ન યોગેશ્વર-સત્પુરુષ-પ્રારબ્ધ યોગે અમારા જેવા ક્ષુદ્ર અને અધમ જીવની જીવન-નોકા સહી સલામત બચ-પાર લાઇ જવા માટે નોકાધિપતિ થઈ રહ્યા હતા, જે સમયે અમારી-રૂપળ દષ્ટીએ-દ્રવ્યની દાની ચતી જોઇ “ સંસારમાં અમારું સર્વદર ગયું છે ” એમ માની કદખાંત કરતા અમારા માયાવી મનને સત્યાસત્ય, નિત્યાનિત્ય અને વિવેકવિવેકનો ભેદ સમજાવવા માટે જે એક મહાસમર્થ યોગનિષ્ઠ-સહાનિષ્ઠ

* જેણે પોતેજ મન, બુદ્ધિ, પ્રાણ, ઇન્દ્રિય આદિનાં સમુદાયરૂપ શરીરને વરા રાખેલું છે તેનો એ સમુદાય બંધુ કેવળ છે. જેણે એ સમુદાયનો જય નથી કર્યો તેનો એ સમુદાય શત્રુરૂપ છે. ૬.

જેણે મનનો જય કર્યો છે, જેના રાગાદિ-દોષ નાશ પામ્યા છે, તેનો આત્મા ટાલ, તડકો, મુખ તથા ફગ્નને વિષે તથા મજા અને અપમાનને વખતે કેવળ સ્વરૂપને વિશેષ રિચન રહે છે, અથવા તેના હૃદયમાં પરમાત્મા સ્થિતિ કરીને રહે છે. ૭.

ઉપદેશવડે પ્રાપ્ત થયેલા પરાક્ત ગાનથી તથા વિચાર વડે પ્રાપ્ત ક્રમેલા અપરાક્ત અનુભવથી જેનું મન તમ રહેલું છે, જે દુઃસ્વપ્ન એટલે અવિદ્યારી છે, જેણે ઇન્દ્રિયોને છતી છે, માત્રીનું દેટું પત્યર તથા સોનું જેને સરખાં છે એટલે જેને સોનામાં “ આ મેંદણુ કરવા યોગ્ય છે ” એવી હુદિ તથા દેટું અને પત્યરમાં “ આ તજવા યોગ્ય છે. ” એવી હુદિ નથી તે યોગી યોગારૂઢ કહેવાય છે. ૮. શ્રીમદ્ભગવદ્ ગીતા.

મહાપુરુષનાં અમને દર્શન થયાં હતાં, જે સમયે દ્રવ્યનો નારા થતાં અમે દરીદ્રિયામાં કેવળ
 “ સ્વાર્થ, ” “ સ્વાર્થ, ” જેમ મનુષ્ય માનથી ભય પામી કોઈ એક દેવી-ગુણ-સંપન્ન,
 ઐશ્વર્ય શક્તિ સમ્પન્ન દેવ-મહાપુરુષની શોધમાં ચિત્તભ્રમિત જેવી સ્થિતિ અનુભવતા હતા,
 અને જે સમયે ભગવાન શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસદેવનું જીવનચરિત્ર વાંચી તેવાજ શરીરધારી
 કોઈ યોગેશ્વર ઇશ્વરના સાક્ષાત્કાર માટે અમે રાતદિવસ મુક બની પ્રભુ પ્રાર્થના કરતા
 હતા તેજ ક્ષણે સવા વર્ષ જેટલો દીર્ઘકાળ સમ્પત ઉઝાટ કરાવ્યા પછી અમને જે એક
 બ્રહ્મનિષ્ઠ બ્રહ્મચારી, બ્રહ્મચર યોગેશ્વરનાં દર્શન થયાં હતા, જે કલ્પતરુનો અમને આધાર
 ગણ્યો હતો, જેણે અમારા જેવા દુર પાપી જીવના ઉપર કૃપા કરી-અવસાગરમાં ડૂબવાની
 તૈયારી હતી તેજ ક્ષણે-મૃદમંદ હારણ મુખે પ્રેમપૂર્વક અમારા હરમંદી અમને પોતાના કૃપા-
 જનમા ખેંચી લીધા હતા, તેજ મહાન યોગેશ્વર, મહાન દયાળુ બ્રહ્મનિષ્ઠ, આત્મદર્શી, ત્રિકા-
 ળય, મહાત્માશ્રી દયાશંકર ગિરિદાસશંકર જોશીજી ઉર્ફે “ઉચ્ચ મહાત્મા” મહા-
 રાજગુરુ પંચભૂતાત્મક શરીર, સંવન ૧૯૭૭ ના માઠ શુદિ પંચમી (વસંતપંચમી)
 રવિવાર, તા. ૧૩-૨-૨૧ ને દિવસે આલોહનો ત્યાગ કરી ગયું છે અને તેમનો અમર
 આત્મા બ્રહ્મરત્નદારા ઉર્ધ્વલોક-અમરલોક-પ્રત્યે પ્રયાણ કરી ગયો છે ! જે મહાપુરુષનું
 ચરણ ચરણ પ્રાપ્ત કરી ગત નવ વર્ષ પૂર્વતનો દીર્ઘકાલ અમને માત્ર મધ કાલ જેટલો
 સ્વરૂપ જણાયો છે, જે મહાપુરુષના સાન્નિધ્યમાં બેસી તેમની અલૌકિક યોગ-શક્તિનાં
 અવૃક્ષ નયને દર્શન કરવા છતાં અમે જરા પણ વશ થતા નહિ, અરે ! આનંદ આનંદ
 જ આપી રહેતો-જે મહાપુરુષની સુંદર મનોરુપકર બ્રહ્મ-વાણી સામંજસા કર્ણ જરાપણ
 કંટાળતા નહિ અને એજ સુંદર-કલ્યાણકર, મોક્ષ ફલદાયક, અમર રાખદામૃત જાણે અનિ-
 મેય નયને કર્ણદારા અલોકાત્ર પાન કર્યો કરીએ એવી ઇચ્છા થયા કરતી, જેના પ્રાચીન
 તપસવી સ્વપિ સમાન શુદ્ધ પણ દિવ્ય સૌગંધ-પ્રસારતા સ્વામ પણ ચળકતા શરીર રહાએ જે
 જાણે તેઓ ચામરદહક, વશિષ્ઠ, શાર્દૂલ, ભરદ્વાજ, કે કપિલનું અમને સ્મરણ થતું, જેના
 સુંદર કોકિલ-કણ્ઠમાંથી નિસસરતી વેદ અગ્નિ, ઉપનિષદ-ગંગા અને દર્શન, પુરાણ
 આદિ સત્સાક્ષો તેમજ સ્તોત્રો, લગ્નનો સાંમંજસા જ અમારું માનવ મન કાણુ વારને
 માટે જાણે જેમ દેવી પ્રદેશમાં વિચરતું હોય એમ બદલાઈ જતું અને તેની અસર કેટલાક
 કલાક પૂર્વત રહી અમને બાન બૂવા કરી દેતી, જે મહાપુરુષના તેઓ રહાએ દીર્ઘકાળ
 પૂર્વત-વારંવાર જોતા જોતાં કોઈક વખત તેમા અલૌકિક બ્રહ્મ-તેજ-આત્મદીપકનાં
 દર્શન થતાં અને તેજ ક્ષણે જાણે અમારા શરીરમાં કોઈ પ્રકારનો ત્રાન દેવી પ્રવાહ વહે-
 તો હોય એવો અનુભવ થતો, જે મહાપુરુષે જાણે અમારા ઉપર કૃપા કરવા, અમારા
 જેવા મહાન પાપીને “ બ્રહ્મમત્ત, જગત્ત મિથ્યા ” નું ચત્કચિત્ત જ્ઞાન-દાન આપવા
 તેમજ યોગ-મયોના અધ્યયન પછી તેનાં ક્ષણે યોગ-શક્તિનાં સાક્ષાત્ દર્શન કરાવવાની
 ઇચ્છાથીજ જીવન થેડા વર્ષ ધારણ કરી રાખ્યું હોય તેમ તેજ મહાત્મા ઉચ્ચ જો-
 શીજી મહારાજ, પરિત્ર નર્મદા કિનારે આવેલા શ્રી ચંપોદ ક્ષેત્રને ઉત્તમંદ કરી, નિરંતર
 બનાવી, જીર્ણ પંચભૂતાત્મક દેહનો ત્યાગ કરી અમરધામ-અમરલોક પ્રત્યે પ્રયાણ કરી ગયા
 છે ! અરે ! અમારો આત્માર ગયો છે ! અમારું જીવ ગયું છે ! અમારાં પિતા ગયા છે !
 અદા ! જે મહાત્માનો પ્રત્યેક નિઃશ્વાસ જાણે મહામહત્તવાન સૌમ્ય વૃક્ત અતરનો પરિચય

આપનો, જે મહાપુરુષના પ્રત્યેક શબ્દો સાક્ષાત્ કથરના શબ્દો હોય તેવું બાન દરાવતા, જે મહાપુરુષના પ્રત્યેક કર્મ, સમાગમમાં આવનાર પ્રત્યેક જીવેતું કથ્યાણ દરાવવા માટે સંપૂર્ણ નિરર્થક થતાં એટલું જ નહિ પણ કેટલાક સરણાગત જીવો શિષ્યો-ભક્તોને તેઓ પરાણે પુણ્ય કર્મ કરાવી તેમનાં કથ્યાણ સાચન સંધાવી તેમજ આનંદ માનતા અને પોતાને સાક્ષી ભૂત જણાવતા, જે મહાપુરુષની દેવ-વાણીમાથી કદી પણ નિંદા કે અભિમાન સૂચક એક શબ્દ પણ સંભળાતો નહિ, જે મહાભાને રામ કહીએ, કૃષ્ણ કહીએ, શંકર કહીએ કે બુદ્ધ કહીએ, ચેતી કહીએ, યતિ કહીએ, અથવા એ સર્વનું સમ્બોધન કહીએ, જે કહીએ તે પણ તે દિવ્ય ગુણ દર્શનાળા, નર્મદાના વર પુત્ર ચેતેશ્વર જોશી મહારાજ આજે અમારો મંગ તણ દઈ, એમને ભવસાગરમાં નિરાધાર મૂકી ચાલ્યા ગયા છે ! જે કે તેમનો અમર આત્મા અમારી સાન્નિધ્ય-અમારામાં-એતરોત છે છતાં પણ અમે અગાન વશ ક્ષણવારને માટે તેમના સ્પૂલ દેરને નહિ જોવાથી વિદ્વલ થઈ જઈએ છીએ ! અને પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે : “ હે પ્રભુ ! હે ઇશ્વર ! હે શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસ દેવની મૂર્તિરૂપે પિરાજતા જોશી મહારાજ ! આપ પુનઃ શરીર ધારણ કરી અમને આપના સત્સમાગમનો દુર્લભ લાભ આપો, અમને કૃતાર્થ કરો !

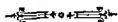
ચેતેશ્વર જોશી મહારાજ એક મહાન અમરકારિક, દેવી ગુણ સમ્પન્ન યોગી હતા. પ્રથમ દર્શન થયાં તેજ દિવસે, તેમના ગૃહદ્વારમાં પ્રવેશતાં જ મહારાજશ્રીએ દહ્યું હટું કે : “ તારા બંગાલી શુરએ (રામકૃષ્ણ પરમહંસે) મળે તાર થઈ છે. તું આવી પહોંચ્યો એ બહુ સાર થયું. ” આ શબ્દો સાંભળતાં જ અમને બેહદ આશ્ચર્ય થયું. તે પછી અનેક શુભ વાર્તાલાપનો લાભ મળ્યો. તે હવે પછી (પ્રકટ કરવા યોગ્ય હશે તે) પ્રકટ થશે. મહારાજશ્રીને અમે કેટલાક પ્રશ્ન કર્યાં. તે પ્રસંગે પરમહંસદેવના જેવા જ ઉત્તર મળ્યાં. રાત્રિને સમયે સમાધિમાં ગિરાજવાને સમયે પણ દશેન્દ્રિયો પોત પોતાનો ધર્મ તણ આત્મામાં ક્ષીન થતી જોઈ. નેત્રો આંતર દષ્ટિ કરતાં, જીભ તોતડાઈ જતી, પગ હાથ ગતિ કરી ચક્રતા નહિ. દસ પ્રકારનાં નાદ થવા જોઈએ તે જોતજોતામાં થવા માંડતા. અમે તે સર્વ સ્વનેત્રે જોઈું છે, સ્વક્ષુરે સાંભળ્યું છે. આત્મવત્ સર્વ ભૂતેષુ, એ વાચનું યથાર્થ તાદસ્ય જોશી મહારાજમાં હતું. એવા મહાન દયાળુ, પરમ કૃપાળુ, મહાન સત્પુરુષ દેહ ત્યાગ કરી ગયા છે ! અમે પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે : “ જો મહાત્મન ! આપનો અમર-આત્મા, સર્વદા અમારું રક્ષણ કરો ! સર્વદા અમને સત્સમાગે દોરી જાઓ !

વાંચક બંધુઓ ! જે દિવસે બંગવાન રામકૃષ્ણ પરમહંસદેવનું જીવન ચરિત્ર વાંચ્યું તેજ દિવસથી તેમના દર્શનની તીવ્ર લેહલેહ થઈ ! તેમની છબીનું પૂજન અર્ચન કરવા માંડ્યું ! તેમણે કોઈ પણ યોગીના શરીર દ્વારા અમને દર્શન દઈ અમારી મન વાંછના તૃપ્ત કરવી જોઈએ, એવી ઉત્કૃષ્ટ ઇચ્છા થઈ. તે પછી સવા વર્ષે અદરગાત નર્મદા કિનારે શ્રી આદિદ શ્વેતમાં જંગનું થયું. કોઈ સાચા ત્યાગી નિરાગી, અજ્ઞાનિદ. યોગનિદ-યોગસિદ્ધ મહાપુરુષની તપાસ કરી. ગુજરાત નિર્જિજ હોય એવી શંકા થઈ પરંતુ પદ્મભાત્માની અકલિત લીલા ! ત્રોત્રેમ દિવસે ચેતેશ્વર મહાત્મા શ્રી જોશીમહારાજનાં અમને દર્શન થયાં. દર્શન થતાં જો યોગારૂઢ દેહો વાચ્યું કે : “ એજ તે છે. તેજ એ છે. ” વારંવાર મન

એમજ કહેવા લાગ્યું. બન્ને આત્માના ચાર નેત્રો એકત્ર થયાં. હચ્છાતુસાર ભગવાનનાં દર્શન થયાં! સમાગમ થયો. અતિ આનંદ પૂર્વક વાતોલાપ થયો. મહાત્માજીએ તેજ કાણે અમારું અંતર વાચવા માંડ્યું. સો ચમત્કાર! જેનો શોધ થતો તેજ મહાપુરુષ, તેજ યોગેશ્વર-ગુપ્ત વેગે હુપાઇ રહેલા ત્યાગી, બ્રહ્મવિદ્, બ્રહ્માત્માનો સમાગમ થયો! મહાત્માજીનો શો પ્રેમ? અનેક ચમત્કારો પણ જોવામાં આવ્યા! શાસ્ત્રપ્રતીતિ, આત્મપ્રતીતિ ચઇ. મહાત્માજીએ પણ વ્યાધિ પારખી લીધો! સમાધિ સ્થિતિ વખતે થતી સર્વ યોગક્રિયાઓ સ્વપ્નરૂપે દર્શાવી મનનો મંથન દૂર કર્યો! આ સમાગમનું વર્ણન કરવું અશક્ય છે. મહાત્માજીના શરીરમાં થતા નાદ, ગદ્યક બેદ થતી વખતની ક્રિયાઓ, આકર્ષણ શક્તિ ઉન્મુખિ દશા, દશેન્દ્રિયોનું લય પ મયું, સમ્પ્રગાત સમાધિમાં જવાની તૈયારી, ઉત્થાન સમયનાં અલૌકિક દર્શન, બ્રહ્માકાર શ્રુતિમાયા ધીમે ધીમે દેહમાન થવું વગેરે સર્વ સ્થિતિ સ્વચક્ષુએ નિહાળવાનો અસંખ્ય લાભ મળ્યો. એજ મહા પુરુષનો દિવ્ય દેહ આજે અમારાં માનસ-ચક્ષુ સમક્ષથી દૂર થયો છે! ભગવાન અમને એ મહાપુરુષના પવિત્ર ચરણ દર્શનું કાણે કાણે રમરણ કરાવી તરત વસ્તુના ધ્યાન પરાયણ રાખે એજ અમરી પ્રાર્થના છે.

“ ભારતજીવન ” ના ધણા ધર્મ પિપાસુ વાંચકો મહાત્મા શ્રી જોશી મહારાજનો દેહવિલય જાણી દિલગીર થતો, પરંતુ શું કરવું? મહાત્માજીના દર્શનનો લાભ મળતો તેટલીવાર જે આનંદ થતો તેનું વર્ણન ચઇ શકે એમ નથી. સક્ષાત્ યોગીનજ મૂર્તિ ત્યાં પછી આનંદનો પાર શો? મહારાજશ્રીના સમાગમમાં આવ્યા પછી અમને અનેક ચમત્કારોનો અનુભવ થયો છે શસ્ત્રકારો કહે છે કે: ચેગી ઐટલે પંચમહામૂર્તને વશ શાખનાર, એ આમે પ્રેમક્ષ જેણે છે. તે ચમત્કારો હવે પછીના અંકમાં વાચક સજ્જનો સમક્ષ સાર કરવાની ક્ષમ્મા છે. મહારાજશ્રી વારંવાર અમને કહેતા કે: “ કોઈની આગળ મહારી પ્રશસા કરવી નહિ. કોઈને પરણે બહિં મોકલવો નહિ. કારણ કે પૂર્વ સંસ્કારોને લીધે કોઈને અશ્રદ્ધા પણ ચઇ જાય. ” વાત સત્ય છે. અમને એવો અનુભવ પણ થયો છે. તેથીજ દેટલાક અધિકારી મિત્રો-અને પરિચિતજનોને સદજ કહેતાં જ તેમણે મહારાજશ્રીનાં દર્શનનો અમૂલ્ય લાભ લીધો છે અને મનચાચિત શમ પ્રાપ્ત કરી કૃતાર્થ થયા છે. ઉપરાંત બીજા પણ અનેક સજ્જનોની મન કામના પૂર્ણ થઇ છે. આવા ચમત્કારિક મહા પુરુષ-બ્રહ્મનિદ-યોગેશ્વરનો દેહ ગુજરાનમાંથી આજે આલ્યો ગયો છે. એ દુર્ભાગીના વાત છે! હવે તો મહાત્માજીની દિવ્ય-સમાધિ ધ્યાનના દર્શન કરી મહારાજ શ્રી પ્રદર્શિત માર્ગે જીવન વહન કરવું એજ અવશ્ય રહ્યું છે! જય-રામકૃષ્ણ! જય ગુરુદેવ!

૧
ડા. રા. મ્હેતા.

* બ્રહ્મનિધિ જોશી-મહારાજનું વિસ્તૃત જીવન ચરિત્ર દ્રષ્યની ક્ષમ્મા છે. સંપાદક.

શ્રીરામકૃષ્ણ શરણં મમ ॥

શ્રીમદ્ વિવેકાનન્દજી ।*

નિત્ય શુદ્ધ-બુદ્ધ-મુક્ત વેદાન્તામ્બુજ ખાસ્કરમ્ ।

નમામિ યુગ કર્તારં આર્તનાથં વીરેશ્વરમ્ ॥

પુણ્યપાદ સાધુ અને માનનીય મહોદય ગણ !

ધર્મચરિત્રોએ મહેં અનેક સમય અનેક સભામાં પ્રમુખપદ ગ્રહણ કર્યું છે પરંતુ

આજે જે મહાપુરુષનું નામ આ મહાન સભા સાથે જોડાયું છે તે જોતાં મહારા જેવી

એક અયોગ્ય વ્યક્તિને ગૌરવયુક્ત આસન પર અધિષ્ઠિત કરી આપે મને જે સન્માન આપ્યું છે,

તેના બંદો માત્ર મુખેથી એકાદ ધન્યવાદ વાક્યોત્તર કર્યાથી વળી શકે તેમ નથી. તેજ કારણથી

હું આપને ધન્યવાદ આપવા ઇચ્છતો નથી. હું તો એમજ કહી શકું છું કે: આપની એ

ઉદાર કૃપાને લીધે હું પોતેજ ધન્ય થયો છું. સાધુ-સંગ અને સત્પ્રસંગની આલોચના કર-

વાનો શુભ અવસર પ્રાપ્ત થાય એ આપણાં જેવા દામિની-કાચનમાં તૂમ રહેનારા મનુષ્યો

માટે સાગર સંગમ નજીક ગંગાસ્નાનની પેઠે પાપહારક અને પવિત્રકારકજ છે. એટલા

માટે અત્યારથીજ એક પ્રાર્થના કરી રાખું છું કે હું આ સ્થળે કંઈ પણ વિવેચન કરવા

આગ્યો નથી. હું તો માત્ર શ્રવણ કરવા આગ્યો છું, અને કંઈક શીખવાની પણ અભિલાષા

છે. તેથીજ જે સજ્જનો મહારે મુખેથી કંઈક વિસ્તીર્ણ આલોચના સાંભળવાની આશા

રાખશે તેમને નિરાશજ થવું પડશે. આ કાંઈ મહારી વિનય વાણી નથી પણ અંતઃકરણની

સત્ય વાતો છે.

આજે આપણે જે પુણ્ય પ્રસંગની આલોચના કરવામાં શું થાયા છીએ તેની ઉચ્ચતા

ગગન ભેદી છે, તેના વિસ્તાર અનન્ત છે, તેની ગંભીરતા અતલ સ્પર્શી છે. તેનું માપ થક

શકે એમ નથી.

“ અસિત ગિરિ સપંસાત્ કવ્વજલે સિન્ધુપાત્રે

સુરતસ્વરશાસ્ત્રા લેખની પત્રમૂર્તિ ।

લિખતિ યદિ ગૃહીત્વા સારદા સર્વ કાલં

તદપિ તવ ગુણાનામીશ પા ન યાતિ ॥ ”

અતિશય ઉડા સાગરરૂપી પાત્રમાં, દ્વિમાસ્યવના જેવો ઢગલો કરેલી શાહી બરી, પચિ-

વિના જેવા વિશાળ પત્ર ઉપર દૃઢપતઃ શાખાઓની લેખણી દ્વારા સ્વયં સારદા જેના

*કલકત્તા-વિવેકાનંદ મોસામદીએ સ્વામી વિવેકાનંદજીનો ૫૭ મો જન્મોત્સવ ઉજવ્યો તે

દિવસે સમાના પ્રમુખ કાશીમ બજારના મહારાજ શ્રીયુત. મણીન્દ્રચન્દ્ર નન્દી બહાદુરે કરેલું

બાવણ.

શુશ્રુતું વર્ણન કરતા પાર પામે નહિ એવા અપાર શુશ્રુસિન્ધુ સંકર-સમાન ત્યાગીશ્વર વાગ્મી
યતિપ્રવર શ્રી વિવેકાનંદજી ક્યાં અને મહારા જેવા વિષય-વિષ-કીટ, અધમ અગ્નિ જન
ક્યા ? આજે જે નામના ગૌરવ-મુગ્ધ દ્વારા સમગ્ર પૃથિવિ વ્યાપ્ત થઈ રહી છે, જે નામનો
ઉચ્ચાર કરતાં જ હૃદ્વા પવિત્ર થાય છે, જેનો નામ ધ્વનિ યતાંજ સેકોડો હૃદય પ્રેમ
ગદગદ થઈ ઉઠે છે, તેમ સુવિખ્યાત મહા પ્રાણ, સ્વદેશ પ્રેમિક સન્યાસી મંબંધી હું શું
કહું ? જે મહાપુરુષે કહ્યું છે કે : "મહેને મુક્તિની ઇચ્છા નથી, મહેને ભક્તિની ઇચ્છા નથી,
હું લાખો નરકમાં નિવાસ કરવા તત્પર છું, પણ માત્ર ઘસગતચલ્લોકાહતં ચત્રન્તઃ એજ
મહારો ધર્મ છે." એવા મહાપુરુષને યથાયોગ્ય રૂપે ઓળખવાની વાત તો વેગળી રહી પણ
તેમની એ પવિત્ર વણીનો થોડો ધણો અંશ પણ જે આપણે ધારણ કરીએ અર્થાત આપણે
આપણા જીવનમાં થોડે ધણે અંશે પણ લોક-કલ્યાણ કરી શકીએ તો મનન-જીવનનું
સાધ્યક થાય. જે કે એક સન્યાસીને મુખેથી ભક્તિ-મુક્તિનો અનાદર સંભળીએ તો
આપણને કંઈક આશ્ચર્ય થાય ખરું, પરંતુ જરા ઉંડા ઉત્તર : એ મહાવાક્યમાં રહેલું સ્વયં
તપાસીએ તો સ્પષ્ટ જણાઈ આવશે કે : સ્વામી વિવેકાનંદજીનું લોક-હિતકર અનુદાન અને
તેમણે કયેલો, નારાયણ-ગાન રૂપે જીવ માત્ર પ્રત્યેનો સેવાધર્મ, એ વેદાન્ત પ્રતિપાદ્ય અદ્વૈત
સાધનાનો એક માત્ર નવીન માર્ગ જ છે.

જે સમયે જે ધર્મ બાર પરિપૂર્ણ કરવા માટે જે મહા પુરુષો પૃથિવિપર જન્મ ગ્રહણ
કરે છે, તેમનાં પુણ્ય પવિત્ર ચરિત્ર અવલોકન કરતાં જણાઈ આવે છે કે : "નિઃસ્વાર્થપ્રેમ
અને અલૌકિક લોક-હિતૈષર, એ ઉભય તેમના વિસાલ વિશ્વ વ્યાપી હૃદયમાં સ્વચ્છ પારિ-
જાતક પુષ્પની પેઠે હમેશાં વિદ્યમાન રહેલાં હોય છે. પ્રેમ અને લોક-હિતૈષ્ય એજ તેમનું
મૂલ્ય કાર્ય હોય છે. પારદાને માટેજ તેમણે જીવન ધારણ કર્યું છે, તેમના પ્રત્યેક શ્વાસોશ્વાસ
પારદાને માટેજ તેમણે સમર્પણ કર્યાં છે. પ્રેમની શક્તિ, ત્રિલોકમાં અપરજિત છે.
આ હૃદ્ગ જીવન-ક્ષણભર શરીર-નિઃશ્વાસ વાયુ ઉપર જેનો જીવન આધાર છે, તે પ્રેમવડે
જ દેવર કરતાં પણ અધિક એવું ઇશ્વરત્વ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. કારણ કે : સ્વર્ગ-
નિવાસી દેવતાઓ : સ્વર્ગ સુખના અનિલાળી હોય છે, પરંતુ કંઈક વિભૂતિ-
મણ્ડિત પ્રેમી આત્માઓ દેવો આત્મદાન દેવોનો પ્રવાસ કરી રહે છે. દેવરાજ
ઇન્દ્રનું મૂલ્ય આયુધ વજ છે, જેના અળવડે તે ત્રિલોક વિજય કરી શકે છે, તેની આપ,
નર-મુનિ દધીયિના લોક હિતકારક અસ્તિદાન વડે બની હતી. આત્મ અભિદાન એ પ્રેમનું
માત્ર નામાન્તરજ છે. માતા, પિતા, સતી, સ્વદેશ પ્રેમિક ભક્ત-જેને લીધેજ ધૃતિ પરિ-
પૂરિત વસુ-ધરાને રતનમયીનું વિશેષણ મળ્યું છે, તે સુવે પ્રેમ, સ્વાર્થ ત્યાગ, અને આત્મ-
અભિદાનની જીવન્ત-મૂર્તિયે જ છે. પ્રેમના બંધન વડેજ મંસારની સ્થાપના થઈ છે, નશ્વર
માનવ જીવનમાં પ્રેમ એજ પરમ ઐશ્વર્ય છે. કારણ કે : પ્રેમ એજ સામ્ય, સૌમ્ય, સત
બ્રાત્રાભાવનું મૂળ અને અદ્વૈત જ્ઞાન-પદ્ધતિના વિદ્યાસ કરતા માટે સર્વ સમાન છે. ત્યાગ-
વિવેક-ચેરાગ્ય-વિભૂષિત વિવેકાનંદજી પાસે એજ પ્રેમરૂપી શ્રેષ્ઠ સમ્પદ હતી. પ્રેમિક નર-
વર નરેન્દ્રનાથ સન્યાસીનાં વેશમાં અનેક દેશમાં વિચરણ કરી સમગ્ર રાષ્ટ્રમાં હતા કે : આ
વિપુલ મહાવસમાજ સ્વાર્થસાધક નર પશુની યુગ્મમાં ભૂમિમાં ખદલાઈ ગયો છે ! એક
મનુષ્ય-ખીજ મનુષ્યનું હૃદય ચીરી નાંખી અને કહ્યું છેદન કરી-તેનું ઉચ્ચ ચત્ર પાન કરે
છે ! આ ર્યાતિને પ્રાણને આરામ-એવો-પ્રેમમયનો પ્રેમી મંસાર છે એવું કોણ કહી શકશે ?
ના, ના, કદી પણ નહિ ! આ તો નરમેઘ યદ્ય સ્થળ છે એમજ કહી શકાશે ! એ જોઈ
આપણા સ્વદેશ-પ્રેમિક સન્યાસી-મહાત્મા વિવેકાનંદજીના પ્રાણ કમ્પી, ઉડ્યા-અશ્રુપાત કરી

હૃદય ! એ મહા પવિત્ર સન્યાસીએ જે નિર્મળ પ્રેમ, પોતાના પ્રેમાસ્પદ-વિરાટ ભગવાનની સેવા-પૂજા માટે હૃદયના એક એકાંત-સ્થાનમાં સંચિત કરી રાખ્યો હતો તે એજ વિરાટ ભગવાનની-દેશનાં સર્વ નરનરની-સેવામાં સમર્પણ કરી દીધો હતો ! પ્રેમ એજ તેમનો ધર્મ હતો, લોકહિત એજ તેમની સાધના-હતી અને નર-સેવા એજ તેમનો મોક્ષ હતો.

વારૂ, પણ એ સેવાધર્મ શું સત્ય જોતા મોક્ષ ધર્મનો વિરોધી છે ? જે ભારતવર્ષને શાસ્ત્રકારોએ સુક્રિાતું ક્ષેત્ર વર્ણવ્યું છે. જે સ્થળે સુસુષ્ઠુ માનવો જન્મ ધારણ કરવા માટે લાલસા રાખે છે, જે ભૂમિનાં જળ, સ્થળ, આકાશ અને વાયુ, એ સર્વ મોક્ષદાયક અદ્વૈત મંત્રવડે એકત્રિત થયેલા છે, અદ્વૈત સાધના એજ જોનો સનાતન ધર્મ છે, તે સ્થળે ઉપરોક્ત નૂતન પંથ પ્રવર્તાવવાનું પ્રયોજન શું ? અમ-હીશું કે સમયને લીધેજ એનું પ્રયોજન છે. આ દેશમાં યુગધર્મ પ્રવર્તન નવીન નથી. જ્યારે જ્યારે ધર્મની ગ્લાનિ થઇ છે ત્યારે ત્યારે-તે તે યુગમાં ભગવાનનો અવતાર થયો છે અને તે રાયેજ ધર્મચાર્યોએ ઉત્પન્ન થઇ યુગધર્મ પ્રવર્તાવ્યો છે. આજે કદિન જીવન-સંચામના સમયમાં તપ, જપ, યોગ-સાધના, અને વિવેક વિચાર દ્વારા વેદાન્ત પ્રતિપાદ્ય અદ્વૈત બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું અતિ દુઃસાધ્ય થઇ પડ્યું છે. તેથીજ સર્વ ભૂત માત્રમાં નારાયણનોજ નિવાસ છે એવું જ્ઞાન-ધારણ કરી નર-સેવા (જીવ-સેવા) એ જ વર્તમાન સમયને ઉપયોગી થઇ પડે એવો શ્રેષ્ઠ માર્ગ છે. જીવને શિવ સમજી તેની સેવા કરતાં કરતાં હૃદયમાં વિશ્વપ્રેમ સ્ફુરે છે. વિશ્વપ્રેમ એ અદ્વૈત પ્રેમનું રૂપાન્તર જ છે. માનવ માત્ર એ સુચ્ચિદાન-દની જ ભૂત છે, એમાં જરા પંજી શંકા નથી. શાસ્ત્રકારોના વચન પ્રમાણે, મૃતિકા, પાપાણુ, અને કાષ્ટની મૂર્તિયોની પૂજા એ અદ્વૈત જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનું પ્રથમ પગથિયું છે તો પછી માનવ જીવ રૂપી એતન-મૂર્તિયોની (માનવ-સેવા) કરવાથી એવું જ અદ્વૈત જ્ઞાન કેમ પ્રાપ્ત નહિં થાય વારૂ ?

યુરોપાદિ દેશોમાં અનેક સ્થળે નર-સેવા (જીવ-સેવા) ધર્મ આચારવામાં આવે છે પરંતુ તેમને (જીવને) શિવ રૂપે-નામણુ રૂપે સમજીને નહિં. તેમનો ધર્મ કેવળ દયા ઉપર પ્રતિબંધ છે-પોતાની કરજ સમજીને નહિ. પરંતુ દયા લાવથી સેવા ધર્મ બળવવામાં આવે તો સેવ્ય-સેવકમાં યુર-લઘુ લાવનો હૃદય થાય છે. તેથી અદ્વૈત જ્ઞાનમાં ઉણપ રહે છે. જે મનુષ્ય ઐહિક, પારલૌકિક-ઉભય પ્રકારનું કલ્યાણ સાધન કરે છે તે “ જગા ચાતુરી ચાતુરી ”.

વાસ્તવિક જોતાં, પારલૌકિક કલ્યાણની વાત એક બાબુએ મુઝીએ અને ઐહિક કલ્યાણ પ્રત્યે દૃષ્ટિ રાખીએ તો પણ સ્પષ્ટ જણાશે કે : શિવ જ્ઞાન પૂર્વક જીવ-સેવા કરવી એજ નર-સમાજને માટે પરમહિતકર છે. યુરોપીય મનુસ્વી જીવોની પેડે સંસારનાં દુઃખ, ગરીબાઇ અને પાપ દૂર કરી પૃથિવિ ઉપર જ સ્વર્ગની પ્રતિષ્ઠા કરવી હોય તો પણ સમાનતા, સ્વતંત્રતા અને બ્રાતૃભાવ સ્થાપન કરવાની અતિશય આવશ્યકતા છે. એ પ્રકારનું ભૂ-સ્વર્ગ સ્થાપવાનો યત્ન કરેવા માટે, અષ્ટાદશ સતાષ્ટીના અંત સમયમાં ક્રાન્તિ દેશમાં સુધરેલા મનુષ્યોએ જે રાક્ષસી-લીલા બગવી બગવી હતી અને તેનાં પરિણામમાં જાણે શ્રાવણ માસની અવિરલ જળધારા વહેતી હોય તેમ નર-રક્ત પ્રવાહ વહન થયો હતો તે કષ્ટકથા ઇતિહાસ વાંચકોના જાણવામાં જ છે. ભગવાન આપણને એવું સ્વર્ગ કદી પંજી ન દેખાડે ! એ સ્વર્ગ નહિં પણ બપંકર દુઃખદાયક નરક જ છે.

પરંતુ સત્ય કદીએ તો, માનવ હૃદયમાં પ્રેમની પ્રતિષ્ઠા કરવા માટે, જેટલા દિવસ પંચત માનવ પ્રકૃતિમાંથી હિંસા, દ્વેષ, ક્રોધ, વગેરે હિંસક-પશુવૃત્તિયો તદ્દન નિર્મૂલ થઇ હૃદય નિર્મળ નહિં થાય ત્યાં સુધી પૃથિવિ પર સ્વર્ગ સ્થાપવાની આશા આકાશ કુસુમવત્

જ-ધણેજ દૂર છે એમાં સદેહ નથી. સ્વાર્થ વિસર્જન કર્યાથી, અને ઐક્યતાના બંધનથી પૃથિવિનાં સર્વ દુઃખ, સંતાપ અને ગરીમાઇ દૂર કરનારું એ કદિપણું સંભવિત હોય, સમગ્ર માનવ જાતિ, એક કુટુંબ-પરિવાર રૂપે બની જાય એવી કોઇ પણ દિવસ કલ્પના કરી શકાય એમ હોય, તો કહેવું જ પડશે કે એ કાર્ય કેવળ માત્ર વિશ્વપ્રેમ અથવા અદ્વૈત જ્ઞાન દ્વારાજ સિદ્ધ થઇ શકશે. કારણ કે, સર્વ જીવ માનમાં નારાયણનો નિવાસ છે એવું જ્ઞાન થાય એજ અદ્વૈતના-એકવનો-ગૂણ મંત્ર છે. જ્ઞાન, ભક્તિ અને કર્મ, એ ત્રણ મોક્ષ સાધનના સનાતન માર્ગ છે. પરંતુ આજે તો ભક્તિ થવી હુર્લભ છે, જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું દુઃસાધ્ય થઇ પડ્યું છે. લગભગ ૬૦ વર્ષ પર્થત આ ઘોર રહસ્યમય સંસારમાં વિચરણું કરી, પ્રત્યેક ડગલે ડગલે ઠોકરા ખાઇ હું સમજી શક્યો છું કે: ઇશ્વર, આત્મા, અને માયા, એ તો દૂર રહ્યાં પણ આ દુષ્કાળના જગતમાં કોઇ પણ સમજવાનો-જાણવાનો ઉપાય જ નથી—હું કોઇ પણ જાણી શક્યો નથી, કોઇ પણ સમજી શક્યો નથી. એટલું જ નહિ! પણ અન્ય કરતાં જેને જાણવો—સમજવો મ્હારે માટે અધિક સંભવિત છે તેજ મ્હને પોતાને—હું સર્વ કરતાં જોછા પ્રમાણમાં જાણી શક્યો છું અને જોછા પ્રમાણમાં સમજી શક્યો છું ! અર્થાત્ દંછ હું મ્હને જ જાણી શક્યો નથી તો પછી ખીજને શી રીતે જાણી શકું ? બાહ્ય વ્યથી દીર્ઘ સાધના કરતાં, શાસ્ત્ર કથિત જે આત્મજ્ઞાન અથવા બ્રહ્મ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઇ શકે તે અતિશય દુઃસાધ્ય છે. માટે જ આજના જેવા કઠિન જીવન-સંઘ્રાના સમયમાં નિષ્કામ કર્મ—માર્ગ વિશેષતઃ શ્રીવિવેકાનંદજી કથિત ચિત્ત જ્ઞાન ધારણ કરી જીવ સેવા કરી એજ ઐહિક અને પારલોકિક-ઉભય પ્રકારના કલ્યાણ સાધનનો સત્ય માર્ગ છે, એ પ્રત્યેક વિચારશીલ વ્યક્તિએ સ્વીકારવું પડશે.

નરેન્દ્રનાથ અથવા સ્વામી વિવેકાનંદજી કેવળ કર્મ માર્ગાનુસાર નર-નારાયણ સેવાની પ્રતિષ્ઠા કરી ગયા છે એમ નથી. તેમણે એવા પધારની સેવા કરી છે અને અનેક ભક્તોને તેવો ઉપદેશ કર્યો છે એટલુંજ નહિ! પણ દેટલાંક સેવાશ્રમ અને અદેતાશ્રમની સ્થાપના પણ કરી છે. તેઓ જ્ઞાની હતા તેજ પ્રમાણે નિઃસ્વાર્થ કર્મવીર અને જ્ઞાન-કર્મના આવરણમાં ઢંકાયલા મહાનુભવ હતા. તેમના ઉપદેશાનુસાર સેવા કર્મના આચરણ સંબંધી વિચાર કરતાં હું જાણી શક્યો છું કે: તેમના વિચાર પ્રમાણે હુર્લભને જલ, અન્ન હીનને અન્ન, વ્યાધિગ્રસ્તને આપણે આપવું તથા તેની સેવા યુઝવા કરવી પડે તેને ચાલનાં શીખવવું, અને અંધને દષ્ટિદાન આપવું એજ માનવ ધર્મ છે. હું જીવસેવા કરતા માટે વિશેષ આગ્રહ સહિત કહું છું તેવું કારણ, મ્હારા મનમાં એમજ જણાઇ રહ્યું છે કે: એ મહાપરુષ કથિત નિષ્કામ કર્મ એજ આપણો વર્તમાન યુગ ધર્મ છે. આપણો દેશ ચિરકાલ હુર્લક્ષ્યથી પીડા પામી રહ્યો છે. આપણા દેશમાં અગ્રંથ્ય હુર્લક્ષ્ય, દુઃખી, દર્ગી નરનારી જેવામાં આવે છે, તે ઉપરાંત વર્તમાન સમયે જ્ઞાન ઐશ્વર્યમયી ભારતભૂમિમાં આધ્યાત્મિક અધઃપતન જેતાં કોના મનમાં વિચાર નહિ! થાય કે: યુગ ધર્મના ઉપદેશ માર્ગ દર્શાવવામાં-તેનો સર્વત્ર પ્રચાર કરવામાં મહાપુરુષ વિવેકાનંદજીએજ નિદાલસ ઝપિના જેવા સર્વત્રેષ્ટ જ્ઞાનનો પરિચય આપ્યો છે. હવે થોડી ક્ષણને માટે હિંસા દેવ ભરેલા, સ્વાર્થ એજ જેતું એક લક્ષ્ય છે એવા હુરોપ તરફ જરા દષ્ટિ ફેરવો ! જે સ્થળે વિકરાળ અત્યાચાર, તાંડવવૃત્ત કરી ચાલી ગયો છે ! જે સ્થળે અતિશય શોકને લીધે હાહાકાર પણ સ્તબ્ધ થઇ રહ્યો છે, જે સ્થળે વિયોગી વિધવાઓ અને વિધુરોના ઉચ્છ્વ-શ્વસ વહન કરવા વાણદેવ પણ મંદ પડી ગયા છે, આકાશ પણ ધનધોર થઇ રહ્યું છે જે સ્થળે અસ્થિમાત્રા ધોરણ કરેલી પૃથિવિ દેવી પણ આકાશ પણ ધનધોર થઇ રહ્યું છે જે સ્થળે અસ્થિમાત્રા ધોરણ કરેલી પૃથિવિ દેવી પણ સોબી હુલાવળ થઇ અજીવવાંડ વડે ધોવાઇ રહી છે ! તે શ્મશાન ભૂમિના જે આર્ત અને

શરીર, મન, અને દેહનાં બધાં તત્ત્વોની પ્રત્યેક ક્રિયા અને પ્રત્યેક આસોઆસ આપણને એ અનંત આનંદના, અનંત શાન્તિના અને પ્રભુ પ્રેમના સનાતન જ્યોતિ તરફ ધક્કેલી રહેલ છે, જેમ દરેક વિચાર તેના આદર્શ પ્રતિ ગતિમાન હોય છે, તેમ પ્રત્યેક ક્રિયા-ભણ્યે-અભણ્યે પણ આપણને પ્રભુ પ્રતિ દોરી રહેલ છે; આપણે ક્યાં ગતિ કરીએ છીએ એ-સમગ્ર શકતા નથી, પણ, આપણે એટલું તો અનુભવી શકીએ છીએ કે કોઈ અગમ્ય શક્તિ આપણને યંત્રવત્ દોરી રહી છે. ૐ ॥

+ + + + + +

ગતિમાન તો વસ્તુ માત્ર છે-જગતનાં પ્રત્યેક તત્ત્વો-અરે ! જઈ જણાતી વસ્તુઓ- અને પ્રત્યેક અણુ પરમ.ણુઓ-કીટ-પશુ-પક્ષી-અને વનસ્પતિ માત્ર-પણ પોતાપોતાની દક્ષામાં ગતિમાન થઈ ચેતન્યના અનંત સાગર પ્રતિ ગતિ કરી રહ્યાં છે; પણ, તેઓની ગતિ હેતુ પૂર્વક-જ્ઞાન પૂર્વક હોતી નથી. જ્યારે મનુષ્યની ગતિ હેતુ-સાધ્ય અને-સાધનના વિચાર પૂર્વક હોય છે. ૐ

* * * * *

અને આથીજ મનુષ્યજીવન એ કેટલું મહત્વનું અને ઉપકારક છે, એ સમજાય છે. આર્થ ઋષિવરો માનવ જીવનની આ મહત્તા બરાબર સમજ્યા હતા; મનુષ્યમાં રહેલી અનંત શક્તિઓ, અને ઈશ્વરી પ્રેરણાનું રહસ્ય તેઓએ અનુભવ્યું હતું અને તેથીજ મનુષ્યમાં રહેલી પરમાત્માની એ અનંત દિવ્યતા મનુષ્યો આ માનવ દેહમાંજ અનુભવે તે માટે " ધર્મતત્ત્વ " ને તેઓએ મહત્વ આપ્યું હતું. ૐ

* * * * *

વેદના દિવ્ય મંત્રાં, ઉપનિષદનાં-શ્રુતો, ધર્મશાસ્ત્રો અને, આર્થ ઋષિવરોના પવિત્ર જીવનનો હેતુ એજ છે કે:-

મનુષ્યો માનવ જીવનની યથાર્થ મહત્તા સમજે અને પોતામાં રહેલી પ્રભુની દિવ્યતાનો સ્વજીવનમાં સાક્ષાત્કાર કરે. જે રિચિતિને અનુભવ વાણી કે લખાણ દ્વારા નિરૂપી શકાય તેમ નથી, એવી દિવ્યતાનો સ્વાનુભવ કરતાં કરતાં આ પ્રાચીન આર્થ દક્ષાઓએ આર્યોનાં સનાતન સત્યો નિરૂપણ કર્યાં છે. ૐ ॥

+ + + + +

આર્થ ઋષિઓનો સનાતન ધર્મ આ રીતે કોઈ પંથ, કોઈ વાદ, કે કોઈ એકાંતિક નિયમોનું સમર્થન કરતો નથી, પણ માનવ જીવનને પરમ પવિત્ર; દિવ્ય જ્યોતિમય, પૂર્ણ આનંદમય, પરિપૂર્ણ શાન્તિમય અને પૂર્ણ પ્રેમમય થવાનો ક્રમ દર્શાવે છે. અને આર્થ ઋષિઓના એ સનાતન નિયમો એવા સાચાત-વ્યાપક-અને જીવંત છે કે-આ જગતમાં શાન્તિ-મુખ-પ્રેમ-પવિત્રતા-સત્ય-જ્ઞાન અને આનંદનો સ્વાનુભવ કરતો પ્રત્યેક જીવાત્મા ભણ્યે અભણ્યે પણ એજ દિવ્ય નિયમોનું પરીપાલન કર્યું જાય છે. ૐ ॥

+ + + + +

જગનના જેજે મહાપુરુષોના ચારિત્ર્યમાં મહત્તા, અપૂર્વતા-કે પવિત્રતાનો આધિભાવ થયો છે, જેઓએ પોતાના ચારિત્ર્યવડે જગતને કાંઈક ભવ્ય ચેતન્ય પ્રેર્યું છે-અને-સત્યનો

પ્રેમનો-પ્રભુ ભક્તિનો કે ઉદ્ધારનો મહામંત્ર આપ્યો છે તે બધા મહાપુરુષો પછી ભલે તે ભા.તશૂભિયા થયા હોય કે અસ્થસ્તાનમાં, શુરોપમા થયા હોય કે અમેરિકામાં, એશીયા કે ઇરાન કે જગતના અમે તે બધા પ્રકટ થયા હોય, પણ, જ્યાં-જ્યાં સત્ય, પ્રેમ, પવિત્રતા, શાંતિ, પ્રભુ ભક્તિ અને અન્ય જીવજાતો ઉદ્ધાર રહેલાં છે, ત્યાં-ત્યાં આર્ય ઋષિઓનાં સનાતન સત્યો જાણ્યે અજાણ્યે પણ જીવનમાં મૂકાયેલાં હોય છે. ૐ

— + — + — + — + — +

પ્રેમ સ્વરૂપ આત્મ બ્રહ્મણો ! આપણે પણ આ સનાતન સત્યનો, આર્યઋષિવરોના દિવ્ય મન્ત્રનો, અને આદર્શ ભારત જીવનનો સ્વજીવનમાં ગ્વાલુજન કરવા, આપણા પ્રત્યેક વિચારને, આપણી ક્રિયા અને ગતિ આપણને કયા દોરી ન્ય છે ? એ વિચારી એ-અને-આપણું-ચિત્ત આપણને સત્ત્વા દોરે છે કે અસત્ત્વા એ— ‘હેતુ-સાધ્ય-અને સાધન’ ના વિચારપૂર્વક તપાસીયે-અને સતત પરીવર્તન પામતું આપણું જીવન જે જે માધનો સહિત ગતિ કરી રહ્યું છે તે તે માધનો શુદ્ધ-સાત્વિક અને પવિત્ર છે કે નહીં તે બીચારીએ-અને આપણું અવલંબન-આપણો આદર્શ પ-મ આનંદના દિવ્ય સાગરરૂપ, પરમ પ્રેમ સ્વગત પરમાત્મ જ્યોતિનોજ વિચાર કરતા, તેનાજ વિશ્વ મંચીનો મધુર આવાપ કરતા-તેમાંજ જીવીએ-ત્યાંજ ગતિ કરીએ. ૐ ૐ ॥ અને પ્રેમપૂર્વક સ્તવન કરીને કે:—

ત્વમેવ માતાચ પિતા ત્વમેવ
ત્વમેવ વન્ધુચ સસ્રા ત્વમેવ ।
ત્વમેવ વિદ્યા દ્રવિણમ્ ત્વમેવ
ત્વમેવ સર્વં મમ દેવ દેવ ॥

સદ્ગુણ
દેવતા

ૐ ગુરુ ! ૐ પ્રમુજી ૐ ૐ

શ્રીગુરુરાત આરોગ્યશાળા.
હીમસ્પેશાનઃ
મહાશિવશાસ્ત્રીઃ

}

પ્રભુનાં પરમ પ્રેમારૂપદ
સમમ સતત હૃદયોનો ચરણરૂપ પદમ.
વૈદ્ય વલ્લભેતરાય હાવેરીલાલના
ૐ પ્રમુજી ૐ ગુરુ !

સત્યબોધ

૪૪. ભગવાન ઉપર જેટલી ભક્તિ કરશે તેટલું ફળ તમને મળશે. ચાર જ્ઞાના ભક્તિ કરે, ચાર જ્ઞાના જેટલું શુભ ફળ મળશે, સોળ જ્ઞાના ભક્તિ કરે. એળે સોળ જ્ઞાના જેટલું સંપૂર્ણ ફળ-ભદ્રો-મળશે. ભક્તિ કરે, ભક્તિ કરે.

૪૫. ધ્યાન, જપ કરવાની મનુષ્યને ઇચ્છા થાય ત્યારે સમજવું કે એ તે ભગવાનની દયાનું ફળ છે.

૪૬. ભગવાન એજ આપણો માતાપિતા છે. આપણે ભગવાનનાં સંતાન છીએ. આપણું વળી બીજાં માતાપિતા કોણ હોઈ શકે ?

ચિદ્વાસિ સામર્થ્ય

અથવા

“ મનસે થિયે સે ધનસે નં થિયે. ”

(ગતાંકથી ચાલુ).

અલંકાર મૂર્મહતાચાર્ય શ્રીમચ્છંકરાચાર્ય કાલકી પ્રદેશમાં બિહારી એક વૃદ્ધને ત્યાં કર્મ ધર્મ સંચોગ પ્રાપ્ત થયા. દ્રવ્યહીન વૃદ્ધાએ અન્ય કોઈ વસ્તુ નહીં મળવાથી સ્વચ્છતાથી ભગવાન જગદ્ગુરુ શંકરાચાર્યને માત્ર લીલા આમળાં પૂર્ણ નમ્રતા અને ભક્તિ વડે ગદ્ગદિત કંઠે સ્તુતિ કરી બિહારમાં નિવેદન કર્યો !

ભગ.ત. પૂરુષપાદ થી શંકરાચાર્ય તરફથી પ્રસ્તુત વૃદ્ધાનું દારિદ્ર્ય ભસ્મીભૂત કરવા પરમ કૃપાવશ્ય થયે ભગવતિ લક્ષ્મીનું સ્તવન કરી સોનાનાં આમળાંનો વર્ષાદ વર્ષાંભાનું મહામુનિ વિધારણ્ય પ્રણીત શંકર દિગ્વિજયમાં સુપ્રસિદ્ધ છે.

પાંડિતરાજ જગન્નાથની સ્તુતિને પતિત પાવની બાગીરથીએ સ્વીકારી પાવન કર્યોનું મનુષ્યકૃતિરાજ પ્રણીત ગંગાલહરીના પૃથ્વી શિખરિણી જ્યોત્સ્ના સ્પષ્ટ થાય છે અર્થાત મનની

“ ૧૨ ” સામર્થ્યવાળી શક્તિની વૃત્તિના તિવ્ર વેગ સમીપ દેવાદિ પણ વશીભૂત કરી શકાય છે. “ ચાલત સંવર્ણનું આદિ કાળ મનજ છે. ” મનના સામર્થ્ય સમીપ દ્રવ્યાદિ પુનઃ છે. અરંધર મનનું બલ હસ્તિ ગુણ છે. ભગવાન મતંજલિ પણ યોગસૂત્રમાં કહે છે કે—

“ ધર્મેષુ હસ્તિ કલાશક્તિ. ”

અર્થાત આ મનની અંદર હજારો હાથીઓનું બલ સમાગ્ર છે. મનની ગતિનો ચત્કિચિત પરિચય નિચેના વાક્યોદ્ધારા દરાવવા પ્રયત્ન કરાય છે:—

આપણે જે શબ્દોચ્ચાર કરીએ છીએ, તેનો અથવા બંદુક તોપ ફુટવાનો જે અવાજ થાય છે, તેનો દરનિ એક સેકન્ડમાં ૧૧૧૮ ફુટ વેગથી જાય છે, જલમાં ૪૭૦૮ ફુટના વેગથી આગલ ધસે છે, ધન પદાર્થોમાં ૧૧૮૦૦ ફુટના વેગથી જાય છે.

પૃથ્વી પોતાની દરેકજાની ગતિમાં, દર સેકન્ડે; ૧૫૦૦ ફુટના વેગથી આગળ ધસે છે. ચંદ્ર, પૃથ્વીની આસપાસ દર સેકન્ડે ૩૨૫૦ ફુટનાં વેગથી ધરે છે. સમગ્ર સૂર્યમાળા એક સેકન્ડમાં સાગ્રાંચ માઇલના વેગથી ધરે છે. ધમકેતુઓ સૂર્યની આસપાસ દર સેકન્ડે ૨૩૫ માઇલના વેગથી ધરે છે. વીજળાના દરેકની ગતિ એક સેકન્ડે ૧૧૦૪૦ માઇલની હોય છે. પ્રકાશની ગતિ ૧૮૦૦૦૦ એક લાખ એસી હજાર માઇલના વેગની હોય છે અને પ્રકાશની ગતિ કરતાં પણ પાંચ કરોડ ગણો વધારે વેગ મનની (પ્રાણ) ની ગતિનો છે આવી અદ્ભુત શક્તિ મનની હોવાથી આ પાંચ ભૂતાત્મક દેહમાં રહેલી ૭૨૦૦૦ સદસ્ય નાડીઓને પોતાના નિયમમાં ચલાવે છે.

સર્વ પ્રકરણનો ભાગ આ છે;—સર્વ દેવોની મનોદેવતા અધિષ્ઠાત્રી છે, કલ્પદંડ, પ્રાસનમણિ, કામધેનુ, અને સંજીવની જાડી મનથી અતિશક્તિ નથી. જીવ ભાવ નિરત,

કરાતી, શિવ ભાવ ઉદય પમાડનાર દ્રવ્યાદિ નથી, પણ મન છે નિરામર આત્માનુ શાંતી
પુ પના મુખાર્વિદ, અને પેણીપર વચાર્થ પ્રતિબિંબ પમડનાર પણ મનજ છે શ્રુતિ બ-
ગતિ “ મનસૈવંદ માસવ્યમ ”—મનવડે પરમાત્મા દર્શન કરવું એમ ઉપદેશ છે
' નિષ્ઠા જન મયોક્તવાપરયેદ પ્રદામવજગત ’ અર્થાત્ જ્ઞાનમય દટિ કરવાથી અદામય
બગત ભાસે છે “ તરતિશોક બાત્મવેદ નવપુનરાવર્તતે ” આત્માને બાહ્યનાર ખેતી નિ
મુક્ત થાય છે અને પુનરાવૃત્તિ પામતો નથી “ અપાણિયદો હમન્તિ શક્તિ ॥ હાથ-
પૂગ રહિત પરમાત્મા છે “ નવ્રકેમેત્ ક ઓક રક્ત્વ મનુવરયત । ’ અદ્વિતીય આ-
ત્માન દર્શન કરનારને શોભ અને શોભ શો આવદ પ્રજ્ઞાવિદ્વાન નિમેતિ વૃત્તધન ।
ઈત્યાદિ અને પ્રમાણો દ્વારા મનની-ચિત્તની અગ્રાધ શક્તિનું અવલોકન કરી શકાય છે
મન લગાડયા નિના વ્યવહાર મિવા પરમાર્થ સિદ્ધ થતો નથી, એ સિદ્ધાંત ટે
પ્રસ્તુત લેખનુ તાત્પર્ય દ્રવ્યાદિના નિબંધના નથી પરંતુ દ્રવ્યના અધિષ્ઠાનનુ સામર્થ્ય
નિર્દેશ કરનાર છે સમગ્ર લેખનો ગર્વિતાર્થ પરમ તત્ત્વ આત્મજ્ઞાન રૂપી, અનૈકિક દ્રવ્ય
મનવડે પ્રેરણા કરાવનાર તિ છે એ પ્રદાનિધિ બ્રહ્મ-દર્શને પ્રાપ્ત થયેલા મહાપુરુષના
ચિત્ત પ્રદેશમાં ઈમેલસ ભૂર્ષ છે ખરા સુમન્યોને એ મહાનિધિ શ્રુતિ ભગવતિએ નિર્દેશ
કરેન સાદ્ગજાનાર્થ સમુદયવામિગ-છરતમિવા જ આતિ પ્રજ્ઞાનેષ્ટુ છતાંતુએ આત્માનુ જ્ઞાન
મેળવવા અર્થે હાથમાં સમિધ લઈ વેદના પાઠગત અને અદાનિષ્ઠ એવા મહથુરને શરૂ
બધુ એ ઉપાય વડે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે

અખિલ ભારતવર્ષમાંથી ઇર્ષા આદિ આશુરી સપત્તિ કાવચરિત્ ભગરાતના ડરના
નીજા નેત્રના પ્રખર અગ્નિવડે પચથરવત (કાખેવવત) ભગ્ની ભાવ પામે, મેહભાન નહ
થાઓ, પ્રાણી માત્રને શાન્તિ મળે એ આ લેખનુ અતિમ ધ્યેય છે રતિ શિષ્યમ

“ સર્વેત્ર સુખિનઃ સન્તુ, સર્વે સન્તુનિગમયાઃ ।

સર્વે મદ્રાણિ પશ્યન્તુ, માકશ્વિટુઃસ્વમાપ્તુયાત્ ”

ૐ શાન્તિઃ ! શાન્તિઃ ! શાન્તિઃ !

કહાનજી વહાલજી ટકુમ-જામનગરવાલા.

મ્હારો મન્ત્ર.

(કાલિંગો-આશા)

અનુભવે આવે તે સાચુ ઇતર નિગ્ધ યચુ—અનુભવે
યચુ પ્રમાણ વચન સિંગોનાં, એ મો નિર્મળ ડાચુ,
પુક્તિ અનેક લહર સાગર ની, શે અર્થે હું રાચુ ?—અનુભવે
નિષ્કલિપ્ત મતિ નિષ્કલિપ્ત મતિ નિષ્કલિપ્ત ડપ વાચુ,
નિષ્કલિપ્ત પથ નિષ્કલિપ્ત રથ, ક્યા મન પ્રવહન ખાચુ ?—અનુભવે
હું રસે એમ અનંત અનુપમ, કેવળ અભિન્ન યાચુ,
પ્રાપ્ત થાય પરિવેશી પૂર્યમા ખગલ પ્રગોઠે હું નાચુ—અનુભવે.
પક્ષ્મ ભારતી ।

॥ ૐ ॥

નમો ભગવતે રામકૃષ્ણાય ॥

માર્ગ ક્યાં છે ?

(૨)

“પરા” અથવા “વિદ્યા શક્તિ” મનુષ્યને પ્રભુની સંમિષ લઈ જાય છે, અથવા સત્ ની પ્રાપ્તિ દરાવી આપે છે. જ્યારે “અપરા” અથવા “અવિદ્યા” શક્તિ અથવા અચાન, હવાત્માને ભગવાનથી-સત્ વરણથી દૂર રાખે છે.

અને સંસાર માયા જાળમાં બદ દરે છે. ધણું કરીને સધળા હવે અવિદ્યા-માયાએ ફરી આ સંસારમાંજ-માયાનાં બંધનોમાંજ મુખ શોધવા ઇચ્છા કરે છે. રોગી જે પ્રભાણે રથ અને પાચક પદાર્થોના ભાગ કરી તેના રોગને વધારે તેવા ખાટા, તીખા અને એવા જ કુપથ્ય ખોરાકને વધુ પસંદ કરે છે તે પ્રભાણે અચાન હવ-વિદ્યા શક્તિનો-સદ્વિચારનો પાગ કરી-માયામાં બદ યાય છે, અગર તે વિષયોના છોડા થઈ અનંત કષ્ટ સહન કરે છે.

આ “પરા” અને “અપરા” માયા અતિ દુસ્તર છે, એ માયાને તરી જવી અને પ્રભુમય હવન માળવું સાધારણ હવાત્માને બહુજ કઠીન ભાસે છે. એક પ્રકારે અસંભવિત કહીએ તોપણ ચ.કે. અશુભ જેવા દેવિ સંપત્તિમાન ભક્તને પણ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન દહે છે કે:—

દૈવિ દ્વેષા ગુણમયી મમ માયા દુસ્તયયા ।

મામેવય પ્રપદ્યંતે માયા મંતા તરન્તિતે ॥

વળા ફરીથી પણ દહે છે કે:—

સર્વ ધર્માન્ પરિત્યજ્ય મામેકં શરણં વ્રજ ।

અહંત્વા સર્વ પાપેભ્યો મોક્ષયિશ્યામિ મા શુચ ॥

ભગવાનને સંપૂર્ણ આત્મનિવેદન એજ પ્રભુ વાચ્યન તાત્પર્ય છે. વેદ અને શ્રુતિએ પ્રજોધેલ દિવ્ય ધર્મ જૂની જર્મ દેહ અને હૃદયોના ધર્મ એટલે અવજ્ઞાદિ ઉદ્વિગ્ના વિ-કારો, મનોધર્મ એટલે મનના દષ્ટિએ વિવિધ મુખોપભોગ ભોગવવાની લાલસા, અને કુદિ-ધર્મ એટલે પોતાના વિચારો અને શુદ્ધિવાદની અદ્વૈતાનો ત્યાગ કરી કેવળ પ્રભુ પરાયણ થવાથી હૃદયમાં નિશ્ચલ ભક્તિનો નિય યાય છે; ખરૂં પ્રભુ શરણે તે આપૂંજ દોષ કે:— મનના વિકારો દર થઈ, દેહેન્દ્રિયો-ભોગ વિલાસની શુભના નષ્ટ થઈ હૃદય કેવળ પ્રભુ

પરામણુ થવું જાય, પ્રમુખાંજ આનંદ મળે સર્વ પ્રજાને ન અનુસરે. ૩

માયાનું વિરાટ ખેલન એટલે આ ધર્મનામય સમાર તેમાં 'તત્' ક્યું? અને 'અસત્' ક્યું? 'વિદ્યા' કય? અને 'અવિદ્યા' કય? તેના વિચાર બુદ્ધિદ્વારા કે તર્કથી દબીલો દ્વારા કરવો હ્રદ બુદ્ધિના મનુષ્યો માટે બહુજ, મુશ્કેલ છે. પણ જ્યાં હૃદયની ખરી મુમુક્ષુતા આર્પિતા-જનમે છે કે તુરતજ ઉપરેલા સદ્ગુરુ-દેવ મળેજ છે. જુવો શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાનું સિદ્ધ વાક્ય:—

किं कर्म किं करोति कवयोप्यत्र मोहिताः ।

तत्ते कर्म प्रवक्ष्यामि यज्ઞાત્વા માસસે શુભાત્ ॥

ત્યારે સદ્ગુરુદેવ રૂપે પરમ કૃપાળુ પ્રજાજી માર્ગ ન ખતાવે તો આ માયાનું આવરણ ભેદીને અવિદ્યાનું આકર્ષણ વ્યર્થ કરીને સચ્ચિદાનંદ ધન પરમાત્માના દિવ્યધામનો લાભ જીવાત્મા શી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકે?

સૂષીના વ્યવહારમાં મનુષ્ય વગર ખીજને સવળાં પ્રાણી પોતાની બુદ્ધિ દ્વારા કર્મ કરે છે, અર્થાત્ તેમની દાર્ઘ્ય મર્યાદા નિશ્ચિન-અચુક માર્ગેજ ગતિ કરી શકે તેની હોય છે. મનુષ્યના દાર્ઘ્યની મર્યાદાજ નથી. પરંતુએને આદાર માટે અન્ય જીવોની હિંસા દંડી, અને વિષય ભોગ ભોગવવો એ વગર ખીજનું દાર્ઘ્ય જાન હોવું નથી, પણ દયામય પરમેશ્વરે મનુષ્યને દાર્ઘ્ય નિરાળું ન ઉત્પન્ન કર્યું છે, મનુષ્યને વિચાર કરવાની, પ્રજાની દિવ્ય પ્રેરણા પ્રાપ્ત કરવાની શક્તિ આપીને આ દર્મ ભૂખમાં મોહલો છે. અવિદ્યાના પ્રભાવે આ વિચાર-બુદ્ધિથી અહંકાર ઉદય થઈને તે મોઝે મનુષ્ય આત્મ બ્રહ્મ યાચ છે, તે પોતાના સ્વ સ્વરૂપને ભૂલે છે, અને પ્રત્યેક કાર્યમાં 'હં-કર્તા' પછું સ્વીકારી નાશના નિમિત્તક્રમ યાચ છે.

प्रकृते क्रियमाणानि गुणैः कर्माणि सर्वशः ।

अहंकार विमुढात्મા કર્તાહમિતિ મન્યતે ॥

સૃષ્ટિ કર્મ પ્રમાણે સર્વ કાર્ય યાચ છે, પરંતુ અહંકારથી બદ્ધ થઈ હુમાંગી જીવાત્મા હંજ સર્વજી કહેણું એમ માનવા લાગે છે, પણ "હં કર્તા છું" એવી ભાવનાથી થયેલાં સવળાં કર્મોમાં કસાઈ, અહંકાર યત્ન કે પ્રજાની દિવ્ય શક્તિને સ્વીકારી જાય છે, અને કાર્યના નક્કી તેજ આગળ, રાખમાં જમાવેલા હીરાની મહત્તા તેની દૃષ્ટીએ આવડી નથી; આ અજાનજ મનુષ્યને ખરા માર્ગથી ચૂકાવે છે.

મધજી હોદી ક્ષ, અહંકારનો લાગ કરી "હં કર્તા-પણા" નું અભિમાન મનમાં ન આવતાં જીવ જો એકવાર દીન હૃદયથી દીનાનાથને શરણે જાય અને તેને સર્વ કર્મો. સર્વ ભાવના, સમર્પણ કરી નિર્મિત યાચ તો અવિદ્યા માયાથી બૂલાવામાં પડેજ નહીં. એટલુંજ નહીં પણ એવી રીતે પ્રજાને સમર્પિત થયેલ જ્ઞાનજી જીવાત્મા કદાચ ભૂલે ચૂકે પણ બ્રહ્મ માર્ગે ચડી પતિન થવા જાય તો પતિન પાવને પરમાત્મા પોતાના શિષ્ય પ્રેમના દૈનિ પ્રેમ વડે પોતાના ન તરફ એ જીવાત્મા અહંકારથી પોતાના જ ગુણમાં જોવા જાય છે.

આવી રીતે પ્રભુ ભક્તિ પરાયણ થતાં કદાચ વિવિધ ભોગ તરફ ઘુમી
 હવાતમાએ પ્રભુ પ્રતિની અનન્ય પ્રેમ ભક્તિ-આત્મ નિવેદન-પ્રભુ પરાયણતા ઠોડી નહીં
 અને પછી પ્રભુ આવે તોપણ ભીતિનું કારણ નથી. અર્જુનને ભગવાનને પ્રેમ થયો છે કે
 કે હો ! પ્રભુ ભોગ બ્રહ્મ હવાતમાને કમ ગતિ મળે છે ? તેના પ્રત્યુત્તરમાં પ્રભુ કહે છે કે

પાર્ય નૈવેહ નામુચ્ચિનાશસ્તસ્ય વિચિતે ।

નહિ કલ્યાણ કલ્પશ્ચિદ્ દુર્ગતિ તાત ગચ્છતિ ॥

પાપપુણ્ય કૃતાં લોકાનુપિત્વા શાશ્વતીઃ સમાઃ ।

ત્વાં પ્રીયતાં મેહે યોગ બ્રહ્મોઽભિજાયતે ॥

૧ છે કે આ સુગમ ભક્તિ ભાવે જવાની આપણી હજી

અને ચિત્ત બુદ્ધિના અહંકારે નિર્માણ કરેલી કલ્પનાઓથી

પાપપુણ્ય અથવા કલ્પનાઓ છોડીને જેમ રોગી મનુષ્ય દરિદ્ર

આવરે દૃષ્ટ્ય આદાર કરી ભયંકર રોગથી દુર્ગતિ

નવા માયાથી ભ્રમિત થયેલ હવાતમા માથે

અને સંસાર માયા ભ્રમમાં બદલે છે. વળું કરીને રખાવે છે અને વારંવાર આ કમલિનીમાં

કરી આ સંસારમાં જન્મ-માયાનાં બંધનોમાંજ સુખ શોધવા કહે છે. હવાતમા ભગવાન તો અદ્વૈત

પ્રેમ અને પ્રાચીન જ્ઞાનેતા ત્યાગ કરી તેના રોગને વધારે તેવા

જ કુપર્ય બોલાવે વધુ પસંદ કરે છે તે થમાને અગાધ હવ-વિ

ત્યાગ કરી-માયામાં બદલે થાય છે, અગર તો વિપરીતો કીડો થઈ અને

આ "પરા" અને "અપરા" માયા અર્થે દુસ્તર છે, એ માયા

પ્રભુમય હવન ગાળ્યું સંધારણ હવાતમાને બહુજ દુષ્ટિન બાસે છે. એક આથી વિશેષ દુષ્ટિ

રિત કરીએ તોપણ અ.કે. અર્જુનને જેવા દેવિ સંપતિમાન ભક્તને પણ શ્રીકૃષ્ણ સ્વાર્થમાં

કહે છે કે:-

દૈવિ શોષા મુળમર્પા મમ માયા દુસ્તયયા ।

મામેવય પ્રપદ્યતે માયા મંતા તરન્તિતે ॥

જગી કરીથી પણ કહે છે કે:-

સર્વ ધર્માન્ પરિત્યજ્ય મામેકં શરણં વ્રજ ।

અહંત્વા સર્વ પાપેભ્યો મોક્ષમિચ્છામિ મા શચ ॥

મહારાજને પ્રશ્ન કર્યો છે કે—હે પ્રભો ! આપિ સોમ, સૂર્ય અને અર્જુન પર્વત સર્વતુ સર્વોત્તમ પ્રકારે વર્ણન કર્યું અને તે વિષય મને ધણીજ સારી રીતે સમજાવ્યો, પણ, જેની કૃપાએ મારા દાંડાંએ દુરદેશના સમરાગણના વિજય પ્રાપ્તિ કર્યો, તે શ્રી કૃષ્ણભગવાનની વીલા મને હવે સમજાવો. 'સારાશ કે સર્વ વિજયોના રહસ્ય રૂપ, સર્વ તત્ત્વોના તત્ત્વરૂપ, અને સર્વ વિશ્વવીલાના આધારરૂપ શ્રી સન્નિધાનદ પ્રભુની દિવ્યતામાં લીન થવું, પ્રભુ પરાયણ થવું એજ જીવાસુ જીવાત્મા માટે ઉત્તમ માર્ગ છે શરીર અને તેના સધળા સાધનો ઈન્દ્રિયો, મન અને બુદ્ધિ, હૃદય અને તેની સધળી ભાવનાઓ—અરે ! સત્ત્વ શારીર યત્ન પ્રભુની દિવ્ય શક્તિના આવિર્ભાવ માટે સાધન રૂપ થાય, પ્રભુની દિવ્યતાના દેવિ સંગીતના નાદને વહન કરવાના વાજા રૂપ થાય તેવું—પ્રભુના યત્રવત-જીવન થઈ જવું જોઈએ, તો પગલે પગલે અનંત સુખાનુભવ થાય છે કર્મ કરવા છતાં કર્મોનો ભાર જણાતો નથી પણ પ્રભુનો આવિર્ભાવ અનુભવાય છે, અને છેવટે તો એવુંજ થઈ જાય છે કે—હે પ્રભો ! હું રથ છું, તું સારથી છે. હું બસી છું. તું બસીધર છે. તું જે શમ્ભો પ્રરીયા તે હું બોલીશ, તું જે દીશાએ દોરીશ તે દીશાએ હું ગતિ કરીશ—અને—એજ ખરો માર્ગ છે —

ત્વયા હૃપિ કેશ હૃદિસ્થિતેન,
યથાનિયુક્તોસ્મિ તથા કરોમિ ॥

ૐ શાન્તિઃ ! ૐ શાન્તિઃ ! ૐ પ્રમુખી !

શ્રી કાર્તિકી પૂર્ણિમા સવત ૧૯૭૭
દીપ સ્ટેશન-
બી બી. સી આઈ રેલે

આર્પણમિના-દેવી સન્ત હૃદયોનો
ચળુરજ સેવક
ચલચંતરાય કાથેરીલાલ ચેઘ
ૐ પ્રભુજી ! ૐ શાન્તિ !

મત્તખોધ

૪૭. પવિત્ર રહેવાથી ધર્મ (દેશર) કોઈ એમ દિવસ પણ પ્રાપ્ત થઈ શકાશે જ્ય મત્ત હોય છે ત્યાં ભગવાન પ્રકટ થાય છે અર્જુનની મમક્ષા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પ્રકટ થતા હતા તેમ

૪૮. સત્સંગ નિત્ય કરવો મત્સંગ જરા પણ ડોડવો નહિ. સત્સંગનો ત્યાગ કરવાથી જ દુર્બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે. અને સમતાન મત્તક ઉપર ચઢી બેસે છે—દુષ્કર્મ કરાવી મનુષ્યનો વિનાશ કરે છે

૪૯. સદગુરુ પ્રાપ્ત થવા એ તો મ્હોડું સદ્ભાગ્ય સમજવું, ભગવાનની પૂર્ણ કૃપા હોય તોજ સદગુરુ પ્રાપ્ત થાય સદગુરુની કૃપા થતાંજ નિષ્કામી સદગર્ભિ થાય છે નાથુ સુખ અને શાંતિનું મ્હાન મળે છે ત્યાંથી યાગો મહા માનેજ ગુરુ ટોનાવડાં અને તેમનીજ દીક્ષા જેની ઉચ્ચિત છે

દાન મહિમા ।

(૧)

નાસ્તિ દાન સમો નિધિઃ । દાન સમાન નિધિજ નયી.

ભારત વર્ષમાં અતિ પ્રાચીન કામચીજ દાન આપવાનો રિવાજ પ્રચલિત છે અને એજ દાનપ્રથા સ્તુતિ પાત્ર છે. અન્ય દેશોમાં કેટલાક પ્રકારનાં દાન આપવામાં આવે છે ખરું પરંતુ ભારત વર્ષની દાન પ્રણાલિદાનુ અવલોકન કરતાં આપણા હૃદયમાં આનંદનાં ઝરણાં ટુટી નીકળે છે. એક વખત એવો હતો કે જે સમયે ભારત વર્ષમાં અન્ન, વસ્ત્ર, ધન અને ઔષધના બંધારો દાન માટે ભરપૂર હતા. તે સમયે નિત્ય અન્નપ્રથા દેવામાં આવતાં, પરંતુ વખતના વહેવા સાથે રાગ્નઓ બદલાતા ગયા તેમ તેમ ધર્મનાં અન્ય અંગો વિકૃત થયાં તેજ પ્રમાણે દાન-ધર્મ પણ વિકૃત થયાં ! તે ધર્મી ધર્મી એટલે બધા વિકૃત થયા છે કે શુદ્ધચાત્રી જનો પોતાના એ ધર્મને રહેડે ભાંગે બૂટી ગયા છે તેજ દારણી તેમને તેમનાં ધર્મચત્રો (ધર્મશાસ્ત્રો) પુનઃ શ્રવણ કરાવવાની ઇચ્છાથી “દાનમહિમા” નામક લેખ પ્રકટ કરવામાં આવે છે. આશા છે કે પ્રત્યેક વાંચકે આ લેખ વાંચી પોતાનો દાન-ધર્મ જાગૃત કરશે અને દાન મહિમા લક્ષ્યમાં લઈ યથાશક્તિ દાન કરવા પ્રેરાશે. આજે બહુ બલા લક્ષાપતિ શ્રીમંતો દોન-દુઃખી જનો પ્રત્યે માત્ર મોટેની સહાનુભૂતિ દર્શાવે છે, કેટલાક માત્ર કીર્તિ યાચ તેવે રચણેજ દાન કરે છે અને કેટલાક માત્ર પોતાની ખુશામદ કરનારને જ દાન આપે છે પરંતુ જ્યાં ખરી આવશ્યકતા હોય છે, જેની કોઈ ભલામણ કરવું નથી, અને જે વગર ભલામણેજ કોઈ શ્રીમંતવું નામ સાંભળી તેની પાસે જઈ ઉભો રહે છે તેને ઘણા શ્રીમંતો તરફથી તિરસ્કાર વચનો સાથે નિષ્પ્રજાતા મળેલી જોવા-જણવામાં આવે છે ! પરંતુ હે દાનવીર સગ્ગજો ! તમારા અધિ મુનિઓએ તમારે માટે દાન પ્રણાલિકા નક્કી કરી મૂકી છે. તમારે તેજ માર્ગે તમારી લક્ષ્મીના વ્યય કરવો ઉચિત છે. તમે પુષ્કળ લક્ષ્મીના બોક્તા હો કે તમારી પાસે થોડી લક્ષ્મી હોય, તોપણ તમારે પાત્રને દાન આપવું ઉચિત છે. તે ઉપરાંત જે પ્રકારના દાનથી એકને બદલે અનેકવું કલ્યાણ થતું હોય તો તે દાન કરવામાં લેશ પણ વિલંબ નહિ કરતાં તુર્ત જ તે પવિત્ર કર્તવ્ય કર્મ કરવા તૈયાર થવું જોઈએ. દેહ નાશવંત છે તેજ પ્રમાણે હૃદયી પણ આજે છે અને હાલે નથી. માટે જે શુભ કર્મ થયું તેટલી પુણ્ય પ્રાપ્તિ સમજી દાન-કર્મ તત્કાલિત કરી દેવાં જોઈએ. સાંભળો, તમારા અધિ મુનિઓ શું કહે છે:—

પ્રતિશ્રદ્ધ દાન અને ભરણદાન-દિંદુ ચત્રમાં મુખ્ય બે પ્રકારનાં દાનનો ઉલ્લેખ છે. (૧) પ્રતિશ્રદ્ધદાન અને (૨) ભરણ-દાન. પૃથ્વીમાને દિવસે બોળનદાન, ગ્રહણને દિવસે જ્યન તસાદિનું દાન, તીર્થમાં દાન, શ્રાદ્ધ વખતે દાન, વગેરે પ્રતિશ્રદ્ધ દાન કહેવાય છે. જો

દાન માટે સુપાત્ર બ્રાહ્મણની આવશ્યકતા હોય છે પરંતુ 'જાતિ-ધર્મ' ભેદ વગર ગરીબ, દુ:ખી દરિદ્રીઓને જે દાન આપવામા આવે છે તે ભરણુ-દાન કહેવાય છે. જેમ ગરીબ મનુષ્યનું ભરણુ-પોષણ અથવા જીવન-નિર્વાહ કરવાની વ્યવસ્થા કરવી એ પ્રત્યેક મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે તેજ પ્રમાણે પોતાને ત્યાં લગ્ન-વિવાહ, જન્મ-મરણ આદિ શુભ-અશુભ અવસરે સત્પાત્ર બ્રાહ્મણને દાન આપવું એ પણ સત્સંસ્કૃત દાન છે. સત્પાત્ર બ્રાહ્મણના લગણુ દર્શાવવા અત્રે સ્થાન નથી, તેને દાન દાતા ગૃહસ્થે પોતેજ વિચાર કરી લેવો ઉચિત છે. એમાં શંકાશયી દાન કરવું અને પાત્રને પડતા અર્થનાં એ પણ પાપ કાર્ય જ છે.

ભરણુ દાનનાં પાત્ર—માધવાચાર્ય સ્વરચિત પરાશર માધ્યમા (પ્રથમ અપૂર્ણમા) કહે છે કે—

પંગુન્ધવધિરા મૂકા વ્યાધિનોપહતાશ્ર ચે ।

ભર્તૃવ્યાસ્તે મહારાજ, ન તુ દેયઃ પ્રતિગ્રહઃ ॥

"જેઓ પંથુ, અન્ધ, બધિર, મૂક (મુગા) અથવા વ્યાધિ પિડિત હોય તેમનું ભરણુ પોષણ કરવું જોઈએ. પરંતુ હે મહારાજ! તેમને પ્રતિગ્રહ-દાન આપવું નહિ "

પ્રતિગ્રહ દાનના પાત્ર—પ્રતિગ્રહ-દાન કેવલ માત્ર શુદ્ધાચારી જિતેન્દ્રિય, ઈશ્વર પરાયણ (જેઓ આકાશ વૃત્તિવાળા) હોય તેવા મનુષ્યો (બ્રાહ્મણો) નેજ આપવું જોઈએ એઓજ એ દાન માટે અધિકારી-પાત્ર છે મહાભારતના અનુશાસન પર્વના તેરમા અધ્યાયમા લખ્યું છે કે.—

અક્રોધના ધર્મપરા સત્યનિત્યા ધમે રતાઃ ।

તાદૃશાઃ સાધ્યો વિપાસ્તેભ્યો દત્તં મહાફલમ્ ॥ ૩૩ ॥

અમાનિનઃ સર્વસહા દ્વાર્યા વિજિતેન્દ્રિયાઃ ।

સર્વ ભૂતહિતા મૈત્રાસ્તેભ્યો દત્તં મહાફલમ્ ॥ ૩૪ ॥

અલુબ્ધાઃ શુચયો વૈદ્યા કીમન્ત સત્યવાદિનઃ ॥

સ્વકર્મનિરતા યે ચ તેભ્યો દત્તે મહાફલમ્ ॥ ૩૫ ॥

મદ્દાશ્રુતાભ્યાં દુષ્ટોન શીલેન ચ સમન્વિતઃ ॥ ૩૬ ॥

ગામર્થ્યં વિત્તમન્નં વા તાદૃશે પ્રતિ પાઢયેન ॥ ૩૭ ॥

જેઓ ક્રોધરહિત, દ્વિષાપરાયણ, પ્રતિગા પાલક અને દમ્યન્ત, (હિન્દ્રિયોનું દમન કરી રહ્યાં હોય એજ) સત્પાત્ર બ્રાહ્મણ કહેવાય. એવા બ્રાહ્મણને દાન આપવાથી મહા પુણ્ય મંચલ કરી શકાય છે જેઓ માનવમાન રહિત, સર્વ સહન કરવા સક્તિમાન, દંડપ્રતિગા-પાલક, જિતેન્દ્રિય, સર્વ ભૂત માત્રના હિતકારી, અને ગ્રેહવાન હોય અને જેઓ લોભ, રીન, શુચિ-પવિત્ર, વિદ્વાન, લગ્નમયુક્ત, સત્યવાદી, અને સ્વધર્મ-કર્મ, પરાયણ બ્રાહ્મણ હોય તેમને દાન આપવાથી મહાન ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. અર્થાત્ એમ પણ કહી શકાય કે— જે બ્રાહ્મણમાં વિદ્યા, અને બુદ્ધિ છે, જેનો સ્વનાવ સુશીલ, જે ધર્મનું અનુશાન કરી શકે છે, એવા સત્પાત્ર બ્રાહ્મણને ગાય, ઘોડા, ગરુડા, સોઝા વગેરેનું દાન કરવું

દાનને માટે અપાત્ર-(૧) અનુદાન ગુહિત પરોપદેશક-ને આહ્વાનો નોને (લોકોને) ધર્મના ઉપદેશ દેવામાં યશ હોય પરંતુ તે પ્રમાણે પોતેજ પાત્ર ન હોય તો તે દાનને માટે ગોચ પાત્ર ન કહેવાય. મહાભારતના અનુદાસન પર્વના વિષમાં અપાત્રમાં છે કે:

ये तु धर्मं प्रशंसन्तश्चरन्ति पृथिवीमिमाम् ।

अनाचरन्त स्तद्धर्म संकरेऽभिरताः प्रभोः ॥ ૨૦ ॥

तेभ्यो हिरण्यं रत्नं वा गायत्र्यं वा ददाति यः ।

दशवर्षाणि विष्टां સ સુંક્તે નિરયમાસિયતઃ ॥ ૨૧ ॥

“ જે આહ્વાણ-ઉપદેશકો, કેવળ ધર્મની પ્રશંસા કરતા આ પૃથિવિમાં વિચરણ કરે છે, પરંતુ પોતે તે ધર્માનુદાન કરતા નથી તેમને સુવર્ણ, રત્ન, ગાય, ઘોડા આદિ દાન આપવાથી દાન-દાતા ગુદસ્થનો નરક નિવાસ થાય છે. તેથી એવાં અનુદાનોને પ્રતિશ્રદ્ધ-દાન આપવું નહિ.”

(૨) સંચયી-જેઓ રૂપિયા સંગ્રહ કરવા માટે, મોટા (ધનાદય) અનુપ્ય ગણાવાને માટે, દાન શ્રદ્ધ કરે છે તે (આહ્વાણો)ને પણ દાન આપવું નહિ. પરાશર મહારાજે મા-પમાં પ્રથમ-અપ્પડમાંજ કહ્યું છે કે:

संचयं कुरुते यश्च प्रतिगृह्य समन्ततः ।

धर्मार्थं नोपयुंક્તે च न तं तस्करमर्चयेत् ॥

“ જે આહ્વાણ મારે દિશામાંથી પ્રતિશ્રદ્ધ-દાન-લઘ્વ ધન સંગ્રહ કરે છે, પરંતુ ધર્મ દર્શનમાં તે ધનનો વ્યય કરતો નથી ને ચોર છે. તેવા અનુપ્યને પ્રતિશ્રદ્ધ-દાન આપી તેનું સન્માન કરવું નહિ.”

(૩) અમગ્ન વ્યયી-જેઓ એવાં ધનનો અસત્ દર્શનમાં વ્યય કરે છે, તેઓ અનુપ્ય (આહ્વાણ) પણ દાનને પાત્ર નથી અર્થાત્ તેવાને દાન આપવું નહિ. પરાશર મહારાજે બાધામાં લખે છે કે:-

पात्रभृतोऽपि यो विमः प्रतिगृह्य प्रतिगृहम् ।

असत्सु विनियुंजित तस्मै देवं न किंचन ॥

“ જે આહ્વાણ દાન લેવા માટે અન્ય શુદ્ધનો અર્થકારી હોય, છતાં તે પ્રતિશ્રદ્ધ-દાન લઈને તેનો નાશમાં કાર્યમાં ઉપયોગ કરે તેમ. હોય તેને કંઈ પણ દાન આપવું ન જોઈએ.”

અપાત્રને દાન આપનારને રાજ દણ્ડ-અપાત્રને દાન આપવાથી દિંદુ રાજાએ કાર્ધ કાર્ધ સમય દાન-દાતાનો દણ્ડ સુદાં કરતા. મહર્ષિ વસિષ્ઠ (૩-૫ શ્લોકમાં) અને અત્રિમણિ (૨૨ માં શ્લોકમાં) કહે છે કે:-

अमताधानर्चीयाना यत्र मैसचरा द्विजाः ।

तं ग्रामं दण्डयेद्राजा चौरमक्तपदो हि सः ॥

“ અપાત્રન વિમુખ વત લીન આહ્વાણો જે ગામમાં બિસા પ્રાપ્ત કરે, તે ગામનો તોડોનો રાજાએ દણ્ડ કરવો. કારણ કે એ ગામના લોકો ચોરને (અવિદાન આહ્વાણોને) અપ આપે છે.”

જા. રા. મેંતા.

(અપૂર્ણ)

સ્વામી પ્રેમાનન્દના પત્રો ।*

(૧)

બેપુઠ મઠ. ૧૩-૭-૧૩

૨. ૨૨૬૨૨

પ્રિય—

સંસાર સ્વાર્થ પૂર્ણ છે એ કેવળ મત્યજ છે. પરંતુ જ્યારે સત્તારમાજ નિવાસ કરી છે ત્યારે તો માત્ર ‘સમાર સ્વાર્થ પૂર્ણ છે’ એમ કહી વ્યર્થ ચિન્તા કરવી યોગ્ય નહિ. એ વાસ્તવની સામતા એક વખત સારી પેઠે વિચારી જોયા પછી-તેનું તત્ત્વ સમજ્યા પછી-કર્મ કરવા મંડી પડતું. સંસાર સ્વાર્થ પૂર્ણ બને હોય પરંતુ તેની સાથે આપણે પણ સ્વાર્થી થઈ જતું હોય તો નથી-એજ આપણો જીવન કિસ્સો છે. સ્વાર્થ ન હોય તો સત્સંગ આવે શી રીતે ? જ્યારે મંસારનું અગ્નિત્વ છે ત્યારે તો સ્વાર્થ પણ રહેવાનોજ. એથી મંઈ વિચાર હોય નથી. કારણ, ભગવાનેજ સંસારની રચના કરી છે અને તેમની માયા વડે સર્વ સ્વાર્થનો પણ જન્મ થયો છે. પરંતુ આપણે પોતે નિઃસ્વાર્થ થવું જોઈએ. સંસારના કોઈ પણ હોય નહિ જોતાં, પ્રથમ આપણે આપણામા રહેલા દોષો જોવા જોઈએ. પિતા માતાનો સ્વાર્થ (પુત્ર પ્રત્યે) ન હોય તો બીજું શું હોય ? તેઓ નિઃસ્વાર્થ બાવ સમજી શકતાં નથી. તેઓ ચિરકાલથી સ્વાર્થનું જ ધ્યાન કરતાં આવે છે. તેથીજ હજી પણ સ્વાર્થ શોધી રહ્યા છે. એમાં તેમનો વિરોધ હોય નથી. બલે, તેઓ સ્વાર્થી હોય, પરંતુ તેથી આપણે પણ તેમના પ્રત્યે અદ્વા બીન, ‘ભક્તિહીન થવું’ ઈચ્છીએ ? તેમ કરીએ તો પછી આપણે જે નિસ્વાર્થ બાવનું ગૌરવ વધારવા કિચ્છીએ છીએ તેનું અસ્તિત્વ ક્યાં રહે ? એક મનુષ્ય સ્વાર્થી થાય તેથી આપણે પણ સ્વાર્થી જની યોગ્ય સન્માન, ભક્તિ અને જોઈએ દર્શાવવાથી વિરક્ત થવું જોઈએ કે ? એ તો તદ્દન ભૂલ છે. જગત્પત્ની ગમનના સ્વાર્થપૂર્ણતા સહન કરી આપણે સ્વાર્થની કિચ્છિત પણ મધ રહિત થવું જોઈએ. એનુંજ નામ આદર્શ. આદર્શ યોગ્ય હોય, મનમાં તેનુંજ બળ હોય, તો ધર્મ માર્ગમાંથી કોઈ કોઈને વિચલિત કરી શકે એન નથી. આદર્શને વળગી રહી ધર્મ માર્ગે અગ્રસર ચાલો. માર્ગમાં જે સમસ્યા વિદ્ય-નકટરો આવે તેને પુત્ર મનોમજા વડે ઠેલી દૂર કરી દેવાનો મત કરો, અને રાતદિવમ પ્રભૂ પ્રાર્થના કરો કે, હૃદયમાં બળ અને આત્મતેજ પ્રકટે. આત્મ તેજ નિના કોઈ પણ થઈ શકે છે. એ આત્મતેજ રૂપી રત્ને શુભ હૃદયમાં નહિ, પ્રકટે તો સત્વશુભ કદી પણ પ્રકટે.

* ભગવાન થી શમકૃષ્ણ પરમહ સદેવના પ્રિય શિષ્ય સ્વામી પ્રેમાનન્દજી ગત વર્ષમાં મહાસમાધિ પ્રાપ્ત થયા છે. તેમણે પોતાના સન્મારથી શુદ્ધ જન્મો અને વાસ્તવિક રૂ અધ્યાત્મ ગાન શિક્ષક પત્રો લખેલાં તે અનુક્રમે પ્રકટ કરવામાં આવશે.—લેખક.

નહિ, અને સાવશુભ પ્રકટયા વગર બહુ દી પશુ મનમાં નહય પામશે નહિ. પોતાના આત્મા ઉપર શ્રદ્ધા રાખતા શીખવું જોઈએ. મનમાં એવો દંડ નિશ્ચય પડશે કે:—“ અમે ધર્મીનાં સન્તાન છીએ. અમારામાં દોષ, સ્વાર્થ કદી પશુ પ્રવેશ નહિ. પ્રવેશ કરવાના યત્ન કરશે તો તેજ દહે-અમે તેને બંધાર્વક લાત મારી ફર દેડી દઈશું ” કર્તવ્ય કર્મ કરતા જાઓ અને ભગવાન પ્રત્યે મનપ્રણામ દાખી દેતા. ક્રમે ક્રમે તેજ સર્વ પ્રકરની સગાઈ કરી આશે. અતઃકરબૂર્વક પ્રાર્થના કરશો, ચાલુમાં સમર્પણ થઈ જશે તો સર્વ સફળ થશે. પરમહંસ દેવના પ્રત્યેક બેલ બરાબર ધ્યાનપૂર્વક સમજો. તેના ગદનઅર્થ મનમાં ઉતારો, અને તે પ્રમાણે વર્તવા પરમહંસદેવની બાવના પ્રમાણે કર્મ કરવું એનુંજ નામ પરમહંસદેવના સાચિય, એનુંજ નામ તેમજ માત્ર આપણે કહી શકાશે. નહિ. તો, પછી પરમહંસદેવની પૂજન કરી મને પુષ્પચંદન અર્પણ કરી તેમની રહામે બેસા મિનિટ આંતર્યા એસી રહેવા. કોઈ દાન ભક્ત કરવાશે નહિ. ભક્તિ આતશય થવી જોઈએ. ચિન્તનમાં મગ્ન થઈ જવું જોઈએ અર્થાત તેની સમસ્ત બાનાઓ-બોધ વિચાર, બારીક દૃષ્ટિએ વિચાર કરવો જોઈએ. એ બાવના પ્રત્યે શુદ્ધ શક્તિનો ઉપયોગ કરવો પડશે. એ સિવાય આપણે કાંઈ બીજું ઉપાય નથી. તેજ પરમહંસ દેવ દહેતા કે: “ભક્ત બનવું તો મુંગા શા માટે રહવું?” વગેરે. પરમહંસદેવના ઉપદેશનું ધ્યાન કરી શ્રદ્ધા કરવા જોઈએ, તોજ ભક્ત. હૃદયમાં પરમહંસ દેવનો આત્મા જગૃત થઈ શકે. અધિક શું? જરા પશુ ભય નાખવો નહિ. કોઈ પણ સ્થિતિમાં જરા પશુ નિર્ભય ન બને. અસીમ શ્રેય ધ્યાન કરવું જોઈએ, નહિ. તો ધર્મ માર્ગમાં કોઈ પશુ પ્રવાસી થઈ શકશે નહિ. ઇતિ.

શુભાકાંક્ષી પ્રેમાનંદ

(૨)

મદ, એપ્રિલ ૧૭-૫-૧૪

રતેહાસ દેખુ—

તમારો પત્ર મળ્યો હતો. સર્વ સમાચાર જાણ્યા. કેટલાએ લોકો કેટલીએ દિશામાં ગમન કરી લા છે. તે સર્વ વિચાર તરફ શું આપણાથી જોઈ શકાય. ખરું? “ કમ્મ કુટલનામ વેય જુવાં. વૃત્તિમેનો ગમ્ય સ્વમ્મ વ પાવા. જ્યેય ડવ. ” ભગવાન કેટલા મનુષ્યોને કેટલા પ્રકારે મર્ગે થઈને સંસાર-પ્રસાસ કરે છે. તેનું રહસ્ય તેજ જાણે. એમાં આપણે શું સમજી શકીએ? આપણે તો World Theatre જગત નાટ્યમાં નના પ્રદર્શન લોકોની Acting (અભિનય) દેખી શકીએ છીએ. આપણું કાર્ય એટલું જ છે. * * ”

શુભાકાંક્ષી-પ્રેમાનંદ.

(૩)

જવાબી કળ શુ ? જે અતઃકરણપૂર્વક—એક ચિત્તે તેવી (૫ મહત્તરેવની) પ્રથના કરશે તે એ એકા જ દર્શન થશે મઠે । આવવાનું પણ કંઈ પ્રયોગન રહેશે નહિ. * * કોઈની સાથે વિવાદ કે વિરોધ ક-એ નહિ મર્ફે જીવે પરમહસંતેવના સન્તાન મમજી-સર્વેન આત્મીય માની તેમના પર પ્રેમ રાખજો. ખ્યાતિ કે નિન્દા તરફ વિશેષ દૃષ્ટિ રાખશે નહિ. જે કાંઈ હૃદયમાં હોય તે જ તુના જીવેને આપના જાણે. કળની આરા ગાખશે નહિ. કોઈ પણ મનુષ્ય પાસે કાંઈ પણ વસ્તુની આદ્યા ગાખશે નહિ. બૂ—આમ અતિ સુન્દર પુરુષ છે. સર્વ સુન્દર છે. અતિ સુ ૨ ૫. કોઈને કદુષ્ક હું જોતો જ નથી * * * પ્રભુની લીલામાં તમ કે આદર્શ જીવન દર્શાવી આપના માટે જ તારો નામ થયો છે એ સ્મરણમાં રાખજો. ઇતિ

શુભાકાંક્ષી—પ્રેમાનંદ.

(૪)

શ્રીરામકૃષ્ણમહા-બેનુદ. ૨૫-૭-૧૫

કલ્યાણવરેણ—

તમારો પત્ર યથા સમયે પ્રાપ્ત થયો છે મનને શ્રીગુરુમહારાજના ચરણકમળમાં અર્પણ કરી ચૂકો. દેહ ગમે ત્યા હોય તેવી ચિન્તા શા માટે ? શ્રી ગુરુદેવ કરેલા કે : 'ધ્યાન કરવું મનમાં, પત્રમાં અને એકાનમાં' લાખી ખી શાસ્ત્રશાસ્ત્રો કલ્યાણ કરવાથી કંઈ વળતું નથી તીર્થમાં માધુ-સગમાં પડ્યા રહેવાથી પણ કંઈ વળતું નથી મન અને મુખ એક થવું જોઈએ. પછી હૂમે ખમ ? દુખવાલી ભારન મનમાં પ્રવેશવા દેશો નહિ. કેટલાએ જન્મના સંકર્મ હશે તારે / રામકૃષ્ણદેવના આશ્રય પ્રાપ્ત કર્યો કે. તેમની કૃપા પ્રેમઆ પછી કોઈપણ મનુષ્ય હૂમે ખરો કે ? તમે તો હજી કેટલાએ મનુષ્યોને ભવસાગરનાં ભવકર દુખોમાંથી તારવના છે, એજ ભાવના લણે લણે હૃદયમાં પોષા કરજો. You are the chosen children of our Lord. તમે તો ભગવાન શ્રીરામકૃષ્ણદેવના પ્રિય પુત્ર છો. તેમ ન હોય તો તમારા ૬૫૦ તેમની કૃપા થાય શા માટે ? Depression ફર કરી નાખજો નિશ્ચય માન જે કે શ્રી રામકૃષ્ણદેવ । કૃપા જ આપણે નિત્ય સુકત, ગુદ-ગુદ છીએ

રામકૃષ્ણ-મિશનની નિયમિત સભાઓ થાય છે એ સામળી આનન્દ થાય છે પાંચ માણસો એ નિત્ય થાય તો 'વૃથિવિતુ' ભારના-રાજ્ય બદલવા સ્મર્ય થઈ શકે છે. અનેક માણસો એકત્ર કરી ધાપવ મયવવાયા લાજ શો ? પરંતુ વિશ્વાસ, નત સાહક, નિર્ભય હૃદયવાન માત્ર પાઠ સાત માણસો હશે તો ૫-૫ તમારે કાર્ય અતિ હિમમ ગમે ચાલજે તમે મર્ફે શા તો ધર્મવીર થાઓ, મર્મવીર થાઓ. કે દાનવીર થાઓ. ભગવાનને નામે પ્રુમ રક્ષતિપૂર્વક કર્મ કરો જીવ રોવા કરો મનમાં કદી પણ હત શ થશે નહિ મનમાં કદી પણ અશ્રદ્ધા-અવિશ્વસને સ્થાન આપજો નહિ. કર્મક્ષેત્રમાં કર્મ કરવા મડી પડે—મડી પડે મન—પ્રાણ એક કરી ભગવાન રામકૃષ્ણ દેવે જે કાર્ય ખતાવ્યું છે તે કાર્યમાં પાગળી જાઓ અભિમાનને હૃદયમાં પ્રવેશ કરવા દેશો નહિ. ઇતિ.

શુભાકાંક્ષી—પ્રેમાનંદ.

હા. ગ. મ્હેતા.

જવાબી હા શું ? જો અતઃકરણપૂર્વક—એક ચિત્તે તેની (પ મહાસ દેવતી) પ્રાર્થના કરશે તો થે બેઠાં જ દર્શન થશે મઠ. આવવાનું પણ કંઈ પ્રયોજન રહેશે નહિ. * * કોઈની સાથે વિવાદ કે વિરોધ કરશે નહિ સર્વ જીવો પરમહસદેવનાં સન્તાન સમજી સર્વેન આત્મીય માતી તેમના ઉપર પ્રેમ રાખજો. ખ્યાતિ કે નિન્દા તરફ વિશેષ દૃષ્ટિ રાખશે નહિ. જો કંઈ હૃદયમાં હોય તે જ તત્તો જીવેને આપતા જાણે. જીની આશા રાખશે નહિ. કોઈ પણ મનુષ્ય પાસે કંઈ પણ વસ્તુની આશા રાખશે નહિ. જૂ—પાણુ અતિ સુંદર પુરૂષ છે. સર્વ સુંદર છે. અતિ સુ રંગ. કોઈને કદુપ હું જોતો જ નથી. * * * પ્રભુની લીલામાં તમારું આદર્શ જીવન દર્શાવી અપવા માટે જ તારો નમ થયો છે એ સ્મરણમાં રાખજો. ઇતિ.

શુભાકાંક્ષી—પ્રેમાનંદ.

(૪)

શ્રીરામકૃષ્ણમઠ-બેલુકા. ૨૫-૭-૧૫

હૃદયાણુપરેષુ—

તમારો પત્ર યથા સમયે પ્રાપ્ત થયો છે. મનને શ્રીગુરુમહારાજના ચરણકમળમાં અર્પણ કરી મૂકા. દેહ ગમે ત્યાં હોય તેની ચિન્તા શા માટે ? શ્રી ગુરુદેવ કરતાં કે : ખ્યાન કરવું મનમાં, વનમાં અને જોડાંમાં. " લાંબી નાંખી સાત્રધ્યાઓ કરાવ્ય કરવાથી કંઈ વળતું નથી તીર્થમાં તાલુ-સંગમાં પડ્યા રહેવાથી પણ કંઈ વળતું નથી મન અને મુખ એક થવું જોઈએ. પછી હોય મ ? હજીવાની બાવન મનમાં પ્રવેશવા દેશે નહિ ! કેટલાંજો જન્મના સત્કર્મ હશે ત્યારે જ રામકૃષ્ણદેવનાં આશ્રય પ્રાપ્ત કર્યો છે. તેમની કૃપા મેળાયા પછી દોષપણ મનુષ્ય હોય ખરો કે ? તમે તો હજી કેટલાંજો મનુષ્યોને ભવસાગરનાં ભયંકર હુખોમાંથી તારવના છો, એજ બાવના હોયે હોયે હૃદયમાં પોષણ કરાવે. You are the chosen children of our Lord. જે તો ભગવાન શ્રીરામકૃષ્ણદેવનાં પ્રિય પુત્ર છો. તેમ ન હોય તો તમારા ઉપર તેમની કૃપા થાય શા માટે ? Depression દૂર કરી નાંખશે. નિશ્ચય માન જો કે શ્રી રામકૃષ્ણદેવના કૃપા જ આપણે નિત્ય સુકત, શુદ્ધ-શુદ્ધ છીએ

રામકૃષ્ણ—મિથનની નિયમિત સભાઓ થાય છે એ સાંભળી આનંદ થાય છે. પાંચ માણસો એ ચિત્ત થાય તો પૃથિવિનું ભાવના-રાજ્ય બદલવા મમર્થ થઈ શકે છે. અનેક માણસો એકત્ર કરી કોષધ મયવવાયા લાભ શો ? પરંતુ વિશ્વાસુ ત સાહીક નિર્ભય હૃદયવાન માત્ર પાંચ સાત માણસો હશે તો પ- તમારું કાર્ય અતિ ઉત્તમ રૂપે ચાલશે તમે સર્વે કાં તો ધર્મવીર થાઓ, મર્મવીર થાઓ કે દાનવીર થાઓ. ભગવાનને નામે જીન સ્ફુર્તિપૂર્વક કર્મ કરો. જીવ સેવા કરો મનમાં કદી પણ હતાશ થશે નહિ મનમાં કદી પણ અશ્રદ્ધા-અવિશ્વસને સ્થાન આપશે નહિ. કર્મક્ષેત્રમાં કર્મ કરવા મંડી પડો—મંડી પડો મન—પ્રાણુ એક કરી ભગવાન રામકૃષ્ણ દેવે જે કાર્ય બતાવ્યું છે તે કાર્યમાં વળગી જાઓ. અભિમાનને હૃદયમાં પ્રવેશ કરવા દેશે નહિ. ઇતિ.

શુભાકાંક્ષી—પ્રેમાનંદ.

હા. રા. મહેતા.

ટીકીટ ખરીદી આપી હતી. રેલવેમાંથી બહુ ઝેરથી ચાલી જતી હતી. આખરે એક જગ્યાએ રોકાને ઉભી રહી. ત્યાં ટીકીટો એક થતી હતી. મેં વિચાર કર્યો કે હવે સાધુની અંતિમ ગમ્મત જોવાની મળશે. મોટા સારજન્ટે આવી ટીકીટ એક કરવા માંડી. સારજન્ટે સાધુ પાસે ટીકીટ માગી પરંતુ તેણે તો કંઈ જવાબ સરખો પણ ન દીધો. સારજન્ટે ટીકીટ માગતો જેમ જેમ છેડાતો હતો તેમ આ સાધુ ડોકુ ડલાવ્યા કરતો હતો. આખરે સારજન્ટે મીનજન જોઈને એને ધમકીને પ્લેટફોર્મ ઉપર લઈ ગયો. સાધુ ધીરે ધીરે જઈને એક દિવાલને અંતિમીએ ઉભો રહ્યો. ત્યારે આખા ટ્રેનની ટીકીટો એક કરી રહ્યા ત્યારે રેલવેના માસ્તરે માગી ચકાવવા આજ્ઞા આપી. માટે લીલી જતો ખનાલીને પોતાની અનુમતી દર્શાવી. ડ્રાઈવરે પણ એકદમ એનજીન પર ચડી જતા રેલવેએ જોરથી ચાલ્યું. છતાં માગી એક ઇન્જનને આમ કે તેમ ન ખરડી. ડ્રાઈવરે અનેક ગેરમાલો દીધી. કેટલાએ સાંચા દયાવા. એનજીન પરથી હતરી બધે તપાસ કરી તેણે પણ તપાસ્યું, પરંતુ સર્વ તપાસો નિષ્ફળ. હવે શું કરવું એમ બધા વિચારમાં પડ્યા. વિચાર કર્યો કે એ એનજીન કાઢી બીજું લેડવું અને માગી ચલાવવી પણ પેશું એનજીન હશે તો ને ? એનજીનનાં પેશાં જલે ચોરી ગયાં, માગી મુશ્કેલી આવી પડી. આખા રેલવે પર દુશ્કંડ મચી રહ્યું. મોટા જ્યાં ત્યાં દોડતા લાગ્યાં છતાં કોઈની સમજમાં કંઈ ન આવ્યું પણ મેં શું જોયું ? પેલા સાધુની આંખોમાંથી એક તેજ જ્યોતિ નીકળી ને બાળપૂર્વક એનજીન પર ચોરી હતી. એકએક એક દિનું રેલવેના માસ્તરે એ દ્રશ્ય જોયું ! બીજા દિનુંએની દ્રષ્ટિ પણ તેના બહુ જોવાઈ. બધા એકે બધાને જોતી ઉઠ્યા કે સાધુએ માગી રેલી છે, જો એ સાધુની ઇચ્છા પૂર્ણ કરવામાં આવે તો માગી ચલાવી શકાય. પેલા મુશ્કેલીયન સારજન્ટ અને રેલવેના માસ્તરે સાધુની સાંગે આવી પેલે ક્યાંથી આવ્યો ને ક્યાં જવાનો હતો તે વિષે પુછપરછ કરી. તેને નમ્રતાપૂર્વક માગીમાં પાછો ખેંસાડી દીધો ત્યારે માગી અમગ ચાલવાનું બની રહ્યું. ”

ચોખ્ખામાં આત્મજ્ઞ તે આવું નામ. “દિલ્લેસાન.” ૧૫-૧-૨૧.

દ્રવ્યનો સદુપયોગ—શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસ દેવના પ્રિય દિવ્ય રગભી વિવેકાનંદજી સ્થાપિત શ્રીરામકૃષ્ણ મિશનના સમાસદો સ્વામી-સન્નાયારીઓ દ્વારા દિલ્હીના જુદા જુદા વિભાગમાં સેવાઓ કરે રચાપી તે દ્વારા જનસમાજની નિઃસ્વાર્થ-સેવા કરવામાં આવે છે. બંગાલમાં રેલ દિવા દુર્ભિશ આદિ સંદેહ સમયે નિરાધાર થઈ પડતા દુઃખી દરિદ્રીઓને એ મિશનદ્વારા, અત્યરઆદિની મદદ આપવામાં આવે છે. બંગાલઆદિ દેશની પ્રજા એ મિશનને દ્રવ્યના જનની સદાપના આપે છે. એ મિશન તરફથી દિલ્હીમાં મદદના પવિત્ર તીર્થ દારીપ્રેમમાં દુઃખી દરિદ્રીઓ માટે એક મોટું શ્રમકૃષ્ણ સેવાશ્રમ ચાલે છે. તેમાં મદદીઓને સ્કેડા માટે એક વોર્ડ બંધાયા, મુવનસિંદના જનનાયક શ્રીકૃષ્ણ અનાયકને મુદ કે જેઓ પોતા વખતથી ત્યાંજ નિવાસ કરી રહ્યા છે તેમજે દયા વચ આપે ૨૫ ૧૦૦૦ (૭ હજાર) એ આશ્રમમાં રાત ક્યાં છે. રાતની ક્ષિતિ છે કે તેમની સ્વર્ગીય પત્નીના નામનો એક વોર્ડ બંધાય અને તેનું નામ “શ્રીરામકૃષ્ણ મિશનના વોર્ડ” રહે. વળી મુવનસિંદનાજી આશ્રમકારી નામક માનના જાણીનાર શ્રીકૃષ્ણ પ્રમોદ ચન્દ્રનામ ગોપુરી એ એક “શ્રીરામકૃષ્ણ સેવાશ્રમ” માટે જાણીત ખરીદવામાં ૨૫ ૧૨૦૦ (બીસીયાર સો) રાત ક્યાં છે. ધન્ય છે. આ રાતએતિ ! મનુષ્ય દુનંદેશ તાઓ રચિયા પ્રાપ્ત ક્યાં પણ તેમો સુદૃઢપ્રેમ પરોપકારી પરમેશ્વરે માટે કરે તોજ તેમજ ક્યાં છે. એમાંજ સદાગતિ છે. રાત-પુણ્યથીજ મનુષ્યને દલાવે થાય છે. અને આશ્રમ પરલોકમાં તેને સદાગતિ દાતિ મરે છે.

આહકોને સૂચના.

૧—પાર્થિવ મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦ પોષ્ટેજ સાથે વી. પી. ખર્ચ ૦-૩-૦ જૂડું. આ ફિક્કાનાં આહકોએ રૂ. ૪-૦-૦ અથવા ૮ સીલીંગનો પોષ્ટલ ઓર્ડર મોકલવો. લેટનું પુસ્તક તથા છપી હવે પછી પ્રકટ થયે મોકલશે. અંકો પૂર્વે ઉપર પ્રકટ થયે. જવાબ માટે આહક નંબર સાથે રિપ્લાય કોર્ડ કે ટીકીટ જાહેવી. મેગેના ૦-૨-૦ વધુ આપવા પડશે. મનિઓર્ડર તથા પત્ર વ્યવહાર—

ડાહ્યાભાઈ રામચંદ્ર મહેતા.

સમ્પાદક-ભારતજીવન—અમદાવાદ.

“સસ્તી વાર્તામાળા” નાં થોડાં પુસ્તકો સીલીક છે.
જોઈએ તો ઝટ મંગાવી લેશો.

—છાંદસ—

૧-મહારાણા પ્રતાપસિંહ-પાકું પૂર્વ રૂ. ૧, ૨-અનુપકુમારી રૂ. ૧, ૩-ધ્યમ-ચારીણી રૂ. ૧, ૪-મહારાષ્ટ્રીય કથા કુંજ રૂ. ૦-૧૨-૦, ૫ શહેનશાહ બહાદુર રૂ. ૦-૮-૦, ૬-ઉમાળ નાયક રૂ. ૦-૮-૦. ૭-શાંતિનિકેતન રૂ. ૧-૦-૦. ૮-રાજા છત્રસાહ રૂ. ૧-૪-૦. ૯-યુગેપનો રણુરંગ રૂ. ૦-૧૪-૦. ૧૦-સુધરેલી સીતા રૂ. ૧-૪-૦. ૧૧-આનંદ મંદિર રૂ. ૧-૦-૦. ૧૨-છત્રપતિ નાગરામ રૂ. ૧-૪-૦. ૧૩-આદર્શ શુદ્ધ અને જાપાની જામુસ રૂ. ૧-૪-૦. ૧૪-સતી ત્રિવેણી રૂ. ૧-૪-૦. ૧-દેવી-અન્નપૂર્ણા, રૂ. ૧-૪-૦. ૨-સાધ્વી શશીકલા રૂ. ૧-૦-૦. ૩-મહાત્મા રામચંદ્ર (છપાય છે) રૂ. ૧-૦-૦ ૪-શ્રી ગમકૃષ્ણ પરમહંસનું વિસ્તૃત જીવન ચરિત્ર ૫૪ ૮૨૫ રૂ. ૨-૮-૦. (જાણ છે.) પોષ્ટેજ વી. પી. ખર્ચ જૂડું પડશે. સીલીકમા હશે તે જ જાહ-કાચા અથવા પાટા પૂર્વાં પુસ્તકો મોકલશે અ. ફિક્કાના આહકોએ ટીકા ઉપર ન દરેક પુસ્તક દોઢ આઠ-નાર આના વધુ મોકલવા પત્રવ્યવહાર—ડાહ્યાભાઈ રામચંદ્ર મહેતા. સમ્પાદક-ભારત જીવન—અમદાવાદ.

મુંદર, મનપમંદ અને આબેડુળ છપીઓ પડાવવા માટે

પરમાનંદ ફોટોગ્રાફરના

રીચીરોડ પરના સ્ટુડીઓમાં જ જાઓ.

તમે જે છપા કરતા હો, તેના લાયકની મુંદર દેખાઓ એવી બેઠક આપવામાં આવે છે. છપી જાણે હમણાં જોલી ઉઠશે. જાણે હમણાં વાત કરશે એવી મનોહર જાને છે. નહાની છપી પરથી મહોટી, ધોમાઈડ, રોપીઆ અને રંગીન છપીઓ બનાવી આપવામાં આવે છે.

લાવો મધ્યમ.

ડૉ. સ્ટુડીઓ, રીચીરોડ—અમદાવાદ

॥ શ્રી રામકૃષ્ણ સ્તવન ॥

જય.....જય.....જગત ગુરુ રામ !

જય.....શ્રી રામકૃષ્ણ ગુરુ રામ !

જય...જય.

ધર્મ દ્યુત્ય સ્થાપિત કરી વિશ્વે...

શાન્તિ પ્રસારી.....નાથ !

વિશ્વ સહાઈમાં...જય...જય. થાયે !

...ધર્મ સનાતન...આજ ! જય.. જય.

ધન્ય ! એ...આર્યકવિ ની ભોમ !

જય ! વંગ મૂર્તિ નું શ્રોમ !

પૂણ્યવંત ભારત ભૂમિમાં... ..

પ્રકટયા શ્રી મગધંત ! જય.. જય.

વિશ્વમાં કૃષ્ણ કાળ દેસાય !

માયા-મોહિત છવ થાય !

હાં અદ્ભુત જ્યોતિ રામકૃષ્ણની...

ચેતનવન્તી થાય !...ઉતારે ભવસાગરથી પાર !

જય...જય.

ધન્ય ! એ વિશ્વ સિદ્ધ સમુદાય !

લઈ ગુરુ શરણે સન્યાસ !

ધરી ભેષ...જગતમાં; આર્ષ ધર્મને;

વિજય કરાવ્યો નાથ !.....

જય...જય.

ધન્ય ! એ આર્ય સન્ત સમુદાય !

વિશ્વ સહાઈને પ્રેમ-મત્તિ ની;

—“ દિક્ષા ” જ્યાં દેવાય.....

અલખ એ દેવિ ! એા ! જગરામ

જય...જય ! જગત ગુરુ રામ !

જય...શ્રી...રામકૃષ્ણ ગુરુ રામ !

ૐ ગુરુ ૐ પ્રભુ !

શ્રીમ રોશન.

બી. બી. સી. આઈ. રેશ્વે.

ચલચંતરાય કાચેરીલાલ વેદના

ૐ પ્રભુજી ! ૐ ગુરુ !

-XXXX-

અંતાર નારાહારક મહિત, વેશખ, શાન્તાદિ અશ્વર્ય અને બળન; એ સર્વ (જેનામાં) વિદ્યાગાન
 હોય તેનેજ અતિ મદાન, જલ્લતત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. (૧૨ન્તુ એ કથન) મુખેથી ઉચ્ચારવેલાં છતાં પણ
 મદારા અંતઃકરણમાં તેનો લેસ પણ પ્રકાશ થતો નથી. તેથી જ તે દીનબન્ધો ! તમેજ મદારો
 આશ્રય છો. ૨ .

તે રામકૃષ્ણ રેવ ! સત્યના માર્ગ સ્વરૂપ તમારામાં જેને પ્રેમ હોય; તેને હો તમારી પ્રાપ્તિ
 (તમારું ફરીત-નગારો સાક્ષાત્કાર) જવાની જ સર્વ કામના પૂર્ણ થાય છે. તેથી તે મનુષ્ય સત્ત્વ
 રમેશ્વરનું ઉત્કર્ષણ કરી શકે છે. મરણશીત નર-લોકમાં છવન-સ્વરૂપ એવાં તમારું પાદપદ, મુખ
 રૂપ તરંગનો વિનાશ કરી નાંખે છે. તેથી જ તે દીનબન્ધો ! તમેજ મદારો આશ્રય છો. ૩

તે પ્રભો ! તમારું, માયાદારક મંત્રવચન અતિ ચવિત્ર પદાન્ત (શમકૃષ્ણ) નામ, પાપને
 પણ પુરૂષ સ્વરૂપ બનાવી દે છે. તે જગતના એક માત્ર પાપખ્ય (પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય), હું નિશ્ચ-
 ચ્ચ હું આરે જ તે દીન બન્ધો ! તમે જ મદારો આશ્રય છો. ૪

શ્રી રામકૃષ્ણ ગાયત્રી નિખિતે તેવાર શયેવ સ્તવન.

॥ ૐ શ્રી રામકૃષ્ણાય નમઃ ॥

અમદાવાદમાં

શ્રી રામકૃષ્ણ જયન્તી !

ભગવાન શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસદેવની જયન્તી ગુજરાતમાં ઉજવવા માટે “ભારત જીવન”ના ગત અઠમા વાચકોને સ્મરણ કરાવવામાં આવ્યું હતું તેને અનુસરી કેટલેક સ્થળે રામકૃષ્ણ ભક્તોએ ફાગણ, શુદ્ધિ ૨ તા. ૧૧-૩-૨૧ ને પવિત્ર દિવસે ભગવતની જયન્તી નિમિત્તે મન, વાણી, કર્મ સર્વે પવિત્રતાનું પાલન કરી, તે દિવસે ભગવતનું પૂજન, ભજન, સ્મરણ, કીર્તન અને પવિત્ર કથા પ્રમગ્ન વાચન-શ્રવણ કરી અપૂર્વ આનન્દોત્સવ ઉજવ્યો હતો. ગત વર્ષે અમદાવાદમાં દેહેરાડુન-રામકૃષ્ણ મંઠના ચાલક સ્વામી અદ્વૈતાનંદજી પધાર્યા હતા તેમના ઉત્સાહથી અત્રેના કેટલાક ઉત્સાહી બ્રહ્મચારી પ્રેમાભાષી હોલમાં રામકૃષ્ણ જયન્તી ઉજવવામાં આવી હતી તે વખતે કેટલાક ધર્મપ્રેમી અને રામકૃષ્ણ-ભક્તોનાં વ્યાખ્યાન થયા હતા પરંતુ આ વર્ષે ભગવાન શ્રી રામકૃષ્ણ દેવની ઇચ્છા કઈક અનૈદિક જણાઈ છે આ વર્ષે દુઃસમય હોવા છતાં જ રામકૃષ્ણ ભક્તોએ સતત પરિશ્રમ સહન કરી ભગવાન પરમહંસ દેવની જયન્તી ઉત્સવ ઉજવી છે તે અપૂર્વજ હતો. તા. ૧૧-૩-૨૧ કાલગુણ શુદ્ધિ ૨ ને દિવસે ભગવાન શ્રી રામકૃષ્ણ દેવનો જન્મોત્સવ હતો. પ્રેમાભાષી હોવાને ધ્યન પતાકા તથા આસોપાલનના તોરણોત્કેશજી-ગારી દેવામાં આવ્યો હતો. હોલમાં દિવાલોપર આસપાસ ભગવાન રામકૃષ્ણ દેવના, પૂજ્ય-પાદ ત્રિવેદાનંદજીના, હં મહામ્હંસાદેવના, બુદ્ધ ભગવાનના, મહાત્મા કાષ્ઠસ્થના, પૂજ્યપાદ શ્રીમદ્ શંકરાચાર્યજીના તથા ઉપનિષદો વગેરેના અમૃતમય બોધનયનોના પાટીયાં ટગાવવામાં આવી હતી. હોલમાંજ સ્ક્રીન ઉપર મન-આસન-ઉપર ભગવાન શ્રીરામકૃષ્ણદેવની તથા પૂજ્ય સ્વામી વિવેકાનંદજીની મહોત્સવી મહોત્સવી છાયા રચાવવામાં આવી હતી તે જાણે ભગવાન અને આમીજ સાક્ષાત્ મિરાજ્યા હોય તેવુંજ ભવ્ય જણાતું હતું તેમની આસપાસ શ્રી શંકરાચાર્યજી, શ્રી બુદ્ધ, મહાત્મા કાષ્ઠ, મહા મહિના, વગેરે પવિત્ર જમીયો ગોઠવવામાં આવી હતી, અને સર્વને સુગંધિત પુષ્પના મહોત્સવી મહોત્સવી દાર પહેરાવવામાં આવી હતી. નજીમાંજ સુગંધીદાર અગરમતીઓના ધૂપ ચતો હતો. તે જાણે આખા હોલમાં ભગવાનની પરિન્યા, દિવ્યતા અને ભવ્યતા પ્રસારતો હતો. સાંજના છ ગાંઘાંતો ગ્રોતા જતોતો હોલ ઉભરાઈ જતો હતો અને સજ્જનો ઉભા રહી શાકમાં અને પાઠ પઠી ગયાં ઉપર મન-આસન ઉપર એક તરફ એકતારા વડ ભજન કરનાર મહાજી, તેનીજ ગાયે સત્તાગ્રહાશ્રમના મંગીત શાસ્ત્રીજી શિષ્યોર્મહન અને તેમની નજીમાંજ જાલધર

મહાવિદ્યાલયના સંગીત શાળા બાઈ ઓમકારનાથજી ગિરાજના હતા. સમય ચંગાજી અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટીના ચિદ્ધ ઓફિસર. વિદ્યાર્થી સાક્ષર થી નર્મદાકાંઠા દેવચંદર મહેતા બી. એ. પંધાર્યા, અને દાર્શનિક શરૂ થયો. પ્રભુનાં બજન, ચાં. ઈશ્વર પ્રાર્થના ચાં. પછી બાઈ ઓમકારનાથજીએ પોતાનાં સુમધુર કપ્પડવડે ઈશ્વર-બજન કર્યું. આ વખતે શ્રોતા-જનોમાં અપૂર્વ શાંતિ પ્રસરી હતી. તે પછી બાઈ અંબાલાલ બાળકૃષ્ણ પુરાણી બી. એ. એ બગવાન શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ દેવના કેટલાક બોધક જીવન પ્રસંગ પર વિવેચન કર્યું હતું. અને એ-મદદ જીવન ઉપરથી સમસ્ત વિષયને અને હિંદને શું શિખરાતું છે તે કહી સંબળાવ્યું હતું. વ્યાખ્યાનકારે એમ પણ જણાવ્યું હતું કે:-પરમહંસદેવનું જીવન એક અંગ્રેજ લેખક સર વિલ્ફ્રમ આર્ચરના માર્મિક શબ્દોને સાત્ત્વિક બનાવે છે. એ અંગ્રેજ લેખક પશ્ચિમની સંસ્કૃતિનાં બળુગાં કુકે છે, અને પૂર્વની સંસ્કૃતિને ઘણીજ પડાત કહે છે. પૂર્વના મહાન પુરોહિ કોણ તો તે કહે છે કે: જે દુઠ્ઠી ઉપર સમસ્ત વિલસ-નેઈ રહે છે તે. શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસદેવે એ માર્મિક વાક્યને સાત્ત્વિક કરાવ્યું છે. એમ-નામાં પાશ્ચાત્ય સુધારો મિલકુલ ન હતો. જતાંએ એમના આવશિષ્ટ શ્રી નરેન્દ્ર (સ્વામી વિવેકાનંદજીએ) પશ્ચિમમાં સનાતન ધર્મની ગર્જના જગાવી છે. એ પૂરવાર કરી આવે છે કે: પૂર્વની સંસ્કૃતિમાંથી પશ્ચિમને શિખરાતું છે. નહિં કે અંગ્રેજ લેખક કહે છે તેમ પશ્ચિમમાંથી પૂર્વને. બગવાન રામકૃષ્ણ દેવને નવા યુગના, પિતા કહેવામાં આવે, તો બહુ નહિં કહેવાય. આધુનિક હિંદમાં જે નવજીવન, જે નવું ચેતન આવેલું જણાય છે તે એ મહા યોગીના જીવનને પ્રભાવે આવેલું છે. બગવાન રામકૃષ્ણના જીવનમાં દાંધવા જેવા શુભો હોય તો તેમની એક તો તેમની નિરક્ષરતાનો છે. આ મહા યોગી મિલકુલ નિરક્ષર હતા (નિશાળમાં ફેળવણી લીધીજ ન હતી.) તેમની બાપામાં ચિત્-કાપાદ, સમ્પત્તી દાંભિકતા ન હતી તેમની વાણી પણ ઘણીજ સરળ હતી બહેલાઓને મૂકાવે તેવી હતી. સ્વામી વિવેકાનંદજીના ઉપર તેમણે દરેકી અભયમ અસર એજ એટી પૂરતી સામિતી છે. બગવાન રામકૃષ્ણ અને સ્વામી વિવેકાનંદજીનો જે દિવસે મેળાપ થયો તે મહા પવિત્ર દિવસ હિંદના ઇતિહાસમાં સુવર્ણ અક્ષરે લખાઈ રહેશે. એ પવિત્ર દિવસે દક્ષિણેશ્વરમાં એક જોરડીમાં રહેતા સાદા પરમહંસ રામકૃષ્ણજીને સ્વામી વિવેકાનંદજીએ પૂછ્યું હતું કે: “ તમે ઈશ્વરને જોયો છે ? ” રામકૃષ્ણજીએ ઉત્તર દીધો કે:- “ હા, મેં ઈશ્વરને જોયો છે, અને તને પણ બતાવી રાખીશ. ” સ્વામી વિવેકાનંદજીએ પૂછ્યું કે:- “ તમે ઈશ્વરને કેવી રીતે જોઈ શકો છો ? ” રામકૃષ્ણજીએ ઉત્તર દીધો: “ જેમ તને જોઈ શું તેમ પ્રભાણે પણ માણસના મનુષ્યતા કરતાં, પ્રભુનું પ્રભુત્વ મને પહેલું સમજાય છે. ” એ દિવસ પછી ઈશ્વરનો સાક્ષાત્કાર કરાવી એ મહાત્માએ સ્વામી વિવેકાનંદજીનું ચિત્ત જીતી લીધું હતું, અને વિવેકાનંદજીએ રામકૃષ્ણદેવને પોતાના ગુરુ બનાવ્યા હતા.

કોઈ પણ પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિનો પોષક કહી શકે નહિં કે રામકૃષ્ણ પરમહંસજી પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિનું શિક્ષણ મેળવ્યું છે. પોતાની પ્રતિભા પામે પોતાના ઉપર ગામ્બીર છે. એ આધુનિક રાષ્ટ્રીય ચળવળનો મહા મંત્ર આ યોગીએ શાખ્યો છે. પછી તેઓ કહે છે કે:- ઈશ્વરનો સાક્ષાત્કાર કરવાનું જેટલું સહેલું છે તેટલું બીજું કંઈ એ નથી. ધર્મનો અર્થ મંદિરમાં જવું એ નથી, પણ યોગિનો દેહક જીવનમાં માર્મિકતા રાખવી-

શુદ્ધ અંતર રાખવું. એવું નામ ધર્મ છે. ઇશ્વર પ્રાપ્તિ માટે જીવનમાં આતીવ વ્યા-
કુળતા અને વ્યગ્રતા-જ્યારે પ્રત્યેક મનુષ્યમાં આવશે ત્યારે ઇશ્વરનો સાક્ષાત્કાર થશે. એ
તેમનું કથન સત્ય છે. એમના જીવનનું એક વધુ મહાન તત્ત્વ સાદાઇ છે. તેઓ હંમેશાં સાદા
ભાવવાળા અને સાદા આચાર વિચારવાળા રહેતા. એમના પહેલામાં એઓ એક પીત્ત
તત્ત્વ દેખેતા અને તે એ કે સર્વ ધર્મનું એક જ લક્ષ્યબિંદુ હોવાનું તત્ત્વ છે. અંતમાં
વક્તાએ “ ઇશ્વર એ શક્યતા છે. ” એ આદર્શ સર્વ જીવોમાં હોવો જોઇએ એમ કહી
પોતાનું સ્થાન લીધું હતું.

ત્યાર બાદ બંગાળી ગૃહસ્થ બાપુ બેનરજી બી. એ. એ હિંદી ભાષામાં વિવેચન કરી
બગવાન રામકૃષ્ણદેવના જીવનની રૂપરેખા દહી સંભળાવી હતી. તેમણે કહ્યું કે: બગવાન
શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ ગરીબ બ્રાહ્મણ અને નિરક્ષર હોવા છતાં તેઓ એક મહાન ઉપદેશ
અને યોગી થઇ શક્યા એજ એક મહાન તત્ત્વ તેઓના જીવનમાથી શીખવાનું છે. તેમની
નિરક્ષરતા અને સાદાઇથી યુનિવર્સિટીની ડીગ્રીવાળાઓને એમણે મદાત કર્યા છે. એ તેમના
આત્મામાં રહેલી અમર શક્તિનું ચિત્ર દર્શાવે છે. ઇશ્વરચંદ્ર વિદ્યાસાગર, પંડિતમાયુ વગેરે
મહાન પુરોહિતો તેમના શિષ્યો હતા. આ પછી સંગીત શાસ્ત્રી ઝોમકરનાથે એક અનુપમ
સંગીત શ્રવણ કરાવી સર્વને મધુર હરિનામ ધ્વનિમાં ડોલાવી દીધા હતા. તે પછી પ્રમુખ
શ્રીએ પોતાની સુમધુર સંસ્કૃત ભાષા-મિશ્ર ઉત્તમ વાણીમાં ઉપસંહાર કરતાં જણાવ્યું હતું
કે: “ જાણે યોગેન્દ્રિયામાંથી જગૃત થયેલા એવા આ મિયાવડામાં પધારેલા આપ સર્વને
હું હૃદય સંસારી શું દહી શકું ? ઉલ્લંઘ ગામમાં એરંડા પ્રધાન જેવો આને હું હું. બગ-
વાન રામકૃષ્ણ પરમહંસદેવના વચનરૂપ બગીચાના પુષ્પ-ગુચ્છ રા. પુરાણીએ આપને
અર્પ્યા છે. હું પણ એક મેઘા માળી તરીકે આપને દાંધક પુષ્પો અર્પણ કરીશ. સમુદ્ર કાંઠે
હવા રહીને સમુદ્રના જળથી “ સમુદ્ર તર્પયામિ, સમુદ્ર તર્પયામિ ” એવું આજનું મહાક
દેહેવું આપને લાગે તો ક્ષમા કરજો. પરમહંસ દેવ નિરક્ષર હતા. એમ આપણે જાણીએ
છીએ, પરંતુ એ નિરક્ષરતા કેવી હતી કે બારાખડીથી માંડીને શીખાપહું માન મળ્યા છતાં
જો ઇશ્વરનું સ્વરૂપ ન સમજાયું તો તે સાક્ષરતા નિરક્ષરતા છે પણ સમ્પૂર્ણ વાંચન
નાજ વિના સતત સમાધિથી હૃદય-સ્વરૂપ મેળવવા સમાધિ જગાવવી એ નિરક્ષરતાજ
ખરી સાક્ષરતા છે. બગવાન રામકૃષ્ણ દેવની નિરક્ષરતા હું આ પાછી જનતાની સાક્ષરતારૂપ
દેવું હું. વિદ્યા ન જણવી એમ તેઓ દેખેતા નથી. પણ તેમની વિદ્યા જગત્તાં ઉંડા મર્મ
સમજવાની ગહનતાને પહોંચી વળવાની વિદ્યા હતી. અને તે ખરી વિદ્યા હોવાથી તેની
વિદ્યા આપણે પ્રાપ્ત કરવી ઘટે છે. પગમેથનના પદને પ્રાપ્ત કરવા માટે અંતઃકરણને બાળ-
કના જેવું રાખવું—કાગ દાગળ જેવું રાખવું—એ તેમના જીવનનો મર્મ કોણ સમજશે ?
આજ દાંભિકંડા સર્વત્ર પ્રસરી છે. પાંડિત્ય જડ છે પણ તેની સાર્થકતા ક્યાં છે ? એમના
જેવું નિષ્કપટપણું આ જમાનામાં આપણે ક્યારે મેળવીશું ? આપણા હૃદયની ગાંઠો દિ-
વાલો ઉપર સંરંગના અને નિષ્પાવસપણા વિના ઉંડા મર્મ નહિ આવી પહોં. પાંડિત્યને
પ્રકટ કરતાં એ બગવાન રામકૃષ્ણજેવું આજ હતું. નેત્ર-વિવેકાનંદજીનું પાંડિત્ય એ
બાલ્યમાંથીજ જન્મ્યું હતું, અને તેથી એ બાલ્ય અને એ પાંડિત્ય એકમેક હતાં. એમ
મિહં થાય છે. શિષ્ય તરીકે વિવેકાનંદજીનો જગદાટ એ પરમ ગુરૂ રામકૃષ્ણ દેવના અંત-

એકપાઠથી પ્રેમ સ્વરૂપ આત્મજન્મથી રામચંદ્ર રવિશંકર નેશીએ વ્યાખ્યાન રૂપે પ્રભુવળાય અને પરાસક્તિની વિશિષ્ટતા દર્શાવનાર અનેક ઉપયોગી વિગતોથી ભરપૂર સ્વામિ શ્રી રામતિર્થજી ના જીવનના યુક્ત પ્રસંગ તુ સ્મરણુ આપનાર લેખ મોહકો હતો, અને આ પ્રમાણે પ્રભુભક્તિ, હરિનામ સંકીર્તન અને શ્રીરામકૃષ્ણ ભગવંતની આરાતિક્ક કરી પ્રભુ પ્રસાદથી કૃત કૃત્ય યર્થ સર્વે મંડળ ભગમગ રાત્રે જે વાગે આંખ સન્તો, સનાતન ધર્મ અને પરમહંસ દેવનો જ્યજ્ઞયજ્ઞ કરતું વિસર્જન થયું હતું.

શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવંતની જયંતિ ઉજવવાનો અત્રે આ પ્રથમ જ પ્રયત્ન હતો. સ્વાભાવિક રીતે જ મહાદેવ હૃદય એવા બહાર પ્રયત્નો કરતાં ગુપ્તચૂપ સાધન બન્યા કરી છત્તેવની આરાધના એકાંતમાં જ કરી સાંત રહેવાની રૂપી વાણી હોવાથી આવા પ્રસંગોને વિશેષ બળ્ય, આવકારદાયક અને આકર્ષણીય કરવા જેવી વ્યવસ્થિત યોજના, વિદ્વાન અને ઉત્સાહ પ્રેરે તેવા ધર્મ પ્રેમી વક્તાની ન્યુનતા છતાં આ પ્રયત્નને સફળ અને સ્મરણીય કરવા, જે જે બન્ધુઓ સહાયભૂત થયા છે તેમનો આભાર માની જેમની આપણે દરણુ, નિરસીમ પ્રેમ અને દયાએ કરી આ અતી અલ્પ બાવના, પણ સફળ થઈ છે, તે દયાળુ શ્રી પરમહંસ દેવ અને તેમના દ્વારા દિવ્ય રૂપે ખેલન કરી રહેલ અનંત ચૈતન્ય સ્વરૂપ પરમાત્મ સત્તાને પૂનઃ પૂનઃ અભિવંદન કરું છું. ૐ શાન્તિઃ ॥

શ્રી રામકૃષ્ણ જયંતિ.

૧૧-૭-૨૧ કીમન્દેશન.

ખી. ખી. સી. આઈ. રેલ્વે.

ભગવંતનો દયાધીન અમ્મ બાળક,

ડાક્ટર ઘલ્લવંતરાય દાવેરીલાલના

જય પ્રભુ! જય ગુરુ! જય રામકૃષ્ણ!

સાત બોધ.

૫૬. જરા જોર અને જમીન, એ ત્રણ બંધનનાં કાંજ છે. એ ત્રણનો ત્યાગ કર્યાં સિવાય અર્થાત્ એ ત્રણ ઉપરથી આસક્તિ ખસેડ્યા સિવાય ભગવાનનાં દર્શન કરી શકાતાં નથી.

૫૭. કોઈ પણ મનુષ્યને દુઃખ દેવામાં મહા પાપ છે. તેનાં અતંરંગમાને ક્ષેપેશ કરાવવામાં મહા પાપ છે. જનતો યત્ન કરી તેનાં દુઃખ-કલેશ દૂર કરવાનો યત્ન કરવો. ધર્મ ક્રિયે ઘન જા ઘટ્ટે.

૫૮. સગવળ આવતાં સર્વે સાફ થશે. સમય વગર કોઈ જનતું નથી મનની વ્યવસ્થાથી કંઈ વળશે નહિ. ધૈર્ય ધારણ કરવું જોઈએ. કોઈ પ્રકારની પ્રતિકૂળ અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય તો ધૈર્ય રાખવું. ગભરાવું. અકળાવું નહિ. એવી દુરાવસ્થામાં ભ્રમવાન ઉપર વિશ્વાસ રાખી ચિત્ત સ્થિર રાખવું. તેની પ્રાર્થના કરવી તોજી કલ્યાણ થશે.

૫૯. પારકાના દોષ જોવા એ મહા પાપ છે સત્કર્મ કરવાથી પરદોષ જોવામાં આવતા નથી. દર્મ, હીન થઈ એસવાથીજ પારકાના દોષ નજરે પડે છે.

૬૦. મનુષ્ય પોતાનું દર્મ-રૂણ પોતેજ બોળે છે. તે એમ ધારે છે કે મહાદેવ, દર્મ રૂણ બીજાને બોળાવીશ પણ તેનેજ બોળાવું પડે છે. બીજાનો વિશ્વાસઘાત કરી-તેને દર્મી લઈ મનમાં એમજ સમજે છે કે મહારા જિજ્ઞાસુ થયો છે પરંતુ તે પોતેજ ભ્રાંમ્ય છે અને પોતાનોજ વિશ્વાસ કરે છે. તે બીજાનો વિશ્વાસઘાત કરતો નથી, મરતો નથી તેજ શુદ્ધિ.

॥ ૩૦ નમો ભગવતે રામકૃણાય ॥

॥ પ્રાસંગિક વિચારણા ॥

પોપ અને ફાગણ માસ, આર્ષ ભૂમિના વર્તમાન કાર્ય પ્રદેશમાં, ભારતીય મન્ત્ર મહા પુરોહિત તરફ ભક્તિ ભાવ પ્રેરનાર, આર્ષ ઋષિઓનાં દેવિ ભક્તોમાં જગતની શ્રદ્ધા જગત કરનાર, પ્રજા જીવનમાં ધર્મ, ભક્તિ, પ્રેમ, આત્મ શ્રદ્ધા-ધારી સમગ્ર પ્રજામાં દેવિ ચતુર્થ જન્મ કહે છે, કારણ કે પોપ માસમાં પદ્મ પુજ્ય સહગત સેવામી શ્રી વિવેકાનંદજીની જન્મતિ નિમિત્તે, અને ફાગણ માસમાં પદ્મ પુજ્ય શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવતના જન્મોત્સવ નિમિત્તે કેવળ ભારત વર્ષના જ નહીં, પણ, જગતના પ્રત્યેક અગ્રગણ્ય પ્રદેશો જેવા કે અમેરિકા અને યુરોપનાં પ્રતિષ્ઠિત નગરોમાં અને સામાન્ય મંડળોમાં આ દિવ્ય મહા પુરોહિતની જન્મતિ અતિ ઉત્સાહપૂર્વક ઉજવાય છે; સ્થળે સ્થળે આ જન્મતિ નિમિત્તે તે ના દેવિ ચારિત્ર્યની, આર્ષ રાનોના પવિત્ર જીવનની, પ્રાચીન ઋષિ મુનિઓએ પ્રણેષેલા ધર્મ મૂલોની વિચારણા થાય છે, એ દિવસોએ ધર્મ પથ કે નાત જાતનો બેઠ ગણ્યા વગર નિરાધાર-નાશાયણોને અજ દાન અપાય છે, અને પ્રજા જીવનમાં ધર્મ પ્રેમ, ભગવદ્ ભક્તિ, જગત કહે એવાં અનેક સેવા કાર્યો શરૂ થાય છે. અનેક પવિત્ર આત્માઓ એ દિવસે “ ધર્મ દીક્ષા ” ધારણ કરે છે, અને એ રીતે જગતમાં આધ્યાત્મિક જીવનનો—મનુષ્યમાં રહેલા દેવિ ચૈતન્યનો—આવિર્ભાવ થાય છે. ૐ ॥

+ + + + +

“ ભારતજીવન ” ના સુઘ વાચક જનુઓના કૃત્રિમતા આ ચોંક પ્રાપ્ત થશે, તે પહેલાં તે આ દિવ્ય મહા પુરોહિતની જન્મતિનો ઉત્સવ ગુજરાતમાં અનેક સ્થળોએ અતિ ઉત્સાહભરે ઉજવાયો. આપણે ભાંગીયું આપણે આશા રાખીયું કે ભારત વર્ષના સનાતન ધર્મની પવિત્ર ભાવના માણે આ પ્રગટે ગુજરાતમાં શ્રી રામકૃષ્ણ સંત સેવા-શ્રમ ” કે શ્રી રામકૃષ્ણ ધાર્મિક સાહિત્ય “પ્રચારનું” સત્કાર્ય* ” કે ગળીઓને અજ વસ્ત્ર અને મેવા કાર્ય નિમિત્તે કાર્ષિક યોજના અથવા સારીરિક રોગથી પીડાતા

* અમદાવાદમાં શ્રી રામકૃષ્ણ જન્મતિ ઉજવાઈ તે દિવસે કેટલાક રામકૃષ્ણ-મંત્રીએ દાલ તુરત “ રામકૃષ્ણ ધાર્મિક સાહિત્ય પ્રચાર ” ની યોજના તેવાર કરવાનો નિર્ણય કર્યો છે અને રામકૃષ્ણ-મિશન સેવા કાર્ય કરે છે તેના પ્રભાવે ધીમે ધીમે એક પછી એક આવસ્થાપિત સેવા કાર્ય ઉપાડવાની ધારણા રાખી છે. સમ્પ્રદાય-ભારતજીવન.

અનેક આત્મબન્ધુઓને આરમ આપનાર “ શ્રી રામકૃષ્ણ આગેગ્યાશ્રમ ” નેવી સંસ્થાઓ સ્થાપિત થવાની બાવના ગુજરાતમાં પ્રકટ થાય એવા ધર્મ કાર્ય માટે પોતાના વિચારો પ્રકટ કરવાની વિદ્વાન પુરુષોને બાવના થાય, એવા પવિત્ર કાર્યમાં કુશ નહીં ને કુશની પાંખડી સમર્પણ કરવા શ્રીમતોને સ્ફુરણ થાય અને એવા ધાર્મિક જીવનમાં પોતાના જીવનનો અમુક દિરસો પરમાર્થ બોલે અર્પણ કરવા પ્રેરણા થાય એવા વિચારો, એવી બાવના ગુજરાતની ભક્તિમાન પ્રજામાં જન્મી શકે એવો આવા ઉત્સાહ-જ્વલંતિઓ અને મદદા પુરોના દિવ્ય જીવનનું અર્થ શ્રાવ્ય છે. ૐ ॥

વર્તમાન પત્રોમાં પ્રસિદ્ધ થયું છે કે શ્રી રામકૃષ્ણ મીશનના મુખ્ય (Head quarter) બેલુર મઠમાં પરમ પૂજ્ય સ્વામિ શ્રી વિવેકાનંદજીની જ્વલંતિ બહુ બંધનતા પૂર્વક ઉજ્જ્વાલ હતી, અને તેનું પ્રમુખ જ્ઞાન ગુજરાતના આદર્શ કર્મ યોગિન પરમ પૂજ્ય મહાત્મા શ્રી ગાંધીજીને આપવામાં આવ્યું હતું ! સ્વામીશ્રીએ આજ્ઞાથી પચીસ વર્ષ પહેલાં ભારત વર્ષની કર્મ જ્ઞાન પર-ભા-ત વર્ષની ઉત્તિ માટે જે તત્વો પ્રતિપાદન કર્યા હતાં એક મહાન દેશની દર્શન આ પ્રમંતી ધાર્મિક-સામાજિક-આર્થિક, અને રાજનૈતિક પરપરાનો પૂર્ણ અભ્યાસ કરી સમગ્ર પ્રજાની ઉત્તિ માટે જે વિચારો પ્રતિપાદન કર્યા હતા-તેજ વિચારો-આચારો પ્રકાશ-તરે-સમગ્ર પ્રજાની એકતા સંધવા પ્રજા જીવનમાં-પ્રચારમાં મૂકવા લાગ્યા છે, એટલું જ નહીં પણ મહાત્માજીનું ભવ્ય જીવન સ્વામિ વિવેકાનંદજીના ઉચ્ચ આદર્શને અતિ અદ્ભુત રજુ કરે છે. ॥ ૐ ॥

અને ભારત વર્ષના આવા વિશ્વવંદ્ય સન્ત મહા પુરુષની જ્વલંતિ પ્રસંગે આ જમાનાના આ આદર્શ મહા પુરુષે પ્રમુખ સ્થાનેથી કેવા ગંભીર અને મનન યોગ્ય વિચારો પ્રકટ કર્યા હશે-એ જાણવા આતુર હૃદયે અમે તત્પર છીએ. આશા છે કે એ પ્રસંગે કેવળ ખંગ ભૂમિને નહીં, અરે ! ભારત વર્ષને જ નહીં-પણ-સમગ્ર વિશ્વને મર્મ-દર્શક-દૈનિ પ્રેરણામય અદ્ભુત સૂત્રો-એ મહા પુરુષદ્વારા પ્રકટ થયા હશે. ૐ ॥

શ્રી રામકૃષ્ણ મઠની પવિત્ર ભૂમિકા અને સ્વામિ શ્રી વિવેકાનંદજીના ભવ્ય પ્રયત્નો કેવળ ખંગભૂમિ માટે કે કેવળ ભારત ભૂમિ માટે જ નહોતા. એમના ભવ્ય વિચારો સમગ્ર વિશ્વને ઉપદારક હતા. શ્રી રામકૃષ્ણ મઠના કાર્ય પ્રજ્વાલી સમગ્ર જગતને ઉપદારક થઈ પડે એવી વિશાળ દૃષ્ટિએ યોગવામાં આવી છે. ૐ ॥

* શ્રી રામકૃષ્ણ જ્વલંતિ નિમિત્ત ટીમ નિવાસી દેવ બંધુ શ્રીયુત જળવંતરાય કવેરી-લાસે પ્રસિદ્ધ-કર્ણ છે કે: જે કાંઈ ધર્મ-પ્રાણ સંવલન બંધુ પોતાનો વ્યાધિ લખી જંગલ-વશે તેને તેઓશ્રી તરફથી ત્રિ-મુદ્રે દિવ્ય વંતાપથી-રામકૃષ્ણ જગવાનની પ્રસાદી રૂપે આપવામાં આવશે. આશા છે કે: સુગ વાંચક બંધુઓ આ તકનો અવસ્ય લાભ લેશે.

આપણાં ધર્મ સૂત્રોમાં “ શ્રાદ્ધ ” ની મહત્તા બહુ સુંદર રીતે નિરૂપવામાં આવી છે, એનાં ફળ અનોદિક દર્શાવવામાં આવ્યાં છે ! અને, આણે શ્રદ્ધા પૂર્વક-રહસ્યના ગાન સહિત-આપણા અવતારિક મહા પુરુષોના-દૈવિ સુન્ત પુરુષોનાં-આદર્શ મહા પુરુષોનાં, પ્રમુખવનમાં ચૈતન્ય પ્રેરનાર ધાર્મિક વીર પુરુષોનાં શ્રાદ્ધ આપણામાં પવિત્રતા લાવવાની ભાવના પૂર્વક, આપણામાં ધર્મની નમ્રતિ થાય તેવા હેતુ પુરસ્કાર, અને આપણામાં એક્ય અને પવિત્રતા નળે એવી રીત-મત બોદાને દર કરી કોષ્ટ પવિત્ર સત્કર્મ માટે એકતા સાધવાની દૃષ્ટીએ-આવા મહા પુરુષોનાં શ્રાદ્ધ કરવાં શરૂ કરીએ તો જરૂર જ એનાં અલૌકિક ફળો તુરત જ પ્રાપ્ત કરીએ.

* * * * *

જગતની જે જે પ્રજાઓ અત્યારે ઉન્નતિ પ્રાપ્ત કરી રહી છે, શ્રેષ્ઠ પદે સ્થાપિત થઇ છે, એ બધી પ્રજાના જીવનનો અભ્યાસ કરતાં પણ આપણને એજ બોધપાઠ મળે છે કે, તેઓ પોતાના પ્રદેશના ઉદ્ધારક મહા પુરુષોની ન્યાતિઓ, બહુ જ ઉત્સાહપૂર્વક બહુ જ શ્રદ્ધા-પૂર્વક બહુ ધાર્થી ઉભા છે અને પોતામાં, પોતાના ખિત્રામાં, પોતાના કુટુંબોમાં, અન ઉછરતી બાળ પ્રજામાં એ મહાપુરુષોના દૈવિ ગુણો નમ્રત કરે છે ! હૈં ॥

+ + + + +

અમેરિકામાં ન્યૂયૉર્ક ડૉલિગટનની જમતિ કેવા ઉત્સાહભરે જીવવાય છે ! કેટલી બબ્બતા પૂર્વક, કેટલા પ્રેમ પૂર્વક, આખો દેશ સ્ત્રી-પુરુષ બાળકો ગરીબ, શીમાન, બધાં એ ઉત્સવ ઉજવે છે ! અને એ રીતે એ પ્રજા, એ મહા પુરુષના દૈવિ ગુણો પોતાના જીવનમાં અને પોતાના બાળકોના જીવનમાં ઉતારે છે, અને આપણે જોઇએ છીએ કે તેવા જ કારણે, તર એ પ્રજા અત્યારે ઉન્નતિના શ્રેષ્ઠ પદે વિરાજે છે ! હૈં ॥

* * * * *

ઇંગ્લાંડમાં ગ્લુવો ! એલ્ડસ્ટન વેલી યેન કે નેક્સનની જમતિ પ્રસંગે કેટલો ઉત્સાહ ! કેટલી જાગૃતી ! કેટલો પ્રેમ ! કેટલી એકતા ! ખો આનંદ અને એ મહા પુરુષો પ્રતિ કેવા ભક્તિ આખી પ્રજામાં ઉભાઇ જાય છે ! ઘેર ઘેર, પ્રત્યેક સમાજોમાં, પ્રત્યેક પંચામાં, એ મહા પુરુષની જમતિના અનંદથી પ્રજા જીવન રંગાઇ ગયેલું જણાશે ! પોતાના ઉદ્ધારક પુરુષો માટે એ પ્રજાઓ કેટલી ભક્તિ ભળે છે, એ એવા જમતિના પ્રસંગો જોએ ત્યાં જઇ નજરે નોંધાય છે તેજ એ આનંદનું માપ કાઢી શક એમ છે ! હૈં ॥

+ + + + +

અને આપણે ભારત વર્ષમાં અત્યારે શું જોઇએ છીએ ! જે પ્રજાના મહાન સુવધા-શાએ, આર્થિકપિયરોએ, શ્રાદ્ધની આવી મહત્તા દર્શાવી હતી, ત્યાં રામ, કૃષ્ણ, છુદ્ધ જેવા અવતારિક મહા પુરુષોની જમતિ ઉજવવાની દૃષ્ટિ પણ પરંપરા ચાલી આરે છે, ત્યાં અત્યારે પોતાના મહાન ઉદ્ધારકોની જમતિ જીવવા પ્રજામાં ઉત્સાહ નથી ! ચૈતન્ય નથી ! પ્રેમ નથી ! શી ગમત્યદના કે કૃષ્ણ ભગવાનની જમતિએ માત્ર મદદિભાગ જીવવાય છે પણ સર્વ સાધારણ પ્રજા ! એ મહા પુરુષોના જીવનમાંથી બોધ લેવાય-એ મહા પુરુષની જમતિને દિવસે સર્વ પ્રજામાં લેખના શુષ્કપાન થાય, અવતાર રહસ્ય સમજાય, સર્વત્ર ધર્મ પ્રેમ જાગે, પવિત્રતા નમ્રત થાય, પરમાર્થનાં અનંદ કાર્યો ચાલુ થાય તેવી રીતે અગર

બધી પ્રભાએ આનંદ ભેર-હિત્તાદ ભેર આ જમતિમાં બગ લીધે. હોય એવો એક પણ દાખરો અત્યારે નથી રહ્યો નથી. શ્રી રામચંદ્ર શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન, છુદ્ધ ભગવાન કે શ્રીમદ્ સંકરાચાર્યજી જેવા જન-તોદારક મહા-પુરોહિતો આ પવિત્ર ભૂમિમાં જે પોતાના મહા પુરોહિત પ્રતિ ખરી ભક્તિભાવ જાગે, સાચો પ્રેમ જાગે તો, દરેક પ્રાન્તમાં, દરેક માનમાં, કેટલો ધર્મ પ્રેમ, પવિત્રતા, એકતા અને આત્મશ્રદ્ધા જાગત યાય ! ૐ ॥

* * * * *

પ્રભામાં વિવાદ ઉત્પન્ન કરનાર કોઈ ટટો ચાલતો હોય તે સાંભળવા વગર નિમંત્રણે સેંદડો માણસો એકત્ર થશે, કોઈ ચર્ચાસ્પદ કેસ ચાલતો હોય તેની જુગ્યાનીઓ સાંભળવા અનેક માણસો વગર નિમંત્રણે કોર્ટમાં એકઠા થયેલા જેવામાં આવે છે, ચાંતિની માલ વગરની ધીસાદો વખતે વગર તેણે સેંદડો માણસો એકઠા થઈ જતાં વાર લાગશે નહીં, નાચ, ભવાઈ, અને તમાસાઓમાં પણ માણસોને નિમંત્રણ વગર એકઠાં થઈ જતાં વાર લાગતી નથી. પણ જે મહા પુરોહિતો, આ પવિત્ર ભારત ભૂમિને પવિત્રતા આપવા, ધર્મ શ્રદ્ધા જાગત કરવા, અને ભક્તિભાવના ફેલાવવા પોતાના બધાં મુખ વેઠવેલો ત્યાગ કરી દિવ્ય જીવનવડે આ ભૂમિને કૃત કૃત્ય કરી છે એવા શ્રી રામચંદ્ર ભગવાન કે શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન, કે શ્રી છુદ્ધ ભગવાન, કે શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ કે સ્વામી શ્રી વિવેકાનંદ કે સ્વામીશ્રી રામાત્મજી કે એવા કોઈ પણ શાન્ત મહા પુરોહિતો જનતાના સમારંભમાં ભાગ લેવા કોઈને દુરસદ નથી ! કોઈને દસ્તક નથી ! પ્રેમ થી ! જાણે આ પવિત્ર ભારત ભૂમિનાં ધર્મ પ્રેમી હૃદયોમાંથી-ધર્મની ચેતનનો લોપ થયો ! કે શ્રદ્ધાનો લોપ થયો ! આવા ઉત્સવો પ્રસંગે વિદાન ગણાતા, સન્માન્ય ગણતા સભ્ય જનોને આજીજી કરવામાં આવે માનપૂર્વક નિમંત્રણ કરવામાં આવે તો પણ જેમને દુરસદ મળતી નથી ! અવશ્ય મળતો નથી ! અને એવા પદાના નીચે આવા દેવ પ્રસંગોની બાના નિરસ કરવામાં આવે છે ! ૐ ॥

* * * * *

પણ પ્રભામાં ઉત્સાહ હોય કે ન હોય, જેમને પ્રભુએ કાંઈક સહજુદિ આપી છે, જેમના હૃદયમાં પોતાના દેશના દેવ મહાપુરોહિતો માટે જરા પણ માનની, પ્રેમની કે પૂજ્ય ભાવની લાગણી હોય તેમણે આ જાગૃતિના પ્રભાત કાળમાં એકદમ જાગવું જોઈએ અને પોતાના ગામના, જિલ્લાના કે પ્રાન્તના જે જે શાન્ત મહાપુરોહિતો, વીર પુરોહિતો અને ભક્ત પુરોહિતો થયા હોય, તેમની જમતિ જનવાની ચર્યાચર કરી જોઈએ, એના પવિત્ર જનનમાંથી જોયેલો જોગ્ય પ્રસંગોનું સ્મરણ કરી તે દિવસે પોતાના કુટુંબમાં, મિત્રોમાં અને મંડળમાં એ મહાપુરોહિતો પવિત્ર ભાવના જાગત યાય એવા ઉત્સાહ ભેરે ઉત્સવ કરવો જોઈએ ! ૐ ॥

+ + + + +

જો આપણે આપણાં ધર્મશાસ્ત્રો તરફ, બધા પુરોહિતો દયાની તરફ રહી કે જાણે જરા હલ પુણ્ય રી-દહી વિચાર કરીએ અને ખાતર વાંતના દેવી મહાપુરોહિતો માટે પૂજ્ય ભાવ જાગત કરી વિચાર કરીએ તો દરેક પ્રદેશમાં આવા અનેક દેવિ પુરોહિતો

કટ થયેલા જણાશે ! હજી પણ ભારત વર્ષના ગામડાંઓમાં અને તિર્થ સ્થળોમાં, આવા અનેક દેવિ કુ યો મળી આવશે ! અને શુઝ નાનકે, કપીર, તુલસીદાસજી, ચી શંકરાચાર્ય, શ્રી રામાનુજાચાર્ય, શ્રી ચતુર્ન, શ્રીવલ્લભાચાર્ય, શ્રી મહાવીર, જ્ઞાનદેવ, તુકારામ, નામદેવ, શ્રી સમર્થ રામદાસ, શ્રી સદગુરુદેવ, નરસિંહ, અખ્યો, મીરાંનાથ, શીવાજી, રાણો પ્રતાપ, વીર હુગદાસ, અરે ! કટલા ગણાવીએ ! એવા તો અનંત મહા પુરોહિત અને સતી સાધ્વીઓએ આ પ્રદેશને ઉત્તમ કર્યો છે ! એવા દેવી મહા પુરોહિતી જ્યોતિ લગ્ની એમનાં સદ્ગુણોનું, પવિત્ર ભાવનાઓનું, અને દેવિ ચરિત્રનું સ્મરણ મનન કરી-તેમના તરફ ભક્તિ-શ્રદ્ધા જાગ્રત ક્યાં વગર આપણે આપણા દેશના અભ્યારના દેવિ પુરોહિતી શી રીતે ઝોળખી રાકીશું ? એ પ્રશ્ન ! અમારા હૃદયમાં અમારા દેશને ધન્યતા પ્રેરનાર આવા દિવ્ય પુરોહિતી માટે ક્યારે ભક્તિભાવ જાગશે ! ૐ ॥

પરમહંસ શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવાન કે સ્વામી શ્રી વિવેકાનંદજી કે સ્વામી શ્રી રામતિર્થજીનું જીવન ચરિત્ર તેમના સહજોષ કે વ્યાખ્યાનો જેમણે વાંચ્યા હશે, તેમને બાંહેધર કરેલાની જરૂર છે કે એ મહાપુરોહિતો જીવન અમુક પથ, અમુક ધર્મ કે અમુક દેશને માટે નહોતું, એમના જીવનને અવ્યાસ કરવાથી આપણે આપણા દેશના અને પરદેશના-અરે ! આપણા ધર્મના અને સર્વ ધર્મના મહાન પુરોહિત તરફ અને જગતના બધા સંસ્કૃત પુરોહિત તરફ પૂજ્યભાવ ગણતા શીખીશું, જગતમાં દરેક ધર્મમાંથી સત્ય, પ્રેમ, ભક્તિ, શ્રદ્ધા, પવિત્રતા, પ્રભુ પ્રેમ અને પરમાર્થ પ્રભુ પરાયણ જીવન ગાળતા આપણે શીખીશું. ધર્મ-પંથના મતભેદોને ઉઘાર છુદ્ધિથી દૂર કરી સત્યને, પ્રભુ પ્રેમને પ્રાપ્ત કરતાં શીખીશું, જે મહા પુરોહિતે સર્વ ધર્મ તરફ સમાન ભક્તિભાવ અને શ્રદ્ધા દર્શાવી દરેક ધર્મમાં રહેલા સત્યને સ્વાનુભવથી સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે, જેઓએ હિન્દુ, ખ્રીસ્તી, જૈન, બૌદ્ધ, પારસી, કાષ્ઠ અને બીજા દરેક ધર્મના સંસ્કૃત પુરોહિત સરખોજ ભક્તિભાવ અને પ્રેમ દર્શાવ્યા છે, જેઓએ મહિમ્ન સ્તોત્રમાં થીપુષ્પદંતાચાર્ય મહારાજની દેવિ વાણીમાં વારવાર નિવેદન કર્યું છે કે:-

ત્રયી સાંખ્ય યોગઃ પશુપતિ મતં વૈષ્ણવ મિતિ ।

મથિન્ને પ્રસ્થાને પરમિદ્ મંદઃ પથ્યમિતિચ ॥

ઋચિનાં વૈવિધ્યાદ્જુ કુટિલ નાના પથ જુષામ્ ।

નૃણામેકો ગમ્ય સ્ત્વમાસિ પયસામર્ણવ ઇવ ॥

હે પ્રભો ! પોત પોતાની જુદી જુદી રીતે અનુસરતા જે માર્ગો, પથો અને ધર્મો મનુષ્યો ધારણ કરે છે, તે બધા દેખીતી રીતે જુદા જુદા જણાવા છતાં સીધા કે વાકા ચૂકા વળીને છેલ્લે તમાગમાજ આવી મળે છે, તમેજ એ સર્વનું માન કે જે ગમ્ય ગ્યાન છે ।

જગતના સર્વધર્મો અને અપ્રદક્ષો તરફ આરી દેશત ભાવના ધરાવનાર આપણા દેશના આવા દેવિ મહાપુરોહિતી જ્યોતિ લગ્નીવાથી આપણે આપણા હૃદયમાં કટલો ભક્તિ ભાવ, સંસ્કૃતપુરોહિત માટે પ્રેમ અને સનાતન ધર્મ પ્રેમ રાહો છે તેજ દર્શાવીએ છીએ, એટ-

હુંજ નહીં પણ એ દેવી મહા પુરોનાં ચૈતન્ય જાણ્યે અજાણ્યે આપણા જીવનને અને સમગ્ર પ્રજાના આંતરજીવનને ફેરવું ઉજાત અને દેવિ બનાવે છે તેનો પણ સાક્ષાત્કાર કરીએ છીએ ! ઓં ॥

ઓ પ્રભુ ! અમારી દિવ્ય ભૂમિના અપર મહિમાવન્ત દિવ્ય મહાપુરોનાં અમારી શ્રદ્ધા-બંધિત જાગૃત યાત્ર એવી બાના અમારા હૃદયમાં જાગૃત કરે ! જેથી અમારા દેશના મહાપુરોના જ્યોતિષો પ્રસંગે દરેક ગામ, દરેક શહેર, દરેક સમાજો અને સમગ્ર પ્રજા એ દિવ્ય પુરુષની બંધિતના પ્રેમમાં રંગાઈ જાય, એવો હિસાહ, એવું બળ, એવો ધર્મ પ્રેમ જાગૃત યાત્ર ! ઓં ॥

જ્યોતના દિવ્ય સન્ત પુરોના, ચરણ રંગ સેવક.

કીમ સ્ટેશન.
શ્રી રામકૃષ્ણ જ્યોતિ.

વૈદ્ય ષણ્વંતરાય કૃષ્ણેરીલાલના
ઓં શુભેવ. ઓં શાન્તિ.

સંત્રમોષ

૫૦ જેઓ ધર્મને માને છે અને ભગવત દર્શનની ઇચ્છા રાખે છે તેનો સ્વભાવ સ્વતંત્ર હોય છે. તેઓ ધર્મ અને ભગવાનને ખાતર અન્ય વસ્તુઓનો ત્યાગ કરે છે. વિષય-ભોગોથી તે દૂર રહે છે. તે બંધનમાં પડતો નથી. વાસ્તવિક જોતાં તેને ધર્મ-ધર્મિ પ્રાપ્ત થાય છે. વળી એક પ્રકારના એવા પણ બધા બંધનો હોય છે કે જેને સદા ત્રિપરેણ કહેવા જતાં માહું લાગી જાય છે. માત્ર પોતાની ઇચ્છાનુસાર વર્તવામાં તેમને આનંદ જણાય છે. પરંતુ તેમ ચલાયી તેમને કષ્ટ સહન કરવું પડે છે અને તેમના અનુયાયીઓને પણ તે કષ્ટ આપે છે.

૫૧ જે ભગવાનની પ્રાર્થના કરે, ભક્તિ કરે, તેને શરણાગત ધર્મ રહે તેજ શુદ્ધિમાન. બંધને પોતાની અવસ્થા મનમાં ને મનમાં નિવેદન કરવી. તેજ તમારી જીવન નોકા થોડા માર્ગે લઈ જશે. તેને જાણવાની ઇચ્છા હશે તો પણ તેની કૃપાવડેજ તે જાણવા દેશે. તેની કૃપા મિત્ર માર્ગ !

૫૨ પૈસાદારા ભગવાન પ્રાપ્ત થઈ શકતાં નથી. પૈસા વડે બંગલા બંધાવી શકાય. પણ પાગ ધઈ શકે, પણ ભગવાનને તો પ્રાણ-ધન. જોઈએ છે.

૫૩ મન-પ્રાણ એક કરી અંતરત્મામાં લીને યુષ્ઠ જવું જોઈએ તોજ તેનાં દર્શન થાય. ૫૪ જેમ કાચના કાનસમાં દીપક પ્રકટે છે ત્યારે અંધારામાં પડેલી વસ્તુઓ જોઈ શકાય છે તેજ પ્રમાણે દ્યોત્રિયોની શક્તિ બાજુ વિષયોમાંથી સમેટી લઈ આંતરમુખી કરે ત્યારેજ આત્મદીપ્તિનાં દર્શન થશે અને સત્ અસતનું બાન યશે, ત્યારેજ માયારૂપી અંધકાર દૂર થશે અને અક્ષરરૂપી સત્ વસ્તુ જાણશે.

૫૫ શ્રીમતો મનમદ અને જનમદમાં ઇશ્વરને અને તેના કાચકાને બંધે છે ત્યારે તેમને અનેક કષ્ટ સહન કરવાં પડે છે અને અંતે મરજીને શરણ થાય છે. જીવનમાં તેમને સાચો આનંદ જાણ્યોતોજ નથી. નિત્ય કંઈને કંઈ વિપદ હોય છે જ. પરંતુ શ્રીમત હતાં જે પ્રમુખો ભક્ત છે. જે જીવમાત્રને પ્રણવું કૃપ સમજી તેનાં દુઃખ દૂર કરવા વળ કરે છે તેને જ સાચો આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે. તેને મરણ વખતે કષ્ટ સહન કરવું પડતું નથી પણ આનંદ પૂર્વક જાણે તે મહા સમાધિમાં સતો હોય એવો અનુભવ થાય છે !

શ્રીમાન વૈવરાજ તિલકચંદ્રમાઈની અનુભવસિદ્ધ દવાઓની વત્તાવટ.

“છદિ રીધુની ગોળી”-તેની બનાવટ-કપૂરક ચરી જેર ૦૧ લાખી ખાડી વસ્ત્રગાળ કરી પાણી મેળવી ખુન ઘુટીને તેની વટાણા નેવડી ગોળી વાળી તડકે સૂકવી શીશીમાં ભરી રાખવી.

આ ગોળી નાના બાળકને એક એક અને મોટા માણસને ત્રણ ત્રણ દરેક ઉવટીએ માત્ર પાણીમાં વાટીને પાવાથી આઘર્ષ રીતે ઉવટીને બંધ કરે છે. તે ઉપગત છાતીની ગમરામણ, ખાલી ઉગાકા (હસાચ) ને તુગત નરમ પાડે છે. આ ગોળી હિરદીરીઆની સુઝા, તાણ, છાતીની ગમરામણ, બોલવાનું બંધ થવું, ગડવું દરવું વગેરે ઉપદ્રવોમાં લા ૧ વખત સેવવાથી ચમત્કારીક ફાયદો કરે છે જુલતા વહેન હોય તથા બિન્નાદગેગતા રોગીઓ પણ આ ગોળીના સેવનથી આરોગ્ય થયા છે માટે મારા બંધુઓ ! આ ગોળી બનાવો, ઘરમાં ગળિે અને વાપરો. તમને જરૂર ધન, યશ અને કિર્તિ પ્રાપ્ત થશે. એના મુકાબલાની ટોષપણ દવા ‘કંગ્રેજી કે યુનાનીમાં નથી. માટે સર્વ વૈદ્યભાઈઓ જરૂર આ નવું ઔષધ બનાવજો.

૨ મરડાની ગોળી-હામણ હરે ૧ ભાગ, આમળા ૧ ભાગ માયુકળ ૦૧ ભાગ, નાગકેસર ૦૧ ભાગ, કડા છાલ ૦૧ ભાગ, ચુંક ૦૧ ભાગ, વરીઆળી ૦૧ ભાગ સાદુટક ૧ ભાગ લોધર ૦૧ ભાગ, વાયવડગ ૦૧ ભાગ, મોચરશ ૦૧ ભાગ, ખીલી ૦૧ ભાગ એ પ્રમાણે લઈ વાટી વસ્ત્રગાળ કરી તેને પાણીમાં ઘુટી વટાણા નેવડી ગોળીઓ વાળી તડકે સૂકવી રાખી યુક્તી ન્યારે કોઈને મરડો એટલે પેટમાં ચુંક આવી પેસા બે પેસાબાર લોહી કે જળસ પડતુ હોય, અને રોગી ગમરાતો હોય ન્યારે નાના બાળકને એકથી બે અને મોટા માણસને ત્રણથી ચાર ગોળી માત્ર પાણી સાથે દીવસમાં ત્રણ વાર વાટીને પાલી અથવા ગળાવવી. આ ગોળી મરડા (પ્રવાદિક) આમવાણ ઉપર ઘણીજ અપડાઈ કામ કરે છે. આ ગોળી આપી એટલે દીવેય (ઝેરડીયા) નો જુલાય આપવો પડતો નથી. માટે મારા બંધુ! આપ જરૂર આ ગોળી બનાવો. વાપરો અને રોગીનો આશીરવાદ, તથા યશ અને ધન મેળવો એટલીજ ઇચ્છા છે.

૩ તાવની દવા-દરેક ગામ ખેતરોમાં “કડવી નાઇ” નમતો વધુમાં વધુ ૯ ઈંચ ઉંચો છોડ ઉગે છે, તેને ડાળાઓ હોતી નથી. તેના પાંતરાં સાંકડાં અને લાંબા થાય છે. તેના કુલ ઝીણા ઘોળા થાય છે. તેનો સ્વાદ અત્યંત દુર્વો હોય છે. તે છોડવાને ઉખેડી મંગાવી તેને ઢાંચામાં સૂકવી સુગતાં નેટપું વજન થાય તેથી ચોથે ભાગે ઢાળાં મરી (તીખી) મેળવી ખાડી વસ્ત્રગાળ ચૂરમ કરી રાખવું. તેમાંથી નાના બાલકને એક રતીથી એક પાલ માત્ર ઠંડા પણી સાથે દીવસમાં ત્રણ વાર વાટીને પાવાથી અથવા શ્લાવવાથી તાઢીઆ, એકાંતરો વગેરે તાવા જાય છે. આ ઔષધ હમારા દવાખ નામાં ચાલુ છે અને મહાસુ-દર્શન સુર્ષ કરતાં વધારે ફતેહમંદીથી કામ કરે છે. માટે મારી ખામ વિનિતિ છે કે, આ ચુર્ષ વૈદ્યબંધુઓ જરૂર બતાવશે. હમે એવું નામ “દારના” રાખેલું છે,

આ છોડ નહીં જોગખાસ તેણે આધ્યા-આનાની દીકરી મોક્ષી નમુનો મંગાવી લેવે.
એ વનસ્પતિ વેચાતી મંગાવવા માટે કોઈએ પત્ર લખવો નહીં. એ તો સર્વ ઠેકણે મળે છે.

૪-યત નિવેદન કરવાનું કે મારો દહીં નાહતો અનુભવસિદ્ધ ઉપાય ઉપર-લખ્યો છે.
હવે રાતી ગોળી લખું છું.

દહીંની કુલાવેલી તોલા ૪, નવસાર-ચમેલો તોલા ૨. કાળા મરી તોલા ૨, મુન્નાગેર તોલા ૨, એ સર્વને વરગાળ કરી ગોળમાં ગોળી વાળતા હતા, પણ વરસાદમાં જોગખી જવાથી જગડી જાય માટે એ ચૂર્ણ તાજા-રાખીએ છીએ. એ ચૂર્ણમાંથી વાલને આશરે મોટા માણસને તથા નાના બાળકને એક રતી ગોળના પાણીમાં મેળવી પાવાથી તાડીઆ, રોણઆ, એકાંતરા પ્લેગના વગેરે તાવો-ખાત એ કે ત્રણ દીવસમાં જતા રહે છે. આ ગોળી-થી દહીં પ્લેગના દરદીઓ સારા થયા છે. આ ગોળીથી લોહીવો (સ્કતપ્રદર) કમજો, ઉંચું-વાત પણ ચમત્કારીક રીતે સારા થાય છે. માટે મારા વૈદ્ય બંધુઓ ! આ રાતી ગોળીનું ચૂર્ણ જરૂર બનાવી વાપરશો તો આપને જરૂર થય, પુણ્ય અને ધનની પ્રાપ્તિ થશે.

આ દવાથી હૃદય કે ફેફસાં, મગ્ગાશય કે મગ્ગાશય ઉપર જરા પણ ખાડી અસર થતી નથી. આવી ચમત્કારીક, સહેલી, સોધી અને સુખરૂપ ઔષધી ખીણ જણાઈ નથી.

૫-વીંછીના ઝેરનો રામખાણ ઉપાય-આ સંબંધમાં રા. દલાણી વિદુલ મહેતા કહે છે કે-મારા એક મિત્રને એક દિવસ વીંછી કરડ્યો હતો અને તેની વેદનાથી તેઓ દરાન હેરાન થઈ ગયા હતા. એટલામાં રસ્તે જતા એક મલા માણસે એ વાત જાણી અને જણાવ્યું કે સુદી રજેલી દળદર (અવેજ) થોડી લઈને તેને દેવતામાં નાખી તેના કુમારના મે ચાર શ્વાસ ઉંડા લો એટલે આરામ થશે. તેમ કરી જોતાં ખરેખર મિત્રનાં સમજાવેલા નાશ પામી અને ઝેર તરત ઉતરી ગયું. આવો સારો અને સોધા છતાં રામખાણ દલાજી લોકોની જાણમાં આવે માટે આપના સુપ્રસિદ્ધ પત્રદારા પ્રેક્ષ કરાવ્યો છે.

૬-વીંછીના દંડાનો અકસીર ઉપાય-૧ રા. પરશોત્તમ મોડાભાઈ પટેલ-ખાનપુર તા. આણંદથી લખી જણાવે છે કે, વીંછી જેવો દંડ દે કે અને તેટલી ઉતાવળથી ખરાય તેટલી ખાંડ ખાવી. જેથી ઝેર ત્રિવલ્કલ ચડશે નહિ. આ ઉપાય અમારો અનેક વખત અનુભવેલો છે.

૭-મેલેરીયા અને માંકડાના ઉપાય-૧ જે ગાંધેમાં મેલેરીયા નામનો તાવ ફાટી નીકરે લાંબો પોતાના ખોરાકમાં કોપરેલેસ વાપરે તો તાવ જલદી નાશ થાય છે ને મેલેરીયા તાવ આવે નહિ.

૨ માંકડ મારવાનો ને એનો ઉપદ્રવ અટકાવવાનો ઉપાય-જ્યાં આગળ માંકડ દેખાય તે જગ્યાએ જરા ગરમ કરેલું કોપરેલેસ લગાડવું એટલે ઘસવું ને લાકડાનાં પલંગ તથા ખાટલા વિગેરેની ફાટમાં પણ ચોપડવું તો માંકડના-હાડનો પણ નાશ એકદમ થઈ જાય છે.*

* જે જે વૈદ્યબંધુઓ અને અન્ય સજ્જનો તરફથી અનુભવસિદ્ધ ઔષધી પ્રયોગ અમને લખી મોકલવામાં આવે તો પ્રેક્ષ કરવામાં આવશે. સમ્પાદક:-ભારત ઇલન.

દાન મહિમા ।

(૨)

વિદ્યા અને શ્રદ્ધાચર્યના અભ્યાસની સદામતા માટે જે નિર્ણય પ્રાપ્ત કરવાનો શાસ્ત્રમાં હિસેબ છે તેવું નિર્ણય દ્વારા જે મૂર્ખ અને દોષી બ્રાહ્મણોનું પોષણ થાય તે તેથી દેશનું અમંગલ થાય અને એવા પ્રકારના નિર્ણય દ્વારા એને દેશના શત્રુ માની શકાય તેમને દુષ્ટ આપવો જોઈએ. એમાં અનુચિત શું છે ? શત્રુનો ભય હોય તોજુ શુદ્ધરથો ગમે તેને દાન આપી ન જોડે અને અવિદાન-મૂર્ખ બ્રાહ્મણોમાં શુદ્ધિ થવા ન પામે. અધર્મચરણી-બ્રાહ્મણને કોઈ વાતુ આપવાનું સામળવામાં આવે તો તેના પશુ નિષધ કરવો જોઈએ. એ સમયે પ્રતિજ્ઞાબળ થતાં પાપ થવાની તો આશંકા રાખવીજ નહિ. મહર્ષિ ગીતમે (૫-૨૩ શ્લોકમાં) કહ્યું છે કે :

મતિશ્રુત્વાપિ અપર્મે સંયુક્તાય ન દદ્યાત્ ।

જો. કદાચ દાન આપવાનું અગાઉથી કબૂલ કર્યું હોય તોપણ અધર્મચરણી બ્રાહ્મણને દાન કરવું નહિ. ” (મિતાક્ષરા : ૧-૨૦૧ જુલો) મહાભારતનાં અનુશાસન પર્વમાં કહેલું છે કે :

કુશાય કૃતવિદ્યાય વૃત્તિસીનાય સીદતે ।

અપદ્મ્યાન્ ક્ષુધાં યસ્તુ ન તેન પુરુષઃ સમઃ ॥ ૫૯-૧૧

“ વિદ્વાન, ગરીબ, અને કૃષ્ણ ક્ષુધાતુરની ક્ષુધા જે મનુષ્ય દૂર દૂર છે તેના સમાન ખીજે કોઈ પુરુષજ નથી. ”

પ્રતિબદ્ધ-દાનનો ઉદ્દેશ—ઉપગ્રસ્ત સર્વ શાસ્ત્ર વચનોદ્વારા એજ સ્થાપિત થાય છે કે પ્રતિબદ્ધ દાનનો અન્ય ઉદ્દેશ્ય ધાર્મિક વિદ્વાનને શક્તિ આપી આપવી. જે બ્રાહ્મણો દેશમાં ધર્મ અને વિદ્યાની શુદ્ધિ કરામાં જોડાયેલા હોય તેમને મહિને મહિને યગાર આપી “ નોકર ” બનાવી દેવા એવો શાસ્ત્રનો ઉદ્દેશ્ય નથી.

નોકર, ચામડક, અને અધ્યાપકના રૂપ—ઉચ્ચેન્દ્રમાં ધર્મચારકો મહિને મહિને યગાર સેતા હોવાથી તેઓ નોકર જેવા છે. વળી તેમની પાસે પુષ્કળ સરસામાન અને ધન હોય છે. આપણે દેશના બ્રાહ્મણોને તેમની ધર્મા ન થવી જોઈએ, અને તેમના જેવા ધનવાન થવાનો સોચે પણ ન થવો જોઈએ ! ત્યાં જ બધું સાફ અને આપણું સર્વ ખોટું છે એવી વિચાર કરવાનું કારણ જ નથી. અવશ્ય આપણે બ્રાહ્મણવચ્ચાથીજ એવી વિચાર કરવાના અભ્યાસમાંજ પડ્યા છીએ, ત્યારે તે આપણે ભૂલી મૂકી જોઈએ. ઇચ્છેલા પાદરીઓ કહેવધારે દિવસ દોઢકર્મચારી રહેશે એમ જણાવું નથી. ઇચ્છેલાં અનેક સિદ્ધાંતો

મહિને મહિને પગાર લેઈ “ નોકર ” બન્યા છે, તેથીજ આપણા દેશમાં પણ નોકર અને અધ્યાપકોની સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થઈ છે ! એ બધો પ્રતાપ-પરદેશી રાજ્યનીતિના અનુસરણો છે ! એ બહુ દિલગીર થવા જેવું છે ! આજે આપણા દેશમાં-વિદ્યાભ્યાસને પરિણામે ભારતવાસીઓનાં જીવન ઉન્નત થતાં નથી તેવું એક મુખ્ય કારણ એ છે કે હાલના અધ્યાપકો માત્ર પૈસાના “ નોકર ” છે. તેઓ પૈસાના “ સેવક ” છે. માત્ર પૈસા લેવા અને વિદ્યા ભણાવવી. પૂર્વે પ્રત્યેક વિદ્યાર્થીને “ મનુષ્ય ” બનાવવો એજ તેમનું કર્તવ્ય હતું, આ દેશમાં વિદ્યાદાનનું અન્ય નામ “ મનુષ્ય બનાવવું ” ગણાતું. તે ધર્મ કર્મ તો અધ્યાપકો અને શિક્ષકો સર્વ જૂલો જ ગયા છે. અરે ! તેઓ પોતાને “ મનુષ્ય ” નથી-તેમનામાંજ મનુષ્યત્વ નથી પછી તેઓ ક્યાંથી વિદ્યાર્થીઓને “ મનુષ્ય ” બનાવે વાર ? શિક્ષકોને સ્વતંત્રતા નથી, તેઓ માત્ર પરપરાંથી ચાલતી આવેલી નિતિને અનુસરી માત્ર પરીક્ષામાં “ પાસ ” થવાની સગવડ કરી આપે છે. પરદેશી-પરધર્મી, પરનેતિક, સરકારે નણી કરેલાં, પરભાષાના (સ્વભાષાનાં યોગ્ય) પુસ્તકો વિદ્યાર્થીઓને મોટે-પોપટની પેઠે-ભણાવે છે એટલુંજ માત્ર ! તેઓ વિદ્યાર્થીઓને “ મનુષ્ય ” બનાવવાનો, અરે ! “ વિદ્વાન ” બનાવવાનો જરૂર પણ માન કરતાજ નથી ! તેજ કારણને લીધે આપણા આર્યધર્મ શાસ્ત્રમાં “ પૈસાના નોકર ” શિક્ષક-અધ્યાપકોની નિંદા કરવામાં આવી છે ! સ્વતંત્રતા પૂર્વક, પોતાની ઇચ્છાનુસાર, વિદ્યાર્થીઓનું ચરિત્ર-ગદન કરવા શક્તિમાન હોત તો શિક્ષકો શિક્ષાદાન દેવામાં પોતાના મન-પ્રાણ પૂર્વક વ્યવસ્થા કરી શક્ત પરંતુ એમ બનતું નથી. અત્યારે તો શિક્ષણ વિભાગના ચાલકો જે પ્રકારે વિશ્વવિદ્યાલય અથવા શાળા, કોલેજો ચલાવવાના નિયમો રચે છે તે પ્રમાણેજ સર્વજ્ઞ શિક્ષણ આપા છે-શિક્ષકો તો એ પ્રમાણે વર્તવા બંધાયલા જ હોય છે. એક દિવસ બે અધ્યાપકોની વચ્ચે એક શિક્ષકની વર્તમાન અવસ્થા સંબંધી ચર્ચા થઈ હતી. એકે અધ્યાપકે કહેતા કે : “ આપણે વિદ્યાર્થીઓને વિદ્યાવાન અથવા મનુષ્ય કરવાને યત્ન કરતા નથી, અને તેમ કરવાનું બનેક અધ્યાપકોમાં સામર્થ્ય પણ નથી. આપણામાંના દરેક શિક્ષકો પોતાના વિદ્યાભ્યાસમાં પારદર્શી અને સાચા હૃદય ધાલી છે ? અનેક શિક્ષકો એમ. એ. પાસ થયા કે બસ, પોતાને કૃતાર્થ માને છે ! તેમજ ખીન્નું કાંઈ શિખવા જેવું છે એવું જણાતાજ નથી ! વળી કેવળ જ્ઞાનની વિશાળતા અથવા ગદનતા દ્વારા શિક્ષક કૃતાર્થ થઈ શક્તો નથી. શિક્ષકોએ તો સર્વોપરિ, શુદ્ધચારી અને શીલવાન થવું જોઈએ. શિક્ષકો તેવા નથી તેના દોષ વિદ્યાર્થીઓના મૂખ્ય ત્યાગકોના પણ છે ! તેઓ માત્ર સારા “ પાસ-કરનારા ” અધ્યાપકો-શિક્ષકો મૂકે છે ! એ ચાલકો સારા શુલ્બાન, ધર્મપ્રાણ, નીતિવાન, સારા “ મનુષ્ય ” અથવા “ વિશુદ્ધ વિદ્વાનો ” નો આદરસત્કાર કરતા નથી ! તેથીજ શાળા, કોલેજોમાંથી વિદ્યાર્થીઓ કરી ગમે

* નિયાળો, સ્કૂલો, કોલેજોમાં ધર્મનીતિનાં શિક્ષણને મૂખ્ય રચાન અપાતું જોઈએ. કારણ કે તેજ જ્ઞાન વિદ્યાર્થીને “ મનુષ્ય ” બનાવે છે પરંતુ દિલગીરીની વાત છે કે : દેશમાં આટલા બધા બુદ્ધિમાનો, શ્રીમંતો, શાહુકારો છતાં કોઈએ ધર્મ, નીતિ શિક્ષણ-માટે સરકારને આશ્રય કરતું નથી અથવા તો તે માટે જૂદી શિક્ષણ-અવસ્થા કરતું નથી. હાલ જમાનો બદલાય છે. તેવા સમયમાં પણ ધર્મ-શિક્ષણની જૂદી વ્યવસ્થા થવી જોઈએ.

તેવા આચરણવાળા નિધ થઈએ ઉત્પન્ન થાય છે ! ” એ સાંભળી અધ્યાપકે ઉઠા નિઃશ્વાસ નાંખી કહ્યું કે : “ શુ આપણને એટલા માટેજ નોકર રાખ્યા છે ? વિદ્યાર્થીઓને માત્ર “ પાસ-કરવા ” એજ આપણા ઉદ્દેશ્ય છે એ ઉદ્દેશ્ય આપણે નેટલો ઉત્તમ રૂપે પરિપૂર્ણ કરીએ છીએ તેટલો ખીજ કોઈ કરી શકે એમ નથી. “ મનુષ્ય ” બનાવવા માટે અથવા વિદ્યા પ્રત્યે પ્રેમ ઉત્પન્ન કરવાનું પ્રયોજન હોય તો સર્વેસ સદ્ગુણી ધર્મપ્રાણુ, વિદ્વાન, ત્રિશુદ્ધ ચારિત્ર્યવાળા શિક્ષકોનીજ આવશ્યકતા છે પરંતુ આજ કાલ તો એવી આશા રાખવી આપણે માટે આદર્ય કુસુમવત છે ! બલિષ્ઠતા ભગવાન કૃપા કરે અને શિક્ષણ પદ્ધતિ શ્રે ત્યારેજ એ પ્રમાણે બને ! “ વાંચક બંધુ ! એ બંને અધ્યાપકોના ઘણા દિવસના વિચારો હમણાં પ્રવિભૂત થવાનાં ચિન્હો જણાય છે. હજી નોકા સમુદ્રમાં છે. ક્યે કિનારે જાય છે તે જોવાનું છે. શ્રીયુત ગાંધીજીએ શિક્ષણ ક્રમ ફેરવવાનો ભગીરથ પ્રયત્ન કર્યો છે. આ સમયે દેશના ધર્મપ્રાણુ-મહાપ્રાણુ-હિતધીઓએ ભગૃત યથ ધાર્મિક-નૈતિક શિક્ષણની વ્યવસ્થા કરવાનું કામ ઉપાડી લેવું જોઈએ. દેશના જૂદા જૂદા ધર્મચાર્યો હજી ભગૃત યતા નથી અને તેમના તરફથી ધર્મ-શિક્ષણની વ્યવસ્થા થતી નથી !

સત્ય કહીએ તો પ્રાચીન પ્રથા પ્રમાણે વિદ્યાર્થીઓને “ મનુષ્ય ” અને “ વિદ્વાન ” સત્યચિત્રણાળી બનાવવા માટે કેળવણી-પદ્ધતિમાં ફેરફાર કરવો જોઈએ. પ્રથમ શિક્ષકો “ મનુષ્ય ” અને “ વિદ્વાન ” થવા જોઈએ તેમ થવાથીજ વિદ્યાર્થીઓ “ મનુષ્ય ” અને “ વિદ્વાન ” થશે. શિક્ષણ-વિષય ગ્રાહ્યનાર પણ “ મનુષ્યો ” અને “ વિદ્વાન ” હોવા જોઈએ. તેમને સ્વતંત્રતા મળવી જોઈએ. શિક્ષકોની પર્મગી કરતી વખતેજ બહુ સાવચેતીથી કામ લેવું જોઈએ. કેવળ શુદ્ધચરણી સુશીલ અને બહુયુત (broad) અનુભવી મનુષ્યોનેજ શિક્ષકો નિમવા જોઈએ. આજ તો ૨૦-૨૫ વર્ષના જુવાનીયા શિક્ષકો મુખમાં પાત બીડી અને સીગારેટના ધુમાડા નીકળતા હોય, માથે સ્ત્રીઓના જેવા વાળ રાખી પરીયા પાડ્યો હોય, કોટ, પાટલુન, નેકટાઇ, કોલરો પહેર્યા હોય, અનીતિ, અધર્મ યુક્ત વર્તણુક હોય, ઉચ્છ્રંખલ, વિવેકહીન, બ્યસની અને તોડડા છોકરાઓ મારતર બની વિદ્યાર્થીઓને કેવુ બચાવતા હશે તનો ખ્યાલ સદાજે આવ્યા પગર રહેતો નથી ! એ શિક્ષણથી કેવળ શુદ્ધા-મગીરી કરવા સિવાય દેશને બીજે શો લાભ થાય છે ? એવો વિશ્વાભાસ કરી સેંકડે કેટલા વિદ્યાર્થીઓ સુખી થયા છે ! તે કંઈ છાતું નથી ! એવા તોડડા અને ઉચ્છ્રંખલ શિક્ષણને પ્રતાપેજ સંમાર વ્યવહારમાં અનેક પ્રકારના નકારા રિવાજો પેદા, કુમર દ્વેષ, ક્ષતિના પ્રવેશ થયો અને સુખી સંતોષી હિંદુ-સમાજ દુઃખની-જીવન કલહની-છેલ્લી હદે પહોંચ્યો છે ! કહો કે તેઓ દુઃખી દુઃખી થઈ રહ્યા છે ! ભાગત વર્ષનું સહમાખ્ય હોય, અને એ શિક્ષણ ક્રમ બદલાઈ વિદ્યાર્થીઓને સાચા “ મનુષ્ય ” અને “ વિદ્વાન ” બનાવવા જેવો શિક્ષણ ક્રમ રચવામાં આવે તોજ દેશનું કલ્યાણ થાય ! તોજ દેશ સુખી થાય ! પરંતુ એમ કરવા માટે અનુભવી-“ વિદ્વાન ”-“ મનુષ્ય ”-શિક્ષક-અધ્યાપકોની યોજના થવી જોઈએ. તેઓ સાધારણ રીતેજ પોતાની સ્વતંત્રતાનો દુરપયોગ કરશે નહિ. કદાચ સેંકડે બે ચાર શિક્ષક દુરપયોગ કરનાર નિકળશે તો તેમને સુધારતાં કે દૂર કરતા કઠિન પડશે નહિ ! શિક્ષકોને કમલે કમલે સ્વતંત્ર-પરવિચ રચાહક બનાવી દીધાથી, તેમને વારંવાર રાફી રાખ્યાથીજ દેશનું અતિશય અકલ્યાણ થાય છે ! સાચા દેશહિતધીઓ, સાચા દેશ નાયકો ! ભગૃત થાઓ અને અત્યારે તમારે કર્તવ્ય બજાવો ! (અપૂર્ણ.)

હા. રા. મેહતા.

उपनिषदावली.

(૪)

॥ कठोपनिषत् ॥

(પ્રથમાવલો.)

નચિકેતાએ પણ યમ કથિત સર્વ, અગ્નિ વિદ્યા, પુનઃ કહી સંજ્ઞાવી. યમ તેથી સંતુષ્ટ થઈ, ખીચું વરદાન આપવાની કચ્છથી પુનઃ બોલવા લાગ્યા.

૧૬. નચિકેતાને યોગ્ય શિષ્ય સમજી પ્રીતિ પૂર્વક યમે કહ્યું: " હું એ

વિષયમાં તમને એક વિશેષ વરદાન આપું છું. એ અગ્નિ તંમારા " નચિકેતા " નામેજ પ્રસિદ્ધ થશે. તમે વિચિત્ર-રત્નમયી માળા ગ્રહણ કરો, અથવા " અન્ય એક કર્મ વિદ્યા ગ્રહણ કરો. " (ભાષ્યકાર એવો પણ અર્થ કરે છે.)

૧૭. જે (આદ્યજ) પિતા, માતા અને આચાર્યના ઉપદેશ પ્રાપ્ત કરી, ત્રણ વર્ષનું નચિકેત અગ્નિનું અધ્યયન કરે છે અને પછી વેદાધ્યયન અને જ્ઞાન, એ ત્રિવિધ કર્મનું અનુક્રમ કરે છે તે જન્મ અને પુત્ર્યનું ઉદ્ધવન કરી શકે છે. અર્થાત તે જન્મ-મૃત્યુ રહિત થાય છે. જેણે હિરણ્યગર્ભસમ્પૂર્ણ યાનાદિ ગુણ યુક્ત, સ્તુતિ-યોગ્ય અને પ્રદાતા શીલ અગ્નિને યાચોપદેશ હારા જાળ્યો છે, તેને પરમ શાન્તિ પ્રાપ્ત થાય છે.

૧૮. જેણે પૂર્વેકતા નચિકેત અગ્નિને આત્મસ્વરૂપ જાણ્યો છે; તે દેહત્યાગ થતા પહેલાંજ અધર્મ અને અજ્ઞાન આદિ માનસિક-શોષરહિત યર્ષ સ્વર્ગલોક સમાન આનંદ ઉપભોગ કરે છે.

૧૯. હે નચિકેત: ! તમે દ્વિતીય વર માંગવી વખતે સ્વર્ગ પ્રાપ્તિ-સાધન સંજ્ઞાથી અગ્નિ વિદ્યાવિષયક વરદાનની પ્રાર્થના કરી હતી તે મ્હેં તમને આપ્યું. આજથી લોકો એ અગ્નિને તમારાજ નામથી ઓળખશે. મ્હેં પ્રસન્ન થઈને તમને એ વરદાન હાથે, વરે વિદાનો આપવાના તૃતીય વરની પ્રાર્થના કરો.

નચિકેતાએ કહ્યું: " મંદારા એક સંશયનું નિવારણ કરો. કાષ્ટ કહે છે કે: નિચા પામના યરીર, હર્ષિવ્રષ, મનઃ અને સુદૃઢી આત્મા પ્રથમ પરલોકગામી હારણ કે તેજ યમ વગેરે કાષ્ટ કહે છે કે: " આત્મા પલોક ગમન કરતો નથી. " એને દેશમાં આવતા પ્રમાણે કહ્યું છે. એજ જોઈ વરદાન માટે મંદારી પ્રાર્થના છે. "

સામારને અગ્રદ કર્યું સાચો સુકિતસાધક અને અલગમ નેત્રદેય માટે યાત્ર છે કે નહિ જાણતા બદલાય છે. તેવા યમે કહ્યું: " તમે જે વિરયનો પ્રશ્ન કર્યો છે એ વિષયમાં દેવતાઓને હવે આત્મા અગ્નિ મુક્ત છે, તે સાધારણ મનુષ્યોના જાણી

કે સમજી શકાય એવો નથી તમે બીજો વર પ્રાર્થના કરો એ (આત્મતત્ત્વ) જાણવાનો આગ્રહ કર્યો નહિ. એ વગર-પ્રાર્થનાનો ત્યાગ કરો

૨૨. નચિકેતાએ ઉત્તર દીધો “ હે મૃત્યો ! એ વિષયમાં દેવતાઓ સદાયવાળા છે. તમારે મુખેથી સાબળ્યુ અને તમે એમ પણ રહો છો કે આત્મતત્ત્વ સહેજે સમજી શકાય એવું નથી તેથી તે જ્યારે વિદ્વાનોને પણ અનાયાસે જ્ઞાન-જોયર નથી તો પછી તમારા જેના ધર્મતત્ત્વ મહેને બીજા કોણ મગશે કે જેની પાસેથી એ વિષયનું મહેને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે માટે એ મોક્ષ પ્રાપ્તિનો એક માત્ર ઉપાય છે અન્ય સમસ્ત ક્ષણ અનિત્ય છે. માટે અન્ય કોઈ પણ વર એના સમાન થઈ શકે એમ નથી.

૨૩. નચિકેતાની પુનઃ પરીક્ષા કરવા માટે યમે લોભ દર્શાવી કહ્યું કે “ હે નચિકેત ! તમે સો વર્ષ પર્વત જીવે એવા પુત્ર, પૌત્રી, અને પુષ્કળ પૃથ્વી, હસ્તી, અશ્વ, સ્વર્ણ આદિ અને સામ્રાજ્ય પ્રાર્થના કરો, અને જોઈલા વર્ષ જીવન ધાગણ કરવાની ઇચ્છા હોય તેટલા વર્ષ જીવતા રહો.

૨૪. જો તમારી ઇચ્છા હોય તો એને અનુકૂળ એવું વરદાન પણ પામ કરી શકશો અને દીર્ઘ જીવન તથા જીવન રક્ષણાર્થ ધન દ્રવ્યોદિની પણ તમે મહેને પ્રાર્થના કરી શકશો, અથવા તમે મહાભૂમિના રાજા થઈ શકશો મહાઈ એ વચન મિથ્યા થઈ શકશે નહિ સમસ્ત સ્વર્ગીય અને પાર્થિવ વસ્તુઓના ફળ તમે ભોગવો એવી આશિષ આપુ છું.

૨૫. હે નચિકેત ! મનુષ્યને વાચનીય અર્થાત્ દુર્લભ હોય એવી સર્વ વસ્તુની ઇચ્છાનુસાર તમે પ્રાર્થના કરો, કિંવા જો મનુષ્યને દુર્લભ હોય એવી રૂપરીતિ આદિ શુદ્ધિ, વાન, રચસહિત, વિવિધ વાચન-ત્રયુક્ત અખરાઓની તમે પ્રાર્થના કરો, હું તે સર્વ આપવા તત્પર છું, તે અખરાઓ દ્વારા તમે તમારી સેવા શુદ્ધિ કરાવજો, પરંતુ મૃત્યુ સંબંધી પ્રશ્ન મહેને પૂછો નહિ.

૨૬. આ પ્રમાણે યમે નચિકેતાને અનેક પ્રકારનો લોભ દર્શાવ્યો, પરંતુ એ લોભ જોઈ નચિકેતાનું મન ડગ્યું નહિ. તેણે શાન્ત ચિત્તે યમને ઉત્તર દીધો કે “ હે મૃત્યો ! આપ મહેને પુત્ર, અપ્સરાદિ જે સર્વ ભોગ્ય પદાર્થનું જ્ઞાન કરવા તત્પર થયા છો, એ સર્વ આવતી કાલે રહેશે કે નહિ એ માટે સંદેહ છે, વળી અખરા વગેરે સર્વ ભોગ્ય વસ્તુઓ ઇન્દ્રિય ચક્ષિત્તે ક્ષીણ કરી દે છે, તેથી એ સર્વની મહેને આવસ્કતા નથી વળી તમે દીર્ઘ જીવન જ્ઞાન કરવાનું કહેા કેા તેનું પણ પ્રયોજન શું છે ? કારણ કે બ્રહ્મા પણ સ્વસ્થ જીવનાર છે, તે પણ ચિરસ્થાયી નથી, તેથી દીર્ઘજીવન માટે મહેને અભિવાધા નથી. એ સર્વ ઐશ્વર્ય, દિવ્ય ગુણો, અને નૃત્યગીત આદિ આપની પાસેજ રહેવા દો એની અગિયાર વસ્તુઓનું મહેને કિમિત્ત પણ પ્રયોજન નથી

૨૮. નચિકેતા પુનઃ યમ પ્રત્યે બોલ્યા “ હે અન્તક ! આપજ વિચાર કરી જુવો, ધન-સંપત્તિ મનુષ્યને કદી પણ તસિ આપી શકે એમ નથી. વળી તમારા જેવા દેવતાનો મહેને સાક્ષાત્કાર થયો છે ત્યારે ધન સંપત્તિની ઇચ્છા થાય તો તે મહેને અવસ્થ મજે એમ છે, તેમજ જોઈલા દિવસ તમે યમરાજ્યના અધિપતિ રહેશો તેટલા દિવસ પર્વત હું જીવન ધારણ કરી શકીશ એમા શંકા નથી પરંતુ તે ગિરોની મહેને ઇચ્છાજન નથી. તમે મહેને પૂર્વેકાત વરદાન આપો એજ મહારી પ્રાર્થના છે.

૨૮. હે મૃત્યો ! મનુષ્યો જરાયંત્ર અને મરણશીન (નિર્મુખ) છે, અને દેવતાઓ

અનર અને અમર (ઉત્કૃષ્ટ) છે. તેટલા માટેજ નિકટ મનુષ્ય ઉત્કૃષ્ટ દેવતાઓ સમુદાય નહિ ઉત્કૃષ્ટ વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાનીજ ધાંધલા રાખી રહે-કેટલી પણ સામાન્ય વસ્તુની પ્રાર્થના કરી રહે નહિ તેથીજ હું તમારા જેવા મહાત્માની પાસે આવી ચા માટે અગાધ મનુષ્યો મણે તેમ અનિત્ય ધન-સમૃદ્ધિ વગેરેની પ્રાર્થના કરું ? જેઓ સાર વસ્તુ હવે છે તે જાણવા નથી, તેઓજ તમે કહેો છો તેવી અનિત્ય ઐશ્વર્ય પુત્રાદિ અનેક વસ્તુઓ એક માનીને પ્રાપ્ત કરવાની પ્રાર્થના કરી રહે, પરંતુ હું તેની પ્રાર્થના કરીશ નહિ. વળી શરીર જોખા, કિડા, ફાતુક, અને અપ્સરા આદિને અનિત્ય જાણવા હતાં પણ, કયો શુદ્ધિમાન પુરુષ દીર્ઘજીવન પ્રાપ્ત કરી આનન્દનો અનુભવ લેવા તત્પર થાય ? વળી દીર્ઘ કાળ જીવવું એ જ્યારે કશુંકર છે. દારૂકે જઘાપરવામાં જીજ્ઞાસા-વ્યાધિયો-આદિ આક્રમણ કરે છે. તે સમયે બોગપ્રવૃત્તિ ચક્રિતહીન થઈ જાય છે. તેથી ધાંતિ પ્રાપ્ત કરવાનું તો દૂર રહ્યું, પણ ઉચકે અચાંતિનો અનુભવ થાય છે.

૨૯. હે મૃત્યો ! મૃત્યુ પછી આત્મા પરલોકમાં નિવાસ કરે છે કે નહિ તે તમે કહેા. એ આત્મ તત્ત્વનો વિષય તમે મહારાથી શ્રમ રાખવાનો યત્ન કરો છો, પરંતુ એજ વરદાન ગ્રહણ કરીશ. અગાધ મનુષ્યોને ઉચિત્ત એવી અનિત્ય કોઈ પણ વસ્તુ કે મદ્ય કરીશ નહિ.

પ્રથમવર્ણી સમાપ્ત.

॥ કગોપનિપત્ ॥

દ્વિતીયાવલ્લી ।

૧. નચિકેતાએ પુત્રાદિની યમ પાસે પ્રાર્થના કરી નહિ. માત્ર ધર્મવિધાનીજ પ્રાર્થના કરી. તે સમયે યમરાજે તેને પ્રશંસા થોડી સમજાવેલું કે : “નચિકેત : ! એવા એટલે યોદ્ધાસાધક નત્વગાન અને પ્રેયઃ એટલે અર્થ, પુત્રાદિની ઠામ્યવસ્તુ, એ બન્ને પરસ્પર પૃથક છે. ઉભયનું મિત્ર મિત્ર પ્રયોજન હોય છે, અર્થાત્ એવનું પ્રયોજન સુધિત પ્રાપ્તિ અને પ્રેમનું પ્રયોજન એકિત ઉત્પત્તિ પ્રાપ્તિ. એ બન્ને પુરુષને આજીવ કરી રાખે છે. જે એવા ગ્રહણ કરે છે તેનુંજ કલ્યાણ સધાય છે, અર્થાત્ તે ભવજાંઘનમાંથી સુક્રિત પ્રાપ્ત કરે છે, અને જે પ્રેયઃ ગ્રહણ કરે છે, તે રીઈરદિગ્ગિજ મદ્ય મનુષ્ય પરમ પુરુષાર્થ (મોક્ષ) પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી.

૨. એવા અને પ્રેયઃ એ ઉભય વસ્તુ પુરુષ પ્રાપ્ત કરી રહે છે, પરંતુ મીઠા પ્રેમ પ્રેયઃ અને પ્રેયઃ એ ઉભય પદાર્થના સર્વ તત્ત્વ, વિશેષ આભેયતા સ્થાં પછી પ્રેયઃ કરતાં પ્રેમને પદ્મ કરી જઈ એમનેજ ગ્રહણ કરે છે, અને અશ્વજ્ઞાના મનુષ્યો શરીરાદિની પદિ અને તેના રક્તજને માટે પ્રેમને ગ્રહણ કરે છે.

૩. હે નચિકેત : ! મોક્ષને પુનઃ પુનઃ પ્રયોજન બનાવ્યું હતાં સ્વાભાવિક રીતેજ મનોરમ એવાં ત્રી પુત્રાદિ બોગ સમદાને અનિત્ય સમજી તેનો તો ત્યાગ કર્યો છે માટે તમે ધન્ય છો ! જે વિષયમાં મદ્ય મનુષ્યોનું મન આસક્ત થાય છે તે અદ્ય મદ્ય રત્નમાંથી વાસના તો ત્યજી દીધી છે, અથવા એકથી પરિપૂર્ણ એવી નિદા પાત્ર સંસાર-અતિથિ પ્રાર્થના તો કરી નથી.

(અર્જુન)

દા. રા. એલા.

પ્રાચીન ભારતમાં મનુષ્ય-ગણના ।

આજ સુધારાનું રાજ્ય છે. દરેક ખાતા સુધરેલી રીત પ્રમાણે ચાલે છે, અને પ્રાચીન સમયની ગણનીતિને અસભ્ય કહીને ફેટલાક વખોડે પણ છે. તેમ છતાં ભારત વર્ષની પ્રાચીન રાજનીતિનું ખાગીક અવલોકન કરતા આપણને અને પાશ્ચાત્ય સભ્ય સમાજને આશ્ચર્ય હાવેલ ચલા વગર નહિ. ભરતખંડમાં આજથી ૨૦૦૦ વર્ષ ઉપર માણસની ગણતરી (વસ્તી પત્રક) કરવાનું કામ પણ થતું હતું. પ્રસિદ્ધ ગ્રીક ઇતિહાસ લેખક મેગાસ્થિનેસે પોતાના પુસ્તકમાં લખ્યું છે કે ગ્રીક પ્રકારના દેખરેખ રાખનારા (superintendents) એલુ' કામ એ હતું કે તેઓએ પ્રગના જન્મ મરણના સમાચારની તપાસ કરીને લીગ્ટ તૈયાર કરવું અને ફેટલાં સ્ત્રી પુરૂષો જન્મે છે તથા ફેટલાં સ્ત્રી પુરૂષોનાં મરણ થાય છે તેમજ તેઓના મરણનું કાગળ રા છે તે સધળી બાબતની પ્રાથમિક પૂર્વક શોધ કરવી. આવી શોધ કરવાનું કારણ કર (કારણ) લાગુ પાડવાનું નહોતું, પણ તેઓના રાજ્યમાં જન્મ અને મરણની ખબર રાખવાનો જન્મ-મુખ્ય ઉદ્દેશ હતો "

સુપ્રસિદ્ધ "અર્થ શાસ્ત્ર" નામના પ્રાચીન ગ્રંથમાંથી પણ મેગાસ્થિનેસના એ વાક્યને સંપૂર્ણ ટેકા મળે છે. અંદરગૃહ રાજના રાજ્યમાં વસ્તીની ગણતરી કરવાનો રિવાજ હતો. તેમાં એક ખુબી એવી જણાય છે કે તે કોઈ પણ એક ચોક્કસ વખતે કરવામાં આવતી નહોતી રાજ્યમાં એક ચોક્કસ ખાતું હતું. તેમાં એજ કામને માટે પુષ્ટજ અમલદારો ગમવામાં આવતા હતા. તેઓના એક ઉપરી અમલદાર હતો તેનું નામ "સમાહર્તા" કહેવામાં આવતું હતું. તેને એ કામ સિવાય બીજા કામે પણ કરવા પડતા સમાહર્તાનું અધિકાર-સ્થાન, ચાર ભાગમાં વહેંચાયેલું હતું. દરેક ભાગના (ખાતા "ભાગ" માં ધણી ગામેનો સમાવેશ થતો) ઉપરી અમલદારને "સ્થાનિક" ના નામથી ઓળખતા "ગ્રામિક" ના તાબામાં વળી ધણી "ગોપ" રહેતા. તેઓ "ગ્રામિક" ની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તતા. દરેક "ગોપ" પાસે કે દસ ગામની બંધવગ્યા કરતો હતા.

એ "સિવાય" "પ્રેટ્ટ" નામના એક જાતના અમલદારો રહેતા. તેઓ "ગ્રામિક" "ગોપ" અને "પ્રેટ્ટ" અમલદારોનાં કામની તપાસ ચલાવતા અને તેનું પરિણામ "સમાહર્તા" ને જણાવતા હતા.

સમાહર્તા ચતુર્ધા જનપદ વિમજ્ય, હ્યેષ્ટ-મન્યમ-કનિષ્ઠ-વિભાગેન ગ્રામામં પરિહારકપાયુધીયં ધાન્ય-વશુ-હિરણ્ય-કુપ્ય-ચિટ્તિકર-પ્રતિકર મિદમે તાવદિતિ નિવન્ધયેત્ । एवं च जनपद-चतुर्भागं स्थानिकश्चिन्तयेत् । गोपस्थानिक प्रदेष्टारः कार्य करणे बलिप्रग्रहं च कुर्युः ॥

ગોપની કામ.

- (૧) દરેક ગામની ચાર જાતિનાં મનુષ્યની ગણતરી કરવી.
- (૨) ખેડૂત, ગાયો પાળનાર (બરવાડ), વેપારી, કુશરખાન, અને દાસસોડાની સંખ્યા નક્કી કરવી.
- (૩) દરેક ઘરનાં જીવાન, ધરડાં, સ્ત્રી અને પુરુષોની ગણતરી કરીને તેમનાં ચરિત્ર, આવક કામ અને ખર્ચ જાણી લેવી.
- (૪) દરેક ઘરમાં પાળવામાં આવતાં જાનવરોની સંખ્યા નક્કી કરવી.
- (૫) દરેક બરનાર અને દરમાંથી મુક્ત હોય એવાં માણસોની ગણતરી કરવી, અને તે સાથે કોણ મજૂરીવડે અને કોણ પૈસા કમાઈને દર ભરે છે તે પણ નક્કી કરવું.

ગ્રુપ અમલદારો-હીટકટીવ સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ-નું કામ.

- (૧) દરેક ગામની કુલ વસતીના આંકડો રજીસ્ટરમાં રાખવો.
- (૨) દરેક ગામનાં ઘરની સંખ્યા અને કુટુંબોની સંખ્યા નક્કી જાણી લેવી.
- (૩) કુટુંબોની જાતિ અને વેપાર ધંધાની માહિતી મેળવી લેવી.
- (૪) દર નહિં ભરનારાં ઘરની ખાત્ર કરીને તપાસ કરી લેવી.
- (૫) ઘરનો ખરો માલિક કોણ છે તે નક્કી લેવું.
- (૬) દરેક ઘરની આવક અને ખર્ચની માહિતી મેળવવી.
- (૭) ઘરમાં પાળવામાં આવતાં પશુઓની સંખ્યા નોંધી રાખવી.

આ બધાં કામોમાંના મોટા ભાગ " ગોપ " નાં કામો છે. તે સિવાયનાં કામો પણ કરવાં એ તેમનું મુખ્ય કર્તવ્ય હતું જેવાં કે:—

- (૧) ગામમાં નવાં આવનાર સ્ત્રી પુરુષો અને ગામના રહેનારાઓને ગામ બંદાર જવાનું કારણ નક્કી કરી લેવું.
- (૨) ગામમાં આવનારા માણસોની અને જેએએ ગામ લાગ કહ્યું હોય એવાં માણસોની જાણતા (Report) લખી રાખવી. શક પડતા (Doubtful) માણસોનાં કેટલાંધી માહિત લેવું.

ગ્રુપ અમલદારો (Detective Police) સ્થિત અને સમય જોઈને ગૃહસ્થ અથવા સન્યાસીનો પેશ બદલીને, આવી બધી જાણતોની બારીક તપાસ રાખતા હતા. તેઓને વખતોવખત ચોર બની ને પરતો તથા વન જંગલો-ચેંગેરે બધં દર કેટલાંઓમાં બટકું પડતું અને ચોર, છુટારા, દેશ-શત્રુ, અને અસાધ્યારીઓની તપાસ કરવામાં રોકાવું પડતું હતું.

રાજધાનીના સોડાની ગણતરી કરવાનો ભાર જેમને માથે રહેતો તેઓને " નાગરિક " કહેવામાં આવતા. તેઓ ચાર બાગ પ્રમાણે સ્થાનિક, ગોપ અને પ્રદેશ અમલદારોને મદદ કરતા પહેલાંની પેટેજ નવાસ કરતા.

ધર્મશાળાના અધિકારીઓ અને આવનારાઓનું લીસ્ટ જનોવીને " સ્થાનિક " અમલદાર પાસે મોકલી આપતા. દરેક ઘરના મુખ્ય માણસને પણ એ કામ કરવું પડતું. જેઓએ નિવર્તનો ભંગ કરતા તેઓને દંડ કરવામાં આવતો-વાણિયા, કસીમીરી, અને વેદોએ, નિયમની વિરુદ્ધ વર્તનારનાં નામનું સિલ્ક બેલું કરવું પડતું.

વન, ઉપવન, દેવાલય, તીર્થસ્થાન, ધર્મશાળા, રાજમાર્ગ, સમઘાન, ગાયોને ચરવની જમીન, વગેરેની વસતીની ગણતરી કરવાનું કામ એજ વિભાગ ઉપર રહેતું.

શ્રી રામરૂપા પરમહંસદેવ વિતસ્તિ,

॥ ઉપદેશામૃત ॥

(અમદાવાદમા શ્રી રામકૃષ્ણ જય નિ ઉત્તરામ તે દિવસે “ ઉપદેશામૃત ” નામનું એક ન્હાનું પુસ્તક સર્વ શ્રોતાઓને બેટ આપેલું. તેમા ભગવાન શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસ દેવના ઉપદેશામૃત મનન કરવા યોગ્ય હોવાથી અત્રે પ્રસિદ્ધ કરવામા આવે છે — અમ્પાદક-ભારતચંદન.)

૧ ગતિને સમયે આકાશમા અમખ્ય તારા જોવામા આવે છે, પરંતુ સૂર્યોદય થયા પછી તે જોવામા આવતા નથી તેથી દિવસે આકાશમાં તારા નથી એમ કહી શકાય નહિ તેજ પ્રમાણે અજ્ઞાન અવસ્થામાં મનુષ્ય ઇશ્વર દર્શન કરી શકતો નથી તેથી ઇશ્વર જેવ નહિ એમ કહી શકાય નહિ.

૨ જેમ જળને કોઈ વાગિ ગાંધ પાણી, કોઈ કોઈ અને કોઈ એકના કહે છે તેજ પ્રમાણે એક સંવિચિનનદ [ઇશ્વર] ને બિન્ન બિન્ન દેશમા કોઈ અ્યા, કોઈ હરિ, કોઈ જોહ અને કોઈ બહા [ઇશ્વર] કહે છે

૩ કોઈ એક વર્ષન ચારસમણીનો અર્થ કરી મોતુ બને છે, પડી તેને કાદવમા મૂકે, કે ગમે તો બીજા કોઈ મલિન અ્યાનમા રાખે, પણ તે મોતુ ને ‘મોતુંજ રહેશે તે પુનઃ’ કહી પણ કોઈ યશેજ નહિ. જેણે ઇશ્વર પ્રાપ્ત કર્યા છે તેની અવસ્થા એવીજ છે જેને ઇશ્વરના દર્શન થયા છે તે સસારમા ગદો કે પડી વનમા રહો તેના મન ઉપર અસારની મોહ-માયાનો રંગ કદીપણ લગશે નહિ

૪. પરિપક્વ થતાંજ કેવી અવસ્થા થાય છે ? જેમ બટાકા, રિંગણા, દૂધી વગેરે ચૂવા ઉપર રધાતાં [પરિપક્વ થતા] નરમ થઈ

જાય છે તેજ પ્રમાણે જ્ઞાનથી પરિપક્વ થયેલો મનુષ્ય પણ નરમ થઈ જાય છે તેના અહંકાર આદિ પટ દોષ દૂર થાય છે.

૫, દાદર, નિસરણી દોરણ, વામ, વગેરે નાના પ્રકરના ઉપાય વડે જેમ ધરના માગ ઉપર ચકી ચકાય છે તેજ પ્રમાણે ઇશ્વરની પાસે પહોંચવા માટે પણ અનેક સાધન-અનન રૂપી ઉપાયો યોગ્ય છે. તેમાં પ્રત્યેક ધર્મ-પથ-પણ ઇશ્વર-સન્મુખ પહોંચવાનો એક એક ઉપાય જોવામાં આવે છે. તેથીજ પ્રત્યેક ધર્મ-પથો સાગ છે કોઈ ધર્મ પથની નિંદા કરવી નહિ.

૬, માતા જેમ પોતાનાં બાળકમાથી કોઈને રમકડું, કોઈને ખાવાનું, અને કોઈને કાંઈ અમતમા રાખી તે નિશ્ચિત જીવે પોતાનું શુભાર્થ કરે છે, પણ એમાથી કોઈ છો-કર રમકડું કે કોઈ દર્ધ “ મા, મા, ” કહી ગરીબો છે તેનેજ માતા બોળામાં લઈ અત્યાચાર કરાવી રહતું જાનું રાખે છે, તેજ પ્રમાણે, હે મનુષ્ય ! તું પણ માયાવી જગનની કાણુ-અ-શુર વસ્તુઓના મોહમા-ભૂલાવામાં પડ્યો છે. એ બધું ત્યાગ કરી તું ત્યારે ઇશ્વર-દર્શન માટે અશ્રુપાત કરશે તેજ સમયે તે ઇશ્વર આવી તને બોળામા [શરણમા] લેશે

૭. હથર બ્યારે સર્વજા વિદ્યમાન છે. બલુબલુમાં બ્યારી રહો છે, ત્યારે તેને બા-
ણે જોઈ શકતા નથી તેનું કારણ શું? ઉત્તર
એ છે કે, “આઈ; પાંદડા વડે ઢંકાયલા તળા-
ચી રહામે હિમા રહી તમે પ્રશ્ન કરો છો કે-
” તળાચમાં જળ નથી. ” જો જળનાં દર્શન
કરવાની ઇચ્છા યામ તો તેની ઉપરનાં પાંદડાં
ખસેડો, માયા વડે નેત્ર ઉપર પછા બંધાયાં
છે તે તેવવડે જોઈને દેહો છો કે હથરને અને
દેખી શકતા નથી, પણ બાઈ ! હથરનાં દર્શન
કરવાની ઇચ્છા હોય તો મોહ-ખમતરથી
માયાને દૂર ખસેડી ચૂકો.

૮. મિથ્યા તર્ક કરવા નહિ; તમે જેમ
તમારા ધર્મ-વિશ્વાસ ઉપર દ્રઢ છો તેજ પ્રમાણે
“જીઓને પણ તેમના ધર્મ વિશ્વાસ ઉપર
રહેલા હો. મિથ્યા તર્ક કરી તમે કોઈને પણ
ત્રી જૂથ સમગ્રવી શકસો નહિ. હથર
ના ચનાંજ સર્વ મનુષ્યો પોત પોતાની જૂથ
તાલી મેળેજ સમજી શકો.

૯. હથર વર્ણના અધ્યાય ધરમાં મસાલ
માળતાં ઘુરતજ પ્રકાશ યામ છે તેજ પ્રમાણે
જાર જનમનાં પણ હોય તોપણ તેની [હ-
થરની] કૃપા દ્રષ્ટિ ચનાં તે ઘુરતજ દૂર યાયછે.

૧૦. જો કાંઈપણ મનુષ્યને હથર-સાધ-
નની લીધ ઇચ્છા થશે તો તેજ [હથર] તેને
સદ્ગુર મેળવી આપશે. મનુષ્યને લીધ ઇચ્છા
થરી નેઈએ.

૧૧. હથરની ઉપાસના કરતી વખત
જો કાંઈ મનુષ્ય મરુદી વડે ધમ અને ધાર્મિકની
નિન્દા કરે તો સાધન સમયે સાધે તેનાથી
દૂર રહેવું.

૧૨. વાદળો વડે જેમ સૂર્ય ઢંકાઈ જાયછે.
તેજ પ્રમાણે માયા વડે હથર ઢંકાઈ રહ્યાછે.
વાદળું દૂર થતાં જેમ સૂર્યનાં દર્શન યામ છે
તેજ પ્રમાણે માયા દૂર થતાં હથરને દર્શન થશે.

૧૩. પ્રશ્ન: છવાતા અને પરમતમામાં
જે શો છે ?

ઉત્તર: જેમ પ્રવાહી જળમાં એક લાકડી
અથવા કાચનો દટકો આડો ધરવાથી જે
ભાગ દેખાય છે તેજ પ્રમાણે અખણ પર-
માત્મા, માયારૂપી ઉપાધિ દ્વારા છવાતા રહે
જાય છે.

૧૪. રહેવું એન્જિન પોતે ચાલું નથી
છે અને પોતાની સાથેના કેટલાંએ માણ-
સોનાં ગાડાં ખેંચી લઈ જાય છે તેજ પ્રમાણે
અવતારી મહાપુરો (સત્યનિષ્ઠ સદ્ગુર)
પણ પાપથી ભરેલા સંસારી જીવોનાં માથ
દર કરી હથર-સન્નિધ લઈ જાય છે. મારે
દહેવું પડે છે કે: પ્રત્યેક મનુષ્યે કમિની
કંચન ત્યાગી-વિરાગી સદ્ગુર શોધી
તેમનું કારણ મહંત્ર કરવું જોઈએ. સદ્ગુર
વડેજ ભયંકર સંસાર સાગર તરી
શકાયો. ”

૧૫. એક બગલું ધામે ધામે એક
માણસું પકડવા જતું હતું. પાછળ એક શિ-
કારી તેનો શિકાર કરવા તારી રહ્યો હતો.
પરંતુ બગલું તે બાલુવા છતાં પણ તે તરફ
નજર ફેરવતું નહિ. હતાત્રય બગલાને પેલા
બગલાને જોઈ નમસ્કાર કરી કહ્યું: “ ધન્ય છે
તને ! હુંજે સમયે હથરના ધાતુમાં બેસીશ
તે સમયે તારી પેઠે પાછળે ફરીને જો-
ઈશ નહિ. ”

૧૬. એક સમડીના ઘોડામાં હાડકું જોઈ
તેની પાછળ કેટલીએ સમડી અને કામડા
વિચળાઈ તેને સાંચો મારી હાડકું પકડી લેવા
ચલ કરવા લાગ્યા. અતે સમડીએ કંઈક
હાડકું ફેંકી દીધું ત્યારે જ અધી સમડી અને
કામડા તે હાડકા તરફ ચાલ્યા. ગયા. હતાત્રય
બગલાને સમડીને પ્રણામ કરીને કહ્યું: “ ધન્ય
છે તને ! હું પણ હવે સમજ્યો છું કે એક
રોગ બાર ફેંકી દેવાથીજ મનુષ્યને સાદ
સાંત્રિ મળે છે. તેમ ન યામ તો મહા વિષ
આવી પડે છે. પ્રથમ તને બદ વિષદર્શ

પડી છે તે પીકા પનાતી. મંસારનો ખાર પણ એવોજ પીકારૂ છે.

૧૭. પ્રશ્ન: “ ભક્ત લોકો ભગવાનને માટે સર્વસ્વનો ત્યાગ કરે છે તેનું કારણ શું? ”

ઉત્તર: “ પતંગીકે એક વખત દીગ્ધને પ્રકાશ જૂએ છે પછી તે અંધકારમાં જતું નથી. ગોળ ઉપર જેડેલી કીડીને પ્રાણ નય છે પરંતુ તે ત્યાંથી પાછી હકતી નથી. ભક્ત-જનો પણ એ પ્રમાણે ભગવાનને માટે પ્રાણ આપે છે. તેઓ કોઈ અન્ય વસ્તુને ચ્હોતાજ નથી. જેને જેનો સ્વાદ લાગે છે તે તેને પ્રાણ જતા મુઠ્ઠી ત્યજતા નથી. ભક્તોને ઇશ્વરનો સ્વાદ લાગી ગયો હોય છે.

૧૮. સાધુ હોય છે તેજ સાધુને ઝોજખી સકે છે. જેમ સૂતરનો વેપારી સૂતરને જોતાંજ તે ક્યા નંખરતું છે તે જુઝિજ કહી દે છે.

૧૯. અન્યને મારવા માટે દાસ તરવારની આવશ્યકતા જણાય છે પણ પોતાને મારવા માટે સામાન્ય (હાજમની) એક નરેણી ખસ છે. જનમમાજને ઉપદેશ આપવા માટે અનેક શાસ્ત્ર કહી સંભળાવવાની આવશ્યકતા હોય છે પરંતુ પોતાને ધર્મ-પ્રાપ્તિ કરવી હોય તો માત્ર એકજ ધર્મ-વાક્ય ઉપર વિશ્વાસ રાખવાથી તેમ યશ શકે છે.

૨૦. જો પવિત્ર યવાની ઇચ્છા હોય તો ઇશ્વર ઉપર વિશ્વાસ રાખો, અને તેનાં દર્શન કરવાની સાધના કર્યા જાઓ. જેણે ઇશ્વરનાં દર્શન કર્યા હોય એવા સદશુરને પ્રાપ્ત કરો. મિથ્યા શાસ્ત્ર તર્ક કે વાદવિવાદમાં વખત ચમારો નહિ. તેમ યવાથી ઉપડુ હુદ્દ મન મયિન યશ જશે.

૨૧. જેઓ માનાભિમાની છે તેઓ માત્ર શાસ્ત્રીય મીમાંના અને તર્ક-યુક્તિમંજ શુંચાયલા રહે છે પણ હૃદિમાન મનુષ્યો તો જટ ઇશ્વર સાથે સંબંધ જોડી પગમાનદ બોખે છે.

૨૨. મંસારમાં રહીને જેઓ ઇશ્વરની સાધના કરી શકે છે તેઓજ સાચા વીર સાધક છે. મોહમાયામાં ફસાઈ પડનારા સાધકો દોંગી છે !

૨૩. જેમ કેટલાક ભક્તો બે હાથમાં બે મંજીરા લઈ વગાડતા વગાડતા મુખેથી ભજન કરી શકે છે તેજ પ્રમાણે હે મંસારી જીવ ! તમે પણ હાથ વડે મંસારનાં અનેક કામ ભણે કરો પણ મુખેથી તો સર્વદા ઇશ્વરનું નામ સ્મરણ કરતા રહો.

૨૪. વિવેક, વૈરાગ્ય ધારણ કર્યા સિવાય જાતનો અધ્યાત્મ કચેરો મિથ્યા છે, વિવેક-વૈરાગ્ય ધારણ કર્યા સિવાય ઇશ્વર પ્રાપ્ત થતા નથી. (સત્યાસત્યનો વિચાર તથા દેહથી આત્માને પૃથક જાણવાની સત્તા અને પ્રકૃતિ પુરૂષના બેદ માનને વિવેક અને વિષય-તૃષ્ણા અથવા કામિની કાંચનના ત્યાગને વૈરાગ્ય કહે છે.)

૨૫. મનને એકાગ્ર કરવા માટે ધ્યાન ધરવા બેસતાં પહેલાં હાથ વડે તાળીયો વગાડી “ જય હરિ, જય હરિ. ” શબ્દોચ્ચાર કરવો. ટક્કની નીચે ઉમાં રહી હાથ-તાળી વગાડવાથી ટક્કપર બેઠેલાં પક્ષીઓ ઉડી જાય છે તેજ પ્રમાણે “ જય હરિ ” ઉચ્ચાર કરવાથી મનમાંથી નહારા વિચારો ઉડી જાય છે.

૨૬. પ્રશ્ન: “ ઉપાસના કેટલાં સમય પર્વત કરવી ? ”

ઉત્તર “ ઇશ્વરનું નામ સ્મરણ કરતાં કરતાં નેત્રમાંથી અશ્રુપાત થાય ત્યાં સુધી. ઇશ્વર ઉપરનો આત્મનત પ્રેમ ભજનના નેત્રમાં આંસુ લાવે છે. ”

૨૭. જો માની યવાની ઇચ્છા હોય તો “ આગળ વધો. ” સાધન કરતાં ક તો અષ્ટ તિથિ વગેરે જ્ઞાન જૂવવ માં પડશે નહિ ! અને ઇશ્વરની અમુક યવન પ્રાપ્ત કરી માજી શીમત બનશે.

૨૮. સાધુની સર્વદા સંગતિ રાખી
સત્સંગ કરો. નિસ સત્સંગ કરે.

૨૯. પ્રશ્ન: " પુસ્તકોનો અભ્યાસ કર્યાથી
બક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે કે ? "

ઉત્તર: " પંચાંગમાં વિસ વસા જળ લખેલું
હોય છે પરંતુ પંચાંગને નિચોવતાં તેમાંથી
એક ટીપું પણ જળ પડતું નથી તેમ પુસ્ત-
કોમાં અનેક ધર્મ-દૃષ્ટાઓ લખેલી હોય છે.
માત્ર તેના અભ્યાસથીજ ધર્મ પ્રાપ્ત થતો
નથી. ધૃષ્ટિ-પ્રાપ્તી માટે સાધન કરવું જોઈએ.

૩૦. મનુષ્યનું મન હોદા યંત્રની માણ્ણી
પેડે હમેશાં ધૃષ્ટ: સન્મુખ રહેવા પામે તો
તેને કોઈ પ્રકારનો બય રહેતો નથી. હે મનુ-
ષ્ય! તું જે કોઈ કામ કરે તે વખતે એટલેજ
વિચાર કરજે કે: " આ કામ કરવાથી ધૃષ્ટ-
સિન્ન થશે કે નહિ. "

૩૧. જે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા થાય
તે માટે શોભ્ય પ્રકારે સાધના કરો. સાધન કર્યા
સેવાય ઇચ્છિત વસ્તુ શી રીતે પ્રાપ્ત થશે ?
ધૃષ્ટ દર્શન કરવા મેહાતા હો તો તે માટેના
નાય માર્ગ અહણ કરો. તોજ ધૃષ્ટ-દર્શન થશે.

કર-પ્રશ્ન: " મુક્તિ ક્યારે થશે ? "

ઉત્તર: " અહં, મમત્વ જશે ત્યારે—
"હું" અને "મહાં" એ ભાવના નષ્ટ થવી

સર્વદા ટકાવી રાખવા ધૃષ્ટર—સાધનની આવ-
શ્યકતા છે. "

૩૫. પ્રશ્ન: " હૃદયની કેવી અવસ્થા થતાં
ધૃષ્ટર—દર્શન થાય ? "

ઉત્તર: "હૃદય તદન પવિત્ર, નિષ્કામ અને
સ્થિર થતાંજ ધૃષ્ટર—દર્શન થાય છે. "

૩૬. ઉપદેશકો તો અનેક જોવામાં આવે
છે પણ ઉપદેશ—પાલન કરે. એવા શ્રોતાઓ
ધણા ઓછા છે. (ઉપદેશકો પોતેજ પોતાનાં
ઉપદેશ પ્રમાણે વર્તતા નથી તેથી શ્રોતાજનો-
પર તેના ઉપદેશની છાપ પડતી નથી !)

૩૭. કરોળિયો જન્મ પોતાના ધરમાં
(જળમાં) પોતેજ સપડાય છે તેજ પ્રમાણે
સંસારી જીવો પોતાની કર્મ—જળમાં પોતેજ
સપડાય છે. વિવેક, વૈરાગ્ય યતાંજ સંસારી-
જીવ કર્મ—જળ તોડી નાંખે છે. પણ તેને
બંધન રહેતું નથી.

૩૮. લીલાં લાકડાને ચૂસામાં મૂકતાં
તાપ લાગવાથી લાકડામાંનું જળ સુકાઈ જાય.
તે જળવા માંડે છે તેજ પ્રમાણે સાધુ-સંગ
થતાં સંસારી જીવોના હૃદયમાંથી કામિની—
કાંચનરૂપ જગ મુકાઈ જઈ વિવેકરૂપ અગ્નિ
પ્રગ્વલિત થઈ ઉડે છે.

મહાણુ કરવો શ્રેયસ્કર છે ? ”

ઉત્તર: ‘ આર્થ ઋષિયોનો સનાતન માર્ગ શ્રેયસ્કર છે ’

૪૩. જે વૃક્ષ ઉપર ફળ આવે છે તે તીચુ નથી જાય છે. મોટા ચનાની ઇન્દ્રિય હોય તો પ્રથમ ન્હાના થાયો.

૪૪. પ્રતિમા-માકાર મૂર્તિઓ-માં ઇશ્વરની ભાવના રાખવામાં આવે તોજ ઇશ્વર પ્રાપ્ત થશે. તેને કાષ્ટ, પાપાણુ, મારી વગેરે જાણુ-વાથી ઇશ્વર પશુ રજ મળશે નહિં.

૪૫. ભગવાન, ભક્ત અને ભાગવત, એ ત્રણે એક રૂપજ છે.

૪૬. પ્રશ્ન “ પ્રેમભક્તિત્વં સ્વરૂપ મું ! ”

ઉત્તર: “ પ્રેમભક્તિ કરનાર સાધક, ઇશ્વરને પોતાના પ્રિય-આત્મીય જેવા જાણે છે. જેમ ગોપીકાઓ શ્રીકૃષ્ણને ગોપીનાથ કહેતી. જગન્નાથ કહેતી ન હતી.

૪૭. માયા અને શ્વે, એ સર્વેનો આહાર કરી જાય છે.

૪૮. રાજાનો સાક્ષાત્કાર કરવા જતાં સિપાહી, કામુન, વગેરેની અનેક ખુશામદ કરવી પડે છે તેજ પ્રમાણે ઇશ્વરનો સાક્ષાત્કાર કરવા જતા નાના પ્રકારનાં સાધન-મન્ત્રો અને સાધુ સંગતિ કરવી જોઈએ.

૪૯. જે ઘરમાં હરિ-નામ રમરણુ ચાલે છે તે ઘરમાં કસિનો પ્રવેશ થતો નથી.

૫૦. લગ્ન, બય અને તિરસ્કાર, એ ત્રણ મનમાં રહેવાં ન જોઈએ, અર્થાત્ એ ત્રણ નામ યામ સાં યુગી ઇશ્વર પ્રાપ્ત થતા નથી.

૫૧. જીવનાં મરી જાયો તેજ ખરો મનુષ્ય. અર્થાત્ જેની વાસનાઓ મરી ગઈ છે તેજ ઇશ્વર-દર્શન કરી શકશે.

૫૨. દુર્લભ માનરજન પ્રાપ્ત કરી જે મનુષ્ય ઇશ્વર-પ્રાપ્ત કરવા યત્ન કરતો નથી તેનો જન્મ વૃથા સમજવો.

૫૩. પોતાનું સંતાન જોવાઈ જતો મનુ-

ષ્યો આજ જળની માધા લે છે, અશ્રુપાત કરે છે પણ ઇશ્વર પ્રાપ્ત થતા નથી તે માટે મૃત્યુ મનુષ્યએ અશ્રુપાત કર્યો છે વાર ?

૫૪. જેની જ્ઞાનના તેવી સિદ્ધિ, એ વચન ઉપર ઇન્દ્રિય વિશ્વાસ ગણાતો.

૫૫. જોડા ધર્મ-સમ્પ્રદાય તેટલા ઇશ્વર-પ્રાપ્તિના માર્ગ જાણના પોતાના ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા રાખવી પણ બીજા ધર્મપ્રદો દ્રેષ દિવા નિંદા કરવી નહિં.

૫૬. યુગુવાન મનુષ્યો નમ્ર હોય છે પરંતુ નીચપુદ્ગિના મનુષ્યો અહંકારને વશ થઈ પોતાનેજ સર્વથી શ્રેષ્ઠ માને છે.

૫૭. અહંકાર કરવો વ્યર્થ છે ધન, માન, જીવન, શોખન વગેરે કાંઈપણ વસ્તુ ચિરકાલ ટકી શકશે નહિ. તમે ગમે તેટલા મોટા શ્રીમંત કે હોદ્દાદાર હોય પરંતુ તે યાદુ ચાર દિવસની માંડની જેવું છે.

૫૮. જેઓ દ્રવ્યનો સહઉપયોગ કરી જન-જીવતા નથી તેઓ મનુષ્યજ નથી. આકૃતિ મનુષ્યની પણ વ્યવહારમાં તેઓ પશુવતન છે.

૫૯. જે સહશ્રૂ પ્રાપ્ત કરી શકશે તો ત્રણ વખત પ્રાર્થના કરતાજ તમારો અહંકાર દૂર થઈ જશે.

૬૦. પૂર્વ દિશામાં જેમ જેમ ગમન કરશે તેમ તેમ પશ્ચિમ દિશા દૂર જશે. ધર્મ માર્ગમાં આગળ વધશે તેમ તેમ સંસારની માયા દૂર થશે.

૬૧. ભોહની તરવારને પારસમણિનો સ્પર્શ થનાંજ તે સોનાનો તત્ત્વાત્ થઈ જાય છે, તેની આકૃતિ તો પ્રથમના જેવીજ રહે છે છતાં તેના વડે હિસા કાપી થતું નથી. તેના વડે કામનું શરીર કપાતું નથી. તેજ પ્રમાણે ઇશ્વરના દર્શન કર્યા પછી ભક્તની આકૃતિમાં કેરશા થતો નથી પણ તેની પ્રકૃતિ [સ્વભાવ] યાદવાઈ જાય છે. તેના

દ્વારા કોઇ અન્યાય કાર્ય થતું નથી. તે મનુષ્ય કોઇ પ્રકારે અધર્મ કરી શકતો નથી.

૬૨. સમુદ્રમાં ગુપ્ત રહેલું લોહચુબક જેમ એકાએક વહાણમાં રહેલા લોહને પોતાના તરફ આકર્ષી લઇ, લોહબંધ ઉકેલી નાંખી વહાણના કટકે કટકા કરી તેને ડુબાવી દે છે તેજ પ્રમાણે જ્ઞાન-ચૈતન્યનો ઉદય ચત્તાંજ તે અહંકાર અને સ્વાર્થ, પૂર્ણ જીવનના કાણુ-વારમાં કટકે કટકા કરી મનુષ્યને ધર્મિય-ત્રેમ-સાગરમાં ડુબાવી દે છે.

૬૩. દૂધ અને જળને એક સાથે રાખવાથી તે એકત્ર થઈ જાય છે પરંતુ દૂધનું માખણ કરી જળ સાથે રાખીએ તો પછી તે જળની સાથે મળી શકતું નથી. ઇશ્વર-પ્રાપ્ત કરી શકાય તો પછી હમણે સંસારી બદ્ધ જ્વાની સાથે રહેવા છતાં મનુષ્યને કોઇ પણ ખિન બદ્ધ કરી શકતું નથી.

૬૪. આ સંસાર તો ઇશ્વરની રંગભૂમિ નાટકશાળા] છે. સીકા રસમય ઇશ્વર પાતા પ્રકારે એ રચે સદા સીકા કરી રહ્યા છે. માતા જેમ બાળકના હાથમાં રમકડું આપી બ્રમણમાં નાંખી મૂકે છે તેજ પ્રમાણે ઇશ્વરે પણ નાના પ્રકારના પદાર્થો [બોમ નિલાસ-સુખ] આપીને આપણને બ્રમણમાં નાંખી મૂક્યા છે. પરંતુ આપણે કણબંધુર પદાર્થો ઉપરથી મોહ-મમતા ઉઠાવી લઈ વ્યાકુળ થિતે ઇશ્વર દર્શન માટે રાતદિવસ અથુપાત કરીશું-તેને શોધવા ચલ્ય કરીશું-ત્યારે જ તે તરંગણીત્ર પ્રકટ થશે.

૬૫. ઇશ્વરનાં અનેક-અનન્ત નામ અને અનેક બાવ હોય છે જે નામ અને જે બાવનાથી પ્રાર્થના કરવાની ઇચ્છા થાય તેણે તે નામ જિતે તે બાવનાથી [ઇશ્વરની] પ્રાર્થના કરવી જેથી તેને ઇશ્વર-દર્શન થશે.

૬૬. ઇશ્વર જગતમાં છે. જેમ આપણે કોઈ મનુષ્યની રહામે બેસી વાતચિત કરીએ

છીએ તેમ ઇશ્વરની સાથે વાતચિત કરી શકાય છે. ધણી રૂપક રીતે હૃદયની વેદના-દલી શકાય છે, અને તે દયાળુ પ્રભુ બક્ષતી પ્રાર્થના જરૂર સાંભળે છે. એમાં કોઈએ જરા પણ શંકા કરવી નહીં. એક ચિત્તે, પવિત્ર મનથી પ્રાર્થના કર્યાંજ કરે. ઇશ્વર તે પૂર્ણ કરશે.

૬૭. વાંધમાં પણ ઇશ્વર છે એ સત્ય પરંતુ તેની રહામે જરૂં ઉચિત નથી. તેમ દુષ્ટ મનુષ્યોમાં પણ ઇશ્વર છે ખરો પરંતુ દુષ્ટ મનુષ્યોની સંગતિ કરવી ઉચિત નથી.

૬૮. ઇશ્વરની ઉપાસના કરનારે-ઇશ્વર સાથે વાતો કરવાની ઇચ્છા રાખનાર બક્ષે, વિષયોમાંથી ચિત્ત ખસેડી એક ચિત્તે તેની ઉપાસના-ભક્તિ કરવી જોઈએ તો જ તે સફળ થશે.

૬૯. સૌખ્યમાં મુતરનો દોશ પડેલો હોય તો તેનો છેડો નરમ કરવો પડે છે તેમ મનને ઇશ્વરમાં નિમગ્ન કરવું હોય તો દીન, હીન, ઇંગાસ બની જવું જોઈએ.

૭૦. પવન એ ચંદન અને વિદ્યા એ જાતેની ડુર્ગંધ વહન કરી લઈ જાય છે પરંતુ તેમાંના કોઈની સાથે તે મળી જતો નથી. મુક્ત પુરુષો-સત્ પુરુષો-એ પ્રમાણે જ સારા નહારા બાંધ્યાં મોંજીઓ સાથે સંસારમાં નિવાસ કરે છે છતાં તેઓ સંસાર સાથે એકત્ર થતા નથી.

૭૧. જે ત્રાજવાનું પશુ બારે વળનદાર હોય છે તે નમી જાય છે. જે પશુ હલકું હોય છે તે ઉચે જાય છે. હલકી પ્રકૃતિનાં મનુષ્યોનું એ પ્રમાણેજ સમજવું. જેઓ અહંકારી છે તે પોતાને ઉંચા માને છે પણ સત્ પુરુષો પોતાને નીચાજ માને છે.

૭૨. જે વાસણમાં લસણને મુકવામાં આવે છે તે વાસણને મેંદોડા વખત મોંજવા છતાં તેમાંથી લસણની ડુર્ગંધ જતી નથી.

“અહં, મમત્વ” પણ એવીજ દુઃખ-પાણ વસ્તુ છે. હનરો પાત્ર કરવા છતાં તે જતું નથી.

૭૩. હાથમાં તેજ ચોપડી રાખે સુધારું જોઈએ. તો તેનો વિકાસ હાથે વળગે નહિ, તેજ પ્રમાણે જ્ઞાન—અહિન ડાહી તેજ ચોપડી અસારનો કાપ કરતાં જોઈએ.

૭૪. મનુષ્યો અજાનનાને લીધેજ પોતાના ધર્મ સંપ્રદાયને શ્રેષ્ઠ અને સત્ય કહે છે. પરંતુ જ્ઞાન, યત્ના સર્વ ધર્મની ઉપર એક અખણ સચ્ચિદાનંદ વિરાગ્યેનો જોઈ શકાય છે.

૭૫. મન અંચળ હોય, વિપાસકર્તા હોય તો સદુપદેશ-સાધુ સંગતિ વગેરે સર્વ નિષ્ફળ થાય છે.

૭૬. આ શરીર એ શું છે ? હાડકાતું પિંજરું અને આમડું. એમાં રક્ત, માંસ, ૫૨ કલ્પાદી અનેક નાકારી વસ્તુઓ ભરી છે. એ શરીરને માટે આટલો બધો અદકાર શો ? અંગી થોડો એક વખત વિદ્યા લઈ જાય છે તેના ઉપર અન્ય માણસોને નિરક્ષાર ઉપજી છે પરંતુ જે શરીરમાં રાતદિવસ વિદ્યા ભરાઈ રહે છે અને મનુષ્યો તે રાતદિવસ વહન કરે છે છતાં પોતાને પોતાના ઉપર તિરક્ષાર નથી ઉપજતો ! હવડું એજ શરીરને માટે થોડોને અદકાર રહે છે !

૭૭. શ્રી રામચંદ્રજીને સેતુ બાંધી સમુદ્ર પારે જવું પડ્યું હતું અને હતુમાનજી કહ્યું “જય રામ” એટલેજ શબ્દોત્તાર કરી સંહજમાં સમુદ્ર ઓળંગી ગયા હતા. (ભક્તિ અને અદ્વાનું એ કળ.)

૭૮. કામિની-કાંચનનો ત્યાગ કર્યો સિવાય ધ્વિર-દર્શન થતાં નથી. વાસનાનો અંશ હશે ત્યાં સુધી ધ્વિર-દર્શન થયે નહિ ! મોટે ન્દાત્મી ન્દાની વાસનાઓનો પણ ત્યાગ કરે.

(સ્વામી વિવેકાનંદ કથિત)

“Great Sin is Fear.” એજ એજ મહાપાપ છે, Arise, Awake, and Stop not till the goal reached.

બ્રાહ્મણત્વ જાળક બ્રાહ્મણ કદીશકાય ક્યારે ? શુભ અને કર્મ બ્રાહ્મણનાં હોવાં જોઈએ. શુભ વડેજ જગત્ ચરણતકમાં આવે છે. કર્મ અને પ્રેમના બળથી જગત્તો જય કરી શકાય છે. શરીર જગવડે કદી નહિ; ધર્મ બળવડે જ હું કંઈકેકો જય કરીશ.

I cannot trade in Love, not soul towards matter, but matter towards soul. ૐ તત્સત્ Thou art that. Expansion is Life, Contraction is Death.

ગુરુદેહા, ગુરુર્ધિષ્ણુ ગુરુર્દેવો મહેશ્વરઃ ગુરુની કૃપા વિના કંઈ પણ બનશે નહિ. ગુરુ કૃપાદિ કેવળમઃ

જન્મથી મૃત્યુ પર્વત રિપુઓ સાથે યુદ્ધ એનું જ નામ હવન—તો તે આશ્રમમાં રહો પણ હવનપર્વત મંથન કરવુંજ પડશે. Life is a life like struggle.

The soldier has no right to murmur—but obey. No reason Why ! First learn to obey—than command.

Love is life, hatred is death. પ્રેમ એજ હવન. તિરક્ષાર એજ મૃત્યુ, કેનો તિરક્ષાર કરવો ?

Have you love?—you are Omnipotent. Are you perfectly unselfish?—you are irresistible.

માય ધાસ ભક્ષણ કરીને દૂધ આપે છે. અદા ! હવું પરીપકારી પવિત્ર જનવર છે ? અને માણસ ?

I have come to fulfil, not to destroy. (એક વખત કાલી માતાનું પૂજન પ્રદક્ષિણા કરતી વખતે એક ભક્તે સ્વામી વિવેકાનંદને પૂછેલું કે તમે અદ્વૈતવાદી છો પણ મૂર્તિ પૂજા કેવી ! તેના ઉત્તરમાં કહેલું છે કે : હું પ્રાચીન પ્રથા, મૂર્તિપૂજન આદિનું મંડન કરવાં આવ્યો છું. મંડન કરવા નહિ.)

વાક્ય એજ શ્લોક સ્વરૂપ. (શબ્દશ્લોક)

Religion is realisation.

He conquers all who conquers self.

Man is born to conquer nature.

ભક્તનું હૃદય એ ભગવાનનું બેઠકખાનું છે.

No good is ever undone.

ભક્તનો બ્યવહાર ભગવાન જ ચલાવે છે.

જે દિવસથી શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસનો નામ થયોછે તેજ દિવસથી સત્યયુગનોજ આરંભ થયો છે.

કર્મ એ ચિત્ત શુદ્ધિને મારેછે. સંભાળજો મનમાં અર્ધકામનો પ્રવેશ ના થાય Internal love and service free.

એવા અને દાન-ધર્મ કરી છત્રને ધન્ય માનો. ખીજને ધન્ય કરો. Give as the rose gives perfume; Feel my boys, feel ! Love the poor, the down trodden even unto death.

is our motto. I am ready to go to hundred thousand hells to serve others. Let my life be a sacrifice at the altar of humanity.

Help, not fight.

શ્લોક સાથે, જગત્ મિત્રો. શ્લોકમંત્ર જગત્ છે : તેવિસ કોટી દેવતાઓ છવ માનમાં રચા છે.

સંસાર મ્હારો નથી, તે તો કશિરો છે. હું તેનો દાસ છું. એની આગા-પાસન કરવા જાઓ છું.

A man who thinks woman as his wife, can never perfect be.

પ્રત્યેક સ્ત્રી એ ભગવતી-જગદિયાની અંશ છે. તેમના ચરણમાં શ્રદ્ધાભક્તિ રાખવી.

Man makes money, never money made a man.

સાધુકોને કહેવો ? જે પ્રકૃતિ અને નિઃસ્તિથી અતીત હોય તે.

Is there any one who can stand in the street yonder and say that he possesses nothing but God and God alone ?

જય રામકૃષ્ણ ! જય રામકૃષ્ણ !

જય રામકૃષ્ણ !

શું તમારે બંગાળી શિખરું છે ? તો કાં ફાંફાં મારો છો ?

આજેજ મંગાવી દ્યોને ? ઘર બેઠે ગુજરાતી પરથી સ્થેલી રીતે
બંગાળી લખતાં, વાંચતાં, બોલતાં શિખવનાર મારતર.

બંગ-ભાષોપદેશિકા ભાગ. ૧-૨

યાને

ધી સેલક બંગલા ટીયર

એ તમોને યોડા જ સમયમાં એક બંગાળી બનાવી દેવા શક્તિ
માન છે. એના દ્વારા સેંકડો ગુજરાતીઓ બંગાળી લખતા, બોલતા,
વાંચતા અનુવાદ કરતા થયા છે. ગુજરાતી પરથી ઘેર બેઠે બંગાળી
શિખવનાર આ એકજ પુસ્તક છે. હવે ફક્ત યોડી પ્રતો બાકી છે નવી
આવૃત્તિ નીકળવા સંભવજ નથી. મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૧૫/- પોસ્ટેજ નહી
આના અલગ. દ્વિતીય ભાગ લુદો પણ મળી શકે છે. મૂ. રૂ. ૧/-
પોસ્ટેજ અલગ. જેઓને પ્રથમ ભાગ વેચવો હોય તેઓએ એમોને જણાવવું

મળવાનું ઠેકાણું—

સરસ્વતી લવન—અમદાવાદ.

મેસર્સ મેધલ હીરણી કું.

નં. ૫૬૬ પાયધુની—મુંબાઇ.

અભિનવ ગુજરાતને અભિનવ સંવાદ.

ગુજરાતને આંગણે

નવો રંગ

નવો ખદાર

નવો આનંદ

માટે છે ખેડાઈ.

નવ વર્ષની નવ પ્રજિમાથી પ્રસિદ્ધ
ચાય છે.
નવું સચિત્ર માસિક પત્ર.

વાર્ષિક લગાજમ

પ્રતિ સંખ્યા

રૂ. ૪૫

રૂ. ૮૫

પોસ્ટેજ સાથે.

પો. માં.

આલોક.

ગુજરાતમાં માસિક પત્રોના કંઈ અભાવ નથી. પરંતુ સુલભમૂલ્યે મોટા આદારનું ઉત્કૃષ્ટ સચિત્ર સાહિત્ય ધુન્ન પાડનાર માસિક એક પાત્ર નથી એ અભાવને દૂર કરવા માટે જ આ લેખનો ઉદ્દેશ છે. આલોકના દરેક અંકમાં સામાજિક, ધાર્મિક, નૈતિક એતિહાસિક લેખો, રસમય કવિતાઓ, ચર્ચાઓ, ઉપરાંત કેટલી વાર્તાઓ તથા એક રસમય ચાંચુ વાર્તા પ્રકટ થાય છે. ઉદ્દમ ગવેયણા અને નિરપક્ષ ઉદ્દેશ આલોકના આમાં પ્રકટ થાય છે. તે માટે પક્ષાં પક્ષને દૂર રાખી એકબીજાને માટે આલોકના દાર ખુલાસા છે. દરેક અંકમાં રંગ જેરેંગી સુંદર ચિત્રો આપવામાં આવે છે. જો ત્યારે આલોક ચંતારને ચક્રી અંકો મોકલી આપવામાં આવે છે ચાંચુ મોંપવારી અને આલોકના પ્રકાશનમાં ચંચુ ગંજવર ખર્ચ જોતાં લગાજમ કોઈ વધારે નથી આલોક ચંચુ આલોક આલોક આપો.

મેનેજર "આલોક"

સરસ્વતી બનન,

મદનગોપાળની હવેલી-અમદાવાદ.

સર્વ રંગોની
રેલમહેલ.

પ્રાચ્ય તાવનો
ઉદ્ધાર.

મયાદિત મુંધાર.

મોટાઓનાં
હવનો.

સંસારમય પર
લગવાતાં ચિત્રો.

વ્યવસય રંગ
રહસ્ય

કર્તવ્ય પાઠો

મધુરી કવિતાઓ

દશ વિદેશમાં

બનતા બનાવોની

નોંધો, ચર્ચાઓ

આહકોને સૂચના.

૧—આર્થિક મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦ પોસ્ટલ સાથે વી. પી. ખર્ચ ૦-૩-૦ જૂદું. આ-
ફિકાનાં આહકોએ રૂ. ૪-૦-૦ અથવા ૮ સીનીંગેના પોસ્ટલ ઓર્ડર મોકલવો ભેટનું પુસ્તક
તથા છળી હવે પછી પ્રકટ થશે મોકલાશે. ઓફિસ પૂતેમ ઉપર પ્રકટ થશે. જવાબ માટે
આહક નંબર સાથે રિપ્લાય કાર્ડ કે ટીકીટ બીજી. ભેટોના ૦-૨-૦ વધુ આપવા પડશે.
અનિઓર્ડર તથા ખત બ્યવહાર —

ડાહ્યાલાઈ રામચંદ્ર મહેતા.

સંપાદક-ભારતજીવન—અમદાવાદ.

“ સસ્તી વાર્તામાળા ” નાં થોડાં પુસ્તકો સીલીક છે.
જોઈએ તો ઝટ મંગાવી લેશો.

૧-મહારાષ્ટ્ર પ્રતાપસિંહ-પાક પૂરું રૂ. ૧, ૨-અનુપકુમારી રૂ. ૧, ૩-બ્રહ્મ-
ચારીણી રૂ. ૧, ૪-મહારાષ્ટ્રીય કથાકુંજ રૂ. ૦-૧૨-૦, ૫-શહેનશાહ જહાંગીર
રૂ. ૦-૮-૦, ૬-ઉમાજી નાયક રૂ. ૦-૮-૦. ૭-શાંતિનિકેતન રૂ. ૧-૦-૦, ૮-
દીગ્ધ છત્રસાલ રૂ. ૧-૪-૦. ૯-યુરોપનો રણરંગ રૂ. ૦-૧૪-૦. ૧૦-મુધરેલી
રીતા રૂ. ૧-૪-૦ ૧૧-આનંદ મંદિર રૂ. ૧-૦-૦. ૧૨-છત્રપતિ રાજરામ રૂ.
૧-૪-૦ ૧૩-આદર્શ ગૃહસ્થ અને જાપાની જામુસ રૂ. ૧-૪-૦. ૧૪-સતી ત્રિવેણી
રૂ. ૧-૪-૦. ૧૫-દેવી-અન્નપૂર્ણા, રૂ. ૧-૪-૦ ૧૬-સાંતી રાશીકલા રૂ. ૧-૦-૦.
૩-મહાત્મા રામચંદ્ર (જાણ છે) રૂ. ૧-૦-૦ ૪-મી રામકૃષ્ણ પરમહંસનું
વિસ્તૃત જીવન ચરિત્ર ૧૪ ૮૨૫ રૂ. ૨-૮-૦. (જાણ છે) પોષ્ટલ વી પી ખર્ચ
જૂદું પડશે સીનીકમા હશે તે જ જાડા-કાચા અથવા પાકા પૂર્ણા પુસ્તકો મોકલાશે
આફિકાના આહકોએ કીમત ઉપરાંત દરેક પુસ્તક દીઠ આઠ-માર આના વધુ મોકલવા.
ખતબ્યવહાર —ડાહ્યાલાઈ રામચંદ્ર મહેતા. સંપાદક-ભારત જીવન—અમદાવાદ.

સુંદર, મનપસંદ અને આમેદુજ છત્રીઓ પડાવવા માટે

પરમાનંદ ફોટોગ્રાફરના

રીચીરોડ પરના સ્ટુડીઓમાંજ જજો

તમે જે ધધો કરતા હો, તેના લાયકની સુંદર ફોટાઓ એવી બેઠક
આપવામાં આવે છે. છળી જાણે હમણાંજ બોલી ઉઠશે જાણે હમણાંજ વાત
કરશે એવી મનોહર બને છે. ન્હાની છળી પરથી મોટી, ઘોમાઘડ, ચેપીઆ
અને રંગીન છળીઓ બનાવી આપવામાં આવે છે

લાવો મંથન.

કે. સ્ટુડીઓ, રીચીરોડ—અમદાવાદ.

भारतजिवन.

ॐ तमसो मा ज्योतिर्गमय ॥ (उपनिषद्)

नवम् वर्ष ८

सैन-पैशाच-१९७७.

नवम् वर्ष ४-५.

नवम् वर्ष १

अप्रिल-मे-१९२१

नवम् वर्ष १०-११.

अनुक्रमिका

विषय.	पृष्ठ.
१ अज्ञेयने प्रार्थना (विता.)	... ३२१
२ अज्ञेयना	... ३२२
३ अज्ञेयना मादात्म्य.	... ३२३
४ अज्ञेयना समान दे-प्रादे	...
५ अज्ञेयना अज्ञेयना ()	... ३२४
६ अज्ञेयना विद्यालय	... ३२५
७ अज्ञेयना अज्ञेयना अज्ञेयना	... ३३१
८ अज्ञेयना अज्ञेयना अज्ञेयना	...
९ अज्ञेयना अज्ञेयना अज्ञेयना	... ३३८-३३९
१० अज्ञेयना अज्ञेयना अज्ञेयना	... ३४०
११ अज्ञेयना अज्ञेयना अज्ञेयना	... ३४०

विषय.	पृष्ठ.
११ अज्ञेयना अज्ञेयना अज्ञेयना	... ३४१
१२ अज्ञेयना अज्ञेयना अज्ञेयना	...
१३ अज्ञेयना अज्ञेयना अज्ञेयना	... ३४५
१४ अज्ञेयना अज्ञेयना अज्ञेयना	... ३४५
१५ अज्ञेयना अज्ञेयना अज्ञेयना	... ३४५
१६ अज्ञेयना अज्ञेयना अज्ञेयना	... ३४५
१७ अज्ञेयना अज्ञेयना अज्ञेयना	... ३४५
१८ अज्ञेयना अज्ञेयना अज्ञेयना	... ३४५
१९ अज्ञेयना अज्ञेयना अज्ञेयना	... ३४५
२० अज्ञेयना अज्ञेयना अज्ञेयना	... ३४५

सम्पादक प्रकाशक,

वार्षिक मूल्य:

राधाभाई रामचंद्र म्हेता.

र. २-८-० (पोस्टल ८-८-०)

अमदावाद.

મહાત્મા-રામચન્દ્ર.

એમનું લલિતરસથી એતપ્રિય લહેલું અપૂર્વ સચિત્ર જીવનવૃત્તાન્ત...
 મૂલ્ય-અણાડથી શ્રાદ્ધ ચનાર માટે રૂ. ૧-૦-૦૦ પાઠ્યથી રૂ. ૧-૮-૦૦ પાઠ્ય
 પી. ખર્ચ જુદું. સુંદર છાપ, સારા કાગળ-પાકુ પૂરું. આફ્રિકાના શ્રાદ્ધકોષે ૪ શીર્ષકો.
 પદમહાસંદેવના આ પ્રિય ક્રિષ્ણે જનકવિદેહીની મોટે આદર્શ ભક્તજીવન માળા કેવળ
 નરા અને ગુરુભક્તિમોહ જીવનને વ્યતીત કર્યું હતું. ગૃહસ્થાશ્રમી છતી ઉદાસિન, સન્નિવે
 ના, નોંધે અપૂર્વ ગુરુભક્તિ, જનહિત માટે દમરો રૂપિયાનો વ્યય, દીનતા, દયા, સિદ્ધશાના
 ગમતકાર, અપૂર્વ જોષ, વગેરે પ્રત્યેક પ્રસંગો વાંચવા અને જીવનમાં ઉતારવા જેવા લખાવા
 એ. ભક્તો જીવન જોઈને રોવા. તે વાંચો. પણ વ્યવહાર:-

હાથાખાધ રામચન્દ્ર મહેતા-સંપાદક-ભારતજીવન-અમદાવાદ

“ ભારતજીવન ” ના કેમ જિજ્ઞાસુ વાંચકોને વિના મૂલ્યે ભેટ !

મુખેલું વિચારણા

લખનાર—(સાગર) શા. જગન્નાથ દામોદર ત્રિપાઠી. પ્રજા લલિતને રેખીપ્રવાહ પ્રેરનાર
 આ અપૂર્વ પુસ્તક અર્ધા આનાની દીકરી ગોપીનારને વિના મૂલ્યે મોકલવામાં આવશે.
 પુરુષોત્તમદાસ ગણધોરદાસ-મુ. કીમ સ્ટેશન. (ખી. પ્રી. રી. આઈ રેલવે.)

॥ ૐ શ્રી ગુરુવે નમઃ ॥

અંતી ઉત્તમ! અમૃતરસ. પી. ખાત્રી કરો!

શ્રીપત્ર ગાંધીજીની સુચના મુજબ “ આ ” એ કેશી પીણું છે. તેમજ તે જોવી
 કેશી વરણ છે કે હમેશાના પીનારથી તેને જોડતી મણી મુરદા છે. તેથી અગોએ શ્રીપત્ર
 ગાંધીજીની “ સુચના મુજબ ” કેશરાદી મુરજી જાનોમું છે. ને “ આ ” ના રૂઢિએ
 વાપરવાથી આ દહીંના વ્યસનના પાનમાંથી સહેજ મુક્ત થઈ શકો. સ્વાદમાં મ.
 કરતાં અતી દુર્ગા છે. તેમજ મુરજી સાત્વીક ગુણવાળું હોવાથી લોહીને સ્વચ્છ કરી
 શરીર પ્રકાશ કરી ભુખ વગર છે, અને મનને શુદ્ધ સાત્વીક બનાવે છે.
 જેમ વખેલ “ કેશરાદી મુરજી ” વાપરી અને અમૃતરસ બનાવીએ છીએ.
 આની કીમત રૂ. ૦-૧૨-૦ દસ અરધાના ડાઘાની કીમત રૂ. ૦-૬-૦
 સંગ્રહન મુરજીમાં “ આ અથવા જુદું ” સાંપીત કરી આપનારને રૂ. ૫૦૦ આ.
 રૂ. ૧૦ સાથે મંગાવનારને રૂ. ૧૫ વધારે આપવામાં આવશે.

સરસ્વતી ભુવન હોટલ,
 નેપીઅર, રોડ, —કેશી

भारतखण्ड

ॐ तमसो मा ज्योतिर्गमय ॥ (उपनिषद्)

जून १९१६
नवंबर १९१६

संस्कृत-पत्रिका-१६६७
अप्रिल-मे-१९२१

१. जून १९१६
१०. १९१६

अनुक्रमिका

विषय	पृष्ठ
१ गुरुदेवने प्रार्थना (सुविना) ...	३२१
२ गुरु कृपा ...	३२२
३ गुनसी भावना ...	३२३
४ शतकसमान दे-धारे	
५ ज्ञाना का दे () ...	३२४
६ प्रा. भि. विचारणा ...	३२५
७ विवेकानंद-उपनिषद् ...	३३१
८ धर्मयोगी आदर्श अने	
सुखभोग ...	३३५
९ ज्ञेय भाग्यो नश्वर ...	३३८-३३९
१० अज्ञेय अने तेजसवर ...	३४०
११ उपनिषद् ...	३४३

विषय	पृष्ठ
११ प्राज्ञाधाम विधि ...	३५१
१२ आर्यीन भारतमा	
अनुपम शकुनी ...	३५५
१३ गुरु-विषय प्रभोत्तर ...	३५६
१४ गुरु अने शिष्य ...	३५७
१५ ज्योतिष दृष्टि करवा छे	
विषयाना दृष्टि ...	३५८
१६ श्री रामकृष्ण भिसेने	
अमेरिकाभा संनतन धर्म	
प्रचारण विषयक महत्त्व ...	३६०
१७ स्वामीसमतीर्थना उपनयन	
अक्ष प्रसंग ...	३६४
१८ ऐशानन्दन योगाधम	
(आनंदाचार्य) ...	३६७

सम्पादक प्रकाशक,

वार्षिक मूल्य

गोदाभाई रामचंद्र म्हेता.

रु. २-८-० (पोस्टेज ८-८-०)

अमदावाद.

આ સૂચનાઓ અવશ્ય વાંચશો.

છબીની ભેટ આજના અંક સાથે મોકલવામાં આવી છે.

(જેમણે લવાજમ રૂ. અઢી મોકલ્યું હોય તેમણે ભેટ માટે બે આનાની ટીકીયા તુરંત મોકલવી જોઈ છે છબી અને પુસ્તક મોકલશે.)

- આજના અંક સાથે ભગવાનશ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ દેવ અને રવામી વિવેક નંદનની એક છબી સર્વ આદેશને ભેટ મોકલવામાં આવી છે.
- “રાજયોગ” પુસ્તક લેલા (૧૨-મા) અંક સાથે સર્વ આદેશને પોષ્ટ કરવામાં આવશે. જેમનું સરનામું બદલાયું હોય તેમણે અમને તુરંત જ ખબર આપવી જોઈ છે તેનું પુસ્તક ગેરવસ્તે ગણ નહિ.
- નવા વર્ષથી આદેશમાં રહેલું ન હોય તેમણે અમને એક પોષ્ટ કાઢી ખબર આપવી જોઈ છે અમને નાહક વી. પી. દરવાનો પોષ્ટ ખર્ચ વેંચવો નહિ.
- આ અંક મળતાં જ આદેશને પોતાનું નવા વર્ષનું લવાજમ અનિઓઈથી મોકલવું જોઈ ૦-૪-૦ રજીસ્ટર અને મ. ઓ. ખર્ચના બચાવ મોકલે. છેલ્લો અંક મળી ગયા પછી જેનું લવાજમ મળે તેને નવો અંક પોષ્ટ કરવામાં આવશે. બીજા આદેશને વી. પી થી મોકલવામાં આવશે. લવાજમ રૂ. ૨-૮-૦ ૦-૨-૦ ભેરના અને ૦-૪-૦ રજીસ્ટર તથા વી. પી. ખર્ચના મળી રૂ. ૨-૧૪-૦ નું વી. પી. મોકલે.
- છેલ્લો અંક છપાય છે. જનતા ક્તાવળે પોષ્ટ મોકલે તે સાથે ભેટનું પુસ્તક “રાજયોગ” પણ મોકલીશું. જે આદેશનાં સરનામાં બદલાઈ હોય તેમણે તુરંત જ અમને ખબર કરવી જોઈ પુસ્તક ગેરવસ્તે ને ગણ પત્ર સમર્પી આદેશ નંબર બદલવે સમજી.
- દેશમાં અનિવાર્ય કારણે લીધેલા અંકોને બહુ દીવ થઈ છે. આદેશ હામા કરશે. નવા વર્ષથી અંકો વિનિત મળે તેની અવરજા થશે.

મેનેજર-સારતછવન-અગદાવાદ.

શ્રી રામકૃષ્ણ જયન્તી નિમિત્ત “આરોગ્ય પ્રસાદી.”

“આરતછવન” ના કામગીરી આદેશ અંક કે બગિચાને જે હાંધે-શામ-આધિ હોય અને જેમને ભગવાન શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસદેવમાં અહીં હોય તેમણે નાચથે સરતમે પોતાના કાંઈપણ સારીક વાગિની તમામ દરોહન સાથે પોષ્ટ પેઈમ ખર્ચ માટે રૂ. ૦-૮-૦ ની પોષ્ટી ટીકીયા મોકલવાથી. ફરજનાં નિર્દેશ તરતવારો, અમુકામનો બાવના કુલ, પ્રસાદીય નિર્ભય આપથી-પ્રસાદી વિના મૂલ્યે મોકલવામાં આવશે નેના બદલામાં કાંઈપણ મૂલ્ય લેવામાં આવશે નહિ શ્રી રામકૃષ્ણ જયન્તીને પવિત્ર દિવસે બહુજાનો પવિત્ર મહાને આરત દરવા લેશે. તેથીજ દેવ બાઈથી અગવંતરાય જવેરીનામે આ પ્રમણે સેવાધર્મ અગવવાનો અવરજા કરો છે. આશા છે કે સર્વ કાંઈમાં તેના સાથે મળે. આજના મંગલવાન અને પવિત્રદરશ સન્નમું-

વંચ મહાવંતરાય જવેરીનાલ.

મ. કીમ-એટન (બી. બી. લી. આપ્ટ રેને.)

સામગ્રી

અગદાવાદ ગમગાંડ મેટના.

૭. રાજાપુત સેવાલ, તુમરિયા

અમદાવાદ.

પ્ર ૨૧૦૦.

આ મહિત્ત મુલ્ય-અમદાવાદ

સંચાલના-નવા દરવાજા-વી આઈ

શ્રી-શ્રીન પ્રેસમાં પંડિત

પટ્ટીલાલ અગદાવાદને હાથે.

સુશ આહકોને પ્રાર્થના.

“ભારતજીવનના” ધર્મપિપાસુ સુશ આહકોને પ્રાર્થના છે કે ચાલુ વર્ષમાં સરતે મૂલ્યે માસિક, એટ તથા છબી આપેલાં હોવાથી અમને બારે તુકચાન છે. તેમાં સહાયતા કરવા હજી એક હજાર આહક વધવા જોઈએ. ઉપરોક્ત રિયલિટી ધ્યાનમાં લઈ પ્રત્યેક ધર્મ પ્રાણી આહક બંધુએ ચાલુ પ્રથમ વર્ષનું:—

એક એક આહક વધારી મોકલવું

અને એમ કરી સર્વ બાઇઓમા પવિત્ર ધાર્મિક વિચારો પ્રસારવા, તેમને ધર્મનું વાંચન વચાવવું, ધર્મમધુ બનાવવા જેથી તેમના આચરણ ધર્મશીલ થાય અને તેઓ સર્વ પ્રકારે સુખી થાય. આદર્શોએ એક આહક જેટલા અકો મંગારી લેવા અને પછી લવાજમ મોકલવું. સુશ આહક બંધુઓ મનપર લેશે તો એક એક આહક વધારવું તેમને માટે મુશ્કિલ નથી અથવા તો જેઓ શક્તિવાન હોય તેમણે ચાલુ વર્ષનું:—

એક આહકનું લવાજમ અમને મનિઓર્ડરથી

મોકલી અકો મંગારી કોઇ આહકને આપવા અથવા તો કોઇ ગરીબ રિયલિટીના જ્ઞાતિજન કે કોઇ ગરીબ લાઇબ્રેરીને વિદ્યા દાન તરીકે ભેટ આપવા.

વિદ્યાદાનનું મહાન ફળ છે.

વિદ્યાદાન કરવાની શક્તિવાળા સંજ્ઞન આહકોએ આ તક ગુમાવવી નહિ. આશા છે કે સુશ આહકો ઉપરોક્ત બેમાથી એક પણ રસ્તો ગ્રહણ કરી “ભારતજીવન”ને પોતાના મિત્રોમાં ફેલાવશે. ‘ભારતજીવન’ કેટલું સસ્તું છે તે સુશ વાંચકો સમજી શકશે. માટે સર્વેએ આહકો વધારી અમને સહાયતા કરવા તરફી લેવી.

બીજા વર્ષમાં પણ છબી અને ભેટનું પુસ્તક મળશે.

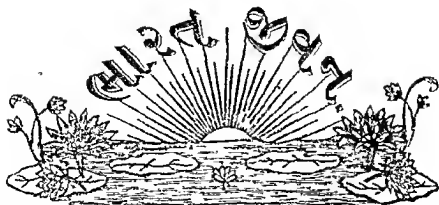
આ વર્ષમાં ૪૧૨ પૃષ્ઠનું (૫૧ કોષ્ટનું) લખાણ ઉપરાંત ભેટનું પુસ્તક અને છબી ભેટ આપી છે. સુશ વાંચકો વિચાર કરશે કે અમને આ વર્ષે કેટલો બારે ખર્ચ થયો હશે. આવતે વર્ષે પણ ૩૨ પૃષ્ઠનું લખાણ આપું વર્ષ આપવા ઉપરાંત “ભેટનું પુસ્તક” અને શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસદેવનાં પૂજ્ય ધર્મપત્ની:—

માતૃશ્રી શારદામણીદેવીની મહેટી છબી

ઉપરાંત પ્રથમ અંકમાં પૂજ્ય માતાજીની ન્હાની છબી અને મહાત્મા રામચંદ્ર સ્વામી અહલુતાનંદ, રત્નામી પ્રેમાનંદ, મહાત્મા તૈલંગ સ્વામી, એ પ્રમાણે છબીઓ પ્રકટ થશે. વેળેની ઉત્તમતા માટે કહેવાનું હોયજ નહિં. હજી પણ સારા ભેજો પ્રકટ થતા રહેશે. સુશ આહકો તુરંતજ આહક વધારવા તરફી લેશે.

સમ્પાદક:—ભારતજીવન—અમદાવાદ.

સંસ્કારતાં ને આહકોએ શ. અડી લવાજમ બર્ણ હોય, તેમણે ભેટો માટે બે આનાની ટીકીટો મોકલવી જેથી તેમને છબી તથા પુસ્તક મોકલાશે.

ॐ અસ્તો મા સદ્ગમય । તમસ્તો મા જ્યોતિર્ગમય । મૃત્યોમાશ્મૃત ગમય । ॐ

શુક્ર વર્ષ ૯

ચૈત્ર-વૈશાખ. ૧૯૭૭.

શુક્ર. અંક ૪-૫

નવું વર્ષ ૧

એપ્રિલ-મે ૧૯૨૧.

નવો અંક ૧૧-૧૦

શ્રી સદ્ ગુરુએ નમઃ

ગુરુદેવને પ્રાર્થના.

(રાગ કાશી-ધીનકૃતું પદ. અભરિપજન એવારે.)

સર્વાંગતને પ્રભુ તારો રે, પિનતિ રીકારો,
 ભવ અબ્ધિથી ઉગારેરે, મને જાણી તમારો,
 કામ ક્રોધ ને મોહ મદ મત્સર, લોભ પદ્મીયુ ખારો,
 યાનરૂપી શર દઈ દયાળુ, એ અરિદળ સંહારો,
 જેવો તેરો હું તમારો રે, કરો હવે છટકારો.
 ગદ્ગદ વધું અચાનક તિમિર ને, યાન દિપકથી દારો,
 અનંત જ્યોતિ પ્રદ્યાવીને, અંધ દયા નિવારો.
 છટે ભવનો ભટકારો રે, ભાવિ દયાને સ્વપારો,
 કામ દર્શિ વપૂમા કરતો, રક્ત માંસનો ચારો,
 અંગ જંગ મયવી નિત નિત્યે, વણસાડે વાત દબારો,
 કૃપાળુ અસિ ધારો રે, દુષ્ટ દોષ વિદારો.
 શ્રદ્ધાથી હૃદય વધારો, ભક્તિ રસની ધારો,
 દયા સિંહિ દિન જન મુખ રેડો, કાષો ને પાપ વિકારો.

શુક્ર.

સર્વાંગતને ૧

સર્વાંગતને ૨,

સર્વાંગતને ૩

प्रवृत्तिने निवारो रे, प्रवृत्तिने अवारो.	सर्वांगतने. ४
द्विभाष्य संयित दुष्टो, भद्र स्थल बेटी शरो,	
बुद्धि दंष्ट्र भूष छेदीने, अधभने दंडारो,	
अथ प्रतिहारो रे, अरथ तल संभारो.	सर्वांगतने. ५
भाषा छलना कुटिल क्षमिनी, हरी अट्ट संभारो,	
ससयापी गगनापी पाडे, अजे नरो नानभारो,	
अवाधि लागे भारो रे, नदीं मिष्ट नल आरो.	सर्वांगतने. ६
शत्रु कृपा इस भावार्थ्य चंडाट्ट, नदीं जोट्ट लवारो,	
अशोध हावागु रुष्टभोषे, जोधने दान दुष्टारो,	
नीदणी गाय न्दारो रे, भजे मिष्ट नल आरो.	सर्वांगतने. ७
अंजन कृपा हरी निग्न अक्ष, दोष सट्ट दंडारो,	
अथ अथ अधन बुद्धी नजे, भजे मोक्षनां हारो,	
योग छे यकारो रे, नदीं अन्य सधीवारो.	सर्वांगतने. ८
द्विग्न गानपी द्विग्न न भासे, द्विग्न सुष्टि हनारो,	
नग, नगभग सा ब्राह्मज द्विसे, आधि व्याधि उवारो,	
तन्मय साउ सारो रे, सोहं यित धरनारो.	सर्वांगतने. ९

श्री रामरुण दासमुदास.

॥ गुरुकृपा ॥

(राम जीप्रोटी)

कृपा अब कीजि जी गुरु मेरा ।

मैं तो दास दयानिधि तेरा ॥

कृपा.

इन्द्रिय पंच चोर चहुं दिशीतं । नारं लगे लुटेरा ।

फाय क्रोध मद मोह सर्व मिल, जाय जवानक बेरा.

कृपा ॥ १ ॥

ओ संकट मेहनत समरथ, सतगुरु संत बटेरा ।

तुम विन और नहिं कोइ दीति, हम सवही जग हेरा.

कृपा ॥ २ ॥

गहरा नीर डुरानी नड्या, भवसागरमें बेरा ।

प्रबल पवन चलत चहुं दिशैं, बढ दुःख है पटि बेरा.

कृपा ॥ ३ ॥

जन भावन कर जोर कहत है, मैं चरणोंका बेरा ।

ऐसी कृपा करो गुरु माँ, जन्म मरण मिटे फेरा.

कृपा ॥ ४ ॥

श्री भगवानश्वजी ।

॥ ૐ નમો ભગવતે રામકૃષ્ણાય ॥

“ તુલસી માહાત્મ્ય ”

(રાગ-પિહુને મળતો.)

ધન્ય પ્રભુજી ! ધન્ય કૃપાળુ ! દિન્દિ કૃપા અતિ દિવ્ય દયાળુ !	ધન્ય.
ઉત્તમ જીવનદાયક ઔષધિ, સરળ રીતે સોધી કરી આપી.	ધન્ય.
તુલસી માત હમારી ખારી, ઘર ઘર મળતાં સહજ મુખારી,	ધન્ય.
આપ પ્રસાદીમાં નિયતિન હાજર, આપ પૂજનમાં પણ રહે તત્પર.	ધન્ય.
એ ‘ માતા ’ના દિવ્ય ગુણોનું, કયન કહું શું ? બાળક હું તો !	ધન્ય.
ધર્મ રૂપે અમ હૃદયે પ્રેરે, એવન દિવ્ય પ્રભુનું સ્કુરાવે !	ધન્ય.
સેવન તુલસી માતનું કરતાં—દોષ ટળે, સંતાપ હલવાના !	ધન્ય.
મનનો દોષ વિહલ્ય મટાડે—તનના બાધિ અનેક નસાડે !	ધન્ય.
જે ગૃહ પાસે ઉઝાં ‘ તુલસીજી, ’ એ ગૃહમાં નવ રોગ થતાજી.	ધન્ય.
ગૃહ હવા ચોપાસ પ્રસારે, જીવ જન્મનો ત્રાસ મટાડે.	ધન્ય.
સર્પ, વિંછી, વળી ઝેરી જન્મ, નવ આવે એ ગૃહમાં કિન્તુ,	ધન્ય.
એ વિષુ રોગ અનેક મટાડે, ધન્ય હો ! તુલસી માત દયાળે !	ધન્ય.
તુલસીપત્ર મરીની સાથે, તાવ મટે ચિર દર્દ દટાવે,	ધન્ય.
તુલસી રસ આહુ મધ સાથે, મેવન કરતાં કહને મટાડે.	ધન્ય.
લેપન તુલસીરસનું છતાં, સ્થાવર જંગમ ઝેર ઉતગતાં	ધન્ય.
દર્શુ દરદગા તુલસી ટીપા, ઠર્ણપાકને પણ એ ટાળે,	ધન્ય.
હલદી પિત્તવિકાર હાલા; તુલસી-સાકર-એવચી પાવાં.	ધન્ય.
પાળો હોય બહુ દુઃખ દેતો, તુલસી મૂળ વિભેષન કરજો.	ધન્ય.
એ વિષુ અન્ય અનેક ગુણોથી, તુલસી માત અવકૃત છે જી.	ધન્ય.

શ્રી ગુજરાત આરોગ્યસાગા ટ્રીમસ્ટેશન. }
બી. બી. સી. આઈ રેલ્વે. }

વેદ્ય ઘણવંતરાય જ્ઞવેરીલાલના
જય ગમકૃષ્ણ ! જય ગુરુ ! ૐ !

*આપણા આર્ગોના ધાર્મિક જીવનમાં નિત્ય ઉપયોગમાં આવતા-તુલસી-નિદ્રાપત્ર-પીપળો-પંચામૃત-ચંદન જેવા પદાર્થો વૈદકિય દૃષ્ટિએ નિત્યના વ્યવહારમાં પણ કેટલા ઉપયોગી અને ઉપકારી છે અને એનો ઔષધીય પ્રયોગ હરકોઈ મરજતાથી કરી શકે તે માટે પદ-મય રચના થય તો દરેક જન્મુ સરજતાથી સ્મરણુના રાખી શકે અને એ પ્રયોગો ઉપયોગમાં લઈ શકે એ વિચારથી એ ૥ સરળ પ્રયોગો કાવ્યમય રચનામાં પ્રજા પ્રેરણા તો પ્રકટ કરવા મજા થાય છે. આજ્ઞા છે કે, ઉપયોગ તરફ દૃષ્ટી ગાળી, કાવ્યરચનામાં રહેલા દોષ કે અપૂર્ણતા માટે મનન વાયક ક્ષમા આપશે, અને મૂલ્યે ઉપયોગી પ્રયોગો જાણવતા રહેશે.

લી. બળવંતરાય વેદ્ય.

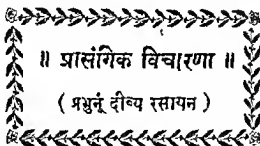
मृतक समान है ।

जिनको न अपने बन्धुओं के सुख दुःख का ध्यान है
जिनको न अपने पूर्वजों की कीर्ति का कुछ ज्ञान है
जिनको न अपनी हीनता पर शोक खेद महान है
जिनको नहीं खलता कभी संसार में अपमान है
जिनको न निज गौरव तथा निज जाति का अभिमान है
वद नर नहीं नर-पशु निरा है और मृतक समान है.

प्यारे जमाना क्या है ?

- प्यारं जरा विचारों, कहता जमाना क्या है,
गफलतकी निंद त्यागो, देखो जमाना क्या है. १
अविद्याकी धूम छाई, चहुं ओर मेरे भाई,
विद्या विना तुम्हारा, जाना जिलाना क्या है. २
काले गंवार तुमको, विद्या विना ब्रताते,
हुयी तुम्हारी इज्जत, तुमको ठिकाना क्या है. ३
शिक्षा अगर न दोगें, पूरख योंही रखोगें,
संतान होगी दुखिया, मेरा जताना क्या है. ४
संनान किसकी तुम हो, पूरखा तुम्हारे फैसे,
इतिहास कह रहाई, मेरा ब्रताना क्या है ? ५
विद्याके जो हितेच्छु उनके बनो सहायी,
नुक्तोंमें द्रव्य प्यारों विरथा लगाना क्या है ? ६
उठके कमर कसो अब, विद्याका चौक बांधो,
भारत 'चमन' खीले वव, सोना सुलाना क्या है. ७

॥ ॐ નમો ભગવતે રામકૃષ્ણાય ॥

॥ પ્રાસંગિક વિચારણા ॥

(પ્રમુનું દીવ્ય રસાયન)

પ્રિય વાચક બન્ધુઓ ! દેવ બન્ધુઓ ! ડોક્ટર સાહેબો ! રોગ મટાડવા માટે આત્મ-
ચરતા પૂર્વક પ્રતિક્ષા કરી રહેલા રોગી અને તેના આસપાસી ! સંસાર સાગરના
આધિ, બાધિ અને ઉપાધિથી સંતાપિત થયેલાં આત્માસ વૃદ્ધ મનુષ્યો ! ધનથી
કરો !! શાંત ચિત્તે થવથી કરો !! આપને જે ઘર્ષ ઇચ્છા, આશય, ઉદ્દેશ, આધિ, બાધિ,
કે ઉપાધિ હોય તે સમજી બચા નહિ થવા માટે એક દેવિ, કેવળશુદ્ધ, સાત્ત્વિક, દેવિ તત્ત્વો-
થી દિવ્ય અને સંસારના ઉપાધિ બન્ધક રજસતમસ-ભાવથી પર એવું એક દિવ્ય અને
અમરકારિક રસાયનની પ્રાપ્તિ સર્વતર્યામી શ્રી પરમાત્માની કૃપાએ મનુષ્ય જાતિને થઇ છે, ॐ

* * * * *

સારિરીક, માનસિક અને આધ્યાત્મિક રોગને મટાડવા માટે, ઘણા લાંબા સમયથી
બાધિચરત થયેલા રોગીને શાન્ત કરી મત્વર નિરાશય કરવામાં દેવિ પ્રભાવ દર્શાવનાર,
યોગિને પરમ આનંદ રચનામાં પ્રવર્તમાન કરનાર, બ્રાન્તને શાન્ત કરનાર, સંતોષને વૃદ્ધ
કરનાર, નિરોગીને આનંદ આપનાર અને જગતમાં સર્વ સ્વજે મનુષ્યની પ્રત્યેક ઇચ્છાને
આનંદમાં સ્થિત કરી પૂર્ણ કરનાર આ દિવ્ય રસાયનની પ્રાપ્તિ જેમને થઇ છે, અને
જેમણે જેમણે તેના અમુક અંશે પણ ઉપયોગ કર્યો છે તેના જીવનમાં વિલક્ષણ ફેરફાર
થયો છે. ॐ ॥

* * * * *

આ અમરકારિક દેવિ રસાયનના યોગથી પ્રાપ્ત થઈ અનેક મહર્ષિવરોએ અનેક
પ્રકારના કષ્ટ સાધ્ય અને અસાધ્ય રોગીના રોગ નહિ કર્યા હતા, એજ રસાયનના દિવ્ય
પ્રતાપથી અનેક પ્રકારની ઉપાધિથી સંતાપિત થયેલા જીવોને શાંતિ મેળવી હતી. ॐ ॥

* * * * *

આ દિવ્ય રસાયનની દરથી પણ જેને ઝખી થઇ છે, અરે ! એનો દિવ્ય પ્રકાશ
મદજ અંશે પણ જેમણે અનુભવ્યો કે, તેમણે જીવન તેજસ્વ્યે દાંડક વિલક્ષણ રીતે
હિય સ્થિતિમાં રચાયા છે, જેમને આ દિવ્ય રસાયનની દિવ્ય વાસનાના વાતાવરણમાં
આવવાનો યોગ મળ્યો છે, તે બાળપણ જીવેને જે શાન્તિ પ્રાપ્ત થઇ છે, જે શિતળતા,

આનંદ અને દિવ્યતા અનુભવ્યાં છે તે તેઓ વર્ણવી શક્યાન નથી પણ તેના આનંદથી તેમનું જીવન દિવ્ય થઈ ગયું છે. ૐ ॥

અને જેમને આ દિવ્ય રસાયનની દૈવિ ભાવનાપટે દિવ્ય યથેલાં આપણો, પાપો, આદિ જે કાંઈ વસ્તુનો ઉપયોગ કરવાનો દૈવિ વિલાસ એકાદવારનું પ્રાપ્ત થયો છે, તેઓ તેને માટે રાત્રી દિવસ જંખના કરી રહ્યા છે અને એ દિવ્ય સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરવા પુનઃ આતુરતાપૂર્વક પ્રતિજ્ઞા કરે છે. ૐ ॥

વિશ્વનાં વિશાળ વાતાવરણમાં જ્યાં જ્યાં સૌદર્ય, રસ, આનંદ, અને દિવ્યતાના દૈવિ અંશો પ્રતિત થાય છે, ત્યાં ત્યાં આ રસાયનનો દિવ્ય ઓજસ મય પ્રકાશ પ્રકાશોલો હોવાનું છે. વસ્તુતઃ જગતમાં જીવેને જે કાંઈ આનંદનો ભાસ થાય છે, અને એ આનંદમાં મસ્ત થઈ તેઓ જગતથી વિરક્ત થઈ શક્તા નથી એવા આનંદમય ભાસતા માયિક અને દૈવિ વિભવ પદાર્થોમાં આ દિવ્ય રસાયનનો દૈવિપ્રકાશ અવસ્થ પ્રકાશિત થયેલો દેખાય છે. ૐ ॥

ધન્યન્તરી ભગવાને અનેક જીવેને આપુષ્યદાન કર્યું હતું, બધુંકર રોગથી દતાશ થયેલા અનેક રોગીએને માત્ર તેમના દર્શનથીજ રોગી સ્થિતિનું પરિવર્તન થયેલું અનુભવમાં આવતું હતું, એ શાસ્ત્રોક્ત પદના શું દર્શનાનો વિલાસ જ છે ? ના-તેમ-નથી જ. એ બનાવ સત્ય છે, અને શ્રી ધન્યન્તરી ભગવાનથી તેમ ચર્ચ થતું હતું તેનું કારણ માત્ર આ દિવ્ય રસાયનની દૈવિ ભાવનાઓ તેમની દિવ્ય દષ્ટિમાં, તેમની દૈવિ વાણીમાં, તેમના દૈવિ સ્પર્શમાં, તેમના દૈવિ ઔષધોમાં અને તેમની નિહટના દિવ્ય વાતાવરણમાં પ્રવર્તી રહેલી હતી અને તેઓ પોતે પણ આ દિવ્ય જ્યોતિના પ્રકાશથી વ્યાપ્ત થઈ રહ્યા હતા. ૐ ॥

પ્રાચીન શાસ્ત્રોમાં મળી આવતાં અસંખ્ય દર્શનો આ રસાયનના ચમત્કારિક પ્રભાવની સાક્ષિ આપે છે, તેની જ રીતે અર્વાચીન કાળનો અનુભવ પણ આ રસાયનનો દિવ્ય પ્રતાપ સ્વીકારી રહેલ છે. અમેરિકાના સુપ્રસિદ્ધ વનસ્પતિ શાસ્ત્રી યુરુર જુર્મેન્કની ખાસે એવી કંઈ સક્તિ હતી જેના પ્રતાપે તે વનસ્પતિ ઝીંદિ પોતાની-સાતામાં સાતી યાચે ! ચોર જેવા કાંટાવાળા વનસ્પતિના કાંટા (રૂપી કાંટા) નર્ટ કરી ક્ષતમ આઘ રૂપે ઉપયોગી બનાવવા, કેરી, જાંબુ અને ચોર જેવાં વૃક્ષોમાં બમણું કે ચારગણું ફળની વૃદ્ધિ કરવી અને તેમાં પણ ગર્ભલાગ-સત્વવાળો બાગ વધારે થાય અને રેગા અને ફળોઆ જેવી વસ્તુઓ ઓછા પ્રમાણમાં થાય. એ સમર્થ સાથી યહ ચમત્તું હતું ? અને કહી શકોએ છોએ કે આ દિવ્ય રસાયનના પ્રતાપી જ્યોતિમસ્વરૂપ યુરુર જુર્મેન્કને સદાયક સર્વાં હોવાં બોધ્યે ! ૐ ॥

અમારા પ્રાચીન ઋષિરો એક વનસ્પતિ પર ધ્યાનસ્થ થઈ તેના સંપૂર્ણ શુષ્ક અને હેલનું યદાય રીતે નિદર્શન કરના, અને તે વનસ્પતિ જે કાંઈ માટે તેઓ યોગ્યતા તે કાંઈ સંપૂર્ણ અંશે સિદ્ધ જ હતું. આ પ્રકારની વનસ્પતિ ઝીંદિ પડતી સત્તા કલા દૈનિકગથી પ્રાપ્ત થઈ કહી શકે ? હુઆનનું દર્શનને દરેક વનસ્પતિ બંદિ પોતાના શુષ્ક હોવાની-

ધુનાની પેઢોતી આખ્યાયિકામાં પણ આ ચમત્કારિક રસાયનના પ્રભાવનું જ પ્રકાશન થાય છે ॥ ૩૦ ॥

* * * * *

વૈદ્યરાજ મહાત્મા ઝંઘ બટલ પાસે એવી કઈ સિદ્ધિ હતી કે જેના પ્રભાવે તેઓ જે દરદી પાસે જતા તેમને શાંતિ જ થતી ? અને આ પ્રભાવે હજારો કષ્ટ સાધ્ય અને અસાધ્ય દરદીઓને પણ આરામ આપવામાં ક્યું દૈવી રસાયન સદાયક થયું હતું ? જેમને તે પવિત્ર ગ્રેમ સ્વરૂપ પૂજ્ય મહાત્માનો પ્રત્યક્ષ મોગ થયો છે તેઓ સાક્ષી આપી શકશે કે તેમને આ દિવ્ય રસાયનની પ્રાપ્તિ હતી જ. અત્યારે પણ જે જે વંધો, ડોક્ટરો, હડામે અને હપચાંકો આ દિવ્ય રસાયનનો ઉપયોગ કરેલે અને કરી શકે છે તેણે અંગે અવરુદ્ધ તેઓ શાંતિ પ્રમાણે શકે જ છે.

ક્યા ચિકિત્સકને માટે સોડો એમ કહે છે કે એ તો યરાતી છે. અરે એને કાંઈ થય છે ! માટે એ તો દવા આપે કે ચપટી રાખ બાધી આપે તોપણ સાફ જ થશે ! અમારા ચિકિત્સક બન્ધુઓને અમે પુછીએ છીએ કે આ યરાતી રેવા કઈ ?

* * * * *

આ દૈવિ રસાયનનો પ્રભાવ માત્ર શારીરિક વ્યાધિ પરજ અસર કરીને અટકી રહ્યો નથી, તેના દૈવિ પ્રભાવ તો અનેક પ્રકારનાં માનસિક, આધ્યાત્મિક અને સાંસારિક રોગથી સંપદ્ધઓનાંઓને પણ તેટલો જ ઉપકારક થઈ રહેલ છે; એટલું જ નહિ પણ દેશની સામ્યદ્વારી અશાંતિ અને પ્રજાક્રિય પરતંત્રતાના મહા રોગના છેલ્લામાં છેલ્લા ઉપાય તરિકે મહાત્મા ગાંધીજીએ જે મહાન પ્રયોગની યોજના પ્રજા સમક્ષ રજૂ કરી છે અને જેના યોગે હજારો વર્ષની પરતંત્રતાના પ્રમાદમાં પડેલી ભારતીય પ્રજા નવજીવનને પ્રાપ્ત કરી મહાત્મા ગાંધીજીનું દર્શન કરતાં જ, તેમનું નામ સ્મરણ કરતા જ ગાંડી થેલી થઈ જાય છે, અને તેમનાં વચ્ચેના પ્રભુતા આદેશ પ્રભાવે સ્વીકાર કરી ચિતનવન્તી થાય છે, એ મહા પ્રયોગમાં પણ આ દિવ્ય રસાયનનું દૈવિ તત્ત્વ જ ખરું કળ આપી શકે છે !

* * * * *

અને અમેરિકાનાં, દેશાંકનાં, જર્મનીના અને પેરીસનાં પેલાં ભોગવિદ્યાસ અને ભોગ-રોખના નાદર નમ્રતા રૂપ Up to momentની રેશનોમાં મોહાંધ થયેલાં વિદ્વાન-પ્રામાન અને વિલાસી, નરનારીઓને જગતમાં માત્ર ખાતું, પીતું, ફેશનઅંધ ટાપટીપમા ફરવું, અને ભોગવિદ્યાસ ભોગવે એજ માત્ર મનુષ્ય જીવનનું ઈતિ સાર્થક્ય છે એવું માનનારાં અને જગત્પત્તી બીજ પ્રજાઓને જંગલી માનનારાં પાશ્વિભાવ્ય પ્રજાનાં વિલાસી હૃદયોને કેવળ ત્યાગ ! જ આનંદ માનનારાં, માત્ર પહોંકીમાં જ નિવાસ કરી કેવળ સંગોડી અને તુબી પાત્રથી સતોષ માની જગત્પત્તી બાદશાહી ઠાઠને તુન્ન લેખનાર બારતવર્ષના સન્ત મહાપુરુષો માટે એ વિદ્યાસભાં દુષ્ટી ગયેલી પ્રજામાં પણ બકિત બાવ જગૃત કરાવનાર, અરે ! જે પ્રજાને પણ પૂર્વની પ્રજાના જેવો ત્યાગ અને સન્ધાસનો મહા ભોધ આપી પ્રાચીન

આર્થ અધિવરો માટે અને ભારત ભૂમિને માટે પૂજ્ય ભાવના પ્રેરનાર વિધિવંધ સ્વામીશ્રી વિવેકાનંદજીએ પાશ્ચાત્ય પ્રજામાં ભારતધર્મનો વિશ્વવ્યાપક સ્થાપિત કર્યો એમાં પણ આ દિવ્ય રસાયનનાં દૈવિ તત્વો જ દારણુ રૂપ હતાં!

અમીત યથેલા મગજના ચિત્તસમવાયુગણોએને પણ આરામ આપનાર, શોક સાગરમાં ડૂબી ગયેલાં જોને આનંદ સમર્પમાં લીન કરી નાખનાર, જીવનશ્વાસ લેતાં મનરાયેલાંએને શાંતિનું સ્થાન અને દિવ્યતાનો અનુભવ કરાવનાર આ દૈવી રસાયનનો પ્રભાવ સર્જને શાંતિ અર્પે છે! ॥ ૬૦ ॥

યોગિઓને પરમ આનંદના કેન્દ્ર રૂપ અને શેઠીઓને પદમ આશ્વાસન રૂપ, બાળોને ઇશ્વરી પ્રાપ્તિ કરાવી આપનાર, ગૃહસ્થાશ્રમીઓને સંસારમાં શાંતિ પ્રેરનાર, દુઃખોને આરામ આપનાર, આ ચમત્કારિક દૈવિ રસાયનનો પ્રભાવ જેમને જણાયો છે તેઓ દૈવિ જીવન વ્યતીત કરે છે. ॥ ૬૦ ॥

વાયકો અધિરા યદ્યપ્રથમ દરશે કે આનું ચમત્કારિક, ઉત્તમ અને દૈવિ રસાયન શું આ પૃથ્વીપર વિદ્યમાન છે? દશમ દેવ તો તે “રેડીયમ” કે પાલીના દરને માટે હાલમાં શોધાયેલ “મેસોથોરીયમ” જેવી દુર્લભ અને ભાગ્યે જ પ્રાપ્ત થઈ શકે તેવી અમૂલ્ય વસ્તુ હશે! અગર આર્થ પૈદક્ષમ દયંતેલ હીરા મોતિ અને માણિકના મિશ્રણવાળી કોઈ દિમ્તી માત્રા કરતાં પણ વધુ મોંઘું હોવું જોઈએ! અથવા ઘણા પરીશ્રમે કોઈ યોગિ યુનિ દ્વારા અથવા દિમાલગતા સિદ્ધાશ્રમ જેવા કોઈ દિવ્ય સ્થળેથી પ્રાપ્ત થયેલ કોઈ અદ્ભુત દૈવિ પ્રસાદી હશે! અને તેથી ઠાંતો એ પ્રાપ્ત થવું બદ્ધ દુર્લભ! અગર એ બદ્ધ જ દિમ્તી હશે એટલે સામાન્ય માણસો તો એની દિમ્ત સાંભળીને લેગાડી લાય! અગર તો એવી કોઈ સન્ત મહાત્માની સિદ્ધ પ્રસાદી હશે કે જે જગતમાં સામાન્ય રીતે પ્રાપ્ત થઈ કેવળ દુર્લભ છે!

પરંતુ અમારે જાણવું જોઈએ કે આ “દિવ્ય રસાયન” વિશ્વમાં એટલા જરૂરનાં વિસ્તરેલું છે અને તે સદા સર્વદા સર્વની સમક્ષ એટલા બધા પ્રમાણમાં રહેલું છે કે સમગ્ર જગતના બધા જ પ્રેમ સ્વરૂપો સમક્ષ જીવન પર્યંત દશાય નિરંતર આ દિવ્ય રસાયનનો ઉપયોગ કરવા પારે તો પણ તે એણું ન થતાં ઉલટું થઈ પામે છે અને મર્દનું ગુણ વર્ધન એ ન્યાયે જેમ જેમ તેનો અધિક ઉપયોગ થાય છે તેમ તેમ તે અધિક રમણપદ, અધિક દૈવિ અને અધિક પ્રભાવવાળી થવું જાય છે. ॥ ૬૦ ॥

જો કે આ “દિવ્ય રસાયન”નું મૂલ્ય તાલ મહારાજાઓ પણ આપી શકે તેમ નથી છતાં યોગ્ય પાત આગમ આ રસાયનનો યોગ્ય ઉપયોગ કરનાર દૈવિ વિશ્વત્તિઓ તેનો કોઈ પણ જાતના રાજની અપેક્ષા વગર નિરંતર ધણી જ ઉદારતાપૂર્વક ઉપયોગ કરે જાય છે, અને તેથી જ તેઓ આનંદમાં મુગ્ધ હાલનમાં વહે છે કે:—

આ “દિવ્ય રસાયન”ને સંસારનું જગૃત્ત રહેવું કે સ્તિષ્ઠિતો જીવન રહે કરે! દારણુ કે આ “દિવ્ય રસાયન” નું મેવન કરનારાઓને જો દિવ્ય શાંતિ પામે

યામ છે તે તેને કાંઈ જોર દેવિ સ્થિતિનો અનુભવ કરાવે છે, અને તે સ્થિતિમાં તેની આત્મિક શક્તિઓનો વિકાસ થાય છે, આથી તેઓ નિરંતર તેનો ઉપયોગ કરી મસ્ત રહે છે ! ॥ ૭૦ ॥

આ “ રસાયન કેવું છે ? એનો સ્વાદ કેવો છે ? વગેરે બાબત વાચક બંધુઓ પ્રશ્ન કરવા તૈયાર થાય તે પહેલાં જ જણાવવાનું કે એકોપથીનાં સ્વાદ વગરનાં દડાં મિશ્રચરોનો દડવાટ, કે આપ જોપથીના સુદર્શન ચૂર્ણ જેવો કદુ સ્વાદ આ રસાયનમાં કદી પણ અનુભવવો પડતો જ નથી આ “ રસાયન ” નો દિવ્ય સ્વાદ આ સંસારમાં અમૃત તુલ્ય છે કેવળ આથી શકે છે ! અને તેના સ્વાદનું સ્વાદ્ય વર્ણન મનુષ્યની લેખન શક્તિ વડે શું અસંભવિત છે ! ॥ ૭૧ ॥

જે બાબત આત્મ બંધુઓએ આ “ દૈવિ રસાયન ” નો છુટથી ઉપયોગ કર્યો છે, તેમના જીવન દૈવિ થયા છે ! પરમ પ્રેમ સ્વરૂપ શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનને સર્વના આરાધ્ય અને હૃદયેશ્વર બનાવનાર આ રસાયનની દિવ્ય પ્રભા જ હતી ! પરમહંસ શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવત, શ્રી શંકરાચાર્ય, સ્વામી શ્રી રામતિર્થજી, સ્વામી શ્રી વિવેકાનંદજી વગેરે જગતના અનેક મહા સમર્થ દિવ્ય પુરોહિતો આ દિવ્ય રસાયનનો પ્રયોગ કર્યો હતો અને તેનો નિરંતર ઉપયોગ કરવા જગતને પોકારી પોકારીને તેઓએ આવાહન કર્યું છે ! ૭૨ ॥

પ્રેમ સ્વરૂપ વાચક બંધુઓ ! આ દિવ્ય, પરમ ઝોજસ્તિન, “ દૈવિ રસાયન ” શું છે ? એ જાણવા અને તેનો પ્રયોગ કરવા આપ આતુર છો ? શાંત થાવ ! આ દિવ્ય રસાયનની દૈવિ ઘટના અને તેમાં રહેલા દૈવિ તત્ત્વો સંબંધે જે કાંઈ અલ્પ અંશે આપનો આ વિનિત બંધુ અનુભવી શક્યો છે, તેટલા અણમાં જણાવવા તે આનંદ પૂર્વક તત્પર જ છે ! પણ તે એક જ સરતે જણાવી શકશે અને તે સરત એજ કે જ્યાં જ્યાં આપની દષ્ટિ જાય ત્યાં ત્યાં આ દિવ્ય રસાયનનો પ્રસાર કરવો અને જ્યારે એ સરતનું સ્વાદ્ય પરિપાલન થાય છે ત્યારે જ આ દિવ્ય રસાયનના દૈવિ પ્રભાવનું અને ઉપરોક્ત ચમત્કારિક શુભોત્તું પ્રકાશન થાય છે, ગાંઠે આપ પણ એ દિવ્ય રસાયનમાં આવેલાં દિવ્ય તત્ત્વોને એકાગ્રતાપૂર્વક યોજી, આપની દષ્ટિમાં, આપના વિચારમાં, આપની વાણીમાં, અરે ! આપનું જીવન એ દિવ્ય રસાયનના રંગથી રંગી દૈવિ બનાવી સમગ્ર વિશ્વમાં તેનો પ્રસાર કરશે એ આશા સહિત એ દિવ્ય રસાયનમાં રહેલ દૈવિ તત્ત્વો મમગ્ર વિશ્વના હિતાર્થે આ નીચે પ્રકટ કરવામાં આવે છે. ૭૩ ॥

મધુના દિવ્ય રસાયનમાં રહેલાં દૈવિ તત્ત્વોનું પ્રકટીકરણ ॥

સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં “ નવજીવન ” અને “ નવ ચેતન ” પ્રેરનાર દૈવિતત્ત્વોઃ—

૧-પ્રેમ ! પ્રેમ ! બેસુમાર ઉમરાઈ જતો વિશ્વવ્યાપી પ્રેમ !

૨-એકતા ! એકતા ! દૈવિ એકતા ! અનંત બ્રહ્માંડમાં બાપિ રહેલા અનંત રૂપે લીલા કરી રહેલા-આલુ-પરમાણુ કીટ, પશુ, પક્ષી, પ્રાણી અને માનવ બન્ધુઓ રૂપે વ્યાપી રહેલા સનાતન તત્ત્વ સાથે દૈવિ એકતા !

સર્વેત્ર સર્વસ્થળે દિવ્ય, શુદ્ધ સાત્ત્વિક “ પ્રેમ ” એજ આ દિવ્ય રસાયન છે. તેનો સ્વચ્છવનમાં, મિત્રોમાં અને સંબંધમાં આવનાર પ્રત્યેક આત્મબન્ધુઓ ! પ્રત્યેક વ્યવહારમાં પ્રયોગ કરે અને જુઓ કે તમે કેટલી શાંતિ, કેટલી દિવ્યતા, કેટલું સૌંદર્ય અને કેટલો આનંદ પ્રસારી શકો છો ! ॐ ॥

* * * * *

આ દિવ્ય રસાયનનો વિશ્વ માત્રમાં પ્રચાર કરવા ગુર્જરી ભૂમિના પરમ પ્રેમ સ્વરૂપ “ કલાપિ ” ની પ્રેમપ્રસાદી રૂપ, “ સ્વર્ગ ” ગીત ” ગાતાં ગાતાં સર્વને સપ્રેમ નિર્મ-બંધુ કરીશું કે:-

જોવાયેલાંને જોલાયો;
સ્વામીનો શરદો કહાવો;
પગ ધોવાને પાણી લાવો;
જોવાયેલાંને માટે !
આવો, મહેલ ઉઘાડો, આવો;
ઢોરી ઢોરી ઢોરી લાવો;
આવોને ગાતાં સ્વામિને
જોવાયાં સાથે !
ભૂખ્યાંને ભોજનમાં લાવો !
તરસ્યાંને દ્રાક્ષાસવ પાઓ !
પાથરજો દેયાં થાપ્યાંને,
લાવો જોવાયાં રોને !
ના જોવાયાં ના તરસ્યાં છે;
જોવાયાં ભૂખ્યાં તરસ્યાં છે :
સાથ તણ જોવામાં જાઓ;
જોવાયાં લાવો !

ૐ પ્રભુ ! ૐ ગુરુ દેવ ! ૐ જય રામકૃષ્ણ !

શ્રી વૈશાખ શુક્લ ૧૪
કૃત્તિકા સપ્તમી પી. વી.
સી. આશ રશ્મે-

લી. વિષ્ણુ પરમ પ્રેમ સ્વરૂપ
પ્રેમધર્મ પવિત્ર હૃદયોનો પૂનરી,
ચલતરણ શયેરોત્તરના ૐ પ્રભુ ! ૐ ગુરુ !

॥ ૐ નમો ભગવતે રામકૃષ્ણાય ॥

શ્રીવિવેકાનન્દ જીવન પ્રસંગ ॥

(સ્થળ-ખેલુરમઠ — સને ૧૮૦૨)

સ્વામીજી વિવેકાનન્દ હાલ મઠમાંજ રહેશે હમણા મઠમાં શાસ્ત્રાધ્યયન માટે ખાસ વર્ગ શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો, અને હમેશા સ્વામી શ્રી શુદ્ધાનન્દજી, સ્વામી શ્રી વિરગ્જનન્દ, અને સ્વામી શ્રી સ્વરૂપાનન્દજી આ વર્ગમાં ખાસ ભાગ લેતા હતા સ્વામીજી આ પ્રકારની શાસ્ત્ર ચર્ચાને ‘ સ્નાધ્યાય અને મનાસ્મદર્શનના માર્ગમાં ઉપયોગી ચર્ચા ’ કહેતા થાણચારીઓ અને સન્નાતીઓ જેમ અને તેમ આ શાસ્ત્ર ચર્ચામાં વધુને વધુ રસ લેતા થાય તે માટે હરેક પ્રકારે તેમને ઉત્તેજીત કરતા આ વર્ગમાં કોઈપ્રકાર ગીતાજીનું અધ્યયન થતું + કોઈ દિવસ શ્રીમદ્ભાગવત ઉપર તો કોઈ દિવસ ઉપનિષદો ઉપર તો કોઈ દિવસ બ્રહ્મ સૂત્રો ઉપર રસ ભરી ચર્ચા થતી સ્વામી શ્રી આ પ્રસંગે હાજર રહેતા અને ધણી પ્રશ્નોનું બહુ સરળ રીતે સમાધાન કરતા હતા.

એક બાળુએ સ્વામીશ્રીના હરમાનથી રામકૃષ્ણ મઠમાં ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિ માટે ખાસ વડનરથા કરવામાં આવતી હતી અને હમેશા નિયમસર સાધના કરવા માટે સાધનક્રમ મા બાળુએ ભાગ લેવો પડતો હતો તેજ પ્રમાણે આ શાસ્ત્રાધ્યયનનો વર્ગ પણ નિયમસર હમેશા ચાલુ રહેતો અને આ પ્રમાણે મઠમાં સાધનો, અભ્યાસ, અને શાસ્ત્રાધ્યયનનો ક્રમ બરાબર નિયમસર સ્વામીજીની આજ્ઞાનુસાર હમેશા ચાલુ રહેતો હતો આ નિયમમાં કોઈ સંદેહ પણ ભગ હરનું તો તે દિવસે તેને મઠમાંથી પ્રસાદ મળતો નહીં (એટલે તેને ઉપવાસ કરવો પડતો) અગર તેણે જોરાક લેવો હોય તો પામેના ગામમાંથી બીજાગતિથી લાવી મઠમાં જુડે પોતાને હાથે તૈયાર કરી ખાવાની શરૂ પડતી.

આ પ્રમાણે મઠના નિત્યના જીવન ક્રમની નિયમિતતા ઉપર નિયમો ધડીને જ અટક્યા નહોતા, પણ ભવિષ્યમાં સઘ શક્તિની વૃદ્ધિ થતા કેવા નિયમે મઠની વ્યવસ્થા ચલાવવી નિત્યનો જીવનક્રમ કઈ વ્યવસ્થાએ રખવો, અને ભવિષ્યની વ્યવસ્થા કઈ પદ્ધતિએ ચલાવવી એ સળધે ખાસ મનન કરવા યોગ્ય અને આવરવા યોગ્ય સૂચનાઓ કરી ગયા છે, અને આ સઘળી વિચારણાના હસ્તલિખિત લેખો હજી પણ (કલકત્તા) ખેલુરમઠમાં બહુ સંભાળપૂર્વક સાચવવામાં આવ્યા છે.

સ્વામી વિવેકાનન્દજી હમેશા સ્નાન કર્યા પછી, શ્રી રામકૃષ્ણ લગવતના પૂજન ચૂકમાં

• પ્રભુદાસ ભારતમાંથી રાનુવાદ

પધારતા હતા, અને ત્યાંના પવિત્ર ચરણામૃતનું પાન કરી શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવંતનાં પવિત્ર પૂરો (અસ્થિ) જે પેટીમાં સાચવી રાખવામાં આવ્યાં હતાં, તે “પેટી”ને ભક્તિભાવ-પૂર્વક સ્પર્શ કરી વંદન કરતા હતા. આ પવિત્ર પેટીને સ્વામીજી ઘણીવાર “ઘાતમાગ્નેર કૂટ” કહીને ઝોળખાવતા હતા. યોગ દિવસ પહેલાં જ એ પવિત્ર પેટીના સંબંધમાં એક અદ્ભુત ઘટના બની હતી. એક દિવસે સ્વામીજીએ આ પવિત્ર પેટીને મસ્તક અડકાડી વંદન કરી (સાષ્ટાંગ દંડવત પ્રણામ કરીને) બહાર આવ્યા પછી તેમને એવો વિચાર સ્ફુરી આવ્યો કે: “શું આ પવિત્ર પેટીમાં શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવંતનું દેવિ સત્ત્વ હજી પણ વિદ્યમાન છે? ક્રી. ડુ. એ સંબંધે વિશેષ ખાતરી કરી નેહિયું.” આવો વિચાર આવતાં જ તેમણે મનમાં શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવંતને પ્રાર્થના કરી કે:—“હે પ્રભો! અમુક + + + મહારાજ જે હાલ કલકત્તામાં છે, તે જો ત્રણ દિવસમાં આ મઠમાં આકર્ષાઈ આવે તો હું માનીશ કે આપ આ પેટીમાં જ વિદ્યમાન છો!” આ પ્રમાણે અંતરથી પ્રાર્થના કરી તેઓ-પૂજનગૃહમાંથી બહાર આવ્યા પણ એ સંબંધી કંઈને વાત કરી નહીં, અને યોગ વખત પછી તો એ પ્રસંગ તેઓ પોતે પણ તદ્દન ભૂલી ગયા!

ખીજે દિવસે કાંઈ કાર્યવચાત તેઓ યોગક કલાક કલકતે ગયા. કલકતેથી આવ્યા પછી તેઓએ સાંભળ્યું કે:—“કે રોડને રસ્તે થઈને તે મહારાજ એજ બેલુર આવ્યા અને મઠ આગળ ગાડી ઉભી રખાવી માંજીસને મોકલી સ્વામીશ્રીની તપાસ કરાવી અને સ્વામીશ્રી ન મળવાથી પાછા ગયા.” આ ખબર સાંભળ્યા પછી પાતાની આંતર પ્રાર્થનાની વાત સ્વામીજીને યાદ આવી અને સર્વે ગુરુબંધુઓને આ ઘટના સવિસ્તર જણાવી પેલી દિવ્ય પેટીની બહુ જ પવિત્રતાપૂર્વક, બહુ જ શ્રદ્ધા-પૂર્વક અને બહુ જ પૂજ્ય ભાવથી વંદન, પૂજન, અને રક્ષણ કરવાનું કુચર્યું. ધન્ય ગુરુદેવ! જય રામકૃષ્ણ ભગવંત!

આજે શનીવાર હતો. મધ્યાહને મઠમાં આવ્યા પછી શિષ્યને સ્વામીજી સંબંધે ઘણું રહસ્ય જણાવવા મળ્યું. સ્વામીશ્રીની ચરણવંદના કરી તેમની સમિપ બેઠા પછી શિષ્યે સાંભળ્યું કે સ્વામીશ્રી ફરવા જવાના છે અને, સ્વામીશ્રી પ્રેમાનંદજીને પણ સાથે આવવા મુચના કરી છે. શિષ્યની પણ સાથે જવા ઘણી જ આતુર બાવના હતી, પણ સ્વામીજીની રજા મંજૂર સિવાય જવું એ અન્યુક્ત કામવાથી તે ચાંત રીતે બેસી રહ્યો. સ્વામીશ્રી ગેરઆટોમી અને અલસી પહેરી હાથમાં દંડ ધારણ કરી બહાર આવ્યા. સ્વામી પ્રેમાનંદજી પણ સાથે હતા. શિષ્ય તરફ જોતાં સ્વામીશ્રીએ કહ્યું: “કેમ આવવું છે?” શિષ્યને બહુ આનંદ થયો અને પ્રેમાનંદજીની પાછળ પાછળ ચાલવા માંડ્યું.

સ્વામીજી કાંઈક હેડા. વિચારમાં તક્લીન ચર્ચ ચાલવા લાગ્યા. શિષ્યે સ્વામીજીની ખાલી તન્મયાવસ્થા જોઈ તેમની સાથે વાતચીત કરી તેમની તન્મયતામાં ભંગ ન કરવાનું જ ઉચિત ધાર્યું, અને પ્રેમાનંદજી સાથે વાતચીત કરતાં પુછ્યું કે:—“મહારાજ સ્વામીજીની નિશિટના સંબંધે શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવાન શું કહેતા હતા?” પ્રેમાનંદજીએ કહ્યું કે: “તમણે એ સંબંધે જેટલું બધું કહ્યું છે કે તે હું તમને એક દિવસમાં શી રીતે સમજાવી શકું? કેટલીક વાર તેઓ કહેતા કે:—“એ અલ્લેલચન્દ્રિદાનંદની દિવ્ય દક્ષામયી અવ-

શક્તિ પણ એની પાસે જતાં હરે છે ! શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવાને એકવાર કૃપાવંત થઈ, શ્રી જગન્નાથજીનો પ્રસાદ એના મુખમાં આપ્યો ત્યાં સુધી તેઓ કોઈ દેવ દેવીને નમન પણ કરતા નહોતા, પણ એ દિવ્ય પ્રસાદી મળ્યા પછી બમનહ કૃપાએ તેઓ એની મહત્તા અને સંખ્યાતા સમજી શક્યા હતા. ”

શિષ્ય: “સ્વામીજી હમેશાં એટલી છૂટથી મ્હારી સાથે વાત કરે છે, અને હસે ખેલે છે, પણ હમણાં હમણાં તેઓ એટલા ગંભીર બન્યા છે કે એમની સાથે વાત કરતાં (એમના દિવ્ય ગાંભિર્યમાં ક્ષેપ કરતા) કોઈને પણ સહજ ભય જેવું લાગે છે. ”

પ્રેમાનંદજીએ કહ્યું: “મહાન આત્માઓ વિચારની એવી ઉચ્ચ ભૂમિકાએ રહે છે કે જે આપણી માનસિક બાવનાની મર્યાદાથી પર હોય છે. પરમહંસ દેવની હયાતીમાં અમે જોધું હતું કે સ્વામી વિવેકાનંદજી (નરેન્દ્રનાથ) ને દૂરથી જોતાં જ પરમહંસ દેવને સમાધી વધ જતી * * * ધણી વાર શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવંત માતાજીને પ્રાર્થના કરતા કે “મા ! એનું અદ્વિત જ્ઞાન જરા ઢંકાયેલું રાખજે ! એની પાસે મ્હારે ઘણું કામ કરવાનું છે ! ” આ શબ્દો કોણ સમજી શકે એમ છે ! અને એ વાતો કેને કહેવી ? ”

શિષ્યે કહ્યું: “મહારાજ ! ખરેખર, મ્હને ધણીવાર એમના સંબંધે વિચારો આવે છે કે તેઓ સામાન્ય મનુષ્ય પ્રકૃતિથી બહુ જ ઉચ્ચ કક્ષામાં છે ! પણ વળી બપોરે તેઓ વાત કરે છે, અગર દલીલ રજુ કરે છે, ત્યારે તેઓ આપણા જેવા જ મનુષ્ય હોય તેવું સમજાય છે. ”

પ્રેમાનંદજીએ કહ્યું: “શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવાને એમના સંબંધે કહ્યું છે કે: “બપોરે એને એના મૂળ સ્વરૂપની પ્રતિતી થશે ત્યારે એક ક્ષણ વાર પણ તે (સ્વામી વિવેકાનંદ) આં જગત પર રહેશે નહીં, પુરંત જ પોતાના મૂળ સ્થાન પ્રત્યે સ્વરૂપમાં લીન થઈ જશે. ” એથી જ એમનું મન જુદા જુદા કાર્યમાં રોકી રાખવા અમે પ્રયત્ન કરીએ છીએ, એમને બહુ ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિમાં રોકાયેલા બોધએ છીએ ત્યારે અમને ભય ઉપજે છે. ”

સ્વામીજી મઠ તરફ પાછા ફરવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા. સ્વામી પ્રેમાનંદ અને શિષ્યને પાસે પાસે જેઠેલા જોઈ તેમણે પૂછ્યું: “કેમ ! શું વાતચીત ચાલે છે ? ” શિષ્યે કહ્યું: “અમે શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવંત અને તેમના વચનો ઉપર વાત કરતા હતા. ” સ્વામીજીએ આ શબ્દો સાંભળ્યા પણ પુનઃ વિચારમાં તન્મય થઈ મઠ તરફના રસ્તે ચાલવા માંડ્યું.

મહાના કમ્પાઉન્ડમાં આમરહા નીચે નાખેલી પાટ ઉપર બેસી સ્વામીજી થોડીવાર વિશ્રાંતિ લઈ, હાથ મ્હોં ઘોયા પછી ઉપરના માળખા પધાર્યા અને શિષ્ય સાથે વાત કરતાં કહ્યું કે: “તમે તમારા પ્રદેશમાં વેદાન્ત પ્રચારનું કાર્ય કેમ ચાલુ કરતા નથી ? ત્યાં તાત્ત્વિક ચતુર પ્રજા બહુ ભય ભરેલી રીતે ફેલાવું ભય છે ! આખા દેશને અદ્વિતવાદની સિંદુ ગળાનાથી બાંધત ક્યો ! ત્યારે જ હું તમને ખરા વેદાન્તી કહીશ ! પ્રથમ એક વર્ગ શરૂ કરે. ત્યાં કેપનિપદ અને બ્રહ્મસૂત્ર શીખવો. વિદ્યાર્થીઓને બ્રહ્મચર્યની કળવણી આપો. મ્હોં સંમંબુ છે કે તમારા પ્રદેશમાં નૈવમિલકની મુશ્કેલી ઝૂમ ચાલે છે ! એમાં શું લાગ છે ? માત્ર “વ્યાપ્તિ” (Porosivness) અને “અનુમાન” (Inferno) ઉપર આ

ન્યાયિક પંડિતો મહિનાના મહિના સુધી ચર્ચા કર્યા કરે છે! આત્મજ્ઞાનના અનુભવ પ્રદેશમાં આવી ચર્ચાઓ શું ઉપયોગી થઈ પડે? તમારા કે (દુર્ગાચરણ) નાગ મેઢાણના ગામમાં એક ચતુષ્પાકી (પ્રાચીન ગામઠી જેવી સંસ્કૃત પાઠશાળા) સ્થાપો, કે જ્યાં ધર્મશાસ્ત્ર અને શ્રીરામકૃષ્ણ ભગવંતના ઉપદેશનું અધ્યયન અપાય! આ રીતે તમે તમારું કિંતુ પણ કરી શકશો. લોકોનો ધન્યવાદ પણ મેળવી શકશો અને ધર્મનો પ્રચાર પણ કરી શકશો!

શિષ્યે કહ્યું : “ મહારાજ! નામના કે છીર્તિની મદને લેશ પણ આકાંક્ષા નથી. કેટલીક વાર આપ કહો છો તેવા કોઈક કાર્યની શરૂઆત કરવાના વિચાર આવે છે પણ મેઢાણ લગ્ન થવાથી હું ફનીયાદારીમાં એવો બદલ થતો જાઉં છું કે મદને ભય છે કે મહારાજ વિચારો મનમાં ને મનમાં જ રહી જશે.”

સ્વામીજીએ કહ્યું : “ અરે, લગ્ન થયાં એમાં શું થઈ ગયું? જેમ તમે તમારા મા, બાપ, બાઈ વગેરેનું પોષણ કરો છો, તેમ તમારી પત્નિનું પણ પોષણ કરો, અને એને ધર્મનું શિક્ષણ આપી તમારા માર્ગમાં ખેંચો. એને તમારા ધર્મ-કાર્યમાં-તમારા ધાર્મિક જીવનમાં સહાયક તરીકે માની એ પ્રમાણે એની સાથે વર્તો અને જેમ કોઈ બીજા સાથે પ્રસંગમાં આવીએ એવી તટસ્થ વૃત્તિથી એની સાથે વર્તો. આગ અભ્યાસ પાઠવાંથી મનની ભ્રમણા દૂર થશે! પછી શું બન્યું?” શિષ્યને સ્વામીજીનાં આવા ઉત્તેજન આપનાર અને નિર્ભય ઉપદેશથી બહુ જ આશ્વાસન મળ્યું, રોમે વાળુ ક્યાં પછી સ્વામી એમના પીછાના પર ભેટા ત્યારે શિષ્યને તેમની ચરણ સેવા કરવાની અમૂલ્ય તક મળી.

સ્વામીજીએ શિષ્ય સાથે વાતની શરૂઆત કરતાં મહામાના અન્ય દેવી આત્માઓ તરફ મૂલ્યવૃત્તિ રાખવાની સૂચના આપી કહ્યું કે : “ આ રામકૃષ્ણ ભગવંતનાં આગ્રહો જે તમે જુઓ છો તે અપૂર્વ ત્યાગી મહા પુરુષો છે! એમની સેવા કરવાથી તમે માનસિક શુદ્ધતા પ્રાપ્ત કરશો! અને એ રીતે આત્મ તત્ત્વની, પરમાત્માની પ્રાપ્તિ કરી શકશો! તમને ગીતાજીમાંનું ભગવદ્ વાક્ય યાદ હશે કે:—

તંચિદ્ધિ પ્રણિવાતેન પરીપ્રજ્ઞેન સેવયા ॥

એમની સેવા કરવાથી તમે તમારા દેવિ આદર્શની પ્રાપ્તિ કરો છો. તમે જુઓ છો કે તેઓ કેવા પ્રેમભય છે? ”

શિષ્યે કહ્યું : “ પણ, તેમને જરાજર રીતે ઓળખવા એ મેઢાણ માટે તો બહુ જ મુશ્કેલ કાર્ય છે! કારણ કે પ્રત્યેકમાં કોઈક ને કોઈક બિન્ન બિન્ન પ્રકારની અપૂર્વતા જણાય છે! ” સ્વામીજીએ કહ્યું કે : “ શ્રીરામકૃષ્ણ ભગવંત એ આત્માના અપૂર્વ માણી હતા; અને તેથી શ્રીરામકૃષ્ણ મીશન રૂપી માળામાં, બિન્ન બિન્ન પ્રકારની અપૂર્વ શક્તિ ધરાવનાર આત્મારૂપી પુષ્પોની ચૂંટણી તેઓ કરી ગયા છે. બિન્ન બિન્ન પ્રકારની શક્તિઓ અત્રે એકત્ર થઈ છે, અને દહી થશે! શ્રીરામકૃષ્ણ ભગવંતે સ્વમુખે જ કહ્યું છે કે : “ જેણે ખરા હૃદયથી ભગવાનની એક પણ દિવસ ભક્તિ કરી છે, તે જરૂર અપૂર્વ આવશે જ.” જેઓ અહીં છે તે દરેકને શક્તિના એક એક અવતાર રૂપે જાણીને! તેઓ મેઢાણ આગળ એ શક્તિ દર્શાવતા નથી તેથી એમને સામાન્ય માણસ ધારવાની ભૂલ દરેકી નહિ! જ્યારે તેઓ જાહેર જશે ત્યારે પ્રજામાં એક અપૂર્વ ચેતન્ય જાગશે.”

કરવાના નિમિત્તરૂપ યશે ! એમને શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવાનના દેવિ અંશ રૂપે જ ધારવા ! શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવાનનો વિરાટ આત્મા દરેક ધર્મ, મતા અને સપ્રદાયમાં સદૃશ રીતે વ્યાપી રહેલ છે. હું તો એમના તરફ એ ગ્રહા અને એ પૂજ્ય દષ્ટિએ જ જોઈ છું ! હતાત તરીકે જુઓ ! આ રાખાવ ! જે અહીં જ છે ! એનામાં જે દિવ્યતા છે તે મહારામા પણ નથી ! શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવત એના તરફ પોતાના જ આર્તમય પુત્રવત દિવ્ય અંશ રૂપે જોતા અને એ પરમહસ દેવ સાથે ખાતો, એમની સાથેજ બાળકવત ફરતો, અને એમની સાથેજ સુષ રહેતા ! એ આ મહત્તુ જવાહિર છે. અરે ! એ આ મહતો રાગધિ જ છે ! એ જ પ્રમાણે બાપુરામ, હરિ, શારદ, ગંગાધર, સરત, શશિ, સુમેધ, તમે આખા જગતમાં ફરી વળો પણ એમના જેવી પ્રમુ પરમણુતા અને દિવ્યતા ભાગ્યે જ અનુભવાશે ! એ દરેકમાં ધર્મનું અપાર બળ રહેતું છે, અને સમય આવ્યે એ ગળ પ્રકટ થયેલુ તમે અનુભવશો ! ”

શિષ્ય આશ્ચર્યતાપૂર્વક આ બધું શ્રવણ કરી રહ્યો હતો. સ્વામીજીએ વળી કહ્યું :—

“ પણ તમારા પ્રદેશમાંથી નાગ મહાશય વગર કોઈ પણ પરમહસ દેવનો લાભ ન લાઇ શક્ય ! બીજા થોડાકે પરમહસદેવના દર્શન કર્યા હશે પણ તેઓ તેમની મહત્તા સમજી શક્યા નહિ ! ”

નાગ મહાશયનું નામ યાદ આવતા જ સ્વામીજી થોડી દુણ સાત થઈ ગયા ! તેમનો દેહ ત્યાગ થવાને ચાર કે પાંચ જ માસ થયા હતા ! સ્વામીજીએ સાંભળ્યું હતું કે : એક વખત ગંગાજનો પ્રવાહ નાગ મહાશયના ઘરમાં પ્રકટ થયો હતો. એ વાત યાદ આવતા સ્વામીજીએ શિષ્યને પૂછ્યું કે : “ એ ઘટના કેમ બની ? મને એ સવિસ્તર કહે. ”

શિષ્યે કહ્યું કે : “ મને એ બાબત અન્યને મોટે સામળી છે પણ મહારી નંજરે નોંધેલું નથી. મેં સાંભળ્યું હતું કે એકવાર મહા વારુણીના યોગ વખતે નાગ મહાશય એમના પિતા સાથે કલકત્તે જવા નિકળ્યા, પણ રે રે દ્રેષનમાં ઉતારાઓની ધુબળ ગીરદી અને ધમાલમાં જમ્યા ન મળવાથી તેમને નારાયણજી ત્રણ ચાર દિવસ નિર્ગર્થક રોકાવું પડ્યું, અને છેવટે ઘેર પાછા આવવું પડ્યું. આ રીતે નાગ મહાશયને મહા વારુણી યોગમાં આ કારણસર ગંગાસ્નાન મટે કલકત્તે જવાનો લાભ ન મળ્યો તોપણ શાતચિત્તે એમણે એમના પિતાશ્રીને કહ્યું કે : “ મન થયા તો કચરોટમાં ગયા. ” “ જો આપણી ખરી ભક્તિ હશે તો ગંગાજી આ અહીંજ પધારશે. ” તેઓ શાત ચિત્તે ગંગાજીની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા થોડીનામાં જ ચમત્કાર થયો. મહા વારુણી યોગને સમયે જ એમના રહેવાના મકાનના ઓરડામાં ગંગા જૈયાનો દિવ્ય પ્રવાહ ધ્રુવાર રૂપે પ્રકટ થયો ! એમણે આ ઘટના પ્રત્યક્ષ જોઈ છે તેઓ અધાપી હયાત છે ! ” પણ શિષ્ય તેમને પ્રથમ મળ્યો તે પહેલા ઘણા વર્ષ પૂર્વે આ બતાવ બન્યો હતો ! જય રામકૃષ્ણ ભગવાન !

સુખડ ઓગ્સીયા પર ધસતાં ધસતાં મને સમજાયું કે:—અન્યને કીર્તનતા, સુવાસ અને સુન્તા આપવા ખાતર જે પોતાના જીવનની સમગ્ર સક્રિયતાને સુખડની માફક ધસાવા દે, ધની ન ખે અને છેડે છટ દેવા સૌભાગ્યસ્થાને તિવ્ર રૂપ થવા જેટલી મહત્તા પ્રાપ્ત થવા છતાં પણ જેને તેણે નામ “હું પછું” ન રહે, પણ કીર્તનતા, શાંતિ, અને સુવાસ અને સુન્દરતા આપવાનું પોતાનું કલ્યાણ પૂર્ણ કર્યા પછી પોતાના પરમાત્મજો પ્રભુની સદૃશ લીલામાં વડે ચાલે જવા દે છે, અને એ રીતે પોતાનું “હું પછું” પ્રભુની દિગ્ગંભા-રમણીયતામાં લીન કરે છે, એ જ સાચું કર્મયોગીપણું કહેવાય વાચક બંધુ! એ સુખડના પ્રસંગથી મળતા કર્મયોગનો બોધપાઠ મને તો કાઠ ઓગ્સીયાતરફ જણાયો! શું તમને તેમાં કંઈ રહસ્ય જણાય છે ખરું?

વારું, દેવ પુજન પ્રસંગે થયેલ “ધૂપ” ની સુગંધમાં પણ મને તો સુખડના કર્મયોગનો જ બોધ થયો. પ્રભુના પુજનમાં અને સમગ્ર જીવન—જગુઓ અને પરમાત્મજોમાં પણ સુવાસ અને પ્રસ્થાપના પ્રદર્શનવા અને તે દ્વારા પ્રભુલીલામાં પ્રભુની પરમ દિવ્ય શાન્તિ પ્રતિ-સાવવાનું કાર્ય પોને પોતાને એ કર્મયોગ ડીપી ધૂપ થયેલા “મહી દ્રવ્ય” રૂપે થઈને સુખડ આપે છે, અને એ રીતે પોતાનું પોતાપણું “હુંપણું” હોમે છે—અસંખ્ય થવા દે છે.

મને આ રસંગના અનુભવથી વિચાર થયો કે સુખડનો કર્મયોગનો બોધપાઠ તો કોઈ અપૂર્વ બોધપાઠ છે! કર્મયોગનો આદર્શ તો પ્રભુ કૃપાએ સુખડ દ્વારા મને અપૂર્વ રીતે શુદ્ધિ અને સમજાવ્યો! સુખડના કર્મયોગ સાથે મહારા જીવનની સરખામણી કરતાં મને મહારી અનેક અપૂર્ણતાઓ સમજાઈ. હું તો આ “સુખડ બોધ” થી “કર્મયોગી” તરફ મહારી અપૂર્ણતા મારાનર સમજી શક્યો છું, અને વિનિત બાવે સ્વીકારું છું કે:—ખરો કર્મયોગી થવું, યથાર્થ કર્મયોગમય જીવન વહાવવું—એ મહા સમર્થ પુરુષનું કાર્ય છે! પરમ પુણ્ય ધીરુણ મગવાન કે તેમની કૃપા પ્રેરણાનું પાત્ર શ્રી ગર્જુન કે જનક ચિદેશ કે આ જમાનાના આદર્શ કર્મયોગિન સ્વામિ શ્રી વિદ્યેકાનન્દજી જેવું કર્મયોગમય જીવન વ્યતિત કરવું, સર્વત્ર કર્મનો બોધ કરવો, કર્મજાનની લઢાણી કરવી એ જ પ્રત્યેક ભારતવાસીનું આદર્શ હો! જગતના ઇતિહાસમાં જ્યાં જ્યાં દિવ્યતા, ચૈતન્ય, નિઃશ્વર, પ્રેમ, પ્રગતિ, ઉત્સાહ, અને સત્પનો વિજય થયેલો, કર્મનો અવ્યુદય થયેલો જોળા માયો કે, ત્યાં ત્યાં આવા વીર મહા પુરુષોનો આદર્શ કર્મયોગ જ (અરે! કર્મયોગ જ) જોળી જાય છે! જય થાય! જગતના સમગ્ર કર્મયોગી મહા પુરુષોનો! ઉમતિના સામ્રાજ્ય પર આરોહ થવા આદતા ઓ ભારત! ઈતિહાસ જાગ્રત પ્રાપ્યવરાન્નિ વોધત ॥

કીમ સ્ટેશન.
ગુજરાત આરોગ્યશાળા.
માર્ગસીડ—પૂર્ણિમા
સંવત-૧૯૭૭

લી. જગતના આદર્શ કર્મયોગી
સન્ત મહાપુરુષોના દાસાનુદાસ.
વૈષ્ણવ વલ્લભરાય શ્રવેરીલાલ,
૭૦ પ્રથમ.

॥ ૐ નમો ભગવતે રામકૃષ્ણાય ॥

ૐ કર્મ માર્ગનો નકશો. ૐ

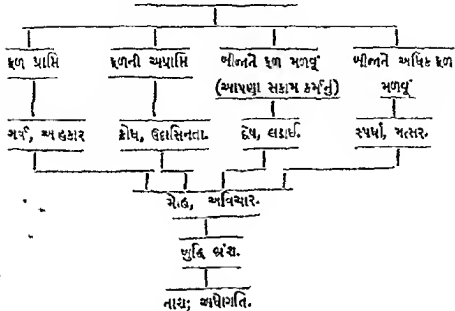

કર્મ માર્ગ સિવાય અન્ય કોઈ માર્ગ નથી. સર્વ માર્ગોમાં કર્મ પ્રાધાન્યપણે હોય છે. કર્મયોગના અપલંબન સિવાય અન્ય ગતિ નથી, એ બતાવવા માટે “દત્તઃ અન્યથા નાસ્તિ” કર્મયોગ સિવાય અન્ય માર્ગ નથી એમ સ્પષ્ટ કરે છે. કર્મ કરવાથી કર્મોનાં ફળાપનાન થવાય છે, અને લેવાપમાન થવાથી અપવિત્રતા ઉત્પન્ન થાય છે એ ભીતિ અહીં ઉત્પન્ન થવી સંભવિત છે, પણ આ ભીતિ વ્યર્થ છે, એવું બતાવવા માટે “દર્શ્યં કર્મ ન લિપ્યતે” આવી રીતે નિષ્કામ ભાવનાથી કરેલાં કર્મો અપવિત્રતા દૂર પાડતાં નથી એમ મંત્રના અંતિમ ભાગમાં કહે છે. સ્વાર્થમય કર્મો અપવિત્રતા ઉત્પન્ન કરે છે, માટે તેમાં ન ફસાતાં પરોપકારના ઉચ્ચતમ કાર્યમાં આપણે સમય વ્યતીત કરવો, સો વર્ષ જીવંત રહી આ પ્રમાણે પરમાર્થનાં કાર્યો કરવાથી અને સ્વાર્થમય કાર્યો કરવાથી પરીણામે કેટલો ફરક પડી જાય છે તે નીચેના ઉદાહરણથી સ્પષ્ટ દર્શો:—

એક માણસે એક આંખાનું યજ્ઞ રસ્તા ઉપર એટલા માટે વાલ્યું કે તેની છાયા નીચે વરેમાર્ગજો આવી વિશ્રાંતિ અને આરામ લે, અને, ફળ આપી છુપા શાન્તિ પ્રાપ્ત કરે. આ ભાવનાપૂર્વક કરેલા આ “કર્મ”નું નામ પરોપકાર છે. એ આયુષ્ય નીચે વરેમાર્ગજોને વિશ્રાન્તિ લેતા, મધુર ફળનો આસ્વાદ લેતા જોઈ, તેને આનંદ જ થયો, પણ પોતાના ઉપભોગ માટે પોતાના જગીયામાં વાપેલા આયુષ્યનાં ફળ જો કોઈ હતર મનુષ્ય તોડી ખાઈ જવા પ્રયત્ન કરશે તો તેની સાથે મહારા જગીયામાં મહે ઉછેરેલા આંખાનાં ફળો કોણ તોડીને ખાવા ગાંડ્યાં છે? એવી સંકોષ ગર્જના કરી “હું-અને મહાર”-પણની ભાવના ક્રોધના રૂપમાં બહાર નીકળે. નિષ્કામ કર્મનું ફળ આનંદ અને શાન્તિ, સહામ કર્મનું ફળ છૂંપણની ભાવનામાંથી ક્રોધ, સહામ અને નિષ્કામ કર્મનું પરિણામ સમજાવવા આ સાથેના પૃથ્વી છાણોનું ચિત્રપટ વાચક બંધુજોને ઠીક ઉપયોગી થઈ પડશે:—

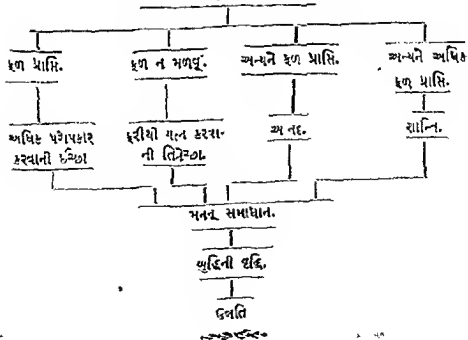
“ સકામ કર્મનો નકશો. ”

સકામ કર્મ. (સ્વાધર્મ.)
(કર્મકેળ ભોગવવાની ઇચ્છા.)

“ નિષ્કામ કર્મનો નકશો. ”

નિષ્કામ કર્મ, કર્મકેળ પ્રાપ્ત કરવાની
ઇચ્છાનો ત્યાગ; કેવળ પરોપકાર.

॥ ૐ નમો ભગવતે રામકૃષ્ણાય ॥

મક્તિ અને તેજસ તત્વ. *

વિષ્ણુ સહજ નામમાં વિષ્ણુનું એક નામ શિવ પણ દર્શાવવામાં આવ્યું છે, અને શિવ સહજ નામમાં શિવનું એક નામ વિષ્ણુ તરિકે પણ દર્શાવવામાં આવ્યું છે. શિવ અને વિષ્ણુ વાસ્તવમાં અભેદ શબ્દ છે, અને બન્ને શબ્દ પરબ્રહ્મ પરમાત્માના ઘોતક છે; આથી વિષ્ણુ ભક્તિમાં કે શિવભક્તિમાં ભેદ ન સમજવો જોઈએ.

વિષ્ણુ મહા પ્રેમભય છે, અને તે સદાય એવું ચાહે છે, કે, જીવ એમનામાં અનુરક્ત, એમને પ્રાપ્ત કરે. તેજ શ્રી રામકૃષ્ણ ઇલાહિ અવતાર ધારણ કરી દુષ્ટોના સંહાર, ધર્મની સ્થાપના કરે છે. દુષ્ટોને દંડ પણ પ્રેમવશ યમને તે જ આપે છે, જ્યાં તેઓ યુ સમયાનુસાર પૂર્ણત્વ પ્રાપ્ત કરી શકે. પ્રેમ સ્વરૂપ પરમાત્માને પ્રાપ્ત કરવા ને ઈચ્છા છે, એણે પોતાના સ્વભાવમાં પ્રેમ પ્રકટ કરવો જોઈએ, જેની રીતે કોઈ પ્રભુષ્ય પ્રાધિપતિ યવા ઈચ્છા રાખતો હોય તો તેણે કાડી કાડી ધન માંત્રનો સંગ્રહ કરવો જોઈએ.

પ્રભાણે યુગ્મજી મન, વચન, કર્મથી પ્રેમ, પ્રેમ અને પ્રેમનીજ ભાવના પ્રકટ કરવી જોઈએ. ને સાચો (પ્રભુ) ભક્ત યવા ચાહે છે, એણે પ્રથમ પોતાના મન પર અધિકાર મેળવવો જોઈએ, અર્થાત્ એણે મનને એકાગ્ર, સ્થિર અને કામ-ક્રોધથી દૂર રાખવું જોઈએ. “હું અને માઈ” એ ભાવનાનો ત્યાગ કરી ભક્તિ, જ્ઞાન અને ઉપાસના ધ્વારા કર્મ યોગના નિયમાનુસાર વાસનાઓનો પરિત્યાગ કરી, જગતના ઉદ્ધાર-માટે પરાપકારનાં કાર્ય કરવાં જોઈએ; એજ પ્રેમ છે. એજ પ્રભુ ભક્તિ છે; અને આ નિયમાનુસાર સાધક શુદ્ધ શાન્તિપ્રદ તેજસ તત્વનો પોતામાં આવિર્ભાવ કરે છે. આનું શુદ્ધ તેજસ તત્વ

* હિન્દી ભાષામાં હિંદુ ધર્મ ટ્રેક્ટ નં. ૨ માં પ્રગટ થયેલ લેખ પરથી અનુવાદ. આ લેખ મૂળે હિન્દી ભાષામાં કાનપુરથી પ્રકટ થયેલ જણાય છે; “ભારત જીવન” ના હમેશના વાચક અને આલપાડના રહીશ-પ્રેમસ્વરૂપ આત્મજન-શ્રી નાથુભાઈ પીતાંબર જેઓ હાલ દક્ષીણમાં યાત્રા નિમિત્તે પ્રવાસ કરે છે, એમણે આ લેખનો ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ પ્રકટ કરવાની ઈચ્છા દર્શાવી મહારાષ્ટ્ર મોકલ્યો હતો. તેમની આ સેવા અતિ ઉપકાર સાથે સ્વીકાર્યું છે. આ લેખમાંના કેટલાક વિચારો થીઓસોફીકલ સોસાયટી કે એવા જ કોઈ મંડળોના વિચારો સાથે મળતા આવે તેવા જણાય છે, તેથી અનુવાદકને એવા કોઈ મંડળ સાથે સંબંધ નથી, તેમ મતભેદ પણ નથી. જગતમાં જ્યાં જ્યાંથી પ્રભુ પ્રેમ અને સત્યતા તત્વો મળે તે સ્તીકારનાં એ જ તેનું કર્તવ્ય છે. —અનુવાદક.

નિકટવર્તી જીવાત્માઓમાં શાન્તિ અને પવિત્રતા પ્રકટ કરે છે. એ તેજસ તત્વ શું છે? એની શુ પ્રકૃતિ છે અને માનવ જીવનમાં એ ક્યા નિયમે પ્રવર્તે છે એ અવગત વિચારવા જેવું છે. પ્રકૃતિના નિયમાનુસાર પ્રત્યેક પદાર્થ-પ્રત્યેક વસ્તુ-પ્રત્યેક જીવાત્મા-દશ્ય વસ્તુ માત્રની ચારે બાજુએ એક તત્ત્વ વિસ્તરેલું હોય છે. એ તત્ત્વનું નામ તેજસ તત્વ રહેવામાં આવે છે. જેમ શનસની ચારે બાજુએ અમુક અંતર 'સુધી પ્રકાશ વિસ્તારેલો હોય છે, અને એ પ્રકાશનું મૂળ તત્વ શનસમાં પ્રકટ થયેલો જોવાતિ ઉપર આધાર રાખે છે, એ પ્રમાણે આ જગતના દરેક પદાર્થો, દરેક જીવાત્મા પોતામાં રહેલી પ્રકૃતિને અદશ્ય રીતે પણ પ્રકટ કરે છે. જેમ શનમ જ્યાં હોય ત્યાં તેની આસપાસ પ્રકાશ હોય છે જ તેમ દરેક પદાર્થ-દરેક જીવાત્મા પોતાના તત્ત્વને ચારે બાજુ પ્રસારી કરે છે. એ તત્ત્વને ઈંગ્લીશમાં AURA "ઝોર" કહે છે. અને ફારસી ભાષામાં "નૂર" કહે છે. સરફરૂખા એજ તત્ત્વને તેજસ તત્ત્વના નામથી ઓળખવામાં આવે છે. જેને દિવ્ય દષ્ટિ પ્રાપ્ત થઈ હોય તેઓ આ સૂક્ષ્મ તત્ત્વને જોઈ શકે છે. અન્ય જીવાત્માઓ તેને જોઈ શકતા નથી, પરંતુ જેઓ તેને જોઈ શકતા નથી તેઓ પણ ભણ્યે અભણ્યે આ સૂક્ષ્મ તત્ત્વનો સંપર્ક થઈ શકે છે. દરેક મનુષ્ય જન્મથી હોય અને તે સૂર્ય કે સૂર્યની વિવિધ કળાઓ ન જોઈ શકતા હોય તેમ છતાં સૂર્યના કિરણોની અસર તેના ઉપર સરખી જ થાય છે, તેજ પ્રમાણે આ સૂક્ષ્મ તેજસ તત્ત્વની દરેક પદાર્થો ઉપર, દરેક જીવાત્મા ઉપર અસર થાય છે જ. જેમને દિવ્ય દષ્ટિ પ્રાપ્ત થઈ હોય છે તેઓ ભિન્ન ભિન્ન પદાર્થોમાં રહેલા આ સૂક્ષ્મ તેજસ તત્ત્વને જોઈ શકે છે. કેટલાક જીવાત્માનું તત્ત્વ શાન્તિ પ્રદ, પવિત્ર અને સાદિવક હોય છે, કેટલાકનું તત્ત્વ અશાન્તિ કારક અને અવિન હોય છે. કેટલાકનું સામાન્ય હોય છે; દિવ્ય દષ્ટિ સંપન્ન મહાપુરુષો, પદાર્થોનું કે જીવાત્માનું વર્ગીકરણ તેમાં રહેલા એ સૂક્ષ્મ તત્ત્વને આધારે કરે છે. પ્રાચીન ઋષિવરોએ તુલસી દલ અને તુલસીની માળામાં વિષ્ણુનું તેજસ તત્ત્વ પોતાની દિવ્ય દષ્ટિએ અનુભવ્યું હતું અને તેજ પ્રમાણે નિશ્વપત્ર અને રૂદ્રાક્ષની માળામાં શિવનું તત્ત્વ અનુભવ્યું હતું તેથી જ શાસ્ત્રોમાં વિષ્ણુ ભગવાનની ભક્તિ કરવાવાળાને તુલસીપત્ર અને તુલસીની માળાનું માહાત્મ્ય દર્શાવ્યું છે. શિવ ભક્તોને નિશ્વપત્ર અને રૂદ્રાક્ષની માળાનું. આ સૂક્ષ્મ તેજસ તત્ત્વના આધાર ઉપર જ ઋષિવરોએ પૂજનની ભિન્ન ભિન્ન સામગ્રીઓનો નિર્ણય કર્યો છે.

એ પ્રકાશ ભિન્ન ભિન્ન રંગોને હોય છે. લાલ લીલો, પીળો દસાદિ. જે કોઈ સ્વચ્છ શનસમાં લાલ રંગનો પ્રકાશ કરવામાં આવે તો શનસમાંથી નીકળતી રોશની પણ લાલ રંગની જણાય છે અને એ શનસને જ્યાં લઈ જશે ત્યાં લાલ રંગનો પ્રકાશ ફેલાયશે. એ જ પ્રમાણે મનુષ્યની ચારે બાજુએ અવ્યક્ત પ્રકાશ થઈ કૃત સુધી ચારે બાજુએ વિસ્તાર પામેલો હોય છે. મનુષ્યનું 'શરીર' શનસના કાચની મદક છે, અને એનું 'મન' અદરના રંગોની માદક છે. જેમ શનમની ચારે બાજુનો પ્રકાશ અદરના રંગ ઉપર આધાર રાખે છે તેજ પ્રમાણે મનુષ્યના મનનો રંગ જેવો હોય છે તેનું તત્ત્વ તેની ચારે બાજુએ પ્રસારેલું હોય છે. મનુષ્યનાં મનમાં વારંવાર કોઈની જ વાતના ભ્રમત થવાથી એ સૂક્ષ્મ તત્ત્વ લાલ રંગનો પ્રકાશ આપે છે, અને તેનામાં કામ વાસનાની ભ્રમના ભ્રમત થતાં એ સૂક્ષ્મ તત્ત્વ નવિન કુસુમો રંગ પ્રારથ કરે છે. સ્વાર્થ માવનાના વિચારો એ સૂક્ષ્મ તત્ત્વને

નારંગી રંગનું પ્રકાશિત કરે છે, અને ભક્તિના સતત વિચાર સેવનાર ભક્ત હૃદયના તેજસ તત્વનો રંગ લીસો પ્રદેશ આપે છે. રાજયોગી અને જે સદા પરમાર્થમાં અને પરહિતમાં જ રત રહે છે, તેનું સૂક્ષ્મ તેજસ તત્વ શુદ્ધ ઉજ્જ્વલ જ્યોતિર્ભય હોય છે. કોષ કોષ વિશિષ્ટ વ્યક્તિનું તેજસ તત્વ જેમ જેમ તેની પ્રજા ભાવનાઓ બદલાય છે તેમ તેમ બદલાયા કરે છે, તેજસ તત્વનો એજ મુખ્ય નિયમ છે. * જીવને નિયમ એવો છે કે પ્રત્યેક મનુષ્ય પોતાના ઉત્તમ અને દુનિષ્ટ તત્વનો પ્રભાવ જેના જેના સંબંધમાં આવે છે તેમના પર પાડે છે. અગાઉ કહેવામાં આવ્યું છે કે: એ સૂક્ષ્મ તેજસ તત્વ દરેક મનુષ્યની ચારે બાજુએ જળે શીટ સુધી વિસ્તરેલું હોય છે, તેથી એ મનુષ્યો પરસ્પદ ભેટયા સિવાય પણ પોતાનાં સૂક્ષ્મ તત્વના સંબંધે ઠરીને મળી શકે છે. જ્યારે કોઈ કોઈ મનુષ્ય કોઈ શાન્ત પ્રકૃતિના મનુષ્ય સાથે સંબંધમાં આવે છે ત્યારે ક્રોધ અને શાન્તિનાં તત્વો મળતાં બનેના સૂક્ષ્મ તત્વોમાં અસુદ્ધ પરિવર્તન થાય છે. ક્રોધનો લાલ રંગ ઉજ્જ્વળ થવા માંડે છે, અને શાન્તિના શ્વેત રંગમાં આજ લાલ રંગની ઝાંખી જણાવવા માંડે છે. જે ઉજ્જ્વલ તત્વનો પ્રભાવ અધિક હોય તો સામા મનુષ્યનો ક્રોધ ક્રમી થવા માંડે છે, અને તેનો ક્રોધ શાન્ત થઈ જાય છે. એથીજ કોઈ કુર ઇતિવાળો મનુષ્ય પણ કોઈ રાજયોગિની પાસે જાય છે, કે દુરતજ તેના શુદ્ધ તેજસ તત્વના પ્રભાવથી એ કુર મનુષ્ય પણ શાંત થઈ જાય છે. તેની સંજ્ઞાવના જાણત થાય છે. જ્યારે કોઈ મુદ્દમાં પતિ પત્નિ ક્રોધી સ્વભાવનાં હોય છે, તો તેમના સૂક્ષ્મ તેજસ તત્વનો પ્રભાવ તેમનાં બાળકો પર પડે છે, અને તેમને ક્રોધી, અવિનયી અને કુસંસ્કાર મય કરે છે; એવાં ક્રોધી મનુષ્યને હાથે બનાવેલી રસોઇ ખાવાવાળા, તેનું આપેલું જળ પીવાવાળા અને તેના સમ્બન્ધમાં આવવાવાળા દરેક મનુષ્યો જાણે અજાણે પણ અપાર હાની સહન કરે છે!

જેમ એકાદ મુદ્દમાં આગ લાગવાથી તે પ્રસરતાં પ્રસરતાં આગ ગામ બાળી મૂકે છે. તેમ એવા કુદ પ્રકૃતિવાળા મનુષ્યના સૂક્ષ્મ તત્વની અસરથી તેની સાથે સંબંધ રાખવાવાળાં કુટુંબીઓ, પાડોશીઓ અને તેમની માફતે આખા ગામનાં ઘણાં મનુષ્યો પર તેની નહારી અસર થાય છે, અને જાણે અજાણે એવાં સ્થળોમાં અનેકે અનેકો, પાપાયરણો, અને અશાંતિ થાય છે. નહારા સ્વભાવનાં મનુષ્યો જાણતાં નથી કે તેમના ક્રોધ, મોહ, લોભ અને પાપાચરણથી તેઓ કેવળ પોતાનાં હૃદયની જ હાની કરે છે એટલું જ નહિ પણ તેઓ જાણે અજાણે અનેક જીવાત્માને હાની કરે છે. અનેક અનેકો, પાપાયરણોના નિમિત્ત રૂપ થઈ રહે છે, તે જ પ્રમાણે કોઈ પવિત્ર શાન્ત પ્રકૃતિના અને ભક્તિવાન મનુષ્યના પવિત્ર તેજસ તત્વનો પ્રભાવ તેનાં કુટુંબીઓ, મિત્રો, પાડોશીઓ અને તેમની માફતે આખા ગામમાં પ્રસાર પામે છે, અને એ ભક્તિવાન મનુષ્યના પવિત્ર તેજસ તત્વના પ્રભાવથી જાણે અજાણે પણ એ સ્થળે અનેક પરમાર્થનો ફાયો થવા લાગે છે. પ્રભુભક્તિની ભાવના જાણત થાય છે, જનસમાજમાં શાન્તિ, પવિત્રતા, શ્રેય અને ભક્તિની ભાવના વધવા માંડે છે. જે મનુષ્ય હમેશાં રાજયોગના અને પ્રભુભક્તિના નિયમાનુસાર જીવન ગાળે તો એ, રીતે તે જગતમાં અધિક પવિત્રતા, અધિક શાન્તિ પ્રસારે છે. સાચું તો એ છે કે પ્રત્યેક મનુષ્ય પોતાપોતાની ભાવના પ્રમાણે સંસારનો અપાર ઉપદાર કે અપાર હાનિ કરી શકે છે; અને

* જુઓ:—મહાભારત શાન્તિપર્વમાં ભૃગુઋષિ અને ભારદ્વાજ ઋષિનો સંવાદ.

એ સ્થિતિમાંથી કોઈપણ બચી શકે એમ નથી. દરેક મનુષ્યની ફરજ છે કે તેણે નહાગ વિચારોનો સંદેહ ત્યાગ કરી પવિત્ર પ્રેમયુક્ત ભાવના વધારવી જોઈએ. ભોજન કરતી વખતે પરનાભાતું સ્મરણ-તેમનું જ ધ્યાન-અને તેમની કૃતગતિની ભાવના તેજસ તત્વને શુદ્ધ કરે છે, અને શુદ્ધ થયેલું તેજસ તત્વ ભોજનને ઉત્તમ પ્રકારે પચાવે છે એટલું જ નહીં, પણ એ ભોજનથી શુદ્ધ રંગ, શુદ્ધ વીર્ય, અને શુદ્ધ ગ્રોજસ તત્વ વધે છે. વળી શાન્ત, પવિત્ર, અને પ્રભુપ્રેમની દિવ્ય ભાવના જાગૃત થાય છે. ખરેખર, આ સદમ પણ અતિ જરૂરી જામતમાં ધ્યાન ન આપવાથી અનેક પ્રકારના કુસંસ્કારો મનુષ્યોમાં સાથ્યા આવે છે, અનેક હાનીકારક ભાવના પ્રકટાવવાનું કારણ બિપન્ન થાય છે, અને તેજસ તત્વને દુષિત કરીને ભોજનને તમોયુષ્ણી બનાવે છે, એટલું જ નહીં પણ સ્વભાવને તમોયુષ્ણી બનાવે છે ભોજન બનાવનાર, ભોજન પીરમનારના સ્વભાવની, તેના અપવિત્ર કે પવિત્ર ગુણોની, સ્વોષ બનાવવાના રચનાની પવિત્રતા અને શાન્તિની પણ ભોજન ઉપર અને ભોજન કરવાનાગા પર બહુ જ અસર થાય છે, તેથી કોઈ સાધુ પુરુષ-પવિત્ર મનુષ્ય-કોઈ અપવિત્ર સ્વજને ભય, અપવિત્ર વિચારોવાળા કુટુંબમાં જવું થાય તો તેની ફરજ છે કે તેણે પવિત્ર વિચારોથી, પ્રભુ ભક્તિથી, શુદ્ધ પ્રેમગ ભાવનાથી, શુભ સંસ્કારો એકદમ જાગૃત કરીને-અન્યના ખરા તત્વની અસર ન થાય તે માટે પૂર્ણ સાવચેત રહેવું જોઈએ. જેમ નાળીએડની અંદરના સત્વરૂપ કોષરોના ભાગને અને શુદ્ધ જળ ને રક્ષણ કરવા માટે ઉપરું કાચું અને તેની ઉપરની મોટાથી રૂપી અસર જરૂરી થતી પડે છે તેમ પવિત્ર મનુષ્યના શુદ્ધ તેજસ તત્વના રક્ષણ માટે પ્રભુ ભક્તિ, પ્રેમ, શાન્તિ અને પવિત્ર ભાવના અતિ જરૂરી છે. આથી તેણે સ્ત્રી વખતે પણ પ્રયત્ન મંગળ સ્મરણ કરતાં કરતાં, પ્રભુ પ્રેમની મંગલમય ભાવના સદિત નિદ્રા લેવી જોઈએ કે જેથી તેની નિદ્રાવસ્થામાં પણ અન્ય નહારા સ્વભાવના છોવાતું અશુદ્ધ તત્વ તેનામાં ક્રોધ, ક્રોધ, ક્રોધ, ગોદ, આદિ રિકારો ક્રમશઃ ન કરી શકે.

જે મનુષ્ય દયા, પ્રેમ, અને પરમાર્થ રૂઝિમાં જીવન વ્યતિત કરે છે, તેનું તેજસ તત્વ એટલું બહુ વિકસિત પામે છે કે જેના તેજસ તત્વની રક્ષા જેની દયામય ભાવના સતત ક્યાં જ કરે છે. તેજસ તત્વનો ત્રીજો નિમમ એ છે કે જેવી ભાવના હોય તેનું તત્વ તેની આમવાસ એકત્ર થવા લાગે છે. મનુષ્ય જ્યારે ક્રોધની દશામાં હોય છે, ત્યારે તેના આકર્ષણે કરીને અન્ય મનુષ્યોના હૃદયમાં રહેલી ક્રોધી ભાવના તેના તરફ આકર્ષાઈ આવે છે, અને તેથી તેના ક્રોધ પ્રકાશ પામે છે, તેની આખો લાલ થવા માડે છે, તેના શરીરના ઘોડી વેગથી પણ અનિયમિત રીતે ગતિ કરવા માડે છે, અને પછી એનું 'મન' એના હૃદયમાં સહેતું નથી, એ ગમે તેમ ખેલવા માડે છે, અને વિચાર વિના ગમે તેવું સાહસ કરી શકે છે. આવા ક્રોધી સ્વભાવનો મનુષ્ય મનુષ્ય પછી પીશાચ થઈને સુદા રૂપે ક્રોધ યુક્ત મનુષ્યના હૃદયમાં પ્રવેશ કરી તેના ક્રોધ વધારી મૂકે છે, અને એ ક્રોધી મનુષ્ય પામે અનેક પ્રકારનાં પાતકી કામો કરાવી તેના જીવનને પાપમાલ કરે છે. એ પ્રકારે કામી મનુષ્ય (વિપવલ્લભ) જી કે પુરુષ) કામવાસનાનાં તત્વોને અન્ય મનુષ્યોમાંથી આકર્ષે છે, અને પોતામાં કામ-વાસના એકદમ વધારી મૂકે છે, તેથી તેમની દૃષ્ટિમાં ગોદ, તેમની વાહુની લંપટના, અને તેમની કિયામાં, આચારમાં, વિચારમાં બધા જીવન વ્યવહારમાં કામવાસના અને લંપટતા જ વધી પડે છે, અનેક કુક્રમો કરી પોતાનું અને સમજામાં આવનાર અન્ય અનેક જીવન

ભ.ઓતું જીવન બધું દરે છે, કારણ કે નહારાતત્વની શક્તિ થવાથી જગતમાં પ્રેમ, ધન-શુભ્ર-જા, ક્રોધોરા જેવા નાશકારક દરેક, મહાન યુદ્ધો, ભયંકર દુઃખાપાતો થાય છે, અને શરીરમાં પણ વિરોધક, ક્ષય, કોષ, ઉન્માદ જેવા વ્યધિ ઉત્પન્ન થાય છે. આથી દરેક સુખ મનુષ્યની દૃષ્ટિ છે કે તેણે કુદરતિયારો. અનિષ્ટ ભાવન-ઓ, ક્રમ, ક્રોધ, લોભ, મોહ અને કુસંસ્કારોથી દરેક પ્રકારે જાયું જોઈએ અને પોતાના શુદ્ધ તેજસ તત્ત્વની શક્તિ થવા માટે શારીરિક, માનસિક પવિત્રતા શુદ્ધ આચાર વિચાર અને દયાની ભાવના જગૃત રાખી સતત પ્રભુ સમક્ષ, પ્રભુ-પ્રેમ અને ભક્તિની ભાવના વધારવી જોઈએ, કારણ કે શુદ્ધ અને પવિત્ર જ્યોતિષમય તેજસ તત્ત્વની શક્તિ થવાથી એનો પ્રભાવ ઐશ્વર્યો બધી વધી જાય છે કે પવિત્ર આત્માઓતું શુદ્ધ તેજસ તત્ત્વ ઋષિઓ અને મહાત્મા સંતપુરુષોના દૈવ તેજસ તત્ત્વ સાથે મળીને બહુ પ્રબળ થઈ જાય છે, અને તેથી એવા દૈવ પુરુષો દ્વારા જાણ્યે અજાણ્યે અનેક અસંખ્યિત ભાસતાં પરમાર્થનાં મહાન કાર્યો સધાય છે, અને એ રીતે અનેક જીવાત્માનો ઉદ્ધાર થવામાં તે નિમિત્તરૂપ યથ રહે છે. જે રાજયોગી અહંકાર નિહત, ધ્યાનમુક્ત રહીને અન્ય જીવાત્માનાં દુઃખાણ માટે નિષ્કામ કર્મ કરે છે એનું તેજસ તત્ત્વ બહુજ ઉજ્જ્વલ અને પવિત્ર થાય છે અને અનેક દિવ્ય આત્માઓ કે જેઓ દેવજાનનાં ગતિના ઉદ્ધાર માટે સુદૃઢ શરીર-દ્વારા બ્રહ્માંડમાં પરિભ્રમણ કર્યો કરે છે, તેઓ આવા રાજયોગી-પવિત્ર આત્માની પવિત્રતા, ભક્તિ, યાન અને આનંદને આર વધારી આપે છે. એના દ્વારા અમક જીવાત્માનો ઉદ્ધાર થાય તેવી અનુકૂળતા રચી આપે છે. મહાન યોગિઓ, સંતપુરુષો અને દૈવ ઋષિવરોતું તેજસ તત્ત્વ અનેક ગાક પર્યંત દૂર પ્રસરેલું હોય છે, અને એ સુદૃઢ તેજસ તત્ત્વના કેન્દ્ર રૂપે એ “ઋષિનો આશ્રમ” હોય છે. એ ‘આશ્રમ’માં પહોંચતા જ લાંબી વિદ્યેશી તેજોરાશીનો સ્પર્શ થતાં જ લાંબા જીવનને જીવાત્માના હૃદયમાં ભક્તિ અને શક્તિ નો સંચાર થવા લાગે છે, અને આપણે પ્રાચીન આર્ય ઋષિવરોનાં કથાનકોમાં વર્ગીયે છીએ કે આર્ય ઋષિવરોના તપોવનમાં અને આશ્રમ પ્રદેશમાં નિર્દોષ દરજી, સિદ્ધ, અને વાધ જેવાં હિંસક પ્રાણીઓ પણ પોતાનાં હિંસક ભાવ-ભૂલી જઈ શાન્તિથી એક બીજા સાથે ખેલ કુદ કરે છે. જે પ્રમણે પિતા પોતાનાં બાળકો માટે ધન સંત્રમ કરી પોતાનાં બાળકોના હિતાર્થે તેનો ઉપયોગ કરે છે તેમ અનેક આર્ય ઋષિવરોએ-જગતના દૈવ મહા-પુરુષોએ પોતાના દૈવ તેજસ તત્ત્વનો અમુક અંશ પવિત્ર નદીઓ, તીર્થ સ્થળો અને યાત્રા-નાં સુપ્રસિદ્ધ દેવસ્થાનોમાં વહેંચી આપેલા હોય છે, કે જેથી લાંબા દર્શન કરવા આવનાર પવિત્ર હૃદયના આત્માઓ ભક્તિ, યાન્તિ અને પવિત્રતાનું પૂણ્ય પ્રાપ્ત કરે. એવાં દેવસ્થાનો ના પૂજારી, લોકો જ્યારે-ક્રમ, ક્રોધ, લોભ, મોહને વચ અને દ્રવ્યના લેખી બની, દુર્ગુણ સમ્પન્ન થાય છે ત્યારે એ દેવસ્થાનના અને તીર્થસ્થળના દૈવ તેજસ તત્ત્વને બહુજ આપાત પહોંચે છે અને ધર્મે ધીમે દૈવ તેજસ તત્ત્વનું બળ ઘટતાં એ સ્થળની પવિત્રતા ઓછી થતી જાય છે, અને દેવની પ્રતીમામાં રહેલી દિવ્યતા ક્ષીણ થઈ જાય છે. આજકાલ-પણ વખતો વખત અનેક દૈવ યોગેશ્વર અને સમર્થ ઋષિવરો દાદી વિષેશ્વર જેવાં હિન્દનાં અનેક દૈવ તીર્થ ક્ષેત્રોમાં સુદૃઢ સ્વરૂપે મગન કરી લાંબા દૈવ તેજસ તત્ત્વમાં અપૂર્વ શક્તિ કરી આપે છે, અને અમુક સમયને અંતરે પ્રજાના અંશાવતારો ન્યાં ન્યાં ધર્મની આતી થઈ હોય, અને અધર્મની શક્તિ થઈ હોય ત્યાં પ્રકટ થઈ સુગે સુગે ધર્મની રચાપના કરે છે,

એનો સુદમ આશય એજ છે કે, પ્રભુના આવા દૈવિ અંશાવતાર ૩૫ મહાપુરુષો જે રથને અવતાર ધારણ કરે છે, જે પ્રદેશમાં વિચરે છે, તે રથને દૈવિ તેજસ તત્ત્વની અપાર વૃદ્ધિ કરી અનિષ્ટ વાતાવરણને દૂર કરે છે.

હસિયુગનાં પાત્ર હનુર વર્ષે વ્યતીત થયાં, એટલા સમયમાં પાપ અને વર્ણસંકરતાની પુષ્કળ વૃદ્ધિ થતી જાય છે અને જગત્તમા અનિષ્ટ તત્ત્વનો પ્રચાર થઈ કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, સંપટતા અને સ્વાર્થ પરાયણતાની ભાવના પુષ્કળ વધવા લાગી છે, તેથી જ આખા જગત્તમાં અસારે સ્થિતિ શાન્તિ નથી, ક્યારે મનુષ્ય હૃદયને જીવનમાં શાન્તિ, સુખ, કે પ્રભુ પ્રેમ જણાતાં નથી ને તેથી અનેક પ્રકારના પેશ્વેગ ક્રોધેગ મન્યુષ્યોએ જેવાં ભયંકર દગ્ધોની અનેક પ્રકારની અણધારેથી આક્રમણ, ગણ દરેક યુદ્ધો, ગળ પ્રજા ઉભયમા અશાન્તિ, અવિશ્વાસ અને સ્વાર્થ પ્રરાયણતા વધી ભયંકર વિધ્વયો થયા કરે છે ! સમગ્ર જગત્તના શાન્તિ પ્રિય, પવિત્ર હૃદયનાં પ્રભુ પરાયણ જીવાત્મા જગત્તમા શાન્તિ ગણે, સુલેદ માટે, પરસ્પરસનાં યુદ્ધો શાન્ત થઈ માનવજીવન શાન્તિમય, પ્રભુ પરાયણ અને રાગ પ્રજા ઉભયના પ્રેમ પૂર્ણ સંબંધ સહિત પ્રગતિ કરે એવી હનુરો લાખો નહિ પણ જગત્તના દરેકો પવિત્ર આત્માની હૃદય ભાવના જાગ્રત થઈ છે ! જગત્તના શાન્તિ પ્રિય પ્રેમાજી હૃદયના પવિત્ર આત્માઓનો પુકાર તે દયાળુ વિશ્વ આપક પરમાત્મ સત્તા કે જે અણુએ અણુમાં વ્યાપ છે તે ત્વાં પડોમી છે, અને પ્રભુની દિવ્ય ચૈતન્ય શક્તિ, જ્યોતિ તત્ત્વ તેજસતત્ત્વના પૂર્ણ આનંદોવ ૩૫ અનેક દૈવિ આત્માઓએ, અનેક ક્ષણોએ આ જગત્તમાં પુનઃ શાન્તિ સ્થાપવા પોતાની દિવ્ય તેજસ તત્ત્વની મુશળધાર વૃદ્ધિએ જાગ્રત તરફ પ્રવાહ રેલવા માડો છે ! ઓ ! પવિત્ર આત્મમયુજો ! પ્રભુના પ્યારાં પ્રેમસ્વરૂપો ? જાગ્રત યાવ ! પવિત્ર યાવ ! હૃદયને પ્રભુ પ્રેમથી, ભક્તિથી, ધર્મથી જાગ્રત કરો એટલે જો દૈવિ ચૈતન્ય શક્તિ તમને તુરત જ સ્વાતુભવ થશે; જેઓ પ્રભુ ભક્તિમાં, રાજયોગની પવિત્ર ભાવનામાં અને વિશ્વના સમગ્ર જીવાત્મ મનુષ્યો પ્રતિ પ્રેમાજી ભાવનાથી પરમાર્થ વૃત્તિ વધારતા હશે તેમને આ દૈવિ ચૈતન્ય શક્તિના દૈવિ યોગની સત્ત્વ અસર થવા લાગી છે અને હજી હુંક સમયમા એ શક્તિના અનેક સુંદર પરીણામ આપું જગત્ત અનુભવશે.

જેમને દિવ્ય દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થઈ છે, એવા દૈવિ આત્માઓ કહે છે કે જગત્તની અત્યાં રની અશાન્તિ દૂર કરવા, ભયંકર યુદ્ધો, વિગ્રહો, અને માનવ હૃદયના કંશેશો દૂર કરવા પ્રભુની દિવ્ય શક્તિ, જગત્તમાં પ્રભુપ્રેમ, પવિત્રતા, શાન્તિ અને ધર્મની સ્થાપના કરવા અન્ય અનેક ક્ષણોએ-સંત મહાપુરુષો સહિત, આ જુમડગ તરફ અવનાર લેવા ગતિ કરી રહી છે ! એ દિવ્ય શક્તિપ્રેમ પ્રભુના અવનારના દૈવિ કાર્યમા સદાય રૂપે અનેક પવિત્ર આત્મ-ઓની સંખ્યા વધારે, જે પ્રદેશમાં ભક્તિ, પ્રેમ, રાજયોગ અને શાન્તિનું વાતાવરણ હશે તે

* આ ઉપરથી અનુવાદક કોઈ અત્યુક ધર્મ, પંથ કે વિચાર શ્રેણીનો અનુયાયી હોવાનું માનવા કારણ નથી. અનુવાદકને એટલી શ્રદ્ધા છે કે ન્યારે ન્યારે અપાર અશાન્તિ અને ઘેર યુદ્ધો અને ધર્મની ગ્વાની થાય છે ત્યારે હરકોઈ પ્રકારે પ્રભુ શાન્તિ, પ્રેમ અને ધર્મની સ્થાપના કરવા તેની શક્તિનો સંચાર કરે છે. -અનુવાદક.

પ્રદેશમાં પ્રભુની આ દિવ્ય શક્તિ પ્રકટ થશે, તેથી આપણું ઈર્તવ્ય છે કે આપણાં બાળ-કોતું પાલન, શિક્ષણ, ધર્મના પવિત્ર સંસ્કારશુક્ત કરવું, કે જેથી ભવિષ્યમાં તેઓ પ્રભુની દિવ્ય શક્તિના કાર્યમાં સહભાગી થઈ શકે. જ્યારે જ્યારે જંગલમાં અશાંતિ, અધર્મ અને અયંકર વિચરેા ચાલુ થાય ત્યારે પ્રભુની દિવ્ય શક્તિ હરકોઈ સ્વરૂપે આવી શાંતિ સ્થાપે છે. એની સંસારનાં પ્રાયઃ સર્વ ધર્મ પુસ્તકો પૂર્ણરૂપે સાક્ષી આપી રહ્યાં છે. મુસલમાનો કહે છે કે:—ઇમામ મહેદી આવશે. ક્રીશ્ચિયનો ઇશુ માટે, જૌદો બોધીસત્વ માટે અને ધીઓસોફીસ્ટો મૈત્રય ઋષિના આવાગમન માટે આગાહી કરે છે, આ, વાતોમાં આપણને શ્રદ્ધા હોય કે ન હોય પણ ગીતામાં શ્રી ભગવદ્ વાક્યમાં ભગવાન સ્વયં વચન આપે છે કે:—

યદાયદ્રાહિ ધર્મસ્ય શ્લાનીર્ભવતિ ભારત ।

અભ્યુત્થાનમ ધર્મસ્ય તદાત્માનં સૃજામ્યહં ॥

ધીમન્નઃદ્યૌઃધીમહીતી ।

આ પ્રભુ વાક્ય પર શ્રદ્ધા રાખી અત્યારની કાર્યકર અશાંતિ, ભય અને કંતેશોધી બચવા આપણાં હૃદય પવિત્ર કરવાની, પ્રભુ પ્રેમ વધારવાની, ખરા હૃદયથી પ્રભુની ભક્તિ, પ્રભુ પ્રેમનાં સંકીર્તનો અને પરમાર્થનાં પવિત્ર કાર્યો કરવાની અનિવાર્ય અગત્ય છે. એટલું જ નહીં પણ સંત પુરો, ભક્તહૃદયો અને વિશ્વમાં પ્રકટ અને અપ્રકટરૂપે વિચરતા અનેક સંત મહાપુરોનો સેવા મુશુષ્ઠા હરી પ્રભુ ભક્તિ, પ્રેમ અને પવિત્રતાની ભાવના વધારવાની એકદમ જરૂર છે! ॐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ ॥

* તા. ક. આ લેખના મૂળ લેખક ડાહ્ય છે એ મહારા જાણુવામાં નથી પણ એમનાં લેખમાં રહેલી ભવ્યતા અને પ્રભુપ્રેમની દિવ્યતા લેખના વિષયપરથી જ જણાઈ આવે છે, તેથી આવી દૈવિ ભાવના પ્રસારવા માટે તેમનો હું આ સ્થળે આભાર માની જણાવું છું કે આ અતુલાઈમાં રહેલી ભવ્યતા મૂળ લેખકના પ્રભુપ્રેમની મહત્તા પ્રકટ કરે છે, એમાં રહેલી અપૂર્ણતા મહારી અદ્વયતા અને ધર્મ વિષયક અપૂર્ણતાના કારણરૂપે છે. તેથી એમાં રહેલા દોષો માટે વાચક બહુઓ ક્ષમા દૃષ્ટિથી જોઈ એમાં રહેલ શુદ્ધ કરવા યોગ્ય તત્ત્વને તેઓ સ્વીકારશે.

લી૦ વિશ્વના દૈવિ સંપદ વિભુષિત સંત મહાપુરોનો ચરણરજ પંકજ

શ્રી શુભરાત આરોગ્યશાળા.

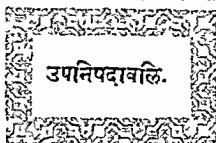
વૈદ્ય વલ્લભન્ટરાય દાવેરીલાલના

કીમ સ્ટેશન.

ૐ પ્રભુજી! ૐ શુભ! ૐ શાન્તિ !

સતબોધ

૫૬. કેટલોએ સંયમ કરતાં કરતાં ભગવાનની દયા મેળવી શકાય છે. દશેન્દ્રિયને સંયમમાં રાખવી-જોઈએ ત્યારે અગીઆરમું મન ઇચ્છે ચાલે. મનનો સંયમ થયા વગર બહુજ નકારું. સંયમ કયાં વગર કાંઈ વળશે નહિ: અંધારી જોરડીમાં આંખો મીચી બેસી રહેવાથી કાંઈ સત્ વસ્તુ પ્રાપ્ત થશે? ઇન્દ્રિયોનો સંયમ કરો. મનનો લય કરો. આત્મદર્શી થાઓ. ભગવાનનાં દર્શન અવશ્ય થશે.

(૫)

॥ કઠોપનિષત્ ॥

૧. દ્વિતીયાવલ્લી ।

૪. વિવેક-(વિદ્યા) સ્વરૂપ શ્રેયઃ અને અવિવેક-(અવિદ્યા) સ્વરૂપ શ્રેયઃ, એ ઉભય પરસ્પર વિરુદ્ધ સ્વભાવના અને વિરુદ્ધ ફળપ્રદ છે. હું તદ્દમને કેવળ વિદ્યાર્થી જ સમજું છું. દારણુ કે; અનેક પ્રકારની બોખ-વસ્તુઓ ઉપર તમને લેખ ઉપજ્ઞ થતો નથી.

૫. જેઓ શ્રેયઃ અર્થાત્ અવિદ્યાને આશ્રયે રહી પોતાને ધીર અને પશ્ચિત માની લેતે, તે કુટિલ પ્રકૃતિના મૂઢ મનુષ્યો. અથા મનુષ્યોદારા, દુર્ગમ માર્ગે પરિચ્છિન્ન થઈ જરા, મરણ અને રોગાદિ જનિત અનેક દુઃખથી ઘેરાય છે. અર્થાત્ દૃષ્ટિહીન મનુષ્ય જેમ દુર્ગમ-માર્ગે દૃષ્ટિહીન મનુષ્યોદારા પરિચ્છિન્ન થઈ ખાડા, કાતર અને કષ્ટક આદિ વડે પરિપૂર્ણ એવા માર્ગમાં પતીત થાય છે, તેજ પ્રમાણે શ્રેયની ઈચ્છા રાખનાર મૂઢ મનુષ્યોનું સમજવું. તેઓ સર્વોત્તમ સ્થાન ભ્રમ થકતા નથી.

૬. જે મનુષ્ય બાલકના જેવો વિવેકહીન, પુત્રાદિ પ્રત્યે આસક્તચિત્તવાલો, ખનના મોહથી મૂઢ બનેલો હોય છે તેના સમક્ષ શાસ્ત્રીય પરલોક-વિચારને સ્થાન મળતું નથી. અર્થાત્ તેના મનમાં પરલોકના સુખ-દુઃખ સંબંધી વિચારજ ઉદ્ભવતો નથી. તે અવિવેકી મનુષ્ય તો માત્ર ' આલોક સિવામ પરલોક છે જ નહિ. ' એવો વિચાર કરી પુનઃ પુનઃ મ્હારે (યમરાજને) શરણુ યાય છે. અર્થાત્ પુનઃ પુનઃ તેને જન્મ મળ્યું પ્રાપ્ત થાય છે. સંસારમાં એવા પ્રકારના મનુષ્યોની સખ્યા અધિક જેવામાં આવે છે.

૭. હું નચિકેતઃ । તમારા જેવા શ્રેયની પ્રાર્થના કરનારા આત્મતાની પુરૂષો હજારમાં આતિ અર્પ હોય છે. દારણુ કે અનેક મનુષ્યોને પરલોકતત્ત્વ જાણ કરવાની ઈચ્છા જ થતી નથી. અનેક મનુષ્યો શ્રવણ કરે છે છતાં તેના અનુભવ કરી શકતા નથી. વળી એનું પણ જોવામાં આવે છે કે આત્મતત્ત્વનો ઉપદેશ કરે એવા આચાર્ય પણ અતિ અધ્ય જોવામાં આવે છે. કદાચ આચાર્ય પ્રાપ્ત થાય તો ત્યાં જોતાજના વિરલ હોય છે.

૮. સાધારણુ-જ્ઞાન-સમ્પન્ન આચાર્યનો ઉપદેશ શ્રવણ કરી કાષ્ઠપણુ જોના આત્માને પથાર્થરૂપે જોવાની શક્તિ નથી. દારણુ કે. તેમનામાં જ પરસ્પર નાના પ્રકારના મતભેદ જોવામાં આવે છે. કેઈ (આચાર્ય) કહે છે કે આ મા છે, અને માર્ક કહે છે કે આત્મા નથી. એવા તર્ક કરવાથી માત્ર વાદવિતરણ જ થાય છે. વસ્તુતઃ તેમના કાર્ષ્ણ્ય આત્મ-જ્ઞાની-આત્મ-સાક્ષાત્કાર પામેલા નથી. તેથી તેમના ઉપદેશનું કંઈ પરિણામ આવે ?

પરન્તુ જે આચાર્ય પ્રકૃત સૂક્ષ્મદર્શી અને આત્મજ્ઞાની છે, તેમના ઉપદેશમાં કોઈ પ્રકારનો ભત્રોદ જોવામાં આવતો નથી. પ્રત્યક્ષ અથવા અનુમાનદ્વારા આત્મતત્ત્વ સમજી શકાય એમ નથી. દારણ્યકે આત્મા એ તો અણુ દરતાં પણ અતિ સૂક્ષ્મ છે. તેથી તે પ્રત્યક્ષ અને અનુમાનનો વિષય જ નથી, અને જે પ્રત્યક્ષનો વિષય નથી તેનો તર્ક અથવા અનુમાનદ્વારા નિશ્ચય થઈ શકે નહિ.

૯. હે પ્રિયતમ ! ત્હને જે સતજ્યુદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ છે તે માત્ર શુદ્ધ તર્કદ્વારા પ્રાપ્ત થઈ શકે એમ નથી, કિંવા તર્કદ્વારા તે દૂર થઈ શકે એમ પણ નથી. બ્રહ્માનંદર્શી આચાર્યો જે ઉપદેશ કરે, તે દ્વારાજ સસ આત્મતત્ત્વ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. હે પ્રિયતમ ! તું ધૈર્યશીલ છે. કારણકે મહેં ત્હને સોજળતાઓ તેમ જતાં તું ત્હારા લક્ષ્ય (આત્મતત્ત્વ) થી ખટ થયો નહિં. ત્હારા સમાન પ્રશ્ન કર્તા ખીજો થઈ શકશે નહિ. ત્હારા સિવાય અન્ય કોઈએ મ્હને એવો ગૂઢ પ્રશ્ન પૂછ્યો પણ નથી.

૧૦. હે નચિકેત ! કર્મફલ અસ્થાયી છે તે હું જાણું છું અને અનિત્ય સાધનદ્વારા તે નિત્યપદાર્થ આત્મા પ્રાપ્તકરી શકાય નહિં તે પણ હું જાણું છું તેમ જતાં પણ અનિત્ય પદાર્થ ઉપકરણદ્વારા સ્વર્ગસાધનભૂત નચિકેત અગ્નિ સાધ્ય કરી દીર્ઘકાલ રચાથી રહે એવો યથાધિકાર મહેં પ્રાપ્ત કર્યો છે.

૧૧. હે નચિકેત ! તમે ધૈર્ય-શુણ્દ્રદ્વારા જ્યુદ્ધિમાન થઈને વાસનાપૂર્ણ દારક, જંગલશ્રેય, યમના અનન્ત ફલ સ્વરૂપ, અભય, સ્તવનીય, મહત્ બ્રહ્મપદ અને પોતાની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ, એ સર્વ સંસારની ભોજ્ય વસ્તુઓનો વિચારપૂર્વક ત્યાગ કર્યો છે.

૧૨. હે નચિકેત ! આત્મા અતિ સૂક્ષ્મ છે તેથી તે દુર્ભોય અને અબ્યક્ત છે. તે સર્વ જૂતાના અભ્યંતરમાં વિદ્યમાન છે અને સર્વની જ્યુદ્ધિશ્ચ શુદ્ધમાં અવસ્થાન કરે છે. એને જાણવા માટે અનર્થ અને સંકટ જોજાંગવાં જોઈએ. તે નિત્ય અને પ્રકાશ સ્વરૂપ છે. જે મનુષ્ય અધ્યાત્મભોગદ્વારા એને જોળખી શકે છે, તેજ ધીર વ્યક્તિ હર્ષ અને શોક દૂર કરવા સમર્થ થાય છે.

૧૩. જે મનુષ્ય આચાર્યને સુખેથી એ જ આત્મતત્ત્વ સમજી લઈ, સદ્ગત આત્માને યથાર્થરૂપે દેહથી પૃથક્ જાણી સેછે તેજ આનન્દમય આત્માનો સાક્ષાત્કાર કરી શકે છે. અને પરમાનન્દ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. હે નચિકેત ! હું ધાકું છું કે તારે માટે જ તે આત્મધામનાં દાર ઉન્મુક્ત થઈ રહ્યાં છે.

૧૪. નચિકેતાએ ઉત્તર દીધું : “ હેં જ્યોત્સના ! મ્હારી પ્રશંસા કરશો નહિં. હું પૂછું છું : તમે જેને ધર્મ અને અધર્મથી પૃથક્, કાર્ય અને કારણથી પૃથક્, અને જૂત, બલિષ્ઠ તથા વર્તમાનથી પૃથક્ માનો છો તે જ બ્રહ્મસ્વરૂપનો વિષય મ્હને સમજાવો.

૧૫. એ સાંભળી યમે કહ્યું : “ સગસ્ત વેદ જેને પ્રાપ્તવ્ય ” કહે છે, જેને પ્રાપ્ત કરવા માટે સમુદાય તપસ્યા-અનુદાન થાય છે, અને જેની પ્રાપ્તિમાટે સાધુઓ બ્રહ્મચર્ય આચરણ કરે છે, હું સંક્ષેપમાં તેજ બ્રહ્મ પ્રાપ્તિનો વિષય કહ્યું છું. સાંભળ. હું દારને જ બ્રહ્મ સ્વરૂપ જાણુજો.

૧૬. હું દાર એ જ અપર બ્રહ્મસ્વરૂપ અને હું દાર એજ પર બ્રહ્મ સ્વરૂપ, અપર બ્રહ્મને કાર્ય-બ્રહ્મ અને પરબ્રહ્મને નિર્વિશેષ બ્રહ્મ કહેવામાં આવે છે. એ હું દાર !! બ્રહ્મરૂપે

ઉપાસના કરી જે સાધકની જે બ્રહ્મપ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા થાય તે પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

૧૭. હૈંકાર એ જ પર અને અપર બ્રહ્મના આશ્રયરૂપ છે. એ બ્રહ્મપ્રાપ્તિ સાધનમાં બ્રેહ અને એને બાંધવાથી જ મનુષ્યો બ્રહ્મલોકમાં પૂજ્ય છે.

૧૮. આત્મતત્ત્વ અભિરૂઢ મનુષ્યો બધાં છે કે : આત્માને જન્મ-મરણ નથી. એ કોઈ પણ સ્થિતિથી હલપત થતો નથી અને એમાંથી કોઈનો જન્મ પણ થતો નથી. અર્થાત્ આત્મા જન્મ-મૃત્યુ રહિત, નિત્ય, નિર્વિકાર, અને પુરાણ છે. દેહ નટ થવા છતાં પણ એનો નાશ થતો નથી.

૧૯. જે મનમાં ધારે છે કે : હું હલનહાર છું અને જે ધારે છે કે હું હણાયો છું, એ હિમયમાં કોઈ પણ આત્મતત્ત્વ બાંધતા નથી. કારણ કે : આત્મા કોઈને હણતો નથી અને કદી પણ હણતો નથી.

૨૦. આત્મા અતિ સૂક્ષ્મથી પણ સૂક્ષ્મ છે, અને આશાશક્તિ મહાત્મ પદાર્થો કરતાં પણ અતિ મહાત્મ છે. એ આત્મા પ્રત્યેક જીવેલી હરગ-શુદ્ધિમાં વિદ્યમાન છે. નિઃશમજનો સર્વ હિન્દ્રિયોલી પ્રકતતા પ્રાપ્ત કરે છે અને મોઢ વિહીન થઈ રહે છે, તે માટે જ તેઓ આત્માનું યથાર્થ સ્વરૂપ ઉપવચ્ચ કરી શકે છે.

૨૧. આત્મા નિમલ છે. તે એક હોવા છતાં પણ બહુ દૂર ગમન કરી શકે છે અને નિશ્ચિંત હોવા છતાં સર્વેત્ર ગમનાગમન કરવા સમર્થ હોય છે. તે આનન્દમય છે છતાં નિરાનન્દ પણ છે. મ્હારા સિવાય એ વિરૂદ્ધ ધર્મ-સમ્પલ આત્માને કોણ ઓળખી શકે ?

૨૨. ધીર મનુષ્યો આત્માને અનિત્ય સરીરમાં અવસ્થિત હતા સ્વયં સરીર રહિત મહાત્મ અર્થે વિમુક્તીને મોઢ સન્તોષ થતા નથી.

૨૩. શાસ્ત્ર બ્યાખ્યાનાદારા આત્મતત્ત્વ યથાર્થ રૂપે સમજવામાં આવશે નહિ ! ધારણા-શક્તિદારા અને અનેક શાસ્ત્ર શ્રવણ કર્યાથી પણ આત્મ પ્રાપ્તિ થતી નથી. પરંતુ તે (આત્મા) જેના મર્થ સ્વર્થ પ્રસન્ન થાય તે જ તેનો સાશાંકાર કરી શકે છે. પોતાનો આત્મા એ જ જેની કામનાનો વિષય થાય છે તે જ આત્મસાક્ષાત્કારાર્થી સમજી તેનો જ આત્મા પોતાનું મત્ત સ્વરૂપ પ્રકટ કરે છે.

૨૪. જે મનુષ્ય શાસ્ત્રાચાર-વિરોધી, અસંચિત હિન્દ્રિય, અસમાધિન ચિત્ત, અને નિરન્તર વિષયલોભુષ એવા દુરાચારીઓ આત્મ પ્રાપ્તિ કરી શકતા નથી.

૨૫. જગત્પત્ની સર્વ વસ્તુઓ જેણે અંત અને સર્વ સંહારક થમ પણ જેણે અંજન છે તે જ જગત્ સંહારક મહાબળવાન આત્મા જે સ્વયં નિવાસ કરે છે તે વિરોધરૂપે કોણ બધી ગેર છે ?

દ્વિતીયવર્ગી સમાપ્ત.

॥ કઝોપનિષત્ ॥

। તૃતીયાવલોકી ।

૧. જેઓ બ્રહ્મવિદ્ અથવા જેઓ પંચાંગિ વિષય સમ્પન્ન અને ત્રણ વખત નિશ્ચિત અભિનું સેવન કરે છે તેઓ કહે છે કે : જીવ અને પરમાત્મા ઉભય પોતપોતાનાં કમરેગ બોળવે છે, અને પરમાત્મા અર્થ એમ નહિ કહી કદા પણ જીવના અંબધને બંધને

બોક્ષવત્ (અર્થાત્ જાણે પોતે જ બોગવે છે એવો) અનુભવ થાય છે. એ ઉભય બુદ્ધિર્ણ શુદ્ધામાં બ્રહ્મવાસને ગોચ્ય ઉત્કૃષ્ટ હૃદયાકાશમાં અવસ્થાન કરે છે. અધકાર અને પ્રદાશ જેમ વિભિન્ન સ્વભાવ સમ્પન્ન છે તે જ પ્રમાણે જીવ અને પરમાત્મા વિરુદ્ધ-ધર્મવાળા છે. અર્થાત્ જીવ સંસારી અને પરમાત્મા અસંસારી છે.

૨. જે “ નચિકેત અગ્નિ ” યજ્ઞકારિયોના દુઃખ દૂર કરવાના સેતુ સ્વરૂપ છે તેને અમે જાણી શકીએ અને તેનું અમે સેવન કરી શકીએ અને જે વસ્તુ-ભય શન્ય સંસાર-પારાભિલાષી જ્ઞાતિ જનોના આશ્રય સ્વરૂપ છે તેજ અવિકારી પરબ્રહ્મને અમે જાણવા સમર્થ થઈએ. જે દુઃખમાં ક્ષીએ તો એમ જ કહેવામાં આવશે કે : કર્મદ્વારા અપરબ્રહ્મને અને જ્ઞાનદ્વારા પરબ્રહ્મને જાણવો.

૩. હે નચિકેત :! શરીરને રથ, જીવ (આત્મા) ને રથી, બુદ્ધિને સારથી અને મનને અશ્વખન્ધનની રજ્જૂ (લગામ) સ્વરૂપ જાણજે.

૪. જ્ઞાનિજનો સર્વ ઈન્દ્રિયોને શરીરરૂપ રથના ચાલક અશ્વ, શબ્દાદિ સર્વ વિષયોને ઈન્દ્રિયાશ્વગણનું વિચરણ સ્થાન અને શરીર, ઈન્દ્રિય અને મનયુક્ત આત્માને શુભદુઃખાદિના બોક્ષા અર્થાત્ સંસારી જાણે છે.

૫. જે બુદ્ધિર્ણ સારથિનો સર્વદા અવશ મન સાથે સંબંધ છે, તે અજ્ઞાન સારથિના દુષ્ટ અશ્વની પેઠે વિષયગામી થાય છે, અર્થાત્ વિવેકહીન વ્યક્તિની ઈન્દ્રિયો વશીભૂત થતી નથી.

૬. પણ જેનું ચિત્ત વશ અને વિવેકી છે તેની ઈન્દ્રિયો સારથિના શિક્ષિત અશ્વની પેઠે વશીભૂત રહે છે.

૭. વળી જે મનુષ્યનો બુદ્ધિર્ણ સારથિ અવિવેકી અને અસંયમી હોય છે તેનું મન અવિશુદ્ધ હોય છે. તે મનુષ્ય એવા સારથિદ્વારા બ્રહ્મ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી તેથી તેને વારંવાર સંસારમાં આવળ કરવી પડે છે.

૮. જે મનુષ્ય વિજ્ઞાન સમ્પન્ન બુદ્ધિ-સારથિવાલા, વશીભૂત ચિત્તના અને સર્વદા શુદ્ધ છે તેને જ બ્રહ્મ પ્રાપ્તિ થાય છે. એવા મનુષ્યને પુનઃ સંસારમાં આવવું પડતું નથી.

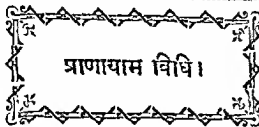
૯. જેનો બુદ્ધિ-સારથિ વિવેકસમ્પન્ન અને મન અશ્વખન્ધન-રજ્જૂ સ્વરૂપ છે તે સર્વવ્યાપી વિષયનું પ્રસિદ્ધ પરમપદ પ્રાપ્ત કરે છે.

૧૦. સર્વ ઈન્દ્રિયો એ રથૂલ પદાર્થ છે. એ રથૂલ ઈન્દ્રિય કરતાં શબ્દ રપદાર્થ સર્વ વિષયો શુદ્ધ અને શ્રેષ્ઠ છે, વિષયો કરતાં મન શ્રેષ્ઠ છે. મન કરતાં બુદ્ધિ શ્રેષ્ઠ છે. બુદ્ધિ કરતાં આત્મા (જીવ) શ્રેષ્ઠ છે કારણકે આત્માને જાટે જ બુદ્ધિનો ચલન થાય છે.

૧૧. પૂર્વોક્ત મહત્ કરતાં જગતની બીજીભૂત એવી પ્રકૃતિ શ્રેષ્ઠ છે; પ્રકૃતિ કરતાં પુરુષ (પરમાત્મા) શ્રેષ્ઠ છે. પરન્તુ પરમાત્મા કરતાં બીજી કોઈ પણ શ્રેષ્ઠ નથી. તેજ સર્વની હેતુ સીમા છે. તેનો પારજ નથી. તેજ જીવોનું પરમ મન્તવ્ય સ્થાન છે.

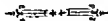
(અપૂર્ણ.)

ડા. રા. મહેતા.

(૪)

(ત્રીજા અકને પાને ૧૨૧ થી ચાલુ.)

સાધકને સાવચેતી.

“પ્રાણાયામ” વિધિ સાધ્ય કરવા માટે ઘરગાર કે સ્ત્રી કુટુંબ હોડી દેવાની આવશ્યકતા નથી. વ્યાપાર ઉદ્યોગ નીતિ પુરઃસર કર્યા જવો અને યોગશાસ્ત્ર પણ લક્ષ્યમાં રાખવું. માત્ર વ્યાપાર ઉદ્યોગનો મમય વ્યવસ્થિત કરી લેવો. સમયની વ્યવસ્થા બરાબર નહિ હોવાથી બારતવર્ષની અસંખ્ય પ્રજા દર્શિવાસ્થા ભોગવે છે! અનેક રંક મનુષ્યોના વખતનો મેળ જ હોતો નથી! અરે! યજ્ઞ અંગ્રેજી બોલેવા પી. એ. એમ. એ. થપલા મેન્જુએટો મુધ્ધા વખતની વ્યવસ્થા રાખતા નથી! કયે વખતે કયું કામ કરવું તે તેમણે નક્કી કરેલું નહિ હોવાથી—અમે તે વખતે ગમે તે કામ કરી ખેસવાથી—નિમગ્નિત નહિ હોવાથી—તેમના સંસારમાં બારે ગરબડ મેટાળો થયેલો જોવામાં આવે છે. અર્થાત્ જેઓ અનિમગ્નિત છે તેમનું સર્વસ્વ બગડે છે! અંગ્રેજો નિમગ્નિત હોવાથી તેમણે પોતાની આર્થિક સ્થિતિ સુધારી લીધી છે, માટે જ દહેવામાં આરે છે કે યોગાભ્યાસ કરનાર પ્રત્યેક મનુષ્યે નિમગ્નિત રહેવું. પોતાના વખતની બરાબર વ્યવસ્થા કરી લેવી. યોગાભ્યાસી—સાધકે પાંચથી રાત્રે ચાર વાગે—આઠાસુદર્શમાં ઉઠવાથી આસનાદિનો નિમગ્નિત અભ્યાસ મુંદર રીતે સાધ્ય કરી શકાયો. માત્ર યોગું આગસ દૂર કરી દેવું જોઈએ. મોડી રાત સુધી નિરર્થક વાતોના ગપાઠા માર્યા કરવા તેના કરતાં ૧૦ વાગે વહેલાં સુષ્પ જવું અને વહેલાં જ ઉઠવું. કર્મ કરવું અને તેના ફળ ગમે ત્યારે ભોગવવાં અથવા પરજનમમાં ભોગવવાની આશા રાખવી એવું યોગજ્ઞાનુ—એવું ઉધારખાતું યોગશાસ્ત્રમાં નથી. યોગશાસ્ત્ર તો મેકડીયું ખાતું છે. એક તરફ જેમ જેમ કર્મ દરતા જશે તેમ તેમ ફળ પ્રાપ્ત થતું જશે. જેટલું કર્મ તેટલું ફળ તૈયારજ સમજવું. યોગશાસ્ત્ર—યોગવિદ્યા એવી સિદ્ધિ હાયક છે. પરંતુ સિદ્ધિયો—સુખભોગ માન યશમાં તણાઈ અહંદાર આદિયું સેવન ધયું તો ગત, ત્યાંથી તમારું ગાઢું અટક્યું સમજવું. પુરુષનો ક્ષુભ થયો સમજવું. એવા લોભમાં જરાપણ નહિં તણાતાં યોગકર્મમાં આગળ વધ્યાં જવું એ જ સાધકનો ધર્મ છે. યોગાસનોમાંથી સાધકને શવે તે એક આસન સિદ્ધ કરી લેવું અને પછી પ્રાણાયામનો અભ્યાસ કરવો.

સાધકે પ્રાતઃકાળથી સધ્યાકાળ, રાત્રિ પર્વત જે કાંઈ કર્મ કર્યું હોય તેનો કુદ્ધિપૂર્વક વિચાર કરવો. અસતકર્મ ન થાય એવો જ અભ્યાસ રાખવો. મન-વાણી-કર્મહારા જરા

પણ અસત્ કર્મ ન થાય, જરા પણ પાપ સંચય ન થાય તેની કાળજી રાખવી. અસત્ કર્મ એ જ પુણ્યનો ક્ષય કરનાર મહાન પાપ કર્મ છે, માટે સત્કર્મ થયાં કરે એવી જ યત્ન કરવો.

પોતાનો નિત્યક્રમ સરળ, ખટપટ-પ્રયત્ન વગરનો સાંત રાખવો. આહારવિહાર નિયમિત રાખવો. મન અતિ પવિત્ર રાખવું. તેમાં જરા પણ અપવિત્રતાનો પ્રવેશ ન થાય. સતત પવિત્રપણે રહેવું. ગમે તેવાં માણસોનો સંસર્ગસ્પર્શ, ખાધા ખાધા પેપાપેપનો વિચાર કરવો. સત્કર્મ કરનાર સત્પુણ્યોનો જ સમાગમ રાખવો. ખીજાઓ સાથે કામ જેટલી જ વાત. કક્ષાની ચિન્તા ન રાખવી. હલકાં કામો માટે તનતોડ મહેનત ન કરવી, પરંતુ પોતાનું કર્તવ્ય કર્મ કરવામાં જરા પણ બેદરકારી ન રાખવી. ઘડીઆળના કાંટા કેવા નિયમિત હોય છે? તે વખતસર ફરતા ફરતા નિયમિત રીતે આંટકાઓ ઉપર આવી ઉભા રહે છે તેમ તમારે જે કલાકે, જે મિનિટે જે કો કામ કરવાનાં હોય તેની તોધ કરવી. (ટાઇમ ટેબલ રાખવું) તે પ્રમાણે દ્રઢતાથી વર્તવું. તેમાં જરા પણ વહેલું મોડું થાય તો ખીજા વખત એવી ભૂત ન થાય અને નિયમિતપણે વર્તી શકાય એવો સ્વભાવ રાખવો. અંગ્રેજો કેવા નિયમિત હોય છે તેનું સ્મરણ કરવું. સૂર્ય ચંદ્ર કેવા નિયમિત છે તેનો વિચાર કરવો.

કાંઈ પણ વસ્તુનો દુરુપયોગ કરવો નહિ. ક્રોધ લોભ આદિ દુર્ગુણોનો ત્યાગ કરવાનું પ્રથમ જ કહ્યું છે.

જે મનુષ્યનું અંતઃકરણ અને કર્મ દુષ્ટ હોય, ક્રુદ્ધ બનાવો બનતાં પણ જે મહાન ક્રોધે ભરાઈ જાય છે, વિશ્વાસ અને ભક્તિનું જેના મનમાં સ્મરણું જ નથી, પૂજ્ય સ્વર્ગમાં પણ જે વિપરીત-નીત્ય છે અર્થાત ધૈર્યહીન, દુરાચારનો જેને મન વિચાર નથી, જે વિશ્વાસ-માત્ર, કેવળ સ્વાર્થી, લોભી અને દોષી હોય છે તેને યોગશાસ્ત્રનું યત્ન અને સદગુણની પ્રાપ્તિ કદી પણ થશે નહિ. તે બહારથી ગમે તેવો મહાત્મા હોવાનો ઝાંખ કરે તો પણ તેની દુર્દશા જ થવાની! તે યોગશાસ્ત્ર વંચી પવિત્ર વસ્તુનો અધિકારી નથી.

આત્માર સમ્પન્ન, સાંત, શુદ્ધ, જેના હૃદયમાં ગુરુભક્તિ સતત રમણ કરી રહી છે, જે દ્રઢ નિશ્ચયી છે, જે કૃતચ્છ અને બુદ્ધિમાન છે એવાં પવિત્ર મનુષ્યોને જ યોગશાસ્ત્ર પ્રાપ્ત થાય છે. તેમને માટે સદગુરુ કાંઈ એક રચાનમાં વાટ જ જોતા બેઠા હોય છે. એવા પવિત્ર સાધકની તીવ્ર દૃષ્ટિ યતાં જ તેના ગુરુદેવ તેની દૃષ્ટિએ ચઢી જશે. તે યોગ સિદ્ધ થશે. તેનું કલ્યાણ થશે. એવાં મનુષ્યોએ જ યોગશાસ્ત્રમાં પ્રવેશ કરી નિત્ય નિયમિત થોડું કર્મ કરતા રહેવું. વહેલા ઉઠવામાં, મન, વાણી, પવિત્ર રાખવામાં, આસનો સિખવામાં, સંન્યા-ગાયત્રી (પુષ્કળ) જપ કરવામાં ગુરુદેવની આવશ્યકતા નથી. ગાયત્રીના જેમ વધારે જપ થશે તેમ હરગ-મન બહુ પવિત્ર થશે. આત્મબળ વધશે. સ્વસ્થગતિ થશે. યોગ યાનમાં વિશેષ રૂપે ગતિ પ્રેરશે. ગુરુદેવ સત્વર મળે એવી વારંવાર પ્રાર્થના કરતાં રહેવું. યોગ્ય ગુરુની ભેટ અવશ્ય થશે, એમાં જરા પણ સંદેહ રાખવો નહિ. વિચાર-બળ મેંદ પડવા દેવું નહિ. વિચારનો પ્રવાહ નિત્ય એક સરખો વહન થતો રહેશે તો તમારે યોગ્ય યોગી-ગુરુનાં તમને દર્શન થશે. તમારી મન કામના પૂર્ણ થશે, પણ તમારું મન બાહ્ય વિષયોમાં બટકાતું રહેશે અને સ્ત્રી, ધન, પુત્ર કે અન્ય વાપ્ય ભોગમાં રમ્યું પમ્યું રહેશે અને તેમાંથી કંઈક અવશ્ય મળતાં યોગ કે ગુરુનું સંબંધકાળ સ્મરણ કરશે તો તેનું ફળ એવું જ સમજવું!

વીર્યું સંદક્ષ કરવું.

આ રથે વાંચક બહુને એક વિષય પરત્વે કંઈક કહેવાની આવશ્યકતા જણાય છે. સત્ય કથનમાં જ ધર્મનો પાયો રચાયેલો હોવાથી તે કહેવું એજ લેખકનો ધર્મ છે. નીતિ અનીતિ અને અપરાધ અપરાધ સાચવવી એ જેમ ધર્મ છે તે જ પ્રનાણે જનસમાજને સત્પણન નિર્માય ચિત્ત અર્પણ કરી તેમના ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષમાં વિઘ્નરૂપ થતા, જાણે અજાણે પાપનાં પોટલાં બેસાતા હોય તેવાં અપકૃત્યો તેમને દર્શાવતી પેઠે રચાવી આપના એ પણ લેખકનો ધર્મ છે. વેદિક આસિદ્ધિમાં એ સંબંધી કટકું લખાય છે તેમ છતાં પણ સવમતા બુદ્ધિમાન પુરો-અરે ! વેદો અને ઝંઝટરો પણ આ રથે અને જે વિષયનો ઉદ્દેશ કરીએ છીએ તે પ્રત્યે લક્ષ આપના નથી ! આ લેખક અનેક રથે એવું જોયું છે કે : જેઓ દ્રવ્ય ખર્ચવામાં અતિશય કંજુસ છે તેઓ વીર્ય જેવી અમૂલ્ય વસ્તુનું અમૂલ્યત્વ સમજતા નથી, અને તેનો દુર્યયોગ જ કરે છે ! આ રથે જે કહેવાનું છે તે એ જ કે, તમે યોગબ્યાસ કરો કિંવા ન કરો તો પણ તમારે તમારા દેહના રાજ વીર્યના ચાલના વિરહ દ્રવ્યયોગ, અતિ ઉપયોગ, શા માટે કરવો જોઈએ ? યોગચાત્ર તમને યોગબ્યાસમાં યોગે છે પણ સાચે જીનો ત્યાગ કરવાનો કિંવા સન્તતિ હિસબ નહિ કરવાનો ઉપદેશ કરતું નથી. તે જ કાંઈ ઉપદેશ કરે છે તે કેવળ તમારા આત્મમુખ માટે, આત્મકલ્યાણ માટે જ છે. એ કાલ કહે છે કે બસે તમે મૃદસ્થાશ્રમી રહો, બસે તમે સંસારમાં રહો, બસે તમે જીના સરવાસમાં રહો, અને બસે તમે સંતતિની ઇચ્છા રાખો, બસે તમે તમારી પાઞજ તમારા પિતા-પિતાગણનું નામ રાખી તેમની પદ્મજલ દરકાલે પગે તેમાં કાંઈ વિચાર વિરેક કરવો કે પશુ વૃથા જ વર્તવું ? તમે મુખ્ય છો, પરમાત્મ એ તમને સારાસારનો વિચાર કરવા બુદ્ધિ-વાનતું દાન કર્યું છે ત્યારે તમારે એ વિષયનું પણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું કે : મને તેમ રગસીધું ચાવવા જ દેવું ? કિંદુ સંસારના દરેક કાર્ય માટે આપણા પૂર્વજે અધિમુનિયોએ કાપડા (કાચ) રચી મૂક્યા છે તે તરફ લક્ષ્ય દેડાવવું કે : કાચ વિરહ વર્તન રાખી અતિ પાપમાર્ગને રસ્તે ચડવું ?

આપણે સારી પેઠે જાણીએ છીએ કે : સરકારના કાયદાનું ઉલ્લંઘન કરનારને કેડ કે દંડની અથવા તો ફાંસીની કે દેશપ રની શિક્ષા ભોગવવી પડે છે, ત્યારે શું નૈસર્ગિક (કુદરતના) કાયદાનું (કાચનું) ઉલ્લંઘન કરનાર માટે કાંઈ પ્રકારની શિક્ષા નહિ હોય ? એમ અને જ કેમ ? જે વિશ્વપતિએ, જે મહાન સર્વજ્ઞ જગત્ પિતાએ વિશ્વ-જગત્ રચ્યું છે તેણે પોતાની પ્રજા માટે-પોતાનાં બાળકો માટે-કાપડા ન રચ્યા હોય એવું અને જ કેમ ? તેણે નિઃસ્વાર્થ, નિર્ભેદી, અધિમુનિયો દ્વારા પ્રત્યેક કાયદા (કાચ) તૈયાર રાખ્યા છે. અવાની મનુષ્યો તેનો કામ-લેતા નથી એ જ તેમનું દુર્ભાગ્ય !

યોગબ્યાસ કરનાર હો કે ન કરનાર હો, મને તે હો, પરંતુ આ લેખ સર્વત્ર ઉપયોગી છે. આપણા દેશમાં ક્ષણચર્યાશ્રમની પ્રથા હતી. પચીસ વર્ષ સુધી બ્રહ્મચર્યા પાળવામાં આવતું. હવે તે પ્રથા મોટે ભાગે ઉપડી ગઈ છે તેને રથે બાળકને પ્રવેશ કર્યો છે. ૧૨-૧૩ કે ૧૪-૧૫ વર્ષની અવસ્થા વધે આશણ, હાત્રિ કે વૈશ્યના બાળકો ગૃહસંસારની કુસંગીમાં જોડાય છે, અને પતિપત્ની રૂપે જગત્ સમક્ષ રમી યાય છે ! જે પ્રત્યે વિચારિતસતો અને

શક્તિસંચયનો-વિધિરક્ષણનો અને નીતિધર્મ સિખવાનો સંગમ હોય છે (તેને ન્હાની વંચમાં) તે સમયમાં જ પિયારાને બહુ હોય તો ઘોડીયામાં બૂલતાં બાળકની દોરી એ ચલાવે સમય હોય છે ! પરંપરા પછી ભોગ ભેગે. એક એ વર્ષમાં સંતતિ ન થઈ તો ખાતપિના અને સામુ સસરા અનેક પ્રકારની બાધા આપીશો રાખી, અનેક દેવોને ત્યાં જોતાં દેવા પશુ ચૂંતા નથી વ્યથવા એક ઉપર બીજી લાવવામાં પાછું વાળી જોતા નથી ! તે પછી મુલોન પતિ-પત્ની વિષયવાસનામાં તરંગોલ થઈ જાય છે ! અને તેથી જ શરીરની શક્તિ ઘટી જાય છે. જન્મેમાં નિર્જાતાનાં દર્શન થાય છે. જુવાન જણાતાં પતિપત્ની બન્ને ૫૦-૬૦ વર્ષનાં થઈ હોય તેમ અશક્ત, તેજ હીણ, રોગિષ્ટ જણાય છે ! ભારતવર્ષની આ દુરાવસ્થા સત્તર સુધરે તો જ દેશનું કલ્યાણ છે, તો જ યોગાભ્યાસ કરવાની લાખકાત આવશે. અત્યારે તો એક રિચર આસને એકાદ કલાક બેસતું હોય તો તેમનાથી બની શકતું નથી. દુઃખર શરે છે, પગ દુઃખે છે, ખરડો કળી પડે છે, આંખોમાં પાણી ભરાઈ આવે છે, વગેરે અનેક ચિન્હો જણાય છે ! આવી રિચિતિમાં શુભરાતની પ્રજા યોગસાધન કરવામાં કેટલી સમર્થ નિવડે પાર ! હા, કેટલાક માણસો ચેતને નામે દોષ કરે છે ! અને કેટલાક તો યોગની મરજી કરે છે એમ જ કહેવું પડશે ! બલે તેઓ એ તેમ કરે તો પશુ જે સજ્જન પુરૂષના મનમાં, પૂર્વ-પુણ્યજળ પ્રતાપને લીધે યોગાભ્યાસ કરવાની કંઈક પગ મૂક્યા થઈ હોય તેજો તો તે કાર્યનાં જોડાવા પાત્ર કરવો અને પોતાનું શ્રેય સાધ્ય કરવું. જગતનાં સર્વ પ્રાણીઓ કોઈ એક દિવસ પશુ તે જગત પિતા તરફ વળવાનાં જ છે. કોઈ અચાનકતાથી મોડું જશે તો કોઈ વહેવું, પશુ સર્વને તે પિતા સમક્ષ ગયા વગર છુટકો નથી. અનેક શ્રીમંતો ગાડી ઘોડા કે મોટરમાં સડેલ કાંતી વખત ધમરને બૂલી જાય છે પરંતુ એકાદ વાહત આવી પડે છે ત્યારે તેનું સ્મરણ કરે છે ! ત્યારે વાંચક ! આ માટે મનુષ્યે વહેલાં સાવચેત થઈ ધર્મસાધન-ધર્મસાધન ન કરવું ? શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહ્યું છે કે ?

ત્વદેહમાયં સુલભં સુદુર્લભં । પુત્રં સુકલ્પં ગુરુકર્ણધારમ્ ।

મયાનુકૂલેન નમસ્વતેરિતં । પુમાન્મવાન્ધિનં તરેત્સ આત્મહા ।

ચોખ્ખાંશી લંકા યોનીમાં શ્રેષ્ઠ એવી નરદેવ ૩૫ નૌકા પુરૂષને પ્રાપ્ત થયેલી છે. વળી તેનો નાવિક શ્રી ગુરુદેવ છે, અનુકૂલતા રૂપી પવન વહન થઈ રહ્યો છે. (અર્થાત્ જોની પાસે લંકાની વગેરે સર્વ પ્રકારની સગવડો છે.) એવી નૌકા છતાં પુરૂષ જ્યારે ભવસમુદ્ર પાર થયો નહિ તો પછી તેને આત્મધાતી જ કહેવો જોઈએ, એવું શુદ્ધાચાર્યે પરીક્ષિત રાગને કહ્યું છે. માટે જ પોતાના ઉપર આત્મધાતનો દોષ ન આવે એવો પ્રત્યેક મનુષ્યે યત્ન કરવો આવશ્યક છે. એમ કરવા માટે શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવા સિવાય બીજું સાધન નથી. વળી આજ અનંત વિમોચી ભરેલા યોડા આયુષ્યમાં સર્વ શબ્દ-શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવો એ પશુ દુઃસાધ્ય છે. તેમ છતાં હંસકીર ન્યાયે સર્વ શાસ્ત્રમાં શ્રેષ્ઠ અને સારમૂલ હોય એવા જ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવો એવું ચિત્રસંહિતામાં લખ્યું છે. જેના યાનથી સર્વ યાન પ્રાપ્ત થાય એવા શાસ્ત્રનું યાન પ્રાપ્ત કરવા માટે પરિશ્રમ કરવો. પરંતુ એ શાસ્ત્ર કયું છે તે સમજવું જોઈએ ?

(અપૂર્વ.)

દા. રા. મેહતા.

પ્રાચીન ભારતમાં મનુષ્ય-ગણના ।

(૨)

પ્રાચીન માણસોની એવી વિધાસ છે કે હમણાંની અંગ્રેજ સરકારે, એજ વસતી ગણતરી કરવાની રીતમાં ફેરફાર કર્યો છે. પરંતુ ભારતવર્ષના પ્રાચીન સાહિત્ય વગેરે જોતાં જણાય છે કે લોકોએ એ પદ્ધતિ બૂઝ બરેહું છે. તેમ છતાં એકદમ તે કહેવું પડશે કે અમારા પ્રાચીન ભારતવર્ષમાં વસતીની ગણતરી નહોતી થતી અને તેઓ એ કામ માટે બેદરકાર હતા એવું કહેનારાની આખો કવડી જશે, અને એજ પ્રાચીન સભ્ય જાતિ પાસેથી કદાચ વસતીની ગણતરી કરવાનું ધ્યાનમાં આવ્યું હશે એવું માનનારાઓની વાત ઉપર વિશ્વાસ રાખવામાં આવે તો તે અસંભવિત નથી.

મુસલમાનોના રાજઅમુલમાં પણ-ભારતવર્ષમાં વસતીની ગણતરી કરવાનો રિવાજ ચાલતો હતો. ફારસી ભાષામાં એને “મદુમ સુમારી” કહેવામાં આવતો. જગદાદના ખાસિયાઓ ઉરાન દેશના મુસલમાન અને પારસી ધર્મવાળાઓના નર-નારીઓનો હિસાબ રાખતા હતા. આ દેશમાં પહાણોના રાજ અમલ વખતે “દ્વિતર-સુમાર” નામનું, માણસોની વસતીનું એક ખાસ દ્વિતર રહેતું. આ દ્વિતરમાં સર્વજનતિના માણસોની ગણતરી, આચાર પ્રકૃતિ, પહેરવેશ, વ્યવહાર, અધિકાર વગેરે અનેક તરંગોની ખબર રાખવામાં આવતી હતી. “આઇન-ઈ-અફઝરી” માં ખુલ્લી રીતે ઉસારો કરવામાં આવ્યો છે કે મોગલ રાજ્યના પરગણાં, મકાલાં, વગેરેની વસતીની ગણતરી કરતી વખતે જાતિ અને વેપારના પ્રમાણમાં લોકોની મંથા નક્કી કરવામાં આવતી હતી. અંગ્રેજ સરકારના તાબામાં પણ Statistical Department છે અને પણ તેનો ઉદ્દેશ જુદોજ છે. (સંપૂર્ણ.)

ડા. રા. મહેતા.

ગુરુ શિષ્ય પ્રશ્નોત્તર ।

[શ્રી કાશીએત્ર નિવાસી મહાત્મા તૈલંગ સ્વામીજી નામ સર્વત્ર સુવિખ્યાત છે. એ મહાત્મા યોગેશ્વર યોગસિદ્ધ અને બહુ ચમત્કારિક પુરુષ હતા. તેમના પરમપ્રિય જંગાહી શિષ્ય શ્રી ઉમાચરણ મુખોપાધ્યાય ઉપર સ્વામીજીની બહુ પ્રીતિ હતી. સ્વામીજી સાથે શિષ્ય ઉમાચરણને એક દિવસ નિમ્નલિખિત પ્રશ્નોત્તર થયો હતો. તત્ત્વ જિજ્ઞાસુઓ માટે તે બહુ ઉપયોગી હોવાથી અત્રે ઉતારવામાં આવે છે. શુદ્ધિમાન મુમુક્ષુઓને એમાંથી ધણી મોડ મળે એમ છે.]

શિષ્ય: પૃથ્વીની આદિમાં શું હતું ?

ગુરુ: પંચભૂત અને ઈશ્વર.

શિષ્ય: પૃથ્વી અને જીવની સૃષ્ટિ કોણે કરી ?

ગુરુ: ઇશ્વર.

શિષ્ય: સૃષ્ટિમાં શક્તિ કોણે કરે છે ?

ગુરુ: બ્રહ્મા.

શિષ્ય: બ્રહ્મા કોણ ?

ગુરુ: ઈશ્વરની એક શક્તિ.

શિષ્ય: સૃષ્ટિનું પાલન કોણે કરે છે ?

ગુરુ: વિષ્ણુ અર્થાત નારાયણ.

શિષ્ય: વિષ્ણુ કોણ ?

ગુરુ: ઇશ્વરની એક શક્તિ.

શિષ્ય: સૃષ્ટિનો ધ્વંસ અથવા લય કોણે કરે છે ?

ગુરુ: મહેશ્વર અર્થાત મહાદેવ.

શિષ્ય: મહાદેવ કોણ ?

ગુરુ: ઈશ્વરની એક શક્તિ.

શિષ્ય: બ્રહ્માણી કોણ ?

ગુરુ: બ્રહ્માની શક્તિ [પત્ની].

શિષ્ય: લક્ષ્મી કોણ ?

ગુરુ: વિષ્ણુની શક્તિ [પત્ની].

શિષ્ય: દુર્ગા કોણ ?

ગુરુ: મહાદેવની શક્તિ [પત્ની].

શિષ્ય: સંસાર સાગરમાંથી કોણે ઉદ્ધાર કરે છે ?

ગુરુ: ઇશ્વર.

શિષ્ય: બંધન કોને કરે ?

ગુરુ: ત્રિપથો ઉપર આસક્તિ હોય. તેને.

શિષ્ય: સુક્તિ કોને કરે ?

ગુરુ: ત્રિપથો ઉપર વિરક્તિ અને ઇશ્વરમાં તત્ત્વમયતા અથવા લય.

શિષ્ય: ધોર નરક કયું ?

ગુરુ: પોતાનો દેહ.

શિષ્ય: સ્વર્ગ કયાં છે ?

ગુરુ: આશાનો ક્ષય થતાં આ પૃથ્વી સ્વર્ગરૂપે જ યથા રહે છે.

શિષ્ય: સંસાર બંધન શી રીતે નહીં થાય ?

ગુરુ: આત્મજ્ઞાન થાય ત્યારે.

શિષ્ય: સુક્તિ ક્યારે થાય ?

ગુરુ: તત્ત્વજ્ઞાન થાય ત્યારે.

શિષ્ય: નરકનું દોષ કોણે કોણ ?

ગુરુ: નારી.

શિષ્ય: સ્વર્ગનું કારણ કોણ ?

ગુરુ: અહિંસા.

સિધ્ધ: મનુષ્યનો ચતુ કોણ ?
 શર: તેની સર્વ ઇન્દ્રિયો.
 સિધ્ધ: મનુષ્યનો મિત્ર કોણ ?
 શર: વસ રહેલો ઇન્દ્રિયો.
 સિધ્ધ: દરિદ્ર કોણ ?
 શર: જે અતિથય લોભી હોય તે.
 સિધ્ધ: અધર્મચાલી કોણ ?
 શર: જે સર્વદા સંગ્રહ હોય તે.
 સિધ્ધ: જીવન્મુત કોણ ?
 શર: કંઈમંદીન પુરુષ (અને વાસના દીન યોગીજન.)
 સિધ્ધ: માયા કોને કહેવો ?
 શર: ક્ષણિક વસ્તુઓ ઉપર અતિથય પ્રેમ હોય તેને.
 સિધ્ધ: મહા અન્ધ કોણ ?
 શર: કામાતુર જીવ.
 સિધ્ધ: મૃત્યુ કોને કહેવું ?
 શર: અપયસ એજ મૃત્યુ. મનુષ્ય તો અમરજ છે.
 સિધ્ધ: ચિર રોગ કયો ?
 શર: સંસાર (વારંવાર જન્મ મરણ).
 સિધ્ધ: એ રોગનું આયુષ્ય શું ?
 શર: નિરોધ રહીને સંસારમાં નિવસ કરવો એજ.
 સિધ્ધ: મૃત્યુ તીર્થ કયું ?
 શર: પોતાનું પવિત્ર મન એજ મહાન તીર્થ.
 સિધ્ધ: ત્યાગ કરવા લાયક શું છે ?
 શર: ક્રન્ય અને દુરાચાર.
 સિધ્ધ: સાંભળવા લાયક શું ?
 શર: શરમુખેથી વેદ વાક્ય (ધર્મકથા)
 સિધ્ધ: બ્રહ્મ જ્ઞાન પ્રાપ્તિનો ઉપાય શો ?
 શર: સાધુ મહાત્મઓનો સત્સંગ.
 સિધ્ધ: સાધુ મહાત્મા કોને કહેવો ?
 શર: જેનામાં મોહ અને દ્વેષ નથી તે.
 સિધ્ધ: જીવને માટે જવર કયો ?
 શર: ચિન્તા.
 સિધ્ધ: મૂર્ખ કોણ ?

શર: વિવેક દીન મનુષ્ય અને નાસ્તિક.
 સિધ્ધ: નાસ્તિક કોણ ?
 શર: અતિ મૂર્ખ હોય તે.
 સિધ્ધ: વિદ્વાન કોણ ?
 શર: જ્ઞાની હોય તે.
 સિધ્ધ: ધાર્મિક કોને કહેવો ?
 શર: જે યથાર્થ વિદ્વાન હોય તે.
 સિધ્ધ: મનુષ્યને માટે કર્તવ્ય કાર્ય કયું ?
 શર: ઈશ્વર ઉપર ભક્તિ રાખવી.
 સિધ્ધ: વિદ્યા કોને કહેવો ?
 શર: જે વિદ્યા દ્વારા બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય તે (બીજી વિદ્યા તે અવિદ્યા.)
 સિધ્ધ: સંસારમાં પ્રાપ્ત કરવા જેવું શું ?
 શર: બ્રહ્મજ્ઞાન (જેની પ્રાપ્તિથી વારંવાર જન્મ મરણથી રહિત થવાય.)
 સિધ્ધ: જન્મતનો જય કોણે કયો કહેવાય ?
 શર: જેણે પોતાના મનનો જય કયો છે તે.
 સિધ્ધ: વિષ કયું ?
 શર: વિષયો એ વિષ સમાન છે. (તેનું સેવન કરનારા વિષયીને પૂછવું.)
 સિધ્ધ: દુષ્પી કોણ ?
 શર: વિષયોપર પ્રેમ રાખનાર (કારણ કે અતે તેમાં જ તેનું રિજાઇને મૃત્યુ થાય છે.)
 સિધ્ધ: સુષ્પી કોણ ?
 શર: જેને ક્ષણિક વિષયો પ્રાપ્ત કરવાની ચિન્તા નથી તે.
 સિધ્ધ: ધન્ય કોને કહેવો ?
 શર: પરોપકારી જીવાત્માનું જીવન ધન્ય છે.
 સિધ્ધ: પૂજનીય કોણ ?
 શર: તત્ત્વજ્ઞાની જીવાત્માઓ.
 સિધ્ધ: કર્તવ્ય કર્મ કયું ?
 શર: ધર્મ ઉપાર્જન કરવો તે.
 સિધ્ધ: અકર્તવ્ય કયું ?
 શર: સ્તેષ અને પાપ એ બેથી દુઃખ રહેવું.
 સિધ્ધ: સુદિમાન કોણ ?
 શર: જેને સ્ત્રી વદ કરી શકે નહિ તે.

શિષ્ય: કયું કાર્ય જીવનોડ મહેનત કરીને
પણ કરવું ?

શ્રી: ઈશ્વરની ઉપાસના કયાં સિવાય રહે-
વુંજ નહિ.

શિષ્ય: કયુ કર્મ શ્રેષ્ઠ ?

શ્રી: જે ઈશ્વરને પ્રિય હોય તે.

શિષ્ય: કોની તરફ ખડુ સહ્ય રાખવું નહિ?

શ્રી: મિથ્યા મંસાર તરફ-દાણિય વસ્તુઓ
તરફ

શિષ્ય: રાત્રિ દિવસ નો વિચાર કરવો ?

શ્રી: સંસાર મિથ્યા, ધન્ય સત્ય. (આત્મ-
તત્વનોજ વિચાર કરવો.)

શિષ્ય: ઈશ્વરનું અસ્તિત્વ (ઈશ્વર શી
રીતે જાણી શકાય ?

શ્રી: તું છે તે શી રીતે જાણે છે ?

શિષ્ય: જોના આકાર નથી તે (ઈશ્વર)
શી રીતે જાણી શકાય ?

શ્રી: જીવન, મન બુદ્ધિ ત્રેરે છે કે નહિ
તે શી રીતે જાણી શકાય ?

શિષ્ય: મહાઈ જીવન છે, મનુષ્યના સર્વ
કરી શકાય છે માટે જુ તે જાણી
શકું છું.

શ્રી: જે મનુષ્ય પોતાને જાણે છે તે ઈશ્વ-
રને પણ જાણી શકે.

શિષ્ય: જે વસ્તુ જોઈ શકાય નહિ તેના
અસ્તિત્વનો મઠજો વિશ્વાસ થાય
નહિ.

શ્રી: વાયુ અને સુગંધ, જોના આકાર

નથી છતાં કયા પ્રકારે તેનો અનુભવ
કરે છે ?

શિષ્ય: વાયુ, અને સુગંધનું કાર્ય જોઈને
તેના અસ્તિત્વ ઉપર વિશ્વાસ
ઉપજે છે.

શ્રી: તું અને વાયુ, એ બન્ને શુ ઈશ્વ-
રના કાર્ય નથી ? હવે વિચાર કરી
જો કે ઈશ્વર છે કે નહિ ?

શિષ્ય: સમજ્યો કે ઈશ્વર છે. પણ તેની બ-
ક્તિ, ઉપાસના કરવાનું પ્રયોગન શું ?

શ્રી: તું તારા સન્તાન ઉપર સ્નેહ રાખે
છે અને તારા પિતામાતાની બક્તિ
કરે છે તેનું કારણ શું ?

શિષ્ય: સ્નેહ એ નીચાગામી છે, અને બક્તિ
એ ઉર્ધ્વગામી છે.

શ્રી: તે માટેજ ઈશ્વરની બક્તિ કરવી ઉચિત
છે. તારા પ્રપિતામહને ત્હેં જોયા નથી છતા
પણ તે હતા એવું તું કયા કારણથી માને છે ?
આગર ના હોય તોપણ અમુક વસ્તુઓનું
અસ્તિત્વ માનવુજ પડે છે વેદવિત મહાપુરુષ
ઈશ્વરનો દર્શન કરી શક્યા છે, માટેજ ઈશ્વરની
(વેદમા) સ્તુતિ કરી છે. ઈશ્વર છે એ નિશ્ચય.
બક્ત જેટલા પ્રેમથી તેનું સ્મરણ કરશે તેટલી
ત્વરાએ તે બક્તને દર્શન દેશે વત્સ ! જગત્પત્ની
સર્વ વસ્તુઓ અસાર છે ઈશ્વર એજ સાર છે.
માટે વારંવાર કહું છું કે મોહમાયા તજી તેની
જ ઉપાસના કર તેના દર્શન થશે.

દા. રા. જેતા.

સત્પ્રભા

૫૭. શિક્ષા માંગી ઉદર પોષણ કરવાનું કારણ શું ? માન અપમાન પ્રત્યે દુર્બંધ એજ.
એ સર્વ વિષયો કાઢી વિદ્યાની પેઠે ત્યાગ કરવા જોઈએ શિક્ષા માંગી ઉદર પોષણ કરો અને
ભગવત્ સ્મરણ કરો જીવ માત્ર ઉપર પ્રેમ કરો. સંસારી જીવોને ધર્મેપિદેશ આપો, તેથી જ
ભગવાનની દયા પ્રાપ્ત કરી શકશો—તોજ ભગવાન પ્રસન્ન થશે.

૫૮. મનુષ્ય ઉપકાર મેળવી ઉપકાર કરનારને ભૂતી જાય છે, તેથીજ તેનું અહ્યાય થાય
છે. ઉપકાર મેળવી ઉપકારને યાદ રાખે તેજ મનુષ્ય કહેવાય. જે મનુષ્યની જોના દ્વારા
ઉત્પત્તિ થાય તેણે તે ઉપકારને કદીપણ ભૂતરો જોઈએ નહિ.

ગુરુ અને શિષ્ય ।

(૧)

મહાત્મા તેલંગરામીએ પેતાના પિય શિષ્ય શ્રી ઉમાચરણ મુખોપાધ્યાયને કેટલાક બોધક ઉપદેશ દહીં સંભળાવ્યા હતા. ઉમાચરણે તે સર્વ બંગાળી ભાષામાં લખી રાખ્યા હતા. મહારાજશ્રીના દેહત્યાગ પછી તે પ્રકટ કર્યા છે. તેમાંના ઉપરોક્ત વિષયો “ ભારતજીવન ” ના તત્ત્વગ્રંથાસુ પાંચકો માટે પ્રકટ કરવામાં આવે છે.

મહાત્માશ્રીએ રહ્યું છે કે: ગુરુ કોને કહેવો અને તેની આવશ્યકતા શી છે? ગુરુ શબ્દનો અર્થ સાંનિધ્ય, ૧ એટલે ગતિદાતા, ૨ એટલે સિદ્ધિદાતા અને ૩ એટલે સુવર્તો કર્તા. તેથી ઇશ્વરનેજ એક માત્ર ગુરુ કહી શકાય. તેના શિવાય જીવાત્માની ગતિ મુક્તિ નથી. જે વ્યક્તિ ગતિ અને મુક્તિનો માર્ગ દર્શાવી આવે તેને પણ ગુરુ કહી શકાય. તેટલા માટે જ ઇશ્વર અને ગુરુમાં ભેદ નથી. વળી એવા પ્રકારના મહાત્મા પ્રણ, ત્યાગી સંત, અને સદગુરુ દેવને સચુચુ-સાદાર-ઇશ્વરજ કહી શકાય. કોઈક વળી ગુરુ શબ્દનો એવો પણ અર્થ કરે છે કે: શુ એટલે અન્વેષકાર ને ૩ એટલે નિવારક અર્થાત્ જે મહાપુરુષ શિષ્યના અગાનરૂપી અન્વેષકારને દૂર કરે તેને ગુરુ કહી શકાય, અને તે ગુરુને કદીપણ સામાન્ય જનુબ્યવત્ હોવા છતાં “ મનુષ્ય ” માનવા નહિ. ગુરુ સમીપ હોય તો પછી શિષ્યે અન્ય કોઈ દેવદેવીની ઉપાસના કરવાની આવશ્યકતા નથી છતાં પણ જે કોઈ શિષ્ય તેમ કરે તો તે નિષ્ફળ થાય છે. ગુરુ એજ શિષ્યનો દર્શાવતો અને વિધાતા છે. ગુરુ સંતુષ્ટ થાય તો સર્વ દેવતા સુદ્ધા સંતુષ્ટ થાય છે. “ ગુરુ ” એ જે અક્ષરો જેની જીવંતિ હોય છે તેને અન્ય શાસ્ત્રોત્ત્વ અધ્યાયન કરવાની પણ આવશ્યકતા નથી. “ ૧ ” અક્ષરનો ઉચ્ચાર કરવાથી મહા પાપનો નાશ થાય છે. “ ૭ ” અક્ષરનો ઉચ્ચાર કરવાથી આ જન્મનાં પાપ નષ્ટ થાય છે, અને “ ૩ ” અક્ષરનો ઉચ્ચાર કરવાથી પૂર્વજન્મનાં પાપ નષ્ટ થાય છે. “ ગુરુ ” એ પિતા માતા અને એક માત્ર ગતિ-મતિ છે. ચંદ્રનો ક્રોધ થતાં ગુરુ તેમથી (શિષ્ય) રક્ષાય કરે છે પરંતુ ગુરુનો (શિષ્ય) ઉપર ક્રોધ થતાં તેમથી કોઈ રક્ષણ કરી શકતું નથી. ગુરુના ક્રોધથી શિષ્યનું સર્વ નાશ થાય છે અને ગુરુની ભક્તિથી, ગુરુની કૃપાથી, ગુરુની આશિષથી શિષ્યનું સર્વવિધ દુષ્પાણ સધાય છે. જગતમાં ગુરુ કરતાં શ્રેષ્ઠ વસ્તુ કોઈક પણ છે જ નહિ. જપ, તપ, પૂજા, અર્ચના, શાસ્ત્ર, મન્ત્ર, ઇત્યાદિ ગુરુ કરતાં શ્રેષ્ઠ નથી. જે શિષ્ય ગુરુની મૂર્તિનું ધ્યાન અને ગુરુદત્ત મંત્રનો સર્વદા જપ કરે છે તેને કાલીક્ષેત્ર નિવાસ લેતું સર્વદા ફળપ્રાપ્ત થાય છે. ગુરુ એજ શિષ્યને માટે બરસોન તારક-કંદારક ઘસ સ્વરૂપ છે. ગુરુને પ્રણામ કરવાના મન્ત્રોના અર્થ શિષ્યે બિરામર સમજી લેવા જોઈએ. મંત્રના અર્થ સમજ્યા વગર માત્ર બોરોથી તે બોલી જવાથી વિશેષ ફળ નથી. ફક્ત બાવણે ગુરુ પ્રણામ કરવાથી મુશ્લેષ પ્રાપ્ત થાય છે.

ગુરુબ્રહ્મા, ગુરુવિષ્ણુઃ ગુરુદેવો મહેશ્વરઃ ।

ગુરુરેવ પરમબ્રહ્મ તસ્મૈ શ્રીગુરુવે નમઃ ॥૧॥

અત્ત્વદમ્બડલાકારમ્ વ્યાપ્તમ્ યેન ચરાચરમ્ ।

તત્પદમ્ દર્શિતમ્ યેન તસ્મૈ શ્રીગુરુવે નમઃ ॥૨॥

અજ્ઞાનતિમિરાન્ધસ્ય જ્ઞાનાંજનશલાકયા ।

ચક્ષુસ્ત્વીલિતમ્ યેન તસ્મૈ શ્રીગુરુવે નમઃ ॥૩॥

“શુર એ જ બ્રહ્મા, શુર એ જ વિષ્ણુ, શુર એ જ દેવાદિદેવ મહેશ્વર અને શુર એ જ પરમબ્રહ્મ છે. તે જ શુરને હું નમસ્કાર કરું છું.” ૧.

“સમસ્ત જ્ઞાનાદક જ્ઞેતા આકાર છે, જે ચરાચર જગતમાં વ્યાપ્ત થઈ રહ્યા છે, જે (શિષ્યને) બ્રહ્મપદના દર્શન કરાવે છે તે જ શુરને હું નમસ્કાર કરું છું.” ૨.

“અજ્ઞાનરૂપી અનધારમાથી, અન્ધ જન (શિષ્ય) ના ચક્ષુ, ચાનરૂપી અજ્ઞાન-શલાકાકારના ઉષાદી નાખે છે (તેને ઈશ્વર દર્શન કરવા સમર્થ બનાવે છે) તે જ શુરને હું નમસ્કાર કરું છું.” ૩.

શુર એ પ્રકારના હોય છે. એક શિક્ષાશુર અને બીજા દીક્ષાશુર. શુરના ઉપદેશ વગર તો, સામાન્ય વક્ષ લતાનું પશુ સારી રીતે ચાન થતું નથી. મન, ચિત્ત, બુદ્ધિ, ઇન્દ્રિય વગેરે સર્વે અન્ધ એક પ્રમથ શક્તિકારા ઉત્તેજિત અથવા પરિઆલિત થયા સિવાય કોઈ પશુ કાર્ય થઈ શકતું નથી જે શક્તિકારા આપણા માત્રાની ઉત્તિ થાય છે અને આપણે શુક્તિની દિશામાં અગ્રસર થઈએ છીએ તે જ શક્તિ જેનામા છે તે જ અમારા શુર. બીજા રૂપમાં કહીએ તો જે અમને સંસારની ક્ષણિક વસ્તુઓની અમારતાનું ચાન કરાવે છે અને તેના ઉપરની આસક્તિ અમારા મનમાથી ઓછી કરાવી અમને ઈશ્વર તરફ આ-કર્ષી લાય છે, અને ઈશ્વરનો સાક્ષાત્કાર કરાવે છે તે જ અમારા શુર છે. જે શક્તિના એકમ બર્ધણ સિવાય કોઈ પશુ કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી. એ જે શક્તિમાં જે શક્તિ પ્રમથ તે જ બીજી શક્તિ - બીજા મનુષ્યનો શુર ચંદ્ર, સૂર્ય, શુક્ર, નક્ષત્રાદિ જે શક્તિના આશ્રય વડે નિમ્નિત્તરૂપે કાર્ય કરી રહ્યા છે તે જ જગત્શુરને જ જગત્શુરને જાણવા-સમ-જના-ઓળખવા અને તેનું દર્શન કરવા, જીવાત્મા (શિષ્ય) ના મન-પ્રાણ બાહ્ય થતા જે મહાપુરુષ શુર) તત્ત્વજ્ઞાનનો, આત્મજ્ઞાનનો, ચુર્ણજ્ઞાનનો, ઉપદેશ દ્રષ્ટા જીવત્મા (શિષ્ય) નો ઈશ્વર માર્ગ સ્વચ્છ અને સરળ કરી આપે છે તે જ મનુષ્યનો દીક્ષાશુર કહે-વાય, અને જગત્શુરની માયાબળ સ્વરૂપ આ બ્રહ્મણે પરમાણુથી તે વિષયના સર્વ વ્યા-પાર પર્યંત, આંતર બાહ્ય વસ્તુઓનું તત્ત્વ સમજાવે તે જ શિક્ષાશુર કહેવાય. એક કીટથી તે બ્રહ્મ પર્યંત સર્વ શિક્ષાશુર થઈ શકે. વક્ષ, લતા, પશુ, પક્ષી વગેરે સર્વે કીટીએ શિક્ષા આપે છે, તે સર્વના જાણવામાં છે. શિક્ષણ મેળવવા તમે ગમે ત્યાં જામનું કરો, તે સ્થળેથી કોઈ પશુ એકાદ વિષયનું શિક્ષણ મળશે. શિક્ષણ દ્વારા જ જીવાત્માને પરમાત્માનાં દર્શન કરવાની સહાયતા મળે છે. સૂક્ષ્મ તત્ત્વની પ્રાપ્તિ માટે શિક્ષણ એ પ્રથમ પગથિયું અને દીક્ષા એ દ્વિતીય પગથિયું છે. શિક્ષણ એ દીક્ષાને માટે અનુરૂપ ધર્મ પડે

એવું હોયું નોંધ્યું. શિક્ષણ વિધિપૂર્વક ન હોય તો દીક્ષાનું ફળ પ્રાપ્ત થતું નથી. એટલા માટે જ શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરતી સમયે સુશિક્ષિત અને દીક્ષિત ગુરુની આવશ્યકતા છે. જે મનુષ્ય શિક્ષાતત્ત્વ અને દીક્ષાતત્ત્વને પૃથક્કરે સમજે છે તે (ગુરુ) શિષ્યને વિશેષરૂપે સુશિક્ષિત કરી શકતો નથી. જેમ બાલ્યાવસ્થાએ યુવાવસ્થાની અને યુવાવસ્થાએ વૃદ્ધાવસ્થાની પૂર્વ અવસ્થાઓ છે તે જ પ્રમાણે શિક્ષા એ દીક્ષાની પૂર્વ અવસ્થા છે. શિક્ષાદ્વારા મનનો સંઘર્ષ નાશ થઈ યથાર્થ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ અને દિવ્ય દષ્ટિ દેખાઈ છે અને દીક્ષાદ્વારા જીવનના પરમ આરાધ્ય દેવતા (ઈશ્વર) નાં દર્શન કરી જીવાત્મા કૃતાર્થ થાય છે. યોગ્ય સદ્ગુરુ સિવાય શિક્ષા અને દીક્ષા આપવાનો અધિકાર અન્ય કોઈ પણ મનુષ્યને નથી.

ગુરુ કહેતાં લોકો આજકાલ દીક્ષા ગુરુ સમજે છે. ગુરુનું સ્મરણ કરતાં જ તેમને વગતની ઉપાધિ-માળાગળથી-દૂર, મદાન ઉચ્ચ મહાપુરુષ સમજવા લાગે છે. સદ્ગુરુને આપણા જેવા સામાન્ય મનુષ્ય સમજતાં નહોતો ભય ઉપજવો નોંધ્યું. તેમની સાથે એક આસને શિષ્યથી બેસાય નહિ અને એવું સાદસ કરવું કર્તવ્ય નથી. ગુરુનું વાક્ય વેદવાણી સમાન માનવું. ગુરુનું ચરણ ઘોષેલું જળ તે અમૃત જ સમજવું. ગુરુની આજ્ઞા શિરોધારી કરવી તેમાં જરા પણ વિલંબ ન કરવો. વિલંબ કરવાથી પાપ-અંધન થાય છે. ગુરુનાં દર્શનથી શિષ્યનું જીવન સદૃશ થાય છે. ગુરુ એ અપાર સંસાર સમુદ્રમાં વિચક્ષણ નાવિક છે. એવા પવિત્ર દીક્ષા-ગુરુના પદ ઉપર આપણે કેને સ્થાપવા? આપણા દેશમાં આજકાલ જેઓ ગુરુમીડીનો વ્યાપાર કરી રહ્યા છે, તેઓ માત્ર શિષ્યો પાસેથી ગુરુશિલ્પ રૂપી દર (tax) ઉઘરાવી તે વડે ગાડી થોડા અને લાડી-વાડીમાં મોજ મારવાનું, મિષ્ટાનો ઉડાવી લઈ પકૂ થવાનું શીખ્યા છે! તેમનામાંથી અધ્યાત્મજ્ઞાન દર થયું છે! વિષયભોગ અને અહંકાર, અધર્મ તેમનામાં વૃદ્ધિ પામ્યા છે! વિદ્યાનુરાગ અને ત્યાગશીલતા, તપ અને સંયમ, યોગ અને ઈશ્વર-પ્રેમ કોનામાં છે? જ્યાં એ સર્વ નથી ત્યાં સદ્ગુરુ-દીક્ષાગુરુ ક્યાંથી હોય? આવી સ્થિતિમાં તત્ત્વજ્ઞાની-બ્રહ્મજ્ઞાની-ગુરુ ક્યાં મળે? વળી કુલગુરુ-અભ્યવિદ્યા પ્રાપ્ત કરેલા ઝોળી ફેરવનારા ગુરુઓનો ત્યાગ ન કરવો એ સંસ્કાર આપણા દેશમાં દંડ દહમયા છે. તે કુલગુરુઓ થોડા પવો. વિવાહ્યાસ કરી જઈ ઝોળી પંકડી ગુરુ થઈ બેસે છે! તેમનાથી પોતાનું જ દક્ષ્યાણ થતું નથી, પછી શિષ્યોના દક્ષ્યાણની વાત તો કેટલે દૂર? એવા ગુરુને પ્રતાપે જ, સર્વજ્ઞ શિષ્યો પાસે કુસંસ્કાર સમ્પન્ન નિપજ્યા છે! શિષ્યો અગ્રેજી બળ્યા, અગ્રેજીની નીતિ રીતિ સમજવા એટલે સ્વર્ગ મળ્યું સમજવા લાગ્યા છે! બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્યમાંથી સંધ્યા-સ્નાન-જપ-નંતપનો અદિમા ઝોળો થઈ ગયો-અંધ થયો! જે કે એવા અનેક ગુરુઓની વચમાં પહોં કોઈકે એક દીક્ષા-ગુરુ હોઈ શકે છે. તેમના પ્રત્યે સર્વ ભક્તિ અને શ્રદ્ધા દર્શાવે છે, પરંતુ જે ગુરુઓ અસિક્ષિત, દુષ્ટચરિત્રવાન અને સાધનવર્જિત છે તેમને દીક્ષા આપવાનો શો અધિકાર છે? જેઓ પોતે જ અંધ છે તેઓ બીજાના ચક્ષુ ઉપાડવા-જતા દહાય ચપાકાદ્વારા દિધ્યનાં નેત્રો બંદાર પણ ઠાડી નાખે (અંધ પણ જનારી દે!) તેનામાં શિષ્યને ચરાચર વ્યાપી અખણ્ડ અણુસાકાર પુરુષ (આત્મા-બ્રહ્મ) ને દેખાડવાની શક્તિ નથી. જે મનુષ્યે દહી પણ ઇશ્વરનાં દર્શન કર્યાં નથી. તે અન્યને (શિષ્યને) કેવી રીતે ઇશ્વરજગતી શરૂ? તેઓ તો માત્ર સદ્ગુરુને પ્રાપ્ત-બેઝના રૂપિયા લેવામાં જ તૈયાર! એ એક પ્રકારનો પ્રપંચ જ છે!

અનેક ગુરુઓ તો પિતાના બાગબગિયા, ગૃહ સમ્પત્તિ હોય તેમ શિષ્યનું સર્વસ્વ થયાવી બેઠા છે ! તેઓ ક્ષણ પણ વિચાર કરતા નથી કે શિષ્યને દીક્ષા આપવી એ કાંઈ બેલ તમાસો નથી ! શિષ્યને સંસાર-સાગરમાંથી પેલે પાર લઈ જવાનો મહાત્મ્ય બોલો તેમને (ગુરુઓને) મસ્તકે પડ્યો છે. બગવાન સમક્ષ તેઓ શિષ્યને માટે જવાબદાર છે. બગવાન પાસે જઈને તેવા ગુરુઓ શો જવાબ દેશે તે સમજાતું નથી. જવાબદારીનું જાન રાખ્યા વગર તેઓ (ગુરુઓ) કયા પ્રકારનું સાદસ બેડી બળતા અગ્નિમાં હાથ નાખતા હશે ? હિંદુ ધર્મને-શાસ્ત્રમાં-નથી છતાં-કયા કારણસર તે (ગુરુઓ) એવું બયાનક અન્યાય કાર્ય કરતા હશે તે કહી શકાતું નથી ! શુ તેઓ ધર્મને નહિં માનતા હોય ? હા, એમ જ જણાય છે. સત્ય કહેતાં ગુરુના લક્ષણ કેવા હોવાં જોઈએ તે પ્રથમ તેમણે (આજના ગુરુઓએ) જાણ્યું હત્ય છે, ત્યાર પછી દીક્ષા દેવા યોગ્ય હોય તેમણે તેમ કરવું જોઈએ. જે મંત્રબ્ધ, સર્વ શાસ્ત્રદર્શી, કાર્યદક્ષ, શાસ્ત્રનો મધ્યર્થ મર્મ જાણનાર, સુમાધ્યક્ષાર, સુંદર, કોઈ પણ અંગે ખોટું ન હોય, જેના દર્શનથી લોકોનું કલ્યાણ થતું હોય, જે જિતેન્દ્રિય, સત્યવાદી, બ્રહ્મણ્યશીલ, બ્રાહ્મણ, શાન્તચિત્ત, ચિત્ત માત્ર સેવામાં નિમગ્ન, આશ્રમી, દેશ-વાસી, આવા સદ્ગુણુયુક્ત ઉત્તમ પુરુષને ગુરુપદ પર સ્થાપવો જોઈએ. આજે એમાના કેટલાક ગુરુ ન હોય અને એવો સર્વગુણ સમ્પન્ન પુરુષ ન મળે તો પછી જિતેન્દ્રિય, સત્યવાદી અને બ્રહ્મણ્યશીલ, તપસ્વી, યોગાબ્યાસી આશ્રમી બ્રાહ્મણને ગુરુ પદે સ્થાપી પોતાનું કલ્યાણ સાધવું. ઉપરોક્તગુણવાન પુરુષદ્વારા દીક્ષા પ્રાપ્ત થવાથી ગુરુ-શિષ્યનું કલ્યાણ થાય છે. આજકાલ તો ગુરુગીરીએ આકરી કે વ્યાપારની પેઠે દ્રવ્ય ઉપાર્જનનો માર્ગ ચઢ પડ્યો છે ! શિષ્યો સાથે ડાહી કહી વાતો કરતી, સાચા સારા ઉપદેશી દેવા, પોતે તે પ્રમાણે પાળવા નહિં અને વખત આવતાં જ શિષ્યો પાસેથી પૈસા ઉપરાવી લેહેર મારતા, એવા ગુરુઓ ગુરુપદનીને લાજન લગાડી દેવા છે ! શિષ્યનો ઉદ્ધાર કરવાની શક્તિ ન હોય તે ગુરુને મહા પાપમાં લિપ્ત થવું પડે છે !

મંત્રદીક્ષા દેવા પૂર્વે ગુરુ અને શિષ્યે, ૭ માસ ક્રિંવા એક વર્ષ એકત્ર નિવાસ કરવો જોઈએ. પરસ્પર પ્રીતિ યુક્ત અને યોગ્ય જાણતાં શિષ્યે ગુરુ પાસેથી શાનમિદ્ધા માટે નમ્રપણે યાચના કરવી જોઈએ. તે સમયે ગુરુએ પણ કૃપા કરીને શિષ્યનો જાન-રોગ ટાળવાના ઉપાય સ્વરૂપ તત્ત્વજ્ઞાનના ઉપદેશદ્વારા દીક્ષાદાન કરવું અનેક સમયે શિષ્યની ઈચ્છા નહિ હોવા છતાં, તેને આવશ્યકતા નહિં હોવા છતાં-ગુરુઓ પરાંણે દીક્ષા આપે છે, ગુરુ-મંત્ર કહે છે, પરંતુ એમ કરવાથી મહા પાપ થાય છે. શિષ્યની સહાને જઈ યાચક બની તેને ક્ષિય જનાવવો અથવા મંત્રદીક્ષા આપવી એ કેવળ પૈસાના લોભસિવાય બીજું શું છે ? *

* અમદાવાદમાં એક દ્રવ્યના લોભી બ્રાહ્મણ તરફથી સેંકડો થોડોને " શિષ્ય " બનાવી તેમની પાસેથી માત્ર પૈસા ખર્ચેરવાનો ઉદ્દેશ શોધાયો છે ! જેને પોતાને જ તત્ત્વ જ્ઞાનનું જ્ઞાન નથી, જે પોતેજ બ્રાહ્મણ ધર્મનું પાલન કરતો નથી તે ગુરુ અધિકાર વગરના થોડોને કયા પ્રકારનો તત્ત્વજ્ઞાન કરતો હશે તે સમજા-શકાતું નથી આ ગુરુના રચેલાં એક બધંકર કાવત્રાની અમને ખબર મળી છે. ' દિલગીર ' ગુજરાતમાં આજકાલ તો આવા પૈસાના ગુરુઓ વધી પડ્યા છે ! તેઓ મહાત્મા તૈલંગ સ્વામીનો બોધ મઠણ કરે તો તેમનું અને તેમના શિષ્યોનું કલ્યાણ થાય અધિપતિ-સા ૭

જ્યાં સુધી શિષ્ય એ હાથ નેડી ગુરૂનો સમીપ હાજર ન થાય, જ્યાં સુધી તે પ્રાર્થના ન કરે
લાં સુધી કોઈ પણ સદ્ગુરૂ તેને દીક્ષા આપી શકે નહિ! શિષ્ય પોતાના ઉપદેશ પ્રમાણે
વર્તે છે કે નહિ, શિષ્ય નિત્ય નિયમિત મંત્ર જપ કરે છે કે નહિ, તેના સાધનમાં કોઈ
પ્રદારનું વિષ્ણુ ઉપસ્થિત થાય છે કે નહિ, શિષ્ય નિત્ય કૃત્તે દરજ્જે આગળ વધે છે,
એ સર્વની ગુરૂએ ખબર રાખતી જોઈએ. શિષ્યે પણ અત્રાત પૂર્વક ગુરૂદેવને પોતાની ઉન્નતિ
અવનતિના સમાચાર આપતા રહેવું જોઈએ. પરંતુ આગળના ગુરૂઓ બૂલેચૂકે એકે વખત
શિષ્યની કાંઈ પણ ખબર લેતા નથી. (શિષ્ય પણ આજે એવા માયાના ફરેલાં હોય છે
કે, માત્ર ગુરૂનાં બે નેત્રો જુલે તેટલી દાણ જ તેમની પાસે ભક્તિ-શ્રદ્ધા પછી નારાયણ
હરિ!) ગુરૂઓ શિષ્યની આત્મોન્નતિની ખબર કાઢવાનું બૂલી અયાં છે તેને બદલે તેને
રાજી રાખવા માત્ર મહિને કૃત્તે પગાર મળે છે, પગાર ઉપરાંત લાંચ રસ્તેતના ફેટલાં
રૂપિયા ખાવડી મળે છે તે પૂછવાનું દહી બૂલતા નથી! એજ કારણે લીધે અનેક કેળવણીના
મનુષ્યો ગુરૂઓ દ્વારા દીક્ષા લેવા નહાતા નથી. યોગ્ય ગુરૂ મળે તો કદાચ દીક્ષા લેવા લલચાય
ખરા! (આ લેખકે તો એવું પણ જોયું કે મહાન સમર્થ મહાપુરુષના પ્રસંગમાં આવ્યા
છતાં કેટલાકે શ્રીમતો દીક્ષા લેવા અગ્રસર થયા નથી! તેમાં તેમની ભુદ્ધિનો પૂર્વ સંસ્કારનો
જ હોય છે! જો કે તેમને ગુરૂદેવની સિદ્ધાવસ્થાનો અનુભવ થયેલો છતાં તેમની અગ્રેજી
વિદ્યાએ તેમને તે પવિત્ર માર્ગે ચઢતા અટકાવ્યા છે! કેટલાક વિષયના ઠોટ જાણવા જોવા
ગતાં સમર્થ ગુરૂનો લાભ લઈ ચઢ્યા નથી!)

હૃદય ગુરૂદેવ સિવાય ધમ્પર-દર્શનનો એક માર્ગ દર્શાવવાની કોઈનીમાં શક્તિ નથી.
જેન અર્થાત્ સર્વ મનુષ્યના દેહ સરખા નથી. તેથી જ પ્રત્યેકને એકે જ બીજા મંત્ર દ્વારા
દીક્ષા આપવી બહુ દુર્લભ છે. એ કાર્ય મહાં પુરુષ સિવાય બીજા કોઈ નહિ. (આજ કાલેનાં
ગુરૂઓ તો બીજાં મંત્રોની અર્થ જ સમજતા નથી! ત્યાં પછી શિષ્યને પોતે મંત્રનું દાન
દરવાની તો વાત જ ક્યાં રહી?) આજ કાલના કુલ ગુરૂઓ દ્વારા એવાં બીજાં મંત્રો
સહિત જ્ઞાપ વિધિની આશા વ્યર્થ છે! કારણ કે તેઓ પોતે જ ક્યે માર્ગે જાનું ક્યા
મંત્રોનાં જપ દરવા તેનાથી તાન અગ્રંજ છે, તેઓ પોતે જ કોઈ મંત્રનો બાએજ જપ
કરતા હશે! આંધળો મનુષ્ય બીજા આંધળાને માર્ગ બતાવી શકે જ નહિ, સંસારમાં સર્વના
જોવામાં આવે છે કે એક ગૃહસ્થને ઘેર પાંચ પુત્રો હોય તો તેમાં કોઈ અસત્ કોઈ સત્,
કોઈ નારિતક, કોઈ આરિતક, કોઈ અધર્મી, કોઈ ધર્મી હોય છે. તેમ છતાં કુલ ગુરૂઓ
હમેશાં એ બધાને એક જ બીજા મંત્ર સાથે બીજા અધરો ભેગવીને શિષ્યના દાનમાં ગુરૂમંત્ર
કરે છે! ચિરકાલથી આવી પ્રથા ચાલતી આવી છે! એવાં મંત્રથી શિષ્યનું ક્યાંય
થાય અથવા અકલ્યાણ, તેમાં ગુરૂને દયી જવાબદારી જ નથી! ગુરૂ એટલે શું તે
કુલગુરૂઓ યદ્ય એકલાં આજ કાલના મહામાઓ પોતે જ જાણતા નથી! શિષ્યને દીક્ષા
આપી વર્ષે એક રૂપિયા કે બે રૂપિયા રકમ લીધો એટલે બસ યદ્ય ચૂક્યું. દીક્ષા લીધા
પછી શિષ્યનું કૃત્તું કલ્યાણ યદ્ય તે તેને પૂજાં ગુરૂને બપ થાય છે-વખતે આત્મ કલ્યાણ
સંજોથી તે કાંઈ પ્રશ્ન પૂછે. તેઓ પ્રથમથી જ કૃત્તે એકસ વાક્યો બોલ્યા કરે છે.
“ જન્મ જન્માન્તર ના હોય તો ધર્મ ઉપાસન દરવાની જરૂર ન રહે.
આ કાંઈ એક જન્મનું કાર્ય નથી. ધર્મ દરો, ધર્મ દરો. આ જન્મે આપણો તો

બીજો જન્મે મળશે. બસ, આવી આવી વાણી બોલ્યા કરવામાંજ તેમનું સાધક્ય થયું છે. જન્મ જન્મ-આનંતરનું સ્વર્ગ એવા 'ગુરુઓ' પોતે જ જાણતા નથી. હાય ! પત્ની બિચારા શિષ્યો! તે કયાથી જાણે ! ધન્ય એવા કલિગુરુઓને ! ધન્ય તેમના અભિમાનને !

રોકાયેલું અર્થવા બળી ગયેલું ધાન્ય (બીજ) પૃથિવિમાં રાપવામાં આવે તો પણ તેમાંથી અકુંડ કુટતા નથી. (તેનું ટૂકા થતું નથી.) માટેજ બીજ (શિષ્ય) પસંદ કર્યા પછી દીક્ષા ગ્રહણ કરાવવાની આવસ્યકતા છે. બીજની પસંદગી સદ્ગુરુ સિવાય બીજાથી થઈ શકે નહિ. સદ્ગુરુ સદ્ગર્ભમાં ગળી આવતા નથી. દીક્ષા ગ્રહણ કરવી એ કાંઈ સામાન્ય કાર્ય નથી. પ્રથમ શિષ્યે યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ ત્યારપછી દીક્ષા લેવાનો મત્ત કરવો જોઈએ. સંસારમાં ઉત્તમપ્રકારના સદ્ગુરુ પ્રાપ્ત થતા નથી, માટેજ આઠવી બંધી હૃદય શુદ્ધ છે ! કેટલેક ઠેકાણે અસત્યવાદી પણ દીક્ષા ટપકાં કરનાર બ્રાહ્મણો અને કેટલેક ઠેકાણે તો ન્હાની વપત્તા બાળકો ગુરુ બની શિષ્યોને દીક્ષા આપતા જોવામાં આવે છે. વળી કોઈ રથજે તો જોએ પણ દીક્ષા આપતો જોવામાં આવે છે ! એમના કોઈને પણ ખબર નથી કે દીક્ષા આપવી એ કેટલું બધું કર્મ છે ! જે શિષ્યો એવા ગુરુ દ્વારા દીક્ષા ગ્રહણ કરે છે તેમને પણ બિચારાને ખબર નથી કે દીક્ષા શા માટે લેવામાં આવે છે ! પૂર્વકાલમાં અનેક યોગ્ય અધિકારી-ગુરુમંત્રિ પરાયણ શિષ્યો મળી આવતા તેથી જ સદ્ગુરુ પણ સર્વને પ્રાપ્ત થતા. ભગવાનના દર્શન કરવા માટે જો તમારા પ્રાણ અપ્પાત કરી બ્રહ્મજ્ઞ થશે તો યાદ રાખજો કે ભગવાન સ્વયં તમારી સહાયતા કરી સદ્ગુરુ મેળવી આપશે + (ધર્મરત્ને શોધનાર વાયક સંજ્ઞાન ! સદ્ગુરુની ખુબી હોયતો પ્રથમ તમે સાચા ભક્તો બનો. પાત્ર બનો અને મન-પ્રાણ પૂર્વક એક ચિત્તે ભગવદ્ પ્રાર્થના કરો. તમારે લાયક ગુરુદેવ તમને મળી જશે 'આ' સંલક્ષ્યન ઉપર તદ્દન વિશ્વાસ રાખજો.)

સદ્ગુરુ એ કાંઈ બહાર કે હાટમાં, માર્ગમાં કે પાટમાં, નજીકમાં કે શહેરમાં જ્યાં લા મળી જતા નથી. જે ભક્ત ભગવાનને માટે ગાડો બને, તેના સાક્ષાત્કાર કરવા તેને ચિરંજીવિને, તેની દર્શન-લાલસા ન્યારે ખુબ બળવાન બને, અને (ભગવાન) નાં દર્શન સિવાય બીજું કાંઈ પણ સાઈ લાગે નહિ, આવી સ્થિતિ થાય ત્યારે તે (ભગવાન) ની જ કૃપાથી સદ્ગુરુના દર્શન થાય છે. સત્ શિષ્ય ન હોય તો સદ્ગુરુ કદી પણ દર્શન દેશે નહિ. જ્યેા શિષ્ય તેવા જ ગુરુ સર્વત્ર મળેલા જોવામાં આવે છે શિષ્યને જો ગુરુ ઉપર ભક્તિ અને શ્રદ્ધા હોય, દીક્ષા-મંત્ર અને ભગવાન ઉપર તેના વિશ્વાસ અને ભક્તિ હોય તો નહીં માનજો કે : ગુરુ કદાચ કાર્યો કરો તો પણ શિષ્ય પરમ ધામનો અધિકારી થશે એમાં જરા પણ સંદેહ નથી.

* આવેજાં જોકે અમગવાદી બ્રાહ્મણ, જ્ઞાનની વાતો કરવામાં માત્ર શબ્દ આધારી વાપરનાર, વાજબજ પાયરનાર, ગમે તેને શિષ્ય સુધી વાર્ષિક કરે ઉપશાવનાર, અને પોતાના જે ચાર ભક્તોને શિષ્યો વધારવા દેશપરદેશ મોકલનાર, પોતેજ હડદડનાં ગુરુ અને શિષ્યોનું માત્ર દમ્પકરણ કરનાર અમારા જાણવામાં છે. મરમાત્મા તેને સદ્ગુરુ આપે અને હવે વધારવામાં પણ તેને સત્ય આત્મજ્ઞાન થાય ! એમાંજ તેનું કદમાજ છે-લેખક.

+ આ કથન તદ્દન મૂલ્ય છે. જોના અમને જાતિ અનુભવ છે-લેખક.

શિષ્યે જેમ ઉપરોક્ત લક્ષણો જોઈને યોગ્ય મહાપુરુષને. ગુરુપદ ઉપર સ્થાપના જોઈએ તે જ પ્રમાણે ગુરુદેવે પણ સ્વભાવ રિગેરે જાણ્યા સિવાય કોઈને શિષ્ય બનાવવો નહિ ! શિષ્ય પુણ્યવાન, ધાર્મિક, વિશુદ્ધ અંતઃકરણ, ગુરુ-ભક્ત, જિતેન્દ્રિય, દાન, ધ્યાન પરાયણ અને ધીર સ્વભાવનો ન હોય તેને કદી પણ દીક્ષા દઈ શિષ્ય બનાવવો નહિ ! આજસુ, મહીન, દાર્મિક, કૃપણ, દરિદ્ર અર્થાત્ જે મનુષ્ય દ્રવ્યનો યોગ્ય વ્યય ન કરે, રોગી, અસંતોષી, દેવી, લોભી, નહારા ચણ્ડાળોલનાર, અન્યાય-અધર્મ-કર્મ કરી ધનવાન બનેશે, પરભીરત, અભિમાની, આચાર બદલ, ખલ, બદ્ધ ભોક્તા, દુરાત્મા, અને ગુરુનિન્દા કરનાર વગેરે પ્રકારના પાપિષ્ઠ નરાચમ મનુષ્યને કદી પણ શિષ્ય કરવો નહિ. મંત્રીનું પાપ રાજાને, આતુનું પાપ પતિને, અને શિષ્યનું પાપ ગુરુને નિશ્ચય ભોગવવું પડે છે !

પોતાના ગુરુદેવ જે સમયે શિષ્યને ઘેર પધારે તે સમયે શિષ્યે આગળ વધી ગુરુદેવને પોતાના મહાનર્મ આદરપૂર્વક-પ્રેમપૂર્વક પધરાવરા. તેઓ પાછા જાય ત્યારે શિષ્યે તેમની પાછળ પાછળ દેટલેક દૂર પર્યંત ગમન કરવું. ગુરુની આજ્ઞા સિવાય તેમના સમિપ શિષ્યે કોઈ પણ આસન ઉપર બેસવું નહિ ! ગુરુ રદામે યાત્રા વ્યાખ્યા કે મહોટાઈ બતાવવી નહિ ! શિષ્ય અને ગુરુ એક જ આમનિવાસી હોય તો શિષ્યે નિત્ય પ્રાતઃ, મધ્યાહ્ન અને સાંધ્યા-એમ ત્રિસંધ્યા-ગુરુદેવને પ્રણામ કરવા. ગુરુભવન એક ગાંડી અંદર હોય તો નિત્ય એક વખત પ્રણામ કરવા, બે ગાંડી દૂર હોય તો એક મહિનામાં ચાર દિવસ પ્રણામ કરવા જવું, ચાર ગાંડી દૂર હોય તો ચાર માસને અંતરે ગુરુ દેવને પ્રણામ કરવા જવું જોઈએ. ગુરુદેવની આજ્ઞા અવશ્ય પાલન કરવી જોઈએ. તેમ નહિ કરવામાં આવે તો ધર્મ, કર્મ, જપ, પૂજાદિ સર્વ વૃથા અને નીચગામી થશે. ગુરુ પાસેથી કંઈ પણ ઋણ શેવું નહિ અથવા કોઈ વસ્તુ દાન-વિક્રય કરવી નહિ. ગુરુદેવનો પ્રસાદ જે શિષ્ય બક્ષણ નહિ કરે તેને ડગલે ડગલે વિપદ પડશે. ગુરુદેવનો પ્રસાદ લક્ષિતપૂર્વક લક્ષણ કરવાથી શિષ્યના અનેક પાપ નષ્ટ થાય છે. ગુરુદેવ પાસે મંત્ર-દીક્ષા લેવાની ઇચ્છા થાય તે શિષ્યે નીચલા કેટલાક નિયમોનું પાલન કરવું જોઈએ.

૧. કદી પણ અસત્ય બાપણ કરવું નહિ.
૨. કદી પણ કોઈનો દેવ કરવો નહિ.
૩. સર્વ જીવાત્માઓ ઉપર સમાન દયા બાવ રાખવો.
૪. ગળ પ્રમાણે પરિપક્વ કરતાં રહેવું.
૫. કામ, ક્રોધ, આદિ વરિપુણ્યોનું દમન કરી તેને વશ કરી લેવું.
૬. પાસેથી લક્ષ્મી જોઈને દિલગીર થવું નહિ, ઉલટો આનન્દ જ માનવો.
૭. જાણી જોઈને કોઈ પણ પદાર્થ અન્યાય કર્મ કરવું નહિ.
૮. વૃથા અને બદ્ધ વાતો કરવી નહિ.
૯. લોભ અને વાસનાનો તદન ત્યાગ કરવો.
૧૦. કામના ત્યાગ કરી ઉપાસના કરવી.
૧૧. નિત્ય સત્સંગ કરવો.

૧૨. કોઈ પણ ધર્મ ઉપર અપદ્ધા દેખી નહિ. સર્વ ધર્મ સમાન છે. જેનો જે ધર્મ ઉપર વિશ્વાસ હોય તે ધર્મમાં જ તેની મુક્તિ થશે. શ્રેયસ્કે, કદી પણ કોઈનો ધર્મ વિશ્વાસ ભંગ કરવાનો યત્ન કરશો નહિ.

* મહાત્મા તૈલંગ સ્વામીનો ઉપરોક્ત બોધ આજના ગુરુ-શિષ્યોને મહત્વ કરવા યોગ્ય છે.

આ. રા. મંદતા.

જ્યોતિ દર્શન કરવાં છે ?

ઉપાસના કરો !

(૧)

મહાત્મા તૈલંગ સ્વામીએ પોતાના પ્રિય શિષ્ય ઉપાચર્ય મુખોપાધ્યાય ઉપર પ્રસન્ન ચર્ચા કરીને કહ્યું એવું જોઈ આવે છે. તેમાં “ઉપાસના” સંબંધી બોધ કરતાં કહ્યું છે કે : ઉપાસના કોને કહે છે? અને એની આવશ્યકતા છે કે નહિ તે પ્રથમ જાણવું જોઈએ. બે ઈશ્વરને ઓળખવાની અને તેનાં દર્શન કરવાની ઈચ્છા થાય તો ઉપાસના કરવાની અનિ આવશ્યકતા છે. નહિ તો જેની એ ઈચ્છા નથી તેને ઉપાસના કરવાની આવશ્યકતા નથી. ઈશ્વર કોઈની પણ ખુશામદને વડાતા નથી. તે તો સર્વ જીવાત્માઓ પ્રત્યે સમાન દયાળુ છે. ઉપાસના અથવા આરાધના એ કોઈ લાચર-સ્વત નથી. એ તો ઈશ્વરની વિશુદ્ધ શક્તિભળ અને આર્જવિના યત્ન સમાન છે. ઈશ્વરને ઓળખવાની આવશ્યકતા સમગ્રતાં જ જે માર્ગ મળે છે તે (ઈશ્વર) ને ઓળખી શકાય તે માર્ગનું નામ ઉપાસના છે.

મનુષ્ય માત્રને સંખ્યા વિપ્લોય કરવાની ઈચ્છા થાય છે. પરંતુ સુખ શબ્દનો અર્થ જોતાં કોઈ અવસ્થા કહી શકાય તે અત્યાર સુધી કોઈ જાણતું જ નથી. દુઃખની પરમ-નિર્જિતિ એનું નામ સુખ. એ સુખ કયા પવિત્ર ધામને પ્રકાશિત કરી રહ્યું છે તેનો શોધ કોઈ કરવા સક્ષમ નથી. દુઃખ ન હોય તો સુખ કેવું હોય છે તે કોઈ જાણતું નહિ. કોઈ પણ પ્રકારનું અન્યાય-અધર્મ કર્મ થતાં જ મનુષ્યને કષ્ટ ભોગવવું પડે છે. વળી ઈશ્વર મનુષ્યને જે કષ્ટ આપે છે તે પરિણામે તેના સુખ ઉપભોગને માટે જ છે. ઈશ્વરની ઈચ્છા એવી છે કે : મનુષ્ય માત્ર સતતે માર્ગે રહી ચિરકાલ સુખ ભોગવે. ચોખ્ખું સુવર્ણ પત્તીક રૂપિયે તોલો મળે છે, તેમાં જેટલું તાંબુ મેળવે તેટલું તેનું મૂલ્ય ઓછું થશે. સેતી હોડા તે મેળવણીવાળા સોનાને રસાયણિક દ્રવ્યોમાં નાંખી, તાંબાને બાળી નાંખે છે અને જ્યાં સુધી ચોખ્ખું સોનું રહે નહિ ત્યાં સુધી તેને વારંવાર તેજબનાં નાંખી બાળે છે! તે જ પ્રમાણે જીવાત્મા ત્યારે કોઈ પણ અધર્મ-કર્મ કરે છે ત્યારે ઈશ્વર તેને કષ્ટ ભોગવાવી પુનઃ તેને ઉત્તમ બતાવે છે, અને સરસ માર્ગે લઈ જાય છે. અર્થાત્ સુખના માર્ગ ઉપર મૂકી દે છે! જીવાત્માને કષ્ટ આપતું એથી પણ ઈશ્વરની પરમ દયાનો પરિચય થાય છે, તેટલા માટે જ મનુષ્ય માત્રે સમજવું હવિત છે કે : સુખ અને દુઃખ એ બંને સમાન છે, તેથી કોઈ પણ અધર્મ-કર્મ કરીને દુઃખ ભોગવતું એના કરતાં તો તે ન કરવું એ જ સાઈ છે. સરીરે કાલ લગાજી પછી તે થોડાં નાંખવાનો પરિશ્રમ વેઠવો એના કરતાં સરીરે કાલ જ ચોપડવો નહિ એ જ સાઈ જ્ઞાન છે. એ સર્વ મનુષ્યોને કળ્પ કરતું જ પડશે.

ઉપાસના કરવાની અતિશય આવશ્યકતા છે, એવું જ્યારે સમજવામાં આવે અને મનમાં દૃઢ શ્રદ્ધા ઉપજે ત્યારે પ્રથમ આસનનું પ્રયોજન છે. આસન અનેક પ્રકારનાં છે તેમાં સંસારી યોગીને માટે જે યોગ્ય છે તે જ સર્વ મનુષ્યોએ જાણવું જોઈએ, તેથી જ અને તે પ્રકાર કરવામાં આવે છે.

પ્રથમ પૃથિવિ ઉપર કુશાસન, (દર્બનું આસન) તેના ઉપર કામળનું આસન અને એ આસન ઉપર ઘોચેલા વસ્ત્રનું આસન ઉપરાઉપરી પાંચરી સાધકે તેના ઉપર બેસવું. ઉત્તર દિશામાં મુખ રાખવું. નિર્જન રથાનમાં, સ્વચ્છ ઘર કે ઓરડામાં નિવાસ રાખવો. શરીર, મસ્તક અને ડોહી સમાનભાવે રાખવાં. કાબી ઝાંગ ઉપર જમણો પગ અને જમણી ઝાંગ ઉપર ડાબો પગ રાખવો (અર્થાત્ અર્ધ પદ્માસન, વાળવું.) શરીર, સિંધુ, રાખી બેસવું. તેજો બંધ, કર્ણા અને નાસિકાના અગ્રભાગ ઉપર કિંવા બે ભમરોની વચમાં દૃષ્ટિ રથાપવી. શાંત અને સ્થિર બાવે મનમાં ન મનમાં જ શુદ્ધ દેવે આપેલા બીજ મંત્રો જાપ કરવો. એમાં શ્વાસજી શુદ્ધિ બેદ નથી. આ ક્રિયા કોઈ પણ મનુષ્ય કરી શકે છે. પ્રાતઃકાલ અને સાયંકાલે નિત્ય બે વખત અર્ધા કલાક પર્યંત નિશ્ચિંત મનપૂર્વક એક આસને બેસી આ ક્રિયા કરવી. ધીમે ધીમે જ્યાં દૃષ્ટિ હશે ત્યાં જ્યોતિનાં દર્શન થશે (બે ભમરોની વચમાં દૃષ્ટિ સ્થાપવાથી આ ક્રિયા સત્વર સધાય છે અને જ્યોતિ દર્શન થાય છે.) જેટલા દિવસ પર્યંત જ્યોતિનાં (પ્રકાશનાં) દર્શન ન થાય ત્યાં સુધી ધીમે ધીમે વખત વધારતાં જવું! અર્ધા કલાકને બદલે પોણા કલાક, અથવા કલાક કે તેથી પણ વધારે બેસવું. ખાત્રી રાખવી કે જ્યોતિ (પ્રકાશ) નાં દર્શન થશે જ થશે. મનને સ્થિર કરવાની આના કરતાં બીજી કોઈ સહેલો માર્ગ નથી. મન એ બહુ ચંચળ છે. બહાર દોડી જતાં જ ધનઃ તેને બેઝી લાવવું અને કાર્યમાં વળગાડવું. જેટલાક દિવસ પર્યંત આરો અભ્યાસ કરતાં ધીમે ધીમે તે વશ થશે. મનહારા જ મનને વશ કરવું જોઈએ. "હું એ પ્રમાણે કરી ચક્રીય નહિ, મહારાથી જ્યોતિદર્શન થશે નહિ." વગેરે બૂલેશ્વરે પણ બોલ્યો નહિ; અથવા એવા વિચારોને મનમાં જરા પણ પ્રવેશ કરવા દેશો નહિ. એમ કરવાથી કશું ફળ મળશે નહિ. સર્વદા શ્રદ્ધા રાખવી. ખાત્રી રાખવી કે તમે હાથમાં લીધેલું કામ તમારાથી અવશ્ય થશે. તમે એ કાર્યમાં વિજય પ્રાપ્ત કરશો જ. યોગીજનો. એવી શ્રદ્ધા-મનઃ વનાને પરિણામે જ દૃઢરૂપ બની જાય છે. તમારે પણ નિત્ય એવા જ વિચારોનું સેવન કરવું કે: "આ જ મહાઈ મુખ્ય કાર્ય છે. આ કાર્ય મારે પરિપૂર્ણ કરવું જ જોઈએ."

* જ્યોતિનાં દર્શન થતાં પહેલાં જૂદા જૂદા રંગ દેખાશે, તે સાધકના સ્વભાવ પ્રમાણે છે. તે પછી ત્રીણાં ત્રીણાં જ્યોતિ ત્રિંદુ-જેમ અધારામાં આગિય-પતંગિયાં ઉડતાં હોય તેમ ત્રીણાં જ્યોતિત્રિંદુ દેખાય છે તેનાં-જણાશે. તે પછી જુરાં જ્યોતિત્રિંદુ જણાશે અને તે પછી સિંદુરીયા રંગનાં દર્શન થઈ ધીમે ધીમે સ્થિર જ્યોતિ-જાણે દીપક બળતા હોય-તેવો પ્રકાશ જણાશે. આ વખતે સાધક જેમ સમય વધારતો જશે તેમ-યજ્ઞમુખી મુદ્રા આદિ કરતો જશે તેમ તેમ-તેને વધારે જ્યોતિ જણાશે જાણે પ્રચંદ સૂર્ય કે ચંદ્ર ન હોય. સાધકે મન સ્થિર રાખી, અનેક ઉપાધિઓ ઓછી કરી, શાંત ચિત્તે આ ક્રિયાઓ સાધવી પરિણામે અતિશય શાંતિ મુખ પ્રાપ્ત થશે-લેખક.

જ્યાં સુધી એ કાર્યમાં મહેને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થશે નહિ. ત્યાંસુધી હું એ ક્રિયા કરતાં અટકીશ નહિ.” આ પ્રમાણે દૃઢતાપૂર્વક કાર્ય કરવાથી નિશ્ચય ફળ પ્રાપ્ત થશે. મન સ્થિર નહિ હોય તો કોઈ પણ પ્રકારની સાધના થઈ શકશે નહિ. મન સ્થિર થયા પછી આસન કરવાની આવશ્યકતા રહેશે નહિ.

બુદ્ધિ, મન, પ્રાણ, દેહ, અહંકાર અને સર્વ ઇન્દ્રિયો કરતાં પણ જૂદો ચિત્ત સ્વરૂપ આત્મા છે એ નિશ્ચય માનવો. તે આત્મા એ જ ઇશ્વર. એ નિરાકાર, નિર્મલ અને જન્મ, મૃત્યુ, જરા, વ્યાધિ રહિત છે. તે ચિન્મય, આનન્દમય, અશરીરી, પૂર્ણ, જ્યોતિર્મય, નિત્ય, અને શુદ્ધ, શાનાદિમય, સર્વ દેહગત, સર્વાતીત છે, એવું એકાગ્ર ચિત્તે નિત્ય આત્માતું ચિન્તન કરવું. કેટલાક નાસ્તિકો આનંદપૂર્વક કહે છે કે : ઇશ્વર છે જ નહિ. પ્રકૃતિ Nature થી જ બધું થયું છે. તેમના જેવા મૂર્ખ અને અચાની જન્મતાં બીજા કોઈ નહીં. જો ઇશ્વર એક ક્ષણને માટે પણ મનુષ્ય દેહનો ત્યાગ કરે, તો તે જ ક્ષણે તેને મેત્રો મૃત્યુ જીવનલોભા સમાપ્ત કરવી પડે.

આજકાલ કેટલાક માણસોની ધર્મ પિપાસા જાગૃત થઈ છે ખરી પરંતુ સાધનના થતો પરિશ્રમ કોઈને વેકવો નથી. (સંખ્યા, પ્રાણાયામ, જપ, તન, વગેરે કોર મન કોઈને કરવું નથી.) જે ચાર દિવસ મેત્રો માંથી બેઠા પછી કાંઈ પણ નવીન અનુભવ ન થયો કે મુર્ત જ તેઓ કહેશે કે : “એ તો બધું મિથ્યા છે! વૃથા પરિશ્રમ કરવાથી કશું ફળ નથી.” જો કોઈ “વિલ ફોર્સ” Will force દ્વારા થોડાક ઇશ્વર તેમના પેટમાં પ્રવેશ કરાવે તો તેમને વિશ્વાસ ઉત્પન્ન થાય. પરંતુ તેમને વિશ્વાસ ઉપજે ક્રિયા ન ઉપજે, તેનાથી કંઈ જાગૃતનું કલ્યાણ-અકલ્યાણ નથી. પછતર જમીનમાં એની મેળે જ વન અને જંગમ થઈ જશે. એવા નાસ્તિક મનુષ્યોથી દૂર રહેવું એ જ ઉચિત છે. જ્યારે તેમની અચાન-નિદ્રા ભંગ થશે ત્યારે જ તેઓ સીધે માર્ગે ગમન કરશે.

પ્રથમ અરજીના જેવી જ્યોતિનાં દર્શન થશે, તેની સાથે જ જ્ઞાનનો ઉદય થઈ અચાન અધિકાર દૂર થશે, તે પછી આત્મા સૂક્ષ્મની પેઠે સ્વયં પ્રકાશિત થશે. જેમ જ્ઞાન્તિને લીધે મનુષ્ય શાખા-પક્ષવ વગરના વૃક્ષના ફુંકાને મનુષ્ય સમજ લે છે. તે જ પ્રમાણે જ્ઞાન્તિને લીધે બ્રહ્મને જીવ કહેવામાં આવે છે. એ જ્ઞાન્તિનો નાશ થતાં જ જીવનું યથાર્થ સ્વરૂપ જણાશે, અને જીવત્વ વ્યવહારની નિવૃત્તિ થશે જેમ યથાર્થ જ્ઞાન થતાં જ દિશા બુલેલાનો દિશ્મન નષ્ટ થાય છે તેમ.

(અપૂર્ણ.)

દા. રા. મહેતા!

સત્પ્રોધ

૫૯. સર્વ મનુષ્યોથી ધર્મ પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી. કારણકે કોઈ પણ મનુષ્ય ગુરૂની આગ્રાને આધિન રહી તેમનો ઉપદેશ પાલન કરી જીવન બતીત કરવા ચ્હાતા નથી. સર્વને સ્વનંતર રહેવાની ઇચ્છા થાય છે. પરાધિન થવા ગમતું નથી.

૬૦. સ્વેચ્છાપૂર્વક વર્તવાથી જ મનુષ્યના સ્વભાવ બગડી જાય છે. ભગવાનની વ્યથા સાધુ-મહાત્માઓની આગ્રા પ્રમાણે વર્તવાથી જ મનુષ્યનું કલ્યાણ થાય છે.

॥ ૐ નમો ભગવતે રામકૃષ્ણાય ॥

શ્રી રામકૃષ્ણ મિસને અમેરિકામાં સનાતન

ધર્મ પ્રચારનું ઉપાડેલું મહત્કાર્ય ॥

(ગુજરાતમાં ૫ ધોરણે કાર્ય ધવાની આવશ્યકતા.)

પ્રમુખ પૂજ્ય વિશ્વવંદ્ય સ્વામીશ્રી વિવેકાનંદજીએ સને ૧૮૯૩ તી સાક્ષમાં વિદ્યા-
ગેમાં ભરણેલા સર્વ ધર્મ મહા પરિષદમાં પધારી, વિદેશી ધર્મચાર્યોના
મહા સમુદાયમાં આર્યધર્મનો જે અદ્ભુત રીતે, દિવ્યના પૂર્વક,
ખ્યાવ થયો એટલુંજ નહિ પણ અમેરિકન પ્રજામાં આર્ય ધર્મ માટે જે આતુરતા અને
શ્રદ્ધા-ભક્તિ જાગૃત થયા એ બતાવ પ્રસંગે સનાતન ધર્મ માટે, આર્ય ભૂમિ માટે જનુ
આનંદ જનક અને મહત્વનાજ છે. અમેરિકન પ્રજાના વર્તમાન કાળના ઇતિહાસ લેખકો
પણ એ પ્રસંગેને અમેરિકામાં “ નવયુગ પ્રવર્તાવનાર ” માને છે. એ પ્રસંગે સ્વામીશ્રીએ
અમેરિકાનાં પ્રત્યેક મહાન નગરો જેવાં કે ન્યુયૉર્ક, શિકાગો, બોસ્ટન, સાન્ફ્રાસિસ્કો, વિમેર
ન્દાનાં મહોટાં પ્રત્યેક શહેરોમાં, પ્રત્યેક મંડળોમાં, યુનિવર્સિટીઓ સમક્ષ, ધર્મમંડળો સમક્ષ
આર્ય ધર્મનું સાગોપાંગ સ્વરૂપ સમજાવવા બિન્ન બિન્ન વિષયો ઉપર વિદ્વાત યુક્ત વ્યાખ્યાનો
આપ્યાં હતા, અને, આ વ્યાખ્યાનોથી ત્યની પ્રજામાં આર્યધર્મ અંગિકાર કરવા અને એ
રીતે આત્મોન્નતિ પ્રાપ્ત કરવા એટલી જગાસા પ્રકટ થઈ કે સ્વામીશ્રીને કર્મયોગ, રાજયોગ,
જ્ઞાનયોગ, અને ભક્તિયોગ, ઉપર જુદે જુદે રેકાળે વર્ગો શરૂ કરી અમેરિકન જગાસુઓને
સમજાવ્યા હતા, અને, આ રીતે આર્યધર્મ પ્રચારનું કાર્ય અમેરિકામાં કાંઈક સ્થાપી સ્વરૂપમાં
શરૂ કરી રથે રથે વેદાંત સોસાયટીઓ સ્થાપી હતી, અને પાછળથી એ કાર્ય શરૂ રાખવા
સ્વામીશ્રીએ પોતાની હયાતીમાં જ પરમપૂજ્ય સ્વામીશ્રી અમેદાનંદજીને બોલાવી અમેરિકાનું
આર્યધર્મ પ્રચારનું કાર્ય તેમને સોંપ્યું હતું. લગભગ સને ૧૮૯૭ થી ૧૯૨૧ સુધી ચોવીસ
બર્ષ પર્વત સતત ધર્મ પ્રચાર કરીને સ્વામીશ્રી અમેદાનંદજીએ અને તેમના અન્ય ગુરુ
બાહ્યોએ આ કાર્ય એટલા બહોળા પ્રમાણમાં પ્રચારમાં મૂક્યું છે, કે અત્યારે અનેક અમે-
રિકનો અવદારમાં વેદાન્તને આચરે છે, વેદાંતિક જીવન ગાળવા પ્રયત્ન કરે છે, અને વેદમાં
દર્શવેલાં સત્યોને સ્વજીવનમાં સાક્ષાત્કાર કરવા લાગે છે. રૂપિયાની સંપત્તિનો ત્યાગ
કરી દિનની પવિત્ર ભૂમિકા તરફ પ્રયાણ કરી રહ્યાં છે, કેટલાક દૈવ આત્માઓ તો દિન-

* Message of the East માં પ્રકટ થયેલા બોસ્ટન વેદાન્ત સમિતિના કાર્ય વિવરણ પરથી કેટલાક ફેરફાર સાથે અનુવાદ.

લયની પવિત્ર ભૂમિકામાં નિવાસ કરે છે. *

હાલમાં અમેરિકામાં પરમ પૂજ્ય સ્વામી શ્રીઅભેદાનંદજી, પરમ પૂજ્ય સ્વામીશ્રી પરમાનંદ, પરમ પૂજ્ય સ્વામીશ્રી પ્રકાશાનંદજી વગેરે અનેક સ્વામીઓ આર્થિક ધર્મ પ્રચારનું કાર્ય કરી રહ્યા છે. તેમના અભ્યાસના અથાગ પરિશ્રમનો કાંઈક ચિતાર અમેરિકાના રામકૃષ્ણ મીશન તરફથી પ્રકટ થતા *Messagor of the East* પત્રમાં પ્રકટ થયેલ છે, તે પરથી આ નીચે આપવામાં આવે છે.

બોસ્ટનની વેદાંત સમિતિએ પોતાનો ૧૨ મો નાર્થિક ઉત્સવ ગઈ તા. ૬ ડી જાનેવારી સને ૧૯૨૧ ને રોજ સાયંકાળે અહીં ઉત્સાહ પૂર્વક ઉજવ્યો હતો. મંદિર અને પૂજનગૃહનો વિચાળ હોલ ભેગ્યરો, સહાયકો અને મિત્રોથી ઉભરાઈ ઉઠ્યો હતો. મંદિર પુષ્પો અને લતાઓથી શુભગારવામાં આવ્યું હતું. વેદિ ઉપર સુમધુર પુષ્પો, ફળો ગોઠવવામાં આવ્યાં હતાં અને ખારીઓમાં હાલ રોશનીથી સભાગૃહની સુન્દરતામાં વૃદ્ધિ થતી હતી. સાયંકાળના ઉત્સવનો પ્રથમ ભાગ પ્રાણાયામ ધ્યાન પૂજન વિગેરે ધાર્મિક પ્રક્રિયાઓમાં ભરીત થયો હતો. પછીથી પ્રસાદ વહેંચવામાં આવ્યો હતો, અને રાત્રે સુમધુર સંગીતથી પ્રભુ ભક્તિ કરવામાં આવી હતી. પછીથી સ્વામીશ્રી પરમાનંદજીએ પરાણુઓનો સત્કાર કરતાં, જે પરમ દમાવંત પરમાત્મા સત્તા હાથે શ્રી રામકૃષ્ણ મીશનનું કાર્ય અમેરિકામાં લઈ યયું, અને અભ્યાસે આર્થિક ધર્મનો પવિત્ર પ્રચાર કરવા તેઓ બાબરજાણી થયા છે તે માટે પરમાત્માની પ્રાર્થના કરી હતી. આગળ ચાલતાં વ્યાખ્યાતાએ જણાવ્યું કે આ સમિતિ દ્વારા આપણે અનેના જ બાઈબો ઉપરાંત જગતના અન્યપણ અનેક સુમુદ્ધઓના સંબંધમાં આવ્યા છીએ, અનેક પવિત્ર હૃદયો સાથે આપણી એકતા સધાતી જાય છે, અને આપણે એ પ્રયત્ન કરીએ સુન્દર પરીણામ આવ્યું છે, તેનો કાંઈક ખ્યાલ થયા સને ૧૯૨૦ ની સાલનો રીપોર્ટ સંક્ષેપથી સમજાવવા Sister Dev mata, શ્રીમતિ દેવમાતાને હું વિનંતી કરું છું.

શ્રીમતિ દેવમાતાએ જણાવ્યું કે—આત્મિક જ્ઞાનના પ્રચારનું પરિણામ એટલું સુક્રમ અને અદૃશ્ય રીતે આવે છે કે એ કાર્યનું માપ આંકડાઓ કે સંખ્યાથી દર્શાવવું મુશ્કેલ છે. આત્મજ્ઞાનનાં રહસ્યો પ્રથમ મનુષ્ય હૃદયમાં કેટલીક વાર ધીમેથી અને કેટલીક વાર અદૃશ્ય રીતે સ્થાન પ્રાપ્ત કરે છે; અને પછીથી એનું જીવન ઉપર પરીણામ જણાય છે. વાતાવરણમાં ઉડતાં ખીજકો જેવીએ ભાવનાની પરિસ્થિતિ છે. એ કદા હૃદયમાં સ્થાન લેશે, અને ક્યારે પરિપક્વ થશે એ તુરત કહી શકાય નહીં. એક સરળ હૃદયના મનુષ્યને વસંત રુતમાં પોતાના ગર્ભાવામાં સુન્દર પુષ્પ વૃક્ષોનાં ખીજકો ભરી જે જે રસ્તે એ જાય ત્યાં વેરી આવવાની ટેવ હતી. ફરીથી ખાસ પેલે વેરેલા ખીજકો ઉગ્યાં છે કે નહીં, તેને કેવાં મધુર ફળો આવ્યાં છે, એ જોવા જવાની એને ટેવ નહોતી, પણ જ્યારે જ્યારે એ રસ્તે નીકળવાનો એને અમૂક સમય પછી પ્રસંગ મળતો ત્યારે એ રસ્તે સુન્દર પુષ્પ વૃક્ષોની હારની હાર મધુર સુગંધ પ્રસારતી જોવામાં આવતી- આપણા સંબંધમાં પણ એવું જ છે, એમાં તો સદૃશ પણ

* મહમદજીનું અમારા સાંમજાવામાં આવ્યું છે કે એક અમેરિકન એમ. એ. (એન્યુએટ) ક્ષપિકેશના એક સુખ સ્થાનમાં નિવાસ કરતા એક યોગિરાજ મદાતના પામે યોગાભ્યાસ કરી રહ્યા છે.—સમ્પાદક.

ચંદા નથી કે ૧૯૨૦ ની સાલનું કાર્ય કાર્ય ખાસ નોંધવા લાયક થયેલ છે. ગેર સમજૂતીના, આપણને બરાબર નહીં સમજી શકવાનો જમાનો જતો રહ્યો છે, અને લોકો આપણા સ્વામીજીનાં વ્યાખ્યાનો તરફ અધિક શ્રદ્ધા ભક્તિ અને પ્રભુપ્રેમ ધરાવતા થયા છે.

કેવળ અમેરિકાના જ પ્રદેશ ઉપરાંત બહારના બીજા પ્રદેશો સાથે પણ આપણો કમ સંબંધ વધતો જાય છે. પુરા થયેલા બાર માસમાં પરમપૂજ્ય સ્વામી શ્રી પરમાનન્દજીએ બાવીસ હજાર માઈલનો પ્રવાસ કરી વેદાન્ત પ્રચારનું કાર્ય કેશના ખુણેખુણામાં પ્રચલિત કર્યું છે. તેમણે જન્યુઆરીમાં 'શીલોડેશીઆ આર્ટ એલાન્સ' તરફથી નિમંત્રણ સ્વીકારી ત્યાં "The Spirit of Indian Drama" એ વિષયપર વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું, જે વ્યાખ્યાનની એટલી બધી અસર થઈ હતી કે બીજા નાટ્ય મંડળો તરફથી સ્વામીજીને વ્યાખ્યાન આપવા નિમંત્રણો થયાં હતાં પણ વખતના અભાવે સ્વામીજી તેમનો યોગ્ય સંકાર કરી શક્યા નહોતા.

શીલોડેશીઆથી પાંચ વળતાં સ્વામીજી ન્યુયોર્કમાં ડૉ. વિલ્યમ નોર્મન ગ્રાહરીની સૂચનાથી રોકાયા હતા, અને એન્ટમાર્કના દેવળમાં "The uneccom as the creative force in Indian life" એ વિષય પર વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું. ફેબ્રુઆરીની આખરે તેમણે પશ્ચિમના પ્રાંતોમાં ફરી પ્રવાસ શરૂ કર્યો, અને તેમની હંમેશની પદ્ધતિ પ્રમાણે 'સીન સીનારી' પ્રકાશ કર્યો. ત્યાં ચાર દિવસમાં છ વ્યાખ્યાનો આપ્યાં, એનું પરીણમ મેટલું સુંદર આવ્યું કે ત્યાં આર્થિકમંતું શિક્ષણ મેળવવા નિયમપૂર્વક વર્ગ શરૂ થયો, અને ૨ સ્ત્રીવારે સવારે, અને મંગળવારે સાંજે સાધન, પૂજન, ભજન અને આર્થિકમંતું પદ્ધતિ તથા શિક્ષણ આપવાનું કાર્ય શરૂ થઈ ગયું છે.

ચાર દિવસ હુસવાઈલમાં વ્યતિત કરીને સ્વામી થી લૉસ એન્જેલીસ તા. ૧૧ મી માર્ચે પધાયાં અને ત્યાં મે માસ પર્વત રહી વેદાન્ત પ્રચારનું કાર્ય શરૂ કર્યું. ફરગિયાન કેટાનામાં એક અને લૉસ એન્જેલીસની મેટાપ્રીઝીકલ લાયબ્રેરી સમક્ષ એક એમ જે વ્યાખ્યાનો આપ્યાં. મે માસની અધવચમાં ફરી તેજો બોસ્ટન આવ્યા અને વચ્ચે થોડો વખત સીનસીનાટીમાં પ્રચાર કરી આવ્યા. તે ધીવાપ તથા માસ પર્વન બોસ્ટનમાં વેદાન્ત પ્રચારનું કાર્ય શરૂ રાખ્યું.

સ્વામીજીએ પુનઃ પ્રવાસ બોસ્ટનની ૧૮ મીએ શરૂ કર્યો. આ વખતે પશ્ચિમના પ્રદેશો ઉપરાંત ઉત્તર પશ્ચિમ તરફના વિભાગોમાં પણ તેમણે પ્રવાસ કર્યો. થોડોક વખત સીનસીનાટીમાં રોકાઈ તેજો સીએટલ અને ટાકોમા પણ જઈ આવ્યા. સીએટલના "નવા વિચાર મંદિર" New thought Temple સમક્ષ તેમણે છ વ્યાખ્યાનો આપ્યાં અને ટાકોમાં ડૉ. દેન્ડ્રી વીટર મોર્ગનના દેવળમાં પણ લગભગ તેટલા જ વ્યાખ્યાનો આપ્યાં હતાં. એ દરેક વ્યાખ્યાનો વખતે દોડાની મેટી અગાર હતી. તેમણે સીએટલમાં થીઓસોફીયલ લોન્ગમાં પણ વ્યાખ્યાનો આપ્યાં હતાં. દોડાનામાં The science and practice of yoga એ વિષય ઉપર ભારે સ્વામીજીએ વ્યાખ્યાન આપ્યું ત્યારે ઘોનાએ એટલા વિચારણ પ્રમાણમાં એકત્ર થયા હતા કે વિચાર લેકર દોડમાં જગા ન મળવાથી ધણીને નિરાશ થવું પડ્યું હતું. માર્કેટ મોર્નિંગ દરમ તરફથી સીએટની સમામાં વ્યાખ્યાન આપવા તેમને નિમંત્રણ મળ્યું હતું અને ત્યાં તેમણે The ideal of womanhood in India એ વિષય પર વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું. આ ઉપરાંત લૉસ એન્જેલીસમાં મે વ્યાખ્યાનો આપ્યાં હતાં, સી

તેમાં પણ ડરથી હોટેલમાં અપાયેલાં વ્યાખ્યાનથી બીજા ઘણા જીવાસુઓ તેમના સંબંધમાં આવવા માગ્યાની થયા હતા.

ઑક્ટોબરમાં ૧૧મી તેઓ બોસ્ટન ગયા, પણ નવેમ્બરમાં ત્રણ અઠવાડીયાં તેઓએ સીનસીનાટી, અને લુસવાઇલની શાખાઓમાં પ્રચાર કાર્ય કર્યું, અને વચ્ચે બે દિવસ બ્રેકો જઈ આવ્યા. લારકીન મેન્સ ક્લબમાં વ્યાખ્યાન આપવાને તેમને બે વર્ષથી નિમંત્રણ થતું હતું, પણ હાલ જ તેઓને એક લાગણીરાજા મેસનના અતિશય આમંત્રણે ત્યાં જઈ પહોંચ્યા, અને ત્યાં ખાણના ટેમલ ઉપર ત્યાંના આન્ડ કમાન્ડર સાથે ખાણ લીધું. આ કમાન્ડર કોઈ બહારના ગૃહસ્થને વ્યાખ્યાન આપેલું જોવા બીજીક બેઠતા નહોતા પણ સ્વામીશ્રી સાથે થોડીક વાતચીત થતા જ તેઓ બોલ્યા કે: “ જગતને જે દિવ્ય રાદેશની અત્યારે અગત્ય છે, તેનો પ્રચાર સ્વામીશ્રી કરે છે, માટે અત્રે એ વિષયપર બોલવા હું તેને, વિનંતી કરું છું. ” આ વખતે આક્રોશથી નવસો મેસન હાજર હતા. વ્યાખ્યાનને અંતે સ્વામીશ્રીના વ્યાખ્યાનથી તેમના હૃદય પર એટલી સુંદર અસર થઈ હતી કે સેંકડો સભ્યો તેમનો હૃદયથી સંકાર કરવા, અને તેમનો હસ્તમેળાવ કરવા અત્યાર હૃદયે રાહ જોતા હતા. તેમણે સ્વામીશ્રીને વારંવાર ત્યાં પધારી વ્યાખ્યાનો આપવા વિનંતી કરી હતી, અને, બીજીવારના વ્યાખ્યાન વખતે તેઓ પોતાનાં બાળકો સાથે આવી આવા ઉત્તમ ઉપદેશનો લાભ લેવા ઈચ્છા રાખે છે એમ નિવેદન કર્યું હતું. તેમના અત્યામદથી સ્વામીશ્રીએ ડીસેમ્બર માસમાં બ્રેકોના પ્રેસબીટેરીઅન ચર્ચમાં પુનઃ વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું.

આ દેશમાં કે જ્યાં વ્યાખ્યાનો વારંવાર અને અનેક વક્તાઓ તરફથી દરરોજ આપ્યા જ કરવામાં આવે છે, ત્યાં કેવળ વ્યાખ્યાનોના અપ્રચારને જ રિશેષ મહત્ત્વ ન અપાય, પણ સ્વામીશ્રી જ્યાં જ્યાં જતા ત્યાં અનેક જીવાસુઓના જીવન પર એટલી બધી અસર થતી હતી કે તેને પરીણામે ઘણા જીવાસુઓનું જીવન જ બદલાઈ જતું હતું અને આ રીતે દેશની ચારે દિશાઓમાંથી સ્વામીશ્રીને વ્યાખ્યાનો માટે એટલા બધાં નિમંત્રણો મળે છે, અને આપદર્શના સાહિત્યની માગણી એટલા બધા પ્રમાણમાં વધતી જાય છે કે તે માગણીના પ્રતાકને પહોંચાડું મુશ્કેલ થઈ પડે છે. ગયા વર્ષમાં ૬૦૦૦ હાલ ઉપરાંત પુસ્તકો બહાર ગામથી મળેલા એડિટોરી મોકલવામાં આવ્યા છે. આ પુસ્તકોનો પ્રચાર માત્ર યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં કે કેનેડામાં જ નહીં પણ એસ્ટ્રેલિયા, ન્યૂઝીલેન્ડ, હાવાઈ, સીડની, ઇટાલી, સ્વીડન, હોલેન્ડ, કુયા, અને ઇંગ્લાંડમાં પણ થયો હતો. આપણું માસિક “ *Message of the East* ” નો પણ પ્રચાર વધતો જાય છે. સામાન્ય રીતે સાહિત્ય પ્રચાર ખાતે આ વર્ષે બહુ કાર્ય કરી ચાલ્યું નથી તો પણ ૧૧૦૦૦ અંગ્રીજી અને હાલ નક્કો એ ખાતા તરફથી પ્રકટ કરવામાં આવી છે, અનેથી પ્રકટ થયેલા કેટલાક પુસ્તકોનું બીજા ભાષાઓમાં ભાષાન્તર થયું છે. સ્વામીશ્રીનું રચેલ “ *Path of Devotion* ” નું હિન્દી અને જર્મન ભાષામાં ભાષાન્તર થયું છે, અને તેમની બીજી કેટલીક ગ્રંથાવળીઓનું અન્ય ભાષાઓમાં ભાષાન્તર થતું ચાલુજ છે. આ રીતે આપણી સમાજના કાર્યનું મહત્ત્વ મોટા મોટા આંકડા વાળા રીપોર્ટથી નહીં પણ આપણા દરેકનું જીવન જેટલી પવિત્રતાથી, શ્રદ્ધાથી અને ભક્તિથી ભરપૂર હશે તેના ઉપર આધાર રાખે છે. આથી આપણામાંના દરેકના જીવન ઉપર અન્ય અનેક આત્માઓના જીવનની ઉન્નતિ વા અવનતિનો ગુપ્ત આધાર છે. (અપૂર્ણ.)

॥ ૐ ॥

સ્વામી રામતીર્થના જીવનનો એક પ્રસંગ.૭

સ્વામી રામતીર્થના પદ ચિખ્મ થી નારાયણ સ્વામી બ્યારે ગૃહસ્થાશ્રમી હતા ત્યારે તેની ધર્મ વિષયક મતી ઘણી વિચિત્ર હતી. દેવ, ધર્મ વિગેરે માનતા નહિ હોવાથી તેમના મનપર નાસ્તિકતાની સંપૂર્ણ છાયા પાડતી હતી. તેથી તેઓ અમુક મહાત્મા-સાધુ પુરૂષ આપ્યા છે એવું સાંભળતાંજ તેમની પાસે જતા અને શુદ્ધ ગુણ પ્રત્યે પુણી યુક્તિ પ્રયુક્તિથી તેમને નિરૂત્તર કરતા. આ પ્રમાણે તેમનો કાર્યક્રમ હતો. પરંતુ સત્ય શું છે તે જાણવાની તેમના હૃદયની તીવ્ર ઇચ્છા હતી. તેથી તે પોતાના પ્રતિ-સંકલ્પો સર્વ સન્નિપ્ત પ્રકટ કરતા તેમ છતાં તેમના મનનું સમાધાન થતું નહિ.

નારાયણ સ્વામીની આ પ્રમાણે આંદોલનમય સ્થિતિ થતાં તેમને સ્વામી રામતીર્થની ખબર પડી. તે વખતે સ્વામી રામતીર્થ પણ નારાયણ સ્વામી પ્રમાણે ગૃહસ્થાશ્રમી હતા, અને લાહોર મહા વિદ્યાલયમાં ગણિત શાસ્ત્રના અધ્યાપક હતા. તે ધણી વિદ્વાન, સાધુ પુરૂષ છે તથા સંસારમાં રહેવા છતાં પણ એક મહાત્મા પ્રમાણે તેમના મનની રતિ છે, એવી ખબર લાહોરમાં સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ હતી. વળી કેટલાક લોકો તો તેમને સાધુ સમજી દર્શન પણ જતા હતા. નારાયણ સ્વામીને ઉપરોક્ત ખબર પડતાંજ તેમની પાસે જઈ પોતાની ચંદ્રા નિવારણ કરવાનો નિશ્ચય થયો. શુ'સાધજીના (સ્વામી ગૃહસ્થાશ્રમી હતા ત્યારે સર્વ પ્રેમાજ મંડળી એજ નામથી તેમને બોલાવતી હતી) પ્રેમાજપણનો અનુભવ તો અમૃતસરમાં નારાયણ સ્વામીને થયો હતો. એ અનુભવ માટે નારાયણ સ્વામીએ પોતેજ એક ઠેકાણે લખ્યું છે કે: “અમૃતસરમાં સનાતન ધર્મ સમાના વાર્ષિક ઉત્સવ નિમિત્તે તે સર્વ વ્યાખ્યાનો થયાં તેઓમાં તીર્થરામજીનું (સ્વામીનું ગૃહસ્થાશ્રમનું નામ) જ વ્યાખ્યાન સર્વથી ઉત્કૃષ્ટ અને હૃદયંગમ હતું. મગવદ્ગીતા અને રાઘવોલા નામક વ્યાખ્યાનથી મારા અંતઃકરણમાં ઘણું પરિણામ અવર્ણનીય હતું. તે વખતે મહારી મગવદ્ગીતા અને રાઘવોલા પર શ્રદ્ધા ન હતી, પરંતુ સ્વામીજીની વાણીમાં એવું જાદુ બરેલું હતું કે: મહારા સરખો અશ્રદ્ધાળુ અને અમાનવિક પણ વ્યાખ્યાન સાંભળી મગવદ્ગીતાનો અભ્યાસ કરવા લાગ્યો, અને મને રાઘવોલાનું તથા ધીરુજીનું પદાર્થ રસપ્ર સમજી લેવાની જીવંત ક્ષમણ થઈ!” પૂર્વના આ અનુભવથી નારાયણ સ્વામીનો નિશ્ચય દૃઢ થયો અને પોતાની ચંદ્રાએ સદિન સ્વામીની પાસે ગયા. શુ'સાધજીને જ્ઞેતાંજ તેમના, મનપર વિચારણા પરિણામ એ આવ્યું કે તેની કેટલીક ચંદ્રાઓ માત્ર દર્શનથીજ દૂર થઈ!

• શ્રી રામજીએ જાતિને મોંઘલિક પ્રત્યે પ્રસ્તુત લેખ બ્રહ્મા સન્નિપ્ત વંચાયો હતો.

સન્નિપ્ત.

આ પ્રમાણેના સમસ્કાર જોઇ નારાયણ સ્વામીને તેમના પ્રતિ પુજ્ય ભાવ ઉત્પન્ન થયો, અને નમસ્કાર કરી પોતાની શંકાઓ યુગ્મના લાગ્યા. અપ્રતિમ ભુદ્ધિમત્તા, મધુરવાણી, સરળ દ્રઢાંત, અંતઃકરણની સરળતા, શાંતતા અને નિરભિમાનપણાના શુભ ગુણોદ્ભા હોવાથી તેમની શંકાઓનું સમાધાન ત્વરથી થયું. નારાયણ સ્વામી પણ બહુ શુભ અને વાદવિવાદમાં નિષ્ણાત હોવાથી અનેક પ્રકારની શંકાઓ ખડી કરતા, પરંતુ ‘પ્યારે બેઠા?’ ‘ભાઈ!’ વિગેરે મધુર શબ્દોથી સંબોધી ગુણોદ્ભા તેમની શંકાનું સમાધાન કરતા. તેમાં પણ વેદાન્ત વાક્યો પ્રમાણેજ સ્વામીજીનું આચરણ હોવાથી મધુર શબ્દો કરતાં પણ તે આચરણનું પરિણામ વિશેષ થયું. તેનું વર્ણન નારાયણ સ્વામીએ પોતેજ કરેલું છે કે:-

‘વેદાન્તપર તે વખતે મારી પ્રજ્ઞા નહતી, પરંતુ પ્રથમ શ્રવણ કરેલા ગુણોદ્ભાના વ્યાખ્યાનથી મેં ગીતાનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો અને કેટલાક ઈતર શ્રવણો’ પણ તત્કાલ જણવાની છાયામાં ન્દમી. તેમાં મને ઘણીવાર અનેક પ્રકારની શંકાઓ થતી. તેથી અનેક શાસ્ત્રી અને સાધુ પુરુષો પાસે જતો અને શંકાઓ પુછતો. તેમાં માર્ગવાર શંકાનું સમાધાન થતું અને કોઈવાર જતો તેવોજ ઘેર આવતો. પરંતુ આ વખતના સ્વામીજીના અમાગમથી મારી સર્વ શંકાઓ માત્ર એ વિવક્ષિત જ નહ થઈ! શંકાનિવારણ થઈ, મનને શાંતિ પ્રાપ્ત થઈ પછી ગુણોદ્ભાની સહાયથી રૂપનિવદ્ધનું અધ્યયન કરવું શરૂ કર્યું. જે વખતે અંતઃકરણમાં કોઈપણ પ્રકારની શંકા રહિ નહિ, અને ચિત્ત નિશ્ચળ થઈ આનંદની ભરાઈ ગયું તે વખતે મેં મારો દેહ સ્વામીજીની સેવામાં અર્પણ કર્યો. હું સર્વસ્વ ગુણોદ્ભાનેજ યોગ્ય!’

આ વખતે સ્વત (રામતીર્થ) સ્વામી અને નારાયણ (સ્વામી) બન્ને ગૃહસ્થા-ભગીન હતા. બન્નેને અત્યોત્તમ પ્રેમ યવાથી નારાયણ સ્વામી ઘણીવાર ગુણોદ્ભાને યોગ આપના. ગુણોદ્ભાની મેના કન્વી, વખત મળતાં અધ્યયન કરવું અને ગુણોદ્ભાને ઉપદેશ શ્રવણ કરવો, આવો તેમનો ક્રમ હતો. અરુ.

ગુણોદ્ભા આડે પહોર પ્રણવનો જપ કરતા. પ્રણવનો જપ તેમને ખાસાવરયામીન પ્રાપ્ત થયો હતો. તે સમયમાં સ્વામી પોતે જ કહે છે કે:-“બાળકપણમાં પણ ઔદાર્યનો હિમાર, દિવા દેવળમાં થતો, શબ્દવનિ ‘રામ’ના અંતઃકરણને પોતાના તરફ આકર્ષિત હતો. તેનું ‘રામ’ના અંતઃકરણમાં એટલું વિલક્ષણ પરિણામ થતું કે ‘રામ’ જે રહતો તો ઔદાર્યનો ધરનિ દિવા શબ્દવનિ શ્રવણ કરતાંજ શાંત થતો!” એસતા, ઉદ્ભા, કામ કરતા પણ પોતાનો જપ ચાલુજ હતો. ગુણોદ્ભા બંધ કરે છે એ વાત ઘણીવાર નામ વળ સ્વામીના લક્ષમાં આવી હતી. પરંતુ શું બગરે છે? તે સમજાવું તહિં. એક દિવસ ગુણોદ્ભા સ્નાન કરતાં નારાયણ સ્વામી સાથે વાતો કરતા હતા. બાપણ પૂર્વે ચતાં જ સ્વામીજીએ એક દીર્ઘ નિવાસ મુક્યો. તે જોઈ નારાયણ સ્વામીએ હસતા હમી કહ્યું કે:- “ગુણોદ્ભા! તમે એક માત્રિક પ્રમાણે બ્યારે ત્યારે છાં-છાં શું કરો છો? અને વશ કરવાને જાહુનો પ્રયોગ તો નથી કરતાં ને? કારણ હું બ્યારે આપની પાસે આવું છું ત્યારે આપનું છાં-છાં તો ચાલુજ હોય છે.” આ સમયે ગુણોદ્ભા હાસ્ય કરી કહેવા લાગ્યા કે: “પ્યારે! તારા પર જાહુનો પ્રયોગ કરવાથી મને શું મળવાનું છે? તેમજ અન્ય મનો જમી મારે શું કરવું છે? પરંતુ જન્મ મૃત્યુની પરંપરા છોડાવનાર, સ્વરૂપાનુભવ

કરાવનાર, અને આ લવસાગરથી પાર ઉતારનાર જે પ્રણવ મંત્ર છે તેનો હું જપ કરું છું. સદા સર્વદા મારો પ્રણવ જપ ચાલુજ છે. સાધકને એ જપ અત્યંત જરૂરનો છે. તું બારીકાઈથી નિરીક્ષણ કર એટલે તને માલમ પડશે.”

નારાયણનો પ્રશ્ન વિનોદનો હતો, તેમ જ શુંસાધકનો ઉત્તર પણ પ્રેમાગ્રપણનો જ હતો. જો કે નારાયણનો શુંસાધક પર વિશ્વાસ હતો તથાપિ તેમનું મન ચંચળ હતું. આ વાતની પરીક્ષા કરવા-ખાત્રી કરવા માટે નારાયણ પંદરેક દિવસ પછી સ્વામીજી જ્યાં નિદ્રાવશ થયા હતા ત્યાં ગયા. તેમને જોતા જ સ્વામીજી ઉંઘતા જણાયા પરંતુ તેમના મુખમાંથી પ્રણવોચ્ચાર એક સરખો ચાલુ જ હતો. કદાચિત્ જાગતા-હશે એ ભાવનાથી નારાયણે બે ત્રણ વાર સ્વામીની બોલાવ્યા, શરીરને હલાવી જોયું પરંતુ સ્વામી ગાઢ નિદ્રામાં હતા. હવે જ નારાયણસ્વામીની ખાત્રી થઈ અને તેમની શ્રદ્ધા શુંસાધક પર દૃઢ હતી.

બીજે દિવસે તેમણે એ હકીકત સ્વામીજીને કહી. તે સાંભળી સ્વામીજી બોલ્યા કે: “બેટા! એવો જ તારો અભ્યાસ થયો જોઈએ. રાત્રિ દિવસ તેજ નિદ્રિયાસ થયો જોઈએ, એટલે મનુષ્ય તન્મય-તદ્રૂપ થાય છે. સાધકને આ અભ્યાસની વિશેષ જરૂર છે. જેને આ લવસાગરથી પાર ઉતારવું છે તેને આજ તરણોપાય, પરમાર્થનો આ જ ગુરુમંત્ર છે.”

તે જ દિવસથી નારાયણ સ્વામી પણ પ્રણવનો જપ કરવા લાગ્યા.

સ્વામીએ આપેલા વ્યાખ્યાનોમાં ઠાં ની મદદતા વર્ણવેલી છે. “સ્વર્ગતું રાગ્ય” અને ઠાં “એ બન્ને વ્યાખ્યાનોમાં ઠાં તું વિવરણ કર્યું છે. “સ્વર્ગતું રાગ્ય” આ વ્યાખ્યાનમાં જળ શ્રુતિના સમર્થમાં સ્વામીજીએ નાંચેના હૃદયગારો દર્શાવ્યા છે:—

“સંગીતની બાબતી વિચારની બાબા બિન્ન છે. સંગીત મોહક છે. સંગીતની મનુષ્ય ઉપર જે અસર થાય છે તે વિરેની સ્ખળિતીઓ બલે વિગાન ચાલ ન આપી શકે, પણ તેથી કરીને જે વાત સત્ય છે તે કંઈ અસત્ય થનાર નથી. વિગાન ચાલ આ ન સમજવી શકે તો તે પોતે જ અપૂર્ણ છે; તે જ પ્રમાણે ઠાં ચળદ પણ મોહક છે. જે મનુષ્ય આ ચળદનું ગાન કરે છે તેનું મન રિચરબને-છે. તેના સર્વ વિચાર અને લાગણીઓ સમતોલ અને છે. તે આત્મામાં સંતિ રહે છે, મનને હચ્ચર રાચે જોડી રે છે. વિગાનચાલ અનુદારણ બલે ન સમજવી શકે; પરંતુ આ સત્ય અનુભવથી સિદ્ધ છે. ઠાં ચળદની સર્વ વ્યાપકતા, સર્વગતા, ને શક્તિ જે ચાલમાં નથી તે ચાલનું હૃદય જ છે!”

“ઠાં” એ વ્યાખ્યાનના ઉપસંહારમાં સ્વામીજી કહે છે કે:—

“અહમ્ભાસિમ આ જાવનાથી ઠાં નો જપ કરો એટલે નબોમંડળ અને તેમાં બમણ કરનારા સર્વ ચંદ્રાદિ એ મારી જ કરામત છે. વિશ્વમાં પ્રત્યેક માટે જ અશ્વર્થ પ્રગટ કરે છે. સર્વ ચરાચર મારો જ જપ જપકાર કરે છે એનો અનુભવ કરો?” ઠાં ॥

સવંત ૧૯૭૭

માય ૬પૂજ ૧૩

મહાસિવરાત્રી

જોશી રામચંદ્ર રવિગંધર્વ.

આલપાડ (ગુરત)

॥ શ્રીગુરવે નમઃ ॥

એક સામાજિક નવલકથા.

યોગાનન્દનો યોગાશ્રમ

અથવા

જીવન્મુક્તિનો મહામન્ત્ર.

(ગત ૬-૭ અંકથી ચાલુ.)

તૃતીય અધ્યાય.

સત્યવતે તેજ હુણી નાખી હતું: “બહેન ? મહેને વિશ્વાસ છે, જાદા છે, પણ જીવ અધીરો થઈ ગયો છે ! ધણી કાળથી ભારતવર્ષમાં અધર્મ પ્રસરી છે ! સર્વજન અધર્મી થઈ જોવામાં આવે છે ! જે બ્રાહ્મણો કર્મ, જ્ઞાન, ઉપાસનામાં દક્ષ હતા, એઓ શ્રીકૃષ્ણ, શ્રીરામચંદ્રજી અને જનકવિદેહી જેવા મહાન અકલતર્કિ રાજાઓના ધર યવા લાયક હતા. તે જ ઋષિઓના વંશજો આજે અનન વસ્ત્ર વગર રખડે છે ! તેજ ઋષિ સંતાનો જ્યાં ત્યાં અપમાન પામે છે ! અને તેજ પવિત્ર બ્રાહ્મણો હુધાતી જ્યાળાને લીધે સૂધ્યા રનાય ગાયત્રી આદિ વડ કર્મ ચૂક્યા છે ! તેજ બ્રાહ્મણો રૂઝે ઘેર ગમે તેવા હલકાં કર્મ કરે છે ? અસત્ય હિંસા, દ્રોષ તો એમનો ધર્મ થઈ પડ્યો છે ! અરે ! સીતા, સાવિત્રી જેવી સતીધેનિ બદલે આજે ગમે તેવાં કુદૈસ કરનારી, પતિભ્રષ્ટા દુષ્ટા સ્ત્રીઓ જોવામાં આવે છે ! બહેન શું કહું ? રાત્રિ હવે યોડી રહી છે ! જાઓ, નિદ્રાવચ થાઓ. કાલની વાત કાલે છે. ”

જ્યા: “ પણ બાઈ ! હજી તો મહારે ઘણું પૂજવાનું છે. હવે તમે મારે વખત કાઢશો ? ”

સત્ય: “ ઘણો વખત ગળશે. બહેન ! ચિન્તા ન કરશો. ”

જ્યા તેના મનોહર, સુંદર તેજસ્વી મુખ રહામે જોતી હતી હતી. તે શું જોતી હતી

તે તો ધમ્મર જાણે. અમે તો એટલું જ કહી રહીશું કે તે કાંઈક જોતી હતી ખરી. તેને

વારંવાર જવાનું કહેવા છતાં તે સત્યવતના મુખ તરફ જોતી હતી ! અતે સત્યવતે પુનઃ

કહ્યું: “ જ્યા બહેન ! હવે પધારો. નિદ્રા થશે. ” આ વખતે તેણે એક ઉડો નિઃશ્વાસ

નાખ્યો. તે તેના મુખ રહામે જોતી જોતી હતી. ધીમે પગલે બાજુ બહાર ગઇ અને પુનઃ

ત્યાં ઉભી રહી સત્યવતના મુખ રહામે જોવા લાગી. સત્યવતે હાર બંધ કરી દીધા. જ્યા

ત્યાં જઇ ઉભી હતી એ હાથ જોડી સત્યવતને નમન કરતી મનમાં બોલવા લાગી.

“ ગુરુબ્રહ્મા ગુરુવિષ્ણુ ગુરુદેવો મહેશ્વર !

ગુરુ સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ તસ્મૈશ્રી ગુરવે નમઃ ॥

ત્વમેવ માતાય પિતા ત્વમેવ ત્વમેવ વંધુથ સાત્તા ત્વમેવ !

ત્વમેવ વિદ્યા દ્રવિણં ત્વમેવ ત્વમેવ સર્વે મમદેવ દેવઃ ॥ ”

વારંવાર આ પ્રમાણે બોલવામાં જ પ્રાતઃકાળ થઈ ગયો. સર્વ જગૃત થયાં. જ્યાંદેવી ઘર કામમાં વળગી.

સત્યવ્રત ધ્યાનમાં બેસવા ઉતાવળો થઈ ગયો હતો. જ્યાં વાનો દરાવતી તે તેને ગમતું નહિ. ! જ્યાંના ગયા પછી તેણે કહ્યું: “શુદેવ કહેતા હતા કે શુદરયાશ્રમીના સમાગમમાં આવવું નહિ” તે સત્ય છે. શુદરયાશ્રમીના ઘરમાં સંધ્યા-ઉપાસના-પ્રાણાયામ-ધ્યાન, વગેરે ઈચ્છા પ્રમાણે થાય નહિ તે સત્ય છે. ઘરમાં અનેક ઘોંઘાટ કરી મૂકે, અનેક પ્રકારની ઉપાધિયો નેવામાં આવે, શાંતિનું નામ જ નહિ ! આવી સ્થિતિમાં ધ્યાન-ધારણા શું બને ? સાધુપુરુષોએ અનુભવ કર્યા પછી જે કાંઈ ઉપદેશ કર્યો હોય તે પ્રમાણે વર્તવું એજ શિયનો ધર્મ છે. તર્કવિતર્ક કરવો એ વિનાશનું મૂળ છે. આવતી કાલથી આ ઘરમાં કે ખીજા કોઈ પણ સંસારીના ઘરમાં રાત્રિ નિવાસ બંધ કરીશ. શુદેવ વારંવાર કહે છે કે: ધ્યાન-બજન એકાંતમાં જ કરવું. હવેથી હું તેમજ કરીશ. શુદેવની પર્જીકુટી જેવી શાંતિ ખીજે ક્યાંય પણ નથી. જયગુરુ ! જયગુરુ ! “એમ કહી શુદેવનું રમરણ કરતો સત્યદેવ ધ્યાનમાં બેઠો. થોડીવાર પછી ખીસ ચાલુ થઈ તેનો ધમધમાટ અને માણસોના કોલાહલે વાતાવરણ બદલી નાંખ્યું ! પણ સત્યવ્રતની બાહ્યવૃત્તિ આંતર-લીન થઈ હતી. તેને દમનથી જગત જ ન હતું. તે ઈષ્ટ ચિન્તનમાંજ આનંદગમન થયો હતો.

ચતુર્થ અધ્યાય.

ઉપદેશની શરૂવાત.

: કલ્યાણદાસે યોગાનન્દજીની જે યોગવીલા જોઈ હતી તેને પ્રતાપે તેવું મન સંસાર માર્ગ ઉપરથી ફેરવાઈ ઈશ્વર માર્ગ તરફ વળ્યું હતું. તેને યોગાનન્દજીની પવિત્ર પર્જીકુટી સિવાય ખીજે ક્યાંય પણ ગમતું નહિ. આને પ્રાતઃકાલમાં નિદ્રા ભંગ થતાં જ યોગાનન્દજીનું રમરણ થયું. તેણે દંત ધાવન કર્યું અને ઉપાસનાશુદ્ધમાં હાકોનજી સમક્ષ પ્રવેશ કર્યો. ધૂપ દીપ પુષ્પ આદિ વડે પૂજનશુદ્ધ મધમધી રહ્યું હતું. ત્યાં બેસી કલ્યાણદાસે દેવ પૂજન કર્યું. ગોસ્વામીજી મહારાજને ઉપદેશોલા શુરભંત્રની બે ચાર માળા ફેરવી, પણ તે સર્વ સમયે યોગાનન્દજીનું રમરણ થતાં જ હતું. પૂજનશુદ્ધમાંથી બહાર નીકળ્યા પછી જ્યાંને પૂછ્યું: “સત્યમાર્ગ ક્યાં છે ?”

જ્યા: “મોડી રાતે ધ્યાનમાં બેઠા છે તે હજી કહ્યા નથી.”

કલ્યાણ: “હે ? હજી ધ્યાનમાં જ છે ?” એમ કહી તે તેમની ઓરડી નજીક ગયો. બારણે કાન દબ સાંભળવા લાગ્યો. ત્યાં કંઈક નાદ થતો સંભળાયો. જાણે કોઈ ઝીણાવરે સારંગી ન વગાડતું હોય ! બારણાની ફાટમાંથી વહેતો સુગંધી પ્રવાહ કલ્યાણદાસના મરવં દને તૃપ્ત કરી દેતો ! અહા ! શો યોગ-પ્રભાવ ! કલ્યાણદાસ અનેક વિચાર કરવા લાગ્યો !

એ રોનો અવાજ થતો હશે તે તેનાથી સમજાયું નહિ. તે ત્યાં જ બેઠો. 'નાદ સંભળાતો બંધ પડ્યો, પછી કેટલીક વાર આંજીણ ઉઘડ્યા. સત્યવનનાં નેત્રો અક્ષનિસાથી રાત્રિયોજ બન્યાં હતાં. તેનું ચિત્ત હજી પણ અસ્થિર નહોતું. તેણે મુગે મોઢે એક બારી પાસે પોલા આસનપર બેઠક લીધી. આકાશ રહામે જોવા લાગ્યો. જગત્પત્ની કદ વરદુર્ભાગી તેને પ્રાણતત્ત્વ મળે તેમ હતું ? મોટેજ પ્રાણતત્ત્વના બંકાર રહામે જોવા લાગ્યો. એક તરફ કલ્યાણદાસ અને બીજી તરફ જ્યાં બેઠો હતો. ધણીવાર મુઠી મીન ધારણ કર્યા પછી જવાને કહ્યું: " માતાજી ! કંઈ લિસ્યા ? "

જ્યાં ઘૂલેજ ઓરડામાં જઈ બધામ એલચી નાખેલું દૂધ લઈ આવી. સત્યવતે પ્યાલો હાથમાં લઈ ધીમે ધીમે તે પીધું: પછી કહ્યું:

" કલ્યાણબાઈ ! ઇશ્વરનું અસ્તિત્વ તમે માનો છો ખરા ! "

કલ્યાણદાસ: " સત્યમાઈ ! તમારી અને મહારી મૈત્રિને ધણી વખત થયો પરંતુ ગુરુ દેવનાં દર્શન પછી તો હું પ્રત્યેક રાત્રોને માનું છું ત્યાં પછી ઇશ્વરનું શું પૂછું ? ઇશ્વર છે, એમાં જરાપણ સંશ્ક નથી. "

સત્યવત: " તે છે તો પછી તેને પ્રાપ્ત કરવામાં શામાટે વિલંબ લગાડવો ? એની પ્રાપ્તિમાન્યેના દર્શનમા આનંદ-સુખ છે કે બીજું કંઈ ? "

કલ્યાણદાસ: " બાઈ ! મહેં તો કાલથી એજ નિશ્ચય કર્યો છે કે: ઇશ્વર પ્રાપ્તિ માટે જ જીવન વ્યતીત કરવું. સાચો આનંદ તેમા જ છે. એક રાત્રની મૈત્રિથી આનંદ ધામ છે તો પછી અનેક રાત્રિઓના રાત્ર-પરમેશ્વર-તેની મૈત્રિ કરવામાં-તેના દર્શન કરવામાં-આનંદ ન માને તેના જોવા દુર્ભાગી બીજાને કોણ ? બાઈ ! હું તમારો જન્મોજન્મનો કાળી છું. તમેજ મહેં શૈરવ નરકમાં પડતો બચાવ્યો છે. સંસારમાં પાપ-પુણ્ય એ શું છે તે તમે જ મહેં સમજાવ્યું છે. હવે તો હું તમારે ચરણે છું. તમે મહેં છોડીશો નહિ. તેમજ મહેં ગુરુદેવ પામેથી જન્મમરણથી રહિત ચવાનો મહામંત્ર અપાવો અને પુનઃ જન્મમરણનું દુઃખ ભોગવવું ના પડે એવો માર્ગ બતાવો ! સત્યમાઈ ! મારાપર દયા કરો. " એમ કહી કલ્યાણદાસે હાથે તેમના ચરણપર મરતક મૂક્યું.

સત્યવતે ક્ષણ ખસેડી હોતાં કહ્યું: " બાઈ ! એમ ન કરો. તમારું પૂર્વ પૂણ્યનો ઉદય થયો છે, તેથી જ તમને આવી સફળતા મળી છે. ધણી શ્રીમતોને ઘેર સંત મહાપુરુષો પધારે છે, ધણીને સંત સમાગમ થાય છે તેમ છતાં તે તેની કૃપા પ્રાપ્ત કરતા નથી. આજના શ્રીમતોને હજી પણ લક્ષ્મીની જ અપેક્ષા હોય છે. * કેટલાકને પુત્ર સંતતિ નહિ

* અમદાવાદમાં એક પાટીદાર શ્રીમંતે જેની પાસે રૂ. પચાસ હજાર હતા, ઘેર મોટર વગેરે હતાં અને પૈસે ટકે સુખી હતો તે વારંવાર આ લેખક પાસે આવતો અને મોલું ચાંદી બનાવવાના પ્રયોગો સંખ્યા વારો કરતો ! અનેક સાધુ સન્માસીઓ પાઞ્ચ બટકતો અને ધરમાં એક ઓરડામાં અનેક રાસાવલિષ્ટ ક્રિયાઓ કરા ચાંદી, સોલું બનાવવા માથા ફેડ કરતો ! જેની પાસે પચાસ હજાર રૂપિયા હતા, બાર મહિને ચાર-પાંચ હજાર રૂપિયાની આવક હતી, ધરમાં બે હજાર રૂ. નો ખર્ચ હતો છતાં તે માણસને કીમી-યાની લત લાગેલી ! અમે તેને ધણી બોધ કર્યો પરંતુ તેની તે લત છુટી નહિ ! અતે ગંધક, ધંતુરો, હડતાવ, જેવી કેરી વસ્તુના ધુમાડાનું સેવન કરવાથી તેનું મરતક બગડી ગયું. પરિણામે તેનું મૃત્યુ થયું !—લેખક.

વગર, વેદમાતા ગાયત્રીના જપ વગર, અતિ શદ્ર જેવાં ચપ રહ્યા છે. આજકાલ ગાંધીજીએ અત્યંતજેના ઉદ્ધારની લડત-ઉપાડી છે પરંતુ હું તો કહું છું કે; જેઓ કાણે કાણે અસત્ય બાપણુ કરે છે, જેઓ ભાષણાપનો વિશ્વાસઘાત કરે છે, જેઓ પરસ્પર એક પીળતે કળી નુકશાનના ખાડામાં ઉતારે છે તે બધા એક પ્રકારનાં અત્યંતજેન છે ! હું તો કહું છું કે ત્રિચારા અત્યંતજે ગંદામાં હાથ, મ્હોં ધાલી દુર્ગંધી સાર કરે છે તેથી બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્યરૂપે જણાતા અત્યંતજે કરતાં હજાર દરજ્જે સારા છે ! કારણ કે અત્યંતજે દુર્ગંધી સાર કરી જગત ઉપર સ્વચ્છતા રાખતા હોવાથી આપણે સર્વે તેમના ભારે ઉપકાર નીચે છીએ પરંતુ જે લોકો ઉચ્ચવર્ણના જણાય છે, સ્વચ્છ હોયી જાતનાં વસ્ત્રો ધારણ કરી સમાજમાં ઠકાપણુ દર્શાવી રહ્યા છે તેઓ તેમનામાં રહેલા દુષ્ટ દુર્લ્લેખને લીધે સમાજમાં એક પ્રકારની દુર્ગંધજન ફેલાવી રહ્યા છે ! અરે ! તે લોકો પોતે દુષ્ટ પ્રકૃતિના, અસત્યવાદી, હડ હડતા પ્રપંચી, કપટી, લોભી હોવાથી અત્યંતજે કરતાં પણ અતિઅધમ છે, પછી તેમનો અતિચિત્ત સ્પર્શ કરવાની તો વાતજ ક્યાં ! તેમના સમાજમાં પણ ન આવતું જોઇએ અને તેમનો સ્પર્શ શુદ્ધ ન કરવો જોઇએ ! એવા બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, અને વૈશ્યરૂપી અતિ શદ્રોનો આપણા સમાજમાં-આપણા દેશમાં ટોટા નથી ! ક્ષીયુત ગાંધી સાહેબે એવા ઉચ્ચ જણાતા પણ નીચ પ્રકૃતિના જુદું જોલનારા, કપટી સ્વભાવના, પ્રપંચી, દંભી લોકોને સુધારવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. કોટોમાં જોઈશું તો એવા કેટલાએ ઉચ્ચ જાતિના અતિશદ્રો ખોટા સોગનો ખાધ નય છે ! વાત વાતમાં જુદું જોલો બીજાએને દસાવે છે ! દ્રવ્યના લોભને લીધે તેઓ અધર્મ કર્મો કર્યાંજ જાય છે ! જે કે એ પણ તેમનાં મનપર પડેલા નહારા સંસ્કારજન પરિણામ છે. તેથીજ જેઓ પોતાને વૈશ્યો અને ક્ષત્રિયો કહેવડાવે છે. તેમણે ઉપનયન (જનોપ) ધારણ કરવીજ જોઇએ અને સંધ્યાગાયત્રી તથા સત્સંગ નિત્ય કરવો જોઇએ. તોજ મન, વાણી, કર્મ પવિત્ર થાય. દેશમાં આટલો બધો અધર્મ-અનીતિ વધવાતું કારણ એજ છે કે; દેશવાસીજનોના સંસ્કાર સારા નથી તેજ પ્રભાણે સત્સંગનો તેમને લાભ મળતો નથી. આજકાલ તો અંગ્રેજીભાષા અને અંગ્રેજ શિક્ષકોના સંસ્કાર માનવ-ચિત્ત ઉપર અંકાય છે, તેથી તેનાં પરિણામો પણ નિચિત્ર સહન કરવા પડે છે ! આપણી પ્રાચીન પ્રથા-શુક્રજની-ઋષિકુળની-તેનો તો લોપજ ચપ ગયો છે, ગુરજો હેજ ક્યાં ? આજકાલ તો લાડુ મદના પોગાર છે ! જ્યાં ત્યાં તેજ જણાય છે ! લોકોને તેવુંજ જોઇએ છે. અંગ્રેજી બણેલા બલભલા વિદ્વાનોને પૂછું છું કે; “ભાઈ ! તમારે કોઈ ગુરુ છે ?” તે જવાબ આપશે કે; “ગુરુની શી આવશ્યકતા છે ? અમે પોતેજ ગુરુ જેવા છીએ ને !” અહા ! કેવા બુદ્ધિમાન ! અંગ્રેજી વિદ્યાએ હિંદુધર્મને કેવો પાથમાલ કરી દીધો છે ! અંગ્રેજી બણનાંર વિદ્યાર્થીને પૂછીએ કે; “ભાઈ ! તું સ્નાન સંધ્યા કરે છે કે ?” તે ગુરતજ જવાબ આપે છે કે; “આટલા બધાં પુસ્તકોનો અભ્યાસ કરતાં કરતાં મરી જઈએ છીએ ત્યાં પછી સ્નાન સંધ્યા શી રીતે થાય ?” વાત પણ સાચી છે. ગમે તેવા શાસ્ત્રી-બ્રાહ્મણનો-જાળક પણ અંગ્રેજી બણતાં શીખ્યો કે ‘સ્નાન સંધ્યા’ ઉઠી ગયાં સમજવું ! અહા ! દેશની કેવી અધોગતિ ! કેટલાક શ્રીમંત ગ્રેજ્યુએટ અને વ્યાપારીઓનો મદને સમાગમ થયો છે ! હું જોઈ ચકયો છું કે; તેઓ મનસ્વી પ્રભાણે વર્તે છે અને નરકની દિશામાં ધકેલાય છે ! કોઈકે ચોડા દાન ધર્મ કરતા કરી ત્યારે પાપનાં પોટલાં એટલાં બધાં બાધે છે કે

ત્યાં પૂછ્યું જાણું થઇ જાય છે ! તેમને ‘પૂછીએ કે: “બાઈ ! તમારા ગુર કોણ ?” એટલે જવાબ મળશે કે: “મિસ્ટર હાલાલા અગ્રેજ ! જેની પાસે હું, બી. એ. એમ. એ. માં લેકચરો સાંભળતો !” “જે દેશમાં બ્રહ્મનિષ્ઠ, બ્રહ્મચારી ગુરુઓ હતા તે દેશ અગ્રેજ ગુરુઓથી હવાઇ ગયો છે ! જે કે રાજમાયા શીખવાની ઇચ્છા હોય તેને એવા ગુરુઓની આવશ્યકતા છે પરંતુ શીખનારાઓનો મોટો દોષ એ છે કે તેઓ પોતાના હિંદુધર્મ-કર્મો ત્યાગ કરે છે ! જાતિય વિભાગ પ્રમાણે પટકર્મ તો સર્વને કરવાનું જોઇએ, ન કરે તે અતિ શુદ્ધ સમજવો ! તેનામાં પવિત્ર શુદ્ધિ ક્યાંથી હોય ! બાઈ ! સત્ય કહું તો આખો દેશ એવા અતિ ચોટોથીજ ઉભરાઇ જાય છે ! ભલભલા બ્રાહ્મણ શીખતના પરમાર્થ જ્ઞાન સંપ્રદાયદન દૂર થઇ ગયા છે ! ક્ષત્રિયો પણ એ ધર્મને તિલાંજલી આપી બેઠા છે ત્યાં પછી વસ્ત્રોની વાતજ શી ? લેકચરો જોઈ પહેરવાનું બૂલ્યા છે તે સાથે સધ્યા ગાયત્રીને દરજ રાખેતા શીખ્યા છે ! વાક, ઇશ્વરાવતાર શ્રીરામચંદ્ર, શ્રીકૃષ્ણ ચંદ અને શ્રી જનક વિદેહી જેવા સમર્થ રાજાઓને પણ ઋષિમુનિઓ જેવા ગુરુ હતા, અને પ્રત્યેક કાર્મમાં પોતાના ગુરુનીજ તેઓ સન્માદ લેતા. ગુરુ વચર તેમનું કોઇ કામ થતું નથી પરંતુ આજના રાજાઓના ગુરુ ક્યાં ? કોઇપણ રાજા એવો જવાબ આપે એમ નથી ! એક બે રાજાને સંકુલિ ઉપજે, ઉત્તમ ગુરુને આશ્રય લે તેથી સમસ્ત દેશને શો લાભ ! બાઈ ! કોણ ધર્મ બંધન જૂરે છે ? કોણ મર્યાદાદિ કરે છે ? લાખો રૂપિયા મોજમજામાં ઉડાવી દેવાય છે પરંતુ કોઈ પણ રાજા કે કોઈપણ શીખત પર્યાયાદિક પરમાર્થ કર્મમાં સમજવાનું નથી ! સિવ ! સિવ !” એમ હલી મહારાજશ્રીએ એક ઉડા નિઃશ્વાસ મૂક્યો, અને ધ્યાનાવસ્થ થયા.

પાણીદાસ વગેરે સર્વે સ્તબ્ધ ચિત્તે સાંભળતા હતા. અને મહારાજશ્રીના કથનની સત્યતા સ્વીકારતા હતા. સર્વે ચોડીવાર મુઠો ધ્રુવ ચિત્તે બેસી રહ્યા.

ચોડીવાર પછી મહારાજશ્રીએ ત્રેત્રા ઉવાચ્યાં. તેણે કહ્યું: “ક્રિષ્ણાણુદાસ ! તારી વૃત્તિ નિર્મળ થઇ છે ધન્ય છે તને ! તને આત્મજ્ઞાનની અને ચોગાશ્રમસતીની ઇચ્છા થઇ છે. ધાતું સાફ થયું છે ! પ્રથમ શુભમુર્તિમાં તને ઉપનયન સંસ્કાર થશે. તને જપવિધિ બતાવીશું. પુરશ્ચર્ય ચરો પછી આગળ વાત દાહ તો ગોવર્ધનદાસના કથાણુની વાતો થશે. તે સાથે તમને દેહ શુદ્ધિની ચાર ક્રિયાઓ બતાવવામાં આવશે.”

ક્રિષ્ણાણુદાસ મસ્તક નમાવી બોલ્યો: “જેવી પ્રજ્ઞાની ઇચ્છા.”

ચોગાનન્દણ: “મત્યવન ! તને એક કામ સોંપું છું. તારે ક્રિષ્ણાણુદાસને નિત્ય ઉપનિષદો સંભળાવવાં અને તેમાં રહેલું આત્મજ્ઞાન એમને સમજાવું. હજી સંસારી જીવો દેહનેજ આત્મા માની બેઠા છે, દેહતુજ રક્ષણ કરવામા આપુખ ગાળી નાખે છે. દરો ઇન્દ્રિયોને બોગ્ય પદાર્થો આપવા અને શરીરને સુખમાં રાખવું એનેજ સર્વસ્વ સમજી બેઠા છે તેને બદલે દેહ અને આત્મા બુદ્ધ છે, દેહ નાશવંત છે, આત્મા અમર છે, દેહ જડ છે, આત્મા એજ ચેતન છે, આત્મા સર્વ શક્તિમાન છે, તે જ્યોતિસ્વરૂપ છે. જગતમાં સર્વેજ તેજ એક આત્મસત્તા વ્યાપી રહી છે. સાંખ્યકારના મન પ્રમાણે આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું, સત્યાસત્યનો ભેદ જાણી લેવો, આત્મસત્તાને દ્રશ્યે માનવી અને પતંજલ ચોગ દર્શન પ્રમાણે યૌગિક ક્રિયાઓ દ્વારા દેહશુદ્ધિ, મનશુદ્ધિ, ઇન્દ્રિયોની શુદ્ધિ અને ચિત્તશુદ્ધિ, મહી આત્મદર્શન માટે ક્રિયાઓ કરી શુદ્ધિની તૈયારી કરવી. બાઈ ! મત્યવજીવન કેવળ રહેલસમાટા માટે કિંવા પોતાના શરીરને સુખમાં

રાખવા માટે જ નથી. એ જીવન જે પરમાર્થમાં વપરાય તો જ જીવનનું સાર્થક્ય છે. કેવળ પોતાનું, અને પોતાના કુટુંબનું ભરણપોષણ અને રક્ષણ કરવું એ કાર્ય તો પશુઓ પણ કરે છે ત્યાં મનુષ્યો વધારે શું કરે છે? જેઓ કેવળ લક્ષ્યાપતિ, કરોડાપતિ હોવડાવવા ઇચ્છતા હોય તેમને જીવનધર્મનું જ્ઞાન જ નથી એમ દલીલો તો ચાલે! તેઓ કેવળ પશુ જેવા જ છે! પણ જેઓ દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કર્યા પછી અનેક દુઃખીઓનાં દુઃખ ટાળે છે, જેઓ બૃધ્યાને અન્ન, તરસ્થાને જળ અને વસ્ત્રહીનને વસ્ત્ર, વિધા વગરનાને વિદ્યાદાન, દુઃખી દરદીઓને પ્રાણદાન, અને અચાનીજનોને જ્ઞાનદાન આપે છે-તેની જ લક્ષ્મીનું સાર્થક્ય થાય છે. બાઈ! અનેક ધનવાનો મહેં એવા જેવા છે કે: નિત્ય દ્રવ્ય એકઠું કરતા જ નય પણ તેમાંથી એક દમડી ખર્ચવાની દાનત નહિ! એને આપણે “બકરાને ગળે આંચળ” હોય તેના જ ઉપમા આપવી ઘટે છે! બકરાને ગળે આંચળ હોય છે પણ તેમાંથી દૂધ ની-કળતું નથી તેજ પ્રમાણે કંબુસ લક્ષ્મીપતિની લક્ષ્મી નિરર્થક જ! શ્રીમતો મુકતદસે સ્વલક્ષ્મીનો વ્યય કરે છે-દાન કરે છે તેનું જ જીવનું સાર્થક્ય છે.”

હત્યાણુદાસ: “પ્રભો! મહેં તો મ્હારી તમામ લક્ષ્મી અને ભવિષ્યનો વ્યાપાર આપના ચરણમાં અર્પણ કર્યો છે! આંવતી દાલથી હું આપની નજીકમાં જ એક પર્ણકુટી બનાવી તેમાં નિવાસ કરવા સંકલ્પ કરી ચૂક્યો છું. પ્રતંગોપાત હું ઘેર જઈશ, પત્ની પુત્રની સંભાળ લઈશ. પરંતુ હવથી હું વ્યાપારની લગામ હાથમાં લઈશ નહિ.”

યોગાનન્દજી: “બાઈ! એમ એકદમ ત્યાગ કરવાની જરૂર નથી. તેમ હું તેમની વ્યવસ્થા કરી શકું નહિ. તમારે અદિત્યી યોડે દૂર એક સાક મકાન બંધાવી પતિ-પત્ની અને બાળકોએ નિવાસ કરવો. ત્યાં સુધી ઘેર જ રહેવું. તમારો મિલનો બ્યવસાય તમારા સાળાને સોંપી દેવો અને તમારે કુટુંબની સાથે રહી તમારું કલ્યાણ સાધ્ય કરવું.”

આ બ્યવસ્થા સાંભળી જવાના મુખ ઉપર સ્મિતદાસ્ય ફરચ્યું. તે મનમાં આનંદ પામી પણ મુખેથી કંઈ બોલી નહિ! તેનું મન જ કહેવા લાગ્યું: “મક્તાની ચિંતા બંધવાનને જ હોય છે! ધન્ય પ્રભૂ! ધન્ય યોગિરાજ!”

હત્યાણુદાસ: “પ્રભો! મિલમાં બંગલે રહેવાથી ચિત્તચિંતર રહેતું નથી. શાંતિ પ્રાપ્ત થતી નથી.”

યોગાનન્દજી: “હાલ ઘરત તેમ યશે પરંતુ દેહ આદિ શુદ્ધિનો અભ્યાસ યતાંધીએ ધીમે મન અને ચિત્ત બન્ને શુદ્ધ યશે અને શુદ્ધિ યમ્મ પછી શાંતિ આવશે. એટલામાં આ તરફ મકાન પણ તૈયાર થશે. સત્યવત! તમે કોઈ સારા જોશીની પાસે જઈ ઉપનયન સંસ્કારનું સ્પર્શ જોવડાવો, અને હત્યાણુદાસને ઉપનયન ધારણ કરાવો. તે પછી યોગની કેટલીક સહેલી ક્રિયાઓ કે જે વડે ઉદર, આંતરડાં, (પેડું), છાતો અને મસ્તક, એ ચાર વિભાગ સાફ રહે, શરીરમાં રોગ થવાનાં અને તેને પુષ્ટિ મળવાનાં એ ચાર સ્થળ છે. ઉદરમાંથી રોગની ઉત્પત્તિ થઈ મળતું સ્થળ પેડું (આંતરડાં) છે તેમાં તે જામે છે, ત્યાંથી નહારી હવા-મસ્તકે પહોંચે છે. પિત, ક્ષ પ્રકોપ પામી છાતીમાં બચકર ઉપાત કરી મનુષ્યને મરણશરણ કરે છે, માટે જ એ ચારે સ્થળ સાફ રાખવાં જોઈએ. તોલી, ઘોની, અસ્તિ વગેરે ક્રિયાઓ કરતાં મનુષ્યો ભય પામે છે પણ તમે એમને એટલી ક્રિયાઓ બતાવો કે જ્યાં સર્વ સ્થાનો સહેલાઈથી સાફ થાય. સત્યવત! એ સર્વ માર ત્હારે માથે છે.”

સત્યવત એ હાથ જોડી બોલ્યો: “હા, પ્રભૂ! આપની આજ્ઞા ચિરોમાન્ય છે. ઉપનયનનું કાર્ય આ આરોપી આપ દ્વારા છે તે પ્રમાણે દેહશુદ્ધિની ક્રિયાઓ શરૂ કરીશું.”

આ સમયે જ યોગાનન્દજીનાં નેત્રો ધીમે ધીમે મિચાઈ ગયાં. એ હાથ ઉઠા. થઈ પેડું મુદ્રા થઈ. સર્વ શાંત રીતે બેસી રહ્યાં.

(અપહૃ.)
હા. રા. મ્હતા.

આહકોને સૂચના.

૧-વાર્ષિક મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦ પોસ્ટેજ સાથે વી. પી. ખર્ચ ૦-૧-૦ બુક. આ-
ફિકાનાં આહકોએ રૂ. ૪-૦-૦ અથવા ૮ મીલિયનો પોસ્ટલ બોર્ડર મોકલશે. સેટનું પુસ્તક
હવે પછી પ્રક્ટ થયે તુરત મોકલાશે. અંકો પૂરેમ ઉપર પ્રક્ટ થશે. જ્ય.ખ માટે
આહક તંત્ર સાથે રિપ્લાય ટાઈ કે ટીકીટ જીવી. એના ૦-૨-૦ વધુ રૂ. ૩-૫ છે.
મનિઓર્ડર તથા પત્ર વ્યવહાર:-

હાલ્યાભાઈ ર.મચંક મહેતા.

સમ્પાદક-ભારતજીવન-અમદાવાદ.

“સસ્તી વાર્તામાળા” નાં થોડાં પુસ્તકો સીલીક છે.

જોઈએ તેા મટ મંગાવી લેશે.

૧-મહારાજા પ્રતાપસિંહ-પાક પૂર્વ રૂ. ૧, ૨-અનુપકુમારી રૂ. ૧, ૩-બ્રહ્મ
ચારીણી રૂ. ૧, ૪-મહારાષ્ટ્રીય કથાકુંજ રૂ. ૦-૧૨-૦, ૫-શહેનશાહ જહાંગીર
રૂ. ૦-૮-૦, ૬-ઉમાશ નાયક રૂ. ૦-૮-૦. ૭-શાંતિનિકેતન રૂ. ૧-૦-૦. ૮-
રાજા હનસાલ રૂ. ૧-૪-૦, ૯-યુરોપનો સ્વરૂપ રૂ. ૦-૧૪-૦. ૧૦-મુધરેલી
સીતા રૂ. ૧-૪-૦, ૧૧-આનંદ મંદિર રૂ. ૧-૦-૦. ૧૨-હનપતિ રાજરામ રૂ.
૧-૪-૦. ૧૩-આદર્શ શુદ્ધ અતે જાપાની જાગુરા રૂ. ૧-૪-૦. ૧૪-સતી ત્રિવેણી
રૂ. ૧-૪-૦. ૧૫-દેવી-અન્નપૂર્ણા, રૂ. ૧-૪-૦. ૧૬-સાંતી શાશીકલા રૂ. ૧-૦-૦.
૧૭-મહાત્મા રામચંદ (જાણ છે) રૂ. ૧-૦-૦ ૧૮-મી રામકૃષ્ણ પરમહંસનું
વિસ્તૃત જીવન ચરિત્ર ૫૪ ૮૨૫ રૂ. ૨-૮-૦. (જાણ છે.) પોસ્ટેજ વી. પી. ખર્ચ
બુક પછી સીલીકમા હશે તે જ જાણ-દાયા અથવા પાકી પૂકાનાં પુસ્તકો મોકલાશે.
આફિકાના આહકોએ ડીમન ઉપરાંત દરેક પુસ્તક દીઠ આઠ-આર આના વધુ મોકલના.
પત્રવ્યવહાર-હાલ્યાભાઈ રામચંક મહેતા. સમ્પાદક-ભારત જીવન-અમદાવાદ.

મુંદર, મનપચંદ અને આમેલુબ છબીઓ પગવના માટે

પરમાનંદ ફોટોગ્રાફરના

રીચીરોડ પરના સ્ટુડીઓમાં જ જો.

તમે લે થીંધા કરતા હશે, તેના લાકડની મુંદર ફેખાઓ એવી ખેડક
આપવામાં આવે છે. છબી જાણે હમણાં જોલી ઉદરો. જાણે હમણાં વાત
કરશે એવી મેનોહર બને છે. ન્હાની છબી પરથી મહોટી, પ્રોમાઈડ, રોપીઆ
અને રંગીન છબીઓ બનાવી આપવામાં આવે છે.

ભાવો મુનમ.

ડે. સ્ટુડીઓ, રીચીરોડ-અમદાવાદ.

પ્રત્યેક આડકે આ પુસ્તક ખરીદવું જોઈએ.

આ પુસ્તકનો તમામ નફો “શ્રી રામકૃષ્ણ માત મંદિર” માં ધર્માંદો જશે!
તુરત મંગાવી લેઓ! છપાઈ પ્રકટ થયું છે!

એક અપૂર્વ આદર્શ-ભક્ત ચરિત્ર! પ્રત્યેક અલ્પસ્થાનથી માટે ધર્મ મન્થ!

શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસેવના પ્રિય શિષ્ય અને વિવેકાનંદજીના ગુરુમયુ

મહાત્મા-રામચન્દ્ર.

જોમનુ ભક્તિરમથી જ્ઞાતપ્રેત ભરેલું અપૂર્વ ઇન્દ્રિય જીવનવૃત્તાન્ત
મુખ્ય-“ભારતજીવન” ના આદ્ય ભાગે ૩ ૧-૪-૦ બીજાને માટે
૦-૧-૮-૦ પોસ્ટેજ વી. પી. ખર્ચ ૦-૬-૦. સુદ ૭૫ તાગે દાગળ-પાટ પૂ. અક્ષિપના
આદ્યનેગે ૮ થી ૧૦

પરમહંસેવના આ પ્રિય શિષ્યે જનમવિદેહીની પેઠે આદર્શ ભક્તજીવન ગાળી રૂપ
સૂચેના અને ગુરુભક્તિમાર્ગ જીવન વ્યતીત કર્યું હતું. ગુરુસ્થાનથી જીવન દિશાસિત, શન્ય
ભારતના, અપૂર્વ ગુણકિત, જનહિત માટે હંમેશા રૂપિયાનો વાચ, દીનતા, દયા, સિદ્ધિથીના
અમરકાર, અપૂર્વ બોધ, વગેરે પ્રત્યેક પ્રશ્નો વાંચના અને જીવનમાં ઉતારવા જેવા અભાષા
૩ ભાગ જીવન જેવું હોય તે વાચો પત્ર વ્યવહાર —

શાસ્ત્રાભાષ રામચન્દ્ર મહેતા-સમ્પાદક-ભારતજીવન-અમદાવાદ

॥ ૐ શ્રી ગુરુવે નમઃ ॥

અતી ઉત્તમ! અમૃતરસ. પી. ખાત્રી કરો!

શ્રીયુત ગાંધીજીની સુચના મુજબ “ચા” એ કેરી પીવું છે તેમજ તે એકી
કેરી વરતુ છે કે હમેશાના પીનારથી તેને છોડી છુપી ગુસ્સેય છે તેથી જામેએ શ્રીયુત
ગાંધીજીની “સુચના મુજબ” પ્રસંગી સુગંધ બનાવ્યું છે. જે “ચા” ના ઠેમજે
પાતળાથી આ લગીલા વ્યસનના પબ્ધમાંથી સહેજ મુક્ત થઈ શકાય તેવાદર્શી ચાના
મળા જાતી ઉત્તમ છે તેમજ નુરખુ સાત્વીક ગુણવાળું હોવાથી લોહીને રવ ૭ કરી
જાડગે પ્રીતિ દરી ગુણ લગાડે છે, અને મનને ગદ્દ સાત્વીક બનાવે છે.

સુગંધ મળે “પ્રસંગી સુગંધ” વાપરી અને અમૃતરસ બનાવીએ છીએ તત્ક
એકના કમાળી ખીમત રૂ. ૦-૧૨-૦ રતવ ગરબાના કમાળી ખીમત રૂ. ૦-૬-૬

પરમેશ્વરે આ “ચા અથવા સુદ” સંજીવન દરી આપનારને ના ૫૦૦ આપના
પાછોએ છોડે ૧. મહા-ગામના આદર્શ વી થી તરત મોકલવામા આવશે રૂ
મત ૧૦ સામે મંગાવનારને રતવ ૬ વખતે આપવામા આવશે

અરસ્વતી જીવન હોટલ,

નેપીઅર રોડ, — કુર્ગંદી

॥ श्री गुरुवे नमः ॥

सनातन धर्म प्रतिपादक

ॐ

धर्मोपदेशक भासिक भविका

ॐ

भारतवर्ष

ॐ तमसो मा ज्योतिर्गमय ॥ (उपनिषद्)

नवम् वर्ष ६

नवम् वर्ष १९७७

नवम् वर्ष ६

नवम् वर्ष १

नवम् वर्ष १९७७

नवम् वर्ष १९

अनुसंधान

विषय	पृष्ठ	विषय	पृष्ठ
१ श्री रामायण सतत स्मरण	३८४	७ भाषणे जगद्वरी ती पयास	
२ सायना सिद्धान्त श्रीकारणे	३८५	८ वरं भाषा वरी ...	४०१
३ अंक वारी यात्रा ...	३८७	९ दानमहिमा ...	४०५
४ प्रासंगिक विचारणा ...	३८८	१० योगानन्दतो योगाग्रम	
५ प्राणायाम विधि ...	३८३	(यात्रा वारी) ...	४०८
६ विवेक वचनामृत ...	३९३	१० साहित्य सतत ...	४११

सम्पादक प्रकाशन

पारितोषिक

दादाभाई रामचंद्र मंडता

रु. २-८-० (पोस्टेज ६-६-०)

अमदावादन

નવા વર્ષથી લવાજમ રૂ. ૩-૦-૦ ભેટોના ૦-૨-૦ વધુ લેવાશે. મનિ-
ઓર્ડરથી મોકલવા (વી. પી. ખર્ચ ૦-૪-૦ વધુ થશે.)

સુઝ ગ્રાહકોને નમ્ર પ્રાર્થના.

(સર્વે ગ્રાહકોને ભેટની છબી મોકલાઈ છે. માટે જેમણે અઢી રૂ. લવાજમ ભર્યું હોય તેમણે બે આનાની દીકાટા ભેટ માટે મોકલવી. તેમ નહિ કરે તેમનું ભેટનું પુસ્તક નવા વર્ષના અંક સાથે વી. પી. થી મોકલી બે આના વસુલ લેવામાં આવશે.)

નવા વર્ષથી લવાજમ ફક્ત ૦-૮-૦ વધાર્યું છે.

હાજો છપામણ વગેરેની સખ્ત મેળવણી, અને ભેટોના બારે ખર્ચ હોવાથી ગ્રાહક વર્ષમાં તુકશાન વેકીને પણ ધર્મ સેવા બળવી છે. નવા વર્ષથી ભારતજીવનનું લવાજમ ફક્ત આઠ આના વધારી રૂ. ૩-૦-૦ (ભેટોના ૦-૨-૦ ભૂલ.) લેવામાં આવશે. "ભારત જીવન"ના ધર્મ પ્રેમી, ધર્મ નિષ્ઠ સુઝ ગ્રાહકો ભેટલો વધારો ખુશીથી આપી અમારાં સેવા-ઉત્સાહમાં શ્રદ્ધિ કરશે અને ધર્મ લાભ મેળવશે.

નવા વર્ષમાં એક એક નવું ગ્રાહક વધારવું.

નવા વર્ષમાં ગ્રાહકોની શ્રદ્ધિ થતી જોઈએ એ પણ અમારી સર્વ વાંચકોને એક અરુ છે. તેઓ ફક્ત એક એક ગ્રાહક વધારી મોકલશે તો તેટલા જીવેને ધર્મના વાચનોના લાભ મળશે. તેઓ પવિત્ર થશે.

ગ્રાહકમાં ન રહેવું હોય તેણે એક કાર્ડ તુર્ત લખવો.

જે સજ્જનોને નવા વર્ષથી ગ્રાહકમાં ન રહેવું હોય તેમણે અમને તુરંતજ એક પોષ્ટ કાર્ડથી ખબર આપવી. જરા પણ હીલ, બેદરકારી કે આળસ ન કરવું. વી. પી. પાછું ફેરવવાથી અમને નાહક પોષ્ટ ખર્ચ ૦-૨-૦ સહન કરવું પડે છે અને એ રીતે ધર્મ સેવામાં તુકશાન યાય છે માટે ચોચ્ય કરવું.

નવા વર્ષનું લવાજમ મનિઓર્ડરથી મોકલવું.

નવા (બીજા) વર્ષનું લવાજમ રૂ. ૩-૨-૦ સર્વ ગ્રાહકોએ મનિ-ઓર્ડરથી મોકલવું. જેથી બીજા વર્ષનો પ્રથમ અંક તેમને છુટકાથી તુરંત મોકલશે. જે ગ્રાહકો તરફથી પંદર દિવસમાં મનિઓર્ડરથી લવાજમ નહિ આવે તેમને બીજા વર્ષનો પ્રથમ અંક વી. પી. થી રૂ. ૩-૪-૦ માટે મોકલશે. પોષ્ટ ખાતા તરફથી પોષ્ટનો દર વધવાથી ૦-૨-૦ મ. ઓ. ખર્ચ વધુ લેવાય છે.

આફ્રિકાના ગ્રાહકોએ-તુર્તજ ૧૦ શીલીમનો પોષ્ટલ ઓર્ડર અથવા રૂ. ૫-૦-૦ નો માનિઓર્ડર મોકલવો જેથી

નવા અંકો મોકલશે.

સર્વ પત્ર વ્યવહાર નીચે સરનામે કરવો:-

ગુલાબાઈ રામચંદ્ર મહેતા.

સમ્બાદક:-ભારતજીવન-અમદાવાદ.

ભારતજીવન—પ્રથમ વર્ષાનુક્રમણિકા. ૧૯૨૦-૧૯૨૧.

વિષય.

પૃષ્ઠ.

૧ કવિનાઓ—શ્રી રામકૃષ્ણ પંચકમ, શ્રી રામકૃષ્ણ સંગીત, મહારા આત્માની ઝોળખાગ, શ્રી રામકૃષ્ણ જ્યાદક, મંગળમાવના, હમારા કિકાના પ્રયુમ્પહમ, ભક્તિરસ, મહારીભાગ્ય લીલા, આત્મપંચક, જયજયરામકૃષ્ણ ભગવત, ભારતને પ્રમોદ, સંતનાં સૂત્ર, ક્રિષ્ણદષ્ટિ, ભીન ભજન, વેદાન્નનું ગોપ્ય રહસ્ય, શ્રી રામકૃષ્ણ મંગીન, રામકૃષ્ણ પૂર્ણચિરમ, દવજમંગ, મહારો વિહાર, રામરામ મમ રોગ, દે નરજીવન દાન, વિગયી વિવેકાનંદ, પ્રભુજીતુ શરણ, ઇશ્વર સ્તુતિ, શ્રી રામકૃષ્ણ સ્તોત્રાણી, શ્રી રામ કૃષ્ણ રાવન, ગુરુદેવને પ્રાર્થના, ગુરુપા, તુલસી માહાત્મ્ય, મૃતક સમાન હે, પ્યારે જમાના કયા હે, શ્રી રામકૃષ્ણ સતત સ્મરણ, સભના સિદ્ધાન્તે સ્તીકારણે, હેં તત્ત્વત્ ૧, ૨, ૪૫, ૫૦, ૮૫, ૯૦, ૧૨૫, ૧૩૦, ૧૩૧, ૧૫૩, ૧૫૪, ૨૫૩, ૨૫૮, ૨૫૯, ૨૮૫ ૨૯૦, ૩૨૦, ૩૨૨, ૩૨૩, ૩૨૪, ૩૮૫, ૩૮૬, ૩૯૧.	૧૫૫
૨ અર્ચાગીન સતીમ કવ સતી મેનારતી. ૧૪-૭૧	૧૫૫
૩ અમદાવાદમાં રામકૃષ્ણ જ્યન્તી. ૨૯૧	૧૫૫
૪ એક રખડતો સાધુ ૨૮૭	૧૫૫
૫ અનુમત સિદ્ધ દવ યો. ... ૩૦૩	૧૫૫
૬ એક વર્ષની યાત્રા ... ૩૮૭	૧૫૫
૭ આપણે ધર્મીજ બહાદુરીથી પચાસ વર્ષ પાછા હો. ૪૦૧	૧૫૫
૮ ઉપનિષદાવલો, (ઈશ. કુન. ૬૬.) ૨૮ ૩૫, ૩૦૮, ૩૪૭.	૧૫૫
૯ કૃષ્ણમજા, કર્મોત્તિપાઈ ... ૭૩, ૧૦૪	૧૫૫
૧૦ કર્મ, અકર્મ, અને ચિકર્મ ... ૧૭૦	૧૫૫
૧૧ કર્મ યોગનો આદર્શ. ... ૩૩૬	૧૫૫
૧૨ કર્મ માર્ગનો નકશો. ... ૩૩૮-૩૩૮	૧૫૫
૧૨ ખેતડીના મહાગભાતી ગુરુ ભક્તિ... ૨૦૨	૧૫૫
૧૪ “ ગાંધી ” શબ્દના અર્થમા રહેલી ગુપ્ત અમરકૃતિ... ૧૫૧	૧૫૫

વિષય.

પૃષ્ઠ.

૧૫ ગોરખ. ... ૧૫૫	૧૫૫
૧૬ શ્રી ગુરુ રતવ અને કામ વિડમના ૧૬૬-૨૦૯	૧૫૫
૧૭ ગુરુ અને ૬૪૨ ... ૧૮૪	૧૫૫
૧૮ ગુરુ શિષ્ય પ્રજોત્તર... ૩૫૬	૧૫૫
૧૯ ગુરુ અને શિષ્ય ... ૩૬૦	૧૫૫
૨૦ ચિદ્ગતિ સામર્થ્ય ... ૨૨૭, ૨૭૨	૧૫૫
૨૧ ચાડાદ ક્ષેત્ર નિર્વાહી યોગેશ્વર બ્રેશી મહારજ સંવાસેમાધિ ... ૨૬૦	૧૫૫
૨૨ જડાદમા મુકુંદ જગત્ અને તેનો ઉદ્ધાર... ૫૪-૬૪	૧૫૫
૨૩ જન્મ-મૃત્યુ-રહસ્ય ... ૧૭૨	૧૫૫
૨૪ જ્યોતિ દર્શન દરવા છે ? ... ૩૬૭	૧૫૫
૨૫ દેશનું અકલ્યાણ શી રીતે થાય છે ? ૨૧૪	૧૫૫
૨૬ દાન મહિમા... ૨૭૮, ૩૦૫, ૪૦૫	૧૫૫
૨૭ પ્રાણાયામ વિધિ ... ૩૬, ૭૬, ૧૧૫, ૩૫૧, ૪૦૬	૧૫૫
૨૮ પ્રાસંગિક વિચારણા. ૧૩૨, ૧૫૮, ૨૬૫, ૨૯૭, ૩૨૫, ૩૮૬	૧૫૫
૨૯ પ્રાચીન ભારતમા મનુષ્ય ગણના ૫૧	૧૫૫
૩૦ યજ્ઞ વત્સલ રાજા મુર્શન ... ૨૨૩	૧૫૫
૩૧ પુનર્જન્મ સબધે અનુભવેની ઘટના ૨૮૪	૧૫૫
૩૨ સુદેવેનું અદ્વાસન... ૮	૧૫૫
૩૩ ભારતજીવન પુનરોદય, પ્રાર્થના, ઉદ્દેશ ... ૫૧, ૯૧.	૧૫૫
૩૪ ભારતી ઉન્નતિનો ઉપાય ... ૨૧૫	૧૫૫
૩૫ ભક્તિ અને તેજ તત્ત્વ ... ૩૪૦	૧૫૫
૩૬ મહાસમાધિ-સ્વામી અદ્વિતીયાનંદ ૧૦૬	૧૫૫
૩૭ મહાસમાધિ-માતાજી ચારદા નણી દેવી ... ૧૧૫-૧૨૫	૧૫૫
૩૮ મહાત્મા લાઈરગસતી રાજ પદ્ધતિ ... ૧૭૫-૨૩૮	૧૫૫
૩૯ મહાપુરુષના બોધ વચનો ... ૧૭૮	૧૫૫
૪૦ માર્ગ કયા છે ? ... ૩૩૧ ૨૭૪	૧૫૫

૪૧ યોગાનન્દનો યોગાશ્રમ. (ચાલુ વાર્તા)	૪૧, ૮૧, ૧૨૨, ૨૪૯, ૩૭૭ ૪૦૯
૪૨ શ્રી રામકૃષ્ણ મિસનનું અમેરિકામાં મહાકાર્ય ૩૭૦	
૪૩ રામકૃષ્ણપરમહંસદેવના ઉપદેશામૃત. ૩૧૨	
૪૪ નાગુમાં ફેરફાર ૨૪૮	
૪૫ વહાલાંનું રમરણ ૨૪૨	
૪૬ વિવેકાનંદ જીવન પ્રસંગ. ૧૭, ૫૭, ૧૩૮, ૨૦૧, ૩૩૧,	
૪૭ શ્રીમદ્ વિવેકાનંદજી... .. ૨૬૪	
૪૮ વિવેકવચનોમૃત. ... ૨૪, ૧૦૨, ૪૦૦	
૪૯ સત્ બોધ; ૨૭, ૩૧, ૧૫૪, ૧૬૩, ૨૧૩, ૨૯૬, ૩૦૨	

૫૦ સફલ સાધના ૧૧	
૫૧ સનાતન તત્ત્વદર્શન ૧૫૩	
૫૨ સન્ધ્યા, ગાયત્રી, ઉપાસના પ્રયોજન. ૩૨	
૫૩ સાહિત્ય સત્કાર ૮૭, ૪૧૪	
૫૪ સ્વામી પ્રેમાનન્દના પત્ની ૨૮૧	
૫૫ સ્વામી રામતીર્થના જીવનનો એક પ્રસંગ. ૩૭૪	
૫૬ શ્રીમદ્ ધંકરાચાર્ય અને ઉચ્ચૈરવ ૭૬, ૧૧૬, ૧૮૮	
૫૭ દ્વિમાસપમાં આવેલ એક દિવ્ય સિદ્ધાશ્રમ ૧૮૧	

સુંદર, મનપસંદ અને આગ્રહણીય છબીઓ પડાવવા માટે

પરમાનંદ ફોટોગ્રાફરના

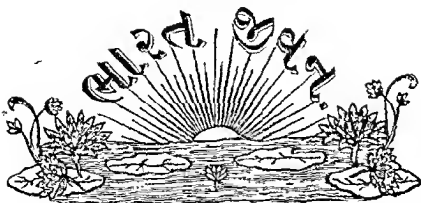
રીચીરોડ પરના સ્ટુડીઓમાંજ જાણે.

તમે જે ધંધો કરતા હશો, તેના લાયકની સુંદર દેખાઓ એવી બેઠક આપવામાં આવે છે. છબી જાણે હમણાંજ બોલી ઉઠશે. જાણે હમણાંજ વાત કરશે એવી મનોહર ગમે છે. ન્હાની-છબી પરથી મોટી, પ્રેમાર્પક, શેપીઆ અને રંગીન છબીઓ ગનાવી આપવામાં આવે છે.

લાવો મધ્યમ.

ડૉ. સ્ટુડીઓ, રીચીરોડ—અમદાવાદ.

॥ श्री गुरवे नमः ॥

ॐ अस्तो मा सद्गमय । तमस्तो मा ज्योतिर्गमय । मृत्योर्माऽमृतं गमय । ॐ

पुनः ५५९ ८

८७४-१६७७.

पुनः ५५९ ८

ननु ५५९ ९.

पुनः-१६२९.

ननु ५५९ ९२

श्री रामकृष्णं सततं स्मरामि ।

धर्मेण धर्मस्य विवादकाले, यो भारते धर्म समन्वयाय ।
 आविर्बभूव स्थित धीर्महात्मा, तं रामकृष्णं सततं स्मरामि ॥ १ ॥
 परोपकाराय सतां विभूति-विधानमेतत् परिपालनीयम् ।
 सुयोग मासाद्य मतं हि यस्य, तं रामकृष्णं सततं स्मरामि ॥ २ ॥
 ज्ञानार्थि शिष्यो ललना विलासं, त्यजेत्तथा रत्न हिरण्य लोभम् ।
 यस्यैतदासीदुपदेश वाक्यं, तं रामकृष्णं सततं स्मरामि ॥ ३ ॥
 आकारयुक्तो जगतामधीश, आकारहीन किमु वेति तर्के ।
 तुषारवृक्षं तुलितं हि येन, तं रामकृष्णं सततं स्मरामि ॥ ४ ॥
 योमुक्तिपूर्णावयवस्कीय, मतप्रकाशाद् भुवने वरेण्य ।
 निरक्षरोऽप्यक्षरं विधाता, तं रामकृष्णं सततं स्मरामि ॥ ५ ॥

श्री हरिचरण काव्य-व्याकरण तीर्थ ॥

“ સત્યના સિદ્ધાંતને સ્વીકારજો । ”

સત્યના સિદ્ધાંતને સ્વીકારજો, હે । બ્રાત ।

સત્યના સિદ્ધાંતને સ્વીકારજો ।

ગાન, ધર્મ, પ્રેમને વિવેકથી વધારજો,

સ્નેહ, સંપ, શીર્ષ, દિવ્ય તેજને વધારજો,

ઐક્યતા વધારવા વિચારજો । હે । બ્રાત ।

સત્યના સિદ્ધાંતને.....સ્વીકારજો ।

સત્ય આમ હોય, આમ ના હશે, ન ધારવું,

મત્ય અહીંજ હોય, ત્યાં ન હોય, એ ન માનવું,

સર્વમા અનંત તત્ત્વથી રહેલું ધારજો, હે । બ્રાત ।

સત્યના સિદ્ધાંતને.....સ્વીકારજો ।

ધર્મમા રહેલું સત્ય, સર્વ ધર્મમા દીસે,

નીતિમા રહેલું સત્ય, સર્વ દેશમા દીસે,

દેશ કાળથી સ્વરૂપ બિન્ન દિસે બ્રાત ।

સત્યના સિદ્ધાંતને.....સ્વીકારજો ।

કોઇ વટે આજ સત્ય, કોઇ કહે આમ સત્ય ।

એવું ના કદાપિ કાઈ હોય, મ્હારા બ્રાત ।

સત્યના સિદ્ધાંતને.....સ્વીકારજો ।

સત્ય તો અનંત ને અમાપિ તત્ત્વ રૂપ છે,

એને ના કદાપિ હદ હોય મ્હારા બ્રાત ।

સત્યના સિદ્ધાંતને.....સ્વીકારજો ।

દિવ્ય તત્ત્વ જ્યોતિ જ્યેમ સર્વે વ્યાપિ સર્વદા,

તેમ સત્ય સર્વમા જણાય મ્હારા બ્રાત ।

સત્યના સિદ્ધાંતને.....સ્વીકારજો ।

ૐ શાન્તિ ॥

શ્રી ગુજરાત આરોગ્યસાળા,

કીમ ગ્રેશન

ખી. ખી. સી. આર્ષ. રેવે.

(શાન્ત) વળંવંતરાય ક્ષેત્રીલાલ વૈદ્ય.

एक वर्षनी यात्रा ।

ॐ भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः भद्रं पश्यमात्मभिर्यजत्राः ॥
 स्थिरै रंगै स्तुष्टु वाः सस्तनूभिर्व्यशेम देवहितं यदायुः ॥
 स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः ॥
 स्वस्तिनस्ताक्षरो अरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥
 ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

“હે ઇન્દ્રિયાધિપતિ દેવતાઓ! અમે અમારા કર્ણુદ્વારા મંગલમય શબ્દો સાંભળવા શક્તિમાન થઈએ, હે યગ રક્ષણ કરતાં દેવતાઓ! અમે અમારા નેત્રોદ્વારા મંગલમય વસ્તુઓ જોવા શક્તિમાન થઈએ, નિશ્ચય દેહે સ્તુતિપાઠ કરવા શક્તિમાન થઈએ, અને આ જીવન દેવદિતાર્થે નિયુક્ત છે તે ધારણ કરવા શક્તિમાન થઈએ.

વૃદ્ધશ્રવા ઇન્દ્ર અમારૂં મંગલવિધાન કરો, વિશ્વવેદા સૂર્ય મંગલવિધાન કરો, અરિષ્ટનેમિ ગરુડ અને બૃહસ્પતિ, અમારૂં મંગલ વિધાન કરો.”

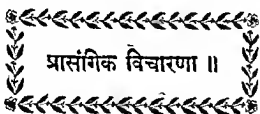
વિશ્વમાં જેની મહાન સત્તા વ્યાપી રહી છે, જેની સત્તા વડે સૂર્ય, ચંદ્ર આદિ સર્વ દેવો ગતિમાન થઈ રહ્યા છે. જેની કૃપા દૌરત્યતા વડે જગત્તો વ્યવહાર ચાલી રહ્યો છે, જેની રચના ચાતુરી વડે જીવો સુખદુઃખના ભોક્તા થઈ રહ્યા છે, અને જેની અકલિત લીલા વડે જગત્તમા અનેક પ્રકારના રંગો જોવામાં આવે છે તેમ જ મહાન સત્તાધારી પશ્ચિમ પરમાત્માની અનંત દયા અને કૃપા વડે “ભારતજીવન” જેવા એક ધર્મપ્રવાસીએ નવ વર્ષ પર્વત અદસ્ય પ્રદેશમાં સમાધિ સાધના કર્યા પછી પુનઃ જન્મ થઈ સંસાર યાત્રા કરતા કરતા એક વર્ષ વ્યતીત થઈ છે. ઋષિ મુનિયો, સાધુ સંતા, યોગિઓ અને અન્ય અનુભવી મહાપુરુષોએ સંસારને સાગરની ઉપમા આપી છે. સંસારને ખારો વિષ જેવો, મહાન ભયંકર, સુખદુઃખના તરંગોથી ભરેલો, દુસ્તર વર્ણુઓ છે, અને તેમાંથી સહીસલામત તરીકે પેલે પાર જઈ અનંત શાંતિ પ્રાપ્ત કરવાની મને પા દર્શાવી છે, તેને માટે અનેક ઉપાયો ચોજ્યા છે, તેમણે અનેક અનુભવ સિદ્ધ ક્રિયાઓ નિર્માણ કરી છે, અને જે ઉપાયે પુનઃ સંસાર રૂપી ભયંકર સાગરમાં જન્મ ધારણ કરી અનેક દુઃખાદિક્તો અનુભવ ન કરવો પડે, અને અનેક ત્રાસ ન ભોગવવા પડે એવી ઇચ્છા દર્શાવી છે. પૂર્વનાં અનેક પુણ્ય પ્રતાપે, જે સન્નિધિએ જો રહ્યા મુનિ કથિત સત્સર્ગો શ્રમણ કરે છે, જેઓ ભક્તિ અને સદ્ગુણ રૂપી દંડ નૌદા-નાનિકનું શરણ ગ્રહણ કરે છે, જેઓ ગુરુદેવનાં અનુભવી કથન પ્રમાણે ઉપદેશ ગ્રહણ કરી તેજ ક્ષણથી તેજ પ્રમાણે વર્તવાનું શરૂ કરે છે તે આ દુઃખ ભવસાગરમાંથી સહીસલામત પાર ઉતરી જાય છે અને પુનઃ તેને જન્મ મરણનું ભયંકર દુઃખ ભોગવવું પડતું નથી. તે જીવ મુક્ત થઈ જાય છે પરંતુ જે મનુષ્યો અનેક દુઃખ વિપત્તિઓથી વારંવાર સપડાઈ અનેક ભયંકર દુઃખો સહન કરે છે છતાં પણ કોઈ એક

સદ્ગુરુનું શરણુ નહિં લેતાં પુનઃ પુનઃ વિવિધ ભોગાદિકમાં લપટાયા કરે છે એવા નરક નશુરા છવે વારંવાર જન્મમરણનાં દુઃખમાં અટવાયા કરે છે ! તેમણે યાદ રાખવું. જેમણે કે સદ્ગુરુ વિના કદી પણ જ્ઞાન યત્ન નથી, અને જ્ઞાન વિના ભવસાગર પાર જઇ શકાતું નથી.

“ ભારતજીવન ” રૂપી પ્રવાસીએ શ્રી રામકૃષ્ણ દેવના કૃપાથી વર્તમાન એક વર્ષ દરમ્યાન તેના સમાગમમાં આવતા અનેક ધર્મનિષ્ઠ બંધુઓ (આહકો) ને જૂદા જૂદા વિવિધ ઉપર બોધ આપ્યો છે. સમાગમમાં આવેલા છવેને અનેક પ્રકારે જન્મમરણ રહસ્ય સમજાવ્યું છે, કર્મ જ્ઞાન, અને ઉપાસનાનું તત્ત્વ દર્શાવ્યું છે, ઉપનિષદ દ્વારા આત્મજ્ઞાન આપી અમૃત પાન કરાવું છે. ગ્રાણ્યાયમ વિધિ દ્વારા મન, વાણી, કર્મ, અને શરીર, આંતર બાહ્ય પવિત્ર યત્નાને ઉદ્દેશ્ય સમજાવ્યો છે, ભગવાન રામકૃષ્ણ પરમહંસ અને વિશ્વવંદ્ય સ્વામી વિવેકાનંદજીનાં અમૃતમય જીવન પ્રસંગ અને ઉપદેશ શ્રવણ કરાવી તેમના જીવનને પાવન કર્યું છે. આવતા અંકથી પણ તે લેખો ચાલુ જ રહેશે. ભગવાન શ્રીરામકૃષ્ણ દેવના પ્રિય ભક્ત બાધ બળવંતરાય ઝવેરીલાલ વેદે પ્રાસંગિક વિચારણા આદિ બોધક-ઉપદેશક લેખોદ્ધારા જ્ઞાનદાન દીધું છે, જુદી જુદી કવિતાઓ દ્વારા વાચક સજ્જનને બોધ આપવાનો યત્ન થયો છે. મહાત્મા “ યોગાનંદજીનો યોગાશ્રમ ” નામક વાર્તાદ્વારા અધિકારી વાંચક સજ્જનને જ્ઞાન અને યોગનું રહસ્ય તથા તેના મહિમા સમજાવી આત્મા અને દેહ એ બન્ને હ્રદા છે એમ સ્પષ્ટ સમજાવી સર્વને તે સચ્ચિદાનંદ પ્રભુની પ્રાપ્તિનાં માર્ગ દર્શવાનો ઉદ્દેશ્ય રાખ્યો છે. વાંચક બંધુઓ ધૈર્ય ધારણ કરી વાર્તા વાંચી તેમાંનું રહસ્ય સમજી અને તેમાં બતાવેલી ક્રિયા પ્રમાણે વર્તશે તો તેથી તેઓ જીવન મુક્ત થઇ ઇશ્વર સાથે કરવા શક્તિમાન થશે. કેટલાક અધુરા લેખો આવતાં વર્ષમાં શરૂ રહેશે. “ ભારતજીવન ” આવતા અંકથી પોતાની બીજી વર્ષની યાત્રામાં પદાર્પણ કરશે. ધર્મ પિપાસુ સજ્જન એકો તૃપ્તાતુર ચાતકની પેઠે ધર્મ જ્ઞાન પ્રાપ્તિની આર્થક્ષા રાખશે, તો તેમાં તેમનું અને મની બાવી સંતતિતું જ, કલ્યાણ છે—તેમાંજ તેમને સુખ શાન્તિ પ્રાપ્ત થશે. કાળો, પામણુ વગેરે સર્વ સાહિત્યોની સમ્પત મેળધારી છે, તેવા સમયમાં ભારે તુકથાન સહન રીતે પણ ભારતજીવને પોતાનું કર્તવ્ય બજાવ્યું છે. ભારતજીવન હંમેશાં પોતાનું કર્તવ્ય જાવવા શક્તિમાન થાય એવી ભગવાન શ્રી રામકૃષ્ણદેવને પ્રાર્થના છે. છવેના ચાલુ છે કે ભક્તિને ૧૦૦-૨૦૦ પૃથ્વું ઉત્તમ વંચન આપીએ પરંતુ તેટલું દ્રવ્ય ક્યાં ? દ્રવ્ય બળ સાથે યતાં તે વ્યવસ્થા પણ થશે, પરંતુ હાલ તુરત તો ધર્મનિષ્ઠ આહક બંધુઓ “ ભારતજીવન ” નાં આહકો વધારી તેમ જ બને તે પ્રકારે સહાયતા કરી તેને હૃદય પુષ્ટ કરશે, એમ ધારનામાં આવે છે. જે સજ્જન આહક બંધુઓ શ્રીમંત છે, જેની પાસે દ્રવ્યની સગવડ છે તેમણે “ ભારતજીવન ” ની સંખ્યાવધ કૌપીઓ ખરીદી ગરીબ વાંચકોમાં તેમજ અશક્તિમાન, લાછબેરીઓમાં ફેલાવવાનો યત્ન કરવાથી ધર્મનું જ્ઞાન-દાન આપવા જેટલું તેમને પુણ્ય પ્રાપ્ત થશે. વિદ્યાદાન જેવું બીજું કોઇ દાન નથી. પરમાત્મા તેમને સારો બલ આપશે.

ચાલુ વર્ષમાં તુકસાન સંહન કરીને પણ મોટાં-ઠાણાં જેટલું વંચન આપ્યું છે, તે ઉપરાંત “ રાજયોગ ” પુસ્તક અને ભગવાન શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ તથા સ્વામી વિવેકાનંદજીની મોટી છબી ભેટ આપાઇ છે. બીજી વર્ષમાં પણ કેટલાક સંત પુરોહીની છબીઓ ઉપરાંત પરમહંસ દેવનાં ધર્મ પત્રી પરમપુણ્ય માતાશ્રી શારદામણી દેવીની છબી ભેટ આપવામાં આવશે અને એક પુસ્તક ભેટ આપવાની વ્યવસ્થા થશે. ધર્મનિષ્ઠ આહક બંધુઓ તેનો લાભ લેવા તત્પર થશે.

॥ ૐ નમો ભગવતે રામકૃષ્ણાય ॥

પ્રાસંગિક વિચારણા ॥

રૂપદા ! જીવન એ શું છે ? અનંત આનંદ, અનંત પ્રેમ, અનંત જ્ઞાન અને અનંત સામર્થ્યનો દિવ્ય મહાસાગર ! ન્યાયી પ્રત્યેક પળે, પ્રત્યેક શ્વાસોશ્વાસે, પ્રત્યેક વિચાર-પ્રત્યેક ક્રિયા અને પ્રત્યેક ભાવના દ્વારા કેવળ પ્રેમ, શાન્તિ અને આનંદની અનંત લહેરો ઉછાળા મારી રહી હોય ! અહા ! એ કેવું ચૈતન્યમય દૈવિ જીવન ! ૐ ॥

* * * * *

અને આવું દૈવિ જીવન જીવવાનો આપણો અને મનુષ્ય માનવો જન્મ સિદ્ધ હક છે ! અરે ! મનુષ્ય માત્ર પછી તે ગમે તે દેશ, ગમે-તે સ્થિતિમાં હોય-આવું આવું દૈવિ જીવન જીવવા માટે જ મનુષ્ય દેહ પ્રાપ્ત થયો છે. ૐ ॥

* * * * *

જગતના જે જે મહા પુરુષોએ જીવનની આ મહતા-પરમ દિવ્યતાનો સ્વાતુભવ કર્યો છે તેઓ ગંભીર ધ્યનિથી એજ બોધ આપે છે કે : ઓ પ્રજાતાં પરમ પ્રેમ સ્વરૂપો ! તમારામાં જ એ દિવ્ય જીવનનો અનંત મહા સાગર અપાર વેગથી ઉછળી રહ્યો છે એનો સાક્ષાત્કાર કરો ! સ્વાતુભવ કરો ! પ્રાચીન ઋષિવરો, આર્ષ ધર્મ પ્રવર્તકો અને શ્રુતિ ભગવતિ, પણ કર્મ, ઉપાસના, ભક્તિ, જ્ઞાન, યોગ, આદિ સાધનો દ્વારા એ જ પરમ દિવ્યતાનો સ્વાતુભવ કરવા પ્રેરણા કરે છે. ૐ ॥

* * * * *

પણ અત્યારે આપણે અતુભવમાં શું જોઈએ છીએ ? આધિ, બાધિ અને ઉપાધીથી ઘેરાએલાં માનવ બન્ધુઓની શાન્તિ મેળવવા, સુખ મેળવવા, જીવનની પરમ રમણીયતાનો સાક્ષાત્કાર કરવાની એ શુભાર તાલાવેલી ! અકળામણ અને નિરાશા ! અરે ! સંસારના સંતાપમય અનુભવોથી ઘણીવાર આપણું હૃદય પણ પુહારી ઉઠે છે કે જીવનમાં શાંતિ, સુખ, પ્રેમ, અને આનંદ હોવાની વાત માત્ર દક્ષિણાર્ધ મનોરંજન છે ! ૐ ॥

+ x x x x

પણ હકીકતમાં એમ નથી ! જીવનમાં રહેલી પરમ દિવ્યતા, પરમ સામર્થ્ય અને પરમ રમણીયતાનો સ્વાતુભવ કરવા જે રીતે આપણે જીવવું જોઈએ એ રીતે આપણે જીવવા હોતા નથી એથી જ આપણે આવા ઉદ્દાર પ્રકટ કરીએ છીએ ! જગતના જે જે મહા પુરુષોએ જીવનની દિવ્યતાનો, રમણીયતાનો અને પરમ સામર્થ્યનો સ્વાતુભવ કર્યો છે એવા

મહા પુરુષોના જીવનમાં અનેલા પ્રસંગોનું એક અભ્યાસીની દૃષ્ટિએ બરાબર અવલોકન કરીએ છીએ ત્યારે આપણને સમજાય છે કે જીવનના જે દુઃખાકર બનાવો માટે આપણે નિરાશામાં ગરકાવ થઈ જઈ "જીવન, દુઃખથી ભરપૂર છે ! જીવનમાં સુખ, શાન્તિ, આનંદ જેવું કંઈએ નથી ! " એમ માની હતાય થઈ જઈએ છીએ એવા જ પ્રસંગોમાં-અરે ! એથી પણ દુઃખદાયક પ્રસંગોમાં એ મહા પુરુષો જગતનાં માન કે અપમાન, સુખ કે દુઃખાકર બનાવોની સુસ્લક્ષતા અને ક્ષણિકતા પર-એના અલ્પકાળના-અન્યવાદો અને નાશવંત આશ્વેષો પર અદૃશ્ય કરી પૂર્ણ શાન્તિનો, પરમ આનંદનો અને પરમ રમણીયતાનો સ્વાતુભવ કરે છે ! હા ॥

x

x

x

x

x

વિશ્વવંદ્ય સ્વામીજી વિવેકાનંદજીનું દિવ્ય જીવન, મનુષ્ય જીવનમાં રહેલી દેવિ મહતાં અને સામર્થ્યનો અદ્ભુત ચિતાર રજુ કરે છે ! એમના જીવનના અનેક પ્રસંગો સત્યનો વાતુભવ કરવાવાળા-પ્રત્યેક પ્રવાસીને ખાસ મનન કરવા જેવા છે ! અહા ! હજારો રૂપિયાની માસિક આમદાની વાળા અને શ્રીમંતાઈ અને ઉદારતામાં બસ બંધા ગૃહસ્થોને ધરમાલે એવા ખાનદાન કુટુંબમાં એમનો જન્મ થયો હતો ! પિતાના મૃત્યુ પછી તુરંત જ જગતના દહેવાતા મિત્રો અને સંબંધીઓએ માલ મિલકત અને સંપત્તિના કબજો કરી નેવાથી કુટુંબ નિર્વાહનો સાધન માટે એમને ઔશીસે ઔશીસે નોકરી શોધવા ફરજ પડી હતી ! હજારો રૂપિયાની માસિક આમદાની વાળા કુટુંબને મહીને ત્રીસ રૂપિયા જેવી નજીવી રકમમાં નિર્વાહ ચલાવવો પડ્યો હતો અને એવા ધણા પ્રસંગોમાં હુધા-દેવીને એક પેસાના ચણા આપીને શાન્ત કરવા પડ્યાં હતાં છતાં પણ એમનું જીવન કેટલું ઉદાત્ત ! કેટલું શાન્તિમય અને કેટલું દિવ્ય સામર્થ્યવાન હતું એ અત્યારે સમજ જગત અનુભવી શકે છે ! આવા જ એક પ્રસંગે તેઓશ્રી એક પત્રમાં લખે છે કે:- "તમે હજી એ ઝગમગ પાન તો નથી કે જે બુદ્ધિને, અણુબુદ્ધિ, મૃત્યુને અમરત્વ, જગતને શૂન્ય, અને મનુષ્યને ધ્વંસ બનાવે છે ! આ જગત નામથી ઝાળખાતી મૂર્ખતાની જાળમાંથી અને તો તમે બહાર નીસરી આવો ત્યારે જ હું તમને ખરેખર બહાદુર અને સ્વતંત્ર દલીલ તમારાથી જે તેમ ન થઈ શકતું હોય તો જે લોકો આ અસત્ય રૂપી ધ્વંસને યાને લોક સમાજના વિપુલ દોષને પેગ તળે દબાવવાની હામ બીડતા હોય તેમની પીઠ યાગડી ઉત્સાહ આપે અને તેમ પણ ન થઈ શકે તો મંદિરજ્વાની કરીને જોન રાખો, પણ, "તોડ જોડ કરો" "સારા યાવ" "પ્રિય યાવ" એવા એવા મિથ્યા પ્રલાપો વડે તેમને ફરી પાછા દિવ્યમાં ધસી જવાનો પ્રયત્ન તો નજ કરો-હું આ સંસારને-આ સ્વપ્નને-આ ધોર સ્વપ્નને ધિક્કારું છું ! આ મઠ મંદિરના નામવાળા છળ પ્રખંડના અખોડાઓ, ધર્મશાસ્ત્રોના નામે ચોક્કસ ધર્મતા, સુંદર ચહેરા નીચે છુપાયેલાં બુદ્ધિ દહણો, પ્રમાણિકતા કે-સેવાના નામ નીચે ચંપાત્તાની પોલપોલ અને ધર્મના પવિત્ર નામ તળે ચાલતી દુહાનદારી વાળી દુનિયાને હું તિસ્કારની નજરથી જોઉં છું ! શું ! શું ! મ્હારે મ્હારા આત્માનું માપ સંસારના ગુણોએ કાઢે છે તેમ કાઢવું ? x + x : x "

પરમ પૂજ્ય સ્વામી વિવેકાનંદજીના જીવનને તેના પરમ દિવ્ય સ્વરૂપમાં અનુભવવા માટે આપણે આપણને પોતાને બરાબર જોળખવા પડશે, આપણા દેહની પ્રત્યેક ક્રિયાઓને આપણી ઇન્દ્રિયોની પ્રત્યેક લાક્ષણિકતા અને સોલુષતાને એક ઇન્સપેક્ટરની દૃષ્ટિથી તપાસવી પડશે અને આપણાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકાર (દૃષ્ટ્ય-egoism) કયા કયા પ્રસંગો કેવે કેવે પ્રકારે લલચાવી આપણને ઠગે છે અને બદ દરે છે એ તપાસવું પડશે, સારે જ ખરું જીવન એ શું છે એનો વિચાર કરવાને આપણે પાત્ર થઈએ. ॥ ૮૦ ॥

+ + + + +

અને આ પ્રકારે જ્યારે આપણે પોતે જ આપણા નિરીક્ષક (Inspector) થઈએ, આપણે પોતે જ આપણા નિયામક (Leader) થઈ જાય ત્યારે જ જીવન એ શું છે, એનો બરાબર ખ્યાલ આવશે ! જીવજાતીની આ પ્રકારની સાધનાને વેદાંતની ભાષામાં “વિવેક” ના નામથી જોળખવામાં આવી છે. પરમ પૂજ્ય શ્રી આદ્ય શંકરાચાર્ય એ “વિવેક” ને બે રૂપર મહત્ત્વ આપે છે અને જીવજાતીની આ પ્રકારની વિચારણાને ભક્તરાજ અખાણ ના શબ્દોમાં કહીએ તો:—

“ચર યા તદ્દારો ત્વજ, મયી ખીજે કોઈ મનવા !

બાણ સુરવને ટાળ્ય, વાળ્ય અંતરમાં સેવા.”

* * * * *

અને આ રીતે “વિવેક-વિચારણા વડે” આપણે પોતે જ આપણા નિયામક (Leader) થઈએ છીએ, અને આપણાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકાર (દૃષ્ટ્ય-egoism) અને રેહેદ્રિયની વાસનાઓની પ્રત્યેક ક્રિયાની, છપી પોનીસના ઇન્સપેક્ટર દરેક પશુ વધારે સાવચેતીથી તપાસ રાખીએ છીએ ત્યારે જ જીવન એ શું છે ? અને જીવનમાં કેટલું સામર્થ્ય રહેલું છે એ આપણા અનુભવમાં આવવા માટે છે ! એટલું જ નહીં પણ જીવનમાં રહેલી પરમ દિવ્યતા અને રમણીયતાનો આપણને જેમ જેમ અનુભવ થવા માટે છે, તેમ તેમ આપણે પોતે સ્વયં આનંદ રૂપ, પરમ પ્રેમ સ્વરૂપ મતા બન્યો છીએ ! ॥ ૮૧ ॥

+ + + + +

પછી આનંદ કે શાન્તિને શોધવા આપણે મિત્ર મંડળોમાં કે હલજોમાં, નાટ્યોમાં કે સિનેમામાં કે જગતનાં હલેવાતા આનંદમય સ્થાનોમાં જવાની જરૂર રહેતી નથી. જ્યાં આપણે પોતે જ સ્વયં આનંદરૂપ થઈએ છીએ ત્યાં હજારો પ્રકારના સંકેતો પણ આપણા આનંદનો ભગ નથી કરી શકતા ! બસે જગતનો હજારો હલેશકર મનાવેો એકો વખતે હૃદયો લાવી આપણા આનંદનો, આપણી શાન્તિનો ભંગ કરવા ચઢી આવે તોપણ આપણા આનંદને રોકવા, આપણી શાન્તિમાં ભંગ કરવા કોઈ પણ હલેશકર બનાવતી તાકાત નથી !

+ + + + +

પ્રેમ સ્વરૂપ આત્મ બંધુઓ ! આવા દિવ્ય જીવનનો સ્વાનુભાવ કરવા આપણા દિવ્ય મહાવિજ્ઞા, ધર્મચાર્યો, અને સંત મહા પુરુષોના પવિત્ર જીવનમાંથી અને આપણા ભગવદ્

સ્વરૂપ રામ, કૃષ્ણ, બુદ્ધ, શંકર, કબીર, રામાનુજ કે મહાવીર ઇસુક્રીષ્ટ, હ. મહામદ પયગંબર કે જરથોસ્ત, ચૈતન્ય ભગવાન કે રામકૃષ્ણભગવાન, સ્વામી શ્રી વિવેકાનંદજી કે સ્વામી શ્રી રામતીર્થજી કે જગત્તા હરકોઈ મહાપુરુષના દૈવિજીવનમાંથી. ચૈતન્ય, પ્રભુ પ્રેમ અને દિવ્ય જીવનનું સનાતન જ્યોતિ દર્શન થાય ત્યાં ત્યાંથી પ્રકાશ, ચૈતન્ય, સત્યનો સ્વાનુભવ કરવા પરમ પ્રેમ પૂર્વક હૃદયની એકતા સાધી જીવનતા અમર્યાદિત મહાસાગરમાં આપણી નૌકા ઝુકાવીએ અને શુન્નરાતના એક ભવ્ય લેખકેની સુંદર કાવ્ય પ્રસાદીથી પરમ જ્યોતિ મય પરમાત્માને પ્રાર્થના કરીએ કે:—

“ અંતરના આરામ, શોધું હું અંતરના આરામ;

જળ સ્થળને આસ્માન-શોધું હું અંતરના આરામ.

લેખ લખું કે ભાષણ બાણ;

રેણું, બધે હું યાન;

પાકન પાકનથી મન અજવાણ;

તોયે ન મળે વિશ્રામ;

શોધું હું અંતરના આરામ ”

જય રામ કૃષ્ણ ! જય પ્રભુ !

વૈશાખ શુક્લ એકાદશી.

કીમ સ્ટેશન.

બી. બી. સી. આઈ. રેલવે.

સિ. ચરણુરજ પંકજ

વૈદ્ય વલ્લભંતરાય જાવેરીલાલના

જય રામકૃષ્ણ ! જય ગુર !

ॐ તત્ સત્ !

—:—

ઋક્ યજુ સામ ને વેદ અયર્વ,

વેદે ઉપનિષદે ॐ અદ્વૈત;

મજ્ઞાનં બ્રહ્મ અહંબ્રહ્માસ્મિ,

તત્ત્વમસિ અયમાત્માન્નહ;

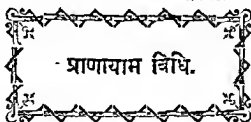
એવા અભેદ અખંડ નિરંજન,

સત્ય સ્વરૂપે સત્ ચિદાનંદ;

આર્યાડ,

છ. મુરત.

જોશી રામચંદ્ર-રવિશંકર.

(૫)

એ સંબંધી શિવસંહિતામાં શંકર ભગવાને પાર્વતીએ ૨૫૪ કથું છે કે: આલોચ્ય સર્વ શાસ્ત્રાણિ વિચાર્ય ચ પુનઃ પુનઃ । एकमेव सुनिष्पन्नं योगशास्त्रं परं मतम् । “ સર્વ શાસ્ત્ર જ્ઞેતાં અને વારંવાર વિચાર કરતાં માત્ર એક યોગશાસ્ત્ર મહેને પરમ માન્ય જણાય છે. માટે જગત્ પ્રધાનમાં રહી પરમાર્થ અને સુખની ઇચ્છાવાળા માટે એક યોગ-શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવો પરમ આવશ્યક છે. ” આમ હોવા છતાં આ શાસ્ત્ર ઉપર લોકોનો અધિભાસ-ચંદા વગેરે દારણેથી ઉદાસીનતા જણાય છે. યોગથી-શો કાયદો થાય છે તે સાળજો. પ્રાણાયામાદિયુક્તેન સર્વરોગક્ષયો ભવેત્ । અયુક્તાભ્યાસયોગેન સર્વરોગસમુદ્ભવઃ ॥ પ્રાણાયામાદિ સર્વ ક્રિયાયુક્ત રીતિથી સાધવામાં આવે તો સર્વરોગ દૂર થાય છે પરંતુ અયુક્ત રીતિથી સાધવામાં આવે તો સર્વ રોગ ઉત્પન્ન થાય છે. માટે સાધકે સર્વ યોગક્રિયા વ્યવસ્થિત રીતિથી સાધ્ય કરવી.

પ્રાણાયામથી થતા લાભ.

યુક્તં યુક્તં ત્વજેદ્રાયું યુક્તં યુક્તં ચ પૂરયેત્ ।

યુક્તં યુક્તં ચ વઢ્ઢીયાદેવં સિદ્ધિમન્નાપ્નુયાત્ ॥

અર્થ:—પૂરક, કુંજક, રેચક, ઉપરોક્ત પ્રમાણે સાવચેતીથી કરવા યોગ્ય માગે ચૂકવાથી પ્રાણાયામથી સાધ્ય થતી સિદ્ધિ નહિં થતાં નાહક સંકટ ઉત્પન્ન થશે. માટેજ લક્ષ્યમાં રાખવું કે યોગ્ય રીતિએ એ રહ્યા સાધ્ય કરવી.

ચલે વાતે ચલં ચિત્તં નિશ્ચલે નિશ્ચલં ભવેત્ ।

યોગી સ્થાણુત્વમાપ્નોતિ તતો વાયું નિરોધયેત્ ॥

અર્થ:—પ્રાણ વાયુ ચંચલ હોય છે ત્યાં સુધી ચિત્ત ચંચલજન રહે છે. પરંતુ પ્રાણાયામ સાધ્ય કર્યા પછી પ્રાણવાયુ સ્થિર થવાજ યોગીનું ચિત્ત સ્થિર થાય છે અને તેનું આયુષ્ય વધે છે. માટેજ પ્રત્યેક મનુષ્યે પ્રાણાયામની ક્રિયા સાધ્ય કરવી એવું યોગ-શાસ્ત્રનું કથન છે.

વાયુદ્વાયુઃ સ્થિતો દેહે તાવજ્જીવનમુચ્યતે ।

પરણં તસ્ય નિષ્ક્રાંતિસ્તતો વાયું નિરોધયેત્ ॥

અર્થ:—જ્યાંસુધી શરીરમાં પ્રાણવાયુ છે ત્યાંસુધી જીવનહતા વિદ્યમાન રહેવાય છે

અને પ્રાણવાયુ નિકળી ગયો કે પછી મૃત્યુ થયું કહેવાય છે. માટે જોને મરણ દર ટેકવું હોય અને જોને ધર્મ કૃત્યો માટેજ પોતાનું આયુષ્ય વધારવું હોય તેણે યથાવિધિ પ્રાણાયામ કરવો અને અનેક રોગ તથા અનેક જાંબ, ક્ષેત્રથી મુક્ત થવું.

પ્રાણાયામથી ચિત્ત સ્થિર થાય છે, અંતઃકન્થ પવિત્ર થાય છે, શરીર મિશ્રગી રહે છે, મનોભળ, આત્મ બળ અતિશય વધે છે; ભય-સંકટ તેનાથી દૂર ને દૂરજ રહે છે અને તે હિતમ પુરુષનો સર્વત્ર વિજયજ થાય છે, એટલુંજ નહિં પણ તે પુરુષ જો સ્થાનમાં નિવાસ કરે છે તે સ્થાન અને તેની આસપાસનું વાતાવરણ અતિ પવિત્ર થઇ જાય છે. જ્યાં જ્યાં તેનાં પગલાં પડે છે ત્યાં પવિત્રતા છરાઇ જાય છે તેની દૃષ્ટિ પડતાંજ વ્યાધિ-વિધ્ન દૂર થઇ જાય છે. એમાં જરા પણ શંકા નથી. હે હિતમ સૌધક! જરાપણ શંકાવગર પ્રાણાયામની ક્રિયા સાધ્ય કરવા સદગુરુને ચરણે જા! ત્હારું સર્વ પ્રકારે કલ્યાણ થશે એટલુંજ નહિં પણ ત્હારી ભવિષ્યની પ્રજા પણ સુખી થશે.

પ્રાણાયામ.

પ્રાણાયામની ક્રિયા સખવામાં આવે તે પહેલાં હથેં પણ સાધકને કંઈક સૂચના કરવી જરૂર થાય છે. અષ્ટાંગ યોગમાંના યમ, નિયમ, આસન, એ ચાર સમક્ષ સાધ્ય નહિં થયાં હોય તો આશરે પરંતુ પ્રાણાયામ માટે તેમ આશરે નહિં. એ ક્રિયા તો શાસ્ત્રોક્ત પદ્ધતિએ, યોગ્ય રીતિએ, સાધ્ય કરવી જોઈએ, તે માટેજ શરૂની આવશ્યકતા છે. જો તેમ ન અને તો શરૂએ દર્શાવેલા શાસ્ત્રોક્ત નિયમ પ્રત્યે, સંપૂર્ણ રીતે લક્ષ્ય રાખી અભ્યાસ કરવો જોઈએ. ઘણા માણસો ગમે તેમ અવ્યવસ્થિત રીતે પ્રાણાયામાદિક યોગક્રિયાઓ કરી અનેક રોગના ભોગ થઈ પડેલા જોરામાં આવ્યા છે. માટેજ સાધક બંધુને પુત્ર પ્રાર્થના છે કે: તેમણે આ ક્રિયા સાધ્ય કરતા પહેલાં, આ લેખમાં દર્શાવેલા નિયમો અને ક્રિયા સંપૂર્ણ વાંચી, ધ્યાનમાં લઇ, અનુકૂળતા હોય તોજ એ ક્રિયા સાધ્ય કરવા તત્પર થવું.

પ્રાણાયામ: પ્રાણ + આયામ મળીને પ્રાણાયામ થયો છે. પ્ર + અન મળીને પ્રાણ: પ્ર = Fourth અન્ to breathe, અન: breath, શ્વાસ, એટલે નાક, મુખદ્વારે વાયુ અંદર અને બહાર લેવા મૂકવાની ક્રિયા. આયામ એટલે Control, stopping, વશ કરવું, સ્વાધીનમાં લેવું. એટલે પ્રાણાયામનો સંબંધ શ્વાસોશ્વાસ સાથે આવે છે, અને તે શ્વાસોશ્વાસને વશ કરવો એમ કહી શકાય. આપણે નાક અથવા મુખદ્વાર, અવ્યવસ્થિત રીતિએ, ગમેતેમ શ્વાસોશ્વાસ લઇએ-મૂકીએ છીએ. (અતિશય બોલવાથી, અતિશય ચર્ચામ થયાથી, અતિશય દોડવાથી, ગેરબ્યાજબી વર્તન રાખવાથી, મંથુનથી અને અભક્ષ્યમ-દાણુ કરવાથી નૈસર્ગિક શ્વાસોશ્વાસ ક્રિયામાં દેર પડી જાય છે, તે અવ્યવસ્થિત-અનિયમિત થઇ જાય છે. તેથી જ મનુષ્યને અનેક પ્રકારના રોગ થઇ જાય છે.) એ જ શ્વાસોશ્વાસની ક્રિયાને અવ્યવસ્થિતપણાની લગામ બાંધીને, તેનું અનિયમિતપણું દૂર કરી નૈસર્ગિક પદ્ધતિપર લાવવા માટે શાસ્ત્રદારોએ-અનુભવી મહાત્માઓએ યોગશાસ્ત્ર રચ્યું છે, તેમાં દર્શાવેલી ક્રિયા સાધ્ય કરી શ્વાસોશ્વાસને નિયમિત પદ્ધતિએ ચલાવે, અને આરોગ્ય પ્રાપ્તિ માટે તેને શરીર રાખીને પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે તેને (પ્રાણને) રમાડવો એનું જ નામ પ્રાણાયામ કહેવાય છે.

પ્રાણુ એ એક વિશ્વશક્તિ છે. પ્રાણીનો શ્વાસોશ્વાસ એ શક્તિનું વ્યક્તરૂપ છે. એ શક્તિના યોગથી જ (Diafram માં) ગતિ ઉત્પન્ન થઈ—જેને “જીવતાં” કહે છે એવા-પ્રાણીઓના શ્વાસોશ્વાસ નિર્માણ થાય છે. સામાન્ય લોકો, શ્વાસોશ્વાસને પ્રાણુ સમજે છે. પરંતુ શ્વાસોશ્વાસ એ પ્રાણુ નથી પણ શરીરમાં પ્રાણુ હોવાની એ નિશાની છે. જેમ એન્જન રૂમમાં એક મોટું ફ્લાયિંગ વ્હીલ (Flying wheel) હોય છે તે જ પ્રમાણે Diafram એ શરીરમાં મોટું દોડતું ચક્ર છે. તેના દ્વારા શરીરના પ્રત્યેક વિભાગને અને તેમાંના પ્રત્યેક પરમાણુને હલનચલનની ગતિ મળે છે તેમ જ તે તેને નિયમિત રાખે છે. અર્થાત્ તે જ એવી ક્રિયાઓનું મૂખ્ય સાધન છે. પ્રાણીશીર્ષી ઈશ્વરીશક્તિદ્વારા, સર્વ ચરાચરને દૃષ્ય અસ્તિત્વ આપે છે. અળ, જળ, વાયુ અને સૂર્ય-તેજ દ્વારા પ્રાણી માત્રને પ્રાણુશક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, અને તેમાં પણ વિશેષતઃ વાયુદ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે. માટે જ નાક દ્વારા આવ જ કરનાર વાયુને પ્રાણુ સમજવામાં આવે છે. પરંતુ વાસ્તવિક જોતાં તે પ્રાણુ નથી. નાકદ્વારા પવનની આવ જ થવી અર્થાત્ શ્વાસોશ્વાસ ચાલવી એ માત્ર શરીરમાં પ્રાણુ હોવાનું સ્પષ્ટ ચિહ્ન જ છે. જો શરીરમાં પ્રાણુ નહિ હોય તો શ્વાસોશ્વાસની ક્રિયા બંધ પડી જશે, અને તેને જ મૃત શરીર કહેવામાં આવશે.

પ્રાણીયામ સાધ્ય કરેલા સંત પુરૂષો કહે છે કે : “વાયુ, જળ, અમ અને સૂર્યતેજ, એ સાધનોદ્વારા પ્રાણીઓને એક પ્રકારનું ચાલક-ચેતન-તત્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. વિજળીના જેવી તેની ગતિ અને ચપળતા હોય છે, અને તે શરીરમાં પ્રસરી જઈ, જેના યોગથી પ્રાણી માત્રને ચલન, વલણ, ચળવળ, ગતિ અને શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે તે જ શક્તિને “પ્રાણુ” ની સંગ્રા તેઓ આપે છે.

પ્રાણુ એ એક ઈશ્વરી શક્તિ-ઈશ્વરી જશિસ જ છે, અને તે અપ્રાણુ કરનાર ઈશ્વર સમાન એક અદ્વિતીયશક્તિ પણ વિદ્યમાન છે એમાં કંઈ પણ સંદેહ નથી. ઈશ્વર જેમ અનુભાવથી જાણવામાં આવે છે, તે જ પ્રમાણે એ શક્તિને પણ જાણવી જોઈએ. લોકશુન્યમાં શક્તિ છે પરંતુ જેમ લોખંડની સમક્ષ ધરતીથી લોકશુન્યમાં રાક્ષિ છે એવી આત્મી થાય છે તે જ પ્રમાણે વાયુ, જળ, અલ, અને સૂર્યતેજ એમાં પ્રાણુશક્તિ છે એવો અનુભવ કરવા માટે તે વસ્તુઓની સજ્જ પ્રાણીયો સાથે દ્રુતતા કરવાથી, એકજીવ કરવાથી, તે પ્રાણીઓની વૃદ્ધિ પામતી હીલચાલ ઉપરથી જાણી આવે છે. અર્થાત્ તે મહાનશક્તિ, જગતના હલનચલન ઉપરથી સ્પષ્ટરૂપે સમજવામાં આવે છે. તે શક્તિ વગર સમસ્ત જગત યત્યવત્ થઈ રહે. જે વસ્તુમાં જીવ છે તેને વાયુ, જળ, અલ અને સૂર્યતેજમાંથી એ શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રત્યેક વસ્તુમાં જીવ છે, માટે પ્રત્યેક ચરાચરમાં તેજ છે. પ્રાણીઓમાં છે, વૃક્ષોમાં છે, એટલું જ નહિ પણ પ્રત્યેક અણુ-રેણુમાં પણ તે જ-પ્રાણુ-ઈશ્વર-છે, તે સર્વ વ્યાપક છે.

પ્રાણુ અને ઈશ્વરી અંશ એ બન્ને જૂદા જૂદા છે તે સમજવામાં ગોઝાળો ન થાય માટે કહેવાની આવશ્યકતા છે કે : “હું અને મોહક” એ શબ્દ દ્વારા પ્રત્યેક પ્રાણીઓમાં જે અહંકાર તત્ત્વ પ્રકટી રહે છે તે કંઈ પ્રાણુ નથી. અસિમાથી જેમ અનેક ચિથ્થુગારીઓ

* “પ્રાણી” એ શબ્દ શ્વાસોશ્વાસ લેનાર જીવોને માટે જ યોગ્ય છે. જો કે વૃક્ષોને પણ જીવ અને પ્રાણુ છે. પરંતુ તેને પ્રાણી કહેવામાં આવતી નથી.

ઉત્પન્ન થાય છે તે જ પ્રમાણે આત્મા એ ઈશ્વરમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી ચિહ્નગારી સમાન-
તેનો એક અંશ છે. જેમ એક મનુષ્યને અનેક સંતાન હોય છે તે જ પ્રમાણે આપણે સર્વે-સર્વે
જીવાત્મા-તે ઈશ્વરના સંતાન જ છીએ. ઠારણ કે તેમાંથી ઉત્પન્ન થયાં છીએ. તેમના
સમક્ષ પ્રાણ (પ્રાણ સહિત) સજીવ-પ્રાણ સહિત-પરમાણુના ઝુમખાને ઝુમખા એકત્ર
થઈ, ઈશ્વરી શક્તિદ્વારા તે પરમાણુઓમાંથી ઉત્પન્ન થઈ, તે પરમાણુઓનું હસનચલન
ચર થાય છે. પ્રાણીઓમાં સમાયેલા અહંકાર એ ઈશ્વરીતત્ત્વ પ્રતિબિંબિત કરવાનો એક
નમૂનો છે. જે સમયે શરીરમાંથી અહંકાર તત્ત્વ દૂર થાય છે, અર્થાત્ પ્રાણી પોતાનો
દેહ ત્યાગ કરે છે-મરણ પામે છે, અને જે સમયે પ્રાણુની શરીર પર સત્તા રહેતી નથી તે
સમયે એ પ્રાણુશક્તિ, પેલા શરીર-પરમાણુમાંથી બહાર નીકળી જઈ અન્ય પદાર્થને ચેતન
અર્પવા માટે અન્ય પરમાણુઓમાં પ્રવેશ કરે છે. બાકી પ્રાણુ જરા છતાં સમર્થિ પ્રાણુ
તેનામાં વિદ્યમાન હોય છે જ ઠારણ કે મૃત શરીર એ અન્ય પ્રાણીયોના ખોરાક થઈ પડે
છે. અન્ય પરમાણુઓને ચેતન અર્પી નવીન શરીર રચવાના કાર્યમાં ઉપરોક્ત પ્રાણુનો વિ-
નિયોગ થાય છે. તે પરમાણુઓને પરિપૂર્ણ થઈ પછી જે પ્રાણુશક્તિ વધે છે તે જ નગ-
વત્તા પ્રાણુ-બાંધારમાં જમે થાય છે. એ ઉપરથી સમજવામાં આવશે કે : જગત્તો બચ-
કાર જે શક્તિવડે ચાલે છે તે શક્તિને “પ્રાણ” તું નામ આપવામાં આવ્યું છે, એ જ
પ્રાણુવડે પ્રત્યેક પ્રાણીમાં હસનચલન, ગતિ, અને શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે. પ્રાણુને ગતિનો
કિંવા શક્તિનો આત્મા કહેવામાં આવે તો ચાલશે. એ શક્તિવડે જ પ્રાણીઓનું જીવન
મુરશિત રહી તેમની હસનચલન ક્રિયા ચર થાય છે. એ શક્તિ-ઈશ્વરી-તત્ત્વ જે જીવાત્મા,
તેની આસપાસ પ્રાણુશક્તિ પરમાણુના ઝુમખા એકત્ર થઈ, તે જ જીવોનું હસનચલન
અર્પાઈ ચલાવે છે.

કેનાપનિપદમાં સિધ્ધે ગુરને પ્રશ્ન કર્યો છે કે : “બ્રહ્મ, બ્રહ્મ, કહેવામાં આવે છે તે
કાણુ ?” ગુરુએ ઉત્તર દીધું કે :

યદ્વાચા નમ્યુદિતં येन वागम्युद्यते ।

તદેવ વ્રહ્મ ત્વં વિદ્ધિ નેદં यदिद-મુપાસતે ॥

यन्मनसा न मनुते येनाहुर्मनोमंतम् ।

તદેવ વ્રહ્મ ત્વં વિદ્ધિ નેદં यदिद-મુપાસતે ।

यच्चपुस्तं न पश्यति येनचक्षुःपि पश्यति ।

તદેવ વ્રહ્મ ત્વં વિદ્ધિ નેદં यदिद-મુપાસતે ॥

यच्छ्रोत्रेण न श्रुणोति येन श्रोत्रमिदं श्रुतम् ।

તદેવ વ્રહ્મ ત્વં વિદ્ધિ નેદં यदिद-મુપાસતે ।

यत्प्राणेन न प्राणिति येन प्राणः प्रणीयते ।

તદેવ ત્વં વિદ્ધિ નેદં यदि-મુપાસતે ।

વિવેક વચનામૃત.

(૩)

૧. જગજ્ઞાનની. (કુલ કુણ્ડલિની. *)—મર્વશક્તિમતા, સર્વવ્યાપિતા, અને દયા એજ એ જગજ્ઞાનની ભગવતીના ગુણ છે. જગતમા જેટલા પ્રકારની શક્તિ છે તેની તે સમદ્વિરૂપિણી છે. જગતમાં શક્તિનો જેટલો વિકાર જોવામાં આવે છે તે સર્વમા એ (કુણ્ડલિની) જગદમ્યા જ રમી રહી છે. તે પ્રાણ રૂપિણી, બુદ્ધિ રૂપિણી અને પ્રેમ રૂપિણી છે. તે સમગ્ર જગતના અંતરમાં વ્યાપી રહી છે. વળી તે જગતથી સમ્પૂર્ણ પૃથક્ પણ છે.

૨. તે ઇચ્છાનુસાર કોઈ પણ સ્વરૂપમાં આપણને દર્શન દઈ શકે છે. તે જગજ્ઞાનની નામ-રૂપ બન્ને હોઈ શકે છે. અથવા રૂપ ન હોય તો માત્ર નામ પણ હોઈ શકે છે. આપણે તેની વિભિન્ન ભાવના પૂર્વક ઉપાસના કરતાં કરતાં એક એવી અવસ્થામાં આવી શકીએ છીએ કે જ્યાં નામ-રૂપ આદિ કાઈ પણ હોઈ નથી. ત્યાં માત્ર શુદ્ધ-સત્તા વિરાજ રહેલી હોય છે.

૩. તેજ જગજ્ઞાનની ભગવતી કુણ્ડલિની જ આપણા અમ્યન્તરમાં નિદ્રિતા યષ્ટ રહી છે. તેની ઉપાસના કર્યાં સિવાય આપણે પોતાના યથાર્થ સ્વરૂપને જોળખી શકીશું નહિં. (અર્થાત્ યોગશાસ્ત્ર દ્વિત પદ્મ ચક્રોદ્ધિયા બાલુવા યત્ન કરવો જોઈએ.)

૪. આપણે શિવસ્વરૂપ છીએ અને અતિન્દ્રિય અવિનાશી જ્ઞાન સ્વરૂપ છીએ. પ્રત્યેક વ્યક્તિની પાછળ અનન્ત શક્તિ વિદ્યમાન છે. જગદમ્માની પ્રાર્થના કરતા જ એ શક્તિ તમારામાં પ્રવેશ કરી શકશે.

૫. તે જગદમ્માની એક કણા-એક બિન્દુમાંથી કૃષ્ણ, અને એક કણામાંથી બુદ્ધ, અને એક કણામાંથી ક્ષિત્ત, થયા છે. આપણી પ્રાર્થિત માતાના સરીરમાં તે જ જગત માતાની એક કણા પ્રકટી રહી છે, તેની ઉપાસના કરવાથી મહાન લાભ થાય છે. જો પરમ જ્ઞાન અને આનંદની ઇચ્છા રાખતા હો તો તે જગજ્ઞાનનીની ઉપાસના કરો. સદૃશ્ય તે ઉપાસનાદ્વારા આનંદ ઉપભોગ કરી રહ્યા હોય છે. માટે સદૃશ્ય પ્રાપ્ત કરી જગજ્ઞાનનીનાં દર્શન કરો.

૬. ધર્મ અને કથિર—ધર્મ અને કથિર કહેતા અનન્ત શક્તિ અને અનન્ત વીર્ય સમજવું. કુર્બળતા અને દાસ્યત્વનો ભાગ કરો જો તમે સુક્ત સ્વભાવ થશો તો જ તમે કેવલ માત્ર આત્મા યષ્ટ શકશો. જો તમે સુક્તસ્વભાવ થશો તો જ અમૃતસ્વ તમેારા હાથમાં આવી શકશે. અર્થાત્ તો જ તમને અમૃત પ્રાપ્ત થશે. જો સુક્તસ્વભાવ છે તે જ કથિર.

* યોગશાસ્ત્રમાં લિંગ મૂળમાં મૂળાધાર ચક્રમાં કુલકુણ્ડલિની અથવા કુણ્ડલિની નામક નાડી (શક્તિ) છે, તેના વડે જ જગતની ઉત્પત્તિ યષ્ટ છે.

૨. જે ધર્મ અથવા જે ઇશ્વર, વિધવાનાં, અશુ લુછી શકે નહિં અથવા પિતૃમાતૃ-
હીન અનાથના મુખમાં એક દટકો રોટલી આપી શકે નહિ, તે ધર્મ અથવા ઇશ્વરને હું
માનતો નથી. મ્હને તેના ઉપર શ્રદ્ધા નથી. ગમે તેટલો સુંદર મતવાદ હોય, ગમે તેટલું
દાર્શનિક તત્ત્વ તેમાં હોય, પરંતુ જ્યાં સુધી તે મંત પુસ્તકોમાં સમાઈ રહ્યો છે ત્યાં સુધી
હું તેને ધર્મ કહી શકીશ નહિં. આપણી પીઠ પર અશુ નથી. તે તો મુખ ઉપર-રક્તમે જ
છે. માટે સન્મુખે અગ્રસર યાઓ, અને જે ધર્મને તમારો પોતાનો ધર્મ માની તેનું ગૌરવ
વધારતા હો તેનો ઉપદેશ કાર્યના રૂપમાં બદલી નાંખો અર્થાત્ તે પ્રમાણે કાર્ય કરો.

૩. (સામ્પ્રતના) હિંદુઓનો ધર્મ વેદમાં નથી, પુરાણમાં નથી, ભક્તિમાં નથી. મુક્તિમાં
નથી. ધર્મ સમાઈ રહ્યો છે માત્ર ભાતના હાલ્લામાં (સામ્પ્રતના) હિંદુઓનો ધર્મ વિવેક
માર્ગમાં નથી. જ્ઞાનમાર્ગમાં નથી. જ્ઞાત સ્પર્શમાર્ગમાં જ ભરાઈ રહ્યો છે. “અમને અડકશો
નહિ.અમને અડકશો નહિ.” બસ,એમ કહેવામાં જ ધર્મ આવી ગયો છે! માત્ર એવા સ્પર્શસ્પર્શના
ધર્મમાં મરણ પર્વત પડી રહેશે નહિ! “આત્મવત્ સર્વમૂતેષુ” એ તો કેવળ પુસ્તકોમાં જ
પડી રહેવાનુંકે? જે ધર્મિષ્ઠ ગરીબ બ્રૂખ્યાને એક મુકી અન્ન ન આપી શકે તે બીજાને મુક્તિ શી રીતે
અપાવી શકે? અને જેઓ બીજાનો શ્વાસ ભેતાં અપવિત્ર થઈ જાય છે તેઓ બીજાને પવિત્ર
શી રીતે કરશે! “સ્પર્શમાગ” એ એક પ્રકારનો માનસિક વ્યાધિ છે! સેવા કરો! સેવા કરો!

૪. ફિલોસોફિ, યોગ, તપ, મંદિર, દેવ સેવા, કંદ મૂળ આહાર આદિ સર્વ વ્યક્તિ-
ગત ધર્મ છે. દેશગત ધર્મ છે, પરંતુ પરોપકાર એજ એક માત્ર સાર્વજનિક મહાવ્રત છે.
પરોપકાર કર. પરોપકાર કર.

૫. મન, વાણી અને કર્મ વડે, “જગદ્વિતાય” થયું નોઈએ. “માતૃ દેવો મય,
પિતૃ દેવો મય,” એવું પુસ્તકોમાં વાંચવામાં આવ્યું છે પરંતુ હું તો કહું છું કે
“દરિદ્ર દેવો મય, મૂર્ખ દેવો મય”-દરિદ્ર, મૂર્ખ, અસાની, દુખી, વ્યાધિગ્રસ્ત, એ
સર્વ તમારા દેવતા યાઓ. એ સર્વની સેવા કરવી એજ પરમધર્મ જાણવો.

૬. મ્હને મુક્તિ નોઈતી નથી, ભક્તિ નોઈતી નથી. બસે હું ગમે તે નરકમાં જઈ
પણ માત્ર મ્હને તો “વસન્તવલ્લોલહિન્ત ચરન્તઃ” વસન્ત ઋતુની પેઠે લોકોનું કલ્યાણ
સાધન કરવું એજ મ્હારો પરમધર્મ હું માનું છું.

૭. વેદ વ્યાસજીએ કહ્યું છે કે: “કલિયુગમાં દાન કરવું એજ એક માત્ર ધર્મ છે.
તેમાં પણ ધર્મ દાન કરવું એ સર્વથી ઔષ્ઠ દાન છે. વિદ્યાદાન તેથી ઉતરતું છે. તે પછી
પ્રાણદાન, સર્વથી નિષ્કૃષ્ટ અન્ન દાન છે, અન્ન દાન આપણે પુષ્કળ કર્યું છે. આપણા જેવી
દાનશીલ જાતિ બીજી કોઈ નથી. આ દેશમાં મિશ્રુક પાસે એક મુકી અન્ન હતો તો તે પણ
તેમાંથી અર્ધા મુકી બીજાને દાન કર્યો. એવી દાનશીલતા કેવળ ભારત વર્ષમાં જ નેવામાં
આવે છે. આપણે થયેજ અન્ન દાન કર્યું છે. હવે તો માત્ર બે પ્રકારનાં દાન કરવાં માટે
અગ્રસર થયું નોઈએ. એક ધર્મ અને બીજું વિદ્યાદાન.

૮. જે દેહ અને મન એ બે શુદ્ધ ન હોય તો મંદિરમાં જઈ શિવ પૂજન કરવું
વૃથા છે. જે મનુષ્યનાં દેહ અને મન એ બન્ને પવિત્ર હોય છે તેની જ પ્રાર્થના સંદર-
મગવાન સંભળે છે. પણ જેઓ અશુદ્ધ સ્વભાવના હોવા છતાં અન્નને ધર્મ જોય આપે

છે તેઓ અસદ્ ગતિને પામે છે. બાહ્ય પૂજન એ માનસિક પૂજનનું બહિર અંગ છે. માનસિક પૂજન અને ચિત્ત શુદ્ધિ એજ મૂળ વસ્તુ છે. એ ઉભય ન હોય તો બાહ્ય પૂજન-થી કશો લાભ થતો નથી.

૯. સર્વ ઉપાસનાનો સાર ચિત્તની શુદ્ધિ થવી અને અન્નનું કલ્યાણ સાધન કરવું એજ છે. જેઓ દરિદ્ર, દુર્બળ, સર્વ રોગીઓમાં શિવ ભગવાનનાં દર્શન કરે છે તેમ સાચી શિવ ઉપાસના કરે છે, અને જે એ બધાનો ત્યાગ કરી મૂર્તિમાંજ શિવની ઉપાસના કરે છે તે માત્ર આંડબરજ ! જે મનુષ્ય મંદિરમાં કેવળ શિવ દર્શન કરે છે તેના કરતાં જે મનુષ્ય જાતિ પદ્મિની ભેદ નહિ રાખતાં કોઈ પણ દરિદ્ર, દુર્બળ, વ્યાધિમરતને પણ શિવ જાણી તેની સેવા કરે છે તેના ઉપર શિવ અધિક પ્રસન્ન થાય છે.

૧૦. જે મનુષ્ય પિતાની સેવા કરવા ધ્વાતો હોય તેણે પિતાના સન્તાનોની પ્રથમ સેવા કરવી જોઈએ. જે સિવની સેવા કરવા ધ્વાતો હોય તેણે પ્રથમ શિવના સન્તાનોની સેવા કરવી જોઈએ. સૌથી પહેલાં જગત્તા છપ માનવી સેવા કરવી જોઈએ. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે: "જેઓ ભગવાનના ઠાસની સેવા કરે છે તેઓજ ભગવાનના સર્વ શ્રેષ્ઠ દાસ થઈ શકે છે."

૧૧. પારકાની સેવા એ તો મહાન શુભ કર્મ છે. એ સર્વ કર્મના બળથી ચિત્ત શુદ્ધ થાય છે, અને સર્વના હૃદયમાં જે શિવનો નિવાસ છે તે પ્રકટ થાય છે. તે સર્વનાં હૃદયમાં વિરાજી રહ્યા છે. જે આરતી ઉપર ધ્યાન અથવા મેલ હોય તો તેમાં આપણું મુખ જોઈ શકાય નહિ. એ પ્રમાણે આપણા હૃદય દર્શણમાં પણ અઘાન અને પાપરૂપી ધ્યાન મેલ હોય છે તેથી આત્મારૂપી શિવ ભગવાનનાં આપણને દર્શન થતા નથી. સૌથી મૂખ્ય પાપ સ્વાર્થ-પરતા છે. પ્રથમ પોતાનું કલ્યાણ સાધવું એના જેવું મહાપાપ ખીલું નથી.

૧૨. ઉચ્ચ જાતિયાં તે નિમ્ન ચણકાલ પર્યંત સર્વ જાતિએ આદર્શ પ્રાપ્ત થવાનો યત્ન કરવો જોઈએ. વેદાન્તનો એ આદર્શ કેવળ ભારત વર્ષને ઉપયોગી છે એમ નથી. સમગ્ર જગતને એ આદર્શ પ્રમાણે રચવાનો યત્ન કરવો જોઈએ. આપણા ધર્મનો એજ ઉદ્દેશ્ય છે, એજ લક્ષ્યબિંદુ છે કે ધીમે ધીમે સમગ્ર માનવ જાતિ આદર્શ ધાર્મિક અર્થોત્તરમાં, કૃતિ, શૌચ, શાન્તિ, ઉપાસના અને ધ્યાન પરાયણ થાય. એ આદર્શનું અવલંબન કરવાથી જ માનવ જાતિ ક્રમશઃ ઉપર સાધુજન પ્રાપ્ત કરી શકશે.

૧૩. આપણા દેશના અગ્રેજ ધોરણવાળા આડંબર ધારી આગેવાનેને કહું છું કે: આધ્યાત્મિક વિષયમાં આપણે જ જગત્તા શિક્ષક છીએ, અગ્રેજોને નહિ આગેવાના કેટલાક વિષયો તેમની પાસેથી શિખવાની આપણને આવશ્યકતા છે. જેમકે: બ્રહ્મચર્ય, વિદ્યા સમ્પન્નતા, સાદસ, ખત, ધર્મસહિષ્ણુતા, યોગ્ય વયે લગ્ન, ઇત્યાદિ.

૧. પ્રેમ—પ્રેમ એ કદી પણ નિષ્ફળ જતો નથી. આજ હો, કાલ હો, સેકંડો યુગ પછી હો, ગમે ત્યારે પણ પ્રેમનો જય યશોજ યશે. શું તમે મનુષ્ય જાતિ ઉપર પ્રેમ રાખો છો? ઇશ્વરની શોધ માટે ક્યાં જાઓ છો? ગીતાજીમાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને અર્જુનને વિરાટ સ્વરૂપ ખતાવ્યું હતું તે વાંચ્યું છે? શ્રી કૃષ્ણના દેહમાંજ સમગ્ર પ્રયિવિ-જગત માત્ર જણાયું હતું

તે જાણે છે ? જાણતા હો તો પછી દરિદ્ર, દુઃખી, દુર્બળ, વ્યાધિગ્રસ્ત, એ સર્વ તમારા ઇશ્વર નથી ? પ્રથમ તેમની ઉપાસના શા માટે કરતા નથી ? પ્રથમ તેમાં આત્મભાવ કેમ આરોપતા નથી ? ગંગાતીરે નિવાસ કરવા છતાં કુલો ખોદી સ્નાન કરો છો શા માટે ? પ્રેમની સર્વ શક્તિમાતા ઉપર વિશ્વાસ રાખો. તમારા હૃદયમાં પ્રેમ છે ખરો કે ? જો તે હશે તો તમે સર્વશક્તિમાન જ છો. તમે સમ્પૂર્ણ રૂપે નિષ્કામવતધારી છો ? જો તમે એવા હશે તો પછી તમારી અપાર શક્તિને કાણુ રોકી શકશે ? કેટલું ચારિત્રના બળ વડે જ મનુષ્ય સર્વત્ર જય પ્રાપ્ત કરી શકે છે. ઇશ્વર પોતાનાં સન્તાનોનું સમુદ્રના ગર્ભમાં પશુ રક્ષણ કરે છે. તમારી માતૃ ભૂમિ વીર સન્તાનો માંગે છે. તમે વીર થાઓ.

૨ પુસ્તક, પોથાં, વિદ્યા, સિદ્ધિ, યોગ, ધ્યાન, જ્ઞાન, પ્રેમ આગળ એ સર્વ ધૂણી સમાન ! પ્રેમ એજ ભક્તિ, પ્રેમ એજ જ્ઞાન અને પ્રેમ એજ મુક્તિ. એજ પૂજા, નરનારી દેહધારી પ્રભુની પૂજા, ખીજું બધું “ નેદં ચદિદમુપાસતે । ”

૩. પૈસાથી કંઈ પણ થઈ શકતું નથી, નામથી પણ કંઈ થઈ શકતું નથી યથાથી પણ કંઈ શકતું નથી. વિદ્યાથી પણ કંઈ થઈ શકતું નથી. પ્રેમથી જ સર્વ થઈ શકે છે. મનુષ્યનું સત્ ચરિત્રજ અનેક વિધોરૂપી સખ્ત દિવાલો તોડી નાખી પોતાનો માર્ગ કરી શકે છે.

૪. જગતમાં યથાર્થ ઉન્નતિ જોવામાં આવે છે તે પ્રેમ શક્તિથીજ થઈ છે. કેવળ દોષ જોવામાં આવે તો સત્કાર્ય થઈ શકે નહિ, હજારો વર્ષ પર્યંત પરીક્ષા કરી જોવામાં આવ્યું કે કે નિંદાવાદથી કંઈ ફળ પ્રાપ્ત થતું નથી.

૫. જેમણે સમાન ભાવ ધારણ કર્યો છે તેમનેજ બહુલત્વ પ્રાપ્ત થયું. કહેવામાં આવે છે. સર્વ પ્રકારના તિરસ્કારનો અર્થ એ છે કે આત્મા દ્વારા આત્માનોજ વિનાશ; માટે પ્રેમ જ જીવનનો યથાર્થ નિયામક છે. પ્રેમની અવસ્થા પ્રાપ્ત કરવી એટલે સિદ્ધાવસ્થા થઈ એમજ સમજવું. જે પ્રેમી બન્યો તે સિદ્ધ બન્યો એમજ સમજવું પણ યાદ રાખવું કે સિદ્ધિ તરફ અગ્રસર થવાથી સત્કાર્ય ઓછું થઈ શકે છે ! પ્રાણી માત્ર ઉપર પ્રેમ, પ્રેમ અને પ્રેમ. બસ પ્રેમ એજ સારવસ્તુ. સાહિત્યક વ્યક્તિયો તો જાણી શકે છે કે જગતનો વ્યવહાર માત્ર સર્વ બાલ્યાવસ્થાની રમત જ છે તેથીજ તેઓ કોઈ વિષય પ્રત્યે મોહ રાખી મસ્તક દુઃખવતા નથી.

૬. નિર્વિધિ હૃદય સિદ્ધ કરવા માટે એકદમ ક્રિતાવળે કોઈ કામ કરી નાખવાની જરૂર નથી. પવિત્રતા, સદ્વિષ્ણુતા, અને અધ્યવસાય એ ત્રણ ગુણ અને વળી સર્વોપરિ પ્રેમ, એ સર્વ સિદ્ધિ માટે અતિ આવશ્યક છે.

૭. જીવન અને મૃત્યુ—જીવન અને મૃત્યુ એ શું છે ? એકજ વ્યાપારનાં જૂદાં જૂદાં નામ છે, એક રૂપિયાની બે બાજુ. બન્ને માયા. એ અવસ્થા સ્પષ્ટ રીતે સમજવી શકાય એમ નથી. એક સમય રક્ષણ મેળવવાનો યત્ન થાય છે અને થોડી ક્ષણ પછી વિનાશ અથવા મુક્તિનો યત્ન કરવામાં આવે છે.

૮. જો જગતમાં કંઈ પણ પાપ હોય તો દુર્બળતા એજ પાપ છે. સર્વ પ્રકારની દુર્બળતાનો સાગ કરો. દુર્બળતા એજ મૃત્યુ, દુર્બળતા એજ પાપ. (અપૂર્ણ.)

આપણે ધક્કીજ બહાદુરીથી પચ્ચાસ વરસ પાછા હશે!

(૧)

હુંનીઆનો સાધારણ અને મનુષ્ય પ્રકૃતિનો ખાસ નિયમ છે કે, દરેક મનુષ્ય સુખની ઈચ્છા રાખી, રાત્રિવસ સુખનો સાધનો મેળવવાના હલોમમાં રચીપચી રહે છે, અને એક દહેવત પ્રભાગે;—મહાજનો યેગ ગતઃ સવગ્ધાઃ એટલે સર્વે યોદ્ધા સોડાતું અનુકરણ કરે છે. તે પ્રભાગે હિન્દી પ્રજા ન્યારથી પરાધીન થઈ, ત્યારથી વિગ્નેતા સોડાતું દરેક વાતમાં અનુકરણ કરતી આવી છે. ગાકરીઆ પ્રવાહની માફક અધપરપરાએ પ્રવાહમાં વલ્લા પછી યોડી ધક્કી શુદ્ધિ આવે તોપણ આસપાસના સંજોગો એવા હોય છે કે, તેનાથી પાછા હકો રાકાતું નથી. અર્થાત બગાડકારથી પણ તેમાં ધસડાતું થયે છે. આપણામાં એક દહેવત અથવા નિયમ છે કે:—“દેશ મૂકીએ પણ વેશ મૂકીએ નહિ.” તે પ્રભાગે પરદેશી સોડાએ પોતાની ભાષા, પહેરવેશ, ખોરાક અને રીતરિવાજમાં જરા ફેરફાર થયો નહિ, પણ આપણે સ્વદેશમાં રહેવા છતાં આપણી ભાષા, પહેરવેશ, ખોરાક અને રીતરિવાજમાં પરદેશીઓનું અનુકરણ કરીને એટલો બધો ફેરફાર થયો છે કે, જો એ પ્રભાગે ફેરફાર કરવાનું ચાલુ રહેશે તો મને ભય લાગે છે કે, હિન્દી પ્રજાનો સમગ્ર નાશ થશે, અને હિન્દી પ્રજા હિન્દુ, મુસલમાન, પર્સી, ખ્રીસ્તી, જૈન કે બૌદ્ધ છે તે પારખવાનું કરીને થઈ પડશે, એવી સ્થિતિ લગભગ સમીપમાં દેખાય છે.

આપણે યાદ રાખવું જોઈએ કે, “લાંબા જોડે ટુંડે જાય, મરે નહિ પણ માંદો થાય” તે પ્રભાગે આપણે પરદેશીઓના હલોમ, સાહસ, ધીરજ, ખંતીલાપણું, સ્વદેશપ્રેમ, જ્ઞાનભાવ, અને સ્વાતંત્ર્યપ્રેમને સ્પર્શ પણ આપણામાં નહિ થવા દેતાં તેનાથી પવિત્ર રહી (૧) તેઓના ખાનપાનનું, તેઓના પોશાકનું, તેઓના વ્યસનનું, તેઓના વૃંદ મિત્રમત્રનું, તેઓના એકલપેટાપણું અને તેઓની સ્ત્રી વૃત્તિનું ધણી જ આનંદથી તથા ઉત્સાહથી અનુકરણ કરી આપણને કૃતાર્થ થએલા માનીએ છીએ. જો તે પરિણામે આપણે આપણી તમામ ઉત્તમતા એટલે મનુષ્યવત્તને ગુમાવી પશુવૃત્તિ અથવા પરાધીનવૃત્તિમાં રૂબી ગયા છીએ. પરદેશીઓના ફટકા ખાઈ ખાઈને આપણી ચામડી એટલી ચન્ચ મારી ગઈ છે કે, હવે તપાંચેલા લોખંડનો સ્પર્શ થાય તોપણ તેમાં ચેતન જણાતું નથી. તેઓ ગમે તેટલાં ધિક્કારનાં વચન બોલે તોપણ કાને સંભળાતું નથી, ગમે તેટલો અન્યાય કે અત્યાચાર કરે તોપણ આંખે દેખાતું નથી, પણ તેઓ જો દરે, જો દહે, જો રીતાડે, તે સર્વ વાળંબી અને આપણા ભલા માટે જ કરે છે અથવા મને તેમ કરવાનો તેને નૈસર્ગિક હક છે, એવું માનતા થઈ વર્તતા થવા છીએ. એટલે આપણે તેઓનું અનુકરણ કરવાથી, આપણું સર્વસ્વ ગુમાવી, આપણે પરાધીન અને ગુલામી સ્થિતિમાં આવી પડ્યા છીએ;

અને તેથીજ “સાંખા જોડે દુકા જાય, મરે નંદિ તો મોઢા ચાય.” એ કહેવત પ્રમાણે આપણે માંદા થઈ જાય પધારીએ પડેલાની સ્થિતિ બેઠગનીએ છીએ. એવી સ્થિતિમાં હજી આજે અત્રા મેળવી તંદુરસ્ત બનીને અસલ સ્થિતિમાં પાછા આવવું એ કંઈ જોડા બદાદુરીનું કામ નથી.

આપણે એક જાતનું વ્યસન સહેલાઈથી વળગાડી શકીએ છીએ પણ તેને છોડવું એ વળી જ બદાદુરીનું કામ છે. આપણે આપણા પોશાકમાં આનંદથી ફેરફાર કરી શકીએ છીએ, પણ તે પોશાકમાં ફેરફાર કરી અસલ પોશાક પહેરવો એ વળી જ બદાદુરીનું કામ છે. આપણે આપણો ખોરાક સરળતાથી ખાલી શકીએ છીએ, પણ તેની રેવ પાકવા પછી તે દાનિકારક ખોરાકનો ત્યાગ કરી, અસલ ખોરાક ખાવાની રેવ પાડવી એ વળી જ બદાદુરીનું કામ છે. તે પ્રમાણે ગયા પચ્ચાસ વર્ષમાં આપણે આપણા ખોરાકમાં, પોશાકમાં, રીતરિવાજમાં, મહામહાગતમાં વ્યવહાર નીતિમાં અરથપુરુષમાં, સ્વનગમ-રત્નમાં અને વ્યસનઅવસાયમાં ફેરફાર ઉઠા ઉતારો ગયા છીએ, અને ત્યાંથી આવડે નીચે ઉતરવા માણ્યું ત્યાંમુઠો પાછા હાથને ફેરવી બદાદુરીની જગર છે!! જો આપણે પાછા નંદિ દીએ અને દાસના આસતા પ્રવાદમાં આગળ વધ્યા જઈએ તો તેથી આપણે બધિયમાં કેવા બધાંકર સ્થાનમાં જઈ પહોંચું તેનું અનુમાન થવું મુશ્કેલ છે. મારો વિચાર એવો છે કે, જો આપણે ચાલુ પ્રવાદમાં વલ્લા જઈશું તો દારિદ્રના ઊંઘા ખાદ્યમાં દૂબરથી આખરે પેટપૂરવું એ કંઈ વ્યુહનું અપ્ત અને ફાટાંતુડાં કપડાં પણ મળવા દુર્લભ થઈ પડશે. પણ જો આપણે દિગ્મતથી પચ્ચાસ વર્ષ પાછા હાકીશું તો દાસમાં ધનથી આપણી તીવ્રેરી ખાડી જાણાય છે તેને જાણે ધનનાં બોંબરાં બરાણે, અને દેશમાં ધનની રેઘડેશ થઈ રહેશે. મારે આગળથી કહેવું પડે છે કે, આપણે ઘણીજ બદાદુરીથી પચ્ચાસ વરસ પાછા હાકો.

શ્રદ્ધાઓ! મારી ઉમ્મર પાંસઃ વરસની થઈ છે. એટલે પચાસ વર્ષ ઉપરની સ્થિતિમાં અને હાલની સ્થિતિમાં જે ફેરફાર થયો છે; તેનો અનુભવ નેટલો દું ધરાવું તેટલો અનુભવ જુવાન લેખકો ધરાવી શકે નહિ.

પચ્ચાસ વરસની અને દાસની સ્થિતિનો સુકાખલો.

પચ્ચાસ વર્ષ ઉપર લગ્નથી જોડાયેલાં જોડાં આનંદથી સંસાર ગુપ્ત ભોગવી શીશરના દીકરા તથા દેના દીકરાને રખાડવા તથા પરજીવવા બાબ્બશાળી થતા દત્તા. દાવખં પડેલાં જોડાં પૈકી બાબ્બજ શેરેડે દસ દસ નેટલાં સી પુરો પોતાના પુત્ર પુત્રી પરજીવી શકે છે. કારણ કે, અગર દો માતા મરી ગઈ દોષ છે અથવા પિતાનું મરણ કમિશું દોષ છે.

પચ્ચાસ વર્ષ ઉપર એક માણસ જશેર અનાજ ખાતો હતો તે આજે મેર પણ કાં ખાઈ શકે નથી.

પચ્ચાસ વર્ષ ઉપર દસ વીંચ માત્ર પચે ચાવનું સંપાદન થવું અને વળાંકો એક દિવસમાં શીશરથી પચ્ચાસ માત્ર ચાવી શકે નહીં. ને આજે પાંચ માણસ આવી દાસા દેખી.

પચ્ચાસ વર્ષ ઉપર મજૂરે મજૂર બોલે કમચી આપણે સાંખી પંથ શાવત દત્તા, ને આજે દસ મેર મારે વાળ શેરેકની પર મળી ચાલી ગઈ નથી.

દાંડી દેવામાં આવે છે કે, તેના ચરીરને હવાનો તથા પ્રદાશનો લાભ મળી રહેજ નહિ જેથી તેઓ અરુધા નપુંસક અને આખા અચક્ત રહે છે!

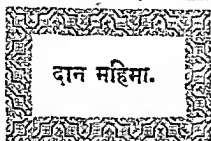
પચ્ચાસ વર્ષ ઉપર બાળકોને નિશાળે મૂક્યા પછી તેને પ્રથમ આંક બજાવવામાં આવતા હતા, અને આંક બણી રહ્યા પછીજ તેને દરેક બારામડી શિખવવામાં આવતા હતા. જેથી તેના મગજમાં ધારણાશક્તિ ઉત્પન્ન થઈ તે બાળકો ગેધાવી થતા હતા; પણ હાલમાં આંક બજાવવાના પડતા મૂકી વાંચનમાળા અને લેખનમાળાનો અભ્યાસ દરવામાં આવે છે, જેથી બાળકોના મગજને, હૃદયને, યકૃતને, બરોળને, અને પાચનશક્તિને જે તુલ્યાન થાય છે, તે કાંઈ પણ ઉપાયથી સુધારી શકાતું નથી. પણ બાળકો જેમ જેમ અભ્યાસમાં વધતા જાય છે, તેમ તેમ તેનું આયુષ્ય ઘટતું જાય છે.

પચ્ચાસ વર્ષ ઉપર ગામડી નિશાળોમાં પાટલા ઉપર ધૂળ નાંખીને વતરણાથી, અને સ્કુલોમાં સ્ટેટપેનથી તથા ખડીયા પાટીથી બજાવવામાં આવતું હતું. તેમ એક દોહડું બજાવતું પુસ્તક તથા સાહિત્ય બીજા દોહડાઓને દામ લાગતું હતું. પણ હાલમાં સ્ટેટપેન દોહડો દાગળો અને દલમને દોહડો સ્ટીલપેન વપરાતી હોવાથી હાથની તથા મગજની શક્તિ ધટે છે, અને આંખે તેજ ઓછું થઈ ચરમાં પહેરવાં પડે છે, તથા એકના બજુમાં પુસ્તકો બીજાને દામ લાગતાં નથી, એટલુંજ નહિ પણ તેના તે જ વિદ્યાર્થીને દર વર્ષે નવાં પુસ્તકો વસાવવાં પડે છે.

પચ્ચાસ વર્ષ ઉપર પ્રાથમિક સ્કુલમાં જતા વિદ્યાર્થીને ૭ આનાતું પંચીડ, આંક આનાતું બદન, અને બે આનાની રોપી બેધતી હતી, તથા અગ્રેજ સ્કુલમાં જતા વિદ્યાર્થીને એથી ચાર ઘણા ખરચવાળો પોષાક બેધતો હતો, છતાં તે વિદ્યાર્થીને સંગીત ગાન મળતું હતું, પણ હાલમાં પરિમની દળ છતનાં પચ્ચાસરણી વધારે કિંમતના અનેક દપડાં અને આંખે ચરમાં વગેરે પહેરવાના ખરચ ઉપરાંત ઘર આગળ ટપૂશન એટલે બજાવનાર પગારદાર ભારતર રાખતો પડે છે છતાં વિદ્યાર્થીને વ્યવહારિક વિષયનું સંગીત ગાન મળતું નથી.

પચ્ચાસ વર્ષ ઉપર પ્રાથમિક સ્કુલમાં બહુતા વિદ્યાર્થીને ૭ ચોપડી બહુતાં ત્રણથી ચાર વર્ષ લાગતાં હતાં, તેને બદલે હાલમાં દર વર્ષે પરીક્ષા પાસ કરે તો ૭ વર્ષ લાગે છે. પાછલા વખતમાં પ્રાથમિક સ્કુલનો ચાર વર્ષનો ખરચ. સ્કુલ ફોના રૂ. ૬) સ્ટેટપેન પુસ્તકોના મળી રૂ. ૧૦) અને દપડાં ખરચના રૂ. ૨૦) મળી કુલ રૂ. ૩૬) રૂપીઆ ખરચ લાગતો હતો તેના બદલામાં આજે ૭ ચોપડી બહુતાં પુસ્તકોના રૂ. ૫૦) દપડાંના રૂ. ૩૦૦) ભાસ્તરના પમારના રૂ. ૨૦૦) પરચુરનું સાહિત્યના રૂ. ૧૦૦) એટલે કુલ સરવાળે રૂ. ૬૫૦)નો થાય છે. તે ઉપરાંત વિદ્યાર્થીના મજવા ખર્ચનો દિસાજ તો વ્હોરો બજાવતો છે.

(અપૂર્ણ.)

(૨)

વૃત્તિ ધર્મિત-શિક્ષક-વળી વિદ્યાલયના નીચલા ધોરણોમાં અભ્યાસ કરાગનાર શિક્ષકને પગાર પછો જ ઓછો હોય છે ! તેમનું જીવન એટલા ટુંકા પગારમાં ચાલતું નથી ! તેથી જ તેઓ અંતઃકરજીની સર્વ શક્તિનો વ્યય કરી શિક્ષણ-દાન દેતા નથી ! પ્રાચીન ભારતવર્ષમાં એ બંને વિપતિયો ન હતી ! તે સમયે મહિનાદાર “ નોકર ” શિક્ષકો ન થવા પામે તે માટે બહુ સાવચેતી રખાતી અને સખ બદોખરત હતો. તે સમયે પ્રત્યેક મનુષ્યને દેવકાર્ય અને પિતાકાર્ય કરવું પડતું. એ સર્વ કાર્યમાં વિદ્યાન અને ધાર્મિક આસણો જ દાન ગ્રહણ કરતા. (પ્રતિગ્રહદાન.) તે આસણો, પ્રતિગ્રહ દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલું દાન, (દ્રવ્ય) સત્કાર્યમાં વ્યય કરતા. તે વખતના આસણો, આજના શ્રીમંત આસણોની પેઠે રૂપિયા કે મોહોરો કે સુવર્ણ-રત્નના બંદાર ભરી રાખતા નહિ ! તે સમયે જ આસણો ધનનો સંગ્રહ કરવા માડતા તેને પ્રળજનો “ સુખાન-આસણ ” માનતાજ નહિ ! એવા લક્ષ્મીના લોભી આસણને તે સમયે “ ચોર ” કહેવામાં આવતા !

સંચયં કુરુતે યઃ પ્રતિગ્રહ સમન્તતઃ

ધર્માર્થ નોપયુક્તે ચ ન સં તસ્કરમર્ચયેત્ ॥

ધન સંચય કરવાનો રોગ જે દેશના શિક્ષકોમાં પ્રવેશ કરે છે તે દેશની કોઇ પણ પ્રકારે ઉન્નતિ થઇ શકે જ નહિ. શિક્ષકો કુટુંબ પરિવારનું ભરણ-પોષણ કરવા માટે અને ધર્માનુષ્ઠાન કરવા માટે પ્રતિગ્રહ કરતા. (દાનલેના.) ધર્મનિષ્ઠ લોકો એવા સત્પાત્ર આસણોને પ્રેમપૂર્વક બોલાવી લઇ જઇ આદર સત્કાર કરતા-દાન દેતા. તેઓ એ દાન ગ્રહણ કરી પ્રતિપાલન કરવા જેવા યોગ્ય વર્ગને માટે અને પરોપકાર-કાર્યમાં તેનો વ્યય કરતા. અસત્ કર્મ કરનાર પાપી લોકોનું દાન તેઓ ગ્રહણ કરતા નહિ. રાજ્યરજવાડાઓ દૂર કર્મ દ્વારા દ્રવ્ય સંચય કરી તેમાંથી દાન કરવાની ઇચ્છા કરતા તો તે સત્પાત્ર આસણો ઠીકપણ ગ્રહણ કરતા નહિ. મહાભારતના અનુસાસન પર્વમાં લખ્યું છે કે:-

ન તુ પાપકૃતાં રાજાં પ્રતિગ્રહૈન્નિ સાધવઃ । ૬૧-૫.

.. સત્પાત્ર આસણો ગુણકર્મ કરનાર રાજાઓનાં દાન ગ્રહણ નહિ કરતા હોવાથી તેવા રાજાઓ પણ પાપ કરનાં કરતા અને સત્કર્મ દ્વારાજ લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરતા આ પ્રમલે પ્રતિગ્રહ-દાનનો ઉત્તમ નિયમ હોવાથી દેશના ધર્મવાજકો અને શિક્ષકો પોતે પણ ઉત્તમ કાર્યો કરવા-દરજા પૂર્વક-પ્રેરના અને દેશના સર્વ પ્રળજનો પર મહત્કર્મ કરના.

‘શાસ્ત્રમાં વિદ્યુદ્ધ બ્રાહ્મણને દાન કરવા માટે જે સેંકડો વચનો લેવામાં આવે છે તેનો એક અન્ય હોય એ છે કે દેશના શિક્ષકો અને યાજ્ઞકો અન્ન વસ્ત્રના સંકટથી હાહાકાર કરતા ધેરધેર ભીંસા ન માંજે ! પ્રાચીન ભારતવર્ષમાં શિક્ષક અને યાજ્ઞકોને અન્ન-વસ્ત્ર માટે જરૂરપણ ચિન્તા રહેતી ન હતી. પરંતુ તે સાથે તેઓ શિષ્યાનો ભંડાર ભરી તેને અપવ્યય પણ કરી શકતા નહિ.

ભરણુ દાનને પાત્ર—દ્વિતીય પ્રકારના દાન ભરણુ દાન હોવામાં આવ્યું છે. જેઓ લુલા, લંગડા, આંધળાં, બહેરાં, અથવા રોગીષ્ટ છે અને દ્રવ્ય ઉપાર્જન માટે અશક્ત છે તેમનું ભરણુ પોષણ કરવું એ પ્રત્યેક ગૃહસ્થોનો ધર્મ છે.

પંચુન્ધચધિરા મૂકા વ્યાધિનોપહતાશ્ચ ये ।

મર્ચધ્યાસ્તે મહારાજ ન તુ દેયઃ પ્રતિગ્રહઃ ॥

રંક જનોનું પોષણ ધનવાનોએ કરવું—મહર્ષિ આપસ્તમ્બ કહે છે કે:-

દેયંચાનાથકેડચદયં વિપ્રાદીનાંચ મેવજસ્ ॥ ૧-૬

“અનાયોને દાન આપવું અને બ્રાહ્મણોને ઓપધ આપવું એ સર્વત્ર કર્તવ્ય છે.” મહર્ષિ દ્વા (૨-૩૬-૪૨) દાન અનાય, આશ્રયહીન વગેરેને ધનવાનોએ અવશ્ય પાલન પણ કરવા પોષ્ય વર્ગમાં ગણ્યા છે.

માતાપિતા ગુરુર્માયાં પ્રજાદીનઃ સમાશ્રિતઃ ।

અભ્યાગતોઽતિથિશ્રાગ્નિઃ પોષ્યવર્ગ ઉદાહૃતઃ ॥

જ્ઞાતિર્ધન્યુજનઃ ક્ષીણસ્તયાનાયઃ સમાશ્રિતઃ ।

અન્યોઽપિ ધનયુક્તસ્ય પોષ્યવર્ગ ઉદાહૃતઃ ॥

ભરણંપોષ્યવર્ગસ્ય પ્રશસ્તં સ્વર્ગસાધનમ્ ।

નરકઃ પીઢને ચાસ્ય તસ્માદ્ યત્નેન તચરેત્ ॥

દીનાનાય વિશિષ્ટેભ્યો દાતવ્યં ભૂતિમિચ્છતા ।

અદત્તદાના જાયન્તે પર ભાગ્યોયર્જીવિનઃ ॥

“માતા, પિતા, ગુરુ, સ્ત્રી, સન્તાન, રંક, આશ્રિત, અતિથિ, અભ્યાગત, અગ્નિ, જ્ઞાતિ બન્ધુ, ક્ષીણ અનાય અથવા અન્ય આશ્રિત, એ સર્વત્ર ધનવાનોએ પોષણ કરવું. એ પોષ્ય વર્ગનું પોષણ કરવું એ પ્રશંસાજનક છે. તેમ કરવાથી સ્વર્ગ પ્રાપ્ત થાય છે. ઉપર કહેલા પોષ્ય વર્ગને ખીંસા કરવાથી નરક પ્રાપ્ત થાય છે. બહુ સંભાળ પૂર્વક પોષ્ય વર્ગનું ભરણુ પોષણ કરવું. જેમને વિશેષ સમ્પત્તિની ઇચ્છા હોય તેણે દીન, અનાય અને સત્પાત્રને દાન કરવું જોઈએ. જેઓ આ જગતમાં દાન કરતા નથી તેઓ પર-જગતમાં બીજાને આશ્રયે જીવન ગાળનારા (અભાગી) જીવે થાય છે.

● દિશ્યોદીની નાવ તો એ છે કે આજે સત્પાત્ર અને સમર્થ વિદ્વાન ગણાતા બ્રાહ્મણો માત્ર દેર બેસી-શ્રીમંતોને પર દાન-દક્ષિણા લે છે અને પાછી તેજ દાન વડે સદા બન્ધરમાં જુગત રમતા દોષ છે ! તેમની વફાઈ વડે કાલ જરીજ કે પાત્ર બ્રાહ્મણનું ભરણુપોષણ મળતુ નથી !

ભરણુદાનની શ્રેષ્ઠતા-શાસ્ત્રમાં એવા ભરણુ-દાનની અતિશયપ્રશંસા કરવામાં આવી છે. દક્ષે કહ્યું છે કે.

દયામુદીદય યદાનમપાત્રેભ્યોઽપિ દીયતે ।

દીનાન્ય કૃપણેભ્યશ્ચ તદાનન્તયાય કલ્પતે

અપરાક ૨૮૩ પૃષ્ઠ.

“દાન, અન્ધ અને અન્ય કૃપા પાત્રો દદાય પ્રતિ બ્રહ્મ-દાનને ચોખ્ખા હોય તો પશુ દયાને વધ થઇ તેઓને જે દાન કરવામાં આવશે તેનું અનન્ત ફળ પ્રાપ્ત થશે. દેવને કહ્યું છે કે :

અનુક્રોસવશાદત્તં દાનમક્ષયતાં વ્રજેત ।

(અપરાક ૨૮૯ પૃષ્ઠ.)

“દયાને વધ થઇને જે દાન કરવામાં આવે છે તે અક્ષય થાય છે.” તેનું ફળ અવર્ણનીય છે.

સાર સંબંધ-પરિણામે બે પ્રકારના દાન કરી શકાય. (૧) પરિવ્રજદાન-એને માટે પાત્ર દેશના ગરીબ ધાર્મિક શિક્ષકો અને યાજ્ઞકો. એમ યવાથી તેઓ નિર્વિધ્ન અન્નાઃકમલ-પૂર્વક, લોકશિક્ષા અને યજ્ઞન કાર્યમાં નિયુક્ત રહી શકે. (૨) ભરણુ-દાન-એ ગરીબોને જ આપી શકાય એને પરિણામે એઓ વ્યાધિ વગેરે દારણી પોતાની હિંદા ઉપાર્જન કરવામાં અક્ષય હોય છે તેઓ અન્નવગ્નના અભાવથી મરણ પ્રાપ્ત થતા નથી.

દાનવિધિનું મૂળ મૂત્ર ભૂતહિત અથવા મનુષ્યહિત-ઉપરોક્ત ક્ષિપ્ત અને અન્ય દાન વિધિનું મૂલ મૂત્ર વેદ વ્યાસ સ્મૃતિમાં લખ્યું છે કે :

દાતામૂત્રહિતે રતઃ ।

“જે ભૂતહિત (પ્રાણીમાત્રનું હિત કરવા)માં તત્પર છે તેજ સાચો દાતા કહેવાય.” ભૂતહિત (પ્રાણીમાત્રનું દયાણુ) એજ દાનનો ઉદ્દેશ્ય છે શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહ્યું છે કે : (૭-૧૧-૧૦)

અન્નાદેશ્ચ સંવિભાગો મૂત્રેભ્યશ્ચ યચાર્દતઃ ।

તૈશ્વાત્મદેવતા બુદ્ધિઃ સુતરાં તૃપુ પાણ્દવ ॥

શ્રી નારદે શ્રી યુધિષ્ઠિર સમક્ષ યનાતન ધર્મના સાર્વજનિક અંગોનું વર્ણન કરતા કરતા કહ્યું-છે કે : “ભૂતોને અન્ન આદિ ચોખ્ખાપે વિભાગ કરી આપવું અને તેમને તથા વિશેષતઃ મનુષ્યોને ઉપારય દેવતા અને પોતાના આત્મા પ્રમાણે મનથી “માનવા” એ સનાતન ધર્મનું એક અંગ છે. દાનનો શુભ્ય ઉદ્દેશ્ય ભૂત હિત પ્રાણીમાત્રનું દયાણુ), વિશેષરૂપે મનુષ્યોનું હિત કરવું એજ છે. જે દાન વડે મનુષ્યનો અથવા કોઇપણ પ્રાણીનો જેટલો ઉપકાર કરી શકાય તે દાન તેટલું પુણ્ય જનક સમન્તું. એજ દાન-વિધિનું મૂખ્ય મુત્ર છે. એ માટે જ મહાભારત (૧૩-૬૯ અધ્યાય) ૨। ગૌદાનની પ્રશંસા કરતા માથેની (દોરોની) અને નન્દિપુરાણ (અપરાક ૨૯૬ પૃષ્ઠ) માં વિષાદાનનું શ્રેષ્ઠત્વ સમજાવતા વિદ્યાની ઉપકારિના રૂપરૂપે વર્ણવી છે. એટલા મારેજ વિષ્ણુ ધર્મોત્તરમાં (પરાશર ભાષ્ય પ્રથમ ખંડ ૧૯૨) પૃષ્ઠમાં લખ્યું છે કે :

યસ્યોપયોગિ યદ્દ્રવ્યં દેયં તસ્યૈવ તદ્ ભવેત ।

‘શાસ્ત્રમાં વિશુદ્ધ બ્રાહ્મણને દાન કરવા માટે જે સેંકડો વચનો જોવામાં આવે છે તેનો એક અન્ય હિસેબ એ છે કે દેશના શિક્ષકો અને યાજ્ઞકો અન્ન વસ્ત્રના સંકલ્પથી દાદાકાર કરતા ઘેરઘેર બીજા ન માંગે ! પ્રાચીન ભારતવર્ષમાં શિક્ષક અને યાજ્ઞકોને અન્ન-વસ્ત્ર માટે જરાપણ ચિન્તા રહેતી ન હતી. પરંતુ તે સાથે તેઓ રૂપિયાનો ભંડાર ભરી તેને અપવ્યય પણ કરી ચકતા નહિ.

ભરણ દાનને પાત્ર—દ્વિતીય પ્રકારના દાન ભરણ દાન દહેવામાં આવ્યું છે. જેઓ લુલા, લંગડા, આંધળાં, બહેરાં, અથવા રોગીષ્ટ છે અને દ્રવ્ય ઉપાર્જન માટે અશક્ત છે તેમનું ભરણ પોષણ કરવું એ પ્રત્યેક ગૃહસ્થોનો ધર્મ છે.

પંચુન્ધવધિરા મૂકા વ્યાધિનોપહતાથ ચે ।

ભર્ત્તવ્યાસ્તે મહારાજ ન તુ દેયઃ પ્રતિગ્રહઃ ॥

રંક જનોનું પોષણ ધનવાનોએ કરવું—મહર્ષિ આપસ્તમ્બ કહે છે કે:-

દેયંચાનાયકેઽચદયં વિપ્રાદીનાંચ મેષજસ્ । ૨-૬

“અનાયોને દાન આપવું અને બ્રાહ્મણોને ઓપધ આપવું એ સર્વત્ર કર્તવ્ય છે.”

મહર્ષિ દક્ષ (૨-૩૬-૪૨) દાન અનાય, આશ્રયહીન વગેરેને ધનવાનોએ અવસ્ય પાસન પોષણ કરવા યોગ્ય વર્ગમાં ગણ્યા છે.

માતાપિતા ગુરુર્માયાં પ્રજાદીનઃ સમાશ્રિતઃ ।

અભ્યાગતોઽતિથિશ્ચાગ્નિઃ પોષ્યવર્ગ ઉદાહૃતઃ ॥

જ્ઞાતિર્વિન્ધુજનઃ ક્ષીણસ્તયાનાયઃ સમાશ્રિતઃ ।

અન્યોઽપિ ધનયુક્તસ્ય પોષ્યવર્ગ ઉદાહૃતઃ ॥

ભરણંપોષ્યવર્ગસ્ય પ્રશસ્તં સ્વર્ગસાધનમ્ ।

નરકઃ પીડને ચાસ્ય તસ્માદ્ યત્નેન તચરેન્ ॥

દીનાનાય વિશિષ્ટેભ્યો દાતવ્યં ભૂતિમિચ્છતા ।

અદત્તાદાના જાયન્તે પર માન્યોયજીવિનઃ ॥

“માતા, પિતા, ગુરુ, સ્ત્રી, સન્તાન, રંક, આશ્રિત, અતિથિ, અભ્યાગત, અગ્નિ, જ્ઞાતિ બન્ધુ, ક્ષીણ અનાય અથવા અન્ય આશ્રિત, એ સર્વત્ર ધનવાનોએ પોષણ કરવું. એ પોષ્ય વર્ગનું પોષણ કરવું એ પ્રશંસાજનક છે. તેમ કરવાથી સ્વર્ગ પ્રાપ્ત થાય છે. ઉપર કહેલા પોષ્ય વર્ગને પીડા કરવાથી નરક પ્રાપ્ત થાય છે. બહુ સંભાળ પૂર્વક પોષ્ય વર્ગનું ભરણ પોષણ કરવું. જોમને વિશેષ સમ્પત્તિની ઇચ્છા હોય તેણે દાન, અનાય અને સત્પાત્રને દાન કરવું જોઈએ. જેઓ આ જન્મમાં દાન કરતા નથી તેઓ પર-જન્મમાં બીજાને આશ્રયે જીવન માળનારા (અમાગી) હોયો થાય છે.

● દિલ્હીરીની વાત તો એ છે કે આજે સત્પાત્ર અને સુધર્મ વિદ્વાન ગણાતા બ્રાહ્મણો મહા પટે બેસી-બેસીને પર દાન-દક્ષિણા લે છે અને પાણી તેજ દાન વડે સડા બનવામાં મુગ્ધ થઈ રહ્યા હોય છે । તેમની હાલની વડે કાલે તરીકે કે પાત્ર બ્રાહ્મણોનું ભરણપોષણ થઈ શકે નથી !

હરણદાનની શ્રેષ્ઠતા-શાસ્ત્રમા એવા હરણ-દાનની અતિશયપ્રસાસા કરવામાં આવી છે. હશે કહ્યું છે કે.

દયામુદીરય યદાનમપાત્રેભ્યોઽપિ દીયતે ।

દીનાન્ય કૃપણેભ્યથ તદાનન્ત્યાય કલ્પતે

અપરાક ૨૮૩ પૃષ્ઠ.

“દીન, અન્ધ અને અન કૃપા પાત્રો કદાચ પ્રતિ મદ-દાનને યોગ્યતા હોય તો પણ દયાને વશ થઈ તેઓને જે દાન કરવામાં આવશે તેવું અનન્ત ફળ પ્રાપ્ત થશે. દેવો કહ્યું છે કે :

અનુક્રોસવશાદ્દં દાનગમ્યતાં વ્રજેત ।

(અપરાક ૨૮૯ પૃષ્ઠ.)

“દયાને વશ થઈને જે દાન કરવામાં આવે છે તે અક્ષય થાય છે.” તેવું ફળ અવશ્યનીય છે.

સાર સ્ત્રાહ્-પરિણામે જે પ્રકારના દાન કરી શકાય. (૧) પરિણદાન-એને માટે પત્ર દેશના મરીણ ધાર્મિક શિક્ષકો અને યાજ્ઞકો. એમ યવાથી તેઓ નિર્વિધ અન્નાઃક્રમ-પૂર્વક, લોકશિક્ષા અને યજ્ઞન કાર્યમાં નિયુક્ત રહી શકે. (૨) હરણ-દાન-એ મરીમોને જ આપી શકાય. એને પરિણામે જેઓ વ્યાધિ વગેરે હરણથી પોતાની જીવિતા ઉપાર્જન કરવામાં અક્ષય હોય છે તેઓ અનવશતા અમાયથી મરણ પ્રાપ્ત થતા નથી.

દાનવિધિનું સૂત્ર મૂળ ભૂતાહિત અથવા મનુષ્યહિત-ઉપરોક્ત સિમ્બિત અને અન્ય દાન વિધિનું મહત્ત્વ સ્વ વેદ વ્યાસ સ્મૃતિમાં લખ્યું છે કે :

દાતાભૂતહિતે રતઃ ।

“જે ભૂતાહિત (પ્રાણીમાનવ) હિત કરવામાં તત્પર છે તેજ સાચો દાતા કહેવાય.” ભૂતાહિત (પ્રાણીમાનવ હતાણ) એજ દાનનો ઉદ્દેશ્ય છે શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહ્યું છે કે : (૭-૧૧-૧૦)

અન્નાર્દેશ સંવિભાગો મૂતેભ્યથ યથાર્હતઃ ।

તેષ્વાત્મદેવતા બુદ્ધિઃ સુતરાં નૃપ પાણ્ડવ ॥

શ્રી નારદે શ્રી યુધિષ્ઠિર સમક્ષ સનાતન ધર્મના સાર્વજનિક અંગોનું વર્ણન કરતા કરતા કહ્યું-છે કે : “મૂતને અન્ન આદિ એવ્યરૂપે વિભાગ કરી આપવું અને તેમને તથા વિરોધનઃ-મનુષ્યોને ઉપાસ્ય દેવતા અને પોતાના આત્મા પ્રમાણે મનથી “માનસ” એ સનાતન ધર્મનું એક અંગ છે. જ્ઞાનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય ભૂત હિત પ્રાણીમાનવ (કલ્યાણ), વિરોધરૂપે મનુષ્યોનું હિત કરવું એજ છે. જે દાન વડે મનુષ્યને આદવા કાલકષણ પ્રાણીનો જેટલો ઉપકાર કરી શકાય તે દાન તેટલું પુરુષ જનક સમન્વૃત્ત. એજ દાન-વિધિનું મૂખ્ય સૂત્ર છે. એ મારે જ મહાભારત (૧૩-૬૬ અધ્યાય) માં ગીતાદાનની પ્રશંસા કરતા ગાયોની (દોશની) અને નન્દિપુરાણ (અપરાક ૪૯૫ ૫૪) માં વિદ્યાદાનનું શ્રેષ્ઠત્વ સમન્વયતા વિદ્યાની કૃપાશરિના સ્પર્શરૂપે વર્ણવી છે. એટલા માટેજ વિશ્વ ધર્મોત્તરમાં (પરાશર બાપ્ય પ્રથમ પાંડ ૧૯૨) પ્રજામાં લખ્યું છે કે :

યસ્યોપયોગિ યદ્દ્રવ્યં દેયં તસ્યૈવ તદ્ ભવેત ।

અને નન્દિપુરાણ (અપરાક ૨૯૯ પૃષ્ઠ) માં લખ્યું છે કે:—

“જે દ્રવ્ય જેના ઉપકારમાં આવે તે દ્રવ્ય તેને આપવું. (દાન કરી દેવું.) તેથી જ

શ્રાન્તસ્ય યાનં વૃષિતસ્ય પાનમ્
અન્નંશુધાત્તસ્ય સદા પ્રદેયમ્ ॥

“ચાહેલાને ઘોડા કે બળદની ગાડી, તુષાતરને જળ, અને શુધાતરને અન્ન (દાન) આપવું.” શ્રીમદ્ભગવાન ભારતવર્ષમાં અખાડગોળને દિરસે જળ બરેલા કુંબ અને વિંકળુનું દાન કરવાનો વિવાજ પ્રચલિત છે. દયાશુ સોકો રથજે રથજે પાણીની પરબો બેસાડે છે. શીતપ્રધાન દાસભીરમાં અને અગ્નિદાન સુપ્રસિદ્ધ છે. સાત્રમાં અગ્નિદાનનું વિધાન છે.

इयनानि च यो दद्याद् विभेभ्यः शिशिरागमे ।

नित्यं जयति संग्रामे श्रीयायुक्तस्तु दीव्यते ॥

(સંવર્તસ્મૃત્તિ । ૫૮ શ્લોક ।)

જેન પ્રમાણે દુર્ભિદાસમયે અન્નદાન (અગ્નિ ૩૩૨ શ્લોક) રાગીને ઔષધ-પદ્મ-દાન, (યાગરાશ્ચ ૧-૨૦૯); આપરતમ્ ૧; સંવર્ત ૫૮ અને ૮૫ શ્લોક.), દેવવિધવ સમયે જોએાનું સર્વસ્વ દરમુ થયું હોય તેમને દાન આપવું. (મહાભારત ૧૩-૨૩-૫૪-૫૭) વગેરે સર્વ પ્રકારનાં દાનનો સ્પષ્ટ ઉદ્દેશ્ય શુદ્ધિત અથવા માનવદિત સાધન એ જ છે.

સ્વજનને દૂર રહેવા દઇ પરજનને દાન કરવું એ અધર્મ છે:—

સ્વજનને અથવા નજીક રહેતા મનુષ્યને પડતા મૂકી દૂર રહેતા મનુષ્યને દાન કરવું એ પણ સાત્રકાશ્રમે નિષિદ્ધ ગણ્યું છે.

शक्तः परजने दाता स्वजने दुःखजीविनि ।

मध्वापातो विपाश्वादः स धर्म प्रतिरूपकः ॥ મનુ. ૧૧-૯

तस्मान्नातिक્રમેत मास्रो घ्राणान्न માતિ પેશ્મિકાન્ ।

(ભવિષ્ય પુરાણ-અપરાક ।)

“મરીબ, દુઃખી આત્મીય જનોને સદાય નહિં કરતાં દૂર નિવાસીજનોને દાન કરવાથી તે દાન વડે દાતાને પુણ્ય પ્રાપ્તિ થતી નથી. નજીકનાં આત્મીયજનો અન્ન વગર વિના દુઃખ પામતાં ધનવાન-સર્ગાની લક્ષ્મી ભોઈ નિઃશ્વાસ નાખતા હોય છે. તેમને દાન કરવાનું રહેવા દઈ કેટલાક ઓમતો માત્ર પ્રીતિ-દાન કરવાની ઈચ્છાથી જ દૂર દૂરના સોડો પ્રત્યે દાનની રકમો મોટાં છે. અમાઈ શુભરાત્ર અને શુભગાત્રના રીમનેા એ દોષથી બચા નથી ! શુભરાત્રનાં બાગકોના વિધાબાસ તરફ ઓમતોનું લક્ષ્ય નથી પણ બેલજીવનનું દુઃખી બાગકો માટે સમસ્ત ભારતવર્ષે લાખો રૂપિયા ઉપરથી ત્યાં મોટાની રૂપિયા ! દિંદુસ્તાનમાં દુષ્કાળને લીધે મરણ થરણ થતા અનેક સોડોનાં દર દાપવામાં નિષ્કાળજી રહેલા રાજ-રાજાઓ યુરોપ અનેરિકા દિવિદેશોમાં દુષ્કાળ પડતાં અને ખવરનર કે વાઈસરોય ખાઈને રડો દતાં તેમા લાખો દરોડો રૂપિયા બરી પરીપકાર માને છે: દિંદુસ્તાનની લાખો અનાથ વિધવાઓનું ઉદરપોષન થવું નથી ત્યારે યુરોપની લાકડોનાં મરણ પામેલાંની વિધવાઓ માટે દિંદુસ્તાને લાખો રૂપિયા બર્ષો છે ! “પરનાં જોડનાં પંદી માટે, ઉપાખા-બને આરો !” (અપૂર્વ.)

સા. રા. મહેતા

સંભવ છે પરંતુ પુરતકોની પસંદગી હાલ તુરત હું મદારાજના હાથમાં રહેવા દઉં અને મૂળ રક્ષકમાંથી સારાં પુરતકો છપાવી તે રક્ષક વગર વ્યાજે પાછી વસુંલ ચાપ અને લેખને હમેશને માટે એક સારી રક્ષક ગણતી રહે, પુરતકો વેચનારાઓને કમીશન મળે અને આપણે ખર્ચ નીકળી જાય તેમ કરવાનું કરાવીશું. આ પ્રમાણે યોજના હોવાથી હાંમ સારાં આકર્ષક અને ઉત્તમ ગ્રંથો પ્રકટ રશે. સારા ધર્મનિષ લેખકોનું પોષણ થશે, અને તેમને ઉત્સાહ વધશે.”

યોગાનંદજી: “બહુ સારી યોજના છે. દેશમાં અનેક શ્રીમતો પડ્યા છે. તેમને ત્યાં લક્ષ્મી ત્રીવિદીમાં પૂરાર્થ રહી છે. તે સર્વે થોડી થોડી રક્ષક દાઢી આવી કાઢી યોજના પર તો મોટા મોટા ધર્મ ગ્રંથો છપાઈ પ્રકટ થાય.”

સત્યવ્રત: “મદારાજ! દેશના શ્રીમતોને વિદ્યા ઉપર પ્રેમજ નથી એમ કહીએ તો ચામે. વિશ્વવંશ સ્વામી વિવેકાનંદજી બ્યારે યુરોપ ગયા ત્યારે પ્રોફેસર મેક્સમુલરને મળવા ગયલા. મેક્સમુલર જેવા યુરોપિયનને આપણા ધર્મ ગ્રંથોનો અભ્યાસ કરવાનો અને તેના ઉપર બાપ્તિસમી પ્રકટ કરવાનો શોખ થયો હતો. તેણે સેંકડો રૂપિયા ખર્ચાં ભારતવર્ષમાંથી વેદ-ગ્રંથો પ્રાપ્ત કર્યા હતા. તે પછી તે છપાવવા માટે દ્રવ્ય સદાય નોંદએ. તેણે શ્રીમતોની સદાયતા માગવા વિચાર કર્યો. કંઈક પ્રયત્ન પણ કર્યો પરંતુ તેને બહુ મુશ્કેલી પડતાં ગયે તે વીર પુરૂષે હિમ્મત નહિ દારતાં કદા છનડ્યા કમળની પાસે અરજ કરી રૂપિયા સાત લાખ મેળવ્યા. પોતાને દેશ નહિ એ મદાન કર્યું આરંભ્યું. ફેલા ઉત્તમ વૈયાકરણી લેખકો કેટલા કારકુનો! અદા પોતે બાપ્તિસમી કરે! વૈયાકરણીયો સુધારે! પહેલી કોપી પોતાને કાપે જ ચાય! તેમના ધર્મનિષ, પતિભક્ત પત્ની પતિની પાસે દાનજ રહી લેખન કાર્યમાં સદાયતા કરે! અદા! કેવી એકનિષ ભક્તિ! જાણે હિંદુસ્થાનનો સાયણાચાર્યજી! મેક્સમુલરના વેદ-ગ્રંથો સિવાય હિંદુસ્થાનમાં વેદ સમજવા માટે બેબેલની સાધન જ ન મળે. હમણાં જંગાલી, દિડોઆ કંઈક સાધન થયું છે ખરું. પણ તે કદાચે વર્ષો! તેને પણ દ્રવ્યની અડચણ તો ખરી જ! દેશમાં આટલા બધા દેશભક્તો ઉભારાઈ જાય છે પરંતુ મોટા ધર્મભક્ત હોયો થતો નથી કે જેથી ધર્મના ઉત્તમ ગ્રંથો સરતે પ્રકટ થાય! ધર્મચર્ચાનો એ તરફ લક્ષ્ય જ નથી આપતા! માટે જ મદારાજ! મદારાજ! ચિત્ત એ તરફ દોરાયું છે. આપ આશીર્વાદ આપે.”

યોગાનંદજી: “બાહ! તમારા શુભ સંકલ્પ પરિપૂર્ણ ચાઓ. યોજના અને વિચાર બન્ને બહુ સારા છે. શુભરાત્રી બાપા જાણનાર હિંદુ, પારસી, મુસલમાન, સર્વે ભાષાઓ તમારા એ કામમાં લગ્ન મન અને ધનથી સદાયતા કરે એ જ મદારી મન વાંચના છે. એમાં જ દેશનું કલ્યાણ છે. લોકો ધર્મનાં પુરતકો વાંચે નહિ તો પછી ધર્મનું તેમને જાન ક્યાંથી ચાય? પ્રત્યેક ધર્મમાંથી પહેલી શરૂઆત એ છે કે તેણે પોતાના ધર્મના ગ્રંથો પ્રકટ કરવા અને તેનું ચલાવકાઈ દાન કરવું; અંગ્રેજોમાં જાંવરના સોસાયટી છે. તેમાં સંખ્યાબંધ અંગ્રેજો લાખો રૂપિયા દાન કરે છે, તેથી જ બાપ્તિસમી બહુ જ સારને અને સંપ્રદાયમાં મહત્ત અપાય છે. ધર્મશક્તિનો એજ માર્ગ ઉત્તમ છે. સર્વ શ્રીમતો તમારા કામમાં સદાયતા કરે એનું હું કંઈક હું.”

પુનઃ થોડીવાર પર્વત મદારાજશ્રીએ નેત્રો જોયાં. થોડીવાર પછી એવર્ધનકાંડના

સ્થાને જોઈ કહ્યું: "ગોવર્ધન ! તમે પુરુષશાળી છો કે જીવનની છેલ્લી ધડીએ, પણ તમે અહિં આવી પહોંચ્યા છો. તમે જીવંતીમાં બહુ કુડાળોં વાળ્યાં છે ! અનેક અનાયાર ક્યાં છે, પરંતુ કૃષ્ણ-ભક્તિ જાણ્યા નથી. પેલાંને ખાતર તમે ઘણી ગડગડ કરી છે, પણ કૃષ્ણ-ભક્તિ જેટલો વખત તમે કરતા તેટલો વખત તમે તક્તીન ચર્ચ જતા, તેને પ્રતિષે જ પુત્ર મિલનો માલેક થયો. ક્રોધ સંપાદન કમું અને સુખી થયા, તે સાથે પરમાત્માના દર્શનની ઈચ્છાથી અહીં આવ્યા છો. બહુ સાઈ ચડ્યું છે. એમાં પણ તમારું કલ્યાણ છે. તમારી ઈચ્છા શિયિલ. ઘર્ષ ગ્રહ છે એટલે હવે તમે લોભ મોહનો ત્યાગ કરો એ તો સહજ જ છે, પણ ચિન્તા નહિ. હું તમને બેયાર રહેલો યોગિક ક્રિયા ખતાવીશ તેનાથી. ધીમે ધીમે તમારું શરીર સતેજ થશે અને તમે કૃષ્ણ-ભક્તિમાં તક્તીન ચર્ચ શકશો. આપણે શરીરમાં નાબી છે તે સ્પર્શનાડી છે. ત્યાંથી જ આપણા શરીરમાં કંચે કંચે જીવનચકિત પ્રેરાય છે. એજ નાબીસી એક ક્રિયા એવી છે કે જેથી તમારા શરીરની નસો સતેજ થશે. ધણા માણસોને મળ સાફ ઉતરતો નહિ હોવાથી આંતરડાં ખરામ ચર્ચ જાય છે. રોગો વધે છે અને મરણ શરણ થાય છે. પણ ગોવર્ધન ! હું તમને નિત્ય એક વનસ્પતિનું સુર્ય લેવાનું ખતાવીશ. તેથી મળ સાફ ઉતરી આંતરડાં સાફ રહેશે, એટલે પછી વ્યાધિ લ્પત થવાનો ભય મટી જશે. મુંખ જવા શહેરમાં અનેક મનુષ્યોને મળ સાફ ઉતરતો નથી તેથી જ સ્ત્રી પુરુષો અનેક વ્યાધિમાં પડ્યા છે. પરંતુ તમારું શરીર નિર્મળ થશે ત્યારે જ તમારું સર્વ કાર્ય સુધરશે. પ્રભુ મંગલમય છે, તેની ઇચ્છા મહાત્મ છે. તેની ઇચ્છા છે કે પ્રત્યેક મનુષ્યનું કલ્યાણ થાય, જન્મમરણથી છૂટે પરંતુ ભોગવિલાસમાં રમ્યાપમ્યા રહેલા સંસારી જીવો, ઇન્દ્રિય સુખમાં જ સર્વસ્વ આનંદ માની બેસા છે. "દેહને સુખ આપવું, ઇન્દ્રિયોને ભોગવિલાસથી તૃપ્ત રાખવી." એજ તેમનું જીવન કર્તવ્ય ચર્ચ પડ્યું છે, મનુષ્ય સા માટે જન્મ્યો છે, તે ક્યાંથી આવ્યો છે. શામાટે પ્રિયવી પર જન્મ ધારણ કર્યો છે ? હવે તે જે કાંઈ પાપ-પુણ્ય કર્મ કરશે તેના બદલો તેને આ લોકમાં અને પરલોકમાં મળશે કે કેમ ? ધર્મ, ઈશ્વર, કર્તવ્ય કર્મ, પાપ, પુણ્ય, સુખદુઃખ, એ સર્વ ઉપર મનુષ્ય જરા પણ વિચાર કરે છે ખરો ? શ્રીમતો નિત્ય નિત્ય પૈસાની આરક જાવકનું સરવૈયુ કાર છે, જે એક પાઈ જુદે છે તો આખો રાતે યુમાવી તે જૂન શોધી કાઢે છે, પરંતુ ભાઈ ! જીવનમાં નિત્ય અનેક પ્રકારના સદચર્યોને યુમાંવી રહેડી ખોટ ખંખી રહ્યા છે અને અધર્મ, અનીતિ આદિ કુચર્યો બેંદરી લાવે છે તેના કાંઈ જરા પણ દિસાજ રાખતા નથી ! તેમના ઉત્તમ ગુણો ખોવાઈ જાય છે અને કુચર્યો તેમનામાં મરાય છે એટલે એક પ્રકારનું રહેડું તુકસાન જ ચાંચ છે તેના તેમણે જીવનમાં કદીપણ વિચાર કર્યો નથી ! શિવ ! શિવ ! મનુષ્ય કેવું પ્રાણી છે ! ઉત્તમ ગણીએ તો તે છે અને અધમ ગણીએ તો પણ તે જ છે ! મનુષ્યને જ્ઞાન હોવા છતાં જીવનમાં એક પણ વખત જીવનકર્તવ્ય અને ઇશ્વરને કાઈ ભાગ્યે જ યાદ કરવું હશે ! જે તે પૈસા જ પૈસા ! બસ એ સિવાય બીજી વાત જ કાણ જાણે છે ? શિવ ! શિવ !" એમ કહી યોગાનન્દજીએ તેના મીઝી દીધાં. અધર્મનાધિ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી.

સત્યવ્રતે બધાને કહ્યું: "હવે મધ્યાહ્ન થવા આવ્યા છે. ચાશે. આપણે નજીની પશુકીરીમાં ખેસીએ. મહારાજશ્રી હવે જે કલાક એ જ સ્થિતિમાં રહેશે. આપણે ત્યાં જઈ પૂજા ભજનમાં અથવા ધર્મ ચર્ચામાં જોડાઈએ. કાંઈક ફળાકાર પણ લઈએ.

સર્વેએ મહારાજશ્રીને દણ્ડવત પ્રણામ કર્યાં. સર્વે હાથાં. નજીની પશ્ચિમીરમાં મળી
 બહો ! ત્યાં કેવી રચના થઈ રહી છે ? સાધુ સન્યાસીની કુંપડીમાં કેવી ઉત્તમ સમરૂ અને
 શ્રેષ્ઠ વ્યવસ્થા થઈ છે. ન્હાની કુંપડી પણ તે ગાયના છાણુ વડે લીધી સ્વચ્છ કરેલી છે, ત્યાં
 સુગંધિ અગરજતીઓ ખોસી દીધી છે. તેથી મસ્તકને વામ કરે. એથી સૌગંધ ચારે દિશામાં
 પ્રસરી રહ્યો છે. મોગરો, ગુલાબ, ચમ્પો, વગેરે ઉત્તમ સૌગંધિત પુષ્પના ગુચ્છ વચમાં
 ગોઠવવામાં આવ્યા છે તેથી વિશેષ સુગંધ પ્રસરી રહ્યો છે. સર્વને ખેસવા માટે રણિણીના
 પાડવામાં આવી છે. સર્વે આવી એક પછી એક આસન પર બેઠાં એટલે બ્રહ્મચારી
 શિવપ્રસાદે સર્વના સન્મુખ એક એક કુળ પત્ર ગોઠવ્યું; તેમાં થોડાંક સુધારણાં રજા અને
 તેની નીચે જ એક સુંદર પડીયામાં દૂધ મૂક્યું.

શેઠ દયાલુદાસ, ગોવર્ધનદાસ, જ્યાલુદાસ અને બે બાળકો અગરજતીની સૌગંધથી
 વામ થતાં, શીતળમંદ વાયુ લહરીઓના આનંદનો ઉપભોગ કરતાં ફજાહાર કર્યો. દૂધ પીધું.
 હાથ મુખ ધોઈ સર્વે ચાંત ચિત્તે પુનઃ પોતાના આસનો પર બેઠાં. સત્યવત તેમની રહ્યો
 બેઠા. તેમણે કહ્યું; “ ભાઈ દયાલુદાસ ! આપણા ગુરુદેવ ઇષ્ટ ચિન્તનમાં બિરાજ્યા છે.
 આપણે પણ થોડો વખત ઇષ્ટનામનો જપ કરીએ અને એ જ ચિન્તનમાં ખેસી જઈએ તો
 આપણું દયાલુ થાય.

તત્કાલાત સત્યવતે નેત્રો મીચી દીધાં અને પદ્માસનવાળી હાથની ચાંનમુદ્રા કરી
 ધ્યાનાવસ્થા યપા. દયાલુદાસ, જ્યા વગેરે ઇષ્ટમંત્ર જપતાં એક ફજાહવા લાગ્યા. બ્રહ્મચારી
 શીતળપ્રસાદજીએ કહ્યું; “ શેઠ એક રરકાવતાં ઇષ્ટમંત્ર જપવાંથી જોઈએ તેવું ફજા મળતું
 નથી. ગુરુ મંત્ર તો મનમાં જપવો જોઈએ. હૃદયમાં ચિત્તરત્તિ રાખવી જોઈએ, ગૌમુખીમાં
 હાથ ધાડીને હૃદય નજીક રાખી મંત્ર જપ કરવો જોઈએ.”

દયાલુદાસ, જ્યા વગેરેએ તુરત જ તેમ કરવા માંડ્યું. બન્ને બાળકો થોડીવાર મનમાં
 જ દાંધક જપ કરવા લાગ્યાં. પછી નેત્રો ઉઘાડી બધાની રહ્યો બેઠાં. શીતળપ્રસાદ
 થોડીવારે ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

આ પ્રમાણે દલાક વિરો. સત્યવતે ધીમે ધીમે શ્વાસપ્રવાસ મૂકવા માંડ્યો. થોડીવાર
 પછી ધીમેધીમે નેત્રો ઉઘાડ્યાં. બ્રહ્માદ્યરત્તિ ધીમે ધીમે બાહ્યરત્તિ થવા લાગી. કેટલીકવાર
 પર્વત તો બોલવાનું બાન જ રહ્યું નહિ; જ્યાએ કોમળ મધુર કણ્ઠે ગાવા માંડ્યું;

જપ જપ જપ ગુરુદેવ, જપ જપ દીનમંત્ર ॥

કરુણાળુ દયાળુ, જપ અમૃત સિંધુ ॥ જપ ॥

બપ બપ દારક નાય, તારક તમ નાતા ॥ પ્રભુ ॥

પરશ્વિ સંહારક પ્રભુ, અમયવચન દાતા ॥ જપ ॥

મહા વાસલ બચવાન, દયારત્ન જાણું ॥ પ્રભુ ॥

કોટિક દિગ્ધિર દાસો, ચિન્તામણિ માતું ॥ જપ ॥

સોદ સોદમાં નાય, પૂજ્યા પ્રિતે ॥ પ્રભુ ॥

એ કીર્તિની ન્યોતિ, ચોંટી અમ ચિતે ॥ જપ ॥

આપાતીત મહેશ સત્યગિદિ આનંદા ॥ પ્રભુ ॥

યોગ યોગના બેકા, પૂજ્ય બ્રહ્મ કંદા ॥ જય ॥
 બ્રહ્મ સ્વરૂપ બ્રહ્માત્મા, બ્રહ્માપડે વ્યાપ્યા ॥ પ્રભુ ॥
 બ્રહ્મ ધ્યાન છે જેતું, અમ હૃદયે રથાધ્યા ॥ જય ॥
 માયાવી અમ જીવ, માયામાં રમીયે ॥ પ્રભુ ॥
 માયા જાણે ટાળે, બ્રહ્મ રૂપે ભમીયે ॥ જય ॥
 દોષ ન જોરો નાથ, કર ગ્રહીતે ટાળે ॥ પ્રભુ ॥
 રોમ રોમમા વ્યાપો, પતીત ઉદારો ॥ જય ॥
 ભવસાગરથી ખાર, ઉતારો દેવા ॥ પ્રભુ ॥
 ચરણ ચરણમાં આવ્યા, કરીએ નિન સેરા ॥ જય ॥

ધીમે કોમળ કરણ સ્વરે ગવાતાં આ ભજને ગાનારના કોમળ હૃદય પર બહુ ભારે અસર કરી હતી. તે સત્યવ્રતને પોતાના ગુરુદેવ માનતી તથા તેણે તેની બ્રહ્મશક્તિ જોઈ જાણે સાક્ષાત્ નારાયણનાં જ દર્શન કર્યા હોય એવી પવિત્ર ભાવનાથી તેણે તેમની સ્તુતિ વંદના કરી. છેલ્લું ચરણ એ વ્રજ વખત બોલી:—

ચ-ર-ણ-ક-મ-ળ-માં-આ-વ્યાં-કરી-એ-નિત-સે-વા ।

ક-રી-એ-નિ-ત-સે-વા-જ-ય-જ-ય-જ-ય-ગુ-રુ-દે-વ ।

પુનઃ તે બોલી:—

જ-ય-જ-ય-જ-ય-ગુ-રુ-દે-વ.

વળી એક વખત મસ્તક નમાવી બોલી:—

ક-રી-એ-નિ-ત-સે-વા । જ-ય-જ-ય-જ-ય-ગુ-રુ-દે-વ.

આ વખતે, તેના નેત્રમાથી અશ્રુધારાઓ વહેતી હતી તે તેના ખન્ને સુંદર શુભાખી ગાલ ઉપર ચઢતે છાતી ઉપર પડેલું વસ્ત્ર પલાળતી.

કલ્યાણુદાસ, ગોવર્ધનદાસ તથા છોકરાઓ તેના રહસ્યે જોયા કરતા હતાં. એ જોઈ કલ્યાણુદાસના મન ઉપર બહુ લઘી અસર થઈ. તેણે અત્યાર સુધી લક્ષ્મી જેવી જડ વસ્તુનું ધ્યાન અને પૂજન કર્યું હતું. તેને વ્રતારે તેની ભુદ્ધિમા જડત્વ જ આવ્યું હતું. તેને તેજ વસ્તુ વહાલી થઈ પડી હતી પરંતુ કાણ જાણે જ્યાં દેવીની તીવ્ર મનોભાવનાથી અથવા તે સત્યવ્રતના પ્રાણવિનિમય પ્રયોગથી, ગમે તેમ પણ કેટલાક દિવસ પર્વત પત્ની અને મિત્ર જેવા એ દૈવિ શ્રેષ્ઠ જીવોની સમૃદ્ધિથી તેની મનોભાવના ખદલાઈ ગઈ હતી. જડવસ્તુ ઉપરથી એકાએક ચિત્ત લઘી ગયું હતું અને તેને “કૃત્યરદર્શન” ની લાલસા લાગી હતી. કાણ જાણે કયા અદૃશ્ય શક્તિએ કલ્યાણુદાસ જેવા મિત્રભાઈ-કહે કે ધનના અહંકારી-અભિમાની પુત્રજાની ચિત્તશક્તિની કળ મરડી દીધી હતી! એવા ગ્રોષ દેવી પ્રભાને લીધે જ તે એકાએક મહાત્મા યોગાનન્દજીના સમાગમમા આવ્યો અને જન્મમરણના દુઃખથી રહિત થવાય એવા માર્ગ શોધવા લાગ્યો હવે.

કલ્યાણુદાસે પૂછ્યું “ભાઈ સત્યવ્રત! હવે તમે ધીમે ધીમે યોગ-માર્ગ પતાવો. અમારે શરવાતથી જ શું કરવું તે કહો કે જેથી અમારો અમૂલ્ય સમય નષ્ટ ન થાય.” (અપૂર્ણ.)

ડા. રા. મહેતા,

સાહિત્ય-સત્કાર.

૨૪-અધ્યાત્મતત્ત્વવાલોકઃ લેખકઃ ન્યાયવિહાર-ન્યાયતીર્થ મુનિશ્રી ન્યાયવિનયજી વિરચિત. ચીકણા હામળ, સુંદર. છાપ, પૃષ્ઠ ૮૨૪, પાકું બાઇન્ડીંગ, મૂલ્ય લખ્યું નથી. આવો મ્હોટો તત્ત્વ જ્ઞાનથી ભરેલો અમૂલ્ય ગ્રંથ જેનું આચાર્યેનિ મશત મળે છે! એ ગ્રંથનું છપામણ ખર્ચ એક જ ફદાર થીમત બાઇએ આપેલું છે. ધન્ય છે એ બંધુતા વિદ્યાપ્રેમને! વિદ્યાદાનનું મહાપુણ્ય પ્રાપ્ત કરનાર લેખક પ્રકાશક બંનેનો વાંચકો પર ભાર ઉપકાર થયો છે! ગુજરાતના થીમતો આવાં ધર્મદાન કરે એજ પ્રભુ પ્રાર્થના છે.

૨૫-આયુર્વેદ નિગ્રંથમાળા-ભાગ ૨ જે-લેખકઃ શા. તિલકચંદ તાડાચંદ વંશ સુરત-પૃષ્ઠ ૧૦૪૫, પાકું પૃષ્ઠ, વૈદ્યબંધુએને તેમજ સર્વ જનસમાજને અતિ ઉપયોગી આ મ્હોટો ગ્રંથ વૈદ્યરાજે અતિ પરિશ્રમે તૈયાર કર્યો છે, એમાં વૈદ્યરાજ ઉપરાંત જુદા જુદા ધોની અનુભવ સિદ્ધ આપણેનો સંગ્રહ છે. અનેક રોગોની આપધી છે, સોડો ભારે ક્ષીંબતી વિનાયતી અપવિત્ર દવાઓ પેટમાં નાંખે તેના ગંત્યાં આવી પવિત્ર આપધીયોનો લાભ લે તો દેશમાંથી અપવિત્રતાનો નાશ થાય, દેશી વૈદ્યક સતેજ થાય અને દેશનું દંભાણ થાય. વૈદ્યરાજે આ મ્હોટું પુસ્તક વૈદ્યબંધુએને વિના મૂલ્યે (માત્ર પોષ્ટેજ ખર્ચ લઈને) ભેટ આપ્યું છે. તેમનાં જો વિદ્યાદાન-વિદ્યાપ્રેમ માટે અનેક ધન્યવાદ થઈ છે. ગુજરાત કાશિયાવાડના કેટલાક વૈદ્યરાજ પાસે પુષ્કળ લક્ષ્મી છે, તેમજો પોતાના પ્રાપ્ત દ્રવ્યોના આવો વૈદ્યધીય-મયો ભેટ આપવામાં સહ ઉપયોગ કરવો જોઈએ. તોજ જીવન સાર્થક્ય મણારો.

૨૬-શ્રી મુખોદય ચંદ્રિકા-લેખક-પ્રકાશક પરિત્રાટ સ્વામી મોહાનંદગિરિજી. ગ્રેક હામળ બાળબોધ અક્ષરમાં છાપ્યું છે, પૃષ્ઠ ૪૪૬, પાકું પૃષ્ઠ. મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦ પરંતુ અધિકારી જનોને થોડી પ્રત વિનામૂલ્યે ભેટ આપવાની વ્યવસ્થા થઈ છે. આ આધ્યાત્મ જ્ઞાનથી પૂર્ણ ઉત્તમ-ધર્મગ્રંથનું છપામણ ખર્ચ કેટલાક ભક્તજનોએ નિર્વાહ કર્યો છે તે માટે તેમને ધન્ય છે! ગુજરાતના થીમતો-ભક્તો ધર્મ ગ્રંથો છપાવવા તૈયાર થાય એમાંજ તેમનું દંભાણ છે.

૨૭-સોલંકીવંશની ગાધરાની શાખાનો ઇતિહાસ-લેખક-કવિશ્રી બાઈચંદરજી. માજણા-દરબાર કાકેર શ્રી મહારાજાનાં દિગંતસિંદહ રાયસિંદહ સાહેબની આગવુસાર અને આશ્રયથી લખાવેલો આ ઇતિહાસ સોલંકી રાજવંશનો સારો પરિચય આપે છે. દેશના રાજવંશના પોતાની લક્ષ્મીનો આ પ્રમાણે વિદ્યામતિના કાર્યમાં વ્યવસ્થા કરે તો સાહિત્યની અભિરુચિ થાય, લેખકો-કવિયોની રદર થાય. રાજ વંશકારોમાં એકજ વ્યક્તિ લક્ષ્મી પ્રાપ્ત છે અને આવાં સ્ત્રાપો કરવાથી પ્રગતિ એવા અભવેથી જ દેવતાય, એ દેવીરાજ્યોને જૂનનું જોખનું નથી. કવિશ્રી અને દરબારશ્રી જન્મે ધન્યવાદને પાત્ર છે.

૨૮ ભારતભાનુ—મોહનભાગા પુસ્તક ૩ જીનું-લેખક મોહનલાલ ગરગભાઈ નંડયા. ગ્રંથક ઝોઝ કાગળ, ૫૪ ૧૯૧, પાકું પૂઠું મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦ ગદ્ય પદ્યાત્મક. લેખકે કન્યા કેળવણી, આં. સુધારો, પ્રજા પ્રેમ, હિંદની કુદરત, વિદ્યાનો મહિમા વગેરે ઉપયોગી નિયમો ઉપર સરલ ગદ્યપદ્યાત્મક ચર્ચા કરી છે. મૂલ્ય સરસુ રખાતે તો હીઠ

૨૯ ભારતનો ધાર્મિક ઇતિહાસ—લેખક રા. શાહ દેવજી લલિતભાઈ. ઝોઝ કાગળ, ૫૪, ૧૬૭, જાડું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦ લાંબાગેગીએને ફક્ત ટપાલ ખર્ચે લઈ મોકલાય છે. આ પુસ્તક લેખકશ્રીના સ્વર્ગવાસી બંધુ શ. હ. માણેકજી લ લલિતભાઈને સ્મરણાર્થે પ્રકટ થયું છે. તેમનો એ બધું પ્રેમ પ્રદાસો પાત્ર છે. શુનરાતના અનેક સંગમનો પોતાના વહાલાના સ્મરણ માટે આ પ્રમાણે એક એક અથ પ્રકટ કરવા ઉદરતા દર્શાવે અને સાથે ઉત્તમ પુસ્તકો પસંદ કરે તો વાચક પ્રજા ઉપર ભારે ઉપકાર થાય. તે સાથે વિવાદાનુ મહાદેવ પાપ્ત થાય. ભારતનો ધાર્મિક ઇતિહાસ ધર્મના ઉંડા અભ્યાસને લખવો જોઈએ, પ્રત્યેક ધર્મ સંપ્રદાયનો ઉંડો અભ્યાસ થાય તોજ તેનાં ગૂઢ રહસ્યો સમજાય. ઉપરોક્ત દૃષ્ટિએ માત્ર અથો વાચી કોઈ પણ ધર્મ સંપ્રદાય ઉપર અભિપ્રાય આપવો અને પક્ષપાત કરવો એ સાચા ધર્મ પ્રેમીને માટે ઈષ્ટ પ્રદ નથી! બધા સંપ્રદાય કરતા માત્ર દયાનંદજીના આર્થ સમાજ પથનેજ 'ત્રેષ્ટ' કહેવો એવું નામજ પક્ષપાત! આ અંશ વાચતા તેજ ન્યાયી આવે છે. આ અંશ જુદા જુદા સંપ્રદાયોનો માત્ર કુંક ઇતિહાસ છે. ધર્મનો ઇતિહાસ કહેવાયજ નહિ.

૩૦ ભક્ત કવિશ્રીદયારામ ભાઈનું જીવન ચરિત્ર-લેખક રા. રાજુપ્રસાદ જગનલાલ રાવળ, મૂલ્ય પ્રકાશક રા. નારાયણદાસ પરમાનંદદાસ શાહ કમોર્ષિવાળા સુ. બઈ. ઝોઝ, કાગળ, ૫૪ ૩૨૫ માકું પૂઠું મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦ લેખકે જોઈ કવિવર શ્રી દયારામ, ભાઈના નામથી શુનરાત અગણ્ય નથી. એ મહા પુરુષનું જીવન લેખક ભારે મરિત્રને તૈયાર કરી કવિ પ્રેમ દર્શાવે છે. ભાષા સરલ અને હૃદયગાહી છે. પ્રકાશકને ધન્યવાદ છે. આવા અથો બહુ પ્રમાણભૂત સત્યથી ભરેલા હોવા જોઈએ મૂલ્ય સરસુ જોઈએ. આવા ચરિત્ર અથો વિરોધ રૂં લખાય અને જન સમાજના પ્રસારે તો વિગેય ઉપકાર થાય.

૩૧ ડૉ. મહાદેવ પ્રસાદનો અમેરિકાનો પ્રવાસ અને ડૉ. કુંહતેનું રૂપ પરીક્ષા શાસ્ત્ર-લેખક રા. ડૉ. મહાદેવપ્રસાદ ભોગીવાલ, પ્રકાશક રા. રા. ભોગીવાલ ત્રિકમવાવ વડલિ અધિપતિ ધનવંતરિ માસિક પત્ર વિશનગર. ૨૬ કાગળ, ૫૪ ૧૫૨ સાડું જાડું પૂઠું મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦ ભાઈ મહાદેવપ્રસાદ તેજરોગથી-નૈસર્ગિક ઉપચારોનું વિશેષ જ્ઞાન મેળવવા અમેરિકા ગયા છે તેનજો માર્ગમાં જેજે રહેરોમાં જે કાઈ જોયું તથા અમેરિકામાં જે કાઈ જાણ્યું તેમાં જે કાંઈ સાગસાર જણાયો તેનું બહુ સુંદર વર્ણન છે. રૂપ પરીક્ષા શાસ્ત્રના ડૉ. કુંહને રચિત શરીરની આકૃતિ ઉપરથી અને સ્વરૂપ ઉપરથી શરીરની અંતઃ સ્થિતિ જાણવાનું જે શાસ્ત્ર તે આ પુસ્તકમાં છે. પુસ્તક વાચવા જાણવા જેવું છે ભાષા બહુ સુંદર છે મૂલ્ય જોઈ હોય તો ઘણા માણસો તેનો લાભ લઈ શકે છે.

૩૨-હૃદયતરંગ-કાવ્ય અથ-લેખક-પ્રકાશક. રા. રા. કાલાભાઈ લક્ષ્મણભાઈ પટેલ, લાખાપટેલની પોળ-અનદાનાદ ઝોઝ કાગળ, પાકું પૂઠું, મૂલ્ય-૦-૧૪-૦ આ ન્હાનકડા પુસ્તકમાં લેખકશ્રીએ જૂનીજૂની ૪૩ કાવ્ય-સરિતાનો સમાવેશ કર્યો છે, સરિતાઓ મિષ્ટ મધુર જાગવાળી અને વૃણાતુરની તથા પરિપૂર્ણ કરે એવી મનહર છે. રા. રા. કીરાવાલ

ત્રિભોવનદાસ પારખે આપેલો રા. ડાહ્યાભાઈની “ કવિતાનો પરિચય ” વાંચવા જેવો છે. ગુજરાતમાં આવી સારી ભાવપૂર્ણ-કવિતાઓ વિશેષ રૂપે વંચાવી જોઈએ.

૩૩-સાસ મુખારક-જ્ઞાતિ સમાજ અથવા સ્વરાજ-લેખક. રા. રેવાઈકર નગેશ્વર અધ્યાપક. ભરૂચ. પ્રકાશક: ભાટ મેવાડા દિતવર્ષક મંડળ-મુંબાઈ. પૃષ્ઠ ૬૪, સાદું પૃષ્ઠ, મૂલ્ય ૦-૧-૦ મંડળ તરફથી સરતે મૂલ્યે નિષ્પક્ષપાત શ્રેષ્ઠ ધર્મ પુસ્તક છપાવ્યાં જોઈએ.

૩૪-મહાત્માની મધુરતા- (પ્રથમભાગ.) એક સામાજિક નવલકથા લેખક. રણછોડભાઈ માધવભાઈ પટેલ-ઉપશિક્ષક ગુ. શાળા. બાકરોળ-તા. આણંદ-ચીકણા કાગળ, પૃષ્ઠ ૧૧૫, સાદું પૃષ્ઠ, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦

૩૫-પ્રેમાકર અને ધીંગા દુષ્યો-પ્રકાશક-સહાયક મંડળ-અમરેલી-કાઠીવાડા, પૃષ્ઠ ૪૪ મૂલ્ય ૦-૨-૦

૩૬-દુઃખીઓની સેવામાં શ્રેષ્ઠ ધરાવનાર સર્વના સમોદાન સાહેબ-અશ્રેષ્ઠ ઉપરથી ભાષાંતર કર્તા રા. રા. હનનલાલ દરિયાલ પંડ્યા. ખી એ. પ્રકાશક, રા. મણિલાલ નાદવરાય ત્રિવેદી. કપડવગુજ મૂલ્ય ૦-૨-૦

૩૭ વિદ્યાર્થી વાંચનમાળા-પુસ્તક ૧ હું-ચાર જાતનાં માણસો-લેખક-એ એમ. કાકોર એ. વી. રૂક્ષ શુક્લતીર્થ. પૃષ્ઠ ૧૪ મૂલ્ય ૦-૨-૦

૩૮ વિજય દૃષ્ટિ માળા-મણકો ૧ લો જમીન, મણકો ૨ જો. ખેડ અને તેના આનંદ, મણકો ૩ જો, ખાતર અને તેની સંભાળ, મણકો ૪ જો, બીમાં અને તેની સાચવણ લેખક તથા પ્રકાશક, રા. વલ્લભ મોતીચંદ રતનગી નાગોરી, ડીપ્લોમેટિક એન્ડ ગ્રાંટ મેડીસ્ટ ધન એગ્રીકલચર-જામનગર-શ્રીકૃત નાગોરીએ આ ચાર ન્હાનકડા પુસ્તકો લખી દેશની બહુ સારી સેવા બજાવી છે. ખેડૂત ભાઈઓએ અવશ્ય આ પુસ્તકો વાંચવાં જોઈએ. ખેડૂતોને મદત મળે છે. લેખકશ્રીનો “ વિદ્યાદાન ”-વિદ્યાપ્રેમ જોઈએ આનંદ જ થાય છે. આવાં ધણાં પુસ્તકો પ્રકટ થાય અને હજારો વિદ્યાપ્રેમીઓ જમીનમાં વાવેતર કરવાનો શોકોર્મા ઉત્સાહ પ્રકટાવવાનો પ્રયત્ન થાય તોજ દેશનું કલ્યાણ છે. પ્રત્યેક મણકનું મૂલ્ય ૦-૪-૦

૩૯ મુમુક્ષુવિચારણા-લખનાર શ્રીમાન સાગર (રા. જંગનાથ દામોદરદાસ ત્રિપાઠી) અધ્યાત્મજીવન ગાગતા મુમુક્ષુ જીવો માટે આતિ ઉત્તમ પુસ્તક. સર્વત્ર પ્રસુતું જ નામ દષ્ટિએ પડે છે. એથીજ જીવનું કલ્યાણ, ન્હાનકડાં પુસ્તકમાં સાગરજીએ અમૃત બંધુ છે. મુમુક્ષુઓને વિના મૃત્યુ મળે છે. પ્રકાશક શ્રીમાન પુરુષોત્તમદાસ રણછોડાસ કોપડાનાં વેપારી સુ. કંમ (જ. સુરત) આનું ઉત્તમ વિદ્યાદાન દેવા માટે પ્રકાશક બંધુને અત્યંત ધન્યવાદ છે.

૪૦ અખાજીની પ્રણાલિકા-લેખક. પ્રકાશક શ્રીમાન સાગર, (રા. જ. દા. ત્રિપાઠી. સુ. ચિત્રાલ (તા. પાદરા.) પૃષ્ઠ ૬૪ મૂલ્ય અમૂલ્ય. વિનાં મૂલ્યે. બહુત્ર પ્રવર અખાજીનું નામ. ગુજરાતમાં જાણીતું છે પરંતુ તેમનું વંચરણ તથા તેમના ગુણો અને શિષ્યો કે જે સર્વ ત્યાગી વિરાગી અલખ ધન જગાવનાર કેવળ તુલિનેજ રતનાર મહાત્માઓના નિર્મુખ બજતોનાં બંડારની માહિતી રા. સાગરે ખુબ સુંદર રીતે આપી છે. પરમદસ અખાજી અને અન્ય પરમદસંતોની અમૂલ્યવાણી જન સમાજમાં સારી પેઢે પ્રસરે એવો યત્ન કરવા રા. “ સાગર ” અને તેમનું બહુ મંડળ પ્રયત્ન કરશે તો ઉપકાર થશે.

નવા મારિકો-મુપિકૃળ, બાલજીવન, આલોક, કર્મચીર, કુર્મિ પ્રકાશ, સ્વામી નારાયણ, મહાજ્યોતિ, દેવી જીવન, શ્રી હરીશ્વ પુસ્તક મંડળના ચોથો પાંચમો રીપોર્ટ વગેરે ઉપકાર સહિત સ્ત્રીશ્રીએ છીએ, કેટલાંક પુસ્તકોની પડોચ તથા અભિપ્રાય દેવે પછી.

વાંચો ! ધ્યાન પુવંક વાંચો !! જેથી સર્વને શાન્તિ થાય !!!

॥ શ્રી રામકૃષ્ણ આરોગ્ય શાલા ॥

(પ્રવર્તક-ડાક્ટર બળવંતરાય ઝવેરીલાલ વૈદ્યભૂપલ-કીમ સ્ટેશન-(હલ્દે સુરત)
ખી. ખી. સી માર્ક-રેલ્વે.)

આજકાલ વૈદ્ય, હકીમ, અનેક ડાક્ટરોની જાહેર ખપરની નવાઇ નથી, પણ નિર્દોષ વૃત્તિથી, પ્રાચીન આર્ય વૈદ્ય પદ્ધતિનો અને પુરાણ, અમેરિકામાં પ્રચલિત એથોપથી, હોમી-ઓપથી અને નેચરોપથીના વંધક તત્વોનો પણ અભ્યાસ કરી ધણાં ગંભીર અને જયંકર દરદોની નિર્ભય અને રાસ્ટ્રીય આપધોધી સારવાર કરનાર વૈદ્ય સંસ્થાની મોટી જરૂર છે. આ મંરથા એવાજ ઉદાર હેતુથી પ્રસિદ્ધિમાં આવે છે. વિશેષ ખાદિતી માટે પત્રવ્યવહાર કરી એકવાર અનુભવ લેવા વિનંતી છે. દરેક રોગ માટે પ્રમાણિક સલાહ આપવામાં આવશે. ગરીબોને ધર્માર્થ દવા આપવામાં આવશે.

અમારે ત્યાં ઘણા વખતથી અનુભવમાં આવેલા બહોળો પ્રચાર પામેલાં શાસ્ત્રસિદ્ધ આપધો.

વૃહત્ સુવર્ણ વસંત માલિની ॥

સર્વ રોગે વસંતઃ ॥ સુવર્ણ વસંત માલિની સ્ત્રી, પુરુષ અને બાળકોનાં ઘણાંખરં દરદોમાં ખૂબ અસરકારક છે, પણ, ખાસ કરીને ક્ષય, ખાંસી, દમ-શુર્ણ્ણવર-મગજની નમળાઈ-સ્ત્રીઓને પ્રદર-અટકાવની અનિવર્તીતા-હીરડીરીઆ-સગર્ભાવસ્થાની નમળાઈ-અને બાળકોને સુકતાન, શુર્ણ્ણવર અને નખળાઈમાં ખૂબ ફાયદાકારક છે. આ આપધમાં સોનાના વર્ક, સાચા મોતિ, કર્ણુરી, અમર, અને ઉત્તમ પ્રકારના આપધી દ્રવ્યો પડે છે, અને શાસ્ત્રીય નિયમાનુસાર ઉત્તમ પ્રકારે બનાવવામાં આવે છે. કિમત તોલા ૧ ની શીશીના રા. ૧૨-૦-૦ તોલા ૦૧ ની શીશીના રા. ૭-૦-૦ તોલા ૦૧ ની શીશીના રા. ૪-૦-૦ પોસ્ટેજ પેકિંગ ખર્ચ જુદું.

એક સંત મહાપુરુષની પ્રસારીરૂપે રાસ્ટ્રીય પ્રયોગ.

ધાતુ સંજીવની ગુટીકા ॥

આ આપધમાં ચંદ્રોદય, મકરંધવજ, સન્ધ્યા મોતિ, સોનાના વર્ક, ચાંદીના વર્ક, કર્ણુરી, અંબર અને અન્ય ઉત્તમ પ્રકારના કિમતી આપધી-દ્રવ્યો મેળવવામાં આવે છે, અને તે ખાસ કરીને રિયંતી નમળાઈ. ધાતુનાં દરદો, ક્ષય, શુર્ણ્ણવર, ખાંસી, પ્રમેહ, સ્ત્રીઓના ધાતુનાં દરદો, પ્રદર, ગર્ભાશયના દરદો અને મગજની નમળાઈને માટે અત્યંત ફાયદાકારક છે. આ આપધીની બનાવટ ઘણી ખર્ચાળ અને મહેનતુ હોવાનાં પણ એની કિમત ખૂબ વિચાર કરીને શકત તોલા ૧ ના રા. ૧૨-૦-૦ તોલા ૦૧ ના રા. ૭-૦-૦ તોલા ૦૧ ના રા. ૪-૦-૦ રાખી છે. પોસ્ટેજ પેકિંગ ખર્ચ જુદું.

હરિતકી અવલેહ ॥

નામ્નિ યસ્યગૃહે માતા તસ્ય માતા હરિતકી ॥ હરડેના ઉત્તમ શુભેથી કાણ અમળ્યું છે? આ આટલું કિતમ પ્રકારની મોટી હરડે સાથે દરેક રોગોને દૂર કરે તેવા આપ-ધાતુ મિશ્રણ કરી તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે, અને તેથી ઓડા સાર નિવર્તી રીતે આવે છે, પાત્રનકિયા મુધારી બૂખ લગાડે છે, ખાંસી, દમ, ક્ષય, શુર્ણ્ણવર મટાડે છે, સોજીનો ખીખાડ (પાછળ જુલો.)

હી ચાંદા-મરખી મટાડે છે, સ્ત્રીઓનાં ગર્ભાશયને સુધારે છે, અને, બાળકોનાં દરેક દરોહો
જા શાયદો આપે છે. સ્વાદમાં રૂચીર હોવાથી દરેક પ્રકૃતિના લોકો સહેલાઈથી વાપરી
છે. કિમત રતલ એકના ડાઘાની રૂા. ૨-૦-૦ અરધા રતલના ડાઘાની રૂા. ૧-૪-૦
દેવ પેકીંગ ખર્ચ જુદું.

આ ઔષધશાળામાં લોહ, ઝાંઝ, પ્રવાહ, સુવર્ણ-આક્રિશ્કાદિ ભસ્મો, ચંદ્રપ્રભદિ
ગુટીકાઓ, અવનપ્રાચ, હરિતકી, વાસાદિ, અવલેહો, દરેક પ્રકારનાં ચૂર્ણો, દ્રાક્ષાસવ, કુખાળ-
સવ વિગેરે વિગેરે સાસ્ત્રીય ઔષધો જરૂરયાન મેળવવા છુટક કસમ પ્રકારે તૈયાર કરી બીજી
શર્મસીઓ કરતાં વ્યાજગી બાવે પુરો પોકડનામાં આવે છે. પંચ રૂપીઆની દવા મંગાવનારે
થી રામકૃષ્ણ ભગવંતની રંગીન છબી ભેટ મળશે. વિશેષ માહિતી માટે લખો:-

શ્રી રામકૃષ્ણ આરોગ્ય શાળા-પ્રીમ સોશન.
(બી. બી. સી. આર્ક. રસ્તે.)

પ્રત્યેક ગ્રાહકે આ પુસ્તક ખરીદવું જોઈએ.

આ પુસ્તકનો તમામ નકલો "શ્રી રામકૃષ્ણ માંદ મંદિર" માં ધર્મોદા જશે!

તુરત મંગાવી લ્યો! છપાઈ પ્રકટ થયું છે.
એક અપૂર્વ આદર્શ-ભક્ત સચિત્ર! પ્રત્યેક અહરસ્થાનથી માટે ધર્મ ગ્રંથ!
શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસદેવના પ્રિય શિષ્ય અને વિવેકાનંદજીના શુદ્ધ જ્ઞાનસિદ્ધિપત્ર

મહાત્મા-રામચંદ્ર.

એમનું ભક્તિસંઘી જીવનપ્રેત ભરેલું અપૂર્વ સચિત્ર જીવનવૃત્તાન્ત.

મૂલ્ય-"ભારતજ્વન" નાં ગ્રાહક માટે રૂ. ૧-૪-૦ બીજાને માટે
રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ વી. પી. ખર્ચ ૦-૬-૦. સુંદર છાપ, સારા કાગળ-પાકું પૂર્ણ. આક્રિશ્ના
ગ્રાહકોએ ૪ થીર્ડગ્રાનો પોસ્ટલ ઓર્ડર ચોકવચો. પત્ર વ્યવહાર:-

રાધાભાઈ રામચંદ્ર મહેતા-અખાલક-ભારતજ્વન-અમદાવાદ.

પ્રકાશક,
રાધાભાઈ રામચંદ્ર મહેતા.
૬ હાજીપીઠ નવોવાસ, વગડીપાલ.
અમદાવાદ.

આ માસિક ગત્ર-અમરતાલ
પંચાંગ-નવા દરવાજા-પા આદર્શ
શ્રીનીગ પ્રેસમાં પ્રિન્ટ
વાંચીલાલ રાધાભાઈજી છાપું.

भारतध्वन.

ॐ तमसो मा ज्योतिर्गमय ॥ (उपनिषद्)

आपाद १९७७

जुलाई १९२१

तमो यक ?

मूल्य

-२-०

वी पी राव
पूत

पाश्चात्यानी धर्मधर्मा अने सम्यक्ता प्रत्ये कदाक्ष करता-
स्वामी विवेकानन्दजी ।

सम्पादक-प्रकाशक डा. बाबाई रामचंद्र म्हेता. केमदावाद

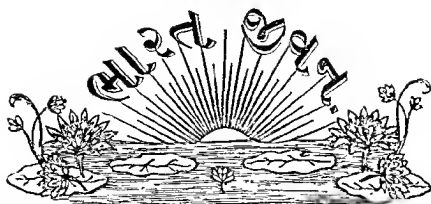
અનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧. શ્રી રામકૃષ્ણ ગોપાલ... .. ૧	૧૧. શ્રી રામકૃષ્ણ મિત્રોને અમેરિકામાં		
૨. રામી કોણ ? (કવિતા) ૨	કવિઓનું મનન કવિ... .. ૨૧		
૩. એકજ નમ આપાર, સાનવામી...	૧૨. પ્રાનાયામ વિધિ. ૨૨		
સિદ્ધિ મુચક બ્રહ્મકાવ્યો (કવિતા) ... ૩	૧૩. કવિનિવાસવિધિ. (કોણનિવાસ) ... ૨૧		
૪. નનું પાંચ. ૪	૧૪. દાન અદિમા... .. ૨૬		
૫. કૃષ્ણ અને ક્રોધેશ્વ મૂર્તિ મેરુ ... ૬	૧૫. વિચાર અને સ્વભાવ... .. ૩૧		
૬. પ્રાચીન-વિચારણા... .. ૭	૧૬. જમીનપત્રના ૩૧		
૭. સત્યભાષ ૮	૧૭. જગત્તરંગ પદ્યો દર્શો ૩૩		
૮. ગુરુદેવની અભ્યર્ચના... .. ૯	૧૮. રાષ્ટ્ર વિચાર... .. ૩૬		
૯. વિવેકાનંદ-જ્ઞાન પ્રસંગ ૧૨	૧૯. અનુભવિ સિદ્ધિ દર્શાવે ૩૭		
૧૦. ખાનાજી ગારામણી દે દીનાં દિવ્ય...	૨૦. અનુભવિકા ૪૧		
મંત્રમંજો ૧૬	૨૧. પોતાનંદનો પામ્યમ (એક મંત્રાનંદ) ...		

श्री रामकृष्ण परमहंसदेवनां धर्मपत्नि । माताजी श्री शारदाभार्गवदेवी ।

॥ श्री गुरुवे नमः ॥

ॐ अमृतो मा सद्गमय । तमस्तो मा ज्योतिर्गमय । मृत्योमाऽमृत गमय । ॐ

નવું વર્ષ ૨.

242113-1469.

नवो अं० १.

જાન્યુ' વર્ષ' દ.

ପ୍ରସଙ୍ଗ-୧୫୨୧.

જાનો. અંક ૬.

॥ श्री रामकृष्ण स्तोत्र ॥

श्री रामकृष्ण परात्पर परमेश्वर सनातन ।

शुद्ध बुद्ध अपापविद्ध सिद्ध ऋद्ध पुरातन ॥

युगावतार भूभारहर अक्षर घर परकारण ।

ए भव-ताप-तप्त जन गण दुःख निकर निवारण ॥

(त्यमेव) कामनाही धर्मेश्वर त्यागी योग-जीवन ।

तत्त्वज्ञान-नयन-युक्त मुक्तरहित-बंधन ॥

निरहंकार निर्विकार प्रेमाधार सङ्जन ।

(त्यमेव) कृपासिन्धु-दीतबंधु यज्जित-काम-कांचन ॥

धर्मं ममन्वयकारी दुरितहारी तारण ।

धर्म विप्लव काले नाथ करिख जनम ग्रहण ॥

गुप्तभावे-लुप्त-धर्मांडार-कर्म परायण ।

(नव) भाव-भागोरथोर धारा धरणी करिछे शोधन ॥

(कत) दुःख सहिले मानय लागि दिखाईते तारे साधन ।

दीर्घ द्वादश वरप-व्यापि करिले कत आराधन ॥

‘मा’ ‘मा’ ध्वनि भाङ्गल कण्ठे करिले कत उच्चारण ।

मनुभाब प्रभाव-माराफान्त-मानसे कसन ॥

(कवचित) दिव्य करतालि, हरि दगि बोले करिले मयुग कोत्तन ।

हरपन कन्दन हास्य प्रकटन, कसन मोहन-नत्तन ॥

કલ્પન-ગમીર-ભાવ સમાધિ-જલધિ-જલે નિમજ્જન ।

(ન્યમય) સાધના રંગે દેવાલે અંગે અંદ્ર સાત્ત્વિક લક્ષણ ॥

(કવચિત) નિર્વિકલ્પ સમાધિ-યોગે બ્રહ્મભાવે નિમગ્ન ।

(દેહ) નિવાત-નિષ્કમ્પ-દીપ-સમ રહિત-સ્પન્દન ॥

કલ્પન* હૈતે, કમ્ અહૈતે, હૈતાહૈતે કલ્પન ।

(યથા) સકલ-મત-પથ-વિહારો શિવાઈલે ઈષ્ટ સાધન ॥

આમિ હે તોમાર કૃપામિહારો લયેછિ તોમાર શરણ ।

ઓરે દીન દયાદ્રે નાથ દેઈ યુગલ ચરણ;

આમિ તોમારિ વાધ્ય, હે ભવારાધ્ય, ના જાનિ ભજન પૂજન;

દેયો નિરમલ ભક્તિ-વિન્દુ, દેયો દીનહીને દર્શન ॥

પ્રક્ર દામ ।

“ રોગી કોણ ? ”

જેનો ક્રોધી તુલ્ય રવભાવ, જેનો હિંસા યુક્ત કુભાવ,

જેનો પરિનિંદામાં ભાવ, જેનો રંગ ધેરંગી ભાવ.

કપટી, લંપટી,* જવારી, યાર,

એ ગુણથી જાણો બીમાર.

હૃદય રતેલ વિણ પ્રેમ ત્રિહિન, માનવ ધર્મ વિના મતિ દીન,

જેનું મન કુદ્રિય આધીન, કામ વાસનામય નિશ દીન.

જેનો માત્ર સ્વાર્થમય ભાવ,

એ ગુણથી જાણો બીમાર,

જેના ભાવ નહીં ગમ્ભીર, જેનું રહેતું ચિત્ત અસ્થીર,

જે કદી નહીં કર્મમાં વીર, આજસથી વેશતું ચિત્ત,

જેના છે અનુદાર વિચાર,

એ ગુણથી જાણો બીમાર.

જેની સુન્દરતા રસમંગ, જેનું જલ્પું (કે) પતંગું અંગ;

જેનો દુષ્ટિ છે મુખરંગ, જેનો મેલો કાંખો રંગ,

જેનો નહીં પ્રકૃતિ આધાર,

એ ગુણથી જાણો બીમાર.

તા. ૧૨-૭-૧૯૨૧

શ્રી રામકૃષ્ણ આશ્રમપ્રણાળી.

કીમ રેશન.

ચૈવ વલ્લભંતરામ કાવેરીલાલના

જય રામ જય કૃષ્ણ. ઓ મુનિ !

* આ સ્તોત્રમાં મળ્યા રાજે સમન્વય નેવા હોવાથી તેમજ બંગ કાવ્યને આસ્વાદ આપવાના હેતુથી મૂળ પ્રમાણેજ કાપ્યું છે. (કપન એટલે કવચિત્)

* જુગારી, વ્યભીચારી, કંલુસ.

૧. એકજ તમ આધાર.

એકજ તમ આધાર ! ગુરુજી ! એકજ તમ આધાર !
 મોહ તિમિગમ્ય ઘેર નિશામાં, ન જડે કંઈ પાણી માર્ગ !
 બુદ્ધિ -ભવ રણમાં માયાથી, આવી બચાવે નાથ ! ગુરુજી.
 વિષ વિષ રૂપે આવી સતાવે, માયાનો વિસ્તાર,
 ધરી ધરી મોહ મદાંધ જનાવે, શાન્તિની નવ આશ ! ગુરુજી,
 અનંત જન્મ તણા મસ્કારે, બદ કપો ભવ પાશ,
 દામે ! આ ભવ બંધનથી ગુરુ ! મંલાળો દિન નાથ ! ગુરુજી.
 ધન્ય ધરીએ શુભ સંયોગે, મળ્યો આપ આધાર,
 પાત્ર નથી પણ માની બેઠો, આપ તણો આધાર ! ગુરુજી.
 યરણે લેને નિજ બળકેને, દોષ ન બેસો નાથ.
 મંલાળો ! ભવ બૃક્ષવણીમાં, એકજ એ અભિશાપ ! ગુરુજી.

કોમ રેરેશન.

ચલચંતરાણ શ. ચંદ.

સાત વારની સિદ્ધિ સૂચક ભૂમિકાઓ.

(સુખતિ સમ રહેમા રહેતે) એ સમ.

હરિ ગુરુ સંતને નિત સેવીરે, વાસનાઓ મક્કત તણ દેવી : હરિ.
 આદિત્યે હ્રિયો સવિત ભાનુરે, પુનરાગમન હવે ન ધરાવુરે,
 લક્ષ્ય બલ રચરૂપેમાં રેહવાનુરે : હરિ.
 સૌમે શાન્તિ નિરંકુશ માણુરે, હતિ તુરીય રચરૂપે ડેરાણુરે,
 પહેલે દેખ કરી મન વાણુરે : હરિ.
 જોમે જમણા સદુ ગર્હણુરે, ખાતા ખાન ને ધ્યેય ત્રિપુરુરે,
 ચાન તત્ત્વે ગયાં સદુ તુડી : હરિ.
 સુધે બલમયી મધ દ્રષ્ટિરે, રૂઢિ દ્રષ્ટિએ અષ્ટિ સમષ્ટિરે,
 બલ દ્રષ્ટિ યતાં નહિ રૂઢિ : હરિ.
 ગુરુવારે ગુરુગમ પાગીરે, યમ નિયમ આસનમાં વિરાગીરે;
 પ્રાણાયમ આદિ સદુ પાગી : હરિ.
 ગુરુવારે સુપુમણીમાં પ્રાણીરે, ચક્રબેદ કરીનેજ આણીરે;
 બલ રન્ને સીવલતાને માણી : હરિ.
 શનિવારે સુસદ્ધ સમાધિરે, જાતા રાન ને રેય ઉપાધિરે;
 કરી દૂર સુરત એક સાધી : હરિ.
 ગુરુનાથ દુઝા દીપ આણીરે, પ્રભુ આપ તણો મહને ગણીરે,
 કહાન કદમ્ય સદુથી લુહાળો : હરિ.

કહાનજી વહાલજી ટકર (જામનગરવાલા.)

॥ ૐ નમો ભગવતે રામકૃષ્ણાય ॥

નવું વર્ષ !

ૐ પૂર્ણમદઃ પૂર્ણમિદં પૂર્ણાંતં પૂર્ણં મુદચ્ચતં ।

પૂર્ણસ્ય પૂર્ણમાદાય પૂર્ણં મેવાવશિષ્યતે ॥

ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ ॥ હરિઃ ૐ

ભાવાર્થઃ શાન્તિપાર આ જગત્ની દુઃખ અને અદુઃખ સર્વ વસ્તુઓ પૂર્ણ બ્રહ્મદ્વારા પરિપૂર્ણ અથવા આમ થઈ રહી છે. તે પૂર્ણ-પ્રકૃતિ બ્રહ્મની પૂર્ણતા દ્વારા આ જગત પ્રદર્શિત હોવા છતાં તેની પૂર્ણતા ઓછી થતી નથી.

* * * * *

અ

ખિન્ન વિશ્વમાં જે પરબ્રહ્મ પરમાત્માની સત્તા વ્યાપી રહી છે તેની કૃપાથી “ ભારત છવન ” એક વર્ષ સંસાર યાત્રા પૂર્ણ કરી દ્વિતીય વર્ષમાં પ્રવેશ કર્યો છે. એક વખતનું સ્વરાજ્ય પ્રેમી “ ભારતછવન ” નવ વર્ષ પવંત સ્વધર્મને-સનાતન ધર્મને-આત્માની શીખી ધર્મ-સેવા અભવતાની શુભ ધારણાથી, કશિયુગાવતાર ભગવાન શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ દેવે, ધર્મ સંબંધી જે પ્રાચીન તત્ત્વો નરિન રૂપમાં ‘ જંગાલી પ્રમળે સમ

જાત્યાં ને બનને યત્ને ચુર્જર પ્રબળે સાદર કરવાની શુભ ધારણાથી, વિધેય-ધ સ્વામી વિવેકાનંદજીએ પોતાના ગુરુદેવના આદેશ પ્રમાણે જે સનાતન-ધર્મ-જ્ઞાનનો જુસ્સા ભરેલી ભાષામાં અને સાગણી ભરેલી પ્રામાદિક વાણીમાં ભારતવર્ષ ઉપરાંત અમેરિકા, યુરોપ આદિ દેશોમાં પ્રચાર કર્યો અને ત્યાંની પ્રમળાં અધિકારી નર-નારીઓને ધર્મદીક્ષા આપી તે જ્ઞાનનો પ્રચાર ચુર્જર પ્રદેશમાં કરવાની શુભ ધારણાથી “ ભારત છવન ” જન્મ ગ્રંથ દ્વારા કર્યો છે. જે જ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી મનુષ્ય-છવ સંસારમાં, ચોર્પાંચી ત્રણ દેશ કરતાં બંધ પાડવા શક્તિમાન થાય, અર્થાત્ જન્મ મરણથી મુક્ત થવા પામે, જે જ્ઞાનો-પદેશથી મનુષ્ય-છવન સંસારની ક્ષણિક-વસ્તુઓ ઉપરથી મોહ-મોહ દૂર કરતાં શીખે અને જે જ્ઞાનામૃતથી મનુષ્ય-છવ પોતાને દુઃખ-કષ્ટ અને જન્મ-મરણ બોગવત સરળ-યજ્ઞો નહિ માનતાં આત્માનું અમરત્વ સમજતાં શીખે અને તે જ આત્મતાનથી જે છવને આ દુઃખમય ભાસતું જગત મુખમય જણાય, એટલું જ નહિ પણ તે બ્રહ્મતાનથી મનુષ્યો છવન-મુક્ત દશા ભોગવતા થાય, એ ઉપરાંત મદર્પિ પતંગત્રિફલ જે ગોંગ વિદ્યાન જ્ઞાનથી માનવ-શરીર ચિર-વ્યાધિગ્રસ્ત દશામાંથી મુક્ત થઈ પોતે પોતાની મેજે જ કેટલીક યોગિક દિવાઓ દ્વારા પોતાનું શરીર નિરોગી-રાખતાં શીખે અને જે-યજ્ઞ ચિત્તરૂપિ રિધર-રાખી ઇશ્વર-સન્નિહ કરી શકે અને સંસારમાં જ સ્વર્ગ સમાન સુખ ભોગવી એક દિવસ

આનંદપૂર્વક દરિ ઝે તત્ત્વન-સોડહમ-સોડહમ નો તાર તાર ઉચ્ચારી ગેમાગ્યાના
પરિપૂર્ણ કરી જન્મ-મગ્નનો દેશ દામે એવું જ્ઞાન આપવાનો ઉદ્દેશ રાખી છે વાચક
બધુઓ જોઈ શક્યા છે કે મત્ત એક વર્ષમાં અમે અમારો બનતો ય ન કરો છે અને
ઉપરોક્ત જ્ઞાન કેટલેક જાગે તિતગ્નુ કંડુ છે ધર્મનો મી ગુજર નવુઓ એ જ્ઞાન અદ્વલ
ગી આચરણમાં મૂકે એ જ અભિપ્રાય છે

જ્ઞાનુ ગયુ, નવુ આ હ વાચક બધુઓએ પણ મન, વાણી મંત્રી અપવિત્ર કર
નાગ વિચારોને જ્ઞાન-જ્ઞાની જાણી લઈ દેશ જોઈએ આ નીન-કેતમ-કલ્યાણમગ્ન
રિચારો અદ્વલ-કરી-આનોક પરતોડમાં કયાણ મધ્યમ એવા ધર્મ માર્ગે રિચરુ જોઈએ
દુખી દગ્ધી છવેને "દરિદ્ર નાનયણ સમજી મનને પ્રમારે તેમની મેરા કરી
જોઈએ જગત્ત એ પગ્માત્માનુ વિગત સ્વરૂપ છે, જગત્તના છવે એ મર દેશ છે, એમ
મમજી તે મર્નુ રજન કરુ જોઈએ જોયે તેમાના જે વર્ગને જે વસ્તુની અપેક્ષા હોય
તે પૂરી કરી તેમને મ્યાગના લયકર જમાથી મુખ કરના જોઈએ અને તેમને આન,
સ્ત્ર, જળ, ઔરધ અને વિદ્યા આદિ વસ્તુઓના દાન કરી તેમના અત્માને જ્ઞાન
આપી જોઈએ જગત્તના શ્રીગમકૃષ્ણે એ જ કયુ છે કે જગત્તના અધર્મી લોકોને ધર્મનું
દાન કરો, તેમની ગત્તન નિદ્રા ઉઠાડી દો, તેમને ઈશ્વરની મહત્તા સમજાવી, ઈશ્વરી જ્ઞાન
આપો લાપણોદારા, પુસ્તકોદારા ધર્મતાન આપો એક મનુષ્ય ધાર્મિક થયે તો તેથી
ખીજ અનેક મનુષ્યો ધર્મત થયે. તેઓ પાપ કરતા નહ જે અને ખીજો અટકાવશે
તેઓ ઈશ્વરનો સાક્ષાત્કાર કરવા થત કરશે અને ખીજ પામે તેમ કાવરો એ મર્નુ
મદ્દ પુણ્ય દાનરીતેને જ મગરો માટે જ દાન કરો, દાન મરો, દાન મરો!

વાચક બધુઓ! જગત્તના રામકૃષ્ણ પરમહમદેવે જીવનપરંત ધર્મનું દાન કર્યું છે,
ગોતાના શરીરે ઓક કપ મહન કર્યા છે તેમ જતા ધર્મનું દાન કર્યું છે, જગત્તના સર
મુખભોજ તેમની સમક્ષ હાજર હતા, મોટા મોટા કરોડાધિપતિ તિ રો પગમહમદેવને
સુખ ભોગમાં ફૂનાની દેવા તૈયાર હતા, વળી સ્વામિ વિવેકાનંદજીને પણ સુખ, વિનાસ,
વિભવ દાસ રો હાજર હતા, મોટા મોટા મગ્ન મહારાજા અને શ્રીમતો તેમના શિષ્યો
મન્યા હતા, એ મનોએ ધાય દાન રો વિનામ-વિભવ ભોગવનાગ મદ્યાક આચાર્યોની
પહે ખૂબ આનંદ ઉઠાવી સમ્યા હોત! જગત્ત જે મહાપુરુષોએ પ્રવગ ધર્મ જાગૃતિ માટે,
મનાતન ધર્મની મનાતિ થતી અમગ્નવા માટે જ, ધર્મતાન પ્રસરના માટે જ, જન્મ ધાગ્ય
મોઈ હતો તેમના મનથી વિનામ વિભવ કે દેહ સુખ તુરંત મનાયુ હવું તેમની પામે જે
જઈ હવું તે સર્વસ્વ તેમજી જગત્તના ધર્મ પિપાસુ, જિજ્ઞાસુ મહાજનોમા દાન કરી દીધુ
કે અને જગત્તના ઉત્તમ પુણ્યશાળી છવેને એ જ શિષ્ય પુ છે કે "ધર્મ દાન કરો,
ધર્મ દાન કરો ધર્મ જાગૃતિ કરો, ધર્મ જાગૃતિ કરો એમા માયુ આત્મ મ્યાણુ અને
આત્મ સુખ છે" પ્રિય વાચક બધુ! ત્હાની પામે જે મર્ષ શક્તિ હોય, ત્હાની પામે જે
વધ માધન હોય તેમથી જે કાપ ખો તેવું ધર્મ-દાન કર. ધર્મ દાન કરવું આ ધર્મ
માર્ગે છે તે જ મોક્ષનું માધન છે જે જગત્તના રામકૃષ્ણે મ્યું છે જે રૂપ સ્વમિત્ર
મિમનને મ્યું છે, તે ઉપરાંત જે ખીજ સધુ મન્યાગીઓ મરી રજા છે તે જ ધર્મ જ્ઞાન
આજીવ જીવેને અર્પણ કરવા છ પણ અનેક થત મર! ખીસીઓ ધમ જીન વિનરજ
કરના નામો મરો પિપાનો અર્થ વેગ પાદરીઓને દેગ દેશ મોખે છે! લગો કરો!

ધર્મ ગ્રંથો (આધ્યત્મો) મંડત કે બહુ જ સંસ્કૃત વહેંચે છે. અને ધર્મ જ્ઞાનની દ્રશ્યી કરે છે. વાંચક બંધુ! શું ત્હારામાં થોડી ધણી પણ શક્તિ છે? હોય તો ધર્મ-જ્ઞાનનું જ્ઞાન કર. ધર્મ જ્ઞાનથી જ મનુષ્યની મુક્તિ છે, ધર્મ જ્ઞાનથી જ મનુષ્યનું આલોક પરલોકમાં કલ્યાણ છે!

વાંચક બંધુઓને પુનઃ પ્રાર્થના કરવામાં આવે છે કે, અસાર સુધીમાં જે કાંઈ અકલ્યાણકર માર્ગે વિચર્યો હો, જે કાંઈ અધર્મ કર્મ કર્યો હોય તેને ભૂલી જાઓ, તેનો પશ્ચાત્તાપ કરો. અને પુનઃ તેવાં કર્મો ન થાય તે માટે સાવચેત રહી ધર્મ સેવન કરો. આત્મજ્ઞાન મેળવો અને આત્મ સાક્ષાત્કાર કરો. વર્ણાશ્રમ ધર્મને ઉચિત એવું પદ કર્મ કરતા રહો, મન, વાણી, કર્મ, એકત્ર મ પવિત્ર કરી દો! પવિત્રતા ત્યાં જ ધ્વિર. ત્યાં જ સર્વ સુખ! આ સવ ગરાબર સમજ-આચરણમાં ઉતારો! કલ્યાણકારક વસ્તુ ધ્વિર તમારી પાસે જ છે. તમને અવશ્ય અનંત આનંદ પ્રાપ્ત થશે. હરિ ઐ તત્સત્.

કૃપા અવ કીજૈજી ગુરુ મેરા ।

કૃપા અવ કીજૈ જી ગુરુ મેરા ।

મેં તો દાસ દયાનિધિ તેરા-ગુરુ અવ.

ઇન્દ્રિય પંચ, ચોર ચહુ દિસિતે, હારે લગે લુટેરા ।

કામ ક્રોધ મદ મોહ સવે મિલ, આય અચાનક વેરા । ગુરુ અવ. ૧.

ઓ સંકટ મેટનકું સમરથ, સતગુરુ સંત ઘટેરા ।

તુમ બિન ઔર નાહિ કોઈ દીસે, હમ સવહી જગ હેરા । ગુરુ અવ. ૨.

ગહરા નીર પુરાની નહ્યા, ભવ સાગરમેં વેરા ।

પ્રબલ પવન ચલત ચહુ દિસતે, વડ દુઃખ હે પહિ વેરા । ગુરુ અવ. ૩.

જન ભાવન કર જોર કહત હૈ, મેં ચરણોંકા વેરા ।

પેસી કૃપા કરો ગુરુ મોપે, જન્મ મરણ મિટે વેરા । ગુરુ અવ. ૪.

(મહાત્મા ભાવનદાસજી)

સતબોધ

૭૪. ભગવાન પ્રાપ્ત કર્યાંથી સર્વ પ્રાપ્ત થાય છે. “એક સાધે સગ સાધે.” મંક કરોતિ યાચાલ પંગુ લંઘયતે ગિરિમ્ । યત્ કૃપા ત્વમહં વંદે પરમાન્દમ્ શ્રી-રામકૃષ્ણમ્ । મા । આહુમાં તુંજ શક્તિરૂપ છે. હૃદયમાં તુંજ ભક્તિરૂપ છે.

૭૫. લેકો આજકને માટે પુષ્કળ અશ્રુપાત કરે છે પરંતુ ધ્વિરને માટે કાંઈ અશ્રુ પાત કરતું નથી. મિરાંબાઈ દહે છે કે : “બિના પ્રેમમેં ના મિલે નન્દલાલા.”

તુલસી જગમેં આયકે, જગ દાસે તુમ રાય,

એસિ કરની. કર ચલો, તુમ દાસે જગ રાય,

૭૬. મનુષ્ય જન્મ પ્રાપ્ત કર્યા પછી જીવનમાં જે ધર્મની ઉન્નતિ કરવાનો યત્ન કરવામાં ન આવે તો આ દુર્લભ માનવ જન્મની સાર્થકતા શી ?

॥ ૐ નમો ભગવતે રામકૃષ્ણાય ॥

। પ્રાસંગિક વિચારણા ।

ૐ ભદ્રં કર્ણભિઃ શ્રુણુયામ દેવાઃ ભદ્રં પદ્યે માક્ષિભિર્યજ્ઞાઃ ।

સ્થિરરંદ્રૈઃ સ્તુષ્ટિ યાંસ સ્તનુભિઃ વ્યરોમ દેવદિતં તદાયુઃ ॥

ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ ॥

હે ! દેવ ! અમે અમારા કર્ણોવડે કલ્યાણકારક સહજો સાંભળીએ, અમારાં નેત્રો સહામે

મંગળકારક વસ્તુઓ સિવાય બીજી કંઈ દષ્ટિએ આવે નહીં, જેથી અમારી ધન્દિઓ અગત્યસિત્ત રહે અને અમે ધંધરના મુથુ ગાતા ગાના દેવતાઓ જેટલું દીર્ઘ આયુષ્ય ભોગવીએ.

ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ ૐ

x x x x x

આ નૂતન અંકના પ્રકાશકારક સમયે જ “ ભારત છવન ” નૂતન વર્ષાનુક્રમે ‘ નવ છવન ’ માં પ્રગતિ કરે છે ! ખરેખર ! સમગ્ર ભારત પરિ-અરે ! ભારત માતા પશુ અત્યારે ‘ નવ છવન ’ માં પ્રગતિ કરે છે ! આ પ્રગતિના પ્રયાણ કાળમાં “ ભારત છવન ” ના પ્રેમ સ્વરૂપ વાંચક જન્મીએને પરમકૃપાળુ પરમાત્માના મંગલમય રમરણુસદિત અભિવંદન પ્રેરનામાં આવે છે ! ૐ

x x x x x

જે દિવ્ય હેતુની શિદ્ધિ માટે, જે પરમ કર્તવ્યના આદેશ ખાતર “ ભારત છવન ” નું પુનરુત્થાન થાય છે તે ‘ આદર્શ ’ શેા છે ? પ્રજાની રંગેરંગમાં ધર્મપ્રેમ, ધર્મની જ્યવંત લાવના અને દૈવિ ચૈતન્ય અગત કરવું એ જ આદર્શ “ ભારત છવન ” નો વિજય મંત્ર છે ! અરે ! સમગ્ર ભારતીય પ્રજાનો એ જ આદર્શ છે ! આવો ! ભારત માતાના આ વિજયવંત પ્રભાત કાળમાં, મુગ્ધરાતના એક આદર્શ મંત્ર મહાપુરુષના ‘ મંગળ પ્રભાત ’ નો વિજય ખ્વન કરીએ—

“ મંગળ પ્રભાત ! વીતી રાત ! પ્રાણને જગાવીએ !

જય પ્રેમ ધર્મ ! ધર્મ પ્રેમ ! મન્ત્રણા ગમ્ભીરે,

મંગળ પ્રભાત ! વીતી રાત ! પ્રાણને જગાવીએ ! ” *

x x x x x

અહા ! ભારતીય રક્તિ ! ભારતમાતા ! “ ધર્મ ” એ જ આર્ય બૂમિતું છવન છે ! ધર્મ એ જ ભારત બ્રમિનો રાષ્ટ્રિય-મંત્ર છે ! ‘ ધર્મ ’ એ જ આર્ય જન-તાનું ભૂપણ છે ! ‘ ધર્મ ’ એ જ ભારતીય રક્તિનું ચૈતન તત્ત્વ છે ! ‘ ધર્મ ’ એ જ આર્ય પ્રજાના પ્રાણ છે ! અને ‘ ધર્મ ’ એ જ ભારતીય પ્રજાને પરમકૃપાળુ પરમાત્માની દૈવિ બદ્ધીસ છે ! ૐ ।

✕ ✕ ✕ ✕ ✕
 ઓ ! પરમ મંગળદાયિની ભારત માતા ! અનંત યુગો વીત્યા ! અનેક જમાનાના વાયુ વાયા ! અનેક રાજ્ય સત્તાઓ આવી અને કાળના અગમ્ય પ્રવાહમાં ક્યાંએ અદૃશ્ય થઈ ગઈ ! છતાં ઓ ! અગમ્યજ્ઞા, વિશ્વજનની ! તું તો જગતને શાન્તિનો, પ્રેમનો, દયાનો, ધર્મનો, વિશ્વપ્રેમનો મહામંત્ર પ્રેરતી જેવી ને તેવી જીવંત છે ! ઓ ! વિશ્વવિધાતા ભારતીય શક્તિ ! અનેક જમાનાઓનાં પરિવર્તનો થઈ ગયાં છતાં તારો 'ધર્મપ્રેમ' જેવો ને તેવો કાયમ છે ! અનેક રાજ્ય વિધ્વંસ થયા ! હજારો વર્ષથી અનેક રાજ્ય સત્તાઓ તારાપર સત્તા ચઢાવી, તારા દૈવિ જીવન પર પ્રહાર કરવો મિથ્યા પ્રયત્નો કર્યા તોપણ તારી નસેનસમાં જે "ધર્મભાવના" ગતિ કરી રહી છે, તેનો વેગ જરા પણ કમી થયો નથી ! તારો જૂતકાળનો ઇતિહાસ જગતને બતાવી આપે છે કે : તારા ધાર્મિક જીવનપર ન્યારે ન્યારે આક્રમણો થયા હતા, ત્યારે ત્યારે તારા 'ધર્મપ્રેમ' ની વિજયવન્ત ભાવનામાંથી એવી અચંદ્ર શક્તિ પ્રકટ થઈ હતી કે જે શક્તિનું પ્રમાણે મહોટાં મહોટાં રાક્ષસી સૈન્યો કમી ઉડ્યાં હતાં ! મહારથીઓ, મેનાનીઓ દિગ્મુઢ થઈ ગયા હતા ! અને તારી પવિત્રતા, પ્રભુપરાયણતા અને ધર્મપ્રેમ પર જેઓ હુમલો કરતા હતા, તેઓ જ તારા ચરણ ચરણમાં, તારી ચરણ ધૂલિકામાં હુલિત-લીન થઈ ગયા છે ! જય ભારતી ! જય ! ઓ

✕ ✕ ✕ ✕ ✕
 અને સમગ્ર ભારતવાસીઓના હૃદય પ્રદેશમાં 'ધર્મ' ની દિવ્ય ચેતના જગાવી રહેલ ઓ ! દિવ્ય ભારતીય શક્તિ ! તારું ધર્મમંત્ર અગાધ છે ! અનંત છે ! જાણે શક્તિનો મહાસાગર ! આ અનંત શક્તિના અનંત વેગથી ઉછળી રહેલા મહાસાગરનાં ભયંકર તોફાનો અને તરંગોનાં અચંદ્ર મોઝાંઓ વચ્ચે ભારતીય પ્રજાનું જીવન ધર્મવેગે ટકી રહ્યું છે ! ખરેખર ! ભારતીય પ્રજાના આસે આસે "ધર્મ" વહન પામે છે ! ધર્મ એ જ એના 'પ્રાણ' છે ! ભારતીય પ્રજાનું લક્ષ્ય, ધ્યેય, આદર્શ, જીવનનો આધાર ધર્મ ને ધર્મ જ છે ! પરમ પૂજ્ય સ્વામી શ્રી અભેદાનંદજી યોગ્ય જ કહે છે કે :—

"We love Religion, We eat Religion,
 We drink Religion, and walk Religion !"
 ✕ ✕ ✕ ✕ ✕

✕ ✕ ✕ ✕ ✕
 ભારતીય પ્રજાના જીવનરૂપ, ભારતીય પ્રજાની રંગે રંગમાં દૈવિ શક્તિ જાગ્રત કરનાર એ ધાર્મિક ભાવના કેવી હશે ? અસંલગ્નમાંથી સંલગ્નમાં લઈ જનાર, મૃત્યુમાંથી નવજીવન જગાવનાર અને મનુષ્યને ખુદ પરમાત્મભવ કરનાર એ દિવ્ય મહાશક્તિનો "ભારતજીવન" ના પ્રત્યેક વાચકોના હૃદયમાં સંચાર થાય, અરે ! પ્રત્યેક ભારતવાસીનો હૃદય તે સંચાર થાય એ જ "ભારતજીવન" નો દૈવિ ઉદ્દેશ્ય છે ! ઓ

✕ ✕ ✕ ✕ ✕
 હું લક્ષ્મીની ઘોર નિદ્રામાં પડેલી ભારતીય શક્તિને જગાવવા આ જ દેશનાક કાળ થયાં લિન લિન શક્તિઓ જૂદે જૂદે પ્રકારે પ્રયત્ન કરી રહી હતી ! કાંઈ સમાજને-જાતિઓના સમૂહને-જગાવવા પ્રેરણા કરી રહ્યા હતા ! કાંઈ એનાં આતિથ્યધારણો સુધારવા અને તે સુધરી ગયે ભારતીય શક્તિ જાગ્રત થશે એવી આશાએ પ્રયત્ન કરી રહ્યા હતા ! કાંઈ યુરોપીયન સુધારાથી ભારતીય શક્તિને નવું જીવન આપવા મથી રહ્યા હતા ! કાંઈ

* * * *

શ્રી ગામકૃષ્ણ ભગવંતની આ દિવ્ય પ્રસાદીય સ્વામીશ્રી વિવેકાનંદજી, સ્વામીશ્રી અબેદા-
નંદજી, સ્વામીશ્રી ભલાનંદજી, સ્વામીશ્રી સારદાનંદજી અને અન્ય અનેક દિવ્ય મહાપુરુષો-
દ્વારા જગતમાં ભારતીય શક્તિનો, “ભારતછવન” નો, વિજયધ્વજ ફરકારી રહી
છે અને તેમનો “ધર્મ મંદેશ” ભારતીય શક્તિને પુનઃ જાગ્રત કરી રહ્યો છે. ભારતીય
પ્રજાના ધર્મ પ્રેમને પુનઃ નવજીવન પ્રેરી રહ્યો છે. દિવ્ય ભારતીય શક્તિને જાગ્રત
કરવા માટે, ભારતમાતાને નવજીવન પ્રેરવા સ્વામીશ્રી વિવેકાનંદજીએ જે દૈવિ આદેશ
આપ્યો છે, જે દિવ્ય મંત્રનો બોધ આજથી પંચીશ વર્ષ પૂર્વે તેઓ ભારતમાતાના નગરે
નગરમાં હામરે નરનારી મમક્ષુ મુક્ત કરી ગયા હતા, જે દિવ્યભાવના સંદિગ્ધ ભાર-
તીય શક્તિની નવજેનનાનાં બીજ તેઓએ ગાંધીનાં દનાં તે વૃક્ષ અત્યારે ભારતીય પ્રજામાં
મહાન્ રાષ્ટ્રીય મેનનારૂપે, અત્યારે વિશાળ કક્ષ વૃક્ષ રૂપે ખીસી રહેલું આપણે જોઈએ
છીએ. હજી તો આ વિશાળ કક્ષ વૃક્ષની એકજ શાખા નવપશ્ચિમ યાદ છે, પશ્ચિમનારે
એની અનંત શાખા પ્રસાદીયો વિરનાર પામશે ત્યારે ભવંદર યુદ્ધો, અન્યાય, અશાંતિ,
અને છવન કલ્લદના સંતાપોથી દગ્ધ થયેલી સમગ્ર જગતની માનવ પ્રજાઓને શિતળ
છાયા આપશે, એનાં સુમધુર કુસુમોના દિવ્ય પરિચયથી જગતના સંતાપ નટ થશે, નવ-
જીવનની-ધર્મપ્રેમની દિવ્ય ભાવના પ્રચલિત થશે, અને એનાં સુમધુર દૈવિ ફળો આધિ,
સાધિ અને ઉપાધિથી રીણાના માનવ સમુદાયની અનંત દાગની છવન કુષા
ાંત કરશે. ॥

* * * *

પૂજ્યપાદ સ્વામી વિવેકાનંદજીએ ભારતીય પ્રજાના ઉત્થાન ભવિષ્ય મંત્રધે આજથી
પંચીશ વર્ષ પૂર્વે જ જણાવ્યું હતું કે:—

“હા, ધરમાં ધરમાં અનેકવાર અવનતિ અને નિર્જાનનાના જમાંના આવી ગયા
છે, પણ હું તેમને ઝાઝા અગત્યના સમજતો નથી. આપણે બધા એ વાન સારી રીતે
જાણીએ છીએ કે એવા જમાનાની પસ જરૂર હોય છે. એક મહાન્ વૃક્ષ મુંદર સુપશ્વ
ફળને ઉત્પન્ન કરે છે, તે ફળ જમીન પર ખરી પડે છે અને મરી જાય છે, પણ તે
સહેલા ફળના બીજમાંથી નવિન અંકુર ફૂળે બીજું પધારે મહાન્ વૃક્ષ પેદા થાય છે.
આવાજ દારણુને લીધે જે અવનતિના જમાનામાંથી આપણે પસાર થઈ ગયા તે આપણા
હિત અને અભિવૃદ્ધિને માટે ખાસ જરૂરનો હતો. એ અવનતિમાંથી જ ભરતખંડનો
ભવિષ્યનો ઉદ્ધર્ષ જન્મ પામશે. અત્યારે જ “ભારતછવન કક્ષ વૃક્ષ” ના દૈવિ અંકુરો
મારી નગરે પડે છે, તેનાં નવપશ્ચિમની પાંડરીઓ ઉગવા લાગી છે અને એ મહાન્
વિશાળ ‘ઉષ્ણમલ’ વૃક્ષનો ઉદ્ભવ થવા લાગ્યો છે. ઓ ॥

x * x * x

ભારતી પ્રજાના દૈવિ છવનને નવજીવન અર્પનાર એ મહાન્ કક્ષવૃક્ષ રૂપી ધર્મ-
પ્રેરણાને પૂજ્ય સ્વામીશ્રી વિવેકાનંદજીએ એટલે સુધી પ્રચલિત કરી હતી કે તેઓએ
પોતે જ એ સંબંધે જણાવ્યું છે કે:— ‘મહે કાઈ પણ કામની પુરોગી યોગના કદી ધરી.
જ નહોતી. દરેક વાન જેમ જેમ આવી તેમ તેમ મેં હાથ ધરી હતી, ફક્ત એકજ

વિચાર મહારા મગરમા ચૂચસાયા કરતો હતો, તે એ કે હિંદુમનનો જનનાના ઉદ્ધાર માટેનું યત્ન ઉત્તુ કરવું અને એમા જોડ અગ્રે પ્રમુખે મને મદનતા આપી છે દુઃશાળ, વ્યાધિ, અને દુ મોની મધ્યમા ગદી “પદ્મજો” (શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવતના આદેશને અનુસરી ‘સેવા ધર્મ’ મળતરના હીન્દના અનેક રામકૃષ્ણ-ગાગકો) કેવુ મમ કરી રહ્યા છે, ને જોઈને તમા હૃદયને ખગેખાત હર્ષ થાય કોનેગથી પટકાયના પારીયા (દેવ-અત્પત્ર) ની પથારી પાસે જોડીને આગવા કરતા, કે જૂએ પીડાતા આગનેને બોમન કરાવતા, નૂતન ભારતના નવયુગને જોઈ તમેને ખચિતજ હર્ષ થશે પ્રમુખ પોતે મને તેમજ તેમને ગદાયને મહાય મોકલી રહ્યા છે x x x x મહારા જાંચયને દહ રીને જામ કરવું જોવું એટની જ મહારી ઇચ્છા છે અને પછી સમગ્ર જગતના માનવ મમુદાયના કલ્યાણ માટે-મધાના કલ્યાય નહિ તોપણ ભાગતીય પ્રજાના કલ્યાણ માટેનું યોગ્ય યત્ન (લીન) સ્થાપન કરું છે તેો કોઈ શકિત-કોઈ બળ યનાય માનવજે તેમ નથી એવી ખાત્રી થયા પછી હું નિરાતે સુષંસ હું સુરેથી મોડ તાણીશ હું ઇચ્છુ છું કે, મહારો ફરી ફરીને જન્મ થાય, મારે હમરો દુખો સહેવા પડે, કે જેથી મારી જેમા શ્રદ્ધા છે એમા એક માત્ર ઇચ્છાગતી જ હું પૂજા કરી શકું અનત બલ્લાડના મવ આત્માઓનો સગરાજો જે ‘પરમલ’ તેને જ પૂજી શકું તેમા સદગ જાતિ અને મદન વર્ગના કુષ્ઠ, કુખી અને દરીદ્રીઓ તો મહારી પ્રજાના ખામ પાતો છે, ’

x x x x x

જગદેય હરિદેય જગત્ આર્ષોના સનાતન ધર્મની એ વિશાળ બાહી ભાવનાને નવજનન આપનાર, ભાગતીય પ્રજાની અદર્શ ધર્મ ચેતનાને પુન જાગ્રત કરનાર અને મમગ્ર ભારતવર્ષ અને જગત્ માનના મંતાપિત જીવાત્મા જન્મુખોને શાન્તિનો મહામન આપનાર, આ દિ ય મત્રોનો આદેશ “ભારતજીવન” તેના પ્રેમ અવરૂપ વાચક જન્મુખો દ્વાગ શુભગતની ધર્મપ્રેમી પ્રજા સમક્ષ રજુ કરે છે અને પરમપૂજન યાત્રી વિવેકાનંદજીના મગનભેદી દિ ય આદેશને પુન પુન સભાગે છે કે “અરે! હિંદુસ્તાન! પરદેવી પ્રજાઓનો તિરસ્કાર, તેમનું અનુકરણ કરવાની નીચ રૂતિ, પારકા ઉપર આધાર રાખવાની પામગતા, તારે દામતન, તારી નિર્મળતા, અદર અદરો દેવ, મિથ્યાભિમાન અને કુષ્ઠતા, આપી આપી સામગ્રીઓ લઈને શુ મરકૂતિના ઉંચામા ઉંચા મિખગ પરજવાની છું હમેદ ગણે છે? જે ન્વાતત્ર માત્ર શરીર અને નિહર પ્રજાઓ જ ભોગની શકે તે છું ત્હારી શરમ ભરેલી લીડતાપડે મેગવવાની આશા રાખે છે? આ હિંદુસ્તાન! ચીતા, આવિત્રી અને દમયતી એ ત્હારી સ્ત્રી જાતિનો આદર્શ છે તે છું જૂવનો નદી ત્હારો ઇષ્ટ દેવ યોગીઓનો યોગી અને લાગી ઉમાપતિ શકર છે તે છું જૂવનો નદી. ત્હારે તમે, ત્હારી દોલત અને ત્હારી જીદગી ઇન્દ્રીય વિતામ માટે નથી, કે ત્હારા અંગન મુખને માટે નથી તે છું જૂવનો નહીં જગદમાની વેદીમાં હોમાવા માટે જ છું જન્મો છું તે છું જૂવનો નહીં ત્હારા દેહનું સામગ્રીક બધારણ એ અનત વિશ્વ ન્યાપી માનવનો પાતો જ છે, એ છું જૂવનો નહીં અલ્પજ્ઞ, અતાનીઓ, કગાળ લોકો, મૂર્ખાઓ, મોગીઓ, આમડીઆઓ અને ભગીભાઈઓ પથ ત્હારા લેલીના મગા ભાઈઓ છે તે છું જૂવનો નહીં હો! ભારત પૂન! ભાગત માતાના શીર પૂન! છું ગદાકુર થા! હિમનવાન થા!

તું હિંદુ છે તે માટે મગર થા અને મગરથી જગતને જાહેર કર કે: “હું હિંદુ છું, હિંદુસ્થાનમાં જન્મ્યો છું અને દરેક હિંદુવાસી મ્હારો ભાઈ છે.” તું કહેજે કે:—“આત્મા, અલણ અને કંગાલ હિન્દી-હિંદના. આદાણ અને ભંગી, એ સર્વ મ્હારા ભાઈઓ છે. ઓ ! હિન્દવાસી ! ત્હારી પોતાની કેડ ઉપર એક માત્ર ધર્મોત્તરી જ રહેલી હો” નોપણ તું ગર્વથી મ્હોટે સાદે કહેજે કે:—“દરેક હિન્દી મ્હારો ભાઈ છે અને હિન્દુ છવન એ જ મ્હારું છવન છે. હિન્દના દેવો મ્હારા ઉપાસ્ય દેવો છે, હિન્દીસમાજ મ્હારું જાળપણનું પારણું છે, જુવાનીની વિલાસભૂમી છે અને ઘડપણમાં ધારી જેવું શાન્તિ ધામ છે.” ઓ ! મ્હારા ભાઈ ! તું જગતને કહેજે કે; “હિન્દુસ્તાનની પવિત્ર ભૂમિ એ જ મ્હારી સ્વર્ગભૂમિ છે અને હિન્દુસ્તાનનું કથાણ એ જ મ્હારું કથાણ છે.” હૈ ! ગૌરિપતિ ! હે જગદેભા ! મ્હને ખરું પુરુષત્વ આપને ! હૈ ! સર્વ પ્રકારના જળ આશ્વર્ષના ભંડાર ! મ્હારી નિર્જળતાનો, મ્હારી ભીડતાનો નાશ કરજો અને મ્હને ખરો મઠ જનાવજો ! આ મહામંત્રનો હે ભારતીય જન ! તું રાત દિવસ જપ કરજો ! ૐ ॥

+ x x x x

મહાત્મા ગાંધીજી જે દૈવિ ભાવનાને આસારે હિન્દમાં જગાવી રહ્યા છે, તે જ દિવ્ય ભાવનાને આંધી પ્રગળ ચૈતન્ય શક્તિની પ્રેરણા સહિત જેમણે ભારત ભૂમિમાં જગાવી છે, એ પૂજ્ય સ્વામી શ્રી વિવેકાનંદજી, પૂજ્યપાદ સ્વામી શ્રી રામતિર્થજી, અને ભગવંત શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસના છવનચુકિતના મહામંત્રને જગાવવાનો—અરે ! આપણી રોગરમાં હિંદી કરવાનો અને આપણું છવન ભારતીય શક્તિના નવચેતન રૂપે યજ્ઞ જપ એવું મહાન પરિવર્તન કરવાનો “ભારતછવન”નો દૈવિ આદર્શ છે. એ આદર્શ સફળ કરવા હૈ ! વિશ્વભરી ! હૈ ! જગદેભા વિશ્વજનની ! હૈ ! મહાશક્તિ સ્વરૂપિણી ! ‘ભારતછવન’ના પ્રેમ સ્વરૂપવાચક જંધુઓને અને સમગ્ર ગુર્જર પ્રદેશવાસી જન્યુઓ પર પરમ કૃષ્ણામય શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવંતના દૈવિ આશીર્વાદથી દીર્ઘાયુષ્ય, સુદૃઢ આરોગ્ય અને વિશ્વની ‘મહાન’ નવચેતનાનાં દૈવિ સ્પુરણો જગાવો, જેથી નૂતન વર્ષમાં ગુર્જરાતની ધર્મપ્રાણ ભૂમિકામાં આમેગામ અને ઘેરે ઘેર “જય રામકૃષ્ણ ! જય રામકૃષ્ણ !” “જય” મહોભાયા વિશ્વેશ્વરી ”નો જયજ્ઞપ્તકાર સંભળાય ! આમેગામ અને પ્રત્યેક નગરોમાં “શ્રી રામકૃષ્ણ સેવા સમિતિ”ની સ્થાપના થાય અને તે દ્વારા “સંત સેવાશ્રમે, આરોગ્ય વર્ધક આપધાશ્રમે” અને દરિદ્ર નારાયણોને અન્નદાન, વસ્ત્રદાન અને વિશ્રાન્તિ સ્થાન મળે તેવી અનેક સંસ્થાઓ દ્વારા ભારતીય જ્યોતિ ઘેરે ઘેર પ્રકટ ! પ્રત્યેક વાચકોના હૃદયમાં શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવંતની દિવ્ય જ્યોતિ પ્રકટ થાય ! અને ‘ભારતછવન’નો, ભારતીય શક્તિનો દિગ્ગંતમાં વિજય થાય ! શાન્તિ: શાન્તિ: શાન્તિ: ૐ

શ્રી ગુરુ પૂર્ણિમા—આરોગ્યશાળા.

કીમ રોસન.

બી. બી. એન્ડ સી આઈ. રેલ્વે.

વિશ્વમાં વ્યાપી રહેલ શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવંતની દિવ્ય જ્યોતિનો દર્શનાત્મક રૂંક જાળવે વૈદ્ય વલ્લભનંતરાયના ૐ પ્રભુજી ! ૐ ગુરુદેવી !

महात्मा रामचन्द्र दत्त-श्री रामकृष्ण परमहंसदेवना परमभक्त ।

॥ ૐ નમો ભગવતે રામકૃષ્ણાય ॥

નૂતન વર્ષારંભે ગુરુર્ણિમા નિમિત્ત
ગુરુદેવની અભ્યર્થના ।

બ્રહ્માનંદં પરમ સુલભ ક્ષેપલં જ્ઞાન મર્તિમ્
દ્વંદ્વાતીતમ્ ગગન સદૃશં તત્ત્વમસ્વાદિ લજ્યમ ।
પક્વ નિત્ય વિમલમચલં સર્વભીષાક્ષી ભૂતમ
ભાવાતીતં ત્રિગુણ રહિતં સદ્ગુરુ ત નમામિ ॥

ૐ શુદ્ધેવ !

નમન ! નમન ! અનંતવાર સાષ્ટાંગ પ્રણામિપાત મહ નમન !

ઓ ! પરમાત્માની પરમ ભોતિ સ્વરૂપ ! ગુરુદેવ ! આપને અનંત વાર નમન !

પ્રભો ! આપનું દિવ્ય સ્વરૂપ, આપનું દિવ્ય સ્થાન, આપની દિવ્ય પરિસ્થિતિ મંગલે અમે કાંઈપણ કળી શકતા નથી ! આપ કયે કયે સ્વરૂપે ક્યાં ક્યાં વિમળી રત્ના લશો એ કાંઈ પણ અમે જાણતા નથી ! અમે તો કેવળ આપની પરમ પ્રેમમય દિવ્ય મૂર્તિને પ્રેમપૂર્વક નમન કરીએ છીએ ! ૐ ।

ઉત્તરમાં કે દક્ષિણમાં, પૂર્વમાં કે પશ્ચિમમાં, આકાશમાં કે પાતાળમાં કે અવ્યાંત માત્રમાં દિગ્ગન્ત વ્યાપી આપનીજ પરમ દિવ્યતા, આપની પરમ પ્રેમામૃતનાથિની ભાગનાથીજ હવનો ઉદાર થાય છે । ૐ ॥

આપ અરૂપી છતાં અનંત રૂપે અનંત તત્ત્વોમાં પ્રકાશિત થઈ મહાન સત્તાઓ ઉદાર કરે છે ! નિશ્ચલરૂપે પરમ તત્ત્વમય, પરમાત્મ ભોતિમાં લીન રહી, મુગ્ધરૂપે અર્ચ સ્વરૂપોમાં અવતાર ધારણ કરી હવનો ઉદાર કરે છે ! ૐ

આપ અનામી છતાં જગત્ આપને ગુરુ, પરમાત્મા, પરબ્રહ્મ, પરમજ્યોતિ કંઠ્ય, God, હોવા, અસ્ત્રાહ, સલા, વિષ્ણુ, મહેશ્વર, રામ, કૃષ્ણ, શુદ્ધ, શકર, કબીર, મદમદ, હસસ કાઈન્દ, મોએઝ, જરથુસ્ત્ર, મહાવીર, ચૈતન્ય, રામકૃષ્ણ, રામતિર્થ, વિવેકાનંદ, વગેરે અનંત નામોથી અનંત પ્રકારે આપનીજ લક્ષિત કરે છે । ૐ ॥

કાષ્ઠનો ભક્તિથી, કાષ્ઠનો ચોગથી, કાષ્ઠનો તપથી, કાષ્ઠનો વૈરાગ્યથી, કાષ્ઠનો જ્ઞાનથી, કાષ્ઠનો પ્રેમથી, કાષ્ઠનો કર્મમાર્ગથી, કાષ્ઠનો ત્યાગથી, અને કાષ્ઠનો ગંગાદ વ્યવહારની વચ્ચેજ આપ ઉદાર કરે છે, તો કાષ્ઠનો વૈરાગ્યે પણ ઉદારજ કરે છે ! અરો ! દિવ્ય મુગ્ધ ! પ્રભો ! આપની દિવ્યતા ! આપની અમર્ય કાર્ય અણાલી અકલ્પનીય છે !

પ્રભો ! આપ પરમ પ્રેમમય, પરમ દયાવન્ન, પરમ શાન્તિમય, પરમ સત્ય રૂપ અને પરમ જ્ઞાનરૂપ છે । જગત્માં ત્યાં ત્યાં પ્રેમ, દયા, શાન્તિ, સત્ય અને જ્ઞાનનો દૈવિ પ્રસાદ બહુ જગત્ સમુદનો ઉદાર કરવા પ્રવાહિત થાય છે, ત્યાં ત્યાં આપની દિવ્ય ચૈતન્ય શક્તિજ કાર્ય કરી રહી હોય છે ! ૐ

પ્રભો ! આપે કૃષ્ણ સ્વરૂપે આજ સત્ય નિરૂપણ કર્યું છે કે—

યદ્વા યદાદિ ધર્મસ્ય ગ્લાનિર્ભવતિ ભારત ।

અભ્યુત્થાનમધર્મસ્ય તદાત્માનં સૃજામ્યહમ્ ॥

પરિવ્રાણાય સાધુનામ્ વિનાશાય ચ દુષ્કૃતામ્ ।

ધર્મસંસ્થાપનાર્થાય સંભવામિ યુગે યુગે ॥

પ્રભો ! આપારે જગત્માં બધેજ અગાંનિ, આ ભારત અગાંનિ પ્રગ્નિ રહી છે ! માનવ સમુદાય શાન્તિ માટે આપાર હૃદયે તકલી રહ્યો છે ! આસુરી સંપત્તિ પોતાનાં માયાવી અને મનોમુગ્ધકરૂ અને સધનો વડે બીક જાત્યાએને વિનાશનો માર્ગ, અગાંનિમાં દોરાઈ જતા લક્ષ્યાઈ રહેલ છે ! ધર્મનો—શાન્તિનો—મર્વયા લોપે થઈ જાય તેની બીનિ આ પરમ પવિત્ર ભારત જૂમિમાં પણ પ્રકટ થઈ છે, એવે વખતે આપ દયા કરો ! દયા કરો ! અમારા હૃદયમાં ધર્મનું જગ વધે.

અમારા હૃદયમાં આપનીજ ભક્તિ, આપનીજ દિવ્યતામાં અથગ શ્રદ્ધા મળે, અને આપની અગાધ ચૈતન્ય લીલાને, આપની પરમ દિવ્યતાનો સાક્ષાત્કાર કરતા આપનાજ દિવ્ય પ્રદેશોમાં, આપનાજ પરમ પુનિત ચરણ સરોજમાં અમે ગતિ કરીએ, તેની મતિ આપી અમને આપનાજ પવિત્ર પ્રદેશમાં દોરી જાવ ! ઓં ગુરુદેવ !

પ્રભો ! આપની અપરિમિત દિવ્યતાનું, આપની અવર્ણનીય રમ્યતાનું, આપની અગાધ દયા પ્રમાદીનું આ શુદ્ધ જાગક કયા શબ્દોમાં નિરૂપણ કરી શકે એમ છે ? હૈનો વિનિત ભાવે, આપનું પરમ મંગલમય સ્મરણ કરતો, આપની દિવ્ય પ્રેમ મૂર્તિનું અનિ-મેય દૃષ્ટિથી દર્શન કરી નેમાંજ દૃતાર્થ થતો, એજ યાચું છું કે પ્રભો ! હું ભક્તિહિન, યોગ વિહીન, તપ, યમ, નિયમાદિ સાધન રહીત, ગમે તેવો પણ આપનો ચરણરજ પંકજ રંક જાગક છું, અને એટલુંજ ઇચ્છું છું કે જગતમાં માન, મોદ, અને વિષય પ્રપંચથી બચાવી આપનીજ નિઃકામ ભક્તિ સિત્તાય, આપમાંજ અથગ ભક્તિ મળે, અને

ત્યાં ત્યાં નજરે મ્હારી કરે ।

યાદી ભરી ત્યાં આપની.

(રવ. કાપિ.)

x x x x x

એમ ત્યાં ત્યાં દૃષ્ટિ જાય ત્યાં ત્યાં આપની દિવ્ય મૂર્તિ મ્હારા હૃદયમાં ધર્મની, ભક્તિની, પ્રેમની, શ્રદ્ધાની જ્યોતિ જગાવે ! ઓં ।

ઓ પરમ પ્રેમારૂપદ ! પરમ દયાવન્ત ગુરુ દેવ ! હું સાધન હીન, ક્યાં સાધનોવડે આપનું પૂજન કરું ! ક્યાં પુષ્પોથી સેવા સજી !

ઓ ! જગદુદ્ધારક ગુરુદેવ ! હું તો આપના પવિત્ર નામો પુકાર કરતો “ જય રામકૃષ્ણ ! ગુરુ રામકૃષ્ણ ! ગુરુ રામકૃષ્ણ ! જય રામકૃષ્ણ ! ” ની ધ્રુત પુકારતો એજ લવું છું કે—

નિરંજનં નિત્યમનંતરુપમ્ ભક્તાનુકંપા ધૃતચિત્તદૈર્ઘ્યં ॥

દેશાવતારં પરમેશ મીડયમ્ તેં રામકૃષ્ણં શિરંસા નમામિ ।

“ પૂજન કરીએ—પ્રેમાધાર !
 ગુરુજી ! પૂજું પ્રેમાધાર !
 હૃદયપ્રમય પુષ્પ ધનિથી—
 પૂજું...પ્રેમાધાર.....
 પ્રેમ...પ્રવાહ પુનિત તવ શરણે
 ચરણ દમણમાં નાથ !
 પૂજન કરીએ.....પ્રેમાધાર !
 એ...પ્રેમામૃત...સાગર...મોઢે
 રૂપાવો.....દીન.....નાથ !
 પ્રેમ તરંગો...પ્રેમ પવનિથી
 હૃદયે જ્યાં દિન.....રાત !
 પૂજન કરીએ પ્રેમાધાર !
 પૂજનની સામગ્રીમાં.....પ્રભુ
 આપ પ્રદર્શો.....આજ !
 પૂજન કરવા આપજ પ્રેરો !
 આજકેને ગુરુ રાય !
 પૂજન કરીએ ! પ્રેમાધાર !
 પ્રેમ પ્રસાદી આપ શરણની
 પ્રેમામૃત મય નાથ !
 અણુ અણુને પ્રેમજાળ્યોતિથી
 દિવ્ય કરે દીન નાથ !
 પૂજન કરીએ ! પ્રેમાધાર !
 હૃદયે તવ મૂર્તિ પ્રકટીને;
 ચેતન પ્રેરે નાથ !
 હવન આ તવ પ્રેમ પ્રમાદે !
 પ્રેમ રૂપે વહી જાય !
 પૂજન કરીએ ! પ્રેમાધાર ! ”

ઓ ! ગુરુદેવ !

શ્રી ગુરુપૂર્ણિમા નિમિત્ત પ્રભુ પ્રાર્થના. }
 શ્રીરામકૃષ્ણ આગેઅશાળા-કીમ સ્ટેશન. }

આપનો ચરણ ચરણ સિમુક
 વૈષ્ણવ વલ્લભાન્તરાયના ઓ ગુરુ ! જય ગુરુ !

સત્ પ્રેમ

૭૦. ચતુરાષ્ઠ (દોઝ-પ્રપંચથી) કોઈ કાર્ય સધાવું નથી. પ્રેમ સાયાનુગમ, અને
 મહાન્ વીર્યની સહાયતાથી સર્વ કાર્ય આપ્ય ચક્ર શકે છે. (વિશ્વવિજયી સ્વામી વિવેકાનંદ.)

૭૧. દુઃખનું અવમાન કરવા માટેજ મનુષ્યનો જન્મ થયો છે. પૂર્વનાં અનેક પુણ્યથી
 મનુષ્ય જન્મ પ્રાપ્ત ન થાય તો (જન્મ-ખરણના) દુઃખનું અવમાન કરવાનું સામય
 ‘રહે નહિ’ એનું સામગ્રી પ્રાપ્ત થવા છતાં પેતાની મહાન્ શક્તિને ઉપયોગ ન કરે તે
 દુર્ભાગી સમજવો.

॥ ૐ નમો ભગવતે રામકૃષ્ણાય ॥

વિવેકાનન્દ-જિવન-પ્રસંગ ॥

સત્ય પ્રિયતા. (૭)

સ્વામી વિવેકાનંદજીનાં છવન પ્રવેશમાંથી વાંચક યદ્યપ્યેને જેમ થયું ત્યજુવા । મને તેમ છે તેજ પ્રભાણે ઉચ્ચ કર્મચારીઓને ઓ રાજ, રાજરાજા-ઓને પણ બણો બોધ લેવા જેવું છે. સ્વામિજી સત્ય પ્રિય હતા. સત્ય કથન અને સત્ય શોધન એ તેમનું પ્રથમ વત્ત હતું. જેમ ધણી રાજાઓ, દિવાનો, અમલદારો, મીર્જાઓ અને લક્ષ્મણિ વ્યાપારીઓને ખુશામદ તથા અસત્ય કથન પ્રિય થઈ પડે છે એ તેમનાં તેઓ ઉછરે છે તેમાં તેઓ આનંદ પામે છે તેમ સ્વામિજી સત્યમાંજ ઉછર્યા હતા. માતાના ગર્ભમાંથી તેમને સત્યની જ દીક્ષા મળી હતી અને તેઓ સત્ય કથનનેજ પ્રિય ગણતા હતા. આજે અમે વાંચકો સમક્ષ સ્વામિજીનાં સત્ય કથન સમંધી એક કથાનકનો સંક્ષેપ કરીશું.

સ્વામિજી ગુજરાત-કલિયાવાડ વગેરે સ્થળે વિચરતા વિચરતા દક્ષિણ-પ્રવેશ તરફ ગયા હતા. સમુદ્ર કિનારે મારમેજોવા નામક ગ્રામમાં થોડા દિવસ નિવાસ કર્યા પછી તેઓ મેંઝોર ગયા હતા. ત્યાં કેટલાક ભક્તોને આધ્યાત્મિક જ્ઞાનદાન કરતા હતા. ઇશ્વરના અસ્તિત્વ અંગંધી તેઓ એવી છટાથી સમજાવતા કે શ્રોતાજનોને તેમની સ્હામેથી ઉદ્ધવાનું મનજ થતું નહિ. સ્વામિજીની આગમન વાર્તા તુર્તજ સર્વત્ર ફેલાઈ ગઈ. ઉચ્ચ કર્મચારીઓ તેમના જ્ઞાનનો લાભ લેવા લાગ્યા. એ જ્ઞાન મહિમૂર રાજાના અસત્ય સર કે શેષાદ્રિ આચરના સાંસજવામાં આવતાંજ તેઓ સ્વામિજીને મળવા ગયા. બુદ્ધિમાન, જાતી શેષાદ્રિ સ્વામિજી સાથે વર્તીલાપ કરતાંજ આનંદ પામ્યા. અત્ય લક્ષુ ॥ આજ્ઞાપમાંજ તેઓ સમજી શક્યા કે એ પુરક સંપ્રાપ્તીમાં એ; એની અદ્ભુત આકર્ષણ શક્તિ અને ઇશ્વરદત્ત શૂભતા છે કે જે સમય આવતાં ભારતવર્ષના ઇતિહાસમાં ગુપ્ત અસૂરે લખાઈ રહેશે. કેટલાક દિવસ પછી શેષાદ્રિ સાહેબ તેમને મહિમૂર લઈ ગયા અને એક દિવસ મહિમૂરના મહારાજ સાથે સાક્ષાત્કાર કરાવેા. મહારાજ પગ સ્વામિજી સાથે વદાન્ત ચર્ચા કરી અતિ આનંદ પામ્યા. રાજમહાલપમાં તેમને નિવાસસ્થાન આપ્યું હતું. તેમની સેવા યથારીતિ થાય તેજ સર્વ અંદોજસ્ત કર્યો હતો. મહારાજ નિવ કેટલાક દલાક પર્યંત સ્વામિજી સાથે એવી પ્રેમપૂર્વિક ધર્મ ચર્ચા કરતાં એ ધેમ વાર્તા માંમતી અતિ આનંદ પામતા. જન્મે નચ્ચે મૈત્રિભાવ અંધાવેા. એક વખત રાજધર્મમાં પગ સ્વામિજીની સત્તા લેવા માંડી. સ્વામિજી પિ વિદ્યા બુદ્ધિ શાસ્ત્ર જ્ઞાન, ધર્મ વિવામાં યુક્ત દષ્ટિ, કથા વાર્તા અને આશ્ચર્યગર એ સર્વે મહારાજાં હૃદય આકર્ષી લીં મહારાજને આ સમયે અતિ આનંદ થયો હતો. રાજાનામાં પગ સ્વામિજીને નિવ

સત્યપ્રિય મનુષ્યો પોતાની પાસે રાખવાં જોઈએ. ગમે તેમ પણ હું તો સન્યાસી ! સત્ય ક્યન એજ સન્યાસીનો ધર્મ છે ! ”

સ્વામિજીના મુખમાંથી એ શબ્દો નીકળ્યા તે વખતે તેમનું મુખ લાલચોળ થઈ ઉઠ્યું હતું. નેત્રોમાંથી તેજસ્વી કિરણો નિકળી રહ્યાં હતા. તેમના રૂદામે જોતાની કૃષ્ણ હિમ્મત કરે એમ ન હતું. સ્વામિજીએ મહારાજને ઉપરોક્ત પ્રમાણે અભિપ્રાય દર્શાવ્યો ખરો પરંતુ તેમની ગેરહાજરીમાં તેમના શુભ શુભોની હમેશાં પ્રમંસા કરતા. તેમની ઉદારતાને હમેશાં ધન્યવાદ દેતા. સ્વામિજીનો સ્વભાવ એવો હતો કે કોઈના દુર્યુગ ગાવા નહિ. તેના શુભ શુભાનુવાદ ગાવામાંજ તેમને આનંદ થતો. જો કોઈનો દોષ કે દુર્ગુણતા તેમના જાણવામાં આવતા તો તે તેના સન્મુખજ કહી સંભળાવતા. પાછળ નિંદા કરતા નહિ ! ધન્ય એ સત્ય પ્રિયતાને !

નીચતામાં ઉચ્ચતા । ઉચ્ચતામાં નીચતા !

સ્વામિજી સન્યાસી થયા પછી સર્વેતર પરિવ્રમણ કરવા નીકળ્યા તે સમયે તેમને અનેક પ્રકારના દુઃખોનો અનુભવ થયો હતો. દુઃખને સમયે પણ ધૈર્ય સ્મરણ, ધૈર્ય અને સહનશક્તિ ધારણ કરવાથી કેવાં ઉત્તમ પરિણામ આવે છે તે મંત્રથી તેઓ પ્રમુગ્ધોપાત પોતાના શરૂ થયેલાં બોધ આપના. એક પ્રસંગે તેમણે કહ્યું હતું કે : “ એક દિવસ પરગામ જવાની ઇચ્છાથી હું રેલ્વે સ્ટેશન ઉપર બેઠો હતો. કારણવશાત તે દિવસે બહાર ગામ જઈ શકાયું નહિ. તે સ્ટેશન ઉપરજ ટેટલાક દિવસ નિવાસ કરવો પડ્યો. તે પ્રસંગે ગામમાંથી લોકોનાં ટોળેટોળાં મ્હારી પાસે આવી વાર્તાલાપ કરવા લાગ્યાં. લાગ લાગત ત્રણ દિવસ પર્વત રાતદિવસ લોકોની આવજા થઈ રહી. લોકો આવતા, વાર્તાલાપ કરી ચાલ્યા જતા, અને “ અહા ! કેવો ઉત્તમ સાધુ છે. ” એમ કહી ધન્યવાદ આપતા. પરંતુ કોઈએ પૂછ્યું નહિ કે : તમે ભૂખ્યા છો કે આહાર કર્યો છે ? મ્હેં પણ ત્રણ દિવસ કાંઈ બોજન કર્યું નહિ. ત્રીજો દિવસે રાત્રે એક દીનહીન કંગાલ મનુષ્ય આવી મ્હને પૂછવા લાગ્યો : “ મહારાજ ! ત્રણ દિવસ થયાં રાતદિવસ લોકો સાથે આપ વાર્તાલાપ કરો છો ત્યારે આહાર નિંદ્રા ક્યારે થયો છો ? મ્હેં આપને જળપાન સુધ્ધ કરતા દીડા નથી ! એ જોઈ મ્હને અતિશય દુઃખ થાય છે. ” આજે હું સમજ્યો કે : નારાયણ ભગવાન પોતેજ દીન-કંગાલનો વેશ ધારણ કરી મ્હારી રૂઢાગે દર્શન દઈ રહ્યા છે. મ્હેં જે હાંથ જોડી પ્રણામ કરી કહ્યું : પણ તમે મ્હને કાંઈ આહાર કરવાનું આપશો ? પેલા મનુષ્યે અતિ કંટણી મુખે, લાગણીપૂર્વક કહ્યું : “ મ્હને તો ઘણી ઇચ્છા થાય છે, મ્હારો તો ઘણોજ જીવ બજે છે પરંતુ મ્હારી રચોઃ શી રીતે તમને ખપે ? જો કહો તો લોટ અને દાઢ લાવી આપું. આપ દાઢ-રોટલી બનાવી લ્યો. ” તે સમયે હું સન્યાસીના ધર્મ પ્રમાણે અગ્નિનો સ્પર્શ કરતો ન હતો. બીજી તરફ પેટમાં ભયંકર અમિંગવાળા પ્રક્રી રહી હતી. મ્હેં તુર્તજ તેને કહ્યું : “ તમારી બનાવેલી રોટલી મ્હને લાવી આપો. હું તેનો આહાર કરીશ. તે ખિચારો ભય પામ્યો. તે જોનડીના રાગની પ્રભા હતો. જો રાગને ખમર પડે કે : એક શ્વેરે પોતાની બનાવેલી રોટલી સ્વામિજીને આપી છે તો તેના

પારજ વાગી જાય ! તેને સખત શિક્ષા શાય ! અરે ! કદાચ તેને રાજ્યમાંથી દેશનિકામ પશુ કરે ! દેશી રાજ્યોને પૂછનાર કાણુ છે ? નેજા પોતાના રાજ્યના ઇશ્વર રૂપ છે ! મહે' કહ્યું : " તમે ભય પામશો નહિ, રાજ્ય તમને શિક્ષા કરશે નહિ. " મહારા એ ક્યત ઉપર તેને વિશ્વાસ ઉપજ્યો નહિ; તેમ છતાં જગવાન દયાને વરા મળે, રાજ્યની શિક્ષાની વાટ જોતા તે શુદ્ધ મહેને બોમ્બન લાવી આપ્યું. તે મમરે કદાચ દેવરાજ ઇન્દ્ર સુવર્ણ પાત્રમાં મહેને અમૃત લાવી આપન તો પણ તેનાથી મહેને જેટલી તૃપ્તિ ન થાત તેટલી પેલા મહાન દયાળુ મનુષ્યના બોમ્બનથી તૃપ્તિ થઈ. તેની દયા જોઈ મહારા નેત્રમાં જળ આપ્યાં ! મહે' વિચાર કર્યો કે : " આના જેવા સેકડો ઉચ્ચ દયાળુ ચિત્તાના મનુષ્યો પર્ણકુટીરમાં નિવાસ કરી રહ્યા છે તેમ છતાં તે અમારી દષ્ટિમાં તિરસ્કાર પોત્ત, દીન કંઠાસ ! " મહેને ઉપરોક્ત શ્રદ્ધાનું અત્ત ઝડપ્યું કરતો જોઈ રહેશનના કેટલાક ઉચ્ચ અમલદારો કહેવા લાગ્યા કે : " આપે આ નીચ મનુષ્યનો સ્પર્શ કરેલો આહાર બોમ્બન કર્યો તે ગું સાઈ કર્યું કે ? " મહે' તત્કાલે ઉત્તર દીધું કે : " તમે આટલા બધાં મનુષ્યો ત્રણ દિવસથી મહારી પામે આપો છો. ધર્મ વાનો શ્રવણ કરો છો, પરંતુ મહે' શુ ખાધું હશે તેનો તમે જરાપણ તપાસ કર્યો ખરા ? તમે તમને પોતાને સારા શુદ્ધ, ઉચ્ચ મનુષ્ય માનો છો, તમારી પોતાની બચાઈ કરો છો ત્યારે બીજાને નીચ અને અધમ ગણો છો ! પરંતુ તમારામાં મનુષ્યત્વ ક્યાં છે ? મનુષ્યત્વ કોને કહે ? સાધુ મન્યાસીના જ્ઞાનનો લાભ લેવો અને તેના ખાવાપિવાની કે નિવાસ સ્થાનની વ્યવસ્થા ન કરવી—અરે ! તેને માટે કાળજી પણ ન રાખવી એવું નામ શુદ્ધગાથ કે ? શ્રીમતો ગરીબોને ભૂખ્યા તરસ્યા પડ્યા રહેવા દે ! શ્રીમતો એટલે દીન-દુઃખીઓની સંભાળ ન લે ! શ્રીમતો એટલે પોતે અનેક લિતમ વસ્તુઓનો આહાર-ભોગ કરે અને નિરાધાર-નિરાશ્રિતની શ્રિયતિનું જ્ઞાનજ ન રાખે ! પેલા શ્રદ્ધ મનુષ્યે જે મનુષ્યત્વ દર્શાવ્યું છે તેવું મહે' તમારામાં અને ભક્ત ભક્ષા શ્રીમતોમાં પણ દીધું નથી ! એને શી રીતે તમે નીચ કહી શકો છો વાઈ ? " સાંભળનારા શુદ્ધરથો પર સારી અમર થઈ. તેમને કર્તવ્યનું જ્ઞાન થયું. તેમણે પ્રત્નાવો કર્યો. ભૂત કબૂલ કરી. એક જણે તો કહ્યું કે " નીચતામોજ ઉચ્ચતા અમે ઉચ્ચતામાંજ નીચતા તે આનું નામ. " જેટલીના મહારાજ સાથે માત્ર મંમંથ યથા પડી સ્વામિજીએ પેલા શ્રદ્ધ મનુષ્યની દયાળતાનું વિવેચન મહારાજને કરી સંભળાવ્યું. મહારાજને તે મનુષ્યને બોલાવી મંગાવ્યો. તે બિચારો કમ્પને ગરીબ ભય પામતો રાજ્ય મહાલયમાં આવ્યો. તે મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે : " હવે કાણુ જાણું કેવીએ ભયંકર શિક્ષા થશે ? " પરંતુ સુત મહારાજ સાહેબે તેની દયાળુતા માટે અનેક પ્રશંસા કરી ધન્યવાદ આપ્યો અને તેને દ્રવ્યની એવી મહાવત્તા કરી કે જેથી તેજ દિવસથી તેની દરિદ્રતા દૂર થઈ ગઈ ! ધન્ય જેટડી રાજ !

હા. રા. મહેતા.

સતખંધ કૃત્તિ

૭૩. જે વિદ્યાની ચર્ચા કરતાં વારંવાર જનમ મૃત્યુની આધિનતામાંથી મુક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકાય તે વિદ્યાજ (જલ) વિદ્યા કહેવાય, વિદ્યા પ્રાપ્ત વ્યાધી શુદ્ધિની શુદ્ધિ થાય છે.

॥ શ્રીગુરવે નમઃ ॥

ભગવતી માતાજી શ્રી શારદામળીદેવીનાં

દિવ્ય સંસ્મરણો ॥

(૧)

શ્રુતી નામગમ્યં સુવેદાગમાર્થૈર્મહમ્નો ન જાનાતિ પારંત વેદમ્ ।

સ્તુતિકર્તુમિચ્છામિ તે ત્યં ભવાનિ ક્ષમસ્વેદમંવે પ્રમુગ્ધઃ કિલાહમ્ ॥

શરણ્યે ચરણ્યે સુકારુણ્ય પૂર્ણે દિરણ્યો દરાધે રગમ્યેડતિ પુણ્યે ।

ભવારણ્ય મીતંચ માં પાદિ ભદ્રે નમસ્તે નમસ્તે નમસ્તે ભવાનિ ॥

વેદ અને આગમાદિ સાધનોથી શ્રુતિઓને પણ અગમ્ય તદારા મહિમાના પારને આ વિશ્વમાં કોઈ જાણતું નથી. હે ! ભગવતી, માતાજી ! તે તારી સ્તુતિ કરવાને હું છું છું ! તું કામા કરજે ! ખરે ! હું અત્યંત મુગ્ધ જાન્યો છું ! ઓ ॥

હે શરણાગત વત્સલ ! હે ! પૂજ્ય અને અત્યંત કરુણાપૂર્ણ ! દિરણ્ય ગર્ભથી પણ ગમ્ય અતિ પવિત્ર દ્રવ્યાણી ! હે ! ભગવતી ! હે ભગવતી માતાજી ! આ સંસાર રૂપી રણ્યથી ભયભીત થયેલો એવો જે હું તેમનું રક્ષણ કરજે ! તબે નમસ્કાર છે ! નમ-
ર છે ! નમસ્કાર છે ! ઓ મા !

યા દેવી સર્વ ભૂતેષુ શક્તિરુપેણ સંસ્થિતાઃ ।

નમસ્તસ્યૈ નમસ્તસ્યૈ નમસ્તસ્યૈ નમો નમઃ ॥

“ જે દેવી સર્વ ભૂતોમાં શક્તિ રૂપે વસી રહી, ”

નમ્ તેને, નમ્ તેને, નમ્ તેને લગી લગી !

પરમ દયાવન્ત શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવતે જે મહાન્ આદર્શને સિદ્ધ કરવા આ ભૂમિપર અવતાર ધારણ કર્યો હતો. તે ભગવદ્ કાર્ય પરિપૂર્ણ કરવા અનેક દૈવી અંશાવતારો અને સિદ્ધ મહા પુરૂષોનું પણ તેમની સાથેજ આ દિવ્ય ભારત ભૂમિપર અવતરણ થયું હતું. ભગવતી માતાજી શારદામળી દેવીનો દિવ્યાત્મા એ દિવ્ય સિદ્ધ મંડળમાં અગ્ર રથાને આવે છે.

જેમ મહેશ્વર સાથે પાર્વતીજી, શ્રીવિષ્ણુ ભગવાન સાથે લક્ષ્મીજી, બ્રહ્મા સાથે સાવિત્રીજી રૂપ મહા માયા શક્તિજી લીલા કાર્ય કરી રહે છે, જે દિવ્ય મહા માયા શક્તિએ રામાવતારમાં મીતાજીરૂપે, કૃષ્ણાવતારમાં શ્રીરાધિકાજી રૂપે, ભગવાનના અવતાર કાર્યમાં અગ્રભાગ લીધો હતો, તેજ મહા માયા શક્તિના એક દિવ્ય અંશરૂપે ભગવતી માતાજી શ્રી શારદામળીદેવીએ શ્રીરામકૃષ્ણ ભગવંતના અંશવતાર કાર્યમાં દૈવી ભાગ લીધો છે.

માતાજી શારદામણીદેવીના દિવ્ય જીવનનું અવલોકન કરતાં હૃદય સ્વાભાવિક રીતે જ પુકારી ઉઠે છે કે: જન્મ, આ કળીયુગની સ્ત્રીઓ કે જેઓ પતિમેવા, કુટુંબ સેવા, સદાચાર અને પવિત્ર ધર્મભાવનાને જૂઠી જઈ માત્ર ધર્મનીતિનાં ખાલી મ્હોટાં ભાષણો કરવાવાળી પશુ ધર્મનીનિતે સ્વકર્તવ્યમાં સહજ પશુ નહીં મૂકવાવાળી, જમાનાની માયાવી રૂપોમાં દસાઈ પવિત્ર આર્ય જીવનને સહજ પશુ આચારમાં નહીં મૂકવાવાળી અત્યારના માયાવી જમાનાની વાહુપટુતા અને ટાપટીપમાં જીવન ગાળવાવાળી જીવોને સ્વકર્તવ્ય વડે જ પોતાના દૈવ્ય આદિત્ય વડે ઝલ-અત્યારની ભારતીય આર્ય માતાઓને સીના, દમયંતી અને તારામતી, મૈત્રેયી અને સરસ્વતી જેવી દૈવી આર્યમતાઓના આદર્શને પુનઃ સ્થાપિત કરવા, તેમજ અવતાર ધારણ કર્યો ન હોય.

માતાજી સારદામણદેવીનું દિવ્ય ચારિત્ર્ય શાંત રીતે મનન કરનાર હરિપ્રાઇ સુહૃદ્ય વૌચક ધન્ય, કે ભગિની ! જો શાંત ચિત્તે માતાજીના જીવન ચારિત્ર્યનું મનન કરશે તો આવાજ ઉઠવાર પ્રકટ કર્યા વગર રહેશે નહીં !

માતાજી શારદાદેવીનો જન્મ ગંધમીમાં ત્યાં શ્રી રામકૃષ્ણ ભગવંતે જન્મ ધારણ કર્યો હતો તે કાનારપુકુર ગામથી થોડા ગાઉ દૂર જયરામપાટી નામક ગામમાં શ્રી રામચંદ્ર મુખોપાધ્યાય નામના એક ધર્મનિષ્ઠ અને પવિત્ર બ્રાહ્મણ કુટુંબમાં થયો હતો.

[illegible]

સમ સમયે માતાજીની વધ લગલગ આઃ વ્રાંતી હતી અને શ્રી રામદેવે લગભગની

ઉમ્મર લગભગ પચીસ વર્ષની હતી. પોતાના લગ્ન પ્રપંચમાં પણ લગવાન શ્રી રામકૃષ્ણદેવે
તો પોતાનાં ઇંછ અને આરાધ્ય-સ્વરૂપ માનાજીનાં ભક્તિ સ્તવનોથી અને કિર્તનોથી સર્વ
મંડળને અને સગાં સંજમીઓને ભક્તિ રસથી તરબોળ કર્યા હતા એટલું જ નહીં, પણ
પરોક્ષ રીતે આ લગ્ન કાર્ય સામાન્ય જીવોની પેઠે દેવગ વિષય ભોગ માટે નહીં, પણ કોઈ
ઉચ્ચ હેતુ ખાતર-દિવ્ય આદર્શની સિદ્ધિને અર્થ-ભોગ્યેષ છે એવો ભોધ આપી રહ્યા હતા.

લગ્ન થયા પછી શ્રી રામકૃષ્ણ લગવંતની સાધના બહુ ઉપ અને ભક્તિ વિરહ-
પર્યાની પરાકાષ્ટાએ પહોંચી હતી. એ સ્થિતિમાં લગભગ આઠ વર્ષ, લગ્ન સંગ્રંથ
તદન જુદી જાંઘ દેવગ એકાંત સાધનામાં જ વ્યતીત કર્યા હતાં.

તંત્રશાસ્ત્રમાં પોડશી પૂજનો વિધિ છે. ઉપ સાધના પૂર્ણ કર્યા પછી શ્રી રામકૃષ્ણ
દેવ પોડશી પૂજન કરવાનો વિચાર રાખ્યો હતો. તેઓએ માતાજી શારદામણીદેવી દ્વારા એ
કાર્ય પરિપૂર્ણ કર્યું. મથુરા બાથુએ રેશમી સાડી, શંખ અને અન્નદારાદિ દ્વારા પૂજન
સામગ્રીની વ્યવસ્થા કરી આપી તેમને દેશ મોકલ્યા હતા પણ પરમહંસ લગવાન પોતાના
ગૃહે ન જતાં એકદમ સાસરે ગયા, અને લગવની માતાજીનું પોડશોપચારથી પૂજન કાર્ય
તેમનાં આસુજીએ બહુ વિરલ હતો! ઘણી વ્યથા જતાવી! અરે! કોપથી કંઈ કંઈ
જોડ્યાં! પણ શ્રી રામકૃષ્ણ લગવને તો શાંત ચિત્તે માતાજીનું વિધિસહ પૂજન કર્યું, અને
લગ્ન પછી પ્રથમ મિલન પ્રપંચે જ લગવની શારદામણીદેવીનું ધર્મપત્ની નરિકે નહી પણ
પોડશોપચાર વિધિ સહ પૂજન કરી પોતાનાં માતાજી તરિકે સ્વીકાર કર્યો! આ સમયે
માનાજીની વય સોળ વર્ષની હતી, જનાં પણ તેમની મનોભાવનામાં એ પૂજન વિધિથી
કોઈ પણ ફેરફાર થયો નહીં! જાણે સ્વાભાવિક રીતે જ જેમ થવું જોઈતું હતું તેમ જ
થવું હોયની, તેમ શાન્ત ચિત્તે તેઓ પૂજન વિધિને સ્વીકારી રહ્યાં હતાં! જેઓ પતિન
પાપન લગવતાવતાર શ્રી રામકૃષ્ણ લગવંતના અવતાર કાર્યમાં અર્ધાગિનિ દેવી તરિકે ભાગ
લઈ જગતનું કલ્યાણ કરવાનાં હતાં તે શું કાંઈ સામાન્ય સ્ત્રી જેવાં હોય! ઈન્દ્રિય પરમણુ
પશુરૂપિણ પોપનાર સામાન્ય સ્ત્રી જેવી તેમની ભાવનાઓ કદીપણુ હોય? તેમને શરીર-
ભોગની કદીપણુ વાસના હોય ખરી! શાસ્ત્ર કહે છે કે: પ્રત્યેત્પત્તિ માટે લગ્ન પ્રયોજન છે!
પણુ એ! માતાજી! લગવની દેવી! હે! મહા શક્તિ સ્વરૂપિણી! તમે તો વિશ્વના
અનંત જીવાત્માઓની માતા છો એવું સ્વજીવન વડે જતાવી આપવા માટે જ તમે
જગતમાં અવતાર ધારણ કર્યો હતો! શું તમારે આ સંસારના પામર જીવોની પેઠે પશુના
જેવો વિષયભોગ કરી રુચી શરીરધારી મનુષ્યોનાં માના ધવાનું હોય? ના! ના!
તમે તો સ્વયં માતાજી જ છો! લગ્ને! આપના માતૃશ્રી આપના અવતાર મર્ધની દૈવિ
ધૃતના ન સમજે અને ગમે તેવા ઉદ્દગાર કાઢે પણ તમે તો સાક્ષાત્ વિશ્વજનની છો!
સાક્ષાત્ જગદમ્યા સ્વરૂપિણી છો! તમે તો શાન્ત રીતે પોડશી પૂજન વિધિસહ કરવા
હોધી! ધન્ય! માતાજી ધન્ય!

આ ઘટના પછી કેટલાક વખતે જ્યારામચાટીમાં માતાજીની તથીઅન જગડવોથી
એમના પિતાથીએ ઉત્તમ પ્રકારે ઔપચોપચાર કરવા તેમને કુલકર્તૃ લઈ જવાના વિચારથી
માનાજીને ડોળીમાં બેસાડી આઠ દશ દિવસ પગ રસ્તાની મુમાફરી કર્યા ગાઢ તેઓ
જિજ્ઞાસુ આપી પડેલાં ભક્ત યુવક મયગનાએ માતાજીના ઔપચોપચાર માટે મયોગ્ય

અલોપ્તસ્ત કયો એટલે માતાજીને દક્ષિણેશ્વર રહેવાનું થયું. એકાદ વં પર્વન જોન્ય ગિદિલ્લા અને સુત્રપા કયો પત્ની માતાજીને આગેઅ આતિ થઇ. આ વખતે માતાજીનું વય લગભગ મતરેક વર્ષનું હતું. શ્રી રામદામણ ભગવંતની માધના હવે પૂર્ણ થઇ હતી, તેથી દેવીની ચરણપૂજા કરી સર્વ માધનાનું ઉદ્ઘાપન કરવાનો તેમણે વિચાર કર્યો હતો. જ્યેષ્ઠ મામની આમાવામ્યાને દિવસે ભગવતે હૃદયનાથથી શુભ રીતે એક અન્ય ભગ્ન પામે પૂજન મામત્રી પોતાના ઓગડામાં વ્યવસ્થિત રીતે જોવાની અને માતાજીને પોતાના ઓગડામાં ખોલાવી ઓગડાનાં દ્વાર બંધ કરી માતાજીને ઉભા રાખી ભગવંત પોને પૂજા કરવા ખેડા. તે ક્ષણે જાણે માતાજી જગદમ્યા વિધભગનાથ સામે ઉભા રવી અપૂર્વ ભાવ મમ નિયતિમાં હોત થઇ ગયા હોય એવી રીતે માતાજી જાણતાન હત્ય થઇ ગયા. ગમદાજી ભગવતે પૂજન કાવે મંપૂર્ણ કર્યું ત્યાં સુધી તેઓ જગ પ્રતિભાવત સ્થિર-નિચન ગાંત-ભાવમા વિધાન થઇ ગયા ! ભગવતે પૂજન વિધિ મમાત્ર કરી માતાજીના ચરણ દમણમા રૂદ્રાક્ષની માળા સમપણ કરી. ધન્ય છે એ દેવિ યુગમે ! ધન્ય છે એ દેવિ મન્મેક્ષનતે !

પરમહ મહેવની સાધનાવસ્થા ખજુ ઉચ અને આમાન્ય મનુષ્યની કર્મનામાં પણ ન આવે એવી મહાન હતી ! આ માધનાવસ્થામા તેઓ કોઇવાર મા ! મા કહી ઉઠતા. 'મધ્ધિવા કાલીમાતાનું' પૂજન કરતાં કરતાં ગોતાનુજ પૂજન કરી નાખતા. કોઇવાર આરતી ઉતારતાં ઉતારતાં આરતીમાંનું થી પુર થઇ જાય, આરતી ઓપનાઇ જાય, ધરા, નગાગિ, નોખત વગાડનાગ ધાકી જાય, તો પણ તેઓ તો આરતી ઉતાર્યાજ કરતા. 'મધ્ધિવા નગાવસ્થામાં, કોઇવાર વિગદાવસ્થામાં, તો કોઇવાર આનદમય ધ્યનિમા મહેતા. ભગવતી દક્ષિણે એ બંધી વેવળા જણાય એ ત્વાભાવિક છે ! માતાજી શાગદામણ્ડિની ત્યાં પૂર્ણ સુવાવસ્થામાં આવ્યા ત્યારે હેમની જહેનપણીઓમાં, શ્રી રામદામણ ભગવંતની ગામ્રાઇ મનથી અનેક ચર્ચા થવા લાગી. અનેક જહેનપણીઓએ તેમના પતિની આની નિયતિ મટે ગભીર મોકમુદ્રા કરી બધા દર્શવી, પણ માતાજીના હૃદયને એની વાતોથી મદન પણ ક્ષેબ થતો નહી. તેઓ તો એ વખતે પણ પૂર્ણ આનદમાં, શાંતિમા અને હૃદયના પૂર્ણ લક્ષિભાવપૂર્વક પોતાના પતિને હૃદય તૃપ્ત ચાહતા હતાં એટલુજ નહી પણ આની વખતે તો મહારે તેમની મેરામજિન મહેનુ જ્યેષ્ઠ્યે એવો નિધય કરી પતિ તેમણે દક્ષિણેશ્વર જતા તૈયારી કરી હતી અને જ્યગમવાટીથી નગામ્નાન કરવા નીકળેલા પોતાનાં મગા-નગધીઓ અને અન્ય યાત્રાળુઓ માથે પગે ચાવતા દક્ષિણેશ્વર જવા નીકળી પડ્યા. ભગ-ભગ પચાસ માંક માધવનો પ્રવાસ ! કામગ અને આગેઅ નિયતિ છતાં પતિદેવની મેવામા નભાર માતાજીએ બધા યાત્રાળુઓ માથે પ્રવાસ કરવા માંડ્યો ! ગંગામા યાકતાં, ગેર અગવ્યમય ભય કર ગંગાજોના કંટકમય માર્ગમા, જેની જનવરોના ભયમા પણ પતિદેવનું પોતાના હૃદ આરાધ્ય દેવનું-રમણુ ચિતન કરના મુદનાક દિવમ પ્રવાસ કર્યો અને વંદાગજોના ત્રામથી રંગન થવા ત્યાં પણ તેમની દેવિ પતિમજિન અને હૃદ મુનિના પ્રતાપે ગચાવ થયો.

(અપૂર્ણ)

॥ ૐ નમઃ મગયતે રામકૃષ્ણાય ॥

॥ શ્રી રામકૃષ્ણ મિસને અમેરિકામાં સનાતન ધર્મ

પ્રચારનું ઉપાડેલું મહત્કાર્ય ॥

(૨)

સ્વામીશ્રી કહે છે તે પ્રમાણે “આ સમિતિ માત્ર એક સમાજ સંગ્રહ હોય તે કરતાં અનેક જીવાત્માના હૃદયમાં પ્રભુનો પ્રકાશ પ્રકટ કરનાર, અનેક હૃદયમાં પ્રભુની દિવ્ય ચેતના જાગ્રત કરનાર કેન્દ્ર થઈ પડે એજ આપણો ઉદ્દેશ હોયો જોઈએ.

અંતમાં સ્વામીશ્રીએ જણાવ્યું કે: “ જોને જે રીપોર્ટ અંગે રજુ કર્યો તે સાંભળતાં આજુ વર્ષ માટે મને ઘણી આશા અને શ્રદ્ધા પ્રકટે છે. રીપોર્ટમાં જણાવ્યા પ્રમાણે બાવીશ હજાર માઈસનો પ્રવાસ કરવાનું મહેતો કદમ્બ પણ નહોતું પણ હજારો જણાસુ આત્માના આગ્રહ ભરેલાં નિમંત્રણો-એ એ પ્રવાસ કરવા મળે આકર્ષ્યો હતો અને તે માટે તેમનો હું આભાર માનું છું. આપણું કર્તવ્ય શું છે ? આપણે કાંઈ નીતિ પંથ સ્થાપવાનો નથી, કે નવો સંપ્રદાય શરૂ કરવાનો નથી. જો કે એને અમુક નામ આપવું પડ્યું છે પણ એ નામ અમુક પ્રકારના ભેદ કે પંથને

રજુ નથી કરવું પણ એ તો સર્વમાન્ય તત્ત્વને રજુ કરે છે. શરૂઆતમાં પ્રજાના આગેવાનો આપણાથી દૂર રહેના હતા પણ જેમ જેમ તેઓ આપણને વધુ જાણના થયા હાયા છે, તેમ તેમ આપણી સાથે વધુ ને વધુ ગાઠ સંબંધમાં આવતા જાય છે. આપણે જાણ મદદ માટે જાહુ વાર રોકાયા છીએ પણ આપણા આંતરમાં રહેલા દૈવિ જગ તરફ દૃષ્ટિ કરીએ ત્યારે જાણ મદદ તો કુદરતક લાસે છે. આપણો મહાન્ આદર્શ “ એકતા-અનંત તત્ત્વ સાથે-સર્વ જીવાત્માઓમાં રહેલા ચૈત્યન્ય બ્રહ્મ સાથે એકતા-સાધવી એ છે. ” એ આદર્શ પ્રાપ્ત થતાં મુખી ધીમેથી પણ શાન્ત રીતે આપણે આપણો પ્રયત્ન આજુ રાખીયું. આપણે કોઈને પણ તેમનાં દેવજોમાં જતાં રોકવા નથી કારણકે એવી રીતે કોઈના પણ આત્માની આંતરભાવનાને રોકવી એ. આપણા સિદ્ધાંત અને ધર્મના મૂળ તત્ત્વથી વિરૂદ્ધ ગાળન છે. આપણે કોઈપણ જનના પંથ, મત, કે સંપ્રદાયનું નામ આપ્યા સિવાય સનાતન સિદ્ધાંતો જ પ્રજા જીવનમાં પ્રચલિત કરવા ઇચ્છીએ છીએ. એ જીવનમાં આચરવાનો પ્રશ્ન છે, નહીં કે ચર્ચાઓ અને વ્યાખ્યાનો કે અમુક સિદ્ધાંતો કે સંપ્રદાય સ્થાપિત કરવાનો પ્રશ્ન હોય ! આપણે જીવનને પ્રકાશિત કરવા ઇચ્છીએ છીએ. આપણા શિક્ષણનો બીજો કોષ પણ આર્થિક બંધને આપણે લેવા ઇચ્છા રાખતા નથી. એ પવિત્ર ભાવના કોઈ પણ પ્રકારના બદલાની આશા વગર જ પ્રેરી શકાય છે ! જગતને જે સનાતન સત્યોની અભારે અનિવાર્ય અગત્ય છે, તે સનાતન સત્યો આપણા જીવનમાં પ્રકટ કરી જગતને અધુરતાવે સમર્પવાં એજ આપણું કર્તવ્ય છે. જગતમાં અભારે એટલી બધી મિથ્યા સ્પર્ધા અને અજ્ઞાનને ક્ષીણે મનભેદ વધતો જાય છે કે તે દૂર થવા જગતમાં મનુષ્ય બંધુઓ વચ્ચે વિદ્યે પ્રેમ અને એકતાનાં સિદ્ધાંતો પ્રચલિત કરવાની અનિવાર્ય અગત્ય છે.

અમે ઇ-ઝીએ ડીએ કે તમે આ રદમ્બ જગજગ મમજો નેને મત્યના પૂર્વક જીવન-
મા ઉતામે અને એ રીને ખજો વિદ્યેષેમ બ્રહ્મત કહે! આપણો મિદ્ધાન, આ
પ્રમાણે આપણે પોને ડરન ગાગવાનો છે અને આ નનાતન મતો આપણા નિત્યના
જીવનદમમા આચારમા મૂકવાના છે. બે આ દરેક નિયમો આપણા જીવનમા ન આચારના
આગે તો આ મધી વાતોનો કાંઈ અર્થ જ નથી આ પ્રમાણે મનાતન મતો અમારા
જીવનમા ઉતાગવા અને અમારા વિષ્ણુ જ ધુઓના જીવનમા પ્રચરિત કરવા નાટે જ અમે
અમારા જીવનનું જનિદાન આપ્યું છે આ મમિનિનુ મર્થ આરી પવિત્ર ભાવના પર
આધાર ગમે કે અને તેની ફરીથી મર્વને વિનિતિ કરવાની કે વેદાન્તના મનાતન મતો
થી તમારું જીવન પ્રકાશિત કરી તમે ઉત્તમ દિગ્વીચન, ઉત્તમ જીવિદ્ય, ઉત્તમ
હિન્દીએ થાય અને તમારા દૃશ્યમાં રહેલા પ્રભુના પવિત્ર પ્રકાશથી તમારું
જીવન પ્રકાશિત કહે. ઝં ॥

આપણી આમપામ આરી રેવા અન્ન દેવજો, અને મહીને કરતા આ મદિ-મા
તમને જડ જ માલધ જીજીને પ્રભુ કે અને આપણે દલ અમે આડગણેથી મચીએ!
અતિ આડગણે અને દલથી આટલી મરી ધર્મ મચીએ પ્રમ્ત થઈ અને ના. પામી
જના આપણે ટપા ગલા ડીએ તે આપણી સાલધને લીરે જ છે અને આ રીને બે કે
આ મદિ જી ૧ દેવજોની માથે નરખામણીમા નહતું હજો, પણ એમાંથી પ્રમ્ત થતો
સત્યનો પ્રકાશ, પ્રભુનો દિવ્ય આદેશ, જ્યવત અને નિદિ-પાપ છે અને
જાજ ગતિએ આપણે નવા વાંતા કાર્યની રાજ્યાત કરતા પોતા આપણું મર્થ વિશે ને
રિગેર જગપૂર્વક, રિગેર અત, લાગણી અને રિગેર. પરિવતના પૂર્વક પ્રચરિત થવા પરમ
કૃપાળુ પરમાત્માની પ્રાર્થના ફરીએ મર્વાન્તયોમી પ્રભુની કૃપાથી આપણા કાય અમે
પ્રચરતોમા પ્રભુનો દિવ્ય પ્રવાહ પ્રમ્ત થાય! આપણા દરેક કાર્યમા આપણે એ પરમ
મદિમાન્ત લ્યોતિનો જ સાચાત્કાર કરતા, તેના જ દિ ૧ પ્રવાહમા આપણા મર પ્રતોનો
પ્રવાહિત કરીએ મમજ જગત, મમજ જગાડ તેની દયાથી, રાન્નિ, પ્રેમ અને આનન્દના
દિ ૧ તરંગોથી યાસ થાય! ॥ ઝં ॥

અમેરિકામા મનાતન ધર્મના પ્રચારનુ કાર્મ જોતી મુન્દર ગીને પ્રચરિત રહેવા
માટે આપણે પરમ પૂત્ય રવાગીથી અમેદાનદજ, પરમ પૂત્ય રવાગીથી પરમાનદજ
અને પરમ પૂત્ય રવાગીથી પ્રકાશાનદજ, પૂત્ય લગિનિ દેવ માતા, તથા અન્ય અને
અમેરિકન જગતમા આત્માઓના આભારી ડીએ આ ઉત્તરાત અમેરિકામા થી પરમ
હૃદય ભગવાનનો જન્મેભવ, વિવેકાનદ જય તિના ઉ મરે, રાન્નિ આશ્રમા ગાન્નિ
મેજવવા અમેરિકન મુમુનુઓની લગ્નિ માધના રિગેર રિગેર પ્રમજો લવિનમા પ્ર
કરવા હજી છે કે જે પ્રમ્ત પશુ સનાતન ધર્મ પ્રેમીને થી ગમદ મુ મીમનના પવિત્ર
સન્યાસીઓના મહાન ધર્મ પ્રચારના કાર્ય માટે અતુલ માન પ્રમ્ત કે તેવા છે ॥ ઝં ॥

શ્રી ગુજરાત આગે-જગાળા

તા ૧૫-૬-૨૧.

શ્રી શ્રી ગમદજી ભગવતના નિવ દિવનો
ચરણગત પદ / મેર
દેવ ચલચન્તરાય મવેરીકાદ
ના જય ગમદજી! જય ગુ.

પ્રાણાયામ વિધિ.

(૬)

અર્થ—જે (બહ) વાણી દ્વારા પ્રકટ થઈ શકે એમ નથી પરંતુ જે વાણીને પ્રકટ કરે છે, જે કદી પણ મનદ્વારા નાણી શકતો નથી પણ જેનાવડે મન વ્યાપ્ત થઈ રહ્યું છે, જે કદી પણ ચક્ષુદ્વારા જોઈ શકાતો નથી પરંતુ જે બહને યોગે જીવો ચક્ષુનો વ્યાપાર ચલાવી શકે છે, જે કદી પણ શ્રોત્ર દ્વારા શ્રવણ કરી શકાતો નથી પણ જેના દ્વારા શ્રોત્ર શ્રવણ કરવા શક્તિમાન છે, જેનો પ્રાણે કદી પણ સુવાસ લીધો નથી પરંતુ જે પ્રાણનો (પ્રાણુરૂપી વાયુનો) સુવાસ લે છે, તેજ બહ એવું તું સમજજે. ઉપાધિ બેદ વિશિષ્ટ અનાત્માને બહ સમજી જેઓ તેની ઉપાસના કરે છે તે બહ નથી.

ઉપર પ્રતિપાદન કર્યું તે પ્રમાણે જ એ ચરાચર કોઈ પણ સ્વરૂપમાં હોય તો પણ તેમાં પ્રાણુતત્ત્વ વિઘ્નમાન જ હોય છે તેમ છતાં પણ ચરાચર એ કોઈ પ્રાણુ તત્ત્વ નથી. તે વાયુમાં હોય છે છતાં વાયુ એ પ્રાણુ નથી. આપણે જે અનનો આહાર કરીએ છીએ અને જે જળનું પાન કરીએ છીએ તે દ્વારા આપણને પોપણ અને પ્રાણુ મળે છે તેમ છતાં અન્ન અને જળ એ બન્ને પ્રાણુ નથી.

સૂર્યમાંથી કિરણ અને ઉષ્ણતા પ્રાપ્ત થાય છે તેમ છતાં કિરણ અને ઉષ્ણતા એ પ્રાણુ નથી. એ પ્રાણુ તત્ત્વ સૂર્ય પ્રકારની વસ્તુમાં વિઘ્નમાન છે. પ્રત્યેક વસ્તુમાં પ્રાણુ છે એમ કહી શકાય પરંતુ તે વસ્તુઓ “પ્રાણુ” નથી. પ્રાણુ તો વાયુમાં જ છે. પ્રાણુઓ અને વનસ્પતિઓ વાયુમાંથી પ્રાણુ પ્રાપ્ત કરે છે, અને તેથી જ તે જીવે છે. પ્રાણુ વિના માત્ર વાયુ પ્રાપ્ત કર્યાથી તેઓ જીવન ધારણ કરી શકે એમ નથી. નિઃપ્રાણુ વાયુમાં જીવન ધારણ કરી રહેવું શક્ય નથી. પ્રાણુ માનને વાયુમાંથી ઓક્સિજનની સાથેજ પ્રાણુ પ્રાપ્ત થાય છે. પરંતુ ઓક્સિજન એ પ્રાણુ નથી. પ્રાણુ એ વાયુમાં છે એટલુંજ નહિ પણ જ્યાં વાયુ નથી ત્યાં પણ પ્રાણુ હોય છે. ઓક્સિજન એ પ્રાણુથી ઉપર અને નાઇટ્રોજન એ વનસ્પતિઓ ઉપર વિઘ્નશક્તિ પ્રકારનું પરિણામ રચે છે. પરંતુ પ્રાણુ તો તેથી પણ આગળ વધીને પોતાનું કાર્ય કરે છે. વાંકું પણ હવે પ્રાણુ, પ્રાણુ કહીને જે વસ્તુનું નામ દેવામાં આવે છે તે છે શું? વાયુ, જળ, અન્ન અને સૂર્યજન, એ સૂર્યમાંથી એક પ્રકારનું તત્ત્વ આપણને પ્રાપ્ત થાય છે, તેના યોગથી શરીરના પરમાણુઓનું હલનચલન વૃદ્ધિ પામે છે, અને તેના યોગથી જે પરમાણુઓની ગતિ ટકી રહે છે તેનુંજ નામ પ્રાણુ.

આપણે નિરંતર શ્વાસોશ્વાસદ્વારા શરીરમાં વાયુ લઈએ છીએ, અને જલપાન કરીએ છીએ તથા જલવડે સ્નાન કરીએ છીએ. તેની સાથેજ આપણને જોઈએ તેટલો પ્રાણુ પ્રાપ્ત થાય છે. ખુલ્લી-વિશાળ હવામાં તે વિશેષરૂપે હોય છે, અને ઘેરાયતી અસ્વચ્છ હવા

* જળ એ જ્યાં સુધી કેવળ જળના સ્વરૂપમાં હોય છે ત્યાં સુધી તેમાં સુદ્ધ પ્રાણુ હોય છે. પરંતુ તેજ જળ ખુબ ઉડાણી નિઃપ્રાણુ કરી બળવાન જનાવડો અને પ્રાણુઓને પાવાથી તે જનાવડો અને પ્રાણુઓ અરાક્ટ અને નિરપ્રાણુ થતાં જાય છે એવો અનુભવ છે.

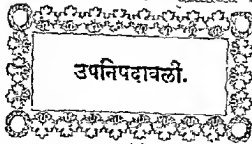
કરતાં આકૃષ્ટ પ્રવાસે તે હૃદયે પડી આપણને ઉત્તરસિત અને તેજસ્વી બનાવી શકે છે. નાક અને મુખદ્વારા નિત્ય શ્વાસોશ્વાસ લેવાથી તે-પ્રાણુ-અમુક પ્રમાણમાંજ આપણને મળી શકે છે. પરંતુ સ્વચ્છ જુદી હવામાં નિવમ પ્રમાણે શ્વાસોશ્વાસની ક્રિયા કર્યાથી તે (પ્રાણુતત્ત્વ) વિશેષ પ્રમાણમાં છૂટું પાડી યક્ષતું હોવાથી મસ્તકમાં, ઉદરમાં (Brain) માં સંચય કરી શકાય છે. એ ક્રિયાથીજ યોગીજનો પ્રાણુ સંચય કરી શકે છે અને આવસ્પક્તા પ્રમાણે શરીરમાં જે સ્થળે પ્રાણુ તત્ત્વ ઓછું થાય છે ત્યાં તે પ્રાણુને ઉપયોગ કરે છે. તેથીજ શરીરનું સમતોલપત્તું સચવાઈ નિરોગી રહી શકાય છે. જેમ બેટરીમાં વિજળી ભરી શકાય છે તેજ પ્રમાણે ઉદર અને મસ્તક (Brain) માં પ્રાણુ-સંચય કરી શકાય છે. જેમ મસ્તકમાં જ્ઞાનતંતુઓ (Brain) છે તેજ પ્રમાણે હોઝરીની નજીકજ નજીક આયુષ્ય (Solar Plexus or abdominal brain, the great central store-house) સોઝરપ્લેક્સ-સર્વક્રમગ નામક જે સ્થાન છે, તે પ્રાણુ તત્ત્વો સંગ્રહ-સંચય કરવાનું મધ્ય સ્થાન છે. એ સ્થાન એટલે ગ્રંથકામ (ઉદર-પટલ) ની નીચે અને હોઝરીથી થોડે દૂર-ઉદરની મધ્યમાં, જેને ટુંડી કહેવામાં આવે છે તે છે. એ સર્વક્રમગમાંથીજ સર્વ શરીરને જળ અને તેજ મળે છે, એટલુંજ નહિ પણ મસ્તકનો પ્રાણુ-સંચય ભંડાર-તેજું- (Brain) મુદાં એજ (સર્વક્રમગ) પ્રાણુ-ભંડાર ઉપર આધાર રાખે છે. જેમ ઓકિસાળન મિથ-રક્ત સર્વ શરીરમાં વ્યાપી રહે છે તેજ પ્રમાણે પ્રાણુ એ (Nerve System) રક્ત વાહિની નસોમાં ધકેલે સર્વ શરીરમાં વહેતુ થઈ રહે છે, તેને યોગેજ શરીરને જળ તથા તેજ મળે છે. શરીર-ક્રિયા (દંદિય-ક્રિયા) દ્વારા બેવામાં, બોલવામાં, ચાલવામાં, રક્તની સાથેજ તેનો ઉપયોગ થતો રહે છે. કોષપણુ પ્રેરણા પ્રથમ હૃદયમાં થયા પછી સ્નાયુ ઉપર તેની અસર થાય છે, તેથી સ્નાયુ સતેજ થાય છે, સ્નાયુ સતેજ થતાંજ અને તેના દ્વારા તે પ્રેરણા અમલમાં આવતાં “પ્રાણુ” તેજ ઉપયોગ થાય છે. મસ્તક (Brain) માંથી જે શક્તિ નિકળી સર્વ શરીરની શિરાઓ (Nerve) માં વહેતી જાય છે તે પ્રાણુ શક્તિજ છે. તેનું સ્વરૂપ અને ચંચળતા, વિજળીતા પ્રગટ જેવીજ હોય છે. એ રક્ત વાહક શિરાઓ Nerve દ્વારા પરિચાલિત પ્રાણુ શક્તિ સિવાય જીનીનું ધકકું, રક્તનું વહેકું, ફેફસાં મારફત શ્વાસો-શ્વાસ ક્રિયા થતી, અને હૃદય સ્થિત વિચાર શક્તિને ગતિ મળતી એ સર્વ કદિજ થઈ પડે એમ છે. એ પ્રાણુશક્તિ સિવાય શરીરની કોષપણુ ક્રિયા થઈ શકે એમ નથી. આ પ્રમાણે શરીર ક્રિયાની સાથેજ ઉપયોગમાં આવનાર પ્રાણુને સંગ્રહ કરવા માટે તેનું મદત્ત અને તે પ્રાણુ કરવાનું સાધન જે શ્વાસોશ્વાસ તેનું મદત્ત વૈયકના ક્રમમાં આવશે. ટુંકમાં એટલુંજ કહેવાનું કે: શ્વાસ એજ પ્રાણુઓનું જીવન છે અને શ્વાસ એજ પ્રાણુનું કાર્ય છે.

પ્રત્યેક પ્રાણી માત્રમાં જીવ નામક એક ઈશ્વરી અંશ-અગ્નિની વિજુશરી પ્રમાણે હોય છે એનું પૂર્વ કહેવામાં આવ્યું છે. (મીતાજી. અધ્યાય. ૧૫. શ્લોક ૭-૮ જુઓ.) જીવ એ પ્રાણુને ધારણ કરે છે. જીવ. પ્રાણુ સિવાય-ટકો શક્ય નથી, અર્થાત્ જીવને પ્રાણુ સિવાય અતત્ત્વ નથી. ત્યાં ત્યાં જીવ છે ત્યાં ત્યાં પ્રાણુ (પ્રાણુ-પ્રાણુશક્તિ) છે. ચર્ચ શતપથ્યેત તથા (જીવાને) ચ પ્રાણાનાં સંગતિરસ્તુ પ્રાણાનાં તથા ચ વિવાનો મા મયતુ । ત્યાં જીવ રૂપી રાગ હોય છે ત્યાં પ્રાણુ રૂપી અમાતા હોયોજ નેત્રએ.

કારણકે રાગને પ્રધાનની આવશ્યકતા જ હોય છે. રાગને પ્રધાન સિવાય ચાલે જ નહિ. જીવ રચ્યુક દેહનો ત્યાગ કરે છે તેમ છતાં જિંગ દેહ (સૂક્ષ્મ શરીર) તેનાથી છુટતું નથી. રાગની સાથે જ પ્રધાન કહેવામાં આવે તો તે શોભે પણ પ્રધાન સાથે રાગ કહેવામાં આવે તો તે શોભે નહિ. રાગ હોય તોજ પ્રધાનની શોભા છે અને તે રાગના બેટસો જ શોભે છે. જીવ એ રાગ છે અને પ્રાણ એ તેનો પ્રધાન છે. રાગના નામનો ઉચ્ચાર કરતાં જ પ્રધાનની કક્ષપતા થાય છે. પરંતુ પ્રધાન કહેતાં રાગ હોવો જ નોંધએ એવું હતું નથી. પ્રધાન સાથે હોય કિંવા ન હોય એ માત્ર રાગની ધ્વજાની વાત છે. તેથીજ મુક્તિની કક્ષપતા થાય છે. કારણ કે જીવ અને પ્રાણની સંગતિ થઈ એટલે તે બદ્ધ થયો. પ્રાણ સાથે સંગતિ ન થતાં તે (જીવ) એકલો રહ્યો એટલે તે મુક્ત થયો એમ સમાજનું. પ્રાણ-મુક્ત થયો કે અમિતી ચિજુગારી પેઠે તે ચિજુગારી સૂક્ષ્મ રીતે રહે છે. ડાંગરમાં જીવ છે અને પ્રાણ પણ છે, કારણ કે પૃથ્વીમાં નાંખતાં તે વર્ષા ઋતુમાં ઉગી નીકળે છે. પરંતુ ડાંગર ખાંડીને ચોખ્ખા થયા પછી તે (ચોખ્ખા) ઉગતા નથી. જીવ આલોચિત થયે છે, પરંતુ સમષ્ટી જે પ્રાણ તે રહે છે. ચોખ્ખાનો ભાત કરી-તેનો આધાર કરી-તેમાંના પ્રાણ જીવાત્માઓ પ્રદણ કરી શકે છે.

પ્રત્યેક પ્રાણી માત્રમાં ઉપરોક્ત જે ચેતન શક્તિ-ઈશ્વર-શક્તિ, vital energy છે તેજ પ્રાણ. પ્રાણની જે જે ગૈસન્યયુક્ત ક્રિયા તેજ તેનું કાર્ય છે. એજ પ્રાણ (ડાયક્રામને) ગતિ આપી દેહમાં હલાવે છે, અને દેહમાં ગતિ આપે છે. દેહમાં ગતિને લીધે જ વાયુ અંદર ખેંચી શકાય છે. દેહમાં હલન ચલન મળવાથી જ રનાયુનું હલન ચલન શરૂ થાય છે. રનાયુનું હલન ચલન થવાથી જ્ઞાન તંતુ દ્વારા તે રનાયુમાં પ્રવેશ કરે છે. રનાયુમાંથી દેહમાં પ્રવેશ કરે છે, અને વિવક્ષિત રીતે તેને હલાવી દે છે. એ રનાયુની શક્તિ તેજ પ્રાણ. એ શક્તિને અભ્યાસદ્વારા આપણે વચ કરવી એનું જ નામ પ્રાણાયામ. પ્રાણાયામનો અભ્યાસ એટલે પ્રાણવાયુની ગતિનું નિયમન. જે પ્રાણ શક્તિ સૂક્ષ્મ રીતે આપણા શરીરમાં છે, જે શક્તિના આધાર વડે દેહમાં ગતિ ઉત્પન્ન થઈ શ્વાસોશ્વાસ, નિર્માણ થાય છે, તે શ્વાસોશ્વાસને નિયમિત કરવાનો અભ્યાસ તેનું જ નામ પ્રાણાયામ.

દુધનું દહીં થાય છે અને તે દહીં વસોવવાથી તેનું રૂપાન્તર ઝાસ થાય છે. વસોવણ એજ રૂપાન્તરનું (જાસ થવાનું) કારણ છે. દહીં વસોવવાની રવાઈ અને જે બાલુ જણાવી જે દોરીઓ એ પણ એક દોરીના જે છેડા છે. તેજ પ્રમાણે શ્વાસ નમિષ્ટા એ રવાઈ છે. શ્વાસઉદ્દ્વાસ એ રવાઈને બાંધેલી એક દોરીના જે છેડા છે. શ્વાસોશ્વાસ રૂપી વસોવણથી પ્રાણીઓની બાહ્યાવસ્થા, તાદૃશ્ય અને વૃદ્ધાવસ્થા વગેરે રૂપાન્તર થાય છે. એ પછી અન્ય દેહાન્તર થવો એ પણ એજ વસોવણનું પરિણામ છે. એ વસોવણનું સત્તર પરિણામ લાવવાની ઇચ્છા ન હોય તો મનુષ્યે પ્રાણાયામ દ્વારા એ વસોવણનો અટકાવ કરવો નોંધએ. વસોવણને રીતસર ચાલુ રાખવામાં આવે તો દેહનું રૂપાન્તર વહેલું કિંવા મોટું લાવવું એ આપણા હાથનો ખેલ થઈ પડશે. અર્થાત્ પ્રાણાયામ ક્રિયા સાધ્ય કરવામાં આવશે તો આયુષ્યની વૃદ્ધિ થશે. શરીર નિરોગી, તેજસ્વી જનશે અને મન વાંચના પૂર્ણ થશે, માટેજ યોગી જનોએ અનુભવ કરી પ્રાણાયામ વિધાનો હૃદયેષ કર્યો છે. (અપૂર્ણ.)

ઉપનિષદાવલી.

(૬)

॥ કઠોપનિષત્ ॥

॥ તૃતીયાવસ્થા ॥ (ચા.૩)

૧૨. એ પરમાત્મા સમસ્ત જૂત (પ્રાણી) માનમાં વિરાગિત હોવા છતાં પણ અવિદ્યાવડે આચ્છાદિત હોવાથી પ્રકટ થઈ શકતો નથી અર્થાત્ સર્વ તેને જોઈ શકતાં નથી કિંતુ સદ્મહર્શિજનો તેમની એકાગ્રતાયુક્ત સૂક્ષ્મ શુદ્ધિદ્વારા (પરમાત્માને) જોઈ શકે છે.

૧૩. પ્રાત્ પુરૂષોએ વાદ્ ઈન્દ્રિયને મનમાં, મનને જ્ઞાન પદ વાચ્ય શુદ્ધિમાં, શુદ્ધિને જ્ઞવાત્મામાં અને જ્ઞવાત્માને નિર્વિકાર પરમાત્મામાં નિયોગિત કરવો જોઈએ.

૧૪. આ પ્રમાણે આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્તિને ઉપાય મંલગાવ્યા પછી પરી પુનઃ કહ્યું: "હે જ્ઞવાત્માઓ! મિથ્યા વિષય-વિચારને ત્યાગ કરી આત્મતત્ત્વ પ્રાપ્તિ માટે તૈયાર થાઓ: મોહનિદ્રામાં પડી નહિ' રહેતાં ત્યજત થાઓ. એજ આત્મ તત્ત્વજ્ઞ આચાર્યના ઉપદેશથી આત્માની પ્રાપ્તિ (આત્મ સાક્ષાત્કાર) ને માટે ચલ કરે. પરિણતો કહે છે: એ આત્મરૂપ માર્ગ તીક્ષ્ણ છુરીની ધાર જેવો દુર્ગમ અને ઉદ્ધાન કરી રક્ષાય નહિ' એવો વિકટ છે.

૧૫. મોક્ષના અભિલાષી મનુષ્યો શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ અને ગંધ વિહીન, સત્ય, અનાદિ, અનન્ત, મહાત્મ્યથી પણ પૃથક વસ્તુ તેજ સત્યપુરૂષને ઓળખી લઈ મંસાર બંધનમાંથી મુક્ત થાય છે.

૧૬. જે મેધાવી મનુષ્ય યમ ક્ષિત મનાતન નચિકેતાનું ઉપાખ્યાન કથન કરે છે અથવા અવશ્ય કરે છે તે સ્વલોકમાં પૂર્ણ થાય છે.

૧૭. જે કાંઈ મનુષ્ય પવિત્ર યજ્ઞને આ ઉદ્દાષ્ટ અને યુગ રાખવા જેવો અન્ય બ્રાહ્મણ-સભામાં કિંવા શ્રાદ્ધ મંચરે અવશ્ય કરાવશે તેને અનન્ત ફળની પ્રાપ્તિ થશે.

॥ પ્રથમોઽધ્યાય, તૃતીયાવસ્થા, ગુર્જરે અનુવાદ સમાપ્ત ॥

॥ કઠોપનિષત્ ॥

ત્રિતીયોઽધ્યાય । પ્રથમાવસ્થા ।

૧. સ્વયંભૂ પરમેશ્વરે ઈન્દ્રિયોને જાગૃદશી જનારી જાગ્યાથી છે તેથી જ જીવે બાંધવસ્તુનું દર્શન કરી શકે છે. અત્યત્માને તેમણે જોઈ શકતાં જ નથી. કાંઈક જાની

પુરૂષો મોક્ષ પ્રાપ્તિની ઇચ્છાથી ધન્દ્રિયોને બાહ્ય વિષયોમાંથી પાછી ફેરવી પરમાત્માનાં દર્શન કરી શકે છે.

૨. અહ્ય યુદ્ધિના મનુષ્યો યોગકર્મી પેઠે ગ્રીહ ભોગ તૃષ્ણાદિ વિષયનું અનુકરણ કરે છે, અને તેઓ જે ચિરસ્થાયી અવિદ્યા, કામાદિકૃત જન્મમરણ આદિ કલેશનો અનુભવ કરે છે. તે માટે જ વિવેકી મનુષ્યો મુક્તિનો વિષય સમજી લઈ અનિલ-વિષયાદિની પ્રાર્થનાનો લાગ કરે છે.

૩. જેની સહાયતાથી મનુષ્યો રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ અને મૈથુન-ગનિત સુખનો વ્યર્થ રૂપે અનુભવ કરે છે તે જ આત્મા છે. આ. સંસારમાં એકો કોઈ પણ પદાર્થ નથી કે જે તેનાથી (આત્માથી) અમલ્યો હોય. કારણ કે તે સર્વત્ર જ છે. એ જ આત્મતત્ત્વ સંબંધી નચિકેતાનો પ્રશ્ન થયો છે.

૪. જેની સહાયતાથી જીવાત્માઓ સ્વપ્ન અને જાગૃત્વસ્થામાં દૃષ્ય વસ્તુ જોઈ શકે છે, વીર મનુષ્યો તે જ મહાન્ વિશ્વ આત્માને “હું જ પરમાત્માનું સ્વરૂપ છું.” એમ જાણી લઈ પુનઃ સંસાર-દુઃખનો અનુભવ કરતાં નથી.

૫. જે મનુષ્ય આ દેહમાં જ કર્મ ફળના ભોક્તા અને પ્રાણ આદિ ધારણના તો આત્માને ભૂત અને ભવિષ્ય-વિષય પ્રેરક સમજે છે તે મનુષ્ય આત્માને ગુપ્ત રાખવાની ઇચ્છા કરેતા નથી કારણ કે તે સર્વત્ર પ્રલસતાનો અનુભવ ક્યાંથી જ, ભય દિત પ્રહાભાવ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. જીવ ત્યાં સુધી ભય પામી આત્માને અનિલ સમજે ત્યાં સુધી આત્માને ગુપ્ત રાખવાની ઇચ્છા કરે છે, પરંતુ બ્યારે આત્મા કોણ છે અને તેની સત્તા કેવી છે તે એક વખત જાણી શકે છે ત્યારે પછી તેને કાની પાસે કંઈ શું ગુપ્ત રાખવાની હોય. એ જ આત્મતત્ત્વ જાણવાની નચિકેતાની જિજ્ઞાસા હતી.

૬. જે હિરણ્યગર્ભ, જ્ઞાનમય પ્રહામથી પંચભૂતના પૂર્વે જન્મ અર્હણ ક્યો છે, જેણે સર્વ પ્રાણીઓની હૃદય-ગુહામાં પ્રવેશપૂર્વક અવસ્થાન કર્યું છે, અને સખ્તાદિ વિષયોની ઉપશમિ કરે છે, જે મોક્ષાભિલાષી છે તે પ્રથમ ઉત્પન્ન થયેલા હિરણ્યગર્ભનાં દર્શન કરે છે, તે જ એ આત્માનાં દર્શન કરી શકે છે. હે નચિકેતઃ ! તદ્વારા જિજ્ઞાસિત એ જ પરમાત્મા છે.

૭. જગત્તી-સર્વ વિષય-ભોગકારિણી, સર્વ-દેવતામયી જે અદિતિ પ્રાણ રૂપે (હિરણ્યગર્ભ રૂપે) સર્વ ભૂત સાથે મળી જઈને ઉત્પન્ન થઈ છે, જે સર્વ જીવની હૃદય-ગુહામાં અવસ્થિત અદિતિને જોઈ શકે છે, તે જ નચિકેતાના જિજ્ઞાસિત સત્ય પ્રહાનાં દર્શન કરી શકે છે.

૮. ગર્ભવતી નારીયો જેમ ગર્ભસ્થ ગ્રાણકને અન્નાદિ ભોજનદ્વારા પરિપુષ્ટ કરે છે તે જ પ્રમાણે યોગિજનો જે અગ્નિને હૃદયમાં અને યત્નમાં સ્થાપન કરી પરિપુષ્ટ અને અતિ ઉત્કૃષ્ટ ધ્યાન અને સ્તવ કરે છે તેને જ સત્ય પ્રહા સમજવો.

૯. સંયત્તે જેમાંથી ઉદય પામે છે, અને જેમાં અસ્ત પામે છે, સમસ્ત દેવતાઓ જેમાં અવસ્થિત છે અને કોઈ પણ જેનું ઉત્તરણ કરી ગ્રંથના નથી, તેને જ નચિકેતાનો જિજ્ઞાસિત સત્ય પ્રહા સમજવો.

૧૦. આ લોકમાં જે આત્મા છે તે જ (આત્મા) પરલોકમાં પણ છે અને પરલોકમાં જે આત્મા છે તે જ (આત્મા) આ લોકમાં પણ છે. ઉભય આત્મામાં કંઈ પણ ભેદ નથી. કારણ કે તે (આત્મા) સર્વ અંસાર-ધર્મે વર્જિત અને નિત્ય-વિજ્ઞાન-સ્વભાવયુક્ત છે. તેથી કાંઈ પણ સ્થળે તેનામાં ભેદ ભાવ હોઈ શકે નહિ. વળી તે પરલોકમાં જેમ મૂળ સ્વરૂપમાં હોય છે તે જ પ્રમાણે આ લોકમાં પણ અવસ્થાન કરે છે. જે જીવાત્માઓ, જે આત્માના જૂદે જૂદે રૂપે દર્શન કરે છે, તેમને વારંવાર જન્મ-મરણ ભોગવવા પડે છે.

૧૧. મનદ્વારા જ આત્મા પ્રાપ્ત કરી શકાય છે, એમાં કંઈ પણ ભેદ નથી. જે મનુષ્ય જે આત્માને પૃથક્કરણે જૂએ છે તે નિશ્ચય વારંવાર જન્મ-મરણ ભોગવશે.

૧૨. માધારણ્ય રીતે જ જીવોનું દત્ત-પદ્મ એક અગુળ પ્રમાણ હોય છે. તેના મધ્યમાં અગુળ માત્ર આત્મા નિવાસ કરી રહ્યો છે, તે (આત્મા) ભૂત અને ભવિષ્યનો નિયંત્રક છે. તેને જાણ્યા પછી કાંઈ આત્માને શુભ રાખવાની ઈચ્છા કરતું નથી. એ પુરૂષ તે જ મહા ભક્ત સમજવો.

૧૩. તે અગુળ માત્ર પુરૂષ, દુઃખાગ્ર વચરતી જ્યોતિઃ સમાન હોય છે. મોગિજનો હૃદયદેશમાં જે જ અત્ય પદાર્થનો સાક્ષાત્ અનુભવ કરે છે. તે ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન એમ ત્રણે કાળના ધીર છે. જે જ પુરૂષ આજે વિદ્યમાન છે અને કાલે પણ વિદ્યમાન રહેશે, એને જ ભક્ત સમજવો.

૧૪. વૃદ્ધિ જળ દુર્ગમ ઉન્નત પર્વત-પ્રદેશમાં યજ્ઞને જેમ નિચાળના દેશમાં જૂદે જૂદે ભાગે વહેન થાય છે અને વિનાશ પામે છે, તે જ પ્રમાણે જે વ્યક્તિ સર્વ આત્મ-ધર્મને પ્રત્યેક દેહમાં લિપ્ત લિપ્ત રૂપે જૂદે છે તે મનુષ્યને જૂદાં જૂદાં સરીર પ્રાપ્ત થાય છે.

૧૫. હે ગૌતમ! નિર્બળ જળ જેમ નિર્મળ જળમાં મિશ્ર થતાં નિર્મળ જ રહે છે, તે જ પ્રમાણે જેને "એક અલ્પ સિવાય સર્વ મિથ્યા છે." એવું જ્ઞાન જન્મે છે તેનો આત્મા જ અલ્પ થાય છે. (અપૂર્ણ.)

દ્વિતીય અધ્યાય, પ્રથમાવશ્વો સમાપ્ત. ડા. રા. મેતા.

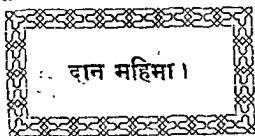
સત્યોપદેશ

૬૧. ભગવાન અમરશી છે. સર્વ જીવો પ્રત્યે તેની સમાન દયા છે. તે દયામય છે.

૬૨. "Father for gave them for, they know not what they have done. Christ.

૬૩. ભગવાન કાંઈના પણ દોષ જોતા નથી. જીવો તેને ખૂલી નહીં અપરાધી બને છે અને દુઃખ પામે છે. ભગવાનનું સ્મરણ કરવાથી નિષ્કાપ થવાય છે-ભક્ત યજ્ઞ સંકાપ છે.

૬૪. સત્ય નિળ જાળ પરમ ધર્મ છે. સત્ય વ્રત ધારણ કર્યાં સિવાય કાંઈ મનુષ્ય એમ સમજે કે હું પરમ ધાર્મિક છું તો તે ત્યાગી હોય કે અહમ્મ હોય, પણ તે મહાન બાંધ છે એમાં બિન્દુ માત્ર સંદેહ નથી. ધીર સત્ય સ્વીકારે છે. સત્ય દિ કેયલમ વલમ (જી. ૧૬-૨-૩)

(૩)

હિન્દુસ્તાનના એકાદ ગામમાં અગ્નિ થતાં નિરાધાર યજ્ઞ પડેલાઓને મદદ કરવાનું સજ્જન નહિ પણ દિદાનિક આગળોટ ડુબી તે વખતે તેમાં નિરાધાર યજ્ઞ પડેલાંને સહાય કરવા અનેક હિંદીવાન-ઉદાર દાતાઓ બહાર પડ્યા હતા ! આજકાલની સખાવતો લાગવાથી, કીર્તિના લોભથી થતી જોવામાં આવે છે તે સંકુલ થતું નથી ! વિદેશીયને દાન આપવું એ કર્તવ્ય છે ખરું પરંતુ પોતાના ગામ અને દેશનું હિત પ્રથમ કરવું જોઈએ પછી પરદેશીઓને આપવું એ જ ધર્મ. જો કે કેટલાક ઉદાર શ્રીમતો અનેક પ્રકારે શુભચુપ સહાય (દાન) કરતાં પણ અમારા ગણવામાં છે અને તેને ધન્યવાદ ઘટે છે પણ હજી ઘણા પ્રકારે દાન કરી શકાય એમ છે. સર્વ પ્રકારનાં દાનનો ઉદ્દેશ્ય મનુષ્યોનું ભૂત હિત સાધન થાય એ જ છે.

ધુવ, આજ્ઞાશ્રિક, કામ્ય અને નૈમિત્તિક દાન—હવે આપણે જોઈએ કે શાસ્ત્ર-દાનની કેવી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે અને આધુનિક સમાજમાં તે સર્વ વ્યવસ્થા કે દરજ્જે શુભકારક છે.

મહર્ષિ દેવસે કહ્યું છે કે—

ધુવમાજશ્રિકં કામ્યં નૈમિત્તિકમિતિ ક્રમાત્ ।
 વૈદિકો દાનમાર્ગોઽયં ચતુર્ધા વર્ણયતે યુધેઃ ॥
 પ્રપારામતઢાગાદિ સર્વકામં ફલં ધુવમ્ ।
 તદાજશ્રિકમિત્યાહુર્દીયતે યદ્ દિને દિને ॥
 અપત્યવિજયૈર્શ્રવ્યં સ્ત્રો ચાલાર્થં ચદિષ્યતે ।
 ઇચ્છા સંસ્થં તુ તદ્દાનં કામ્યમિત્યમિધોયતે ॥
 કાલાપેક્ષં ક્રિયાપેક્ષમયપેક્ષમિતિ સ્મૃતમ્ ।
 ત્રિધા નૈત્તિકં પ્રોયતે સ હોમં હોમ ચર્જિતમ્ ॥

(અપારક ૨૮૯ પૃષ્ઠ પરાશર માળ્ય ૧-૨૮૨ પૃ.)

દાનના ચાર પ્રકાર છે. (૧) ધુવ. (૨) આજ્ઞાશ્રિક. (૩) કામ્ય. (૪) નૈમિત્તિક. વિકાનો કહે છે કે દાનના એ ચાર વિભાગ વેદ સિદ્ધ છે. (૧) પ્રપા, આશમ. વાવ, કુવા, તમામ વગેરે ધુવદાન, એ સર્વ કામપ્રદ કહેવાય છે. (૨) જે નિલ નિત્ય આપવામાં આવે તે આજ્ઞાશ્રિક દાન કહેવાય. (૩) અપલ, વિજય, ઐશ્વર્ય વગેરેની કામના કરીને જે દાન આપવામાં આવે તેને કામ્યદાન કહે છે. (૪) નૈમિત્તિક દાન ત્રણ પ્રકારનાં થઈ શકે છે. દોષ કાલોપેક્ષ, દોષ ક્રિયાપેક્ષ, અને દોષ અર્થપેક્ષ. એ ત્રણેક દાન કરતી વખતે દોષ કરી શકાય છે, ન કરવો હોય તો પણ ચાલે.

ધુપદાન—એ ચાર પ્રકારના દાનમાં ધુપદાન તરફ હિંદુસમાજની વિશેષ દ્રષ્ટિ જ નથી પરંતુ એ જ (દાન) શાસ્ત્રમાં સૌથી પ્રથમ લખ્યું છે.

જળદાન—પ્રત્યેક ગામમાં પીવાનાં જળ ખુદી ગયાં છે, તેમ જતાં પનવાનો કુવા, તળાવ, વાવ, ખોદાવતા નથી. પૂર્વે કહેવામાં આવ્યું છે કે: જે વસ્તુ જેટલી ઉપકારક હોય છે તેના દાનથી તેટલું જ પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. મહર્ષિ દેવસે કહ્યું છે કે:—

यद् यत्र दुर्लभं द्रव्यं यस्मिन् कालेऽपि वा पुनः ।

दानार्थं देशकालौ तौ स्यातां श्रेष्ठौ न चान्यथा॥

(પરાધાર ભાષ્ય ૧-૨૮૧ પૃષ્ઠ.)

“જે સ્થાનમાં, અને જે સમયે જે વસ્તુ દુર્લભ હોય તે સ્થાને તે જ સમયે, તે જ દ્રવ્યનું દાન કરવું આવશ્યક છે. તેનું ફળ અતિ શ્રેષ્ઠ પ્રાપ્ત થાય છે.” યુગ્વરાતમાં વળે સ્થળે જળનું ભયંકર કષ્ટ છે. અનેક શ્રીમતો હોવા છતાં એ કષ્ટ ટળાવું નથી. તેઓ દયાવદા યથાગમે ગામ દેવા-તળાવ ખોદાવવા તત્પર થશે તો બહુ પુણ્ય પ્રાપ્ત કરશે. લેહિા જળપાન કરી દાતાને શુભાશિષ દેશે. મહાભારત (૧૩-૬૫-૩)માં લખ્યું છે કે:—

पानीय परमं दानं दानानां मनुस्मृतौ ।

“જળદાન એ સર્વશ્રેષ્ઠ દાન છે” એવું મહર્ષિ મનુષ્યએ કહ્યું છે. પ્રત્યેક ગામે ગામ જે તળાવો પુરાષ જઈ મેલેરિયાના અખ્યાદા યથ પડ્યા છે તેને મુધારવાં ભેધંએ. શાસ્ત્ર કહે છે કે:

वापीकुप तडागानि देवतायतनानि च ।

पतितान्युद्धरेद् यस्तु स पूर्त्तफलमश्नुते ॥

(લિ. સંહિતા ૬ શ્લોક.)

कूपारामतडागेषु देवतायतनेषु च ।

पुनः संस्कार कर्त्तांच लभते मौलिकं फलम् ॥

(વિષ્ણુસ્મૃતિ ૧૧ અધ્યાય.)

“વાપી (મોઢાડું તળાવ), કૂપ, તડાગ, અને દેવમંદિરો જીર્ણોદ્ધાર કરવાથી તે નવું બનાવ્યા જેટલું જ ફળ મળે છે.”

વિદ્યાદાન—આપણા દેશના શ્રીમંત અને સાધારણ પ્રજા જનો થોડા અસાનમાં રૂબી રહ્યા છે. ભારતવર્ષનો ઇતિહાસ, ભૂગોળ, અને સામાન્ય અંકગણિત અથવા ધીજ ગણિત, એ સુદાં તેઓ જાણતા નથી. દેશમાં ઉચ્ચ શિક્ષણ માત્ર (નામનું જ) વિસ્તાર પામે છે અર્થ પરંતુ સત્ય ભેતાં જેટલા ધી. એ. એમ. એ. અથવા તર્ક તીર્થ, સ્મૃતિ તીર્થ ઉત્પન્ન થાય છે તેટલી વિદ્યા વૃદ્ધિ પામતી નથી. વિદ્યાપ્રેમ ઉત્પન્ન થતો નથી ! દેશમાં વિદ્યા વિસ્તાર પામવાની એકદવ આવશ્યકતા છે.

(અપૂર્ણ.)

રા. રા. જોતા.

સત્યોદય

૬૫ “ દુનિયામે સજરો બડ વોહ, જો રામે ધમાન ” મસલે-ધમાન, તો જ મસલમાન.

વિચાર અને સ્વભાવ.

જે જે તણી પ્રીતિ કરે, તે તે પ્રેરખર તું બને;

અદિ દેવ પર પ્રીતિ કરે, સાક્ષાત્ પરમાત્મા બને.

જે ધૂળ પર દ્રષ્ટિ કરે, સું ધૂળ વિષુ બીજું બને ? સ્વામી રામતોય.

મનુષ્યને જે વસ્તુનું ધ્યાન લાગે છે-જે વસ્તુ પર પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય છે-તે વસ્તુ પર તેના મનની એકાગ્રતા થાય છે અને એવી એકાગ્રતા થવાથી તેનું મન અંતે દેવ પણ બને તે વસ્તુ સ્વરૂપ થઈ જાય છે. ભગવત ચિંતન તત્પર તુકારામ મહારાજે કહ્યું છે કે: “ગોવિંદનું ચિંતન અને મોનસિક ધ્યાન કરવાથી મનુષ્યનો દેહ ગોવિંદ સ્વરૂપ થાય છે, તેમાં અને ગોવિંદમાં બેદ ભેદ હોય છે તે જ નથી.” “જોને જોનું ધ્યાન લાગે છે તેમાં તેનું મન તદ્દપ થાય છે; માટે તેઓ સર્વ પ્રાપચિક વિચારો છોડી શ્રી પાદુરંજ પ્રભુનું ચિંતન કરે, અને એ પ્રભુ જ મમમ વિશ્વમાં વ્યાપી રહ્યા છે એ ભાવના યદ કરે.”

મનુષ્યના મનમાં જે નાના પ્રકારના વિચારો જન્મે છે તે સર્વ મળીને જ સ્વભાવ થાય છે. બીજા વિચાર જેમ યક્ષનું અસ્તિત્વ નથી તે પ્રમાણે બીજા રૂપ શુભ વિચારો વિના કર્મ રૂપી યક્ષ પણ સંભવતું નથી. આપણા સારા નકારા કર્મ એ વિચાર-યક્ષના રૂપ છે, શુભ અને દુઃખ તે તેના રૂપો છે. આપણને શુભાશુભ વિચારો પ્રમાણે મિષ્ટ વા કટુ રૂપ પ્રાપ્ત થાય છે. જે મનુષ્યના અંતઃકરણમાં કટુ વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે તેની પાછળ-જેમ શાડીમાં બેડેલા બળદની પાછળ પેડું રહે છે તેમ-દુઃખ ભાગેશું જ હોય છે. બાલક: જો કે તે શુભ સાગરમાં વિહાર કરતો હોય પરંતુ તેની અંતઃ સંદિમાં દુઃખ રૂપ પેડું ફરતું જ હોય છે. શુદ્ધ વિચારમાં મગ્ન રહેનાર પુરૂષને શુભાશુભ ક્ષયા વિના રહેતો નથી. પ્રત્યક્ષ સંદિમાં કાંઈ પણ કાર્ય કારણ સિવાય ચંદ્ર નથી. મનુષ્યનો સ્વભાવ વિચારરૂપ કારણથી જ બને છે. એવું અંતઃસંદિમાંનું કાર્ય છે. સદ્ વિચાર અને શત્રુચારથી જ “નર” “નારાયણ” સ્વરૂપ બને છે. કટુ વિચાર અને દુરાચાર પશુ કરતાં પણ નીચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરાવે છે. સ્વર્ગ અને નરક એ બે અંતિમ સ્થાનો છે, અને એ બે વચ્ચે પણ અનંત સ્થાનો છે. મનુષ્ય પોતાના આચાર અને વિચાર અનુસાર દાદા પણ સ્થાન પ્રાપ્ત કરે છે.

મનુષ્ય પોતાના વિચારનો પ્રવર્તક અને સ્વભાવનો જનક છે. સ્થિતિ, પરિસ્થિતિ અને દેવ એ તેને આધિન છે. એવો સર્વ દેશમાં અને સર્વ કાળમાં સત્પુરુષોનો અનુભવ છે અને તે જ અનુભવ તેઓએ આપણને કર્યો છે.

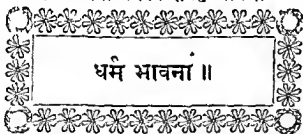
સામર્થ્ય, શુદ્ધિમતા, અને પ્રેમ એ ત્રણ દિવ્ય શક્તિ મનુષ્યના હાથમાં છે. પોતાના વિચારોનો તે સ્વામી છે આની તેની શ્રેષ્ઠ યોગ્યતા છે, એટલે તેને કોઈ પણ વાત અસાધ્ય નથી, કોઈ પણ સ્થાન અગમ્ય નથી. પોતાનો ઇચ્છામા આવે તે ગિરિની, પરિસ્થિતિ અને દૈવ માધ્યમથી લેવાનું સાધન તેની અત સુષ્ટિમાં તૈયાર જ છે. વિચારનું સામર્થ્ય વધારવા સતત પ્રયત્ન આત્મ-પરિક્ષણ અને અનુભવ એની આવશ્યકતા છે.

ભૂગર્ભ પ્રદેશમાં પશ્ચિમપૂર્વમાં જોવાથી જ સૂર્ય કિંવા હિરા પ્રાપ્ત થાય છે. પોતાના જન્મનું રહસ્ય જાણવાની ઇચ્છાવાળાએ આત્મ જ્ઞાન અને આત્મ સાક્ષાત્કાર માટે સતત પ્રયત્નો આદરના બેઠાએ મનુષ્ય પોતાના સ્વભાવનો પરિપોષક, આયુષ્યનો મચ્છક, અને દૈવનો ઉત્પાદક સ્વીકારે છે, તે જાણના માટે તેણે પોતાના વિચારોનું સફળ અવલોકન કરવું એક નિયમ દુર કરી તે સ્થાને અન્ય વિચાર સ્થાપન કરવો અને એ પ્રમાણે કુર્ચ પગી પોતાના સ્વભાવ, આયુષ્ય અને પરિસ્થિતિ પર શુ પરિણામ આવે છે તે જોવું આત્મ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે જે મનપૂર્વક અનિગત પ્રયત્ન કરે છે તેને તે અવસ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. આત્મજ્ઞાનના પ્રવેશદ્વાર પર જોરથી આવાત કરવાથી તે પ્રવેશ થાય છે. વિલક્ષણ ચિન્તિત્વા, સતત અભ્યાસ અને અવિશ્રાંતિ પરિશ્રમ વિના જ્ઞાન મંદિરમાં પ્રવેશ થવો અસાધ્ય છે. ૩૩

જોરખા (૭ સુરત)

જોશી રામચન્દ્ર રવિશંકર.

॥ ૐ નમો ભગવતે રામકૃષ્ણાય ॥

ધર્મ ભાવના ॥

૧. આ નિશ્ચયમાં ત્યાં બેઠાએ ત્યાં શક્તિનું આત્મજ્ઞાન છે. શક્તિથી રહિત, દેવ એ કેવો દેશ છે? શક્તિથી રહિત એ કેવું મનુષ્ય છે? શક્તિ વગરનું બધું તન જ ન થાય. પરંતુ શક્તિ એ શુ છે? એ બધું થોડા જ વિરલ પુરુષો જાણે છે, અને ઘણા થોડાને એ ગમતીયેની અને પ્રાપ્ત થયેલી ટોચ છે. શક્તિ એ સંપૂર્ણ રૂપે જ છે. શક્તિને કોઈ કાની, કોઈ દુર્ગા, કોઈ પાર્વતી, કોઈ મહામાયા અથવા પ્રકૃતિ તારકે સર્જે છે અને પૂજે છે.

૨. આગધના અથવા ઉપાસના એ ઉપાગ્ય દેવની સમીપ પહોંચવાનો સરળ માર્ગ છે. એ ઉપાસનાના બધા અંગ છે, પરંતુ મહત્વનો પ્રકાર એ એક ગુરુગમ્ય આની છે જે નિપુણ ડયામે અને નિપુણ જળે રીને જ પ્રાપ્ત થાય છે. કારણ કે ત્યાં મનુષ્ય માગ ઘણે દરજ્જે વ્યવસ્થા વિચારવાને હિંમત થઈ જાય છે, એ 'ઉન્મુલ' માર્ગ છે. ત્યાં નિયંત્રણ કાર્ય બીજામમ અને વૈરાગ્યની અપાર મૂર્તિ જ કરી શકે. વેદાન્ત

કહે છે તેમ આ માર્ગ પૂર્ણ :પુરુષાર્થ જેને સાધ્ય થયો છે, શક્તિનું પૂર્ણ સ્વરૂપ જ છે, તેને માટે છે. ત્યાં એક એક વિષયોએ અને માનુષિક વૃત્તિઓ જે મનુષ્યને મહા બન્ધન રૂપ છે, જેને આપણે જગત્ અથવા મહામાયાના વિસ્તાર તરિકે જાણીએ છીએ એ સર્વ વિદિર્ણ્ય થઇ જાય છે. એ સર્વનું સ્થૂળ-સૂક્ષ્મ પરમાણુઓ રૂપે થઇ અતિ રસ-રૂપ થઇ અનંતતામાં વિલીન થઇ જાય છે. એ એક એવો માર્ગ છે કે જે લખવા કરતાં-વાચ્ય રસમાં અનુભવવા કરતાં-ખાસ સાદાત્કાર કરવા જેવું-અનુભવવા (Realies) જેવો છે.

૩. જ્યારે અનારોગ્યતાને સ્થાને સંપૂર્ણ આરોગ્યતા સિદ્ધ થાય છે, જ્યારે વિવિધ ભાવનાઓ સંપૂર્ણ શક્તિ સ્વરૂપ લઇ એકત્રે જ ધારણ કરે છે, એટલે કે સંપૂર્ણ રીતે દૃઢ ભાવનો નાશ કરે છે, એક પરિપૂર્ણ સામર્થ્યવાળી શક્તિ જ રહે છે, ત્યારે સાધ્ય વસ્તુ પ્રતિ આપણું અવલંબન સિદ્ધ થાય છે. આ પ્રયોગ-આ અભ્યાસ-પૂર્ણ એકાન્તનો અને વિજ્ઞાની પુરુષને લગતો છે અને એવો પૂર્ણ અભ્યાસી વિજ્ઞાનમય પુરુષ કે જેણે વિચારમાં અને કર્તવ્યમાં શ્રેષ્ઠતા મેળવ્યું છે, તે જ સમાજમાં દૃઢ રીતે ઉભો રહી શકે છે. તે જ પ્રજાના દોષો તરફ અંગુલિ નિર્દેશન કરી શકે છે અને તે જ પોતાની પ્રજાના શક્તિ વડે સમાજને ઉત્તરિ ક્રમમાં સ્થાપે છે. મહાસાગરમાં ચારે તરફથી ઉછળતા પ્રચંડ મોજના તરંગોમાં તે જ ચૈત્યન્ય અંપલાની શકે કે જોનામાં એવા અનંત સાગરો સમાઇ ગયા હોય !

૪. અનંત દેવેશ જગન્નિવાસ ! હે ! અનંત ! હે દેવેશ ! હે જગન્નિવાસ ! મહારં સદસત્પરંચત્ આપ સત અને અસત ઉભયથી પર અક્ષર છો ! આપ જ હિતને ધારણ કરી શક્તિ સ્વરૂપે જ્ઞાતાંત્રી ઉત્પતિ, સ્થિતિ અને લય કરી રહ્યા છો ! પૂર્ણ પુરુષોત્તમ ! હે ! પ્રભો ! હે ! ભર્તા ! અનંત વિશ્વોમાં સર્વત્ર વ્યાપી રહેલા વિશ્વંભર ! મહારા સર્વ ભાવો આપના દિવ્ય સ્વરૂપને જોઇ મહદ્ ભક્તિ ઉત્પન્ન કરે ! આપને મહારા અનંત પ્રકારે સાદૃશ્ય દંડવત નમસ્કાર હો !

ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

શ્રી ગુરુપૂર્ણિમા.

૧. રામકૃષ્ણ આરોગ્યશાળા
કીમ-સ્ટેશન.

ચુનીલાલ જ્વેરોલાલ જૈન

ના જય રામકૃષ્ણ ૐ ॥

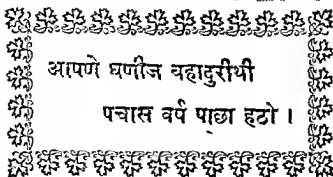
સતબોધ ૬૨૩

૬૧. મહાન સુમેરૂ પર્વત નીચે ઢાંકવામાં આવે તો પણ દંકાયડું રહેશે નહિ તે તો પર્વતને ઉચલાવી પ્રકટ થશે. કાષ્ટને કાંઈ પણ વચન આપ્યું હોય તો જીવ જતાં સુધી તેનું પાત્રન કરવું એજ ધર્મ છે.

૬૭. “ જે મનુષ્ય ભગવાનનાં દર્શન કરવા માટે, ભગવાનનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા

મઃ ૧૨ નજીક આવશે તેના મનોરથ પૂર્ણ થશે. ” (ગીતા ૯-૩૪. ૧૮-૬૨-૬૬.)

૬૮. જેમ ગોપાંતાઓએ કાલ્યાણીની આરાધના કરી કૃષ્ણ પ્રાપ્ત કર્યા હતા તેમ પ્રમાણે ભગવાન રામકૃષ્ણ પરમહંસદેવનું ધ્યાન ધરો, તેમની સહાયતા હોય અને પછી જુવો કે: તમારો ઇષ્ટદેવ તમને દર્શન દે છે કે નહિ ? જો તેમ નહિ થાય તો હું વારંવાર કહું છું કે: હું તમારા હાથના દાનર જોડા ખામ્મશ. (મહાત્મા રામચંદ્ર.)

આપણે ઘણીજ બહાદુરીથી

પચાસ વર્ષ પાછા હટો ।

(૨)

પચાસ વર્ષ ઉપર કેળવણીનો ભોળો જે છટી ચોપડીના વિદ્યાર્થીને માથે હતો તેથી વધારે ભોળો હાલમાં ત્રીજી ચોપડી ભણતા વિદ્યાર્થીઓના માથા ઉપર મૂકવામાં આવ્યો. પચાસ વર્ષ ઉપરની અને હાલની અગ્રેજ સ્કૂલોની અવસ્થા અને અવસ્થાનું જ્ઞાન મને નહિ હોવાથી તેનો વિચાર લખી શક્યો નથી પણ અનુમાન કરતાં જણાય છે કે: ખરચમાં પાંચમો ગણો અને મહેનતમાં હજાર ગણો વધારો થયો જોઈએ, અને તેથીજ પચાસ વર્ષ ઉપરના અગ્રેજ ભણેલાનાં શરીર તથા મગજ કરતાં હાલના અગ્રેજ ભણેલાનાં મગજ ચીડીયાં, રોજની માથા દુખવાની ફરિઆદવાળાં, ચરમા વિના આંખે નાહ દેખાય એવાં. દરરોજ ડોક્ટરોની ખુશામત કરનારાં હોવા ઉપરાંત તેનું જીવન નશાનું અને દૂકું દેખાય છે.

પચાસ વર્ષ ઉપરના માસ્તરો (ગુરુઓ) વિદ્યાર્થીઓને વિદ્યાનું જ્ઞાન કરતા હતા, અને નિરુપચારી શુદ્ધિથી પારકું કામ કરી આપતા હતા, તેથી તેઓના વિદ્યાર્થી પરાપકારી અને ઉદાર બનતા હતા, પણ હાલમાં માસ્તરો અને ભણેલાઓ પોતાની ગિવાને વેચે છે એટલે જેને તે વિદ્યાનો ઉપયોગ કરવો પડે તેને તેના પૈસા ઉપભવવા તરફ વધારે લક્ષ્ય રહે છે.

પચાસ વર્ષ ઉપર અમારી માતા, બેન અને પુત્રીઓ અને તેઓના સામસામાં ગણાતી સાસુ, નણ્દ અને વહુઓ મજરકે મરથો બોલતાં ઉઠી ને જંગલ પાણી જઈ આપી, ધંડીએ બેસી દળતી, અથવા ચોખા ખાંડતી પછી તે કામથી પરત્રારી કચરાપુંજ કાઢતી, પાણી ગળતી, અને વાસણ સાંજતી તે પછી કુવેથી ખાઈ મીઠું પાણી ભરી લાવતી, પછી ગાય બેંસ દોહતી. ગાય બેંસ ચરવા જાય કે, તેનું જાણ વાસીકું કરતી પછી રસોઇ બનાવી ઘરના તમામ વસ્તારને જમાડી પોતે જમી બપોરનો એકવાડ કાઢી પરત્રારી, બપોર પછીના ગાળામાં વણવાનું, ચઢવાનું, ભરવાનું, ઝાટકવાનું, આળવાનું, લીંપવા ચાપવાનું, કપડાંને ધોવાનું મારવાનું અને રેંડીઆ ઉપર સુતર કાંતવાનું કામ કરી, સાંજે દોરવું દૂધ દોહવાનું, રાતનું ભોજન તૈયાર કરવાનું, આખા કુટુંબને વાળુ કરાવવાનું, તે પછી પોતે વાળુ કરી, એકવાડ વાસણ કરી, નવથી દસ વાગ્યામાં નિદ્રાને નહાવા ધોવા તથા વાપરનાં જેટલું પાણી ભરતી, ઘરના કચરાપુંજ કાઢતી, વાસી વાસણો માંજતી અને રસોઇ સંધીને સર્વને જમાડી પોતે જમી. તે પછી બપોરના ગાળામાં

વણવા ચૂંટવાનું, સાંધવા શીવવા, કે ભરવાનું કામ કરતી, સુતર કે રેશમ ઉકેલતી, સુતર કાંતતી અથવા ચડતી (વળ ચઢાવતી), દાળો વીણતી વગેરે કામ કરી સાંજે દીવાળતો કરી રસોઇ બનાવી, સર્વને વાળું કરાવી, પોતે વાળુ કરી, ઈશ્વરભજન કરી, સુખે નિદ્રાવશ થતી હતી પણ હાલમાં ગામડાની સ્ત્રીઓ છ વાગે સૂતી ઉકે છે. ચાકર છાણવાસીદું કરે છે. ચાકરની ઓ પાણી ભરવાનું અને વાસણ મોંઘવાનું કામ કરે છે. ચાકર ઘરના કચરા વાળે છે. નવા જુનાં કપડાઓ દરજીઓ સાંધે તથા શીવે છે. ચોખા તૈયાર લવાય છે. લોટ સાંધે દળાય છે, કઠોળની દાળો વેચાતી ગણાય છે. કપડાં ચાકર કે ધોખી હસ્તક ધોવાય છે. સ્ત્રીઓનું કામ તો માત્ર બે વાર રસોઇ કરવાનું ચારપાંચ વાર ચાહ બનાવવાનું રહ્યું છે. તેમાં પણ સીધું ચાકર કાઢી લાવે. ચાકર મસાલો વાટી આપે, એટલે વગર મહેનતે આરામમાં દિવસ ગુમ્ભરે છે. રાત્રિએ પાંચ દસ સ્ત્રીઓ ભેગી થઈ આખા ગામની કુથલી કરી, મોડી રાતે સુએ છે પણ નિરાંતે ઉંઘ આવતી નથી. જેથી કાઠને કાઠ રોગના ભોગ થઈ પડેલી જ્ઞેવામાં આવે છે. તેવીજ રીતે શહેરની સ્ત્રીઓના ઘરમાં, નળનું પાણી પણ ચાકર ભરે છે. ચાકર ચાહ બનાવે છે, કેટલેક ઠેકાણે ભટ્ટચાકર રસોઇ બનાવે છે. સ્ત્રી પુરૂષો સાથે ખેતી પણ પગ ચઢાવી ભોજન આરોગે છે. પાનસોપારી ખાધા પછી જરા આરામ લઈ ત્રણ વાગે ચઢા પિવાય છે. પછી જરા ફેન્સી પોષાક પહેરી, મંદિર કે સહીપણીની મુલાકાતે જવાય છે. સાંજે તૈયાર રસોઇ જમાય છે અને તે પછી રોતરજ, સોગડાં, પાનાં કે બીકીક રમી અથવા ઉડીપન રસ ભરેલી કે પ્યાર ભરેલી પરદેશી સંસારમુધારા અને સ્વતંત્રતાનો ભપકાળે ઢાંકે વધારનારી તોવેલોની ચોપડી વાંચી, માતૃપ્રેમ, પતિપ્રેમ અને વાત્સલ્ય પ્રેમને તિલાંજલિ આપી, પાંસળા ધસતી, અર્ધ જાગૃત સ્વપ્નાવસ્થામાં નિદ્રાવશ થાય છે. જેથી પોતે માનેલા સુખમાં જેમ જેમ આગળ વધતી જાય છે, તેમ તેમ રોગના પંખમાં સપડાય છે.

પન્ચાસ વર્ષ ઉપર સ્ત્રીઓ ધરતું કામ કરવામાં મહત્તા સમજતી હતી. રાંધવા રીંધવામાં ચતુરાઈ માનતી હતી. વડીલો અને પતિની સેવા મુશ્કેલી કરવામાં પોતાનો ધર્મ ગણતી હતી. ઉઘોગધંધો કરવામાં પોતાને ધન્ય માનતી હતી, અને સંતતિનું પાલન કરવામાં વાત્સલ્ય પ્રેમ પ્રગટાવતી હતી. તેને જલ્દે હાલમાં સ્ત્રીઓ ધરતું કામ કરવામાં પોતાને હોણપત માને છે. રાંધવા રીંધવામાં મજુરણુ સમજે છે. વડીલો તથા પતિની સેવા મુશ્કેલી કરવી તેને મુશ્કામગિરો સમજે છે. ઉઘોગ ધંધાને નિયમનું માને છે અને સંતતિનું લાલનપાલન કરતું તેને વેડ માને છે.

પન્ચાસ વર્ષ ઉપર ગામડાંની સ્ત્રીઓને ચાર કપડાં રૂ. ૧-૮-૦ ના, બે ચણીઆ રૂ. ૧-૮-૦ ના, ચાર છીદ્રી રૂ. ૪-૦-૦ એટલે દર અર્થે સાત ફાળીઆનાં કપડાંથી ચાતનું અને લગ્ન વગેરે મુલા પ્રસંગમાં પોતાના લગ્ન વખતે કસબી કારતી ચાડી, શીટ કિનારી વાળું ગંઠનું કાપડું અને મશરૂનો ચણીઓ મળીને રૂ. ૫૦-૦-૦ ના કપડાં હોય તેનાથી આખી જીંદગી ચુસ્તરતી હતી. તેને જલ્દે હાલમાં છ ચોળી કુચ કે ફેશનવાળી રૂ. ૧૨) ની, છ ગવન ઘરમાં પહેરવાનાં રૂ. ૩૦) ના, ચાર ચણીઆ રૂ. ૮)ના અને જગે આવેલે બદરકળા, દંડીઆં, મુગાસાડી વગેરે દર વર્ષે રૂ. ૨૦) થી રૂ. ૨૫) નાં એટલે ૬૫) થી રૂ. ૮૫) તો ખર્ચ આવે છે. તેમ શહેરની સ્ત્રીઓ પન્ચાસ વર્ષ ઉપર ચાર કપડાં

અડધીઆં ગજનમં રૂ. ૪) ના, ચાર હીંદી રૂ. ૫) ની, ચાર ચણીઆ રૂ. ૩) ના, બે ગવન જવા આવવાના રૂ. ૩) ના અથવા બે કમુઆ રૂપેરી કે સુન્નેરી કારવાળા રૂ. ૧૦) ના મળીને રૂ. ૨૫) માં ચલાવતી હતી. તેને બદલે હાલમાં દર વર્ષે ચાર લુદ્ધા યોગી રૂ. ૪૦) ની, બે ફેન્સી યોગી રૂ. ૩૦) ની, ચાર ચણીઆ કુલવાળા રૂ. ૮) ના, આઠ મલમલના છાપેલા ગવન રૂ. ૪૦) ના, જાણે આવેલા વાલકના બે કપડાં રૂ. ૨૦) ના તથા લગ્ન પ્રસંગે સાડી, રૂ. ૨૫) ની મળી રૂ. ૧૬૩) ઉપરાંત ફેન્સી કમાવ, ગંજી-નાક, ચણી, દુવાલ, સાબુ, સુગંધીદાર પોમેટમ, સેન્ટ, એમેન્સ, સુગંધી તેલોના દર વર્ષે રૂ. ૧૦૦) થાય તે લુદ્ધા !

પચાસ વર્ષ ઉપર ગામના પુરોને દર વર્ષે નડીઆદી ખાદીના ધોનીઆ બે રૂ. ૨-૮-૦ ના, દોળીના બદન બે રૂ. ૧-૮-૦ ના, ગડના અંગરખાં બે રૂ. ૨-૦-૦ ના, ખેસ નંગ ૨ રૂ. ૨-૦-૦ ના, ઘરમાં પહેરવાના પંચીઆ ચાર, રૂ. ૨) ના, પગમાં પહેરવાના જોડા રૂ. ૧) ના, એ પ્રમાણે રૂ. ૧૧ નો ખર્ચ ઉપરાંત રૂ. ૫) ની પાપડી દર વર્ષે ચાલે અને રૂ. ૧૫) ની પાપડી પંદર વર્ષ ચાલતી હતી તેને બદલે હાલમાં મોવમાં વણેલા કારાં ધોતીઆં નંગ ૬ રૂ. ૧૮) ના, ગંજીરાક નં. ૨ રૂ. ૪) નાં, ખમીંગ નંગ ૨ રૂ. ૬) નાં, ગરમકાટ નંગ ૧ રૂ. ૧૮) નો, નાનકલાકનાં અંગરખાં નંગ ૪ રૂ. ૨૦) નાં, ગિઠોડી અથવા રેશમી કારના ઉપરણાં નંગ ૨ રૂ. ૧૦) નાં અને માથે દાગી ટોપી રૂ. ૫) ની મળી કુલ રૂ. ૭૩) ઉપરાંત પગના જુટ જોડ બે રૂ. ૫) નાં, દુવાલ નંગ ૪ રૂ. ૨) ના અને ફેન્સી છતરી હાથમાં લાકડી, પગમાં મોઝ, માથે ફેટો, ફેટલાકને જાડીયા, વગેરેનો ખર્ચ લુદ્ધે થાય છે.

પચાસ વર્ષ ઉપર શહેરના પુરોને દર વર્ષે બે જોડા ધોતીઆં રૂ. ૪) નાં, ચાર બદન ગાયકવાડી કાપનાં કે પાસાની કેમનાં રૂ. ૪) નાં, ચાર પિઠોડી રૂ. ૪) ની, ચાર અંગરખાં નાનકલાકના રૂ. ૪) નાં, પંચીઆં નંગ ૪ રૂ. ૩) નાં, કાળી ચાંચનો મિરગજ જોડો રૂ. ૧૧ નો મળી કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૬-૪-૦ ઉપરાંત હાલમતો રૂ. ૧) તથા ધોળી-નો રૂ. ૧) ખર્ચ ચતો હતો તેને બદલે હાલ ત્રણ જોડ ધોળેવાં ધોતીઆં રૂ. ૩૦) ના, બે ગરમ ગંજીરાક રૂ. ૧૦) નાં, બે ખમીસ રૂ. ૧૨) નાં, બે જાડીટ રૂ. ૬) નાં, એક કાટ રૂ. ૧૦) ની, એક ટોપી રૂ. ૧૦) ની, ત્રણ જોડ જુટ રૂ. ૧૫) નાં મળી રૂ. ૬૩) ઉપરાંત ફેટલાકને ચેકના જુટ, વારનીચના જુટ, હાથમાં લાકડી, નેકટાઇ, કોચર, રોકીંગ ગ્લાસરનો ખર્ચ લુદ્ધે થાય છે. માત્ર દરજીની મિત્રાઈના રૂ. ૨૦) હાલમતે આવ કપાવવાના રૂ. ૧૦) અને ધોળીને લુગડાં ધોવાનો રૂ. ૨૫) ખર્ચ આવે છે. (અપૂર્ણ.)

મુરત.

શા. તિલકચન્દ્ર તાગચંદ વેવ.

સત્પોષ

૬૯. અમરત ત્યાગ કરજો પણ કેવલ સત્યનો ત્યાગ કરજો નહિ. મલતિના એજ કલિયુગની તપસ્યા છે. કલિયુગી જીવો અનગત સંનિહિત ગ્રાણ છે. ભક્તિ અને સસ-
નના એજ કલિયુગની તપસ્યા છે. મલતિ ડગલું નહિ ! (ગીતા ૧૧-૫૩-૫૪-૫૫.)
૭૦. ચતુરાઈ (દોંગ-પ્રપંચથી) કાઈ કાર્ય મધાતું નથી. પ્રેમ, મલાનુગમ, અને મહાન્ વીર્યની મહાપતાથી સર્વ કાર્ય સાધ્ય થઈ શકે છે. (વિશ્વવિજયી સ્વામી વિવેકાનંદ.)

શોક, શુષ્ક, દુઃખ, ભય, ક્ષાન્તિ વગેરે સ્થિતિનો અનુભવ બધી જીએ એ આપણી જાણતાવચ્ચાને પણ સુત પુરો, અધિવર, આત્માનુભવી મહાપુરો એક મોટી નિદ્રા માને છે ! અને એ મરાનિદ્રામાં જ આ જગત્ સુધી મહાસ્વપ્નનો આપણે અનુભવ લઈ રહ્યા છીએ. નિદ્રાસ્થામાં અનુભવાયેલા સ્વપ્નનું જગત્ જાગત થતાંજ લય પામે છે. એજ પ્રમાણે જીવાત્માને આત્માનુભવ-આત્મસ્પર્શ અને પરમાત્મજાગૃતતા થતાંજ આ જગત્ સુધી મરાસ્વપ્નનો બેઠ શુધી જાય છે.

અત્યારે તો આપણે આ જગત્ સુધી મહાસ્વપ્નનો અનુભવ લઈ રહ્યા છીએ અને એ મહાત્ સ્વપ્નાવસ્થાનો અનુભવ લેતા જેતા નિદ્રાવચ્ચામાં જે સ્વપ્નાવસ્થા અનુભવીએ છીએ તેનો મક્ષિત વિચાર કરવા આ લેખ યોગ્યતામાં આવેલ છે.

સ્વપ્નાવચ્ચાનો અનુભવ આપણે દરેક આપણા જીવનમાં અનેકવાર લઈ ચૂક્યા છીએ, કોઈવાર સ્વપ્ન સ્પષ્ટિમાં આપણે મગધિગમ્મ યદ્ બૂક્યા હોઈએ છીએ અને કોઈવાર અત્યંત વચ્ચે વચ્ચે ઠગવળતા બીખાગી થયું જતી જઈએ છીએ ! કોઈવાર મર્ષ, વ્યાધિ, જળની રેલ, લયકર અસિ અને મનુષ્યોની નાગ પામવાની સ્થિતિનો અનુભવ કરીએ છીએ ! કોઈવાર વિશાળ નદીઓ તરી જઈએ છીએ ! મધુર ઉત્પન્ન કરીએ છીએ ! પર્વતોના ગિખરે પર, ગિરિ મુકાઓમાં અને ચોગીઓના વૃક્ષોમાં વિદાર કરીએ છીએ ! કોઈવાર નુગાર લવનોમાં બીઓની મોદળગમ્મ સપડાએવા હોઈએ છીએ તો કોઈવાર જનનમાં વિદાર કરતા હોઈએ છીએ ! આવી રીતે સ્વપ્નાવચ્ચા આપણને એક નીજ દુનિયાનો અનુભવ કરાવે છે અને ત્યાં કોઈવાર દસાવે છે ! કોઈવાર રડાવે છે ! કોઈવાર પ્રેમાનદમાં મરત કરાવે છે તો કોઈવાર શાન્તિના મામાન્યમાં સ્થાપિત કરે છે ! કોઈવાર આનંદ, આનંદ અને આનંદનોજ બહાર ઉડાવે છે ! કોઈવાર જીતાડે છે ! કોઈવાર દરાંવે છે ! કોઈવાર ચમકાવે છે ! કોઈવાર આનંદો, વિજયનો મંદેગ આવે છે તો કોઈવાર મોડેના સામાન્યમાં દુશ્મની કે એવી સ્થિતિનો અનુભવ કરાવે છે ! કોઈવાર જન પામેલા મજાધીઓની મુવાજત કરાવે છે તો કોઈવાર આ જીવનમાં નહિ લેયલા, નહીં અનુભવેલા એવા પ્રત્યેકમાં આપિત કરે છે ! અને જાગત થતાંજ તહારી વ્યાજગાહત ખસાગ ! ક્યાંએ અડગ્ય થઈ જાય છે ! અદા ! સ્વપ્નાવચ્ચા ! અન્યથા સ્વપ્નાવચ્ચા ! તને પ્રતિતી માયાની ગ્યના કહેતી કે જીવાત્માની કંપના સ્પષ્ટિ કહેતી કે માનસિક રોગ કહેતી ? શુ કહેતું ? અગે અનેકવાર તારે અનુભવ કરી ચૂક્યા છીએ જતા નિત્યના અનુભવમાં આવતી, જો ! અગમ્ય સ્વપ્નાવચ્ચા ! તારો બેઠ, તારી વાગ્ધિક સ્થિતિ શુ છે એ અગે દહુપણુ મમજ ગમતા નથી ! અગે ધનની વાર કહીએ છીએ કે : " સ્વપ્નાં ગદ્ય જોતાં. " " લાખના સ્વપ્ના કરતાં દીગંડા રોકડા ગાગે. " " સ્વપ્નના સંદેશમાં થવા કરતા જાગ્રતિમાં મામાન્ય સ્થિતિ પણ સારી. " વગેરે. આવી આવી અનેક વાનો, જો ! અગમ્ય સ્વપ્નાવચ્ચા ! તારા મંજે કહીએ છીએ ! જતા પણ ધનનીવાર એવું પણ અનુભવમાં આવ્યું છે કે સ્વપ્નાવચ્ચામાં અનેવા કેટલાક જનાવો ચોક્કસ પ્રમટે અને આ જીવનમાં અનુભવ્યા છે ! કેટલીકવાર તું જામને નગરિકતા લલિધ્યમાં જનરાજા જનાઓની આગાદી આવે છે ! તો કેટલીકવાર આમાં જીવનમાં જે સ્થિતિ અનુભવવાનો જામને મંજવ ન જાણો તેવો એવી અમંભ-

વિત જાળનો સિદ્ધ થશે એવી મધુરી કલ્પનાઓ ખડી કરાવે છે ! જો ! અગમ્ય સ્વ-
પ્નાવસ્થા ! ત્હારે હમેશનો સાક્ષાત્કાર અને સ્વાનુભવ થતાં છતાં ત્હારે બેઠ અમે
યથાર્થ રૂપમાં નથી સમજી શક્યા છતાં પણ સ્વપ્નાવસ્થા સંબંધે અમારા પોતાના
સ્વાનુભવમાં આવેલ પ્રસંગો પરથી તેમજ સ્વપ્નાવસ્થા સંબંધે અન્ય વિચારોએ જે
જે વિચારો દર્શાવ્યા છે તે વિચારોની પ્રસાદીના આધારે સ્વપ્નાવસ્થા સંબંધે આપણે
કાંઈક વધુ વિચાર કરી શકીએ, આ વિગતના વાચક ગ્રન્થુઓ પણ એ વિષયમાં રસ
લેતા થાય અને એ રીતે ઘણા ગ્રન્થુઓના અનુભવવટ આપણે એ સંબંધે વિશેષ
અભ્યાસ પાક પ્રાપ્ત કરી શકીએ એ અશાએ આ લેખ યોગ્યતામાં આવેલ છે.

પાશ્ચાત્ય શારીર શાસ્ત્ર (Anatomy) ની માન્યતા પ્રમાણે સ્વપ્નાવસ્થા વારં-
વાર આવવાથી શરીરને શાન્ત નિદ્રા લેવાની તક મળતી નથી, અને તેથી શરીર અને
તેની ઇન્દ્રિયોને, મગજના જ્ઞાન તન્તુઓને, પાચન ક્રિયાને, શ્વાસ નિશ્વાસને, અને
દૃઢ્ય ક્રિયાને, દિવસે જગતિના વખતમાં પરિશ્રમ કરવાથી જીવન શક્તિનો વ્યય થયો હોય
છે, તેનો જાહેરો રાત્રે શાન્ત નિદ્રા લેવાથી શરીરને મળી રહે છે, અને એ રીતે શાન્ત
નિદ્રા પ્રાપ્ત કરી સવારે ઉઠતાંજ શરીર વધારે સ્વસ્થ, મગજ શાન્ત અને શરીરનાં
દરેક તત્ત્વો બીજા દિવસના કાર્ય માટે ઉત્સાહિત હોય છે. જોગને સ્વપ્નાવસ્થા વારંવાર
આવે છે, તેમને નિદ્રામાં પણ શાન્તિ મળતી નથી, કારણ કે સ્વપ્નાવસ્થા પ્રાપ્ત થતાંજ
મનમાં વિવિધ પ્રકારની કલ્પનાઓ ખડી થાય છે, અને સ્વપ્નાવસ્થામાં ભય, શોક, ગ્લાની
ઉત્સાહ, હર્ષ, વિરહ વગેરે સ્થિતિઓનો અનુભવ કરવામાં શરીરને ઘણું મનને રાત્રે પણ
નાદક શ્રમ વેકવો પડે અને તેથી શાન્ત નિદ્રા પ્રાપ્ત થતાં શરીરમાં જે જીવન તત્ત્વની
શક્તિ થાત તે સ્વપ્નાવસ્થામાં પ્રાપ્ત થતી નથી એટલુંજ નહીં પણ મન અને મગજના
જ્ઞાનતન્તુઓનું કાર્ય નો રાત્રે પણ ચાલુજ રહેવાથી વારંવાર જેમને સ્વપ્નાવસ્થા પ્રાપ્ત
થાય છે તેમને મગજનો દુઃખાવો, મગજની નયજાઈ, આંખોની નયજાઈ, અને ઉન્માદ,
પાચન ક્રિયાની નયજાઈ વગેરે દુર્ગ્ધો પ્રકટ થવાનો સંભવ રહે છે; એમ પાશ્ચાત્ય શારીર
અને ઇન્દ્રિયવિજ્ઞાનશાસ્ત્રના અનુભવીઓનું માનવું છે.

પ્રાચીન આર્ય વેદક શાસ્ત્રના પ્રજેતાઓ સ્વપ્નાવસ્થાના “ શુભ સ્વપ્ન ” અને
“ અશુભ સ્વપ્ન ” એવા બે બેઠ પાડે છે, અને શુભ સ્વપ્નાવસ્થા અનુભવવાથી મુખ્ય
અને શાન્તિ પ્રાપ્ત થવાનું કહે છે, અશુભ સ્વપ્નાવસ્થાનો અનુભવ કરનારને દુઃખ અને
અશાન્તિ થાય છે એમ જણાવે છે. એટલુંજ નહીં પણ અમુક પ્રકારનાં સ્વપ્ન અનુભ-
વવાથી અમુક પ્રકારનો રોગ ઉત્પન્ન થાય છે, વધે છે કે નાશ પામે છે, અમુક પ્રકારના
સ્વપ્ન અનુભવવાથી અમુક પ્રકારની સ્થિતિનો અનુભવ જગત્તાવસ્થામાં કરવો પડે છે
એવા નિર્ણયો દર્શાવવામાં આવેલ છે. આ લેખમાં પ્રાચીન આર્યવેદક સ્વપ્નાવસ્થાના
જનાવો સંબંધ જે નિર્ણય દર્શાવે છે, તે, સંપૂર્ણ અર્થમાં રહુ કરતા જેટલો અવગ્રહ
નથી, તો પણ એ વિગતના અભ્યાસીઓએ પ્રાચીન વેદક મંથોમાં દર્શાવવામાં આવેલ
સ્વપ્નાવસ્થા સંબંધના નિર્ણયો જરૂર મનન કરવા જેવા છે. (અપૂર્વ.)

કીમ-રેશન.

ચલ્લપત્તલાલ કચેરીલાલ કૈવ.

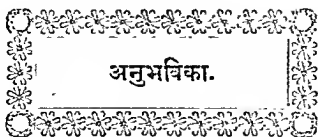
અનુભવ સિદ્ધ દવાઓ.

- ૧ વીંછીના ડાંખ ઉપર આસતેલ યોગવાથી ઝેર ઉતરી જશે. (ચોળી ન લગાય તો આસતેલવાળું કપડું ખાંધવું.)
- ૨ શીંગાના પાણીનાં ડીંખાં કાનમાં પાડવાથી પણ વીંછીનું ઝેર ઉતરી જશે.
- ૩ લીલા નાળાંચેરનું પાણી સાકર નાખી પીવાથી ઉઘડી થતી બંધ થાય છે.
- ૪ કાચમી (ઘાણીની લીલી ભાણ) નો રસ ચાર તોલા માકર નાખી પીવાથી ઉઘડી બંધ થશે.
- ૫ ઇગોરાનો ચર ઘોર જેવડો ખાવાથી સાપનું ઝેર નરમ પડશે.
- ૬ આંખની આંદર થતા ખીચ જાળકની માતાના રતનનું દુધ ત્રણ દિવસ નાખવાથી આંખો સારી થઈ જશે.
- ૭ ચોળા કળીસુનો સાત પટ લીંબુના ઊંખડે મુકી આપવા, પછી તેમાં દરકડી અને હાલદે સમલાએ નાખવા, પછી તે ત્રણે ગુદરના પાણીમાં પલાળી મોઢા ચણા જેવડી ગોળીઓ કરવી. આ બે ગોળી ખાવાથી ચુંકે આવતી મટી જાય છે.
- ૮ ઉમરડાનું દૂધ પતાસા સાથે લેવાથી પ્રમેદનુ દરદ મટે છે.
- ૯ મેંદીના પાનનો રસ સાકરને ઘી ભેગો ચાટવાથી પેશાબવાટે પડતું લોહી બંધ થાય છે.
- ૧૦ શેરડીના રસમાં અંછર ચાર દિવસ પલાળી રાખવાં. દરરોજ પાંચ સાત ખાવાથી બરેબર અંકવાડીયામાં મટી જશે.
- ૧૧ ઉપરનાં તૈયાર અંછર ૧૫ ખાવાથી રેચ લાગશે.
- ૧૨ લાસણ અને મૂળાનો રસ ડાંખપર ઘસવાથી વીંછીનું ઝેર નરમ પડે છે.
- ૧૩ આંકડાની કુપળો કાનમાં ખોરી દેવાથી પણ વીંછીનું ઝેર નરમ પડે છે.
- ૧૪ ઇગોરાનો અંદરનો ગોળો થોડોક ખાવાથી ચુંકે મટે છે.
- ૧૫ ઇગોરાનો ગોળો ઘસી ચોપડવાથી મોંપર થતા ખીચ મટી જાય છે અને ફરી થતા નથી.

આન્તેસ.

ગરચિન્દ.

હાંડકાયા કૃતારાનું હેર-મન પ્રમેદનથી ઉતારવાની વિદ્યા એક પરોપકારી સદૃશકર્ય તરફથી પ્રસાદી રૂપે પ્રાપ્ત થઈ છે અને તેનો અનુભવ ફતેહમંદીથી કરી ભોષો છે. એ પ્રમેદનથી દરદીને એકદર ઉતર્યું કે નહીં તેની પ્રત્યક્ષ ખતરી કરી આપવામાં આવે છે. દરદી પામેથી એક પાછ પણ લેવામાં આવતી નથી. કસોલી જઈ આવેલા દરદીઓને પણ ખાતી માટે આવવું હોય તો પણ હરકત નથી. જરૂર હોય તેણે હાંડકાનું કૃતાર કરડા પડી માત્ર દિવસ પોતાના ગાદ રવિ, મંગળ કે ગુરુવારે નીચે જણાવેલે રચને આવવું—મોતીરામ હરિશંકર ભટ્ટે. ઇ. ખી. વી. સી. વેટરીનરી સડગન. જાન્યુઆરી—Dist-Bronchi. ઇ. ભરૂચ.

અનુભવિકા.

તમે અને અમે—તમે ધન લણ્ડારના ઇશ્વર છે તો અમે પાગુ વિદ્યા—સાવણારના ઇશ્વર છીએ. તમે યુદ્ધ કરવામાં ચીર છે તો અમે સાત્રાથ કરનાર અને વાદી—પ્રતિવાદીનો અભિમાનથી જવર કાઢી નાંખવામાં સમર્થ છીએ. તમને ધન—લેણપ, આશાસ્ત્ર મનુષ્યો સેવે છે ત્યારે અમને પણ જીવિમાં રહેલી અજ્ઞાનતા દૂર કરવાની ઇચ્છાવાળા સમજનો શાસ્ત્ર શ્રવણ કરવાની કામનાથી પુરે છે. માટે હે રાજન! તમને જ્યારે અમારા ઉપર શ્રદ્ધા નથી તો પછી અમે પણ એવા જ થઈ રહ્યા છીએ કે અમને પણ તમારી દરકાર નથી.

રાજદ્વાર અને હરિદ્વાર—“ હજણું વખત નથી, મહારાજ સાહેબ એકાંતમાં બેસી કંઈક વિચાર કરી રહ્યા છે, હમણું નિદ્રા લે છે, દેવદી પરથી ઉઠી જાયો, તમને અહિં બેઠેલા જ્ઞેશે તો મહારાજ અમારા પર કોષે લાગશે. ” આવાં આવાં કટુ વચન જે રાજ, રાજા કે શ્રીમંતના દ્વાર પર ઉભેલા ચિપાલીઓના મુખમાંથી સાંભળવામાં આવે તેનું ના ત્યાગ કરી દઇ, હે ચિત્ત ! તું વિવેચનના શરણમાં જા. જેના દ્વાર પર તને શેકનારું છે જ નહિ, અને ત્યાં કોર વાક્ય પણ તું સાંભળશે નહિ. ઉત્કૃષ્ટ હે ચિત્ત ! તને મુખદાયક સાંનિ જ પ્રાપ્ત થશે.

“ ચન્દ્રનાં કિરણો સારાં લાગતાં હતાં, થની લીલી ધારાવાળી વનમૃગિ બહુ મુંદર શૂલી હતી, મિત્રોનો સમાગમ બહુ આનંદકારક લાગતો હતો, મુંગાર રસવાળી કાન્ય ક્યાઓ પ્રિય લામની હતી, કોમળા આંસુઓ વડે ચંચળ અને મનોહારી માથું પ્યારીનું મુખ મુંદર લાગતું હતું પરંતુ જ્યારથી સંસારની અનિત્યતા સમજાઈ ત્યારથી ઉપરોક્ત સર્વ વસ્તુઓ ચિત્તમાંથી દૂર થઈ ગઇ.

વિવેકાન્તન—ત્યાં સુધી મહારામાં, કામદેવરૂપી તિમિર આધિપતિ ઉત્પન્ન થયું અજ્ઞાન હતું, ત્યાં સુધી સમસ્ત જગત્ મ્હને સ્તીમય જણાતું હતું. હવે તો મ્હને મહારા નેવમાં વિવેકરૂપી મુંદર અંજન લગાડ્યું છે. તેથી હવે મહારી દૃષ્ટિ રચ્ચ થઇ ગયાથી મ્હને સર્વ સમાન જણાય છે. હવે મ્હને પ્રેમોદય સ્વપ્નમય જણાય છે.

ઉપદેશ—સરીરધારીઓના ભોગ-વિચાર વાદ્યમાં ગમકની ગંગણ વિચળીના જેવા અંગ છે, આપુ જ વાપુથી જિવ મિત્ર થઈ જનાર વાદ્ય જેનું નાશવાન છે, ધોવનને ઉગંગ પણ કંઈ સિધર રહે નેમ નથી, હે પન્ડિતો ! આ સર્વ વસ્તુ રિચનિનું વધાર્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને તમે પર્યદ્ધો સમાધિ-સિદ્ધિદ્વારા મુક્ત થઈ પડનાર યોગ ક્રિયામાં ચિત્ત પરાયી રો કે જેથી તમને સત્-ચિત્ આનંદની પ્રાપ્તિ થાય. મર્ત્યદરિ ॥

॥ યોગુરવે નમઃ ॥

એક સામાન્ય નવલકથા.

યોગાનંદનો યોગાશ્રમ

અથવા

જીવન્મુક્તિનો મહામંત્ર ॥

પ્રથમ અધ્યાય—(આશુ.)

૨૧

ત્યજતા: “ શરૂ મંદારાજે કહ્યું છે તેમ કરીશ. ઉતાવળ ન કરે, પ્રથમ તમારા પિતાને એક રહેલો યૌગિક ક્રિયા જતાવવાની શરૂમંદારાજે આના કરી છે તે પ્રમાણે થશે. હું જોવર્દનદાસ કાકાને લુદી લુદી ક્રિયા જતારીશ. તે તમે બધાં સાંત ચિત્તે બેઠે અને સાંભળજો. તમારે તે નકરવાનું નથી. તમારા અધિકાર પ્રમાણે તમને પણ મળશે. ”

સત્યવતે જરાવાર સાંત રહ્યા પછી કહ્યું: “ જોવર્દનદાસ કાકા ! શરૂમંદારાજે તમારા જેવા વૃદ્ધ ઉપર અતિશય કૃપા કરી છે. તમારા અનેક પૂર્વ-પુણ્ય સંસ્કારને લીધે તમે યોગાનંદજી મંદારાજના દર્શન કરવા પામ્યા છો. ધન્ય છે તમને ! તમે તમારી લક્ષ્મીનો કેવળ નિસ્વાર્થભાવે—પરોપકારાર્થે ઉપયોગ કરી તેમાંથી ચિત્ત ખસેડી નાંખ્યું છે એ પણ બહુ સાદું કાર્ય છે. મનુષ્ય જીવન્મુક્તિમાં રહે, ધર્મ માર્ગે લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરી ‘ત્રી પુત્રાદિકનું’ ઉદરપોષણ કરે અને પરમાત્માનું લગ્ન કરે તો તેનાથી કંઈ શું ? પરંતુ કાકા ! શું કંઈ ? ધર્મની મોટી મોટી વાતો કરનારા આપણા દેશના શ્રીમંતો ! રાજાઓ ! મિલકાતદારો ! વ્યાપારીઓ અને ગુપ્તજ્ઞ પૈસા કમાઈ બેઠેલા પેન્શનરો માત્ર મોટેથી બોલવામાં થયું છે. દેશનાં દુઃખી દગ્ગી કંજાલોને શોધી મોઢી બૂખ્યાને બોલન કોણ આપે છે ? તરસ્યાને પાણી કોણ પાચે છે ? કટકા વગર વગર રખડતાને વસ્ત્રો કોણ આપે છે ? દુઃખીઓને દિવાળો કોણ આપે છે ? જાગવાન રામ-કૃષ્ણ પરમહંસ તો દુઃખી દગ્ગીઓને “ નારાયણ ” જ માનના અને તેમની સેવાનું મહાન પુણ્ય જણાવતા ! પરંતુ તેમની સેવા કોણ કરે છે ? ”

જોવર્દનદાસ બે હાથ બેઠી બોલ્યા: “ ભાઈ સત્યવત ! હું તો એ જાણ ત્યારા પુણ્ય પ્રતાપ માનું છું કે જેથી અમને આવા મહા સમર્થ યોગી મહાત્માનાં દર્શન થયાં અને તેમની કૃપાદ્રષ્ટિને લીધે અમને સંજીવિ ઉપજી ! ભાઈ ! હું મંદારા જીવનમાં મગસા અનેક અનુભવો ઉપરથી બેઠું રહ્યો છે કે મનુષ્ય જેટલાં કાળાં ધોળાં અને પાપ પ્રપંચ કરે છે તેની અસર તેના શરીર, મન, વાણી અને કર્મ ઉપર થાય છે. નહાન વિચારી દરનારાઓના શરીરમાં અનેક વ્યાધિઓ ઉત્પન્ન થાય છે. આ લોકમાં અનેક પ્રકારનાં લાષંકર દુઃખ દહોં ભોગવે છે અને પરબ્રહ્મમાં પગ નીચ જન્મ પાગી અનેક પ્રકારનાં કષ્ટ ભોગવે છે ! મંદારા અનેક મિત્રોને હું બેઠું છું કે જેના મનમાં રાતદિવસ પાપ પ્રપંચના વિચારો થયા કરે છે તેનાં ગુપ્ત લાષંકર મધ ગયાં છે ! તેમને અનેક પ્રકારનાં

દુઃખો સહન કરવાં પડે છે ! પણ જેઓ સારાં કર્મ કરે છે, સારા વિચારો કરે છે અને ઉત્તમ પ્રકારનાં અનેક યતયાગાદિ દેવ-અનુષ્ઠાન કરે છે તેમને અનેક પ્રકારે સુખ શાંતિ થઈ રહી છે ! ભાઈ ! કેટલાક પાપી મનુષ્યોને દેખીતું સુખ જણાય છે ખરું પરંતુ તેમનાં અંતઃકરણો ઉઘાડીને જોઈએ તો તેમને પણ અનેક પ્રકારનાં દુઃખજ છે ! કેટલાક દ્વારા મિત્રોએ લોકોની ચાપણા જાણવી છે, કેટલાકે અત્યંત માણસોને બૂલચાપ ખતાડી મોટા મોટા કંપનીઓ કાઢી યોજનાનાં ધર લઈ છે, પરંતુ ભાઈ ! હું તો એ સર્વમાં પાપ, પાપ ને પાપજ જેઉં છું. તેજ કારણથી મહેં મ્હારી સર્વ લક્ષ્મી ત્હારા હાથમાં સોંપી દીધી છે ! શુદ્ધેયની ઇચ્છાનુસાર ઉપયોગ કરો ! તેમાં મ્હારું નામ સુદ્ધાં નોડશે નહિ ! એ સર્વ પાપના પૈસા દાન ધર્મ કરી દો ! ગંધ, હવે હું પાપનો પથાતાંપ કરી પુનઃ એવું કૃત્ય ન ચાપ એટલુંજ પ્રભુ પાસે માંગીશ. ”

સત્યંત્રતઃ “ કાકા ! પાપનો પથાતાંપ ચાપ, એક વખત પાપનું સ્વરૂપ સમજવા પછી મનુષ્યથી પુનઃ તે ન ચાપ તો પરમાત્મા તેની પ્રાર્થના સ્વીકારી તેને ઉચ્ચ પદે સ્થાપે છે. નગે પ્રભુ પાસે જેવું માંગશે તેવું મળશે એ સૂત્ર સત્ય સમજાવે. ઇશ્વર તો અણુઅણુમાં વ્યાપક છે. ગાળો દેનારને જાદુશામાં પાછી ગાળો જ મળશે. મારનારને માર જ મળશે, પ્રપંચ કરનારની સ્થાને પ્રપંચ જ રચાશે, લોકોનાં ગળાં કાપનારનાં પોતાનાં જ ગળાં શે, લોકોને ઇગનારાઓને પણ એક દિવસ ઇગાણું પડશે ! આ સર્વ તદ્દન સત્ય છે. એ સાથે દાન, ધર્મ, પરાપકાર કરનારને તેનો તેવોજ જાદુનો મળશે, એમાં જરા પણ ભય નથી. કાકા ! આપણા લોકો થોડી શુદ્ધિ વાપરે અને વિચાર કરે તો પરમાત્માની તદ્દત દયાળુતાનું પ્રમાણ તુરંત જ સમજવામાં આવે ! જેવુંતો ખેતરમાં અંતરમાં એક યો વાવે છે તેનો જાદુનો પરમાત્મા હજારો દાણા પાછા આપી વાળે છે ! ફરીતો એક ટોનો જમીનમાં વાવીએ છીએ તેનો જાદુનો પરમાત્મા હજારો ફેરીઓ આપી વાળી દે ! એના રાજ્યમાં ફેરી એટલે વ્યવસ્થા છે ! તમે એક વસ્તુનું દાન કરો, પરમાત્મા ને હજાર ગણું પાછું આપે છે ! લોકો શુદ્ધિ ઉપયોગ કરે અને જરાક વિચાર કરે તેમને સમજાય કે : “ જેવું આપવું તેવું લેવું, જેવું વાવવું તેવું લણવું. ” સત્કર્મ નહીં, જાદુશામાં સત્કર્મ મળશે. પાપ પ્રપંચ કરો, જાદુશામાં તેવું જ મળશે. પરમાત્માએ સૃષ્ટિની રચના કરી છે તેમાં તેણે જાદુ જ સુંદર વ્યવસ્થા કરી છે. તેના રાજ્યમાં અદૃશ્ય ન્યાયાધીશો, કાગળ ખડીયો કે કલ્પમ વગર, અદૃશ્ય રહી ક્ષણે ક્ષણે જજમેંટ લખ્યા જ કરે છે અને ચૂં ચૂં જાદુનો આપ્યા કરે છે ! હકિમ દરે તે ગામ જાણે પણ ઇશ્વર દરે તે કોઈ ન જાણે. એ કહેવત તદ્દન સત્ય છે. જે મનુષ્યો નિઃસ્વાર્થભાવે પરાપકાર કરે છે તેને ઇશ્વર તેવો જાદુનો આપે છે. એમાં પણ સંદેહ નથી. ભારતવર્ષમાં થઈ ગયેલા અનેક દેશલક્ષ્નોએ નિઃસ્વાર્થ દેશ-સેવા કરી છે તેનાં નામ ઇતિહાસમાં-મોટા હૃદયમાં-અમર થઈ રહ્યાં છે. જે લોકોએ પરાપકારને નામે કળાઈ કે પ્રપંચ ચલાવ્યા છે તેને અનેક તિરસ્કાર-મજતા મળે છે ! કાકા ! જે આપણે ઇશ્વર, સાત્ત્વ અને પુનર્જન્મ એ ત્રણને માનીએ તો એ ત્રણનું સ્વરૂપ જરાજર સમજવું જોઈએ અને એ ત્રણે સંબંધી આસાઓનું યથાર્થરૂપે પાલન કરવું જોઈએ. સપિમ્બુની પ્રશિત્ત ગ્રન્થો એ જ ઇશ્વરના કાવદા છે. ત્રણાંથમાનુસાર સપિઓએ કર્મ-ધર્મના નિયમો બાંધ્યા છે. તે પ્રમાણે સર્વેએ વર્તવું

જો જેકોએ તેમ નહિ કરનારને કૃષ્ણી અદ્ય મત્તા દર આપ્યા વિના નહીં નથી
ગત્યાર સુધી તમે તમારૂં ધર્મ-કર્મ જુ યા હતા. પૂર્વ મ-અન્યને ગુરુ યોગાનંદજી
એ તમને તે તરફ વાળ્યા છે ત્વ યા ત્યાથી રહવા જુ યા ત્યાથી ફરી ગયો મા,
તમે સમજના હો તો હવે પુનઃ પાપ પ્રપચ્ચા પડ્યો નહિ. નિત્યને એ તરફ જરુ
નાકરને અને કષ્ટપ્રાપ્તિમા વળી જવો. ”

ગોવર્દનનાથ “ ભાઈ! ત્હામ્મા ને ક્યાધુમ્મા ૫ રેર સમજનો નથી ૫ તો હવે
તમારે શરૂ હુ મ્હાર ક્યાધુ કો એન માયુ હુ ”

સત્યવત “ કામ ! ગુરુએ મ્હને જે આતા કુમારી છે તે ત્હામ્મા ૫ત્તપના છે
તમને નજુ ચાગ યોગિક ક્રિયાઓ-કુચ્ચમ્માએ-એવા જાતાવનાના છે કે જેથી તમે નિગંગી
-હો, ગંગી, મન, વાણી, કર્મ, મર્ચ પવિન યદ ગચ મન લટમ્મુ રિધા થાય, અન
પમ નિર્મળ શાંતિ મુખ ભોગની રામ, દરીગમા નેના આત્મમ્માગને તન જેકો ગો,
અને ધર્મે ધર્મે તમે જાણ જગતો જુલી જદ આતર જગત્તના પ્રમાણી થાઓ ગુરુએ
ની કૃપા યદ પછી વાગ રી ! એ તો મ્હાન દયાગુ છે મ્હાન કૃપાગુ છે ’

ગોવર્દનનાથ “ ભાઈ ! મ્હાર બીન્નુ ગુ જેકોએ ગુરુએની કૃપા થાય તો જગ છે
ચિત્તવૃત્તિ ચાત થાય તો ભાઈ તુજ પમેશ્વર આટની વધ મુખી અને અગુભવ થમા
ખાતા હજુ ચિત્ત અનેક રિધો તન્દ ડોડે છે ભાઈ, એ શાલ-રિધા થાય એમ કો
ગરને મ્હને મ્હાન મુખ થયુ માનીશ ’

સત્યવત “ કામ ! આવતી મનથી એકાદમા તમને એ જ પ્રેરેલો અવગમ
’તવવતો હુ ચાનો, હવે ગુરુને મખ્માદ-મખાદિ-રિધિમાથી જગત થયા હો ’

મર્ચ Cયા ગુ દેવના કોપમા પ્રેરેલ ક્યો સાર એકા ઘોડીવાગ ધર્મ એટનામા જ
ગુરુએ ધર્મે ધર્મે નેત્રો Cધાડ્યા. ક્ષમામગ્ધવિત મ્હને જગદા ૧૦ ધાણુ મી મામ્તી
નથી પ્રભુના લગ્નમાથી મ્હને માયાગચમા આરી શમતુ નથી તેથી મ્હાનગમ્મા ની
નેત્રો દિધાલી આમતેમ જેવા લા યા સત્યવત રહમે જેલ જોત્યા “ ગુતિ ૬૦ ”

સત્યવતે નમન દરી કયુ “ હા પ્રભુ ! ” ફરી જોનારા વા પો

ॐ ब्रह्मविद्यां प्रयक्ष्यामि सर्वज्ञानं मनुत्तमम् ।

यत्रात्पत्तिं लयं चैव ब्रह्मविष्णु महेश्वरात् ॥ ૧ ॥

प्रमादान्तरं ममुच्यस्य विष्णोरद्भुत कमेण ।

રહસ્ય બ્રહ્મવિદ્યાયા કુદ્યામિ સમચક્ષતે ॥ ૨ ॥

૧ રૂતિ કહે છે કે, મર્ચજાનના Cપમ ૨૫ મર્ચો કૃષ્ટ ક્રણજાનનુ અને ક્રમા
રિપ્પુ, મ્હેનર, એ જુ દેવતાઓના । નેનો જન્મ, મિયતિ અને પવન, એ રિપવન
વર્ણ કીન

૨ પગિડતો કહે છે કે લક્ષ્મણ કૃપા કે વા માટે જેલો નત-અમારી દનિદરે
જન્મ રુદ્ધુ ક્યો હતો અને જેલો મલ્યાદિ ૨૫ ધાણુ કી વિનમપત્ત, મર્ચ ૧
Cપુ તે જ રિપ્પુ પ્રવૃત્તિ ત્તલ વિદ્યાનો ગોપનિય નિવધ એ પ્રજુર તે ને

ઔમિત્યેકાક્ષરં વ્રક્ષં યદુન્તં વ્રક્ષયાદિભિઃ ।

શરીરં તસ્ય વક્ષ્યામિ સ્થાનં કાલં લયં તથા ॥ ૩ ॥

તત્ર દેવાસ્રયઃ પ્રોક્તા લોકા યેદાસ્રયોઽસ્રયઃ ।

તિસ્ત્રો માત્રાદ્વિમાત્ર ચ અક્ષરસ્ય શિથસ્ય ચ ॥ ૪ ॥

યોગાનન્દજીએ જે હાથ ઉઘાડી કહ્યું: “ વત્સ! ત્હારે કંપાણુ યાઓ, તું બહુ ઉત્તમ પુરૂષ છે. બ્રહ્મવિદ્યાને પાત્ર છે. યોગવિદ્યાને આધિકારી છે. પૂર્વજન્મે અનેક મુક્ત કર્મ કરી ત્હેં જન્મ ગ્રહણ કર્યો છે. તેથીજ આ જન્મે ત્હને આ સંતુષ્ટિ મુજ છે. ત્હારા મન્ત્રોચ્ચારથી હું વિશેષ પ્રસન્ન થયો છું. ”

સત્યજને જે હાથ સાથે મસ્તક નમાવી કહ્યું: “ પ્રભો! એ સર્વ આપની દયા-કૃપાનું જ પરિણામ છે. આ અધમ, પાપી આપને શરણું છે. ”

યોગાનન્દજી: “ આ સર્વને આજથી ત્રણ રાત્રિપર્યંત આ આશ્રમમાં નિવાસ કરવાનો છે. એમ થયાથી એમની ચિત્તવૃત્તિમાં અમુક પ્રકારનો ફેરફાર થશે. ત્રણ દિવસ એમને કળાદાર કરાવવાથી દેહશક્તિ પણ થશે. પછી એમને અધ્યાત્મતાનમાં, ધર્મતાનમાં આગળ વધારવાની વ્યવસ્થા થશે. કેમ કંપાણુદાસ! અર્ધે રહેવાની ઇચ્છા છે કે ? ”

કંપાણુદાસ જે હાથ જોડી બેઠો હતો તેણે કહ્યું: “ ભગવન્! આ પાપી છું । પરંતુ કૃપા કરશે હો એ કંઈ જોવો તેવો ઉપકાર નથી. આપના ચરણમાં મન, વાણી અને કર્મ અમે સમર્પણ કર્યો છે પછી અમારા મનથી અમે જરા પણ વિચાર કરવા શક્તિ નથી. આપ જેમ કહેો તેમ વર્તવું એ જ અમારો ધર્મ છે. આપ અમારા ગુરુદેવ !, આપ અમારા ઈશ્વર છો. આપ જ અમારા પિતા છો, આપ જ અમારા માસિક મા, આપ અમને આજ્ઞા અધિકારમાંથી જ્ઞાન-પ્રકાશમાં લઈ જનાર દેવપિતૃ છે. આપ અમને વાસનાના ભયંકર બંધનમાંથી મુક્ત કરનાર ઈશ્વર છો. આપ અમારા જેવા પામરને ભવસાગરમાંથી તારનાર ભરઉદ્ધારક મહાન શક્તિ છો. અમારે સર્વસ્વ અમે આપના ચરણમાં મેંપિયું છે. હવે પછી અમારે દા, ના, કહેવાનું રહેતું જ નથી. આપ જ અમને આત્મા કરમાવો તેમ અમારે કરવાનું છે. પિતાને સર્વસ્વ સોંપી દઈ નિશ્ચિન્ત થાય એનું જ નામ સુપુત્ર છે. ભગવન્! આપની ઈચ્છાનુસાર કરવા હું સદૈવ તૈયાર જ છું. ”

યોગાનન્દ: “ ધન્ય છે વત્સ ત્હને ! જે વ્યાધિમંત્ર મનુષ્ય વૈદ્યાના હાથમાં પોતાન પ્રાણ સોંપે છે તેનું છવન મુશ્કિલ રહે છે. અનેક વૈદ્યોને ઘેર-ભરેજોનાર રોગીનું છવન ભવવ્રત હોય છે. ત્હારી આ શરીર પ્રત્યેની ગુમનિશીથી જ તું આંધોક પરમેશ્વર !

૩. બ્રહ્મજીએ એકાક્ષર બ્રહ્મસ્વરૂપ ઐકાર સંજ્ઞાથી જે વર્ણન કર્યું છે તે ઐકાર બ્રહ્મના અવયવ, સ્થાન, વર્ગ, માયારૂપ કૃત્ત્ર અને લય સંજ્ઞાની વર્ણન કરીશ.

૪. એ ઐકાર બ્રહ્મના બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ્વર એ ત્રણ દેવતા, પૃથિવી, અંતરીક્ષ અને સ્વર્ગ, એ ત્રણ જુવન, ઋક્, યજુઃ અને સામ, એ ત્રણ વેદ, દક્ષિણમિ, ગાર્દભસ અને આવત્તનીય નામક ત્રણ અગ્નિ અક્ષર અર્થાત્ અક્ષર, ઉક્ષર એ જે સ્વરની ત્રણ માત્રા, અને શિવસ્વરૂપ મહારત્ની અર્ધ માત્રા ગણવામાં આવે છે.

કલ્યાણ સાધી શકશે. આજથી તમારે જવાને અરે નિવાસ કરવાનો છે. આ માથેની ખીછ બે પર્ણકુટીર તમારે માટે છે. અભ્યસરિછ અને સત્યવત તમારી ખરદાસ્ત કરશે. ધરનો અભ્યસરિછ કરાવી દેશે.”

કલ્યાણુદય “હા પ્રભુ ! તે સર્વે યથા રહેશે. પ્રભુ તે મંજાવશે”

યોગાનંદ : “કીક, આજે હવે તમે સર્વે બાહ્યની પર્ણકુટીરમાં જઈ આનંદ કરો. જગીયામાં આમ તેમ કરો. આજે મુરદેવ બહુ યાદ આપે છે માટે કાલ પ્રાતઃકાલ પર્વત અહિંથી ઉઠવાનું નહિં થાય. તમે, મન્યવત મર્વે ખુબ આનંદ કરો.”

એમ કહી સર્વને આશીર્વાદ આપી યોગાનંદજી આમન પર જ નેત્રો મીંચી સમાધિસ્થ થયા. શીતવ્રતમાટે નિસનિયમ પ્રમાણે પર્ણકુટીરના સર્વે દ્વાર બંધ કરી દીધાં.

સર્વે જગીયામાં વિચરણ કરવા લાગ્યાં. પ્રમુગ્ધોપાત અધ્યાત્મ મંગીનો યવા ભોગ્યા. રાત્રિને મમરે સર્વે ભગ્ન કરીન કરી રાખ્યાને સરણ થયા.

પ્રકર અધ્યાય.

શુદ્ધિ પ્રકાર.

ગુરુદેવતી આજાનુસાર મરે અન્ય પર્ણકુટીરમાં ગયાં. તેમાં એક બીજે બપુ પન્ન હતો. ત્યાં બાથકા આરામ લેવા જતા આડાં પડ્યાં. યોગદંદાસ, કલ્યાણુદય અને જ્યાં ત્રણે સત્યવતની સ્થાને બેઠાં. છુધાવગ મનુષ્ય જેમ ધરના ખૂણખૂણામાં ફરી વળ્યા આહાર શાયે છે તેમ જ્ઞાનપિપાસુ યોગદંદાસ વગેરે ત્રણે મનુષ્યો અસારે જ્ઞાનમુધાથી પિપાતાં હતાં. તેમને કેવળ જ્ઞાનની જ ઇચ્છા હતી. તેમનું મનમાં નિશ્ચય યથા થયો હતો કે : ખલ સત્ય, જગત્ મિથ્યા છે. માટે જ સંસારના વિષય-ભોજ-થી દૂર રહી કેવળ ઇશ્વર-દર્શન કરવાં અને વિવિધ પ્રકારની વાસનાભગથી દૂર રહી છત્ર-સુક્ત દાસ યોગથી પુનઃ જન્મ મરણ ન થાય એવો પાત્ કરવો. આજે તેઓ એ જ પાત્તું એક પચ્ચીયું યોગ મવા તપર થયાં છે. આજે તેઓ જ્ઞાન-લિપ્તા માગવા મત્યવતની સ્થાને બેઠાં છે. મત્યવત પણ તેમને જ્ઞાન દાન દેવા તપર થઈ રહ્યો છે.

- સત્યવતે કહ્યું “ગોરદંદાસ ! લાઈ કલ્યાણુદય ! જ્યાં ગયાં ! હું જો કોઈ કહું તે એકથિસે માંબજાએ અને તે જ પ્રમાણે વર્તમાનું સર કરજો. કેવળ જ્ઞાનની વાતો માંભજાએ એક દાનેથી બીજે કોને કાઢી નાંખવાથી કશું ફળ નથી. એમાં તો વક્તા અને શ્રોતાનો વખત નક્કરો જાય છે એટલું જ. એ જ કારણથી હું કોઈના મઠો આગળ જ્ઞાનની વાતો કરતો નથી. ધર્મનાં ભાષણો કરતો નથી. જો એ વિષય જનંદ હોય તે ભડે કરે. તેમાં મને વાંધો નથી. મહાગ વિચારો પ્રમાણે તો જ મનુષ્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી આચરણમાં મૂકે તેને જ ઉપદેશ દેવો. કલ્યાણુદય કાઠા ! મનુષ્ય અનેક પાપ-અપાંચ-કપટ કરી પુણ્ય કલ્પ બેસું કરે તેથી વાચ જો ? પેટને ખરો તો સવાગેર અચથી પૂર્ણ જાય છે અને પાચ કાચના વચરે ગરીર દકાઈ ચકે છે, નિવાસ માટે એકાદ માધારણ મહાન હોય તો

ઓમિત્યેકાક્ષરં બ્રહ્મ યદુક્તં બ્રહ્મવાદિભિઃ ।-

શરીરં તસ્ય વક્ષ્યામિ સ્થાનં કાલં લયં તથા ॥ ૩ ॥

તત્ર દેવાદ્યયઃ પ્રોક્તા લોકા વેદાદ્યયોઽપ્યયઃ ।

તિસ્રો માત્રાંદ્રમાત્ર ચ અક્ષરસ્ય શિષ્યસ્ય ચ ॥ ૪ ॥

યોગાનન્દજીએ બે હાથ ઉંચા કરી કહ્યું: “ વત્સ! ત્હારું કક્ષાણુ સાચો. તું બહુ ઉત્તમ પુરુષ છે. જ્ઞાતિવિધાને પાત્ર છે. યોગવિધાનો અધિકારી છે. પૂર્વજન્મે અનેક સુદૃઢ કર્મ કરી ત્હને જન્મ પ્રદણુ કર્યો છે. તેથીજ આ જન્મે ત્હને આ સંતુષ્ટિ સુછ છે. ત્હારા મન્ત્રોચ્ચારથી હું વિશેષ પ્રસન્ન થયો છું. ”

સસત્રને બે હાથ સાથે મસ્તક નમાવી કહ્યું: “ પ્રભો! જો સર્વ આપની દયા-પાનું જ પરિણામ છે. આ અપમ, પાપી આપને શરણે છે. ”

યોગાનન્દજી: “ આ સર્વને આજથી ત્રણ રાત્રિપર્યંત આ આશ્રમમાં નિવાસ કરવાનો છે. એમ થયાથી એમની ચિત્તશક્તિમાં અમુક પ્રકારનો ફેરફાર થશે. ત્રણ દિવસ એમને ફળાદાર કરાવવાથી દેહશક્તિ પણ થશે. પછી એમને અધ્યાત્મતાનમાં, ધર્મતાનમાં આગળ વધારવાની વ્યવસ્થા થશે. કેમ કક્ષાણુદાસ! અહિં રહેવાની ઇચ્છા છે કે ? ”

કક્ષાણુદાસ બે હાથ જોડી બેઠો હતો તેણે કહ્યું: “ ભગવન્! આ પાપી છું. પૂર કૃપા કરો હો. જો કાંઈ જેવો તેવો ઉપકાર નથી. આપના ચરણમાં મન, વાણી ને કર્મ અમે સમર્પણ કર્યા છે. પછી અમારાં મનથી અમે જરા પણ વિચાર કરવા થિંચી નથી. આપ જેમ કહો તેમ વર્તવું એ જ અમારો ધર્મ છે. આપ અમારા ગુરુદેવ । આપ અમારા હૃદય હો. આપ જ અમારા પિતા હો, આપ જ અમારા માત્રિક । આપ અમને આતાન અંધકારમાંથી રાત્ર-પ્રકાશમાં લઈ જનાર દેવાગિદેવ હો. આપ અમને વાસનાના ભયંકર જંબનમાંથી મુક્ત કરનાર હૃદય હો. આપ અમારા જેવા ભરતે ભવસાગરમાંથી તારનાર ભવઉદ્ધારક મહાન્ શક્તિ હો. અમારું સર્વસ્વ અમે આપના ચરણમાં મોંધ્યું છે. હવે પછી અમારે હા, ના, કહેવાનું રહેતું જ નથી. આપ જ અમને આતા દુરમાત્રો તેમ અમારે કરવાનું છે. પિતાને સર્વસ્વ સોંપી દઈ નિશ્ચિન થાય એનું જ નામ સુપુત્ર છે. ભગવન્! આપની ઇચ્છાનુસાર કરવા હું સદૈવ તૈયાર જ છું. ”

યોગાનન્દ: “ ધન્ય છે વત્સ ત્હને ! જે વ્યાધિમંત્ર મનુષ્ય વૈદના હાથમાં પોતાન પ્રાણુ સોંપે છે તેનું જીવન મુરક્ષિત રહે છે. અનેક વૈદોને ઘેર લઈનેનાર રોગીનું જીવન બપવરત હોય છે. ત્હારી આ શરીર પ્રત્યેની શુભનિર્ણયી જ-તું આલોક પરતોડો

૩. જ્ઞાતિવિધાએ એકાક્ષર જ્ઞાતિસ્વરૂપ ઐકાર ‘ઓમ’થી જે વર્ણન કર્યું છે તે ઐકાર જ્ઞાતના અપયય, સ્થાન, વર્ગ, માયારૂપ કાલ અને લય સંબંધી વર્ણન કરીશ.

૪. એ ઐકાર જ્ઞાતના જ્ઞાતા, વિષ્ણુ અને મહેશ્વર એ ત્રણ દેવતા, પૃથિવી, અંતરીક્ષ અને સ્વર્ગ, એ ત્રણ જુવન, નદી, યજ્ઞ: અને સામ, એ ત્રણ વેદ, દક્ષિણામિ, ગાદપત્ય અને આપતનીય નામક ત્રણ અગ્નિ અક્ષર અર્ધાત્ અક્ષર, ઉક્ષર એ બે સ્વરની ત્રણ માત્રા, અને શિષ્યસ્વરૂપ મહારત્રી અર્ધ માત્રા ગણુવામાં આવે છે.

કલ્યાણુ માધી શક્યો. આજીવી તમારે બધાને જાણે નિવામ કરવાનો છે. આ માથેની બીજી બે પર્ણકુટીર તમારે માટે છે. જ્ઞાત્યારિજી અને મત્યવત તમારી બરદાસ્ત કરો. ધરનો બદોબસ્ત કરાવી દેજો.”

કલ્યાણુદામ “હા પ્રભુ ! તે મર્વ થઈ રહેજો. પ્રભુ તે ગંભીરજો”

યોગાનંદઃ “લોક. આજો હવે તમે મર્વ બાનુની પર્ણકુટીરમાં જઈ આનંદ કરો. બગીચામાં આમ તેમ રજો. આજો શુદ્ધે બહુ યાદ આવે છે માટે કાવ પ્રાન કાવ પર્યન અદિથી ઉકવાનું નહિં થાય. તમે, મત્યવત મર્વ બુદ્ધ આનંદ કરો.”

એમ કહી સર્વને આશીર્વાદ આપી યોગાનંદજી આગમ પર જ નેત્રો મીચી મમાધિરથ થયા. શીનવપ્રમાદે નિયનિયમ પ્રમાણે પર્ણકુટીરના મર્વ દ્વાર બંધ કરી દીધા.

મર્વે બગીચામાં વિચરણુ કરવા લાગ્યાં. પ્રક્રમોપાત અધ્યાત્મ મેળીનો થવા લાગ્યા. રાવિને મમમે મર્વ ભગ્ન કર્મન કરી શકાવે શક્ય થયા.

પદ્ય અધ્યાય.

શુદ્ધિ પ્રકાર.

૭૧ કેવની આજાનુમાર મર્વે અન્ય પર્ણકુટીરમાં ગયાં. તેમાં એક બીજો ખણ પગ હતો. ત્યાં બાગશે આગમ લેવા જતા આમાં પડ્યાં ગોવર્દનદાસ, કલ્યાણુદામ અને જ્યા ત્રણે સસવતની મ્હામે બેઠાં. કુધાતુર મનુષ્ય જેમ ધરના ખૂણેખૂણામાં ફરી વળી આહાર શોધે છે તેમ જાનપિપાસુ ગોવર્દનદામ વગેરે ત્રણે મનુષ્યો અભારે જાનકુધાથી પિપાતાં હતાં તેમને કેવળ જાનની જ ઇચ્છા હતી તેમના મનમાં નિશ્ચય થઈ ગયો હતો કે: જ્ઞાત મત્ય, જગત મિથ્યા છે. માટે જ મંસારના વિષપ્રભોગથી દૂર રહી કેવળ ઇશ્વર-દર્શન કરવાં અને વિવિધ પ્રકારની વાનનામગથી દૂર રહી જીવન્મુક્ત દશા ભોગથી પુનઃ જન્મ મરણ ન થાય એવો વત કરવો. આજો તેઓ એ જ યતનનું એક પચથીયુ યોગ મદા તત્પર થયાં છે. આજો તેઓ જ્ઞાન-ભિક્ષા ભોગવા મત્યવતની રહામે બેઠા છે. મત્યવત પણ તેમને જ્ઞાન દાન દેવા તત્પર થઈ રહ્યો છે.

- સત્યવને કહ્યું: “ગોવર્દનદાસ ! લાભ કલ્યાણુદામ ! જ્યા માતા ! હું જે કંઈ કહું તે એકચિત્તે માંબળને અને તે જ પ્રમાણે વર્નવાનું શરૂ કરજો. કેવળ જાનની વાતો સાંભળી એક કાનેથી બીજે કાને કાઢી નાખવાથી કશું ફળ નથી. એમાં તો વસ્તા અને આતમો વખત નકામો ભય છે એટલું જ. એજ કારણથી હું કોઈના મ્હો આગમ જાનની વાતો કરતો નથી. ધર્મનાં લાવણો કરતો નથી. જેને એ નિશ્ચય પર્વદ હોય તે ભણે કરે. તેમાં મ્હને વાંધો નથી. મ્હાગ વિચારો પ્રમાણે તો જે મનુષ્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી આચરણમાં મૂકે તેને જ ઉપદેશ દેવો. કલ્યાણુદાસ કાકા ! મનુષ્ય અનેક પાપ-પ્રવંચ-કપટ કરી પુણ્ય ક્રમ બેસાડે કે તેથી વાત મોં પેટનો ખાટો તો સવાગર અચર્ય પૂર્ણ જાય છે અને પાપ કાપના વચ્ચરે ગરીબ દંકાઈ રહે છે, નિરાસ માટે એકાદ માધારણ મહાન હોય તો

બસ છે, પરંતુ લોભ, મોહ અને અહં-મમત્વને લીધે જ મનુષ્યો અનેક પ્રકારના દુષ્ટતાઓ કરે છે અને અનેક પ્રકારના દુઃખો ભોગવે છે. હવે તમે સર્વે અધિકારી છવો શિવરૂપ થઈ જાઓ અને વારંવાર જન્મ મરણનું ભયંકર દુઃખ ન ભોગવો એ જ લાગણીથી પ્રેરાઈ તમને કાંઈક કહેવા તત્પર થયો છું અને શુદ્ધેવના ચરણ સમીપ તમને લાવી મૂક્યાં છે.

મનુષ્યને દયાળુની ઈચ્છા હોય, ઈશ્વરનાં દર્શનની ઈચ્છા હોય તો તેણે પ્રથમ મનમાં દૃઢ નિશ્ચયરૂપે માનવું જોઈએ કે: જગતનો રચનાર ઈશ્વર છે. તેણે જ આ જગત રચ્યું છે. તે પરબ્રહ્મ પરમેશ્વર એક અખંડ, નિરાકાર, નિરાકાશ, નિરંજન, નિરામય, સકલરિચ્છિત, કાલ, દેશ, વર્તમાન અબ્યાધિત, આરપાર, શુદ્ધ, નિખિલ, નિર્મળ, અદ્ભુત, આદિ, મધ્ય, અંત રહિત, નામરૂપ રહિત, સ્વયંજ્ઞાન દષ્ટ, સ્વતઃ અસ્તિત્વજ્ઞાન રહિત, સ્વયં સાક્ષાત્કાર સ્વસિદ્ધસ્વરૂપ છે. એ સાથે માયા પણ અંનાદિ છે. માયા કાંઈ બીજું વસ્તુ નથી. ઈશ્વરનીજ ઈચ્છાશક્તિ તે માયા. એ પરબ્રહ્મ સ્વરૂપના શુણ્ણું કારણ છે. એ માયા અથવા બ્રહ્મેશ્વર, સ્વરૂપ અહંકાર નિમિત્ત સર્વ અંડ પિંડ ચરાચર બ્રહ્માણ્ડ અને બહિરાણ્ડ ગોળની અંદર તથા બહારના રચાનમાં સાત પ્રકારે નિવાસ કરે છે, પ્રથમ જ્ઞાન સ્વરૂપ, દ્વિતીય કલ્પામય, તૃતીય પ્રણયમય, ચતુર્થ નાદમય, પંચમ પ્રાણમય, ષષ્ઠમ વાસિમય, અને સપ્તમ વ્યાસમય-સ્વરૂપ, એમ સાત પ્રકારે નિવાસ કરી રહ્યો છે. એજ સાત બ્રહ્મેશ્વર સ્વરૂપ પ્રકાર એકમય કરી ચાર સ્વરૂપ પ્રકારમાં અખંડ બ્યાપી. બીજી પંચકૂલ વ્યવહાર કરી રહ્યો છે. પ્રથમ તે પરત્વ તન્માત્ર વ્યવહાર કરે છે, બેતાથી યથાર્થ એક નિરાકાર બ્રહ્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. બીજું કર્તૃત્વ દર્શન માત્ર રૂપાકાર વ્યવહાર કરે છે. જેથી યથાર્થ તત્ત્વજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. ત્રીજું, સર્વ કૂલત્વદર્શન માત્ર રૂપાકાર વ્યવહાર કરે છે જેથી દેવતા અનુબ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. ચોથું, ભોક્તૃત્વ નામ માત્ર મૂર્તિધર વ્યવહાર કરે છે જેથી મંત્રાકાર, મંત્ર શબ્દ પ્રકાર, સર્વ શક્તિ સિદ્ધિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. એવી માયાભ્રાંતિ ચાર પ્રકારે થાય છે. એ ચારે પ્રકારનો સાક્ષાત્ અનુભવ કરી લીધા પછી જ્યારે સ્વાનુભવ દેવલ્ય થઈ જાય છે ત્યારે સુંદર રીતેજ મિદ્ધિ શક્તિનો અનુભવ પણ થઈ જાય છે. પ્રથમ મંત્રદ્વારા ઉચ્ચાટન, આકર્ષણ કરી લીધા પછી રૂપ ધ્યાનદ્વારા સર્વ દેવતા દર્શન, વરપ્રસાદ અને અનુબ્રહ્મ પ્રાપ્ત કરી ક્ષણ, દેવલ્ય વશ્યદ્વારા, સર્વ શક્તિ સિદ્ધિ દેવલ્ય કરીને અરૂપ તત્ત્વજ્ઞાન યોગદ્વારા સર્વ શક્તિ સિદ્ધિ બંધન, સ્તંભન, સ્થાપન કરીને અતે જ્ઞાનયોગદ્વારા સ્વયં અનુભવ કરવા યોગ્ય શક્તિ સિદ્ધિ કરી શકાય છે. તમારા અધિકાર પ્રમાણે તમને જ્ઞાનયોગ—અનુયોગ સમગ્રવવાની ધારણા છે. પ્રથમ તમે મનમાં એ પરબ્રહ્મ અને માયા સ્વરૂપની ધારણા કરો. આસપાસની જગત અને આશાઓને દૂર કરી દો. મનને બીજા વિચારોમાંથી પાછું ખેંચી લઈ કેવળ ઈશ્વરના વિચારોમાં અને તેનો સાક્ષાત્કાર કરવાના વિચારોમાંજ નેહી દો, અને તે પ્રાપ્ત થાય એવોજ યત્ન કરો અને સર્વ પ્રકારનો પરિશ્રમ કરો. એજ પ્રથમ આત્મ શુદ્ધિ છે. એજ ચિત્ત શુદ્ધિ છે. અનેક વિચારોમાં ચિત્તને ઘોઝવતા રહેશો, તો તમારું કાંઈ વળશે નહિ, મારેજ પુનઃ કહું છું કે કેવળ ઈશ્વર પ્રાપ્તિ મારેજ યત્ન કરો. હવે હું બીજી શુદ્ધિયો કહું છું. તે ધ્યાન દષ્ટને સાંભળો. એવી શુદ્ધિ

આજ્ઞાતકાર થયો. શરીરનો અંત-પ્રત્યંગી શુદ્ધિ કર્યા વિના આગળ જવાએ નહિં.

મસ્તક શુદ્ધિ—શરીરનો મુખ્ય ભાગ મસ્તક છે. એ મસ્તક પ્રપંચ અને વિપ-
વામતામાં રહેવાથી અનંત દુઃખ, વ્યાધિ, ભય આદિનું કારણ થાય છે. એને ઉપરોક્ત
મુખ્ય પરબ્રહ્મ પરમેશ્વરની પ્રાપ્તિ માટે ઉપયોગમાં લઈ, તેમાં એ જ વિચારે હઠ કરી,
ખહિરદષ્ટિ ખેંચી લઈ આંતરદષ્ટિ કરી નેષ્ટએ નેત્રોને બંધ કરી દષ્ટિ શક્તિ શરીરની
અંદર પાળી દેવી નેષ્ટએ. પરબ્રહ્મ પરમાત્માનું નિષ્કલંક અસ્તિત્વ મસ્તકના ઉપના ભા-
ગમાં સહસ્રલક્ષ કમળમાં અથવા અક્ષરન્દ્રમાં છે. નેત્રની શક્તિ હમેશાં એ જ અક્ષરન્દ્રમાં
રાખવી નેષ્ટએ. બાહ્ય લક્ષ્ય દૂર થઈ એ સ્થળે લક્ષ્ય રહેતું નેષ્ટએ.

દ્વિ નેત્રશુદ્ધિ—શરીરનો બીજો મહત્વનો વિભાગ એ નેત્રો છે. એની ખહિર-
મુખ આજ્ઞાન-અંધકાર મામાદષ્ટિ કે જે મસ્તકના અવિવેકકૃષ્ણ આશયને આશ્રય આપે
છે, તેને આંતર-આત્મ તરફ વાળી દેવી નેષ્ટએ અને મનોમાન પ્રકાશમાં રાખીને
મનોભયનાન, દષ્ટિપ્રકાર આત્મ અન્નેશ્વર જ્ઞાનદષ્ટિ કે જે અક્ષરન્દ્રમાં છે તેમાં લીન કરી
નેષ્ટએ. એ અનુભવ થયા માટે સર્વદા ઈશ્વર અને શુદ્ધી ભક્તિને વદા થઈ-આનંદમય
મર્ધ નેત્ર પ્રેમભક્ષથી ભરેલાં રાખવાં નેષ્ટએ. તેથી જ નેત્રશુદ્ધિ થાય છે.

દ્વિ નાસિકા સન્ધિયાશ શુદ્ધિ—શરીરનો ત્રીજો મહત્વનો ભાગ નાસિકા છે. બહા-
રના માનિક મંચળ વિષયોની પ્રાપ્તિને માટે અમ લઇને મુખ્ય જે આસ અધિમુખ્ય અર્થ
સમાવે છે તેને આંતર આત્મ-વિષયોમાં વળી દેવાથી તે આંતર ઉર્ધ્વ પ્રદેશમાં પ્રવેશે
છે. એ આમને અમમ્યદાગ અક્ષરન્દ્ર પર્વત ચત્તારી આત્મ-અલ-સ્વરૂપમાં લીન કરીને
સ્વાત્મસુખ, અજ્ઞાતાનાનંદસુખ, પરજ્ઞાનંદ મુખનો મર્દા આપાદ લેતા રહેવું નેષ્ટએ.
એ અનુભવ કેવલ થયા માટે આસલયબોધાનંદ, પરવશ મનોજ્ઞાન લક્ષ અજ્ઞાન ભાવના
પ્રધાનમાં રાખવી નેષ્ટએ. તેથી જ નાસિકાશુદ્ધિ થાય છે.

દ્વિ કર્ણ શુદ્ધિ—શરીરનો ચોથો મહત્વનો વિભાગ તે એ કાન છે. એ જન્મે કાન
નિલ અસત્ય, ખહિર, મૃદુ, મલુમ્મ, અનિલ પ્રીતિ શબ્દ-વિષયો માંલગવામાં હુમ્મ-મધ
મયા છે. તેને શુદ્ધેવના શબ્દ-મંત્રમાં ગ્રામ્પી ચાર વેદ, સર્વ શાસ્ત્ર, કૃતિ, કૃત્તિ અનુભવ,
વિચારજ્ઞાન અને ભક્તિ સાંલગવાના ઉદ્યોગમાં રાખવા નેષ્ટએ. પરનિંદા, પરસ્તુતિ,
વિપવજોગાદિકની કુરીત કયનીઓ વગેરે નિરર્થક શબ્દો માંલગવાથી જન્મે કાનને ચોરી
હઠ, કેવળ શુદ્ધ મુખદ્વારા ઈશ્વર કયન આદિ ઐશ્વર્ય અને સાંભગવામાં જ તેને પ્રેરવા
નેષ્ટએ. આપણે જે કાંઈ શુદ્ધમુખે સાંભળીએ તે સર્વ શબ્દો મનોલય બોધાર્થ પરવશ
પ્રકારથી અંતર્મુખથી શુભુષ્ણ નારીદારથી અક્ષરન્દ્ર પર્વત લઈ જઈ આત્મઅલજ્ઞાન
સ્વરૂપમાં લીન કરીને અજ્ઞાનંદ-રાજ્ઞમાં નિમગ્ન રાખવું નેષ્ટએ. એવો દૈવસ-અનુભવ
થયા માટે કર્ણન્દિયને શબ્દ, લયબોધાનંદ, પરવશ મનોવક્ષ્ય અજ્ઞાતાન ભાવના પ્રધાનમાં
રાખવી નેષ્ટએ. એથી જ કાનની શુદ્ધિ થાય છે.

ત્રિન્દ્રિય શુદ્ધિ—શરીરનો પાંચમો મહત્વનો ભાગ ત્રિન્દ્રિય છે. એ ત્રિન્દ્રિયને આપણા
નિષ્કલ મનોરથ આધાર માટે વ્યર્થ શબ્દોચ્ચાર કરી પણ ન કરવો નેષ્ટએ. પણ
માંલુસો પાપ પ્રપચની વાતો અને પન્નિંદા કરવામાં જ વાણીની સહ કરે છે. તેમ
થવાથી આત્મસક્તિ ઘટી જોડી થઈ અપ છે. જગત્ના મિથ્યા પદાર્થોની પ્રાપ્તિ માટે

એ વાફુ શક્તિનો ઉપયોગ કરવા કરતાં શુદ્ધ સેવામાં તત્પર રહી, સર્વદા એ જિહ્વાવાડે વેદ, શ્રુતિ, ઇત્યાદિનું અધ્યયન કરવું જોઈએ, અને સેવા મંત્ર, જપ, પ્રભૂ પ્રાર્થના, સ્તુતિ, ધ્યાન પૂજન, અર્ચન, સર્વ આત્માના રક્ષણાર્થે બોધ અથવા ઉપદેશ દેવાના કાર્યમાં તેનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. જિહ્વા એ અન્ન નાડીનો વિભાગ છે. એનું રસમુખ સ્વાસ નાડી દ્વારા જ્ઞાન નાડીમાં ઉતારીને નાસિકા મધ્યમાંથી બૃમધ્યદ્વારા મનોમય જ્ઞાન ભાવના પ્રકારથી અંતર-ઉર્ધ્વમાં પ્રવેશ કરાવીને અક્ષરજ્ઞાના અલ્પજ્ઞાનનંદ સ્વરૂપની અભિનવશ્રુતિ પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ અને અમૃતપાન કરવું જોઈએ. એનો દૈવદ્ય-અનુભવ થવા માટે પદ્મ રસ મુખમાં પૂર્ણ વૈરાગ્ય ધારણ કરી તે મુખે અલ્પજ્ઞાનનંદ રસમાં લય કરી દેવું જોઈએ. અલ્પજ્ઞાનનંદ આગળ પદ્મ રસ નિરર્થક સમજાવા જોઈએ, એમ કરવાથી જિહ્વાશુદ્ધિ થાય છે.

દ્વિ હસ્ત શુદ્ધિ—શરીરનો હૃદય મહત્વનો વિભાગ તે દ્વિ હસ્ત (બે હાથ) છે. એનો કાઈ પણ કામ્ય વિષય કર્મમાં ઉપયોગ કરવો ન જોઈએ. એ જાનને હાથને નિરંતર શુદ્ધ પૂજન સેવા, દેવ-પૂજન સેવા, માનસ પૂજન સેવા, સર્વ આત્માઓનું રક્ષણ અને સેવા તથા અખંડ અલ્પજ્ઞાન ભાવ અને વિરાટ-વિશ્વ-મંથર, દેવનાભાવ, ધ્યાન ધર્મસેવા, અને સદા પૂર્ણ ભક્તિ કરવાના કાર્યમાં જોડવા જોઈએ. કાંઈને મારવામાં, કાંઈનું લૂંટવામાં, કાંઈ જીતીનું સતીત્વ નષ્ટ કરવામાં કે કાંઈ દુષ્ટ કાર્ય કરવામાં એ જાનને હસ્તનો ઉપયોગ કદી પણ ન કરવો. ઉપરોક્ત અનુભવ દૈવદ્ય કરવા માટે શરીરદ્વાર શુભ કર્મ, સેવા ક્રિયા, પરો-કાર ક્રિયા, અને તદ્દાત્મ્ય રક્ષક ક્રિયા પૂર્ણ નિષ્કામવૃત્તિથી સેવા કરવી જોઈએ, જોગ થવાથી સ્ત શુદ્ધિ થાય છે.

દ્વિ પાદ શુદ્ધિ—શરીરનો સાતમો મહત્વનો વિભાગ બે પગ છે. એને કાઈ પ્રમાણના કર્મકાંડી વિપયવાસનાતૃમકર સ્થાનમાં ગમન કરવાના ઉપયોગમાં લેવા ન જોઈએ; તેમ જ કાંઈનું અનિષ્ટ કરવા માટે એ પગવડે આગ્રહ ન જોઈએ. એનો ઉપયોગ તો શુદ્ધ મંદીરમાં ગમન, મહાતીર્થ, યાત્રા ક્ષેત્ર, મહાન તપ આશ્રમ સ્થાનમાં ગમન માટે કરવો જોઈએ. જેથી સદ્ગુણી સંગતિ થાય, નિત્ય સંતબોધ મળે, વેદ, શાસ્ત્ર, યોગ અને વિ-ચારજ્ઞાન અનુભવનો સાર જે પરબ્રહ્મ પરમેશ્વર તેની પ્રાપ્તિ થશે. એ અનુભવ દૈવદ્ય થવા માટે મહાક્ષેત્ર, મંદિર આદિ પવિત્ર સ્થાનોમાં ગમન કરી એકાંત ભક્તિ કરવી, તેથી જાનને પગની શુદ્ધિ થાય છે.

ભાષ કલ્યાણદાસ ! આ પ્રમાણે શરીરનાં અંગોની શુદ્ધિ થાય છે. એનો અભ્યાસ તુરત કરવો જોઈએ. હવે ચિત્ત અને આત્મ શુદ્ધિનો અન્ય પ્રકાર કહું છું અને તથોદ્ધાર રાગદ્વેષોદિ ગુણશુદ્ધિ અથવા નિવૃત્તિ ભાવક્રમ કહેવામાં આવે છે. તે માંભજો.

રાગગુણ નિવૃત્તિ-પરસ્પરી ગમનની ઇચ્છાને રાગગુણ કહે છે. એ ઇચ્છાથી રાવ-ણનો નાશ થયો. માટે જગત્પત્ની સર્વ સ્ત્રીઓ માતા, ભગિની અને પુત્રી સમાન જાણવી તેમજ પુરુષોને પિતા, ભ્રાતૃ અને પુત્ર સમાન માનવા. એવી સમાન રસ ભક્તિનો અનુભવ કરવાથી રાગ ગુણની નિવૃત્તિ થાય છે. કેટલાક આચાર્યો અને ઉપદેશકો મોટેથી એ પ્રમાણે બોલે છે. પરંતુ વર્તનમાં રાગ-દ્વેષ હોવાથી તેમનું કલ્યાણ સધાતું નથી. (અપૂર્ણ).

હાં. રા. મહેતા.

॥ जय श्रीहरिः ॥

બ્રાહ્મણોની ઉન્નતિમાંજ દેશની ઉન્નતિ છે.

બ્રાહ્મણોને વિદ્યાદાન આપો, તેમને કેળવો અને ધર્મનિષ્ઠ બનાવો.

ખરા અંતઃકરણથી લાગણી રાખી બ્રાહ્મણ ધર્મને ઉત્તેજન આપો.

દાન આપવા માટે સુપાત્ર સ્થાન આ ઝોડજ છે.

શ્રી ગોપાલકૃષ્ણ સનાતન બ્રહ્મચર્યાશ્રમ.

સિદ્ધપુર, (ઉત્તર ગુજરાત.)

(સરકારમાં રજીસ્ટર થયેલી અને વિદ્યામપાત્ર સંસ્થા.)

આ આશ્રમમાં બ્રાહ્મણ બહુકાને રાખી, વેદ, શાસ્ત્ર, સંખ્યાદિ યદુ કર્મ, અને હોમાદિ સાથે દૈર્ઘિક અને પરમાર્થિક વિદ્યાઓનું અધ્યયન કરવામાં આવે છે. જો તમને તમારા દેશના બ્રાહ્મણોની સ્થિતિ સુધારવાની ઇચ્છા હોય, બ્રાહ્મણ ધર્મ ક્ષિયત કરવા તમે ચક્રાંત હો, તો યુગ પર્વાત્સર્વેને દિવસે આ સંસ્થાના બહુક બ્રાહ્મણોની સેવામાં દાન આપો.

બ્રાહ્મણોને વિનંતિ છે કે પોતાના બાળકોને આ પવિત્ર આશ્રમમાં મોકલી સાચા બ્રાહ્મણ બનાવવા. આશ્રમમાં દાખલ થવા આવેલા બાળકોને કમિટીની સમતિથી દાખલ કરશે.

વ્યવસ્થાપક:—મુગાઇના મોટા મસ્જિદાના ગોસ્વામી શ્રી ૧૦૮ શ્રી ગોડુલનાથજી મહારાજ (સંસ્થાના ઉદ્ધારક છે તે) તથા ગોડવ દિવાન સાહેબ રણછોડલાલ ટુંદાવનદાસ પટવારી તથા અમદાવાદના શ્રીમાન શેઠ મંગળદાસ ગિરધરદાસ વિગેરે સભ્યોની દેખરેખ નીચે ચાલે છે.

દાનવીરોએ ઝોડવાર ખાતી કરવી.

લખો:—

મંત્રી શ્રી ગોપાલકૃષ્ણ સનાતન બ્રહ્મચર્યાશ્રમ.

શ્રી સિદ્ધપુર, (ઉત્તર ગુજરાત.)